I 969/II
XXXVI
GOD 1906
ЧАСОПИСИ
1 ПРИМЕРАК

ШКОЛСКИ ЛИСТ

ЧАСОПИС ЗА ДАЉЕ ОБРАЗОВАЊЕ СРПСКИХ НАРОДНИХ УЧИТЕЉА

ЗВАНИЧНИ ЛИСТ ШКОЛСКОГ САВЕТА.

УРЕДНИК:

проф. ЂОРЂЕ ПОПОВИЋ

главни школски референат и надзорник.

„Школски лист" излази после сваке седнице Школског савета и у месечним (односно у јуну - августу полумесечним) роковима између седница, годишње 12—13 пута на по 4, годишње на 50 табака. Претплата износи 12 К годишње а шиље се Администрацији Школског листа у Карловцима (Срем). Приправници, ватим српски народни учитељи, па и општине без вероисповедних школа плаћају (колико фонд Школског листа дозвољава) половину цене.

Званични огласи стају 10 круна кад се три пута, 8 када два пута, а 6 кад се само један пут уврштују. Други огласи по 1/4 стране исто толико. — Вересије ни за огласе ни за претплату нема. — Рекламација се прима најкасније 8 дана по изласку наредног броја. После стаје свака свеска 1 К.

СРПСКА ВИША ДЕВОЈАЧКА ШКОЛА
1874.
У НОВОМЕ САДУ

СРЕМ. КАРЛОВЦИ
СРПСКА МАНАСТИРСКА ШТАМПАРИЈА
1907.

1203/52

Садржај Школског листа, год. XXXVI. — 1906.

Званичне публикације.

		стр.
I.	О школском листу	1.
II.	О хонорару оцена	12.
III.	О писању и издавању нових уџбеника	13.
IV.	О Стручној школској анкети	21.
V.	Пословник Стручне школске анкете	26.
VI.	О основи за наставу и васпитање	26.
VII.	Извод из предлога за „Основу“	33.
VIII.	Позив на сарадњу при састављању нових уџбеника	40.
IX.	О правопису	43.
X.	Правила за српски правопис	45.
XI.	Представка против Лукачевих наредаба	53.—60.
XII.	О предавању мађарског језика	121.
XIII.	Представка против Берзевицијевог законског предлога	121.—149.
XIV.	Правилник за дефинитивне учитељске испите	213.—216.
XV.	О распису стечајева и обављању избора учитељских по 58. §-у Уредбе за с. н. школе	225.
XVI.	О опћењу са државним властима	225.
XVII.	О интернату сомборском	227.
XVIII.	О санитасу	229.—231.
XIX.	О потпомагању „Привредникове“ акције	257.
XX.	О набавци уџбеника за децу	257.
XXI.	Државни закони који се односе на срп. нар. школе	259.—261, 361, 560.—569, 676.—678.
XXII.	О расписивању стечајева и попуњавању упражњених учитељских места	321.
XXIII.	Преписка Школског савета са Министарством у ствари учитељских испита итд. у Сомбору	425.—494.
XXIV.	Старији извештаји о радњи с. п. н. Шк. сав.	537.—559.
XXV.	Извештај о раду Архидиј. шк. одбора од 1903.—1906. г.	601.
XXVI.	„ „ „ Школског савета „ 1885—1890. „	607.
XXVII.	„ „ „ „ „ од 1902—1906. г.	618.—676.

Школа и просвета.

	стр.
Читаоцима и сарадницима (Ђ. П.)	60.
Међународни конгреси и светска изложба у Лијежу (Ђ. П.)	64.
Научна испитавања о методи страног језика (Ђ. П.)	66.
Први корак (Муњатовић)	73.—76.
Стварна и језична настава (Лај—М. Јаковљевић)	149.
Из прошлости горњокарловачке српске школе (Н. Шумоња)	158.—165.
Шта пишу педаг. листови (Мл. Ђурошевић)	232.—241, 261.—267.
Поступак у рачуну за III. р. осн. школа (Т. Костић)	268.—293, 322.—340, 388.—408, 495.—508, 574.—585.
Задаће и сврхе човечјег живота (М. Јаковљевић по Унолду)	362.—388
Важност гајења воћака (М. Вујић)	508.—510.
Школска администрација (Вл. Торђански)	570.—574.

Оцене, прикази. стр.
К. Миловановић: Наука о земаљским уставу . . . . . 76.
Ж. Пејо — В. Стајић: Образовање воље . . . . . „
Ђ. Магарашевић: Педесет година свештенства (Ђ. П.) . . . 77.
Т. Остојић: Српска Књижевност од вел. сеобе до Д. Обрадовића (Ђ. П.) . . . . . 79.
И. Маширевић: Екскорте (Ђ. П.) . . . . . „
А. Белић: Діалектологическая карта сербскаго языка (Ђ. П.) 81.
Dr. H. Friedrih: Das Volksschullesebuch (Љ. Лотић) . . . 165.—168.
Новије стране педагошке књиге . . . . . 82.
Српски (хрватски) педагошки и дечји часописи . . . 84, 532.
Остали часописи . . . . . 84, 532.
Страни опћи педагошки часописи . . . . . 85.—86, 532.

Извештаји. стр.
О седницама Школског савета . . . . 186, 216, 242, 296, 411, 521.
„ „ Стручне школске анкете . 168, 171, 174, 177, 293.
„ „ епархијске скупштине Бачке . . . . . 91.
„ „ „ „ Вршачке . . . . . 88.
„ „ „ „ Пакрачке . . . . . 222.
„ „ „ „ Темишварске 180
„ „ Архидијецезалног школ. одбора 86, 92, 295, 517, 520.
„ „ Бачког епархијског „ „ . . . 89, 512, 514.
„ „ Будимског „ „ . . . . . 196, 515.
„ „ Вршачког „ „ . . . . . 518.
„ „ Пакрачког „ „ . 590, 591, 592, 593.
„ „ Темишвар. „ „ . . . 179, 181, 340.
„ „ учитељског збора В. Бечкеречког школског среза . . . . . 510.
„ „ „ „ Вршачке епархије . . . 200, 585.
„ „ „ „ Новосадског школ. среза 199, 410.
„ „ „ „ Старобечејског „ „ 209.
„ „ „ „ Сомборског „ „ 211.
„ „ „ „ Темишварског „ „ 408, 588.

Персоналија. стр.
Чланови автон. шк. власти . . . . . 93.—94, 208.—209, 303, 342.
„ епарх. скупштина . . . . . 203.—208.
Наставници с. н. учит. и в. девојачких школа 94, 209, 528.—529.
Срп. нар. учитељи и забавиље . . . . . 94.—101, 209, 528.—529.
Читуља . . . . . 101, 303.
Просветни добротвори . . . . . 101—106, 219, 417.
Белешке 107.—115, 219, 244.—246, 303.—304, 342—345, 417.529.—531. 595.—567.
Поруке . . . . . 115.—117, 222, 419.
Званични огласи 117.—117, 216, 223.—224. 247.—256, 305.—320, 678.—680 346.—360, 419.—424, 533.—536. 594, 598.—600.
Други огласи . . . . . 118.—120, 220, 221, 418, 597.

ЗВАНИЧНЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

I. Решења „српског народног" Сабора, Школског савета и Саборског одбора о Школском листу.

1. *Решење „српског народног" Сабора од 7. јулија 1870. бр. седнице LXI. (бр. реш. 1081.) о припомоћи Школском листу.*

Посланик прота Бранковић ставља предлог: да сл. Сабор изволи Школском листу одредити новчану припомоћ од годишњих 300 ф. а. вр. из клирикалног фонда, и то само на две године дана. *Решено је:* Издаје се школском одбору.

2. *Решење истог Сабора од 6./18. јулија 1871. год. бр. седнице CXIX. (бр. реш. 2044.) у истој ствари.*

Известилац школ. одбора Ст. В. Поповић чита: Посланик прота Бранковић предлаже, да се на камате фонда Школског листа из клирикалног школског фонда дода 300 ф. да би исти лист могао излазити. — Пошто ће „народнопросветни савет" свакако потребовати своје гласило, *у коме ће издавати школске наредбе и износити на видик расправе о савременим школским питањима* — предлог одборски: да се предлог проте Бранковића упути „народно-школском савету", да га узме у обзир при склапању просветног буџета. *Решено је:* Прима се предлог школског одбора.

3. *Решење Ш. С. бр. 87./71 да му се о фонду Школског листа поднесе извештаји.*

Главни школски референт Др. Натошевић предлаже да се нареди да обе српске гимназије новосадска и кар-

ловачка подносе овом савету: годишње извештаје, програм о предавању, исказе прихода и расхода на преглед и примедбе; даље, да се управа учитељске школе позове да поднесе овамо тачан исказ од свију оних фондова из којих се учитељи тамошњи плаћају и учевна средства набављају, од свију фондова којима она рукује. *Решено је:* Прима се.

4. *Решење Ш. С бр. 143.72 у истој ствари.*

Иста управа (српске учитељске школе у Сомбору) подноси овамо под 21. јулом т. г. бр. 43. услед овостране наредбе од 5.17. октобра 1871. бр. 87. исправне рачуне за 1871. год. од фондова, којима српска црквена општина Сомборска рукује, но који се управо српске учитељске школе тичу; наиме фонда: „Платонеумског", „Школског листа", „фонда за учитељске сироте" и фонда за учитеље приправничке (sic) (Јосифа Мунтила). *Решено је:* Узети то на знање и ставити поднесак у архиву.*

5. *Решење Ш. С. бр. 84.78 о карактеру Школског листа и т. д.*

Управитељ срп. учитељске школе у Сомбору услед овдашњег отписа од 15. септембра 1877. бр. 99. изјављује да је готов примити се — уз сурадништво професора Мите Петровића — издавања Школског листа од 1. јануара 1879. под следећим условима: 1. да Школски лист буде званичан орган н. Школског савета; 2. да се Сомборска црквб. опћина упути да интерес из фонда Школског листа у суми од 300 фор. уредништву у полгодишњим ратама издаје; 3. да се Школски лист свим црквеним опћинама препоручи; 4. тако исто и свим срп. нар. учитељима; 5. да се умоле и политичне власти у Угарској и Хрватској, да овај лист школским одборима, где су школе са срп. наставним језиком, препоруче; 6. да лист излази месечно

* Управа је од онда подносила извештаје о стању фонда Школског листа, као и о стању осталих фондова. Ђ.П.

једанпут на $1^1/_2$ табака, а годишња цена да му буде 3 фор.; учитељи са платом испод 300 фор. да добијају лист за пола цене, и овим само начином да се накнађује новчана потпора из фонда Школског листа; 7. за дидактичке, педагогичке чланке да се писцу издаје награда, од штампаног табака најмање 20 фор. у осталом према броју претплатника и 8. да савет овај код високе владе издејствује дозволу за издавање упитног листа. *Решено је*: Услове под 1, 2, 3, 4 и 6 примити и уз исте издавање и уређивање Школског листа госп. Николи Вукићевићу *поверити*; услов под 5 одбити, јер искана препорука не би водила циљу; што се тиче искања под 7, то питање хонорара за сада нерешено оставити донде док се не види број претплатника; на послетку, што се тиче услова под 8, преко истога прећи стога, што се дозвола политичне власти за издавање стручног листа не иште.

6. *Решење Ш. С. бр. 52.|81 којим се црквене опћине обвезују да се претплате на Школски лист.*

Управитељ српске учитељске школе у Сомбору Никола Вукићевић извештава да је одзив претплатника на Школски лист врло слаб, да исти једва 200 предбројника има и моли савет овај, да нареди да је свака црквена опћина дужна упитни лист држати. *Решено је:* Позвати све епархијске школске одборе, да нареде да се свака црквене опћина на Школски лист претплати, а уједно да учитељима тај лист препоруче.

7. *Ново решење Ш. С. бр. 46.|03 о званичном листу.*

(Изостављено) овај Школски савет намерава, пошто је то потреба, да оснује засебан званични орган за народношколске потребе ...

8. *Решење Ш. С. бр. 530.|03 о фонду Школскога листа и обустављању листа.*

Г. Душан Стојшић, заменик главног школског референта, подноси ... извештај о стању фонда Школског

листа који је крајем 1902. год. по закључном рачуну срп. прав. црквене општине Сомборске, као руководитељке истога фонда, показивао активу од 11.654 К 92. пот. пасиву од 537 К 52 п, према чему је право стање истога фонда износило крајем 1902. год. укупно 11.117 К 40 п и то 2517 К 40 п у готовом и 8600 К у обвезницама, и у свези стим исти г. заменик главног школског референта подноси више предлога о дуговима и потраживањима истога фонда и о даљем издавању и начину уређивања истога листа . . . . . *Решено је:* Извештај г. заменика главног школског референта на знање узети и у свези с тим изрећи, да Школски Лист има са 31. децембром 1903. престати даље излазити . . .

9. *Решење Ш. С. бр. 9.|04 о привременом званичном листу.*

(Изостављено) пошто је Др. Александар пл. Рокнић, члан Школског савета, усмено предложио да се обзиром на то што је међутим прав. срп. св. Архијерејски синод крајем 1903. год. прогласио лист Српски Сион својим званичним листом за духовне, црквене и јерархијске ствари. — Школски савет привремено, док сам себи не оснује посебан званични лист, служи Српским митрополијским гласником као својим званичним листом. *Решено је:* (Изостављено) предлог г. дра Александра Рокнића, члана Школскога савета, прихватити и изрећи да Школски савет привремено, док не оснује свој посебан званични лист, узима за свој званични лист Српски митрополијски гласник који излази у наклади срп. прав. нар. црквене Саборског одбора . . . . . .

10. *Решење Ш. С. бр. 853.|04 анкета* моли за поновно покретање Школског листа.*

(Изостављено.) Стручна школска анкета из седнице своје од 19. новембра (2. дец.) 1904. год. бр. Ш. А. 16|зап.

* В. ниже под IV. Ђ.П.

ex 1904 моли да Школски савет учини потребно расположење, како би се омогућило поновно излажење Школскога листа већ са 1. јануаром 1905. године и уједно ставља предлоге у погледу уређивања и издржавања тога листа. *Решено је:* Оставивши за сада in suspenso питање о поновном излажењу Школског листа . . .

11. *Решење Саборског одбора бр. 2940.|04 о припомоћи за Школски лист.*

(Изостављено). На молбу главног школског референта, као председника Стручне школске анкете ради стављања у течај годишње припомоћи од 600 круна за издавање Школског листа одговорити да Саборски одбор на исту — без извештаја и предлога срп. прав. нар. Школског савета — мериторне одлуке донети није могао.

12. *Решење Ш. С. бр. 20.|05 на достављено му то решење Саборског одбора.*

(Изостављено). На знање узети. . . . . .

13. *Решење Ш. С. бр. 650.|05 о поновном покретању Школског листа.*

Г. Ђорђе Поповић, гл. школски референат, на основу закључка Стручне школске анкете моли да Школски савет покрене Школски лист а да не чека окончање спора са срп. прав. црквн. опћином Сомборском због камата из фонда „Школскога листа“ и то тим пре, што би речена црквена опћина, како је Стручној школској анкети познато, била вољна годишњи приход истога фонда на исплату упућивати ономе кога би Школски савет за уредника тога листа одредио. Услед тога г. гл. школски референат предлаже да се, обзиром на то што за опширније одлуке и наредбе нема погоднијег начина публиковања, него у званичном делу Школског листа, а Српски митрополијски гласник и онако нема простора за то, изрече поновно покретање Школског листа као полузваничног, да се за уредника уз потребне услове по жељи

чланова Стручне анкете главни школски референат одреди, да се за штампање званичних публикација сходна одштета одреди и иначе, да се учине у погледу обавезног држања тога листа и штампања званичних ствари потребна расположења. *Решено је:* (Изостављено) у начелу одлучити, да се од 1. јануара 1906. године издаје Школски лист и уз доставу свих овопредметних списа г. главног референта претходно позвати, да Школском савету поднесе што пре специјалан предлог и план о уређивању, издавању тога листа и т. д.

14. *Решење Ш. С. бр. 744.|05 у истој ствари.*

Главни школски референат позивно на овдашњу одлуку од 4. (17.) августа 1905. год. бр. Ш. С. 650.|507. ех 1905 у предмету издавања Школског листа извештава, да се о програму Школског листа и са члановима Стручне школске анкете посаветовао и приказује записник исте анкете од 14. (27.) октобра 1905. бр. 15. по коме би Школски лист имао садржину као београдски Просветни гласник, дакле званичну и незваничну,* али тако да се у њему уз школске

---

* Овде се мислило на наредбу кр. српског министра просвете и црквених послова управи државне штампарије о штампању Просветног гласника од 12. априла 1880. г. П. бр. 1901. по коме се у истом листу осим званичних и полузваничних ствари штампа још: „9). Извештаји или изводи из записника о раду књижевних и учених друштава, српских и југословенских, а у прилозима према потреби и белешке о таквим страним друштвима у колико се буду тицале знатнијих културних појава и научних проналазака, особито на пољу јавне наставе. — 10). Рецензије и објективне критике школских и научних књига и уметничких радова, намењених за јавну наставу. — И на послетку, у колико и кад се буде могло: 11). Расправе и чланци о савременим питањима народне просвете и наставе, и о условима за природно развијање физичког и моралног здравља као и умне моћи код млађих нараштаја.

Затим на одлуку истог министра П. Бр. 7160. из г. 1887. о новом програму Просветног гласника, који гласи: Просветни гласник, као орган министарства просвете и црквених послова, има главну задаћу: да покреће и у себи прибира и објављује научну сарадњу на оним просветним питањима, која улазе у круг законодавне и службене просветне радње. Спрам тога никакве појединe

законе, уредбе и наредбе, начелне одлуке, референатске и изасланичке званичне извештаје, стручне оцене књига и рукописа, извештаје о раду школских власти и учитељских зборова и уз годишње извештаје о стању подручних школа, штампају и извештаји српских учитељских, учитељичких и виших девојачких школа, те да се трошак,

---

ствари из појединих наука не могу бити у његову садржају. И највише што би Просветни гласник могао примати од оваке садржине, били би само таки научни прилози и расправе, који унапређују науку, а не би имало за њих подесна другог листа. — Држећи се овакога програма, Просветном гласнику била би садржина:

I. Службени део.

Закони, укази, расписи, претписи, наредбе, службени извештаји: директорски, изасланички, нарочити. — Важнији радови и реферати из канцеларије министарства просвете. — Радња главнога Просветнога савета. — Сав овај део да се тачно региструје, те да се тако добије зборник по струци министарства просвете и црквених послова.

II. Неслужбени део.

1. Опште-просветни прилози, чланци, расправе. — Начело: из слободнога научнога претреса добити основу за што успешнију службену радњу на просветном пољу. Спрам овога начела лако се одређује круг и садржина овога одељка (н. пр. овде може доћи расправа о хемији као предмету у гимназији, а не може доћи расправа о једном питању из хемије и т. д.) — Детаљни програм овога одељка да се одреди договорно међу сарадницима. — 2. Преглед школске књижевности. — Доносити објективне оцепе свих нових школских књига, а по могућности израдити и књижевно историјски преглед све школске књижевности у Србији и српске изван Србије. — 3. Научни прилози. — Спрам напред означеног начела давати „гостопримство“ и специјалним, а добрим научним расправама, ако су и изван круга Просветнога гласника. Овде би могли доћи и професорски израђени темати. — 4. Просветни покрет. — а). Страна кореспонденција. — По могућности ангажовати на сарадњу стране просветне књижевнике. Из њихових месечних или двомесечних кореспонденција добили би се изврсни прилози за познање странога просветнога рада (немачки, француски, руски). Овога ради одобрити и веће хонораре, ако буде потребно. — б). Белешке о школском раду и животу. — Објављивати све важно о нашим школама, те да се сви крајеви доведу у заједницу и међусобно познање. Овде би дошли и гласови о школским добротворима и т. д. — в). Одговори уредништва. — Објашњавати (решавати) поједине тешкоће одговором на питања, упућена уредништву. Ђ. П.

који би на штампање тих извештаја потребан био, на покривање трошкова Школског листа употреби; по коме би, надаље, тај лист, уз потребне ванредне бројеве о великом годишњем школском одмору, изилазио једанпут месечно на по 4 табака уз претплатну цену од 12 К годишње тако да би га морале држати све срп. прав. црквене општине, у којима има српских народних школа или забавишта, виших девојачких или учитељских школа и то за сваку групу школа (кварталне, салашке) посебице по један примерак, по коме би се лист, по главном школском референту уређиван, у српској манастирској штампарији у Карловцима штампао у оном облику и под оним уветима, као Богословски гласник, а у власништву самог Школског савета, који би за трошкове листа, који се у предлогу потанко излажу, уз претплату и доходак од огласа, могао употребити камату „фонда Школског Листа" и још потребно из прихода уџбеника, који би се у наклади Школског савета издали. По саслушању горњег предлога и по претресу овога питања, *решено је*:

Према становишту, изреченом у овдашњим одлукама од 6. (19.) фебруара 1903. г. бр. Ш. С. 31.|46. ех 1903 затим од 4. (17.) августа 1905. под бр. Ш. С. 650.|507. ех 1905 предлог г. главног школског референта прихватити . . . . . да Школски лист, као званичан орган и власништво овог Школског савета има . . . . . излазити, затим, да се има уз обвезу претплаћивања . . . . . свима српским православним црквено школским општинама слати, у којима има српских народних школа, забавишта, виших девојачких или учитељских и учитељичких школа, и према томе са 1. јануаром 1906. год. ставити ван крепости овдашњу одлуку од 16. (29.) јануара 1904. год. бр. Ш. С. 875. и 705. ех 1903|9. ех 1904, којом је за званичан орган овог Школског савета Српски митрополијски гласник привремено усвојен, затим сва остала ранија расположења овог Школског савета, која са овом одлуком у противности стоје, особито пак наређење бр. Ш. С. 162.|46. ех 1891

и т. д. о засебном штампању годишњег извештаја српских виших девојачких, учитељских и учитељичких школа; о одлуци овој известити: 1). г. Ђорђа Поповића, главног школског референта, као уредника Школског листа, с тим да према овој одлуци даљу бригу око листа на себе прими и према потреби извештаје и односно предлоге овом Школском савету подноси као и с тим да ће се о хонорару за уређивање листа у своје време засебна одлука донети; 2). архидијецезански и остале епархијске школске одборе с тим да се на по један примерак Школског листа претплате, затим да подручне им срп. прав. црквено школске општине, у којима има срп. народних школа, забавишта, виших девојачких или учитељских и учитељичких школа, на уредно шиљање претплате упуте и о томе строгу и тачну контролу воде, школске референте и своје изасланике пак да упуте да се приликом прегледања школа осведоче о томе, да ли се лист чува и концем године увезан у школски инвентар уводи; да учине потребно расположење, како ће се о седницама истих одбора, о седницама епархијских, среских и месних учитељских зборова, затим о избору и постављању учитеља и школских власти и најпосле о важнијим одлукама свих школских власти и заступстава концизни, али исцрпни извештаји у Школски лист ради публиковања шиљати; да своје наредбе и начелна решења, у колико иста што ново у себи садржавају, ради публиковања истом листу припошљу и да строго настоје да се стечајеви и све друге званичне публикације које се на подручне школе и на рад школских власти и органа односе, у истом листу обнародују с тим да ће се у противном случају узети, као да обнародовање није ни учињено; 3). управе подручних срп. нар. виших девојачких и учитељских и учитељичких школа с тим да се на по један примерак за сваку школу на терет свога паушала претплате, да све своје публикације у истом листу обнародују и да се постарају да се Школском листу о променама у наставничком особљу и о свима важнијим одлу-

кама наставничких зборова званичан извештај пошље, надаље, да се годишњи извештаји, по односној овдашњој наредби редиговани, свагда благовремено истом листу припошљу; 4). стручну школску анкету с тим да се има за обнародовање свога рада састарати; 5). месну политичку власт с тим, да ће лист после сваке седнице Школског савета и у месечним (и односно полумесечним) роковима између истих, око следећих православних празника изилазити: Св. Саве, Тодорове суботе, Цветне недеље, Спасов-дана, Видов-дана, Петров-дана, Св. Илије, Преображења, Успенија Богородице, Крстов-дана, Митров-дана, Ваведенија и Божића. . . . . 7). управу пошта у Загребу са замолбом за дозволу, да се лист може по такси за новине разашиљати и 8). уз извештај о становишту овог Школског савета, израженог у одлукама од 4. (17.) новембра 1903. бр. Ш. С. 812.|530. ех 1903, од 16. (29.) јануара 1904. бр. Ш. С. 875. и 705. ех 1903|9. ех 1904 и од 18. (31.) децембра 1904. год. бр. Ш. С. 843. и 873.|853. ех 1904, уз повратак списа под бр. С. О. 5774.|1862. ех 1904, у ствари преноса „фонда Школског листа" са црквн. општине Сомборске на Саборски одбор и уз доставу списа бр. Ш. С. 83.|121. ех 1905, у истој ствари, срп. прав. нар. црквн. Саборски одбор с том замолбом а). да изволи упутити и од своје стране Сомборску срп. православну црквн. школску општину, да цео капитал „фонда Школског листа" истом Саборском одбору на руковање преда и да о том свом решењу и о успеху истога овај Школски савет известити изволи; б). да доходак истог фонда на подмирење трошкова око издавања Школског листа употребити изволи; в). да тој своти изволи додати своту, која се за штампање извештаја овоподручних српских учитељских и учитељичких школа у прорачун уврштује; г). да изволи упутити књиговодство и благајницу срп. нар. црквн. фондова и заклада, да са приходима и расходима Школског листа према одлукама овог Школског савета и упутствима главног школског референта онако рукује, као са приходима и

расходима Српског митрополијског гласника; 9). месне школске одборе у Сомбору, Новом Саду и Панчеву стим да исходе да се свота, која се до сада за штампање годишњег извештаја о вишој девојачкој школи трошила, односно, која се у то име у прорачун ставља, за покриће трошкова око издавања Школског листа, који ће те извештаје публиковати, на надлежно место припошље.

15. *Решење Ш. С. бр. 832. | 05 у истој ствари.*

Српска православна црквена опћина у Сомбору представком од 14. | 27. октобра 1905. год. бр. Ц. О. 373. ех 1905 извештава да ће у погледу „фонда Школског листа" и исплате камате из тога фонда сачекати решење Саборског одбора, те ће се према истоме равнати. — Главни школски референат извештава да је овдашњу одлуку под бр. Ш. С. 744. зап. ех 1905, у ствари издавања Школског листа, Саборски одбор у последњем заседању своме узео био у претрес, но да Школском листу, као чисто званичном органу Школског савета, није вољан ни у чему на руку ићи. — Исти у поднеску своме од 16. | 29. декембра 1905. изјављује да на хонорар за уређивање листа само у томе случају рефлектира, ако буде за то средстава, да ће под истим условом и довољан број сарадника наћи и да ће и дефицит сам сносити, ако се лист под оним условима покрене, које је Стручна школска анкета, као преко потребне, предложила. *Решено је:* Предлог прихватити, овдашњу одлуку под бр. Ш. С. 744. зап. ех 1905 према предлогу Стручне школске анкете изменути и тако даље публиковати;* позвати српску православну црквено школску опћину у Сомбору, да све до сада не издане камате „фонда Школског листа" уреднику истог листа припошље и од сада му их на уобичајени начин доставља, а главном школском референту поверити и вођење финанцијалне стране истога листа с тим, да има о свему годишњи извештај овом Школском савету подносити.

* Ти су делови горе већином већ изостављени. Ђ. П.

16. *Решење Ш. С. бр. 853/05 о начину цитирања броја решења Школског савета у Школском листу.*

Г. школски референат поднеском од 16. (29.) о. м. извештава да ће, из разлога, што ће се у Школском листу током времена публиковати све наредбе и сва начелна решења Школског савета и пошто је означивање истих на што краћи начин с једне стране уштеда времена и простора, с друге је пак стране у пола или и више олакшано да се те ознаке запамте — у истом листу сва решења са записничким бројем и са скраћеном ознаком године, а председијална расположења на исти начин са ексхибитним бројем и са ознаком: „през" обнародовати. *Решено је:* Узети на знање.

II. Пропис Школског савета, како се има хонорирати критика и штампање критике по књигама које се ради препоруке за набављање за школске књижнице и т. д. или ради одобрења за уџбенике подносе.*

17. *Решење Ш. С. бр. 836/05*

(Изостављено) издавачи и писци књига, који поднесу такове (књиге) Школском савету ради препоруке за набављање за школске књижнице и т. д. или ради одобрења за школске уџбенике, имају допринети за оцену таквих књига по 1 К од сваког табака дотичне књиге и по 1 К од табака дотичне књиге за штампање стручне критике у случају да желе да се штампа критика; одлуку ову обнародовати у званичном делу Школског листа.

---

* В. Српски митрополијски гласник III. (1905.) стр. 99. и 176.

III. Решења српског народног црквеног Сабора, Школског савета и Саборског одбора о писању и издавању уџбеника.

18. *Решење Ш. С. бр. 94.|95* [1]

(Изостављено) да се... израда предлога о издавању школских књига у наклади овога Школског савета повери Стевану В. Поповићу, епарх. школ. референту бачком и будимском...[2]

19. *Решење саборско од 21. јуниja (4. јулија) 1902. бр. 4. седн. XVIII. (бр. С. 605.|02) у коме се издају налози Школском савету.*

Мита Клицин ставља следећи предлог за одлуку. Пошто садање школске **књиге** не одговарају својој сврси, а издање им је лоше, и пошто би се издавањем школских књига **у наклади Школског савета** постигло не само то да књиге буду боље израђене и јефтиније, него и то да од накладе тих књига преостане годишње врло лепа свота у корист српских школа, то подноси овај предлог за одлуку: нека славни Сабор

---

[1] Најстарији спомен у том правцу у службеним списима нашим, колико ми је познато, јесте решење Архидијецезалног школског одбора бр. 47.|94 које гласи: Месни школски одбор у Земуну... моли да Арх. школ. одбор код накладника школских књига настојати изволи, да ови потребне школске књиге на време достављају општини тој, да се не би морало, као ове године, дуго на то чекати. — На предлог члана овога одбора г. Вељка Петровића *решено је*... поводом тим умолити високосл. срп. нар. Школски савет да потребне школске књиге и учила, као и све тисканице, у манастирској штампарији штампати даде, како би се исте могле на време набавити. — Но ово је Школски савет решио тек наредне године под бројем 220.|95 (в. другу белешку). Ђ. П.

[2] Биће да је то анкета предложила, која је нацрт за наставну основу претресала била, а које је и сам „чика Стева" члан био. — Исти је решењем Ш. С. бр. 220.|95 пожурен да „што пре и без одлагања" поднесе предлог — али он то, како изгледа, није учинио. Ђ. П.

упути Школски савет да одмах даде саставити нове књиге за српске народне школе, које ће потпуно одговарати својој сврси и да их изда *у својој накладн*, а чист приход да употреби за потпомагање сиромашних српских школа. *Решено је:* Прима се.

Мата Косовац предлаже да се упути Школски савет да проучи **правну** страну наших школа и донесе предлог, како да се очува та страна оним школама, које су под нашом управом и како да се поврате школе у Граници шајкашкој и у Тројединци — даље, да поднесе предлог, како да се школска **имања** у Граници поврате, напослетку, да поднесе предлог, по коме би се извела на чисто ствар о оним школама које треба да се подижу помоћу **политичких** општина — осим тога, да се позове Школски савет да заведе ред у **администрацији** Школског савета као и у администрацији епархијских управа, да се тако омогући тачно и брзо званичење, и све те управе одоздо па на више, да су дужне сваке године публиковати **извештаје**, који имају обухватити све гране тога посла — уз то, да Школски савет спреми извештај о своме раду од 1872.—1890. год. у колико тај извештај није био пред Сабором и у колико није био у Сабору претресен. *Решено је*: Прима се.

Милан Ћосић доноси предлог за одлуку: „Пошто се при претресању извештаја Школског савета показало да **наставни планови** у нашим автономним заводима не одговарају својој сврси, предлажем да се упути Школски савет да за све народне нам школе нове наставне планове, по саслушању дотичних учитељских зборова, донесе — пошто садања **дисциплинарна правила** за српске народне учитеље не одговарају духу времена; пошто се тима правилима учитељски углед понижава, а што је на уштрб нарочито васпитне стране шко-

лине, то предлажем да се упути Школски савет да према напредном духу времена и новијим појмовима о настави и дисциплини нова дисциплинарна правила за срп. нар. учитеље донесе. *Решено је*: Прима се.

20. *Решење Школског савета бр. 156.|02 којим се одлаже решавање тих питања до коначног попуњења места главног школског референта.*

Срп. прав. нар. црквн. Сабор из XVIII. седнице своје од 21. јуна 1902. бр. 4. наређује састављање нових књига за нар. школе, нову организацију основних, виших девојачких, као и учитељских школа, сачињење нових наставних планова и нових дисциплинарних правила за срп. нар. школе. *Решено је:* Расположење у горњем предмету одложити до коначног попуњења места главног школског референта.

21. *Решење Ш. С. бр. 188.|04 у коме се то Стручној школској анкети поверава.*

Епархијски школски одбор Бачки под 27. мајем (9. јуном) 1902. бр. Е. Ш. О. 224.|зап. ех 1902 подноси извештај о дне 18. и 19. априла (1. и 2. маја) 1902. год. у Новом Саду одржаном епархијском учитељском збору Бачком и уједно подноси Школском савету: 1). пет равногласних примерака *пословника* за српске учитељске зборове у епархији Бачкој ради надлежног одобрења; 2). представку реченог епархијског учитељског збора, упућену на срп. прав. нар. црквн. Сабор ради тумачења законских одредаба које се односе на *сталност* учитељског положаја; 3). представку на вис. кр. уг. Министарство богочасти и јавне наставе у предмету ревизије закона о земаљском учитељском мировинском фонду — затим представке упућене Школском савету, и то: 4). у предмету измене *наставне основе* и израде бољих школских *уџбеника;* 5). о томе, ко да предаје *науку вере* у срп. прав. нар. основној школи; 6). у предмету измене уредбе о држању учитељских *конференција*, издане од Школског савета под бр. Ш. С. 39. ех. 1879.; 7). у предмету укидања *полугодишњих* испита у срп. прав. нар. основним школама и 8). представку ради тога да се у срп. прав. нар. основним школама не деле школска деца *по полу, већ по разредима.* По

прочитању горњег извештаја и поднесених представака *решено — је*: Приказане овамо пословнике за српске учитељске зборове у епархији Бачкој, затим представке о измени наставне основе и изради бољих уџбеника школских као и у предмету измене уредбе о држању учитељских конференција под бр. Ш. С. 39. ех 1879. — издати г. главном школском референту на проучење с тим, да у овим предметима извешће и предлог Школском савету уз повратак комуниката што пре поднесе; представку под бр. 2. поднети срп. прав. нар. цркв. Сабору на надлежно решење; представку под бр. 3. вратити епарх. школ. одбору Бачком с тим да иста не спада пред овај Школски савет; представку под бр. 5. вратити стим, да је питање о предавању веронауке у срп. прав. нар. основ. школама уређено у Уредби за срп. нар. школе од 1872. год. представку под бр. 7. пак с тим да се *полугодишњи испити у срп. нар. основ. школама не сматрају као прави испити већ, као понављање обрађеног градива*, а представку у погледу деленја школске деце у срп. нар. основ. школама по разредима, а не по полу, вратити школ. епарх. одбору Бачком с тим, да се уважити не може, пошто се то противи Уредби за срп. нар. школе од 1872. год.

22. *Решење Ш. С. бр. 273/04 са истом садржином.*

Епархијски школски одбор Темишварски извешћем својим од 21. августа (3. септембра) 1903. год. бр. Е. Ш. О. 936/548. ех 1903 уз прилог књижице Љубомира Лотића, срп. нар. учитеља у Великој Кикинди „О уџбеницима за наше основне школе и ко да предаје науку вере у српским основним Школама“ подноси школском савету представку учитељског збора епархије Темишварске, којом се умољава Школски савет, да учини потребно расположење ради поправљања уџбеника за српске народне школе. *Решено је:* Представку ову заједно са приказаном књижицом издати г. главном школском референту на проучење с тим позивом, да у овом предмету своје мишљење и предлог Школском савету уз повратак комуниката што пре поднесе.

23. *Решење Ш. С. бр. 365/04. у којој се то Стручној школској анкети поверава*

Г. Ђорђе Поповић, главни школски референат, на бр Ш. С. 302. ех 1902/367. ех 1903 подноси предлоге у по-

гледу упутстава које је срп. прав. нар. црквени Сабор из XVIII. седнице своје од 21. јуна (4. јула) 1902. год. бр. С. О. 605. издао Школском савету: 1). да Школски савет учини расположење у погледу састава нових школских књига и издавања истих; 2). да проучи правну страну српских вероисповедних школа и донесе предлог о томе како да се поврате српске школе у бившој Шајкашкој и у Хрватској и Славонији; 3.) да заведе ред у администрацији епархијских управа, како би се омогућило брзо и тачно званичење; 4). да спреми извештај о своме раду од 1872. год. до 1890. год.; 5). да по саслушању учитељских зборова донесе нове наставне основе за српске вероисповедне школе и 6). да донесе према напредњем духу времена нова дисциплинарна правила за српске народне учитеље. — По прочитању ових упутстава, саслушању предлога главног школског референта и по свестраном претресу ових предмета *решено је*: ad 1). и 5). У смислу ове одлуке бр. Ш. С. 103.|109. ех 1904. односно бр. Ш. С. 563. ех 1903|272. ех 1904 изабрати у току ове седнице Стручну школску анкету* и овој поверити на проучавање и предлог питање о саставу и издавању нових школских књига као и нове наставне основе за српске вероисповедне школе; ad 2). поверити г. др Лази Секулићу, нар. црквени тајнику, да проучи правну страну српских вероисповедних школа, г. Светозару Прибићевићу, члану Школскога савета, да проучи питање како би се повратила имања некада постојалих српских вероисповедних школа у Хрватској и Славонији, г. главном школском референту пак, да проучи питање о повратку српских вероисповедних школа у бив. Шајкашкој, а г. г. Николу Ђ. Вукићевића и Теофила Димића, чланове Школскога савета, умолити да напишу и Школском савету поднесу све што о овој ствари као некадашњи дугогодишњи надзорници српских народних школа знају; ad 3). позвати г. главног школског референта, да у споразуму са епархијским школским референтима састави и Школском савету чим пре поднесе нацрт за делокруг и брже званичење епархијског школског одбора; ad 4). позвати г. главног школског референта, да извештаје о раду Школскога савета, у колико такови не постоје већ, што пре сачини и Школском савету на даљи поступак прикаже, а г. Николу Ђ. Вукићевића, члана Школскога савета и бив. заменика главног школскога референта, умолити да

* В. ниже под одељком IV. Ђ. П.

све овопредметне списе и исказе о стању српских вероисповедних школа у дотичном периоду времена што пре изнађе и главном школском референту на званичну употребу изда; ad 6.) у ствари састава нових дисциплинарних правила за српске народне учитеље донети засебну одлуку.

24. *Решење Саборског Одбора бр. С. О. 2865.|04 о томе како да се чине расположења са свотом која је саборским прорачуном одређена за издавање уџбеника.*

(Изостављено) умолити срп. прав. нар. Школски савет, да се обзиром на преоптерећеност клирикално-школског фонда у будуће при решавању овакових молби за припомоћ или награду изволи прво известити о расположивим у ту сврху средствима, односно, да Саборском одбору само предлог за такову припомоћ или награду учинити изволи.

25. *Решење Ш. С. бр. 181.|05 у истој ствари.*

(Изостављено) обзиром на то што овај Школски савет није учинио толико расположења, да би саборским прорачуном за писање школских књига одређена свота за ову годину већ испрпљена могла бити, а пошто је у смислу автономних уредаба једини овај Школски савет позван и властан, да се за писање потребних школских књига стара и да свотом, из клирикално-школског фонда у ту сврху одређеном, према потребама подручних школа располаже, и обзиром на то што Саборском одбору припада само право руковања са споменутим фондом као и право да односне рачуне прегледа и срп. прав. нар. цркв. Сабору на финалисање поднесе, — умолити срп. прав. нар. цркв. Саборски одбор, да према томе поступити изволи.

26. *Последње решење С. О. (бр. 923.|05) у истој ствари.*

Српско православном нар. Школском савету има се одговорити да Саборски одбор не може прихватити горњу одлуку његову и назоре у истој наведене у погледу дељења припомоћи, односно награда за издавање школских књига, већ остаје при својој одлуци од 26. новембра (9. децембра) 1904. бр. С. О. 9961.|2865. ех 1904 и то из тих разлога, што прво не стоји навод Школског савета да је једино Школски савет позван да се за писање потребних школских књига стара и да располаже свотом која је у ту сврху из клири-

калнo-школског фонда одређења, јер се из ове своте награђује, односно помаже издавање школских књига и за такове наставне заводе који нису подређени Школском савету, као што су: српско прав. богословско училиште и српске православ. гимназије карловачка и новосадска; најмање пак може Саборски одбор прихватити у истој одлуци Школског савета наведено оно погрешно мишљење и тврдњу да Саборском одбору припада „само право руковања са споменутим (срп. нар. црквн. клирикалним школским) фондом као и право да односне рачуне прегледа и срп. нар. црквн. Сабору на финалисање поднесе“, већ је Саборски одбор у смислу 30. §-а Саборског устројства од 1875. год. „управа нар. црквн. фондова“, и као такав по 25. §-у истога устројства одговара и материјално за сваку штету која његовом управом и поступком било хотимично, било из немарности проузрокована буде, те најпосле што је право и дужност Саборског одбора, да срп. нар. црквн. Сабором установљени прорачун срп. нар. црквн. фондова и заклада једино под својом одговорношћу извршива и такођер једино под својом одговорношћу чини од сабора до сабора нужне измене на прорачуну, што све јасно доказује да је овај Саборски одбор одговорна врховна управа свију срп. нар. црквн. фондова и заклада и никако пак „само руковалац“ свих срп. нар. црквених, дакле и клирикално-школског фонда.*

27. *Решење Ш. С. бр. 511.05 у коме се од анкете иште специјалан предлог о начину издавања и писања уџбеника.*

Стручна школска анкета под бр. С. Ш. А. 118. ех 1905 изјављује да прима на себе израду школских књига и одређивање како садржине тако и изгледа и цене књига, а у погледу новчане стране овога питања и администрације умољава да се Школски савет о томе на други начин постара, поверивши овај посао којем стручном телу, ну у крајњем случају вољна је речена школска анкета примити на себе и финансирање ове ствари, ако јој се уз обвезу полагања рачуна стави на расположење она свота од 2000 К што ју је срп. прав. нар. црквн. Саборски одбор одредно као приномоћ за издавање школских књига. *Решено је*: Позвати Стручну школску анкету да Школском савету што пре под-

* Школски савет је решењем бр. 579.05 изрекао да такође остаје при свом становишту и спор пријавио Сабору. Ђ. П.

несе извештај: какве су школске књиге потребне, како би се израдиле и у опће да поднесе у овом питању подробнији предлог.

28. *Решење Ш. С. бр. 745.|05.*

Главни школски референат позивно на овдашњу одлуку бр. Ш. С. 654.|511. ех 1905 чита записник Стручне школске анкете, по коме иста предлаже: 1). да се, пошто се предлог исте анкете у погледу нове наставне основе ради претреса у учитељским зборовима претходно објави, позове подручно учитељство и сви, који се за то интересују, да према тој наставној основи подносе **грађу** за *нове књиге* или пак целе књиге по груписању, изложеном у записнику исте анкете од 4|17. октобра 1905. бр. 16.; 2). да се ти елаборати, пошто их анкета среди, према потреби допуне или допунити даду и пошто их Школски савет као уџбенике одобри, издаду под накладом самога Школскога савета, пошто би на тај начин чист доходак који би једна књига доносила, покрио дефицит који би код понеких књига неизбажан био; 3). да се на исти начин у наклади Школског савета издаду сви прописеви, цртанке, тисканице и све друге школске потребе, те би се тако не само свакој потреби могло доскочити, него би се и Школски лист могао на потребни ниво подићи и т. д. 4). да се наклада Школског савета уреди, као што је кр. Земаљска влада у Загребу своју уредила. — Уз то главни школски референат предлаже да се један члан Школског савета изашље у Загреб, евентуално и у Београд, да о тамошњим државним накладама књига, прописева сазна још неке податке, који нису јавности предати, а који се приватним путем, као што његов учињени покушај сведочи, не могу сазнати, и да се у ту сврху од Саборског одбора изиште она свота, која је од досадашњих година преостала од новца, прелиминираног за издавање књига и она која ће се за 1906. год. у прорачун ставити. — Исти за случај, да се тај предлог не усвоји, ставља и даљи предлог у тој ствари. *Решено.* Предлоге Стручне школске анкете у начелу прихватити, изузезев издавање наставне основе још на један претрес учитељским зборовима и односно сазив Митрополијског учитељског збора, што је већ решено у овој седници под бр. Ш. С. 176.|607. ех 1905; прикупљање потребних података о земаљској

наклади школских књига, прописева и т. д. код вис. кр. земаљске владе у Загребу поверити г. Светозару Прибићевићу, члану Школскога савета с тим да му главни школски референат има потребну инструкцију издати; уједно ради издавања потребне своте умолити према предлогу Саборски одбор.

IV. Решења српског народног црквеног Сабора, Школског савета и Саборског одбора у ствари Стручне школске анкете.

29. *Решење саборско од 18. јуна (1. јула) 1902. бр. 5. седн. XV. у коме се издаје налог Школском савету да крепира школску анкету.*

Душан Стојшић предлаже следеће: да Школски савет, док школска уредба не буде то прописивала, постави Стручну анкету учитељску коју ће високославни Школски савет од времена на време саслушати у свима главнијим дидактичкометодичким, школским и учитељским питањима, и да Саборски одбор који ће спремити предлог за уредбу, узме у своје време у обзир и питање о анкети. (Изостављено.) *Решено је*: Прима се.

30. *Решење Ш. С. бр. 232.|02 о изради нацрта за анкету.*

Високи срп. нар. црквени Сабор, дописом својим од 18. јуна (1. јула) 1902. год. бр. С. 604.|02 достављајући извод из записника своје XV. седнице од тога дана бр. 5. упућује Школски савет да постави Стручну анкету учитељску и у опће према том решењу поступи. *Решено је:* Издати члану Школског савета г. Душану Стојшићу са позивом да нацрт за учитељску анкету изради и овоме савету поднесе.

31. *Решење Ш. С. бр. 294.|02 о специјалној расправи нацрта.*

Г. Душан Стојшић, члан Школског савета, на бр. Ш. С. 307.|232. ех 1902 подноси нацрт правилника Стручне анкете учитељске која се има у смислу наредбе срп. прав. нар. црквен. Сабора поред Школског савета поставити; уједно исти подноси писмен предлог ради установљења „похвалне дипломе“ за заслужне професоре и учитеље с тим да би се израда нацрта те дипломе имала поверити Стручној анкети учитељској.

Решено је: Поднесени нацрт правилника умножити у довољно примерака и издати по један примерак сваком члану Школског савета на преглед и проучење, а уједно уз поновну доставу свих списа позвати г. заменика главног школског референта да ту ствар како у погледу предложеног правилника тако и у погледу предложене „похвалне дипломе“ у најближој седници Школског савета поново прикаже.

32. *Решење Ш. С. бр. 320.|03 у истој ствари.*

Госп. Никола Ђ. Вукићевић, заменик главног школског референта, поново подноси на бр. Ш. С. 498, 523.|294. ех 1903 нацрт правилника Стручне анкете учитељске која би се у смислу наредбе срп. прав. нар. црвв. Сабора од 18. јуна (1. јула) 1902. бр. С. 604. (XV. седница бр. зап. 5.) имала поред Школског савета поставити, а уједно и предлог г. Душана Стојшића, члана Школскога савета, ради установљења „похвалне дипломе“ за заслужне професоре и учитеље с тим предлогом да Школски савет оба ова предмета узме у расправу и повољно реши. *Решено је*: Пре мериторног решења у овом предмету издати све списе г. Светозару Прибићевићу члану Школскога савета на проучење с тим да како у погледу правилника, тако и у погледу „похвалне дипломе“ уз повратак комуниката овом Школском савету извештај и предлог за одлуку поднети изволи.

33. *Решење Ш. С. бр. 109.|04 да се анкета не може приставити, као каково перманентно тело.*

Г. Светозар Прибићевић, члан Школскога савета, на бр. Ш. С. 428.|320. ех 1903. саопћава Школском савету усмено своје мишљење у предмету т. зв. Стручне анкете учитељске која се има у смислу наредбе срп. нар. црквв. Сабора поред Школског савета поставити — с тим да се ова замисао не да извести у облику како је Сабор саопћио Школском савету, обзиром на делокруг Школског савета. По дужем и свестраном претресу овога питања *решено је:* Нацрт за установљење т. зв. Стручне анкете учитељске, састављен по члану Школскога савета г. Душану Стојшићу (бр. Ш. С. 498.|294. ех 1902) не прихватити с тим да се анкета *не може установити као каво перманентно тело поред Школскога савета*, јер се то противи Уредби за српске народне школе од 1872. год. а осим тога делокруг исте Стручне анкете, унесен у

напред споменути нацрт улази у сферу делокруга Школског савета, уједно начелно изрећи да је Школски савет припрaван у оквиру наших потреба, а сагласно са праксом у напредном педагошком свету, састављати стручне анкете *према појединим актуелним питањима* у нашем школском животу; о одлуци овој срп. нар. црквн. Сабор известити.

34. *Решење Ш. С. бр. 272.|04 о броју чланова и о дневницама.*

Епархијски школски одбор Темишварски извештајем својим од 21. августа (3. септембра) 1903. бр. Е. Ш. О. 935.|547. ех 1903 подноси представку учитељског збора епархије Темишварске којом се умољава Школски савет, да нацрт т. зв. Стручне анкете, што га је саставио г. Душан Стојшић, члан Школскога савета, преиначи. *Решено је*: Поднесену представку међу списе ставити и сходно овд. одлуци од 17.|30. јануара 1904. бр. Ш. С. 103.|109. ех 1904 изрећи да се т. зв. Стручна анкета има за свако појединo актуелно питање у нашем школском животу постављати с тим да у анкети буде највише 6—8 чланова уз дневнице од највише 6 круна и уједно умолити срп. прав. нар. црквн. Саборски одбор да у горњу сврху стави у течај за ову годину из расположивих средстава потребну своту од 800—1000 круна.

35. *Решење Саборског одбора бр. 1572.|04 о трошковима.*

(Изостављено) ставити на расположење за трошкове Стручне анкете при Школском савету на терет срп. нар. црквн. клирикалног школског фонда за ову годину своту до највишег износа од 1000 (једнехиљаде) круна, па упутити књиговодство и благајницу срп. нар. црквн. фондова и заклада, да на рачун све своте исплаћује члановима горње споменуте Стручне анкете дневнице од 6 круна и путне трошкове на њихове правилно остављене, прописно биљеговане и госп. главним школским референтом, као председником анкетнога поверенства увиђене признанице.

36. *Решење Ш. С. бр. 479.|04 у коме се именују чланови.*

Главни школски референат, позивно на овд. одлуку бр. Ш. С. 103.|109. ех 1904 односно бр. Ш. С. 563. ех 1903|272. ех 1904 у предмету установљења т. зв. Стручне школске анкете, као и с обзиром на то, што му је дошло до знања, да је Саборски одбор трошкове за ту анкету у течај

ставио, предлаже да се у ту анкету ради решења питања, која су јој већ из ове седнице Школскога савета упућена, одреде ова лица: 1). главни школски референат, као председник анкете; 2). *Александар Јорговић* привр. заменик епархијског школског референта бачког и будимског и 3). *Љубомир Лошић*, привр. заменик епархиј. школског референта темишварског и вршачког, као перовође и заменици председника; 4). од професора српских учитељских школа *Никола Шумоња*, привр. управитељ и професор српске учитељске школе пакрачке, као познавалац школских прилика у краљевинама Хрватској и Славонији; 5.) од учитеља српских виших девојачких школа: *Јован Благојевић*, управитељ и учитељ српске више девојачке школе сомборске, као признати радник на школској књижевности; 6). од свештеника-катихета: протојереј *Сава Тодоровић*, краљ. професор-катихета и управитељ српских вероисповедних школа у Земуну; од практичних срп. нар. учитеља: 7). *Светозар Брашован*, срп. нар. учитељ у Вршцу; и 8). Ђорђе Михајловић срп. нар. учитељ у Новом Саду; уједно главни школски референат предлаже да се за место састајања и већања анкете одреде Карловци и да се учини сходно расположење да се члановима анкете, за сваки дан саветовања и према потреби за дан путовања, уз одштету путног трошка, упути на исплату по шест круна дневнице. *Решено је*: Предложена лица примити за чланове т. зв. Стручни школске анкете, а уједно у исту одредити још и *Павла Терзина* срп. нар. учитеља у Ади, исто тако прихватити и остале предлоге главног школског референта у погледу састајања и већања, као и путних трошкова и дневница чланова анкете с тим да члановима припада одштета на путне трошкове као и члановима Саборског одбора и да признанице појединих чланова има видирати председник Стручне школске анкете; о одлуци овој изабране чланове анкете известити.

37. *Решење Ш. С. бр. 158.|05 о дневницама председниковим.*

Срп. прав. нар. црквени Саборски одбор, из седнице своје од 23. новембра (6. децембра) 1904. бр. С. О. 8259.|2500. ех 1904, на овдашњи допис од 14.|27. августа 1904. бр. Ш. С. 543.|479. ех 1904 у предмету дневница и путних трошкова чланова т. зв. Стручне школске анкете — саопћава да је — изрекавши претходно да г. главном школском референту, као члану односно председнику анкете, дневнице не

припадају, пошто се анкета држи у месту у којем главни школски референат као такав има своје стално звање и пребивалиште, па према томе ни засебних трошкова приликом заседања анкете нема, а за вршење дужности у истој посебну награду не може имати, јер такову не примају ни други, са сталном платом намештени нар. црквн. чиновници, када у седницама врховних автономних власти учествују (нар. црквн. тајник, фискали срп. нар. црквн. фондова и заклада и т. д.) — горњи допис Школског савета на знање узео и о истоме знања и равнања ради књиговодство и благајницу срп. нар. црквн. фондова и заклада известио с тим да се правилно исправљене, прописно биљеговане и главним школским референтом увиђене признанице чланова анкете имају исплаћивати на терет овопредметне прорачунске ставке. *Решено је*: Горњи допис Саборског одбора на знање узети с тим да Саборски одбор није био надлежан сам од своје стране, без саслушања мишљења Школскога савета, изрећи да главном школском референту, као члану односно председнику Стручне школске анкете, не припадају дневнице нити какви трошкови за вршење дужности приликом заседања анкете, што сада и Школски савет овим изриче са разлога у горњем допису Саборског одбора наведених; о одлуци овој Саборски одбор и г. гл. школ. референта известити.

38. *Решење Ш. С. бр. 506/05 у истој ствари.*

Г. главни школски референат, позивно на овдашњу одлуку од 2. (15.) маја 1905. бр. Ш. С. 159/158. ех 1905, у ствари дневница главног школског референта као члана односно председника Стручне школске анкете — изјављује да не може узети на знање горњу одлуку у томе облику, јер је он, као од Школског савета делегирани председник Стручне школске анкете, са истим правима именован, као и остали чланови, баш из тога разлога и подигао дневнице за први састанак анкете, да се тиме маркира да врши ванзваничну дужност у својству изасланика Школског савета, а обзиром на праксу, да и оним члановима срп. нар. црквн. Сабора и врховних народно-црквених автономних власти, који станују у Карловцима, припадају дневнице за вршење дотичних дужности, па услед тога не може усвојити у горњој одлуци Школског савета споменуте разлоге Саборског одбора. *Решено је*: Горње питање поново у претрес узети, те уз измену овдашње одлуке од 2. (15.) маја 1905. бр. Ш. С.

159.|158. ex 1905 изречи да главном школском референту, као члану односно председнику Стручне школске анкете, не припадају дневнице са тога разлога, што се та његова председничка част сматра као officium nobile, а не са разлога Саборског одбора, у његовој одлуци од 23. новембра (6. децембра) 1904. бр. С. О. 8259.|2500. ex 1904, који су усвојени и у гореспоменутој овдашњој одлуци под бр. Ш. С. 159.|158. ex 1905; о одлуци овој г. главног школског референта известити.

39. *Решење С. О. бр. 1314.|05 у истој ствари.*

Сматрајући становиште Школског савета неоправданим, остаје овај Саборски одбор при својој горе наведеној одлуци и своме снановишту у истој наведеном.*

40. *Решење Ш. С. бр. 854.|04 о пословнику Стручне школске анкете.*

Стручна школска анкета подноси Школском савету свој пословник, установљен у њезиној првој седници од 18. новембра (1. децембра) 1904. год. *Решено је*: На знање узети.

V. Пословник Стручне школске анкете.

41. *Решење Ш. А. 2.|зап. ex 1904.*

Стручна школска анкета која постоји на основу решења високог срп. прав. нар. црквеног Сабора бр. 5. из XV. седнице од 18. јуна (1. јула) 1902. год. затим на основу решења високославног срп. прав. нар. Школског савета бр. 103.|109. од 17. (30.) јануара, бр. 563. ex 1903|272. ex 1904 од 12. (25.) маја, и бр. 543.|479. од 14. (27.) августа 1904. год. и која је основана да „за свако појединo актуално питање у нашем школском животу“, односно „у свима главнијим дидактичко-методичким, школским и учитељским питањима“, не као перманентно тело, него само „од времана навреме“ буде од високославног Школског савета „саслушана“: делаће све дотле, докле јој се питања буду на мњење упућивала, по следећем

* И Школски савет је остао при својој одлуци, те ствар поднео надлежног решења ради Сабору, уједно је дневнице чланова подигао на 10 К. Ђ. П.

Пословнику

који се знања ради и високославном срп. прав. нар. Школском савету приказује.

§ 1). Стручна школска анкета, пратећи нарочитом пажњом развитак целокупног школства у српско-православној митрополији Карловачкој и упоређујући исти са модерним стањем наука и са током наставе и васпитања, даваће стручно мњење, према потреби подносиће и специјално израђене елаборате у свима питањима која срп. нар. Школски савет пред њу упути.

§ 2). У осталим актуалним школским питањима може анкета само предлоге подносити, које ће само онда у специјалну расправу узети, ако то Школски савет претходно одобри

§ 3). Анкета може поједина питања пре коначног решења свог преко школског референта-надзорника упутити пред месне и среске учитељске зборове, пред учитељске зборове виших девојачких и пред професорске зборове учитељских и учитељичких школа, за претрес начелних питања пак може преко Школског савета затражити и сазив епархијских учитељских зборова, Митрополијског учитељског, односно професорског збора, а по одобрењу Школског савета може и поједине засебне стручњаке умолити на изјашњење, односно саслушати их.

§ 4). Питања, која се имају расправљати, додељују се из седнице, или председнично, појединим члановима анкете који имају писмене реферате са образложеним предлогом у одређеном за то року председнику поднети.

§ 5). За засебно награђивање појединих опширнијих елабората и реферата чини анкета предлог Школском савету.

§ 6). Како је које питање спремљено за коначно расправљање, сазива председник седницу, објавивши члановима анкете, најмање 14 дана у напред, како предмет, тако и садржину предлога референтова.

§ 7). Седнице се држе у Карловцима, у званичним просторијама главног школског референта.

§ 8). Правоваљане одлуке могу се доносити само у присуству натполовичног броја чланова.

§ 9). Који члан не врши тачно своје дужности, има се из седнице, или председнично опоменути, код трећег случаја има се пријавити Школском савету даљег поступка ради.

§ 10). При већању влада неограничена слобода говора.

§ 11). Расправа се има тако водити, да тежиште не падне толико на одлучивање путем гласања, колико на исказ тачно образложеног мишљења и на рашчишћавање појмова и питања.

§ 12). Гласање је увек поименично.

§ 13). Код сваког питања има се и мњење мањине, односно појединаца са потпуним образложењем навести.

§ 14). Записник се има најдаље за месец дана написати, потписује га председник и перовођа, а сваки члан има права прочитати га.

§ 15). Председник анкете, главни школски референат, у случају препречености по годинама службе старији епархијски школски референат, управља радом Стручне школске анкете, прима отписе и поднеске, приказује их седници, односно чини потребна президијална расположења, руководи расправом и извршује решења.

§ 16). Перовође су наизменце епарх. школски референти, који не могу бити у исти мах и референти дотичног предмета, а анкета по потреби бира им заменике.

§ 17). Писарске послове обављају председник и перовође помоћу канцеларијског персонала свога звања

§ 18). Свима члановима Стручне школске анкете припадају за сваки дан саветовања, по потреби и за дан путовања, дневнице по шест круна, осим тога накнада путнога трошка онако како је за чланове Саборског одбора одређено, коју своту председник анкете упућује на исплату из клирикалног фонда.

Из седнице Стручне школске анкете, држане у Карловцима 18. новембра (1. децембра) 1904. године.

Александер Јорговић с. р.
перовођа.

Ђорђе Поповић с. р
председник.

VI. Решења Школског савета о састављању нове наставне основе.*

41. *Решење Ш. С. бр. 270.|04, којим се учитељски зборови позивају на поднашање мишљења.*

Епархијски школски одбор Темишварски извешћем својим од 21. августа (3. септембра) 1903. г. бр. Е. Ш. О. 939.|551. подноси

* Види напред бр. 19. и 23. Ђ.П.

представку учитељског збора епархије Темишварске, којом се умољава Школски савет да даде прерадити Наставну основу за српске вероисповедне основне школе у Угарској, прописану одлуком Школског савета под бр. Ш. С. 80.|94. ех 1895. *Решено је*: Представку издати г. главном школском референту на проучење и предлог и уједно упутити епархијске школске одборе: Бачки, Будимски и Вршачки, да сазову што пре епархијске учитељске зборове и позову их, да Наставну основу за српске вероисповедне основне школе, под бр. Ш. С. 80.|94. ех 1895. издану, специјалној студији подвргну и да своје примедбе и евентуално потпуно израђене нацрте доставе надлежном епархијском школ. одбору, који ће исте примедбе, односно нацрте, заједно са својим мишљењем, имати овом Школском савету на даљи поступак поднети.

42. *Решење Ш. С. бр. 282.|04 о наставној основи за повторне школе.*

Епархијски школски одбор Темишварски извешћем својим од 21. августа (3. септембра) 1903. г. бр. Е. Ш. О. 941.|553. ех 1903, подноси с препоруком представку оноепархијског учитељског збора којом се умољава Школски савет да по овамо предложеном нацрту и министарском пропису а по §-у 45. Школске Уредбе за сеоске (економске) повторне школе засебни наставну основу пропише, и у свези с тим исти епархијски школски одбор извешћем својим од 20. новембра (3. децембра) 1903. г. бр. Е. Ш. О. 1520.|852. ех 1903, односно извешћем од 18.|31. децембра 1903. г. бр. Е. Ш. О. 1681.|925. ех 1903 уз доставу списа моли да Школски савет изда засебну наставну основу за варошке повторне школе, односно да узме у претрес наредбе високог кр. уг. министарства богочасти и јавне наставе од 24. септембра 1903. г. бр. 66569. о економским повторним школама и изради наставну основу за економске повторне школе; у свези с тим и епархијски школски одбор Вршачки, извешћем својим од 30. децембра 1903. г. бр. Е. 2461, 2467.|Ш. 63. ех 1903, односно извешћем од 5.|18. априла 1904. г. бр. Е. 5445.|Ш. 138. ех 1903 и 84, 104, 160, 167, 173, 174, 210.|Ш. 5. ех 1904 уз доставу односних списа моли да Школски савет изда засебну наставну основу за сеоске повторне школе на основу §-а 45. школске Уредбе од 1872. г. како би се отклониле опасности које услед предпомењуте министарске наредбе бр. 66.569. ех 1903 прете српским вероисповедним школама јер државне школске власти непрестано потражују, да се повторна настава развија у економском правцу, односно да се повторне школе претворе у тзв. економске повторне школе. По прочитању свих овамо приказаних списа и по темељном претресу овога предмета *решено је*:

Уважавајући разлоге по којима је сада настала потреба да се у смислу §-а 45. школске уредбе од 1872. г. за поједине врсте поврорних школа посебне наставне основе пропишу — све овамо поднесене списе издати Стручној школској анкети с тим упутством да такове наставне основе што пре састави и Школском их савету ради даљег поступка прикаже.

43. *Решење Ш. С. бр. 331|05 о броју недељних часова и т. д.**

Епархијски школски одбор Бачки, представком својом од 5.|18. маја 1905. бр. Е. Ш. О. 233.|зап. ех 1905, подноси примедбе на овдашњу наредбу од 28. октобра (10. новембра) 1904. бр. Ш. С. 749.|728. ех 1904, којом је прописан Распоред часова за све комбинације разреда у срп. нар. школама, и моли да се иста наредба повуче и да се до издавања нове наставне основе остави у крепости она подела недељних часова која је наредбом под бр. Ш. С. 80.|94. ех 1895 прописана. *Решено је*: Представку ову као неосновану одбити, ну обзиром на примедбе, стављене у погледу потребе издавања нове наставне основе, доставити је Стручној школској анкети и о томе епархијски школски одбор Бачки известити с тим позивом, да што пре поднесе Школском савету извешће: да ли је истина — како је Школском савету дошло до знања — да је исти епарх. школ. одбор издао специјалну наставну основу за све тамошодручне срп. нар. школе. *Разлози:* Представка жели, да Подела недељних часова, издата наредбом Школског савета под бр. Ш. С. 80.|94. ех 1895, и надаље у крепости остане а ова „нова" ван крепости стави. Међутим нити је Подела од 1895. године ван крепости стављена (за одељене разреде остаје она и надаље потпуно у крепости) нити је ово „нова" Подела, него је то она иста, те су само часови непосредног рада на поједине камбинације разреда прилагођени. Распоред седмичних часова од 1895. г. одредио је наиме, колико имају деца појединих разреда у школи остати и чиме се имају за то време занимати — али није дао поближега упутства, како ће учитељ, кад има више разреда, непосредни рад свој удесити, а да тај саразмер не поквари. Пошто су у том погледу заиста и констатовани недостаци, издала се *помоћна* табела, за непосредни рад учитељев, и то по начелима по којима се већ у наставним основама бр. Ш. С. 80.|М. 845. ех 1872 и бр. Ш. С. 34. през. ех 1888, затим у министарској наставној основи за немађарске школе од 1879. год. поступило. Т. ј. за оне предмете, који се „тихим вежбањем" не могу потпомоћи, узео се пун број часова у непосредни рад (појање и певање и т. д.), где се то корисно може радити, разреди су и код непосредноga

* В. Српски митрополијски гласник бр. 6. из г. 1905. Ђ. П.

рада спојени, где се пак није могло од једног одређеног броја сати одступити, ту се је исти број задржао (мађарски језик и т. д.). Пошто боравак у школи осим гимнастике и женског ручног рада (који тако исто спада у оне техничке предмете што се у „ваншколским“ часовима имају свршити) за свих 12 разреда по Распореду од 1895. год. износи $276^1/_2$ сати, од којих група науке вере има $54^1/_2$, српског језика 108, мађарског језика 54, рачуна 48 а стварних (управо хуманитарних знања 12 сати, дакле $4^1/_2 : 9 : 4^1/_2 : 4 : 1$ — пошто је и у распореду часова требало истаћи оно неколико предмета, који су Уредбом прописани, а у Распореду од 1895. год. нису споменути (цртање, краснопис, реалне науке, певање итд.) и пошто је придељивање тих предмета појединима од оних 5 група неку промену изазвало: потпуно одговара и Наставној основи и Распореду од 1895. год. овај распоред *непосредног* рада, када групе стоје као 6 : 11 : 5 : 4 : 2, или 6 : 10 : 5 : 4 : 0 или 6 : 12 : 5 : 4 : 2, или 7 : 10 : 5 : 4 : 3 и т. д. Према томе неоснована је зебња, као да је према „старом“ Распореду ма који предмет ускраћен. А да је то заиста тако и у погледу српског језика, види се још боље, кад се часови за „стварна знања“ припоје часовима српског језика. Онда има круг веронауке $4^1/_2$ часа, круг српског језика 10, круг мађарскога $4^1/_2$ и круг рачуна 4 часа, а по наредби бр. Ш. С. 749.728. ех 1904 има 7 : 13 : 5 : 4, или 7 : 14 : 5 : 5 и т. д. Да је пак подела круга српског језика на два, односно три одељења заиста потребна била, доказује и сама представка, јер по њеном схватању за „реалне“ предмете до сада није ни било одређених часова — која је дакле превидела, да се *на основу читанке* имају обрађивати не само земљопис, повесница и устав, за које је и наредба од 1895. год. засебно одредила часове, него и „природне науке,“ па теоретски део „вртарства и пољоделства“ и „кућарства“ и на послетку и „наука о чувању здравља“, која у Наставној основи од 1895. год. није као засебан предмет истакнута, али за чије се обрађивање у градиву за „српски језик“ дало потребно упутство. Пошто учитељ према томе има да обрађује на пр. словенски 2 сата недељно, рачун 4 сата и т. д. а и пошто се при подели тога времена баш пазило на то да се са нижим разредима (кад се време није једнако поделило) више ради непосредно, него са вишима и односно, да се за онај разред одреди више часова, за који је по Наставној основи од 1895. год. више градива прописано: неоснована је и та тврдња, као да подела непосредног рада на поједине разреде није примерена Наставној основи. Да је пак неоснован и онај главни приговор представке, по којој се не би могло прописати више од 25 часова недељно, види се из следећег: 33. §. школске Уредбе прописао је за редовне привлике 25 сати, али је и то наредио да се

исти технички предмети имају ван тих часова обрађивати. На то је дошао XVIII. зак. чл. од 1879. год. и тај је прописао још један предмет, кога у школској Уредби нема и одредио број часова за тај предмет. Ти се часови морају по потреби уз оних 25 придодати, јер се иначе не би могли у потребној опширности обрадити они предмети који су у 18. §-у школске Уредбе побројани и за које је одређен онај минимални број часова у §-у 33. исте Уредбе. Сва та расположења учињена су на основу последње алинеје 35. §-а исте Уредбе, те се недељни одмор има према потреби за суботу после подне и за још један дан после подне одредити, но у сваком случају тако да се прописани број недељних часова нити због вечерња, нити због другог чега не крњи. А да је то заиста могуће извести, доказ је и министарска Наставна основа која не само за немађарске, него и за мађарске основне школе прописује толики број недељних часова као што је у наредби бр. III. C. 749. 728. ex 1904 изложено.

44. *Решење III. C. бр. 607. 05 да се Митрополијски учитељски збор неће сазивати.*

Епархијски школски одбор Темишварски представком од 3. 16. марта о. г. бр. 121. 110. ex 1905 спроводи са препоруком молбу Меленачког месног учитељског збора за сазив Митрополијског учитељског збора. *Решено је:* Пошто је за поднашање мишљења у ствари наставне основе овдашњим решењем од 12. 25. маја п. г. бр. 558. ex 1903. 270. ex 1904 учињено сходно расположење, а пошто други какав разлог овај Школски савет не налази оправданим за сазив Митрополијског учитељског збора: молбу не уважити и о томе молитеља надлежним путем известити — о чему и епархијски школски одбор Бачки позивно на поднесену односну представку Новосадског среског учитељског збора известити.

45. *Решење III. C. бр. 855. 05 ио коме се у начелу усваја Основа и т. д.*

Г. главни школски референат позивно на овдашњу одлуку од 14. 27. децембра 1905. бр. III. C. 999. 804. ex 1905 саопштава да је са г. г. Светозаром Прибићевићем и Душаном Стојшићем проучио изасланом Стручном школском анкетом састављени нацрт: „Основа за наставу и васпитање у српским народним школама митрополије Карловачке“, па прихвативши сва основна начела на темељу којих је иста састављена, препоручују га са неким ситнијим изменама, и уједно, обзиром на преоптерећеност срп. нар. учитеља и на њихову преко сваке мере слабу награду за огромни труд, предлажу да Школски

савет материјалној оскудици срп. нар. учитеља бар онолико помогне колико му у делокруг спада, наиме да изда наредбу да појачке дужности сви срп. нар. учитељи и надаље морају вршити, ну да су им општине дужне дати сходну награду према дужностима и то тако да учитељ за свако богослужење, при коме вршењем тих дужности учествује, има добити најмање једну круну, или попречно за једну певницу 120 К годишње, али тако да ту награду имају само оне општине издавати и до оне висине, у колико основна плата учитељева без награде за повторну школу, без огрева и стана с баштом, не износи 720 К, дочим начело §-а 19. Дисциплинарних правила за учитеље да међутим остане и надаље у крепости. *Решено је*: Не упуштајући се за сада у расправљање горенизнесеног предлога о повишењу дотације оних срп. нар. учитеља који минималну плату уживају, те изрекавши претходно за најсходније да се за српске вероисповедне школе у краљевинама Хрватској и Славонији изради засебна наставна основа, а исто тако за српске вероисповедне школе у краљевини Угарској опет засебна наставна основа, те пошто су у специјалној расправи горњег нацрта усвојена основна начела, која су изражена у поднесеном нацрту — издати све овопредметне списе г. главном школском референту да према горњим овопредметним напоменама састави нацрте и Школском их савету што пре на даљу одлуку прикаже.

VII. (46.) Извод из предлога Стручне школске анкете:

„Основа за наставу и васпитање у српским народним школама митрополије Карловачке."

1. Наука хришћанска и црквени словенски језик и црквено појање.

Циљ: Овим предметима буди се и развија религиозно морално осећање, њима се ученици упознају са православним хришћанским истинама, да им се ум образује, срце облагороди и воља на добро упути, како би се спремили да буду добри синови православне српске цркве и поштени људи.

А). *Наука хришћанска.*

I. Разред. Разговор о родитељима и о њиховој љубави према деци. О поштовању родитеља и старијих. Разговор о Богу као оцу небесном и његовој доброти према нама. Највећа заповест деци.

О стварању света, о првим људима, о рају, о првом греху, кајању, казни, обећању Искупитеља.

Својства Божја: свемогућство и доброта.

О једном Богу у Светој Тројици. — Знак крста.

Отче нашъ (текст црквени словенски са разумевањем.)

Благовести. — **Богородице Дѣво** (текст црквени словенски са разумевањем).

Рођење Христово. Мудри волсви. Бежање у Египат. Сретење.

II. Разред. Исус од дванаест година. — Крштење Христово. Исус благосиља малу децу. Прича о Молитви Господњој. Проповедање Христово у кратком изводу. Тајна вечера и страдање и смрт Христова. Ускрс. Вазнесење Христово. Силазак св. Духа. (Све по учитељеву приповедању).

Сымволъ вѣры (текст црквен. слов. са разумевањем, упоредо са библиским приповеткама).

III. Разред. а). *Библијске приповетке*: Чудеса Христова (укратко). О милостивом Самарјанину. О богаташу и убогом Лазару.

б). *Катихизис*: Тумачење Символа вере.

в). *Молитве*: Јутрења, пре и после ручка, и пре спавања (текст црквслов. са разумевањем).

IV. Разред. а). *Приче Христове*: О Митару и Фарисеју; о блудном сину; о талантима.

б). *Катихизис*: Тумачење божјих заповести (укратко о Мојсеју), молитве Господње и Блаженстава.

V. Разред. *Литургика*: О храму; свештенослужитељи и црквенослужитељи; свештене одежде; црквене утвари и црквене књиге. — Опћа богослужења: вечерња, јутрења и литургија. (Литургија преосвећених дарова).

VI. Разред. *Празници*: Господњи, Богородични, заповедни, светитељски, Срби свеци, крсно име. Постови. — Посебна богослужења: св. тајне, погреб умрлих и помен мртвих.

Напомена: У сваком се разреду понавља и целе године вецба градиво нижих разреда.

Сви догађаји, који се спомињу у библијским приповеткама, показују се на иконима у цркви.

Б.) *Црквени словенски језик.*

III. Разред. (У Хрв. и Слав. II. разред.) Познавање штампаних слова. Припрема за читање без скраћених речи и то: *молитве, символ вере, Дела милости телесне и душевне, Заповеди божје и црквене* и текст литургијскога појања. — Скраћене речи.

IV. Разред. (У Хрв. и Слав. III. разред.) *Текст литургијског појања;* **Предначинателный псалмъ**; стихови за **Господи воззвахъ**; **Свѣте тихій Сподоби Господи**; **Нынѣ отпущаеши**; **Отвѣщаніе моѣ**; **Богатій ѡбнищаша**; **Шестопсалміе**; **Хвалите имя Господне**; **Помилуй мя Боже**; **Величитъ душа моя Господа**; **Свѣтиленъ** и стихови; **Славословіе великое**; **Иже на всякое время**; **Возбранной**; **Слава**: благословій душе; **Хвали душе моя Господа**; **Блаженна**; *молитва пре причешћа.*

V. Разред. (У Хрв. и Слав. IV. разред). Празнични апостоли, *празнична јеванђелија.*

VI. Разред. (У Хрв. и Слав. V. разред.) Осим тога недељни апостоли, *недељна јеванђелија.*

Напомена: Курзивно штампане партије још се и тумаче.

В). *Црквено појање.*

I. Разред. **Ѧмиⷭ҃нь, Гдⷭ҃и помиⷧ҃ви, Тебѣ Гдⷭ҃и, Пⷣай Гдⷭ҃и; Слава Тебѣ Гдⷭ҃и, слава Тебѣ; Господь воцарисѧ, Бⷭ҃ди Гдⷭ҃и мⷧ҃лⷭ҃ть Твоѧ на нⷭ҃съ, Рождⷭ҃тво Твое.**

II. Разред. Од „**Отцⷣ и Сн҃а**“ па завршно „**Единѣ сватѣ**“. За тим: **Рождⷭ҃тво . . . Ко Іѡрданѣ . . . Общее воскресе҃нїе.**

III. Разред. Мало: **Благослови дⷭ҃ше . . . Единородный Сн҃е . .** велико: **Гдⷭ҃и помиⷧ҃ви . . .** једанпут, молбанско: **Гдⷭ҃и помиⷧ҃ви** трипут, **Тебѣ Гдⷭ҃и**, велико: **Ѧмиⷭ҃нь, И дⷭ҃хови твоемⷭ҃, Слава тебѣ Гдⷭ҃и, Ѥлицы во Христⷣ крестⷣтесѧ, Тѣло Христⷭ҃во** (мало) и од **Отцⷣ и Сн҃а** цело литургијско појање с изузетком Херувимске песме, Достојна и Причасна. **Богородице дⷭ҃во**, тропари божићни, богојављенски, св. Сави, за Цветну недељу, Спасов дан и Духове.

IV. Разред. Одговарања на вечерњи, на јутрењи и литургији (**Молⷧ҃твами, Спасⷭ҃и нⷭ҃, Ѧнтіфѡни** и одговарања на заупокојене јектенија са **Ѥ҃чнаго пⷣмⷧ҃ть.**)

Крестⷭ҃ твоемⷭ҃; Да ѝспрⷣвитсѧ; Благословлю Гдⷭ҃пода; Слава долготерпѣнїю; (**Тѣло Христⷭ҃во** велико).

Духовне песме на св. Николу, Божић и св. Саву, **Христⷭ҃осѧ воскрⷭ҃се.** Тропар храма.

(Читање апостола.)

V. и VI. Разред. (**Прокⷯмень свих осам гласова**). — **Прⷱидⷭ҃те поклонⷯмсѧ.** — Херувимска песма. — Достојно. — (**Хвалⷭ҃те ймѧ Гдⷭ҃дне.** — ѿ **ю҃ности моеѧ**).

(По могућству они тропари празнични, који досада још нису научени, и **Благослови и Хвали дⷭ҃ше моѧ Гдⷭ҃пода**).

Напомена: Што је из црквених појања у заградн, женска деца не уче.

Каталог.

Ученици и ученице из свију разреда српске народне школе дужни су у очи сваке недеље и заповедног празника по свршетку школске наставе у реду са својим учитељима долазити у цркву на вечерње, а старији мушки ученици, где год то прилике допуштају, имају долазити у исте дане, а особито о великим празницима и на јутрење.

Пре св. литургије у недељне и празничне дане држи се у школи 1 час каталог, на коме са катихетом односно свештеником присуствују ученици свију разреда свакидашње и пофорне школе.

На каталогу катихета, односно дотични свештеник тумачи ученицима јеванђеље тога дана; даје им поуке о значењу службе Божје и црквених обреда и о значењу дотичнога празника или им казује цртице из живота светитеља, којега се успомена тога дана слави.

Са овога збора одлазе ученици са својим учитељима у ред на св. литургију и на њој учествују појањем и читањем својим.

У време великога поста сви ученици и ученице иду на литургију пређеосвећених дарова, која се тога ради у 11 часова пре подне започиње.

Прве недеље божитног и ускршњег и по могућству и петровског поста по претходној спреми и исповести приступају сви ученици к светоме причешћу.

Такође су ученици обвезани учествовати при литијама о Богојављењу, врбици, на Укрс, о храмовном празнику, о благосиљању жита и на другим, у месној цркви уобичајеним литијама.

2. Српски језик.

Циљ: У српској народној школи ученици уче правилно говорити, читати и писати српски и своје мисли усмено и писмено разговетно изражавати, читањем одабраних народних умотворина и уметничких књижевних производа облагорођавају осећања за врлине и лепоту и подстичу се, да у правцу поуке из пристојности и васпитавања, која се ниже излажу, и у животу раде.

А). *Читање.*

I. Разред. Предспрема за читање и писање. Рукописна мала и велика и штампана мала и велика писмена и у свези са тим читање и писање речи и реченица са разумевањем. Разговор о ономе што се чита. Учење песница на памет. Згодне приповечице, пословице и питалице.

II. Разред. Читање предмета из круга стварних знања и етичке садржине. Разговори о ономе што се чита са логичним разјашњавањем. Учење песница на памет. Приповечице, пословице, питалице. — У Хрватској и Славонији читање и писање латиницом.

Б). *Васпитање и поуке о пристојности.*

Напомена: Овај део основе израђен је подробније, зато, да би се васпитни задатак срп. нар. школе што потпуније постићи могао. Ради постизавања бољег телесног васпитања уносе се у Буквар и Читанке и прикладне приповетке с хигијенским поукама.

I. Разред. О Богу. (Бог је добар. Бог нам све даје, све нас држи. Бог све види, све зна. Од Бога се нико и ништа неможе сакрити.) Мо-

литве. Страх божји. (Бој се Бога). Послушност према родитељима. Поштовање старијих. Љубав према браћи и сестрама и леп живот с њима и са друговима. (Да се слажу и једно другом да помажу. Да се не свађају, не туку; да се не ругају и не пркосе једно другоме.) — Истина, лаж. — Поштење. — Крађа. — Доброчинство. (Чини свакоме добро.) — Правда. (Што је право и Богу је драго.) — Вредноћа. Љубав према раду. — Штедња. — Гадне речи, псовка. (Срамота је гадне речи говорити и псовати).

Најглавније напомене о пристојном понашању у школи и у цркви, на дому и улици (миран ход, мирно стојање или седење; не викати, не хитати се, не зазивати, старије пристојно поздрављати). — Пажња на ред и чистоћу. (Чисто одело, умивати се, чешљати се).

Прикладне приповетке с нгијенским поукама:

II. Разред. Побожност; љубав и послушност према Богу. — Поштовање вере и цркве и слушање закона њихових. — Љубав према родитељима. Захвалност према родитељима; покоравање наредбама њиховим. — Љубав према браћи и сестрама. — Поштовање према старијима. — Љубав према друговима и леп живот са њима. (Што не желиш себи, не чини другоме.) — Слога у кући, школи, селу. (Где је слога, ту је и божји благослов.) Љубав према родитељском дому и завичају. — Љубав према науци и раду. — Штедња. — Стид, срамота. (Срамота је гадно говорити, псовати). — Поштење, непоштење. — Крађа. — Истина, лаж. — Правда, неправда. (Како право, тако здраво). — Утаја, зло у тајности. (Заклела се земља рају, да се сваке тајне знају). — Отимање. (Отето проклето). — Праведна мука. (Својим трудом стечено благословено.) — Љубав према реду. (Ред држи свет). — Помоћ беднима и невољнима; милосрђе. — Увреде, праштање увреда. (Ко другом не опрашта, неће ни Бог његове грехе опростити.) — Освета, злопамтило. — Мирна и немирна савест. (Ко чини добро, миран је у души; ко зло чини, немиран је). — Пркос, изругање имена, ругање несретнима. (Ко се другом за што руга, оно ће му на врат доћи). — Застрашивање. — Обмањивање, варање. — Доброчинство. (Ко добро чини, тога Бог и људи воле. Добро се добрим враћа). — Зло, неваљалство. (Рђави и неваљали зло пролазе. Зло добра не доносе). — Обећање. (Само што је памет но, треба обећати.) — Држање обећања. (Поштен човек држи своју реч). — Услужност. — Разметљивост. (Ко високо диже нос, тај ће скоро ићи бос). — Хвалисање. (Ко се хвали, сам се квари). — Тужакање. (Није лепо, ко се ма за шта тужака; само кад баш мора бити, онда је тужба оправдана). — Псовка. (Срамота је псовати и гадне речи говорити).

Понављање ученога у I. разреду о пристојности. Чистоћа одела, обуће, књигâ. (Каква књига и каква чистоћа одела и обуће, такви ђак). — Пристојност у погледу тела. (Поуке да се деца не чешкају, носа не коп-

кају, краста не чупкају). — Пристојност у школи. (Пажња да се не ремети мир и ред, да се не кваре учила и намештај). — Пристојност на улици. (Вика, свађа, шарање кућа, дражење вашака, дирање деце других народности, просјака, старијих па и сеоских луда — стидно је за ученике). — Пристојност на дому. (Старији наређују, млађи да слушају и да не одговарају нити да се набрецају). — Пристојан говор, пристојно понашање свугде и на сваком месту. (У цркви мирно стојање и побожно слушање службе божје).

Прикладне приповетке с игњенским поукама.

В.) *Писмени састави са граматичким вежбањима.*

Ради вежбања у правилном говору и складном изразу мисли служе и писмени састави, од којих се узима:

I. Разред. Просто преписивање речи и реченица, било с табле, било из буквара, које су већ прерађене. Писање кратких једноставних реченица (н. пр. пословица, изрека из св. писма и т. д.) које су ученици претходно схватили и на памет научили. Писање из главе потпуних реченица, као одговоре на питања, која учитељ на таблу напише н. пр. Каква је табла? Од чега је табла? Нашто је табла? Ко прави табле? и т. д. (И ово бива на основу прерађеног градива из вежбања у мишљењу и говору). Упућивање ученика, да сваку реченицу почињу великим почетним словима, да на крају стављају тачку.

II. Разред. Писање одабраних реченица по учитељеву казивању (диктандо). Преписивање реченица са табле из једног броја у други. Познавање раставних знакова и растављање речи. Преписивање малих штива из читанке. Писање крштених имена и презимена, особних именица и др. Увежбавање по потреби деце на тачно разликовање и писање гласова: ћ и ч, ђ и џ, и т. д. Писање слова азбучним редом. Писмено одговарање на стављена (на табли) учитељева питања о прерађеним предметима из вежбања у мишљењу и говору или о читаначким штивима.

Напомена: Преписивање штива, ћирилским словима писаних, латиницом и обратно — у Хрватској и Славонији.

V. Стварна знања.

Циљ: Слике из отачаственице и повеснице срп. народа; корисна знања из земљописа и природних наука; главнија права и дужности грађана; поуке о чувању здравља — са особитим обзиром на потребе у свакидашњем животу.

I. Разред. (Вежбање у мишљењу и говору посматрањем).

Човек: делови тела, чула, кожа, коса.

Школа: намештај, учила, делови собе.

Кућа: собе и друге просторије, покућство, споредне зграде, двориште и врт.

Домаће животиње: именовање и упознавање, сличност и разлика, храна, корист.

Божић: зима, бадње вече, вертеп, (јелка), игре у зиму.

Пролеће: прво цвеће, прве тице, пролетњи радови, алати за те радове.

Врбица: љубав родитеља према деци, слушај старије; дечје радости, врбица.

Дечје игре. Добре игре, штетне игре. Клони се рђава друштва. Како се праве неке играчке (змај, жврк, лопта и т. д.).

II. Разред. (Вежбање у мишљењу и говору посматрањем).

Човек и породица (дисање, храна, нега тела; родитељи и деца).

Школа и црква (шта се учи у школи, корист од школе; о Богу и цркви).

Кућа, људи и људске радње (градња куће и материјал, разни занати и његови главнији алати).

Животиње и биље (домаће, шумске животиње; главније културне биљке у пољу и врту; коров; сунце; киша).

Четири годишња доба (разлика у температури, оделу; пећ и ватра; радње према добу; плодови у појединo доба; радост — жетва, берба, свечари, клање свиња и т. д.).

Врт, село (варош). Тице певачице. Стране света. Радње у врту (сађење, калемљење). Улице, подела села. Корист од тица и чување гнезда. Сунчев излазак и залазак.

Сунце, месец, звезде; дан и ноћ (сунце извор животу, 12 месеци, недеље; подела дана и ноћи).

Понављање свега и евентуална допуна у градиву, ако је учитељ где мало брже прешао или ако опази да за онај мах није деци било довољно јасно.

VI. Певање.

Циљ: Развијање слуха и утецање на расположење дечије.

У сваком разреду најмање по четири нове песме, поступно изведене. — У неподељеним школама укупно по четири нове песме.

VIII. Краснопис и цртање.

а.) *Краснопис.*

Циљ: Лепо и читко писање словима таква облика, каквога су у српском буквару.

Краснопис почиње у првом разреду почетком другога течаја када деца почињу мастилом писати.

Уз писмене саставе пази се и на чисто и уредно писање.

6.) Цртање.

Вежбање ока у схватању појединих облика, и вежбање руке у приказивању њихову цртањем.

I. Разред. У овом разреду буди се опажање, развија се машта и јача се воља за рад. Цртање се овде везује за очигледну наставу, и деца све, о чему се говори, цртају слободно — а не прецртавају.

II. Разред. Настављање слободног цртања, као у првом разреду. — Слагање готових слика. — Изрезивање готових бојадисаних и небојадисаних слика и слагање по разној хармонији боја. Прављење разних предмета од папира.

1. Подела часова за свакидашњу срп. нар. подељену школу, када један учитељ има само један разред.

А.) **За Угарску.**

Предмети:	I. р.		II. р.		III. р.		IV. р.		V. р.		VI. р.		Свега	
	м.	ж.	м.	ж.	м.	ж.	м.	ж.	м.	ж.	м.	ж.	м.	ж.
Наука хришћанска . . .	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	12	12
Српски језик	9	9	8	8	7	7	6	6	4	4	4	4	38	38
Црквени словенски језик .	—	—	—	—	1	1	1	1	1	1	1	1	4	4
Рачун и геометрија . .	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	23	23
Стварна знања	3	3	4	4	5	5	5	4	7	6	7	6	31	28
Појање и певање . . .	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	2	1	9	6
Краснопис и цртање . .	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	9	9
Свега . .	19	19	20	20	21	21	22	20	22	20	22	20	126	120
Практична упутства (и ручни рад за мушке)	—	—	—	—	—	—	2	1	2	1	2	1	6	3
Ручни рад за женске и кућарство	—	—	—	1	—	2	—	3	—	3	—	3	—	12
Гимнастика	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	6	6
Мађарски језик	2	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	27	27
Укупни број часова . .	22	22	26	27	27	29	30	30	30	30	30	30	165	168

VIII. Позив главног школског референта у ствари сарадње на уџбеницима.

47. *Г. Р. бр. 12.6.*

Свима пријатељима српске народне школе!

Одавна се већ говори, да наши уџбеници више не одговарају потребама.

На свима зборовима и при сваком разговору са учитељством, чуо сам једну жељу да би се сва српска интелигенција, или бар све учитељство требала сјединити, па свим силама порадити на томе да се што пре, што бољи уџбеници напишу. При том да се свако питање у анкети подробно претресе, а успех саветовања да се учитељству на даље размишљање публикује.

Ја у анкету намерно нисам предлагао оне, који су ми за писање уџбеника најзгоднијима изгледали, јер би онда сами и писали и оцењивали; него сам тражио онакове који као врсни и искусни стручњаци уживају опште поштовање, чији ће суд сво учитељство за меродавно сматрати, а који су још доста при снази да тешки посао сређивања, пречишћавања и допуњавања поднесене грађе са успехом могу обавити.

Предспреме су учињене: Основа за наставу и васпитање тако је састављена да ће сада на њој већ мало промене бити — одређено је да се за поједине наставне предмете не издају засебни уџбеници, него да сав тај материјал обухвати читанка, поред које да не буду само: књиге за науку хришћанску, једна (или две) словенска књига (за црквени словенски језик и црквено појање и за помоћну књигу уз науку хришћанску), једна (или две) књига за мађарски језик, односно једна за немачки и евентуално књижице са рачунским примерима. Решено је у начелу, као што се из овог броја Школског листа види, да ће све уџбенике Школски савет у својој наклади издати, а радове онако хонорирати као земаљска влада у Загребу. Изречено је и то да ће се примати сви могући радови споља, који треба да су анонимни (име се може у затвореном коверту назначити — или само мени саопштити), да је сваки предмет (читаначки комад) на засебни полутабак хартије уз тачну назнаку извора и начина обраде (преведено, прерађено, сасвим самостално обрађено) исписан, са шифром (знаком пишчевим) снабдевен и до одређеног рока тако

поднесен, *да се до јесени бар Буквар и Читанка за други разред* могу саставити.

Ја се надам да ћемо у истом року и нову *словенску књигу* моћи завести, те сам и оне делове „Нацрта“ већ у овом броју Школског листа одштампао, који се на ту књигу односе.

А сада позивам и молим не само сво подручно наставничко особље, него и све остале пријатеље српске народне школе, да приону око припремања градива, како би се до коначног рока, који ће се у наредним бројевима Школског листа објавити, што више поднело, и како би се на основу што већег материјала по могућству најбољи уџбеници саставити могли.

Ко друкчије не може, нека нам само мисли саопшти, приповетку или други читаначки комад само скицира, или нека нас упозори на извор (књигу) са назнаком партија које би се употребити могле.

Али, да би се рад убрзао, молим да ми се сарадници уз назнаку партија, које обрађују, *до Поклада* пријаве, како бих са анкетом и за оне делове могао сарадника наћи или одредити, које евентуално нико неће сам из своје побуде у посао узети.

Па сада, на посао сви!

Нека нам овогодишњи празник светог Саве стога остане знаменит, што смо се сви сложно подухватили једног великог посла који ће, ако се успешно сврши, од неизмерне користи бити по школу и по народ.

У Карловцима 13. (26.) јануара 1906.

Ђорђе Поповић

главни школски референат
и председник Стручне школске анкете.

IX. Решења Школског Савета о правопису за српски, мађарски и немачки језик.

48. *Решење Ш. С. бр. 716./04 да Стручна школска анкета поднесе предлог.*

Господин главни школски референат, савезно са одлуком Школског савета од 14./27. августа 1904. бр. Ш. С. 434./495. ех 1904 у ствари књиге Јована Благојевића, управитеља српске више девојачке школе сомборске, под натписом: „Наука о српским писменим саставима". — предлаже да се позове Стручна школска анкета, да овом Школском савету поднесе чим пре предлог за једнообразни *правопис* за српски, мађарски и немачки језик, а тако исто да поднесе предлог, који би се изрази (термини) из граматике, стилистике, реторике, поетике, затим и из осталих наука као најподеснији за све овоподручне српске вероисповедне школе прописати могли: *Решено је:* Предлог госп. главног школског референта прихватити и позвати Стручну школску анкету да у смислу истога предлога поступи.

49. *Решење Ш. С. бр. 512./05 којим се прописује правопис за мађарски и немачки језик.*

Стручна школска анкета, поднеском својим од 4./17. августа 1905. бр. С. Ш. А. 119. ех 1905 подноси у смислу овдашњег позива од 16./29. октобра 1904. бр. Ш. С. 716./зап. ех 1904 предлог у ствари правописа за српски, мађарски и немачки језик у српским вероисповедним школама. *Решено је:* За мађарски језик у српским вероисповедним школама прописати кр. уг. министром богочасти и ј. н. прописани т. зв. школски правопис, чија су правила издата као седми прилог званичног листа „Hivatalos Közlöny"-а од 1903. год. под натписом: A magyar helyesirás szabályai, за немачки пак језик најновији, званично примљени правопис чија су правила изложена у књижици „Regeln für die Deutsche Rechtschreibung. (Wien, im k. u. k. Schulbücher-Verlag 1903 или Berlin Weidmann 1902); у ствари правописа за српски језик умолити г. Радивоја

Врховца, професора и управитеља српске велике гимназије карловачке, да потребна правила у сходном облику изложи и овом Школском савету ради даљег поступка поднесе; о одлуци овој све овоподручне епархијске школске одборе, управе српских виших девојачких, учитељских и учитељичких школа известити с тим да се горњи правописи за мађарски и немачки језик имају у званичењу одмах, у школама пак постепено што је пре могуће тако спровести да се од два за правилна проглашена облика има увек први употребљавати, као и с тим да овај Школски савет ни једну нову књигу не ће одобрити ни прописати, која није по тим правописима написана.

50. *Решење Ш. С. бр. 843.|05 којим се за српски језик прописује онај правопис, за који главни школски референат има правила саставити и у Школском их листу публиковати.*

Г. Радивој Врховац, управитељ српске велике гимназије у Карловцима на решење овог Школског савета од 4.|17. авг. о. г. бр. Ш. С. 512. ех 1905. препоручује за одређење правописа за српски језик књигу дра Ивана Броза, која је под насловом Broz-Boranić: Hrvatski pravopis ове године у наклади Земаљске владе у Загребу у трећем издању изишла и ставља неке примедбе према којима би ту књигу требало изменути и односно допунити. *Решено је*: Издати г. главном школском референту тим да према тим примедбама правила за српски правопис састави и та у званичном листу штампа; о чему Архидијецезални и остале епархијске школске одборе, затим управе српских народних учитељских, учитељичких и виших девојачких школа ради знања и потребног даљег публиковања тим известити да се сви подручни наставници и школске власти како при настави, тако и при званичењу таковим правописом служити имају.

X. Правила за српски правопис.

51. *Г. Р. бр. 13.06.*

У смислу решења Школског савета бр. 848.05 издају се овим *Правила* за српски правопис.

А). Велика почетна слова.

Великим се словом пише:

1). *прва реч у реченици, стиху, наслову, натпису, цитату; дакле и после тачке, знака питања, усклика — и прекида, па и после две тачке, ако се нешто од речи до речи (управни говор) и међу знацима навода цитира.*

Напомена. а). После тачке, која се ставља после реднога броја или другог знака који редни број замењује, само се онда пише велико слово, ако је то натпис.

б). У току реченичне целине не пише се ново велико слово ни после знака питања, усклика, или прекида, ни после знака навода; а ни после усклична речи или реченице онда када се нема дужа пауза држати, т. ј. када усклик није особито наглашен. (Него помишљаш ли, о човјече који судиш онима који то чине, и сам чиниш то! *да* ћеш ти побјећи од суда Божијега?)

2). *особно (властито) име: називи хришћанског Бога, свих празника, крштена и друга слична имена, географска и астрономска имена, називи власти, друштава, гостионица, лађа и т. д. — и онда ако то име придевски облик има.*

Напомена а). Опште је начело да је довољно једно велико слово, да се име означи. Међутим ако се које властито име из две (или и више) речи састоји, пише се и друго (и сва остала) великим словом, осим ако је та друга реч придев или опће име у правом значењу свом, те само за ближу ознаку служи. (Теодор Јанковић-Мирјевски, Аустро-Угарска, Пешт-Пилиш-Шолт-Киш-Кунска жупанија, Капела-Батрина, Брод-Моравице, Свети Иван Под Окићем, Врач Погађач; али: Лада божица, Нова година, Велики петак, Змај-деспот, Фрушка гора, Атлантски океан, Ковиљска ада, Под лугом (на пр. ливаде), Савез српских земљорадничких задруга, Српска штедионица, као задруга са ограниченим јемством у Петровом селу, Темишварска дијецеза).

б). Ако се таково опће име не употребљава за ближу ознаку, него у пренесеном смислу, онда се великим словом пише. (Бела Црква т. ј.

варош, Црна Гора т. ј. држава, Карловачки Соко т. ј. друштво, Српски Сион т. ј. лист, Бела Лађа т. ј. гостионица).*

в). Ако је друга реч особно име, а прва (прве) само за ближу ознаку служи, ова се малим словом пише. (бог Перун, царица Марија Терезија, поп Лука, св. Сава, апостол Павле, блажена дивица Марија, престоница Будимпешта, жупанија Бачка, краљевско угарско Министарство богочасти и јавне наставе, краљевска хрватско-славонско-далматинска Земаљска влада, одио за богоштовје и наставу, српско-православни народно-црквени Саборски одбор).

г.) Ако под једним именом има и више власти, корпорација и т. д. доста је да се само ближа ознака (по месту) пише великим словом (кр. тлабла у Темишвару, епархијски административни одбор Пакрачки, српско-православна црквено-школска општина у Карловцу, месни црквени одбор у Врањеву).

д). Но придевне речи код географских имена и имена Бога, владара и т. д. пишу се увек великим словом (Бог Свевишњи, Српски Велики Сентмиклуш, Петрово село Личко, Свети Иван Зелина, Душан Силни, Леополд Први, Високи Стеван).

ђ). Иначе се опће именице не пишу великим словом ни онда када њима одређену личност, ствар и т. д. означавамо (седиште патријархово, пролеће, равнодневница, месец март, млади петак, сунце је припекло, нада се своју звезду даницу видети путујући к југу).

е). Обратно: Исток се, кад значи Леванту, пише великим словом и т. д

3). *Придев, изведен из назива хришћанског Бога, затим онај придев, изведен из личног особног имена или из имена звезда и т. д. који задржи особено значење (са наставком: -ов, -ин, -ји).*

Напомена: Наставком *-ни, -ски* и т. д. даје се придеву опће значење, те се такав пише малим словом (божански, соломонска мудрост, божитњи пост, кулски, ђалински, кикинђански, карловљански).

4). *именица, изведена из имена места или покрајине, којом се порекло једног човека означава (наставак: -ац, -ин и т. д.)*

---

* То бива понекад и код онакових опћих именица које су туђег порекла, или су и народне, али се не употребљавају у првобитном значењу, него у пренесеном (који је пренесени смисао и осим тог имена познат) — и уопће код онаковних код којих се не мисли на опће значење друге речи, него се сматра да обе речи сачињавају име. (Епархијска Конзисторија, Школски Савет, Бански Сто, Адвокатска Комора, Српска Шпаркаса, Централна Каса српских привредних задруга, Српска Банка, Српски Митрополијски Гласник, орден Белог Орла и т. д.) Но то треба напустити.

и све именице којима се народност обележава, па чак и апстрактне именице, изведене од ових последњих (наставак: -ство).

Напомена: а). Подругљиво употребљене ознаке порекла и народности не пишу се великим словом (Ти си прави циганин, шијак, гејак, муж).

б). Ознака вере не пише се великим словом (мухамеданац, хришћанин, лутеран).

5). *именица, којом се означава високи достојанственик и виша власт (титула) и заменица (придев и т. д.) која се на Бога, на каквог достојанственика или власт односи, или која се у писмима, молбеницама, беседама и извештајима према таковој личности (или власти) употребљава, која по положају своме стоји над писцем, или према којој се хоће особито поштовање указати.*

Б). Растављање речи.

I. *Речи се при преносу из једног реда у други растављају по слоговима, те по томе:*

1). како слог треба да остане по могућству отворен, сугласници се преносе у други ред (о-да-ти, о-тац, се-о-це, три-на-ест).

2). како се слог само са онаковим скупом сугласника може почети, са каковим се и речи почињу, т. ј. какав није тешко на почетку слога изговорити: то се такав скуп сугласника преноси (о-бло, гра-бљив, хра-бро, ча-вли, ста-вљати, га-вран, сва-гда, и-гра, ба-дњи, ве-дро, гво-жђе, књи-жница, бли-жњајив, здру-згати, зве-зда, смр-злица, ти-ква, ђа-кнут, мо-кро, та-мно, по-мњив, ку-мрија, си-пљајив, кра-ста, пр-тљаг, проле-тњи, фр-фљати, да-хтати, др-хћући, жа-цнути, р-чкови, крти-чњак, сведо-чба, чвр-шћи, је-згра, и-скра, сестра, јуна-штво, о-штро).

3). како речи у српском језику на крају своме избегавају скупове сугласника (има само -ст, -шт, -зд, -жд, -гд, -јст) а како ни у средини речи нема таквих скупова, да би се ти друкчије морали делити: то се на крају слога и у случају потребе — осим неких туђих речи — само један суглас оставља, а остали се сви преносе (рот-ква, али Атлант-ски, референт-ство — иначе в. ниже).

4.) како нема речи у српском језику, у којој би после почетног *течног* сугласа (ликвида: *л, н, р* и: *ѣ, ј, љ, њ, ћ*) још који суглас дошао: то се течни суглас увек оставља код првог слога, ако се с другим каковим било сугласом састане (пан-тљика, звон-це, свир-ка, мар-љив, дер-њава, избавитељ-ка, крај-њи, девој-ка, Цетињ-ка).

5). како после *усних* сугласника (лабијали: *м, б, п, в* и: *ф*) на почетку речи не долазе, само течни *(бд* и *пт* је ретко и није народно; *пс, пч, пш* в. ниже): то се у другим случајевима ти оставе код првог слога (дром-буља, слам-ка, сам-ца, клуп-ко, куп-ца, Косов-ка, дрв-це, затворив-ши).

6). како после зубних (дентали: *д, т)* и после грлених (гутурали: *г, к,* и: *х)* долазе осим течних и два уснена *(в м)* само зубно *т* после грлених, или грлено *к* после зубног *т*: то се у другим случајевима и ти оставе код првог слога (свад-ба, уред-ба, Вук-ца, лук-ца, бок-ца, глух-ца).

7). како се све почетне групе од три гласа (осим *дв̀ј*) почињу са пискавим гласом, како пискави на другом месту почетног сугласног скупа или никако не стоје *(ж, з)*, или у мало случајева (само *пс, пш, пч* — **Сц, Шч**): то се скупови од више сугласника тако деле, да се пискави глас са свима онима, што за њим следе, преноси у други слог (лукав-ство, град-ски, војвод-ство, сведочан-ство, брат ство, покућ-ство, могућ-ство, неваљал-ство, блажен-ство, проклет-ство в. и 2).

II. *Састављене речи, у колико се осећају састављени делови, деле се по тима. (Рђдо-слав, об-јавити, рас-топити, нај-јачи).*

Напомена: а). Где су се два сугласа стопила, поступа се с тим, као и с другим једноставним сугласом (ра-срдити, о-дати, и-сећи).

б.) Сам један суглас не може ни у овом случају остати на крају реда (сва-лити).

в.) У други ред се ни сам један самоглас не преноси (по-пео).

В). Интерпункција.

I. Запета се меће:*

1). *да се одвоје речи које строго узев не спадају у реченицу и то*:

а). поред петог падежа и његових додатака, ако их има. *(Чарна горо,* пуна ти си хлада. И ето га до петнаест дана, *мој Тодоре,* бијелу Будиму).

---

* Овај део узет је — друкчије сређено и понешто измењено — од Стојана Новаковића (Српска Граматика. Београд 1895.).

б). поред узвика, прекидања у смислу усклика, којима се почиње, подупире или прекида реченично казивање. *(На, то ти је служба. Проћите се брађо, за Бога, доста је већ!)*

в). поред прилога и приложних узречица начина и времена, којима се каткад реченица почиње али које немају везе са самим смислом у реченици исказаним, него су као нека веза или тврђење, понављање или одрицање онога што хоће да се каже, или што је казано раније. *(Пре или после,* сумње нема да ћемо се побркати. *И сад, у позне дане,* кад ветрић таласе нија).

2.) *да се одвоје речи и реченице, које нису на своме месту, и то:*

а). поред уметнутих речи које су одвојене од свога правога места у реченици, па уметнуте међу речи с којима непосредне везе немају, у намери да би се поставиле на видније место у реченичном слогу, а којима се понајвише казује време, место, начин и друге околности. (Бања и рат имају нешто заједничко: за рат се, *наиме,* чине спреме годинама — а и за бању. Знам добро, *у осталом,* да се то за сада никако постићи не може).

б). поред прирочног додатка за место и остале околности, кад је год тај додатак пространији, а по обрнутом реду речи долази пре подмета или пре правог почетка своје главне реченице. *(У рушењу Турства и дизању Срспства,* Милош је био свакад један исти. *Ни међу првима ни међу другима,* њега не чекаше раскрчено место).

в) између подређене и њене главне реченице, кад је подређена реченица постављена испред ове. *(Ко мудро мучи,* лијепо говори. Ноћас, *док двапут пијетао не запјева,* три пута ћеш ме се одрећи).

г). испред и иза уметнутих реченица, т. ј. таквих које су самосталне, али се међу међу речи друге реченице. (Данас, *како видиш,* од народа све зависи. А недељом црква, *рекох вам,* пуна пунцата. Свратио сам кући и, *како о несрећи нисам био извештен,* збивао сам шалу).

Напомена. Сасвим кратке уметнуте реченице, особито крње, сматрају се често за обичан додатак, те се с њима тако и поступа. (Није ми баш *не знам како* мило било. Није се баш *Бог зна колико* обрадовао. Он се *додуше* опирао. Православни се јављају са *помоз-Бог.)*

3). да се одвоје такови делови у реченици који су једне исте врсте а има их више и то:

а). између подметâ, кад их има више, затим између прирокâ кад тих има више, и подметових или прирокових или каквих било других додатака, кад их има више а једне су исте врсте (Није чудо, сине, што ћеш у таком селу видети љу́дй нерадника, *људи шијаницâ, људи свакојака зладања, људи у некој душевној чами).*

Напомена. 1). Кад су два подмета, или два прирока, или два каква год додатка једне врсте везани саставним или раставним свезама *(и, ни, (нити), или (ја, јали), а)*, пред те се свезе запета не ставља. Тако се чини и кад су та два: последња у реду већем од два, где тих веза нема међу предходним члановима — или кад их је више од два, а једну целину чине (што нарочито може вредити за *и)* — или кад два по два целину чине. (Живот је тежак *а* кратак. Боље ти је бити сиромах *а* праведник, него богат *а* неправедник. Ни множина *ни* разноврсност послова, ни озбиљност оних прилика не сметаху кнезу да се некад и слатко пошали).

2). Где је пак у таквим случајима какво набрајање, или је у набрајању поступност или пењање или спуштање или ређање с по једним или с по два члана, онда се запете међу члановима набрајања на крају, ма се они почињали и свезама *и, ни (нити), или (ја, јали), а. (Ни сабљом, ни шушком, ни благом, ни влашћу,* већ једином искреном љубављу према својој наставничкој, својој научничкој и књижевничкој дужности; ту је пошту он освојио оним танаћским перцем својим, које није писало ни за паре, *ни за славу, ни за дпадање, ни за опадање,* него да учини, по својој могућности, дворбу и угодбу науци и отаџбини).

3). Где има више подмета или прирока одвојених запетама, запета се не ставе међу последњи подмет или прирок и међу реч која би му следовала или претходила. Кад има општи подмет, у ком се уједно кажу сви дотле наведени подмети, он се само одваја од посебних подмета, али се ни он не одваја од речи, која за њим следује, или му претходи. (Добри људи, гостољубиви домаћини, гозбени свечари, *они* имаху доста званица и гостиjу).

4). А не ставе се запета ни између прве (последње) речи у набрајању и оне главне речи, чији су то додаци. (Буди углед вјернима у ријечи, у живљењу, у љубави, у духу, у вјери, у чистоти. Остала је твоја замјеница *ни* код мога *ни* код твога двора, *ни* код моје *ни* код твоје мајке).

б). између приређених реченица — ако се какав већи знак не мора. (Моје племе сном мртвијем спава, суза моја нема родитеља, нада мном је небо затворено, не прима ми плача ни молитве, у ад ми се свијет претворио).

Напомена: 1). Запета се *више* свуда редовно и онда кад у неком приређеном реченичном **низу**, пред поједином реченицом тога низа или пред последњом од њих, стоји саставна или раставна веза *(и, или (ја, јали), нити, ни*: По том се паша крене са спахијама и с осталом својом војском, *и* дође те прими од Нијемаца Београд и Смедерево, *и* остали се Турци стану враћати сваки својој кући, *а* баше остану по Босни и по другим мјестима око Србије).

4). *да се истакну такови зависни делови реченице који само служе за допуну, тачније објашњење ког другог дела реченичног, иначе су више самостални и то:*

а). испред речи које понављају друге разне речи у реченици, начином потањега описа или гледања с друге стране и по другим знацима. (Једном, *лицем на Божић*, рече он својој жени. Нећемо ми сами, *без вас*, чувати Ваљева).

б). испред и иза самосталних подметових додатака — који се могу наћи и осем подмета уза сваку именицу или заменицу — кад су год именице (апозиције) а из више се речи састоје, па и кад су придеви или у придевном смислу употребљене именице, ако су пространији. (Ој Дунаве, *тиха водо*, што ти *тако мутна* течеш? *И пун задовољства*, он оде, *задовољан данашњим даном*, низ дубраву. Брже стере мекану постељу, *ни дугачку ни врло широку*).

в). *испред подређених реченица* **изузев** *ова четири случаја.*

1). Ако је подређена реченица за своју главну реч везана савезном заменицом непознатог трећег лица *(ко, што, чиј, који, какав, колики)* особито, ако је и сама главна реч заменица, ма и неисписана. (Срећа је *оно што* људи за срећу држе. То је добра душа *што* ни муси зло не мисли. Ој, ти небо *што*но рониш росне своје сузе на ме. Тешко оном човеку *крог* когa долази саблазан).

Напомена. а). Ако подређена реченица не следи *непосредно* иза речи, коју допуњује, или ако тих главних речи има више, одваја се запетом. (У девојке ће бити *тица* на рамену, *што је увек код себе има*. Су чим ћете изаћ пред *Милоша* и пред друге српске *витезове*, *који* живе докле сунце грије. Има *нас* и таких, *који* бисмо хтели да Милошева беседа буде онака каква је данас нама угодна и пријатна).

б). Ако подређена реченица која се од своје главне речи неодваја запетом, има својих приређених реченица, ни те се (обично) не раздвајају запетама, нарочито, ако су везане саставним или раставним везама, или ако су између себе уопште јаче везане (н. пр. изостављањем подмета или прирока или којега од додатака: Не ра-

зумију *ни* шта говоре *ни* шта утврђују. *Он* је једнако код цара просио *да* му изун и ферман даде *да* покупи војску *и* на дахијама освету за оца *да* учини).

2). ако подређена реченица замењује неодређени начин, какав глаголски придев или прилог, или неки падеж с предлогом и онда, ако је за своју главну реч везана експликативним свезама *(да, где, што, кад* и т. д.: Има још један пут *да се* верна крв бадава *не лије*. Ту нађоше једну невестицу *ђе јој горе* и ноге и руке. Сам у себи признаје *да су* дјела његова *рђава или зла*, али би опет рад *да их* свијет за најбоља *прими и држи*. Пропадамо у дубоком глибу *гдје нема* дна).

Напомена. Наравно, да се ни глаголски прилози и т. д. *не* одвајају запетама. (Тешко вуку *не једући* меса. Имаше цар сина *дорасла* до оружја).

3). ако је у облику читаве реченице изражен или сам подмет, или предмет, или у опште оно чему би била управљена глаголска радња, у којим су последњим случајевима реченице за свој глагол везане или савезним заменицама или експликативним свезама *(да, где, што, како, колико, е: Мислило се* ће се на тој основи постићи споразум. *Граби* ти од смрти *што год* више можеш. Моји земљаци немају кад *ни да помисле колико је* туђа земља и костима тешка. Те се *боји где ће* погинути. Понеки болесник *нада се да* ће дуго живети. Стане *се чудити како* вино једнако тече).

4). ако су подређене реченице времена, места и начина везане за своју главну реченицу прилозима, *начињеним од савезних заменица* (ту — где, тамо — где, онуда — куд, онда — кад, онде — где, онамо — куд, онако — како ит.д.) особито, ако је први од тих прилога из главне реченице изостао. (Он допре *онамо куд* окати не може. Тад он (коњ) дакне *као да* се с трке враћа, и дркће као прут. Не пири *ђе те* не жеже. Ни ђаво није *онако* црн *као* што људи говоре).

Напомена. Поред другог, већег знака за застајање запета се не мене: ни поред две тачке, ни поред почивке, ни поред знака за питање или усклик — па ни поред тачке која служи за скраћивање или за други какав знак. Само се код заграде мене у случају потребе још и запета, али и ту само после затворене заграде, пред заградом не.

У Карловцима 13. (26.) јануара 1906.

Ђорђе Поповић
главни школски референат
и надзорник.

(Свршиће се.)

XI. Представка

Школског Савета против наредаба министра Лукача у ствари наставе мађарског језика.

52. *Решење Ш. С. бр. 748.05.*

Преузвишени Господине Министре!

Пошто смо после проучења наредаба од 15. авг. о. г. бр. 72000 и 70001, достављених и нама, стекли то уверење да се исте на погрешном интерпретирању закона оснивају и да по наш делокруг. повреду права садржавају: сматрамо за дужност, која иде са нашим положајем, да извршење тих наредаба не само не потпомажемо, него да свима законитим средствима настојимо на томе да штетан утицај њихов у школама, нашој бризи и старању поверенима, не ступи на снагу.

Пошто је пак ово погрешно тумачење закона за државне извршне власти обавезно, и пошто упитне наредбе тако могу да послуже за извор небројеним сукобима: то молимо дубоким поштовањем Вашу Преузвишеност да изволите исте подробнијим тумачењем расветлити, односно повући их.

Пошто на послетку упитне наредбе помоћу протузаконитих наређења, што више и помоћу претња гледају себи санкције прибавити: присиљени смо да се против тога поступка, који се противи и најосновнијим прописима званичног опћења, оградимо у сваком погледу.

Да је пак ово наше становиште, са којега судећи ствари нисмо ништа учинили за остварење интенција упитних наредаба, и законито и умесно, јасно је из овога:

I. Поновно смо се већ притуживали због тога да су власти, које врше врховни државни надзор, далеко прекорачиле свој делокруг, особито пак да су код контролисања наставе у мађарском језику самовласно засебан наставни циљ, специјалну наставну основу одредиле и према томе „успех", „резултат" истражују. Ну упитне наредбе још и ово далеко превазилазе и за „fonák dolog" квалификују чињеницу, да скоро половина становника Угарске „не разуме, не говори мађарски" — наглашују да „зло може постићи грађане који не говоре мађарски" — да „само тако могу у истини просперирати ако су удеоници јединственог мађарског народног живота и културе", — „језик ове државе" хоће да учине „својином целокупности народне" — неће да „отрпе то" да овако схваћено „народно јединство, државни углед окрњен буде" и у погледу свега тога „позивају нас", да подчињене наше „у *свему* сходно упутимо и обвежемо."

Које је наше становиште у ствари могућности и целисходности ширења мађарског језика на овај начин, то смо изложили у прило-

женој, против законског предлога бившег министра Берзевиција спремљеној представци бр. 749. 728. од прошле године.* Овде се за допуну тамо реченога само на то осврћемо, да ли се прокламовање тих идеја на основу постојећих закона може назвати „законитим разположењем".

Не постоји закон, а не може ни постојати, за то — шта има да научи народно дете у основној школи. Захтевати од држављана немађарског језика, да за време обвезности школске наставе било какав предмет, дакле и мађарски језик, до једне извесне мере научи, већ је по себи прекорачивање оне границе, коју је закон одредио.

Али се то природно право народно протеже и на то да се у погледу школовања тако групише, како то најбоље одговара његовим потребама, да школама својима даје таково устројство каково за најбоље налази. Незаконитост је и то, ако ко на овај организам спољашњи притисак хоће да изведе — ако раду тих школа спољашњи уплив хоће да „правац даје".

Одређење тога дакле, колико лежи у интересу наших верних присвојење овог или оног наставног предмета, може спадати само у наш делокруг, на које су верни наши то своје право својеводно пренели, и ни у чији други.

И ово признаје и позитивно право отаџбине наше. Са сваким својим расположењем, које о овом говори, изрично наређује — да „држављанин које било народности, тако исто као и вероисповести, имају право школе подизати" исте „и према законитим народним потребама својим" (26. §. XLIV. зак. чл. од 1868. г.) „самостално управљати и уредити" (3. §. IX. зак. чл. од 1868. г. и т. д). — да „у истима могу и у погледу наставног састава и поступка располагати" (11. §. XXXVIII. зак. чл. од 1868. г.) — да „наставне основе могу слободно установљавати" (3. а) т. 5. §-а XXVIII. зак. чл. од 1876. г.) да „коначни циљ који се код наставних предмета за време читавог наставног течаја има постићи, и количину знања која се имају настављати; наставни састав, наставну основу и уџбенике надлежна вероисповедна власт установљава" (8. §. XXX. зак. чл. од 1883. г.). Шта више, када закон чини расположење о настављању мађарског језика, као обавезног предмета, још и тамо засебно наглашава да се сва та права за вероисповест и надаље одржавају у крепости са тим *једним* уветом, да се у министровој наставној основи одређени број часова мора пред очима имати.

Оскудева дакле у законитој основи сваки покушај који вероисповедним школама други какав наставни састав, наставни смер, наставну основу, метод и т. д. хоће да наметне, него који прописује

* Доносимо је у наредним бројевима. Ђ. П.

само вероисповедна врховна власт. Онај пак покушај који хоће у XVIII. зак. чл. од 1879. године да утумачи, као да је задатак основних разреда народне школе да децу на потпуно присвојење мађарског језика присили — не само да је без икакова основа, него је промашио циљ свој. У закон се не може утумачити оно чега у њему нема и што је у потпуној противности с оним што се јасно може ишчитати из мотивације односног законског предлога и изјава министра председника и односног стручног министра, учињених на земаљском сабору. А нема ни смисла утумачити у њега тако што, што се ни онако не може извршити, када то тумачење баш те школе не морају да следе због којих је, како изгледа, издато.

Јер су вероисповести само *надлежно* тумачење закона дужне респектовати, оно које се у облику новог закона издаје — министарске наредбе могу ваљда бити обавезне за државне органе, но за вероисповести не.

Овде дакле није довољно то, ако министар наглашава своју добру намеру изјавивши да је „чисто на основу прописа постојећих закона" „просто од сваке нападачке намере" хтео издати ове наредбе — те „и дотле док се не изврши ревизија закона о народној настави", „што је горућа потреба", не могу извршити, — — бар у границама законитости никако.

Исто тако је погрешио оно схватање, као да министар број недељних часова, потребних за наставу мађарског језика, као обвезног предмета, може увек *одизати*, као да исти у опште може тако установити, да је то за врховну вероисповедну власт *обавезно*.

XVIII. зак. чл. од 1879. год. има један смер да се ономе, ко мађарски језик жели научити, за то већ и у основној школи пружи начин *у толико у колико то у оквиру једног редовног предмета може бити онда када се поред тога још најмање десет редовних предмета наставља* (11. §. XXXVIII. зак. чл. од 1868. г.). Колико се времена може за тај, рецимо једанаести предмет окупирати, то је ван сваке сумње најзгоднији био просудити онај који је издао наставну основу од 1879. године и који је интенције тога закона најбоље познавао. И све дотле, док су у угарском Министарству богочасти и јавне наставе тако схваћали улогу мађарског језика, као обвезног предмета, остали су при тој подели часова. Садашње се схватање противи интенцијама законским, и тако је нова подела часова која овом тумачењу хоће да одговара, погрешна. Али и у погледу наставне основе бр. 17284. од 1879. године закон само на то обвезује вероисповести да број недељних часова, који је исти за наставу мађарског језика резервисао, код установљења своје наставне основе *пред очима имати* морају, да исти за њих само за правац служи, али да није обвезан.

Тим пре стоји то за наредбу бр. 30332. из 1902. год. и т. д., као што то и отпис од 2. јан. 1903. број 83175. (на коју смо се у представци бр. 749/728. од пр. г. већ позвали) наглашено признање изјављујући, да *настава мађарског језика од пет сати недељно одговара закону.*

У исто таково призрење долази оно нетачно место упитних наредаба, по коме се „у конфесијоналним учитељским (учитељичким) школама наставни предмети најмање у оном обиму имају настављати у коме је обиму настављање истих у државним учитељским школама наређено". У прикљученој представци нашој исказано је, колико је немогуће оваком потраживању задоста учинити — та је немогућност овде сад још тиме увеличана, што наредба тај погрешно схваћени захтев хоће да утумачи још и на знања, која спадају у круг мађарског језика.

И ово опет не само да би било касирање наше автономије коју стотинама година уживамо, која је и са највишим одобрењем снабдевена и коју нам гарантују и државни основни закони, него је у директној противности и са позитивним државним правом.

13. § XXXVIII. зак. чл. од 1868. год. наиме, а да се то не може на друго тумачити, изриче да је минимална мера наставних предмета она која је унутри у *самоме закону* — и то *директно и изрично* у 88. §-у истога закона, који прописује отачаствени и општи земљопис, повесницу и т. д, али који за мађарски језик ни граматику, ни историју књижевности не прописује, још мање ваљда и стилистику и т. д. и т. д.

А још и од тога је јаснији 1. §. XVIII. зак. чл. од 1879. год. који хоће да омогући присвајање мађарског језика „у говору и писму", директно и изрично у тој намери да учитељ тај језик као редован предмет у *основној школи* настављати може.

Не само да је дакле погрешено оно схваћање, као да школски надзорник има права тражити одговора из мађарске граматике и из историје мађарске књижевности, или као да је кандидат дужан о теми „из круга отачаствене историје, историје мађарске књижевности или педагогије" (на мађ. ј.) слободан рад конциповати; него се и ова тенденција упитних наредаба противи закону, као да се од кандидата може из круга ма којега предмета слободно предавање тражити, као да је закон од учитељског кандидата више хтео тражити, него практично присвајање мађарског језика у тој мери, да је исти у стању, у оним школама за које оспособљење своје добија, *по надлежно прописаној наставној основи* настављати.

Пошто су испити увек и свугде везани за наставну основу дотичног завода, не може се од истога ни при испитима за учитељско

оспособљење одступити, — осем ако не ћемо да ступимо на поље незаконитости.

II. Исто тако нагласили смо већ погрешност оног становишта по којем државне власти хоће над вероисповедним школама непосредни надзор да врше, не правећи разлике између надзора и *врховног* државног надзора. Упитне наредбе хоће у овоме још једним кораком даље да иду, не издајући — као што се то досада догађало — засебно упутство за вршење врховнога надзора и за делокруг који с тиме иде; на против баш на то упућујући школске надзорнике да у свакој школи врше контролу, али уз то и „стручно давање правца", да „захтевају" тежњу за циљем, одређеним у министарској наставној основи, по путу и начину који је у истој тој наставној основи одређен, да „уведу учитеља" у „природну и једино умесну методу" и т. д.

Али и од овог хоће наредбе још и даље да иду, хоће школског надзорника да овласте још и на то да учитеља, ако и има прописно оспособљење, на лицу места поновном испиту подвргну и самовласно нов суд изричу о његовој квалификацији; шта више да против њега и формалну истрагу воде ради покретања дисциплинарног поступка.

Колико се противе законским прописима сва ова расположења и сва она остала која се у свези са овима издају — то је скоро сувишно доказивати. Та и сами државни закон (14. §. XXXVIII. зак. чл. од 1868. год.) несумњиво каже да се државни врховни надзор само на то може прострети да ли је ту у закону прописани минимум или није, а не може „давати правац" нити што „изискивати". 5. §. XXVIII. зак. чл. од 1876. год. и од сунца јасније прописује да је дужност школског надзорника у вероисповедним школама само проучење наставне основе и уџбеника и *контролирање* тога да ли се наставни предмети *настављају, по наставној основи, прописаној од надлежне врховне власти!* Методичка упућивања у ово, законом у руци, нико не може утумачити, — најмање пак, као да је вероисповедна школа дужна једну нову догму примити — о „једино умесном методичном поступку".

Она пак изјава, као да „од 1882. године нико *не може бити* учитељ ни помоћник", потпуно се противи законском расположењу. Ту реч „бити" закон ни на једном месту не употребљава, него у сваком реду своме говори „о ступању у учитељско звање". Ми не можемо имати ништа против тога, ако се когод крене са свога места за то јер, премда је учитељску школу после 1872. год. свршио (или је ваљда није ни свршио), на инак није стекао за настављање мађарског језика потребну квалификацију ни редовним путем, нити на

основу друге алинеје 3. §-а XVIII. зак. чл. од 1879. год. Али сматрамо да није законит поступак, како накнадно просуђивање тога стеченога оспособљења, тако и притисак на оне учитеље који су пре 1872. год. свршили учитељску школу и од онда су непрекидно у служби. Обзиром пак на поступак, који је код умировљења уобичајен, ми се и у напред ограђујемо против тога да се против таког учитеља нашег под насловом „душевне неспособности“ поступак за умировљење покреће.

Што се на послетку тиче самог *установљавања* „узрока неуспеху“, што без сумње хоће да има карактер извиђења који предходи дисциплинарном поступку — ваљда ће бити доста, ако се позовемо на законе који се односе на државне и комуналне учитеље (1876: XXVIII., 1886: XXII.), по којима ни против њих није надлежан школски надзорник истрагу водити. Делокруг државног школског надзорника сасвим тачно означава 3. b). тачка 5. §-а XXVIII. зак. чланка од 1876. године, који му само то дозвољава да: „ако искуси каквих недостатака, *упозорује* (на то) учитеља, *извештава* надлештво дотичне школе, а кад је потребно, *подноси извештај* министру“.

Сваки покушај, школске надзорнике снабдети са делокругом већим од овога, у противности је дакле и са самим законом.

На поступак против учитеља који ужива државну помоћ, нећемо ни рефлектирати.

Ми, видећи опасност коју та „припомоћ“ на наше школе навући може, нисмо је ни тражили — па ни сад не молимо државну припомоћ, нити „државног“ учитеља или професора мађарског језика, који хоће да је редован члан наставничког збора. Само се против тога тумачења ограђујемо најенергичније, по коме би се у случају, да не узмемо у обзир споменуто ненадлежно „установљење“ кривице, против школе могао применути 15. § XXXVIII. зак. чл. од 1868. год.

III. Ну међу највеће повреде спада она — а и на ту смо већ више пута имали прилику позвати пажњу — што власт, која врши врховни државни надзор, то своје право тако хоће да тумачи, као да јој је у власти издавати наредбе, прописе, који су и за вероисповедне школе обавезни. Споменута наредба бр. 72001. то је такав формални правилник у коме се чине расположења у погледу вежбаонице, у погледу правилника о испиту за учитељско оспособљење, у погледу текста учитељске дипломе и т. д.; који државном школском надзорнику нових права хоће да даде, шта више, хоће да га снабде и са извршном власти. Нема ни једног од ових расположења, које би се на закону оснивало, које не би газило санкционисано и стотине година уживано автономно право вероисповести.

А 14. је §. XXXVIII. зак. чланка од 1868. год. тако јасно конциписан

да га човек, који поштује закон, не може на друго тумачити, него што је у њему. „Влада има право и дужност: a.) да даје преко својих органа и конфесионалне школе повремено *прегледати;* b.) да строго *стражари* да се условима, у 11. и 13. §-у садржанима, тачно за доста учини". Никаквог права располагања у овоме нема, а не може се у ово ни утумачити.

Од куда уврштује наредба међу предмете пријамног испита и мађарски језик и од куда установљава код истога и меру, заиста се не може разумети. Та 86. §. XXXVIII. зак. чланка од 1868. год. таксативно набраја оне предмете из којих се пријављени има испитати и само матерњи језик, рачун, земљопис и историју спомиње! А 1. § XVIII. зак. чланка од 1879. год. несумњиво тако расположење чини да „се мађарски језик са таковим бројем часова има настављати, да га *за време* читавог *течаја* сваки учитељски кандидат у говору и писму *присвојити* може". Како би испитно поверенство, које законе поштује, могло одбити таквог ученика који хоће да мађарски језик тамо за време течаја учитељске школе присвоји, који дакле из тога предмета нема предспреме коју би могао *усавршити?* Исто тако не достаје законита темеља оном „наређењу" по коме се има вежбаоница подићи *у органској вези* са учитељском школом. Закон не прописује засебну вежбаоницу, нити *органску* везу са учитељском школом.

Ако је који завод у свези са таковом школом која служи за вежбаоницу, одкуда узима наредба овлаштење на то да се на 15. §. позива, када наша санкционисана Школска Уредба (9. §.), на пример, наређује да се засебна вежбаоница само тамо има подићи где се практичне вежбе не могу вршити у месту у српској народној школи?

На каковој основи тражи наредба да сваки кандидат мора и из мађарског језика практично предавање држати, да питање из тога државни надзорник има права одређивати — 24. сата унапред — да се писмене радње школском надзорнику имају два дана пре испита издати, да се диплома увек са паралелним текстом има издати и т. д. и т. д.?

А на каковој основи упућује наредба државног школског надзорника да „ускрати потпис диплома" ако „поступак при испиту за учитељско оспособљење не одговара захтевима те наредбе"? Та и само исто то Министарство, у наредби својој од 15. марта 1890. год. бр. 2887. сасвим умесно каже да се школски надзорник у таковим случајевима не може послужити ускраћењем потписа, него „другим средствима која на расположењу стоје". Шта више, ни сам XVIII. зак. чл. од 1879. год. не познаје *ускраћење потписа*, него само „*противљење*" *да се диплома изда!*

У таковим приликама може се разумети обазривост законодавства угарскога, које је против ускраћења службене дужности и против злоупотребе званичне власти такове одредбе уврстио у казнени закон (480. и 475. § V. зак. чланка од 1878. год.), какове у другим културним државама нису нашли за потребно уврстити.

Али све ово надмашује захтев, стављен у отпису од 12. августа о. г. бр. 50683. који право врховног надзора тако хоће да протумачи, да се испитни правилник *ради одобрења* има поднети Министарству и да дотле не може ни у живот ступити — на што у засебној представци опширније одговарамо.*

Не обзирући се на више ситнијих ствари, сматрамо још за потребно нагласити да како ми за дужност своју сматрамо ширити поштовање према законима, да тако ово овде изложено становиште наше потиче из осећаја одговорности наше, које иде за тим да стане на пут државној ингеренцији која прекорачује законске границе и која је неоправдана.

Из седнице срп. прав. нар. Школског савета, држане у Карловцима 14./27. децембра 1905. године.

Георгије Бранковић с. р.
патријарх.

ШКОЛА И ПРОСВЕТА.

Читаоцима и сарадницима.

Већ неколико година и ја сам учесник оне борбе која је ишла за тим да се овај лист освоји.

Шта нас је покретало у тој борби?

Је ли програм овога листа?

Дошао сам до уверења да није.

Први чланак (без натписа) у првом броју од 16. октобра 1858. године писао је Р. (Ђорђе Рајковић), српски народни учитељ. Првих година главни и уз Н. Ђ. Вукићевића и „једини“ сарадник (више година и уредник) био му је др. Ђорђе Натошевић, препородитељ наших школа. Они су тек

* Донећемо је у наредном броју. Ђ. П.

знали какав треба да је Школски лист! И специјализиран програм, који је у 24. броју од 10. јуна 1859. године публикован, такав је да му ми слабо што имамо додати.*

Него друго је ту по среди!

Програм не чини лист добрим, нити му може егзистенцију осигурати — људи су ту потребни, људи сачињавају програм, људи могу и материјално да обезбеде један лист.

На то је ишла наша борба — да нови људи узму у руке ствар Школског листа.

Осећали смо неко незадовољство, тражили смо му лека,

А. Воспитање: а) *тѣлесно:* критике рђави обичаи у овомъ погледу и предлози за поправку; дијететика, гимнастака и игре дечије; — б) *душевно*: критике рђави обичаи у овом погледу и предлози за поправку, основани на мнѣнію найбољи педагога; чланци о воспитаню религиозномъ, моралномъ, христоитичкомъ; одабране библиске и друге религиозне и моралне приповедчице, приче, басне, изборъ изреченя изъ св. еванђелія, апостола; изборъ псалма и осталога изъ библие, црквени и грађански књига и списателя, удешено за школску децу: изборъ народни пословица, песмица и мелодия: — в) *умно*: предмети изъ географіе и историје, наравне историје и физике, математике и геометріе, изъ граматике, правописа и синтаксе, — све што већма може бити, просто и ясно; — г) *дружевно:* предмети изъ живота фамилиярногъ, грађанскогъ, поданичкогъ, и све што може пробудити любовь и пожртвованѣ за обште благо, израђено за децу.

Б. Школа: *унутрашня и споляшня*: критике и предлози о дисциплини, о методи писаня, читаня, рачунаня, пояня и науке вѣре; поступанѣ са приповѣдкама и причама, съ изреченьма и пословицама, съ псалмима и молитвама, съ пѣсмама и мелодияма; поступанѣ съ поединимъ комађемъ изъ читанки црквени и грађански; задатци за диктандо писанѣ и за саставке дѣчије; задатци за рачунанѣ, — све съ обзиром на цѣл народне школе. За тим чланци о побољшаню споляшнѣм (материялном и моралном) наши школа уобште, а посебице сеоски, варошки, елементарни и нормални, девоячки и недѣльни. У овай ред иде и укор по гдекоег невалялог обичаи школског изъ домаћег, кои школи шкоди; тако исто и критике књига школски и остали, кое би са школомъ и нѣном цѣли могле доћи ма укою колигию; послѣ иду пѣсме, загонетке, афоризме, смесице, а найпосле сви школски налози, наредбе, известия, стецишта, постановлѣня, желѣ поедини обштина и други огласи.

и надали смо се да ћемо на овај начин свима потребама доскочити.

Но ал сад тек настаје највеће питање!

Је ли то доста, јесмо ли тиме све учинили?

Треба људи — то је Школски лист увек наглашавао; треба и претплатника — то је и Данило Медаковић први издавач Школског листа увек „спомињао“ — он се, шта више, већ у 20. броју од 4. јуна 1859. г. и „претио“ да лист на вересију никоме слати неће.

Него друго нешто треба још — оно што је већ на првој страни 1. броја Школског листа истакнуто, где Р. каже: *Одъ насъ ће зависити, да л' да се оно, што в на артіи, скоримъ обистини. Поклонити нив намъ дужанъ нико ништа! Што окемо, валя сами да стечемо!* — Овде ево морамъ једну речъ рећи, коју ми практично учитељско срце меће у уста. — Има људій, они оће све даћемъ да придобију; они ядъ ядую свакоме казую — устмено и писмено — мислећи: и напослѣ ће намъ се смиловати. Ја велимъ: Тешко народной школи, учитељима народне школе, кадъ њой и њима валя изъ милости помагати! Јаданѣ имъ не помаже ни за длаку, нит' игди ішћ проспка изъ милости учиниће имућнимъ човекомъ. Други траже, да нешто добію парницомъ и правотанѣмъ, говорећи: то и то мора се дати нама и школи. Али имъ є сва мука узалудъ, *докле годъ оскудѣва оно што в найболѣ, докле се годъ на поедине учителѣ и школе може пружити прстъ съ ominoзнимъ питанѣмъ: „заслужую л' ови збиля што више и болѣ?“* За то: Дай да мы сами бољи постанемо, па одма ће се све окренути на болѣ. У нашемъ кругу нека нема ни једногъ учителя, кои свое звање и достојанство у свести верногъ испуњаваня дужности заборавља! свакій нека у своме раду покаже *дѣла*, коя су кадра поштованѣ придобити! Поредъ тога, али текъ поредъ тога не треба да намъ оскудѣва друго: јака веза съ другарима и једномишленицима. *Свакій поединце нека в врстанъ, па — тано съ браћомъ саюженъ!*

Ето, то треба и нама данас, кад, после скоро педесет година, тридесет шесту годину „покрећемо“ — само, наравно, преписано данашњом буквицом, према приликама модернизирано!

Главних сарадника у лицима чланова Стручне школске анкете већ имамо, имамо и осим њих и више, тако исто добрих, а надамо се да ће нам се још више придазити. Мо-

жемо рачунати на то да ће се *сваки* срп. народни учитељ и за уредно шиљање претплате постарати, не само за ону општину у којој је намештен, него и за себе и за друге учитеље и за чланове школских власти. Чак се и томе надамо, да ће нам се и добровољних прилога шиљати, као претплату за сасвим сиромашне учитеље. Шта више, већ смо један прилог, и то велик прилог, и добили који омогућава штампање овог првог броја у 2600 примерака, који ће омогућити набављање свих важнијих страних педагошких часописа и свих знаменитијих нових педагошких дела. Према броју претплатника, који се надамо и осим облигатних задобити, можемо ставити у изглед и пристојну наплату не само за важније чланке, што су већ и први бројеви Школског листа обећавали, него и за мање ствари тако да се сваки сарадник, од кога 3—4 стране ма и ситних бележака изиђе, може надати да се наредне године бар за претплату неће морати старати.

Али за сада нека свако пошаље претплату, јер лист ни „сарадницима“ не шиљемо на вересију, а хонорар ћемо тек концем сваке године поделити.

А стараћемо се, не само са званичним публикацијама, него и са незваничнима, да сваки појединац осети да му је лични примерак Школског листа, и код куће и свакад, не само користан, него и потребан.*

Једно, што још имамо нагласити, то је потпуна независност незваничног дела овога листа, који ће се, наравно, већ у наредном броју много проширити.

Већ у другом броју овога листа, од 23. октобра 1858. год. вели Медаковић: „Мене е ц. кр. школски савѣтникъ г. Натошевићъ позвао да такавъ листъ издамъ.“ Са фондом

---

* Овај први број послали смо, код нас, само „општинама“ и, где има више учитељских снага, *сваком* учитељу за његову школу. Нека се сваки учитељ, учитељица и забавиља постара — особито тамо где су општине по наредби Школског савета *дужне* држати више примерака — да ц. шк. *општине* у року од месец дана пошаљу претплату, по могућству за сваку школску дворану по 12 круна. — Ђ. П.

Школског листа увек је власт располагала, а власт је и уредника одређивала. Али на незванични део листа, власт никад никакова уплива није хтела имати — а неће то ни од сада. Све је зависило, и од сада ће зависити, од уредника.

А хоћу ли ја моћи давати такав правац незваничном делу Школског листа, какав ће одговарати интересима школа и учитељства, којима је лист у првом реду намењен, о томе ће се већ и после кратког времена моћи судити.

Али нека нико не чека да ја све сам радим. Ја на то нити досневам, нити би то имало смисла!

На посао дакле: који перо у руке, који Школски лист, па читајмо, обавештавајмо друге и — купимо и шиљимо претплату и прилоге.

У Карловцима у очи св. Саве, 13. (26). јануара 1906.

Ђорђе Поповић

гл. шк. референат, уредник.

Међународни конгреси и светска изложба у Лијежу.

Напредни Запад, хотећи свим силама потпомоћи борбу која се у интересу општег народног васпитања и образовања против свију и свакога води, прибегао је од неколико година овамо међународним конгресима, приређеним приликом светских изложаба и иначе. Поред оних делова изложбе, који се односи на школе, на хуманитарне и социјалне установе, на васпитање и образовање мале деце, запуштених, одраслих, на стручно образовање и т. д. учесници могу суделовати и у расправама, које се у заједничким и одељеним седницама воде, могу учествовати при разним излетима, видети разне приказе и представе, присуствовати предавањима, која се таком приликом приређују и т. д.

Пошто су те конгресе до сада великом већином Французи приредили, они су досадањем раду правац дали, јер су теме према својим потребама истицали — али баш најновији конгреси учинили су и у томе правцу колико је од њих зависило, па да дођу на дневни ред и онакове

теме које Романске народе ваљда не занимају толико, а чије би решење, кад би их међународни конгрес донео, за друге које народе важно било. Конгреси од 1905. год, одржани у Лијежу изабрали су сталне одборе који ће потребну међународну везу одржавати и који ће припреме за нове конгресе учинити. Одбори су ти за сада привременог карактера, немају још ни пословника, нити одређеног места за стални „биро“ — јер се хтело појединим државама дати прилике, да саме допуне, односно одреде своје изасланике. Од држава зависи сада, хоће ли увидети велику корист од таковог сталног одбора и хоће ли у томе раду са потребним маром учествовати и тиме тај рад потпомоћи.

Уредник овога листа изабран је и у „Међународни одбор удружења наставника“ који је изаслао Међународни конгрес за основну наставу (Congrès international de l'ensignement primaire) као представник Аустро-Угарске монархије, и у међународни одбор који је изаслао Први међународни конгрес за домаће васпитање и неговање деце (I-er Congrès international d'éducation et de protection de l'enfance dans la famille) као представник Угарске државе — те ће по тим везама својим из прве руке моћи дати извештаја читаоцима овога листа о свима корацима који се у том правцу буду чинили.

А изнеће постепено и ону богату грађу коју је са тих конгреса и са Првог међународног конгреса за основну наставу, одржаног приликом светске изложбе од г. 1900. у Паризу, затим са једне и друге светске изложбе понео са собом и коју је на путовањима својима скупио.

Изглед је, да ће се већ у наредном броју моћи уз кратке извештаје публиковати све резолуције тих конгреса (званични извештаји још нису сви разаслати) — а сада ће се само две нагласити, јер ће и овај лист у томе правцу радити.

Једна је са великим одушевљењем донесена одлука, да учитељство мора из све снаге порадити на *светском миру и на ширењу сношљивости* и *поштовања међу разним народима*, а друга је изречена потреба, *да се резултати научног испитивања на пољу педагогије и њених помоћних наука свему учитељству саопште и на тај начин у пракси примену и употребе.*

Ђ. П.

Научно испитивање метода страног језика.

Размишљајући о методу наставе страногa језика и имајући на уму познате ми резултате на пољу научне дидактике и методике дошао сам до закључка да ми управо не знамо, је ли »нови«, т. зв. директни метод заиста бољи од старог или (назовимо га тако) индиректног.

Ја сам дуже времена предавао мађарски језик у приправном разреду државне гимназије у Панчеву, па сам већ онда имао прилике т. зв. директни метод опробати. Поред Немаца и Срба имао сам наиме и Румунчади, са којима нисам знао на њиховом матерњем језику говорити. И код тих ми поступак директни није помогао — морао сам прозвати по једно Српче, да им појам на њиховом матерњем језику именује, и онда сам тек могао ићи даље.

А и ја сам сâм, који сам се иначе са многим страним језицима „намучио," стекао неко уверење о томе шта бива кад се предаје искључиво на страном језику. Стекао сам наиме многе *дупле* појмове, т. ј. упознао сам на пр. једно шумско дрво у гимназији, запамтио цвет и гранчицу коју нам је професор показивао, запамтио предавања и уџбеник тако да сам себи створио слику о томе дрвету. Али при свему томе нисам приметио, да је то дрво оно исто које сам ја под српским именом и из шуме врло добро познавао. И премда сам, могу рећи, перфектно знао оба језика, кад сам у гимназију пошао, ја ни дан данас нисам на чисто, са којима бих мађарским називима требао спарити понеке од ових: дрен, драч, бреза, клен, граб, јововина, ивовина, и т. д. Чак сам липу (које у Суботици нема) засебно научио мађарски — — па кад сам први пут видео јаворов цвет, кликнуо сам: „Та то је оно, што смо ми учили под именом: hársfa!".

Знајући уз то како смо ми, који смо се чисто и искључиво на страном језику школовали, небројен број нових појмова стекли, које или никако не можемо у животу употребити, јер их не знамо на нашем језику именовати — или се збунимо и сплетемо, кад нам се при говору или писању ти појмови „наметну": ја сам се одлучио, да замолим најбољег научног методичара, Лаја, за извештај о спроведеним испитивањима у погледу метода страног језика и односно, да изиштем његов савет.

Ја сам му предочио, како се код нас из политичких

разлога форсира учење државног језика, како хоће да нашу сељачку децу учине „учесником мађарске културе“, како се ја бојим да и форсирање директног метода код наставе тога предмета има свој политични смер, да се тим не иде на то да дете буде бистрије — него на то да све што научи, на мађарском језику научи, а у матерњем језику да остане онакав као што је н. пр. буњевачка интелигенција остала била (пре нашега поколења).

А додао сам и овај психолошки разлог који сам поткрепио Лајевим разлагањем у књизи Führer durch den Rechtschreib-Unterricht (3. изд. Wiesbaden, Nemnich, 1905).

Он доказује да су утисци вида, слуха, пипања, па и утисци кретања мишића у органима за писање и за говор, везани сваки за се за по једно извесно место у мозгу; да за сваки душевни рад треба више тих органа и да је тај рад тим лакши што се утисци једног и другог органа лакше вежу — што је пут, како се он изражава, између тачке утисака једног органа и тачке утисака другог органа боље утрт. Пошто се немачки правопис по њему друкчије не може ни научити, него вежбањем, наглашава да при томе *сви* органи морају радити, како би се путеви (везе) између тачака њихових утисака боље могли утрти.

Осим тога доказује да је међу децом тип визуални (који гледањем лакше учи) боље заступљен, него тип акустични (који слухом лакше туби).

Ја сам дакле нагласио да то није економија мучити се поновним изазивањем представе (то је лако код усклика, стварних именица, неких придева и глагола и т. д. али је тим теже код веза, прилога и у опште код апстракције), а не хтети при томе чинити употребе од „утртих“ путева, који већ постоје у детету између имена дотичне представе на матерњем језику и између тачака утиска од разних органа.

Дакле оно што се хербартовским језиком каже: не хтети везати (аперициповати) назив страног језика са називом матерњег језика.

На то сам добио овај одговор:

Карлсрухе 27./11. 05.

Високопоштовани господине Главни школски референте!

Претоварен послом, на жалост тек данас стижем на то, да на Ваш упит одговорим. Поред мога звања заузимају ме многа педагошка питања која се нагомилавају, откако са г. професором

др. Мојманом, пре у Цириху сад у Кенигзбергу, „Експерименталну Педагогику“ издајем.

Дакле у овом часопису излази у наредној свесци под „Саопштењима“ опомена на потребу да се метода наставе страног језика експериментално испита. Ја сам већ пре, тако „Међународни Конгрес за наставу у живим језицима“ (извештај истога, Париз 900), упозорио на то — без икаквог успеха. Сам ја морао сам до сада време, потребно за моја испитивања, од мога слободног времена и од моје породице откидати и још нисам стигао на то да ово са педагошког гледишта важно питање које се многих милијуна деце и њихових родитеља тиче, експериментално предузмем. Ви ћете по томе сигурно схватити, како се много радујем што сте Ви склони експерименталном испитивању приступити. Литературе, која би се непосредно на то питање односила, нема. Ја бих Вам само следеће предложио:

1). Ја ћу Вам за дан-два послати упутство за експериментално испитивање које се, колико је год могуће, на наставну праксу наслања.

2). Ви ћете задобити једно 3 учитеља који су у психологији најбоље школовани, који имају дара за опажање и који за сада децу отприлике од 8—10 година, која још нису настављана у страном језику, настављају. Ви ћете наравно хтети да се испитивање на наставу матерњега и државнога језика примени — на жалост, ја ни не познајем те језике.

3). Учитељи треба пре свега да проуче следеће главе „Руковођа за правопис“ и „Експерименталне дидактике“, — особитим обзиром на технику испитивања: Стварна и језична настава; Претходни покушаји и главни покушаји (Статистика погрешака, Састав језичног градива и т. д.); Покушаји о типовима представа (Anschauungstypen у Експ. дидактици). По последњима број визуалних превазилази број слушача, што је основа против директне методе која се местимично дуже времена искључиво само на ухо обраћа. У последње време су резултати на ђацима у Кјебнхавну (ученици основних школа од 10 год.) потврђени: „Експериментална испитивања о визуалним и акустичним сликама памћења“ од Педерзена (Leipzig, издање Wilhelm-a Angelmanns-a 1905).

Ја бих још волео у изглед стављено упутство придодати моме „Саопштењу“ у Експерименталној Педагогици: ваљда ћемо добити још и више сарадника. Можда Вам није непријатно, ако поред тога споменем Ваше име и саопштим да сте Ви предузели испитивања? Ја се тврдо надам да ће бити успеха, успеха у Вашем смислу.

Особитим високопоштовањем Ваш одани

W. A. Lay.

После неколико дана добијем и друго писмо:

Карлсрухе 3.|12. 05.

Високопоштовани господине Главни школски референте!

Ево предлога. Ја сам се трудио Вашој жељи одмах одговорити, премда сам претоварен послом, а због болести моје жене

у тешким се бригама налазим. — Ну написани пројекат већ ме дуго занима, а услед Вашег писма ево и постао је.

Ја сам готов — у колико могу — Вас и даље потпомагати и желим Вам и Вашим сарадницима најбољи успех.

Изврсним поштовањем Ваш одани

Dr. Lay.

Прилог тог писма гласи у целости:

Упутство за испитивање помоћу дидактичког експеримента тога, како се има страни језик настављати.

Задатак.

Пита се да ли је природнија т. ј. да ли се уз употребу мање времена и снаге исто тако добри, или и бољи успеси даду постићи „директном" методом која не преводи и дуже се времена (до 2 године) обраћа само на стварне представе, на представу о звучном утиску и о покретању говорних органа у страном језику, или индиректном методом која преводи и од првог се почетка ослања на стварне представе, на матерњи језик, на представу о звучном утиску и о покретању говорних органа, и на представу о слици писма и о покретању органа за писање.

Особе на којима се покушај обавља и градиво.

Разред у којој су деца од 8—10 год. која још нису страни језик учила. Градиво нека се узме из једне од најраспрострањенијих уџбеника са директним методом (за француски језик мислим на пр. на првих 20 лекција из читанке Roszmann-Schmidt, Leipzig, Velhagen u. Klasing.)

Распоред покушаја.

А). Установљење простог запамћења.

α). Ствари као основа.

I. *Ред покушаја: меморијална вредност представа матерњег језика.*

1). а). Једно 6 именица страног језика (имена ствари из школске дворнице које се могу показати и т.д.), како то директној методи одговара, именује учитељ показујући на предмет, једно 3 пута, што ђаци за њим изговарају. Одређење трајања учења, најбоље са сатом који петине секунада показује (од Jacquet-а, чија се казала помоћу једног притиска покрену, помоћу другог се зауставе, а помоћу трећег се на 0 врате). За сваки покушај потребно је неколико претходних вежаба.

б). Исто то као под а). са исто толико именица, које се из исто толико слогова састоје, како то индиректној методи одговара, али се la porte врата, la fenêtre прозор и т. д. — страна реч са преводом — говори; уз то се тако исто показује на предмете.

2). Исто као код 1). а). и б). са придевима

3). „ „ „ „ „ „ „ „ глаголима

4). Исто као код 1). а). и б). са прилозима
5). „ „ „ „ „ „ „ „ заменицама
6). „ „ „ „ „ „ „ „ бројевима
7). „ „ „ „ „ „ „ „ предлозима
8). „ са малим реченицама, сачињеним из речи које су под 1—8 научене. За а). и б). -ред реченица: једнак број сличних речи са једнаким бројем слогова.

Резултати од I. 1).—8). дају на сваки начин видети, да ли је за разред или за појединог ученика корисно, штетно или од једнаке вредности, ако се матерњи језик употреби или искључи. Ниже се показује, како се успеси учвршћују.

II. *Ред покушаја: меморијална вредност представа о слици писма.*

Исто то, што и под I. са следећом изменом: у реду б). се дотичне речи la plume перо, le plancher патос и т. д. које на табли једна под другу написане стоје, са ове прочитају. Учитељ води читање, пошто са штапом под речима прелази. Овај покушај изискује да се деца претходно у читању страног језика толико увежбају да речи, које су за опите потребне, без тешкоће могу прочитати. Теже гласове и писмене знакове треба избегавати.

Овде се наравно неколико бројева од I. може изоставити, но 8 никако.

Ови ће покушаји показати какав уплив има на успех у разреду или код појединца, који су делом акустици, делом визуални (на сваки начин у већини), делом моторици делом припадају мешовитом типу — кад се представа о слици писма узме у обзир или елиминира.

III. *Ред покушаја: меморијална вредност представа о покретима писања.*

Исто то као под II. са променом да се речи из реда б). не само читају, него се у исто време са читањем у пропис уписују.

Скоро да није ни потребно да се свих 8 бројева изведу.

Сравњење резултата код а). и код б). јамачно ће показати, каква важност припада покретању писаћих органа.

β). Слика као основа.

Исто као под α). пред сликом која на зиду виси, н. пр. пред сликом пролећа од Roszmann-Schmidt-а. Према приликама биће довољно, ако се од I, II и III. само поједини бројеви изведу.

γ). Успех.

За сваким појединим покушајем I. 1 а). 1 б). и т. д. и т. д. треба научене речи или реченице странога језика дати на папир написати и то, где друкчије није потребно, са писменима матерњег језика. Не треба овде правопис испитивати, него: колико се речи и слогова запамтило. Ученици се морају о томе особитом начину писања претходно обавестити и на неколико примера практично упутити. За сваког се појединог ученика има за ред а). и за

ред б). исказ погрешака саставити, и успех код а). и б). за сваког појединог ученика и код читавог разреда установити и са трајањем рада код а). и б). сравнити. Извесне погрешке могу се увек извесним психичким моментима објаснити.

После неколико дана имају се исти покушаји поновити, али се (исте) речи или реченице само 1 или 2 пута имају за памћење на расположење ставити (изговорити и т. д.).

Б). Установљење усмене готовости у говору.

1). *Приправни покушај.* Нека се ђаци (на пр. по Roszmann-Schmidt-у лекција 1—20) уведу у разумевање и употребљавање простих питања, позива и одговора у страном језику: montre-moi la craie! Voilà la craie. Est-ce la chaise? Non, c'est la table etc. Али нека се само такове речи употребе које се под α. и β. нису употребиле, пошто се те у главном покушају имају употребити. (Можда се овај приправни покушај може делом по А). без б). са превођењем предузети, но увек са ознаком потребнога времена).

2). *Главни покушај.* Нека се састави листа а). из питања и позива по материјалу из а). реда под α) I—III; исто тако једну листу Б). са исто толико питања и позива из б). реда под α I—III. Број питања, број њихових речи и слогова треба да је у обе листе потпуно једнак.

Нека се ставе питања обеју листа на сваког појединог ученика који је са учитељем на само у једној соби, нека се одреди време које је потребно за одговор на свако појединo питање, нека се ученику саопшти, да ли је одговор уместан или не и нека се забележе погрешке и исправке.

Статистичка обрада успеха по реду А). и по реду Б). даће довољно података, те ће се моћи сравнити готовост у говору, која се по директној и по индиректној методи може постићи.

В). Установљење готовости у писању.

1). *Правопис.* Нека се речи (реченице) из градива реда а). (директног метода) и толико исто сличних из реда б). (индиректног метода) особито из II. и из III. по три пута напишу. Нека се после тога диктирају оба реда и нека се за оба реда састави статистика (исказ) погрешака.

2). *Облик задатка.* Нека се претходно по покушају α). I. до III. испитује за то, да се о 2 једнако интересантна предмета М и Н једнак број сличних речи исто толико пута употреби и то нека су речи, које се на М односе, у реду а), а речи које се на Н односе, у реду б). заступљене и нека се оне под а). а ове под б). вежбају. Сада имају ђаци што је могуће *боље* и *брже* написати, што у свези, у реченицама, у страном језику знају исказати А). за извесно време о М, Б). за исто толико времена о Н. На то се морају обе радње једнако оценити по садржини, граматици, материјалу у речима, по правопису, рукопису.

Сравњење успеха директног и индиректног метода на сваки ће начин исказати неку разлику.

Наравно, лако је увидети да се предлози пре свега у општим цртама морају дати. Језици који долазе у обзир, доба ученика, врста школе, први успеси о покушају и непредвиђене околности изискују, да се појединце у обзир узму, можда и да се основе овог упутства измену.

Glück auf желим покушају!

Карлсрухе 2. дец. 1905.

Dr. W. A. Lay.

За месец дана добијем чак и треће писмо:

Карлсрухе 14. 1. 06.

Високопоштовани господине Главни школски референте!

Није могуће да Вам, као што се то у немачким педагошким часописима често дешава, по Експерименталној Педагогици доставим мања саопштења; отуд ово писмо.

Рад у 1/2. свесци Експерименталне Педагогике (стр. 125) имао је неочекиван успех: у 1/2 свесци 3. књиге моћи ћу саопштити извештај о експериментима која показују да је меморирање речи (Einlernen der Vokabeln) по реду: стран језик — матерњи језик успешније, него обратни ред: матерњи језик — страни језик.

Како Ви судите о мојим предлозима, које сте јамачно добили? Је ли испитивање већ отпочето?

Ваш случај да матерњи језик није државни језик, постоји и у другим земљама (на пр. Елзас, Лонтринген, Пољска).

У 3/4. свесци 2. књиге изићи ће штампано упутство за испитивање директне и индиректне методе* и ја се надам, да ће се по где-где моћи употребити.

Особитим високопоштовањем Ваш одани

W. A. Lay.

Ја ћу у наредним свескама публиковати све што је уз ово још потребно, али молим да когод од оних, који су у пракси, састави све те речи и реченице које су за овај посао потребне, како би се у овом листу и то публиковати могло, и како би се са истим градивом испитивање на што више места отпочети могло.

Ми ово морамо предузети без обзира на то, да ли ће Немци међутим и до даљих резултата доћи, јер је то немогуће веровати да ће њихови резултати безусловно важити и за сву нашу децу. Познато је наиме да наши Личани и т. д. „немају слуха", али да је у њих (у Приморца још и више) вид развијен куд и камо више, но

---

* Свеску сам при закључку листа добио, али Упутство није у њој одштампано. Ђ. П.

на пр. у Банаћана. Ови су пак „певачи“ са особито финим слухом, док им се вид, на равници, нема прилике развити, као на брдовитом крају.

Осим тога не смемо заборавити ни на моторике, оне код којих је најбоље развијен осећај кретања (пипања, кретања мишића — и говорних органа). Кад видимо да наш народ не само што „лако“ научи стран језик (а колика је и ту разлика на пр. између Бачванина и Босанца!), него да га и „чисто“ изговара, као ни један други народ, можемо и без експеримената извести закључак да су и моторици међу нашом децом из Угарске у много већем броју заступљени, него међу Немцима, где ће се они покушаји извести.

Ово све говори *у прилог* директног метода, па то баш и јест разлог за то да се и наша деца специјално проуче — или бар, да се у погледу метода страног језика и код нас, и то по разним крајевима посебно, предузму испитивања.

Ђ. П.

Први корак.

Уредник Новог Васпитача у децембарској свесци тог листа износи своје назоре о томе шта треба учитељ ван школе да ради.

Врло добро наглашава важност „родитељских вечери“, важност опћења са родитељима дечјим, што ће, ако се са довољно вештине и труда чини, не само од врло доброг утецаја бити на родитеље, на децу, на рад народне школе, него ће и углед учитељства подићи до оног степена до кога треба да се дигне, а на коме данас, на жалост, још никако не стоји.

И ми заиста видимо да они учитељи који помажу код оснивања земљорадничких задруга и т. д. заиста стичу потребно уважење у народу — да школа код оних учитеља који са љубављу и предусретљивошћу опће са родитељима дечјим, који се не истичу у личним и партајским заћевицама родитеља дечјих, кудикамо боље ради, но код оних који само за себе живе, а за обавештавање народа не маре, или који и сами изазивају неспоразум и свађу међу родитељима.

И стим су сви они сложни који учитељу и школи

хоће мира и рада и напретка, а још више они који хоће учитеље, ту скоро једину интелигенцију народну, да — отму од народа у најважнијим питањима, у питањима где „реч народа“ решава и много важније ствари, него што се на „родитељским вечерима“ расправљати мисле.

Али не смемо заборавити да учитељи и на тај начин *морају* доћи у прилику, да народу у *јавним стварима* саветом послуже — не смемо заборавити да се те јавне ствари и учитеља тичу — не смемо заборавити да и учитељство има својих потреба којима се помоћу „родитељских састанака“ не може доскочити, а за које нико неће марити, ако за њих учитељство само не буде марило.

Далмација је сад недавно вотирала својим учитељима два пута већу дотацију, но што је ми имамо — и Црна Гора спрема законски предлог о томе, а Србија је већ поодавна искочила далеко испред нас. Можемо ли ми скрштених руку чекати — приповедати на „родитељским вечерима“, када наше породице са „платом“ од једва две круне на дан гладују?

Или није ли кошуља ближа од капута?

Ми смо и без формалних „родитељских вечери“ стекли толико поверење народно да нам је наш Сабор још пре 13 година одредио дотацију која је за оно време сасвим пристојном изгледала — па нам чак ни то не користи, јер има још јаче силе која не да да ми сами себи помогнемо, него хоће да нам она удељује милостиње — а да нам дотле — — обећава *поделу рита*.

Има времена, кад се капитал ствара — кад се „стиче“ народно поверење; али има и таког времена, када се и стечени капитал трошити мора, јер су животни интереси у питању.

Има предела где учитељство већ на „штрајк“ помишља — не може се ни нама замерити, кад гледамо како бисмо своју егзистенцију осигурали, јер је отклоњење материјалних брига, које нас саме данас море и сатиру, најпрви услов за успешан рад у школи и у народу.

Та ми смо дотле дошли, да данас већ нема писара, нема честитог послужитеља ни „кочијаша“, чији се рад слабије „хонорира“ — него наше муке и патње на најузвишенијем и најважнијем послу, на васпитању и настављању омладине! — — — —

Подизање минималне плате, то је посао око кога се

ми пре свега морамо сви окупити, на коме морамо сви сву своју снагу употребити и од кога нас не смеју одстранити никаква „обећања“ — ни народни фондови (који су већ изнемогли), ни секуларизација манастира, ни Даљ — — ништа.

Први је посао, који нам предстоји, да епархијске скупштине нађу средстава из којих ће „минималне“ учитељске плате (где општине *у истини* не могу саме подићи) бар на 1000 круна повисити — ма само и „привремено, док се других извора нађе“.

Оне су једине које то *сада* у своме делокругу могу учинити -- као што је то Вршачка епархијска скупштина учинила, која је још 1897. године подигла минималну фикс-плату на 800 К и која је сада 25. јануара (8. фебр.) о. г. ту припомоћ и сталном прогласила.

Јер ако ћемо ми чекати Сабор, па исход саборских расправа, па санкцију, па извршење — онда ћемо — и с нама заједно и школе наше — — „липсати.“

А да има и начина и средства и то је показала Вршачка скупштина. Она је изрекла да сачување српских народних школа у оним сиромашним општинама сматра за ствар читаве дијецезе — па је повисила принос у епархијски фонд.

Није истина, да је то неправда — свуд се на свету помаже сиротиња, а то свугде иде из џепа имућнијих!

А зар се, код одмеравања прираза у једној *општини*, пита, имаш ли ти деце или немаш — је ли *теби* потребна школа или није!

Па кад плаћа прираз у својој општини Тира Недељков који је за тамошњу школу завештао скоро читаву сесију земље или кад је плаћао покојни ј. Милош Николић који је годинама сам и бесплатно држао школу — премда ни један од њих нема деце — као зашто не би рецимо фењску или краљевачку школу испомагале друге општине, као што су на пр. Карлово, Кумани, Мокрин, Врањево, Велика Кикинда, у којима се прираз ни не плаћа, ни за вероисповедну школу ни за политичну општину, чији православни Срби пола милијуна круна (трећину читаве дијецезе) директног пореза плаћају.

Та код нашег је народа обичај, да кад сирома човек диже кућу, цело му село помаже, премда ће само онај један имати користи од ње! — — —

Напред дакле учитељи, ви прваци који за себе не требате припомоћи, који сте и до сада увек знали заступати своје сиромашније колеге и помагати им — пођите храбро и одважно напред, на овај *први корак*, од кога будућност наших школа зависи. Мушатовић.

ОЦЕНЕ.*

Решење Ш. С. бр. 513./05 о рукопису Кузмана Миловановића: Наука о земаљском уставу.

Г. главни школски референат као председник Стручне школске анкете на основу закључка исте анкете под бр. С. Ш. А. 117. ех 1905. уз повратак са овдашњим дописом под бр. Ш. С. 117./128. ех 1905. достављенога јој на оцену рукописног дела „Наука о земаљском уставу“ од Кузмана Миловановића, срп. нар. учитеља у Новом Саду, извештава да због тога не може горњи рукопис препоручити, пошто је мишљења да у основној школи осим читанке, у којој ће градиво из свију предмета бити заступљено, не треба да буде никаквог другог уџбеника. *Решено је:* На основу горње оцене Стручне анкете поднесени рукописни састав повратити састављачу путем епархијског школског одбора Бачког.

Циркулар Ш. С. бр. 741./05 о препоруци дела Жила Пејота: Образовање воље.

На молбу уредништва „Омладинскога Гласника“ налази овај Школски савет одлуком својом од долеозначеног дана и под горњим бројем свима српским вероисповедним учитељима, професорима, приправницима и приправницама те свима школским књижницама топло препоручити за набавку дело француског филозофа и педагога *Жила Пејота: „Образовање воље“*, превео Васа Стајић, које је изишло у издању „Омладинскога Гласника“, а добива се код српске манастирске штампарије у Карловцима по спуштеној цени од 2 К у платно увезано, а по 1 К 50 пот. брошурано.

Књига ова има због предмета, о којем ради — образовању воље, енергије и карактера — високу васпитну вредност, те је од огромне важности за сваког педагога и васпитача младежи,

* Овде ће се доносити и опширне званичне оцене и евентуални одговори на њих (в. напред под II.) Ђ. П.

а одраслијим ученицима пружа обилне поуке и савете, те им служи као потребна допуна школском образовању.

Из седнице срп. прав. народног Школског савета, држане у Карловцима 21. октобра (3. новембра) 1905. године.

Георгије с. р.
патријарх.

ПРИКАЗИ

књига, часописа и учила.

Професор Ђорђе Магарашевић: Педесет година свештенства Његове Светости *Георгија Бранковића*, Карловци 1905. 8° 282 стр.

Ова популарно написана књига дошла је међутим у руке свима онима који су је ради читати,* те је није потребно овде ни приказивати. Но ради потпуности онога што се у овом часопису говори о т. зв. Берзевицијевом зак. предлогу, вадимо из ње:

Угарски министар просвете поднео је био уг. сабору зак. предлог о основним и учитељским школама, у коме је тражио, да се уплив његов на вероисповедне школе прошири и то 1). да оне школе, које „не одговарају прописима", може котарска област простим решењем затворити; 2). да министром прописана наставна основа за мађарски језик буде за све школе обавезна, а да и из осталих предмета буде обавезна у његовој наставној основи истакнута наставна сврха; 3). да у пофторним школама буде искључиво мађарски наставни језик; 4). да се учитељски дефинитивни испити из мађарског језика и књижевности и из свих хунгарика полажу на мађарском језику без унапред одређеног обима и да испитну комисију сачињавају већином људи, које министар именује, а да поред свега тога остане садања свемоћ држ. шк. надзорника чак и против решења те испитне комисије; 5). да професори на учитељским школама могу бити само таква лица, која су пред министром именованим комисијама испите положили; 6). да школе само уз знатно проширење уплива државне власти могу државну припомоћ добити; 7). да учитељи у понеким двосмислено стилизованим питањима буду подвргнути државним дисциплинарним властима, да се могу због „неуспеха" у мађарском језику умировити, из службе отпустити и т. д.

Овакови смер угарског министра богоштовља и јавне наставе изазвао је *српски епископат*, те је патријарх Бранковић сазвао епископе у конференцију да се посаветују, шта и како да се уради да се отклони поменута законска основа у угарском Сабору. Резултат тога патријотског рада нашега епископата под председништвом патријарха Бранковића беше опширна представка коју

* Пошто је мало примерака штампано а књига се је много тражила, ја је нисам могао послати свима онима, којима сам смислио био, чак су и неке школе остале без ње. Ђ. П.

су наши архијереји из своје конференције 16. (29.) октобра 1904. године поднели Заступничком дому угарском. „.... Ми српски православни епископи из Угарске, с једне стране као верни синови миле нам отаџбине, с друге стране пак као брижни духовни пастири поверене нам пастве, не можемо одобравати такову законску основу која вређа стечена и кроз столећа упражњавана права вероисповести, тих повесницом засведочених фактора за стварање и одржавање. Али још мање можемо савременим сматрати такав законски предлог који се не оснива ни на целисходности.

Кроз цео тај операт провлаче се, као црвена нит, ова три смера: 1). *обезбеђење снажнијег утицаја државног на народно васпитање уопће, поглавито пак у вероисповедним школама*, 2). *ширење мађарског језика помоћу народних школа* и 3). *отезитавање опстанка и развијања вероисповедних школа у корист државних народних школа.*

Од ових смерова не можемо ни један назвати целисходним, пошто није ни један ни потребан ни користан — — —“

Иза овога увода прелази се у представци на ствар и у њој се темељито и опширно побијају оба смера која леже у поменутом законском предлогу. *Побија се то са гледишта васпитно-наставног и државно-политичког.*

Претресајући поједине одредбе овога зак. предлога изјавише наши епископи ово:

„*Никако се не можемо сложити са оним наређењем* §. 14-ог, у смислу кога је *наставни језик науке о вери у државним народним школама мађарски*, те је уз исти дозвољена употреба и матерњег језика.

У већ и иначе скученом броју седмичних часова одређених за предавање науке о вери, свршавати то на два језика, значило би доводити у опасност религиозно-морално васпитање народно, што би неизмерно штетних последица могло повући за собом.

Морали бисмо затајати најсветије своје уверење, кад не бисмо отворено тврдили, да верни цркве наше спасење душа својих не могу подредити никаквоме, ма колико узвишеном начелу, те да се у томе случају *не можемо добровољно измирити са мишљу да учењу државног језика жртвујемо спасење душа стотине хиљада верних својих — — — —*“

Доказујући ово и побијајући оно што се хоће у поменутом зак. предлогу, вели се у овој представци да из истих разлога „*још мање можемо одобравати* оно расположење у смислу кога се наука о вери у пофторном течају основних школа без разлике (§. 14), у учитељским школама пак са изузетком вероисповедних (§. 64.), само на мађарском језику предавати има.“

Епископи примећују даље да никако не могу одобрити „*ускраћивање дисциплинарнога права вероисповедним властима* за случај неиспуњавања 14. и 15. §§. прописаних захтева у предмету постизавања успеха у мађ. језику, *јер би и то проузроковало често трвења и сукобе — — — —*“

Говори се у овој представци и о *трећем смеру* поменутога

зак. предлога, т. ј. *о отештавању опстанка и развијања вероисповедних народних школа у корист државних*, и за тај се смер у овој представи вели, да је *„нисве погрешан"*.

Пошто је важна ова представка српскога епископата тачку по тачку претресала све оно, чиме држава може обарати наше народне школе, завршује она садржину своју са молбом, да Заступнички дом овај законски предлог одбити изволи.

Представку је потписао *патријарх Георгије Бранковић* као председник епископске конференције и епископ др. *Георгије Летић* као перовођа епископске конференције. Ђ. П.

Тихомир Остојић: *Српска књижевност од велике сеобе до Доситија Обрадовића.* Карловци, манастирска штампарија 1905. 128 стр. Цена К 1·60.

Ову књижицу као да нисмо приметили — бар не онако како је то заслужила. Чистим језиком, лаким стилом а скоро потпуним познавањем градива описано је овде доба детињства наше нове књижевности. Још је важније за нас, да је овде рад школе и школских људи сразмерно опширно приказан — да нам о културном стању нашем за прво столеће нашег боравка овде даје кратку, али јасну слику. Не зна Остојић ни за Хелфертову, па чак ни за Финацијеву књигу — али он није смислио историју наших школа писати, а за кратку скицу то није тако велик недостатак.

Има назора и података, које је вредно овде и поновити. „Док је, вели, у старом завичају, под Турцима, већи део народа био сељак и пастир, но варошина беше тек нешто занатлија и трговаца, свештеници се пак једва што разликоваху од осталих људи — у новој, утицајем опширнијег и стручнијег образовања и разноврснијег рада, развише се друштвени радови. Свештенство се наше угледало на римокатоличко, трговци по угарским и славонским варошима назађе на глас, занатлије, мешајући се с Немцима и учећи код њих, унапредише се у раду, угледајући се на њих, установише цехове (еснафе); војнички сталеж се такође умножио; нема сумње да су и сељаци имали што примити. Овако диференцирање народа у сталеже изазива и живље укрштање тежња и мисли, од тога настаје духовно врење, а то је увек увет за умно кретање и напредовање. И само живљење у напреднијој средини, него што су Турци, беше школа за наше Србе; али су они, и уз пркос свим тешкоћама, које су им метали на пут, оснивали и праве школе . . . .

Из историје наших школа у XVIII. веку види се лепо да су наши прваци, особито неки митрополити веома ценили школу и много се трудили око ње; али да већина народа није, као ни данас, много марила за њих, те *школа није имала због тога никад довољно материјалних средстава.* С друге стране се види и то, да је држава сматрала као своју дужност да школи иде на руку, али је свагда тежила да власт над њом има у својим рукама, да би образовање народа могла употребити на своје нарочите сврхе. Отуда су често долазиле у сукоб српске жеље са жељама управне власти државне.

Већ се патријарх Арсеније III. обраћао с молбом у Беч да може оснивати школе. Први пут се обратио 1698. с усменом и писменом молбом, да му се уступи у својину Сечуј на Дунаву, да у њему подигне манастир

а уз њега гимназију и остале потребне школе и заведења. Други пут је 1706. молио да може дизати школе и оснивати штампарије. Обе су молбе одбијене. На првом нашем сабору (у Крушедолу) 1708. год. тражила је Будимска општина преко својих посланика, међу осталим, да се дижу школе и штампарије. Тај предлог је народни Сабор примио, али на одлуке његове из Беча није стигао никакав одговор. Једва 1709. одреди власт једнога чиновника да спроведе оснивање школа по местима где Срби живе, али о раду каком не чујемо ништа. Ипак је дотле међу Србима било школа. Год. 1702. и 3. је установљена Подунавска, Потиска и Поморишка Крајина; тада су одредили сесије не само за цркве и парохије, него и за школе и учитеље. У тим граничарским школама је наставни језик био српски и немачки, а учитељи су били војнички подофицири и црквени певци. Тек пошто је укинута граница ове су школе прешле у власт наших црквених општина. . . .

Козанчински је био и надзорник школа, . . . Левандовски је био одређен да отвори школу у Вуковару. . . . .

Руска школа у Карловцима има велик значај у историји наше просвете и књижевности. То беше прва уређена школа међу православним Србима у опће. Према дотадашњем школовању она показује велик напредак у том, што су се наставом бавили спремни људи, што је настава била по неком плану и што су се употребљавале школске књиге. За трајања руске школе (с малим прекидањем од 1726.—1738.) *спремљена је и прва генерација наших учитеља*. . . .

Осим руских школа беше у ово време још којегде школа које су руководиле домаће снаге. Где се не могаше наћи наручити „мештер", ту се стављало у дужност свештенику да учи децу. Народни Сабор 1726. год. је одлуком наредио епископима „сваки у својој епархији, где се може, особито у архиепископији установити велику школу латинску, немачку и српску." *Новци за школу скупљаху се црквеним тасом.* Митрополит Мојсеј Петровић је ставио у дужност свештеницима *да при састављању тестамента подсете људе и на школу*. . . . . Први наши надзорници . . . беху Теодор Јанковић од Миријева, надзорник банатских школа са седиштем у Темишвару, Стеван Вујановски, надзорник школа у Славонији и Хрватској са седиштем у Карловцима, Аврам Мразовић, надзорник бачких, барањских и будимских школа са седиштем у Сомбору. Дужност надзорника беше бринути се и о школским књигама . . . .

. . . . До половине XVIII. века наше (су се) школе најпаче мучиле око тога да колико толико одомаће *писменост* у нашем неписменом народу; тек се после тога могло мислити на даље образовање . . . . (око 1770) појавише (се) две *аритметике*, једна од Вујановског . . . . . било (је) неколико књижица за *моралне науке*. . . . Теодор Јанковић (је) издао (1776) „Ручну књигу" *(методику)* за учитеље, . . . Орфелин (је) нарадио неколико *географских карата и прописа за лепо писање*. . . .

Захарија Стефановић се родио у Вуковару 1726. г. Неко време је био учитељ; како на том путу не цвета цвеће, сам је себи . . . . наденуо елегично име Орфелин. — Беше бистра глава, свезналица, али веома несталан и ексцесиван човек. Виших каквих школа није учио, него је знање наука и језика стекао својом вредноћом, дакле, био је самоук. . . . Докле је био у Вуковару, не знамо; после га налазимо у Карловцима као канцелиста код митрополита Павла Ненадовића. Био је неко време у Млецима,

те је радио у штампарији Дим. Теодосијева. Становао је и у Новом Саду, где је имао и своју кућу. Био је неко време казначеј темишварског владике Винћентија Јовановића Видака, али се онде није добро осећао и задужио се. Латио се опет васпитања, те је био васпитач деце неког спахије у Банату. Већину својег живота је провео у Карловцима; ту се оженио још као канцелист, али му је жена после порођаја умрла. Чини се да доцније у Карловцима није имао никакве службе, него је живео од књижевности и цртања, а бавио се и виноградарством. Било да се ти послови нису добро наплаћивали, било да Захарија није умео да чува новац, или, можда, и једно и друго, тек видимо да је најзад допао велике сиротиње, те је пао на терет манастирима. Потезао се по Беочину, Грегетегу и напослетку Вел. Ремети. Онда га митрополит Мојсеј Путник, његов стари протектор, препоручи штампару Курцбеку за коректора, те Захарија оде с пролећа 1783. г. у Беч. Курцбек је био с њим веома задовољан. Хвали га да је поштен и ваљан човек, добар хришћанин, веома вредан и радан, и жали што му није, којом срећом, пре 10 година дошао. Али се Орфелин у Бечу поболи, пропљује крв и дође болан преболан у Н. Сад. Ту је умро у највећој сиротиње на добру бачког владике и сахрањен је по свој прилици на алмашком гробљу".

Тако се описује у тој лепој књижици живот писца нашег првог буквара, писца „Искусног подрумара" и писца Вечног календара, у коме има физикалне географије, метеорологије и физике и доста опширне историје цркве и т. д. Ђ. П.

И. Машировић: *Екскорте*. I. део Карловци 1905. 96 стр.

Како је ова књига, о којој се стручна критика врло похвално изражава, и српским народним учитељима добро дошла, сведочи то да ми такове специјално за наше потребе удешене књиге ни немамо и да су учитељи, који у истини скоро свугде сами држе „каталоге," присиљени без потребних узора сами смишљати, шта ће и како ће таковим приликама говорити. Само је желети да се књига и доврши, па да бар ових „за ученике средњих школа" удешених екскорта имамо за све „недељне и празничне дане преко" целе „школске године". Ђ. П.

А. Беличъ: *Діалектологическая карта сербскаго языка. Санктпетербургъ. 1905, карта и 59 стр. лекс.* 8°.

Дело ово назива наш дијалекат централним (средишњим) а границу му повлачи (у митрополији Карловачкој) од ушћа реке Босута према Винковцима па према Осеку и после Дунавом на север. Онај дијалекат западно од нашег назива зетско-босанским и вели да тамо сви римокатолици говоре икавски а *сви* православни јекавски. Иначе признаје да ти крајеви нису довољно испитани, те да ни саме особине једног или другог изговора нису довољно познате.

Пошто би за нас сада, када пишемо нове уџбенике, потребно било знати, да ли заиста сва Будимска дијецеза говори јекавски и ако се на томе говору (где се у истини говори) примећује уплив „централног" дијалекта: молим да ми сваки учитељ (учитељица) у тој дијецези до Ускрса пошље ма и најкраћи извештај о дијалекту који се у дотичном месту говори.

Довољно ће бити, ако се тачно и са назнаком нагласка (нека

се пази на уплив тамошњих римокатолика) испише која народна приповетка, пословица или ма и поједине речи у разним облицима онако како народ говори. Ђ. Поповић.*

Новије стране педагошке књиге.

REIN: Encyclopäd. Handbuch der Pädagogik 2. изд. I—III. 1903 – 05.
REIN: Pädagogik in systematischer Darstellung I—II. 1902. – 1906.
LAY: Führer durch den ersten Rechnenunterricht, 1898.
LAY: Methodik des naturgesch. Unterichts. 1898.
LAY: Schematische Zeichnungen, 1899.
LAY: Mineralienkunde und Erdgeschichte, 1899.
LAY: Tierkunde, 1899.
LAY: Schülerhefte I – III.
LAY: Pädagogische Fachbildung u. Fachaufsicht, 1901.
LAY: Experimentelle Didaktik 1903.
LAY: Unser Schulunterricht im Lichte der Hygiene, 1904
LAY: Führer durch den Rechtschreib-Unterricht 3. изд. 1905.
LAY: Menschenkunde, 2. изд. 1905.
PEDERSEN: Exp. Untersuchungen der visuellen u. akustischen Erinnerungsbilder.
GHEORGOV: Die ersten Anfänge des sprachlichen Ausdrucks für das Selbstbewusstsein bei Kindern, 1905.
RADOSSAWLJEWITSCH: Das Fortschreiten des Vergessens mit der Zeit, Göttingen, 8° 198 стр.
NÉPNEVELŐK KÖNYVTÁRA 1899.—1905 1—26.
FINÁCZY: A magyarországi közoktatás története Mária Terezia korában, 1893.—1902.
IMRE: Gr. Széchenyi István nézetei a nevelésről, 1904.
DUDAS: Az oktatásügy története Bács Bodrogh vármegyében I. 1902.
ДЕМКОВЪ: Исторія русской педагогіи. 1899.—1904.
NEMÉNYI: Szemelvények Apáczai Csere János paedagogiai műveiből, 1900.
HALASZ: Állami népoktatás, 1902.
PERES: Neveléstan 1904.
LUBRICH: Neveléstudomány, 1901.
WEHMER: Encyclopädisches Handbuch der Schulhygiene, 1905.
THOMAS: La dissertation pédagogique, 1906.
VOGEL: Die philosophischen Grundlagen der wissenschaftlichen Systeme der Pädagogik, 1903.
BOIRAC-MAGENDIE: Legons de psychologie appliquée à l'éducation, 1903.
TEMMERMAN: Notions de psychologie appliquée à la pédagogie et a la didactique, 1903.
THOMAS: La suggestion, son rôle dans l'éducation, 1903.
THOMAS: Morale et éducation, 1905.
LE BON: Psychologie de l'éducation, 1906.

* Да ова свеска, која због разних околности закашњена, али зато са много богатијом садржином излази, него што се је првобитно мислило, не би још и више расла и каснила, прекидамо овде приказивање књига и часописа. Но да би се видело у коме правцу мислимо радити, доносимо „попис“ са том напоменом, да смо већ и до сада набавили још много других дела која специјална питања расправљају, затим да имамо тако рећи потпуну збирку прописа који у разним државама важе за основне, више народне и учитељске школе и да ћемо се код писања у овом листу и тима користити. Ђ. П.

PAYOT: Cours de morale, 1905.
OTTO: Beiträge zur Psyhologie des Unterrichts, 1903.
SPENCER Herbert synthetikus filozófiájának kivonata, 1903.
GOMBÓCZ: Nyelvtörténet és lélektan, 1903.
HABRICH: Pädagogische Psychologie, 1903.
PEKÁR: Afilozófia története, 1902.
CORBON: De l'enseignement professionnel, 1900.
JOURDY: Le patriotisme à l'école, 1900.
HEUBAUM: Die Nationalerziehung. 1904.
ПОВѢДОНОСЦЕВЪ: Новая школа, 1899.
THOMAS: Morale et éducation, 1905.
SCHEWE: Zum fachunterricht in der Volksschule, 1903.
LÁNG: A munkaszeretetre való nevelés módja, 1900.
MARION-DEREUX: Pages et pensées morales, extraites des auteurs français, 1900.
DUGARD: La culture morale, 1903.
SEYFERT: Zur Erziehung der Jünglinge aus dem Volke, 1901.
LINDE: Der darstellende Unter. 1905.
KAHNT: Idee einer allgemeingiltigen Pädagogik, 1902.
DANH: Das herrschende Schulsystem und die nationale Schulreform, 1900.
SEYFERT: Die pädagogische Idee in ihrer allgemeinen Bedeutung, 1904.
ZIMMER: Volkstums-Pädagogik, 1904.
WEIGL: Praktische Volksschulbildung, 1904.
KRETZSCHMAR: Politische Pädagogik, I—III. 1904.
ОВРАЗЦОВЪ: Школная реформа, 1902.
ПОВѢДОНОСЦЕВЪ: Ученье и учитель, 1903—4.
МАККАВЕЙСКІЙ: Педагогичес. воззрѣнія графа Л. Н. Толстого, 1902.
SEYFERT: Die Arbeitskunde in der Volks- und allgemeinen Fortbildungsschule, 1902.
THIERFELDER: Neue Bahnen der Pädagogik. 1904.
LÜTTGE: Die Bildungsideale der Gegenwart in ihrer Bedeutung für Erziehung und Unterricht, 1900.
MARGITAI: Értekezések a tanügy köréből, 1896.
WEKERLE: Tanügyünk körszerűsítése. 1898.
RUZSICSKA: Beszédek, 1900.
LAVISSE, MALAPERT etc: L'éducation de la démocratie, 1903.
THAMIN: Éducation et positivisme, 1895.
NAUMANN: Der Streit der Konfessionen um die Schule, 1904.
PLÜSCHKE: Der Religionsunterricht und die konfessionellen Verhältnisse der Volksschule im Lichte des Schulrechts, 1905.
PLÜSCHKE: Der Kantor und sein Amt in schulrechtliher Hinsicht, 1905.
ТИХОМИРОВЪ: Методика, 1904.
ПОКРОВСКІЙ: Очерки методики народной школы, 1904.
ТИХОМИРОВЪ: Опытъ плана и конспекта элементарныхъ занятій по роднону языку, 1902.
ВВЕДЕНСКІЙ: Об экспериментальной дидактикѣ А. П. Нечаева, 1902.
GÖBELBECKER: Lehrlust, 1895.
SCHMIDTBAUER: Reform des Leseunterrichtes, 1903.
JUHAY: Vezérkönyvek, 1902.—3.
СОСНОВСКІЙ: Методика учебныхъ предметовъ начальной школы, 1903.
HEINEMAN: Die einklassige Volksschule, 1903.
RZESNITZEK: Der gesamte Unterricht der zweisprachigen Volksschule, 1901.—1903.
SEYFERT: Zum Lehrplane, 1904.
RUDE: Methodik des gesamten Volksschulunterrichtes, 1902—5.

Од српских (хрватских) педагошких и дечјих часописа добили смо до сада ове:*

НОВИ НАРАШТАЈ (нов лист) „лист за суздржање алкохолнијех пића, за школу и дом“, Загреб, месечно 1 табак, 8°, 4 К.

ЗДРАВЉЕ (нов лист). „Поуке и обавештења о здрављу и болести, орган Друштва за чување народног здравља“, уређује др. М. Јовановић-Батут. Београд, месечно једанпут на 2 табака, 8°, 2 К.

NAPREDAK (Басаричек), Загреб, недељно 1 табак, в. 8°, 10 К.

NASTAVNI VJESNIK, »časopis za srednje škole“. Гл. уредник Гавро Манојловић. Загреб, годишње 10 свезака по 4—5 табака, 8°, 6 К.

НОВИ ВАСПИТАЧ, власник Мита Нешковић, Карловци, месечно на 2 таб. 8°, прилози: Књижевни преглед и Педагошки весник, 6 К.

PREPOROD, pedagoška smotra za roditelje, učitelje i sve prijatelje mladeži. Загреб, месечно 1 табак, 8°, 4 К.

ПРОСВЕТА (Јов. П. Јовановић), Крагујевац, сваких 10 дана 1 табак, 4°, 6 К.

УЧИТЕЉ (орган учит. удружења у Србији) Београд, месечно 4—5 табака 8°, цена ван Србије: 6 К.

ŠKOLA, Загреб, 1 пут месечно по 1 табак, 4°, 4 К.

UČITELJSKA ZORA — УЧИТЕЉСКА ЗОРА, Мостар, месечно $^1/_2$ табака, 4°, 4 К.

UČITELJSKI GLAS, glasilo Saveza dalmatinskih učitelja, Шибеник, месечно 1 табак, 4°, 4 К.

ŠKOLSKI VJESNIK — ШКОЛСКИ ВЈЕСНИК, стручни лист Земаљске владе за Босну и Херцеговину, Сарајево, месечно 4—5 табака вел. 8°, прилог службени додатак, 4 К.

ШКОЛСКИ ОДЈЕК, Нови Сад, излази сваког 15-ог и последњег у месецу, 1 табак, 4°, 8 К. — —

VJERNI DRUG, zabavni i poučni list za trgovačku, obrtnu i oretrovničku omladinu, Загреб, месечно 1 табак, 4°, 2 К.

ГОЛУБ, Сомбор. 2-пут месечно, 1 табак, 4°, 2 К.

ДОМ И ШКОЛА, лист за васпитавање школске омладине, Београд, двонедељно 1 табак, 4°, 6 К.

ЂАЧКИ НАПРЕДАК, Лесковац, 20 пута годишње на по 1 табаку, 8°, 2 К 50 п.

МАЛА СРБАДИЈА, Београд, месечно $1—1^1/_2$ табака вел. 8°, 2 К.

НЕВЕН, Чика-Зајовин лист, Нови Сад, 4°. Излази? Цена 6 К.

СПОМЕНАК, Панчево, месечно 1 табак 4°, 2 К.

Од осталих часописа стигли су нам на приказ:

БОГОСЛОВСКИ ГЛАСНИК, за православну богословску науку и црквени живот, Карловци, месечно око 5 табака, 8°, 12 К.

БОСАНСКА ВИЛА, за забаву, поуку и књижевност, Сарајево, недељно на 1 табаку, 4°, 6 К.

БРАНКОВО КОЛО, за забаву, поуку и књижевност, Карловци, недељно на 1 табаку, 4°, 10 К.

ЖЕНСКИ СВЕТ, лист добротворних задруга српкиња, Нови Сад, месечно 1 табак, 4°, 3 К.

ПАСТИР ДОБРИ, за свештено пастирску практику, Пакрац, двонедељно 1 табак, 8°, 5 К.

СРПСКА ДОМАЈА за забаву и поуку, Брод на Сави, двонедељно 1 табак, 4°, 4 К.

СРПСКИ МИТРОПОЛИЈСКИ ГЛА-

* Ми ћемо настојати да све публикације (и научне и белетристичне и т. д.), које нам се на приказ (у замену) пошљу, не само по наслову него и по садржини приказемо. Ђ. П.

СНИК, званични орган за народно црквене аутономне послове, Карловци, двонедељно 1 табак, 4°, 5 К.

СРПСКИ ПЧЕЛАР, илустрован орган „Српске пчеларске задруге", Карловци, месечно 1 табак, 6 К.

СРПСКИ СИОН, званичан лист православног српског архијерејског Синода митрополије карловачке за духовне, црквене и јерархијске ствари, Карловци, двонедељно 1—2 табака, 4°, 8 К.

У прошлој години имала је Стручна школска анкета предусретљивошћу Саборског одбора — осим неких српских, чешких и т. д. и осим неких за сцецијалне потребе учитељских и виших девојачких школа — ове стране опће педагошке часописе:

ALLGEMEINE deutsche Lehrerzeitung 4°, недељно $1^1/_2$ табака са два месечна прилога: Feuilletonbeilage u. Pädag. Anzeiger.

A M. KIR. KÖZIGAZGATÁSI bíróság általános közigazgatási osztályának Döntvényei és elvi jelentőségű határozatai, четвртгодишње 1—2 табака.

BLÄTTER für die Schulpraxis, 8°, двомесечно $3^1/_2$ табака са засебним прилогом за објаве.

DEUTSCHE BLÄTTER für erziehenden Unterricht, 4°, недељно 1 табак, месечно 1 прилог на пола табака: Vom Büchertisch.

DEUSCHE SCHULGESETZ-SAMMLUNG, 4°, недељно $^1/_2$ табака.

DEUTSCHE SCHULPRAXIS (Сајфертов лист), 4°, недељно 1 табак са годишње 8: Pädagogische Führer-a, 3: Lehrmittelschau-a и 12: Pädagogisch-psyhologische Studien-a.

DÉLVIDÉKI TANÜGY, 8°, у 10 месечних свезака по 2 табака.

DER DEUTSCHE SCHULMANN, 8°, месечно 4 табака.

DER SÄEMANN, 8°, месечно 3—4 таб.

DIE DEUTSCHE SHULE (сарадник: Натори), 8°, месечно 4 табака.

DIE KINDERFEHLER, 8°, двомесечно 3 табака.

DIE PRAXIS DER LANDSCHULE, 8°, месечно 4 табака са прилогом: Pädagogisches Magazin, месечно 1 таб.

DIE ZWEISPRACHIGE VOLKSSCHULE, 8°, месечно $1^1/_2$ табака, прилог квартално $^1/_2$ таб.

KISDEDNEVELÉS, 8°, месечно 2 таб.

KATHOLISCHES SCHULBLATT, 8°, месечео 2 табака.

LEIPZIGER LEHRERZEITUNG, 4°, 45 бројева годишње по 1 таб. са месечно два литерарна прилога и четвртгод. једанпут: Aus des Fachpresse.

L'ANNÉE PSYCHOLOGIQUE (Бинетов орган), 8°, 1905: 693 стр.

NEUE BLÄTTER aus Süddeutschland für Erziehung und Unterricht, 8°, двомесечно по 4 табака.

NEUE BAHNEN, 8°, двомесечно 4 т.

NEMZETI ISKOLA, вел. 4°, нед. 1 т.

NÉPNEVELŐK LAPJA, 8°, нед. 1 т.

NÉPNEVELŐ, 4°, недељно 1 табак.

NÉPTANODA, 4°, недељно 1 табак.

MONATSBLÄTTER für die Schulaufsicht, 8°, месечно 1 табак

PÄDAGOGISCHE WARTE (Beetz-Rude), 8°, месечно два пута на 3 табака, квартално прилог: Blätter für Rechtskunde, по $^1/_2$ табака.

PÄDAGOGISCHE JAHRESRUNDSCHAU, месечно 1 табак, редован прилог $^1/_2$ табака.

PÄDAGOGISCHE MONATSHEFTE, 8°, месечно $3^1/_2$ табака

PÄDAGOGISCHE RUNDSCHAU, 8°, месечно $2^1/_2$ табака.

PREUSSISCHE LEHRER-ZEUTUNG f° сваки дан табак, са прилозима: Sonntagsblatt, Roman-Beilage, Blätter für die Schulpraxis, Blätter für Haus- und Landwirtschaft und für Gesundheitspflege, Pädagogisches Literaturblatt, Rechtschutz, Musik-Beilage.

PREUSSISCHES VOLKSSCHULARCHIV, 8°, четвртгодишње 6 таб.

REVUE internationale de l'enseignement, 8°, месечно 6 табака.

HIVATALOS KÖZLÖNY, званични лист уг. Министарства богочасти и јавне наставе.

ZEITSCHRIFT für Lehrmittelwesen und pädagogische Litteratur, lex. 8°, 10 свезака по 2—3 табака.

ZEITSCHRIFT für pädagogische Psychologie, Pathologie und Hygiene, 8°, двомесечно по 5 - 6 табака.

ZEITSCHRIFT für Philosophie und Pädagogik (Rein-Flügel), 8°, двомесечно 6 табака.

SCHWEIZERISCHE pädagogische Zeitschrift, 8°, двомесечно 4 табака, квартални прилог: Pestalozzibläter на 1 табаку.

SCHUL- UND KIRCHENBOTE, Kronstadt (Brassó), 8°, месечно 2 пут на 1 табаку.

NÉPTANITÓK LAPJA недељно на 1—2 табака.

EXPERIMENTELLE PÄDAGOGIK, годишње око 4 свеске по 4 табака.*

ИЗВЕШТАЈИ

Извештај о седници Архидијецезалног школског одбора одржане у Карловцима 22. децембра 1905. (3. јануара 1906). под председништвом Његове Светости, преузвишеног господина Георгија, патријарха српског.

1). Одбор за прославу 50-годишњице свештенства Његове Светости патријарха срп. Георгија позива на учествовање у прослави — решено одавати се позиву и записнички одати вечиту хвалу за неоцењиве заслуге за просвету и основне школе. — 2). Молба В. И., учитеља у В. ради обнашања споредне службе не спроводи се Шк. савету. — 3). Публиковати свима црквено-шк. опћинама и месним шк. одборима наредбу Шк. савета о немачком правопису. — 4.) Доставља се наредба Школског савета у погледу званичења код црквс.-опћинских и епарх. шк. власти као и у предмету поднашања поднесака надлежним вишим властима — свима месним шк. одборима. — 5). Школски савет дозвољава Ђ. К. учит. у О. да може споредне дужности вршити. — 6). Узима се на знање извештај Школског савета да само еп. шк. одбор као такав може чинити расположења у школским стварима, те да се седнице могу држати само под председањем председника. — 7). Архид. шк. референту ставити до знања наредбу Школског савета да крајем сваке године има поднети извештај о обављеним инспекцијама срп. вероисп. школа. — 8). Позвати црквене опћине у Голубинци, Иригу и Старом Сланкамену да донесу решење у погледу отва-

---

* За оне који немачки читају, најбољи преглед педагошке литературе даје: Max Hohnerlein: Nachweis von Quellen zu pädagogischen Studien und Arbeiten, Ein literarischer Führer für Lehrer, Erzieher und pädagogische Schriftsteller. Stuttgart 1900. 8°, 282 стр. 2 М. 80, затим од истога писца: Jahrbuch der pädagogischen Literatur, Stuttgart 1900, 8° 596 стр. 5. М. К. О. Beetz: Der Stand der pädagogik im Spiegel der jüngsten Literatur, Berlin 1905. 8° 1 М. 50. — За новија пак дела: Meyer-Rosin: Pädagogisches Jahrbuch Berlin 1904., и 1905. 8° 202 и односно 278 стр. 3 М. 60 и односно 4 М. 60. Међутим ће и уредник овог листа драговољно дати обавештаја и упутства преко Порука у овом листу. Ђ. П.

рања срп. нар. школа на терет тамо постојећих фондова. — 9). Члана овога одбора В. П. изаслати у црквену општину у Черевићу, да спроведе истрагу услед застоја у уредовању. — 10). Уступају се гл. шк. референту записници од 1894. 1895. и извештаји гл. шк. референта о стању подручних срп. школа, које је Н. Ђ. В. сада повратио. — 11). Упитати Школски савет, да ли је расположење 4. и 5. §-а шк. Уредбе извршено и ако није, умолити да се накнадно изврши. — 12). Позвати шк. одбор у Карловцима да позове оба учитеља да се изјасне, зашто се несу обратили Школском савету с молбом за вршење споредних дужности. — 13). Позвати м. шк. одбор у Митровици да извести, шта је урађено с молбом учитељице З. Т. — 14). Позвати шк. одбор у Б. Б. да у прорачун уврсти своту од 150 К за учит. зборове и претплату за Шк. лист. — 15). Уступају се гл. шк. референту два примерка наст. плана шк. одбора у Б. Б. — 16). Молбу Ж. Б. учитеља у Митровици ради издања декрета спровести Шк. савету. — 17). Позвати црквен. шк. одбор у Карловцима и Иригу да се за 14 дана изјасне, да ли би примили срп. учит. школу. — 18). Позвати путем шк. одбора у К., З., Ст. Б. и Ч. да тамоподручне учитељице, односно учитељи положе прописану заклетву. — 19). Позвати учит. Б. Ђ. у З. на одговорност, што је без претходне дозволе Школског савета уређивао лист. — 20). Вратити заклетву В. И. учитеља у В., пошто га овај одбор за учитеља не признаје. — 21). Узето је на знање да су председијално спроведени Школском савету утоци уложени против избора учитељице М. П. у К. — 22). У погледу дисципл. ствари против привр. учитеља Ј. Б. у З. не предузимати никакве кораке, а расположење црквене општине у З. о постављању на место истог учитеља за заменика оболелом учит. В. П. свршеног приправника К. П. из О. за сад узети с одобрењем на знање, а именовати га и надаље у том својству, пошто овом одбору припада право постављања заменика. — 23). Умолити жупански одбор у В. да учини сходна расположења да полит. општина у Ст. Б. дрва за огрев учитељу и школи довезе и плату учитељу редовно издаје. — 24). Потврдити м. шк. одбор у Митровици. — 25). Умолити жупански одбор у В. да учини расположење код пол. општ. у Б. Б. да деца редовно школу похађају. — 26). Уз доставу бланкета за фасије позвати м. шк. одбор у Ст. Б. да и трећи примерак испуни и амо поднесе. — 27). Известити м. шк. одбор у В. да учитељу не спада у дужност при свећењу водице пратити пароха и носити епитрахиљ и часни крст, особито у шк. време. — 28). Избор Љ. М. за управитеља школа у З. узети с одобрењем на знање с тим да црквеној општини (скупштини) припада право сталнога бирати, а овом одбору потврђивати. — 29). Избор учитеља у Ст. Б. Л. Ж. као неквалификованог уништити и наредити општини да у року од 3 месеца другог способног бира — иначе ће овај одбор другог поставити. — 30). Позвати м. шк. одборе у Ст. Б., О., Ч., Б., да удовоље налогу овог одбора бр. 288|264. ех 1905. у погледу испуњења питања која се односе на унутрашњи живот школе. — 31). Позвати м. шк. одбор у Б. Ч., О., да поднесу испуњене исказе на број 49. зап. ех 1905. — 32). Путем пиреза.

звања пожурити општине, које још нису поднеле историјске податке о школама, да их поднесу. — 33.) Решено да Ј. Б. у К. припада III. квинквенал од дана, кад је навршио пет година, одкако ужива II. квинквенал. — 34). Учитељицу Д. О. у Ч. упутити да се с молбом ради подељена 5. год. доплатка обрати скупштини.

Извештај о седници епархијске скупштине Вршачке.

Епархијска скупштина Вршачка која је, уз врло добар одзив својих чланова, под председништвом епископа дијецезана 25. јануара о. г. у гимнастичкој дворници у Вршцу држана, претресала је и ове предмете школске природе:

1). Саслушала је врло исцрпан и у сваком погледу веома инструктиван извештај епарх. шк. одбора вршачког о раду своме од 6. (19.) априла 1904. и о стању срп. народ. школа исте епархије за 1903.—4. годину, које је саставио привремени епарх. шк. референат, г. Љубомир Лотић и коме је због тога признање изречено.

2). Поводом претреса истих извештаја епарх. је скупштина једногласно закључила: преко свог епарх. школ. одбора обратити се образложеном представком всл. Школ. савету с молбом да и он од своје стране упути сходну представку вис. кр. угар. Министарству просвете у циљу преиначења оне његове одлуке по којој епарх. школ. одбори, у смислу 133. §. Школ. уредбе, не могу имати потпредседника.

3). Једнодушно је закључено: путем преч. конзисторије, односно митрополијског Црквеног савета потражити у вис. кр. угар. Министарства просвете, да се у будуће у комуналне школе, где су деца чисто српска и православне вере, или бар већином таква, не постављају за учитеље и учитељице лица друге вере која не знају српског језика.

2). На многе тужбе, како српска деца правосл. вере у комуналним и државним школама, иако су она у великој већини, ипак морају ићи у школу на многе православне заповедне празнике, закључено је: попут епископа дијецезана умолити св. Синод, да ово питање са вис. кр. угар. министром просвете коначно утврди, пошто постојећи списак срп. православних празника, утврђен споразумно између срп. патријарха и поменутог министра, важи само за оне државне или комуналне школе где су српска деца у мањини.

5). Проглашена је сталном она припомоћ сиромашним школама ове епархије, коју из епархиј. фонда добијају.

Па да би ли те школе дошле до сталних учитеља, припомоћ ће се та унети у школ. фасије.

6). На жалбу катихета на комуналним и државним школама, да према садањем броју наставних часова и опсежноси наставног градива не могу да покажу жељена успеха из религијске наставе, умолиће се св. Синод попут епископа дијецезана: да сходно скрати наставну основу тог предмета за поменуте школе.

7). У начелу је примљен предлог да, кад се буде претресао нацрт нове школске Уредбе, уђе у њ наредба: да је минимум учитељ. плате на срп. нар. школама 1200 круна.

8). У епархијски школски одбор изабрата су 2 учитеља, али ни један није од оних који су учитељским поверењем послати у епарх. скупштину, него је један од њих изабран за скупштинара као световњак, а други и није скупштинар.

Извештај о седници епарх. школ. одбора Бачког од 9. (22.) фебр. 1906., одржаног под председништвом Њ. Вис. г. епископа Митрофана Шевића.

Уведена је у записник жалост за преминулим чланом Јованом Поповићем, умировљеним проф. срп. учит. школе у Сомбору. — Извештено је Министарство, да ће црквено оп. у Н.-Саду сачинити основно писмо за закладу Ђорђа П. Јовановића, која ће служити на издржавање срп. прав. школа у Н. Саду. — Подноће се Шк. савету извештај црквеног оп. у Ст. Бечеју о црквено-општинским писарницама у тамошњој шк. згради. — Доставиће се месн. шк. одб. у Н.-Саду рукопис К. М. учитеља „Наука о земаљском уставу и права и дужности грађана". — Публиковаће се одлука Шк. савета на призив месног школ. и црквеног одбора у Ст. Бечеју у погледу расписивања стечајева на привр. учит. места, као и одлука да епарх. шк. одбору припада право, постављати привр. учитеље. — Доставиће се црквено оп. у Сомбору одлука Шк. савета на призив тамошњег месн. шк. одбора, којом је разрешио узимање на знање избор једног учитеља срп. више дев. школе за члана месн. шк. одбора пошто је број учитеља по 128. § шк. Ур. попуњен, а учитељ више дев. школе може само као учитељ бити биран у месни шк. одбор, а као световњак не. — Доставиће се месном шк. одбору у Ст. Стапару одлука Шк. савета на његов уток, по којој има из плате учитељске у стечају засебно одредити, колика је стална плата, а колика награда за повт. школу, огревариња и станарина. — Изискаће се од црквено оп. у Чуругу и Тителу, које хоће да отворе срп. прав. школе, документи из којих ће се видети да је и пре постојала срп. прав. вероисповедна школа, када је и због чега је престала. — Публиковаће се одлука Шк. савета о враћању М. П. шк. упра-

вителя у Ст. Ст. у своју дужност. — Публиковаће се црквн. оп. у Парабућу саопштење Шк. савета, да министарство није узело у обзир жалбу бившег учитеља Ж. С. који је осуђен на губитак места у митрополији, те је наређено црквн. оп. да ово место стално попуни, а упр. одбор жупанијски је умољен, да код пол. оп. целу плату привр. учитељу у течај стави и стан му преда. — Достављена је пр. зам. шк. референта одлука Шк. савета којом се тражи извештај о прегледању школа. — Публикована је одлука Шк. савета месном шк. управитељу у С. по којој има гл. шк. референту тражене податке доставити. — Публиковаће се свима учитељима и учитељицама наредба Шк. савета, по којој се у предавању мађарског језика имају строго придржавати наставне основе од 1895., и распореда часова, и да никако не смеју од тога одступити. — Публиковаће се свима црквн. оп. наредба Шк. савета о издавању „Школског листа“ и упутиће се црквн. оп. да исти лист држе и у њега стечајеве и званичне огласе расписују. — Према захтеву Шк. савета поднеће се са списима за издавање декрета и школске фасије. — Доставиће се Шк. савету специјални наставни план, кога је подручни епархијски учитељски збор саставио. — Известиће се Шк. савет о посети кр. шк. надзорника у срп. прав. школи у Ст. Кањижи, и умолиће се упр. одбор жупанијски, да истога на проучење шк. Уредбе од 1872. и наставне основе од 1895. упути. — Саопштиће се црквн. оп. у Молу, Парабућу и Обровцу извештај упр. одбора жупанијског о оправци шк. здања и набавке школ. намештаја, и позваће се дотичне црквн. оп. да изведе звања како су полит. општине дотичне оправке извршиле. — Упутиће се сви месни школ. одбори да у исказима о неоправданом изостајању деце, које предају пол. поглаварствима, увек означе у дотичној рубрици, каква казна има да се изврши. — Кр. уг. сред. статистичком звању ће се доставити списак школа и председника месних школ. одбора. — Поднеће се Шк. савету представка услед наредбе због расправљања са министарством, потпредседништва, и президијалних расположења. — Поднеће се Шк. савету ради даљег расположења правилник о оснивању привременог епарх. школског фонда бачког за потпомагање сиромашних школа. — Вратиће се списи црквн. оп. у Петровом селу о избору салашке учитељице. — Узет је на знање избор Василија Терзића за салашког учитеља у Молу. — Поднеће се Шк. савету решење црквн. оп. у Ст. Бечеју, у коме се иста против његове једне одлуке ограђује. — Уток Тоше Стричевића и др. из Аде, против потврде учитеља, поднеће се Шк. савету. — Известиће се црквн. оп. у Брестовцу, да ново изабрани шк. одбор не може фунгирати дотле, док се код Шк. савета призив против узимања на знање не реши. — Узет је на знање извештај црквн. оп. у Бају, да ће квинквенале своме учитељу издавати из својих средстава, док не добије припомоћ из фонда св. Саве. — Призив Јаше Дунђерског из Сентомаша против потврде месн. шк. управитеља спровешће се Шк. савету. — Узет је на знање извештај црквн. оп. у Ст. Паланци, да је учитељици В. У. исплатила награду за

држање још једне школе. — Потврђен је избор Јована Долинке за месн. шк. управитеља у Бају. — Упућена је црквена општина у Петровом селу, да учитељу Д. В. допуни плату до старе висине. — Враћени су некоји одоцњени призиви некојим странкама, пошто нису могли да докажу у смислу наредбе Шк. савета. да су без своје кривице одоцнили. — Молба М. Г. из Пироша, да му се сестра, која је навршила 12 год. опрости од похађања школе, уступљена је у смислу 126. § тач. б) шк. Уредбе месн. шк. одбору у Пирошу на решење. — Одобрено је решење месн. шк. одбора у Сомбору, да срп. прав. деца, која полазе иноверне школе, приликом испита из науке вере, срп. језика, црквп. појања и словенског језика, плаћају учитељу дотичног разреда 6 К а иноверна деца, која срп. прав. школе походе. да плаћају 40 К школарине у благајну црквп. општине. — Тужба против К. П. учитеља и И. Т. учитељице, издата је истима на изјашњење. — Пошто Ј. П. и другови у Ст. Бечеју нису хтели да пошљу одређени предујам за истрагу, сматра се да су од тужбе одустали. — Призив М. Ч. учитеља у дисциплинарној ствари његовој, спроведше се Шк. савету. — Ствар повторне школе и сазив месне учит. конференције у Петровом селу, уступљена је месн. шк. одбору на решење.

Осим ових предмета било је још више, који су од мање важности.

Извештај о епархијској скупштини Бачкој.

Епархијска скупштина Бачка, која је уз врло добар одзив својих чланова под председништвом епископа дијецезана 16. фебруара (1. марта) о. г. у великој дворници црквене општине у Новом Саду држана, што се школских питања тиче, донела је ову одлуку:

Вероисповедни учитељи српских народних основних школа из протопрезвитерата новосадског, искупљени у Новом Саду 31. јануара 1906. год. приликом избора учитељског изасланика за епархијску скупштину решили су: ако данашња епархијска скупштина не изабере у школски одбор онолики број учитеља колики је број изабрала прошла епархијска скупштина, онда ће учитељство новосадског протопрезвитерата позвати изабране чланове учитеље да се не приме избора у школски одбор.

По чланку XXXI. привременог Уређења епархија, у епархијски школски одбор мора бирати епархијска скупштина два свештеника два учитеља и десет других световних чланова.

У старије доба тумачили су тај чланак тако, да у школском одбору не сме бити више него два учитеља. Међутим баш данашња већина ове епархијске скупштине протумачила је онај чланак правилно, а то је, да епархијској скупштини стоји од воље да бира и више од два учитеља и то као световне чланове. Прошла епархијска скупштина изабрала је осим два учитеља (које Уредба

прописује као *минимум)* још и друге учитеље у школски одбор. — Но тиме је прошла епархијска скупштина само показала своју добру вољу, а никако није створила нов закон, нити га је могла створити.

Данашња епархијска скупштина стоји на томе становишту, да је по Уредби дужна бирати у школски одбор два учитеља, а хоће ли и преко тога броја бирати и колико ће преко тога броја бирати, *то је ствар поверења*, а поверење се не сме и не може изнуђавати претњама. Са овог становишта епархијска скупштина бачка изјављује да ће при избору чланова школског одбора очувати своје право чисто неокрњено и неће устукнути ни пред каквом претњом.

На послетку изјављује епархијска скупштина да хоће и треба и мора са својим свештенством и учитељством. Жели да се свештенство и учитељство не дели од народа свога и не тражи под претњом да му се учине уступци, који ни уредбама не одговарају. Зато је ова епархијска скупштина тврдо уверена да овом изјавом својом брани српску народно-црквену автономију и право целога народа, те верује да ће све свесно и родољубиво свештенство и све свесно и родољубиво учитељство бити сложно са овом изјавом скупштине епархије Бачке.

Пошто је још изабрала чланове епархијског школског одбора, затим изабрала за сталне чиновнике Владислава Јанкулова, досадашњег привр. бележника, за епарх. бележника, дра Јована Радивојчева, пароха гложан-чебског, досадашњег привременог ревизора за ревизора рачуна и дра Тошу Гаванског, досадашњег привременог фишкала за епарх. фишкала и пошто је овима подигла плату са 400 К годишње, скинула је са дневног реда све остале предмете школске природе и наредила да се сви ти извештаји и предлози штампају, свима члановима на проучење разашљу и да се по томе ради претреса тих питања ванредна епархијска скупштина сазове.

Извештај о седници Архидијецезалног школског одбора, одржане 23. фебр. (8. марта) 1906. г. под председништвом Његове Светости Георгија Бранковића, патријарха српског.

Осим публикације разних отписа и наредаба Школског савета, спровађања утока, издавања разних извештаја референту на даљи поступак и односно ургирања неподнесених, изражена је у записник захвалност и признање протој. Сави Теодоровићу као бившем ревносном месном школском управитељу у Земуну; одобрен је избор Косте Цвејића за срп. нар. учитеља у Черевићу тим да ће му се од Школског савета декрет исходити, кад оригиналну диплому поднесе; препоручен је исти Школском савету за подељење дозволе за обављање перовођске дужности у тој

црквеној општини; обустављена је одређена истрага против исте општине, али је иста позвана, да и специјалне наставне основе својих школа поднесе; изражено је на записник жаљење за преминулим месним школским управитељем у Митровици, протој. Авакумом Стајићем и одобрено привремено пристављање на то место јер. Драгомира Радошевића до законитог попуњења; позвата је црквена општина у Винковцима, да поднесе извештај о ренитенцији тамошњег месног школског одбора о наводном отпуштању учитеља Јована Саграка; позват је поново месни школски одбор у Карловцима да поднесе изјашњење својих учитеља, зашто нису у своје време затражили дозволу за споредно занимање и зашто Ј. Б. ни сада не тражи дозволу да може држати на Дунаву купатило; у дисциплинарној ствари Богдана Ђурђевића с. н. учитеља у Земуну решено: пре даљег поступка сачекати исход судског поступка; на предлог гл. шк. референта решено: сазвати на епархијски учитељски збор све српско народно учитељство из Хрватске и Славоније и од Школског савета изискати извештај о томе, шта се до сада урадило на томе, да ти учитељи могу ступити у који пензиони фонд.

ПЕРСОНАЛИЈА.

Чланови Школског Савета.

Председник: *Георгије Бранковић*, митрополит и патријарх, потпредседник: *Никола Т. Вукићевић*, ум. управитељ и професор учитељске школе у Сомбору, од 1887. – 1903. привр. заменик главног школског референта; известилац: проф. *Ђорђе Поповић*, главни школски референат и надзорник, остали чланови: juris *др. Ника Максимовић*, велепоседник у Сомбору, до поднесене оставке потпредседник, *Теофило Димић* ук. граничарски школски надзорник (Карловци), *др. Александар пл. Рокнић*, одветник у Митровици, *Душан Стојшић* срп. нар. учитељ у Сенти, 1903.—4. привр. заменик главног школског референта, *Светозар Прибићевић*, аноолв. филозоф, уредник Новог Србобрана (Загреб). перовођа: *др. Лаза Секулић* нар. црквени тајник.

*Чланови Архидијецезалног школског одбора.**

Председник и референат као у Школском савету, потпредседник: *Васа Вујић* ум. управитељ срп. вел. гимназије у Карловцима, остали чланови: свештеник: *Сава Теодоровић*, проф. катихета у Земуну, учитељи: *Велко П. Петровић*, Земун, *Јена Кротин*, Осек; остали световни: *Радивој Врховац*, управитељ гимн. Карловци; *Стеван Дамјановић*, економ, Ириг; *Панта Ђуришић-Бикрач*, трговац, Рума; *Паја Марковић-Адамов*, професор, Карловци; *др. Душан Миланко-*

* Ове доносимо сад, јер им мандат, по тумачењу Архидијецезалног административног одбора, траје до новембра о. г. Остали се сад обнављају, па ћемо их тим редом и донети. — Ђ. П.

вић, одветник, Осек; *др. Милош Мојић*, лекар, Митровица; *др. Сава Недељковић*, лекар, Земун; *Светислав Николајевић*, трговац, Голубинци; *Јован Симеоновић-Чокић*, благајник, Карловци и *Душан Сперњак*, професор, Карловци; перовође: *Макарије Гавриловић*, протођакон и архидијецезални бележник.

Чланови Вршачког епархијског школског одбора.

Председник: *Гаврил Змејановић*, епископ, известилац: *Љубомир Лотић*, срп. нар. учитељ на допусту, заменик школског референта (надзорника) за Вршачку и Темишварску епархију; остали чланови изабрани 25. јан. (7. фебр.) о. г.: свештеници: *Божидар Поповић*, протопрезвитер, Вршац. *Глигорије Обрснов*, Загајица; учитељи: *Мита Клицин*, Вршац, *Васа Лазаревић*, Вршац; остали световњаци: *Трифун Живковић*, поседн. Баваниште; *Андрија Лозанов*, трг. Алибунар; *Мита Матејић*, творничар, Вршац, *др. Славко Милетић*, лечник, Вршац; *др. Мита Мушицки*, одветник, Панчево; *др. Стеван Николајевић*, одветник, Вршац; *Стева Петровић*, трговац, Вршац; *мед. др. Марко Ранчин*, Вршац; *др. Бранислав Станојевић*, одветник. Панчево; *Коста Токин*, трг. Бела Црква; перовођа: *Стеван Николић*, синђел, епархијски бележник.

Чланови епархијског школског одбора Бачког.

Председник: *Митрофан Шевић* епископ дијецезан, референат: *Александар Јорговић*, учитељ срп. више дев. школе новосадске на допусту, заменик школског референта (надзорника) за Бачку и Будимску дијецезу, остали чланови, изабрани 16. фебруара (1. марта) о. г: свештеници: *Александар Тошић*, Параге; др. *Стеван Момировић*, Ст. Сивац; учитељи: *Душан Пејић*, Ст. Сивац; *Срдан Увалић*, Лалић; остали световњаци: *Душан Радић*, поседник, Суботица, *Христифор Свирчевић*, професор, Сомбор, *Сава Лудајић*, учитељ. Мол, *Јеврем Пивнички*, ратар, Сентомаш, др. *Миладин Свињарев*, лечник, Нови Сад, *Мита П. Алексијевић* правник, новинар, Нови Сад, *Марко Вилић*, професор, Нови Сад. *Стеван Живковић*, лецедер, Стари Бечеј. *Емил Михајловић*, мерник, Д. Ковиљ и *Божидар Борбошки*, управит. учит. школе, Сомбор; перовођа: *Владислав Јанкулов*, епархијски бележник.

Професорски зборови српских народних учитељских школа.

ПАКРАЦ: управитељ: *Никола Шумоња*, остали редовни професори: *Богољуб Бакаловић*, *Јован (Јанко) Кнежевић*, *Јован Микић*, катихета, једно место упражњено; помоћник: *Ђуро Томашевић*, заводски лечник *др. Пера Јовановић*, учитељско особље народне школе, која служи за вежбаоницу: управитељ: *Фрањо Ценић*, учитељи: *Симо Вуксан*, *Иван Чешић*, учитељице: *Олга Ђурићева*, *Марија Лужинска*; — катихета православне деце: *Митрофан Рајић*, архимандрит.

СОМБОР: управитељ: *Божидар Борбошки*, остали редовни професори: *Радивој Бикар*, катихета; *Стеван Јовић*, *Душан Радић*, *Павле Терзин*; помоћници: *Христифор Свирчевић* и *Драгутин Блажек*; заводски лечник *др. Стеван По-*

шовић; учитељи српске народне школе, који служи за вежбаоницу: управитељ *Н. Ђ. Вукићевић* (в. Шк. Савет), редовни учитељи: в. учитељско особље у Сомбору.

Професорски зборови српских народних учитељичких школа.

КАРЛОВАЦ: управитељ: *Мита Грујић*, остали редовни професори: *Василије Бањанин*, катихета; *Марко Јаковљевић*, *Стеван Јелача*, *Милан Манојловић*; помоћници: *Лазар Борђошки*, *Милена Лаичевићева*, *Олга Радуловићка*, *Карло Дибличек*; учитељско особље вежбаонице: *Лазар Борђошки*, *Софија Прицина*.

СОМБОР: управитељ, *П. Терзин*, заводски лечник и помоћници: заједнички са мушком школом; остали редовни професори: *Светислав Берић*, *Светозар Дамјановић*, *Вјера Радићка* рођ. *Петровић*, и *Стеван пл. Стратимировић*, катихета, помоћница: *Видосава Летићева*; вежбаоница: в. српске народне школе.

Наставнички зборови српских виших девојачких школа.

НОВИ САД: привр. управитељ: *Мита Ђорђевић*, катихета: *Велко Миросављевић*, редовне учитељице: *Наталија Љубановићева*, *Анђелија Сандићева*, *Милева Симићева*; заменица: *Софија Богданова* (на допусту је *Александар Јорговић*, зам. школског референта-надзорника за Бачку и Будимску дијецезу); заводски лечник др. *Александар Кода*.

ПАНЧЕВО: управитељ: *Милан Мандровић*, катихета: *Обрад Давидовић*, редовна учитељица: *Даница Илијића* рођ. *Вујашковићева*, заменице: *Мара Максимовићева* и *Зорка Нешковићева* (на допусту су *Отилија Мајинска* и *Исидора Секулићева* — једно се је место током године упразнило, те још није поцуњено); помоћници: *Мита Топаловић* и *Даница Чакловићка*; заводски лечник др. *Панта Теодоровић*.

СОМБОР: управитељ: *Јован Благојевић*, катихета: *Жарко Поповић*, редовни учитељи: *Божидар Ковачић* и *Душан Темеринац* (суплира катедру која се током године упразнила), редовна учитељица: *Олга Петровићева*, помоћница: *Терезија Блажек* рођ. *Кестнер* — и *Христифор Свирчевић* в. уч. школу.

Учитељи и учитељице по епархијским и сресним зборовима.

1.) Архидијецеза.

Карловачки срез:

БЕЛО БРДО: Јован Крајновић, Даринка Петровићева.

БЕОЧИН: Богдан Глумац, Олга Глумац рођ. Црнојачки.

ВИНКОВЦИ: Јован Саграк (Владислав Игњатовић).

ЗЕМУН: Милош Грујић, Богдан Ж. Ђурђевић, Душан Летић, Вељко Петровић (заменик Константин Петровачки), Зорка Јанковићева, Мара Ковачевићева, Љубица Моларева, Милена Станишићева, Иванка Стојковићева, Смиљка Стојковићева.

КАРЛОВЦИ: Јефта Бајин, Радован Малушевић, Драга Ђукићка, Марија Малушевићка, Милена Павловићева.

МИТРОВИЦА: Јован Вучанов, Јован М. Удицки, Софија Живановићева, Зорка удова Трумићка.

ОСЕК: Лазар Ђурђевић, Ђена Кро-

тин, Владислава Мароквашић, помоћница.
СТ. БАНОВЦИ: Лазар Живојновић.
ЧЕРЕВИЋ: Константин Цвејић, Даница Обушковићева.

*Пакрачка епархија (срез):**

БЕЛОВАР: Ђорђе Петровић.
ЗАГРЕБ: Лазар Кекић, Сава Роксандић, Ружица Георгијевићева, Јелена Паинковићева.
НОВА ГРАДИШКА: Миле Ковачић.

Горњокарловачка епархија (срез):

ДУБИЦА: Никола Бунчић.
ЈАСЕНОВАЦ: Јован Саграк.
КАРЛОВАЦ: в. вежбаоница.
КОСТАЈНИЦА: Олга Смолић.
ПЕТРИЊА: Светозар Вукашиновић, Даница Вукашиновић.

2.) Бачка епархија.

Новосадски срез:

БЕГЕЧ: Веселин Главашки, Урош Дрндарски, Дафина Михајловић.
ГЛОЖАН-ЧЕБ: Тома Симић.
ДЕСПОТ-СЕНТИВАН: Жарко Ристић, Бранко Стефановић, Славка Алимпићева.
КИСАЧ: Марија Шилићева.
КУЛПИН: Милан Грујић, Вера Грујић-Јагеровић.
НОВИ САД: (средишна школа:) Ђорђе Гајин, Гавра Грбовић, Танасије Костић, Кузман Миловановић, Глиша Марковић, Ђорђе Петровић, Јованка Марковићка р. Кондоровијева, Јелисавета Матићка, Катица Михајловићка, Ванда Стратимировићева, Зорка Томићева. (Алмашка школа:) Ђорђе Милић, (Јовановска школа:) Ђорђе Михајловић, (школа на Малом Јарку:) Душан Ружић, (школа на Клиси:) Десанка Ракићева (Школа на Ченеју:) Сидонија Ракићева.
ОБРОВАЦ: Младен Ђурошевић, Ана Ђурошевић-Поповић.
ПИВНИЦЕ: Милош Ђендић, Ева Павковић.
ПИРОШ: Милан А. Чешљар, Јованка Чешљар-Летић.
СИЛБАШ: Лазар Димић, Зорка Димић-Ђуришић, Душан Мокић.
СТ. ПАЛАНКА: Константин Јанковић, Павле Лалошевић, Јеврем Милошевић, Софија Савићева, Олга Петровићева, Видосава Увалићева.
СТ. ШОВЕ: Коста Пешић, Ирина Темићева.
СТ. ВРБАС: Милан Калуђерски, Милан Стефановић, Зорка Калуђерски.
СТ. КЕР: Миливој Ћосић, Ана Васиљеска.
СТ. ФУТОГ (школа у средишту:) Жарко Алексић, Стеван Бошњак, Лазар Вукотић, Катица Котур-Поповић, (школа на вашаришту:) Коста Шијачки.
ТОВАРИШЕВО: Милорад Борђошки, Стеван Паланачки, Јован Хаџић, Амалија Бркић.

Сомборски срез:

БАЈА: Душан Бешлић.
БАЉША: Гојко Лесковац.
БОЂАНИ: Душан Милутиновић.
БРЕСТОВАЦ: Александар Коњовић.
ДЕРОЊЕ: Петар Субић, Жарко Шикопарија.
КУЛА: Жарко Вукадиновић, Петар Окановић, Даница Лесковчева.
ЛАЛИЋИ: Срдан Увалић, Даница Бећина.
ПАРАБУЋЕ: Михајло Сремац.
ПАРАГЕ: Душан Шикопарија, Даринка Димићева.
ПАЧИР: Јован Чупић, Даринка Црквењакова.
РАЦ-МИЛИТИЋ: Петар Лалошевић.
РИЂИЦА: Стеван Влајковић.
САНТОВО: Лазар Теофановић.
СОМБОР (средишна школа:) Стеван

* Учитељство у Хрватској и Славонији сачињава по дијецезама по један срески збор, а све три дијецезе заједно епархијски учитељски збор Архидијецезални

Арсеновић, Мирослав Атанацковић, Стеван Илкић, Павле Коњовић, Велимир Чонић, Лепосава Благојевићева, Јелена Коњовићева, Иванка Малешевићева, (школа у Црвенци:) Ђорђе Цвејић, (у Селенчи:) Иса Томић, (селиште Буковац:) Зорка Кришанова, (с. Чичиво:) Јелена Томић, (с. Лугумерци:) Душан Ђурчић, (с. Жарковац:) Марија Печеновић, (с. Источна Градина-Радојевићи:) Зорка Лазићева, (с. Обзири:) Марија Топаловић, (с Билић:) Теодора Кришанова, (с. Ранчево:) Јулка Момировићева, (с. Миличићи:) Персида Лугумерска.

СТАНИШИЋ: Лазар Љубојевић.

СТ. СИВАЦ: Миливој Лесковац, Душан С. Пејић, Харитон Ружић, Јелена Јагеровићка рођ. Мајска.

СТ. СТАПАР: Јован Весић, Бошко Поштић, Марија Влашкалић-Ђуришић, Ружица Мрђенова, Александра Поштић Наталија Суботићева.

СУБОТИЦА (школа на Келебији:) Цветко Ћићић.

ШАНДОР: Радивој Коларић.

Старобечејски срез:

АДА: Ђура Акшамовић, Радивој Поповић, Ненад Рајић, Мара Белеслијина; (школа на салашу:) Бошко Букуров.

МАРТОНОШ: Тоша Петаковић, Љубица Филиповићева.

МОЛ: Константин Замуровић, Сава Лудајић, Марко Славковић, Даринка Јанковић-Берић; (салашка школа на Оборњачи:) Александра Брановачка, (салашка школа:) Зорка Николајевићева (салашка школа:) Љубица Ползовићева.

ПЕТРОВО СЕЛО: Милош Алексић, Данило Вишковић, Душан Живојновић, Јелена Кекићева; (школа на салашу:) Милица Ползовићева.

СЕГЕДИН: Јован Ј. Ђ. Ђосић.

СЕНТА: Емилијан Пилић, Душан Стојшић, Катарина Михајловић, (закладна школа Ђене и Иде Брановачке на салашу:) Милан Вртунски.

СЕНТОМАШ: Озрен Загорица, Милан Ј. Настић, Аркадија Павловић, Лазар Поповић, Љубица Јовановићева; (ван средишта:) Миливој Загорица, Милан Кањански; (школа на Унчићу:) Ватомир Рунић, (на Туку:) Милан Туторов, Зорка Дракулићева, Лепосава Пивничка, Зорка Стефановићева; (учитељица рада:) Лепосава Илић.

СТ. КАЊИЖА: Миша Кнежевић.

СТ. ВЕЧЕЈ (школа у средишту:) Љуба Милованов, Владан Михајловић, Јован Поповић, Димитрије Хаднађев, Катица Освалд-Јелчић, Зорка Петљанска, Марија Сомборска; (горњопредградска у Ковинском предграђу:) Светозар Пиротски, (доњопредградска:) Адам Чиплић; (у новосадској улици): Младен Поповић; (салашка школа на чикеријском другу:) Лазар Попов, (на сентомашком другу:) Коста Дражић.

ТУРИЈА: Павле Бошњаковић, Крста Малеташки, Јован З. Медурић, Љубица Ђисаловићева, Стефанија Шиљићева.

ФЕЛДВАРАЦ: Александар Велимировић, Ђорђе Малешевић, Петар Томић, Даринка Каракашевићева, (школа у предграђу:) Душан Гуцуња.

*Жабаљски срез:**

ГОСПОЂИНЦИ: Мита Пејић, Каменко Чешљар.

ЖАБАЉ: Богољуб Чонкић.

КАЋ: Бранко Јагеровић, Страхиња Црнојачки.

3.) Будимска епархија.

Мохачки срез:

БАН: Радослав Куњанчанин.

---

* Они, пошто их има мало, још не зборишу засебно, него са старобечејским срезом. Ђ. П.

БАТОСЕК: Нестор Божин.
БЕЗЕДЕК: Софија Мрђанова.
БОЛМАН: Цветко Кнежевић, Марија Михајловић.
БОРЈАД: Вукосава Ђурчић.
БРЕМЕН: Јован Коцкар.
ВЕЛ. БУДМИР: Александра Мрковачка.
ВЕМЕН: Паулина Силашки.
ВИЛАЊ: Катица Теларовић.
ДАРДА: Христина Ковачевић-Минић рођ. Рајкова.
ДОЊА НАНА: Стана Крстић.
ИЛОЧАЦ: Рахила Павловић.
КАЧФАЛА: Лазар Плавшић, Милева Матарушка.
КИШФАЛУБА: Милан Радивојевић.
ЛАНЧУГ: Катица Косовчева.
ЛИПОВА: Лазар Крстић.
ЛИТОБА: Вукосава Симендић.
МАЂАР-БОЈА: Даница Стојић.
МАИШ: Милош Десанчић.
МЕДИНА: Даринка Шешевић.
МОНОШТОР: Јован Славковић.
МОХАЧ: Ђорђе Јанковић.
ПОЧА: Катарина Трифуновић.
РАЦ-МЕЧКА: Софија Маглић.
СЕЧУЈ: Душан Радојчић.
СРП. ГАРЧИН: Катарина Машировић.
СРП. ТИТОШ: Михајло Марјановић.
ХЕРЦЕГ-СУЉОШ: Светозар Печујлија.
ШАРОК: Јелка Васиљеска.
ШИКЛУШ: Сава Капурић.
ШУМБЕРАК: Бојана Лалошевић.

Будимски срез:

БАТА: Вукосава Гајић.
БУДИМ: Светозар Радашин.
ГРАБОВАЦ-САЛКА: Зорка уд. Лесковац.
КАЛАЗ: Сава Белић.
ЛОВРА: Милан Ристовић.
ПЕШТА: Алекса Михалџић.
ПОМАЗ: Стеван Стојић.
СЕНТАНДРЕЈА: Ђорђе Мирков
СРП. АЛМАШ: Ирина Петровић
СРП. КОВИН: Драгутин Јанковић.
ЧИП: Софија Станковић.
ЧОБАНАЦ: Душан Вујић.

4.) Темишварска епархија.

Арадски срез:

АРАД: Милош Ковинчић.
АРАДГАЈ: Ђорђе Алексијевић.
БАТАЊА: Стеван Вукадиновић, Душан Ћирић, Олга Вукадиновићка рођ. Стојановић, Милка Лунгулова-Пандовљева.
ВАРЈАШ: Петар Лекић, Љубица Петковићева, Јулијана Чабдарићева.
ДЕСКА: Платон Подградски, Софија Подградски рођ. Драгојева.
ЂАЛА: Милан Јовановић, Милан Тодоров, Анастасија уд. Јокаји рођ. Антонијевић.
КЕТФЕЉ: Коста Мијатов, Јелисавета Стојановићева.
МАЂ ЧАНАД: Петар Милетић.
МОНОШТОР: Милан Вујковић.
МУНАРА: Александра Радишићева.
НАДЛАК: Димитрије Мудрић.
НАЂФАЛА: Радивој Којић, Зорка Николајевићева.
НОВИ СЕНТИВАН: Никола Поповић.
ОРОСЛАМОШ: Светозар Ајваз, Зорка Мајска.
ПЕЧКА: Јулије Сифинос.
САНАД: Срећко пл. Суботић, Јелена Николић рођ. Табанова.
САРАВОЛА: Кристина Јовановићева, Анђелија Остојићева.
СИРИГ: Радивој Тополац, Марина Тополац рођ. Никашиновић.
СРП. В. СЕМИКЛУШ: Стеван Највински, Јелена Милева Теодоровићева.
СРП. СЕМПЕТЕР: Сима Путник, Милица уд. Стојшић рођ. Деметровић.
СРП. ЧАНАД: Коста Маринковић, Видосава Поповићева.
ТУР. КАЊИЖА: Ђура Ничић, Јулка Петровићева.
ФЕНЛАК: Милан Јефтић, Катица Шолићева.
ХОДМЕЗЕ-ВАШАРХЕЉ: Димитрије Адамовић.
ЦРНА-БАРА: Амалија Плавшићева.

Велико-бечкеречки срез:

БЕГА-СЕНЂУРАЂ: Душан Бошковић, Анђелија Лукићева.

БОКА: Александар Поповић, Марија Путникова.

ВЕЛ. БЕЧКЕРЕК: Јован Анђелић, Миливој Бугарски, Петар Вуков, Душан Груничић, Богдан Поповић, Стеван Стефановић, Софија Бугарски рођ. Секулић, Милана Кле рођ. Кировић, Нимфадора Максимова рођ. Ђорђевић, Драга Смедеревац рођ. Шилић, Отилија Стајићева заменица.

ЕЧКА: јер. Светозар Теодоровић.

КАНАК: Ђорђе Петровић.

КЕЧА: Стојан Јанковић.

МОДОШ: Васа Вртипрашки, Стефанија Лукићева.

СРП. КЛАРИЈА: Љубиша Јорговић, Димитрије Нотарош, Катарина Јорговић рођ. Бранкова.

СРП. НЕУЗИНА: Јован Давидовић, Драгиња Велићева.

СРП. АРАДАЦ: Александар Торњански, Јулка Цвејићева.

СРП. ЧРЊА: Милан Петковић, Иван Рајков, Драга Гавриловићева.

СРП. ЕЛЕМИР: Драгомир Сиротановић, Исидор Купусаревић, Даринка Велисављевић рођ. Пековић, Зорка Сиротановић рођ. Ташић.

СРП. ИТЕБЕЈ: Стеван Мишковић, Светозар Шајбер, Илинка Бајина, Мара Попова.

СРП. ПАРДАЊ: Љубомир Велић, Живка Велић рођ. Симић.

СРП. ЧЕНЕЈ: Пера Зубан, Смиља Жупанска.

ШУРЈАН: Драга Калејски рођ. Драгојева.

Великокикиндски срез:

БАШАХИД: Љубомир Башић, Сава Николић, Стеван Перишић, Александра Петровићева.

БЕОДРА: Малеш Пејин, Софија Стајић, рођ. Печеновић.

БОЧАР: Љубица Азуцка.

В. КИКИНДА: Алекса Баковљев, Милош Бандић, Ђорђе Кнежевић, Михајло Косић, Славко Лаковић, Душан Мирковић, Петар Михајловић, Милан Моцић, Милан К. Петровић, Славко Радовић, Милан Рацков, Мита Терзин, Софија уд. Аџаз рођ. Печујац, Евгенија Баковљева рођ. Стојчевић, Даница Бандић рођ. Телечки, Јулијана Влаховић рођ. Бркић, Наталија Лујановићева, Персида Адамовићева (замењује Љубомира Лотића.)

ВРАЊЕВО: Младен Белић, Мита Васић, Бранко Петровић, Душан Петровић, Сава Рајковић, Стефанија Арадска, Милисава Бранковићева, Даница Јакшићева.

ЈОЗЕПОВО: Александар Дрдарски, Катарина Радивојевићева.

КАРЛОВО: Коста Златанов, Лазар Лера, Милан Попов, Павле Ђ. Ћосић, Стеван Црквењаков, Анђелија Ковачевићева, Катица Цуцић рођ. Топаловић.

КУМАНИ: Светозар Мл. Бајић, Марко Вујић, Душан Милетић, Вукосава Бугарска, Марија Милетић рођ. Поповић, Цвета Хорватова.

МЕЛЕНЦИ: Стеван Жупански, Васа Јовановић, Милош Николић, Евгеније Петровић, Михајло Радановић, Павле Таназевић, Драгиња Антонијевићева, Јулка Јовановићева, Јулкица Јовановићева, Јелена Никифоровић рођ. Косовац.

МОКРИН: Љубомир Арсин, Ђура Крајован, Ника Николајевић, Милан Стојшић, Јован Суваџић, Миливој Толмачев, Софија Стајићева, Персида Толмач рођ. Печујац.

СРП. КРСТУР: Сима Моцић, Стеван Симендић, Вукосава Ђуричина, Ангелина Терзина.

СРП. ПАДЕЈ: Василије Стакић, Милица Коцкар рођ. Бартулова.

ТАРАШ: Димитрије Петровић, Марија Бандићева.

ТИСА-СЕМИКЛУШ: Симеон Шешевић, Павлија Шибулова.

ТИСА ХИЂОШ: Васа Замуровић, Сава Николић, Јелена Белеслијина, Милена уд. Продановић рођ. Замуровић.
Т. БЕЧЕЈ: Милан Ђ. Ћосић, Даринка Нераншић рођ. Брашованова.
ЧОКА: Петар Јовановић.

Темишварски срез:

ГАД: Јован Симић.
ДИЊАШ: Павле Павловић, Агна Јовановићева.
ЂИР: Младен Св. Бајић.
ИВАНДА: Мита Марковић.
КАМ. СЕНЂУРАЂ: Гордана Костићева.
КНЕЗ: Иван Нешић.
КРАЉЕВАЦ: Тодор Милитарски.
ЛУКАРЕВАЦ: Зорка Аћимов рођ. Мунћанова.
МАЛИ БЕЧКЕРЕК: Јелисавета Марцикићева.
МАНАСТИР СЕНЂУРАЂ: Милош Бугарски.
МЕХАЛА: Владимир Торђански, Драга Торђанска помоћника.
НЕМЕТ: Живојин Арсин.
ПАРАЦ: Ђура Миланковић.
ПЕТРОВОСЕЛО: Илија Радивојевић, Даринка Радивојевић рођ. Стојановић.
РУДНА: Душан Матић, Марија Матић рођ. Поповић.
СОКА: Жива Марковић.
СРП. СЕМАРТОН: Михајло Предић, Иванка Петровићева, Катица Секулићева.
СТАНЧЕВО: Марија Букурова, Душанка Димитријевићева.
ТЕМИШВАР ГРАД: Душан Берић, Софија Берић помоћница.
ТЕМИШВАР ФАБРИКА: Ђура Терзин, Мила Терзин рођ. Цуцић помоћница.
ФЕЊ: Мирослав Бугарски.
ЧАКОВО: Радивој Петровић.

*Вршачка дијецеза (срез):**

ВАТИН: Душан Которач.
ВЕЛИКА МАРГИТА: Жарко Грујић.
ВЕЛИКИ ГАЈ: Живојин Рајковић, Софија Јовановићева, (замењује Еуфимију Аргировићку рођ. Петковићеву).
ВЕЛИКО СРЕДИШТЕ: Радослав Стојадиновић, Даница Милић.
ВЛАЈКОВАЦ: Анђелија Јекићева.
ВРШАЦ: Ђура Брашован, Светозар Брашован, Коста Бонин, Мита Клицин, Васа Лазаревић, Лазар Ћосић зам., Јелена Гердец рођ. Мијатовић, Софија Јекићева, Зорка Јовановићева, Софија Клицина, Драгиња Станивуковићева.
ДЕЖАН: Стеван Жарковић.
ДЕНТА: Радослав Стојановић.
ЗЛАТИЦА: Олга Гедременчева.
ЈАБУКА: Јован Сленчевић.
МАЛИ ГАЈ: Жива Поштин.
ПАВЛИШ: Стеван Гердец, Ђорђе Лазаревић, Зорка Јовановићева, Кристина Поповићева.
ПОТПОРАЊ: Милица Николићева.
СУБОТИЦА: Светислав Петров.

Српске вероисповедне забавиље.[1]

АДА: Надежда Милетићева.
БАВАНИШТЕ (Вршачки срез): Анђелија Путникова.
ВЕЛ. КИКИНДА: Емилија Рајкова.[2]
ВЕЛ. ВЕЧКЕРЕК: Мара Виловска.[2]
ВРШАЦ: Јулка Велићева.
ЂАЛА: Вукосава Недићева.
КАРЛОВЦИ: Милка уд. Веселиновић.[2]

---

* Све учитељство народних (основних) школа спојено је у један срески збор који чини саставни део епархијског учитељског збора Темишварског. Ђ. П.

[1] Засебне организације немају, него суделују у раду месних, среских и епархијских учитељских збора. Ђ. П.

[2] То забавиште управо надзирава женска задруга уз припомоћ и политичне и црквене општине (патрона) — али је под заштитом вероисповедних власти. Ђ.П.

КУМАНИ: Софија Замуровићева.
МОЛ: Зорка Моротванска.
НОВИ САД: Катица Максимовићева.
ПАНЧЕВО (Вршачки срез): Софија Радојчићка рођ. Дамјановић.
ПЕРЛЕЗ (Вршачки срез): Ђула (Јулка) Ћирилова.
СЕНТОМАШ: Даринка Сремчевићева.
СОМБОР: Олга Павловићева.
СТАРИ БЕЧЕЈ: Милана Миловановић-Михајловић.
СТАРИ ФУТОГ: Даница Марковић-Кристић.
ТУРИЈА: Видосава Јојкић-Вучерић.
ЧАКОВО: Софија Јовановићева.[1]

ЧИТУЉА.

13. (26.) јануара о. г. умро је у Мохачу **Гавра Бољарић**, протопрезвитер. Био је прво учитељ и катихета у Кечкемету, затим дуго година катихета на гимназији у Сарајеву а од 1894. године као мохачки прота и — по обичају у тој дијецези — срески школски надзорник. Он је у у друштву са Тајшановићем ставио у ноте читаво наше црквено појање и издао то у 15 свезака. Вечан му спомен!

27. јануара (7. фебруара) о. г. умро је у Сомбору после дугог, тешког боловања **Јован (Јоза) Поповић**, професор српске учитељске школе сомборске у миру, бивши професор и управитељ српске више девојачке школе у Панчеву, 1896—1898. год. заменик школског референта за епархије Темишварску и Вршачку. Оставио је иза себе ојађену, сироту удовицу са двоје незбринуте деце, и — богату књижницу. Био је прави патник школски и свако, ко га је познавао, рекао је наглашено: Бог да му души прости!

7. фебруара о. г. умро је код своје кћери у Руми **Аванум Стајић**, протопрезвитер митровачки и дугогодишњи месни школски управитељ српских народних школа митровачких. Лаха му црна земљица!

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ.

Ката Агораста-Добран-Гал. 14. новембра 1899. оплакали су Лукаревци, а оплакао је и Темишвар супругу чувеног румунског родољуба, бившег великог жупана, члана горњег дома, Гала. Грдан иметак, по свима жупанијама славонским и јужноугарским, вредан преко једног милијуна круна, стечен српском муком, остао је био њеном другом мужу, несрбину. Ми смо је тим више оплакали што је она била добра душа, права мати лукаревачкој сиротињи, особито сиротим учитељима тамошњим и што смо били извештени, да је сав њен иметак завештан на добротворне цељи, на потпомагање школе и учитеља — али тако, да онај ужива и поближе одређује намену, који преживи. А какова ће то намена бити, то смо видели већ и из по-

[1] *Молим да ми се исправци и промене одмах пријаве.* Ђ. П.

нашања мужева и његовога друштва приликом погреба. Госпођа Ката је наредила била, да је у темишварској српској цркви опоје и у градско српско гробље је сахране. И дођоше Галови свештеници и хтедоше свом силом да је они опоје — али румунски.

И заиста је Гал превео на своје име иметак. Сад је већ и то намислио био, да га прода — па ваљда да новац још за живота подели онако како он за најбоље налази.

Али крв није вода. Госпођа Ката је увек Србина адвоката држала, а тај кад је сазнао за планове Галове, затражи да се тестаменат отвори — из кога се видело, да се половина иметка има српској митрополији предати, да се с тиме не може друкчије расположити. Услед тога је продаја забрањена.

Ствар још није коначно расчишћена а не зна се тачно ни то, хоће ли се све на учитеље и ученике употребити — али је толико јасно, да је госпођа Ката била заиста добра и племенита срца и да смо је имали зашто оплакати.

Као једна од највећих српских добротвора име је своје златним словима забележила у читуљу великих Србкиња.

Арса Пајевић. 13. (26.) дец. п. г. умро је у Новом Саду Арса Пајевић књижар и велики пријатељ деце и сиротиње. Ђаци путници и емигранти из Црне Горе, Србије и Старе Србије имали су у чика-Арси најбољег заштитника и истинског потпомагача и отуда се и разнело и сазнало за његово име по свима крајевима Србства. Наши књижевници имали су у њему највреднијег подупирача својих издања, а ретко да је који наш или стран књижевник за време бављења свога у Новом Саду остао непознат и неугошћен у кући чика-Арсиној. Неки су чак имали у његовој кући и стално пребивалиште, док су се год тамо бавили. Школе и књижнице народне имали су у Чика-Арси најиздашнијег прилагача у књигама, па и цркве наше имале су у њему богатог ктитора и приложника. Српском Учитељском Конвикту у Новом Саду основао је *фонд Натошевићев* за потпору учитељских сирочади у своти од 3000 круна. Као родољуб одлазио је за време турско-српског рата о свом трошку на црногорско бојно поље, да својим очима гледа јуначка дела тог огранка народног и описао је то живим бојама у књиги: „Успомене из Црне Горе и Херцеговине". Исто тако је описао 500-годишњу видовданску славу у Крушевцу, погреб Александра III. цара руског и писма из Москве са крунисања цара руског Николе II., и са тих књижевних дела изабрала га је Матица Српска за члана књижевног одељења, те је тако он, као самоук човек, дошао до највише почасти овог књижевног друштва. Није имао од срца порода, па је још за живота, поред оних многих потпора, што је пружао сиромашним ученицима, усинио двоје мушке деце: Др. Пају *Вујевића*, кога је школовао и дочекао као свршена филозофа и још малог Ђурицу *Суботића*, који по-

лази срп. гимназију. Са својом супругом *Анком* живео је у најбољем споразуму и међусобном поштовању а с њом у споразуму начинио је и тестаменат свој, по коме оставља фонду српске више девојачке школе у Н. Саду своју кућу у Ћурчинској улици код „Три краља“, која представља вредност око 20.000 круна и оставио је у готовом 14.000 круна као фонд за помагање сиротих ученица ове школе у оделу и књигама. Све остало своје имање, које премаша далеко преко 200.000 круна, оставио је Српској Великој Гимназији у Новом Саду. Нека је вечан спомен пок. Арси Најевићу!

Милош Николић. 19. дец. п. (1. јан. о.) г. сахрањен је у Кнезу парох-учитељ Милош Николић у својој 34. години. Због болести, која се још у његовом детињству констатовала, није дозволио добро ситуирани прота Никола сину да се даље школује. Но он, да не би на пола пута застао, после малог одмора настави науке, и то у учитељској школи, у Сомбору. Пошто је ту свршио, а здравље му се повратило, свршн најзад и богословију у Задру и дође оцу за капелана. Како је тамошња школа с једне стране од румунске најезде с друге пак стране због навале за подржављењем у великој опасности била, прихвати се поп Милош да ту школу спасе и осигура. Прво се је примио учитељске дужности и то бесплатно, али тако да се учитељска берина и надаље прибирају и да се од тога капитал створи од кога би се бар прописна школска зграда подићи могла. После — ваљда је предвидео, да то тако неће моћи постићи — сазида и зграду из уштедењеног већ новца и прилога свога оца, уз припомоћ честитих Кнежана, а највише својим трудом и својим пожртвовањем, оставивши тако вечан спомен своме имену. Епархијски учитељски збор Темишварски наградио је био честитога поп-Милоша за свога почасног члана, а ми му, ожалошћени, довикујемо још: Лаака ти црна земља!

Ана Станићка рођ. Пауновић. 26. дец. умрла је у Вуковару племенита старица, мати Жарка Станића, велепоседника. Она је по материнској дужности својој још за живота преписала цео иметак свој на сина свога. Али је син њен, који нема од срца порода, по жељи материној већ направио тестаменат, по коме спахилук „Жарковац“ у Вери, који износи на 400 ланаца земље, у вредности од 140—150 хиљада оставља новосадској великој гимназији и т. д.

Дај Боже, да г. Станић не умре без потомака! Тим би Српству оставио не само тај иметак него и децу своју, која би деца без сумње тако племенита и родољубива била, као покојна госпођа Ана и као г. Жарко, те би та деца много више користила српском народу, него сам тај мртав капитал. А дај Боже, да и сам г. Жарко још дуго ужива тај иметак, јер нам никаково благо неће помоћи, ако станемо умирати и изумирати.

Али ако већ друкчије не може бити — тај иметак боље намене неће моћи наћи, него да за сва времена осигура онај завод, на коме је и г.

Жарко Станић темељ своме општем образовању положио и који за сада апсорбира велик део дохотка клирикалног фонда не дајући учитељским ни другим школама да се по потреби развијају, а стојећи при свему томе у критичном положају, да се у недостатку још богатијих извора, неће моћи према духу времена и према потребама развијати.

Остао тај тестаменат, какав је, а именују се — јасно је да је Ана Станићка родољубива и племенита била, а и да ће син њен са тим иметком тако расположити, како и аманету његове матере и његовом родољубивом срцу одговара.

Ђорђе Радак. 18. (31.) јануара о. г. око 10 сати у вече испустио је у В. Кикинди своју племениту душу заслужни Србин, велик родољуб, адвокат и привредник, *Ђока Радак* у својој 83. години живота. У бурној 1848—9. години истакао се још као млад човек и правник пожунски у првим редовима нар. покрета за право и једнакост српског народа у овим земљама са пок. др. Светозаром Милетићем, бароном Јов. Живковићем и другима; учествовао је на оној знаменитој Мајској скупштини карловачкој 1848. год., био одборник народног покрета и вршио у њему многе тајне мисије. Његовим одушевљеним говором у Вел. Кикинди за народно право од другог дана Ускрса 1848. г. разбуктао је народне осећаје у тој мери, да се тамо зажегла прва варница народног устанка, која се отуда разлила по целом овостраном Српству из тих година.

И после тих бурних дана играо је пок. Ђока Радак знатну улогу у животу и раду народном, особито у доба Војводине српске као чиновник, а доцније у Дистрикту в.-кикиндском као сенатор и члан представништва. Свагда је и свуда је терао и истеривао правду и штитио чистоту јавног рада и поштења и за то је често долазио у сукоб са властима и власницима, па и својим личним пријатељима и отуда је стицао непријатеља, па често и гоњења. Али, да је његово срце куцало за добро и напредак свога народа, показује најбоље његова оставина, коју је дао у својој последњој вољи од 1903. и допуном од 1904. г. у којој је све своје, трудом и муком стечено имање од неких 250.000 круна, изузев 20.000, што је именују својој родбини, све остало оставио на народне цели, јер није имао од срца порода. Он се у својој оставини сетио скоро свију народних потреба, које данас штите народне интересе. Тако је оставио 40.000 К на потпору удадбеница Срба занатлија, а 40.000 К на потпору удадбеница српских православних свештеника у Далмацији, 40.000 К на народне ђачке штипендије, 40.000 на српски учит. конвикт у Новом Саду, који ће бити дужан, да од прихода истог доживотно издаје по 1200 К његовим рођацима; 40.000 К на градњу здања за срп. учитељичку школу у В. Кикинди, ако би се тамо преселила; ако не, да се приход истог употреби на просветне цели; 20.000 К на књижевне потребе Матице Српске; а 5000 К да се даје бескаматно на пет земљорадничких задруга у В. Кикинди као при-

вредна помоћ. Из тога се види, како је његов ум и његово срце говорило; а то све јесно доказује, колико је љубио и колико мислио о свом милом народу и његовом напретку. У млађе доба куповао је сваку српску књигу и потпомагао свако књижевно и просветно подузеће, те је отуда сабрао врло лепу библиотеку, коју је још пре смрти предао Матици Српској. Нека је слава Ђоки Радаку! Вечан му спомен! *(Женски Свет)*.

Љубомир Р. Крсмановић.

Велики родољуб српски Љубомир Р. Крсмановић у Сарајеву прославио је 14. фебруара о. г. педесетогодишњицу свога живота.

Он је своју добру вољу и хумани осјећај, *да ближњега потпомогне, издигао на степен начела и дужности и тиме се вазда руководио.* „Бог је добри мени дао и помагао ... зашто ја да по могућству и свом знању свога ближњега не помогнем?“ Стојећи на том становишту, он је стално помагао поједине људе и установе.

У Биограду и Сарајеву, у Загребу и Котору, у Брчком и Карловцима, у Скопљу и Мостару и свуда, гдје има Срба — има људи, који се са благодарношћу сјећају имена Љубе Крсмановића. У почетку их је било мало; али кроз ових двадесет и тридесет година тај се број стално множио и ишао на више. А Љубомир Крсмановић је за све вријеме стално једну исту ствар понављао и никад му није било непријатно — он је отварао своју руку да помогне сиротне ђаке, шегрте, помоћнике, занатлије, трговце и установе. Његова, дакле, потпора није била ограничена само на појединце, она се простирала и на многобројна разноврсна друштва и установе. Оснива се и диже нова школа; оснива се негдје црквени или школски фонд, библиотека или читаоница, гимнастичко или пјевачко друштво; треба ли помоћи установе дома за сиротну или напуштену дјецу, за слијепу и глуву дјецу или нахотчад — све то редом обилато помаже и подржава пријатељска и даровна рука Љубомира Крсмановића, па било то у Босни или Србији, у Славонији или Маћедонији, Војводини или Херцеговини. Многа књига родољубива или научна има да благодари његовој доброј вољи. Својим личним утјецајем, својом материјалном потпором он је постигао врло много за културни и просвјетни напредак свога народа: он је помагао да Српство добије достојан број одушевљених радника на свима пољима и областима културнога рада. У српском друштву доста је појединаца — љекара, адвоката, судија, професора, учитеља, свештеника, занатлија, трговаца, који често изговарају једну ријеч: благодарност Љубо-

миру Крсмановићу, за то што је он помагао да буду оно што јесу: независни људи, добри родољуби и јаки посленици на српском напретку.

Па и сада, о педесетогодишњици између осталих доброчинстава, које ће учинити и за које још не знамо, сјетио се и честитог друштва „Просвјете“, па јој је поклонио 50 акција српске дионичарске штампарије у Сарајеву и 50 акција српске штедионице, што чини суму 12.900 круна. Тиме је постао добротвор овога српскога друштва, а уједно достојно уздигао педесетогодишњицу живота свога. То је живот заслужан и достојан великог човјека и добротвора српског; то је живот плодан и користан, живот пун дубокога смисла. Срби, који знају и који читају за њ у овом часу његове педесетогодишњице могу имати само једну мисао, једну жељу; — да овај добри човјек, велики Србин и одушевљени родољуб Љубомир Крсмановић на корист и част Српству, поживи још дуго и дуго година. Благодарност свију нас стапа се у један громки узвик: „Срећно дочекао и стогодиште!“ *(„Бос. Вила“.)*

Најновији просветни дарак патријарха Георгија.

Његова Светост патријарх Георгије Бранковић, за кога Ђ. Магарашевић вели: „ако је својим различним доброчинствима и инвестицијама надмашио своту од једног милијуна круна, Он је добру половину од тога дао на црквенопросветне сврхе нашега народа“ — припомогао је да и овај лист са пуно наде, весео излази пред своје читаоце.

Када је оно најочајнија борба вођена против песимиста који су се бојали да ће у недостатку претплате и других извора овај лист поново морати престати и односно да ће власнику, Школском савету, дуг на врат натоварити и кад је (in spe) уредник, да би инак завршио жељу Стручне школске анкете да му створи орган за успешан рад, најавио да ће не само бесплатно уређивати лист, него да ће примити и гаранцију за евентуални дефицит — прискочио му је председник Школског савета у помоћ са најавом: „Ја ћу вам дати! Колико вам треба? — Ја сам обећао и Бранковом Колу припомоћ, и дао сам им прве године 2000 К — али сам тражио да ми искажу, колики је дефицит. Они више никад нису долазили — а ја бих им и сада дао, да ми се искаже да лист заиста има дефицита“

Ми смо у то име добили за Школски лист 1000 К и држимо да ћемо нашу благодарност за ту потпору најбоље тиме исказати, ако радом нашим осигурамо опстанак листу, ако ту своту из године у годину будемо преносили као суфицит.

Ко зна, какав је то посао започињати оваково подузеће и зна шта то значи, немати бојазни од евентуалног дефицита, тај ће знати просудити, како нам је дошао тај „дарак“ Његове Светости. Ђ. П.

БЕЛЕШКЕ.

1). Законодавство.

О интерконфесијоналним односајима *у Хрватској и Славонији* ступио је на снагу нов, давно очекивани закон који је позван да отклони многе неправде које су православни Срби у тим земљама до сада трпити морали.

Земаљска влада истих краљевина обећала је ових дана изасланству народног учитељства, да ће се и правни односаји учитеља у најскоријој будућности законодавним путем регулисати.

Исто то је обећала Земаљска влада за *Босну и Херцеговину* својим учитељима.

Автономна уредба православних Срба у Босни и Херцеговини, која је недавно у живот спроведена, садржава многа наређења која не дају учитељству достојнога удела у управљању са автономним пословима, због чега се учитељство автономних школа опширним меморандумом обратило на Велики просветни савет који те повреде има да одклони.

1. јануара о. г. ступило је на снагу нов закон о правним односајима народних учитеља у *Далмацији* по коме учитељски кандидати са сведоџбом зрелости имају 860 К плате (а учитељице 780 К), са дипломом до 10 год. службе 1200, до 20 год. 1300, а преко 20 год. 1400 К, осим тога шест квинквенала, и то прва четири по 150 К а она два по 200 К, по коме управитељи имају на дворазредној школи 100 К, на троразредној 150 К, на четвороразредној 200 а на вишеразредној школи 250 К доплатка, који се доплаци урачунавају у мировину и по коме учитељице имају у опће 80% од своте која је за учитеље одређена осим — стана на који тако исто имају права као и учитељи и по коме се потпуна мировина даје после тридесет-петогодишње службе

Учитељска Зора је исказала разлику те дотације према дотацији босанских учитеља и нашла да босански учитељ за 35 година службе са 20.500 К мање берива добије, него далматински. А шта тек ми да кажемо, кад је наш минимум 600 К (у Босни 1000 К), а 40 година морамо служити?!

И у *Србији* се млађи учитељи, према којима закон од 1904. године није довољно обзира имао, крећу, те им је министар обећао да ће што скорије поднети предлог за измену тога закона.

Црна Гора, која је недавно устав добила, тако се исто спрема да правне односаје својих учитеља како треба регулише те да тиме у својим школама омогући интензивнији рад.

Најмодернији *дисциплинарни* закон добили су моравски учитељи 29. јануара п. г. Главна су начела у томе закону: штићење угледа учитељева, тачно установљење стања ствари, давање прилике оптуженоме на одбрану, учествовање сталешког заступника учитељског у дисциплинарном сенату. Велик је недостатак и тога закона, као и свих осталих дисциплинарних правила, што поједине врсте преступа не дефинишу тачно — што би у *учитељским* дисциплинарним правилима ваљда ипак могло бити.

2.) Администрација.

29. сент. п. г. изишао је дефинитивни *школски ред* за основне и грађанске школе у аустријским крунованима. Кад је тамо тек сад изишао

дефинитивни школски ред, не требамо се чудити, што смо ми још увек у некој тами у том погледу. Међутим Србија нам је и у томе испредњачила.

Угарско Министарство богочасти и јавне наставе, уз своја нова *упутства* за месне школске одборе, за учитеље и управитеље (од 1902. г.) и уз наредбе о пословницима, које је Министарство унутрашњих дела, на основу закона о упрошћењу администрације (XX. зак. чл. од 1901.) за жупанијске власти и за општинске бележнике издало — издало је 20. авг. п. г. и за жупанијске школске *надзорнике* подробна упутства о спровађању закона о народној настави. Наравно да су све те наредбе прожете тежњом за свемоћи државном и за скучавањем автономије.

Исти је министар 16. јуна п. г. издао нову наставну основу за народне школе са подробним упутствима.

Исти је министар 17. фебр. о. г. административним путем завео нову установу о образовању и квалификовању професора за учитељске школе. Какове су прилике, можемо бити спремни на то да ће се и од наших професора тражити иста та спрема и иста та формална квалификација.

Исти је министар изузео испод управе Франца Халаса, министарског саветника, све послове вероисповедних школа и створио у своме министарству сасвим самостално VI. d. одељење, коме у делокруг спадају послови недржавних, дакле комуналних, вероисповедних, друштвених и приватних школа, затим послови забавишта, вероисповедних учитељских друштава; полугодишњи извештаји управних одбора; статистика народне наставе; чији је шеф *др. Михајло Качковић*, одељни предстојник, а остали чланови др. Модест-Нетерда и др. Никола Имре помоћни секретари. Бела Ујвари кр. саветник и уредник часописа Néptanitók Lapja, Лауш Сењерђи помоћни школски надзорник. Карл Лазар управитељ-учитељ државне осн. школе, Јован Томчањи и Михајло Пап управитељи државне осн. школе. Знајући да је необазривој и несмотреној политици, која се у последње време према вероисповедним школама водила, једини кривац био злогласни шеф VI. а. одељења, а знајући да је шефу новог одељења стало до здравог развијења а не до потискивања вероисповедних школа, ми се тој промени искрено радујемо, шта више ми у томе видимо знак лепше будућности. Дај Боже да се не преваримо!

Исти је министар премештио Франца Генција, пом. надзорника Пешт Пилиш Шолт-Киш Куиске жупаније у Солнок-Добочку, дра Карла Пачерија, шк. надзорника Торонталске жупаније у Шопронску жупанију. Вилхелма Грова, шк. надзорника Чанадске жупаније у Себенску жупанију, Карла Денеша, пом. надзорника Тамишке жупаније у Хуњадску жупанију, те су по томе у жупанијама, где има српских народних школа, извршитељи врховног државног надзора: жупанијски (краљевски) школски надзорници у Арадској жупанији: Арнад Варјаши са помоћником Јованом Фараго, у Барањи: Коломан Болгар са помоћником Робертом Лаубхаумером, у Бачкој: Никаз Греф са помоћницима Шандором Карпати и дром Францом Радвањи, у Будимпешти: др. Јулиус Вертеши, а ту су још и Карл Вереди, др. Ђура Јанковић, Михајло Јожа и помоћници Шандор Миклер, Андор Радањи, Ђура Каролји, и др. Бела Сабо, у Крашо Северинској жупанији: Лауш Шандор са помоћником Јеneом Фелди, у Пештанској жупанији: Емерих Моздоши са помоћником дром Сигисмундом Нађ, у Стонобеоградској жупанији: гр. Бено Фештетић са помоћником Гезом Сентгеринцеји Нађ, у Тамишкој жупанији: Карл Шебеста са помоћницима Јосифом Молнаром и Густавом Немешом, у Толнан-

ској жупанији: Домокош Тихањи, у Торонталској жупанији: Стеван Ланг са помоћницима Флоришом Шалером и Берталаном Сабо, у Чанадској жупанији (привремено:) Шандор Мунка а у Чонградској жупанији: Деандерије Шкоза. Србина ни једнога нема а и у читавом статусу се само два писара налазе: Живојин Јанковић у Тамишкој и Петар Попов у Барањској жупанији, које увек претерирају.

Угарска је 8. марта о. г. добила и новог министра богочасти и јавне наставе у особи Јулија Тоста. Ако буде и он надлицитиравао своје предшественике у заслепљености и шовинизму, начиниће још више чуда и покора и биће му рад ипак безуспешан — али ми се надамо да нам предстоје бољи дани.

Угарски министар унутарњих послова решио је да Врањевачка политична општина може уврстити у свој прорачун повећане трошкове тамошњих српских народних школа, али за Кумане је исти министар у исто време сасвим противно решење донео. Уложена је апелата на управно судиште.

И управно судиште је примило то тумачење закона по коме политичне општине преко-пет-процентни прирез, ако је такав за комуналну школу потребан, може избацити, и то да тај морају сви становници сносити без обзира на то да ли издржавају и засебну вероисповедну школу са приносом, већим од 5%. То је „акомодирање" закона према приликама и — према шовинизму. Не преостаје друго, него да издржавајући вероисповедних школа као представници политичних општина, сваки принос за комуналну школу, који би се из општинског намета имао покрити, одбију, јер је 43. § XXXVIII. зак. чл. од 1868. г. прописао да се државна потпора има затражити, ако 5%-ни прирез није довољан. Где се пак ипак даје потпора комуналној школи из заједничког иметка, треба искати и за вероисповедну школу према броју школске деце исто толико припомоћи.

И Земаљска влада за Хрватску и Славонију издала је 12. маја п. г. нову „нормалну" наставну основу за сеоске и варошке школе.

Иста Земаљска влада одобрила је правилник за дефинитивно учитељско оспособљење у српској народној учитељској школи у Пакрацу. Колико је жалосно што се за овим „одобрењем" морало чекати пуних десет година, толико је утешно, што је то ипак постигнуто и што се сада можемо надати и брзом решењу питања јавности српске народне учитељичке школе у Карловцу.

3.) Учитељска удружења.

Међународни биро учитељских удружења сазван је на прву седницу за 2. и 3. јуни о. (Духови) у Монаково, где ће у исто време бити и главна скупштина удружења немачких учитељских друштава. За тај биро усвојио је Међународни наставнички конгрес* 7. сент. п. г. у Лијежу овај статут:

Члан 1. Између народних друштава и удружења наставничких свих земаља крејиран је Међународни одбор (Comité, Vorstand) коме је задатак да сканча тешње међународне везе, да доприноси унапређењу народног васпитања, да морално и материјално диже положај наставника и наставница и да потпомаже споразум и пријатељске односаје између народа.

---

* Тај назив, који је свакако умеснији, него онај у 16. врсти 65. стр. овог броја, узет је по званичном немачком (енглеском, холандеском) преводу који се са француским оригиналом нити са преводом на „међународни" (есперанто) језик не слаже.

Чл. 2. Међународни одбор сачињавају по три представника сваког појединог народа (nation, Land) ма који да је број његових учитељских друштава. У државама (pays, Land) где више народних учитељских друштава има, одређују ова своја три изасланика по међусобном споразуму.

Чл. 3. Међународни одбор бира бирô (пододбор), за који сам установљава број чланова; он израђује пословник (réglement d'ordre intérieur) и одређује седиште бирôву.

Чл. 4. Одбор се састаје, сваке године најмање једанпут; на предлог половине заступљених земаља (pays, Land) сазива се ванредна седница.

Чл. 5. Свако друштво покрива трошкове својих представника за време трајања седнице одборске; но путне трошкове свих изасланика који на седници присуствују, сноси благајница међународног удружења.

Дневни ред се изасланицима благовремено доставља, како би питања, о којима ће се решавати, проучити и мњење оних изискати могли, кога заступају. Заступници могу глас свој и писмено доставити.

Чл. 5. Трошкови за управу, штампу, преписку, одштета која ће се за секретара (secrétaire général, Généralschriftführer) одредити, издаци за оснивање књижнице и сви остали трошкови које ће бирô имати, покриће се из прилога, које ће поједине државе и прикључена учитељска друштва уносити у благајницу Међународног одбора. Прилог, који ће свако појединo друштво имати платити, установиће се по нормама које ће бирô установити и који ће по једном минимуму и једном максимуму бити ограничен.[1]

Чл. 7. Делокруг бирôва јесте следећи:

а). да заснује књижницу којој ће секретар бити чувар и која ће садржавати извештаје и одлуке народних учитељских сборова или учитељских удружења, збирку школских закона и школских правилника из разних држава, сав статистички материјал о школама, учитељима и ученицима, све сређено по појединим државама — тако исто и нове публикације на пољу педагогије и т. д.

б). Да се обраћа на земаљске владе у корист наставе и учитеља;

в). да организује међународне конгресе наставника, који се у којој вароши од прикључених држава држе — и да одређује место састајања.

Чл. 8. Биро не може правоваљану одлуку донети, ако није апсолутна већина чланова њених присутна или заступљена. Све се одлуке доносе с апсолутном већином присутних или заступљених чланова. — — —

Привремени међународни одбор позива све народне учитељске сборове, да се овој установи прикључе, да у споразуму са другим постојећим друштвима у дотичној држави своја три изасланика испошљу и своту, коју ће у благајницу међународног одбора уносити, одреде — тим да ће трошкове својих изасланика за први састанак свако удружење само сносити — а том молбом да се код дефинитивног одређења изасланика на чланове привременог одбора обзира има.[2] —

---

[1] Минимум, ако се може судити по предлозима, пали на конгресу, износиће 3—4 стотине франака годишње. Ђ. П.

[2] Заступљена је Француска, Данска, „Autriche", Белгија, Бугарска, Чили, Шпањолска, Немачка, Холандија, Луксенбург, Норвегија и Швајцарска. — Наравно да би осим Србије, Црне Горе, Турске и т. д. требала бити и Угарска засебно заступљена и Хрватска и Славонија — на важда би и Босна и Херцеговина могла добити место.

Уредник крагујевачке Просвете поново је покренуо мисао о удружењу свега словенскога учитељства. Органи разних словенских учитељских удружења са симпатијом прихваћају тај предлог а ми, који смо од својих старијих прихватили четрдесетогодишњу борбу да нам се бар то дозволи, да се у оквиру ове једне државе по народности смемо удружити, жељно очекујемо сваку вест која нам у томе правцу из слободних држава долази.

Учитељско удружење у Србији учинило је већ и један корак к остварењу те замисли. Решило је да почетком августа о. г. на прославу своје двадесетпетогодишњице позове и учитеље из свих српских покрајина и да се том приликом одржи први општи српски учитељски конгрес.

Српски автономни (вероисповедни) учитељи из *Босне и Херцеговине* одржали су 29.—31. дец. п. г. у Сарајеву свој први збор. Ту су међу осталима саставили правила за своје удружење, коме је задатак „да српске учитеље и учитељице у Босни и Херцеговини удружи у једну целину, те да удруженом снагом раде на унапређењу српских школа, наставе и васпитања подмлатка народног; *на стварању и потпомагању учитељског мировинског фонда*; на моралном и материјалном еманциповању српског учитељства; на потпомагању учитељских удовица и сирочади, као и на стварању, јачању и одржавању веза између свега српског, а по могућности и словенског учитељства.“ Прежда редовни чланови плаћају једном за свагда 2% од своје годишње плате, као уписнину, а осим тога сваке године по 12 круна, које се може у два оброка исплатити, иначе изгледа да ће се *сви* српски учитељи у Босни и Херцеговини ујединити и да ће и засебан свој стручан лист покренути. Тако одушевљење мора онда и плодом уродити!

О Ускрсу прошле године одржан је први збор српских народних учитеља из *Архидијецезе у Карловцима*. Светле недеље ове године одржаће се (по свој прилици у Митровици) и први збор свих српских народних („аутономних“) учитеља *у Хрватској и Славонији*. Осим питања о мировини тих учитеља (који за сада немају друго, но у изгледу стављену припомоћ од 800 К годишње — али само за своју особу) расправљаће се на истоме и друга питања која му Карловачки „сремски“ збор подноси и која ће председник по добивеној власти и по предлозима, који ће му се благовремено поднети, на дневни ред ставити. Ваљда ћемо затим постепеним радом већ једном доћи и до удружења свих Срба наставника и пријатеља школе у земљама круне светога Стевана.

8. фебруара о. г. одржана је XXXIV. гл. скупштина *„Хрватског педагошко-књижевног збора.“* После поздравног говора председникова читан је некролог Вјенцеславу Новаку. По тајничком извештају друштво је 1905. год. издало: Dav. Trstenjak: Druženje učitelja sa školskom mladeži, XI. свеску Pedagoške enciklopedije, Iv. Devčić: Ružica приповетка за младеж, Iv. Brlić-Mažuranićeva: Škola i praznici „Smiljan“: Smiljake, затим часописе Napredak и Smilje (за децу). По благајничком извештају година је свршена са суфицитом од 754 К 75 п. поред издатка од 27.299 К 64 п. Иметак, којим друштво рукује, износи 167.343 К 75 п. Друштво има осим тога свој педагошки музеј и своју учитељску читаоницу. При реновацији часништва на три године изабран је за председника поново проф. Стјепан Басаричек, исто тако и тајник (Кирин) и благајник (Клобучар). После избора неколицине дописних чла-

нова“ и саслушања неких предлога у погледу друштвеног рада (који су упућени одбору) читана је расправа „O ženskom uzgoju.“

4.) Извештај.

У Липиску (Leipzig) постоји педагошка књижница са преко 100.000 књига, часописа, брошира и извештаја, из које сваки учитељ из Немачке или из Аустро-Угарске монархије може бесплатно позајмљивати књига. Кад се 1871. године славила стогодишњица Коменскова, искрсне поново мисао тог великог педагога, да се оснује велика централна педагошка библиотека. Пошто се тада и нешто средстава накупило, повери Leipziger Lehrerverein Бегеру, преводиоцу Велике дидактике, да ту идеју под именом Comenius-Stiftung оствари. Књижница се највише поклонима множила, које су понајвише сами учитељи шиљали. Најпотпуније је одељење извештаја (програма) јер се наредбом дотичних министарстава шиљу тамо скоро сви програми из Немачке, Аустрије, Шведске, Норвегије и Данске. И за куп се сад већ налази средстава — премда је из почетка баш с те стране врло тешко ишло. Од земаљских влада дала је само Баварска 300 М. једанпут за свагда, а од вароши (1500 позива је разаслато било, а стигло је само 912 М прилога) Липиско 300 М. годишње. Али сад већ иде на боље те се осим поклона набављају дела особито из опште педагогике, методике и историјске педагогике, затим педагошке енциклопедије, и дела из филозофије и психологије. Код набављања се у првом реду пази на жеље оних учитеља, који се за књиге обраћају и издају се постепено каталози о свима књигама, које је Стручна шк. анкета набавила и по којима ће уредник овог листа драговољно дати подробнија објашњења онима који се желе том књижницом користити. — Завод се прошлог лета преселио у сопствено здање.

Надамо се да ће и српско учитељство митрополије Карловачке у што краћем року доћи до добро уређене педагошке књижнице. Књижница управо постоји већ, само треба да се уреди и да се ширим слојевима приступачном учини. — Кад се оно Стручна школска анкета први пут састала, видела је да без добре ручне библиотеке не може радити. Пошто оснивање такове ни Саборском одбору („Митрополијска“ место Митрополитска књижница) ни главном школском референту (митрополијска школска књижница) није пошло за руком: покуша анкета, да за своје послове набави потребне књиге, часописе и т. д. Прво јој је дозвољено да се служи књигама свога председника, затим да може добити од свих автономних наставних завода сваку књигу и т. д. на употребу и на послетку је добила од Саборског одбора 1000 К за набавку књига и часописа. Ручна библиотека има сада преко 3000 књига, часописа и т. д. а кад јој се приброје књиге оних автономних наставних завода, које су под непосредном управом Школског савета, може се рећи да је школска струка у њима према нашим потребама прилично добро заступљена. Ми ћемо постепено донети попис тих књига у овом листу, а до учитељства је да му се дозволи употреба тих књига — услед чега би,

обзиром на Коменсково завештање, престала оскудица у средствима за даље образовање српских народних учитеља.

Српски школски музеј у Београду, који је услед пожара недавно страдао, добиће од Београдске општине засебну зграду а и дотле припомоћ за стан. Сада је, док се не пресели и поново не уреди, затворен.

Српска учитељска школа у Сомбору добила је почетком ове школске године интернат, чију је управу 1. фебр. о. г. преузео Христифор Свирчевић, новоименовани суплент професор тога завода. Сад су обе наше учитељске школе у том погледу у потпуном реду, а пошто и стипендија имамо приличан број, можемо се надати да ће оба завода напредовати и свима потребама одговорити.

Иста учитељска школа добила је нову стипендију од годишњих 400 К (Зековићеву) која се сада први пут издаје, а на коју имају првенство Новосађани а старији приправници.

У истој школи попуниће се три упражњена места у стипендијској закладе Ђорђа Раље од преко 100 К — а на јесен ће се поделити, и од сада сваке године подељивати сувишак Теофановићеве закладе, који износи преко једне хиљаде круна.

Иста је школа добила нов школски барјак који је о Св. Сави о. г. освећен. Нека тај лепи нови знак буде предзнак лепе будућности!

У српској вишој девојачкој школи у Новом Саду заведено је ове године факултативно учење цртања бојама, на стаклу и т. д. што врло лепо напредује.

Чујемо да оба наша женска интерната, које су подигле Добротворне задруге Српкиња у Загребу и односно у Будимпешти, лепо напредују. Ова је последња, шта више, решила да од јесени заведе учење у самом интернату тако да питомице не би морале ни у какав наставни завод одлазити. Кад би се то остварило, држимо да би то био најбољи утук разним клострима, који свим средствима трују децу наше интелигенције.

И за мушку децу имамо сада поред обеју наших гимназија добро уређених интерната. Карловачки је „свештенички", задужбина браће Анђелића, а новосадски је наша мука, Српски учитељски Конвикт, који има и за женску децу засебно одељење. Овај сада рапидно напредује, а још би и више, да се око њега, као што би требало, сви без разлике искупимо.

Српски учитељски новчани завод у Новом Саду, та најновија наша установа, исказује за ову годину пет и по процената дивиденде. У незгодно време, не баш на најзгоднијем месту, по невештим људима основана по несавеснима управљана, пала је одмах прве године у знатан дефицит. Требало је прилично времена и напрезања, да се заводске књиге све у ред доведу, да се поверење према заводу поново подигне и рад не нагло, али на сигурној основи напред поведе. Сав је изглед да ће се на уделе првог кола при истеку „пете" године, после догодишње главне скупштине моћи дати бар 6% дивиденде. Управа се бави том мишљу да онима, који желе тај капитал и надаље код за-

вода оставити, омогући то издавањем акција, т. ј. постепеним стварањем акционог друштва. — Шта би све јака учитељска новчана задруга могла урадити — нека послужи само овај један пример. Школски савет нема потребног капитала за издавање *честитих* уџбеника, а неће га по свој прилици ни моћи набавити. Издаће се дакле књиге „на добит“, па тек кад се нешто резерве скупи, издаваће се друге, које се неће моћи наплатити — па тек на послетку ће се моћи мислити на поправљање уџбеника набављањем бар неког броја клишеја и т. д. А учила, та ће још дуже чекати. Међутим би јаки учитељски новчани завод могао то све на једанпут извести — а такоме би и Школски савет могао дати „монопол“, јер би се од добитка што посредно, што и непосредно ипак школа користила. — Сада међутим то питање избија на површину, јесмо ли се ми вољни сви окупити око наших постојећих учитељских установа, ујединити се *на тај начин* и унапредити те установе, колико до нас стоји. Јер ако смо ми неспособни ујединити се око појединих установа и подићи их, не може имати смисла оно наше идеално уједињење, за којим ево четрдесет година тежи наше учитељство. А да и може имати — нема смисла замислити нешто идеално, па пошто то тако не иде, не чинити ништа. Скупштине Српске банке јесу свесрпски зборови, где се људи из разних крајева састају и о својим приликама поразговарају. Говори се ту и о пословима Српске банке, али на приватним састанцима и о другим економским, културним па и политичким приликама. Да се у ту сврху хтело друштво основати, сигурно не би ишло, али кад се људи због једне ствари састану, ко им може кратити, да се по кафанама и приватним кућама и о другим разним тегобама својима посаветују. Долази скупштина учитељске новчане задруге — прва проба — видећемо ко како схваћа интерес свога сталежа!

5.) Статистика.

Срби православни у Темишварској дијецези плаћају свега на један милијун и шест стотина хиљада круна директног државног пореза, што износи десет круна на душу. Осим тога плаћају више него трећину од те своте (шест стотина и седамдесет хиљада К) за трошкове политичких општина и још преко двеста педесет хиљада круна за трошкове црквених општина (свештеника, учитеља и др.) Остали се трошак за дохотка општинског и односно црквеноопћинског иметка и односно завештања, заклада и т. д. покрива. Према томе школски прирез, који Срби православни у тој дијецези плаћају, не износи више од 10% према државном порезу. Но пошто у томе прирезу баш неке најбогатије општине не партиципирају (Арад, Башахид, В. Кикинда, Врањево, Карлово, Кумани, Мокрин, Тиса-Хајош, и т. д.), то оно 150 хиљада круна школског приреза плаћају они, који ни потпун један милијун круна директног државног пореза не плаћају — према којима дакле износи више него 15%. Пошто пак трошкове око школа свака појединa општина засебно сноси, то је подела у појединостима још друкчија тако да Дињаш, Нови Сентиван и Срп. Пардањ плаћају преко 45% само школског приреза, исто тако Ђир, Иванда и наводно и Турска Канижа преко 33_{33}%, а Срп. Кларија, Срп. Црња и Црна Бара преко

25% и т. д. Начело наших автономних уредаба, да се терет има са штедњом сиромашније класе разрезивати, овде се никако не може респектовати, што се још боље види ако узмемо у обзир и парохијал — и општински намет, који на многим местима и преко 100% износи. По том су највише оптерећене следеће општине: Дињаш, Бир, Иванда, Ороспамош и Црна Бара, које плаћају преко 125% којекаквога намета, затим: Батања, Бега-Сенђураћ, Гај. Краљевац, Лукаревац, Мехала, Нови Сентиван, Петровосело, Сарвола, С. В. Семиклуш, С. Пардањ, Станчево и Толвадија, које преко 100% намета плаћају, уз њих: Бока, М. Бечкерек, Наћфала, С. Арадац, С. Кларија, Фењ и Чаково, које преко 90% плаћају и на послетку: Арадгај, В. Бечкерек, Деска, Кеча, Ман. Сенђураћ, Парац, Рудна, Сириг, Сока, Срп. Чанеј, Хрњаково и Чока, које преко 75% намета плаћају што политичној што црквеној општини. Тих 37 општина представљају 400 хиљада круна директног државног пореза, на пошто њихов школски прирез износи 67 хиљада, то су оне само тим прирезом оптерећене попречно са 17%. У трећој групи има 31 општина са 575 хиљада К директног пореза а 80 хиљада школског прирeза или у округлом броју са 14%. — Најбогатије су општине, код којих преко 15 хиљада круна директног државног пореза издржава једну учитељску снагу: Турски Бечеј, Темишвар, Арад, Кумани и Срп. Неувина, за њима долазе (са преко 10 хиљада пореза на једног учитеља) Башахил, Бега-Сенђураћ, Бока, Вел. Кикинда, Вршењево, Мунара (с манастиром), Немет и Санад, а најсиромашније су, код којих ни 5000 К. пореза нема за једног учитеља: Беодра, Деска, Дињаш, Иванда, Кам. Сенђураћ, Канак, Кетфељ, Лукаревац, Мали Бечкерек, Ман. Сенђураћ, (без манастира), Моноштор, Надлак, Наћфала, Парац, Петровосело, Печка, Саравола, С. В. Семиклуш, С. Кларија, С. Падеј, С. Пардањ, Тараш, Торња, Фењ и Црна Бара — односно, код којих ни 2000 К пореза нема: Бир, Ечка, Нови Сентиван и Толвадија (код неких су општина подаци нетачни!). Још би се то више изменуло, да се отворе још оне 22 школске дворане у дијецези, које би требало отворити.

Ако би пак основну плагу учитељима (само мушкима) хтели подићи да имају 1000 К у пензију урачунивих берива (овде се придодаје вредност огрева, награда за повторну школу и т. д.), сида би требало још 7700 К годишње, што би — уз трошак за 22 учитељице по 800 К — за оне општине, које не плаћају прирeза, износило 4% прирeза, словом четири процента.

Да плате у епархијски фонд 5% по директној државној порези, могло би се годишње са 6000 К и аграда̂ зидати и учила набављати — најпотребнијим општинама и петогодишње доплатке накнадити. Ђ. П.

ПОРУКЕ.

Сомборцима: Хвала на пажњи којом сте ме хтели одликовати приликом освећења новог барјака сомборске српске народне учитељске школе. Такове су прилике биле да сам се бојао, е ћу кога било у искушење довести — а то никако нисам хтео чинити. — Ст. Ж. у Т. Ја ваше закључивање никако не могу одобрити. Да није било „партаја“, тај би господин и данас код вас радио. Зар ви не видите *Српску Банку*, која и у овом нашем листу анонсира — та не тера партаје, него гледа свога посла. Но

друго је нешто по среди. Српска банка никоме не каже: „ради са мном, премда ти други заводи боље услове стављају“ — него каже: „кад имаш српских завода, који су ти тако исто добри као и страни, зашто да радиш са странима!“ Да ваше цене нису „на гласу“, не би тај господин никога могао „наговорити“ да другом оде. Да ви и у цени можете надржати „конкуренцију“ — као што у каквоћи посла заиста можете — не би они од противне партаје тражили другога. Али многи Срби мисле да под титулом Српства могу гулити, па кад их српске муштерије напусте, они се онда, као и ви, одричу Српства. Би ли ви рад ваше земљакиње, мајорице *Олге Секулић*, која растурује куманске ћилимове, родољубивим називали да она при томе само своје интересе има пред очима? — А да ли ви радите, рецимо, искључиво са српским новчаним заводима? Не, јелте!? „Онда *ми* имамо права *вама* пребацивати. — Ко има *Школски Лист*: 1859: 25—38, 41—43, 45, 46; 1860: 1—7, 10—13, 15—25, 27, 29—31, 33, 35, 36, 38, 40. 45, 47; 1861: 2—4, 6—8, 10, 12, 13, 16, 17, 19, 21—36, 38—46, 48; 1865: 7—15; 1867: 1—3, 7, 8, 11—22; 1880: 17—24; 1881. и 1882: целу годину; 1883: 23, 24, 1884: 16, 17; 1885: целу годину; 1889: 7—12; 1890—1892. целе године; 1893: 1—5; 1894: 6, 7; 1895: 7, 11; 1897: 1, 2, 9, 12; 1898: 1—10; 1899: 2, 5, 6, 8, 11, 12; 1901: 8, 9—12; 1903: 1, 2, 5, 6, 9, 12 или Школски Одјек: 1899: 2, 7, 8, 14, 16, 23, 24, 26, 27; 1900: 2; 1901: 1; 1902: 1; 1905: 2. — молим да ми до Ускрса пошље уз назнаку цене. — Ђ. Т. у Т. Наравно, да се услед постојећих прилика учитељство мора организовати. Проучи, „шта је до сада рађено“, размисли, посаветуј се, па напиши како мислиш. — Ђ. К. у О. Анкета је из прве седнице своје тражила орган, преко кога ће са учитељством стајати у вези. Ево га, па сада свако нека рекне што је од ове важности. — В. Б. у К. П. ми вели да ви „не смете“ одступити од распореда часова, те да за то не изводите децу при лепом времену. А не би никакова погрешка била, кад бисте ви то учинили! Само се напољу, наравно, радити мора, а не пустити децу да силанџају по сокацима. Покушајте „очигледну наставу“, рачун и т. д. обрађивати таковим приликама. А шта је с гимнастиком? То баш можете на тај начин предузети! Мало по наставној основи, а мало и по новијим прописима хигијенским. — Х. Х. из Х. То би нешто јединствено било, чега не верујем да има у светској литератури: да шк. надзорник израђује зборски рад за кога подручног учитеља! Кад ко после двадесетотодишњег школског рада на ту мисао дође, и то учитељ, који је, као што Босанска Вила вели, вешт перовођа, коровођа, појац, глумац, књиговођа, пословођа, рачуновођа, и који је вешт учитељ економске повторне школе — онда томе није тај учитељ крив, него прилике. Зато сам ето индискретан, па то питање ево чак и на јавност износим, нека о томе свако размисли. — М. у К. Наредба се та оснива на пропису старијих автономних уредаба и на државном закону, који то и за вероисповедне школе прописује. Није још било случаја да је стигла такова молба коју ниже надзорне и управне власти не би препоручиле, али је то природно да од „способника“ учитељева зависи дозвола и односно од тога да ли је позвана власт са школским радом дотичнога учитеља задовољна или не. Него те чиним пажљивим на то да се вршење агентских дужности код осигуравајућих друштава у опће ни најбољим учитељима не дозвољава — а да се нереспектовање

и односно изигравање те наредбе за повреду заклетве сматра, што безусловно повлачи за собом губитак учитељског места, дакле ужасне последице. А вршити агентске дужности ко бајаги помоћу другог агента, а под твојим именом, то је, да се благо изразим, невешто хтети изигравати ту наредбу. Ђ. П.

Исправити, осим ситнијих штампарских погрешака: на стр. 20. ред 15. озго: место допуне или допунити даду, треба допуни ... даде; стр. 42. ред 19. озго: место: до Поклада треба *до Цвети;* стр. 95 ред 3 (II. ст.) оздо место Живановић треба Живковић; стр. 112. 3 ред озго место: Извештај треба Установе.

ЗВАНИЧНИ ОГЛАСИ.

Ad III. C. 1001/848. ex 1905. 1—1, 8

СТЕЧАЈ.

Ради попуњења једног упражњеног места у стипендијској задужбини Томе Зековића, негдашњега грађанина новосадског, за приправнике српске учитељске школе сомборске, са годишњом стипендијом од 400 круна овим се расписује стечај.

Молитељи морају доказати, да су Срби православне вере, припадници земаља угарске круне, сиромашни, примерног владања, бар веома доброг успеха у наукама и здрави. При једнакој квалификацији имају новосађани предност.

Ваљано инструјисане молбенице ваља упутити и поднети срп. прав. народном Школском савету најдуже до 7. (20.) марта 1906. године.

У Карловцима 16. (29.) јан. 1906. г.

Председништво
срп. прав. Школ. савета.

СТЕЧАЈ 1—1, 13

на упражњено учитељско место срп. прав. основне школе у Новом Св. Ивану, Торонталска жупанија (Темишварска епархија) расписује се стечај са годишњом платом: за редовну школу 800 круна, за лофторну школу 80 круна, за перовођство и рачуновођство црквено-школско ако би се изабрани учитељ примио 50 круна, за паушал 10 круна; 1 катастрални јапац и 1400 □ к. хвати добре оране земље, на које је исти дужан порезу и све друго сносити, где буде позван при венчању, укопу и парастосу по 1 круна, слободан стан са две собе, комором, подрумом и шталом, и врло лепом пространом баштом при школској згради; у име огрева сламе по потреби.

Дужност је учитељева све предмете законом прописане у школи предавати, уз то у св. цркви са певницом појати, са децом недељом и празником пре литургије каталог држати, школску децу у појању и певању поучавати.

Рок стечају траје до 8. (21.) априла 1906. год.

Молбе и сведодбе имају се упутити овомесном црквено-школском председништву.

Из седнице месног црквено-школског одбора, држане у Новом Сентивану 14. (27.) фебруара 1906. год.

Никола Поповић Милош Путник
перовођа. председник.

ОГЛАС ДРАЖБЕ. 1—1, 14

Ради градње нове женске школе у Сараволи, расписује потписана дражбу на паљак.

1. Зидарске и тежачке радње	—	—	К 1849·96
2. Тесачке радње	—		„ 1803·84
3. Столарске радње			„ 1333·40

4. Грађиво за грађу К 1834·40
5. За план и прорачун „ 90·—
6. Ине радње — — К 202·—

Свега К 7113·60

Роботу ће општина дати.

Дражба ће се одржати 12. (25.) марта 1906. год. у 10 сати пре подне са искличном ценом од 7113·60 К Сваки лицитант као и подузимач дужан је 10% вадијума положити у ине кауције.

Потписана задржава право избора подузимача. Првенство имају квалификовани.

Градња ће се обавити под надзором стручњачким.

Предрачун и услови се могу сваки дан код председништва сазнати.

Срп. прав. црквена општина у Сараволи 25. феб. (10. марта) 1906. г.

Аца Тодоров
председник.

Анђелија Остојићева
привр. перовођа.

Бр. 26./зап. 18. ех 1906. 1—1 15

ДРАЖБЕНИ ОГЛАС.

Срп. прав. црк. шк. општина у Гаду — у смислу решења своје скупштинске седнице од 11. (24.) сент. 1905. год., а по одобрењу Слав. Епарх. Шк. Одбора темишварског од 3. (16.) фебр. 1906. бр. Ш. 1172./39. ех 1906. — расписује јавну дражбу на мањак за дан 19. март (1. април) 1906. год. пре подне у 10 сати у својој школској дворани ради зидања нове школске дворане и преправљања учитељског стана.

Прорачунато је:

I. Рушење	К	82·17
II. Земљани посао додатком материјала	„	585·36
III. Зидарски посао додатком материјала	„	1564·52
IV. Дунђерски посао додатком материјала	„	500·32
V. Столарски, браварски и т. д. посао	„	953·80
VI. Школски намештај	„	580·—
VII. Разно	„	82.—

Укупна сума: К 4358·17

Сваки лицитант дужан је пре лицитације 10% од прорачунате своте положити која ће се свота подузимачу, коме се радња поверила буде, у ине кауције и задржати. Подузимач ће бити дужан трошкове око колаудације и за сачињење нацрта и прорачуна сносити, и *сав* материјал за градњу дати. Општина задржава себи право избора подузимача. Прорачун и нацрт за речену градњу могу се сваког дана у гадској срп. прав. основној школи видети, где ће се и ближа извешћа моћи добити.

У Гаду 18. фебр. (3. марта) 1906. г.

Јован Симић перовођа. Светозар Живојинов председник.

ДРУГИ ОГЛАСИ.

Због техничких неприлика у штампарији, као и због тога, што је потписани тек сад добио све потребне податке за учитељски шематизам, неће објављени **„Учитељски календар" за год. 1906.** изаћи сад, него ће пред почетак идуће школ. године изаћи **нов**

УЧИТЕЉСКИ КАЛЕНДАР за школску 1906./7. годину

и на са свим новој основи, ма да је већи део календара већ сад готов. Јављајући ово, молим г. г. претплатнике, да ми изволе јавити, да ли желе да послата претплата важи и на нов календар или желе, да им новац вратим натраг.

Земун, фебруара 1906. *Болдан Ж. Ђурђевић,* учитељ.

ПОЗИВ.

Српска Учитељска Новчана Задруга у Новом Саду позива учтиво господу чланове у IV. Редовну Скупштину која ће бити у Новом Саду, у четвртак 16. (29.) Марта 1906. у 9 сати пре подне у задружном локалу [Српски Учитељски Конвикт.] Дневни ред: 1. Оверење чланова. 2. Закључни рачун за 1905. год. и извештај Управног и Надзорног Одбора. 3. Предлог Управног Одбора о претварању I. кола удела у деоничко друштво и о чистој добити. 4. Избор трећине чланова у Управни Одбор и избор Надзорног Одбора. 5. Евентуални предлози. 6. Избор чланова за оверење скупштинског записника. (По 49. §. задружних правила скупштина може ваљане закључке доносити, ако присутни чланови заступају бар једну петину удела. По 48 §. може сваки члан заступати још једног члана у скупштини.)

У Новом Саду 23. Фебруара 8. Марта 1906.

Управни одбор.

Рачун изравнања на дан 31. децембра 1905.

Пасива

Главница I. кола	К 21312.—
Главница II. кола	5544.—
Брисана главница I. кола	3028.85
Брисана главница II. кола	150.—
Улог на штедњу	9268.71
Резервни фонд	38.59
Засебан резервни фонд	38.59
Ресконт	12379.—
Веровници	33.19
Добитак	2019.20
	К 53812.13

Актива

Благајница		871.90
Менице		48658.—
Предујмови на уделе		3910.22
Основни трошкови		
I. кола	К 320.—	
II. кола	231.64	
	551.64	
по одбитку 50% од I. кола К 1601.—		
„ „ 70% „ II. кола „ 46.33	206.33	345.31
Дужници		27.70
		К 53812.13

Рачун Губитка и Добитка.

Приходи

Пренос добитка из 1904. године		К 617.59
Камате:		
од меница	К 3489.55	
од предујмова на уделе	63.85	3553.40
Закаснина		120.82

Провизија		384.94
Уписнина		220.—
		К 4896.75

Расходи

Камате:	на ресконтоване менице . .	К 630.36	
	на улоге	457.82	1088·18
Станарина			150.—
Плате			1071.—
Пореза на камате			46.05
Трошкови			315.99
Отпис од основних трошкова			206.33
Добитак			2019.20
			К 4896.75

У Новом Саду, 31. децембра 1905.

Јован Вучковић	Танасије Костић	Мита Ђорђевић
књиговођа.	благајник.	председник.

Чланови управе:

Павле Терзин, Милан Радивојевић, Ђока Михајловић. Радован Малушевић, Ђока Гајин, Богдан Поповић, Кузман Миловановић, Крста Малеташки.

Са главним и споредним књигама сравњено и у реду нађено.

Надзорни одбор:

Ђорђе Поповић Др. Веселин Ђисаловић

ПРИЛАЖИМО ФОНДУ

СВЕТОГ САВЕ!

„Школски лист" излази после сваке седнице Школског савета и у месечним (односно у јуну - августу полумесечним) роковима између седница, годишње, 12—13 пута на по 4, годишње на 50 табака. Претплата износи 12 К годишње а шиље се Администрацији Школског листа у Карловцима (Срем). Приправници, затим српски народни учитељи, који своју претплату заједно са општинском пошљу, плаћају (колико фонд Школског листа дозвољава) половину цене.

Званични огласи стају 10 круна кад се три пута, 8 када два пута, а 6 кад се само један пут уврштују. Други огласи по ¼ стране исто толико. — Вересије ни за огласе ни за претплату нема. — Рекламација се прима најкасније 8 дана по изласку наредног броја. После стаје свака свеска 1 К.

У Карловцима 3. (16.) марта Ђорђе Поповић уредник.

Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима 1906.—128.

ЗВАНИЧНЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

XII. Наредба Школског савета упућена епархијским школским одборима у Вршцу, Новом Саду, Сентандреји и Темишвару, да се у погледу предавања мађ. језика не сме одступати од наставне основе и распореда часова, које је прописао Школски савет.

54. *Ад Ш. С. бр. 587./05.*

Поводом дописа славноистог у ствари наредбе високог кр. уг. Министарства богочасти и јавне наставе од 15. августа 1905. бр. 72.000 о предавању мађарског језика у немађарским школама, упућује се славноисти да тамоподручним срп. прав. месним школским одборима и учитељству изда строгу наредбу да се у погледу предавања мађарског језика у српским вероисповедним основним школама имају тачно придржавати наставне основе од 25. априла (7. маја) 1895. под бр. Ш. С. 80./94. ex 1895. — и распореда часова — те да никако не смеју одступати.

XIII. Представка Школског савета против Берзевицијевог законског предлога.

55. *Ад Ш. С. бр. 727./04.*

Високи заступнички доме!

Преузвишени г. кр. уг. министар јавне наставе и црквених дела поднео је Високом Посланичком Дому законски предлог: „Ради измене XXXVIII. зак. чланка од 1868. год. о основно-школској јавној настави и XXVIII. зак. чланка од 1876. год. о вишим школским властима.“

Пошто би се тим предлогом наше школе у Угарској не само довеле под неоправдани и непосредни државни надзор, него би се нашим автономним школским властима онемогућило обављање надзора и управе наших школа у сопственом автономном дело-

кругу, шта више, наше би се школе сасвим одстраниле од испуњавања своје мисије, те би се исте и коначном уништењу изложиле: у дубоком поштовању потписани православни српски народни Школски савет као врховна нар. црквена аутономна школска власт српских православних народних школа, усуђује се ступити пред славну Кућу у интересу школа овомитрополијских верних из Угарске, у сврху заштите њихова вероисповедног карактера, као и ради самосталног уређења, које се има у сопственом аутономном правном кругу обавити — са овом представком:

Високи Доме!

Вероисповест нашу државни закони признају рецепованом, услед чега смо у праву захтевати, да верни наши не само не буду узнемиривани у унутарњем свом верском животу, да нису запостављени усљед тога што припадају овој вероисповести, него смо у праву и то захтевати да нико и ништа не чини сметње — па чак ни не отештава распростирање верског учења међу верним, нити васпитавање религиозно-морално.

Наша црква, по упутству примљеном од свога Божанског Оснивача, проповеда верско учење не само међу одраслима, него посећује своје верне већ у добу када се осећаји буде, да међу осећајима добре негује, храни, а зле већ у клици да угуши — да верне своје почевши већ од најмлађег детињства одгаја у верском и моралном правцу. Стога је тежила наша црква већ од најстаријих времена за тим да своје верне, који код нас одмах после св. крштења примају и св. тајну миропомазања, да их одмах од детињства окупи око себе, да ради њихова религиозно-моралног васпитања оснива школе. Такове установе бејаху, почевши већ од почетка средњег века, веома многобројни манастири и њихове школе, одмах пак после великог пресељења у ову отаџбину и народне школе, које смо, у колико нам јача сила није стала на пут, свугде отварали, па и тамо, где смо само 15—20 школообвезне деце имали. И школа је постала не само темељем наше цркве, него и њезиним телом, саставним делом у толикој мери да смо ми не само за религиозно-морално васпитавање у опште, него и за предавање саме науке о вери изображавали световне особе, те смо и то поверили световним учитељима и учитељицама.

Државна власт од најстаријих времена, налазећи акцију цркве око ублажавања нрави за спасоносну, не само да је добрим оком гледала овај труд наше цркве, него јој је скоро прискочила и у помоћ. Шта више и од онога доба, од кад се школе почеле за „политикум“ сматрати, па све до најновијег доба, владало је код државних влада то здраво мишљење да држава, и за постизавање својих нарочитих циљева, потребује религиозно-морално васпитање, а да оваково васпитање могу давати само детиње надлежне црквене власти и органи. И још и тада остављаху учитељима рецепованих вероисповести потпуно слободно поље, када су школе са свим у своје руке узеле (Бахова система, граничарско школовање и т. д.).

Међутим законски предлог безобзирце прекида са овим спа-

соносним начелом и док немилице гази столетном борбом стечену и суревњиво пригрљену црквену автономију, дотле с једне стране спречава, а с друге потпуно онемогућава цркви да своје досадање свагда благотворним признавано деловање и на даље продужи. Док дакле предлог тај покушава да досадање религиозно-морално васпитавање онемогући, дотле цркву нашу напада у њезину основном животном праву, те је изазива у борбу на живот и смрт.

Да је пак зебња наша потпуно основана, да бојазан наша нема ни трунка претеривања, то се види из овога зак. предлога већ на први поглед, и без примера које би примена закона показала. У осталом слободни ћемо бити, у ниже наведеним тачкама, покушати показати и доказати, колико је овај законски предлог по нашу народно-црквену автономију и наше школе убитачан.

1. *Законски предлог гледа да отештава, у неким случајевима пак хоће сасвим да онемогући, да наша црква у сврху религиозно-моралног васпитања дође до својих верних који полазе народне или учитељске школе, те верне наше излаже томе да из науке о вери остану без оцене.*

У кругу правосл. цркве постале су посебне самосталне цркве по народностима, које су временом толико сасле са дотичном народношћу. да на пр. и закони кр. Угарске признадоше потребу, да се румунска прав. црква одели. Док је IX. зак. чл. од 1868. год. на тај начин признао цркви нашој, као чистој српској народној, право постојања, дотле је XLIV. зак. чл. од 1868. год. у 10. и 14. §-у и засебно изрекао, да црква онај језик, којим ће опћити са својим вернима, сме независно од сваког утецаја сама опредељивати.

Тако дакле наша црква може своје учење само у кругу Срба и на српском језику проповедати, другим језиком нигде и никог не може поучавати, већ и са тога простог разлога, што учитељи њезини стичу своје знање из таквих књига и морају се ослањати на такове уџбенике, који су на српском језику написани.

Саме су пак молитве и црквене књиге на цркв. словенском језику написане. Присвајање овога језика пак јесте с једне стране по себи засебна тешкоћа, а с друге стране — обзиром на огромно градиво — постало би потпуно немогућим, ако се не би могло ослањати на познавање сродног српског језика и на азбуку у српском језику примљену.

Исто тако су на цркв. слов. језику састављене и оне цркв. песме које код нас већ шк. деца морају знати, без којих се у нашим црквама не може свршавати богослужење. Присвајање ових песама такође чини једну неопходну потребу у нашем религиозно-моралном васпитању које треба и црквеним захтевима да одговара.

Када дакле упитни зак. предлог захтева од наше цркве да своје верне, који полазе школу, поучава на мађарском језику (§. §. 14. 64. и т. д.), тада захтева од наше цркве потпуну немогућност, где не помаже ни излика 14. §-а, јер и тај допушта употребу матерњег језика тек поред мађарског језика, па према том изгледа да тај тражи, да све литургијске текстове, молитве, црквене песме и т. д. преведемо и на мађарски језик, да мађарски појимо. . . . .

Када пак исти тај предлог 58. §. XXXVIII. з. чланка од 1868. г., који носи карактер основног закона, једним потезом пера хоће да уопће ван крепости стави, те када 5. тачка §-а 14. употребљава тај начин, да у школама са мађ. наставним језиком прописује поуку у матерњем језику оне деце, која не говоре мађарски (овде дакле није говор о свој немађарској деци, нити о култивирању матерњег језика) тек „према могућности“, тада — да религиозно-морално васпитање и не споменемо — пред учење верских истина нагрће такове препреке, поред којих уопће нећемо моћи ни говорити о побожности, него највише о каквом-таквом мућању неколиких молитава без разумевања.

Пошто ми на послетку у својим вероисповедним школама — као што је и посве природно — религиозно-морално васпитавање сматрамо за једину главну сврху и пошто је при поучавању у сваком наставном предмету главно тежиште на том, те пошто сву делатност наших школа групишемо око тога; ову концентрацију хоће да онемогући свако оно расположење тога предлога, које би захтевало да ми у својим школама ма који предмет предајемо на другом, осим на српском језику. О апсурдитету српских вероисповедних школа са несрпским наставним језиком биће касније засебног говора. Овде примећујемо само толико, да ми до душе у погледу присвајања мађарског језика, као таковог, а у свези са српским језиком, можемо располагати, али не можемо дати упутства ради поучавања у којем било предмету на другом, до ли на српском језику, осим ако нећемо да одузмемо својој цркви њезино обележје.

2 *Зак. предлог хоће да се умеша и у сам начин, како да се предаје наука о вери, шта више сасвим отворено хоће да обезбеђује у овом погледу веома пространо делокруг — министру.*

Јер у другу тачку 24. §-а, даље у 66. § — поред већ набројаних и за нас непребродивих тешкоћа — може се ваљда још толико утумачити да се о начину, како се наука о вери има предавати, вероисповест сасвим независно брине; али при ређању наст. предмета (13. 63. §) хоће предлог већ сасвим да пропише, да се верска обука има састајати из науке о вери и морале, као из два засебна и равноправна дела и ни из чега више, премда је врло јасно да се овакав назив не може — бар код нас не — назвати згодним и довољним.

Али предлог (§ 17.) за свакидањи део невероисповедних основних школа одлучно прописује да наст. план установљује министар; а о наст. плану науке о вери не каже ни толико, колико §§. 24. и 26, који (за повторну и учитељску школу) признају да је брига за обуку у веронауци „почасна дужност“ вероисповести. Исто тако одлучно прописује § 18. да се у невероисповедним школама сви уџбеници и учила, дакле и *веронаучна*, могу само са министарском дозволом употребљавати, а и не спомиње о томе да ли је уз то потребно и одобрење вероисповести — или (ваљада) ни није.

Са овим посве новим наређењима, а која су сасвим одлучног облика, хоће да се стави делатност цркве око наставе у веронауци под таково државно туторство које је до сад беспримерно и које би сасвим спутало благотворни утецај цркве.

3. *Предлог тај не само да све више излаже наше верне то опасности да васпитање неће остати у складу са учењем цркве, него омогућава да још и на нашим вероисповедним школама узмогну делати особе које ће међу нашим вернима расиростирати недисциплинисаност и безглавље, које ће у данoj прилици дражити и на саму апостазију од вере.*

Читавом тенденцијом својом, која се најбоље види из 32. §-а и из последње алинеје 46. §-а, иде предлог на то да се државне и комуналне школе развијају на штету вероисповедних. Поштo пак деца у таковим школама нису по вери раздељена, и по што се код тих ни не пази на то да учитељи буду исте вероисповести које су и деца: све би се више и више множили случајеви, где учитељи својим животом не дају пример онаковог религиозно-моралног живота, на какав би се деца требала навикавати, и све би се више ширила та аномалија да учитељев рад око васпитања деце неће стајати у складу са оним принципима, по којима се управља домаће васпитање те исте деце, и који служе за основу, кад црква опћи са својим вернима. А наступила би опасност још и у том случају, кад би се претпоставило да се учитељ у школском раду свом не би огрешио о црквене прописе, јер рад учитеља, у чијем се разреду деца разних вероисповести заједно васпитавају, и у најбољем случају шири индиферентност према учењу појединих конфесија, од чега би како црква, тако религиозно-морално васпитање великог уштрба имали. Но ни у самим вероисповедним школама не би било друкчије, јер 54. §. предлога, гласом којега се пресуда против учитеља, гласећа на амовирање, може тек после министарског одобрења извршити, протумачно је известилац овопредметне министарске анкете тако, да је и у томе случају, ако учитељ због каквог свог учина или нехатности „од стране своје сопствене власти“ у ствари и оправдано „може потпасти под казну“, још увек могуће да ће министар учитељев поступак „са гледишта јавних интереса умесним“ сматрати, те да амовирање таквога учитеља неће „одобрити“.

Ми у овоме погледу већ и до сада имамо веома богатог, али и врло жалосног искуства.

Уставно одговорна влада угарска наиме у смислу једне, 1897. године посебно у овоме погледу исхођење највише краљевске наредбе, поступа као највиши форум наше автономије и у школским стварима. И могли бисмо већ много примера навести, где учитељ и још како „може потпасти под казну“ — не само са посебног вероисповедног, него и са општег наставног гледишта и министар богочасти и јавне наставе у највише случајева нађе нешто за замерање, ако другде не, а оно код поступка, и ако не друго, а оно даје учитељу времена да и на даље чини изгреде, те да навлачи одиум на саму школу, па и на вероисповедну власт која је спрам учитеља немоћна. О томе гледишту, о гледишту т. зв. „јавног интереса“, без сумње не би давао рачуна министар ни по овоме законском предлогу, али ми, имајући у виду своје конкретне случајеве, слободно можемо рећи, да тај „јавни интерес“ у највише случајева нема никакве везе са школом.

И ова бојазан наша добива још много хране из §-а 56. овог зак. предлога.

До сада смо били спречени у томе да донесемо за своје учитеље мировинску уредбу и да креирамо мировински фонд. Да не бисмо то ни од сада могли учинити, за то је довољно расположење 49. §-а упитног зак. предлога, да све оне наше општине, чији се учитељи буду (ваљда) *признали* неспособнима за „успешно“ предавање мађарског језика, биле би обвезане да о своме сопственом трошку створе посебно место помоћног учитеља.

Сад наш учитељ или се неће ни уписати у мировински фонд, односно или ће се одрећи државне потпоре, која му припада, или ће положити споменуту, §-ом 56-им захтевану заклетву.

И на што се заклиње тада наш учитељ? Ни више ни мање, него да ће савесно, верно и тачно извршивати наредбе отаџбинских највиших и виших власти. Дакле ни толико му не би било слободно рећи да је овде реч само о надлежним школским властима и о њиховим, само у сопственом делокругу донесеним правомоћним наредбама? А заклетва — ако смо вољни да јој приписујемо моралне вредности — треба да је такова, да се у њу не може што друго утумачити, него оно што у ствари треба да је у њој.

А куда води то везивање нашег учитељства таковом заклетвом, овде само с обзиром на наше црквене интересе толико наглашавамо, да смо и до сада имали много случајева, да су не само „више“, него и „највише“ власти издавале такове наредбе, које дубоко засецају у нашу аутономију, и да би са превременим испуњавањем тих наредаба наши учитељи одрекли били послушност својим сопственим властима.

Нека нам је дозвољено у интересу разумевања само један пример навести. Г. је министар на пр. наредио да дотле, догод ми односно испита за учитељско оспособљење не узимамо министарством одобреног правилника, кр. шк. надзорник не сме суделовати на истом испиту. У овоме случају (бар односно писменог дела тих испита) није се ни само кр. надзорништво покоравало истој наредби, која не стоји у противности само са нашом автономијом, него и са министарском опћом наредбом, изданом на основу закона. Шта би се догодило кад би наши учитељи положили ону заклетву, те кад би министар, или друга која виша власт, издала на наше учитеље упућену такову наредбу, која би их са њиховом вероисповедном влашћу довела у противност — на што, као што рекосмо, имамо такође више но један пример, шта би било, кад бисмо ми у таковом случају осудили свога учитеља на губитак звања?

Кардинална је дакле погрешка законског предлога то, што намерава да код нас дисциплину са свим растроји, што хоће учитељство наше да извуче испод нашег домашаја и тада, ако „у јавном интересу“ отвори у школи на пример кортешки табор, или кад верне наше хоће да задобије за другу веру или за другу, ма какву идеју, која је са вероисповедног становишта до душе врло опасна, али коју некакво министарство, које са нашом вероисповешћу баш не симпатише богзна како, „у опћем интересу“ баш неће тако штетном наћи.

4. *Васпитавање наших верних према начелима наше цркве потпуно онемогућавају она расположења предлога, односно они недостаци истога, који би нас у пракси ометали у нашем праву да дижемо школе.*

А то је природно и државним основним законима и посебно ујемчено право и дужност наше цркве, као рецепирање, а кад би се то поништило, наша би црква била нападнута у својим најбитнијим основима.

И на супрот томе што 25. § XXVII. зак. чланка од 1873. год. савља у изглед, да ће се школска ствар бивше Војене крајине чим пре путем државног закона довести у ред; на супрот томе, што исти тај § у начелу налаже, да се школске ствари тога краја, у колико год то одношаји допуштају, према одредбама XXXVIII. зак. чл. од 1868. год. имају уредити: право вероисповести у смислу споменутог XXXVIII. зак. чл. од 1868. год. што се тиче Војене крајине, још се не обезбеђује ни у упитном законском предлогу о нар. настави. Шта више, у погледу овога предела — у коме пак живи добра трећина правосл. Срба у Угарској, — није се респектовао ни сам 111. §. III. дела највишег краљ. рескрипта од 10. авг. 1868. год., који је 111. §. уставним министарством Угарске на нас октројисан, а који директно исказује да на школу односећи се 1.—110. §§. истог рескрипта заиста „важе у начелу и за Војну крајину; и који исказује још и то да се модификација има само у томе састојати, „да се при примењивању и изведењу овога закона у Граници нема ићи на заповедателно оделење постојећих смешаних школских општина у корист подизања српских вероисповедних школа“ и да се „код чистих вероисп. школа“ упитни закон „са обдржавањем садашњих школских установа“ има у живот спроводити „са најмогућнијим суобразовањем истих са нормама у овом закону прописаним“, ну опет једино са тим ограничењем да се при томе има „сваки приморавајући поступак избегавати.“ — Дакле не само да је у прошлости — примењиван и то веома често, „приморавајући поступак“, помоћу којега су и чисто српске вероисп. школе покомуњене; него се не допушта нашим верним ни отварање приватних школа (Панчево), што се пак с обзиром на XLIV. зак. чл. од 1868. год., а који у смислу 26. §-а XXVII. зак. чл. од 1873. год. важи и за онај крај, не би смело ускратити. Шта више тамо се такове школе, које одговарају јавној потреби, и затварају — што хоће да се и за нашу школу у Златици спроведе, иако је то једина школа у целој општини, те иако иста тамо постоји већ од времена пре 1871. године.

А да је одржавање овог вануставног стања у овим у Угарску још пре 30 година поново утеловљеним деловима не само по нашу цркву од фаталне штете — тă ствар назаренска је још увек горуће питање наше цркве — него је ово сепарисање народа и у политичном погледу врло опасно, довољно сведоче т. зв. социјални покрети, који су не само нашој цркви, него и влади не мале бриге задавали.

Директну и нову повреду би нанео нашем праву на отварење школа 50. и 51. § упитног предлога, чија заиста нечувена

наређења кулминују у томе што хоће да нареде намештање државног учитеља у вероисп. школи, односно да нареде и суспендовање, затварање вероисп. школе због нѐ криминалне, него због ваљда тек какве год ситне дисциплинарне кривице једнога од учитеља на можда раздељеној вишеразредној школи — и не хајући за то да није издржавалац школе можда потпуно невин у тој ствари, па и у томе случају, ако је вероисповедна виша власт све могуће учинила, да се погрешка не само не би поновила, него и да кривац буде кажњен.

Изигравању овога нашег права водило би и оно расположење у 7. §-у зак. предлога, гласом којега би се имала „надри-школом“ прогласити свака такова школа која не би имала просторија према захтевима хигијене.

Ми у овоме погледу имамо већ обилног искуства, како су еластични ти „захтеви хигијене“, те се стога најодлучније ограђујемо против тога да се наше школе, шта више и наши верни, а евентуално и наши учитељи, стављањем оваковог неодлучног захтева, излажу немилосрдној тој двострукој казни, да им се школа затвори, а осим тога још и да буду кажњени и то на основу „расправе“ код котарског предстојника, против чије се коначне пресуде, ма како неправедни били мотиви, — може једино молба ради натпрегледа влади поднети. Ограђујемо се у толико пре, што то хоће да буде јавно изигравање §§-а 15. 27. и 28. XXXVIII. зак. чланка од 1868. год., који по нашем уверењу дају сасвим довољно власти влади, али имају обзира и на наша права. А морамо приговорити на послетку и са тога темељног разлога, што хигијенски закони и наредбе, а наиме XIV. зак чл. од 1876. год., доста енергично располаже у овоме погледу и што се то никако не може ни претпоставити, да вероисповедна школска власт неће учинити све могуће ради поправљања школско-хигијенских одношаја.

Исто такво је и оно расположење истог тог § а, да шк. дворница мора бити у ту сврху уређена. Тек нећемо се ослањати на педагошку увиђавност надсолгабирова у томе погледу, да ли одговара својој сврси уређење наших школа!

Исто тако иде на крњење нашег права на подизање школа и оно расположење упитног предлога, које ставља ван крепости другу алинеју 34. §-а XXXVIII. зак. чл. од 1868. год., даље ћутке и 27. § истог закона, те налаже да у учионици на сваког ђака сад већ по 1 цео □ мет. простора може доћи, те да за смештање више ђака, шта више, да за смештање више него 80 ђака у једној (ма како пространој) дворници уопће, није довољна увиђавност и дозвола надлежне вероисп. власти, него да је за то потребна и дозвола министрова, која се дозвола само у томе случају може поделити, ако у тој општини уопће нема такове школе која би упитне прекобројне ђаке могла примити.

Ово расположење хоће дакле да присили наше верне на то да своју децу даду у школу, која може бити у сасвим противном правцу дела, но што наши вероисповедни интереси изискују, или

да нам децу отера баш у приватну школу, те да за исту плаћају уписнину и школарину, ма како исте високе биле.

На исти начин хоће да нам онемогуће вршење ових права наших и она наређења предлога, која хоће да натуре нашим школама у целини или делимице мађарски наставни језик, којему захтену наше срп. православне вероисповедне школе, као што смо то и на другим местима нагласили, уопће не могу удовољити.

5. *Предлог хоће без потребе а у великој мери да нам отешта издржавање наших школа, јер док неке приходе одузима од наших школа, дотле према њима на среду ступа са све већим и већим захтевима. И то тако далеко иде, да је јако основано наше страховање, да би са ступањем овога предлога на снагу закона наше школе изложене биле не тешкој борби, него крајњој пропасти.*

Казне су наиме досад увек падале у корист наших школских благајница. Овај предлог, квалификујући изгредом сваки преступ против овога закона (§ 9.), не наређује да новци од казни или јавне работе иду у корист истих тих школа, па ће се тако ти приходи од наших школа одузети.

Баш овамо води и § 49. предлога, премда у овом погледу не чини никаква позитивна расположења. Јер док код нас у име дисциплинарних казни одмерене уплате увек утичу у корист вероисповести, односно у корист школа дотичних, дотле се од стране управних одбора одмерене казне употребљавају на другу сврху. Зар не би већ из овога ницали на сваком кораку сударн између две заинтересоване странке?

Но у начелу штетно је по нас и оно наређење §-а 37. предлога, по којем не би било слободно од ученика повторне школе прикупљати ни уписнине ни школарине, даље оно наређење §-а 76. по ком су испити за учитељско оспособљење, па и приватни испити, бесплатни.

Изилази пак на среду предлог са читавим низом захтева. Јер док с једне стране учитељско оспособљење — на другом месту ћемо исказати, колико без разлога — превише отежава, дотле с друге стране хоће без обзира да подигне дотирање и то на начин који не води сврси.

Наш минимум је и до сад био већи од онога који је прописан државним законом, а према садањем предлогу разлика је до нишчезавања смањена, па још ни ова не би била ни толика, да је наш школски закон од 1892. превишњу санкцију задобио.

Кад нам се сад не би одузимала прилика да ово питање у сопственом нашем автономном делокругу уредимо, и сада би, као што се даје предвидети, наш минимум већи био од онога који упитни предлог препоручује.

Повреда дакле и тешкоћа не лежи у просечној своти, јер ова с погледом на оспособљење високога степена и на оскудицу у учитељима још увек дубоко стоји испод оне своте која би потребна била — него је повреда у том што се сада опет намерава *регулисање плаће автономног чиновника државним законом;* тешко је то, што се за све крајеве државе, забита села и велике градове, један и исти минимум установљава, у коју погрешку

наше уредбе никад нису пале — и тешко је то, што се доплаци опет безобзирно подижу, подижу се за учитељице којих има прекобројно на расположењу, исто тако, као и за учитеље; подижу се не само за оне, чија је плаћа, која се не може редуковати, двапут или трипут већа, него прописани минимум, него се отежавају прилике и за тај случај, када би доброг учитеља на таково место требало изабрати на ком је основна плата сама већа, него учитељева пређашња плата заједно са испуженим доплацима — где је међутим по издржаваоца теретна та околност да *мора* имати обзира и на већ заслужене доплатке. У ову погрешку наш већ споменути школски закон од 1892. године већ није пао и ово није прописано ни за државне, нити друге чиновнике.

Исто то значи у крајњој конзеквенцији и све више и строжији захтев §-а 70. који се односи на оспособљење професора учитељских школа, при чему је заиста беспримерна она неправичност, што док 81. § у погледу изасланика, које министар изашиље на учитељске стручне испите, рачуна са тешкоћама и дозвољава да се учитељи и други стручњаци изашиљу као чланови испитног поверенства, дотле у погледу изасланика вероисповести, па ваљда и оних, који већ као професори делају, истиче као минимум 70. §-ом прописано оспособљење. Председник поверенства и од стране министра делеговани чланови његови могу бити народни учитељи, или стручњаци без икаква оспособљења, ну изасланици вероисповести треба да искажу већ много вишу и то формалну квалификацију!

6. *Многобројним специјалним наређењима својим хоће законски предлог тако, да сиута наше школе да се даље развијање њихово, које вероисповест треба да изведе и које би одговорило њеним посебним циљима, не само потпуно немогућава, него се искључује и могућност да се реализују на могући најмањи минимум сведени посебни законити захтеви издржавалаца школа. Шта више кад бисмо озбиљно узели минимални захтев предлога, онда би се предвиђене школе могле пре назвати инквизиторским мучионица, него заводима за васпитање и развијање карактера и ума.*

Предлог (22. §) одређује оно максимално време за које школе наше могу учитеље наше у рад упрегнути, а одређује то уистину тако високо да се даље од тога предлога заиста не може ићи.

Али одређује и минимум, и то такав минимум који је за нас већ сам по себи заиста тако идеалан максимум којему би се валда могли приближити, али достићи га — одрачунавши изузетно добре одношаје — у опће није могуће.

Ми до душе још не знамо, али можемо само нагађати, да ће они наставни планови, које би министар просвете прописао обвезно и за нас, бити исто тако штетни по наше интересе, као и овај законски предлог који потиче из истога тога извора.

Наставни план министров би наиме у погледу наставнога циља сачињавао минимум за вероисповедне школе (17. §).

Нигде није прописано, и ми се томе у садањим приликама не можемо ни надати, да ће министар засебан минималан наставни циљ прописати, преко којега ће се вероисповестима дати још

слободнога поља; него ће овде бити реч о оном наставном циљу, који ће министар за своје школе уопће прописати. А 17. § предлога још нам и искључује ту наду да ће министар при овом послу своме имати обзира на школе са немађарским наставним језиком, да ће дакле за ове један посебан наставни план прописати, као што је то и 1879. године учинио, и да ће у овом засебне минималне наставне смерове истаћи.

Морамо дакле рачунати на то да ће они наставни циљеви, које ће министар прописати за школе са мађарским наставним језиком и који немају обзира на засебне потешкоће у настави веронауке, и за нас бити обвезни.

Добро!

Наставни циљеви наставног плана министровог биће обавезни за матерњи језик и за све остале предмете. Али може ли се вероисповест задовољити у погледу својих школа оним наставним циљем, који ће министар прописати за невероисповедне школе из науке вере и морала, или оним временом, које он остави за постизавање циља који се слободно може поставити? Да ли се може замислити да ће наша црква која, као што пре развисмо, има засебних тешкоћа и то таковић које се имају јако у рачун узети, са временом зато одређеним на крај изаћи?

Пошто ће дакле црква, ради постигнућа својих циљева, принуђена бити да употреби сву ону снагу и време, које јој преко постигнућа минималним названих наставних циљева осталих предмета евентуално преостало буде: то је необорива чињеница да се од вероисповести као издржаваоца школе у погледу осталих предмета сасвим одузима оно природно право да у погледу тих такође слободно може установити и наставни циљ онако како то захтевају њене претензије и потребе.

Па сада тек долазе још §-и 15. и 16. предлога, који „настављају“ § 4. XVIII. зак. чланка од 1879. (онај који ће иначе у смислу §-а 92. предлога бити ван крепости стављен) и којима се хоће нашој угроженој автономији још један тежак ударац да зада, и то још и у већој мери тиме што, иштући немогуће, хоће наше школе, учитеље, па шта више и школску децу, да предаду на милост и немилост нижих надзорних и извршних власти државних.

Већ сама по себи та околност, што би и за наше вероисповедне школе за један предмет министар прописивао наставни план, ударила би рак-рану на нашим школама, од које, што ми зајамачно унапред држимо, никад не би к себи дошле. Та предлог већ у напред хоће да одреди да тај наставни план буде заједнички и обвезан за све школе без обзира на карактер њихов. Је ли могуће такав наставни план прописати, па ако ће и у сврху учења језика, који се неће сударити са учењем и интересом једне или друге вероисповести? Химна Келчејијева, да се послужимо само једним примером, учи ће можда у тај наставни план — а она садржи такво учење које се у српској православној вероисповедној школи не може учити. С друге стране, може ли се замислити да може једна вероисповест — ма само и један предмет — учити по наставном плану, који наставни план нема обзира н. пр. на

учења вероисповести или вальда у опће ни на религиозност, који ће према религији или према учењима вероисповести равнодушност ширити? На шта све треба да мислимо, ако узмемо у обзир оне многе могуће случајеве, оне безбројне сударе, који би при „подизању на важност", применили таква једнога наставног плана, као што се предвидети даје, могли наступити?

Већ и само ово наређење законскога предлога, као што се даје предвидети, довело би у немогући положај и нас, и наше учитеље.

Па ипак, наређење, које се односи на установљење наставнога циља, још и ово далеко превазилази — и ако узмемо у обзир да оно за постизавање циља потребни број часова такође обвезно захтеви од наших школа, то се упитни 15. § издиже као врхунац предлога, па изгледа, да не смера ни мање ни више, него то да ми сами напустимо наше школе, као такве установе које нас неизмерних жртава стају, а које би другом чему вальда и служиле, али нашим интересима апсолуте не.

Високи Доме!

Наше школе већ од четврт столећа приносе посебну једну жртву на олтар заједничке домовине, што на један ванредно тежак предмет више поучавају нашу децу, него школе Мађарства. И ми смо ове наше дужности из поштовања према санкционисаном закону, али и из сопственог интереса нашег, верно и предано вршили.

Ну досад је још дата била ипак бар могућност да ми и поред вршења ове посебне дужности тако уредимо наше школе, да оне и нашим потребама одговарају. У рукума нам је било наиме оно право да за све обавезне предмете како наставни циљ, тако уопће и наставни план сами установљавамо, да у свему наше интересе и потребе у првом реду у обзир узмемо.

Да ни то нисмо заборавили да у нашим школама пружимо начин, да се и мађарски језик научи, служи као довољно сведочанство отпис министарства просвете од 30. окт. 1896. г. бр. 56965, који од речи до речи гласи: „С умирењем сам сазнао из оног дела наставне основе, издате из седнице срп. прав. нар. Школског савета од 25. априла (7. маја) 1895. год. под бр. 80.94, који се на наставу мађарског језика односи и који ми је . . . приказан, да се је срп. прав. нар. Школски савет *сходно* постарао за уређење наставе мађарског језика."

А да министар то није без узрока рекао, споменућемо само то једно да је наш наставни план још виши наставни циљ ставио, него наставни план министров.

Откуда дакле жалбе?

Повреда је у томе што смо тај наставни план ми сами прописали, што је то изречно максималан наставни план, што смо при реализовању његову могли имати обзира на прилике; што смо га потпуно извести дали при најбољим приликама — а у најтежим приликама задовољисмо се добровољним настојањем, неким извесним минимумом.

Није слободно међутим мислити да ми у овом нисмо постигли успеха, који задовољава. Наше тактично поступање довело нас је дотле да су кр. школска надзорништва већи део наших школа — премда без икаква законскога основа — убрајала у школе са српским и мађарским наставним језиком, што другим речима толико значи, да виде да је у њима циљ потпуно постигнут. Што пак надзорништва у 10—15 постотака наших школа још увек нису задовољна са успехом, то се има свести на то што она са приликама у опће не рачунају, с друге стране пак на то, што су непоуздана, захтевајући мађарски „говор" већ у II. разреду и т. д.

Сасвим би друкчије стојала ствар, када би се наставни циљ обавезним државним законом прописао, када би за учење министар прописао наставни план који се има реализовати, и кад би закон ради извршења дао ону „санкцију", коју упитни законски предлог садржава.

Онда наиме ни последњи „походилац" школа не би могао узети прилике у обзир; добра воља, ревност не би била довољна — и ми би са сузама у очима морали гледати, како нам се гомилама затварају наше школе.

Та ми смо — са потпуно добром вољом и пожртвовањем — и досада учинили све што је само било могуће, постигли смо све што се постићи могло: тако да и ми осећамо запомагање наших верних који хоће да откажу оних 50—100% прireза, из којих се наше школе са великом тешкоћом издржавају и који већ устају против учитеља, што увек само мађарски уче, па и саму веронауку занемарују, у чијем заступству је постедњи сабор изгласао неповерење нама, као највишој автономној школској власти, што нисмо били кадри интересе школе против нигеренција државних власти одбранити тако, како су то издржаваоци школа желели.

Да пак разумемо, да ово није пусто и несновано страховање, морамо обратити пажњу на прошлост.

1879. г. су министар-председник и министар просвете пред лицем земље јавно изјавили, да није сврха законскога предлога увођење мађарског наставног језика, шта више, да се при учењу мађарског језика неће никакве присилне мере употребити, да неће никакве штете трпети онај који га не научи, да ће дакле он прост наставни предмет бити и научиће га онај који хоће. Законски пропис, да се министром одређени број часова узима у обзир, служио је према овом само на то да се ипак „пружи потребан начин", да не буде евентуално искључена могућност да мађарски језик „сваки држављанин" научити може. И с почетка је тако и било. Ми смо одређено време употребили, колико смо само могли, па иако нам је само тамо „говорило" свако школско дете тачно мађарски, где су за то и иначе прилике биле добре, а где смо ми наставу мађарског језика и пре XVIII. зак. чл. од 1879. год. прописали; али је на сваки начин и свуда стекло за то основа, да се могло, ако му је у животу тај језик био потребан, у истом брзо увежбати и на њему се изразити.

Али је на брзо дошла ера, када то није изгледало довољно; појавила се једна министарска наредба (30332|1902), која је хтела да нам покоси оно наше право да наставни циљ и наставну основу сами установљавамо, која је уводним речима закона други смисао дала, па је хтела наше верне *силом* да научи мађарском језику, — те која је наређивала да у нашим школама код сваког детета треба **успех** тражити и да овај успех има бити само онај који је министар у наставном плану за своје школе прописаноме истакао.

Дошли су приговори, претње, опомене — вексације, гоњење наших учитеља, дошло је много шта, што се наређењем самога закона не може протумачити.

И према томе какви су нам изгледи сад, када ови захтеви хоће да се подигну на снагу закона, кад ови непостижни циљеви хоће законом да се пропишу као такви који се имају реализовати?

Када бисмо већ могли видети обвезни тај министарски наставни план, онда бисмо и о њему могли говорити, ну овде је баш то судбоносно, што бисмо се по овом предлогу државним законом обвезали да реализујемо такав наставни план, који ће саставити оно исто министарство које је и овај овако опасни предлог поднело! Ко би био веровао 1879. год. да ће се у наставном плану за мађарски језик прописати да се мађарски језик не само сам за се као језик има учити, него да се има учити и с другим предметима „у свези", тако: са очигледном наставом, са рачуном, са историјом, са науком о уставу, са природописом и т. д. и т. д.? Ко би био веровао, да ће осим времена, које се има обратити искључиво на мађарски језик — а то мора исто толико изнети, колико се обраћа на матерњи језик, — државни школски народници и то захтевати — (и од вероисповедних школа!) да се у свези са матерњим језиком такође има предавати мађарски језик — дакле увек и на сваком часу? Не би био нико веровао, па се ипак збило! Па ко нам јамчи, да се неће и даље тако примењивати закон као што је чинило и само в. Министарство, а нарочито подручни му надзорници од 1879. па до данас, прекорачујући одредбе, односно праву интенцију закона?

Али једно видимо и из самог законског предлога, а то нас поражава!

Видимо да 15. §. захтева, да дете и рачунати знаде мађарски, а не само говорити. Видимо, да се од наше школске деце исто то тражи у погледу мађарског језика, од чега више ни у погледу матерњег језика није могуће захтевати. Јер се оно школско дете и на матерњем језику само толико може усавршити, да мисли своје према својим животним приликама уме изразити, да уме тачно читати и писати — тим пре, јер је н. пр. краснопис изостао из реда учевних предмета. Или зар на матерњем језику хоћемо да нам говори више него што захтевају животне прилике?

А да у овом разговору, „који одговара приликама живота", могу бити обухваћени и сви остали наставни предмети, то само онај не види, који неће да види.

Да пак у овоме у истину не познајемо граница, доказују

§§-и 58. и 64. предлога. Досад је и за учитељске школе то било прописано, да са свршетком исте влада питомац мађарским језиком, да може на њему настављати. Сад већ ишчезава ова мера, сада мора питомац говорити мађарски већ при примању. учити и мађарску књижевност, па шта више и још три предмета на мађарском језику.

Али ако и не узмемо у обзир ова даља смерања, толико је несумњиво да се наше школе стављају пред задатак који се неможе решити. Јер колико ће им времена требати, да деца науче мађарски језик до мере 15. §-ом постављене, то ће тек касније прописати министарски наставни план. Ну да им за то, ако хоће да напредују са грађанима мађарског језика упоредо, не остаје ни тренутка времена, то смо већ горе показали. Како пак предлог за успешно настављање у мађарском језику поготово преко мере тражи „санкције", јасно је, да би наше школе све своје време на то морале обратити; а из тога излази да би биле приморани или остале предмете пренебрећи, у првом реду као најтежи матерњи језик, или баш ваљда и саму веронауку. Куда води овај последњи случај, о том је већ било речи, о другом ћемо више говорити: овде још само сваком, који има подобност вида, упада у очи да наше школе, не само да неби више биле вероисповедне, још мање српске православне, него не би одговаре ни појму народних школа, јер би се у њима услед преоптећености и дух и тело дечије убило и она би се учинила неспособним за животну борбу.

И законски предлог се ни овим не задовољава — хоће да створи још једну немогућност, још један уникум.

§-14. предлога хоће у закон да убележи школу са два наставна језика.

Има на свету школа, у којима се осим матерњега језика као наставнога језика, други један језик учи; има их, где се дечји матерњи језик као помагало, тумач употребљава; има их где наставни језик није језик вежбе и овде се матерњи језик као предмет засебно предаје; има их, где деца осим матерњега језика још један језик говоре, или се у њему набрзо увежбају и онда им се ради вежбања у језику даје, да градиво појединих или свих наставних предмета — пошто су их већ на матерњем језику разумела и научила — и на оном другом језику испричоведају: али да два потпуно равноправна наставна језика буду у једној школи, да један учитељ цео материјал паралелно на два језика предаје за децу мађарског језика мађарски, за децу другог језика на њиховом матерњем језику, то је нешто чега још до сад није било. Резултат би био безусловно тај, да у опће не би било и не би могло бити успеха, јер не би научили ништа ни ови, ни они, него би изгубили све време које би у школи провели.

Ну пошто предлог и то захтева, да је за промену наставног језика потребно министарско одобрење, принуђени смо и ми ову ствар озбиљно узети — ма да су наша деца чисто српскога језика па према томе нам не може одузети редовним путем ни та условљена министарска дозвола оно наше право, да наставни језик своје школе сами установљавамо.

Предлог наиме није ставио ван крепости §. 45. XXXVIII. зак. чланка од 1868. А овај наређује, да су наше школе дужне примити и ону *иноверну* децу која нити своју вероисповедну нити пак комуналну школу не могу да полазе. И оваких примера имамо, и то не један — има и таквих да је иноверне деце у месту до 20, односно да их је 20%, па шта више, ваљда би се нашло и мађарске деце у том броју. Но па ми енергично протестујемо против тога да се наоктроише на нашу школу таква несмислена двојезичност ради неколицине такве деце, чији родитељи за установљене школе нису ни прилагали, који у укупности својој нису прилагали стално ни за годишње издржавање, па ни за инвестиције које се због њих самих потребнима указале!

Ово би било гажење таква кардиналнога права нашега, које нам право §. 14. XLIV. зак. чланка од 1868, па нарочито још и сам упитни законски предлог признаје — које би гажење права тим теретније било, пошто не можемо имати наде, да би нам после престанка једног овакова евентуалног стања министар дао дозволу ради успостављења пређашњега стања.

Да би се овде могло мислити и на тај случај, где би у подељеној школи у разним разредима школе 20 деце мађарског језика могло доћи у рачун, то. као и под садањим приликама без сумње немогуће, нећемо ни претпостављати.

Тако исто одустајемо и од оног изазваног подозрења, да и друго зачело 66. §-а крије у својим редовима такве смерове, јер то такође држимо за немогуће, да би нас когод могао приморати да примамо иноверна лица у своје учитељске школе.

Ну то смо још дужни да нагласимо, да целисходно унутарње уређење наших школа у толикој истој мери прече она наређења, која се односе на наше повторне и учитељске школе. У обзиру прве мање, јер искључиви наставни језик мађарски чини у опће немогућим, да ми и једну такву школу издржавамо; али тим више у обзиру друге, у којима бисмо са употребом ванредно много времена и снаге требали да образујемо учитеља — певаца, што упитни законски предлог, хотећи за поједине наставне предмете још и обим прописати, сасвим, али баш сасвим чини немогућим.

Да је пак циљ законског предлога заиста тај да развијање наших школа и давање правца васпитању сасвим одузме од нас, јасан је доказ оно наређење §-а 89. законског предлога, да хоће да се стара за интезивни државни *надзор*, а не за државни *врховни надзор*. Ако ову разлику тако схватимо, као што је природно, да органи врховног надзора надзиравају да ли је прописани минимум у школи или га нема, и ту поставе границу своме деловању, а непосредни надзорници управљају надминималним развојем, онда би у истину стајало жалосно са оним вероисповедним школама, којима би давали правац т. зв. државни „посетиоци" школа; а против тих смерова овог законског предлога морамо се најодлучније оградити.

Не смемо пак испустити из вида, да се овај бескрајни низ повреда — међу којима смо само важније истакли — наноси

нашим правима и нашој автономији само за то, да би се мађарски језик учио интензивније и успешније, дакле у ту *сврху* којој смо се ми, као што смо већ споменули, из сопствене добре воље врло лепо приближили — а да за постизавање те сврхе ово баш није згодан пут ни начин.

7. *Предлог хоће дисциплинисање школске деце и њихових родитеља да одузме из наших руку без икаква основног разлога, а када то чини, пада у такву погрешку која би повукла за собом последице које се не могу унапред ни израчунати.*

Први §§-и хоће да узму из руку наших власти, а да предаду државним односно политичким органима: ослобођење од полажења школе, надзиравање над редовним уписивањем и тачним полажењем школе, кажњавање изостанака, пропис одредаба које се на ово односе, шта више и давање дозволе за полагање приватних спојених испита, па и полажење свакидашње школе преко шест година и т. д.

Истина да се догађало, те су и наше власти доста пропустиле у овом погледу, ну ово се може растумачити тиме, што школе већ ни до сада нису у довољној мери одговарале народним потребама и што се преоптерећеној деци ни до сада није школа омилити могла.

Но изостанцима већега размера — бар по нашем искуству — нису школски одбори, него баш политичне области биле узроком, које одмерене казне или у опће нису никад ни истеривале, или су то чиниле врло касно.

Док овако с једне стране казна није имала потребног успеха, дотле је дете годинама избегавало школу, и на највећу казну, која је постепено требала доћи, није никад ни дошао ред. Данас је ова ствар у главном већ у рукама политичких области. И шта је резултат? Да у Бечкереку, Сомбору, дакле средишту жупанија, увек опада број оне наше деце, која примају законом прописану обуку, а у већим сеоским општинама, насупрот свем нашем настојавању, 30—50% износи број оних који се ни не упишу. Свему овоме је узрок оскудица у натпрегледању и истеривању, а то се види и отуд, што се у гореспоменутим средиштима жупанија тек око половине октобра или и доцније разашиљу „прве“ опомене.

И предлог хоће сада да повери ствар тим истим органима који — признајмо искрено — и не доспевају да ове послове изврше. У овом погледу међу тим не жели „санкције“, премда добро знаде да досадања законска наређења не дају јемства за то да ће се ствари на боље окренути.

Него има ово и другу једну страну коју, бар с обзиром на наш народ, не можемо из вида испустити.

Сеоски народ не прима из политичке области никоје расположење с повереньем. Свако њено доброчинство сматра данајским поклоном и избегава је, где год може. Ови су органи апсолутно неподобни за то, да народу школу омиле. Сав онај одијум, са којим су се ови и до сада морали борити, од сада ће и положај школе отежавати и Бог сам зна, шта све из овога може бити.

Чему је пак наређење §-а 62, то већ у истини не знамо, већ ако није и то једно од оних наређења предлога, која хоће авто-

номију црква без икаква узрока да крње и министарску омнипотенцију да подигну. Ваљада тек не помишља предлог на неку врсту §-а 54. и на његов морални утецај?

8. *Намера је предлогу да ради ничим не оправданог појачања државне свемоћи, образовање и оспособљење учитеља из наших руку одузме, а тиме вреда такозо право које је нама и у доба најкрућег апсолутизма светим признавано.*

IV. одељак упитног предлога, док с једне стране специјалним расположењима својим хоће у толикој мери да одузме васпитање и образовање учитељских приправника из руку вероисповести, да би ту већ не само давање правца, него и скоро сваки уплив вероисповести искључен био; дотле с друге стране хоће да још и од досадашњега већа права даде контролним, односно „надзорним“ органима државним; шта више ставља такове захтеве којима наша црква никако не би могла удовољити, и поврх свега тога још хоће да заведе и т. зв. државни стручни испит за оспособљење учитеља.

Јер да је реч овде о томе, да се држави ради повишења оправданог ниво-а оправдани утецај зајемчи, тада би предлог у опште био непотребан, јер за ово дају потпуно доста прилике XXXVIII. зак. чланак од 1868. и XVIII. зак. чланак из 1879. год. по којима су не само наставни предмети државних препарандија обавезни и за вероисповедне, него и обим наставних предмета, а при испиту за оспособљење онде је краљ. школски надзорник, или од министра именовани заменик његов са заиста неограниченим делокругом.

И када не бисмо познавали степене развића, не бисмо ни били у стању разумети зашто предлог насилно истиче државни „стручни испит“ који подсећа на школско устројство у држави Кини. и зашто се учитељство поново и у закону понижава, па се његов „основни испит“ своди у вредности на разредни испит, када се од њега тражи још и једногодишњи практичан рад и полагање испита пред засебним поверенством, да би могао постићи „степен зрелости“.

Творац предлога наиме ни сам није веровао, да ће једна вероисповест издржавати такову учитељску школу у којој ће се завршни испити полагати на другом језику, а не на оном којим се предавало и пред државним властима а не пред својима. Пошто му је пак било потребно то по изгледу популарно средство да се испити за оспособљење полажу на мађарском језику, дошао је у предлог т. зв. стручни испит. Јест, али међувремено је са толиком пажњом састављена анкета, чија је задаћа била, као што се то један члан њен (Комјати) нехотице изговорио: „да и јавно мњење припреми, разбуди“ — тврдила да је то могуће, да се и у самој учитељској школи, бар неки наставни предмети, на мађарском језику и предају. Па је према томе и ово дошло у предлог, али је остао и стручни државни испит: ако остане, неће шкодити, а ако буде требало попуштати, лакше ће се моћи, кад се има од двоје, него само од једног.

Али прелазећи на сам предмет даље, морамо истаћи да је

првога реда питање овде, да ли би овопредметна расположења предлога била целисходна у случају, ако би наше учитељске школе и надаље могле постојати?

Уз овакову оскудицу у учитељству и поред тако јадне дотације — заиста је смела помисао да се ниво оспособљења још подигне, и уз то да се учитељи још обвезују, да у сврху бесплатног држања пофторне школе још и један засебан курз слушају и тамо нов испит полажу! Али добро! Претпоставимо — што је у осталом немогуће — да ће држава скупити доста питомаца и да „зрели" учитељи неће радије отићи у жељезничарску, општинску или другу коју службу, и претпоставимо да се овоме у опште на овај начин још *може* помоћи: неоспорна је чињеница да се овде не траже образованији, позванији учитељи, јер се ово као што већ споменусмо, и по досадашњем постићи може, него се хоће да створи зависан положај, хоће се да се створи могућност — што је донекле и досада могло бити — да држава школе једне народности или вероисповести лиши њених учитеља и тако раздели вероисповести на јединице од „недомољубивих" црквених општина или шта више од „недомољубивих" вероисповести.

Јер ако неко тврди да ће онај учитељ, који испит за оспособљење положи и пред државним поверенством, умети међу народима наше домовине боље ширити осећај узајамности од онога, коме се ова засебна тешкоћа на пут не ставља, тај врло погрешне конзеквенције изводи. Јер када би овим и хтели постићи још виши степен образовања, што не стоји, јер нема вероисповести која ово од своје добре воље у исто толикој мери не жели, колико и држава — и тада не би у данашње доба са оваквим средствима дошли ближе „главној сврси" претапања за којим, као што изгледа, предлог иде, јер је опште признат факт, да виша образованост развија и индивидуалност, па и народносну индивидуалност, а не умањава је, и да притисак, рецимо насиље с једне стране безусловно изазива отпор, а никако покорност.

Док бисмо ми дакле с једне стране услед уважања овог државног стручног испита — који никакав напредак не представља — ишли на сусрет опасности, да ће нам школе остати без учитеља, да ће нам учитељске школе још празније бити, дотле би наши учитељски кандидати, још већма него до сада и још у већем броју, били осуђени на такову судбину, да после осмогодишњег тешког школовања, оставши без дипломе, буду избачени на сокак, те да се или иселе ради коре хлеба, или да се пате овде множећи број на свако зло склоних невољника.

И да би се овај опасан резултат постигао, предлог хоће још једно расположење да учини!

Данас ученици стичу практично знање — при добром заводу у потпуно довољној мери — у вежбаоници уз надзор стручног професора и практичног учитеља вежбанице.

Предлог ово оставља, али по узору образовања средњошколских професора, где систематско вежбање у вежбаоници није обавезно, такође прописује једногодишњи практичан рад.

Али за ово предлог не пружа доста прилике.

Јер док с једне стране оставља у крепости 139. §. XXXVIII. зак. чл. од 1868. год., по којем се упражњена учитељска места имају за по године попунити; дотле хоће са 40. §-ом потпуно да укине институцију помоћних учитеља. Па где да стеку кандидати једногодишњу праксу?

Предлог се позива на 49. §.

Зар толико учитеља да се суспендује на годину дана, да сви кандидати на оваким местима могу стећи потребну „праксу“?

А по истеку две године испит се већ не би могао полагати, само у случајевима који заслужују ванредан обзир, па и онда само дозволом министарства које, као што видимо, не признаје право, па откуд ће признавати справедљивост, обзир.

Али има још једна могућност; но та подлежи колико педагошким, толико исто и другим замеркама.

§-82. предлога лепо обележава, на који начин може кандидат као приватан учитељ постићи потребну праксу.

Пракса би требала да да прилике за вођење неподељене мешовите школе и то бар за једну, ал за читаву једну школску годину. Ово је не само најтежи, него и најчешћи случај у држави, тако да ће већи део учитеља почетника доћи у овакве прилике.

Заиста је чудновато, да предлог потребну праксу за то хоће да да путем приватнога учитељевања!

Ну и нема толико приватних ученика у држави, јер свршавање основне школе приватним путем спада у изузетке!

Заиста постаје појмљивом сумња наших верних, да је скривена намера овога предлога ширење приватне наставе, искључење наше деце из оних школа које родитељи њихови издржавају. Јер ако родитељ хоће да употреби оно своје природно право да своје дете онако изображава, како то сам за најбоље нађе, онда фактично у приликама које овај предлог, као што изгледа, хоће да створи, може то постићи само овим путем.

Јер да предлог не допушта да се школе у оном правцу развију, какав жели велика већина становништа, какав желе засебно организоване групе становништва, вероисповести, то смо већ доказали.

И део предлога, који се односи на образовање и оспособљење учитеља, фактично у томе кулминира, што хоће учитељима да даде удела у специјално мађарској култури!

Ово не треба ни да доказујемо, јер предлог хоће у препарандијама за мађарске предмете да одреди и број часова, а пропис за основни испит оставља министру; па не заузимају прво место стручни предмети, него „хунгарика“ ни на самом такозваном државном стручном испиту, за који још увек стоји, да му је главна сврха да испита, да ли кандидат до „потребе предавача“ влада оним језиком, познавање којега се тражило од њега још при примању, на којем се четири предмета кроз четири године предавало, и на којем је и испит полагао.

Колики је материјал, који би био прописан и шта би све питали и осим овога на т. зв. стручним испитима, то се може слутити.

Ово је по себи већ једна повреда.

Ово је ћутећки стављање ван крепости XLIV. зак. чл. од 1868. год. јер по 7. §-у овог основног закона дужан је министар и у државним наставним заводима бринути се о томе, да се грађани ма које народности, а који живе у већем броју заједно, *могу изображавати* у пределима у којима живе *на свом матерњем језику све донде, где почиње више академско образовање*" — јер споменути закон у својим уводним редовима јасно и отворено говори да „потпуна равноправност држав. грађана у погледу осталих прилика остаје потпуно нетакнута", а само су „ради државног јединства, практичне могућности владе и управе и ради тачног правосуђа" била потребна нека одређења, која је одређења одмах учинио, и то тако да се ова не могу прекорачивати, не само с погледом на справедљивост, него ни са правног гледишта.

Но повреда је ово намерено расположење не само за то што не дозвољава ни у вероисповедним заводима образовање и оспособљење учитеља на материњем језику, дакле да се сви предмети на материњем језику полажу; него и за то што, одредивши максимално време наставе, не чини могућним неговање матерњег језика, па и само обучавање у науци вере. Јер ако питомци на „хунгарика" морају толико исто времена употребити, колико и у држав. учитељским школама; ако — што много више времена и снаге захтева — исти тај материјал уче не на свом матерњем језику, него на мађарском; ако из свију осталих наставних предмета морају савладати исти материјал, који је прописан за државне учитељске школе: одкуда би могли наћи времена за неговање матерњег језика, од куда би нашли времена за изучавање градива из веронауке?

А уз то код нас, што поново наглашавамо, учитељи морају бити учитељи-појци, па се према томе морају тако и изобразити и морају савладати не само тешкоће црквс. словенског језика и црквеног појања, него морају стећи и то оспособљење, да могу и веронауку као наставни предмет предавати, јер су у смислу 23. §-а прев. одобрене школске Уредбе и на ово обвезани.

Па поврх свега овог долазе, ради могућности бесплатног поучавања у економским повторним школама, засебни државни течајеви, нарочити стручни учитељи! Као да вероисповестима не лежи на срцу материјално добро стање њихових верних, као да се и оне не брину довољно о практичном обучавању и о васпитању и оспособљењу учитеља у овом правцу.

Ал истина, државни школски надзорник може и у овом погледу дати привремено ослобођење — а вероисповести не могу!

При оваком стању ствари заиста смешним изгледа, да се и при државним стручним испитима даје нека улога и изасланицима појединих вероисповести.

Могу они „оспособљени" и од министра „потврђени" изасланици наших авт. власти бити ма каквога мишљења, када их могу свагда надгласати изасланици министрови који треба да су (само!) по могућности исте вероисповести (да ли пак треба

да разуму и језик на коме се води настава, односно полаже један део испита, о томе нигде спомена нема). Но у рукама председниковим и у најбољем случају остаје Дамоклов мач, да једноставно ускрати потпис и кандидата упути — на нове муке, пред другом испитном комисијом.

Но ни ово још није доста. Предлог при свем том изашиље на основни испит државног шк. надзорника и поверава судбу кандидата њему на милост и немилост.

Па најпосле и међу саме прелазне одредбе поткрада се једно ново одређење (§ 83.) да се свршени учитељски кандидати ни у привременом својству не могу пристављати, ако немају дипломе, којом могу доказати, да су способни за предавање мађарског језика. А ово је већ до сада била пракса која се на слову закона оснивала.

Па ипак још увек има расположења, која у себи повреде садржавају!

§. 81. предлога фино утискује да ће се поверенство за државни стручни испит само при таким заводима постављати „који су устројени према прописима овога закона". Шта ово значи, то може знати свако, ко има иоле искуства, ко зна да се свакоме заводу могу наћи замерке и ко види, како су еластична овопредметна одређења у предлогу.

И према томе може министар ускратити именовање поверенства за који завод год хоће, само ако му дође воља, да овај испразни, затвори.

И зато није ни требало расположење 85. §-а. Али је ипак зато ту, да се може законитим назвати и такав поступак — за који је већ тако исто било примера у овој држави.

У тако жалосном времену живимо, да један законски предлог већ и то хоће да предпостави о нама, да би ми у својим заводима трпели морална зла, па чак и протудржавне тежње!

Претпоставља да једна вероисповест не ће бити кадра овакова зла из корена лечити.

Ал не, овака претпоставка је невероватна! Не мисли се у предлогу, као да вероисповест не би била кадра оваково зло излечити, него се једино то хоће, да министар згодним изговором против сваког професора учитељских школа може покренути дисциплинарну истрагу; да својим великим захтевима може ма који завод одмах затворити.

Шта више већ се и о томе побринуло, како ће се уз примену врховног права надзора расположити са имањем таковог завода.

Заиста лепи изгледи!

9 *Предлог хоће да изложи наше учитеље самовољи средњих шта више најнижих политичких органа, и уз то, не пружајући довољно одбране против неоснованих вексација, хоће да створи и издржаваоцима непријатности и материјалне штете.*

По нашим је уредбама и у смислу учења наше цркве циљ дисциплиновању поправљање. Одмазда је искључена, па и сама осуда на губитак звања употребљава се тек онда и зато, када се учитељ већ никаквим присилним мерама не може да поправи.

Предлог пак, кад искључује хришћанску трпељивост и опраштање у нади на поправљање, стоји у потпуној противности са овим, а то — што је сасвим природно — још већма руши дисциплину, о чему је већ напред било речи.

Али без обзира на то, што смо ми казни као таковој у начелу противни и што је одузимање поступка из наших руку дубока повреда наше автономије и рушење реда: наше реалне тужбе у првом реду иду против тога, што се наши учитељи предају управним органима који су ненаклоњени нашој автономији и не могу се упоредити са судовима који у име краљево суде — и који се најпосле, не бринући се о основним сврхама школе, дају уплисати и од политичких момената и то због тако еластично одређених преступа, у које човек само оно не може утумачити што неће.

Колико је тежња овога предлога да буде *двосмислен*, нека покаже тачка 4. 49. §-а, по којој се има казнити онај учитељ, који се и против забране 18. §-а IV. зак. чл. из 1903. год. *бави пословима* око исељавања. Без обзира на то, што не постоји она тврдња образложења, као да би власт према таковом учитељу немоћна била, јер је за ово са свим доста 141. §. XXXVIII. зак. чл. од 1868. год. односно званична заклетва учитељева: из образложења се види да ова одредба управо и не помишља на 18. §. на који се позива, јер овај забрањује учитељу да буде у својству *повереника*, за што му је потребна дозвола и од министра унутрашњих послова и од његове претпостављене власти, а коју ни онако не би добио — него мисли на сасвим нешто друго, на име на то, да учитељ не сме ни на који други начин потпомагати исељавање, што не само да није редарствени преступ, него што односни закон није сматрао за потребно никоме ни забранити.

И то чини предлог због неколико наводних случајева — и ставља поступак одмах у руке политичких органа, као да би се могло претпоставити, да ће црквена власт трпети, да јој се чиновници ради недозвољене добити баве послом око исељавања.

Можемо дакле слободно тврдити, да прве три групе преступа такође другог смерају, негошто говоре. А већ и што кажу, много је!

Већ смо рекли да ми увиђамо потпуну немогућност, да наши учитељи у свом пословању одговоре свима трима захтевима. Тачка а.) 49. §-а хоће да постигне, да се захтевима, означеним у 15. и 16. §-у, безусловно задоста учини, па ма се све друго и занемарило.

Али је питање, може ли се замислити учитељ, који би томе и у толикој мери задовољити могао, у којој ће то мери поједини школски надзорници истраживати. Јер истина да предлог, бар привидно, само у тим случајевима хоће да учини расположење, када учитељ неће или није кадар, и то због својих недостатака, да испуни своје дужности. Али ни овако нема сигурности, да не би били кажњени и они учитељи који имају законом прописано оспособљење и који фактично из све снаге настоје да постигну успех.

Ваљада тек неће срески начелник установљавати, да ли један прописно оспособљени учитељ зна толико мађарски језик, да може на њему предавати; ваљада тек неће овај политички орган водити

истрагу у том правцу, да ли су тешкоће, које се појавиле у раду учитељеву, које су ван његове особе, веће, а да их не би могла савладати његова стручна спрема, добра воља и настојање!

Пошто пак захтеви овога предлога, који су постављени и који ће се поставити у овом правцу, апсолутно прелазе границе могућности, јер је за постизавање бар неког успеха потребно да су и деца не само способна, него да имају и воље и наклоности — а ово закон не може ујемчити — јасно је да би наши учитељи били изложени немотивираној вексацији (гоњењу) непозваних судија.

Тачка 4. упитног §-а пак иде тако далеко, да набраја само специјалне случајеве т. зв. против-државног правца, остављајући самовољи политичких органа, да могу онамо утумачити и такво нешто што тамо не спада. Јер овамо не спадају редовни случајеви, него пред казнени суд, а кад се због тога покрене поступак, као што је природно, неће ни вероисповедна власт онде трпети учитеља.

Ну једно расположење ове тачке већ и код редовног тумачења значи друго нешто, него што би по земаљским основним законима требало да значи, а ово још тежим чини та прилика, што би овде тумачење било остављено баш политичким органима.

Појам народне (националне) државе условљава и културно и језичко јединство. Кад бисмо дакле покренули дисципл. поступак против таквога учитеља, који би негирао таково обележје Угарске, грешили бисмо против одредаба земаљског основног закона Јер XLIV. зак. чл. од 1868. несумњиво каже, да грађани Угарске сачињавају један народ не у редовном смислу, него само у „политичком погледу“ и да је „народно“ јединство по том закону само у оним засебним правцима које правце закон одмах подробно и набраја.

Потпуно је дакле основано оно наше уверење да би органи, који су по зак. предлогу предложени и позвани да спроведу дисциплинарни поступак, овом питању дали с»свим друго тумачење, те да би наши учитељи, и ако би заузимали законито становиште, били изложени гоњењима.

Али и тачци б). самога §-а 49-те §-у 18-ом има се јако приговорити, јер учитељ не може бити никад сигуран, да се неће наћи у каквом закутку школске књижнице каква заборављена књига или учило, које је ван употребе, а за које би се могло рећи да не стоји у потпуној сугласности са данас крепосним законима, или која, спомињући жалосне дане прошлости, страсно говори о неким другим члановима народа.

Јер овде сад већ отпада оно тачно опредељење §-а 38. зак. чл. XL. од 1879., да се може приговорити таквим предметима, али само ако су у наставној употреби — ма да је чудновато, да се одређење, које се односи на школске и ученичке књижнице, увукло у 3. зачело §-а 18., а иначе се не спомиње.

Али и сам поступак, који овде први пут у позитивном облику улази у закон о народним школама, не може нас задовољити, јер је овде реч о уџбеницима и училима, које су вероисповести одобриле, па се хоће у том да ујемчи министру неограничен делокруг.

Нама је већ забрањена једна школска књига, која је годинама била у употреби, и то са јасном изјавом да у тој књизи нема ниједне науке, која би била против закона, али . . . . . А та књига није потпиривала ни мржњу против које вероисповести, ни сталежа, ни народности.

Јер кад је допуштено сваком оптуженику, да се брани, што не би било допуштено и писцу књиге, да пред надлежним форумом одржи одбрану своје књиге против забране?

А какав би многи заплет и конфликат изазвала двострука дисциплинарна власт — то се већ види из овде реченога, а и из онога, што ће ниже доћи.

Овамо треба додати сада још и оне случајеве, кад се суспендовани учитељ, као невин, успостави у звање! Ко би сносио вишак трошкова — зар не издржавалац школе? Јер какве би користи имао тај издржавалац отуда, што би лажни тужилац случајно био казнено прогоњен?

10. *Законски предлог не узима довољно у обзир материјалне интересе наших верних.*

Већ смо споменули, да су узроци неуредном полажењу школе у првом реду административне власти, па и ако пада и на наше верне одговорност, то је у преоптерећењу и неодговарајућем уређењу школа.

И сада се хоће да наши верни буду осуђени на пут казнено-судскога поступка, па чак и затворени.

Како би само после једног таквог случаја биле миле те већ неомиљене школе и са каквим би одушевљењем родитељи слали своју децу у школу — то се тако рећи може руком ухватити.

Предлог пак не рачуна са тим, да ће тако нагоњени родитељ бити кадар редовно шиљати своје дете 6 па и 7 година у ту омражену школу, али да ће моћи и забранити своме детету, да пред њим не спомиње ништа од тог што је у тој школи учио, или да ће му може бити дати и упутство, да све то што пре заборави, што је учитељ тешком муком уњ улио . . .

Док би по §-у 41. административни органи само толико помагали у укупљању вероисповеднога пореза, што би истерали само заостатке,— већ смо и сувише искусили, са каквим закашњењем — док се нашим учитељима евентуални засебни приход за појачке дужности (на које могу бити обвезани и на основу зем. закона) још никако не урачунава у мировину, дотле би се државна, дакле из заједничке благајнице одређена припомоћ давала само под таквим уветом на који, држимо, наши верни не би били вољни пристати — као што то ни досад нису чинили. Па шта више у неколиким приликама би се и ускратила припомоћ (32. §, последња алинеја 46. §-а).

Кад још узмемо у обзир, да би се над оне наше учитеље, који уживају припомоћ од државе, на темељу §-а 52. и 56. још и у дисциплинарном погледу засебан Дамоклов мач обесио, односно да би у овом питању ми сами били прости извршни органи „земаљских врховних и виших власти" — онда о том не ћемо ни да говоримо опширније.

Ну када узмемо у обзир, да и овај предлог (45. §) преузима 10. § XXVI. зак. чл. од 1893., то и сами ми увиђамо да овај предлог хоће да нас доведе у дилему: или ћемо начинити трговину (кшефт) са државом, као што се изразно један члан анкете, или ћемо се усилити да и у тим приликама, које је предлог створио, сами допунимо плате својим учитељима. Ово последње значи то, да ми потом нећемо моћи натраг ни онда, ако држава на пр. после десетак година још и даље лицитира, па евентуално још боље изједначи из својих извора издржаване вероисповедне школе са онима које се у већем делу или потпуно издржавају државном припомоћи.

Ну заиста усамљено стоји у својој врсти расположење четврте тачке §-а 22. и како не можемо претпоставити, да није свака реч зак. предлога стављена тамо без некаквога смера: грозимо се, кад помислимо на онај темељ на који хоће да ступи ова одредба.

Или смо зар већ дотле дошли, да нам и приватно наше имање употребе без нашег пристанка? Јер како мисли предлог да силом нагони какву општину на то, да уступи беплатно своје школске просторије и намештај политичкој општини за држање повторне школе, тога не знамо замислити — али на то смо заиста радознали.

11. *Уштини законски предлог хоће да сатре она права, која наш народ ево двеста година непоколебиво чува и брани.*

Јер српски народ по том предлогу не би ни толико добио, колико му сам XLIV. зак. чл. од 1868. год. осигурава, да може наиме своју децу до капија самог свеучилишта на своме језику васпитавати, да може народну културу своју одржати, и да може своја материјална средства сва, па и ону саразмерну припомоћ, коју из заједничке благајнице, од државе добија, употребити на развијање своје народне културе, да се свим тим може „према законитим народносним захтевима својим“ користити.

Шта више предлог хоће да у парчад разбије такову автономију, чији су основи привилегије које су кроз једно столеће увек понављане, које су привилегије по XXVII. зак. чл. од 1791. год. и за сву земљу признате — коју је автономију XX. зак. чл. од 1848 год. као и IX. зак. чл. од 1868. год. и засебно осигурао.

И ту автономију упитни предлог у толикој мери хоће да сатре, да још и то жели државним законом општеобвезно прописати, да н. пр. — не понављајући већ споменуто — није слободно систематизовати место за помоћног учитеља (40. §), да на 30 редуцира број оних који се у један разред учитељске школе могу примити, да забрањује спајање и заједничко управљање учитељске школе са другим наставним заводима, да забрањује издржавање непотпуних учитељских школа и онаковних у којима су разреди спојени (59. §), да прописује број професора који се имају на учитељској школи наместити и то у толикоме броју који није ни потребан (68. §), да још и то хоће обвезно да пропише, што да буде делокруг управитеља учитељске школе, уврштујући у то уједно и управу интерната, што ни не постоји свуда код

вероисповести (67. §), да једном нејасном одредбом хоће да општеобвезно пропише и последице дисципл. казне код професора учит. школа (73. §), да свако давање дозволе виших власти узузима из руку вероисповедних школских власти и поверава министру, муниципалним управним одборима, или баш кр. школ. надзорницима (4, 12, 19, 28, 59, 78, 82, и т. д. §§-и).

Шта више хоће да вероисповести у толикој мери стави под туторисање министрово, да се свака наредба вероисповести, која чисто унутрашње одношаје школске уређује, чини зависном од одобрења министрова или, што исто то значи, од претходног узимања на знања. Тако: дисциплинарна правила народних учитеља (52. §), школски ред учитељских школа и дисциплинарна правила за приправнике и приправнице (62. §), дисциплинарна правила и дисцип. поступак за професоре учитељских школа (74. §) и т. д.

И поврх свега тога автономију овога народа, која се увек тако тумачила да се може разликовати од државних закона, да исту касније државни закони не могу ван крепости ставити, да је та автономија гарантована автономија, као што су гаранционни и они закони државни који ту автономију признају — ту автономију просто оставити на папиру и ћутке ван крепости ставити, и то не само државним законима, него и — министарским наредбама! Јер предлогу је то једна главна тачка, да такове повреде наноси нашој автономији, какових прошлост још није познавала, да наиме земаљски закон прописује, да ће извесна питања министарска наредба регулисати, али да ће та наредба и за вероисповести бити обавезна. Тако хоће да нареди предлог да се на овај начин регулише не само т. зв. државни учитељски стручни испит (81. §), него и само т. зв. основни испит (76. §), испит за оспособљење препарандијских професора (70. §), поступак у ствари изостанака од школе (6. §) — шта више, као што је било споменуто, у свима наставним основама: наставна сврха, количина настаног градива, број часова, па и читав ток наставе (17, 25, 65, 64. и 16. §).

Ово пак у кратко чини, да се вероисповести земаљским законом излажу самовољи свагдањег министра, јер би се његова наредба оснивала на закону, па се против исте не би могла ни жалба подићи. ма шта она садржавала.

По томе дакле није без основе оно уверење нашега народа, да авт. власти вероисповести не би биле више такове, него бесплатни егзекутивни (извршни) органи земаљских школских закона, па и самих министарских наредаба — што је врло карактеристично дошло и у сам слог предлога, јер се у истом наредбе издају и за саме вероисповедне власти (43. §).

Пошто она автономија, коју упитни предлог хоће да остави, не би више била ни „парче“ автономије. него налик на средњевековно стање, по којој би вероисповест имала само то једно „право“ да сноси терете, да врши дужности, ако хоће — све би јој се пак друго право конфисковало; пошто дакле предлог хоће автономију ван крепости да стави: познавајући осетљивост

нашег народа у врло великој мери морамо бити забринути, да ли ће овај покушај, који се труди да потпуну државну моћ употреби, моћи имати добар свршетак.

Високи Заступнички Доме!

Пошто смо ми, као што се види из горе изређаних чињеница и разлога, из овога законског предлога и његове мотивације стекли то уверење да исти законски предлог делимице отворено и изражено, делимице пак својом тенденцијом и својим последицама несумњиво смера на уништење нашег, по цену вековне борбе стеченог, државним основним законима гарантованог, уставним путем највишом потврдом одобреног автономног устројства, које би по томе било формално онсењивање иноземства, а у ствари би било нама само од шкете; даље да се исти зак. предлог не обзире ни на природно право издржавалаца школа и дечијих родитеља; пошто смо ми напокон увидели да овај новеларни нацрт смера да ћутке стави ван крепости такове државне основне законе чија би повреда иначе повукла за собом недогледне заплете; да би верни наши, изложени овом бесмисленом експериментисању. у свом образовању заостали и, што је већ последица и овог самог, како материјално, тако и морално па и телесно пропали: ми се бојимо тога, да би верни наши у случају, ако би овај нацрт добио снагу закона, не само одрекли своју до сада осведочену лепу пожртвовност, него би их тешко било задржати од тога, да своје вероисповедне школе јатомице не укидају, те би тако с једне стране сами своју децу изложили интелектуалном и моралном занемарењу, с друге стране пак ускраћивањем своје добровољно плаћане и огромне школске порезе, испречили пред културни развој целог овог краја огромне, ваљда непребродиме запреке; бојимо се да ће народ наш по својој пословици због Николе омрзнути и светога Николу, да ће дакле наступити оно, што је и код Ираца наступило, који по Бекшићу „већ ни језик свој не знају, па ипак презиру Енглеза".

Из свих тих разлога на то молимо дубоким поштовањем

Високи Дом

нека изволи упитни законски предлог скинути са дневног реда; — пошто пак и сада крепосни закони, поред тога што не одговарају садашњем стању науке, делом расположењима, делом пак недостацима својима дубоко вређају нашу автономију, нека изволи упутити преузв. г. кр. уг. министра богочасти и јавне наставе, да по претходном саслушању свих црквених и школских и односно највиших народно-црквених автономних школских власти такав нов законски предлог о народним школама саставити изволи, који би законски предлог стојао на висини модерне педагогије, штитио нашу основним законима ујемчену културу, водио рачуна о духу и основним начелима наше нар. црквене и школске автономије и

био како у добро схваћеном интересу свих народа, тако и у добро схваћеном интересу наше миле домовине.

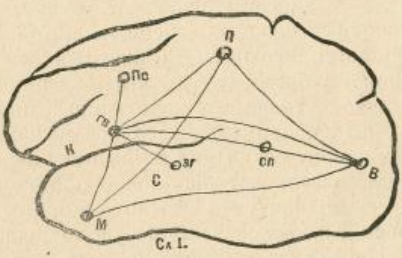
Из седнице српског православног народног Школског савета, држане у Карловцима дне 13. (26.) новембра 1904.

Георгије с. р.
патријарх.

ШКОЛА И ПРОСВЕТА.

Стварна и језична настава.

Испитивања о болестима говора, о анатомији и историјском развоју, те физиолошки експерименти на животињама у току последњег столећа довели су дотле, да се узима да постоји низ поља или средишта у можданој кори, па ћемо покушати да их с обзиром на нашу сврху предочимо шематично по њихову положају и реду у овој слици нацртаној по Флехсигу.[1]

Сл 1.

Дидактички је од велике и основне важности да дознамо, како треба да се замисли физиолошка и психолошка веза стварне и говорне представе о неком предмету. Узмимо на пример јабуку. Дете види јабуку. Зраци светлости продру од јабуке у око и надраже видни живац. Овај пренесе драж у средиште вида **В** у једном стражњем делу мозга, где се надраже многобројне ганглијске ћелијице. Упоредо са овим физиолошким, материјалним процесом

[1] Види Fleschig: Gehirn und Seele.

иде и психолошки, душеван. Обадва називамо у кратко видним осећањем јабуке, које као што знамо обухвата уједно осећаје боје и осећаје мишићних покрета у оку. Материјелну промену, која остаје и даље у можданим ћелијицама, и односну душевну диспозицију називамо видном представом или видним памћењем јабуке. Дете узме јабуку у руку, опипа је, те настају осећаји пипања и представе о јабуци у средишту за пипање **П.** Дете омирише јабуку и тако се створи опажање и представа мириса у средишту за мирисање **М.** Ако дете пусти јабуку да падне и да се котрља, настају осећаји слуха у средишту за слушање **С.** Кад дете окуси јабуку, створе се осећања и представе куса, који је смештен по свој прилици у Gyrus hipрocampi на унутрашњој површини хемисфере великог мозга. Представе боје, облика, пипања, мириса, слуха и куса јесу делимичне представе, које су физиолошки схваћено свезане нервним нитима што проводе асоцијације (удружења) представа и чине стварну, садржајну, разумну, целокупну представу тога, што одрасли говором означава као јабуку.

Хоћемо сад да покушамо, да створимо слику о постајању представâ, средишта и путева за говор, обазирући се увек на развијање говора код деце, на патологију говора, на наше покушаје о правопису.[2] Слика 1. има само ту сврху да нам предочи у прегледу те сложене одношаје. О положају средишта за говор јесу научењаци једног мишљења, о свези средишта и о путевима говора назори им се још разилазе. На основу резултата мојих покушаја ја мислим да је погрешно настојање које хоће да постави јединствен образац за све индивидуе и сва доба живота.

Стварањем гласова сваке врсте увежба мало дете своје органе за говор. Тако се створе први осећаји и представе о говорним покретима. У исти мах чује дете своје рођене гласове и говор одраслих људи. Звуци говорни оставе трагове те настају представе о звуку (слици) гласа. Тако почиње да се развија звук (слика) гласа и средиште говора: **ЗГ** и **ГВ.**

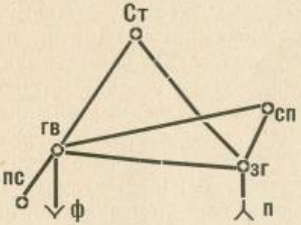
Пратимо и даље то развијање. Слушање речи јесте средство да се изазову покрети говора, и како глуви од рођења науче самостално тек мало речи говорити, то мора да слух надмашује у томе сва друга средства као: афекте,

[2] Види Lay: Führer durch den ertsen Rechtschreibunterricht.

посматрање покрета и опажање кретања пипањем. Онда дође време, па дете подражава, те нека веза гласова, од детета често слушана и њему јасно казана, изазове односне покрете говора, тако да се пренесе драж из сензоричног (за осећање) средишта за говор у моторично (за кретање) наслеђеним нервним путевима и везама. Сада понавља дете снакојаке слогове, што се пред њим говоре, као машина без разумевања, као год што подражава и друге покрете руке или главе. Али говор дражи више на подражавање него остале кретње, јер се покрети говора могу јасно контролисати слухом. Овај надзор не треба омаловажавати, јер се приметило да су неки људи, изгубивши слух, заборавили мало по мало и говор.

Као што се показало код наших покушаја, контрола ока, тако звано читање покрета говора са уста, нема никакве знатне улоге код детета које чује. Обратно је код глувонемих. А ова чињеница се слаже са опажањем које је Preyer учинио, кад он каже: Треба уопће приметити да ово (дете, које чује) у целини мање употребљава средство читања са уста, него што се обично узима.

Подражавањем у говору се у кори великог мозга све више гомилају успомене на речи које је дете само изговорило, те се тако развија средиште за звук (слику) гласа **зг** и средиште за говор **гв** (на сл. 2.) Случајеви, кад се

сл. 2.

говор поремети, уче да су ова два средишта растављена. Ми смо дознали, да се њихово место налази у можданој кори и смемо узети да се центрум за говор дели у средиште за глас и за слогове.

Слушањем речи развије се центрипетални пут **п—зг**, а говором речи центрифугални пут **гв—ф**. Везе обадва

средишта све се више утру честом употребом и тако постане средишњи пут **зг—гв.** Дражи нервне, које проузрокују слух, доспу центрипеталним путем **п—зг** до средишта за звукове (слике) гласа **зг** оне се пренесу одавде средишним путем **зг—гв** до средишта за говор **гв** и проузрокују у оближњем центру инервације подражење мишића који центрифугалним путем **гв—ф** произведу покрете односних органа за говор. Пре смо показали, како се сложила представа „јабука" из појединачних представа боје, облика мириса, куса, пипања и звука. Ове поједине представе разасуте су као трагови по можданој кори. Да нам буде јасније и једноставније, спојићемо на свом цртежу раштркана средишта као појам на једно место и означити као **Ст** (ствар); морали би дакле **Ст,** да одговори збиљи, поделити у многа међусобно свезана средишта.

Појави ли се сад разумевање чувене речи, то мора да се је створила свеза између **зг, гв** и **Ст,** те ако је дете дошло до способности да своју преставу речима искаже, створио се је и пут што спаја **Ст—гв.**

Прегледамо ли још једаред та 3 степена у развијању детињег говора, видимо да се на првом степену, кад дете без подражавања, играјући се, ствара звукове и гласове, развио центрипетални пут **п—зг,** средиште **зг,** средиште **гв** и центрифугалан пут **гв—ф**; да се на другом степену, кад дете подражава, развио овај лук: **п—зг—гв—ф,** и да су се на послетку на трећем степену код хотимичног разумног говора, развили путеви **п—зг—Ст—гв—ф.** Од дидактичке је вредности знати ове физиолошке процесе у мозгу, што су подлога трећем степену, јер у сваком наставном предмету и на свим степенима наставе има и мора имати главну улогу хотимичан разуман говор.

Са говором је тесно скопчано читање и писање. Код учења читања детету се предају слова (облици) и слике речи. Ово остави у извесном делу можђане коре, у средишту за слике писма, успомене на облик слова и речи, тако да се могу и касније препознати. Кад се пред дете ставе облици слова и речи, покушава оно да изговори писмена по њиховој гласовној вредности. Са сликом писма у **сп** надражи се и средиште за говор **гв** и тако се развије пут **сп—гв.**

Из података о болестима говора знамо да су просторно растављена средишта за слике писмена и средиште

за говор, и да моторичне представе прате читање. Механично читање речи без смисла иде путем **сп—гв,** кад су органи за говор мирни, а путем **сп—гв—ф** кад су у кретању. Хотимично разумно читање напротив иде путем **сп—гв—ст,** кад се не изговара, а путем **сп—гв—Ст—гв—ф,** кад се изговара. Лихтхајмово је мишљење, да су представе о речима гласовне слике, и у свом цртежу не води живчану драж преко **гв** него преко **зг.** Али резултати наших покушаја показују да се код ученика не сме приписати толика важност гласовним сликама, те се дакле слажу са испитивањима Штрикеровим, која показују да код читања и мишљења у речима не ступају у сећање слике звукова, него представе кретања. Пут **сп—зг,** који Лихтхајм претпоставља, може и постојати, али је за нас од мале важности; ми смо принуђени да узмемо пут **сп—гв,** који је нацртао и Вунт на својој слици у физијолошкој психологији.

Код учења писања види дете слово, изговори глас и напише знак. Писањем пак настају сложене представе о покретима код писања. Ове се скупе и збију у одређеном крају можђане коре у средишту за писање **пс,** које мора да се налази, по неким знацима код поремећена говора, у близини средишта за говор. А како заједно са учењем писања иде и говор, то се мора створити веза и пут између **гв** и **сп,** па и клиничне чињенице несумњиво показују да хотимично разумно писање пролази кроз **гв.** У близини центрума за писање морамо да претпоставимо средиште за инервацију, у коме се збива надражење мишића што служе за покрете писања, те одавде иде драж напоље у мишиће за писање. Код преписивања дакле пређе нервни процес пут **сп—гв—пс,** код хотимичног разумног писања пут **Ст—гв—пс.**

Ми смо дакле помоћу средишта, чији је положај већ установљен, и на основу развоја говора и писања код детета извели шематичну слику о путевима и везама међу тим центрима једино у ту сврху да прикажемо очигледно и прегледно ове замршене одношаје дидактичних питања; ову сврху може цртеж испунити, мада и не би био кадар протумачити све случајеве болести говора.

Сада нам је постало могуће раставити сложене физијолошко-психолошке процесе код учења говора, читања и писања; добили смо физијолошко-психолошку подлогу за умења (вештине) прве елементарне наставе у говору, чи-

тању и писању. Те подлоге треба употребити код усавршавања наставе у специјалном делу овог рада.

Целокупна представа, коју има ученик о јабуци кад може ту реч да прочита и напише, јесте систем међу собом свезаних појединачних представа, које могу једна другу да изазову. На слици 1. имамо овај преглед:

1. видна представа 2. представа пипања 3. представа слуха 4. представа мириса 5. представа куса	стварна, садржајна (разумна) представа — ствар
6. представа слике (звука) гласа 7. представа покретања у говору 8. представа слике писма (слова) 9. представа покретања у писању	језична (говорна), формална престава — реч

Знамо да стварне и говорне представе о једном предмету чине физиолошко и психолошко јединство. Хоће ли настава да тече природно, она се мора увек обазирати на то јединство — физиолошко-психично јединство мора постати јединством дидактично-методичким. У овој јединственој мрежи представа јесу стварне представе првобитне. Мало по мало па се придруже говорне представе стварнима. Говорне представе су настале по психолошким законима а не по логичким нормама у социјал. животу народном, предају се са колена на колено, те се морају примити као готове формуле и према опћој употреби утубити и применути. Говорне представе имају само ту сврху, да изразе усмено или писмено стварне представе, да их спољашњима покажу, да се у друштвеноме животу споразумеју људи о стварним представама. Одговарајући психолошком и дидактичном темељном процесу, стварне су представе драж. говорне пак представе реакција, и то реакција у наслеђеноме облику. Стварна представа је управо повод представе говорне, језичне. Стварна представа чини садржај, језгру, а говорна: облик, љуску. Са развијањем језгре мора ићи упоредо и развијање љуске. Али треба нарочито приметити да и развијање љуске заостане, ако се језгра не развије природним начином. Језична настава, која се уско не здружи са чулном, живом, очигледном, стварном наставом, није ништа друго, него празан орах. Стварна настава, која обухвата елементе природних и духовних наука, те има своју природнонаучну и етичну

(моралну) страну, мора у свима школама и у свим школским годинама бити основна настава уз коју треба да се приљубе остали наставни предмети. Приказано физиолошко-психолошко, стварно-језично јединство показује нам основни одношај међу стварном и језичном наставом и чини чврсту подлогу на којој се мора по школама дизати практична стварна и језична настава. Разумевање природе води до разумевања људи; обоје се претпоставља за језично знање и умење. Сва наша испитивања увек ће доказати, да су стварне представе прва и најважнија претпоставка, основи за сваки логичан, моралан, естетски и религијозан рад. Не језичне, него стварне представе дају живо, потпуно осећање, мишљење, чувство, вољу и рад. Практичан рад свакидашњег живота, умешност занатлије и техничара, морално и религијозно деловање, естетско уживање и стварање, све је то тим потпуније, што су потпуније стварне представе, које су им основа. Стварност је истина, која убеђује и која се не може постићи говором нити стећи посредством представа о слици гласа или слова. Стварност је врлина ума као истина, врлина разума као храброст, врлина чула као мера или чистота.[1] Воља нагона, воља разума и воља ума, све оне имају стварност за претпоставку. Стварност је прва битна претпоставка васпитања воље.

Колико је онда радних сати потребно у настави страних језика у нижим школама, да се за једну исту ствар утуби све више и више других гласова, облика и формула? Колики део свега рада и времена заузме ово учење три па и четир страна језика у средњим школама, особито гимназијама, да се увежба сигурно више него 50000 страних облика и речи а да се стварно битно ништа ново не стекне. Вредно би било потрудити се и покушати установити ове одношаје у бројевима. У свима тим часовима рада ученик има посла у ствари само са представама речи, са сликама гласа, са представама говорним и онима о кретању говорних органа, са представама штампарског мастила и папира. У овом великом делу раднога времена ученикова не уради се ништа што би до вишег степена развијало осећање за бескрајан број облика и боја, каково је осећање неизоставна претпоставка за разумевање и естетско уживање у каквој слици, статуи, природном предмету, у каквој природној појави или крају, у

[1] Natorp „Socialpädagogik".

каквом песнику или књижевнику, који такве доживљаје речима изражава. У овом времену, пуном труда и муке, ништа се не постигне што би појачало подобност за посматрање природног и човечјег живота и што би тој посматрачкој подобности уједно омогућило да ствара жив поглед и да стиче драгоценог искуства. А богатство живих посматрања мора бити подлога за читање у горњим разредима, ако оно хоће да делује стварно и с правим успехом. Како се пак лектира особито у горњим разредима још увек бори са језичким тешкоћама, обавља се избор градива и ред са гледишта језика а не ствари. Језична настава не може дакле ни као лектира у горњим разредима бити стварна. Лектира у материнском језику и у страним језицима може свакако послужити стварној настави и педагошки деловати; али тек тада је то у правој мери случај, ако језично градиво и комаће у прози буде проширење и удубљење, а оно у појезији естетско схваћање грађе, обрађене у стварној и основној настави. Наравно да се претпоставља да стварна настава у свима школским годинама обухвати све гране знања и да их органским начином даље развија и диференцира (у појединостима излаже).

Искуство показује да људи, који су способни за самоопажање, а који су у зрелијим годинама достигли језично образовање какве средње школе и положили добро испит зрелости — да ти људи не осећају, да су се услед језичких студија унутрашње што год дигли, да не осећају ништа од тог тако званог формалног образовања, због кога хвале учење страних језика, а кога, као што знамо, ни нема. Историја показује да су научењаци и испитивачи, филозофи, писци и уметници — сетимо се само Аристотела и Софокла, Шекспира и Едисона — да су ти људи постали то, што су били за човечанство, свакако без страног језика, али не без великог образовања у посматрању природе и човечјег живота, не без стварне наставе. Само методски ваљаном стварном наставом, основаном на опажању и експерименту, научи ученик посматрати природу, себе самог и друге људе. Само се њом учи очигледно и стварно мислити, природу и људски живот естетски схваћати, морално судити и осећати, свесно, енергично и успешно радити. Само стварном наставом учи ученик правилно разумети раденика, уметника, испитивача на пољу природног и духовног живота, саосетити његов рад и

ваљано га оценити. Само стварна настава чини могућим дубље религијозно осећање и такав поглед на свет, што одговара нашој култури. Учити више страних језика за време средњег школовања — говоримо овде само о раду око речи и формула — значи у опће годинама пружати једну и исту јадну храну ученицима, који су у непрестаном развоју те су и гладни и жедни, и то само зато што се сва средства потроше на то да им се та жалосна храна узмогне наново понудити у друкчијим, страним тањирима и чинијама . . .

У средњем су веку морали ученици учити класичне туђе језике зато јер су грчки и латински писци представљали једини извор стварног знања. Али су се од тог доба научили људи сами посматрати и мислити, од кад су природне науке и техника учинили неслућен напредак; од тог доба се развио нов друштвен живот и нов поглед на свет. Сви одношаји, који су оправдавали у средњем веку цену стране језичне наставе, из основа су се променули; али онај средњовековни принцип више наставе остао је до данас без поговора као наслеђе и учинио је да се прецењује учење страних језика. Ово је опет криво неприродностима у организацији наставе наших школа и проузроковало је многе зле последице.

Овде нам је било стало само до тога да уопће оријентирамо у одношај у стварне и језичне наставе; педагошку вредност наставе у материнском и страним језицима оценићемо у специјалном делу овог рада.

По својим резултатима морамо поставити ове дидактичне захтеве:

1. Стварна настава мора бити основна, т. ј. стварна настава мора, као оно клица све биљкине органе, обухватути у себи од прве школске године главне правце природних и духовних наука и у идућим школским годинама органски их диференцирати (у појединостима изложити) и развити. Погрешно је, што се у нашим вишим школама прекида настава у природопису и земљопису на почетку периода критичног мишљења.

2. Уз стварну се наставу имају приљубити сви остали наставни предмети па и језична настава.

3. Језична настава се не сме тако раширити, да ма на који начин смета и шкоди стварној настави као основној. Место што би се и у време, које је на расположењу,

предузело учење три па и више страних језика, и тако на врат на нос завршила стварна настава, дидактичко и педагошки је правилније време, које за језичну наставу стоји на расположењу, употребити за учење два уместо три па и више страних језика.

Из Lay: Experimentelle Didaktik

превео Марко Јаковљевић.

Из прошлости горњо-карловачке српске школе

(сада вежбаонице тамошње срп. учитељичке школе).

Прегледајући пре неколико година старе списе и записнике српске црквене општине карлштатске избележио сам из њих све оно што се тиче тамошње српске школе. Из тих фрагмената покушао сам саставити бар приближно целину коју износим ево овде на јавност, да не утоне у заборав.

Срби су се почели настањивати у граду Карловцу одмах, чим је сазидан (1570). Били су то већином занатлије и трговци из Турске и из других крајева, људи вредни и подузетни. До половине осамнаестога века нису имали ни цркве ни свештеника, тек од тога доба поче им од времена на време долазити из манастира Гомирја по који калуђер, да обави парохијску службу или сврши богослужење у капели. Године 1784. затвори карловачки магистрат Србима ту капелу, а то је била, можемо рећи, срећа, јер се одмах након тога почеше договарати, да сазраде цркву. То су и извели године 1785.

Како је у оно време свуда, а особито у Срба, била црква врло уско везана са школом, тако је било и у Карловцу. Чим је сазидана црква, одмах је основана и школа. Већ 1. јануара 1785. изабран је школски тутор, и те се већ године у општинским рачунима спомиње плата „магистору“ (учитељу). Први учитељ у тој школи био је:

1. *Даниило Маслић*, јеромонах. — Дабоме, да је школа била врло примитивна; учитељ је имао плату, колику и свештеник, т. ј. годишње 100 форинти сребра, 3 вагона (мерова) шенице и половину парохових прихода од црквене службе. Зато му је у служби помагао.

2. *Максим Ристић* из Земуна, био је звонар и „магистор“. Учитељевао је године 1789. неколико месеци. Плате је имао 5 форинти месечно.

Године 1790. добила је ова школа од самога ћесара дозволу, да може постојати у Карловцу. После тога су одмах Карловчани замолили Стевана Вујановскога, „народних училишч директора краљевскога“ у Осеку, да ову школу узме под свој надзор. Од сада Вујановски често пише у Карловац, наређује да се у смислу царске наредбе Ratio educationis publicae изабере месни школски надзорник преко кога ће он школи слати своје наредбе, који ће учитељу издавати плату, пазити на дечије и учитељево владање и о свему томе директора извештавати. Уједно је Вујановски позвао општину да установи школски фонд.

Год. 1798. држала је општина у присуству владике Стевана Авакумовића седницу у којој се сви чланови обвезаше да ће за издржавање свештеника и учитеља сви од реда плаћати сразмеран годишњи принос. Према томе поделише се на класе: прва је плаћала годишње 16 фор., друга 12 фор., а трећа 3 фор. — И у цркви се за школу носио тас, на коме је н. пр. г. 1801. пало 158 фор. 29 новч., готово читава годишња учитељева плата.

3. *Павле Мејић*, учитељ и ђакон. Плата му је била 220 фор. на годину и имао је бесплатан стан. Учитељевао је овде до г. 1805. а и после тога је остао у Карловцу као капелан.

За његова учитељевања умр̏о је г. 1799. месеца октобра грађанин и трговац карловачки, *Симо Скелезић*, родом из Благаја и оставио фонду школском своју кућу и нешто покретнине, што је све продато за 13.521 фор. 46 нов. Од тога је новца купљена у граду, на месту, где је данас српска школа. кућа за 9000 фор. У тој је кући смештена школа, учитељев и парохов стан и још је у њој било неколико дућана. Станарином од тих дућана плаћао се учитељ. Тако је од сада био тој српској школи осигуран живот завештањем највећега њенога добротвора *Симе Скелезића*.

4. *Марко Елисејић*, дошао је у Карловац 1. новембра 1805. из Вел. Бечкерека. С њиме је учињен уговор на годину дана, да по „ново воведеној норми“ предаје деци „славено-сербски језик“, и почетке немачкога и латинскога језика „јелика в националних либо тривијалних школах предавајутсја“. Плаћало му се 500 фор. годишње, од којих му дадоше одмах 300 фор. у напред. С њим су се водили преговори још у мају 1804. док је још био у В. Бечкереку „професор вторија и третија класи“, али није хтео одмах да дође, јер је онде имао, вели, 590 фор. прихода.

5. *Јоаким Сандић*, родом из Срем. Карловаца, дошао је амо 12. нов. 1806. по препоруци директора Вујановскога. Био је овде само годину дана, а после њега је опет учитељевао Елисејић до почетка године 1809.

6. *Мојсеј Поповић*, учитељевао од 1. фебруара до 7. маја 1809.

Године 1808. месеца јуна склапа општина карловачка са школским директором Стеваном Вујановским уговор којим се обвезује да ће своју школу у потпуном реду издржавати и учитеља с 500 фор. на годину плаћати. Директор се пак обвезује да ће школу надзирати и увек, кад устреба, оспособљеног учитеља амо послати. Већ идуће г. 1809. дошао је сам Вујановски лично у Карловац, и зато му је општина за његов труд поклонила 100 фор. Он је овде наместио за учитеља:

7. *Еврема Лазаровића*. Овај је Лазаровић дошао из Черевића и учитељевао овде до г. 1812.

8. *Јован Џаковић*, бивши ђакон петрињски дошао је амо 1. септ. 1812. и учитељевао до августа 1815. — Владика Мијаковић писао је додуше општини, нек узме за учитеља *Саву Јулијана Мркаља** који се 1811. покалуђерио и у Гомирју живио, али је општина изабрала Џаковића. Џаковић је касније био парох и прота карловачки.

9. *Марко Будимировић* од 27. окт. 1815.—27. окт. 1817. С њиме је општина склопила уговор на 2 године. У опште је у то време у Карловцу био обичај, да се и са свештеником и с учитељем склапа уговор на извесно време, обично на годину дана. — Од нов. 1817. до 31. дек. 1818. опет је учитељевао капелан Павле Мејић.

Читаве те године молила је и преклињала ова општина крањ. саветника и директора срп. школа Уроша Несторовића, да јој пошаље „једнога искуснога и подобнога правитеља нашега овдашњега Сербскога училишча, који би нашу јуност у потребнима нормалнима вештма то јест: у Пјенију, катихизису, библији, Аритметики, словенској Граматики и калиграфији, к тому пако и началу и чтенију њемецкога језика исправно и по пропису управљао". Нарочито је наглашено било ово: „за нашу јуност потребан јест человјек *умјерен, цјеломудер, смиреномудер* и *доброљубнога серца*, нити он имаде од другога зависити, токмо од јединаго, од нас самих изабранога „Локал-Директора". Такога су учитеља заиста и добили кад им је дошао:

10. *Самуило Илић*. Он је учитељевао у Карловцу од маја 1819. до 30. нов. г. 1828. а послао га је овамо Урош

* Милан Ђ. Милићевић у својој „Историји педагогије" и Ђорђе Рајковић у „Јавору" у чланку „Сава Мркаљ", спомињу, да је на овој школи учитељевао и знаменити књижевник, претеча Вуков и прави отац данашњега правописа српскога *Сава Мркаљ*. Одакле су њих двојица то црпли, не знамо, али можемо позитивно устврдити да Сава Мркаљ никад на овој школи није био учитељ. Нигде у списима, рачунима ни записницима општинским нема о њему спомена; једино г. 1812. препоручио је владика Мојаковић Карловчанима, да га узму за учитеља, „јер би могао немецки и латински учити", али ови нису препоруке уважили, познавајући Савину раздражљивост и болест. Касније, г. 1817. имао је Сава размирицу с овом општином, али сасвим као приватан човек.

Несторовић. Био је „житељ сентански“ а свршивши гимназију изучио је „педагогическија училишча с величајшим успјехом.“ Год. 1815. био је учитељ у Сомбору а за тим три године у Сегедину. Говорио је поред српскога латински, мађарски и немачки. Кад је дошао у Карловац, било му је 25 година и био је „у обученију дјетеј по новому наставленија начину отмјен.“ За његово време била су деца у школи овако раздељена: 1. штици, 2. букварци, 3. часловци, 4. псалтирци, 5. синтакси. — Чим је дошао, почео је уводити Вуков правопис — а то је било у самом почетку Вукова рада — али су општинари томе одмах на пут стали, као што се види из једнога седничнога записника ово: „имао буде (учитељ) и како цијело сл. обшчество желајет из славенскаго нашего дијалекта не излазити, тако по граматики г. Мразовића дјецу учита и сасвијем настављати и никаковије новије писмена не уводити у нашу овдашњу сл. сербску школу и остати код наших првих славенских писмена.“ — Али да је у осталом био мио свима, види се из једнога писма где га „Локал-Директор“ назива: Unser allgemein beliebter Lehrer. А да је и Илић особито био задовољан са Карловчанима, види се опет из једнога његова писма, где вели: „Колико ми је срце к правом успитавању драге ми дјечице духом ревности дисало, толико ми се она, у груди узобновила и двапут умножила, кад сам искусно колико се и овдашње Благоизбрано обшчество о зрелом успитавању дјечице своје брине... О, благо ономе сваком царству, у ком родитељи прве своје и свете дужности овако ревњиво и примерно испуњавају“. Касније се Илић покалуђерио, добио име Севастијан и као архимандрит гомирски стекао великих заслуга за тај манастир.

Карловачка је „славено-српска“ школа имала много неприлика, не знајући често под које школско надзорништво спада. Томе су биле узроком честе политичке трзавице, ради којих је териториј града Карловца спадао час под Француске, Илирик, час опет под Угарску. Карловчани су желили да припадну ма под које надзорништво — како се види из више њихових писмених прошња — само да им државна власт не затвори школе, а и зато јер су се надзорништва старала за честите учитеље; али им то није пошло за руком.

Године 1822. захтевала је полит. власт (Kreisamt) кар-

лоначка, да се у ову школу уведу све књиге и сви предмети, који су уведени и у остале школе; једино је слободно веронауку и срп. језик по своме начину уредити. Често је иста власт наглашавала: die griechische Schule in Karlstadt ist nichts anderes als eine tolerirte Privatschule. — Бадава се Карловчани позиваху на то што је њихова школска власт врховни надзорник српских школа, Kreisamt о томе неће ништа да зна, јер је Карловац припојен Илирији, па све школе, које су ту, морају бити једнаке. Стога општина г. 1824. из своје сопствене побуде замоли конзисторију и владику свога, да им буде „покровителна“ школска власт. И кад год је после које надзорништво, било државно, било српско, тражило да себи ову школу подвласти, Карловчани су се позивали да им је конзисторија школска власт. Њој су слали, као што се из списа види, извештаје о полугодишњим испитима, њој су јављали кад који учитељ оде, и преко ње молили да им се нови учитељ нађе.

11. *Кузман Паликућа* 1828.—1838. О њему нема никаква даље спомена него да је као учитељ умро у Карловцу 6. маја 1838.

12. *Михајило Маферчић*, капелан, учитељевао је овде шест месеци до конца шк. године 1818. и добио лепо сведочанство о томе.

13. *Георгије Анђелић* од 1. окт. 1838. Свршио је богословију у Ср. Карловцима. Био је већ у почетку свога службовања несрећан. Већ 13. (25.) дец. исте год. отказао је он општини и општина њему службу с тим да остане до Ускрса овде. Али већ 21. февр. догоди му се друга неприлика, у шк. дому опречкао се с парохом и одмах је отпуштен, и дато му је на пут 10 фор. Службу је пак учитељску преузео парох Јован Џаковић.

14. *Михајило Стојсављевић*, богослов, бивши учитељ у Загребу, од 1. априла 1839. до 1840. Те год. 1839. узет је и један младић, Спиридом Трбојевић „да се појење у цркви украси“ и да карловачке младиће у већем појењу обучава два пута недељно. Зато је из школ. фонда добивао на годину 200 фор. „јер је црквено појење и школа сојужено“. Идуће године покушала је општина увести у цркву хармонијско певање, и узет је за то учитељ Фрањо Брава. Код тих сатова присуствовала су увек два грађанина „за уздржање тихоће, мира и пунога реда“. Али већ нзкон годину дана то је обустављено „из недостатка пунога реда деце“.

15. *Ефтимије Лончаревић* свршио препарандију и дошао амо са шест сведочанстава 29. септ. 1840. Остао до год. 1842. Било му 39 година, био је ожењен и имао двоје деце. Плата му је била на год. 300 фор. сребра, стан и 8 хвати дрва. Општина у једном извештају овако каже о њему: „трефио се овде и општество га узело за учитеља, види се миран, за учитеља способан, за варошку децу не има полнаго вјежества, до данас на њега никакове тужбе.“ — У то је доба било у Карловцу 416 душа, а у школи 21 дете.

16. *Георгије Радојчић*, од 1. септ. 1842. до 1844. Био је „клирик и философије наука совершени изобразитељ".

Те год. 1842. позвао је епископ Евгеније Јовановић општину, да у цркви одреди други тас за *будућу крепарандију*. Општина на ово није пристала „јер већ има три таса у цркви, јер тешко издржава цркву и пароха, школу и учитеља, а поред тога мора и римску цркву и римског свештеника кроз варошку контрибуционалну репартицију издржавати".

17. *Емануел* (Мардарије) *Николић* 1845—1846. Отказано му је „јер общество не види себе са господина учитеља моралним задержавањем задовољно бати".

11. Јула 1846. јавља епископ општини о новом уређењу школском, по ком ова школа потпада под иншпекторат Будимски и под „диштриктуалног директора православних школа у овој Епархији, Јоана от Обрадовића, сенатора града Карловца."

После Николића изабран је Јован Станковић, учитељ Петрињски, али није ни дошао амо; исто тако није дошао ни Владимир Вујић, родом из Ирига, који је после њега изабран. С тога је привремено постављен:

18. *Павле Пашулић* који је још 1822. неколико недеља замењивао Самуила Илића и који је по свој прилици стално живио у Карловцу. Он је овде умро као учитељ у пролећу 1849.

Кућа, у којој се налазила школа, била је већ у врло трошном стању, и стога општина закључи г. 1838. да се гради нова школска кућа, ова у којој је данас школа, „да се потомству мирније и сигурније уживање остави". Но због разних невгода није се градња могла започети до г. 1847. Новац школскога фонда био је сав издат под интерес, па је требала читава година дања, док се скупио.

Градњу је руководио посебан одбор под надзором диштрикт-директора Јов. Обрадовића (а према плану што је из Пеште послан), купио сам сав материјал и градио школу у својој режији, плаћајући мајсторе од хвата. Пошто сам школски фонд није био довољан за градњу, уложи у ту кућу капитал парохијала и будуће капеле на гробљу. Ова три капитала износила су око 27.000 фор. Још су распоредили 178 акција по 25 фор. које су све до и једне продате. А појединци се обвезаше да ће, ако устреба, дати до 4.000 фор. у зајам без икаква интереса.

У то време износио је трошак, који се годишње морао покривати из фонда школскога и парохијалнога 852 фор. Но да се толико не троши, док се школа зида, обве-

заше се појединн грађани, да ће давати учитељу, школи и пароху бесплатан стан и огрев, а сва се општина обвезала да ће три године сву плаћу учитељу и пароху подмирити распорезом, само да се од фонда ништа не троши. Толико је онда било одушевљење за школу! — И тако се већ год. 1849. високо и поносито дизала нова српска школска зграда, на најлепшем месту, у средини града, која би куд и камо напреднијим народима била на дику, а некмо ли малој српској општиници, која није имала него 50 год. живота, а никад није имала ни 500 душа.

19. *Гедеон Младеновић*, узет је за учитеља 2. маја 1849. а дошао је амо из Земуна. Био је пре тога патријархов ђакон и професор богословије у Задру.

20. *Владимир Васиљевић*, бивши учитељ неузински, од године 1850.—1857. Овде се зађаконио и као ђакон остао учитељ. После је био парох у Јасеновцу.

За његова учитељевања учили се ови предмети: молитве, катихизис, свештена историја, рачун, читање и писање словенско, српско (ћирилицом и латиницом) и немачко. Школа је имала као и увек дотле два разреда, а било је у њој око 20 деце. Кад дете сврши школу, прелазило је у старији разред комуналне школе.

До год. 1851. бирала је општина увек између себе једнога члана, школскога директора, који је једини имао право надзирати учитеља, његов рад у школи, и који је о школи извештавао претпостављене власти. Те пак године нареди банска влада преко владике Евђенија Јовановића, да се у будуће има свагдашњи парох за школског директора постављати.

Г. 1857. изабран је услед расписаногa стечаја за учитеља једногласно *Ђорђе Рајковић* из Нов. Сада, који је доцније стекао лепа гласа као књижевник српски. Но он је у исто време добио место код уредништва „Школског Листа".

21. *Бранко Влашкалић*, бивши загребачки учитељ, од 1. авг. 1858. до конца г. 1859. Био је родом из Сомбора „совершени предуготовник и прву годину мирољубија у Темишвару совршивши."

22. *Спиро Трбојевић* од дец. 1859. Дошао је из Загреба. Сам се захвалио на служби концем фебр. 1860.

23. *Александер Николић*, од 1. марта 1860. до авг. 1861. Дошао је из Загреба.

24. *Михајило Опачић*, од 1. окт. 1861. до конца школ. године 1866. Био је пре тога капелан на Перни. Данас је парох у Дубици.

25. *Манојло Грбић* свршени богослов од 1. окт. 1866. Манојло Грбић учитељевао је на овој школи до конца

школске године 1875./6. Касније је био професор и катихета горњо-карловачке српске учитељске школе.

1. новембра 1875. отворена је у Карловцу српска учитељска школа и од то доба је ова основна школа уједно вежбаоница. — Српска учитељска школа смештена је у школској згради основне школе, и тако ова потоња првој бесплатно уступа нужне просторије.

26. *Владимир Красић*, родом из Салке у Барањи, бивши учитељ вежбаонице при срп. учит. школи у Пакрацу, изабран је за учитеља 30. септ. 1876. — Доласком његовим овамо, ова је школа проширена најпре на три, а после на четири разреда. Он је устрајним и марљивим радом својим подигао школу на онај степен, на коме су и све земаљске јавне школе, тако, да је висока краљ. земаљска влада у Загребу отписом својим од 4. августа 1881. број 2018. поделила овој школи право јавности, које и данас ужива. — Био је поред тога и вредан радник на књижевном пољу, а узоран човек у јавном и приватном животу. Велика вредноћа његова нахудила је и онако слабоме здрављу његову, те је умро у Карловцу с пролећа год. 1890. Вечан му спомен!

27. *Олга Шумоњина*, правремено је учитељевала за време болести Вл. Красића и после смрти његове до конца школске год. 1890.

28. *Никола Шумоња*, учитељевао је на овој школи од 1. октобра 1890. до 1. септембра 1895. Данас је професор и управитељ срп. учит. школе пакрачке.

29. *Лазар Борђошки* учитељује на овој школи од 1. септ. 1895.

Ово је у најкраћим цртама кратка прошлост ове школе, коју је свесно карловачко српско грађанство у своме крилу основало, а која је њему за уздарје дечицу његову српским духом задојавала и приљубљивала је народности и светој вери њеној. Дао Бог, да се и након друге стотине година потомци наши буду могли с поносом обазрети на данашњи рад наш, као што се ево ми на измаку прве стотине година живота њеног могосмо с поносом обазрети на рад предака и отаца наших!

Никола Шумоња.

ПРИКАЗИ

Das Volkschullesebuch. Ein Beitrag zur Lösung der Lesebuchfrage in Bayern. Von dr. Hanns Friedrich. Frankenthal, Leis Höhring & C°. 1904. Стр. 137.

Читанка је уз катихизис најважнија књига за основну школу. У читанкама је грађа за свестрано образовање дечије, дакле, може се рећи, да је читанка један од најглавнијих путовођа за духовно преображавање детиње у васпитана и разумна човека. Зато се у свима народима читанкама придаје велика важност.

И књига, којој горе натпис исписасмо, бави се питањем о читанкама. Велики Немци! Њима за свако питање достаје и људи, да та питања основно испитају, а и издавача, да се њихове расправе о тим питањима могу издати. Па онда, многе књиге претресају само питања појединих немачких покрајина, као што се и горња књига бави са питањем о начину издавања читанака за Баварску, па ипак и таке књиге имају проће.

Могућност, да се у Немаца књиге и о таким специјалним питањима могу да издаду и да нађу проће, држи свагда у свежини вољу њихових радних људи за стварањем. Ко би се код нас усудио, да изда дело оваке врсте? Могао би то само о свом трошку учинити, али који му се не би никада накнадно. Зато у нас и влада тако мртво ћутање у многим и многим књижевним правцима, а навластито пак на педагошком пољу...

У књизи, о којој је реч, прво се налази увод у којем се наглашује промена духа времена у различним раздобљима, а са духом времена и промена човечанског циља као и јавног мнења и опћих тежњи. Па и читанке се према томе морају мењати, јер и оне одговарају само за извесно доба, те им је по том, и кад су најбоље, вредност само релативна.

Затим писац спомиње, како су и баварске читанке застареле, те га то покреће, да проговори коју о питању читанака. У уводу још дели читанке на *реалистичне*, врсте енциклопедија за ученике, и *литерарне*, у којима се плодови литературе по згодну избору излажу. Покушали су, вели, у Нирнбергу, да издаду литерарну читанку, али без успеха.

Иза увода долази важан одељак о месту, које читанка заузима у настави. Из ње умешан учитељ може толика блага да улије у дух детињи, да их тај духовни капитал целога века храни, а у души детињој да остане вечито пријатна успомена на штива из читанке. Срца ће им остати топла и пријамљива за све што је добро, лепо и узвишено, ма где се с тиме срели. Цитује дра Китла: „Може ли што путем школских књига да се учини за подизање народног образовања, то се онда не може постићи са костурастим уџбеницима него *са добром читанком*.“

Навађа, какав је дух владао у немачким читанкама у по неким раздобљима. У почетку су религиозна парчад у њима превлађивала; у периоди буђења превлађивао је дух национализма; за тим т. зв. читанке са „опћекорисним“ поукама; у доба Дистервегово претегао је правац језикословни (формални); овај правац пак суздила је на скоро тежња за градивом ради образовања воље и темперамента и народнога правца; данас пак тежи се за чисто белетристичком читанком.

Писац као опће задаће, која се могу ставити за данашње читанке, спомиње ове (овде се само у кратко спомињу):

1., читанка служи у првом реду за учење читања. Али она не служи само ради учења добра, него и лепа и изразита читања.

2., служи учењу језика; изоштрава слух за језик и смисао за интерпункцију и за стицање подобности за исказивање мисли.

3., навластито јој је то важна задаћа, што доприноси неоцењене користи опћем образовању и по наособ умном, духовном и естетичном образовању. Њена грађа буди и развија моћ схваћања, пресуђивања; подстиче машту на живу акцију.

4., читанка упознаје омладину са производима најбољих и највећих народних књижевника.

5., она је збирка предмета с реалним поукама, али не сухопарних, него које провејава пријетичан начин излагања, који су јарко сунце, чије зраке обасјавају и загревају поље реалистичне наставе.

После тога говори се у овој књизи о психолошко-педагошким погледима при избору читаначке грађе. Из овога одељка истаћи ћемо ова важнија начела: морамо се спустити детету, да га познамо и да га можемо себи подићи; стил и грађа морају одговарати укусу дечијем; само се оно сме дати детету да чита, што је добро; предмети морају занимати фантазију детињу; детаљи већма занимају дете него целина — особености већма него оно што је опћенито; дете не воли поучни ни описни начин писања, него му је најмилије оно, што даје покрета, живота, радње; дјелање појединих лица мора побудити децу на саопћење, а ако тога нема, сав труд учитељев је узалуд; што је сентиментално, противи се детињству; за приповетке важи Жан Полова изрека: „Свака добра приповетка сама собом издаје поуке"; весео тон треба што више уносити у грађу, да зраци веселости пробију што више кроз дневне облачине; нека одговара добу дечијем, али не сме бити писана само за децу, бар не искључиво, — што је лепо за децу, треба да је и одраслима пријатно за читање; у васпитању дечијем не сме бити скокова, него све мора ићи постепено, па и читаначка грађа то свагда мора имати пред очима.

Даље се у овој књизи критикују неке читанке, које се употребљавају у Баварској. Писац употребљава цитате из више штива и нарочито из песама у читанкама и доказује где погодност где непогодност дотичног градива. Читанка за основне школе, вели, не сме бити нека врста историје књижевности, те осуђује, што се то у неким читанкама покушава. Све из песништва пре Гетеа и Шилера може слободно изостати из читанака, а да од тога не буде штете било за децу било за књигу. Почињући са Гетеом, писац поименце спомиње 14 највећих немачких песника и испитује појединце, у колико који одговара за децу са по неким својим комадима, држећи се начела: „за децу је тек оно, што је најбоље, доста добро".

О прози у читанкама на примерима показује који облик исказивања мисли не ваља, јер премаша моћ појимања дечијег и наглашује потребу збијена али зато јасна слога.

Писац је за илустрације у читанкама, поред свега тога, што има доста непријатеља томе, да се читанке издају са сликама;

и то: јер расејавају дете; сметају му машти; слике су обично рђаве; дају повода детету, да површно и без размишљања само листа читанке да слике гледа и т. д. Но слике би требало да се у боји израде, јер тек тако израђене слике дају деци праве радости и поуке при посматрању.

У погледу формата писац мисли, да би естетичном захтеву најбоље одговарала читанка 21 ст. дуга и 13 ст. широка.

Хартија за читанке треба да је бела и глатка, али не сјајна, и да је доста дебела. Писмена да су подебље штампана и једнако подељена. Величина писмена да буде: за буквар 3—4 mm; за ниже разреде 2 mm; за средње 1·75 mm и за више 1·5—1·75 mm. Дебљина потезних елемената 0·25—0·3 mm; растајање између два писмена у једној речи не испод 0.5 mm а растајање између редова најмање 2·5 mm. Дужина реда највише 10 ст. Облик писмена да буде правилан, да се слична писмена могу распознати.

Има у књизи још много појединости, које се односе на баварске читанке, али те нећу да региструјем, јер није од важности за нас и наше прилике.

Како је и код нас издавање читанака акутно питање, и како се о томе а тако исто и о издавању свију уџбеника за наше основне школе веома много говорило у нашој Стручној школској анкети, то ће бити од интереса за читаоце, ако им речем да су сва данас најнапредније начела о читанкама и уџбеницима, па и сва ова у овој књизи, исцрпно утврђена у школ. анкети још пре него што нам је ова књига дошла до руке.

Само нека сви позвани и дорасли буду у помоћи са прибирањем и поднашањем згодне грађе за читанке, те је се надати, да ће ове бити на најнапреднијој висини и по спољашњем изгледу и по садржају. Још ми је додати, да је наша анкета усвојила за правац у читанкама згодну средину између литерарног правца и збирке за реалне поуке, што је данас најбоље.

Љуб. Лотић.

ИЗВЕШТАЈИ

Извештај о раду Стручне школске анкете на првој седници од 18. и 19. нов. (1. и 2. дец.) 1904. год.

Анкета ова састала се први пут у Ср. Карловци 18. нов. (1. дец.) 1904. и држала је своја саветовања тога, као и идућега дана 19. нов. (2. дец.)

У почетку саветовања је изречено признање и захвалност Ђорђу Поповићу гл. шк. референту на његовом заузимању, да се ова анкета сазове. — Прво се приступило састављању пословника. (В. у 1. и 2. бр. овог листа под V).

Приликом саветовања о томе, како ће се моћи основати *митрополијска школска књижница*, изјавио је гл. шк. референт Ђорђе Поповић, да члановима анкете ставља на расположење своју књижницу у вредности од 4000 Кр. и да ће за набавку

и увез књига давати по сто круна годишње, што је са захвалношћу примљено. Но пошто треба да се оснује митрополијска књижница школска, то је умољен Саборски одбор да на ту циљ даје по 400 Кр. годишње, за инвестицију једаред за свагда 500 Кр. Умољене су све народне школске књижнице да дупликате својих књига поклоне за митр. школ. књижницу, за тим су умољена српска и хрватска и друга словенска књижевна друштва да како од својих старијих издања, тако исто и од нових по један примерак за ову књижницу поклоне. Умољен је Шк. савет да нареди управама срп. учитељских и виших дев. школа, да књиге из својих књижица ставе на расположење члановима анкете.

Анкета се обратила на Шк. савет са молбом да упути управе срп. *учит. школа*, да набаве сва напредна *учила* из наше државе и страних држава, и то нарочито она која се на основну школу односе, а у чему су наше учитељске школе сасвим сиромашне. Ово да се набави из паушала што стоји на расположењу. Даље да препоручи *епарх. властима*, да такође оснују овакви *музеј*, у првом реду из средстава епархијског фонда. Умољен је Шк. савет да нађе средстава за оснивање *митрополијског, музеја* у који би се уз савремена учила и школску опрему, смештала сва учила и све остало из ранијих времена, те би тај музеј уједно имао и историјски карактер. Да изда позив на све црквр. оп. да оне ствари, што би за овај школски музеј поднети могло, пошљу управи истога.

На позив Шк. савета, да се анкета изјасни, која су *учила* за основну школу потребна и да састави списак истих, поверено је члану Ђорђу Михајловићу, да с обзиром на школе у Угарској састави списак потребних учила према садашњој наставној основи, да у првој седници поднесе предлог. Чланови Никола Шумоња и Сава Теодоровић, да допуне овај списак за Хрватску и Славонију.

На позив Шк. савета да се анкета изјасни како би се имале уредити школске *књижнице*, уступљен је нацрт као и пропис епарх. шк. одбора бачког и темишварског у. овој ствари члану Павлу Терзином да сатави нацрт и анкети поднесе. На позив Шк. савета да анкета поднесе своје мишљење о уредби за држање учитељских *зборова*, поверено је председнику, гл. шк. референту Ђорђу Поповићу, да изради уредбу ову и пре поднашања Шк. савету саопштити анкети.

На позив Шк. савета, да анкета поднесе своје мишљење о *наставној основи*, поверено је члану Николи Шумоњи, да установи начела по којима би се имала нова наставна основа градити. Уступљени су му сви списи који се на овај предмет односе с тим, да изради о томе предлог који ће за основу даљег саветовања служити.

На позив Шк. савета да анкета поднесе своје мишљење о школским *уџбеницима*, поверено је члану Љубомиру Лотићу, да састави нацрт о томе, како ће се у будуће школ. књиге издавати. Издавање књига ће се морати монополисати из разлога тога,

што све школске књиге немају проћу, и што многим школама треба помоћи.

На позив Шк. савета да анкета поднесе мишљење и *наст. основи за економске повторне школе*, издани су списи члану Светозару Брашовану, да поднесе предлог за наставну основу *разних врста* овакових школа, као што су пољоделски, воћарски, виноградарски и вртарски смер овакових школа.

На позив Шк. савета у погледу састављања дисциплинарних правила за ученице виших девојачких школа даље у погледу преустројства *виших дев. школа*, на послетку у погледу наставне основе и штатута, као и осталих прописа за више девојачке школе и молбе за збор свију наставника виших дев. школа, умољен је Шк. савет да сазове заједнички збор свију наставника виших дев. школа, на коме збору да буде члан Јован Благојевић референт у овим питањима, и да после збора овог поднесе анкети мњење збора, као и свој извештај и предлоге на сва питања.

На позив Шк. савета да анкета поднесе своје мишљење о *феријалним течајевима* за учитеље, које је покренуо епар. школ. одбор Бачки, изрекла је анкета, да је потребно да се 87. §. шк. Уредбе изврши онако како је означено. Ови течајеви да се одрже у учитељској школи, и да трају шест недеља дана, на којима ће дотични учитељи о своме трошку учествовати. Течај да се држи у Сомбору; њиме би руководила два професора учитељске школе, који би предавања и практичне радове држали. Главни референт би руководио течајеве, а потреба би била, да су, бар у почетку и на свршетку, присутна и оба епархијска референта. На течај би се изаслали они учитељи и учитељице, којима је то потребно, по предлогу референта. Могу доћи и својевољно. Ко се сам не пријави, а референти држе да би требало на течај да иду, упутиће их Шк. савет по предлогу референтову. Одржале би се 34 лекције из теоријског дела. На сваки час теоријског дела, дошла би по 3 часа практичног вежбања о ученом.

Нацрт упутства за зидање и оправку школских *здања*, достављен од Шк. савета, издан је на реферадy члану Павлу Терзином.

Обрасци за школске *записнике* од Кузмана Миловановића учитеља у Н. Саду, уступљени од Шк. Савета, издани су на реферадy члану Светозару Брашовану.

Српске *штице* од Богдана Поповића, учитеља у Вел. Бечкереку, као и нацрт за упрошћавање *азбуке*, достављен од Шк. савета, издано на реферадy председнику, гл. шк. референту Ђорђу Поповићу.

Предлог за једнообразан *правопис* српски, немачки и мађарски као и установљење једнаких *термина*, достављен од Шк. савета, уступа се члану Николи Шумоњи (правопис за српски и немачки), и члану Павлу Терзином (за мађарски, као и предлог за термине) с тим, да овај (предлог за термине) доносе према решењу проф. збора срп. учитељске школе сомборске.

Предлог о спољашњем изгледу *цртанака* и краснописних *прописева* уступа се члану Павлу Терзином.

За тим се анкета саветовала још и о издавању *Школског*

листа, те је умољен Шк. савет да учини потребно расположење да се *Школски лист* поново покрене, и да упути црквене општине да исти лист држе — обзиром на прешну потребу, да се лист већ 1. јан. 1905. покрене. Лист да уређује гл. школ. веферент, а уређивачки одбор да буду чланови анкете.

Извештај о раду Стручне школске анкете држане од 24. априла до 5. маја 1905. год.

Поводом достављања Шк. савета већа се о наредби и начину издавања Шк. листа и реши, да се сачини програм и уреди све потребно те учини потребан предлог Школ. савету. Прелазећи на саветовање о измени наставне основе, прочита се предлог епарх. учит. збора Темишварског и Бачког. Затим елаборат др. П. Радосављевића као и извештај на то Ђ. Михајловића. Подношају се даље мишљења на српски, угарски и хрв.-славонски наставни план и после тога, по углављеним начелима, прелази се на састављање наставне основе и то прво на рачунску наставу. Одређујући дотично градиво, начелно се изриче: у прва два разреда, па и у почетку трећега, полаже се тежиште на усмено рачунање, а у вишим разредима на писмено; али се и овде сваки лакши задатак, с мањим бројевима, који могу да се памте, решава и усмено. Да би пак поступак учитеља једнообразан био, саставиће се, уз сваки поједини наставни предмет, кратко упутство. О задаћама да у овај наставни план ништа не улази, пошто има засебна наст. основа за повторну школу, где ће о њима бити речи.

Прелазећи на диспозицију веронаучног градива решава се у начелу: пошто и словенски језик и појање служе циљу веронауке, то да циљ за словенски језик и појање са веронауком заједнички буде. Како да се из појединог наст. градива морална поука извести има, ставиће се у упутство наставне основе. Словенски језик да се почне у III. разр., а прво читање да се почне са писменима, за тим примери за читање без титле и без скраћених речи За тим се довриши и градиво појања као што је и изложено у наставној основи

Приступа се одређивању градива из геометрије пазећи на потребе практичног живота.

Углављујући градиво српскога језика мотри се, да се са овом наставом, поред досадањег успеха, постизава још и то да се читањем народних књижевних производа, облагорођава осећај за врлине и лепоту. Да се очигледна настава засебно стави, а не уз српски језик . . . . . из разлога пак, што су оба дотична градива опсежна и замашна, те се због наступајућих светлих дана довршити не могу, раздељује се остало наставно градиво међу члановима, а приступа се одређивању градива за повторне и равне шегртске школе узев у обзир и мњење друштва Привредника. Градиво мађар. јез. за ове школе, израдиће председник анкете.

У продужној седници после празника, прелазећи на градиво

рпскога језика, у погледу учења читања-писања би утаначено, остане стари начин и да се најпре предузимају само мала смена, па тек доцније велика. Загонетке да се не уносе у квар и читанку, већ ће се избор учинити према дечјем добу. смисле да се уче напамет и казивањем и читањем. Језиковље да се уз писмене саставе определи, тако исто и у школи радује. Утврђујући градиво срп. јез. и писмених састава, у гледу потоњег би утаначено, писмене радње почев од III. зр. учитељ ће сваког месеца бар по један пут свакога детета даће исправити и то заједнички са децом, да се на погрешкама и уче.

За тим се одреди градиво из природописа и женског ручног рада према углављеним начелима. Тако исто и градиво из пољоделства, у опште газдинства. Код последњег би утаначено, да виноградарство и пчеларство уче мушки засебно, а женске да не уче то; кућарство пак да уче само женске, остало да уче заједнички.

Одређујући градиво из земљописа, историје и права и дужности грађана, би утаначено и при обради дотичног градива пазити, па у колико је год могуће довађати дотичне предмете у потпуну унутарњу везу. Са тога се разлога већ у III. разр. унаша о правима и дужностима све, што проистиче из односа према родитељима, старијима, према опћини и поглаварству. Са тога разлога предузимају се из историје већ у III. разр. бајке, приче и песме из историје дотичнога места и околине.

Затим се утврди градиво из природословља и из науке о чувању здравља, које ће се сво градиво на основу читанке предузимати, која ће једина књига у школи бити.

Прелази се и утаначи наставно градиво техничких предмета. Овом приликом је решено, умолити Школ. савет да учини потребно расположење да се за гимнастику потребно упутство за учитеље напише, а да повери члану Алекс. Јорговићу да покупи оне дечје игре које би се у гимнастици употребити могле Тако исто да се предложи Школ. савету, да се за певање саставе песме из народних мотива у поступном развитку. При одређивању градива за цртање, узето је и тако звано слободно дечје цртање уз очигледну наставу; па из разлога, што је то за већину срп. школа још ново, умолити Школ. савет да у погледу начина цртања остави на увиђење учитељима, да раде оним начином који им се бољим покаже.

Не приступа се одређивању градива из мађар. јез. већ се чини предлог Школ. савету да за овај предмет и на даље важи наставна основа од 1895. год. која је и од стране министарства апробирана гледе мађар. језика. Исто се тако не приступа ни одређивању градива немачког језика, јер уредбом од 1872. год. није признат наставни предмет.

После довршеног предлога за наств. основу прелази се на груписање наставних предмета (. . . в. наст. основа) и на одређење градива и начина каталога, те је предложено Школ. савету, да први део каталога свагда свештеник (тумачење и испитивање

апостола и евангеља), а други део учитељ да извршава (читање апостла, појање, вход у цркву).

Прима се у начелу, да се и из моралне наставе пропише и системише градиво у наставној основи и издаје се члану Љ. Лотићу да приуготови грађу.

Прелази се на поделу наставних часова преко недеље за поједине одељене разреде. Овом приликом се утаначи умолити Школ. савет да одреди, на које празнике имају деца ићи са учитељима на богослужење. Тако исто умолити Школ. савет да изда наредбу, да за школско време не могу деца при погребима учествовати. Ако пак не може друкче бити, него се мора то у школ. време обавити, онда је учитељ дужан то пропуштено време надокнадити . . . . Гледе новосачињеног нацрта настав. основе би утаначено дотично градиво пречистити, свима члановима разаслати а умолити Школ. савет да исто публикује и изда на расправу учитељским зборовима основних и учит. в. дев. школа и да после са њиховим мњењем опет целу ствар овој анкети упути, која ће тада коначан текст за предлог поднети.

У погледу издавања школских књига би решено изјавити Школ. савету да ова анкета прима на себе израду књига, одређиваће како садржину тако и изглед и цену књиге — а што се тиче новчане стране овог питања и администрације, то умолити Школ. савет да се о томе на други начин састара, поверивши овај посао једном стручном подузећу. У крајњем случају вољна је ова анкета примити на себе и финансирање ове ствари, ако јој се ставе на расположење и оних 2000 К саборске припомоћи за издавање школ. књига и то се прима тада уз обавезу полагања рачуна. Са тога разлога, питање, како да се пишу књиге, за идући пут.

Гледе правописа језика предложити Школ. савету, да за мађарски и немачки језик пропише односне министарске правописе, а да повери Р. Врховцу, управитељу гимназије карловачке, да изда правила за српски правопис. Предузимају се на критику књиге: 1) „Наука о земаљском уставу или права и дужности грађана“; 2) Српска историја изведена у 15 слика“ и 3) „Збирка народних песама“ и достављају се оцене Школ. савету. Такође би решено да се према новосачињеној наставној основи сачини списак најпотребнијих учила, која би се у свакој школи набавити имала. Предлог пак у стројству књижница не решава се сада, што ни питање о митрополијској књижници, која се оснива, није још коначно решено, те се не може статут прописивати. Нацрт за зидање и оправке школ. зграда уручити глав. референту, који ће на основу њега спремити предлог Школ. савету. Питање о спољашњем изгледу прописева и цртанака оставити до коначног утврђења наставне основе.

Оцењујући поднесене обрасце за школске дневнике и записнике, би решено умолити Школ. савет да одреди, који дневници и записници да се имају у школи водити. Умолити, да пропише све оне записнике и дневнике који су прописани школским наредбама од 1872. год. и да се строго изискује

вођење истих. А да би се то и извршити могло, препоручити Школ. савету да пропише да сваког новог учитеља, био он сталан или привремен, у звање уведе или школски референат, или изасланик епарх. школ. одбора, који ће му тада све ствари званично предати. Где је у месту више учитеља ту оне тискаиице, што не спадају строго на један разред, да сваке године други води.

Извештај о раду Стручне школске анкете, држане 14. 27. и 15. 28. октобра 1905. год.

После усрдног поздрава председникова и по отварању седнице прелази се на реферадy појединих књига, које је председник члановима разаслао на оцену. За *Црквс.-слов. буквар* од Мите Нешковића решено је, да се не може препоручити всл. Школ. савету ради одобрења, јер јој градиво не одговара градиву које се по новој наставној основи прописује. Ако писац ову књигу преради према наставној основи, како је исту анкета уславила, поново ће се узети у оцењивање. — Оцена на књигу: *„Кроз пустињу Сахару“* (издање Јов. Радака у Вел. Кикинди) подноси се са мњењем С. ш. анкете Школском савету. Исто за књиге: Одабране песме за школу и дом, Александар Велики, Ковиље, Златна књига за ратаре, — Весела младеж, Слике из животињског царства. — Решено је, да се установе научни термини за поједине наставне предмете. Посао око тога подељен је овако: Ђорђе Поповић гл, реф. да изради термине за историју и земљопис; прота Сава Теодоровић за науку о вери; Никола Шумоња за опћу педагогију, психологију и логику; Јован Благојевић за срп. језик; Љуб. Лотић за математику; Светозар Брашован за природопис; Павле Терзин за дидактику и методику. — Решено, да се све оцене штампају у Школском листу, како би се дотични писци и издавачи могли њима користити. — Решено је да оцењивач одговара за оно што он напише, а за решење о појединим књигама носи одговорност анкета. — Решено да се поднесе представка всл. Школском савету, да забрани да се деци у школи смеју друге књиге на дар давати, осим оних које всл. Савет одобри. — Од пет школских књига Јована Ђ. Ћосића, које је поднео на оцену, будући да су веома слабе и пуне незнања, да је управо срамота, да се у данашње време могу таке слабе књиге писати, не може се ни једна препоручити. И будући да Јов. Ћосић ове књиге протурује, то се подноси предлог всл. Школ. савету да ове књиге забрани. Против Јов. Ђ. Ћосића пак решено је да се поднесе пријава еп. шк. одбору Бачком, да против њега због незнања дисциплинарно пуступи. — С тим у свези решено да се умоли всл. Школски савет, да поново изда наредбу да се све књиге сматрају за забрањене, којих нема у списку одобрених књига и да се пооштри наредба да ће онај учитељ, код којега се нађе забрањених књига, бити са 100 круна оглобљен. — Не може се препоручити всл. Школ

савету „*Мађ. буквар*“ Дим. Граме и Елека Ласло-а, јер из више узрока не одговара. — За дело: „*Мађарски буквар*“ од Мљивоја Бугарског, учитеља у Вел. Бечкереку, умољиће се всл. Школски савет, да га врати писцу, с тим, да ово своје дело поднесе онда кад изађе позив ради подношења нових књига на основу нове Наст. Основе. — Решено да се зидне слике књижарнице Полачека из Темишвара антиалкохоличном тенденцијом не препоруче всл. Школском савету за наше школе, јер би деца, гледајући дан на дан слике пијаница и пропалица, могла морално и огуглати а слике би могле послужити деци и за ругање, будући да сваки лик на сликама има своје име. Уз то је текст на сликама мађарски. Анкета ће при подели морално-васпитне грађе водити рачуна и о борби против алкохолизма. — После врло исцрпног саветовања о издавању школских књига и званичног „Школског листа“, као и о изворима, из којих би се овај осим фонда свога, који се налази код црквене општине у Сомбору, могао издржавати. решено је да се предложи всл. Школском савету, да прими у своје издање све школски књиге, цртанке, прописеве, слике за очигледну наставу и т. д. а такође да прими на себе и финансирање издатака за лист и гаранцију за хонораре око уређивања листа, као и хонораре за сарадњу. — У погледу поднашања рукописа и грађе за нове школ. књиге решено је ово: Да се одмах управи позив на учитељство, да подноси целе књиге или грађу за нове књиге и то овако: Катихизис и историју цркве са литургиком цело дело. За буквар или читанке или цела дела или пак само поједине предмете за поуку или пак згодне песме и приповетке, маџ. буквар и читанке за старије разреде, слов. буквар и слов. читанку за старије разреде (са градивом за појање) — све такође да се поднесе или у целини или пак у згодним деловима. Рачунске примере за III., IV. и V. и VI. разред у целини. Даље, да се саставе прегледалице за цртање за све разреде, почев од трећега. За III. разр да буду прегледалице са тачкама, да буду 1, 2, 5 и 10 цм. у квадрату. И прегледалице могу се подносити и у целини или појединце за различне разреде. Умољиће се всл Школски савет да целу Наст. основу даде штампати у званичном листу а и посебно, те да се иста достави свима учитељима на преглед. Исти ће своје опаске на ту основу написати и дотичном школ референту поднети а референти ће о томе Школ. анкети реферисати. Даље ће се умолити всл. Школски савет да се од оних учитеља, који најбоље примедбе саопће, њих 50 позову у митрополијски учитељски збор, да се нацрт наст. основе у претресе узме. Такође и члановима еп. шк. одбора да се достави нацрт Наст. основе, да и они о истој своје мњење кажу. — У свези са решењем под бр. 14., да всл. Школ. савет све школске књиге у своје издање прими, решено да се то тако уреди, као што је вис. Земаљска влада то за Хрватску и Славонију уредила. — У погледу издавања писанака решено да се послужимо са примерцима напреднијих народа, па и изданима у краљевини Србији. Мериторно решење донеће се, кад дође на ред питање о писању у опће. — За цртанке решено

да се употребљавају почев од III. разреда и то за све разреде у једнакој величини, т. ј. 30/25. см. и то од горе до доле 25, од лева на десно 30. Само за III. разред да буду цртанке са тачкама а за остале не. Размак тачака да буде као што је решено под бројем 15. — Чланови Анкете у подужем саветовању исказују мњење шта би требало путем наредаба регулисати. Код распореда часова да се комбинације спајања разреда могу већма извести, него што је по садањој наредби о томе могуће, а при постављању учитељица на нижим мушким и нижим мешовитим разредима да всл. Школ. савет у оправданим случајевима допусти и одступање од те наредбе. — Проф. Ђорђе Поповић, гл. шк. референт у лепом и опширном разлагању извештава о своме путу на светску изложбу у Лијеж (Белгија) и о школском искуству, које је на том путу у многим савременим школским новинама стекао. Решено да се наредба о нашим учитељским зборовима пропише у духу белгијских учитељских зборова, и то да се наши срески учит. зборови тако аранџирају, да у свима буде по могућству подједнак број чланова и да места дођу ближе својим средиштима. Ово питање да се изда учит. зборовима, да поднесу предлог како би то требало чинити. Председнику изречена у записнику захвалност на лепом и занимљивом извештају — Усвојен је предлог Љ. Лотића и поверено му је да изради представку всл. Школ. савету да се, обзиром на то, што свака организација, као што је и у нас наша нар.-црква. автономија. треба да да своме подручју културу до највише могућности, и обзиром на то, што се наши наставници за учит. и више девојачке школе већином у туђинским заводима и на извору туђе културе образују а често не знају ни срп. језика а о знању нар. историје и књижевности да се и не говори — да се поднесе представка всл. Школ. савету, да у будуће сви ти наставници полажу испит пред поверењством Школ. савета из српског језика и осталих потребних предмета, а да се пред тим поверењством може стећи и потпуна квалификација за наставнике виших педагошких завода. — Решено је да се поднесе предлог всл. Школ. савету, да се код донашања уредбе за учитељске зборове усвоји, да су на среске учит. зборове дужни ићи сви учитељи и учитељице, а на епархијске 1/4 делегата среских зборова, које ће сами срески зборови бирати. — Сви чланови учит. зборова дужни су плаћати у заједничку благајницу извесне приносе. Колико, то ће се доцније одредити. Ко не уплати, да му се не изда исказница, да је био на збору. Стручна библиотека да буде у Ср. Карловцима. Сувишак приноса да се на њу обрати. — Поново је прочитан цео нацрт за наст. основу са веома исцрпним саветовањем о свакој и најмањој ситници и учињене су врло многе измене. — У начелу се усваја подела васпитне грађе за све разреде, коју је израдио Љ. Лотић. Поверава се истоме, да ту поделу у више примерака размножи и сваком члану достави, те ће се о најближем састанку и тај део наст. основе претрести и за све поједине разреде установити. — Поверено је Павлу Терзином, да у року од 8 дана поднесе председнику гл. школ.

референту специјално израђен план за гимнастику, и то посебно за мушке, посебно за женске. — Такође је поверено Павлу Терзином, да састави нацрт за предавање ручних радова у оним школама, где деца не могу учити вртарство и томе сл. Нацрт да се изради према угар. наст. основи и то за половину прописаног времена за вртарство. — Прочитана је и поново претресена наст. основа за повторне школе и углављен је текст, како ће се исти поднети всл. Школ. савету. — По том је ово заседање школске анкете затворено и нозо заказано за време око св. Николе.

Извештај о седници Стручне школске анкете, држане од 4./17. до 10./23. децембра 1905. год.

Пре отварања седнице стави се за предмет дискусије наредба Школ. савета у погледу намештања учитељица и на ниже мушке разреде, те се члановима тај обавештај даде, да се речи у наредби „нигде ни у каквом случају одступити не сме" разуме то, да нижа власт не сме одступити, но виша власт према доказаним потребама може променути. У погледу наредбе пак гледе комбиновања недељних часова, спајање разреда може свагда према потребама и друкче извести, но разуме се уз пријаву вишој власти.

Затим се приступа дневном реду:

Школ. савет доставља да прима у начелу предлог гледе издавања школ. књига у своме режиму и да је изаслао једног свог члана у Загреб, да проучи државно издање. — Школ. савет доставља, да покретање „Школ. листа" прима, али само као чисто званичан орган, дочем Сомборски одбор не налази исто за нужно; би решено умолити Школ. савет да се поменути лист у препорученом облику, обиму и начину покрене. — Школ. савет доставља да се новосачињена Наставна основа не може још и учитељским зборовима на претрес издавати, већ да анкета коначни текст углави и Школ. савету поднесе. — Школ. савет доставља допис министарства, да се у уџбеницима употреби градиво против алкохолизма — — решено, приликом састављања читанке употребити. — Школ. савет доставља да је примио предложени правопис за мађарски и немачки језик, а за српски да је умољен г. Врховац управитељ. — Школ. савет доставља да је упутио благајну на исплату 1000 К за набавку књига и часописа. — Би решено предложити Школ. савету, да издавачи књига, када само на оцену шаљу, да пошљу дело у 2 примерка и у сврху оцене 1 К по табаку, а најмање 5 К од дела испод 5 табака. Уједно предложити Школ. савету правилник гледе књижевне оцене. — Од Школ. савета придошла „Мала словарица" од Анђелића издаје се једном члану на оцену. Тако се исто поступи и са „Рачуницом" од Матића и „школским записницима" од Ј. Кнежевића и са „Рачунским табелама" од М. Нешковића. — Анкета реши, издати извештаје својих заседања, који се посао међу члановима и раздели. За тим се предузме у претрес пређе сачињени нацрт Наставне основе за основну школу и коначно преудеси и углави. Том приликом донесене су следеће начелне

одлуке, које се у упуству уз Настав. основу истаћи имају: Из стварнога знања обим и ток градива важније према месним околностима (на равници; планински предео ... итд.), а тако исто и при наст. предмету природописа. Код овог последњег предмета појединe ствари са женском децом темељније обрађивати. 2) Под речма: „Устав, грб и друга знамења" да се разуме: државни, митрополијски, жупанијски ... итд. грб; под заставом тако исто, а и под осталим знамењима тако исто државна као и митрополијска. 3) Да се у упутству Настав. основе потанка упута и учитељима даде. 4) Да се уз Настав. основу учитељима за комбиноване разреде готови распореди часова даду, као формулари. 5) У мађарским уџбеницима суштина градива да је српска, па тек на мађарски преведена, а не мађарски оригинал. Разуме се, да ово за песме не важи дословце. 5) Краснопис као краснопис за мађарски језик не важи, већ се обавља мађар. писање на часовима мађар. језика. 7) У I. разреду већ од II. полугођа да се у прописе са мастилом пише. 8) Гледе гимнастике у упутству учитељима потанко директиве дати. 9) При методичком упутству у женском ручном раду обазирати се и на предспрему ученица. 10) Предложити Школ. савету, да предложена Наст. основа у идућој школ. години важи са I. и II. разр. а дотле да се изаду читанке за дотичне разреде, ради чега ће се стечаји расписати. Идућих школ. година пак, да се иста основа сукцесивно у по два разреда увађа (III. и IV; V. и VI.) 11) Градиво о религиозно-моралном васпитању, неће се све у читаначким штивима израдити, стога се и истављa у Наставну основну, да би учитељ могао то све и даном приликом обрађивати. — Затим се предузима састав разних распореда часова у свима могућим комбинацијама, заједно са тихим вежбама. — Раздељују се међу члановима појединi наставни предмети ради израде методичког упутства. — Закључи се, списе гледе реорганизације виших девојачких школа слати члановима међусобно да их потанко проуче и идући пут у претрес узму. — Облике српских писаних слова по предлогу у начелу примити, а испунити приликом сачињавања Буквара. — Затим су претресана следећа дела, која су на оцену достављена: 1) „Најлепше наследство" — књижара Радака; 2) „Горштак" — Д. Ђурић; 3) „Ускршња јаја" — Хр. Шмит; 4) „Све се може кад се хоће" — Д. Ђурић; 5) „Дете на Алпима" — превео Ј. Јанковић; 6) „Зао друг" — П. Деспотовић; 7) „Изабране приче" — Вл. Красић; 8) „На млађима свет" — В. Ј. Јанковић; 9) „Јагњешце" — Хр. Шмит; 10.) „Мирко и Павао" — Д. Ђурић; 11) „Први Ђорђе" — П. Деспотовић; 12) „Кнез Милош Обреновић I." — П. Деспотовић; 13) „Когарчица цвећа." — по Шмиту; Д Јосић; 14) „Пет изворних приповедака" — Д. Ђурић; 15) „Бисер и драго камење" — Браћа Јовановић, Панчево; 16) „Вера га је спасла" — Д. Ђурић; 17) „Низ српских приповедака" (за учитељске књижице) В. Врчесић; 18) Поманье народне свечаности"; „Три главне народне свечаности" — Вук Врчевић; 19) „Трнен спасен"; „Човек од речи" — Панчево; 20) „Богат и сиромах"; „Дечко на острву Хелголанду"; „Коме Бог помаже, нико му ништ не може" — В Ј. Јанковић; 21) „Рачуница" — А. М. Матић; 22) „Свиларство" — † М. Петровић; 23) „Откривење земље" — Жил. Верн; 24) „Пчеларење и гајење крtоле" — † Деја-

новић; 25) „Подрумар," „Перната живина" — ?; 26) „Св. Сава" — Л. Б.; 27) Славенски Буквар — М. Нешковић; 28) „Александар Велики цар Македонски" — превод Н. Николајевића; 29) Житија св. Оца Николаја и св. Димитрија — Павловић; 30) Живот Исуса Христа — Павловић; 31) Полажајников дар — М. Нешковић; 34) Речник страних речи — браћа Јовановић; 35) Историја руске књижевности у добу Петра Великог — Јован Поповић; 37) Дела Доситијева — браћа Јовановић; 38) Кроз пустињу у Сахару — Бањанин; 39) Народне песме — Радак; 40) Пет збирака срп. нар. песама — браћа Јовановић; 41) Краљевић Марко, срп. нар. песма — Јовановић; 44) Нар. песме — Красић; 45) Приповетке — Ст. Љубише; 46) „Донкихот" — браћа Јовановић. — Поводом оцењивања пређелих књига буде решено умолити Школ. Савет, да се одреди, које ће се и какве ће се књиге садржином и обликом превађати и написати за дечју лектиру.

Извештај о пленарној седници епарх. школ. одбора темишварског, држане у Темишвару 3./16. фебруара 1906. под председништвом преосвећеногa господина епископа Георгија.

Приликом претреса по Љубомиру Лотићу, привр. заменику епарх. школ. референта зготовљеног Извештаја о раду епарх. школ. одбора од почетка 1903. до краја 1905. год. донесена су ова решења:

Извештај се узима к знању и подноси се сл. ен. скупштини.

Даље су донесена ова решења:

Издаје се Михајлу Косићу, да сачини мотивован предлог, који ће се поднети сл. епарх. скупштини ради представке вел. Школ. савету против наредбе му од 3./16. маја 1906. год. број ШС. 321./284. ех 1905. у предмету пристављања учитељица у ниже мушке и мешовите разреде.

Подноше се предлог сл. епарх. скупштини, да они чланови, који три пут једно за другим из седиште без извине изостану, престају бити чланови; да се установе заменици за чланове епарх. школ. одбора, и то по 1 члан за свештеничког и учитељског и 5 за световне чланове; да се сл. епарх. скупштина обрати представком вел. Школ. савету, да било у свом делокругу, било путем других виших автономних власти уреди путем тумачења или новеларне допуне школ. Уредбе питање потпредседништва епарх. школ. одбора: да сви чланови ЕШОдбора имају положити заклетву пре ушађања у чланство, а тако исто и епарх школ. референт пре наступања у звање; да се умоли вел. Школ. савет. да 128. §. школске Уредбе протумачи у том правцу, да се избор управитеља из средине учитељства има предузимати, где постоји учитељски збор. Ако вел. Школски савет не може исти §. у том смислу протумачити, онда се учтиво умољава да поднесе предлог вис. с. н ц. Сабору, да се тај начин избора усвоји било код доношања нове уредбе, било новеларном изменом; да се пошље представка вис. с. н. ц. Сабору, да минимум учитељске плаће установи на 1200 К.

Даље се решава, да се упуте управитељи школски, да подносе извештај о стању школа месном школском одбору, а месни школски одбори да подносе у смислу 127. §-а Школске Уредбе од 1872. год.

извештај о своме раду црквеној скупштини. Први извештај има саставити школски управитељ а други перовођа месног школ. одбора.

Поднеће се представка високославном Школ. савету, да се свима срп. нар. веронаповедним школама у темишварској епархији, које немају прописани минимум учит. плаћа у износу од 600 К. накнади из срп. нар. фондова разлика до те суме без обзира на припомоћ, коју даје епарх. фонд.

Умолиће се представком високославни Школски савет, да наставно градиво наших повторних школа изволи тако преустројити како би добиле тип газдинских школа, те да се предупреди да наша деца похађају државне газдинске школе.

Даље ће се умолити високославни Школски савет, да изволи поближе протумачити своју наредбу у погледу отварања паралелних разреда. На име да ли могу општине отварати и сталне паралелне разреде са стално намештеним учитељима, кад има изгледа да ће нови паралелни разреди у смислу вис. одлуке високославног Школског савета од 17./30. јануара 1904. бр. ШС. 96. и 105/115. ех 1904. бити само привремени? —

Усвојен је привремено на годину дана, нацрт пословника за ЕШОдбор с тим, да ће по истеку једне године дана пошто се исти опроба, коначан пословник установити.

Извештај о седнице епархије скупштине темишварске.

Епархијска скупштина темишварска одржана је 6./19. и 7./20. марта 1906. г. Од 117. које виријих, које бираних, чланова само два члана нису дошла у седницу. Седница је одржана у дворници темишварског магистрата. Приликом претреса извештаја епарх. школ. одбора о раду му од почетка 1903. до краја 1905. год. донесена су ова решења:

1. Узет је к повољном знању врло исцрпан и опсежан извештај епарх. школ. одбора о раду му и изречено је у записнику признање Љубомиру Лотићу, привр. зам. епарх. школ. референта, као састављачу истога извештаја.

2. Решено је да се у будуће члановима одсека из епарх. фонда накнаде фактични издаци, кад у седницу долазе, а кад је на њих ред да дођу.

3. Који члан три пута једно за другим из седнице без извине изостане, тај да престане бити чланом.

4. Скупштина је изабрала за ен. шк. одбор чланове заменике, и то по 1 заменика за свештеничке и учитељске чланове а за световне чланове 5 заменика. Ти заменици постали би редовним члановима, кад би који сталешки члан престао бити чланом, а световним пак по реду већине гласова приликом избора им.

5. Подноће се представка високославном Школском савету, да било у свом пословном кругу, било пак путем нар. црквене Сабора уреди да и епарх. школ. одбор може бирати себи потпредседника.

6. Умолиће се високославни Школски савет, да изда наредбу да се 128. Школске Уредбе у том правцу протумачи, да гдегод има учитељског збора, да општина има једног од учитеља бирати за школског

управитеља. Ако високославни Школски савет не може тај §. у том смислу протумачити, онда се умољава, да исту овдашњу представку с препоруком подастре високом српском народном црквеном Сабору, да се такав начин избора усвоји било код донашања нове уредбе, било новеларном изменом.

7. Поднеће се представка на високи српски народни црквени Сабор, да минимум учитељске плаће установи 1200 К. —

8. Док се пак то не реши, Скупштина ће се обратити на високославни народни Школски савет и односно на високославни Саборски одбор, да свима оним сиромашним општинама, које немају прописани минимум учитељске плаће, допуни разлику до минимума од 600 К., без обзира на припомоћ из епархијског фонда. Из епархијског фонда пак накнадиће се награда за повторну школу и даће се припомоћ за отварање нових школа, каквих такође доста треба у епархији.

Извештај о седници епарх. школског одбора темишварског, држане у Темишвару 3 16. фебруара 1906. год. под председништвом Преосвећеног Господина Епископа Георгија.

Оверовљен је без примедбе записник прошле седнице. — Извештене су дотичне подручне црквено-школске општине о промени у кр. школ. надзорништву чанадске жупаније. — Услед извештаја вис. министарства просвете, да не може овоме одбору уступити бесплатно листа „Népt. Lapja“, умољен је овоепарх. админ. одбор, да један примерак истога листа за овај одбор претплати. — Извештене су подручне општине у торонт. жупанији о промени кр. школ. надзорништва. — Узета је к повољну знању захвалница Његове Светости преузвишеног господина Георгија, патријарха српског на суделовању овога одбора у прослави педесетогодишњице свештенства Му. — Извештен је Д. Бошковић учитељ у Б. Св. Ђурђу, да му је вел. Ш. савет поделио дозволу за вршење споредног занимања. — Извештен је референт о отпису вел. Ш. савета у погледу поднашања извештаја о стању школа. — Доставља се декрет Ј. Теодоровићевој учит. у Срп. В. Св. Миклушу и позвана је иста, да у епарх. фонд уплати таксу од 5 К. — Позване су подручне црквено-школске општине, да се претплате на „Школски лист“. — Поводом одлуке вел. Шк. савета, да Љ. Лотић мове своје звање из Кикинде отправљати — спроведена је с препоруком вел. Шк. савету молба Љуб. Лотића привр. зам. епарх. шк. референта, да, обзиром на многе тешкоће, и надаље референтско звање у Темишвару а не у В. Кикинди обавља. — Извештена је Паулина Вујића удова учитеља у Мехали, да јој је вел. СОдбор из учит. миров. фонда подарио једанпут за свагда припомоћ од 80 К. — Извештен је Љ. Арсин учитељ у Мокрину, да му је вис. минист. одбило жалбу и дисциплин. ствари његовој, уједно је позван исти учитељ на изјашњење због сумњичења претпостављених власти и због вршења споредне дужности за коју није ни тражио, ни добио дозволе. — Извештен је вел. ШСавет, да су презид. упућени м. шк. управитељи мокрински и вел. кикиндски да затражене податке глав. школ. референту одмах поднесу. — Достављен је кр. уг. статистичком звању списак вероисповедних школа

и забавишта, и списак председника месних школ. одбора у овој епархији. — Издани су списи у предмету потраживања учитеља Лаврентија Хавеја Михајловића од црк. опћине срп.-пардањске члану јер. И. Белеслијину на проучење и поднашање предлога за одлуку. — Извештен је овоепарх. адм. одбор, да је црк. опћина дешчанска позвана да отвори трећу школу, но да против исте за сада још није потребно предузимање строжијих мера. — Поднесен је ЕШОдбору бачком затражени извештај о Ј. Ђ. Ћосићу учит. сегединском, као негда учитељу арадском. — На молбу црк. опћине Краљевачке, изаслан је овоеп. грађев. саветник ради сачињења плана и прорачуна за градњу нове школ. зграде; уједно је упућена ista опћина да установи учитељачку плаћу и да поднесе молбу на вел. СОдбор ради получења припомоћи. — Узет је к знању извештај референтов о наименовању И. Нешића за прив. учитеља у Кнезу. — Спроведена је вел. ШСавету допуна утока Ур. Исакова и др. из Меленаца у дисципл. ствари учитеља Стевана Жупанског. — Наименован је школ. управитељ и школ. старатељ у Срп. Пардању до опћин. организације. — Подељен је ц. опћини у Срп. Св. Петру рок за отварање треће школе до почетка 1906/7. школ. године. — Узет је к знању извештај АОдбора о сазиву епарх. скупштине. — Издани су референту на проучење записници срееских учит. зборова. — Услед пријаве среског учит. збора арадског, позван је месни школ. одбор кетфељски на изјашњење због неиздавања дневнице и подвоза учитељу ради суделовања на истом збору. — Затражен је извештај од м. шк. одбора Српско-кларијског у погледу похађања школе и убирања глобарине. — Поднесена је преосвећеном господину епископу Георгију ради исплате признаница управе срп. учит. школе сомборске на 100 К. припомоћи приправнику Стан. Теодоровићу; реверс истога стављен је у архиву. — Одобрен је план и прорачун за градњу школске зграде у Сараволи и Гаду, и издано је црк. опћинама упутсво у погледу састављања грађев. уговора. — Постављена је за привр. учитељицу у Нађфали З. Николајевићева — Одобрена је фасија о учит. плаћи у Лукаревцу с тим, да се у исту уврсти још и награда за повт. школу. — Узет је к знању извештај референтов, да је презид. путем изражено саучешће породици пок. Јована Поповића умир. професора учит. школе сомборске, негда привр. заменика овоепарх. школ. референта. — Изаслани су у неке опћине изасланици, на трошак криваца, ради прибирања података о школама и др. — Поднесени су вел. Ш. савету искази о имовном стању подручних црк. опћина. — Извештен је Мирослав Бугарски учит. кандидат из Т. Кањиже, да у овој епархији не може више добити привр. учит. места због самовољног и безразложног напуштања учит. места у Фењу; уједно је позван да под претњом судског поступка врати тој опћини неприпадно подигнута учит. берива, и учињено је расположење у погледу награде привр. учит. заменику тамошњем. — Одобрен је избор Арс. Петровића за председника месн. школ. одбора у Араду и извештен је исти одбор, да се мађ. језик има предавати строго по прописима Наставне основе од 1895. год. — Упућена је црк. опћина Куманска, да и на даље издаје станарину учитељици Марији Милетићки. — Упућено је учитељство срп. еле-

мирско на тачно извршавање својих дужности: одобрен је избор месног школ. одбора, а избор управитеља само привремено. — Одобрен је избор школ. управ. у Мађ. Чанаду. — По скупштини обављени избор председника месном школ. одбору у Кетфељу уништен је и наређен нов избор од стране чланова месног школ. одбора и то тајним гласањем. — Спроведен је вел. Шк. савету уток месн. школ. одбора Вел. бечкеречког против именовања О. Стајићеве за привр. учит. заменицу. — Позвана је црквена опћ. Мехалска да подигне нову школ. зграду. — Одобрен је избор предс. месн. шк. одбора у Ороламошу. — Позван је м. шк. одбор врањевачки на извршење презид. налога, наиме, да поднесе извештај и мнење на молбу учит. М. Васића ради опроста од похађања св. богослужења. — Уништено је решење црквене скупшт. Куманске о брисању потраживања од Св. Бајића, пошто је то потраживање део казне на коју је осуђен. — Спроведене су вел. Шк савету молбе Св. Бајића и М. Вујића, учитеља куманских ради получења дозволе за споредно занимање. — Уједно је позван м. шк. одб. там. на изјашњење због безразложног ослобођења деце од похађања редовне и понторне школе. — Опуномоћен је председник овога одбора преосвећени госп. епископ Георгије да постави заменика оболелом учитељу у Кечи, а месн. шк. одбору тамошњем препоручено је да заменика из својих средстава наплаћује. — Издати су фискалу на мњење грунтовни изводи о земљишту, које је наводно припадало срп. вероиспов. школи у Камер. Св. Ђурђу, а сада је својина комуналне школе тамошње. — Умољен је АОдбор, да присили црквену опћину Срп. елемирску на отварање пете школе. — Упућен је м. шк. одбор у С. Св. Мартону да учитељици И. Петровићевој изда плаћу за месец нов. 1905. — Затражен је извештај од црквене опћ. Кетфељске у погледу избора школ. управитеља. — Одобрено је решење м. шк. одб. Вел. бечкеречког о подељењу веће учит. плаће Милив. Бугарском а одбијен је овопредметни уток Ј. Глигоријевића и др. и молба учитељице Милане Клее-Кировић. — Одобрен је избор чланова м. шк. одбора у Десци: избор предс. истог одбора уништен је са разлога, што га је скупштина обавила, и упућени су чланови м. шк. одбора, да између себе тајним гласањем изаберу себи председника и најпосле је затражен обавештај у погледу школ. управитеља. — Умољено је надсолгабировратско звање у Винги да извести, какве је мере учинило да деца у Кетфељу школу редовно полазе. — Дат је обавештај м. шк. одбору Батањском у погледу уплаћивања приноса у држ. учит. миров. фонд. — Одобрен је избор школ. управитеља у Боки. — Извештен је м. шк. одбор батањски, да се наставном основом прописано градиво не сме смањивати и упућен је исти одбор и м. шк. управитељ, да уредније воде надзор над радом учитељице 1. разреда. — На основу образложене препоруке м. шк. одб. Вел. бечкеречког, препоручен је Љ. Марков, там. умировљ. учитељ за похвалну диплому. — Упућена је ц. опћ. Меленачка, да поднесе план и прорачун за градњу школе. — Спроведена је с препоруком вел. ШСавету молба удовице М. Гигића, бив. учит. фабричког, ради получења припомоћи. — Поднесен је извештај ЕАОдбору о том, када је Љ. Азуцка учит. место у Фењу заузела, уједно је извештен и о томе,

ко врши учит. дужности у оним општинама које уживају припомоћ из епарх. фонда у допуну учит. плаће. — Узет је к знању изв. м. шк. одбора Тисахиљошког, да не стоји ни у каквој вези, са тамошњом газдинском школом, над којом му је одавде забрањено водити надзор. — Узет је к знању извештај референтов, да је за привр. учит. заменицу у Варјашу на место умировљеног К. Вујковића, презид. постављена Љ. Петковићева из Панчева. — Одобрено је расположење м. шк. одб. Срп. црквеног о замењивању оболеле учитељице Др. Гавриловићеве. — Узет к знању изв. референтов, да је презид. умољен главни школ. референт за упутство за даљи поступак ради оспособљења сиришких Срба од издржавања комуналних школа, пошто је кр. управно судиште овопредметни уток Сиришке општине одбило. — Одобрен је избор школ. управ. у Гаду. — Позвана је ц. општ. Фенлачка да поднесе молбу на вел. СОдбор, ради получења припомоћи за отварање и издржавање забавишта. Одобрен је избор предс. шк. одб. у Фенлаку. — На препоруку м. шк. одб. Вел. кикиндског подељен је учитељу А. Баковљеву допуст до краја шк. године. — Одбијен је уток учит. М. Моцића против решења м. шк. одб. Вел. кикиндског због непримања презид. дописа истога одбора. — Одобрен је избор Ј. Давидовића за учит. у С. Неузини, а одбијен је овопредметни уток Милана Јефтића. — Упућена је ц. општ. Дињашка да набави завесе у школи и стану учитељичину. Умољено је поджупан. звање торонт. да упути општ. поглаварство, да даде м. шк. одбору потребно објашњење о својем предрачуну. — Узет је к знању изв. м. шк. одбора Дешчанског у погледу промене једног и по ланца земље. — Извештен је ЕПОдбор Бачки, да је М. Туторов вратио дуг ц. општ. Малобечкеречкој. — Затражен је још неки обавештај од ц. општ. Малобекеречке у погледу зидања школе. — Одобрен је избор два члана шк. одбора и даље избор предс. и потпредседника истог одбора у С. В. Св. Миклушу. — Узето је к знању најављење учит. Ђ. Алексијевића на пријаву ц. општ. Арадгајске. — Позвана је ц. општ. Ивањанска да даде сачинити план и прорачун за градњу жен. школе, а за оправку мушке школе подељен јој је рок до идуће школ. године. — Издан је референту распоред часова механске срп. вероиспов. школе на употребу. — Као неправилно обављен уништен је избор чланова месног шк. одбора у Карлову. — Решено је држати у евиденцији дисцинл. ствар Ј. Д, учит. у Ц. Бари до повратка му у ту општину. — Одбијена је молба м. шк. одб. Батањског, да на среске учит. зборове само по једног својег учитеља изашље. — Позван је Св. Ајваз учит. у Ороспамошу, да извести када је поднео молбу ради ослобођења од похађања св. богослужења. — Позван је м. шк. одбор Батањски да поднесе подробнији извештај о делању Стевана и Олге Викадиновића учитеља тамошњих, ради препоруке вел. Шк. савету за почасну диплому. — Затражен је обавештај од ц. општ. Фабричке у погледу фонда женске школе. — Умољена је преч. епарх. конзисторија, да учини нужно расположење ради предавања науке о вери срп. деци у всерп. школама у Ћаћаку. — Новији поднесци, који се односе на спор између месн. школ. одбора и неких учитеља врањевских издати су овдашњем изасланику у тој ствари, Ники Николајевићу учит. мокринском. — Узет је к знању извештај референтов о

презид. наименовању Христ. Јовановићеве из Н. Сада за привр. учит. у Сарајеви на место, које је оставком учит. Јов. Томића остало упражњено. — Упућен је м. шк. одбор Дињашки, да на стану учит. П. Павловића даде наместити спољашње прозоре, а уједно је издато и упутство у погледу званичења. — Узет је к знању извештај референтов, да је услед жалбе кларијског учитељства позван м. школ. одбор да учитељству плаћу најтачније издаје. — Упућен је м. шк. одбор Српско-неузинеки, да на захтев парох. звања издаје истом на увид „Школски лист". — Узет је к знању извештај референтов, да је за привр. учитељицу у Мунари постављена А. Радишићева. — Умољено је надсолгабиров. звање у Т.-Рекашу да учини нужне мере, да деца у Хрњакову школу уредно полазе. — Због неизраде теме за вересни учит. збор и неоправдања због тога, осуђени су учитељица Дар. Велисављевићка на 3 К., и учит. Драг. Спротановић на 6 К. глобе у корист епарх. школске књижнице. — Упућен је м. шк. одбор Срп. неузински да тамошњој учитељици и привр. учитељу Сл. Косићу награду за повт. школу од почетка 1905/6. шк. год. исплати. — Упућен је упр. одбор у Печки, да оправдана потраживања учит. Ј. Сифиноса истом исплати; у погледу старијега потраживања Ј. Сифиноса затражено је мнење од члана јер. Ил Белеслијина. — Стављено је у дужност мест. школ. одбору у Т. Св. Миклушу, да има учит. стан изнутра једанпут годишње окречити и све оправке на њему извршивати, бојадисање пода пак има учитељ на свој трошак вршити. — Узет је к знању изв. референтов, да је презид. уступљена гл. школ. референту на употребу и ради издавања упутства за даљи поступак одлука управн. одбора Торонт. жупаније, којом је предс. месн. школ. одбора Фењеског осуђен на глобу од 50 К. због тога, што у смислу наредбе всл. Шк. савета кр. школ. надзорништву није пријавио промену у учитељству. — Узет је к знању извештај референтов о презид. поделењу допуста Сл. Косићу привр. учит. срп. неузинском. — Одбијен је Урош Дрндарски учит. у Бегечу са потраживањем својим од црквн. опћине Гадске. — Узет је к знању извештај референтов о наименовању Љубице Азуцке из Т. Бечеја за привр. учит. у Бочару. — Као незаконито обављен избор учитеља у Боки осуђени су кривци на сношење истражних трошкова. — Подастрти су всл. ШСавету списи о избору З. Секулићеве за учитељицу у Срп. Св. Мартону ради издарања декрета. — Упућена је В. Недићева забавиља у Ђали, да се обрати на своју опћину у погледу стана јој. — Узет је к знању извештај референтов о презид. поделењу допуста Ђ. Миланковићу учит. парачком ради лечења. — Позван је Р. Стеванов из Деске на изјашњење због вређања учитеља. — Упућен је м. шк. одбор Срп. св. петарски, да најуредније подноси пријаву опћ. поглаварству због непохађања школе. — Узет је к знању извештај референтов о презид. наименовању Ђ. Петровића учитеља у Беловару за привр. учитеља у Канаку. — Узет је к знању извештај референтов да је презид. умољено надсолгаб. звање Пардањеко, да учини потребно расположење ради уређенијег похађања школа у Дињашу. — Спроведен је всл. ШСавету уток Ј. Сифиноса учит. у Печки против овд. решења бр. Ш. 698. донесеног у погледу успеха му у школи 1904/5. школ. године. — Упућен је м. шк. одбор Батањски, да сам у својем

делокругу доносе решење у погледу предавања жен. ручног рада. — Враћен је Влад. Торђанском учит. механском уток против решења окр. протопрезвитера у погледу читања апостола у срп. прав. цркви механској, да га конзисторији поднесе и тек по решењу томе да се овоме одбору обрати. — Упућена је црквено-школ. општина у Чоки, да учитељу изда награду за повторну школу у 1904/5. школ. години.

Свега је донесено 137. решења.

Извештај о седници српског православног народног Школског савета, држаној у Карловцима дне 14. (27.) 15. (28.) 16. (29.) и 17. (30.) марта 1906. год. под председништвом Његове Светости „преузвишеног господина Георгија, патријарха српског.

Присутна беху господа чланови: Теофило *Дамић*, Светозар *Прибићевић* и Душан *Стојшић*. — Реферисао је: г. Ђорђе *Поповић*, главни школски референат. — Бележио је: г. Др. Лаза *Секулић*, српски народноцрквени тајник, уз припомоћ г. Бориславе *Брадваровића*, I. бележника саборског одбора.

У овој је седници донесено 198 одлука, од којих споменемо:

Узета је на знање извина г. Николе Ђ. Вукићевића, члана и потпредседника Ш. С-а, да због болести не може доћи у ову седницу Ш. С-а, и оверовљен је записник седнице Ш. С-а од 19.—21. октобра (1.—3. новембра) 1905. и од 14. (27.) — 16. (29.) децембра 1905. год. — Узет је на знање министарски отпис, да је кр. уг. министром богочасти и јавне наставе именован Јулије Тоск. — У ствари подељене треће опомене срп. вероисп. забавишту у Баваништу поднеће се кр. уг. министарству богочасти и јавне наставе представка и протумачиће, да Ш. С. сматра ову ствар коначно свршеном и да би сада могла само изгубити *прва* опомена, ако би се у том забавишту указали какви недостаци. — У спорном питању између Ш. С-а и кр. уг. министарства б. и ј. н. о „Правилнику“ за испите учит. оспособљења у Сомбору одредило је министарство до 1. априла 1906. год. рок, до којега се има задовољити његовим захтевима, јер ће иначе забранити испите. Решено је, да се од стране Ш. С-а изашље пред министра депутација, која ће разложити министру, да је становиште Ш. С-а коректно и на закону основано и умолити га, да одступи у овом предмету од својих захтева и уважи овопредметну представку Ш. С-а из прошле седнице (која није отправљена, те се сада има сачинити обзиром на све моменте). У депутацији су изабрани: г. г. Ђорђе Поповић, главни школски референат и Др. Лаза Секулић, срп. нар. црквени тајник, а преосвећени госп. епископ будимски Лукијан умолиће се, да ову депутацију пред министра предведе. — Узет је на знање министарски отпис, да је одбијен уток Даринке Стојковићеве, забавље у Перлезу, против одлуке. Ш. С-а, којом је Јулка Ћирилова потврђена за забављу у Перлезу. — Одговор кр. уг. министарства б. и ј. н. на представку Ш. С-а против мин. наредаба бр. 72.000. и 72.001. ех 1905. о учењу мађарског језика уступиће се као гравамен срп. нар. црквеном Сабору уз опширан изве-

штај. — Услед мин. одлуке у ствари учитељске дотације у Петровуселу бачком саопћиће се министру, да је тамо већ попуњено учит. место, а њиме Ш. С. сматра ствар свршеном, па ће се умолити министар. да одустане од своје одлуке. — Представке Е. Ш. Одбора, да Ш. С. пристане на бирање потпредседника уступиће се нар. црквеном сабору с предлогом, да се овај недостатак у нашим автономним уредбама попуни; Е. Ш. Одбору бачком одговориће се, да овопредметном наредбом Ш. С-а није додирнуто право президијалног расположења председника Е. Ш. О-а, кадгод је за то потреба; није узето на знање саопштење Е. Ш. О-а вршачког, да ће успркос решења Ш. С-а изабрати себи потпредседника, па ће се истом Е. Ш. О-у одговорити да ће Ш. С. сматрати ништавом сваку одлуку његову, која се доноси под председништвом потпредседника, те ће се уједно замерити истоме одбору да је могао горњу одлуку донети. — Узет је на знање мин. отпис о одбијању утока Душана Которача, прив. учитеља у Фенлаку, у ствари његове оставке на учит. месту. — Узет је на знање отпис кр. зем. владе у Загребу, да је одобрила „Правилник“ о испитима за дефинитивно оспособљење учитеља у срп. учит. школи у Пакрацу. За чланове поверенства за полагање тих испита постављени су на три године: за председника г. Ђорђе Поповић, главни школски референат као изасланик Ш. С-а, а за остале чланове: архимандрит Митрофан Рајић у Пакрацу, Никола Шумоња управитељ и Богољуб Бакаловић, професор срп. учат. школе пакрачке и Мита Грујић, управитељ срп. учит. школе у Карловцу; чланови школски референат и чланови са стране добиваће путни трошак и дневницу од 8 К. а чланови из места само дневницу. Имена чланова испитног поверенства саопћиће се кр. зем. влади у Загребу с тим да ће и донде, док срп. учит. школа у Карловцу не добије право јавности, моћи пред тим испитним поверенством полагати испит за коначно учит. оспособљење и они, који су срп. учит. школу у Карловцу свршили. У ствари реципроцитета сведоџаба о учит. оспособљењу са земаљских учитељских школа и срп. учат. школа известиће се зем. влада, да ће Ш. С. поднета срп. нар. црквеном Сабору предлог ради измене §-§-а 58. и 61. Школске Уредбе од 1872. год. — Јавиће се кр. зем. влади у Загребу, да ће се испитима за коначно учит. оспособљење у срп. учит. школи у Пакрацу припуштати и такви кандидати, који су у срп. учит. школи у Сомбору положили испит оспособљења али због мађарског језика, нису диплому добили — ако су остале услове извршили (имају двогодишњу учитељску праксу и т. д.) — Према молби кр. зем. владе у Загребу упућује се управа срп. учит. школе у Пакрацу, нека својски настоји о томе, да се учит. приправници што боље упознаду о најглавнијим начелима умнога господарства уопће, а напосе с практичним радњама у школском врту. — Узето је са захвалношћу на знање, да је кр. српска академија наука у Београду послала Ш. С-у око 1500 комада књига: „Српске народне песме, свеска прва (задужбина Дра Љуб. Радивојевића)“, па је гл. школ. референат овлаштен да се распита код академије, зашто су те књиге послате. — Узет је на новољно знање извештај г. Дра Саве Путника,

адвоката великокикиндског и конз. фискала темишварског, о оставинској расправи пок. Ђоке Радака, народног добротвора, па ће се исти адвокат умолити, да набави препис опоруке и судску одлуку о предаји оставине. — У ствари „Школског листа“ одлучено је: а.) позвати црквене општине сомборску, да сада преда камате „Фонда Школског листа“ уреднишству истог листа, јер сада тај лист одговара интенцијама тога фонда, пошто није само званичан лист; б.) Саборском одбору одговорити, да је сада „Школски лист“ покренут са проширеним програмом и нестоји тврдња С. О-а, да лист мора у Сомбору излазити, па ће С. О. поново умолити, да изда Ш. С-у своте, одређене за штампање годишњега извештаја о учит. школама, јер Ш. С. одређује, у којој ће форми такови извештаји излазити. — Позваће се Е.Ш.О-и, да пожуре црквене општине, које нису послале претплату на „Школски лист“, да такову одмах пошаљу. — У уточној ствари Олге Думићеве, бив. привр. учитељице у Меленцима, на основу у утоку наведених нових разлога узета је ствар поново у претрес, те је уз измену одлуке Ш. С-а потврђена у целости одлука Е. Ш. О-а темишварског од 15. (28.) септембра 1901. бр. ЕШО. 737./зап. ех 1901. — Узет је на знање допис С.О-а, да је епархијским управама: архидијецезанској, бачкој, вршачкој и темишварској ради наплате још једне помоћне радне снаге са 1. јануаром 1906. год. одредио из неприкосновена фонда своту од 1000 круна годишњих, како би се могло задовољити наредби Ш. С-а у погледу званичења у школским стварима Уједно ће се умолити С. О., да учини расположење и на онај део одлуке Ш. С-а у предмету изречене дужности епарх. бележника као перовође Е. Ш. О-а. — Узете су на знање одлуке С. О-а: 1.) да је одбио молбу управе срп. учит. школа у Сомбору ради повишења паушалне своте за огрев и своте за штампање год. извештаја, 2.) обзиром на преоптерећеност клирикално-школског фонда брисане су из школа потребе за срп. учит. школу у Карловцу: ставка од 200 К за оснивање школ. музеја, ставка од 100 К за школ. намештај, ставка од 150 К за набавку хармонијума и своте од 355 К за исплату рачуна о набавци књига од стране пређашњих управа. Није узета на знање одлука С. О-а, којом се обзиром на преоптерећеност клирикално-школског фонда и на мању потребу српских вероисповедних учитељица у Хрватској и Славонији смањује број стипендија из реченог фонда за ученице срп. учит. школе у Карловцу од 15 на 10 места и то са почетком 1906./7. школске године, пошто право смањивања тих стипендија припада Ш. С-у односно број тих стипендија установљен је саборским предрачуном, те према томе С. О. нема права овај број смањити. — Узета је на знање и саопћиће се Е. Ш. О-у вршачком допис С. О-а у ствари одузимања т. зв. неприкосновеног фонда црквене општине у Златици по тамошњој политичкој општини, да се наиме према списима не може тај фонд тражити од полит. општине за школе, јер није ни основан за вероисповедне школе, већ је сврха тога фонда: издржавање срп. прав. свештеника у Златици. — Узета су даље на знање дописи С. О-а: да је црквена општина у Бач Брестовцу за оправку школе поделио припомоћ од 600 К; да је приправницима

и приправницама срп. учит. школа ставио у течај из клирикалношколског фонда подарене им за 1905./6. школ. годину стипендије; да је Тодору Мутибарићу, бив. учитељу у Кисачу, поделио за 1905. год. припомоћ од 120 К; да је у допуни плата срп. вероисп. учитеља у будимској архијереји за месеце септембра, октобар, новембар и децембар 1905. год. своту од 2384 К 66 п.; а за грађанску 1906. год. своту од 7154 К у име припомоћи одредио, па ће се овим поводом пожурити Е. Ш. О. будимски, да што пре поднесе Ш. С-у податке о имовном стању тамошњих црквених општина. — Препоручиће се С. О-у молбе црквених општина: у Денти, Вел. Марити и Сараволи ради поделења припомоћи за издржавање школе, а Е. Ш. Одбор пакрачки пожуриће се, да што пре поднесе прописно инструисану молбу црквене општине у Беловару, која је молила припомоћ за проширење школ. зграде. — Узет је на знање извештај Е. Ш. О-а темишварског, да је обзиром на тескобу дворишта изузимно дозволио, да се школ. деца у Десци, Сараволи, Батањи, Срп. Елемиру и Рудни не деле у смислу §-а 36. школске Уредбе по полу него по разредима, ну је исти Е. Ш. О. упућен да настоји, да се овопредметна наредба Ш. С-а већ од идуће школ. године изврши. — Издани су декрети сталности овим учитељима: Лазару Теофановићу у Сантову, Катици Ђ. Михајловићки рођ. Сремчевићевој у Новом Саду, Константину Замуровићу у Молу, Леносави Благојевићевој у Сомбору, Марку Славковићу у Молу, Десанки Ракићевој у Новом Саду (на Клиси), Душану Ружићу у Новом Саду (на Малом Јарку), Жарку Благојевићу у Митровици и Милени Павловићевој у Карловцима. — Издавање декрета Милану А. Чешљару, учитељу у Пирошу, обустављено је док се не поднесу сви изборни списи. — Списи у ствари разрезивања земљишних поседа за издржавање срп. нар. школе у Краљевцу и комуналне у Петровуселу, који су били издани на мишљење и предлог г. Дру Ники Максимовићу, члану Ш. С-а, доставиће се С. О-у с молбом, да их изда фискалу срп. народ црквеног фондова на проучење и поднашање мишљења и предлога. — Списи у дисциплинарном предмету З. М., учитеља у Турији, поднеће се заједно са тужбом овога и извешћем кр. уг. министарству б. и ј. н. — Умолиће се кр. уг. министарство богочасти и јавне наставе, да срп. нар. школи у Станчеву поделењу прву опомену скине, пошто је уклоњен недостатак, због којег је опомена поделена. — Услед молбе Е. Ш. О-а темишварског, да Ш. С. таксативно или експликативно наброји послове, које би конз. бележник као перовођа Е. Ш. О-а имао израђивати — одговориће се истом Е. Ш. О-у, да је ова ствар решена тиме, што је саборски одбор одредио 1000 К за још једнога помоћника у епарх канцеларији, па нека Е. Ш. О. између школ. референта и конз. бележника сам поделу посао према природи ствари. — Ђорђе Петровић признат је за сталног учитеља у Новом Саду, па ће се од Е. Ш. О-а затражити изборни списи ради издавања декрета истом учитељу. — Према до сада заузетом становишту и одлукама Ш. С-а издаће се Е. Ш. О-у бачком упутство у погледу одношаја авт. школ. власти, учитеља и школа према држ. школ. надзорним орга-

нима приликом прегледања срп. нар. школа. — Известиће се Е. Ш. О. будимски, да овде нема средстава за накнаду путних трошкова и дневница чланова-стручњака при прегледању школа, већ Е. Ш. О. има извршити овопредметну наредбу Ш. С-а, а црквено општине имају сносити трошкове. — Одбијена је молба Милоша Крстића, бив. учитеља у Иланци ради поделења припомоћи. — Узети су на знање разни извештаји Е. Ш. О-а и епарх. школ. референатâ о стању и прегледању школа, те су сви издати гл. школ. референту. — Дозвољено је вршење споредних дужности Марку Вујићу и Св. Мл. Бајићу, учитељима у Кумани. — Одбијен је уток Емилије Петров Обрадовићеве, привр. учитељице у Нађфали, против њезина разрешења од учит. дужности, пошто о привр. учитељима-ицама решава Е. Ш. О. коначно и правомоћно. — Узета је на знање молба Љубомира Лотића, привр. заменика епарх. школ. референта темишварског и вршачког, да и на даље жели из Темишвара вршити референтске дужности, а не из Вел. Кикинде, како му је Ш. С. дозволио. — Одбијена је молба удовице пок. учитеља темишварско фабричког Мате Гагића ради полученја припомоћи из учит. миров. фонда, пошто има мировину. — Одбијена је молба црквено општине у Баји ради поделења годишње припомоћи из фонда св. Саве у сврху плаћања петогодишњег доплатка учитељу. — Упућен је Е. Ш. О. темишварски, да у школским „фасијама“ метне награду за повторну школу у осму рубрику. — Издата је главном школском референту молба месног. школ. одбора у Земуму од 1895. год., да се произведу наредбе у погледу привременог или сталног разрешења од полажења школе (§. 4. Уредбе за срп. народ. школе) и у погледу оправданих изостанака деце од школе (§. 5., друга алинеје, иста Уредба). — Изјава црквено општине у Ст. Бечеју, којом се иста „ограђује“ против одлуке Ш. С-а у ствари расписивања стечаја за забавиљу и да ће се обратити Саборском одбору против те одлуке — вратиће се с тим, да је одлука Ш. С-а правомоћна, а Саб. одбор није надлежан у овој ствари решавати. — На допис Е. Ш. О-а темишварског ради протумачења наредбе о привр. обележју паралелних разреда одговориће се истом Ш. О-у да црквено општине могу на паралелне разреде постављати и сталне учитеље, ако има довољан број деце, те има изгледа да ће им разреди стално требати, ну такови учитељи се имају бирати без ограничења на дотични разред. — Издата је глав. школ. референту на мишљење и предлог молба Е. Ш. О-а темишварског, да се наставно градиво наших повторних школа преустрои као код држ. газдинских школа, како срп. прав. деца не би похађала држ. газдинске школе. — Није уважен предлог Е. Ш. О-а темишварског, да се изда похвална диплома Љубомира Маркову, умировљеном учитељу у Вел. Бечкереку. — Списи о додељивању учит. стана у Митровици, против којег се притужила тамошња срп. нар. учитељица, Зорица Трумићка, имају се према одлуци Архид. Ш. О-а уступити црквено скупштини на надлежно решење, а уток месног школ. одбора против те одлуке одбија се. Што се тиче осталих тужба ове учитељице, поднесених и кр. зем. влади у Загребу, као и тужаба против те учитељице, позваће се А. Ш. О.

да их испита и о томе своју одлуку донесе. — Поводом молбе А. Ш. О-а умољене се Саборски одбор за извешће, у ком се стадију налази питање мировине срп. вероисп. учитеља у Хрватској и Славонији и шта је досада у овој ствари урађено. — Дозвољено је вршене вероисповедних дужности Кости Цвејићу, учитељу у Черевићу. — Љубици Дмитровићевој, приправници и Карловцу, обустављена је стипендија из клирикално-школског фонда док не поправи недовољну оцену. — Извештиће се управа срп учит. школе'у Карловцу да за посебно хонорирање заводског лечника, учитеља гимнастике, за просторије, учила и др. према расположивих средстава. — Дозвољено је Јелисавки Симићевој из Сарајева, да се може уписати у II. течај трећег разреда срп. учит. школе у Карловцу, а Емилији Михајловићевој из Новог Сада, да се може изнимно, ну само за 1905./6. школ. годину, уписати као приватна ученица у I. разред исте школе с тим, да јој се ваше неће дозволити приватно полагање испита. — Позваће се управа срп. учит. школе у Пакрацу, да у року од 14 дана извести, зашто професори: Б. Бакаловић и Ј. Кнежевић нису усупрот наредбе и пожурнице Ш. С-а поднели специјалне наставне планове из својих предмета. — Дозвољено је полагање испита зрелости у срп. учит. школи пакрачкој: Митру Богдановићу, срп. нар. учитељу у Љубињу у Херцеговини, Светозару Пушибрковићу, привр. учитељу у Слепчевићу у Србији и Миливоју Јаребици из Руме, привр. учитељу у Гојакоцу у Босни ну тако, да послесња двојица имају претходно с успехом положити испит за четврти разред, а првоспоменути још и за трећи разред исте школе. — Дозвољено је навнадно уписивање Душана Богуновића из Врела у I., а Николе Бамбурића из Вукошевца у II. разред срп. учит. школе пакрачке. — Петар Борота, бив. приправник II. разреда у Пакрацу, примљен је поново у школу. Притужба професора Ј. К. против г. Ђ. П. издата је овоме на одговор, а по томе се сви списи имају издати г. Св. Прибићевићу, чиру Ш. С-а, да на лицу места ову ствар изведи и по томе Ш. С-у извештај поднесе. — За питомца стипендијске закладе Тоше Зековића, негдашњега грађанина новосадскога, изабран је Симеон Новаковић, приправник Ш. разреда у Сомбору, као старији ученик, Новосађанин и веома доброг успеха у наукама. — На три упражњена питомачка места у стип. закладу Ђорђа Раље по 100 К 80 пот. кандидовани су: Богдан Лалошевић, приправник III. разреда, Милан Цветић и Бранко Радуловић, приправници I. разреда српске учитељске школе сомборске, па ће се њихове мобенице заједно са осталим молбеницама и приложеним исправама поднети кр. уг. министарству б. и ј. н. ради исходјења прев. одобрења. — Изнимно је дозвољено Зорки Васиљевићевој у Љубици Шашиној, да могу приватно полагати у срп. учитељичкој школи сомборској испит из I. разреда обзиром на досада показани веома добар успех у наукама, те да по успешно положеном испиту том могу бити редовне ученице II. разреда исте школе. — Закључак проф. збора срп. учитељске школе сомборске о смањивању наст. градива из ручног рада као и да ученице ручни рад само у школи раде — издан је заједно са призивом Видосаве Летићеве, учите-

љице ручног рада, против тога закључка, главном школском референту на мишљење и предлог. — Умољење се од Саб. одбора извештај о оставини пок. Игњата Димитријевића из Сомбора за срп. учит. школу сомборску и уједно преписе опоруке, ако се такова код Саб. одбора налази. — У ствари вежбаонице срп. учит. школа сомборских упутиће се црквено-опћина сомборска, да своје учитеље обвеже да се у овом погледу имају држати наредаба III. С-а, јер ће у противном случају црквено-опћина бити дужна, да у смислу Уредбе за српске народне школе од 1872. год. подигне засебну вежбаоницу. — Није уважена молба проф. збора срп. учитељичке школе сомборске, да се и остала два помоћна учитељска места у тој школи у особама Драгутина Блажека и Видосаве Летићеве у статус привр. суплената са правом на пензију подигну. — Одбијена је молба Марије удове иза пок. проф. Јована Поповића у Сомбору ради одобрења мировине, пошто јој такова према мировинској уредби не припада; за кћер пок. професора, Олгу одређена је васпитна припомоћ од годишњих 200 К почевши од 1. марта 1906. год. па до дана докле јој по уредби припада, исто тако јој поделити у смислу §-а 30. исте уредбе посмртнину у износу једномесечне плаће; најпосле речену проф. удовицу препоручити саб. одбору за поделење какове припомоћи. — Јулка Ћирилова, забавиља у Перлезу, упућена је, да испит за забаву положи у таквом заводу, који оспособљава забављење, јер такав испит не може полагати у срп. учитељичкој школи сомборској, како је у односној одлуци III. С-а погрешно означено. — Узето је на знање, да се проф. Душан Радић захвалио на надзорништву приправничког интерната у Сомбору, те да је за надзорника изабран привр. суплент Христивор Свирчевић, за благајника проф. Павле Терзин. — Изречено је, да Христифору Свирчевићу, привр. супленту у срп. учит. школама у Сомбору, припада у конференцијама проф. збора исто право као и сваком другом супленту. — Одређено је, да се разредни испити у IV. разреду срп. учит. школа сомборских имају одржати крајем маја месеца по нов. кал., писмени испити оспособљења одмах после тих испита, а за усмене испите оспособљења одређује се рок у идућој седници III. С-а. — Одбијена је молба Миладина Ј. Туторова, прив. срп. нар. учитеља у Сентомашу, да поправни испит из мађарског језика за учит. оспособљење полаже по старој пракси, јер је пропустио законити рок за тражење посебне комисије од кр. уг. министарства б. и ј. и. за полагање тога испита, па је молитељ упућен, да се пред министарством оправда, зашто је пропустио у законитом року тражити дозволу. — Одбијена је молба Светислава Милоша Јеврића, свршеног учит. приправника, за полагање испита за учит. оспособљење по трећи пут, па ће се проф. збору срп. учит. школе у Сомбору замерити, што препоручује овакве молбе, које се противе постојећим прописима. — Упутиће се проф. због срп. учит. школа у Сомбору, да у дисциплинарној ствари Милорада Петаковића приправника IV. разреда, донесе своју првостепену одлуку и даље по пропису поступи. — Дозвољено је Дим. Ћирићу из Ст. Паланке приватно полагање испита из I. разреда срп. учит. школа у Сомбору.

— Одбијена је молба Велимира Чонића, бившег пом. учитеља економије у срп. учит. школи у Сомбору, ради поделења отштете од бар 100 К за уложени трошак у школски врт, пошто је молитељ за свој рад имао за то време плату, а у осталом врт је својина црквене општине сомборске, па нека се са својом молбом тамо обрати. — Јустини Богдановој, учит. заменици у срп. в. дев. школи у Новом Саду, продужен је рок за полагање испита из српског језика са још једном годином дана. — Дозвољено је Марији Цвејићевој, ученици I. разреда срп. в. дев. школе у Новом Саду, да може почетком 1905./7. школ. године приватно полагати испит из II. разреда те школе. — Наставничком збору срп. в. дев. школе новосадске за замењивање оних часова у септембру 1905. год., који су остали упражњени умировљењем Аркадија Варађанина, одређена је награда у износу једномесечне плаће. — Узето је на знање президијално расположење Његове Светости, којим је молба Маре Максимовићеве ради избора за учитељицу женског ручног рада и кућарства у срп. в. дев. школи панчевачкој поновно достављена црквено-општини тамошњој с позивом, да се та молба спроведе црквени *сабор*, јер је једино ова власна (а не одбор) донети одлуку о томе, да ли ће се упуштати у избор учитељице или не. — Уз стављање ван крепости односне одлуке III. С-а изречено је поводом представке м. школ. одбора и црквено-општине у Панчеву, да се годишњи извештаји о срп. в. девојачким у учитељским школама имају по досадашњој пракси штампати за сваку школу за себе у посебној књизи, а не у „Школском листу". — Услед молбе Исидоре Секулићеве, учитељице срп. в. дев. школе у Панчеву, ради разрешења од учит. дужности због болести, одређена је у смислу мировинске уредбе ради констатовања њезине неспособности комисија у лицима: Милана Мандровића, управитеља исте школе, као заступника III. С-а, затим г.г. Дра Панте Теодоровића, варошког среског лечника и Дра Стеве Јовановића, практичног лечника у Панчеву. До коначне одлуке у овом предмету продужен је реченој учитељици допуст, а у погледу замењивања њезиних предмета и часова остаје досадашње стање. — Узета је на знање оставка Алекс. Деметровића на месту учитеља гимнастике у срп. в. дев. школи сомборској, па је предавање гимнастике поверено Олги М. Петровићевој, учитељици исте школе. — Према предлогу Стручне школске анкете рукописни састав учитеље Мијловја Бугарског: „Мађарски буквар за II. и III. разред срп. осн. школа" вратиће се састављачу на поправак и допуну с тим, да га онда поново поднесе, када иста анкета публикује позив и план за састављање те књиге. — На предлог г. Св. Прибићевића, члана III. С-а, позват је главни школски референат, да што пре приступи састављању нацрта за нову школску уредбу без обзира на прикупљање начелних одлука III. С-а и свој елаборат III. С-у и поднесе. — Од Јов. Ђ. Ђосића, срп. нар. учитеља сегединског, састављени нов формулар за школску записницу издат је претходно на преглед гл. школ. референту. — Одбијена је молба Душана Цвијића из Карловца за дозволу, да може испит зрелости у срп. учит. школи пакрачкој поново полагати само из два предмета, из којих

је у јунију 1905. год. добио недовољну оцену, пошто се то противи Статуту исте школе, по којем има полагати поново испит из свију предмета. — Састав Мите Нешковића, кр. жупанијског надзорника у Беловарју: „Празнична Еванђеља“ за повторну школу издата су претходно на оцену и мишљење Стручној школ. анкети. — Дозвољено је Петру Рамаданском, питомцу стип. задужбине Ат. Бале, да може уз даље уживање своје стипендије прећи са правног факултета будимског универзитета на филозовски факултет. — Издата је главном школском референту представка Стручне школске анкете ради установљења автон. комисије за полагање испита за више наставничко оспособљење у срп. нар. школама као и ради полагања испита за допуну оспособљења оних, који у страним заводима науке свршс. — Дозвољено је Стојану Михајловићу из Вел. Кикинде, ученику V. гимн. разреда, да може крајем 1905./6. школ. године приватно полагати у срп. учит. школи сомборској испит за I. разред. — Упућује се управа срп. учит. школа у Сомбору, да уз придржавање односних прописа изда дупликате диплома о учитељском оспособљењу: Милица Ползовићевој, учитељици у Бачком Петровуселу, Милану Стефановићу учитељу у Ст. Врбасу и Стефанији Алексић-Лукић, учитељици у Модошу. Позваће се Е. Ш. Одбор будимски, да поднесе Ш. С-у извештај, зашто није све досад у смислу одлуке Ш. С-а расписан стечај на учитељско место у Бати. — Одбијена је молба Адолфа и Александра Јакоби, фабриканата цигарет-папира у Бечу, да могу пустити у промет. цигарет-папир с натписом „У корист српске школске младежи 5% од прометног износа.“ — Дозвољено је Меланији Пихертовој, оспособљеној учитељици из Вршца, да може у срп. учит. школи у Сомбору допунити испит. који је за срп. нар. учитељице прописан. — Умољене се Саб. одбор, да Мати Косовцу, бив. привр. заменику епарх. школ. референта темишварског, исплати из референатске дотације остатак, који би му још припадао за време његова службовања. — Одбијена је молба Небојше Увалића, прив. суплент-професора у срп. вел. гимназији у Новом Саду, да му се ради полагања професорског испита исплати из закладе Ат. Бале за 1904./5. школску годину неподигнута стипендија од 300 К, пошто је молитељ већ намештен у служби; уједно ће се на ово питомачко место расписати стечај. — На основу извештаја месног школ. одбора у Панчеву поднеће се кр. уг. Министарству богочасти и јавне наставе представка ради дозволе за поновно отварање српских вероисповедних основних школа у Панчеву. — Књига „Штиво уз Историју Српске Књижевности“ од Јована Грчића, умир гимн. професора из Новог Сада прописана је као помоћна књига за срп. учит. школе, па ће се ради одобрења поднети и кр. зем. влади у Загребу. — Услед молбе Кузмана Миловановића, срп. нар. учитеља у Новом Саду, да се његов састав „Наука о земаљском уставу“ пропише за школски уџбеник дотле, док не буду израђени нови уџбеници, позваће се молитељ, да свој рукописни састав поново поднесе гл. школском референту. — Исказ управе српске учитељске школе у Карловцу о замењивању часова тамошњег привр. професора Марка Јаковљевића и бившег суплента

Милана Јефремовића ради одређења награде — вратиће се истој управи с тим, да поднесе извештај, колико је који наставник заменивао М. Јаковљевића а колико опет Мил. Јевремовића. — У ствари делокруга гл. школ. референта одлучено је, да се остане при досадашњој пракси, јер Ш. С. не може одређивати тај делокруг. — Одбијен је уток месног школ. одбора у Ст. Бечеју и потврђен односни део одлуке Е. Ш. О-а Бачког, којом је изречено, да је у смислу §-а 34. Дисциплинарних правила за учитеља Е. Ш. О. првостепена дисциплинарна власт над оновеархијским учитељима, па да је м. школ. одбор имао тужбу против једног учитеља у Ст. Бечеју поднети Е. Ш. О-у, а не сам испитивати тужбу. — Против обављеног и од Е. Ш. Одбора Бачког потврђеног избора месног школског одбора, управитеља и старатеља у Брестовцу уложени уток Александра М. Коњевића, члана месног школ. одбора и учитеља, уважен је, пошто мандат м. школ. одбора траје од дана избора, па се према томе избор новог м. школ. одбора као прерано обављен уништава и има се нов избор спровести; у погледу пак тумачења §-а 128. Школске Уредбе, да ли наиме само учитељ може бити школски управитељ или и друга особа, позват је гл. школ. референат да поднесе засебан предлог. — Одбијен је уток Јаше Дунђерског из Сентомаша и потврђен избор Аркадија Павловића, срп. народ. учитеља, за месног школ. управитеља у Сентомашу. — Одбијени су утоци против дне 10/23. августа 1905. год. обављеног избора двојице учитеља у А ци. — У спорном предмету око послужитељског стана у средњшој школ. згради у Ст. Бечеју изтражиће се допуна списа. — Уважен је уток Ивана Јелчића, свештеника у Ст. Бечеју, против одлуке Е. Ш. Одбора бачког у погледу расписивања стечаја за три учитеља, па је обзиром на међутим издате наредбе Ш. С-а и на локалне прилике у Ст. Бечеју наређено, да се има расписати стечај за две учитељске и једног учитеља. — Одбијен је уток месног школ. одбора у Кумани против одлуке Е. Ш. О-а темишварског, којом је наређено, да се за новоустановљено (треће) учитељичко место у Кумани установи већа плата, каква и остале тамошње учитељице имају, узмеђу осталога и са тога разлога, чисто је дотична са 600 К годишњих установљена учитељичка плата према местним приликама и сувише малена за пристојно издржавање. — Одбијен је уток месног школ. одбора у Вел. Бечкереку против пристављања оспособљене учитељице Отилије Стојићеве за тамошњу привр. учит. заменицу. — У предмету рачунскога спора између црквене општине у Печки и тамошњег учитеља Јулија Сифниоса разрешена је одлука Е. Ш. О-а темишварског и овај упућен, да реченом учитељу изда *веран* препис ликвидационога записника и по томе на основу извештаја истога као и разјашњења повереникова: откуда потиче разлика између записника и повереникова извештаја — нову одлуку донесе и даље по пропису поступи. — Одбијен је уток Јулија Сифниоса, срп. нар. учитеља у Печки, против изреченог му негодовања због постигнутог слабог успеха у школи у току 1904./5. школ. године, пошто против таквих одлука Е. Ш. О-а нема места правноме леку. — Услед утока Милана А. Чешљара, учитеља у Пирошу, разрешена је одлука

Е. Ш. О-а бачког, којом је исти учитељ осуђен на ускраћење једног дела плате, те се исти учитељ ослобађа ове казне, али има солидарно са месним школским одбором сносити истражне трошкове. — У дисциплинарној ствари С. Ж., учитеља у Меленцима, који је осуђен на ускраћење једне трећине плате и сношење $^2/_3$ истражних трошкова — изискаће се од Е. Ш. О-а темишварског подробнији извештај. — Решено је, да се новоизрађени „Статут српских народних учитељских школа у Хрватској и Славонији“ умножи и члановима Ш. С-а на проучење разашље, те да се стави на дневни ред идуће седнице Ш. С-а. — Позват је главни школски референат, да за прву идућу седницу Ш. С-а састави и поднесе предрачун о приходима и расходима „Школског Листа“ и уједно је одлучено, да лист буде по своме обиму мањи.

Извештај о седници епарх. школ. одбора Будимског, одржаног 7. (20.) марта 1906. г.

Узима се на знање извина неких чланова, који нису дошли у седницу. — Министарство умољава за прилог слепима. Публиковати. — Министарство доставља наредбу за учитељске школе. Министарство јавља да је именован нови држ. надзорник за Пешт. жупанију; објавиће се школама. — Шк. савета протумачи своју наредбу у дописивању са Министарством српски и мађарски. — Ш. савет доставља своју наредбу у дописивању са властима; публиковати. — Ш. савет извештава због школ. правописа мађарски и немачки, да ће то изаћи у званичном Школ. листу и о томе ће се известити школе. — Ш. савет доставља своју наредбу због конкретног случаја, како се имају стечајеви расписивати §. 58. и 62. по шк. Уредби; ово публиковати општинама. — Ш. савет препоручује књигу „Образовање воље“; известити школ. одборе. — Ш. савет одобрава план за српску школу у Рац-Гарчину; известити општину. — Ш. савет доставља своју одлуку због разних представки и спорова са држ. школ. надзорницима, као и да потпредседник Ш. одбора не може председавати; узето на знање. — Дозвољено је М. Радивојевићу, учитељу у Кишфалубу бити деловођа земљорадничке задруге. — Школ. савет не дозвољава учитељу Милошу Десанчићу у Мајшу због осигурације — директно известити. — Ш. савет доставља правила о здрављу за школе; ове у довољном броју набавити школама. — Школ. савет због тисканица где да се имају набављати; узето на знање да 50 ком. треба. — Ш. савет прима обрачун о припомоћи из св. Савског фонда, као и због припомоћи потребне; преко Ш. савета доставити Саборском одбору. — Дозвољено је Сави Канурићу учитељу у Шиклошу бити перовођа црквено општине. — Ш. савет одбија представку овога одбора, да се учитељице у овој епархији, које привремено заузимају мушка учитељска места, могу стално прогласити. — Ш. савет доставља наредбу да сваке године има шк. референт поднети њему исцрпан извештај о подручним школама. — Ш. савет доставља своју наредбу да ће од 1. јан. 1906. почети излази званичан Ш. лист годишње 12 К, где ће све бити штампано што се

тога листа тиче; о овом известити општине. — Школ. савет поново тумачи због мађарског језика у срп. школама да се одржава прописани број часова; публиковати. — Ш. савет одбија призив Мите Продановића. — Изјава Нестора Божиног учитеља из Батосека доставити на даље уредовање ЕПШО. Темишварском. — Конзисторија Будимска подноси извештај о подручним школама Ш. савету. — Узето на знање и равнање поднесци за статистичке податке у новији шематизам. — Узето на знање пријава новог држ. школ. надзорника Вертеша Ђуле у Пешти. — Држ. надзорништво толнанско тражи наставни план и упутства на мађаски; овога известити да тога нема, нек изволи видети стране у научној основи од Шк. савета 1895. — Држ. надзорништво толнанско јавља, да не прима учитељицу Даринку Шешевић у држ. мир. фонд пошто није стална; уједно због плате учитељице Ирине Петровић у Рац-Алмашу за сталност молити; известити, да само Ш. савет може потврдити на мушка места; још једно опробати умолити Ш. савет за сталност учитељица(?). — Надзорништво државно због будимске школе због распореда часова и упутства као и да ли су учитељи чланови државног мировинског фонда; узети на знање президијално наређење. — Управни Одбор жупанијски због историје школа — на знање узети. Др. С. Р. подноси истражне списе у ствари Ђ. Ј. из М. и Д. Р. из Д. С. па пошто је Г. Б. умро, ствар беспредметна и Ђ. Ј. упућен на пажњу а Д. Р. списе уступити дисципл. комисији као и Р. К. из Б. — Господин референт због допуне плате 200 К учитељици В. Ђ. у течај ставити. — Стеван Рајковић захваљује на почасти за умир. учитеља, уважено и именован Вл. Белселин из М. Б. — Ш. Одбор из Болмана због избора учитељице; решено поново позвати општину за попуну списа. — Наређено општини у Качфали да изврши налог овога одбора због учитељ. стечаја. — Пријава општине из Безедка да на оближњој пустари има 6 деце српске, позвати општину ако одговара удаљеност по шк. Уредби да иста деца полазе школу. — У Мелини постављен за привр. шк. управитеља јеромонаха Лаврентије Томић. — Школ. старатеља у Дуна-Сечују има да бира школ. одбор, а тако исто за председника поднети извод записника на потврду; протумачено, да са школ. фондом шк. одбор рукује и одговара црквеном одбору. — Пешта подноси призив против овога одбора Ш. савету у свари тражбине учитеља А. М. — Потврђен је за школ. управитеља у Чобанцу президијално поднешен Ш. савету на одобрење — школ. одбор јавља да је у Чобанцу било три компетента за учитеља — па је ипак дошло до именовања привременог учитеља Душана Вујића; узима се на знање. — Батосечкој општини већ је дозначена припомоћ 200 К. — Дозначе се припомоћ учитељици у Почи 200 К чим општина удовољи налогу админ. одбора. — Избор учитеља у Батосеку није одобрен, јер је обављен један дан пре рока; да поново општина избор обави. — Узима се на знање списак имена месних школ. Одбора. — Узима се на знање да су неки учитељи положили заклетву. — Школ. одбор. Сент Андреја доставља због декрета учитеља, о стању школе и примедбе на научну основу — на знање и равнање прима се. — Кишвалуба повисује учитељску плату; прима се, да се одели повторна школа и остало од чисте учит. плате. —

Суљом због стана учитељског уредити. — Узето на знање да је умро учитељ Младен Силашки у Шумберку и постављена учитељица Бојана Лалошевић. — Бремен моли наредбу због економских школа — обавестити општину. — Школски одбори подносе извештај о повторним школама и због економских школа; узето на знање. — Школ. одбори подносе своје распореде часова и по оцени Д. Р. и А. М. г. референт враћа све распореде часова као недостатне, док ускоро Ш. савет преко Стручне школ. анкете ове распореде уреди. — Будимској општини протумачено, да учитељу припада петогодишњи доплатак по службовању без обзира на место где служи. — Адам Рајзнер подноси прилог од школ. жагница; са захвалом се и ова свота прима. — Ђока Јанковић подноси молбу за Школ. савет за дозволу за службу у грађанску школу; да ту молбу преко месног школског одбора поднесе. — Паулина Силашки учитељица подноси закупни уговор земље на 6 година; вратити истој да преко школског одбора поднесе на одобрење. — Због потврде учитељице М. Михајловић из Болмана поднети Ш. савету, јер општина не плаћа, него епархијски школски фонд. — Позвати учитеља Ј. Коцкара у Бремену да плати дуг 10 Круна К. Чолаку. — Зорка Средојевић моли места, враћа јој се молба. — С. К. због споредних дужности — известити је. — Бранко Парабак умир. учитељ потражује још 15 круна из Батосека, позвати општину на изјашњење. — Лазар Крестић учитељ из Липове жали се због плате 137 К; општини на изјашњење. — Избор шк. управитеља П. В. у Д. С. поднеси извод записника на одобрење. — Узета на знање захвала на учитељском месту Мл. Бајића. — Ирина Петровић поставља се за учитељицу у Рац-Алмашу. — Дозначена припомоћ учитељици Софији Станковићевој за I. четврт. — Недељко Станковић подноси тужбу на учитељицу Персу Недићеву: као беспредметна пошто се учитељица удала и друга постављена. — На молбе учитељица у Вемену јавиће се, да је постављена удов. Паулина Силашки. — Лазар Крестић учитељ из Липове моли учитељски доплатак и подноси све списе, по прочитању истих одобрава се петогодишњи учитељски доплатак и ставља му се у течај од 28. јануара 1906. године. — Учитељ Светозар Печујлија из Херцег Суљоша јавља, да има у Јесефељду на пустари преко 10 деце која полазе тућу школу, а и на другим оближњим пустарама а немају науку вере, моли за посредовање од овога одбора. Ову пријаву доставити општини да уреди у колико одговара § 5. школ. Уредбе. — Учитељица Г. Костић моли своје сведодбе; удовољити јој. — Неоспособљен и учитељ Ненад Пешић из Вињана без места моли припомоћ од Саборског одбора, истоме повратити да сам поднесе. — К. Трифуновић учитељица у П. тужи се на свога председника да је увредио а не навађа узроке ни разлоге — враћа се као беспредметна ствар.

Господин референт чита извештај овога одбора за 3 године и статистичке податке. — Прима се и да се штампа за епархијску скупштину.

Д. Р.

Овај збор био је у четвртак светле недеље о. г. у Нов. Саду.

Председник збора К. *Шијачки* приказао је збору главног школског надзорника Ђ. *Поповића*.

Одбор је поднео извештај о годишњем раду свом.

Председник К. *Шијачки* поднео је оставку на председништву, јер наскоро одлази у мировину. С тим у веза поднео је и одбор оставку.

При избору председника било је два предлога. Ђ. *Милић* је предложио за председника Ђ. *Михајловића*, а М. *Борђошки* К. *Милошановића*.

Ђ. *Михајловић* се не прима, јер сам углед збора захтева да је председник једнодушно изабран. С тога предлаже да се изабере трећа особа у којој ће сви чланови збора бити сложни.

К. *Милошановић* изјављује да се не прима. Ђ. *Милић* поново износи свој предлог. Ђ. *Михајловић* поново изјављује, да се не може примити.

На позив председников констатовало се устајањем, да је цео збор за Ђ. *Михајловића*, а само двоје, М. *Борђошки* и Е. *Пачковићева* нису за њега. Председник констатује да је цео збор осим двоје за Михајловића. Према том Ђ. *Михајловић* прима се за председника.

После тога изабрани су једногласно у одбор: Ђ. *Милић*, Т. *Костић*, М. *Ђурђевић*, као заменици: А. *Вемићки* и Д. *Михајловићева*; за перовође су изабрани: Д. *Ружић* и М. *Ђукић*.

Затим се чита реценција Ђ. *Милића* на састав Т. *Костића*: Поступак у рачуну у Ш. разреду. Пошто је овај састав опширан израђен (износи 52 писана табака), није се могао у збору прочитати. Гл. шк. надзорник Ђ. *Поповић* понудио је, да ће уз извесни хонорар штампати у „Ш. листу“. Ово је прихваћено. Тим ће се дати прилика свима члановима, да до прве седнице зборске (у августу о. г.) проуче изнети састав.

М. *Ђурђевић* чита своју расправу: Шта пишу педагошки листови и то: о алкохолизму, о народним универзитетима, о непрекидној настави и о телесној казни.

О алкохолизму се расправљало у том смислу, да учитељ треба психолошки да посматрају ону децу, за коју се зна да им родитељи дају алкохолна пића; да треба мешн школски одбори да се старају да деца до 14. године према пропису законском не долазе на места где се пије; да учитељ помажу одборе у том раду, а срез. власти да им дају законска упутства.

Поводом читања о народним универзитетима решено је, да се и код нас предузме акција о даљем образовању народном. О том ће се извештаја и друга зборова. А на другом састанку донеће се нацрт за рад у овој ствари.

И остала два предмета претресаће се евентуално на другом састанку.

Прочитана је рецензија Ж. *Алексића* на расправу Д. *Ружића* о новом методу цртања и решено је, да се умоли Ш. савет, да у среске зборове изашље професоре цртања из учитељске школе, да упозна учитеље с најновијом методом цртања.

Од појединих предлога узима се у претрес предлог Ж. *Алексића*;

Да се оснује учитељски мировн. фонд за потпомагање умировљених учитељских сирочади за сву митрополију и посебнуте крајеве.

Поводом ових предлога дошло се на мисао да би ваљало предлог Ж. *Алексића* и предлог о оснивању књижев. педагошког збора довести у свезу са установом Срп. учит. конвикта који већ постоји. Ово је остављено одбору да поднесе и другим зборовима на мишљење.

М. *Борђошки* изнео је после тога своју рачуњаљку, којој је основ руска рачуњалка. На две жице стоји 20 куглица, које су обележене бројкама редом. Жице се с једне стране савијају у доњу положену летву од рачуњаљке. Рачуњаљка хоће да испред дечјих очију уклони куглице, које у овај мах не требају, а бројкама да олакша деци брзо схватање количине.

После дужег расправљања и учињених примедаба, решено је, да М. Борђошки умножи ту рачуњаљку и пошље неким већим месним зборовима бачким, да се њоме чине покушаји у школама.

Затим је збор поделио рад за идућу своју седницу. Ј. *Хаџић* израдиће расправу: Разни новији правци у цртању. Метод сваког тог правца укратко и његово мишљење, који је правац најбољи и метод истог правца.

М *Борђошки* спремиће нацрт градива, које би се употребило у предавањима за даље образовање народно.

Збор ће се одржати идући пут у августу у Пирошу.

Затим је председник затворио седницу.

Седница учитељског збора вршачке епархије.

Ретко се кад чују гласови о кретању овог збора. Одмах ћу рећи: за што је то? — Наш збор је *једини* срески збор у овој епархији, па је то уједно и епарх. уч. збор. Има нас свега 33 члана, од којих су 4 забавиље. Ма да је већ више пута подизао се глас, да се прикључимо среском уч. збору темишварског протопрезвитерата, опет за то остале су обе наше жеље неиспуњене. Тек кад би се оба та збора здружила, онда би био тај вршачко-темишварски уч. збор мало угледнији по броју. Било би нас 70—80 чланова. Ето, то је разлог, што се ретко чују гласови о нама. Где је мало радника, није ни чудо што покушаји: о уредном држању уч. зборова, остану безуспешни. Велика је сметња још и то, што је овде врло велики број „привремених", те је и слика самог збора врло нестална. Одлучним настојањем г. Љубомира Лотића, привр. зам. шк. референта тем.-вршк. епархије, јесенас је одржана прва овогодишња седница нашег уч. збора и то у Вел. Средишту. А *19. априла (2. маја)* т. г. одржана је и друга овогодишња седница уч. збора и то у Павлишу.

Овом приликом хоћу да изнесем рад ове друге седнице нашег учит. збора.

После призивања св. духа искупили смо се у школи г. Ђоке Лазаревића, павлишког учитеља, где је одржана седница.

Председник уч. збора, Светозар Брашован, вршачки учитељ, наглашује да је овај збор сазват у смислу наређења шк. Уредбе. Но ми нисмо се састали само по својој дужности, већ и у корист

свог усавршавања. Нарочито је потребно то за нас учитеље, чији је позив тако важан, но уједно и тежак. Важан је за то, што ми одгајивамо у својој школи будући народ. А тежак је за то, што ми радимо живим створовима, која имају своју слободну вољу, према којој морамо да се довијамо. У тој претпоставци, да смо овамо дошли сви радосно, где би могли наћи подстрека за свој тешки позив: поздрава присутне чланове срп. добродошлицом, желећи нам успеха у раду!

За тим је поздравио присутне госте, нарочито месног свештеника, часног г. Станишу Михајловића, истичући то, да школа само онда може имати права успеха, кад с њом иде под руку и свештенство.

За овим се приступило к раду.

Гђца Зорка Јовановићева, павлишка учитељица, радила је практично с децом рачун и то у I. II. и III. разреду. У I. разр. радила је рачун у бројном простору до 4. II. разреду радила је одузимање у бр. простору од 20—30. У III. раз. радила је усмено и писмено множење. — Ову своју радњу написала је и послала одбору овог збора, о којој је Лаза Терзин, вршачки учитељ, поднео збору своју критику.

За тим је практично радио павлишки учитељ г. Ђока Лазаревић. Радио је с децом партију о ручној припреми за писање у I. разр. осн. школе.

И он је најпре поднео одбору своју писмену радњу, о којој је вршачка учитељица, Гђца Софија Клицина поднела своју исцрпну критику.

Г. Ђура Брашован, вршачки учитељ, прочитао је своју теоријску радњу: Како се стављају питања у основној школи? Пошто је због болести спречен био за времена да поднесе одбору своју радњу, то је на самом збору констатовано, да је радња израђена у врло лаком и примамљивом облику, те је решено, да се изрази предавачу признање на труду.

За тим је Лаза Терзин, вршачки учитељ, прочитао своју резолуцију, коју је предложио на основу оне своје радње: „Шта може да уради срп. нар. учитељ на општем нар. унапређењу?“, коју је прочитао на прошлој седници уч. збора у Вел. Средишту.

Сад је била на реду најзанимљивија тачка, наиме: *слободни разговори* из круга наставе и васпитања. Ванредно занимљиво било је видети ону лежерност, којом се разговарало о разноврсним питањима из шк. живота. Како је само пријатно разговарати се онда, кад осетимо, да је спао онај терет, што се осећа под притиском званичне укрућености! Цео ток збора пошао је здравијим, бујнијим правцем. Старији учитељи били су прави, брижни очеви, који су оними својски поучавали своје млађе колеге. Показало се, да је ово врло згодан начин, којим се може доћи до врло корисних резултата. Она неусиљеност, слобода и интимност у разговору одвела нас је далеко у путеве школске Сциле и Харибде. Категорично тврдимо, да је ово најбољи и најпоузданији лек на онај општи вапај млађих учитеља: мало више методике!

После овога одређено је, да се идући уч. збор одржи у Великом Гају. Полазимо с тога становишта, да је потребно заћи баш у села, те их овим начином мало оживети. Добро је, да се учитељи појав-

љују у групама, као срп. вероисп. учитељи, па ће и сам свет оживети мало, видећи своје просветне раднике овако груписане.

За наше зборове утаначен је у главном овакав програм:

1. Практична предавања из забавишта и осн. школе. 2. Теоријска предавања и 3. Предавање за народ. — Према овако генералном распореду, за идући збор одређени су ови раденици:

1. Коста Ђонин, вршачки учитељ: о предавању рачуна у свима разредима осн. шк. с нарочитим обзиром на десетичне разломке.

2. Даница Милићева в. средиштанска учитељица: Шта може да учини срп. учитељица у народу?

3. Анђелија Путникова, баваништанска забавиља предузеће једну практичну радњу из забавишта.

4. Живојин М. Рајковић, в. гајски учитељ предузеће једну практичну радњу из земљописа.

5. Христина Поповићева, павлишка учитељица предузеће с V. и VI. р. практичну радњу из геометрије.

6. Светозар Брашован, вршачки учитељ држаће теориско предавање: о дисциплинисању у осн. школи.

7. Димитрије Клицин, вршачки учитељ држаће једно предавање за народ.

За овим била је на реду затворена седница, где се критиковало о оним радовима, који су били на дневном реду ове зборске седнице. Ово је био најживљи део збора. Било је ту разних мишљења, која су само добро дошла, да се ствари што свестраније посмотре. Сви радови примљени су с неким малим изменама.

После свега тог, председник је устао да закључи збар. Захвално је свима, који су допринели, те је седница испала овако добро, да можемо бити сви задовољни. У томе имају удела сви: раденици, критичари и остали слушаоци.

Тиме је закључена седница овог збора. Ту бих могао стати, но имаде још нечега, што ме гони даље. Не смем ни ово прећутати.

Пошто је било већ скоро 2 часа после подне, а то су нас умор и глад све сложно гонили још на једну пријатну дужност, на заједнички — ручак. После телесног и душевног умора и право је било, да се — поткрепимо.

Павлиш је село, и то српско село. Тиме хоћу да кажем, да у њему нема Швабе — „хотелијера". За то смо се и забринули, како ће бити с ручком? Бојали смо се, да и овде не буде Fleischpite са (??) — сиром (!!), као код карловског бирташа, Владе!! Након наших оправданих црних слутњâ, како пријатно беше оно изненађење, кад видесмо да нас чека врло лепо спремљен ручак. Овај други део збора ни најмање не уступа првенство првом дёлу. Кад се сетимо само, колико је то морало муке и труда да стане, док се све то спремило: не можемо пропустити, а да не захвалимо честитој домаћици и супрузи павлишког учитеља г. Ђоке Лазаревића, која је великим пожртвовањем учинила све што је могла, те је, у друштву са осталим павлишким „домаћима", спремила такав ручак, који се може само — похвалити.

Павлишани су својим срдачним дочеком оправдали оно чувено српско гостољубље. (Шк. Одјек.)

А.) *Свештенички:* 1 Сава Цвејић из Вршца. сист. п. пом. 2. Јован Малушев из Вршца, протонам. и парох. 3 Богдан Дејеновић из Фердина, парох. 4 Станиша Михајловић из Павлиша, лични кап. 5 Михајло Галкановић из Алибунара, парох. 6 Лука Поповић из Панчева, парох. 7 Михаило Рајин из Опава, парох. 8 Александар Милошевић из Панчева, сист. п. п. 9 Александар Каменковић из Ботоша, с. п. п. 10 Сава Милић из Брестовца, парох. 11 Јован Станковић из Томашевца, парох. 12 Владислав Ристић из Баваништа, с. п. п. 13 Светозар Влашкалић из Омољице, парох. 14 Светислав Јовановић из Ченте, с. п. п. 15 Влајко Николин из Ст. Молдаве, парох. 16 Прока Милошевић из Соколовца, парох. 17 Јован Срдић из Гаја, парох. 18 Сава Влаовић из Луговета. јерм. адм. парох. 19 Жарко Обренов из Паланке, парох.

Б.) *Световни:* 1 Др. Марко Ранчин из Вршца, лечник. 2 Мита Матејић из Вршца, фабрикант. 3 Жива Поповић из Вршца, занатлија. 4 Др. Бранислав Станојевић из Панчева, адвокат. 5 Никола Журжуљ из Панчева. 6 Пера Љубисављевић из Панчева. 7 Др. Коста Хаџи из Вршца, фискал. 8 Др. Лаза Цвејић из Вршца, фискал. 9 Мита Клицин из Вршца, учитељ. 10 Вељко Ђорђевић-Нанчић из Вршца, трговац. 11 Тоша Дрндарски из Добрице. 12 Никола Радонић из М. Маргите. 13 Жива Пајић из В. Гаја. 14 Алекса Вранчев из Уљме. 15 Тома Гвозденов из Павлиша. 16 Лаза Вишњички из Ковина. 17 Добра Рајић из Баваништа. 18 Никола Анђелков из Баваништа. 19 Трифун Живковић из Баваништа. 21 Панта Величковић из Омољице. 22 Миша Петровић из Старчева. 23 Леонтије Милошев из Црепаје. 24 Жива Жегарац из Сефкерина. 25 Др. Душан Ковачевић из Опова. 26 Жива Витолић из Баранде. 27 Јоца Димић из Ботоша. 28 Жива Крнић из Ботоша. 29 Ђока Сударски из Томашевца. 30 Мита Новаков из Томашевца. 31 Душан Михајловић из Јарковца. 32 Никола Векецки из Јарковца. 33 Др. Стева Јовановић из Панчева, лечник. 34 Др. Мита Мушицки из Панчева, адвокат. 35 Бранко Крчадинац из Панчева. 36 Пера Милорадовић из Панчева. 37 Миша Лупуловић из Ст. Молдаве. 38 Светозар Стојшић из Врачевгаја. 39 Милорад Брадваровић из Паланке. 40 Ђока Таранца из Јасенове. 41 Пера Ивачковић из Делиблата. 42 Јоца Ивачковић из Делиблата. 43 Илија Барбуловић из Мраморка. 44 Љуба Кудрин из Долова. 45 Светозар Живојновић из Долова. 46 Светозар Станисављевић из Долова. 47 Велимир Ђукић из Гаја. 48 Мита В. Јовановић из Белецркве. 49 Мита Ђорђевић-Нанчић из Белецркве. 50 Коста Токин из Белецркве. 51 Велимир Сперњак из Уљме, с. п. пом. 52 Богољуб Петровић из В. Гаја, парох. 53 Михаило Ракић из Долова, парох. 54 Димитрије Шајић из Јасенове, парох. 55 Павле Недељковић из Долова, парох. 56 Васа Обренов из Мраморка, парох. 57 Петар Максин из Перлеза, с. п. п. 58 Константин Стануловић из Баранде, парох. 59 Ђорђе пл. Бота из Јарковца, с. п. п. 60 Душан Радуловић из Панчева, с. п. п. 61 Ђока Панче-

вац из Вршца. 62 Др. Славко Милетић из Вршца. 63 Др. Стеван Николајевић из Вршца. 64 Душан Лујанов из Самоша. 65 Андреја Лозанов из Алибунара. 66 Никола Прванов из Иланџе. 67 Др. Милан Гаћански из Панчева. 68 Стеван Анкић из Сакула. 69 Др. Душан Ковачевић из Опова. 70 Милан Георгијевић из Перлеза. 71 Коста Поповић из Перлеза. 72 Мита Ранисављевић из Панчева. 73 Јован Станишић из Панчева. 74 Арон Шајић из Кусића. 75 Јоца Мунћан из Кусића. 76 Др. Сава Банић из Белецркве. 77 Лека Драшковић из Соколовца. 78 Божидар Поповић из Вршца, окр. протопрезв. 79 Константин Цијук из Белецркве, окр. протопрезв. 80 Сава Стојшић из Панчева, окр. протопрезв. 81 Љубомир Лотић из Темишвара, епарх. шк. референат. 82 Григорије Обренов из Загајице, парох. 83 Васа Лазаревић из Вршца, учитељ. 84 Стева Петровић из Вршца, трговац.
за здравље своје и својих милих драгих.

Заступници епархијске скупштине Бачке, сазване за дан 16. фебруар (1. март) 1906. године.

А) 1. Епископ Дијецезан (чл. 2. Уређ. Епархија) — Б) по звању (чл. 3.) 2. Јован Борота протопрезвитер Ст. Бечеј. 3. Милан Ћирић протопрезвитер Нови Сад. 3. Љубомир Купусаревић протопрезвитер Сомбор. 5. Милош М. Папић протопрезвитер Жабаљ. 6. Александер Јорговић зам. епарх. шк. реф. — В) Од свештенства а) новосадског протопрезвитерата: 7. Душан Јабланović парох Ст. Палanka. 8. Михајло Миловановић гимн. катехета Нови Сад. 9. Тодор Поповић парох Силбаш. 10. Вељко Миросављевић парох Нови Сад. 11. Милан Стоја парох Ст. Шове. 12. Јован Вучерић парох Кисач. б) сомборског протопрезвитерата: 13. Александар Тошић парох Параге. 14. Милош Рајић парох Ст. Сивац. 15. Милутин Гавриловић парох Сомбор. 16. Др. Стеван Момировић с. п. помоћник Ст. Сивац. в) ст. бечејскога протопрезвитерата: 17. Јован Степанов с. п. помоћник Ст. Бечеј. 18. Иван Јелчић с. п. помоћник Ст. Бечеј. 19. Душан Јосимовић парох Мохол. 20. Георгије Коњовић с. п. помоћник Мохол. 21. Панта пл. Поповић парох Петрово Село. 22. Младен Јосић парох Мартонош. 23. Милош Прекајски с. п. помоћник Сента. 24. Велимир Григоровић парох Ст. Кањижа. г) жабаљскога протопрезвитерата: 25. Милош Катић с. п. помоћник Жабаљ. 26. Василије Теофановић парох Чуруг. 27. Ђорђе Иванић протојереј парох Вилово. 28. Василије Стојадиновић с. п. помоћник Чуруг. 29. Никола Арсеновић с. п. помоћник Госпођинци. 30. Емил Степанов парох Тител. 31. Теодор Лозанов с. п. помоћник Ђурђево. 32. Владислав Вуковић лични помоћник Кањ. 33. Ђока Михајловић парох Д. Ковиљ. 34. Милан Вукосављевић лични помоћник Мошорин. — Г.) Од патроната срп. вел. гимназије новосадске: 35. Ђорђе Вукићевић адвокат Нови Сад. — Д.) Од гимназијске проф. колегије новосадске: 36 Васа Пушибрк управитељ Нови Сад. Ђ.) Од колегије препарандије сомборске: 37. Божидар Борђошки управитељ учит. школа Сомбор. 38. Радивој Бикар проф. катихета Сомбор. — Е.) Од учитељства: 39. Танасије Костић учитељ Нови Сад. 40. Јован

Благојевић управ. виш. дев. шк. Сомбор. 41. Душан Стојшић учитељ Сента. 42. Мита Пејић учитељ. Госпођинци. — Ж.) Од општине новосадске: 43. Петар Павловић трговац Нови Сад. 44. Петар Попадић поседник Нови Сад. 45. Јаша Томић новинар Нови Сад. 46. Сава Стојковић Нови Сад — З.) Од општине сомборске: 47. Коста Георгијевић велепоседник Сомбор. 48. Стеван Николић трговац Сомбор. 49. Павле Терзин професор Сомбор. 50. Тома Бикар трговац Сомбор. 51. Новак Машић ратар Сомбор. 52. Исак Лугумерски ратар Сомбор. — И.) Од општина новосадског протопрезвитерата: 53. Коста Шијачки учитељ Ст. Футог. 54. Љубиша Марцикић трговац Ст. Паланка. 55. Кузман Миловановић учитељ Нови Сад. 56 Коста Брадваровић новинар Нови Сад. 57. Светозар Настић Бегеч. 58. Др. Милоје Милојевић адвокат Ст. Паланка. 59. Младен Милић ратар Силбаш. 60. Милорад Борђошки учитељ Товаришево. 61 Стеван Радојчин ратар Товаришево. 62. Ђура Грујић ратар Ст. Шове. 63. Стеван Илић трговац Ст. Футог. 64. Васа Михајловић трговац Ст. Врбас. — Ј.) Од општина сомборског протопрезвитерата: 65. Др. Владислав Манојловић адвокат Суботица. 66. Никола Ђорђевић чиновник Баја. 67. Душан Теодоровић трговац Ст. Сивац. 68. Лаза Садаков ратар Ст. Сивац. 69. Гедеон Давидов ратар Дероње. 70. Плавша Лесковац трговац Ст. Стапар. 71. Ђура Крстоношић ратар Кула. 72. Васа Томић ратар Пачир. — К.) Од општина ст. бечејског протопрезвитерата: 73. Др. Витомир Лудајић адвокат Сента. 74. Влајко Еремић умир. бележник Мартонош. 75. Др. Живко Продановић лекар Сентомаш. 76. Стеван Живковић Ст. Бечеј. 77. Јаша Мркшић ратар Ада. 78. Васа Богосављевић Ст. Кањижа. 79. Никола Радулашки ратар Мохол. 80. Тома Дорић ратар Фелдварац. 81. Петар М. Кекић Ст. Бечеј. 82. Вељa Ђорић Мохол. 83. Божа Ђисалов Турија. 84. Марко Вилић професор Нови Сад. 85. Сергија Тобџијин Петрово село. 86. Јеврем Пивнички Сентомаш. 87. Др. Бранко Илијћ адвокат Нови Сад. 88. Лаза Барјактаров Ст. Бечеј. — Л.) Од општина жабаљског протопрезвитерата: 89. Паја Доловац ратар Чуруг. 90. Мита Стојадиновић трговац Чуруг. 91. Алекса Јовин ратар Чуруг. 92. Светозар Крајнов трговац Жабаљ. 93. Радован Малетин трговац Жабаљ. 94. Петар Теофановић економ Госпођинци. 95. Влада Станимиров ратар Надаљ. 96. Радослав Николић учитељ Ђурђево. 97. Сима Милинов ратар Ковиљ Сентиван. 98. Рада Петаков ковач Моторин. 99. Живан Шикопарија ратар Вилово. 100. Танасија Николин ковач Тител. 101. Шандор Тапавица умиров. бележник Лок. 102. Велимир Радивојевић ратар Гардиновци. 103. Живан Нешин трговац Г. Ковиљ. 104. Емил Михајловић мерњак Д. Ковиљ. 105. Обрад Веркић столар Кач. 106. Др. Милош Бокшан адвокат Нови Сад. 107. Др. Лаза Марковић лечник Нови Сад. 108. Мита Алексијевић правник Нови Сад.

Чланови епархијске скупштине темишварске заказане за дне 6. (19.) марта 1906.

Виријални чланови: Високопреосвећени епископ дијецезан Георгије, Ђорђе Влаховић окружни протопрезвитер вел. кикиндски; Ђура Страјић окр. протопрезв. вел. бечкеречки; Јован Новаковић окр. про-

топрезв. арадски; Станко Жупански окр. протопрезв. арадски; Љубомир Лотић епарх. школски референт. — *Изборни чланови*, из Вел. Кикинде: Др. Живко Богдан, градоначалник; Новак Трифунац, ратар; Др. Сава Путник, одветник; Милан К. Петровић, учитељ; Марко Богдан, трговац; Др. Арсен Видак, лечник; Штева Каранчев, ратар. — Из Бечкерека: Др. Мзаден Панић, одветник; Јован Гавриловић, трговац; Живко Ж. Терзин, трговац; Теодор Турински, трговац. — Темишварски протопрезвитерат: Стеван Николић, игуман Ман. Севђурђа; Милош Милошев, парох у Чакову; Илија Белеслијин, парох у Темишвару-Фрабрици; Александар Поповић, админ. парох. у Соки; Ђура Терзин, учитељ у Темишвару-Фабрици; Ваја Недељковић, опћ. чиновник у Чакову; Макса Мишковић. велепоседник из Срп. Св. Мартона; Јоца Гавриловић, трговац из Мехале; Владимир Торђански, учитељ из Мехале; Алимпије Перинац, ратар из Иванде; Пера Живановић, трговац из Чакова; Ђира Мићин, ратар из Немета. — Велико-Кикиндски протопрезвитерат: Исак Дошен, архимандрит манастира Бездина; Миливој Радовић, системизовани парох. помоћник у В. Кикинди; Александар Плештић. парох у Бочару; Душан Имброновић парох у Срп. Падеју; Милош Рајковић протој. у Врањеву; Младен Боберић, парох у Врањеву; Григорије Кузмановић, парох у Тиса-Хиђошу; Сава Станков, систем. парох. пом. у Кумани; Стеван Мирковић парох у Кумани; Владислав Весељиновић, сист. парох. пом. у В. Кикинди; Обрад Брусин, парох у Тарашу; Петар Симић, сист. парох. пом. у Вел. Кикинди; Глигорије Стајић, сист. парох. помоћник у Мокрину; Партеније Сивчев, парох у Т. Бечеју; Михајло Косић, учитељ-управитељ у В. Кикинди; Иван Барачков, ратар Кумани; Спасоје Јојакен, ратар С. Крстур; Милош Станковић, економ Јосипово; Никола Милосављевић, ратар Кумани; Др Љуба Павловић. лечник у Т. Бечеју; Др. Богдан Давидовић одветник у Т. Бечеју; Петар Вучетић, ратар Тараш; Штево Ковачевић, ратар Врањево; Иса Главаш, посједник Врањево; Душан Петровић, учитељ Врањево; Влада Бајин, ратар Т. Бечеј; Гена Петровић, учитељ Меленци: Васа Протић, ратар Меленци; Милан Маркуш, трговац Меленци; Милан Попов, учитељ Карлово; Нова Попов, ратар Карлово; Светозар Марић, ратар Врањево; Светолик Радивојевић трг. Врањево; Георгије Терзин ратар Срп. Падеј; Никола Николајевић, учитељ Мокрин; Живко Петровић опћ. кнез Мокрин; Владислав Домба опћински. бележник Мокрин; Др. Васа Јакшић, одветник Велика Кикинда; Миливој Берар, ратар Меленци; Младен Пилић, мерник С. Итебеј; Јоца Попов-Шијачки, ратар Мокрин; Славко Лаковић, учитељ В. Кикинда; Мита Кнежев, ратар Мокрин. — Вел. Бечкеречки протопрезвитерат: Жарко Стакић парох у Вел. Бечкереку; Иван Алексић, парох у Модошу; Светозар Теодоровић, парох у Ечки; Милета Јакшић, админ. парох. у Срп. Црњи; Симеон Никифоровић, систем. парох. пом. у В. Бечкереку, Миливој Мишић парох у Срп. Итебеју; Миливој Бугарски, учитељ у В. Бечкереку; Тоша Рајић, економ из С. Итебеја; Шандор Паланачки умир. учитељ. Итебеј; Драгомир Гаћански ратар из Модоша; Срећко Петковић, ратар из С. Елемира: Васа Павлов ратар из С. Ченеја; Равосије Марков, ратар из С. Црње; Андрија Арађан, ратар из Кече; Јован Завишић, посједник из В. Бечкерека, Мата Гигић,

ратар из Модоша; Милан Ћосић, учитељ из Т. Бечеја; Обрад Јанков, ратар из С. Елемира; Тома Бечејац, ратар из Бега Св. Ђурђа. — Арадски протопрезвитерат: Јефта Петровић, парох у Батањи; Петар Агрима, парох у Срп. Вел. Св. Миклушу; Михајло Пандуровић, систем. парох помоћник у Батањи; Милан Димитријевић парох. у Т. Кањижи. Милош Челекетић, парох у Сарволи; Александар, Грујић, парох у Варјашу; Др. Георгије Зубковић, епарх. бележник у Темишвару; Добривој Николић, админ. парох. у Санаду; Стеван Вукадиновић, учитељ у Батањи: Јован Жупунски, економ из Варјаша; Гига Перкућин, ратар из Т. Кањиже; Арса Видицки ратар из Батање; Душан Шаргић, ратар из Санада; Јован Лацић, ратар из Срп. Св. Петра; Јоца Жеравица ратар из Ђале; Радивој Тополац, учитељ из Сирига; Ђура Недељков, посједник из Сирига; Ника Каначки, ратар из Орбсламоша; Алек. Зарић, трговац из Срп. Чанада; Шандор Старчевић, ратар из Деске; Мита пл. Продановић, посједник из Арада; Пера Лунгулов, економ из Батање; Ђура Нинчић, учитељ из. Т. Кањиже; Лука Лепојев, ратар из Варјаша; Светозар Ајваз из Орбсламоша.

Чланови епархијске скупштине Пакрачке
сазване за 7. (20.) март 1906.

Председник: Високопреосвећени епископ дијецезан *Мирон Николић*. Потпредседник: Др. Никола Ђурђевић, адвокат у Броду. Чланови: 1. Свештеничког реда: окружни протопрезвитери: Јован Штековић, беловарски; Кирил Турало, новоградишки; Атанасије Зорчић, воћински; Саво Стојаковић, пакрачки; игуман Амвросије Павловић, душепопечитељ загребачки; протопрезвитер Јован Петровић, катихета загребачки; пароси: Платон Соларић, катиначки; Теодосије Марковић, дароварски; Јован Константиновић, пожешки; Милан Стопић, уљанички; Велимир Бузаџић. бучки; Панта Бикицки, в-бастајски; Јован Мештеровић. набрђански; Милутин Митровић, гаћишки; Вељко Лукић, бродски; Никола Гибарац, међиначки; Радивој Чаушић, г-михољачки; Василије Свилар, слатински; Васо Мијоковић, медарски; Јефто Поповић, грегански. Јован Јовановић, рајићки; Марко Витас, врбовљански; Стеван Јањетовић, окучански; Коста Мијачевић, клокочевички; Симеон Кајгановић, бродски; Велимир Јанковић, вараждински; Петар Босанац, н. пављански; Саво Теодоровић, в. барњански; Миле Соларић, в. писанички; Јован Николић, новосељански; Милорад Чопорда в. поганачки; Стојан Зајелац в. ператовички; Јован Седрамац, нарњански; Томо Савић, ступовачки; Јоцо Марковић, грубишнопољски; Милан Димић, плавшиначки; Максим Кудумило. игуман ораховички; Радослав Грујић, катихета беловарски; Данило Подунавац, капелан пакрачки.

2. Световног реда: Др. Пајо Теодоровић, одвјетник у Загребу; Милан Црнокрак, ц. и кр. пуковник у м. у Пожеги; Петар Трбојевић, вијећник кр. судб. стола у Пожеги; Јоцо Ружичић посједник у Шумећьици; Др. Михајил Богдановић-Томић одвјетник у Пакрацу; Др. Миленко Марковић одвјет. перовођа у Пакрацу; Игњатија Селаковић, ћурчија у Пакрацу; Пајо Марковић, трговац у Пакрацу; Јован Кнежевић професор у Пакрацу; Тоша Лазић, учитељ у Торњу; Милован Хркаловић учитељ у Ољасима; Никола Грујић, ратар у

Кусоњима; Стево Сунајковић, опћ. биљежник у Даровару; Ђоко Протић, млинар у Даровару; Станко Гојковић, ратар у Кину; Саво Јанковић постолар у Пакрацу; Коста Јовановић, посједник у Даровару; Лазо Владисављевић, ратар у Перенцима; Светозар Прибићевић, вредник Н. Србобрана у Загребу; Буде Будисављевић, новинар у Загребу; Др. Богдан Стојановић, одвјетник у Загребу; Др. Јован Ивковић, правни заступ. Српске Банке у Загребу; Марко Кнежевић, ратар у Борови; Никола Дурман, учитељ у Борови; Саво Босанац, опанчар у Вођину; Никола Хајдин, учитељ у Вођину; Остоја Зјалић, учитељ у Миклеушу; Никола Вуксановић, ратар у Капелни, Љубоје Гвозденовић, ратар у Сухој Млаки; Симо Кокановић, ратар у Слатини; Велимир Радиновић, ратар у Слатини; Ђуро Кавгић, ратар у Слатини; Миле Лацковић, трговац у Броду; Коста Ђорђевић, прив. чиновник у Броду; Боривој Путник, књиговођа Срп. Банке у Броду; Др. Коста Младеновић, лијечник у Н. Градишци; Јоцо Грубишић, гостионичар у Н. Градишци; Стево Крунић, трговац у Ст. Градишци; Совро Татомировић, учитељ у Машићу; Петар Ивановић, учитељ у Чаглићу; Миле Драгосављевић, посједник у Окучанима; Остоја Ратковић, ратар у Медарима; Стево Пекић, ратар у Рајићу; Васо Шпановић, ковач у Кукуњевцу; Трифун Брујић, ратар у Грељанима; Др. Богдан Медаковић, одвјетник у Загребу; Марко Шарчевић, учитељ у Нарти; Дионис Север, надшумар у Беловару; Др. Алекса Ђурић, котарски лијечник у Грубишнополју; Никола Томић, умир. котар. предстојник у Беловару; Лазо Томић, ратар у Клокочевику; Антоније Орлушић, трговац у Беловару; Филип Омчикус, трговац у Беловару; Томо Богојевић, контролор у Беловару; Стево Барберић, ратар у Беловару; Ђорђе Петровић, срп. нар. учитељ у Беловару; Томо Соларић, шумар у Чазми; Јово Бањанин, новинар у Загребу; Ђуро Мончиловић, учитељ у В. Бари; Милинко Младан, учитељ у Н. Градишци; Стеван Бешевић, новинар у Загребу; Јоцо Драгаш, трговац у В. Зденцима; Ђуро Магаш, трговац у Липовљанима; Васо Гојковић ратар у Беловару; Ђоко Бакић, ратар у Беловару; Димитрије Драгићевић, ратар у Беловару; Адам Ракијаш, ратар у Беловару; Никола Шумоња, зам. епарх. шк. референта у Пакрацу; Богољуб Бакаловић, проф. учит. школе у Пакрацу; Лазар Кекић, срп. нар. учитељ у Загребу; Ђорђе Петровић, срп. нар. учитељ у Беловару; Михаило Ковачић, срп. нар. учитељ у Н. Градишци.

ПЕРСОНАЛИЈА.

Чланови епарх. школ. одбора темишварског, изабрани у Епархијској скупштини 6. (19.) марта 1906. године.

А. Редовни.

I. Свештенички: 1. *Глигорије Стајић*, Мокрин. 2.) *Илија Белеслијин*, Темишвар-Фабрика.

II. Учитељски: 1.) *Ника Николајевић*, Мокрин. 2.) *Душан Берић*, Темишвар-Град.

III. Световни: 1.) *Коста Стевановић*, председник сиротиньског стола, Темишвар. 2.) *Владимир Торђански* с. н. учитељ, Махала. 3.) *Миша Косић* с. н. учитељ, В. Кикинда. 4.) *Миливој Бугарски* с. н. учитељ, В. Бечкерек. 5.) *Бура Терзин* с. н. учитељ, Темишвар-Фабрика. 6.) *Душан Петровић* с. н. учитељ, Врањево (Арач). 7.) *Богдан Поповић* с. н. учитељ, В. Бечкерек. 8.) Др. *Васа Јакшић* адвокат, В. Кикинда. 9.) *Славко Лаковић* с. н. учитељ, В. Кикинда. 10.) *Ђена Петровић* с. н. учитељ, Меленци.

Б. *Заменици.*

I. Свештенички: *Глигорије Кузмановић*, Срп. Кларија.

II. Учитељски: *Радивој Тополац*, Сириг.

III. Световни: 1.) *Бура Ниччић* с. н. учитељ, Тур. Кањижа. 2.) *Душан Милетић* с. н. учитељ, Кумани. 3.) *Миливој Берар* ратар, Меленци. 4.) *Миша Ранковић* опћ. бележник, Врањево. 5.) *Стеван Мишковић* с. н. учитељ, Срп. Итебеј; перовођа: др. Георгије Зубковић, протосинђел, епарх. бележник.

Чланови епархијског школског одбора Пакрачког.

Председник: Њ. В. епископ дијецезан *Мирон Николић*.

Заменик епарх. школ. референта: *Никола Шумоња*, управитељ срп. нар. учитељ. школе пакрачке.

Чланови: *Сава Стојаковић*, прота пакрачки; прота *Јован Петровић* кр. катихета, Загреб; *Мило Ковачић* срп. нар. учитељ, Нова Градишка; *Сава Роксандић* срп. нар. учитељ, Загреб; Др. *Коста Младеновић* кр. кот. лечник, Н. Градишка; Др. *Петар Јовановић* кр. ког. лечник, Пакрац; *Јован Кнежевић* професор учит. школе, Пакрац; *Боголуб Бакаловић* професор учит. школе, Пакрац; Др. *Миленко Марковић* одветничи перовођа, Пакрац; Др. *Богдан Стојановић* одветник, Загреб; *Милан Чудић* предстојник кр. грађ. нижњерског уреда. Пакрац; Др. *Ник. Радивојевић* предсједник кр. судб. стола. Вараждин; Др. *Мих. Богдановић-Томић* одветник, Пакрац; Др. *Душан Мијоковић* опћ. лечник, Ђуловац; перовођа Митрофан Рајић, архимандрит, епархијски бележник.

Исправци и допуне:

Катихете на опћој пучкој школи (као вежбаоници) у Пакрацу јесу: Саво Стојаковић прото (I. и II. р.) и Данило Подунавац, капелан (III. и IV. р.). На вишој девојачкој школи у Новом Саду учитељица *Лукановићева* зове се *Јелка* а *Богданова Јустина*. У Загребу је учитељица *Зорка Георгевићева* у Дубици је Мара Милутиновићева, у темишварском срезу изостављена је Толвадија са учитељицом Миленом Нотарошевом, у Вел. Кикинди је изостављено име учитеља Стеве Петровића, у Беодри је Стеван Бенин на место † Малеша Пејина, у Иванди је учитељ Славко Косић и учитељица Милица Славковић, у Вршцу се учитељица Јовановићева зове Косара.

Рад једног учитељског збора и неколе примедбе на рачун зборова.

Учитељски зборови су установа од новијег времена. Цељ им је племенит. Ко не верује, нека завири у правилник, па ће се

уверити. — Па дозволите ми, да опишем ток једног таког збора, да вас упознам са средствима и начином којима тај збор жели, да циљ свој постигне.

На одређено место и у одређено време скупило се 50—60 учитеља и учитељица. Прво су отишли на „Призивање св. Духа" а затим у хотел, да зборишу. Пре свега се установило ко је присутан а ко одсутан, а по томе је председник отворио седницу. Затим се читале расправе (које су се комотно могле одштампати у ком педагошком листу, да их сваки члан, па и сваки учитељ на тенане прочита) и прочитала практична радња. При практичним радњама већином нема код нас деце ни од корова, већ публика само замишља да тај рад предавач изводи са децом. — За време читања расправâ интересовање је било кад јаче, кад слабије. Многи би се био нашао у небраном грожђу, да га је председник или ко други запитао на крају расправе; а море, а шта је овај рекао и шта ти судиш о томе? — Приликом критиковања радова морао се каталог поново прозвати, јер се у редовима приметила велика празнина. — Одређени критичари критикују, сем њих један или двојица — који су помно пазили — примете са своје стране по коју, а већина ћути; ћути — јер код куће није размишљала о тим расправама.

После свршеног критичког претреса председник ставља питање: „Шта да се ради са онима који нису присутни"? — Један предлаже, да се пријаве ЕШО у други да их председник опомене писмено. Долази до гласања. 2—3 су за први, а 2—3 су за други предлог. Већина ћути и седи. Сви знају, да би требало за први гласати, е ал смртни смо људи, можемо и ми кад бити спречени да дођемо на збор, па би човек имао само непријатности. Председник се већ љути и на послетку устану још њих 11—12-оро и: други предлог однесе победу.

После овога на дневном је реду била: подела радова. Одбор не износи никакве предлоге у том погледу. Ко жели да ради? пита председник. Сви ћуте. Напокон устаје један млад учитељ. Председник јавља, да је то једна тачка за идући збор, а друга је тачка расправа која је требала бити данас прочитана, али будући да критичар није присутан (општина му није дала дневнице) а расправа је код њега, то се та расправа одлаже за идући збор. — Ко се још прима? Нико. А и шта имамо ми да расправљамо, кад је код нас све тако добро, савршено; школе тачно одговарају својој сврси; народ љуби школе; зграде и учила су по пропису; учитељи су наплаћени и сви им одају заслужно поштовање. Теме просто нема, све да хоћеш. — Опет председник вели, да имамо две тачке, а треба још. Од мушких неко примети, да женске скоро нису радиле. Председник нуди забавиље да раде. Једна се прими, и прими се још један учитељ и: програм би готов за идући збор.

После збора чланови се разишли свак на своју страну. Међусобног упознавања, разговарања о школ. стварима, неговања друштвене узајамности, није било. Лепо је платио народ за збор, мало ће користи имати од њега и учитељство и деца.

Годишње троши срп. народ на те зборове најмање 10.000 К, а где је оно, што учитељи-це потроше из свога џепа, онако приде. Шта би се све могло учинити за многе наше баранъске и друге потребне школе, рецимо са половином оне своте, коју народ издаје на зборове.

Држим, да би целисходније било, да се зборови ређе држе, да сви зборови имају једнаке дневне редове, а предмети расправâ да се односе на најважнија питања школска. Одбори свих учитељских зборова требало би да разумно одабирају теме за рад, према томе и сви зборови да обрађују исте теме.

Уверен сам, да би таким споразумним и слошким радом пре решили многа наша још нерешена питања, пошто би закључци зборова били изрази мишљења целокупног српског народног учитељства, те би их као такове и претпостављене власти достојно репшектовале. *З.*

Учитељски збор српских народних учитеља основних школа протопрезвитерата Сомборског одржан у Дероњи 6./19. априла 1906. г. Педседавао је овом збору Александар М. Коњовић заменик председников, учитељ брестовачки. Присутни су 29 учитеља и 14 учитељица; извинили су се њих деветоро болешћу, а њих троје нити су дошли нити су се извинили. Од стране месног народа било је велико интересовање, јер се искупио силан народ и школу дупком напунио. Од месне интелигенције били су: српски и немачки парох и немачки учитељ. Сâм збор пак текао је лепо и достојанствено отпочевши радњу у $9^1/_2$ (због жељезничке незгоде везе у Хоцацима пре се није могло стићи) и довршио у $1^1/_2$ час после подне.

У почетку рада прозвани су сви чланови, да се утврди који су присутни; том приликом су подагали прописану чланарину. За тим се прочитао записник управног одбора, а за њим је читала практично предавање из мађарског језика а о домаћим животињама гђца Марија Печановићева учитељица Сомборска са селишта Жарковца. — Г. Жарко Шикопарија домаћин учитељ радио је са децом практичну радњу: множење десетичних разломака у IV. р.; по свршетку рада бурно је поздрављен са „Живео!“ — За њим је практично радио опет домаћин учитељ г. Субић читаначко штиво: Тело и душа из читанке Мите Ђорђевића за V. и VI. р. — Предавач се извинио унапред, да у V. и VI. р. — никад није радио него свагда у I. и II. разреду, али се ипак трудио, да му предавање буде што боље и испрнније. — Стеван Илкић учитељ Сомборски прочитао је лепо израђену расправу о графичној вештини писања у основној школи, да се постигне лепо и правилно писање. После ових практичних радова прешло се на евентуалне предмете и то: 1. Предлог управног одбора, да збор преко епарх. школског одбора Бачкога умоли вел. Школски савет, да изда похвалну диплому г. Александру М. Коњовићу учитељу Брестовачком, који је 40 година ревносно и успешно радио, свагда у Брестовцу, и који и сада још орно и вољно ради. Овај је предлог једногласно усвојен. — 2. Публикована је наредба еп. школ. одбора Бачкога о покретању „Школскога листа“ као зва-

ничнога органа, и да се у будуће и зборски извештаји њему шиљу, што је узето на знање. — 3. Предлог о мировинском учитељском фонду, који је изишао у „Школском Одјеку“ није узет у претрес, пошто га већина чланова није прочитала, стога је тај предлог остављен за наредни збор. — 4. Одбор предлаже, да се штампа уверење, које ће председник потписати и сваком учитељу и учитељици дати, који на збору присуствовали буду, да се они тиме могу пред својим општинама оправдати и да се тиме угуши сумњичење, да неки учитељи дигну дневнице и путни трошак а на збор и не дођу. Овај предлог је већином гласова одбијен. — 5. Г. Стеван Илкић подсећа збор, да је и у одборском извештају напоменуто, да је наш председник г. Александар Коњовић о св. Николи на дан прославе 50 годишњице Његове Светости преузвишеног г. Георгија Бранковића патријарха српскога у име овога учитељскога збора а под предвођењем високоблагороднога г. Ђорђа Поповића гл. школ. референта предстао Његовој Светости и поздравно и честитао 50-годишњицу свештеничке службе, па предлаже, да се председников поступак са одобрењем узме на знање, а уједно, да се изрече топла благодарност вбл. г. Ђорђу Поповићу гл. шк. референту, што је том свечаном приликом српску школу и српско учитељство достојно заступао. Збор је први део овога предлога једногласно узео на знање и тиме одобрио поступак свога председника, а за други део предложио је г. Срдан Увалић, да се не прими, али је збор устајањем огромном већином гласова предлог усвојио и тиме је збор изрекао своју топлу благодарност вбл. г. Ђорђу Поповићу гл. шк. референту на заступању српске школе и учитељства. — 6. Прочитани су рачуни о примању и издавању, што је збор једногласно одобрио.

*

После свега овога шира публика се удалила, и предузете су критике на радње. Том приликом је изречено да је радња ђуце Марије Печановићеве из мађарског језика слаба и упућена је иста учитељица, да исту радњу брижљивије и исцрпније изради за први наредни састанак. Радња г. Жарка Шикопарије оцењена је и примљена као врло добра, а радња г. Субића као добра. Расправа г. Стевана Илкића усвојена је као брижљиво и исцрпно израђена.

Наредна зборска седница одређена је за 5. (18.) Октобар о. г. у Бају и за њу су одређени ови радови: Ружица Мрђанова учитељица Станарска, која у овом збору није била, радиће оно што је требала овде радити; Марија Печановићева учитељица Сомборска радиће своју поправљену радњу, која је у овом збору као слаба оцењена; учитељ Ћићић радиће писмене саставе из српскога језика за V. и VI. разр.; учитељ Бешлић из Баје радиће читаначко штиво са српским језикословљем; а Лепосава Благојевићева учитељица Сомборска има да напише расправу о сузбијању штетне моде у народу.

Пошто је још свачки учитељски збор одређен за оверовљење овозборскога записника, председник затвори седницу.

* *

У допуну овога извештаја ваља ми још споменути, да су школе у овом скромном српском местанцету врло лепе, нове од пре десетак година. Врло су згодно удешене како школе тако и учитељски ста-

Који кандидат при полагању овога испита не покаже потпун довољан успех, припушта се тек после годину дана, да полаже цео испит.

Трећи пут полагање овога испита само се изнимно по дозволи срп. прав. нар. Школ. савета полагати може.

§. 8. Који кандидат положи испит за дефинитивно учитељско оспособљење, добива диплому, у којој ће бити означена потпуна његова националa, свршене науке, места у којима је и колико као учитељ служио и оцена „оспособљен“ или „оспособљен с одликом“ за самосталну учитељску службу у српским народним школама.

С одликом се имају оспособити они кандидати, који су из практичног рада, српског језика и већине предмета оцењени са „одличан“ или „врло добар“, а из ниједнога предмета с мањом оценом од „добар“.

§. 9. Они кандидати и кандидаткиње, који полажу овај испит, плаћају таксу од 12 К и то унапред. Новац овај употребљава се на набавку тисканица потребних при овом испиту, а остатак на набавку књига за библиотеку дотичне учитељске школе, у којој се такав испит полаже.

§. 10. За време испита овога води се записник о току целога испита, а на свршетку има се саставити записник о целокупном испиту том у два изворна примерка, од којих се један доставља срп. прав. нар. Школском савету, а други остаје у архиви завода, у ком је испит тај обављен.

§. 11. После сваког испита за коначно оспособљење учитеља и учитељица имаде се попис репробованих кандидата саопћити испитним повереништвима на кр. учитељским школама у Петрињи, Осеку, Загребу.

§. 12. Чланови испитних повереништава на српским народним учитељским школама у Г. Карловцу и Пакрацу именује на три године српски православни народни Школски савет између професора дотичних учитељских школа и осталих школских стручњака, међу којима мора бити један свештеник. Председника испитног повереништва именује такође срп. прав. нар. Школски савет.

§. 13. Записник о полагању испита за коначно оспособљење потписују сви чланови испитног повереништва, а затим се подноси срп. прав. нар. Школском савету ради издавања учитељске дипломе (§. 101. Уредбе за српске народне школе од 6. априла 1872. год.).

Из седнице српског православног народног Школског савета, држане у Карловцима дне 23. фебруара (8. марта) 1905. године.

Георгије с. р.
Патријарх.

Г. Р. бр. 94./6.

ОБЈАВА.

Први испит за **дефинитивно учитељско** (и учитељичко) оспособљење одржаће се у *Пакрацу*, у смислу односнога правилника 19. јуна (2. јула) и следећих дана о. г. те се учитељи и учитељице, који се томе испиту подврћи желе, позивају да своје прописно инструисане молбе преко управе исте школе до 1. (14.) јуна о. г. поднесу потписаном председнику.

На тај се испит уз прописане увете припуштају и оне особе, које су на горњокарловачкој срп. нар. учитељичкој школи стекле сведоџбу зрелости, као и оне, које су на сомборској српској народној учитељској или учитељичкој школи за способне проглашене, но којима се она учитељска диплома због противљења кр. школског надзорника не може издати.

У Карловцима дне 18. (31.) маја 1906. год.

Ђорђе Поповић,
главни школски референат, председник испитног повереништва.

Извештај о седници српског православног народног Школског савета, држаној у Карловцима 5. (18.) маја 1906. год.

Председава: Његова Светост, преузвишени господин Георгије, патријарх српски. — Присутни беху чланови г. г.: Никола Ђ. Вукићевић, Теофило Димић, Душан Стојшић и гл. школ. реф. Ђорђе Поповић. — Референсао је Ђорђе Поповић, гл. школ. референат. — Бележио је г. др. Лаза Секулић, српски народноцрквени тајник, уз припомоћ г. Бориславе Брадваровића, I. бележника Саборског одбора.

У овој је седници донесена 81 одлука, од којих важније јесу:

На извештај да је новим кр. уг. министром богочасти и јавне наставе именован гроф Алберт Апоњи решено да се исти из седнице поздрави и да му се препоруче у наклоност автономне школе наше. — На извештај изасланства и на отпис министров у ствари испитног правилника и бланкете учитељске дипломе сомборске решено да се преосв. г. епископу Лукијану захвала изрече, што се за ту ствар заузео; да се правилник о приватним испитима, о испиту за ручни рад за женске и о испиту за коровођу, који су прописани наредбом

Ш. С. 110/81. ex 1902. оставе и даље у крепости, да гл. шк. референат изради и сличан правилник о полагању испита за црквене појце, да се правилник за испит оспособљења поново узме у претрес, да се на њему по договору између изасланика Школског савета и изасланика министрова учине ове измене: да се у погледу мађарског језика и код писменог и код усменог испита цитира XVIII. зак. чл. од 1879. год. исто и код практичног испита тим, да се сваком кандидату даде прилика да и у томе правцу своју способност искаже; за исказ националне у дипломама — које се имају in fracto истављати са заједничким потписима, са клаузулом кр. шк. надзорника а издати из седнице Школског савета — усвојити szerb ajkú, са српским текстом „по матерњем језику Србин“; ред и груписање предмета по статуту, који је за пакрачку и горњокарловачку учитељску школу усвојен, тим, да се у дипломи ни код мађарског ни код српског језика не спомиње књижевност; да се код прописа за поновни практични испит нагласи, да је то само испит о практичној учитељској вештини, да се додаду 2 §-а о испиту допуне за оне учитеље који су на другој којој учитељској школи добили оспособљење за основне школе са српским наставним језиком с тим, да се ти испити полажу само из литургијских (веронаучних) предмета, а састоје се и из писменог и практичног испита и на послетку да се тај правилник прикаже министру знања ради са умољењем да учини расположење да кр. шк. надзорник не пречи више издавање већ од две године амо задржаних учитељских диплома. — По захтеву истог министра позваће се Д. Блажек, да набави угарско држављанство и известиће се министар да Школски савет није дао дозволу В. Летићевој да осим ручног рада још и други који предмет предаје; у погледу нострификирања дипломе Д. Блажека и стицања прописне квалификације Ст. Јовића умолиће се исто министарство, да им се се то опрости. — У погледу поновних испита оних учитеља, којима кр. шк. надзорник крати издавање дипломе, што по његовом мишљењу не знају довољно мађарски, одговориће се министру, да Школски савет не може дозволити, да при таквом испиту исти они учествују који су га и на првом испиту испитивали и за способног прогласи државном јер се то противи и самом закону. — Узето је на знање да је в. кр. уг. Министарство богочасти и јавне наставе упражњене стипендије из Балине закладе поделило Николи Радојевићу и Душану Поповићу. — Упућени су епархијски школски одбори, да од сада циркуларе министарске о феријалним течајима због кратког рока одмах по пријему циркулара министрова публикују подручном учитељству. — За феријални течај, који ће се овог лета држати у Сомбору, позвани су епархијски школски одбори да Школским савету пријаве, који би се учитељи (и учитељице) имали упутити на тај курз, уједно ће се учитељство позвати, да се својевољно пријави; даља расположења у овом погледу учиниће главни школски референат, који ће курзом руководити. — Расписаће се стечај на место катихете на срп. нар. учитељској школи у Пакрацу, и професора за српски језик, историју и земљопис на истом заводу; затим за катихету на мушкој учитељској школи у Сомбору, ако је исто место у истини упражњено; осим

тога за наставнике за математично-природословну групу на српској вишој девојачкој школи у Сомбору и за ручни рад и кућарство и сродне предмете на вишој девојачкој школи у Новом Саду. — У погледу неиздавања прорачуном предвиђене своте за издавање уџбеника поднеће се жалба Сабору, а умолиће се се Саборски одбор, да одреди из расположивих средстава предујам помоћу кога би Школски савет по Сабору наређено издавање свих уџбеника у својој накладе извести могао. — Поднеће се молба кр. уг. министарству богочасти и јавне наставе, да се Балине стипендије повисе на 300, односно 350 и 400 К. — Даље су дозволе за споредно занимање С. Канурићу, С. Печујлији и К. Малеташком, а Ј. З. Медурићу се дозвола за уређивање листа због слабог успеха у његовој школи није поделила. — Издати су декрети сталности Ђорђу Петровићу за Нови Сад и У. Дрндарском за Бегеч. — У погледу дефинитивног учитељског испита, који ће се од ове године у Пакрацу одржавати, издаће се проводна наредба, углављен је текст дипломе и овлаштен је председник испитне комисије, главни школски референат, да на испите по свом нахођењу позове једног од учитеља вежбанице. — Преписан је нови статут за српску народну учитељичку школу у Карловцу и поднеће се са свима потребним списима в. Земаљској влади у Загребу ради признања права јавности тим, да ће исти статут по одобрењу важити и за српску народну учитељску школу у Пакрацу. — Извештај о реновацији епархијског школског одбора Бачког узет је на знање изузев извештај о избору потпредседника тим, да Школски савет неће признавати за правоваљан онај рад који потпредседник обави, нити који се под његовим председавањем збави. Уједно ће се о томе известити и сви остали епархијски школски одбори тим позивом да Школском савету о својој реновацији благовремено извештај поднесу и подносе. — У погледу некоректног држања помоћног школског надзорника при инспекцији у Ст. Кањижи поднеће се жалба министарству. — Поднеће се ремонстрација кр. уг. министарству богочасти и јавне наставе, што се деца, која посећују подручне повторне школе, ка жњавају кад не посећују државне економске повторне школе. — Упутиће се епархијски школски одбор Темишварски да у свом делокруну настоји, како би општине болесним учитељима о свом трошку пристављале потребне заменике а не ускраћењем једног дела плате болесног учитеља. — Дозвољено је срп. прав. црквеношколској општини у Срп. Сентпетру, да потребно треће учитељско место као учитељско место системизује. — На испите зрелости и односно испите за учитељско оспособљење изаслан је главни школски референат за председника а рокови су одређени 29. мај (11. јуни) Карловац, 1. (14.) јуни Пакрац, 5. (18.) јуни Сомбор. — Одбијена је молба Јов. Кресојевића ради поновног пријема у учитељску школу пакрачку и ради помиловања. — Досуђено је наставницима в. дев. школе у Панчеву за замењивање једног упражњеног места за 7 месеци по 80 К. годишње за сат. — Продужен је рок за полагање испита Отилији Мајинсковој због њене болести још за годину дана. — Пожурен је еп. шк. одбор Будимски у ствари извештаја о расписивању стечаја не упражњено учитељско место у Бати. — Издавачи књига, који траже, да се књиге за награде школској деци препоруче и. т. д.

позвати су да поднесу прописану таксу. — Рукописи за нове уџбенике издати су Стручној школској анкети на оцену. — Дозвољено је Мити Ђорђевићу да у друштву са Т. Костићем и Ђ. Милићем уређује „Школски Одјек“. — Одбијен је Д. Цвијић са молбом, да му се дозволи да из два предмета полаже поправни испит зрелости. — Расписаће се поново стечај на место учитељице за ручни рад и кућарство и сродне предмете на вишој девојачкој школи у Панчеву.

БЕЛЕШКЕ.

Мађарски језик у српским вишим девојачким школама. Осим женског ручног рада овај наставни предмет има највише седмичних часова у нашим вишим девојачким школама. Српски народни школски Савет пристао је на толики број часова на основу захтева угарскога министарства. А да би у све три школе, у Новом Саду, Панчеву и Сомбору био успех приближно једнак, решио је III. Савет 20. децембра 1901. бр. III. С. 457|289, да се у вишу девојачку школу могу примити само оне ученице, које за претходну основну школу у Угарској (IV. разред основне школе) или за дотични претходни разред (I. II. или III. разред више девојачке школе, ако прелазе из које друге школе одмах у II. III. или IV. разред ове школе) *прописано знање* из мађарског језика *сведоџбом* искажу или пак то знање успешно положеним *пријемним испитом* засведоче и тиме у изгледу ставе довољан напредак из уџитног предмета за онај разред у који ступају.

Ова наредба III. Савета особито вреди за *новосадску* вишу девојачку школу, у коју долазе *у великом броју ученице из Срема, Хрватске и Босне*, где у школама претходно не уче мађарски ни читати ни писати. Стога је потребно, да оне ученице, које желе доћи у Нови Сад у српску вишу девојачку школу, унапред знају за овај захтев и да се унапред добро спреме за пријемни испит из мађарског језика. Нема сумње, да је овакви захтев велика тешкоћа при примању ученица у школу. Но зато нпак ваља сви ми и свако од нас на том да ради, да те тешкоће савладамо и да опет буду наше више девојачке школе пуне Српкињица.

„Београдске Новине“ у свом 79. броју од о. г. под натписом *„Задужбина Уроша Јовановића“* саопштавају ово: „Ове године поред десет Задужбина којима Академија Наука рукује, Академији је припала још једна задужбина. Покојни *Урош Јовановић*, грунтовни чиновник у Сомбору, завештао је пређашњем *Српском Ученом Друштву* своју кућу, салаш и неку земљу, с тим, да се по смрти његове жене пригодом од тога имања *награђују писци најбољих дела*. Противу овога завештања повели су парницу његова удовица и сродник Ђорђе Будишић. Пошто је Академија према своме основном закону наследила све легате Ученог Друштва, председништво Академије овластило је сомборског правобранноца г. Давида Коњовића, да Академију заступа у овој парници. Он је с великом љубављу и ретком истрајношћу поверену ствар радио, докле год парница није свршена тако да Академији припада по смрти Будишића половина реченога имања с тим, да је дужна платити из *прихода тога имања српској црквеној пра-*

вославној општини у Сомбору 1000 фор., а добивени део имања продати, пошто по угарским законима не може имати непокретног имања у Угарској. Вредност досуђеног имања Академији износи сад на 14.000 круна. Коњовић заслужује признање за свесрдно заузимање да спасе Академији ову задужбину, а великом родољубу Урошу Јовановићу нека је слава и вечан помен у Српству!"

У Новом Саду оснива се деоничарско друштво под именом: *Српска Учитељска Новчана Задруга* деоничарско друштво у Новом Саду. Цел је друштву: да негује штедњу и даје јевтин зајам. Друштво се оснива на неизвесно време. Седиште му је у Новом Саду. Основна главница друштвена износи 50.000 круна, подељена на 1000 деоница, које су потпуно уплаћене по 50 К. По потреби повисиће се број деоница још са 1000 комада, а према том и основна главница са 50.000 К. По свакој деоници плаћа се уписнине 1 К на рачун основних трошкова. Деонице се уплаћују овако: До 5. јуна 1906. плаћа се по деоници 5 К. До 5. јула 1906. плаћа се по деоници 10 К. До 5. августа 1906. плаћа се по деоници 5 К. До 5. септембра 10 К. 20 5. октобра 1906. плаћа се по деоници 5 К. До 5. новембра 1906. плаћа се по деоници 10 К. До 5. децембра 1906. плаћа се по деоници 5 К. Рок упису деоница је 31. децембар 1906. Овај рок може оснивачки одбор и продужити. Члановима досадашње Задруге урачунаће се као уплата на деонице, уплаћена свота по њихову уделу, која износи у I. колу 72 К. На ову своту од 72 К. уплатиће чланови до 31. децембра 1906. још 28 К уједанпут или у неколико месеци. Тако исто „члановима II. кола урачунаће се у деоницу уплата 1905. и 1906. године, која ће изнети 48 К, на коју ће се уплатити до 31. децембра 1906. 2 К и тим допунити једна деоница. Чланови задруге имају првенство на упис деоница и могу уписати и већи број деоница од оног броја, који исплаћују с уплатом својих задружних удела. Такав повишени број деоница плаћа се у роковима, који су напред означени. У случају, да се већи број деоница пријави и упише, управа задржава себи право, да може уписани број смањити. Уписници могу деоничарску главницу унапред целу или у више рата уједаред исплатити. Уплаћене своте биће од дана уплате до 31. децембра 1906. године укамаћене са 5%. Ко не би одржао одређене рокове за уплату и уплаћивао своте, губи право на деоницу, и све што је уплатио унеће се у резервни фонд. Кад се уплати потпуна свота од 50 К по деоници, тада ће се сваком уписнику издати деоница, а дотле ће вредити благајничке потврде. 31. децембра 1906. закључним рачуном завршиће Срп. учит. новч. задруга као задруга свој рад, што ће напредна скупштина закључити

*

Износимо овај проглас у јавност и учтиво позивамо на уписивање деоница. Ко жели да буде члан деоничарског друштва, нека изволи на четвртој страни послатог позива уписати своје име и убележити колико жели деоница. Нови Сад, априла 1906. Управа и надзорни одбор Српске Учитељске Новчане Задруге као оснивачки одбор део-

ничарског друштва: Мита Ђорђевић, председник (Нови Сад), Богдан Поповић, подпредседник (Нови Сад). Чланови: Ђорђе Гајин (Нови Сад), Крста Малеташки (Турија), Радован Малушевић (Карловци), Кузман Миловановић (Нови Сад). Ђока Михајловић (Нови Сад), Милан Радивојевић (Вилово), Павле Терзин (Сомбор), Ђорђе Поповић. (Карловци), Др. Веселин Ђисаловић (Нови Сад), Аркадије Марковић (Нови Сад).

Позив српским учитељима и учитељицама у свима српским земљама. Учитељско Удружење прославиће у августу ове године *двадесетогодишњицу* свога живота и рада. Удружење би желело да ову значајну прославу изведе у друштву свих српских учитеља. Тога ради одлучило је да на дан *6. августа* ове године сазове конгрес учитеља из свих српских покрајина. Управи Учит. Удружења част је позвати на овај конгрес и прославу све српске учитеље и учитељице да изволе доћи. Конгрес ће се одржати у *сали Универзитета*. Сви који желе учествовати на конгресу нека се изволе јавити Главном Одбору Учит. Удружења у Београду до *25. јула* ове године. 15. априла 1906. год. у Београду. Са српским поздравом Управа Учитељског Удружења у краљевини Србији.

Народе Српски! Ево је већ две године дан, како је оставио свој љубљени народ љубимац песник Змај Јован Јовановић, променивши светом. Али дух његов, она божанска искра, која се била сишла у трошно тело, дух песнички, пун одушевљења за све оно, што је узвишено, лепо и добро, што је српско, није могао да се раздвоји од нас, он је остао међу нама и остаће, доклегод Српства буде било. За песме Змајеве знаде и знаће свако Србче па и оно у најудаљенијим крајевима нашега разбијеног и расцепаног народа. Те песме његове јесу аманет његов свом роду; на њима ће се напајати Срби вековима одушевљењем и за више људске идеје, из њих ће уједно црпсти Српство увек снаге у борби за народне своје идеје. Те песме Змајеве су живи и непролазни доказ његове велике љубави, којом је грлио све Српство и све што је српском срцу драго; из сваке му песме избија та љубав те налази одзива у срцу нашем. Он зна зашто пева, коме пева и шта хоће да постигне својом песмом, а ми схватамо нашег великог песника, његову љубав, његове сврхе. За то смо већ за живота узвраћали му ту његову љубав својом љубављу и захвалношћу. Али њега нема више међу нама, да му дајемо те видне знаке наше захвалности и признања. С тога нам једино остаје, да му се још на тај начин одужимо, што ћемо да покажемо потомству, да дични наш Змај није певао нараштају незахвалном и малом, који га није у његовој узвишености схватио. Ми хоћемо, и треба да покажемо, да смо били а и сада да смо свесни и да осећамо, шта нам је био Змај и шта смо дужни његовој сени и успомени. Да, дужност нам је да сви заједнички дигнемо и оставимо видан спомен наше заједничке захвалности, јер он нас је све све без разлике љубио, о свима бригу водио . . . На маленом сеоском гробљу у убавој Каменици а на подножју Фрушке Горе обележава само један мали скроман крстић ону груду земље, што је покрила тело, у коме је био некада племенити и родољубиви дух Змајев. Његовој нежда скромној и чедној души није зазоран ни тај

мали крстић на гробу му. Та сваки час га китe венцима и цвећем невине ручице мале Српчади, што захвално и у нежној љубави чува предање и успомену на свог чика Јову, који јој је тако медене песме певао; одрасли Срби пак траже и не пропуштају ни једне прилике да се врате том скромном крсту и на гробу поклоне успомени тог великана. Па шта ће песнику више? Али достојанство српског народа, наш углед захтева, као и наша љубав и захвалност према нашем песнику љубимцу нашем, да им дадемо достојна и видна израза, да се свако осведочи и види како Српски Народ свог великог сина и после смрти му цени и поштује. Зато се ево „Змај, друштво српских књижевника, новинара и уметника" у Ср. Карловцима, које носи дично име песниково, *обраћа целом Српском Народу, да својим прилозима подигне достојан споменик свом неумрлом сину, Змају Јовину Јовановићу.* Какав ће то споменик бити, решиће ово друштво у своје време пошто саслуша најпре наше јавно мишљење, а за сад напомиње само то и меће сваком на срце, да споменик треба да буде достојан и песника и нашег народа. Новац треба упућивати *Благајни друштва „Змаја" у Ср. Карловце, Славонија,* а друштво ће од времена на време износити јаван рачун о примању и приложницима, те кад се потребан новац скупи, учиниће даље нужне кораке. У Сремским Карловцима Марта 1906. За „Змај, друштво српских књижевника, новинара и уметника". Старешина: П. *Марковић Адамов*, тајник: М. *Недељковић.*

Одговор. Г. Кузману Миловановићу, бившем књиговођи Српске учитељске новчане задруге у Новом Саду.

Чуо сам многе разне гласове о Српској учитељској новчаној задрузи у Новом Саду и држао сам, да ће се тим гласовима најбоље доскочити, ако признамо оно што се порећи не може, и тим уједно нагласимо, да није више ничега било, а нагласимо уједно и то, да ни тога више нема.

Нисам мислио, кад сам у „Школском Листу" бр. 1. и 2. од 1906. страна 113. известио читаоце о Српској учитељској новчаној задрузи у Новом Саду, да је управа несавесно руковала имањем задружним, него се она замерка односи на неке мање недостатке у књиговођском раду, који су понекли у оно време, кад књиговодство није обављао сталан књиговођа К. Милановић, него заменик.

Држао сам, да се текст у „Школском Листу" не може друкчије протумачити. Али држим, да је потребно исправити и ону штампарску погрешку у 39. бр. Заставе, која ствари сасвим други вид даје.

Карловци, 9. (22) марта 1906.

Ђорђе Поповић,
уредник Ш. Л. и члан надзорног одбора Срп. учит. новч. задруге у Новом Саду.

Епархијска скупштина у Пакрацу, која је 7/20. марта о. г. под председништвом епископа дијецезана одржана, пошто је обновила епархијски школски одбор, скинула је са дневног реда све остале предмете школске природе, наредила да се извештај о раду епархијског школског одбора итд. штампа, члановима разашље и ради претреса истих ванредна скупштина сазове. —

Ад. III. С 6./16 ex 1906.

ЗВАНИЧНА ОБЈАВА*)

Пошто је висока кр. хрв. слав. далм. земаљска влада, одео за богоштовље и наставу, отписом својим од 31. децембра 1905. год. бр. 25532. одобрила „*Правилник* за испите ради коначног о пособљења учитеља и учитељица српских народних школа на српским народним учитељским школама у Горњем Карловцу и Пакрацу“ учитељској одржаће се први пут овакови испити за сада у српској школи пакрачкој крајем 1905./6. школске године, ну донде, док се и питање о праву јавности српске учитељичке школе у Карловцу коначно крају не приведе, имаће испит ради коначнога оспособљења пред гореименованим испитним поверенством полагати и оне приправнице, које су у српској учитељичкој школи у Карловцу с успехом положиле испит зрелости.

Из седнице срп. прав. нар. школског савета, држане у Карловцима 14. (27.) марта 1906. године.

Председништво
срп. прав. нар. школскога савета.

* Пошто су претходни табаци „Школ. листа“ већ били отштампани, кад је ова званична објава достављена уредништву овога листа, доносимо је тек на овом месту. — Уред.

ЗВАНИЧНИ ОГЛАСИ.

1—1, 16.

СТЕЧАЈ

на упражњено учитељско место мешовите школе расписује се стечај са годишњом платом за редовну школу 520 круна за повторну школу 80 круна, које учитељ од политичне општине прима; $^1/_2$ (пола) урбаријалне сесије земље, пашњака од 3600□, стаго гумно од 525□, ново гумно од 313□. На сво то дужан је учитељ порез, еквивалент и друмарину плаћати. Слободан стан са потребним стајама и баштом.

Компетенти морају прописану квалификацију имати и исту са молбом потписаном председнику *до 23. априла* о. г. по ст. к. поднети.* Учитељу спада у дужност прописане предмете у школи предавати у цркви појачку дужност обављати, децу црк. појању обучавати и повторну школу држати.

Из седнице месног школског одбора, држане у Парабуђа 26 ог фебруара 1906. год.

Михаило Сремац,
перовођа.

Ђока Рацков,
председник.

* Због страјка није овај стечај у овом листу на време могао изаћи. Овде се опет публикује ради аутентичности текста. Ђ. П.

17, 1—1.

СТЕЧАЈ.

У смислу решења месне црквене скупштине бр. 3. ех 1906. а накнадним одобрењем Епархијског школског одбора ЕШО 137зап. ех 1906. — овим се расписује стечај на два *учитељичка* места на овдашњим средњим срп. нар. вероисповедним основним школама.

Берива сваке поједине учитељице су следећа:

1., 1400 К годишња плата, 2., 300 К у име накнаде за станарину,
3., 100 К у име накнаде за дрварину.

Компетенткиње имају да докажу, да су Српкиње православне, вере, да су са успехом свршиле срп. учитељичку школу у Сомбору уз прилог сведочбама о евентуалном свом досадањем раду.

Гореозначену плату издаваће црквена општина изабратим учитељицама дотле, док овдашњи градски магистрат буде у тој висини припомоћ давао; а ако би магистрат ову припомоћ престао издавати уживаће изабрате учитељице ону плату, која је пре 1. јануара 1906. год. са тим местима скопчана била и која износи: 1.) 1000 К плата, 2.) 300 К у име накнаде за стан и 3.) 100 К у име накнаде за дрва.

Рок стечају је до 2. (15.) јула т. г. Молбенице ваља поднети потписаном председништву.

Из редовне седнице месног школског одбора, држане у *Новом Саду* 10. (23.) априла 1906. год.

Ђорђе Петровић,
перовођа.

П. Павловић,
председник.

18, 2—1.

СТЕЧАЈ.

На основу одлуке Високославног нар. школ. Савета од 4. (17.) августа 1905. бр. 370522 овим се расписује стечај ради сталног попуњења *учитељичког места* срп. осн. вероисповедне школе у *Лалићу*.

Годишња је плата учитељици: за држање редовне школе 720 К; за држање повторне школе 80 К; у име огреварине 40 К; слободан стан састојећи се из две собе, кухиње, јеловника, подрума и врта од 400□ хвати ван села.

Дужности су прописане школ. уредбом од 1872. с' тим, да ће учитељица бити дужна сву женску школ. децу обучавати женском ручном раду. Рок стечају је 24. јуни (Иван-дан).

Молбенице са прилозима ваља послати месном школском одбору у Лалићу (Liliomos).

Из седнице школ. одбора држане у Лалићу 20. априла 1906.

Школски одбор.

„Школски лист" излази после сваке седнице Школског савета и у месечним (односно у јуну - августу полумесечним) роковима између седница, годишње, 12—13 пута на по 4, годишње на 50 табака. Претплата износи 12 К годишње а шиље се Администрацији Школског листа у Карловцима (Срем). Приправници, затим српски народни учитељи, који своју претплату заједно са општинском пошљу, плаћају (колико фонд Школског листа дозвољава) половину цене.

Званични огласи стају 10 круна кад се три пута, 8 када два пута, а 6 кад се само један пут уврштују. Други огласи по 1/1 стране исто толико. — Вересије ни за огласе ни за претплату нема. — Рекламација се прима најкасније 8 дана по изласку наредног броја. После стаје свака свеска 1 К.

У Карловцима 3. (16.) марта Ђорђе Поповић уредник.

Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима 1906.—128.

ЗВАНИЧНЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

XV. Наредба Школског савета, упућена епархијским школским одборима, да се стечајеви имају расписивати и избори учитеља обављати тачно по 58. §-у школске Уредбе.

57. *Ад Ш. С. 568./05.*

Поводом једног конкретног случаја, у ствари расписивања стечаја на упражњена учитељска места, налази овај Школски савет овим наредити да славноисти тамоподручне месне школске одборе упути да стечајеве на упражњена учитељска и учитељичка места имају расписивати строго по §-у 58. и 61. Уредбе за српске народне школе од 1872. год., а исто тако имају по тим одредбама и срп. прав. црквено-опћинске изборе обављати с тим да они учитељи и учитељице, који су по §. §-има 59. и 62. вишехваљене Уредбе оспособљени, могу само у том случају бити бирани, ако нема ни једнога компетента који је по §-у 58. вишехваљене Уредбе оспособљен, односно који је редовним путем свршио српску учитељску школу и у њој испит положио.

XVI. Наредба Школског савета бр. 296/05. упућена свима епархијским школским одборима, по којој ови евентуалне спорове са државном влашћу имају расправљати, док не дође до највише државне власти, са којом Школски савет (а само са највишом) води преписку, по којој надаље епархијски школски одбори не могу са „потпредседницима" званичити, нити могу

епископи (архиепископ) као такови школске ствари обављати, него само као председници епархијских школских одбора.

58. *Ад Ш. С. 296/05.*

Поводом тим, што је вис. кр. уг. Министарство богочасти и јавне наставе одрекло једном епархијском школском одбору право, да може непосредно високоистом подносити представке и извештаје, — донео је овај Школски савет у седници својој од долеозначеног дана и под горњим бројем ову одлуку:

„1. Пошто је у смислу 136. §-а Школске уредбе од 1872. год. овај Школски савет „народна управа и надзор свију основних и повторних срп. нар. школа", те је у смислу тачке ј). 142. §-а исте уредбе позван, „да издаје све наредбе, што се односе на унутрашњи и спољашњи одношај срп. нар. школа": у свези са овдашњом наредбом од 12. (25.) августа 1904. год. бр. Ш. С. 659. ех 1903. 367. ех 1904. упутити епархијски школски одбор Бачки, Будимски, Вршачки и Темишварски, да евентуалне спорове са вршиоцима врховног државног надзора само дотле имају расправљати, док се налазе код „нижих државних школских надзорних органа", а да о свима стварима, које се код кр. уг. Министарства богочасти и јавне наставе имају расправљати, уз доставу свих списа даљег поступка ради исцрпан извештај овом Школском савету подносе и како у тим питањима, тако и у ствари евентуално непосредно тим одборима достављених отписа, наредаба и т. д. истога Министарства сачекају односно изишту надлежно расположење овог Школског савета;

2. пошто нити Привремено уређење о епархијама од 1871. год. нити школска Уредба од 1872. год., нити друга која автономна уредба не чини расположење у погледу потпредседништва у епархијским школским одборима — изрећи, да епархијски школски одбори не могу држати седнице под председништвом потпредседника, нити могу са

потписом потпредседниковим званичити и о томе Архидијецезански и остале епархијске школске одборе, као и потребног даљег расположења ради српски народно-црквени Сабор известити;

3. обзиром на пропис 134. и односно 133. §-а школске Уредбе од 1872. год. обавестити Архидијецезански и све остале епархијске школске одборе, да сва расположења, стављена у делокруг епархијској школској власти, могу чинити само исти одбори као такови, а да епископ (архиепископ) само као председник истих одбора може у школским пословима фунгирати, а лично, као епископ, не."

О томе се славности знања и равнања ради извештава с тим, да је ова одлука и вис. кр. уг. Министарству богочасти и јавне наставе саопћена с тим умољењем да отписе своје не управља на епархијске школске одборе, него на овај Школски савет, који ће их даље објавити и према потреби сходно расположење учинити.

Из седнице срп. прав. нар. Школског савета, држане у Карловцима 1. (14.) августа 1905. године.

Георгије с. р.
Патријарх.

XVII. Решење Школског савета о интернату уз српску учитељску школу сомборску.

59. *Ад Ш. С. 411/05.*

Управа српских учитељских школа сомборских извешћем својим од 2/15. јулија 1905. бр. 508/278. ех 1904/5. подноси у смислу овдашње одлуке од 25. фебруара (10. марта) 1905. бр. Ш. С. 131/102. ех 1905. у три примерка како од стране скупштине срп. прав. црквене општине сомборске тако и од епархијског административног одбора бачког одобрени „Статут о подизању и издржавању интерната уз српску народну учитељску школу у Сомбору." — *Решено је:* Поднесени статут на знање узети и о томе управу српских учитељских школа сомборских уз повратак

двају примерака статута известити, а један примерак истог статута у архиву Школског савета ставити.

60. Статут о подизању и издржавању интерната уз српску народну учитељску школу у Сомбору.

§. 1. Интернат српске народне учитељске школе у Сомбору постоји на основу међусобнога споразума професорског збора ове учитељске школе и срп. прав. црквене општине у Сомбору, а по одобрењу с. п. н. Школског савета.

§. 2. На основу одобрења с. п. н. Школског савета сви се ученици српске учитељске школе сматрају као питомци интерната.

Питомачких места има 70, а попуњава их професорски збор према приликама ученика својих.

§. 3. с. п. ц. општина у Сомбору прима се издржавања интерната. Она даје за интернат цео горњи спрат своје куће на св. Ђурђевском тргишту, све ће просторије у реченој згради потпуно преудесити за интернат постепено, у току од 5 година. Општина ће најпотребније оправке обавити на згради већ сада, како би се интернат сместити могао у те просторије. Осим тога ће општина давати осветлење, огрев и послугу. Она ће и све просторије одржавати у добром стању и реду.

§. 4. Сваки питомац, када ступи у интернат, плаћа сваке године уписнину од 4 К, а месечна уплата изнаша просечно 6 К од особе. Све новчане уплате плаћају питомци професорском збору, а професореки збор благајни с. п. ц. општине.

Месечне се уплате могу плаћати и тромесечно и полугодишње, али се свагда плаћају до 7. дана у месецу унапред.

Ако који ученик не би платио до тога дана, родитељи се опомињу: ако не плате у току других седам дана, да ће им син морати напустити завод, пошто нема довољно средстава за издржавање.

§. 5. Од уплате питомачке добива општина у првом реду 2800 К годишње за одржавање свеколиких интернатских просторија у добром стању, без икакве друге наплате за стан, а остало се употребљава, према прорачуну одређеном од професорског збора, на огрев, осветлење и послугу.

Док се налази срп. виша дев. школа у истој згради, општина добива 1600 К годишње за одржавање у добром стању интернатских просторија.

§. 6. Професореки збор издаје општини одређену своту у назадак квартално: децембра, марта, јуна и септембра за сваку шк. годину до 7. у месецу.

§. 7. Годишњи прорачун саставља професорски збор, и доставља га месном црквеном одбору на извршење.

Сувишак припада или фонду за оснивање и издржавање интерната, или за олакшавање издржавања ученика за шк. годину што долази, или за набављање намештаја.

Срп. п. ц. општина се прима спољашњег уређења интерната; унутрашње његово уређење одређује професорски збор засебним „Правилником“, који се подноша на одобрење с. п. н. Школском

савету. Уједно професорски збор води надзор и над спољашњим уређењем интерната.

§. 9. У случају да би интернат морао престати, било да нема довољно питомаца, или да се друга зграда подигне, било пак да опћини потребују те просторије за друго што, или ма из каквог другог оправданог разлога, отказује се полугодишње унапред.

§. 10. Намештај и све потребне ствари набавља професорски збор од прикупљених за то прилога и у случају потребе и од преосталог годишњег сувишка.

Намештај и све ствари у интернату, једном речју целокупна инвестиција, јесте својина срп. учитељске школе у Сомбору.

Из седнице проф. збора срп. учитељске школе у Сомбору, одржане 1. (14.) фебруара 1905. год.

Б. Борђошки с. р. (М. П.) **Стеван Јовић** с. р.
управитељ. о. г. перовођа проф. збора.

Као опуномоћеници срп. правосл. црквене општине Сомборске у Сомбору 21-ог фебр. (6. марта) 1905. год.

Ђорђе Павковић с. р. **А. Деметровић** с. р. **Јов. Благојевић** с. р.
председник.

Овај правилник је скупштина општинска у седници својој од 3. (16.) априла 1905. год. ad бр. 11. једногласно одобрила.

Ђ. Павковић с. р. (М. П.) **Јов. Благојевић** с. р.
перовођа. председник.

АО. 1056./322 ex 1905.

Одобрава се.

Из седнице епарх. административног одбора бачког, држане у Новом Саду 24. Маја (6. Јуна) 1905.

(М. П.) **Владислав Јанкулов** с. р.
конз. бележник.

XVIII. Решење Школског савета о „Санитасу" у српској учитељској и учитељичкој школи у Сомбору.

61. *Ад Ш. С. 516./05.*

Г. главни школски референат подноси у смислу овдашње одлуке од 25. фебруара (10. марта) 1905. бр. Ш. С. 130./101. ex 1905. уз повратак списа мишљење о правилнику „Санитаса" за српску учитељску и учитељичку школу сомборску и предлаже неке измене у истом пра-

вилнику. — *Решено је*: Правилник „Санитаса“, установе за чување и неговање здравља међу ученицима српске учитељске школе и ученицама српске учитељичке школе сомборске прописати обавезним за српску учитељску и учитељичку школу сомборску и то већ са 1905./6. школском годином, те један изворни примерак горњег правилника приложити овом записнику, а други примерак доставити управи српских учитељских школа сомборских знања и управљања ради.

62. Правилник „Санитаса“.

§. 1. Ради чувања и неговања здравља међу ученицима и ученицама српске народне учитељске и учитељичке школе у Сомбору оснива се установа „Санитас“.

§. 2. Стручни је пазилац и чувар ове установе заводски лечник, Србин православне вероисповести, који је постигао докторат медицинских наука у Аустро-Угарској.

Заводског лечника именује, на предлог заједничког професорског збора, с. п. н. Школски савет на три године дана.

§. 3. Заводски се лечник брине за здравствене интересе свију ученика и ученица, по упутству с. п. н. Школског савета.

§. 4. Заводски лечник прегледа у почетку сваке шк. године и у течају месеца марта све ученике и ученице редом, разред по разред. У почетку шк. године у присуству управитељеву, а месеца марта у присуству и дотичног разредника, испитује и бележи све здравствене одношаје појединих ученика и ученица и евентуалне промене у њиховом здравственом стању. У завод се примају само здрави ученици и ученице, које је претходно прегледао заводски лечник.

§. 5. Заводски лечник лечи бесплатно сваког оболелог ученика и сваку оболелу ученицу, ну ако родитељи којег ученика и ученице већ имају свога кућевнога лечника и своје дете дају од њега лечити, заводски се лечник само извештава о стању болести, било непосредно, личном посетом уз кућевног лечника, било пак информацијом од кућевног лечника.

На предлог заводског лечника могу родитељи и старатељи ученика и ученица свагда, о свом трошку, позвати у помоћ и друге лечнике.

§. 6. Чим се који ученик или ученица поболи, да не може доћи у школу, или да не може вршити другу какву ученичку дужност, дужни су њихови домаћи, без одлагања, под својом одговорношћу, јавити то заводском лечнику, који је дужан одмах дотичног ученика (ученицу) обићи, прегледати, издати потребне наредбе и известити о томе, у случају потребе, и управу.

§. 7. По повратку здравља издаје ученицима (ученицама) сведочанство ради оправдања у болести пропуштених часова заводски лечник.

Сведочанства оних ученика и ученица, које је лечио домаћи лечник, мора видирати заводски лечник.

§. 8. Заводски лечник прегледа у пратњи разредника станове ученика и ученица с јесени и с пролећа, иначе када се нађе за потребно, и подноси своје предлоге да ли да се учине какве промене. Том се приликом распитује за њихово здравствено стање, храну, чистоћу и за њихов умно-телесни рад.

§. 9. Заводски лечник ће обилазити, када се оснује, свака два месеца интернат, све ће ученике (ученице) прегледати и чинити потребне предлоге и савете.

§. 10. Заводски лечник подноси извештај професорском збору сваке половине године о здравственом стању ученика и ученица.

§. 11. Заводски лечник присуствује на позив у седницама проф. збора, има право саветујућег гласа при оцени владања и у свима питањима, која се покрену у седницама о здравственом стању било појединих, било свих ученика и ученица, има права чинити предлоге ради унапређења здравственог стања.

§. 12. Заводски лечник има награде за отправљање своје дужности 300 К; награду ту прима тромесечно унапред од управитеља завода.

§. 13. Сваки ученик и ученица плаћа годишње по 5 К на подмиривање трошкова око чувања и неговања здравља свога. Ту своту дужан је сваки ученик (ученица) уплатити одмах при уписивању.

§. 14. Сваког ученика (ученицу) лечи заводски лечник бесплатно, осим ако родитељи позову свога домаћег лечника.

§. 15. Сваки болестан ученик (ученица), којега лечи заводски лечник, добива све потребне лекове бесплатно, осим специјалитета, али сума потрошеног новца не сме прећи своту коју професорски збор за то одреди.

§. 16. За оснивање сталног фонда одредиће проф. зборови сваке године једну своту за тај фонд из прихода заводске беседе, а према приликама и из осталих прихода.

§. 17. Рачуне о „Санитасу“ води управитељ, а свршетком сваке шк. године прегледају их одређена два члана од заједничког проф. збора, те се са њиховим мишљењем подносе Школском савету ради издавања разрешнице.

§. 18. Управитељ и сви појединн професори пазе на савете и наредбе лечника и потпомажу га у свему око унапређивања здравља ученика и ученица.

Из седнице срп. прав. народног Школског савета, држане у Карловцима 4. (17.) августа 1905. год.

Георгије с. р.
Патријарх.

„Шта пишу педагошки листови?“ *

— Мл. Ђурошевић, учитељ у Обровцу —

I. Школа на сузбијању алкохолизма у народу.

Славни зборе!

Нема ваљда ни једног сталежа да је упућен на тако многоврстан рад у слободном времену, као што је случај код учитељског позива.

Овде је отворено широм поље школском раденику, да поред свога званичног рада у сваком правцу ради на народном добру, како би тај народ извео на прави пут, и сачувао га себи и својима од моралне и материјалне пропасти.

Кадгод је који важнији покрет — било да тај долази са које стране — чују се гласови од позваних фактора: учитељи народни су позвани, да својим примером одомаћују корисне установе у народу, међу којим живе, или: да искорењују зле обичаје, који су у народу као штетни ухватили дубока корена, који га могу довести до моралне и материјалне пропасти, и напослетку до просјачког штапа.

Врло је то лепо, што се учитељству признаје толики утицај у народу, али би још лепше било, кад би се ти позвани фактори сетили оног јадног материјалног положаја учитељског, — те своје раденике на просветном пољу наградили бар за онај њихов главни рад, за који су одговорни својој савести, Богу и људима — стварајући на здравој основи подмладак, будуће чланове народа свога!

Данас се изводе реформе на све стране. Реформишу се наставне основе, школски уџбеници, па се извађају реформе и код појединих предмета школских, јер се увидело, да они назори, који беху добри пре 30—40 година, не одговарају више духу времена, у коме се налазимо.

Позвани фактори се старају, да се на просветном пољу постигне што интензивнији рад, само се не старају о томе, да се овим реформама, упоредо, реформишу и плате учитељске, јер сигурно држе, да се са оним платама, које су установљене пре много година, кад су друштвене прилике биле сасвим дукчије — може и данас пристојно живети, или држе, да оне још нису зреле, да би их требало реформисати. Па не само да је то једно зло, него кад је у питању вршење какве почасне дужности, у којој би учитељи као стручњаци својим радом узимали знатног учешћа, најче се несавесних људи и противника учитељских, који веле: „Ви учитељи нос у футрол — јер ви немате права на

*) Читано у седници српског учитељског збора новосадског школског среза дне 6./19. априла 1906. год.

вршење почасних дужности — та права има народ — ви сте сталеж, — а као такови морате се задовољити са законским наређењима!" Ето, то би била отприлике морална награда, за онај труд који учитељство врши на подизању народног благостања изван својих званичних дужности.

Од неког времена стижу гласови пуни јада и туге, који позване факторе бацају у бригу, јер народ стоји на рубу телесног и душевног растројства, а уз то немилице пропада морално и материјално; а као најглавнији узрок овој невољи наводе то: што народ у великој мери троши алкохолна пића.

На све стране почело се тражити начина, како би се овој опасности стало на пут. Из тог разлога почеше оснивати антиалкохолична друштва, која на својим конгресима и скупштинама држе предавања о алкохолу као највећем злотвору људском.

Из истог разлога позвао је кр. уг. министар просвете све учитељство, да као просветни радници пораде својим угледом међу народом, поучним саветима и својим примерним животом задржавају га од потрошње алкохолних пића.

Кад бацимо макар и летимичан поглед на друштвени живот, видећемо, да раденички сталеж троши ракију у највећој мери — а све у том уверењу, да му ракија даје снаге и да му јача живце!

Човек, који својом телесном снагом заслужује потребе за одржање у животу себе и своје породице, троши у томе раду телесну снагу те му је нужна добра снажна храна, која ће му попунити истрошену снагу и дати му моћи, да и даље издржи у започетом раду.

Но често бива да се задовољи и са слабијом храном, само да му остане више на ракију, које мора бити три пут на дан — тј. пре сваког јела, јер живи у том уверењу, да му она даје нове снаге за даљи рад. Мишљење је то врло погрешно, јер је стручњацима доказано, да алкохол нема у себи хранљивих састојака, да не даје нове снаге, а ни телу потребне топлоте, већ на против да слаби телесну снагу, затупљује ум и да разорава телесни састав човечјег тела; да је алкохол узрок многој болести, а осим тога разорава породичан живот, умножава број остављене деце, сирочади и удовица, и што год се алкохол у већој мери шири, у толико се више умножавају разни греси као: сиротиња, болест, неморалност, која оставља знатна трага и на млађем нараштају.

Признати стручњаци су констатовали, да вино, пиво и ракија једнаком мером утичу на здравље човечије. Пиво, да нема у себи хранљивих састојака, а они који га троше у великој мери да пате од проширења стомака и срца; дочим они који ракију радије троше у истој великој мери, да падају у „delirium tremens."

Учитељство се позива, да као разумни људи на сваком кораку и у свакој прилици обавештавају народ, да алкохол нема у себи хранљивих састојака, који би попуњавали истрошену телесну снагу, нити да он даје телу нужне топлоте, напротив, да

разорава цео телесни организам, те да човека прави неспособним за даљи рад, тим пре, што дражи живце, а по том и слаби — што је већ само по себи једна опасност по здравље човечје!

После употребе алкохолног пића, с почетка изгледа, да је нестало оног умора на телу, али, кад алкохол после почне да делује, то се изнемоглост тела осећа у све јачој мери, а после тога долази воља на узимање нове количине пића, тј. пре него што је деловање пред тим узетог пића престало.

Само је услед тога многа породица пропала и дошла до просјачког штапа. Што год алкохолизам у већој мери напада телесни организам, и што год су живци слабији, то у јачој мери долазе разне болести, као: глухоћа, слепоћа, сушица, ширење стомака и срца, гојење џигерице, бубрега и срца, разне живчане болести, шећерна болест, маларија и колера.

Алкохол доведе човека до самоубијства, те колико је починио зла и греха за време живота, то напослетку учини прекршај и против шесте божје заповести — скраћивањем свога живота.

Даље се препоручује учитељству, да обавештава народ и да га доведе до уверења, да му алкохол није нуждан за одржање живота, већ да се стара. да има добру снажну храну, која ће га одржати здрава и снажна у мукотрпном животу му, — јер ће само тако успећити породицу коју је створио, за коју је дужан бринути се и живети.

Кривична кроника светских листова као и догађаји у непосредној близини доводе нас до уверења, да се сва зла, као: краће, туче, убијства и т. д. већином догађају у оном моменту. кад алкохол почне да превлађује умом човечјим.

Тамнице би се испразниле, нови становници не би улазили унутра, кад би народ престао трошити алкохолна пића. А да би се трошење овог спречило у народу, препоручује се учитељству, да у друштву са другим члановима месне интелигенције поради на томе, да се у народу оснују народне књижнице, читаонице, антиалкохолична друштва и друге корисне установе, које би народ задржавале од полажења крчми.

Великим поседницима се препоручује, да при склапању раденичких уговора у време жетве не дају ракије у депутату, већ да им дају вино по јевтинију цену, или још боље млеко. а пиће ракије да им забране уопште. У томе раду би могли много учинити велики поседници, који требају на стотине таквих раденика.

Код нашег народа постоји и данас тај ружан обичај, да кључају децу ракијом за време сваког јела, а нарочито изјутра. за време доручка.

Такова деца са зиме долазе збуњена у школу, а доказало се у много прилика, да су то најглупавија деца, и да се њима не да показати стварнијег успеха у школи.

Писци уџбеника за стране школе почели су у читанке уносити читаначке предмете о алкохолу, као отрову људском. Тако један обрађени предмет налази се у „Читанци за економске поновне школе", коју је у друштву са другима приредио Др.

Пачари, шк. надзорник торонт. жупаније, а издала ју је књижара Полачекова у Темишвару. На крају читанке налази се слика за очигледну наставу са натписом: „Које ћете изабрати.“

Сама слика је подељена на двоје. На десној страни видимо, како пред кућом седи лепо чисто одевен домаћин па чита новине. До њега седи домаћица па слуша, а с друге стране на земљи опружио се гаров, ноћни чувар куће. По дворишту се види, како гамиже силна живина, а код бунара 2 угојена брава, како се ваљају у кальузи. На другој половини стране се види жена са двоје деце — уплакана, у врло јадном стању, како из чивутског дућана, где се пије ракија, води мужа пијаног кући. Доле под сликом је опет потпис „Бирајте!“

Свима нам је познато, да је законом забрањено полажење крчми оној деци, која нису навршила још 15 година, па ако би се нашло такове деце, то би родитеље требало пријавити политичној власти, а ове би требале да поступе најстрожије по § у тога закона.

Како политичне власти врше тај закон, особито на селима, то нам је мање-више свима познато.

Законом би требало забранити, да се за децу не смеју приређивати ноћне забаве, а још мање, да родитељи воде своју децу на оне забаве, које приређује за себе.

Ко је живео на селу и имао прилике завирити макар на тако један приређени „бал“, тај може знати, какви се призори тамо дешавају на очиглед деце. Такове би родитеље требало пријавити политичној власти, не осврћући се на то, хоће ли учитељ изгубити што од свога популаритета, а држ. власт требала би да донесе закон, по коме би извршне власти могле казнити такове родитеље не новчаном глобом, већ мањим или већим затвором.

Ето, у томе се правцу препоручује рад школе и учитељства на пољу сузбијања алкохолизма у народу.

Све ово што је изнесено, то је само једно идеалисање од стране позваних фактора. Државне власти лију крокодилске сузе, али у свему томе нема оне искрене тежње, којом се жели помоћи народу.

Та ко би и могао брже, лакше и боље решити ово питање него државне власти? Па да се запитамо, шта су оне урадиле до данас на томе пољу? Добићемо одговор да нису ништа!

Погледајмо у блиску прошлост. Народ се немилице појио из државне благајне, да ти позвани фактори присталицама својим одрже себе у власти. Па ако је алкохол заиста таки отров, као што стручњаци веле о њему, то је онда велики грех на души државних власти, које би могле једним потезом пера решити то питање, и не допуштати да се народ непрестано трује тим отровом.

Поједини отрови, који се продају по лекарнама, могу се добити само на писмено наређење лекара. Кад је дакле и ракија отров, зашто се државне власти не постарају за закон, да се она не сме више слободно продавати — него само уз писмено наређење лекара, да се сме као лек узимати.

Зашто државне власти не редуцирају и не сведу на минимум број пецара, и на пециво ракије не ударе велику порезу?

Зашто државне власти не донесу закон, да се крчме затворе у очи недеље и празника, а да се смеју отворити тек у понедељак, односно по дану после празника?

Нека државне власти сведу на минимум број крчми, и донесу закон, да се они родитељи, за које се докаже да своју децу поје ракијом, могу казнити новчаном глобом или затвором.

Још и других корисних наређења могле би донети државне власти, па као што рекосмо: једним потезом пера решити ово важно питање, на које се троше огромне своте по скупштинама и разним конгресима.

И нема тога, ко не верује, да државне власти не би то све учиниле, само да се нађе когод да попуни оне силне милионе круна, које прима државна благајна као годишњи приход од потрошње алкохолних пића.

На крају ми је част напоменути, да је главна мисао ове расправе извађена из „Néptanitok Lapja“ и „Népnevelő“ од 1905 г.

II.

О слободном свенаучишту.

Од једнога доба почело се претресати једно врло важно питање, а то је да се уведе у живот слободно похађање и слушање предавања на свенаучишту у за то одређеном времену.

Упливом слободних зидара у Угарској чињени су покушаји у престоници, па и по другим већим варошима, где су признати научари држали предавања из разних струка науке, које би у главном одговарале схваћању народном, те да се тиме створи боље благостање у земљи. Та су предавања држана већином пред раденичким сталежом, јер су позвани фактори мислили тим предавањима спречити продирање социјалне демократије, која је тако дубоког корена почела да хвата у нижим слојевима народа, те га тиме извести на прави пут и у правој боји показати народу те лажне апостоле, који на туђ рачун извлаче за себе материјалне користи. О учитељству тада није било ни разговора, па све и да јесте, оно већ угледа свога ради не би могло дозволити, да са раденичким сталежом стане под једну капу и да се на тим предавањима изједначи са онима првима.

Од свију држава, у којима су чињени оваки покушаји, краљевина Шведска је најозбиљније схватила то важно питање и она га је на здравој основи најбрже решила, јер је основала слободна свенаучишта у више својих градова, у којима се преко великог одмора држе предавања за учитеље и учитељице основних школа.

Слободна се свенаучишта тамо деле на три дела, јер осим популарних предавања, која су одређена једино за народ, држе

се предавања за раденички сталеж, а осим тога и онака предавања, која су искључиво одређена за више народне школе, које течајеве за време великог школског одмора, највећим делом, походе учитељи и учитељице основних школа.

Овим предавањима је главни центар Упсалско свенаучиште, која је варош у средњем веку била срце Шведске, с обзиром на верске прилике, док Шведска беше католичка држава.

Још пре 1892. год. била су предавања за више народне школе. Али је већ те године професор Занден, који се сматра за вођу реформаторског рада на педагошко-просветном пољу, изнео предлог, да би та предавања ваљало тако реформисати, да она потпуно одговарају учитељском позиву т. ј. да се прошире са још једним степеном.

Педагошко-просветни па и други листови поздравише ову замисао као врло корисну, те су већ 1893. са Упсалског свенаучишта 17 професора држали предавање пред 329 слушалаца учитеља и учитељица.

Вредно је забележити, да су држана предавања из историје, природописних наука, геологије, статистике и т. д.

Осим тога, тумачили су професори предавачи и изнели најзнаменитије моменте у својим предавањима из горњих предмета, а уз то: О значају и вредности народних приповедака, о Лутеру као реформатору, о повести жидова, о римском царству, о будистама, о државној реорганизацији краљевине Шведске у XIV. столећу, о најновијим педагошким тежњама, о облику гласова у језику, упорећење језика с обзиром на шведски језик, о животињама сисавцима, о животу биља. Поједине партије из психологије, о сунцу, звездама и т. д.

На две године после тога, дакле 1895., било је на упсалском свенаучишту 495 слушалаца учитеља и учитељица.

Тада су проширена и предавања, јер су уведена за учење три модерна језика: француски, енглески и немачки, те су ради тога доведена са стране, за те језике три професора.

Поред свег одушевљења, да се та установа као корисна приведе у живот, које је јавно мнење путем штампе давало израза свога одушевљења, ипак је шведска влада прилично дуго времена гледала равнодушно рад ових просветних радника, не питајући их, да ли су они за тај рад ма и најскромније материјално награђени! Да нису, то је влада врло добро знала, јер није давала ни једне потуре припомоћи у ту сврху. То је све тако остало, док се сам владар није заузео, те скренуо пажње своје владе, да се Упсалском свенаучишту даде годишња припомоћ, која је у првим годинама износила 1400 круна.

Напомињемо, да се ови течајеви држе сваке друге године у другој половини месеца августа, те трају две недеље дана.

Данас шведска влада даје знатнију своту новаца као своју годишњу припомоћ.

Број слушалаца учитеља учитељица расте с године у годину све више и више тако, да је већ 1901. год. било свега 804 што показује, да се шведски учитељи одушевљавају за науку и да се

стечена знања прошире и усаврше у што већој мери, како би своме народу што више користити могли на просветном пољу.

У току ових година и програм рада у многоме се изменуо и проширио, да се данас већ предају и богословска знања. Од ових један предмет предаје сам Екман, архиепископ-примас упсалски

Течајеви су установљени као на самом свенаучишту, те осим горњих предају се данас и политичке науке, повесница XIX. века и модерни језици, а уз то је обраћена пажња на све чињенице модерне педагогије. Уз то није занемарен ни државни језик; Швеђани учитељи и учитељице уче норвешки, а Норвежани уче шведски.

Предавања не стоје на средњошколској основи, већ на чисто свенаучишном уређењу.

Професор не изнесе у изводу све оно градиво, које би имао свршити у току 2 недеље дана, него изабере једно или два питања на основу којих изводи методичке чињенице, и даје правац, како ће се слушаоци читањем и штудирањем код куће усавршити у томе предмету.

У погледу овога Упсалско свенаучиште се знатно разликује од онога у Кристијанији. И овде постоје таки течајеви за даље образовање учитеља и учитељица, али овде професори у току две недеље изнесу на пазар све наст. градиво, које би се имало свршити у току тога времена. По себи се разуме, да ту од темељне обраде не може бити ни говора, већ што се сврши, сврши се површно.

Из тог разлога врло мало учитеља из Шведске полази ове течајеве у Кристијанији.

Течајеви који постоје на Упсалском свенаучишту, под вођством свенаучишних професора, потпуно су независни од државне владе као и свенаучишног сената.

Предавачи сваке треће године бирају одбор од четири лица, који има посвршавати све послове и утврдити ред предавања, која ће се имати одржати у току тога времена.

Професори ови мора да су били људи идеалисте, да су били прожмани љубављу према народу своме — а нарочито према учитељству — јер су дуго година радили без икакве материјалне награде за свој труд, да само свој народ — а напосе учитељство — коме су била намењена ова предавања, подигну на виши степен образовања. Чим је шведска државна влада пружила своју прву припомоћ томе свенаучишту, почели су и други градови и варош, па и појединa хумана друштва и корпорације, прилагати знатније своте у звечећем материјалу па ипак зато ни један професор у циклусу овога предавања не добије више за тако једно предавање од 35 круна. Као што се види, врло скромна награда за једног научара првога реда.

Овде напомињемо, да у Шведској од 1860. год. по примеру Данске постоје школе за даље образовање ратарског сталежа.

Ове школе полазе младићи момци и девојке — млади људи

и девојке у размаку од 18—30 година. У зиму полазе људи односно сви мушкарци, а у лето женске, јер су преко лета мушке главе заузете пољским пословима.

У најсевернијим пределима су ове школе мешовите. Но занимљиво је и то, да се за похађање таквих школа мора платити извесна такса. Швеђани то радо чине, јер држе, да су она предавања, за која се мора платити, много популарнија, него она, која може бесплатно походити и слушати. Тако они за предавања, која трају 6 месеци, плаћају 42 франка. Ове школе нису подељене по разредима, него се предавања држе за све слушаоце, који су подељени на извесне групе. У Данској су ова предавања више књижевничке природе, дочим се у Шведској обраћа пажња на индустрију и практична знања, која су од преке потребе у посведневном животу. Ове школе на овакој основи, подигнуте за ратарски сталеж, одговарају онима, које су подигнуте по варошима за раденички сталеж.

То је, славни зборе, што се односи на слободно свенаучиште. О овоме питању се расправљало у педагошким круговима, па, колико се сећам, било је о томе говора и у „Шк. Одјеку". Изнео сам ово, да се пошт. чланови овога збора упознају, на каквој је основи оно подигнуто у једној страној држави, те по томе прелазим опет на једно питање, о којем се такође дуго расправљало у педагошким круговима, а у престоничким школама чињени и покушаји, а то је:

III.

О полудневној настави у основној школи.

Већ је више година, како је у престоничким школским круговима изишла на површину та мисао, да се у основне школе уведе полудневна настава. Кадгод је дошло до расправљања тога питања, већина је учитеља у стручним листовима дизала свога гласа против тога предлога, као посве штетног да се приведе у живот.

Па и чији би био автентичнији суд од суда самих учитеља као школских радника? Да се још поједини, па и по неки већи учитељски зборови боре и загревају за ту мисао, знак је да она има још својих присталица. Али кад једна извесна већина дигне свој глас против једнога предлога, без икијег утецања, онда се и мањина мора поклонити тој већини и примити ту одлуку као посве оправдану.

У корист полудневне наставе као један од главних разлога узима се у обзир та околност, да ће дечји родитељи од своје деце тада имати више користи у помагању при раду пољских и домаћих послова. Противници овога предлога наводе, да горњи разлог не стоји на јакој основи, јер човеку званичнику, трговцу и занатлији није то све једно: хоће ли му дете ићи

ишла у корист самога учитељства, јер би тада учитељ, као просветни радник, ваше долазио у додир са народом и поукама својим могао га изводити на прави пут — особито на социјалноекономском пољу.

Но питање је, да ли би сваки учитељ и тада доспео да ради на подизању народног благостања. Многи нема воље за тај рад, многи не би доспевао због својих породичних послова, а многи би то после подне употребио на споредан рад, од куда би поправио своје материјално стање, јер опстанак за живот — то је у првом реду, па онда долази оно друго.

Ако би хтео који учитељ да употреби то време на приређивање поучних предавања, држање дечјих забава и т. д., то у то време не би имао ни с киме ни коме, јер у радне дане народ је заузет својим пословима, те тако не би остало друго, већ узети оне дане, кад је народ доколан, а то су недељни и празнични дани, које и сад на расположењу има.

У корист овога предлога износе и ту околност, да би се учитељ могао за то слободно време спремити и душевно разонодити за даљи школски рад. То зна васколико учитељство, али баш зато, што се ту огледа највише корист учитељска, а не у првом реду родитеља и ученика у опште — зато је већина учитеља била увек против тога, да се уведе полудневна настава у основну народну школу.

Даље се, у корист полудневне наставе, износи и тај разлог, да су деца после подне неспособна за учење, те се не може постићи стварнији успеха из разлога, што су деца после подне сањива, лена, трома и непажљива, услед чега доводе и самог учитеља да постане нестрпљив и нерасположен за предавање.

Кад би овај разлог био посве основан, то би се и ту вешт учитељ могао испомоћи, јер би се у тим часовима могли предузети онаки предмети, који би ученике привукли на пажњу, а то су цртање, певање и гимнастика. Уосталом све горенаведено долази: на ученике, кад наступе топлији дани, а то је већ при крају школске године, када се већином предузима понављање свршеног наставног градива.

И данас је велика тужба на све стране, да је претоварена школска настава, а шта би било онда, кад би се прописани део наставног градива морао свршити за пб дана, које се у размаку часова свршавало за цео дан.

Наставно градиво ваљало би специјализати и свести га на минимум, те пружити деци нужна знања у онаком облику, како би ум дечји могао то савладати, а не претоваривати ученике оним, што не могу савладати, те тако и нехотице стварати подмладак растројених живаца.

На основу свега овога намеће нам се питање: „треба ли нам полудневна настава?“

Толико, славни зборе, о овоме те прелазим на завршетку опет на једно питање, које је и код нас дошло на површину, а о коме ће без сумње учи у расправљање и шири педагошки кругови, а то је:

(Свршиће се).

ИЗВЕШТАЈИ

Извештај о седници срп. прав. народног Школског савета, држаној у Карловцима дне 5. (18.) јунија 1906. године.

Председавао је: Његова Светост преузвишени госп. *Георгије*, патријарх српски. — Присутни беху чланови: г. г. Никола Ђ. *Вукићевић*, потпредседник, Теофило *Димић*, Свет. *Прибићевић* и *Ђорђе Поповић*. — Реферисао је г. Ђорђе *Поповић*, главни школски референат. — Бележио је г. др. Лаза *Секулић*, срп. нар. црквн. тајник, уз припомоћ г. Бориславе *Брадваровића*, I. бележника С. одбора.

У овој су седници донесене ове одлуке:

Узето је на знање саопћење Његове Светости госп. патријарха, да је ову седницу телеграфским путем сазвао на телеграфску молбу г. главног школског референта као и да г. Душан Стојшић, члан Школскога савета, није могао у ову седницу због болести доћи. — Краљевски угарски министар богочасти и јавне наставе саопћава примедбе своје на приказани му ради знања нови правилник испита за учитељско и учитељичко оспособљење у Сомбору и уз израз жаљења, што су у правилник и у бланкету и против споразума, постигнута између изасланика истог министарства и изасланика Школског савета, унета нова расположења, која од пређашњих делом и више повреда садржавају, моли да се по исправљеној бланкети дипломе како до сада већ оспособљеним кандидатима, тако и онима, који ће од сада полагати, издаду, да се испити тачно по саопштеним примедбама одржавају и да му се поправљени правилник што пре прикаже. У вези с тим главни школски референат извештава, да је правилник тачно по *постигнутом* споразуму сачињен и излаже мисли своје о поводима због којих се тај споразум баш у ствари испита допуне негира. По претресу свих амо спадајућих питања решено је да се упути главни школски референат, да испит обзиром на учињене примедбе а уз могуће очување свога делокруга одржи, дипломе према примедбама иставити даде и о свему томе даљег расположења ради Школском савету извештај поднесе. — Поводом захтева кр. уг. министарства богочасти и јавне наставе, да се Ирени Петровићевој, привр. срп. нар. учитељици у Рац-Алмашу, безусловно призна сталност, у колико би њено службовање трајало преко једне године дана, као и да Школски савет реши: да ли је у Рац-Алмашу, где има више државних школа, потребна и српска вероисповедна школа, у којој има наводно само 9 деце, те да се у тој школи, ако је црквн. општина жели и надаље одржати, учит. место правилно попуни и потпуна учит. плата осигура — поново је изречено, да се у оваквим школама има сваке године расписивати стечај за учитеља с тим, да ће се таквим школама, за које се не нађе мушка снага, а нема 30 за школу обавезне деце, одузети годишња припомоћ. — Узета је на знање министарска наредба о природописним збиркама у средњим школама. — Краљ. уг. министар богочасти и

јавне наставе позивајући се на настали спор због епархијског учитељског збора Темишварског и на добивени од Његове Светости 1903. године одговор наглашује, да се автономни учитељски зборови као удружења имају сматрати те позива Школски савет, да се такови, у колико још нису, по епархијама организују и да се правила тих удружења са паралелним мађарским текстом заједно у три примерка истоме до 1. августа о. г. на надлежно одобрење поднесу тим да се у иста правила има уврстити, да се дотично кр. школско надзорништво ради контроле о дану састанка известити има. Пошто Школски савет те зборове не сматра слободним удруженьима, за какова би били потребни статути, по земаљској влади одобрени, то истом потраживању није задоста учињено, него је упућен главни школски референат, да у погледу држања месних, среских и епархијских зборова нацрт за нову наредбу изради и исти Школском савету даљег поступка ради поднесе. — Узето је на знање председијално расположење Њег. Светости, којим је молба Исидоре Секулићеве, учитељице срп. в. дев. школе панчевачке, ради поделења отправнине због трајне неспособности за вршење учитељичке дужности, спроведена Саборском одбору, па ће се на њезино место расписати стечај, у колико јој Саборски одбор подели отправнину. — Узето је с одобрењем на знање председијално расположење Њег. Сьетости, којим је одобрен план за преоправку куће пок. Дра Пере и Лиле Стојковић за срп. в. дев. школу сомборску с тим, да се црквена општина сомборска има у погледу подизања зајма за финансирање те преоправке обратити ради претходног одобрења надлежном епарх. административном одбору. — План за зидање зграде за срп. прав. школу у Жабљу узет је једноставно на знање, пошто је та школа приватног карактера и не спада у делокруг автономије срп. прав. нар школских власти, те Школски савет не може у овој ствари изрећи мериторне одлуке. — Молба црквене општине Сомборске, да јој се за њезине школе шаље 10 примерака „Школ. листа“ бесплатно, пошто је у стању само 4 примерка претплатити, враћена је с тим, да се обрати на главног школ. референта као уредника „Школ. листа“. — За замењивање Марка Јаковљевића, привременог професора срп. учит. школе у Карловцу, за време од 1. октобра 1904. до 1. октобра 1905., док је исти због војништва био на допусту, одређена је награда тамошњим наставницима: Мити Грујићу 362 К 69 пот., Милану Манојловићу 629 К 32 пот. и помоћној учитељици Милени Лапчевићевој 463 К 99 пот., а за замењивање бив. суплента Милана Јефремовића одређена је награда од 296 К 76 пот., коју према броју часова замењивања имају поделити Мита Грујић, Васа Бањанин, Олга Радуловићка, Милена Лапчевићева и Лазар Борђошки. — Узета је с одобрењем на знање председијална дозвола Њег. Светости Милици удовој Веселиновићки, забављи у Карловцима, и Емилији удовој Бошњак рођ. Крстеканић, оспособљеној учитељици из Сегедина, да могу у срп. учит. школи у Сомбору полагати испит за учитељицу женског ручног рада и кућарства. — Дозвољено је Симеони Вујковој из Жабља, бив.

приправници IV. разреда у Сомбору, да може у септембру 1906. год. у срп. учит школи у Карловцу полагати испит из IV. разреда и испит зрелости. — Умољен је Саборски одбор, да за израду нацрта као и самих т. зв. похвалних диплома за заслужне наставнике исплати књижари Мите Стајића у Београду још своту од 45 К 70 пот., укупно дакле своту од 445 К 70 потура.

БЕЛЕШКЕ.

Српски Учитељски Конвикт у Новом Саду држаће своју *редовну скупштину* у уторник 27. јуна (10. јула) 1906. године у 9 сахати пре подне у дворани Српског Учитељског Конвикта са овим *дневним редом* : 1. Оверовљење чланова. — 2. Отварање скупштине и помен мртвих. — 3. Извештај председников о раду управног одбора за школ. 1905.—1906. годину. — 4. Извештај благајников о рачунима за школску 1905.—1906. годину. — 5. Извештај прегледачког одбора о рачунима за школску 1905.—1906. годину. — 6. Извештај надзорника о унутрашњем одношају Конвикта за прошлу школску 1905.—1906. годину — 7. Извештај лекарев о здравственом стању питомаца. — 8. Прорачун за идућу школску 1906—1907. годину. — 9. Предлог одборски: о измени друштвених правила и т. д. — 10. Евентуални предлози појединих чланова. — 11. Избор питомаца. — 12. Избор часника и управног одбора. — 13. Избор прегледачког одбора. — 14. Избор тројице чланова за оверовљење скупштинског записника.

Пре скупштине у $^1/_2 9$ сати свечан парастос пок. добротворима и члановима Конвикта у св. Николајевској цркви.

Из извештаја председника Аркадија Варађанина о раду управног одбора у 1905./6. школској години, који ће се поднети скупштини, видимо, да је Конвикат навршн петнаесту годину заснованог а десету годину практичног рада и живота, те је у току тих 15 година придобио осам добротвора, који су му оставили 44.000 К у готовом, једног добротвора, који му је оставио легат од 40.000 К. и једну добротворку, која је из своје оставине доделила годишње 800 К., који кад се рачунају као 4% интерес, онда се може узети да последња оставина износи 20.000 К капитала. Према томе је Конвикат у току минулих 15 година добио које у готовини које у легатима од десет добротвора : К 104.000. — За време прошлих 15 година уписало се у Конвикат : 132 учитеља као оснивача и 2 као потпомагача, свега: 134 учитеља. Кад узмемо, да има 1000 и више Срба учитеља у Митрополији Српској по разним заводима, онда морамо с тугом исповедити, да је петнаестогодишњи апел, да се уписују у наше једино овострано учитељско удружење, нашао слаба одзива. Наше учитељство у маси канда још не осећа, да је у друштву једини спас и једини ослонац за сталешки, морални и материјални напредак. Народ се пак много боље одазвао овој нашој установи него

учитељство, коме је намењен овај завод. Поред оног лепог и богатог дара, што су Конвикту пружили досадањих десет добротвора, уписало се као потпомажући чланови: 230 неучитеља, који су уплатили по 100 К чланарине и 24 који су уплатили по 200—1200 К и 17 који су у току плаћања, а то је свега: 271 члан. Управо двапут колико учитеља. Ови су двапут више и приложили фонду Конвикта, јер сви основачи (учитељи) уплатили су за минулих 15 година: 17.447·54 К а потпомагачи: 36.044 К. — Завод је, у смислу својих правила, отворен школ. 1895/6. године и идуће године већ је имао своју кућу и сместио се у њој. — Број питомаца кретао се за минулих десет година, изузимајући прву почетну годину, између 40 и 70, а број питомица између 14 и 30. Средина је код мушке стране: 55, а код женске: 22. Школске године 1905/6. било је 67 питомаца и 18 питомица, свега 82. Што се тиче трошка око издржавања тих питомаца и питомица, не може се ухватити прави рачун, јер намирнице животне нису у једнакој цени биле; али је ипак просеком требало за чисто исхрањивање по особи 18—21 круна месечно, а за васколико издржавање 24—28 круна месечно од особе.

На крају школске године 1905/6. представљало је покретно и непокретно имање Конвикта капитал од К 102.941·44. (од тога кућа у Новом Саду вреди 80.000 К), а то је за 15 година поред разних легата ванредно леп успех на материјалном пољу. Конвикат је сада стекао материјалну основу, на којој може доградивати своју мисао.

Предрачун за школску годину 1906/7., према предлогу управе, који ће се поднети скупштини, показује *примање* са 22.788 К и *издавање* са 21.492 К, према чему се показује *суфишак* са 1296 К.

Српска Краљевска Академија у Београду у 1906. години. (Изводи из записника). Скуп Академије филозофских наука 27. маја 1906. године. Прочитани су реферати г. г. А. Николића и С. Матавуља о спису г. д-ра Јована Скерлића: „Омладина и његова књижевност (1848—1871)". Оба референта налазе да је спис тако израђен, да би га требало објавити у академијским издањима. Академија је усвојила овај реферат и одлучила, да се спис штампа као засебно издање С. К. Академије — Прочитани су радови г. А. Гавриловића: „Песма о боју на Куновици" и „Неколике новине о Лукијану Мушицком", па је одлучено, да се први рад штампа у *Гласу* II. разреда. — Прочитано је писмо г. Павла Поповића, проф. Универзитета, о издавању Српске Библиографије, па је одлучено, да г. Поповић поднесе предлог од своје стране за уређивање II. књ. српске библиографије од 1868—1905 (књиге само ћирилицом штампане), а у додатку да прикупи штампане књиге за раније године, које нису обухваћене библиографијом Ст. Новаковића.

Скуп Академије друштвених наука 29. маја 1906. године. — Пошто академик г. М. Валтровић није могао прегледати спис „Сапабае", који му је био упућен на оцену, одлучено је: замолити дописника г. Л. Нидерла да овај спис прегледа и Академији о њему реферује. — Према реферату г. д-ра Ник. Вулића: „Илирска царина у римско доба" одлучено је, да се овај спис штампа у *Гласу* II. разреда, ако писац испуни извесну напомену референтову. — Неколико записа новијега времена, које је г. д-р Јован Хаџи Васиље-

вић понудио за Академијина издања, упућени су на оцену г. д-ру Ст. Станојевићу. — Г. Јов. Н. Томић приказује писмо херцеговачког владике Висариона од 1596, г. Одлучено да се објави у *Споменику* II. разреда. — Секретар Академије приказује историјске документе из 16. и 17. века, које је г. д-р Ал. Ивић понудио за Академијина издања. Одлучено: да их прегледа академик г. Јов. Н. Томић. — Примљено је к знању секретарово саопштење, да је г. Мил. Веселиновић тргао натраг хрисовуље влашких војвода, које је био понудио за Академијина издања. — Г. Д-р Ст. Станојевић приказује варијант пророштва деспота Стевана. Упућено је одбору за историјски зборник. Исти приказује летопис из XV-XVI века у коме је општи део, који обухвата време од Василија Маћедонца до Василија и Константина. Одлучено: упутити ово одбору, да га употреби при кодификацији летописа.

Скуп *председништва* Академије 31. маја 1906. године. — Прочитано је и примљено к новољном знању писмо г. Министра просвете и црквених послова од 20. маја о. г., П. Бр. 6488., којим саопштава Академији своју одлуку да се и Нар. Библиотека издвоји из заједнице од Академије, у погледу дома, и да се заједнички фонд подједнако раздели између Академије, Народне Библиотеке и Музеја Српске Земље. У исто време г. министар саопштава Академији и своју наредбу Управи Фондова, да се и са осталим застарелим фондовима поступи према законодавном решењу од 11. фебруара 1896 године. — Одлучено је, да се г. Министру просвете доставе до знања потребне суме у 1907., како би их унео у државни буџет. — Са захвалношћу је примљено писмо Владике Петра Његоша од 1818. год., које је поклонио Академији г. Кисић. — Одлучено је да се даду у штампу рукописи: „Омладина и његова књижевност (1848 1871.)“ и IX књ. Срп. Етногр. Зборника. — Одлучено је, да се поднесе жалба противу решења крагујевачког старатељског судије, да удовица пок. Павла Вуковића може продати известан део масеног имања. — Са захвалношћу је примљен преко председника, г. Ст. Новаковића, препис Мемоара Јаничара (Михаила Константиновића из Островице), који су старањем српског почасног конзула у Варшави преписани у тамошњој Академији Наука. Препис ће се овај завести у збирку рукописа. — На понуду г. Мил. Веселиновића одлучено је, да му се за осам комада рукописних и старих штампаних књига даду Академијина издања, којих нема.

Исправак. У чланку „Рад једног учитељског збора . . .“ у 3. и 4. броју „Школског листа“ стоји на 211. страни у 9. реду одозго „. . . требало би да разумно одабирају теме за рад . . .“, а ваља да стоји „. . . требало би да *споразумно* . . .“, што се овим исправља.

ЗВАНИЧНИ ОГЛАСИ.

Ад Ш. С. 213/зап. ех 1906. 25, 1—1

СТЕЧАЈ.

Ради попуњења упражњеног места професора за *српски језик, историју и географију*, а по потреби и друге сродне предмете, у *српској учитељској школи пакрачкој* овим се отвара стечај.

За горњим местом, ако је изабрани наставник за горње струке потпуно оспособљени гимназијски или препарандијски професор, скопчана је годишња плата од 2000 круна, 10% плате у име станарине са петогодишњим доплацима и мировином у смислу школске Уредбе и чиновничко-професорске мировинске уредбе. Ако је постављени без потпуне квалификације имаће плату од годишњих 1600 круна.

На ово место могу компетовати само они Срби православне вере, који су стекли оспособљење за предавање гореспоменутих предмета у којем свеучилишту или у којем вишем педагогијском заводу, или те науке у тим заводима слушали, ну првенство имају за горње предмете оспособљени гимназијски или препарандијски професори. За случај, ако таквих компетената не би било, имаће дотични постављени у року, који Школски савет одреди, положити испит за професорско оспособљење.

Оспособљени ће се професор у смислу школске Уредбе сматрати за две године дана службовања привременo постављеним, а супленат се уопће поставља у привременом својству.

Молбенице своје, којима се имају приложити: крсни лист, сведочанство о професорском оспособљењу односно о досадашњем службовању и најпосле сведоџба о религиозно-моралном владању ваља да компетенти поднесу срп. прав. нар. Школском савету најдуже до *2/15. јулија 1906. године.*

Из седнице срп. прав. нар. Школског савета, држане у Карловцима 5. (18.) маја 1906. год.

Председништво

срп. прав. нар. Школског савета.

Ад Ш. С. 213/зап. ех 1906. 26, 1—1

СТЕЧАЈ.

Ради попуњења упражњеног места редовног учитеља (учитељице) за *математско-природне науке* а по потреби и други који наставни предмет *у српским вишим девојачким школама у Сомбору и Панчеву* овим се расписује стечај.

Молитељи (молитељице) имају доказати, да су Срби (Српкиње) православне вере, да су оспособљени за грађанске школе односно да су бар испитани и оспособљени учитељи (учитељице) и да потпуно владају српским језиком. Ако буду изабрана лица без оспособљења за грађанске школе, биће изабрани дужни у року, који Школски савет одреди, да набаве себи такво оспособљење.

У дужност изабраних лица спадаће да предају горње, а по потреби и друге које предмете у најмање 20 седмичних часова.

Са сваким од горњих места, ако су изабрани за горње струке потпуно оспособљени, скопчана је годишња плата од 1600 круна, 10% те плате у име станарине са десетогодишњим доплацима и мировином у смислу школске Уредбе и чиновничко-професорске мировинске уредбе. Ако су изабрани без потпуне квалификације имаће плату од годишњих 1600 круна.

Прописно инструисане молбенице за оба горња места имају се поднети срп. прав. народном школском савету у Карловцима до *2|15. јулија 1906. године.*

Из седнице срп. прав. нар. Школског савета, држане у Карловцима 5. (18.) маја 1906. године.

Председништво

срп. прав. нар. Школског савета.

Ад Ш. С. 213|зап. ех 1906. 28, 1—1

СТЕЧАЈ.

Ради попуњења упражњеног *професорско-катихетског места у српској учитељској школи шакрачкој* отвара се стечај.

Катихета ће имати дужност предавати веронауку, црквено појање и црквено-словенски језик, а према приликама и други који наставни предмет тако, да испуни седмично 20 часова.

На ово место могу компетовати Срби православне вере, који су успешно свршили науке у православној богословији, ну првенство ће имати оно свештено лице, које је уредбом прав. срп. св. архијерејског синода од 21. септембра 1895. бр. М. 618|Син. 33 ех 1895. за средње школе прописани вероучитељски испит оспособљена с успехом положило. За случај, ако таквих оспособљених компетената не би било, имаће дотични постављени за годину дана положити горњом уредбом прописани вероучитељски испит.

Оспособљени ће се катихета у смислу Уредбе за српске народне школе од 1872. год. сматрати за две године дана службовања као привремено постављен, а супленат се уопће поставља у привременом својству.

С горњим је местом скопчана годишња плата од 2000 круна и 10% исте плате у име станарине; после сваких пет година успешне непрекидне службе годишња повишица од 200 К, а после 30 год. службовања мировина у износу постигнуте плате. Ако постављени није у горњем смислу потпуно оспособљен, имаће супленатску плату од годишњих 1600 круна.

Молбенице своје, којима се имају приложити: крсни лист, сведочанство о свршеним наукама и односно о религиозно моралном владању ваља да компетенти поднесу срп. прав. наредном Школском савету најдуже до *2|15. јулија 1906. године.*

Из седнице срп. прав. нар. Школског савета, држане у Карловцима 5. (18.) маја 1906. године.

Председништво

срп. прав. нар. Школског савета.

СТЕЧАЈ.

Ради попуњења места *редовне учитељице за женски ручни рад*, науку о држању куће, неговању и васпитању деце, о чувању здравља и нези у болести и евентуално друге сродне предмете у *српским вишим девојачким школама у Панчеву и Новом Саду* овим се расписује стечај

Молитељице имају доказати, да су Српкиње православне вере и да су оспособљене за предавање горњих предмета у вишим девојачким школама.

У дужност изабраних учитељица спадаће да горње предмете предају у бар 20 седмичних часова.

Плата је редовне учитељице у смислу §-а 7. Уредбе о вишим девојачким школама 1200 К. годишње, и ако има потпуно оспособљење и станарина од 120 К. годишњих и десетогодишњи доплаци.

Ваљано инструјисане молбенице имају се поднети срп. прав. народном Школском савету у Карловцима најдуже до *2./15. јулија 1906. г.*

Из седнице срп. прав. нар. Школског савета, држане у Карловцима 5. (18.) маја 1906. године.

Председништво

срп. прав. нар. Школскога савета.

29, 1—1

СТЕЧАЈ.

На смрћу Малеша Пејиног упражњено једно учитељско место при срп. нар. основној школи у *Београду* расписује се оним стечај.

Учитељска берива су следећа: 632 (шест стотина тридесет две) круне од срп. црквене општине; 340 (три стотине и четрдесет) круна од политичке општине у име депутата; 10 (десет) круна у име паушала, близу 4 (четири) јутра добре земље и $^1/_2$ (пола) јутра леје, (док та леја остаје на ту цељ), на које ће изабрани учитељ све терете сносити; леп и удобан стан а уз стан 500□ баште и зимски огрев у слами према потреби. Плату у новцу прима учитељ редовно на почетку сваког месеца.

Дужности су следеће: савестан рад у додељеним му разредима; држање повторне школе; вршење појачких дужности у десној певници и учење појања са школском децом; вршење перовођских и рачуновођских дужности у скупштини црквене општине и њеним одборима: црквеном и школском, као у свима црквене општинским стварима.

Компетовати могу само они који су према §-у 58. школске Уредбе од 1872. оспособљени за учитеља у срп. нар. школама.

Првенство имају млађи и агилни учитељи, који су поред тога и добри појци. Личне пријаве узимају се у обзир.

Рок стечају је до *22. јула 1906. по ст. кал.* закључно; а избор ће се одржати 23. јула (5. августа). Изабрани учитељ има заузети место најдуже до 1. септембра 1906. по нов.

Из седнице школског одбора срп. правосл. црквене општине у *Београду* (Torontál) т.), држане 10. (23.) јуниа 1906.

Стеван Бенин с. р.
привремени учитељ и перовођа.

Шандор Маћош с. р.
председник.

СТЕЧАЈ.

На срп. вероисповедној основној школи у Торњи (чанадска жупанија) упражњено је учитељско место.

Са истим местом скопчана је плата од 700 К., од којих изабрани 600 К из срп. народ. црквених фондова прима а осталих 100 К из школске благајне; за повторну школу 80 К., у име огрева 2 хвата тврдих дрва са подвозом, за перовођство и рачуновођство 20 К., у име паушала 10 К и 2 К од укопа, где позван буде.

Изабрани учитељ уживаће стан у наравн, који се састоји: из 2 собе, кујне, шупе и шпајза, једна башта 300□ код школе, $2,\frac{600}{1000}$ ј. добре ораће земље на коју учитељ како државни порез тако исто и општински намет сносити има. Примећује се да иста оранича годишње доноси од закупа 120 К.

Изабрани учитељ имаће све школском Уредбом прописане предмете у школи предавати и децу појању учити. Осим тога у дужност ће му спадати при сваком богослужењу редовно у цркву долазити и десну певницу држати. Уз часни пост ускршњи средом и петком дужан ће бити на пређеосвећену долазити и појати.

Рок пријаве траје до 20. јула по ст. кал. Новоизабрани учитељ место заузима почетком школске године.

Из седнице школског одбора срп. православне општине у *Торњи* 23. маја 1906. год.

Жива Ст. Глувак,
предс. школ. одбора.

22, 1—1

СТЕЧАЈ.

Расписује се стечај за учитеља на српској православној вероисповедној школи у *Лукаревцу* (у темишварској епархији) са којим је местом скопчана ова плата:

1.) Стан у наравн, који се састоји из 2 собе, кујне, штале, шупе и баште;

2.) 500 К у готовом новцу из школ. благајнице, коју своту учитељ унапред месечно прима;

3.) 100 К из благајнице сл. темишварског епарх. фонда у тромесечним оброцима, кад буде учитељско место са оспособљеним учитељем попуњено;

4.) седам јутара и 144□ хв. ливаде сенокоса на коју учитељ све терете државне плаћа и за коју се може добити 200 К аренде;

5.) 12 К писаћег паушала за школске потребе;

6.) 10 К писаћег паушала за црквено-општинске потребе;

7.) 16 метара дрва за огрев школе и учитељског стана;

8.) од укопа, парастоса и венчања добива 1 К

Дужности су учитеља: школске Уредбе од 1872. г. држати се, при свима богослужењима празничним у певници појати, повторну школу држати, школску децу појању обучавати, перовођом српске црквене општине бити.

Рок стечају је 13. (26.) август 1906., када ће се избор обавити.

У *Лукаревцу*, дне 11. (24.) јунија 1906. год.

Председништво.

38, 1—1

СТЕЧАЈ.

Смрћу Ивана Крајновића, српског народног учитеља, расписује се стечај на српској народној дворазредној школи у *Беломбрду*.

Плаћа учитељу је следећа:

1.) 800 кр. у готовом новцу, коју учитељ месечно унапред прима;

2.) 12 кр. писаћег паушала за школске потребе;

3.) 12 кр. „ „ „ црквено-опћин. потребе;

4.) 72 кр. у име дрварине;

5.) седам јутара (јутро â 1600 □ хв.) ораће земље, на коју учитељ никакова терета сносити нема;

6.) од сахране, где позван буде, 1 кр.;

7.) стан у нарави, који се састоји из три собе, кујне, смочнице, подрума, штале, шупе и баште.

Дужности учитеља су:

Школског закона од 1872. г. држати се, при свим богослужењима празничним у певници појати (на катадневној јутрењи 7 пута у години, кад свечара имаде и недељом при парастосима), пофторну школу (т. ј. која нему припадала буде) држати, школску децу појању обучавати, перовођом српске црквене општине бити, обрађивање школског врта надгледати, те у истоме ђаке обучавати практично.

Задњи рок пријаве *21. јули 1906.*

У Беломбрду 1. јуна 1906.

Добро Ћурчић

председник.

30, 3—1.

СТЕЧАЈ.

Отвара се стечај на једно овде упражњено учитељско место *у „Туку“* с којим је скопчана плата од 800 кр. у готовом, за огрев 240 кр., за чишћење 100 кр., за пашњак 100 кр., за писаћи прибор 20 кр., за повторну школу 40 кр., стан у нарави и уз ово још пет пута петогодишњи доплатак од 100 кр.

Све ово новоизабрани примаће из благајне месне политичне општине. У име допуне пак ове плате, има, новоизабрани добивати 418 кр. из благајне црквене општине у месечним оброцима.

Новоизабрани имаће предавати у разредима, које му месни школски одбор додели, све оне предмете, које школска уредба од године 1872. 17. јула и дисциплинарна правила од године 1876. прописују; наглашује се, да децу црквеном пјенију учи, као и остали овдашњи учитељи, са децом у цркви поји, а за певницом појачку дужност да врши.

Компетенти нека своје ваљано инструјисане молбенице потписаноме председништву поднесу у току шест недеља рачунајући од прву објављења овога стечаја у „Школском Листу“.

Желети је, да се компетенти лично прикажу и у цркви поје.

У Сентомашу 21. јуна (4. јула) 1906.

Председништво

месног школског одбора.

31, 3—1

СТЕЧАЈ.

Отвара се стечај на једно овде новоустановљено учитељичко место и то на „*Учичку* с којим је скопчана плата од 800 кр. редовне плате, 200 кр. станарине или стан у нарави, 50 кр. за башту, 80 кр. за школски огрев, 100 кр. за лични огрев учитељици, 20 кр. за писаћи прибор, 50 кр. за чишћење школе, и уз ово још пет пута петогодишњи доплатак од 100 круна.

Плату и станарину односно и награду за повторну школу примаће из благајне срп. црквене општине у месечним а паушал у износу од 300 кр. у полугодишњим оброцима и то 1. септембра и 1 фебруара.

Новоизабрана имаће предавати у разредима, које јој месни школски одбор додели, све оне предмете, које школска уредба од 17. јула 1872 год. и дисциплинарна правила од године 1876. прописују.

Компетенткиње нека своје ваљано инструисане молбенице потписаноме председништву поднесу у току шест недеља, рачунајући од првог увршћења овога стечаја у „Школском Листу“.

Желети је, да се компетенткиње лично прикажу.

У Сентомашу 21. јуна (4. јула) 1906.

Председништво

месног школског одбора

39, 1—1

НАТЈЕЧАЈ.

На овдашњој српској основној школи упражњено је мјесто учитеља.

Плата је 800 круна, писаћи паушал 12 круна, за перо и рачуноводство ако води 120 круна, стан у нарави, башта и $20^1/_2$ метери дрва.

Дужности означене су нашом школском уредбом.

Осим тога има судјеловати за приређење светосавске бесједе.

Рок натјечаја је до 10. јула по старом календару.

Молбе треба слати на предсједништво црквене општине.

У Дубици 8. (21.) јуна 1906.

Мита Ерваћанин

предсједник.

---

23 3—1

СТЕЧАЈ.

На упражњено учитељско место овим се отвара стечај. Учитељска плата 800 круна, за повторну школу 80 круна, у име огрева 100 круна, којим је учитељ дужан и школу грејати, стан у нарави, у име паушала 20 круна. Даље ће учитељ уживати $1^1/_2$ ланца оране земље и 3 ланца ливаде на коју ће земљу и порезу плаћати. Дужности су прописане школском уредбом од 1872. г.: даље је учитељ дужан у св. цркви појати.

Рок стечају је шест недеља рачунајући од дана првог увршћења овог стечаја у званичном „Школском листу“.

Из седнице школ. одбора држане у *Боки* 5. (18.) јуна 1906. год.

Мата Субић

председник школ. одбора.

20, 1—1 **СТЕЧАЈ.**

На упражњено учитељичко место у срп. прав. вероисп. основној школи у *Пачиру* за I. и II. разред мешовите школе овим се расписује стечај са годишњом платом од 640 К., за повторну школу 80 К., удобан стан од две собе кујне и јеловника и 10 мц. угља за огрев.

Изабраној учитељици спадаће у дужност школском уредбом прописане предмете предавати и женску децу ручном раду обучавати.

Молбенице имају се поднети м. школском одбору до 1. (14.) августа 1906.

Избор ће се обавити 6. (19.) августа о. г.

Из одборске седнице, држане у *Пачиру* 28. маја 1906. год.

Школски одбор.

21, 1—1 **СТЕЧАЈ.**

За привремену *учитељицу* на привремено отвореној срп. нар. вероисповедној женској школи *качфалској* овим се отвара стечај.

Плата приврем. учитељице састоји се из следећег:

1.) Припомоћ од Е. Ш. Одбора будимског 600 К.

2.) За повторну школу од црквене општине 80 К.

3.) 2 хвата тврдих дрва од црквене општине, или 40 К.

4.) У изгледу је од полит. општине за недељну школу 42 К (коју је своту и досадања привр. заменица примала).

5.) Стан са 2 патосане собе, кујном, комором, шталом и малом баштом.

Дужности су одређене Шк. Уредбом од 1872. год. и наредбама виших школских власти.

Рок пријави траје до *31. јулија (13. авг)* 1906. год.

Молбе ваља упутити председништву месног школског одбора.

Из седнице месног школског одбора, држане у Качфали (Kácsfalu, Вагапуа m.) 9. (22.) маја 1906. год.

Лазар Плавшић
перовођа

Симо Гајкић
председник м. ш. одбора.

32, 3—1 **СТЕЧАЈ.**

Отвара се стечај на једно овде новоустановљено учитељичко место и то у „*Средишту*“ с којим је скопчана плата од 800 кр. редовне плате, 200 кр. станарине или стан у натури, 50 кр., за башту, 80 кр. за школски огрев, 100 кр за лични огрев учитељици, 20 кр. за писаћи прибор, 50 кр. за чишћење школе, и уз ово још пет пута петогодишњи доплатак од 100 круна.

Плату и станарину односно и награду за повторну школу примаће из благајне срп. црквене општине у месечним а паушал у износу од 300 кр. у полугодишњим оброцима и то 1. септембра и 1. фебруара.

Новоизабрана имаће предавати у разредима, које јој месни школски одбор додели, све оне предмете, које школска уредба од 17. јула 1872. год. и дисциплинарна правила од 1876. године прописују.

Компетенткиње нека своје ваљано инструјисане молбенице пот-

писаноме председништву поднесу у току шест недеља рачунајући од првог увртења овога стечаја у „Школском Листу“.

Желети је, да се компетенткиње лично прикажу.

У Сентомашу 21. јуна (4. јула) 1906.

Председништво

месног школског одбора.

33, 3–1

СТЕЧАЈ.

Отвара се стечај на једно овде новоустановљено учитељичко место и то у „*Туку*“ с којим је скопчана плата од 800 кр. редовне плате, 200 кр. станарине, или стан у нарави, 50 кр. за башту, 80 кр. за школски огрев, 100 круна за лични огрев учитељици, 20 кр. за писаћи прибор, 50 кр. за чишћење школе и уз ово још пет пута петогодишњи доплатак од 100 круна.

Плату и станарину односно и награду за повторну школу примаће из благајне срп. црквене општине у месечним а паушал у износу од 300 кр. у полугодишњим оброцима и то 1. септембра и 1. фебруара.

Новоизабрана имаће предавати у разредима, које јој месни школски одбор додели, све оне предмете, које школска уредба од 17. јула 1872. год. и дисциплинарна правила од године 1876. прописују.

Компетенткиње нека своје ваљано инструисање молбенице потписаноме председништву поднесу у току од шест недеља рачунајући од првог увртења овога стечаја у „Школском Листу“.

Желети је, да се компетенткиње лично прикажу.

У Сентомашу 21. јуна 4. јула 1906.

Председништво

месног школског одбора.

34, 3–1

СТЕЧАЈ.

Расписује се стечај ради сталног попуњења једног *учитељичког* места у срп. правосл. црквеној општини у *Бегечу*.

Дужности су одређене школ. уредбом од 1872. год. и наредбама школ. власти.

Са овим учитељичким местом скопчана је ова плата: за редовну школу 600 К., за пофторну школу 80 К., за писаћи прибор 10 К., два хвата тврдих дрва и дрва за грејање собе где учитељица живи, колико јој је потребно, стан са потребним стајама и баштом и једна купусара башта од 178□ хв. ван села на коју има учитељица све терете да сноси.

Рок стечају је 5. (18.) августа 1906. год. Молбенице треба слати месном школском одбору.

Из седнице месног школског одбора срп. прав. црквене општине у Бегечу (п. п. Ст. Футог) 11. (24.) јуна 1906. год.

Урош Дрндарски
перовођа.

Владимир Цвејин
председ. школ. одбора.

35, 1—1

СТЕЧАЈ.

Православна српска црквено-школска општина у *Канаку* расписује стечај на учитељско место на својој четвороразредној основној школи.

Рок стечају: свети Илија.

Плата учитељу је 600 К. за перовођство 30 К, на повторну школу $4^1/_2$ ланца земље, у име паушала 12 К. Стан има у нарави, уз стан има башту од $^1/_2$ ланца, 2 хвата дрва тврдих. Од погреба 1 кр., од парастоса 50 пот. Дужности су прописане школском уредбом. Учитељ је дужан за певницом појати и децу црквеном појању учити. Терете на земљу сноша учитељ.

Из скупштинске седнице црквеношколске општине, држане у Канаку 30. априла (13. маја) 1906.

Душан Станковић
перовођа.

Жива Каранац
председник.

36, 2—1

СТЕЧАЈ.

На упражњено учитељско и учитељичко место срп. вероисповедне основне школе у *Станчеву*.

Учитељска плата је 600 круна, за поФторну школу 6 ланаца ораће земље на коју земљу ће учитељ порезу плаћати, у име паушала 20 круна, 16 мет. тврдих дрва само за учитељски стан и стан у нарави са баштом.

Дужности су прописане школском уредбом од 1872. Учитељ је дужан у цркви појати и децу у црквеном појању обучавати. Општина жели да се компетенти о своме трошку лично пријаве.

Учитељичина плата је 600 круна и у име паушала 20 круна, 16 мет. тврдих дрва само за учитељичин стан и стан у нарави без баште.

Дужности су прописане школском уредбом од 1872. — Осим тога учитељица је дужна и ручни рад деци предавати.

Компетовати могу они Срби и Српкиње православне вере, који имају оспособљење у смислу §§. 58 и 61 школске уредбе од 1872.

Молбенице ваља на месни школ. одбор до Преображења послати, којега ће се дана и избор одржати.

Из седнице месног школ. одбора, држане у Станчеву 11|24 јуна 1906. године

Душанија Димитријевић
перовођа.

Танасије Ђуричин
председник.

37, 3—1

СТЕЧАЈ

на српској вероисповедној мешовитој четвороразредној школи у Соки са следећом платом:

600 кр. за редовну школу, 80 кр. за поФтор. школу 20 кр. паушала, 1 кр. од погреба где буде звао, 40 путура од парастоса, 3 ланца ораће земље, од којих је учитељ дужан све терете на земљу

плаћати; *5 хв. дрва од којих ће се и школа грејати.* Стан у нарави *и башту од 400 хвати:*

Рок је Преображење 1906. г.

Дужности су учитеља: школског закона од 1872 год. држати се, при свима богослужењима недељним и празничним у певници појати а такође и школску децу обучавати.

Сви они компетенти, који би желили ово место заузети, имали би најдаље до означеног рока своје добро инструиране молбенице на месни школ. одбор послати.

У Соки 23 јуна (5 јула) 1906.

Ж. Марковић
перовођа.

Совра Васић
председник.

18, 2—2.

СТЕЧАЈ.

На основу одлуке Високославног нар. школ. Савета од 4. (17.) августа 1905. бр. 370522 овим се расписује стечај ради сталног попуњења *учитељичког места* срп. осн. вероисповедне школе у *Лалићу*.

Годишња је плата учитељици: за држање редовне школе 720 К, за држање повторне школе 80 К. у име огреварине 40 К, слободан стан састојећи се из две собе, кухиње, јеловника, подрума и врта од 400□ хвати ван села.

Дужности су прописане школ. уредбом од 1872. с тим, да ће учитељица бити дужна сву женску школ. децу обучавати женском ручном раду. Рок стечају је 24. јуни (Иван-дан).

Молбенице са прилозима ваља послати месном школском одбору у Лалићу (Liliomos).

Из седнице школ. одбора, држане у Лалићу 20. априла 1906.

Школски одбор.

„Школски лист" излази после сваке седнице Школског савета и у месечним (односно у јуну - августу полумесечним) роковима између седница, годишње, 12—13 пута на по 4, годишње на 50 табака. Претплата износи 12 К годишње а шиље се Администрацији Школског листа у Карловцима (Срем). Приправници, затим српски народни учитељи, који своју претплату заједно са општинском пошљу, плаћају (колико фонд Школског листа дозвољава) половину цене.

Званични огласи стају 10 круна кад се три пута, 8 када два пута, а 6 кад се само један пут увршћују. Други огласи по 1/4 стране исто толико. — Вересије ни за огласе ни за претплату нема. — Рекламација се прима најкасније 8 дана по изласку наредног броја. После стаје свака свеска 1 К.

У Карловцима на Иван-дан 1906. Ђорђе Поповић, уредник.

Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима 1906.—414.

ЗВАНИЧНЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

XIX Наредба Школског савета о потпомагању акције Привредникове.

63. *Ад Ш. С. бр. 135./05.*

Пошто је Школском савету дошло до знања да важна акција „Привредника“, концесионираног завода у Загребу за намештање особља у трговину и занате, налази баш најмање одаива у оним крајевима нашега народа у срп. прав. митрополији карловачкој. у којима има српских вероисповедних школа, а пошто би савети „Привредникови“ и у тим крајевима добро дошли, те пошто би на тај начин многи до осигуране егзистенције дошли и многим би се локалним потребама доскочило, то Школски савет налази овим свима професорима учитељима и месним школским властима препоручити да акцију „Привредника“ око економског подизања и унапређења нашега народа по могућству што интензивније потпомажу.

Из седнице срп. прав. нар. Школског савета, држане у Карловцима дне 25. фебруара (10. марта) 1905. г.

Георгије с. р.
Патријарх.

XX Наредба Школског савета, издана архидијецезанском и свима епархијским школским одборима у ствари благовремене набавке уџбеника и школског прибора за децу.

64. *Ад Ш. С. 387./06.*

Поводом пријаве главног школског референта: да се уџбеници и други школски прибор, особито у сеоским

школама, не набавља благовремено, како је то §. 20. Уредбе за српске народне школе од 1872. године наредио, те да због тога настава школска великог уштрба трпи, решио је овај Школски савет у седници својој од долеозначеногa дана и под горњим бројем наредити:

1.) да су српски народни учитељи (учитељице, забављље) дужни концем сваке школске године — најдаље до 18. (31.) јулија — поднети месном школском одбору извештај, колико ће и каквих уџбеника, колико таблица и другог прибора (пера, хартије, прописева, цртанака, мастила, држаља, оловака, писаљака и т. д.) требати за дотичну школу (школску дворану) за сву школску децу и за целу наредну школску годину;

2.) да су опћине (издржаваоци школа) дужне све, што је потребно, на трошак месне школске благајнице (односно онога извора из кога се школа издржава) одмах добавити и најкасније до 18. (31.) августа предати дотичном учитељу;

3.) да су учитељи (учитељице, забављље) дужни по свршетку уписивања, најкасније до 2. (15.) септембра, а засебно и концем школске године (ако устреба и концем новембра) поднети извештај о томе, коме су детету коју књигу поделили и колико стају те књиге, заједно са таблицом, ако је дете и таблицу добило, затим колико је свега прибора потрошено и односно колико би требало прикупити;

4.) да су месни школски одбори дужни током септембра месеца донети решење о томе, коју ће потпуно сиромашну децу од сваког плаћања ослободити;

5.) да се цена оних књига и таблица, што су осталој деци подељене, има од дечјих родитеља заједно са другим црквено-опћинским прирезом прикупити, у случају потребе путем политичких власти овршаним путем убрати;

6.) да је учитељима (учитељицама, забављљама) забрањено цену књига и таблица од деце купити или у име наплате за прибор било какове своте од деце или родитеља дечјих примати, но да имају свако евентуално закашњење прописаним датумом епархијском школском одбору пријавити.

О томе се славно-исти знања и даљег журног публиковања ради извештава с тим, да славно-исти учини потребно расположење, како ће се нужне своте евентуално

потребним накнадним прорачуном школској благајници набавити и од сада редовно у прорачуне уносити.

Из седнице срп. прав. нар. Школског савета, држане у Карловцима дне 3. (16.) јулија 1906. године.

Георгије с. р.
Патријарх.

XXI. Превод угарских државних закона који се односе и на српске народне школе.

64. XXX. законски чланак од 1868. год.

I. Глава. Обвеза и слобода наставе.

1. § Сваки родитељ или старатељ, подразумевајући овде и оне, у чијим се кућама деца као шегрти или домаћа чељад држе, дужан је децу или скрбнике своје (ако се за васпитање њихово код куће или у приватној школи није постарао) у јавну школу шиљати, од навршене 6-те све до навршене 12-те, односно 15-те године.

2. § Али децу, телесно или душевно слабу, може месни школски одбор по сведоџби јавног лечника на краће или дуже време ослободити од полажења школе.

3. § Они који пате од заразне болести или су умоболни или су слабоумни те се не могу настављати, имају се искључити из јавних наставних завода.

4. §. Ако родитељ (старатељ или газда) задржи од школе дете, које је обвезано на полазак школе: има се на извршење овоодносних дужности својих озбиљно опоменути. И ако би се безуспешном показала примена моралних средстава, које на ово служити могу, те би се обвезаник од школе и надаље задржао: онај родитељ (старатељ или газда), који на тај начин неће дужностима својим задоста да учини, има се у првом случају са 50 крајцара, у другом случају са 1 форинтом, у трећем случају са 2 фрта, у четвртом са 4 фрта казнити у корист школске благајнице. Ако се пак родитељ (старатељ или газда) ни са ове четири казне не би склонио на вршење своје дужности: онда дотични месни школски одбор учини о томе пријаву код надлежне више школске власти, која онда може за школо-обвезно дете, које се задржава од школе, код општинске власти тражити и одређење засебног старатеља.

5. § Случајеви, који могу извином служити, одређују се у наредби коју ће министар јавне наставе издати.

6. § Родитељи или старатељи власни су децу своју васпитати и код куће, или у приватном или јавном заводу било које вероисповести, тако исто и у наставном заводу који је у другом ком месту.

Али о томе су родитељи или старатељи дужни месном школском одбору свом сведоџбу приказати, која је проста од биљега; а и

школске власти су дужне пазити, да та деца у таковој настави имају учешћа, какову би добијала у јавним основним народним школама, које су у смислу закона уређене, и да се уче за трајање свих обвезних година.

7. § Деца, која код куће уче, дужна су годишње испит полагати пред дотичним учитељима кога одговарајућег јавног наставног завода.

II. Глава. Круг и слобода отварања наставних завода за народно образовање.

8. § Наставни заводи за народно образовање јесу: основне и више народне школе, грађанске школе и учитељске школе.

9. § Наставни заводи за народно образовање или су јавне или приватне школе.

10. § Јавних наставних завода за народно образовање по начину, законом одређеном, могу отварати и издржавати вероисповести, које у домовини постоје, удружења и појединци, општине и држава.

III. Глава. Наставни заводи за народно образовање, које су вероисповести подигле.

11. § Вероисповести у свима оним општинама, где им верни станују, могу из своје снаге издржавати и подизати наставне заводе за народно образовање, за подизање и издржавање таковних наставних завода могу, као што је до сада било уобичајено, и од сада употребити материјалне приносе верних својих по начину и у сразмеру, како то њихово заступство установи, у тим заводима учитеље и професоре могу саме бирати, плату њихову могу саме одређивати, уџбенике могу саме одређивати, а могу и у погледу наставног састава, система и поступка, узев у обзир расположење 45. §-а расположења чинити, под следећим условима:

1). да у погледу зидања и преустројства својих школских зграда учине задоста прописима 27. и 28. §-а овога закона;

2). да тако исто држе пред очима 29. и 34, надаље 133. и 141. §. овога закона, који говоре о разлучењу ученика од ученица, о броју деце, настављене по једном учитељу, о способности учитељевој и о другом каквом занимању његовом;

3). да у народним школама њиховим наставни предмети најмање следећи буду:

а). наука о вери и моралу;

б). читање и писање;

в). напаметно и писмено рачунање и познавање домаћих мера;

г). граматика;

д). основи природописа и природословља, уз пажњу на начин живота и на предео, коме већи део дечијих родитеља припада;

ђ). отачаствени земљопис и повеснича;

е). практична упутства из круга пољске привреде и нарочито вртарства;

ж). кратко упознавање грађанских права и дужности;

з). певање;

и). телесно вежбање, обзиром на војничке вежбе;

4). да школа буде снабдевена таблама, у колико може бити глобусима, мапама, природописним сликама и у опште најпотребнијим училима:

5). да у школама настава траје у селу годишње најмање осам, у вароши најмање девет месеци.

12. § У вишим народним или грађанским школама, које вероисповести издржавају или које ће подићи, имају се осим оних чланака овога закона, који говоре о одвајању мушке и женске деце (29. и 63. §) и о броју ученика, које може један учитељ настављати (34. §), одржати и оне одредбе које регулишу број годишта у течају више народне или грађанске школе (61, 68. §) и наставне предмете (64, 74. §).

13. § Свака вероисповест (конфесија) може подићи и издржавати и учитељске школе под тим уветом, да те препарандије ради практичног образовања приправника буду са вежбаоницама спојене (összekötve); да се у тима најмање оне науке настављају и најмање у томе обиму, чије настављање и у коме обиму је то за државне учитељске школе у овоме закону наређено (88 §.); да се у њима годишње јавни испити држе и да се успех истих стави до знања министру јавне наставе; да се на послетку за приправнике, који су исте свршили, приреде испити, који одговарају ригорозима, описаним у 102. и 103. §-у.

14). § Сваки вероисповедни наставни завод за народно образовање подпада под врховни надзор државни. Услед тога влада има право и дужност:

а). да даде преко својих органа и конфесионалне школе повремено прегледати;

б). строго стражарити (örködni), да се условима, у 11., 12. и 13 §-у садржаним, тачно задоста учини;

в). стећи уверење о томе, да ли испуњавају дотичне вероисповедне власти ту дужност, да надзиру, да ли се школски иметак сигурно пласира и према својој сврси употребљава;

г). о вероисповедним школама, путем дотичне вероисповедне власти, статистичких података набављати.

15. § Ако врховне вероисповедне власти условима, садржаним у 11., 12. и 13. одсеку, не би ни после трократне опомене, издате полугодишње по влади, за доста учиниле: влада може наредити успостављање заједничке (комуналне) општинске школе; а општина се овлашћује да у закону установљени школски прирез и на оне вероисповести избаци, које условима, садржаним у горе тангираним одсецима, ни после споменуте трократне опомене неће, или нису у стању, у погледу својих конфесионалних школа, за доста учинити.

(Наставиће се).

ШКОЛА И ПРОСВЕТА.

„Шта пишу педагошки листови?“

— Мл. Ђурошевић, учитељ у Обровцу. —

(Свршетак).

IV. О телесној казни у основној школи.

Модерна је педагогија са врло великим идеалисањем посма-

трала добре и рђаве стране у друштву човечијем, кад јој је пошло за руком, да избрише телесну казну из основне школе.

Ова је погрешка учињена у златном добу либерализма, који се тада под именом хуманизма увукао у школу — те она терети оба та фактора. И кад је модерна педагогија назвала стари начин варварским и изрекла: да се има избацити прут из основне школе и укинути телесна казна, то је изрекла из свог начелног схваћања тога доба.

Али у овоме не само да је страдала школа, но је ту и правосудство својим претерано хуманим казнама размазило кажњенике у толикој мери, да су се сви под заточеничким кровом боље осећали, јер су овде кад што уживали пространија права, која нису имали, ни док беху на слободи. Из тог разлога модерна педагогија све више нагиње оном старом начину и признаје, да бива онаких момената, кад се телесна казна, као ултиматум на поправљање употребљавати може.

У страним државама није један признати педагог одушевљен проповедник у корист телесне казне, дочим се у нашој држави врло мало говорило у педагошким круговима, што би се тицало за или contra тога питања.

Док се у страним другим па и напреднијим државама расправља у педагошким просветним круговима о једном питању — за које држе, да би га као по све корисно требало реформисати — дотле се код нас рамње и ослања на оне старудије из давне прошлости — на коју се ослањају прилике и из најближе садашњости.

Пре једно две године, стајала је још педагогија у страним државама још на том становишту, да треба употребити телесну казну — кад се потреба укаже, али да учитељ зна себе у таким приликама умерити и савладати у одмерењу казне, или: да о томе претходно извести дечије родитеље, па да се њима повери извршење одмерене казне.

Али где је тај родитељ, који има толико снаге, да према своме паметном и добром детету — изврши ону телесну казну, коју би одредио учитељ.

Сад устају одлични педагози, који све ово сматрају за излишно и просто траже, да се узакони или министарском наредбом одреди да се поново уведе телесна казна, као и то: да се утврди мера и случај кад се она може употребити, полазећи са тога гледишта, да је све мање педагошких раденика старога кова, а учитељство са својом спремом и образовањем да је надмашило своје другове на пољу школског рада, који су радили у школи пре 50—60 година.

Пракса надмаша теорију. Нема те основне а ни средње школе, у којој би била сасвим укинута телесна казна, а има их много, у којима се уопште није могла укинути. Боље речено: у свакој је школи заостала телесна казна, која се изводи онако испод руке, што се неда порећи.

Дешава се и драстичних случајева, који долазе до правосудства а које у највише случајева увелича дневна штампа и преста-

вља јавном мњењу у са свим другом правцу. Дакле, и то је већ један нов доказ, који се не да скрити, па и нашто се хвалисати, да је телесна казна уклоњена из школе, кад се без ње не може бити.

И заиста, завидити се може оним родитељима, који се могу похвалити својом децом, да нису морали употребљавати телесну казну, већ да су могли на њих утицати другим васпитним средствима. Али се мора и то признати, да је таквих родитеља врло мало, или да их у опште нема; или да је љубав и слабост родитељска узела маха у толикој мери, да нису могли код куће употребити телесну казну. Тим пре требало би је увести и узаконити у школи.

У старо је доба био обичај, да су сами краљевски родитељи каштиговали своју децу, кад су то заслужили; а оно доба, које је од те краљевске деце прогласило које за светиње и квалификавало их за неповредљиве, увео се нов начин т. з. „prügel knabe“ т. ј. поред краљевића држан је на сваким двору по један господичић из грађанског реда, који је био шибан, кад год је то заслужио краљевић. Циљ је овоме била та, да овај последњи увиди, шта се добија за учињење погрешке. Тако је за време владавине Леополда II. био на двору један дечко из племићске породице, који је усљед силног шибања побегао са чешког двора.

Овај је начин сличан ономе шпартанском, који су опијали своје робове, и у таквом их стању приказивали својој деци да их задрже од пијанства.

Нисмо пријатељи старога начина, што се тиче телесне казне, а још мање онога нечовечно начина, кога је очевидац био писац ових редака за време свога ђаковања у основној школи, који не спада међу старе људе. Тада је један ученик, у једној варошкој не сеоској школи — добио батина пред свима наставницима и ученицима тих школа — наквашеним „фиргајсом“ од школског послужитеља, за учињени дечији преступ, да му је још у ушима јаук и запомагање тога детића!

По томе се може расправљати, да ли да се телесна казна извршује у присуству свију ученика или приватисмо?

У првом случају би то било од застрашавајућег утицаја, на остале школске другове. Да ли да ту казну извршује школски послужитељ, за то би било врло тешко изнаћи стварних разлога.

У осталом о оваким појединостима, које не спадају строго у ову ствар, није се вредно задржавати, већ изнети само неке непознате историчне податке, који овој околности дају већу важност.

Од најстаријих времена људство је држало за нужду одржати дисциплину како у породици тако исто и у школи. Дакле, јавно мњење човечанства говори у корист ове чињенице, и ставља се у противност рђаво схваћеног либерализма, на основу кога је модерна педагогија лукавим идеализмом дала избрисати из школе оно помоћно средство за одржање дисциплине.

Завиримо мало и почнимо са св. Писмом. У њему је велика филозофија из живота, кад од прилике ово каже: „Мрзи на своје

дете онај, који штеди палицу; тј. воли своје дете онај, који у даним приликама не жали палице". Све се ово односи и на домаће васпитање, те карактеристике ради наводио, да се на јудејским и француским вештачким старинским споменицама отац могао познати по томе, што је увек истицан са палицом у руци.

Тај разлог нас доводи до уверења, да је за одржаване дисциплине телесна казна заведена, чим је прва школа основана.

Стара Грчка, мати и расадница културе, није оснивалац прве школе, било је таких у Египту још од најстарији времена.

Грчко старинско образовање спада релативно доцније, од Вавилонског, Индијског и Египатског, па је оно опет зато изобилно располагало телесном казном.

У најсјајнијем добу грчке културе, пише Питагора ово:

„Кад се дете ослободи од своје дадиље, (од ове је добијало прве батине) и дошло у руке педагогу, граматичару, музичару и т. д. Ови су се сви од реда надметали, који ће дати више батина, јел их је све руководила племенита циљ, да што боље утврде нужна знања код својих питомаца". Тако је то ишло из руке у руку, до год није свршило све прописане науке.

Ученици су морали устајати врло рано и непрекидно се бавити радом, тако, да нису никад имали слободна времена за одмор.

Као што се види, грчка су деца била изложена врло великој телесној казни, и штогод је шибање мање дељено, знак је да је Грчка све више попуштала од свога начина и да је бивала све мекша.

Па ипак је ово био много блажији поступак, него онај, који је владао код Шпартанаца. Ови су у своме добу били признати у претеривању своје строгости, како на дому родитељском, тако исто и у школи. И док су у Атини каштиговали децу прутом, дотле су Шпартанци кажњавали своју децу гвозденим палицама. Поред ових казни употребљавали су и друге нечовечности: тако су приморавали децу, да се уче најјачој топлоти и хладноћи, а уз то су их морили глађу. Шпартанци су били изврсни војници, који су за кратко време грчку хегемонију осигурали Шпарти, али ова није дала ни једног мудраца, књижевника, уметника, песника и т. д.

Поред тога, занимљива је и та околност, да се није нашао ни један научник или педагог онога доба, ни у Атини ни у Шпарти, да устане против нечовечног кажњавања. Него шта више најизврснији мудраци онога доба, као: Плато, Аристотел и други, врло су се похвално изражавали о овоме начину телесне казне; а писац позоришних дела, Аристофан, није поштедио исмејати ни самога Сократа, који је такође одобравао тај начин.

Што у средњем веку није прекинуто са телесном казном као узрок држи се то: што је Аристотело, био заузет учењем и питањем деце, који је и сам делио шибање немилостиво, јер је то његов вођ учитељ одобравао.

Римљани су били тврђи народ од Грка, те су тако батине штедили још мање, како у дому тако исто и у школи.

Овид је живио за време владавине цара Аугуста тј. у оно доба, кад су Римљани већ у великој мери почели примати обичаје и образованост од Грка и кад су са својим робовима почели човечније поступати, него пре два столећа. У то доба, како робове, тако исто и децу је било слободно казнити телесном казном.

То је захтевала Грчка пракса, па ни Римљани је не могоше изоставити.

Хорације пише: да га је његов учитељ, Орбиније више пути шибао, па није штедио ни једног ученика, ма да је тај био из највиших породични кругова.

Па ни доба хришћанско није у овоме погледу ништа урадило, јер се није нашао ни један богословско филозофски писац, да приговори против начина телесне казне. Но да се она одржи у школи, зато су говориле новије прилике, и давале томе основ у средњем веку.

Најзнаменитији писци и представници цркве у средњем веку, који су у доцнијем добу проглашени за светитеље, често су напомињали у својим списима, да су као деца били често шибани у школи.

Кад је хришћанска вера све више и више продирала међу варварске народе и почела их учити моралнијем начину живота, није се могло очекивати да се у то доба престане са телесном казном. У средњем веку се многи обичаји изменули, дотеривани су према духу времена и у многоме се усавршили, само је у погледу телесне казне остало старо мишљење, и то ничијим упливом, већ једино на основу педагошког начела, које се датира од најстаријих времена.

И не треба се чудити, што у средњем веку нису држали за излишну телесну казну, јер као што сваки начин има својих присталица, тако је било и школа, у којима су појачали шибање — тј. питалице су шибали један пут недељно и то: обично четвртком, јер је то био одморни дан, те се та егзекутива извршавала на свечан начин у присутности наставника и ученика. Старије питомце су пак десетковали, као војнике у време рата, ради каква преступа. И овај се нечовечни начин много дуже одржао него овај први.

Па ни у овом средњем веку, није се нашло ни једног педагога, који би устао против телесне казне. Шта више бискуп у Верони Botheris, који је у овоме добу по свој прилици написао прво дело о васпитању, у предговору своме, нагласио је — да ће ученици добити много батина, али, нека се потруде, да не даду прилике за то.

У XIV. веку није било никакве промене, која би се односила на промену телесне казне, једино то, што је порастао број учитеља, који су били задахнути већим хуманизмом.

Па ни протестантско доба није било повољно, нити се решило питање о телесној казни, јер тадањи научници, проучавајући класичне писце грчке и римске, као и књижевна дела тих народа — истина — да су дали новији правац васпитној настави и образованости, али су задржали истакнута главна начела

на педагошко просветном пољу, којима су ударили темељ грчки а усвојили и продужили римски мудраци, који су држали да је шибање главно спомоћно средство, за одржање реда и дисциплине међу ученицима.

У XV. веку мора да је младеж била већма покварена, јер су палице за шибање продужили за једну трећину, него што беху дотле. У летописним записима је фактима доказано, да су се писци онога доба тужили на ту околност, да је међу ученицима и младежи у опште, овладало неваљалство, поквареност и непажљивост у врло великој мери.

Ова околност морала је бити још гора пре и после реформације, јер је протестантизам задржао телесну казну у школи.

Тек у XVIII. веку почели су кружити и избијати гласови на површину — међу протестантима — да се из школе уклони телесна казна, а још пре ових подизали су свој глас против исте педагози других вероисповести и народности.

У овоме добу су филантрописте дали нов правац, како би се телесна казна уклонила из школе, које је изведено и остварено, тек у XIX. веку.

Сад се све већма спомиње онај стари начин, те педагози светског гласа долазе до уверења, да се овај данашњи покварени нарашгај, не може дрикчије зауздати, него да се опет уведе телесна казна у школу.

Карактеристике ради наводимо: да баш немачки педагози, који себе сматрају на воће на педагошко просветном пољу, особито на реформисању појединих педагошких питања — излазе са аргументима на среду, и све више и отворено приступају уз телесну казну. Позивају се на напред истакнуте околности као и на то: да је телесна казна постојала, од како се зна за педагогију као науку — па шта више и пре тога времена.

Сад се једно за другим одржавају учитељски зборови, по целој Немачкој, на којима се на првом месту расправља питање о телесној казни у школи, те једва ако се по нешто спомене од старог либерализма, коме је пошло за руком, да своју савезницу модерну педагогију присили на ту околност, да назове стари начин варварским и да избрише телесну казну у основној школи.

Још су занимљивији учитељски зборови у Минхену и Франкфурту, који чешће расправљајући питање о телесној казни, — дођоше једнодушно до резолуције, којим би начином ваљало изменути постојећи школски закон, и на који начин да се поново уведе телесна казна у основну школу. На тим зборовима прочитано је о томе питању расправа, да би се могли товарити пуни вагони. И сви до једнога су тога мишљења, да се телесна казна уведе у школу, јер је то једно од главнијих средстава за васпитну сврху школске наставе.

У славу веће цивилизације по великим светским варошима дођоше до уверења, да се у школи не може бити без телесне казне. Уз то није један учитељ да тврди — да је учитељу на селу лакше изаћи на крај са онаком децом, која долазе у шко-

лу, са врло мало, или нимало домаћег васпитања, него са дететом на вароши, које долази у школу са домаћим васпитањем, али које би чешће ваљало испрашити.

У Енглеској школски закон такође забрањује телесну казну, па шта више за учињени преступ повлаче учитеља на суд; али се већ и у Енглеској буде педагошки кругови и траже, да се у тамошње школе уведе телесна казна. Па и сами судови у енглеској врло благо поступају према учитељима — нарочито праве разлику између сталним и спомоћним учитељима, јер онима првима преписују више права на извршењу и одмерењу казне.

Не давно у Лондону осуђен један учитељ од суда — да плати само 10 шилинга, што је једног ученика казнио телесном казном узевши у обзир све оне околности, због којих није могла изостати телесна казна на томе ученику.

Белешку је ову донео један енглески угледан лист, те чим ју је прочитао један господин, пријавио се код уредништва тога листа и из свога је џепа положио пет штерлинга, да се из те своте подмири казна осуђенег учитеља, а евентуално да се подмири и за друге, којом свотом може управо 12 казни подмирити.

У Пешти је кр. курија ослободила једног учитеља — који је био осуђен због телесне озледе извршене на једном ученику — то исто учинила и кр. табла у Печују — мотивишући да је учитељ и изван школе дужан пазити на своје ученике, особито на оне, којима не достаје у довољној мери од домаћег васпитања.

Као што се види из свега овога, једно од најтугаљивијих питања, које је дошло на површину и о коме се почело расправљати у педагошким круговима наше отаџбине, то је питање телесне казне, које ће имати да реши модерна педагогија. Телесна казна каква је била од свога почетка, несме се више у оном облику унети у школу. О томе се питању може данас слободно расправљати, да ли да се она, и у каквом облику поново, законом уведе у школски живот.

У корист телесне казне говори јавно мњење човечанства, које се протеже кроз више столећа, као и искуство педагога све до XIX. века. Против телесне казне је онај лажни хуманизам, који нас је с тога гледишта јако преварио на педагошко-просветном пољу. Човек, а ни дете, не сме се држати за боље него што јесте, узевши у обзир способности човечије, а нарочито ону другу страну која више пута нагиње неваљалству.

Ово питање, као што рекосмо, држе одлични педагози на дневном реду, које држе за нужно и захтевају да се телесна казна путем законодавства уведе у школу.

Кад и на који ће се начин остварити жеља ових педагога, то је тајна будућности!

Поступак у рачуну за трећи разред основних школа.

Написао
Танасије Ностић, учитељ у Новом Саду.

Реч унапред.

Учитељски збор новосадског школског среза, у седници својој од 16. (29.) августа прошле 1905. год., доделио ми је да израдим овај „Поступак". Ја сам то учинио. У седници својој од 6. (19.) априла о. г. одлучио је исти збор, на предлог свога Одбора и по саслушању реферате свога члана учитеља *Ђоке Милића*, да се овај мој „Поступак" и штампа. Овим се — ето — и то задовољава.

Но поднашајући овај свој „Поступак" збору, ја сам у пропратници Одбору истакао од прилике ово: *Цео овај „Поступак" изведен је на самосталној основи.* Та самостална основа потиче из многогодишњег искуства, читања и проучавања силних рачуница. Само сам у нашој школској књижевности (с *ове* и с *оне* стране) пропратио, са незнатним изузетком, скоро све рачунице од 150 година овамо, које сам у другу сврху прикупљао. Читао сам и многе новије рачунице из немачке и мађарске школске књижевности. Било је ту несумњиво и нешто методике. Но покрај свега, специјално овом приликом ми је послужило за правац, у једном делу овог „Поступка", изврсно дело: *Praktische Anleitung zur Behandlung des Rechenunterrichtes in der Volksschule. Erster Band. Von Karl Streng und Josef Zuckersdorfer. Wien, 1896. Verlag von A. Pichler's Witwe & Sohn.* Па истакавши дакле то тамо, истичем и овде, јер држим да ми је и дужност била. У даљем пак — ево самога „Поступка"...

I.

Понављање градива из II. разреда.

Почетак рачунске наставе у III. разр. основне школе треба да је понављање градива из II. разр. Све нека је наставник III. разр. примио не знам како спремну децу за даљи успешан рад у тој дисциплини; нека их је — да кажем — баш он сам настављао, те их сваког до краја у душу познаје, ипак несме ни помислити, да се даље креће, док прво озбиљно и темељито не понови с њима оно, што су дотле прешла. Понављање је мати знања, рекли су још стари мудри људи. Па имајући то

у виду, треба према томе и поступити. Треба, дакле, са ученицима освежити све, што су прошле године учили и на тај начин ублажити у многоме оно спотицање, које се у рачунској настави у опште код — мање-више — свију ученика појављује.

Нема сумње, да то понављање, не треба да се креће у оној опширности, како је обрађен рачун у П. разр. Не. Понављање то треба узети у мањем обиму, али тако, да се ипак ништа не пропусти. Разумем, ништа, што је главно. Треба дакле поновити све, али и са што мање речи. И не свршава се то понављање за један сахат, па и два или три, већ може оно да траје и дуже. Може да траје по две, три и четири недеље. Често траје и више од месец дана. Али зато не треба одмах очајавати, да је тиме ишто изгубљено. Напротив баш, тим и толиким понављањем је добивено врло много. Деца сигурно освеже у памети све, што су чула и научила. Шта више, у много случајева и науче доста шта, што нису могла прошле године, због неразумевања, научити. Некако им дође сад све и јасније и разговетније тако, да често постаје у томе бољи и напреднији рачуница и онај, о коме нисмо ни мислили, да ће се икад из лавиринта таме и незнања исплести.

Толико нека је на овом месту речено у име увода, а сад ћу да прећем на само понављање градива из П. разр. Ту је

I. Бројање и написивање бројева.

Одмах првог рачунског часа, почеће наставник рачун бројањем и написивањем бројева до стотине. Понављаће бројање: 1, 2, 3, 4 итд. до стотине. Тако исто: 100, 99, 98, 97, итд. до 1. Дакле бројање *однапред* и *однатраг*. У овоме бројању не говори свако дете цео низ бројева од 1—100, нити од 100—1, већ помало. Доста је и по 3—4 броја да каже, или у крајњем случају баш да изброји једну десетицу. Главно је међутим, да свако дете броји. Покрај тога, нарочито се пази, да ли дете знаде и да ли разуме он ј прелаз из једне десетице у другу; да ли знаде дакле преламање. Ово варочито истичем стога, што се баш у томе наилази често на запињање, било да се броји однапред, или однатраг. Иначе деца пазе сва и

само се пружи прст на оно дете, које хоћемо да говори. Сад се пружи прст на једно, сад на друго: Де, реци ти даље! Сад ти! Ти! Продужи ти, ти итд.

Па и ако сам рекао, да је ово посао првога часа рачунског, ипак нисам мислио, да се одмах баш тако буквално разуме. Може то бројање и дуже трајати. Зависи поред других околности, још и од броја ученика. А друго, ово је само *редом бројање*. После тога, у осталим часовима предузима се овако:

Сад је на реду *бројање изостављањем једног броја:* 1, 3, 5, 7 итд.; *изостављањем два броја:* 1, 4, 7, 10 итд.; *изостављањем три броја:* 1, 5, 9, 13 итд.; *изостављањем четир броја:* 1, 6, 11, итд.; *изостављањем пет бројева:* 6, 11 итд., итд. — Тако исто и *однатраг, изостављањем једног броја*: 100, 98, 96, 94 итд.; *изостављањем два броја:* 100, 97, 94 итд.; *изостављањем три броја*: 100, 96, 92 итд.; — *четири:* 100, 95, 90 итд.; — *пет*: 100, 94, 88 итд., итд.

Не мора се остати при томе, да се увек баш почиње са 1, ако бројимо однапред, или са 100, ако бројимо однатраг. Може се после исцрпљеног указаног напред реда, почети бројање однапред и са 2, или 3, 4 итд. Однатраг са 99, 98, 97 итд. Само се у томе случају изостављени бројеви, било однапред, или однатраг, сматрају за фактично такове, те се према томе броји даље.

Није то баш тако лако, како се на први поглед чини. Код већине деце иде то бројање врло тегобно. И зато се не сме никако преко њега прећи, нити се може олако узети. Оно се мора до краја исцрпети, јер је основ даљим рачунским операцијама. Иначе бројање ово, као почетно понављање, не ограничава се само на усмену радњу. То би био у пуном смислу једностран посао. Бројање је ово спојено и са писменим вежбањима. Све што се обради очигледно и усмено, покаже наставник и на табли, а ученици раде одмах за њим на својим таблицама. Дакле, као што бројеве говоре, исто их тако и пишу. А пишући их тако, одмах их и читају, те се до краја у свему утврде, да постају потпуно окретна у њима. И овим би било бројање потпуно исцрпљено. На реду је:

2. Набрајање и одбрајање бројева.

У томе послу главну улогу играју основни бројеви

(један, два, три, четири итд. до девет). Зато ја и у тој радњи видим неку врсту бројања однапред и однатраг; видим — истина — само у другом виду, него што смо мало час изложили. Деца говоре сад (пошто сам ја казао: Додаји н. пр. на један — један!) овако: Један и још (не само „и", него и „још" ради јачег израза у скупљању) један, то је свега (не само „то је", или „јесте", већ *то је* „свега", опет ради јачег израза за збир) два; два и још један, то је свега три; три и још један, то је свега четири; итд. све до деведесетдевет и још један, то је свега једна стотина. — И одмах одбрајају (пошто сам ја рекао: Од *сто* — одузимај један!) овако: Једна стотина мање један, остане деведесетдевет; деведесетдевет мање један, остане деведесетосам; деведесетосам мање један, остане деведесетседам итд. све до један мање један, не остане ништа.

Даље (према горњем, изложићу ради краткоће само бројевима) — набрајају (нема сумње да увек говори само по једно дете, никако у хору): $2 + 2 = 4$; $4 + 2 = 6$; $6 + 2 = 8$; $8 + 2$ итд. до 100, а одбрајају: $100 - 2 = 98$; $98 - 2 = 96$; $96 - 2 = 94$ итд. све до $2 - 2 = 0$. — Набрајају: $3 + 3 = 6$; $6 + 3 = 9$; $9 + 3 = 12$ итд. све до 100, а одбрајају: $100 - 3 = 97$; $97 - 3 = 94$; $94 - 3 = 91$ итд. све док не остане ништа. — Затим се набраја: $4 + 4 = 8$; $8 + 4 = 12$; $12 + 4 = 16$; $16 + 4$ итд. све до 100, а одбраја се: $100 - 4 = 96$; $96 - 4 = 92$; $92 - 4 = 88$ итд. све док не остане ништа. — Набраја се: $5 + 5 = 10$; $10 + 5 = 15$; $15 + 5 = 20$ итд. до 100, а одбраја се: $100 - 5 = 95$; $95 - 5 = 90$ итд. док не остане ништа. И тако се на тај начин исцрпе сви основни бројеви у набрајању и одбрајању.

Све се то ради напамет и где треба испомаже на рачуњаци. Уз то деца говоре наизменице и никад по цео низ, већ помало, по 3—4, или 5 бројева, па даље; и све тако, да може за један сахат сваки ученик једаред да говори, често пак многи и по двапут. Стим у свези још, што се ради напамет, одмах се ради све и писмено и то по обрасцу, како су научили већ у I. и II. разр. То је пак, да праве низове, вежбајући се у лепом и правилном написивању бројева на својим таблицама, а на послетку и на самој табли школској. Низове пишу овако (огледа ради, ево три-четири примера):

$1 + 1 = 2$	$100 - 1 = 99$	$2 + 2 = 4$	$100 - 2 = 98$
$2 + 1 = 3$	$99 - 1 = 98$	$4 + 2 = 6$	$98 - 2 = 96$
$3 + 1 = 4$	$98 - 1 = 97$	$6 + 2 = 8$	$96 - 2 = 94$
$4 + 1 = 5$	$97 - 1 = 96$	$8 + 2 + 10$	$94 - 2 = 92$
итд. до 100.	итд. до 0.	итд. до 100.	итд. до 0.

Далке све, што год говоре напамет, то исто раде по овим обрасцима и на својим таблицама. Само с почетка мора наставник сам да напише и покаже. Кад деца једаред увеџбају, постане им све као забава нека, те раде и у школи и код куће као задатке.

Но не треба мислити, да се набрајање почиње увек са једнаким бројевима: $1+1$, или $2+2$, $3+3$ итд., нити се одбрајање почиње увек од броја 100. Може да буде набрајање и неједнаких бројева: $2 + 3$, или $4 + 5$, или $5 + 7$ итд. Тако исто и одбрајање може да почне н. пр. $99 - 2$, или $98 - 3$, или $94 - 6$ итд. Главно је да се то набрајање и одбрајање тако увеџба, да је ученик у стању лако и брзо да говори и да пише у свима комбинацијама. И кад се види дакле, да је ученик постао у томе потпуно вичан и окретан, пређе се и на набрајање и одбрајање чистих десетица: $10 + 10 = 20$; $20 + 10 = 30$ итд. $100 - 10 = 90$; $90 - 10 = 80$ итд. А да се понављање свега овога потпуно заокругли, задаје се ученицима више задатака именованих бројева, где се комбинују смешане десетице, како у *сабирању* (н. пр. $30 + 25$; $48 + 50$; $28 + 67$ итд.), тако и у *одузимању* (н. пр. $96 - 10$; $70 - 27$; $65 - 49$ итд.) као највишим степенима тих видова. А за тим се прелази на

3. Множење.

Вид је овај врло важан у рачунској настави и као такав захтева и нарочите пажње. Па имајући то у виду потребно је да се на овом месту испита, како ученици владају *таблицом множења*. Не само, да ли је знају механички напамет изговорити, већ да ли је и разумевају; да ли су у стању све, што напамет говоре и на рачунаљци показати. Јер није доста, што ће дете казати 5×6 је 30, а није у стању то 5×6 и на рачунаљци да покаже. Или 7×8 је 56, а нема ни појма, како то 7×8 изгледа. За то понављајући на овом месту таблицу множења, главно тежиште треба да буде у томе, да се сазна, да ли ученици говоре таблицу множења са разумевањем.

Зато, препитујући је редом и преко реда, прозвани ученик излази до рачуналке и што говори и каже речима, то на рачунаљци показује куглицама. А кад се то пређе, заокружи се понављање таблице множења још задавањем више задатака именованих бројева, које деца решавају по начину, како су то у II. р. радила. А затим даље долази:

4. Дељење.

Појам „дељење" садржи у себи две представе. Садржи: *садржавање* и садржи: *деобу*. Садржавањем испитујемо, колико се пута један број садржи у другоме — меримо дотични број; а деобом истражујемо делове извесне количине, подељене на више њих. Према томе дакле имамо две радње, од којих, свака посебно чини једну целину. А то морамо имати ваздa у виду, кад год је реч о *дељењу*, јер је то једино правилно схватање тога појма. И тако понављајући дељење, поновићемо

а) *Садржавање*, поступајући од десетице до десетице и у оквиру таблице множења овако:

2 у 2=1×2; 1×2=2*	3 у 3 =1×3; 1×3=3*
2 у 4=2×2; 2×2=4	3 у 6=2×3; 2×3=6
2 у 6=3×2; 3×2=6	3 у 9=3×3; 3×3=9
и т. д. до	и т. д. до
2 у 20=10×2; 10×2=20	3 у 30=10×3;10×3=30.

Тако и даље:

4 у 4=1×4; 1×4=4	5 у 5=1×5; 1×5=5
и т. д. до	и т. д. до
4 у 40=10×4; 10×4=40	5 у 50=10×5; 10×5=50
6 у 6=1×6; 1×6=6	7 у 7=1×7; 1×7=7
и т. д. до	и т. д. до
6 у 60=10×6; 10×6=60	7 у 70=10×7; 10×7=70
8 у 8=1×8; 1×8=8	9 у 9=1×9; 1×9=9
и т. д. до	и т. д. до
8 у 80=10×8; 10×8=80	9 у 90=10×9; 10×9=90.

* Чита се односно говори: 2 у 2 садржи се 1×2, за то што је 1×2=2. 3 у 3 садржи се 1×3, за то што је 1×3=3 и т. д. до краја.

Тако и:

10 у 10=1×10; 1×10=10

и т. д. до

10 у 100=10×10; 10×10=100.

Затим:

б) *Деобу,* опет поступајући од десетице до десетице и у оквиру таблице множења овако:

2 : 2=1, или $^1/_2$ од 2=1*
4 : 2=2, или $^1/_2$ од 4=2
и т. д. до
20 : 2=10, или $^1/_2$ од 20=10

3 : 3=1, или $^1/_3$ од 3=1*
6 : 3=2, или $^1/_3$ од 6=2
и т. д. до
30 : 3=10, или $^1/_3$ од 30=10.

4 : 4=1, или $^1/_4$ од 4=1
8 : 4=2, или $^1/_4$ од 8=2
и т. д. до
40 : 4=10, или $^1/_4$ од 40=10

5 : 5=1, или $^1/_5$ од 5=1
10 : 5=2, или $^1/_5$ од 10=2
и т. д. до
50 : 5=10, или $^1/_5$ од 50=10.

6 : 6=1, или $^1/_6$ од 6=1
12 : 6=2, или $^1/_6$ од 12=2
и т. д. до
60 : 6=10, или $^1/_6$ од 60=10

7 : 7=1, или $^1/_7$ од 7=1
14 : 7=2, или $^1/_7$ од 14=2
и т. д. до
70 : 7=10, или $^1/_7$ од 70=10.

8 : 8=1, или $^1/_8$ од 8=1
16 : 8=2, или $^1/_8$ од 16=2
и т. д. до
80 : 8=10, или $^1/_8$ од 80=10

9 : 9=1, или $^1/_9$ од 9=1
18 : 9=2, или $^1/_9$ од 18=2
и т. д. до
90 : 9=10, или $^1/_9$ од 90=10.

Тако и

100 : 10=10, или $^1/_{10}$ од 100=10.

А ради потпуности овога понављања, ваља и ту задавати ученицима више задатака именованих бројева, да их решавају као и у П. разр. и тиме до краја исцрпети понављање и код вида дељења (садржавања и деобе.)

Но како се множење и дељење (садржавање и деоба) у опште сматрају у рачуну за најтеже видове, нема сумње, да им треба и у понављању највише пажње поклонити. Нарочито се мора добро знати *таблица множења и таблице садржавања и деобе*, које смо мало час приказали. Од њих нам зависи успешан рад та два вида — множења

* Чита се, односно говори: Кад се 2 подели на њих 2, свако добије по 1, или $^1/_2$ од 2 јесте 1. — Кад се 3 подели на њих 3, свако добије по 1, или $^1/_3$ од 3 јесте 1. и т. д.

и дељења (садржавања и деобе) и у III. разр. Стога је у интересу даље саме рачунске наставе, да се код ова два вида не остане при овом прегледном понављању, већ да се уз остали рад у III. разр., предузме поново систематско и поступно понављање тако, да се до множења и дељења потпуно сврши. И када се једном дође у III. разр. до тих видова, деца буду скроз спремна и тако окретна, да се без запињања даје даље радити. Још при овом систематском понављању таблице множења и дељења (садржавања и деобе) у оквиру таблице множења, ученици би све, што им се на рачуналъци предочи и на њој што науче, одмах у своју бележницу и уписивали, те би на тај начин сама себи стварала и таблицу множења и таблицу садржавања и деобе, да не би морала куповати такове таблице на картонским хартијама, којима их бездушни наставници обично још првог дана обдаре и тиме их за навек у појам убију.

Са наглашеним задацима напред, код сва четири рачунска вида, које смо довде поновили, сплећу се заједно и *мере* и *новци* у оном обиму, у коме их је II. разред свршио, да се на овом месту понове и у III. разр. на свом месту прошире у обиму за тај разред.

И овим би било понављање градива из II. разр. потпуно исцрпљено тако, да се већ може и на даљи рад — прећи.

II.

Бројни простор до 1000.

1. Појам о 1000.

Наставник ће показати један прутић и питати? Шта је ово? (Један прутић.) Шта чини овај један прутић? (Једну јединицу.) — По томе ће показати 10 прутића и питати: Па колико је ово јединица? (10 јединица.) — Сад ће везати тих 10 прутића уједно — у снопић и питати: А шта чине оваких 10 јединица? (Чине једну десетицу.) — На то ће показати 10 десетица и везујући их уједно, опет у снопић, пита: А шта чине оваких десет десетица? (Једну стотину.) Сад на ту стотину додајући другу пита: Па колико је једна стотина и још једна стотина? (Деца одговарају: Једна стотина и још једна стотина, *или* (не каже као код сабирања, „то је свега", да би се чистије уочени број истакао) две стотине.) На

те две стотине, додајући још једну стотину пита: Колико је две стотине и још једна стотина? (Деца говоре: Две стотине и још једна стотина, или три стотине.) Колико је три стотине и још једна стотина? (Три стотине и још једна стотина, или четири стотине.) — Колико је четири стотине и још једна стотина? (Четири стотине и још једна стотина, или пет стотина.) — Колико је пет стотина и још једна стотина? Колико је шест стотина . . . седам стотина . . . осам стотина . . . девет стотина . . . и још једна стотина (увек фактично додавајући једну стотину, да се верно предочи број казаних стотина) . . . Видите, *таких десет стотина, чини једну хиљаду* (у који пар наставник веже уједно набројаних дотичних десет стотина прутића.) Шта чине дакле десет стотина? . . . (То говоре више њих, па сви.)

Сад се то набрајање стотина понавља тако више пута, док ученици потпуно не схвате и док не узмогну чисто и лепо говорити: Једна стотина и још једна стотина, или две стотине; три стотине и још једна стотина, или четири стотине; четири стотине и још једна стотина . . . итд. А после тога се одмах предузима прутићима тако исто и однатраг, као одбрајање стотина: Кад од једне хиљаде одузмем једну стотину — колико остане? Кад од девет стотина одузмем једну стотину — колико остане? Кад од осам стотина одузмем једну стотину — колико остане? Итд. све док се од једне стотине не одузме једна стотина. Краће пак, без питања се то говори овако: (Наставник одузима стотине, а ученици говоре): Једна хиљада мање једна стотина, или девет стотина; девет стотина мање једна стотина, или осам стотина; осам стотина мање једна стотина, или седам стотина; седам стотина мање једна стотина итд. Па када су ученици и с тим на чисто; кад су дакле и то добро увежбали и када су таким предочавањем добили јасну слику о хиљади, одмах уче и написивати све то. То пак бива овако:

Ученици говоре *набрајање* прво, а по томе *одбрајање*, као и горе што су; управо диктују, а наставник пише:

а.) 100+100=200
200+100=300
300+100=400
400+100=500

б.) 1000−100=900
900−100=800
800−100=700
700−100=600

500+100=600	600−100=500
итд. све до	итд. све до
900+100=1000.	100−100=0.

Сад то читају појединце и у хору. Преписују на својим таблицама. Бришу и по диктовању свога наставника поново пишу. Опет бришу и пишу самостално и без прегледања и без диктовања — напамет. Напослетку раде тако исто и као кућевни задатак.

Код оваких радња, као и код даљих сличних задатака, поред добре и правилне израде, главно је, да ученици потписују правилно бројеве и дотичне знакове. Нарочито се упозоравају на разлику 1000 са четири места и стотине са три места и на њихово потписивање једно под друго. Та разлика треба још на овом месту да им у очи падне, јер ће је само тако моћи и даље вазда у виду имати. А сад још пре него што пређем даље, да кажем и ово:

Што употребљавам прутиће на овом месту, сасвим је појмљиво. Хтео сам да ученици добију што јаснију слику и што чистији појам о хиљади. Не треба се дакле чудити, ма да је ово III. разр. Ово кажем зато, што многи наставник држи, да се прутићи употребљавају само у I. разр. за очигледно приказивање бројних количина, међутим даљи разреди не треба да се бакћу тим играчкама; али зато многи ученик и изиђе из школе, те нема појма ни о најобичнијим стварима. Очигледност је душа наставе. И што год се шта ученицима очигледније прикаже, све ће боље и лакше упамтити. Па тако и овде, нарочито рачун без очигледности — не вреди ништа. Зато ја још и даље употребљавам прутиће све док потпуно не исцрпим познавање и написивање бројева до 1000. Отуда сам дакле и справио овде стотине и десетице од прутића и радим њима даље овако:

2. Познавање и написивање бројева до 1000.

Колико је једна стотина (ставим снопић прутића од толико) и још десет (додам снопић од десет прутића)? (Ученици говоре:) Једна стотина и још десет, или једна стотина десет. — Колико је једна стотина (која већ стоји) и још двадесет (на ону прву десетицу прутића додам

још једну?) * (Ученици говоре:) Једна стотина и још двадесет, или једна стотина двадесет. — Колико је једна стотина, (која стоји) и још тридесет? Једна стотина и још тридесет, или једна стотина тридесет. . . Даље не морам да питам, само додајем колико треба десетица, а ученици говоре: Једна стотина и још четрдесет, или једна стотина четрдесет; једна стотина и још педесет, или једна стотина педесет; једна стотина и још шездесет, или једна стотина шездесет итд. све до једна стотина и још једна стотина, или две стотине. То ученици говоре више пута и појединце и у хору. А за тим се путем одузимања учи то исто и однатраг: Две стотине мање десет, или један стотина деведесет; две стотине (одузету десетицу сам повратио, да буде две стотине) мање двадесет (сад сам одузео две десетице), или једна стотина осадмесет; две стотине (наместио сам опет толико) мање тридесет, или једна стотина седамдесет; две стотине мање четрдесет, или једна стотина шездесет; две стотине мање педесет, или једна стотина педесет. . . Па тако даље, док не дођу две стотине, мање једна стотина, или једна стотина. А напослетку се то све и пише. Према горњем, деца говоре прво *набрајање* десетица, за тим *одбрајање*, а наставник пише овако:

а.)		б.)	
100	+10=110	200	−10=190
100	+20=120	200	−20=180
100	+30=130	200	−30=170
100	+40=140	200	−40=160
100	+50=150	200	−50=150
итд. до		итд. до	
100	+100=200.	200	−100=100.

То ученици читају, преписују на својим таблицама и пишу на памет као школски и кућевни задатак.

* Да би ученици имали вазда јасна појма о десетицама, које стоје, или које би стајале, ја сам после изговора њиховог увек дотичну једну, или две, или три, четири итд. десетице уклонио од стотине и свагда сам стављао онолико, колико фактично кажем. Н. пр. као ту баш где је реч. Ја уклоним ону једну десетицу, и на месту стоји само једна *стотина*. Сад ако додајем две, онда на прву, да деца виде, додам још једну (или на две још једну, или — на колико било), а ученици гледе то и говоре: Једна стотина и двадесет (— тридесет, четрдесет, педесет . . . колико сам већ ставио) — или . . . па изговоре.

Нема сумње, да се ово све с почетка ради лагано. Нарочито иде до 3—400 спорије. Али зато после иде све брже, јер ученици тако науче и увежбају, да много шта, што се спочетка употребљава, може после да сасвим изостане. Тај је случај баш са прутићима. Ученици то у току рада тако науче, да им до краја постане играчка. Али се зато прутићи не смеју још никако сасвим одбацити. Морају вазда ту у приправности стајати.

После 200 иде се даље овако:

(Узећу као да ученици одмах говоре.) Две стотине (стоје два снопића по једна стотина прутића) и још десет (као што је напред речено), или две стотине десет; две стотине и још двадесет (два снопића по десет), или две стотине двадесет; две стотине и још тридесет, или две стотине тридесет; две стотине и још четрдесет, или две стотине четрдесет; две стотине и још педесет, или . . . све до две стотине и још једна стотина, или три стотине. — За тим одмах и однатраг: Три стотине мање десет, или две стотине деведесет; три стотине мање двадесет, или две стотине осамдесет. . . Итд. до 300—100, или 200.

Сад се пише. Поступак је као и горе:

а.)	б.)
200+10=210	300—10=290
200+20=220	300—20=280
200+30=230	300—30=270
200+40=240	300—40=260
200+50=250	300—50=250
итд. до	итд. до
200+100=300.	300—100=200.

Према томе изводи се и даље. Али због једнаког поступка и да не би једну и исту ствар непрекидно понављао, ја ћу даље излагање скратити тиме, што ћу назначити само почетке, пошто је оно друго све, као што је и довде казано. Дакле:

а.)	б.)
300+10=310	400—10=390
итд.	итд.
400+10=410	500—10=490
итд.	итд.
500+10=510	600—10=590
итд.	итд
600+10=610	700—10=690
итд.	итд.

700+10=710	800−10=790
итд.	итд.
800+10=810	900−10=890
итд.	итд.
900+10=910	1000−10=990
итд.	итд.

А сад је на реду, да се ученици упознају са *стотинама* и *чистим јединицама* и да то науче и написивати. Поступак је овакн:

Ставим на сто једну стотину (снопић) прутића и држим у руци још десет прутића, па од тих додајем један по један (управо радим онако, како сам изложио у примедби напред, да сам са десетицама поступао) и питам спочетка неколико пута: Колико је једна стотина и још један? А ученици одговарају: Једна стотина и још један, или једна стотина један. — Колико је једна стотина и још два? Једна стотина и још два, или једна стотина два итд. Деца после сама говоре: Једна стотина и још три, или једна стотина три. Једна стотина и још четири, или једна стотина четири, итд. до једна стотина и још десет (што је већ било), или једна стотина десет. — То исто сад одмах и од натраг: Једна стотина десет мање два, или једна стотина осам. Једна стотина десет мање три, или једна стотина седам. Једна стотина десет мање четири, или једна стотина шест. Једна стотина десет мање пет, или једна стотина пет. Итд. све до једна стотина десет мање десет, или једна стотина.

Све остало као и напред што је извођено код десетица а за тим писмено:

а.)		б.)	
100+1=101		110−1=109	
100+2=102		110−2=108	
100+3=103		110−3=107	
100+4=104		110−4=106	
100+5=105		110−5=105	
итд. до		итд. до	
110+10=110		110−10=100	

Према томе ради се и даље. (Узећу најкраћи пут, па да довршим и ово:) 200+1=201, 200+2=202, 200+3=203 итд. до 200+10=210. То исто и натраг: 210−1=209, 210−2=208, 210−3=207 итд. до 210−10=200. — Сад 300+1=301, 300+2=302, 300+3=303 итд. до

300+10=310. Натраг: 310−1=309, 310−2=308, 310−3=307 итд. — Затим 400+1=401, 400+2=402, 400+3=403 итд. Однатраг: 410−1=409, 410−2=408, 410−3=407 итд. до 410−10=400. — Даље: 500+1=501, 500+2=502, 500+3=503 итд. и натраг: 510−1=509, 510−2=508, 510−3=507 итд. — 600+1=601, 600+2=602, 600+3=603 итд. и натраг: 610−1=609, 610−2=608, 610−3=607 итд. — 700+1=701, 700+2=702, 700+3=703 итд. и натраг: 710−1=709, 710−2=708, 710−3=707 итд. — 800+1=801, 800+2=802, 800+3=803 итд. и натраг: 810−1=809, 810−2=808, 810−3=807 итд. — 900+1=901, 900+2=902, 900+3=903 итд. и натраг: 910−1=909, 910−2=908, 910−3=907 итд.

Пошто се и ово исцрпе и деца науче самостално читати и писати, остаје још, да се прикупе стотине, десетице и јединице уједно, а то је:

3. Потпун низ бројева до 1000 са растварањем.

Ставим на сто једну стотину (прутића), и башка приправим једну десетицу (везану) и десет јединица у посебним прутићима, па на једну стотину додам једанаест јединица (прутића), а деца одмах говоре: Једна стотина и још једанаест, или једна стотина једанаест. — И даље (сад се знаде, како се додаје:) Једна стотина и још дванаест, или једна стотина дванаест. Једна стотина и још тринаест, или једна стотина тринаест. Једна стотина и још четрнаест, или једна стотина четрнаест, итд. А кад дође да се каже: Једна стотина и још двадесет — онда се на место оних десет јединица (прутића), које смо додавали све по једну, у једанпут стави опет десетица (дакле везаних десет прутића) и каже се: Једна стотина и још двадесет, или једна стотина двадесет (као што је већ напред било.) А даље се опет додају јединице, као и на почетку и деца говоре: Једна стотина и још двадесет један, или једна стотина двадесет један.* Једна

* Ја кажем: Једна стотина двадесет један, а не: Једна стотина двадесет и један. Тако и даље: Једна стотина двадесет два, а не: Једна стотина двадесет и два. Једна стотина двадесет три, а не: Једна стотина двадесет и три итд. Јер сваки број, изговорен свезом и, сматрам за неправилан. А то је и факт.

стотина и још двадесет два, или једна стотина двадесет два. Једна стотина и још двадесет три, или једна стотина двадесет три. Једна стотина и још двадесет четири, или једна стотина двадесет четири. . . итд. Код тридесет се измењају оних десет јединица у једну десетицу и додају се опет даље јединице и говори: Једна стотина и још тридесет један, или једна стотина тридесет један. Једна стотина и још тридесет два, или једна стотина тридесет два итд. Једна стотина и још четрдесет један, или једна стотина четрдесет један. Једна стотина и још четрдесет два, или једна стотина четрдесет два, 100+43=143 (ово је ради краткоће:) 100+44=144. Итд. 100+51=151, 100+52=152. Итд. 100+61=161, 100+62=162, итд. иде све редом до 200 очигледно и писмено, на табли и на таблицама. Све то може, да се у свакој свршеној стотини говори и пише и однатраг. Али нема сумње, да већ може да буде све и најкраћим путем изведено. А то је чисто написивање бројева у свакој стотини однапред и однатраг. Однапред може с тим да се покуша већ и код треће ил четврте стотине; код четврте, пете и шесте, деца и сама све напред говоре и пишу. Тако и однатраг. Узме се н. пр. само с почета, да се изводе низови у првој и другој стотини као:

100+11=111		200+21=221
100+12=112	или	200+22=222
100+13=113		200+23=223
итд.		итд.

Свезом и број се не изговара у целости својој, већ се њоме код јединица раствара; управо се јединице одвајају, да се чини, е су то два броја и као да се на први чисте јединице додају. Отуда се код таког изговора на чисто примећује, да ученик оно и хоће често крстићем и да напише. Дакле у место, н. пр. 226, а дете по изговарању са и пише: 220+6, уместо 227, а дете пише: 220+7 итд. А чим тај случај наступи, знак је пре свега, да ученици немају јасних појмова о бројевима, а за тим да не знају, и у опште неправилно да изговарају бројеве. Ја чиним овде само примедбу о томе. Међутим на изговор бројева треба пазити од I. разр., а нарочито од другог, где се бројни простор проширује преко 20, и где се баш тај случај треба у виду да има. Па кад ученик не буде ту уметао између десетица и јединица свезу и, већ без ње буде сваки број изговарао, онда не може ни доћи случај, да се са и изговарају бројеви и у трећем разреду.

а затим како је речено, кратким путем само овако:

311	411	511	611	711	811	911
312	412	512	612	712	812	912
313	413	513	613	713	813	913
314	414	514	614	714	814	914
315	415	515	615	715	815	915
итд.	итд.	итд.	итд.	итд.	итд.	итд.
до 400.	до 500.	до 600.	до 700.	до 800.	до 900.	до 1000.

Све то говоре ученици редом, а наставник пише. Затим наставник говори, а ученици пишу. Опет читају, преписују и непрестано се вежбају тако и толико, да им једна хиљада постане у физичким и умним очима тако јасна и појмљива, да им се чини, е су то десет прстију на руци. А то се још боље види, кад дође растварање бројева, које треба сав досадањи рад да допуни и слику сваког броја још јаче предочи.

А растварање бројева се ради овако:

Испишу се на табли школској читави низови бројева, разуме се преко реда, како који дође под руку. Онда се прозивају ученици, те појединце читају и растварају те бројеве. Наставник их спочетка испомаже питањима: Прочитај овај број, Н.! (Н. прочита 547). Колико је ту стотина? (5 стот.). Колико је десетица? (4 десет.). Колико је јединица? (7 јед.) Колико је ту свега десетица? (54 десет.). Колико је свега јединица? (547 јед.). Тако прочита и 706, и претвори овако: овде има 7 стотина, ништа десетица и 6 јединица; или 70 десетица и 6 јединица, или 706 јединица. Прочита: 210 и раствори овако: Ту има 2 стотине, 1 десетица и 0 јединица. или 210 јединица. Прочита: 900 и раствори овако: Има 9 стотина, ништа десетица, и ништа јединица, или 90 десетица и ништа јединица, или 900 јединица. Итд. се мењају бројеви у свима видовима.

На послетку ученици сад још и сами један другоме задају разне бројеве и растварају их. Наставник н. пр. прозове двојицу. Један од њих каже број, а други га напише и одмах раствори. То ученици раде са великим интересовањем и све се отимају, који ће пре — или задавати, или писати и растварати. Осим тога, на овом се месту споји још и утврђење познавања појединих места за бројне знаке. Тако је — место за јединице, место за десетице, место за стотине и место за хиљаде. Испита се:

На којем месту стоје јединице, на којем — десетице, на којем — стотине, на којем — хиљаде? — С које је стране прво место? На коју се страну протежу остала места? Па шта стоји на првом месту? Шта стоји на другом? Шта на трећем? Шта на четвртом? — Од ког места бива свако друго место веће? А за колико је веће? — Од ког места бива свако друго место мање? А за колико је мање? итд. Тиме би био уједно овај посао и потпуно исцрпљен а на ред би дошли

4. Новци и мере.

У колико се на овом месту имају да прикупе и понове новци и мере што су ученици за прве две године школовања научили, али више још треба сад да се у њима утврде и да им се знање допуни према простору бројева, који су познали и у којем ће имати да рачунају. Нарочито још треба овде да се утврде у кратком бележењу свега, како је то прописано. А то је и појмљиво. Све ће то улазити у разне задатке, које ће ученици решавати, па износећи у њима резултате знања свога, треба да су с тим завремена начисто. Зато ће наставник предузети то овако:

1. Новци.

Чиме се купује шта? Какав новац познајеш? Н? Какав познајеш ти, С? Ко још познаје какав новац? Има ли још каквог новца? . . И сад наставник изнесе пред ученике разноврсног новца, кованог и папирног, испитујући вредност појединог: Шта је ово? *(1 потура,* **филир.** Овај последњи назив је надлежном влашћу прописан и бележи се кратко са: **ф.** Али се може без обзира и први употребити и бележи се кратко са **п.**) — Шта чине овака два филира уједно? (Чине комад од 2 ф.) Покажи га међу овим новцем! С! Запамтите, шта ћу казати: *Филир је скован од* **бронзе.** *И комад од 2 ф. је скован од* **бронзе.** Шта сам казао? Од чега је скован филир? Од чега је скован комад од 2 ф.? Како се бележи кратко филир? Пазите даље!

Шта чине оваких десет филира? (*1 десетак.)* Имали га овде међу овим новцем? Покажи! А шта чине два десетака? (*1 двадесетак.)* Покажи двадесетак! . . Колико филира има један двадесетак? Запамтите! *десетак и два-*

десетак скована су од **никла.** Што сам казао? Од чега је скован десетак? Од чега је двадесетак?

А шта је ово? (1 круна = **К**). Колико филира има 1 К? Колико десетака? Колико двадесетака? Шта чине две круне? Покажи у овом новцу, које је 1 форинта? Форинта се бележи овако: **фор.**! Како се бележи кратко форинта? У једној форинти, колико има филира? Колико има у једној форинти десетака? Колико — двадесетака? Запамтите! *Круна и форинта сковане су од* **сребра.** Шта сам казао? Од чега је скована круна? Од чега је скована форинта? Како се бележи кратко круна, како форинта?.. Ево, видите, још један новац скован од сребра. Како се зове овај новац? Зашто се зове комад од *пет круна*? Па колико круна има у комаду од пет круна? Колико има десетака? Колико — двадесетака? Од чега је скован комад од пет круна? Који је све новац скован од сребра?.. Погледајте овај новац! Гледајте, како се лепо сјаји! Ко познаје овај новац? Колика је његова вредност? Зашто му је вредност десет круна? Колико има онда у њему комада од пет круна? Колико има форината? Колико двадесетака? Колико десетака? А колико филира имају десет круна? Па од чега је овај новац? Знате ли још што год, што је од злата? Ево и овај је новац од злата! Ко зна, колика је вредност овога новца? Зашто му је вредност двадесет круна? Колико има у њему петокруна? Колико форината? Колико двадесетака? Запамтите! *Обадва ова златна новца, зову се златници* (златник од 10 **К** и златник од 20 **К**)... Али овде имамо још и друкчијег новца — дакле од хартије! Ко познаје, ево, овај? Па како се зове овај новац? Зашто се зове десетица? Какви смо још десет круна познали? Шта чине оваке две десетице? Има ли овде таких двадесет круна? Покажи! Каквих смо још двадесет круна научили? — Шта је ово? Зашто се овај новац од хартије зове *педесетица*? Колико има у њему десетица? Шта чине оваке две педесетице? Покажи ми *стотинарку*! Зашто се овај новац зове стотинарка? А колико има десетица? Колико — двадесетица, итд. — Али, децо! Овај новац (хиљадарку), ретко да је који од вас видео. Зове се *хиљадарка*. Како се зове овај новац? Реци и ти! И ти! Сви!.. А шта мислите, зашто овај новац зове хиљадарка? Дакле, колико круна има хиљадарка? Колико стотинарака има једна хиљадарка?

Колико има педесетица? Колико — двадесетица? Колико десетица? Итд.

Још би се показао деци и *аустријски дукат* (бележи се #), чија се вредност рачуна на 11 К 29 ф. И сад би се то све нашло срећено на школској табли, и ученици би прибележили у своје бележнице, па чешће прочитавали и памтили, како би им сталном умном својином постало.*

2. Мера за време.

Где смо сад? А јесмо ли ми увек у школи? Где смо понајвише пре и после школе? А кад смо у школи? Шта је, сад у овај пар, кад смо у школи? Колико смо времена до подне у школи? Кад смо још у школи? Колико смо после подне у школи? Па колико смо часова свега до подне и после подне у школи? Шта има један час? А шта један минут! Ево, да видимо то све на овом моме џепном сату. . . Шта чине 24 часа? Реци и ти, шта чине 24 часа? И ти! И ти! Сви! — Шта чине 7 дана? А шта чине 52 седмице? Шта чине 30 дана? А шта чине 12 месеци? Запамтите: Проста година *има 365 дана а преступна 366.* Шта сам казао? Реци и ти! И ти! И ти! Сви! Сад запамтите и ово: *Свака четврта година је преступна.* Шта сам казао? Реци и ти! И ти! И ти! Сви! Сад још запамтите и ово: *Сто година чине једно столеће, један век.* Шта сам казао? Шта чине 100 година? Реци и ти! И ти! И ти! Сви!... Још се овде препитају месеци са упоређењем броја дана и ствар је исцрпљена.

3. Бројне мере.

Шта је ово? (нож) Шта је ово? (виљушка) Шта је ово? (кашика) И т. д. Како се зове ово свако, кад је то једно? (*комад*) Шта чине свака два комада? (*1 пар.*) Шта чине 12 комада? (*1 туце*). Како се зову 60 комада? (1 шок.) — Све што је ново деци се каже прво.

* Показати ученицима очигледно, све врсте прометног новца, које смо овде набројали — нема сумње, да за нас, наставнике, изгледа то мало чудновато. Питање је, где да нађемо тај сав новац? Али ипак! Данас већ у сваком већем месту има новчаних завода, па ваљда би се дало код њих испомоћи, док у мањим општинама би могли закуцати на вратима политичн. општинских благајника. У осталом можда би се нашло и другог начина. Дотични наставник би се већ довио. Оволико само напомене ради.

4. Мера за хартију.

Шта је ово? Колико је ово хартије? Шта чине оваких 10 табака? (*1 свеску.*) Шта чине 10 свезака? (*1 књигу.*) А шта чине 10 књига? (*1 рис.*) Шта чине 10 расова? (*1 товар.*) — Запамтите: *1 рис има 1000 тадака.* Шта има 1 рис? Реци и ти! И ти! И ти! Сви!. Ново се каже.

5. Мера за дужину.

Чиме се мери дужина (1 метар **m.**) Ево ти овај метар и реци ми, како се дели? Колико дециметара има 1. m. *Дециметар* се бележи овако: **dm**! — Колико центиметера има 1 dm. *Центиметар* се бележи овако: **cm.** Колико центиметара има 1 m? — Шта је ово најмање? Колико милиметара има један центиметар? Колико милиметара има 1 m? *Милиметар* се бележи овако: **mm.** — Објаснити још сваки део и српски како се зове: десети део, стоти део, хиљадити део. А даље овако:

Запамтите шта ћу рећи. Велике даљине мере се *километром.* Шта сам казао? чиме се мере велике даљине? Реци и ти! И ти! И ти! Сви! *Километар* се бележи овако: km! Српски значи то *хиљаду метера.* Шта значи на српски *километар*? Реци и ти! И ти! И ти! Сви!.

6. Шуиље мере.

Погледајте децо, какве су ове мере? (литар, децилитар, центилитар). Које је литар? Шта се мери литром? (течност и зрно) *Литар* се бележи овако: l. А шта је ово? Колико децилитара иде у 1 l? *Децилитар* се бележи овако: **dl.** Шта је ово? Колико центиметара иде у 1 dl? Колико у 1 l? *Центилитар* се бележи овако: **cl.** — Који је део децилитар од литра? Који је део центилитар од литра? Толико за објашњење назива, а даље се још пита: Шта чине *сто* литара? *Хектолитар* се бележи овако: **hl.**

7. Тегови.

Ево, децо, сад имам овде опет других мера. Ко ће ми казати, шта се мери овим мерама? А ко мери шећер (пиринач, брашно, каву, кукуруз, пшеницу, јечам, зоб и т. д.)? На чему се мери то? Па како се мери?... Како се зове ова најмања мера? *Грам* се бележи овако: **g.** Шта чине 10 грама? *Декаграм* се бележи овако: **dkg.** — Шта чине 100 декаграма? *Килограм* се бележи овако: **kg.** За-

памтите: *1 kg. има 1000 g.* Шта сам сам казао? И то понове више њих, па сви. А даље овако.

Шта чине 100 kg? *Метерска цента* бележи се овако **p**. Запамтите: *10 q. чине 1 тону*, која се бележи са **t**. Шта чине 10 метарских центата? Како се бележи тона? А колико је у једној тони килограма? И т. д., чиме сам исцрпео уједно и све о новцима и мерама и што треба ученици Ш. разр. да понове и науче пре него што пођу фактично на посао рачунања. Зато се сад може и прећи на:

III.

Напаметно и писмено рачунање са четири рачунска вида.

Алц да кажем неколико речи унапред.

Све што су ученици у I. и II. разр. из рачуна учили, све је то било чисто напаметно. Оно, што су писмено бележили, оно је било само систематским редом излагање резултата њиховог напаметног знања. У III. разр. добива то све други облик. И овде се напаметни рачун продужује, али се с њим упоред учи и систематско рачунање са четири рачунска вида. Према томе, оно, што се уопште каже, па често и истиче, да је у III. разр. поглавита радња из рачуна систематско писмено рачунање, то не треба тако сасвим буквално тумачити. Уз ту систематску писмену радњу, увек се још мора имати у виду и напаметни рачун. Јер напаметни се рачун, као основа рачунске наставе у основној школи, мора кроз све разреде провлачити. И не само тò, већ напаметном се рачуну, као основи укупног рачунског рада, мора увек и првенство дати. Тако само схваћено становиште на овом месту је добро и правилно.

Осим тога, ни очигледност се не сме занемарити. Зато су пак у овоме разреду најзгодније помоћно средство прутићи. Могу и други предмети да се употребе, али као прутићи скоро да ништа није згодније. Чим ученик запне, прутиће пред њега и он ће се брзо разабрати. Управо је очигледност полазна тачка сваком новом учењу. Све, што треба да се у рачунској настави предузме, све се то оснива на претходном учењу, које почиње очигледним посматрањем конкретних предмета и прелази на апстрактност бројних односаја, да се сврши са применом

на живот, као резултатом потпуног знања. Имајући то на уму, мора се очигледност одделити од рачунских примера. Очигледношћу се учи, а примерима се износе резултати тога учења. Но док се до тих резултата дође, потребно је вежбање. А то се постигне пза очигледности апстрактним бројним односајима, или неименованим бројевима. Јер ако ученик није кадар брзо и правилно решити неименован задатак, било из којег му драго вида, није добар рачунџија; можемо му пуно примерима доказивати, нећемо постићи ништа велико. Зато, прво је костур, до којега се очигледношћу долази, па онда му дајмо одећу и циљ је потпуно постигнут.

Покрај тога, вежбање са неименованим бројевима, док учење траје, иде много живље и брже, него решавање задатака заодевнути у разне одеће, односно задатака именованих бројева. Њих 60—70 ученика у једном разреду, могу сигурно за један час да реше и толико, па и више задатака. Са неименованим бројевима пак, за један час, једва ако би у најбољем случају, могло њих 8—10 да реше и толико задатака. Уз то још, она монотонија. Очито се примећује, да највише мисли само прозвани ученик, свима другима је тако досадно време, да се непрестано мигоље и једва чекају крај часа. При томе се и дешава често, да се, многи наставник понајвише бакће само око даровитије деце. Остала, слабијих способности се занемарују, те тако и данашња наша, тако звана модерна школа, пушта у друштво, у свет још горе рачунџије — горе, него што их је стара школа икад могла имати. А то не би смело да буде. Сваки ученик има право да говори, па био бољи или гори. А сваки наставник опет је дужан, да га до тога говора најпречим путем доведе. И онда је сигурно, да неће бити толико слабих рачунџија, колико их на жалост данас има.

И тако сад, према свему изложеноме, можемо поступно прећи и на саме рачунске видове:

I. Сабирање.

Наставник ће отпочети овај вид овако:

Децо! Видите, сад смо свршили и новце и мере. Сваки зна то све лепо. За то ћемо поћи даље. Учићу вас сад полако рачун **сабирање**. Ви тај рачун већ знате. Али треба да га научите још боље, па и више. Само мислите!...

Какав ћу вас рачун учити сад?.. Реци и ти!.. И ти!.. Сви!...

Па пазите дакле!

а) Напаметно сабирање.

I. Степен. Сабирање чистих стотина са чистим јединицама.

а) *очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима:* Колико је 100 и још 1 (+ 2, + 3, + 4, + 5, + 6, + 7, + 8, + 9)? — Ученик говори: 100 и још 1, то је 101. Тако и даље. Написује се пак 100 + 1 = 101. Тако и остало.

Колико је 200 и још 1 (+ 2, + 3, 4, + 5, + 6, + 7. + 8, + 9)? — Колико је 300 и још 1 (+ 2, + 3, + 4, + 5, + 6, + 7, + 8, +)? — Колико је 400 и још 1 (+ 2, + 3, + 4, + 6, + 7, + 8, + 9)? — Колико је 500 и још 1 (+ 2, + 3, + 4 и т. д.)? — Колико је 600 и још 1 (+ 2, + 3 + 4 и т. д.)? — Колико је 700 и још 1 (+ 2, + 3, + 4 и т. д.)? Колико је 800 и још 1 (+ 2, + 3, + 4 и т. д.) — Колико је 900 и још 1 (+ 2, + 3 + 4 ит. д,?

Као што се види, ја сам унеколико ово излагање и скраћивао. То ћу чинити и даље, јер би се иначе ствар јако отегла. Но и у самом практичном раду биће скраћивања, нарочито код даљих ступњева. Не може се све ни предузимати са ученицима, јер не би скоро краја било. Али мој је задатак, да прикажем поступак за све случајеве, зато се и морам свега дотаћи, па ма то понегде више, или мање скраћено било. Отуд је и овај почетак таки, а тако ће и даље бити. — Но овде ми је напоменути још, да се то све даје и написати у низовима, као што су то ученици чинили у млађим разредима. Зато им се спочетка покаже, а после раде и сами. Кад се то исцрпе, долази

б) Примена, или решавање задатака именованих бројева.

Никола има 100 фил. Од матере добије 8 фил. Колико филира има свега? Прозвани ученик понови овај задатак од речи до речи. После питања: „Колико филира има свега?" одговориће овако: Има толико филира, колико је 100 и још 8. Па колико је, реци! — 100 и још 8, то је 108. Има свега 108 филира.

Наставник пита даље овако: Шта чине 100 филира? Па шта онда има Никола у 108 филира? (1 К 8 фил.)

Тако треба сваки задатак на овоме ступњу решавати. За то их даље нећу ни наводити, јер је све једнако, те као образац доста је и ово.

II. Степен. — Сабирање чистих стотина са чистим десетицама.

а) *Очигледно предавање и вежбање са неименованим бројевима.* — Колико је 100 и још 10 (+ 20, + 30, + 40, + 50 и т. д.)? — Ученик говори 100 и још 10, то је 110. Тако и даље. Написује се 100 + 10 = 110. Тако и остало.

Колико је 200 и још 10 (20, 30, 40, 50 и т. д.) — — Колико је 300 и још 10 (10, 20, 30, 40, 50 и т. д.) — Колико је 400 + 10 (20, 30, 40, 50 и т. д.) — Колико је 500 и још 10 (20, 30, 40, 50 и т. д.)? — Колико је 600 и још 10 (20, 30, 40, 50 и т. д.)? — Колико је 700 и још 10 (20, 30, 40, 50 и т. д.)? Колико је 800 и још 10 (20, 30, 40, 50 и т. д.)? Колико је 900 и још 10 (20, 30, 40, 50 и т. д.)?

Све што је речено код I. степена, важи и овде. У колико ученици лакше схватају, у толико се брже и краће ради, те се и пре даље креће. Али писање низова не треба никад напустити. Сваки дан нека пишу и у школи и код куће.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Неки газда има 400 оваца. Купи још 20. Колико оваца има свега? Прозвани ученик понови задатак. После питања одговори: Има свега толико, колико је 400 и још 20. А 400 и још 20, то је свега 420. Има свега 420 оваца.

Тако се решавају и остали задаци на овом ступу.

III. Степен. Сабирање чистих стотина са чистим стотинама.

а) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.* — Колико је 100 и још 100 (200, 300, 400 и т. д.)? — Ученик говори 100 и још 100, то је 200. Тако и остало. Написује се овако: 100 + 10 = 200. Тако и остало.

Колико је 200 и још 100 (200, 300, 400 и т. д.)? — Колико је 400 и још 100 (200, 300, 400 и т. д.)? — Колико је 500 и још 100 200, 300 и т. д.) — Колико је 700 и још 100 (200, 300 и т. д.)? — Колико је 800 и још 100 (200)? — Колико је 900 и још 100?

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Неки човек поклони на школу 500 К и на цркву 300 К. Колико је К поклонио свега?

Прозвани ученик понови задатак од речи до речи. На крају питања одговори: Поклонио је толико, колико је 500 и још 300. А 500 и још 300, то је 800. Поклонио је свега 800 К.

Како нема ничег новог, већ се и остали задаци решавају тако исто, то је за образац доста и овај, те пређимо даље.

IV. Степен. Сабирање чистих стотина са смешаним десетицама и јединицама.

а) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.* — Колико је 100 и још 11 (12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22 и т. д. све до 99)? Ученик говори 100 и још 10 (дакле други број раствара), то је 110; 110 и још 1, то је 111. Тако и даље. Написује се 100 + 11 = 111. Тако и остало.

Колико је 200 и још 11 (12, 13, 14, 15 и т. д. опет до 99)? — Колико је 300 и још 11 (12, 13, 14, 15 и т. д.)? — Колико је 400 и још 11 (12, 13, 14, 15 и т. д.)? — Колико је 500 и још 11 (12, 13, 14, 15 и т. д.)? — Колико је 600 и још 11 (12, 13, 14, 15 и т. д.)? — Колико је 700 и још 11 (12, 13, 14, 15 и т. д.)? — Колико је 800 и још 11 (12, 13, 14, 15 и т. д.)? — Колико је 900 и још 11 (12, 13, 14, 15 и т. д.)?

е) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Чиновник има месечно 200 К плате, па му повисе са 56 К. Колика му је онда месечна плата?

Прозвани ученик понови цео задатак. На крају питања одговори: Онда му је месечна плата толика, колико је 200 и још 56.

Изради то!

— 200 и још 50 (дакле са растварањем другог броја, то је 250; 250 и још 6, то је 256. Његова је месечна плата 256 К.

Оваки задатак дао би се и краће израдити тако, што би ученик на крају питања одговорио: Онда му је месечна плата толика, колико је 200 и још 56, па одмах додао: А 200 и још 56, то је свега 256 (дакле без растварања). Његова је месечна плата 256 К. Али пошто је са растварањем правилније, бар док ученик потпуно не схвати, то се треба њега на овоме ступњу и придржавати. Према томе се дакле раде и остали задаци.

V. Степен. Сабирање чистих стотина са смешаним стотинама и десетицама.

а) *Очигледно предочавање и вежбање неименованим бројевима.* — Колико је 100 и још 110 (120, 130, 140 итд.)? Ученик одговара: 100 и још 100 (раствара), то је 200; 200 и још 10, то је 210. Тако и остало. Написује се 100+110=210. Тако и друго.

Колико је 100 и још 210 (220, 230 и т. д.)? Колико је 100 и још 310 (320, 330 и т. д.)? — Колико је 100 и још 410 (420, 430 и т. д.)? — Колико је 100 и још 510 (520, 530 и т. д.)? — Колико је 100 и још 610 (620, 630 и т. е.)? Колико је 100 и још 710 (720. 730 и т. д.)? — Колико је 100 и још 810 (820 830 и т. д.)? — Колико је 100 и још 910 (920, 930 и т. д.? — Сад би се то исто поновило и од 200, од 300, од 400, од 500, од 600, од 700, од 800, од 900.

б) примена, или решавање задатака именованих бројева.

Човек неки уштеди једне године 200 К, а друге 360 К. Колико је К уштедио свега?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Уштедио је толико, колико је 200 К и још 360 К.

Изради!

— 200 К и још 300 К, то је 500 К, 500 К и још 60 К, то је 560 К. Уштедио је свега 560 К.

И по овоме обрасцу се решавају и сви остали задаци на овом ступњу. (Наставиће се).

ИЗВЕШТАЈИ

Извештај о петој седници Стручне школске анкете држане од 27. до 30. марта 1906. г.

После уобичајеног поздрава извештава председник да је у јавности нападан рад школ. анкете и пита, да ли би требало на то одговорити. Решено је да ће се присутни о томе у незваничном времену посаветовати. Ставља до знања свима члановима да је испуњена жеља анкетима, покренут је Школски лист, од којега су 2 броја изашла. Изјављује да се неке управе наших виших просветних завода противе томе да год. извештаје штампају у Школ. листу, из разлога што дотични извештаји служе пропагисању истих завода. Даље извештава да је сомборска цр-

квена општина послала у име прихода од фонда Школског листа за 1904/5. г. 940·19 круна. Констатује ако претплата и на даље тако слабо буде утицала, а приходи од управа виших завода за штампање извештаја отпадну, долази нам у опасност опстанак листа. — Н. Шумоња с радошћу узима на знање излазак Школског листа, а уједно наглашује да све могуће учинимо како би опстанак листа осигурали. — Ђ. Михајловић држи да треба установити нацрт за уређивање Школ. листа. Председник изјављује да је то већ учињено у прошлој седници. Мисли да би се могли обратити вис. Школ. савету да помогне издавање листа. Јавља да Школ. сават тражи да се смањи претплата. Решено умолити Школ. савет да остане при првом предлогу школ. анкете т. ј. да претплатна цена остане као садања и да управе средњих завода у листу штампају своје годишње извештаје те би с тим и осталим приходима осигуран био опстанак листа. — Умолити вскск. Школски савет да остане једна наст. основа и за Угарску и за Хрватску и Славонију, јер тиме је више омогућено чувати јединство срп. школа. — Поједини чланови изнашају опаске на нацрт наст. основе. — Ђ. Михајловић износи напомене на градиво за науку о вери, појање, слов. језик и рачун. — Св. Брашован износи примедбе вршачког уч. збора. — Љ. Лотић приказује примедбе темишварских учитеља. — С. Теодоровић жели да у наст. основу уђе молитва пре и после вечере и уједно објашњава да је у упутству тако обрадио молитве да се само садржај разуме. — У погледу наст. основе за повт. школе остати при старој редакцији. — Решено у погледу оцењивања књига и рукописа само оне књиге узети у оцену, које се односе на наст. основу. — Решено је да се градиво за морално васпитање у наст. основи штампа изз градива за науку о вери. Упутства ће се штампати у зв. листу пре рока, да би писци знали каквог им се правца ваља држати при писању уџбеника. Рок ће се одредити и биће 5—6 месеци. И упутства и наст. основа штапаће се у Школ. листу. — Упутство С. Теодоровића за предавање науке о вери и предавање црквр. појања после више мањих напомена и израза примају се. — Упутство Љ. Лотића за предавање морално васпитне грађе прима се са допуном коју ће писац написати. Нацрти за разна упутства примају се као добро израђени. Упутство за цртање издаје се А. Јорговићу, да начини нов нацрт за цртање те према томе и упутство за то. За гимнастику издаје се Ђ. Михајлевићу, да такође упутство и нацрт сачини. — Анкета изјављује да нацрт за наст. основу осн. школа као и упутства сматра за коначно установљене и поверава Н. Шумоњи коначну редакцију. — После подужег саветовања решено је да се сачини нацрт за школ. Уредбу, те у колико будући вис. срп. нар. Сабор буде сматрао за опортуно да се било нова уредба гради, била стара дограђује, да се према томе послужи овом грађом. Нацрт за нова дисциплинарна правила поверава се председнику да их сачини у што ће ући само оно што се односи на дисциплину. Други нацрт о дужностима израдиће А. Јорговић. Кад нацрти буду готови водиће се саветовања о специјалностима. — Решено

је у погледу уџбеника да приспеле књиге и рукописе оцењују чланови по групама предмета тако, како су досад методична упутства писали. Уџбеници за Хрв. и Славонију разликоваће се од угарских, пошто је и наст. основа друкчија за једне и друге школе. — Наредбом вис. зем. владе у Хрв. и Славонији којом тражи да се латиница од III. раз. почевши уносе у школ. књиге за наше школе, решено да се тако поступи. Будући да се због предавања мађ. језика не може време поделити за све остале предмете као што би иначе анкета желела, решено је да се према потреби у I. и II. раз. изостави по 1 час за стварну наставу а у старијим разредима по 1 час из срп. језика и цртања. — Представком известити всл. Школски савет да би се више дев. школе само тако могле подићи на савремену висину кад би било више материјалних средстава за то. Даље усвојен је поднети представку всл. Школском савету да донесе штатут за виш. дев. школе и дисциплинарна правила за ученице истих школа. — Подносе се предлози заједничког збора свију наставника срп. виш. дев. школа у Сомбору всл. Школском савету са овим изменама: Држање приватних часова (ученицама) наставницима да се не допусти. Из владања да буде за ученице 4 оцене: примерно, добро, по закону и рђаво. Испити да се држе на завршетку године за све разреде и то јавни. Председник да не буде изасланик школ. одбора, него да всл. Школски савет изашље свог повереника. За свирку да се узме гласовир. Не препоручују се приватни испити за мушке. Специјални план мора се одредити бар месечно. — Решено је обратити се представком всл. Школском савету да изда списак свију књига средишне библиотеке из које би сви српски нар. учитељи могли добивати књиге на читање. Б. Р.

Извештај о седници архид. школског одбора држаној у Карловцима дана 30. јунија (13. јулија) 1906. год. под председништвом Његове Светости преузвишеног Господина Георгија српског Патријарха.

По налогу ШС-а упућен је главни шк. референат, да при прегледању школа и другим приликама речју уплива више и срп. нар. учитељицама препоручује, да се просто и једноставно облаче и избегавају сваки раскош и моду. — Извештен је саб. одбор, да овај одбор није могао по молби саб. одбора известити С. Р. учитеља у З. о добивеној припомоћи од 120 К, пошто исти учитељ није овом одбору познат. — Против учитељице З. Т. из М. одређена је истрага на коју се изашље глав. шк. референат. — Шк. Савет шаље 34 к. књижице „Српске нар. песме I. св. најстарије песме (Дар зидужбине доктора Љубомира Радивојевића за шк. књижицу подручних школа и за награду најбољих ђака. — Уаст је на знање извештај Шк. савета о отварању о. г. у Сомбору феријалног течаја за учитеље и учитељице ради усавршавања у обради шк. предмета. — Достављен је учитељици М. П. из К. декрет. — Извештен учитељ К. Ц. из Ч. да му је шк. Савет дозволио перовођство цркв. опћине. — Од два примерка одобрених рачуна школских у Б. Б. по арх. адм. одбору један послат цркв. шк. опћини у Б. Б. за год. 1900, 1901 и 1902. Шк.

прорачун за 1905. у О. враћен арх. адм. одбору и узет на знање. — Одобрен прорачун повраћен црквн. шк. општини у Ч. — Пожурене црквн. општине у Г. и Ст. Сл., да поднесу извештај о отварању срп. прав. нар. школе. — Ј. Б., и Р. М. учитељи у К. позвани, да за обављање споредних дужности моле преко овог одбора Ш. С. — Упућена црквн. општина у О. да рачуне шк. подноси архид. адм. одбору а прорачуне школ. овом одбору на ревизију и одобрење. — Прорачун учитељ. мировн. фонда и месне шк. благајне у О. уступљен арх. адм. одбору на преглед. — М. Ш. Одбор у Б. шаље спец. настав. план и распоред часова и узет његов извештај у погледу извора за издржавање школа и подмирења шк. потреба у Б. — Месни шк. одбор у Митровици извештава, да је кр. зем. влада одео за богоштовље и наставу у Загребу наредбом својом од 1. јануара 1886. бр. 5484/884. одобрила, да се трошак за издржавање срп. нар. школе подмирује из средстава градске општине. — Против Б. Ђ. и Д. К. учитеља у З. одређена је истрага, на коју је изаслан глав. шк. референат. — Узет на знање извештај црквн. шк. општине у Б. Б. да је шк. прорачун кр. кот. област у О. одобрила. — Умољена је кр. земаљ. влада да „Шк. лист“ држе комун. школе, где је Србин учитељ, а срп. прав. црквн. општинама је наређено, да држе „Шк. лист.“ — За члана м. шк. одбора у Митровици потврђен је М. Б., а у погледу избора шк. управитеља позван исти шк. одбор. да поднесе спасе. — Усљед смрти И. К. учитеља у Б. Б. расписани стечај узет на знање, но није одобрен пасус у стечају о дужности учитеља као сталног пероводе. — Умољена је Њ. Св. да са гл. шк. референтом у Ст. Б. попуни место учитеља. — Није дозвољен једногодишњи мољени допуст учитељу у М., Ж. Б., док се не сврши против њега казнени поступак. — Уступљена је с препоруком молба Д. П. учитељице у Б. Б. властелинству у Д. на надлежно решење у погледу поделења петогод. доплатка. — Доставити свима подручним месним шк. одборима нове бланкете и извештаје, да у року од 14 дана овом одбору испуњене повратне. — Умољена је архид. конзисторија, да наложи свештеницима, да пошљу у року од 14 дана податке о комун. школама — историјске податке о школама. — Како месни шк. одбори, учитељи и учитељице неће да уредно и тачно одговарају и извршују овдашње налоге, донео је овај одбор одлуку, да се имају учитељи, учитељице и месни шк. одбори, ако не изврше известан налог овог одбора у одређеном времену, поново позвати најстрожије, да у року од 14 дана удовоље дотичном налогу, а по истеку истога рока ако исти не изврше тај налог има се изаслати председнички на трошак кривца изасланик, да односни налог овог одбора изведе. — Достављен је декрет Ж. Б. учитељу у М.

Извештај о седници срп. прав. народног Школског савета, држаној у Карловцима 3./16. јулија 1906. год. под председништвом Његове Светости, преузвишеног госп. Георгија, патријарха српског.

Присутни су били чланови: г. г. Никола Ђ. *Вукићевић*, потпредседник, Теофило *Димић*, Светозар *Прибићевић* и Душан *Стојшић*. — Референсао је г. Ђорђе *Поповић*, главни школски референат. —

Бележио је г. Др. Лаза *Секулић*, српски народно-црквени тајник, уз припомоћ г. Бориславa *Брадваровића*, I. бележника Сабореског одбора.

У овој је седници донесено 96 одлука, од којих спомињемо све важније:

Није примљена оставка г. Дра Александра пл. Рокнића, адвоката у Митровица, на чланству Школскога савета, већ ће се иста поднети срп. народном црквеном Сабору, а дотле Ш. С. сматра г. Дра Рокнића и даље својим чланом. — Поднеће се правосл. срп. св. архијерејском синоду, услед молбе његове, наставни план за веронауку у срп. нар. основним школама на увид и даље поступање. — Услед пожурнице кр. уг. министарства богочасти и јавне наставе, да му се доставе оригинални документи у ствари негда постојале срп. вероисп. школе у Чуругу ради решења овопредмете представке Ш. С-а за поновно отварање те школе с карактером јавности — затражиће се ти списи преко С. О-а од Дра Бранка Илијћа, фискала срп. нар. црквв. фондова и завода, у кога се ти списи сада налазе. — Услед молбе срп. прав. црквв. општине у Локу ради дозволе за поновно отварање срп. вероисп. школе у Локу изречено је, да се та школа са вероисповедним карактером може, за сада са једним учитељем, у смислу треће алинеје §-а 3. вис. кр. отписа од 16. октобра 1877. односно минист. наредбе од 18. децембра 1877. бр. 32.215, *поново* отворити, пошто је у Локу све до 1878. год. постојала српска вероисп. школа, и пре и после 8. јунија 1871. год., па ће се то саопћити кр. уг. министарству б. и ј. н. с умољењем, да призна поново отварање те срп. вероисп. школе и о томе своје подручне органе извести с упутством, да ови у овом питању не чине никаквих сметња. — Поднеће се нар. црква. Сабору жалба, што је С. О. присвојио себи право подељивања припомоћи из св. савског фонда, клирикалног и школског фонда за издржавање срп. вероисп. школа, а требало би да је то право Ш. С-а, јер овај води бригу о школама. — Узет је на знање допис С. О-а, да је Стевану Стратимировићу, катихети срп. учит. школе у Сомбору, стално у течај Сабором установљени станарински доплатак од 400 К годишњих са 1. јануаром 1906., па ће се о томе исти катихета известити. — Пожуриће се С. О., да достави препис тестамента пок. Дра Пере и Лиле Стојковића из Сомбора у корист срп. више дев. школе сомборске. — Узет је на знање допис С. О-а, да су код потреба срп. учит. школе у Карловцу накнадно у прорачун уврштене своте: 120 К за физикални кабинет, 120 К за природописни кабинет, 80 круна за рисареки кабинет и 140 К за набавку машине за шав. — Узет је на знање отпис кр. уг. министарства б. и ј. н., да је услед предложених му тројних кандидација поделио по једну стипендију из закладе Атанасије Бале по 200 К годишње: Векославу Анојчићу, ученику VIII., и Душану Медаковићу, ученику IV. разреда срп. вел. гимназије карловачке. — Узет је на знање допис С. О-а, да је Мати Косовцу, бившем привр. заменику епарх. школ. референта темишварског, дозначио своту од 166 К 08 пот. као остатак мање издате му плате за вршење референатских дужности за време од 27. августа до 1. децембра 1898. год. — Узет је на знање допис С. О-а, да је Симеону

Новаковићу, приправнику III. разреда у Сомбору, ставио у течај стипендију из задужбине Томе Зековића, негдашњег грађанина новосадског, од годишњих 400 К, па ће се овим поводом позвати управа срп. учит. школа сомборских да поднесе извештај, зашто није задржала ону своту, коју је речени приправник добио у име стипендије из клирикално-школског фонда. — Узет је на знање допис С. О-а, да је наставницима срп. в. дев. школе новосадске за замењивање наставних часова од 1.—30. септембра 1905., који су остали упражњени умировљењем Аркадија Варађанина, дозначио награду у износу једномесечне плате овога од 133 К 33 пот. — Поводом притужбе главног школ. референта, да му се смета при проучавању и употреби архивских списа разних автон. врх. власти, нарочито пак саборских списа, те му се изван архивских просторија не даду на употребу други списи осим III. С-а, — умољене се С. О., да се правила о употреби списа из нар. црквр. архива модификирају у споразуму са осталим средиштима нар. црквр. автономним властима. — Молба Тодора Мутибарића, бившег привр. срп. нар. учитеља у Кисачу, ради подарења припомоћи из старог учитељског мировинског фонда, доставиће се С. О-у с тим, да је III. С. не може препоручити, пошто је речени фонд у првом реду намењен за подељивање мировинске припомоћи оним *оспособљеним* срп. нар. учитељима, који не могу добити мировину. — Поводом упита Е. III. Одбора бачког: зашто је срп. вероисп. школа у Жабљу у једној одлуци III. С-а проглашена приватном, одговориће се истом Е. III. О-у, да питање јавности те школе није код кр. уг. министарства б. и ј. н., коначно решено. — Молба срп. учит. збора новосадског школског среза: да III. С. учини потребно расположење, како би се учитељи упознали са новијим правцем и начином у настави цртања тиме, што би учитељ цртања са учит. школе био изаслат у поједине појединих сборова ради давања потребних упутстава и објашњења у овом питању — издата је гл. школ. референту на извештај и предлог. — Молба срп. прав. црквр. општине у Срп. Гарчину ради подељења припомоћи за подизање нове школске зграде повратиће се С. О-у с предлогом, да се молба одбије, пошто та црквр. општина нема потребан број деце. — Представка Е. III. О-а вршачког на срп. нар. црквр. Сабор против одлуке III. С-а, којом је изречено, да гл. школ. референат има вршити контролу над радом и званичењем у канцеларијама Е. III. О-а, вратиће се с тим, да III. С. не може спроводити овакове представке против својих одлука. — Поводом представке учит. збора вршачке епархије ради стављања ван крепости одлуке III. С-а, којом је изречено привремено обележје паралелних разреда и привременост учитеља таковиx разреда, саопштиће се надлежном Е. III. О-у у овом предмету донесена ранија одлука III. С-а, да у том случају, у колико није чисто паралелна школа, већ има довољан број деце тако да је општина у смислу §-а 8. Школске Уредбе дужна отворити нову школу, може се учитељ на такову школу у *сталном* својству изабрати, ну без ограничења на разред, који му може месни школ. одбор по своме праву додељивати. — Поводом представке учит. збора вршачке епархије ради стављања ван крепости наредбе III. С-а, којом је установљен нов распоред часова за срп. нар. школе, саопштиће се надлежном

Е. Ш. О-у одлука Ш. С-а, донесена на овопредметну представку Е. Ш. О-а бачког. — Поводом наредбе кр. уг. министарства б. и ј. н. о уважању у основним школама двеју нових институција: „дан птица“ и „дан дрва“ саопштиће се Е. Ш. О-у бачком и вршачком, који су у овој ствари тражили упутства, да је Школском Уредбом постарано за ове предмете. — Одбијена је представка црквене општине у Вршцу ради стављања ван крепости наредбе Ш. С-а, по којој се учитељска места у нижим мушким и мешовитим школама имају женским снагама попуњавати. — Узет је на знање извештај Е. Ш. О-а вршачког, да је Д. С., срп. нар. учитељици у Вршцу, поделио писмен укор због њезина ренитентног писања у једној молби на Ш. С. — Поводом захтева управног одбора краљевско-северинске жупаније, да се срп. вероисп. школа у Златици одмах укине, пожуриће се код кр. уг. министарства б. и ј. н. решење питања о карактеру златичке школе, а Е. Ш. О. вршачки упитаће се, да ли је црквена општина у Златици покренула парницу против тамошње полит. општине у сврху да се т. зв. неприкосновени фонд црквене општине приведе својој сврси: за издржавање срп. прав. свештеника у Златици. — Одбијена је молба Станка Николића, бив. привр. учитеља у Темишвару-граду, ради поделења припомоћи, и то са истих разлога као напредепоменута молба Тодора Мутобарића. — Умолиће се кр. уг. министарство б. и ј. н., да повуче срп. нар. школи у Петровуселу, у темишварској епархији, поделењу опомену. — Одбијена је молба срп. прав. црквене општине у Шурјану ради поделења припомоћи за повишење учитељске плате, пошто та црквена општина није баш тако сиромашна. — У ствари учит. плате у Варјашу растумачиће се надлежном Е. Ш. О-у, да Ш. С. није црквеној општини у Варјашу ранијом својом одлуком одобрио безусловно минималну плату од 600 К годишње, већ само начело, изречено у одлуци месног школ. одбора: да се упражњено учитељичко место укида и место њега два нова места крепирају; Е. Ш. Одбор пак може по §-у 70. Школске Уредбе приморати црквену општину, да „према месним околностима“ и бољу плату даје. — Узет је на знање извештај гл. школ. референта, да се ове године о великом школском одмору није могао при срп. учит. школама у Сомбору одржати феријални течај за даље образовање срп. нар. учитеља и учитељица; Е. Ш. Одбори бачки и будимски позваће се да поднесу списак оних тамошњих дручних срп. народ. учитеља и учитељица, којима би било потребно да иду на овакав течај, а они учитељи и учитељице, за које су Е. Ш. Одбори јавили, да би требали на такав течај ићи, упозориће се, да се поправе и у своме школском раду бољи успех покажу, јер ће иначе безусловно морати о своме трошку ићи до године на такав течај. — Молба Богољуба Чонкића, учитеља у Жабљу, ради издавања декрета сталности, остављена је in suspenso до решења питања о јавности срп. вероисп. школе у Жабљу код кр. уг. министарства б. и ј. н. — Издани су декрети сталности: Ненаду Рајићу и Радовану Поповићу, срп. нар. учитељима у Ади, и Зорки Моротванковој, забавиљи у Молу. Уједно је поводом овог последњег случаја решено, да се и испити допуне за забавиље срп. вероисп. забавишта имају држати у време осталих испита у срп. учит. школама и то пред изаслаником Ш. С-а. — Поводом молбе Јована З. Медуровића,

срп. нар. учитеља у Турији, ради дозволе да може бити председник урбаријалног одбора за комасацију т. зв. њива, упитаће се Е. Ш. О. бачки: какав посао има речени учитељ овде обављати. — Дозвољено је Ђоки Михајловићу, Танасију Костићу и Кузману Миловановићу, срп. нар. учитељима у Новом Саду, да могу уређивати лист „Школски Одјек". — Пошто се на расписани стечај за професорско-катихетско место у срп. учит. школи пакрачкој није пријавило ниједно свештено лице, које има прописани катихетски испит за средње школе, остављен је на томе месту још за 1906./7. школску годину у својству суплента Јован Микић, свршени богослов из Мартинаца и досадашњи привр. супленат катихета у тој школи, а на крају 1906./7. школ. год. расписаће се на то место поново стечај. — Пошто се на расписани стечај на смрћу Петра Јовановића упражњено место професора за српски језик, историју и земљопис није пријавио ниједан такав кандидат, који има квалификацију за предавање свих тих предмета, пристављен је на то место у својству суплента и само за 1906./7. школ. годину Небојша Увалић, свршени филозоф из Лалића и бивши супленат-професор у срп. вел. гимназији новосадској. — Ради попуњења умировљењем Милеве Симићеве упражњеног места редовне учитељице за женски ручни рад, кућарство и друге сродне предмете у срп. вишој дев. школи у *Новом Саду* предложиће се срп. прав. црквено-школској општини ради избора: на првом месту: Видосава Летићева, учитељица женског ручног рада и кућарства у срп. учитељичкој школи сомборској; на другом месту: Емилија (Евгенија) удова Бошњак рођ. Кретеканић, оспособљена срп. нар. учитељица из Сегедина, а на трећем месту: Јулијана Максимовићева, оспособљена учитељица грађ. школа из Будимпеште, с тим, да изабрана има у року од две године дана стећи вишу квалификацију за дотичне предмете. — Ради попуњења умировљењем Катарине Петковићке упражњеног места редовне учитељице за женски ручни рад, кућарство и друге сродне предмете у срп. в. дев. школи у *Панчеву* предложиће се срп. прав. црквеношколској општини у Панчеву ради избора: на првом месту Мара Максимовићева из Мола, оспособљена учитељица грађ. школа и досадашња привр. учит. заменица у истој в. дев. школи; на другом месту: Јованка Дамјановићева, срп. нар. учитељица из Сомбора, а на трећем месту Даница Стојићева, срп. нар. учитељица у Мађар-Бољи у Барањи, с тим да на другом и трећем месту предложене молитељице имају у случају избора у року од две године дана стећи вишу квалификацију за дотичне предмете. — Ради попуњења одласком Исидоре Секулићеве упражњеног места редовне учитељице (учитеља) за математско-природне науке у срп. в. дев. школи у *Панчеву* предложиће се црквеношколској општини у Панчеву ради избора: на првом месту Мара Максимовићева, на другом месту Душан Јованов, проф. кандидат из Темишвара, а на трећем месту Коста Стојачић, оспособљени учитељ грађ. школа из Сомбора, с тим да Душан Јованов има у случају избора допунити своју квалификацију, а Коста Стојачић у року од две године дана стећи квалификацију за дотичне предмете. — Ради попуњења изборам Христифора Свирчевића за суплента у срп. учит. школи сомборској упражњеног места редовног учитеља за математско-природне науке у срп. в.

дев. школи у *Сомбору* предложиће се црквн. општини у Сомбору ради избора: на првом месту Душан Јованов, а за другом месту Коста Стојачић, а на трећем месту Душан Темеринац, свршени слушалац будимпештанског педагогија из Тителa и досадашњи привр. учит. заменик у реченој дев. школи и то за прву двојицу под условима у погледу квалификације као и за Панчево, а за Душана Темеринца као и за К. Стојачића. — Узети су на знање извештаји: гл. школ. референта и духовних повереника о испитима зрелости и учит. оспособљења у срп. учит. школама, епарх. школ. референата о обављеним инспекцијама срп. нар. школа, управа срп. виших девојачких и учитељских школа за 1905./6. школ. годину и т. д. — Рукописни састав Васиљија Бањанина, катихете срп. учит. школе у Карловцу, „Житија светих или значај заповједних празника прав. срп. цркве у митрополији Карловачкој" заједно са молбом његовом, да се по томе саставу може и надаље предавати у реченој школи у савезу са црквенословенским језиком, — издаће се претходно на стручну оцену и мишљење Вељи Миросављевићу, катихети срп. в. дев. школе новосадске. — Одбени су други петогодишњи доплатци од 200 К. годишње са 1. септембром 1906. год. професорима Јовану Кнежевићу у Пакрацу и Душану Радићу у Сомбору, а проф. Мити Калићу у Сомбору са истим даном пети петогодишњи доплатак. — Примљена је са 1. септембра 1906. год. оставка Радивоја Бикара на месту професора-катихете у српској учитељској школи сомборској, пошто је изабран и потврђен за срп. прав. пароха пештанског, те ће му се за његово десетогодишње одано, ревносно и успешно службовање изразити признање, а на његово место расписати стечај; у исто доба је одбијена његова молба, да се у случају његове смрти осигура његовој жени мировина а деци му васпитна припомоћ на рачун уплаћеног основног улога и десетогодишњих пристојаба у чиновничко-професорски мировински фонд, пошто се то противи §-у 7. тач. а.) уредбе о том фонду. — Дозвољено је Мирку Томовићу из Бос. Градишке, свршеном ученику III. разреда држ. гимназије у Сомбору, да се може по евентуално успешно положеном пријамном испиту уписати за редовног ученика у I. разред срп. учит. школе у Сомбору. — Одбијена је молба Славка Манојловића из Новог Сада, бив. приправника I. разреда срп. учит. школе сомборске, ради дозволе да може почетком 1906/7. школ. године приватно полагати испит из I. разреда и по евентуално успешно положеном испиту уписати се у II. разред. — Молба проф. збора срп. учитељичке школе у Сомбору ради донашања начелне одлуке, да ли се ученице те школе могу за време школ. године верити, као беспредметна метнута је међу списе. — Молбе сомборских приправника ради поделења стипендија из клирикално-школског фонда за 1906/7. школ. годину враћене су заједно са предлогом проф. збора управи срп. учит. школе у Сомбору с тим, да се поднесу почетком идуће школ. године, када ће моћи компетовати и нови приправници I. разреда. — Расписаће се стечај на једно стипендијско место у закладу Василија Теофановића за приправнике и приправнице срп. учит. школе у Сомбору са годишњих 500 К, а осим тога и на три припомоћи из исте закладе по 500 К за 1906/7. школску годину. — Одбијена

је молба Видосаве Летићеве, учитељице женског ручног рада и кућарства у срп. учит. школи у Сомбору, ради поделења награде за предавање немачког језика у 1905/6. школ. години. — Поводом умировљења Милеве Симићеве, учитељице у срп. в. дев. школи новосадској, изрећи ће јој се признање на тридесетдвогодишњем ревносном службовању. — Пријамни испит из мађарског језика за ученице из Хрватске и Славоније, које долазе први пут у срп. в. дев. школу новосадску, обуставиће се, а гл. школ. референту је поверено, да што пре сачини и школском савету поднесе предлог у погледу уважања курса за мађарски језик у тој школи. — Саопћиће се накнадно кр. уг. министарству б. и ј. н. одлука Ш. С-а, у ствари непосредног дописивања Е. Ш. О-а са министарством, „потпредседништва“ у Е. Ш. О-има и др. (Види бр. 5. „Школ. листа“ за 1906. год., стр. 225.) — Одбијена је молба Јелисавете удове Глибоњски из Сомбора ради доволе, да јој син Милан, који је свршио два разреда држ. гимназије сомборске, буде по евентуално успешно положеном пријамном испиту примљен у I. разред срп. учит. школе сомборске. — Позваће се стипендијски питомци Ш. С-а (осим Николе Радојевића), да Ш. С-у што пре приказу на увид школске сведобе од последњег школ. течаја. — Одбијена је молба Карла Дибличека, баштована срп. учит. школе у Карловцу, ради поделења своте за набавку баштованског оруђа. — Одбијена је молба Светозара Маноловића из Долова, свршн. приправника I. разреда срп. учит. школе сомборске, ради дозволе приватног полагања испита из II. разреда те школе. — Изнимно је због болести дозвољено полагање поправног испита из музике и математике Николи Прокићу из Дивоша, приправнику I. разреда срп. учит. школе пакрачке. — Дозвољено је Марији Алаги (римокат.), свршн ученици II. разреда сомборске римокатоличке више девојачке школе, да се може уписати у I. разред срп. учитељске школе сомборске. — Дозвољено је Симеони Вујковој из Жабља, бив. приправници IV. разреда срп. учит школе сомборске, да може без полагања разредног испита приступити испиту зрелости у срп. учит. школи у Карловцу, и управитељ ове школе позваће се, да има извршити ту одлуку. — Изречено је, да су све општине, које издржавају срп. веронеп. школу, дужне на трошак онога извора, из кога се школа издржава, најкасније до почетка сваке школ. године набавили све уџбенике, таблице и друге реквизите за дотичну школу и разделити их деци с тим, да м. школ. одбор може потпуно сиромашну школ. децу ослободити од плаћања тога, а од осталих покупити новац. (Види у овом броју напред наредбу под бр. Ш. С. 377/06. — Уред.) — Поводом тим, што је кр. школ. надзорник бачко-бодрошке жупаније на потпис послате му учитељске и учитељичке дипломе повратио управи срп. учит. школа у Сомбору с тим, да му се онда поново поднесу, када од кр. уг. министарства б. и ј. н. поновну инструкцију добије, да ли да их по оним новим, и министарству приказаним, бланкетима може потписати те и по саслушању подробног извештаја гл. школ. референта о тим испитима — решено је, да се Ш. С. обрати министарству журном притужбом, и молбом, да упути надзорника да дипломе потпише. — О што се испити ради коначног оспособљења учитеља и учитељица

срп. вероисп. основних школа на срп. учит. школи пакрачкој нису могли одржати крајем 1905/6. школ. године због доцкан обелодањене овопредметне објаве Ш. С-а и краткоће времена, — решено је да се ти испити изнимно овога пута одрже у септембру месецу 1906. год. (Види „званичну објаву“ Ш. С-а у овом броју „Школ. листа“ под бр. 389/06.) — На предлог г. Светозара Прибићевића, члана Ш. С-а, позват је гл. школ. референат, да важније ствари *писмено* реферише у седницама Ш. С-а. — Одбијен је уток Милане Кировић-Клее, срп. нар. учитељице у Вел. Бечкереку и потврђена нападнута одлука Е. Ш. О-а темишварског, којом је умировљењем Љубомира Маркова упражњена већа учитељска плаћа додељена најстаријем мушком учитељу Миливоју Бугарском, а утецатељица одбијена са својим захтевом, да се њој, као старијој по годинама службе, упитна плата додели.

Персоналија.

Чланови епархијског школског одбора Будимске дијецезе: председник: *Лукијан Богдановић*, епископ, референат: као и код Бачке; остали чланови, изабрани 6. (19.) априла о. г. свештеници: *Димитрије Рајић*, адм. пар. у Ст. Београду, *Светозар Боларић*, адм. парох. у Батосеку; учитељи: *Милош Десанчић*, Манш и *Алекса Михаљчић*, Пешта; световњаци: *Давид Бркић*, посједник, Мохач; *др. Никола Игњатовић*, одветник, Сент Андреја; *Лазар Крстић*, чиновник, Будимпешта; *Веселин Луца*, велепосједник, Помаз; *др. Младен Мађаревић*, престонички главни физик, Будимпешта; *Стеван Максимовић*, градоначелник, Сент-Андреја; *Лазар Плавшић*, учитељ, Качфалва; *Стеван В. Поповић*, управитељ Текелијанума, Будимпешта; *Иван Поповић*, гимн. професор, Будимпешта; *др. Лазар Рајић*, одветник, Мохач.

Читуља.

Недавно нам је умро један од врснијих наших учитеља, *Малеш Пејин* у Беодри, наскоро затим *Дафина Михајловићева*, једна од најагилнијих и најспособнијих учитељица, у Новом Саду, на сад и *Иванка Малешевићева*, заиста идеална учитељица у Сомбору, сви у цвету младости — а пре неки дан сахранисмо и вреднога Стевана Дамјановића из Ирига, члана архидијецезалног школског одбора.

Бог да им душу прости!

БЕЛЕШКЕ.

Међународна комисија учитељских удружења одржала је о Духовима о. г. у Монакову своју прву седницу на којој су статути углављени, пословни ред донесен, изабрано је члаништво, истакнуте су две теме за рад (о успеху наставе у народним школама разних земаља и о учитељској дотацији) и заказан наредни састанак за Париз о Ускрсу 1907. год. Чланом може бити свако народно учитељско удружење, само она удружења, која су под једном истом администрацијом, сматрају се за једнога члана и могу

само три изасланика шиљати заједно. Свако удружење плаћа својим изасланицима сав трошак. Осим тога доприноша за трошкове комисије 40 франака годишње и још један мали принос према броју својих чланова (по 2 сантима). Угарско учитељство заступао је на томе састанку уредник овог листа. А били су заступљени још чешки и бугарски учитељи, затим Енглеска, Холандија, Белгија, Француска, Луксенбург, а заступљени су били (иако још не као чланови) и немачки учитељи, — затим су изјавили своју солидарност Шпањолци, Норвежани и Американци из Чиле и Сједињених држава.

У исто време одржали су немачки учитељи (110 хиљада чланова) своју главну скупштину и осим неких научних радова претресали су питање о комуналним школама, о учитељицама.

Словеначки су учитељи решили да се, приликом конгреса српских учитеља уже и претресе питање о удружењу свих јужно-словенских учитеља. Састанку је иначе програм: А) *Учитељска скупштина.* 4. августа у 4 часа по подне конференција. 5. августа, скупштински рад са овим дневним редом: а) Отварање скупштине, б) Избор часништва, в) Извештај главног и надзорног одбора, г) Предлози, д) Предлози управа учитељских друштава и чланова учитељ. удружења. Ђ) Решење о буџету, е) Избор главног и надзорног одбора, ж) Затварање скупштине и раздавање споменице учитељ. удружења. — Б) *Конгрес српских учитеља.* 6. августа пре и после подне: а) Избор потребног броја председника, потпредседника и секретара за конгрес, б) Одлазак у цркву, в) Кратки реферати о стању основних школа у појединим српским покрајинама, г) Разговор о ступању у јачу везу свих српских учитеља ради ширења просвете у српском народу. У вече концерат. 7. августа разгледање Београда по парочитом распореду, поред пок. Гавриловићу и полагање венца пред спомеником његовим, који је подигло Учитељско Удружење на Калимегдану. После подне: Одлазак у Топчидер. У вече: представа у народном позоришту. 8. августа пре подне: продужење разгледања Београда и појединих културних установа. После подне: Излет лађом у околину Београда. У вече: банкет. — Београд, 15. априла 1906. год. Управа учитељског удружења". — О школама у земљама круне св. Стевана реферисаће уредник овог листа, који моли да се они, који желе ићи на конгрес, или њему или Главном Одбору учитељског удружења у Београду *одмах* пријаве. Они који су се до сада пријавили, полазе из Н. Сада железницом и то зором, у четири сата, на сам дан Преображења.

За вишу девојачку школу у Новом Саду укинути су пријемни испити за оне ученице, које нису у Угарској свршиле народну школу. Те ће за засебни курс у мађарском језику, који ће се обавити на њих завести, плаћати неку умерену школарину.

Поруке. Г. Срдану Увалићу, српском народном учитељу у Лалићу! Желите, да исправим извештај о седници Вашег среског учитељског збора, јер да Ви са неким Вашим једномишљеницима нисте били противни само том, што је главни школски референат, као представник српских народних школа, приликом јубиларне прославе поздравио патријарха Георгија, као председника Школског савета итд., него да сте били и томе противни, што је Ваш срез осим председника-референта још и бирани потпредседник заступао. Ја у томе не видим никакове разлике, тим мање, што ја не увиђам да за такав акт учтивости треба овлаштења од читавог збора, (а потпредседник је Ваш чак и имао овлаштења — од одбора).

ЗВАНИЧНИ ОГЛАСИ.

Ад Ш. С. 464./389. ех 1906.

ЗВАНИЧНА ОБЈАВА.

Пошто се испити ради дефинитивног оспособљења учитеља и учитељица срп. нар. школа на српској учитељској школи у Пакрацу крајем 1905./6. школске године због доцкан обелодањене овопредметне званичне објаве Школског савета и краткога рока нису могли одржати, одржаће се овакови испити изнимно овога пута у *септембру месецу 1906. год.* у српској учитељској школи пакрачкој — у колико се кандидати пријаве — те ће до даљег расположења овај испит моћи полагати и оне приправнице, које су у српској учитељичкој школи у Карловцу положиле с успехом испит зрелости.

О томе се знања и равнања ради обавештњују сви они кандидати и кандидаткиње, који ће желе подврћи овоме испиту, с том уједно напоменом, да ће дан испита и остало потребно објавити благовремено овомитрополијски главни Школски референат као председник испитнога поверенства за гореспомануте испите.

Из седнице срп. прав. нар. Школског савета, држане у Карловцима 3. (16.) јулија 1906. године.

Председништво
срп. прав. народног Школског савета.

Бр. Ад Г. Р. 64./6.

ОБЈАВА.

Дефинитивни учитељски и учитељички испит одржаће се у Пакрацу по молби неколицине пријављених кандидата а по решењу високославног Школског савета од 3. (16.) јулија о. г. бр. Ш. С. $\frac{444}{389}$ ех 1906. ове године *у јесењем року* у време, које ће се по стиглим молбеницама касније одредити и кандидатима до знања ставити. — Рок пријаве 1. (14.) септ. о. г.

У Карловцима дне 7. (20.) јулија 1906.

Ђорђе Поповић с. р.
главни шк. референат,
председник испитне комисије

45, 1—1,

ЗВАНИЧНИ ОГЛАС.

Дупликати наводно изгубљених учитељских диплома издати су под бр. 427/241. ех 1905/6. *Стефанији Лукићевој* (број дипломе 29. ех 1903.) и под бр. 448. ех 1905/6. *Милици Ползовићевој* (број дипломе 19. ех 1899.).

У Сомбору 26. јуна (9. јула) 1906.

Управа
српских народних учитељских школа.

Бр. Ш. 373/272. ех 1906. 42, 1—1.

ОБЈАВА.

Емилија Петров Обрадовић, бивша привремена срп. нар. учитељица у Нађфалу поднела је била уток на високосл. Шк. Савет против овдашњег решења бр. Ш. 40/зап. ех 1906., којом је иста разрешена учитељских дужности. У решењу тога утока донео је високосл. Шк. Савет ову одлуку: „И не упуштајући се у мериторни претрес горњи уток а limine одбити и једноставно га повратити утецатељици путем епарх. школ. одбора темишварског с тим, да овде нема места правноме леку, јер о привременим учитељицама у смислу Уредбе за српске нар. школе од 1872. год. решава коначно и правомоћно епарх. школски одбор.“

Пошто се утецатељица међувремено иселила у непознато место, то јој се горња висока одлука овим путем публикује.

Из седнице епарх. школског одбора, држане у Темишвару 22. јунија (5. јулија) 1906.

Георгије
епископ.

Број 56 ех 1906. Ш. О. п. 47. 44, 1—1.

ОБЈАВА.

У *интернат* српске учитељске школе пакрачке примиће се почетком школске 1906/7. године 60 питомаца.

Стан, постељу с постељином, огрјев и осветљење имаће најсиромашнији питомци бесплатно, а остали уз мјесечних 2 до 6 круна.

За прехрањивање (доручак, ручак и вечеру) плаћа сваки питомац мјесечно 20 круна, који износ може према приликама бити већи или мањи.

Пребивање у интернату скопчано је у правилу са прехрањивањем осим у напредним случајевима, вриједним особитога обзира, о чему се од случаја до случаја посебно рјешава.

Сваки питомац осим нужнога одијела има собом понијети 6 кошуља, 4 гаће, 4 пресвлакуше, 6 пари чарапа или обојака, 6 џепних марама, 4 пешкира, чешаљ, четкицу за зубе, четке за одијело и обућу.

Молбе управљене на епархијски школски одбор, а обложене пошљедњом школском свједоџбом, свједоџбом сиромаштва и изјавом родитеља, да ће приносе за стан и прехрањивање плаћати најдаље до 7-ога дана сваког мјесеца непосредно Старатељству интерната, имају се поднијети надзорнику интерната најдаље до 18/31. августа ог.

Из сједнице прав. срп. епархијског школског одбора у Пакрацу, 22. јуна (5. јула) 1906. држане.

Предсједништво

55, 1—1 ШКОЛСКА ОБЈАВА.

У српској учитељској школи пакрачкој почеће школска година 1906./7. дана 19. августа (1. септ. по нов. кал.) о. г.

Приправници ће се уписивати 18. (31.) августа од 9—12 сати пре подне. Поправни испити одржаће се 19. и 21. августа (1. и 3. септембра по нов. кал.) После 28. августа (10. септ.) неће моћи нико бити примљен у школу без посебне дозволе вис. Школског савета.

У I. разред ове учитељске школе могу ступити они младићи, Срби православне вере, који докажу:

а.) крштеним писмом, да су навршили 15. годину живота;

б.) лечничким сведочанством, да су потпуно здрави и нарочито, да немају очне болести трахома;

в.) школском сведоџбом да су с успехом свршили четири разреда гимназије, реалне гимназије или осам разреда грађанске (више пучке) школе.

При упису има сваки ученик да плати 4. круне за лекове.

Ученици, који желе добити стан у овдашњет интернату, ваља да после уписа предаду Старатељству интерната молбенице, упућене славном епархијском школском одбору Пакрачком, а ученици, који желе добити стипендије из народних фондова, треба да управитељу предаду молбенице, упућене високославном Школском савету у Карловцима.

У Пакрацу 14. (27.) јулија 1906.

Управа срп. учитељске школе.

Ад Ш. С. 463.368. ех 1906. 53, 1—1

СТЕЧАЈ.

Расписује се стечај ради попуњења *једног* упражњеног *питомачког места* у стипендијској закладе Василија *Теофановића*, основаној пок. Александром Теофановићем из Будимпеште, а исто тако и на *три једногодишње припомоћи* за 1906./7. школску годину из исте закладе, за ученике и ученице српске учитељске односно учитељичке школе *сомборске*.

Стипендија а свака припомоћ износи 50 круна месечно или 500 круна на школску годину.

Стеченици (стеченице), без обзира на место рођења, морају исправно доказати, да су Срби (Српкиње) православне вере, да су сиромашнога стања, да су здрави и крављим богињама накалемљени.

Првенство имају они сродници тестаторови, који исправно докажу, да су у правој линији потомци деде тестаторова Данила Теофановића из Крњаје, било у мушкој, било у женској му лози. Ако се два сродника пријаве, првенство има ближи. Ако се пак више сродника пријаве, који су у истом степену род с тестаторовим дедом, то ће се приход од главнице на исте поделити, без обзира хоће ли тиме поједина стипендија изнети 500 круна годишње. Само ако рођаци не би цео приход исцрпли, имаће права на стипендију и други кандидати.

Молбенице ваља упутити и поднети срп. прав. нар. Школском савету у Карловцима најдуже до *Преображења, 6. (19.) августа 1906. године*, а приложити треба уз исту осим горњих исправа о народности и вери, имовном и здравственом стању евентуално сродству, још и школске сведоџбе од последње школске године, и уједно треба у

молбеници навести, камо да се достави овопредметна одлука са односним списима.

Из седнице срп. прав. нар. Школског савета, држане у Карловцима 3. (16.) јулија 1906. године.

Председништво
срп. прав. нар. Школског савета.

55, 1—1. **СТЕЧАЈ.**

Панчевачка срп. прав. црквена општина овим расписује стечај на једно питомачко место за учитељског приправника из закладе Јулијане Георгијевићке и Арсенија Никића од годишњих 240 круна.

Стипендију ову може добити ученик српске народности и православне вере, који је здрав, а сиромашног је стања, који се добро учи, а при том је примерног моралног владања, и који се спрема у приправничком заводу за учитеља српске вероисповедне школе.

Молбеници ваља прикључити школску и лечничку сведоџбу са сведоџбом о сиромаштву и од парохијског звања о моралном владању, и има се поднети српској правосл. црквеној општини у Панчеву до 6. (19.) августа о. г.

Панчево, 11. јула 1906.

Пред едништво
срп. прав. црк. општине.

Ад. Ш. С. 407./361. ех 1906. 49, 1—1.

СТЕЧАЈ.

Ради попуњења упражњеног *професорско катихетског места у српској учитељској школи сомборској* отвара се стечај.

Катихета ће имати дужности предавати вероиауку, црквено појање и црквено-словенски језик, а према приликама и други који наставни предмет тако, да испуни седмично 20 часова.

На ово место могу компетовати Срби православне вере, који су успешно свршили науке у православној богословији, ну првенство ће имати оно свештено лице, које је уредбом прав. срп. св. архијерејског синода од 21. септембра 1895. бр. М. 618|Син. 33. ех 1895. за средње школе прописани вероучитељски испит оспособљења с успехом положио. За случај, ако таковних оспособљених компетената не би било, имаће дотични постављени за годину дана положити горњом уредбом прописани вероучитељски испит.

Оспособљени ће се катихета у смислу Уредбе за српске народне школе од 1872. год. сматрати на две године дана службовања као привремено постављен, а супленат се уопће поставља у привременом својству.

С горњим је местом скопчана годишња плата од 2000 круна и 10% исте плате у име станарине; после сваких пет година успешне непрекидне службе годишња повишица од 200 К, а после 30 год. службовања мировина у износу постигнуте плате. Ако постављени

није у горњем смислу потпуно оспособљен. имаће суплентску плату од годишњих 1600 круна.

Молленице своје, којима се имају приложити: крсни лист, сведочанство о свршеним наукама и односно о религиозно-моралном владању ваља да компетенти поднесу срп. прав. народном Школском савету најдуже *до Преображења 6./19. августа 1906. године.*

Из седнице срп. прав. нар. Школског савета, држане у Карловцима 3./16. јулија 1906. године.

Председништво

срп. прав. нар. Школског савета.

52, 1—1

СТЕЧАЈ.

Ради попуњења места привремене приватне учитељице за немачку и односно српску конверзацију на српској вишој девојачкој школи у Панчеву овим се расписује стечај.

Компетенткиње имају доказати, да су Српкиње православне вере, да су испитане и оспособљене учитељице и да потпуно владају српским и немачким језиком.

У дужност изабране спадаће да у 16 седмичних часова по прописаном плану води српске разговоре у I. и II., а немачке у III. и и IV. разреду.

Плата је 720 К годишње.

Рок стечају је до 28. јулија (10. августа) т. г.

Ваљано инструисане молбенице имају се поднети месном школском одбору у Панчеву.

Из седнице месног школског одбора у Панчеву, држане 3. (16.) јулија године 1906.

Милан Мандровић
перовођа.

Лука Поповић, парох
потпредседник.

III. 357/296. ex 1906. 50, 1—1

СТЕЧАЈ.

Овим се расписује стечај на више привремених учитељских места у епархији темишварској, која се за школ. год. 1906/7. можда неће моћи стално попунити. На иста места могу компетовати Срби и Српкиње правосл. вере, који имају учитељско оспособљење, или су свршили учитељску (учитељичку) школу у Сомбору. Рок стечају је 8. (21.) августа 1906. год. Молбе ове врсте примаће ова епархијска власт у течају целе 1906/7. год. те ће према потреби удовољавати.

Из седнице епарх. школ. одбора држане у Темишвару 22. јуна (5. јула) 1906.

Председништво.

Ad бр. E. 1176. 1179. III. 69. ex 1906. 41, 1—2.

СТЕЧАЈ.

У колико се не буду могла попунити сва упражњена учитељска

места у вршачкој епархији стално, требаће нека места привремено попунити.

Позивају се сви они учитељи и учитељице, који би желели које место привремено заузети, да се инструираним молбама тога ради на потписани одбор обрате.

Рок подношењу молбе је до 8. (21.) августа 1906. год. а молбе се могу и иначе преко целе године подносити, те ће се према потреби у обзир узимати.

У Вршцу, 4. (17.) јулија 1906.

Епарх. школ. одбор.

43, 3—1

СТЕЧАЈ.

На новоустановљеној српској народној (вероисповедној аутономној школи у *Дању* потребна су *два учитеља* и *једна учитељица*.

Плата оног учитеља кога скупштана изабере за управитеља, док ту дужност вршио буде:

1.) редовне плате 800 К годишње;

2.) у име повторне и шегртске школе 100 К;

3.) као управитељски доплатак 100 К у коју своту му је урачунат и писаћи паушал;

4.) по прилици 7 старих (по 2000□ хв.) ораће земље, на коју за сада властелинство порез и друге трошкове плаћа, но за случај да властелинство престане плаћати порез и остале трошкове, тада ће учитељ дужан бити сам то сносити. Примећује се изрично, да учитељ нема права на пашњачку компетенцију, пошто исту придржава црквена општина за умножење месне школске благајне;

5.) стан у школском здању, састојећи се из две собе са предсобљем, кујном, смочницом, подрумом и 400□ хв. баште у школском врту;

6.) огрев од меканих дрва колико је год потребно;

7.) после сваке навршене петогодишње успешне службе 100 К тако званог петогодишњег доплатка.

Плата другог учитеља следећа је:

1.) редовна плата 800 К годишње;

2.) у име повторне и шегртске школе 100 К;

3.) у име писаћег паушала 20 К;

4.) по прилици 7 старих (2000 хв.) ораће земље са истим условима као и код учитеља-управитеља гледе пореза и пашњака;

5.) у име станарине и одштете за башту 200 К годишње;

6.) у име огрева 80 К годишње;

7.) након сваке навршене петогодишње успешне службе 100 К тако званог петогодишњег доплатка.

Плата учитељице следећа је:

1.) редовита плата 800 К годишње;

2.) у име повторне и шегртске школе 100 К;

3.) у име писаћег паушала 20 К;

4.) у име станарине и одштете за башту 200 К годишње;

5.) у име огрева 80 К годишње;

6.) након сваке навршене петогодишње успешне службе 100 К такозваног петогодишњег доплатка.

Берива овде назначена издаваће редовно српска православна црквена општина — Изабрани учитељи и учитељица имаће предавати све оне предмете које школска уредба прописује и то у оним разредима које им месни школски одбор додели.

Гледе појања у цркви и обучавања деце школске у црквеном појању учиниће распоред месни школски одбор.

Од погреба имаће учитељ, којем буде додељено обучавање деце у црквеном појању, 2 К ако позван буде, а од парастоса 1 К.

Подједно се примећује да ће црквена општина, кад јој буде могуће, установити и четврто учитељско место, а дотле се имају сви школски способњаци разделити онако како школски одбор за сходно пронађе.

Молбе са потребним прилозима имају се најдаље до конца јула по старом календару председништву школског одбора поднети, но свакако имаће првенство они компетенти који се и лично пријаве пошто је ова црквена општина рада да поред ваљаног учитеља и доброг црквеног појца добије.

У Дању 2. јула 1906.

Матија Кикановић

председник месног школског одбора.

56, 1—1. **СТЕЧАЈ.**

На ново установљено учитељско место срп. основне треће школе у Св. Петру (Торонт. ж.) овим се ради сталног попуњења стечај расписује.

Плата је годишња 800 круна, за прва 60 круна, за писаћи паушал 20 круна, 100 круна годишње за станарину док општина не подигне који ће се одма спролећа 1907. год. зидати, а после леп стан са три патосане собе, кујне, коморе штале и 400 □ баште. 50 круна за перовођство и рачуновођство за које ће бити учитељ дужан све послове око перовођства отправљати, и сламе преко зиме колико устреба. Новоизабрани учитељ предаваће у оним разредима које му м. школ. одбор додели, осим тога ће бити дужан на левој певници недељом и празником, као и о великом ускршњем на јутрење и прећеосв. служби средом и петком долазити и појати. Рок стечаја 20 август. (2 септ.) о. г. у који дан ће се и избор обавити. Новоизабрани заузеће своје место одма, и жели је да се компетенти лично прикажу. —

Из седнице месног школ. одбора држане у Св. Петру 16/23. јула 1906. године.

Симеон Путник
перовођа.

Јова Лаић
председник школ. одбора.

61, 1—2. **СТЕЧАЈ.**

На упражњено *учитељско* и *новоустановљено учитељичко место* срп. вероисповедне школе у Бочару.

Плата учитељу је 800. (300 кр. добија из благајне црквене општине Бочарске, а 500 кр. из благајне народних фондова); за повторну школу 80. кр. у име паушала 20 кр. од погреба где позван буде 1. кр. једну башту ван села 800 □. на коју учитељ порезу и све остале јавне терете плаћа, огрева, сламе колико треба, законом прописани стан у нарави, и петогодишњи доплатак од 100 кр.

Плата учитељици је 750 кр. за повторну школу 80 кр. у име паушала 20 кр. у име станарине 100. огрева сламе колико треба; прописани петогодишњи доплатак.

Молбенице ваља слати потписаном председништву до 15. 28. августа 1906. год.

У Бочару (Bocsár, Torontál megye) 16. 29. јула 1906.

Председништво

месног школског одбора.

40, 2–1. СТЕЧАЈ.

Ради сталног попуњења учитељског места у Гаду, овим се стечај расписује. — Плата је учитељска следећа: 600 К у готовом месечно у напред, 3 к јутра ораће земље и 1 к јутро сенокоса, на које учитељ плаћа држ. порезу, 3 хвата тврдих (цепаница) дрва за своју личну потребу. На расположењу му стоје 4 годишња подвоза и шк. послужитељ за ношење воде двапут дневно преко целе године. У име писаћег прибора 20 К. — За састављање годишњег црквр. рачуна 10 К. — Ако је перовођа. и за то 10 К. — Стан у нарави са баштом. Од укопа где позван буде 1 К. — Дужности су прописане шк. уредбом од 1872. год.

Рок стечаја и дан избора је Преображење Господње.

Желети је, да молитељи лично се пријаве.

Компетовати могу само потпуно оспособљени учитељи.

Из седнице месног шк. одбора у Гаду на Петров дан 1906. год.

Јован Симић
срп. нар. учитељ.

Светозар Живојинов
председник.

46, 1 -1 СТЕЧАЈ.

На српској народној вероисповедној школи у *Мунари* овим се расписује стечај за учитеља.

Плаћа је истоме: 1000 круна у готову новцу; 80 круна за пофторну школу; стан по пропису са баштом и огревом; 20 круна у име писаћег паушала.

Првенство имају они, који су ожењени и у том случају госпођи учитељевој повериће се предавање женског ручног рада са примереном наградом.

Дужности су учитељеве, које прописује школска Уредба од 1872. год., осим дужности појања у цркви. Будући да у месту нема

цркве, изабрани учитељ биће дужан при лепом времену водити децу у оближњи св. храм манастира Бездина на литургију.

Рок стечају до Вел. Госпојине о. г.

Компетенти нека своје добро снабдевене молбе управе до горњега рока на потписану управу манастира Бездина.

У Бездину, 1./14. јула 1906. год.

Управа манастира Бездина.

47, 1—1

СТЕЧАЈ.

На упражњено *учитељско* место овим се отвара стечај. Учитељска плата 800 круна, за поФторну школу 80 круна, 4 □ метера тврдих дрва, врло леп стан са баштом, а од погреба где буде позван 1 круну.

Дужности су прописане школском Уредбом од 1872. год. Учитељу у дужност спада да при сваком богослужењу поји и децу појању обучава.

Рок стечаја је 6/19 августа т. г. а истог дана на Преображење ће се и избор обавити. Компетенти имају своје молбенице истоме одбору послати а и лично се представити.

Из одборске школске седнице у *Потпорњу* 8 Јула 1906 држане.

Доброслав Рајић
перовођа.

Ђока Лазић
председник.

Бр. 60. Ш. О. 1906. 48, 3—1

СТЕЧАЈ.

У смислу решења месног срп. школског одбора од 6./19. јула 1906. год. бр. 60. овим се расписује стечај на једно *учитељичко* место на срп. нар. вероисповедним школама у *Вел. Кикинди*.

Са овиа местом скопчана је годишња плата од 1100 К. и 400 К. у име накнаде за станарину.

Компетенткиње имају да докажу, да су Српкиње православне вере и да су свршиле срп. учитељичку школу у Сомбору.

Дужности су прописане школском уредбом

Потписани школски одбор задржава себи право, да према потреби додели разред изабраној учитељици.

Рок стечају траје шест недеља од дана првог увртења у „Школском Листу".

Молбенице са нужним сведоџбама ваља поднети потписаном председништву.

Из седнице месног српског школског одбора, држане у Вел. Кикинди 6/19. јула 1906. год.

Алекса Баковљев
перовођа.

Др. Паја Симић
председник.

51, 3—1

СТЕЧАЈ

Православна српска црквено-школска општина у Хрњакову, расписује стечај на упражњено учитељско место.

Учитељска плата је:

1.) 600 К. у готовом новцу, коју учитељ месечно у напред прима.

2.) 120 К из благајнице сл. епарх фонда темишварског, коју ће свету оспособљени учитељ у четвoромесечним оброцима у напред примати.

3.) 3 (три) јутра ливаде сенокоса на коју учитељ све терете плаћа.

4.) 20 К писаћег паушала за школске потребе.

5.) 24 метери тврдих дрва за огрев учитељу и за школу.

6.) Од сахране, где позван буде, 1 К.

7.) Стан у нарави, који се састоји из 2 собе, кујне, штале и баште.

8.) У име перовођства и рачуновођства 40 К.

Првенство имају они молитељи, који знају румунски.

Дужности су учитељеве прописане школском уредбом од 1872. год.; даље учитељ је дужан у цркви за десном певницом појати.

Рок стечаја је Преображење, када ће се и избор одржати.

Из седнице месног школског одбора, држане у Хрњакову (Aganyág-Temes m.) 9. (22.) јула. 1906.

Стеван Ст. Симић
перовођа.

Пантелија Богдан
председник.

57, 1–1. **СТЕЧАЈ.***

На, смрћу Малеша Пејином, упражњено учитељско место при срп. нар. основној школи у *Беодри*, расписује се овим стечај. Учитељска берива су следећа: 632 (шест стотина, тридесет и две) или 552 (пет стотина, педесет и две) круне од срп. црквб. општине (која ће од ових двеју свота бити, зависи од решења сл. епарх. шк. одбора у Темишвару); 340 (три стотине и четрдесет) круна од месне политичке општине у име депутата; 20 (двадесет) круна у име писаћег паушала; даље уживање учитељ 3 катастр. јутра и 1154 □ добре земље, и ½ јутра леје остаје на ту цељ; све терете на ову земљу сноси учитељ сам. Осим овога уживаће леп и удобан стан, а уз стан 360 □ баште; и зимски огрев у слами према потреби. Плату у новцу прима учитељ редовно у напред на почетку сваког месеца.

Дужности су следеће: савестан рад у додељеним му разредима; држање повторне школе; вршење појачке дужности у десној певници, и учење појања са школском децом.

Компетовати могу само они који су свршили срп. нар. учит. школу у Сомбору, и који су према §. 58. II. школске Уредбе од 1872. г. оспособљени за учитеља у срп. нар. школама. — Рок стечају је *до 22 јула по ст. кал. закључно*; а избор ће се одржати 23. јула (5 августа) 1906. Изабрани учитељ има заузети своје место најдуже до 30. августа по нов. кал.

Из седнице школ. одбора срп. правосл. црквене општине у Беодри (Torontal m.)

Стеван Бенин
прив. учитељ и перовођа.

Шандор Маћош
председник

* Првашњи „стечај" који је штампан у 5. бр „Школског листа", у „Застави" и „Бранику", измењен је у неким стварима од сл. епарх. шк. одбора Темишварског, те овај тако измењени стечај, има се сматрати као званичан и правоваљан. — *Горњи.*

58, 1—1. **СТЕЧАЈ.**

У смислу решења месн. школског одбора, а одобрењем славног епарх. школског одбора 5/21. јулија о. г. Ад. бр. Ш. 536. ех 1906., расписује се стечај за учитеља, на српској народној школи у Ђиру.

Основна годишња плата је 600 круна (и то: 272 круне као припомоћ из епархијског школ. фонда, 328 круна од црквене општине), 80 круна у име повторне школе, 20 круна за писаћи прибор 2 хвата тврдих дрва, слободан стан са баштом.

Дужности су прописане школском Уредбом од 1872 г.

Компетовати могу само прописно оспособљени.

Рок стечају је Велика Госпојина, када ће се и избор обавити.

Молбенице треба слати месном школском одбору. —

Из седнице месног школског одбора у Ђиру, 2. јулија 1906 г.

Школски Одбор.

59, 2—1. **СТЕЧАЈ.**

Ради попуњења учитељског места на српској народној школи у Парцу, Тамишка жупанија.

Са истим местом плаћа учитељу је следећа:

1.) 600 круна у готовом новцу, коју учитељ месечно унапред прима;

2.) 80 круна за повторну школу:

3.) 20 круна за перовођство:

4.) 10 круна паушал:

5.) 6 метера тврдих дрва за своју потребу:

6.) Слободан стан с баштом од 1000□ хвати.

Дужности су одређене шк. Уредбом од 1872. год. и у дужности му спада децу црквеном појању обучавати и недељом и празником за десном певницом појање држати.

Рок је избору 6. августа п. ст. к. на Преображење господње. Првенство имају они који се лично пријавили буду.

Из седнице срп. мес. школ. одбора у Парцу 9. (22) маја 1906 г.

Ваја Поповић
школског одбора председник.

60, 1—1. **СТЕЧАЈ.**

Расписује се стечај за учитеља на српској народној школи у Кнезу. Плата је следећа:

1.) 800, круна за коју је дужан и повторну школу држати. и при црквеним седницама перо водити и црквеношколске рачуне сачинити.

2.) стан од две лепе патосане собе, кујном, шпајзом, и другим потребама:

3.) два хвата тврдих дрва, и сламе колико год учитељу потребовало буде.

4.) 10 круна паушала и званичне коверте по потреби.

5.) башта од 233. □ хвати изван села, и једна башта код школе.

Речену плату добиваће изабрани учитељ у месечним оброцима у напред из школеке благајне.

Дужности су учитеља високоцењеном школском Уредбом од 1872. године прописане, којих се имаде строго држати, и при свима богослуженьима у светој цркви за десној певници појати, и децу у црквеном појању обучавати.

Компетенти имају своје ваљано инструиране молбенице са прилогом своје учитељске сведоџбе послати на председништво срп. прав. црквене општине до укључиво 20. августа по старом календару, када ће се и избор обавити.

У Кнезу 11. 24. јуна 1906.

Влада Ракић
школски председник.

Васа Николић
црквени председник.

Хаџи Арсеније Јеремић
јеромонах и админ. парохије као привремени поповођа.

---

23 3—2

СТЕЧАЈ.

На упражњено учитељско место овим се отвара стечај. Учитељска плата 800 круна, за повторну школу 80 круна, у име огрева 100 круна, којим је учитељ дужан и школу грејати, стан у нарави, у име паушала 20 круна. Даље ће учитељ уживати $1^1/_2$ ланца оранће земље и 3 ланца ливаде на коју ће земљу и порезу плаћати. Дужности су прописане школском уредбом од 1872. г.; даље је учитељ дужан у св. цркви појати.

Рок стечају је шест недеља рачунајући од дана првог уврштења овог стечаја у званичном „Школском листу".

Из седнице школ. одбора држане у *Боки* 5. (18.) јуна 1906. год.

Мата Субић
председник школ. одбора.

32, 3—2

СТЕЧАЈ.

Отвара се стечај на једно овде новоустановљено учитељичко место и то у „*Средишту*" с којим је скопчана плата од 800 кр. редовне плате, 200 кр. станарине или стан у нарави, 50 кр., за башту, 80 кр. за школски огрев, 100 кр. за лични огрев учитељици, 20 кр. за писаћи прибор, 50 кр. за чишћење школе, и уз ово још пет пута петогодишњи доплатак од 100 круна.

Плату и станарину односно и награду за повторну школу примаће из благајне срп. црквене општине у месечним а паушал у износу од 300 кр. у полугодишњим оброцима и то 1. септембра и 1. фебруара.

Новопзабрана имаће предавати у разредима, које јој месни школски одбор додели, све оне предмете, које школска уредба од 17. јула 1872. год. и дисциплинарна правила од 1876. године прописују.

Компетенткиње нека своје ваљано инструјисане молбенице потписаноме председништву поднесу у току шест недеља рачунајући од првог увртења овога стечаја у „Школском Листу".

Желети је, да се компетенткиње лично прикажу.

У *Сентомашу* 21. јуна (4. јула) 1906.

Председништво
месног школског одбора.

30, 3–2. **СТЕЧАЈ.**

Отвара се стечај на једно овде упражњено учитељско место у „*Туку*" с којим је скопчана плата од 800 кр. у готовом, за огрев 240 кр., за чишћење 100 кр., за пашњак 100 кр., за писаћи прибор 20 кр., за повторну школу 40 кр., стан у нарави и уз ово још пет пута петогодишњи доплатак од 100 кр.

Све ово новоизабрани примаће из благајне месне политичне општине. У име допуне пак ове плате, има, новоизабрани добивати 318 кр.* из благајне црквене општине у месечним оброцима.

Новоизабрани имаће предавати у разредима, које му месни школски одбор додели, све оне предмете, које школска уредба од године 1872. 17. јула и дисциплинарна правила од године 1876. прописују; наглашује се, да децу црквеном пјенију учи, као и остали овдашњи учитељи, са децом у цркви поји, а за певницом појачку дужност да врши.

Компетенти нека своје ваљано инструјисане молбенице потписаноме председништву поднесу у току шест недеља рачунајући од првог увртења овога стечаја у „Школском Листу".

Желети је, да се компетенти лично прикажу и у цркви поје.

У Сентомашу 21. јуна (4. јула) 1906.

Председништво
месног школског одбора.

* У 5 броју „Школ. Листа" погрешно стоји 418 а треба 318 К, што се овим исправља.

31, 3–2 **СТЕЧАЈ.**

Отвара се стечај на једно овде новоустановљено учитељичко место и то на „*Учитељу* с којим је скопчана плата од 800 кр. редовне плате, 200 кр. станарине или стан у нарави, 50 кр. за башту, 80 кр. за школски огрев, 100 кр. за лични огрев учитељици, 20 кр. за писаћи прибор, 50 кр. за чишћење школе, и уз ово још пет пута петогодишњи доплатак од 100 круна.

Плату и станарину односно и награду за повторну школу примаће из благајне срп. црквене општине у месечним а паушал у износу од 300 кр. у полугодишњим оброцима и то 1. септембра и 1 Фебруара.

Новоизабрана имаће предавати у разредима, које јој месни

школски одбор додели, све оне предмете, које школска уредба од 17. јула 1872 год. и дисциплинарна правила од године 1876. прописују.

Компетенткиње нека своје ваљано инструјисане молбенице потписаноме председништву поднесу у току шест недеља, рачунајући од првог увртења овога стечаја у „Школском Листу".

Желети је, да се компетенткиње лично прикажу.

У Сентомашу 21. јуна (4. јула) 1906.

Председништво.

месног школског одбора.

33, 3-2

СТЕЧАЈ.

Отвара се стечај на једно овде новоустановљено учитељичко место и то у „*Туку*" с којим је скопчана плата од 800 кр. редовне плате, 200 кр. станарине, или стан у нарави, 50 кр. за башту, 80 кр. за школски огрев, 100 круна за лични огрев учитељици, 20 кр. за писаћи прибор, 50 кр. за чишћење школе и уз ово још пет пута петогодишњи доплатак од 100 круна.

Плату и станарину односно и награду за повторну школу примаће из благајне срп. црквене општине у месечним а паушал у износу од 300 кр. у полугодишњим оброцима и то 1. септембра и 1. фебруара.

Новоизабрана имаће предавати у разредима, које јој месни школски одбор додели, све оне предмете, које школска уредба од 17. јула 1872. год. и дисциплинарна правила од године 1876. прописују.

Компетенткиње нека своје ваљано инструисање молбенице потписаноме председништву поднесу у току од шест недеља рачунајући од првог увртења овога стечаја у „Школском Листу".

Желети је, да се компетенткиње лично прикажу.

У Сентомашу 21. јуна 4. јула 1906.

Председништво

месног школског одбора.

34, 3-2

СТЕЧАЈ.

Расписује се стечај ради сталног попуњења једног *учитељичког* места у срп. правосл. црквеној општини у *Бегечу*.

Дужности су одређене школ. уредбом од 1872. год. и наредбама школ. власти.

Са овим учитељичким местом скопчана је ова плата: за редовну школу 600 К., за пофторну школу 80 К., за писаћи прибор 10 К., два хвата тврдих дрва и дрва за грејање собе где учитељица живи, колико јој је потребно, стан са потребним стајама и баштом и једна купусара башта од 178□ хв. ван села на коју има учитељица све терете да сноси.

Рок стечају је 5. (18.) августа 1906. год. Молбенице треба слати месном школском одбору.

Из седнице месног школског одбора срп. прав. црквене општине у Бегечу (п. п. Ст. Фугог) 11. (24.) јуна 1906. год.

Урош Дрндарски
перовођа.

Владимир Цвејин
председ. школ. одбора.

---

24 2—2

СТЕЧАЈ.

На срп. вероисповедној основној школи у Торњи (чанадска жупанија) упражњено је учитељско место.

Са истим местом скопчана је плата од 700 К., од којих изабрани 600 К из срп. народ. црквених фондова прима а осталих 100 К из школске благајне; за повторну школу 80 К., у име огрева 2 хвата тврдих дрва са подвозом, за перовођство и рачуновођство 20 К., у име паушала 10 К и 2 К од укопа, где позван буде.

Изабрани учитељ уживаће стан у нарави, који се састоји: из 2 собе, кујне, шупе и шпајза, једна башта 300□ код школе, $2,\frac{550}{1000}$ ј. добре оране земље на коју учитељ како државни порез тако исто и општински намет сносити има. Примећује се да иста оранича годишње доноси од закупа 120 К.

Изабрани учитељ имаће све школском Уредбом прописане предмете у школи предавати и децу појању учити. Осим тога у дужност ће му спадати при сваком богослужењу редовно у цркву долазити и десну певницу држати. Уз часни пост ускршњи средом и петком дужан ће бити на пређеосвећену долазити и појати.

Рок пријаве траје до 20. јула по ст. кал. Новоизабрани учитељ место заузима почетком школске године.

Из седнице школског одбора срп. православне општине у *Торњи* 23. маја 1906. год.

Жива Ст Глувак
преде. школ. одбора.

36, 2—2

СТЕЧАЈ.

На упражњено учитељско и учитељичко место срп. вероисповедне основне школе у *Станчеву*.

Учитељска плата је 600 круна, за пофторну школу 6 данаца оране земље на коју земљу ће учитељ порезу плаћати, у име паушала 20 круна, 16 мет. тврдих дрва само за учитељски стан и стан у парави са баштом.

Дужности су прописане школском уредбом од 1872. Учитељ је дужан у цркви појати и децу у црквеном појању обучавати. Општина жели да се компетенти о своме трошку лично пријаве.

Учитељичина плата је 600 круна и у име паушала 20 круна, 16 мет. тврдих дрва само за учитељичин стан и стан у нарави без баште.

Дужности су пропсане школском ур дбом од 1872. — Осим тога учитељица је дужна и ручни рад деци предавати.

Компетовати могу они Срби и Српкиње православне вере, који имају оспособљење у смислу §§. 58 и 61 школске уредбе од 1872.

Молбенице ваља на месни школ. одбор до Преображења послати, којега ће се дана и избор одржати.

Из седнице месног школ. одбора, држане у Станчеву 1124. јуна 1906. године

Душанија Димитријевић
перовођа.

Танасије Ђуричин
председник.

---

37. 3—2

СТЕЧАЈ

на српској вероисповедној мешовитој четвороразредној школи у Соки са следећом плаћом:

600 кр. за редовну школу. 80 кр. за иоуктор. школу 20 кр. паушала, 1 кр. од иогреба где буде звао, 40 штура од шарастоса. 3 лана ораће земље, од којих је учитељ дужан све терете на земљу плаћати; *5 хв. дрва од којих ће се и школа грејати.* Стан у парави *и башту од 400 хвати:*

Рок је Преображење 1906. г.

Дужности су учитеља: школског закона од 1872 год. држати се, при свима богослужењима недељним и празничним у певници појати а такође и школску децу обучавати.

Сви они компетенти, који би желили ово место заузети, имали би најдаље до означеног рока своје добро инструиране молбенице на месни школ. одбор послати.

У Соки 23 јуна (5 јула) 1906.

Ж. Марковић
перовођа.

Совра Васић
председник.

„Школски лист" излази после сваке седнице Школског савета и у месечним (односно у јуну-августу полумесечним) роковима између седница, годишње, 12—13 пута на по 4, годишње на 50 табака. Претплата износи 12 К годишње а шиље се Администрацији Школског листа у Карловцима (Срем). Приправници, затим српски народни учитељи, па и општине без вероисповедних кола плаћају (колико фонд Школског листа дозвољава) половину цене.

Званични огласи стају 10 крува кад се три пута, 8 када два пута, а 6 кад се само један пут увршћују. Други огласи по ¼ стране исто толико. — Вересије ни за огласе ни за претплату нема. — Рекламација се прима најкасније 8 дана по изласку наредног броја. После стаје свака свеска 1 К.

У Карловцима о св. Илији 1906. Ђорђе Поповић, уредник.

Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима 1906.—428

ЗВАНИЧНЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ.

XXII. Наредба Школског савета упућена епархијским школским одборима о расписивању стечајева и попуњавању упражњених учитељских места.

66. *Ад. Ш. С. бр. 282.|6.*

Поводом једног конкретног случаја упућује се славној пети на темељу одлуке Школскога савета од долеозначенога дана и под горњим бројем поново, да строго настоји да се §. 67. Уредбе за српске народне школе од 1872. године извршава, т. ј. да се на свако упражњено учитељско место у срп. нар. школама одмах стечај распише тако, да се на она места, на која се не пријави оспособљена снага, има крајем сваке школске године све дотле стечај расписивати, док се таково оспособљено лице не пријави с тим, да дотле има епархијски школски одбор такова места од године до године помоћницима (замеником) односно помоћницама (заменицама) попуњавати као и с тим, да ће се таковим срп. прав. црквеним општинама, које уживају припомоћ из св. савског фонда за издржавање школе, те које немају 30 за свакидашњу школу обавезне деце а не нађе се оспособљена мушка снага, такова припомоћ одузети.

Из седнице срп. прав. нар. Школског савета, држане у Карловцима дне 5.|18. јунија 1906. год.

Георгије с. р.
патријарх.

Поступак у рачуну за трећи разред основних школа.

Написао: Танасије Костић, учитељ у Новом Саду.

(Наставак.)

VI. Степен. Сабирање чистих стотина, са самешаним стотинама десетицама и јединицама.

а) Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима. — Колико је 100 и још 111 (112, 113, 114, 115... 127... 136 и т. д.)? — Ученик говори: 100 и још 100 (дакле раствара), то је 200; 200 и још 10, то је 210; 210 и још 1, то је 211. Тако и даље. Написује се 100+111=211. Тако и остало.

Колико је 100 и још 211 (212, 213... 224... 238... 246... и т. д.)? — Колико је 100 и још 311 (312, 313 и т. д.)? — Колико је 100 и још 411 (412, 413 и т. д.)? Колико је 100 и још 511 (512, 513 и т. д.)? — Колико је 100 и још 611 (612, 613 и т. д.)? — Колико је 100 и још 711 (712, 713 и т. д.)? — Колико је 100 и још 811 (812, 813 и т. д.)? Колико је 100 и још 911 (912, 913 и т. д.)?

То би се исто поновило сада од 200, од 300, од 400 од 500, од 600, од 700, од 800, од 900.

б) Примена, или решавање задатака именованих бројева.

Једног дана прода пекар 200 земичака. Другог 156. Колико је земичака продао свега?

Прозвани ученик понови задака. После питања одговори: Продао је толико, колико је 200 и још 156.

Изради!

— 200 и још 100, то је 300; 300 и још 50, то је 350; 350 и још 6, то је 356. Продао је свега 356 земичака.

Овако се раде и остали примери на овоме ступњу.

VII. Степен. Сабирање смешаних стотина и десетица, са чистим јединицама.

а) Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима. — Колико је 110 и још 1 (2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9)? — Одговор је врло кратак: 110 још 1, то је свега 111. Тако и даље. Написује се 110+1=111. И остало тако.

Колико је 120 и још 1 (2, 3, 4, 5 и т. д.)? — Колико је 130 и још 1 (2, 3, 4, 5 и т. д.)? — Колико је 150 и још 1 (2, 3, 4, 5 и т. д.)? — Колико је 160 и још 1 (2, 3, 4, 5 и т. д.)? — Колико је 170 и још 1 (2, 3, 4, 5 и т. д.)? — Колико је 180 и још 1 (2, 3, 4, 5 и т. д.)? — Колико је 190 и још 1 (2, 3, 4, 5 и т. д.).

Сад би се то све поновило и од 200, од 300, од 400, од 500, од 600, од 700, од 800, од 900.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Трговац има 250 ком. свиња. Купи још 8 ком. Колико комада свиња има трговац свега?

Прозвани ученик понови цео задатак. На крају питања одговори: Има толико, колико је 250 и још 7. А 250 и још 7, то је 257. Има свега 257 комада свиња.

Тако се решавају и други задаци.

VIII. Степен. Сабирање смешаних стотина и десетица са чистим десетицама, али да десетице не прелазе у стотине.

а) очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима. — Колико је 110 и још 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70, 80)? — Ученик одговори: 110 и још 10, то је 120 Тако и све даље. Написује се 110+10=120. Тако и остало.

Колико је 120 и још 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70)? — Колико је 130 и још 10 (20, 30, 40, 50, 60)? Колико је 140 и још 10 (20, 30, 40, 50)? Колико је 150 и још 10 (20, 30, 40)? Колико је 160 и још 10 (20, 30)? — Колико је 170 и још 10 (20)? — Колико је 180 и још 10?

То исто би се поновило сад и од 210, и од 310, и од 410, и од 510, и од 610, и од 710, и од 810, и од 910, али да никад не пређу десетице у стотите.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Никола пређе од куће до школе 330 корачаји; Стеван пређе од своје куће 60 корачаји. Колико корачаји свега пређу њих двојица?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Пређу толико, колико је 330 и још 60. А 330 и још 60, то је 390. Пређу 390 корачаји.

Пошто ничег новог нема, тако се решавају и сви остали задаци на овоме степену.

IX. Степен. Сабирање смешаних стотина, десетица и јединица, са чистим десеticама, али да десетице не прелазе у стотине.

а) Очигледно предочавање и вежбање са чистим бројевима. — Колико је 111 и још 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70, 80)? — Ученик говори: 111 и још 10, то је 121. Тако и даље. Написује се: 111+10=121. Тако и остало.

Колико је 211 и још 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70, 80)? — Колико је 311 и још 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70, 80)? — Колико је 411 и још 10 (20, 30 и т. д.)? — Колико је 511 и још 10 (20, 30 и т. д.)? — Колико је 611 и још 10 (20, 30 и т. д.)? — Колико је 711 и још 10 (20, 30 и т. д.)? — Колико је 811 и још 10 (20, 30 и т. д.)? — Колико је 911 и још 10 (20, 30 и т. д.)?

Но тако исто се предузимају и други бројеви код сваке стотине: 112 (113, 114, 115, 116 и т. д.) и још 10 (20, 30 и т. д.) — 212 (213, 214, 215 и т. д.) и још 20 (30, 40 и т. д.) — 312 . . . 412 . . . 512 . . . и т. д. и још 10 . . . 20 . . . 30 . . . и т. д., али вазда с пажњом, да десетице не пређу у стотине.

б) Примена, или решавање задатака именованих бројева.

Једна књига има 238 страница, а друга 50. Колико страница имају те две књиге?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Имају толико, колико је 238 и још 50.

Па колико је?

— 238 и још 50, то је 288. Те две књиге имају 288 страница.

Тако се решавају и сви други задаци на овоме ступњу.

X. Степен. Сабирање смешаних стотина и десетица, са смешаним десеticама и јединицама. Десетице не прелазе у стотине.

а) Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима. — Колико је 110 (120, 130, 140, 150 и т. д.) и још 11 (12, 13, 14, 15 . . . 26 . . . 38 . . . 49 и т. д.)? — Ученик говори: 110 и још 10, то је 120; 120 и још 1, то је 121. Тако и даље. Написује се 110+11=121. Тако и остало.

Колико је 210 (220, 230, 240 и т. д.) и још 11 (12, 13, 14 . . . 22 и т. д.)? — Колико је 310 (320, 330, 340 и т. д.) и још 11 (12, 13, 14 и т. д.)? — Колико је 410 (420, 430, 440 и т. д.) и још 11 (12, 13, 14 и т. д.)? —

Колико је 510 (520, 530 и т. д.) и још 11 (12, 13, 14 и т. д.)? — Колико је 610 (620, 630 и т. д.) и још 11 (12, 13, 14 и т. д.)? — Колико је 710 (720, 730 и т. д.) и још 11 (12, 13, 14 и т. д.)? — Колико је 810 (820, 830 и т. д.) и још 11 (12, 13, 14 и т. д.)? — Колико је 910 (920, 930 и т. д.) и још 11 (12, 13, 14, 15 и т. д.)?

б) Примена, или решавање задатака именованих бројева.

У чопору има 160 комада говеда. Дотерају још 37 ком. Колико ком. говеда има свега у чопору?

Прозвани ученик поновп цео задатак. На крају питања рекне: Има свега толико, колико је 160 и још 37.

Изради!

— 160 и још 30, то је 190; 190 и још 7, то је 197. У чопору има свега 197 комада говеда.

Тако са растварањем. Без растварања би ученик одговорио: Има свега толико, колико је 160 и још 37. А 160 и још 37, то је свега 197.

Тако се решавају и остали задаци на овоме ступњу.

XI. Степен. Сабирање сложених сотина, десетица и јединица, са чистим јединицама, али тако, да јединице не прелазе у десетице.

а) Очигледно предочавање и вежбање са чистим неименованим бројевима. — Колико је 111 (112, 113, 114... 123 ... 136 и т. д.) и још 1 (2, 3, 4, 5 и т. д., али да никад не прелазе јединице у десетице)? — Ученик говори: 111 и још 1, то је 112. Тако и даље. Написује се овако: 111+1=112. Тако и остало.

Колико је 211 (212, 213, 214 и т. д.) и још 1 (2, 3, 4, 5 и т. д.)? — Колико је 311 (312, 313, 314 и т. д.) и још 1 (2, 3, 4 и т. д.)? — Колико је 411 (412, 413 ... 425 ... 431 и т. д.) и још 1 (2, 3, 4, 5 и т. д.)? — Колико је 511 (512, 513 ... 536 ... 545 и т. д.) и још 1 (2, 3, 4 и т. д.)? — Колико је 611 (612, 613 и т. д.) и још 1 (2, 3 и т. д.)? — Колико је 711, (712, 713 и т. д.) и још 1 (2, 3, 4 и т. д.)? — Колико је 811 (812, 813, 814 и т. д.) и још 1 (2, 3, 4 и т. д.)? — Колико је 911 и још 1 (2, 3, 4 и т. д.)?

б) Примена, или решавање задатака именованих бројева.

Неки човек има 142 бразде винограда. Засади још 7 бразда. Колико бразда винограда има онда тај човек.

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Има толико, колико је 142 и још 7. А 142 и још 7, то је 149. Има свега 149 бразда.

По овоме обрасцу се решавају и остали задаци на овом ступњу.

XII. Степен. Сабирање смешаних стотина, десетица и јединица, са смешаним стотинама, десетицама и јединицама, али тако, да јединице не прелазе у десетице, нити десетице у стотине.

а) Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима. — Колико је 111 (112, 113, 114 и т. д. све до 199 без чистих десетица) и још 111 (112, 113, 114 и т. д. опет до највиших бројева, али с пажњом, да не дође с преламањем)? — Ученик говори: 111 и још 100, то је 211; 211 и још 10, то је 221; 221 и још 1, то је 222. Тако и даље. Написује се: 111+111=222. Тако и остало.

Колико је 211 (212, 213 и т. д.) и још 111 (112, 113 и т. д.)? — Колико је 311 (312, 313 и т. д.) и још 111 (112, 113 и т. д.)? — Колико је 411 (412, 413 и т. д.) и још 111 (112, 113 и т. д.)? — Колико је 511 (512, 513 и т. д.) и још 111 (112, 113 и т. д.)? — Колико је 611 (612, 613 и т. д.) и још 111 (112, 113 и т. д.)? — Колико је 711 (712, 713 и т. д.) и још 111 (112, 113 и т. д.)? — Колико је 811 (812, 813, и т. д.) и још 111 (112, 113 и т. д.)? — Колико је 911 (912, 913 и т. д.) и још 111 (112, 113 и т. д.)?

Но тако исто се додају и друге стотине са десетицама и јединицама. Почне се н. пр.: Колико је 111 и још 211 (212, 213 и т. д.) или и још 311 (312, 313 и т. д.), — и још 411 (412, 413 и т. д.), — и још 511 (512, 513 и т. д.), — и још 611 (612, 613 и т. д.), — и још 711... 811... 911. У свима могућим комбинацијама.

б) Примена, или решавање задатака именованих бројева.

У једној општини има за школу способне деце мушке 225, женске 243. Колико деце за школу способне има свега та општина?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: У тој општини, има толико деце, колико је 225 и још 243.

Изради!

— 225 и још 200, то је 425; 425 и још 40, то је

465; 465 и још 3, то је 468. У тој општини има свега 468 деце.

Тако се решавају и остали задаци овога ступња.

XIII. Степен. Сабирање сметаних стотина и јединица, са чистим јединицама и са десетицама и јединицама, да јединице прелазе у десетице.

а) Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима. — Колико је 102 (103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113. 114 . . . 125 . . . 137 . . . 148 и т. д.) и још 9 (8, 7, 6, 5, 4, 3, 2)? — Ученик говори: 102 и још 9, то је 111. Тако и даље. Написује се: 102+9=111. Тако и остало.

Колико је 202 (203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211 . . . 225 . . . 238 . . . 246 и т. д.) и још 9 (8, 7, 6, 5, 4, 3, 2)? — Колико је 302 (303, 304, 305 . . . 318 . . . 327 . . . 339 . . . 345 и т. д.) и још 9 (8, 7, 6, 5, 4, 3, 2)? — Колико је 402 (403, 404 . . . 412 . . . 418 . . . 427 и т. д.) и још 9 (8, 7, 6, 5, 4, 3, 2)? — Колико је 502 (503, 504, 505 . . . 511 . . . 516 . . . 524 . . . 532 и т. д.) и још 9 (8, 7, 6, 5, 4, 3, 2)? — Колико је 602 (603, 604, 605 . . . 613 . . . 627 . . . 636 . . . 649 . . . 652 и т. д.) и још 9 (8, 7, 6, 5, 4, 3, 2)? — Колико је 702 (703, 704, 705 и т. д.) и још 9 (8. 7, 6, 5, 4, 3. 2)? — Колико је 802 (803, 804, 805, 806, 807 и т. д.) и још 9 (8, 7, 6, 5, 4, 3, 2)? — Колико је 902 (903, 904, 905, 906 . . . 919 . . . 923 . . . 935 . . . 947 . . . 958 . . . 962 и т. д.) и још 9 (8, 7, 6, 5, 4, 3, 2)?

б) Примена, или решавање задатака именованих бројева.

У реду стоји 108 војника. Дође још 5. Колико војника стоји онда у реду?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Стоји толико, колико је 108 и још 5.

Па колико је?

— 108 и још 5, то је 113. У реду стоји 113 војника.

Други задатак.

Сава уштеди 236 филира. Мати му даде на то још 7 филира. Колико филира има онда Сава?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања ће одговорити: Има толико, колико је 236 и још 7.

Реци, колико је?

— 236 и још 7, то је 243. Сава има 243 филира.

Пазите! Шта чини 100 филира? Па колико круна и филира има дакле Сава?

И по овим обрасцима се раде и остали задаци на овом степену.

XIV. Степен. Сабирање чистих десетица, са чистим десетицама, и смешаних стотина и десетица, са чистим десетицама, које прелазе у стотине.

а) Очигледно предочавање и вежбање са чистим бројевима. — Колико је 90 (80, 70, 60, 50, 40, 30, 20) и још 20 (30, 40, 50, 60, 70, 80, 90? — Ученик одговара: 90 и још 10, то је 100; 100 и још 10, то је 110. (Дакле се и овде други број раствара). Тако и даље: Написује се овако 90+20=110. Тако и остало.

Колико је 120 (130, 140, 150 и т. д.) и још 90 (80, 70, 60, 50, 40, 30, 20)? — Ученик одговара 120 и још 80, то је 200; 200 и још 10, то је 210. Тако иде и даље. А написује се: 120+90=210. Тако се пише и остало.

Колико је 220 (230, 240, 250, 260, 270, 280, 290 и још 90 (80, 70, 60, 50, 40, 30, 20)? — Колико је 320 (330, 340, 350 и т. д.) и још 90 (80, 70, 60, 50 и т. д.)? — Колико је 420 (430, 440, 450 и т. д.) и још 90 (80, 70, 60, 50 и т. д.)? — Колико је 520 (530, 540, 550 и т д.) и још 90 (80, 70, 60, 50 и т. д.)? — Колико је 620 (630, 640, 650 и т. д.) и још 90 (80, 70, 60, 50 и т. д.)? — Колико је 720 (730, 740, 750 и т. д.) и још 90 (80, 70, 60, 50 и т. д.)? — Колико је 820 (830, 840, 850 и т. д. и још 90 (80, 70, 60, 50 и т. д.)?

б) Примена, или решавање задатака именованих бројева.

У бачви (буретy) има 70 l вина, па се доспе још 50 l. Колико литара вина има онда свега у бачви?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања ће одговорити: Има толико, колико је 70 и још 50.

Изради!

— 70 и још 30, то је 100; 100 и још 20, то је 120. У бачви има 120 l вина.

Пазите! Шта чини 100 l? Па реци сад, колико има вина у бачви?

Ево и другог примера:

Месар закоље два свињчета. Једно је важило 160 kg, а друго 90 kg. Колико су килограма важила обадва?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: важила су толико, колико је 160 и још 90.

Изради!

— 160 и још 40, то је 200; 200 и још 50, то је 250. Обадва свињчета су важила 250 kg

Шта чине 100 kg? Па реци сад дакле, колико важе?

И по овим обрасцима се решавају и други задаци на овом ступњу.

XV. Степен. Сабирање смешаних стотина и десетица, са смешаним стотинама и десетицама, да десетице прелазе у стотине.

а) Очигледно предочавање и вежбање са чистим бројевима. — Колико је 120 (130, 140, 150 и т. д.) и још 190 (180, 170, 160, 15 и т. д. — и још 280, 270, 260 и т. д. — и још 380, 370, 360 и т. д. — и још 480, 470, 460 и т. д. — и још 580, 570, 560 и т. д., и т. д.)? — Ученик говори: 120 и још 100, то је 220; 220 и још 80, то је 300; 300 и још 10, то је 310. Тако и даље. Напише се: 120+190=310. Тако се напише и остало.

Колико је 220 (230, 240, 250 и т. д.) и још 190 (180, 170, 160 и т. д. — и још 290, 280, 270 и т. д. — и још 390, 380, 370 и т. д. — и још 490, 480, 470 и т. д. — и још 590, 580, 570 и т. д. — и још 690, 680, 670 и т. д. — и још 790 . . . и т. д., — Колико је 320 (330, 340 и т. д.) и још 190 (180, 170 . . . 290, 280 . . . 390, 380 . . . 490, 480 и т. д.)? — Колико је 420 (430, 440 и т. д.) и још 190 (180, 170 . . . 290, 280 . . . 390, 380 и т. д.)? И т. д. И т. д. у свима комбинацијама, како основни број, тако и додајући.

б) Примена, или решавање задатака именованих бројева.

Два се човека удруже у једној трговини. Један је уложио 460 К, а други 360 К. Колико су круна уложили заједно?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Уложили су толико, колико је 460 и још 360.

Па изради!

— 460 и још 300, то је 760; 760 и још 40, то је 800; 800 и још 20, то је 820. Заједно су уложила та два човека 820 К.

По овоме обрасцу се раде и остали примери овога ступња.

XVI. Степен. Сабирање смешаних десетица и јединица, са смешаним десетицама и јединицама тако, да јединице прелазе у десетице, а десетице у стотине.

а) Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима. — Колико је 22 (23, 24, 25 и т. д. све до 29) и још 99 (98, 97, 96, 95 и т. д. натраг)? — Ученик говори: 22 и још 80, то је 102; 102 и још 10, то је 112; 112 и још 9, то је 121. Тако и даље. Написује се: 22+99 =121. Тако се написује и остало.

Колико је 32 (33, 34 и т. д. до 39) и још 99 (98, 97, 96 и т. д.)? — Колико је 42 (43, 44 и т. д.) и још 99 (98, 97, 96 и т. д.)? — Колико је 52 (53, 54 и т. д.) и још 99 (98, 97 и т. д.)? — Колико је 62 (63, 64, 65 и т. д.) и још 99 (98, 97 и т. д.)? — Колико је 72 (73, 74. 75 и т. д.) и још 99 (98, 97 и т. д.)? — Колико је 82 (83, 84 и т. д.) и још 99 (98, 97 и т. д.)? — Колико је 92 (93, 94 95 и т. д.) и још 99 (98, 97 и т. д.)?

б.) Примена, или решавање задатака именованих бројева.

Једна улица је дугачка 58 m друга 78 m. Колико су метера дугачке обадве улице?

Прозвани ученик понови задатак од речи до речи. На крају питања одговори: Дугачке су толико, колико је 57 и још 78.

Изради!

— 57 и још 50, то је 107; 107 и још 20 то је 127; 127 и још 8, то је 135. Обадве су улице дугачке 135 m.

Још један задатак.

Милоје прочита у једној књизи 39 редова. Његов брат прочита 98 редова. Колико су редова прочитали њих двојица?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Прочитали су толико, колико је 39 и још 98.

Изради!

— 39 и још 70, то је 109; 109 и још 20, то је 129; 129 и још 8, то је 137. Њих двојица су прочитали 137 редова.

По овим обрасцима се дакле решавају и остали задаци на овом ступњу.

Прикупљање.

Све што се досад радило, све је то било поступно учење напаметног сабирања, у свима комбинацијама из-

ложених у 16 степени. Сад пак долази, да се огледа и крајњи резултат тога учења. То се међутим постиже на разноврсним задацима именованих бројева, прикупљеним на овом месту као понављање. А за ту околност, треба наставник да има пуно зготовљених примера и да их ученицима задаје, побуђујући их на израду оним путевима, којима се ходило при самом учењу. Задатке те говори наставник ученицима лагано и наглашавањем, да би добили маха мислити. Јер чим се чује, да који наставник истреса задатке, као оно, што се каже, из рукава, а ученици их још брже репродуцирају, знак је несавесности његове и шлендрјанства у раду. Није истина, да се може задатак у тренут ока и запамтити и правилно решити. Нарочито код поле тежих примера. То је само празно и пусто хвалисање, са којега и наставник и ученик пате. Наставник убија свој углед, а ученик у рачуну пропада. Зато се мора у свему опрезно поступати, како не би ни за длаку било повода каковим год сумњичењима. И после таког прикупљеног рада, може се прећи и на само

а) *Писмено сабирање.*

Али се и овде мора пазити на поступност. Од лакшег тежем; од простијег сложенијем. Та општа и врло важна дидактичка правила, морају се вазда на уму имати, код рачунске наставе пак нарочито. И полазећи са тога становишта, отпочеће наставник писмено сабирање овако:

Ви сте, децо, учили досад сабирање само напамет. И што год сте тако напамет израдили, то сте обично исто тако, на таблици својој, или на табли школској и написивали. Но то сте могли досад чинити само зато, што су у томе сабирању били бројеви понајвише такови, које сте ви могли лако памтити па уједно одмах лако и на памет израдити. Али ви треба да учите сабирати и веће бројеве, па и више. А ти се недају тако лако памтити, па ни лако на памет израдити. Зато се такови бројеви бележе на хартији (табли, таблици), па се ту израђују, као *писмено сабирање.* Тако ћете дакле сад и ви учити *писмено сабирање*, које се у главном мало разликује од напаметног сабирања.

Какво ћете сабирање сад учити? Реци и ти! И ти! Сви!

I. Отеиен. Писмено сабирање чистих јединица, смешаних јединица и десетица, смешаних јединица, десетица и стотина, али тако, да јединице не улазе у десетице, ни десетице у стотине.

а) Сабирање чистих јединица очигледним посматрањем и вежбање са неименованим бројевима.

Пазите! Колико је ово прутића? (3, и стави их на сто). — Колико је ово? (1, и стави га на сто мало даље). — Колико је ово? (2, и стави их опет на сто мало даље). — Колико је ово? (2, и опет их стави на сто мало даље). — Колико је ово? (1, и стави га на сто мало даље).

Како ћемо дознати, колико је то свега прутића? Па скупи их Н., речма!

— 3 прут. и још 1 прут., то је свега 4 пруг.; 4 пруг. и још 2 прут., то је свега 6 прут.; 6 прут. и још 2 пруг., то је свега 8 прут.; 8 прут. и још 1 пруг., то је свега 9 прутића.

Колико је дакле ово прутића?

А шта је сваки један прутић?

Па колико је јединица 9 прутића?

Сад ће Н. скупити наново те прутиће, али ћеш у место „прутића“ говорити „јединице!“

Сад са свим кратко Н., дакле да не кажеш ни „прутиће“, ни „јединице!“

Сад опет тако исто, али да до краја не кажеш, колико је свега Н.!

Дођи Н., па тако исто, да тек на крају кажеш, колико је свега — и онда напиши и на табли! (Ученик пише: 3+1+2+2+1=9).

Тако сте ви досад учили!

Сад нека говори тако исто кратко Н., а сви пазите, да видите, како ћу ја то написати!

Ученик говори, а наставник пише: 3+
Како сам написао ја? (У усправљеном низу једно 1
испод другог). — А у каквом је низу написао Н.? 2
(у положеном). Колико је пута Н. написао крстић? 2
А колико сам га пута написао ја? Видите, као што 1
сам ја написао, тако се увек написују бројеви за писмено сабирање. А кад се тако бројеви са једним крстићем напишу, онда се овако сабирају: (Показујући од доле, од 1, па говори —) 1 „и још“ (показује на крстић, знак за сабирање, који се тако чита) 2, то је свега 3; 3 и још 2 то је свега 5; 5 и још 1, то је свега 6; 6 и још 3, то

је свега 9. (Тако је са понављањем новог збира. Без понављања би било; 1 и 2 је 3 и 2 је 5 и 1 је 6 и 3 је 9). Да то 9, што сам скупљањем добио напишем, не мењем сад више два потезића, већ испод исправљеног низа бројева подвучем једну положену линију овако: и под њом, испод бројног низа напишем 9. Тако се увек ради, кад год се писмено сабирање сврши.

$$\begin{array}{r} 3+ \\ 1 \\ 2 \\ \hline 9 \end{array}$$

Сад се тај исти задатак понови још једаред и испита, а после тога се предузимају нови, комбиновани, задаци, на којима се ученици вежбају, да потпуно познаду облик задатка и ток радње.

б) *Сабирање смешаних јединица и десетица очигледним посматрањем и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико је ово прутића? (12, и стави их на сто). — Колико је ово? (23, и стави их на сто мало даље). — Колико је ово прутића? (21, и стави их на сто опет мало даље). — Колико је ово? (42, и стави их мало даље).

Сабери ове прутиће речма, како смо на памет учили! (Дете их сабира: 12+20, то је свега 32; 32 и још 3, то је свега 35; 35 и још 20, то је свега 55; 55 и још 1, то је свега 56; 56 и још 40, то је свега 96; 96 и још 2, то је свега 98). — Колико је дакле ово прутића? — Колико је то јединица? — Шта чине 10 јединица? — Па шта имаш у 98 јединица? —

Понови сабирање прутића кратко, али да тек на крају кажеш, колико је свега! — То исто напиши на табли! $12+23+21+42=98$. — У каквом си низу написао ове бројеве? — Кад пишемо бројеве сабирања у положеном низу? — А како их можемо још написати? — А кад пишемо у усправљеном низу? — Пиши их сад у усправљеном низу, па ћемо их писмено сабрати:

$$\begin{array}{r} 12+ \\ 23 \\ 21 \\ \hline 42 \end{array}$$

(Један ученик говори, а други пише тако, да са последњим бројем одмах подвлачи и положену линију, у место знака једнакости, где ће потписати збир).

Гледајте ове бројеве! Које је код њих прво место? Шта стоји на првом месту? А које је друго место? Шта стоји на другом месту? Шта имамо дакле овде да сабирамо? Шта смо научили досад писмено сабирати? Шта имамо овде ново да научимо сабирати? Шта дакле имамо да сабирамо? Шта ћемо прво сабрати? Шта ћемо саби-

рати иза јединица? Па пазите дакле, да саберемо прво јединице! (Наставник показује, а ученици сабирају: 2 и још 1, то је свега 3; 3 и још 3, то је свега 6; 6 и још 2, то је свега 8). — Шта смо сабрали? Колико смо добили јединица? Шта ћу сад са тих 8 јединица? Зашто треба да их потпишем, под положеним потезом, испод јединица? Па је ли готов сад рачун? Шта још треба да саберемо? Добро! Ја ћу показивати, а ви сабирајте! (Ученици говоре: 4 и још (учитељ показује на крстић) 2, то је свега 6; 6 и још 2, то је свега 8; 8 и још 1 то је свега 9). — Шта смо сад сабрали? Колико смо добили десетица? Куда ћу сад са тих 9 десетица? Зашто их морам потписати испод десетица? Јели сад готово ово писмено сабирање? Одкуд знаш да јесте? (Зато, што смо имали само јединице и десетице да сабирамо.) Па колико износи ово свега? Шта имаш у 98? Колико је изишло, кад смо напамет радили? Како је дакле у обадва случаја.

12
23
21
42
98

За овим долази кратко понављање овога задатка, а за тим вежбање у комбинованим неименованим задацима.

в) *Сабирање смешаних јединица, десетица и стотина очигледним посматрањем и вежбање са неименованим бројевима.*

Шта смо досад научили писмено сабирати? (Јединице и јединице и десетице). Сад ћемо опет ново нешто научити. Ево, погледајте, колико је ово прутића? (212, и стави их на сто). — Колико је ово? (123, и стави их мало даље) — Колико је ово? (321, и стави их опет даље). — Колико је ово? (231 и стави их опет даље).

Скупи те прутиће Н., како смо напамет учили! Па колико је ово свега прутића? Колико је то јединица? Скупи их ти Н. на ново, али са свим кратко! — Напиши то исто на табли Н., али да на крају кажеш и напишеш, колико је свега! (Ученик пише: 212+123+321+231=887). — Изиђи Н., пак ћеш написати, како ти ја будем говорио сваку ову гомилу прутића за писмено сабирање! Наставник говори, а ученик пише:

На крају испод бројева подвлачи одмах и линију, у место знака једнакости. Тако! А сад реци, којим ћеш редом сабирати ове бројеве писменог сабирања?

212+
123
321
231

Шта имамо овде ново да сабирамо? Ја ћу показивати, а ви сабирајте!.. Шта смо сабрали? Колико смо добили

јединица? Па куда ћу сад са тих 7 јединица? Зашто их морам потписати испод јединица? А шта сад треба да радимо? Ја ћу показивати, а ви сабирајте десетице!.. Шта сте сад сабрали? Колико сте добили десетица? Куда ћу са тих 9 десетица? Зашто их морам потписати испод десетица? Шта још треба да саберемо? Па саберите!.. Шта сте сад сабрали? Колико је изишло стотина? Куда ћу са тих 8 стотина? Зашто треба да их подпишем под стотине? Ево! Јели готово сад ово писмено сабирање? Одкуд знаш да је готово? Колико износи ово свега? Раствори тај број.

212+
123
321
231
887

Овај се задатак понови и опет што је главније препита, а за тим се прелази на вежбање, у разним комбинованим задацима.

Када су се ученици већ добро учврстили у овом почетном писменом сабирању, треба их још поступно, на самим задацима научити, да се бројеви, који се сабирају, зову *сабирци*. Број пак, који се сабирањем добије, зове се *збир*. Показивање је овога најједноставнији посао, зато ћу навести само ова питања: Како се зову бројеви, који се сабирају? Како се зове број, који се сабирањем добије? Покажи и прочитај сабирке! Покажи и прочитај збир!

II. Степен. Писмено сабирање чистих јединица, смешаних јединица и десетица, смешаних јединица, десетица и стотина тако, да јединице улазе у десетице, а десетице у стотине.

а) *Сабирање чистих јединица очигледним посматрањем и вежбањ са неименованим бројевима.*

Сад ћемо учити опет ново из писменог сабирања! Колико је ово прутића? (2). — Колико је ово? (2). — А ово? (9). — Ово? (6). — Израчунај одмах кратко, колико је то свега! Изиђи Н., па то исто напиши на табли, али на крају тек реци, колико је свега, па онда и напиши!.. Тако! — Сад дођи Н., па то исто напиши за писмено сабирање!.. Добро је!.. — Дођи Н., па саберн ове јединице!.. Тако! — Колико је изишло? Шта имаш у 19 јединица? Па шта ћемо сад? Зашто треба 9 јединица написати испод јединица? А шта ћу са 1 десетицом? Зашто треба написати ту једну десетицу на место десетица? Па шта је ново у овоме писменом сабирању? (Што се из сабраних јединица добије и десетица (— у овом случају једна, а бива и више).

2+
2
9
6
19

са 2 јединице? Зашто ћеш их потписати под јединице? — Нека дође Н. и нека каже, шта је добио Н. још осим 2 јединице? Па шта ћеш са те 2 десетице? Додај десетицама, па сабери сад и њих! ... Тако! Колико си добио десетица? Раствори! ... Па шта ћеш сад са тим? Зашто ћеш 8 десетица потписати под десетице? Добро! А куда ћеш са 2 стотине? Зашто треба 2 стотине додати стотинама? — Дођи Н., па ти додај 2 стотине стотинама и сабери их! ... Колико си добио стотина? Куда ћеш са тих 8 стотина? Зашто их мораш потписати испод стотине? Потпиши! Па колико износи то свега? Како се зову бројеви, који се сабирају? А како се зове број, који се сабирањем добије? Покажи!

184+
254
246
195
882

И пошто се овај задатак понови, долази вежбање са неименованим бројевима у разним комбинацијама.

0 (Ништица). Дођи Н. и написаћеш на таблу за писмено сабирање ове бројеве: Тако! Сабери сад те бројеве! — *0* и још *0*, то је свега *0*; ништа и још 6, то је свега 6; 6 и још *0* то је свега 6. Сабирао сам јединице и добио 6 јединица. Тих 6 јединица ћу потписати под јединице, па ћу скупљати десетице: *0* десетица и још 7 десетица, то је свега 7 десетица; 7 десетица и још *0* десетица, то је свега 7 десетица; 7 десетица и још 3 десетице, то је свега 10 десетица. Скупљао сам десетице и добио сам 10 десетица. У 10 десетица имам 1 стотину и *0* десетица. 0 десетицу ћу потписати под десетице, а 1 стотину ћу додати стотинама. 1 стотина и још 1 стотина, то је свега 2 стотине; 2 стотине и још 2 стотине, то је свега 4 стотине. Сабирао сам стотине и добио сам 4 стотине. Те 4 стотине ћу потписати под стотине. Изишло је свега 406.

30+
206
70
100
406

Ради потпуности приказа, додао сам и овај случај са ништицама. Нема сумње, да је горњи говор у сабирању ништица само за почетак, док се ученици не познаду. Доцније се ништице прелазе као и обична празна места. Нека се има и то на уму дакле!

А сад долази:

Прикупљање и примена са решавањем задака именованих бројева.

После изложене поступне спреме из писменог сабирања, мора ићи решавање задатака именованих бројева

са свим лако. Јер, оно што је најглавније било, то је постигнуто. Костур је за све случајеве познат. Сад га ваља само заодети у било какву одећу и добићемо именоване бројеве, за све евентуалности у животу. Једино би се имали ученици привикнути на кратко писање именовања. За новце и мере смо већ казали, како се кратко бележе. Предмети иначе, бележе се обично почетним словима дотичног имена и стављају се са десне стране од бројних знакова. Ево једног примера:

Крчмар има три бачве вина. У једној има 246 l. (вина), у другој 342 l., а у трећој 176 l. Колико литара вина има у све три бачве?

Док наставник говори оваки задатак, дотле га прозвани ученик пише на школској табли овако:

246 l. в. +
342 „ „
178 „ „
766 l. в.

Чим наставник сврши казивање, ученик понови задатак и приступа изради његовој. Кад га је израдио, прочита збир и каже чега. Код овог задатка н. пр. — У три бачве има свега 766 l. вима.

Ево и другог примера:

У једном воћњаку има 96 јабука, 130 шљива, 207 ора и 365 крушака. Колико има у томе воћњаку свега воћака?

Док је наставник говорио тако задатак, дотле га је прозвани ученик на школској табли овако написао:

96 јаб. +
130 шљ.
207 ор.
365 кр.
798 воћ.

Чим је наставник свршио, ученик подвуче линију, понови задатак и приступа његовој изради. Кад га је свршио, прочита збир и каже чега. Код овог задатка н. пр. — У томе воћњаку има свега 798 воћака.

И на тај начин раде се и остали задаци из писменог сабирања именованих бројева, те се тако потпуно исцрпљује сабирање у овоме разреду.

II.

Одузимање.

Наставник ће од прилике овако почети:

Какве смо рачуне учили досад Н? — А каква све сабирања. Добро је. Научили смо напаметно и писмено сабирање! *А сад ћу вас учити рачун, који се зове одузимање.* Шта ћу вас учити сад? Да! Али не ћемо на једанпут,

већ мало помало. Тако смо мало помало учили и сабирање. Ево опет прутића, да се њима помогнемо, кад нам затреба. Пазите дакле!

а) *Нагламетно одузимање.*

I. Степен. Од хиљаде и од стотина, одузимају се стотине.

а) *Очигледно посматрање и вежбање са неименованим бројевима.* Колико остаје 1000 мање 100 (тако кратко, у место да се говори: — кад се од 1000 одузме 100)? — Ученик говори: 1000 мање 100 остане 900. То се напише: 1000—100=900 и тако се праве низови. Тако и даље:

Колико остане 1000 — (место потпуног исписивања речи „мање"), (200, 300, 400, 500, 600 и т. д.)? — Колико остане 900—100 (200, 300, 400 и т. д.)? Колико остане 800 (700, 600, 500 и т. д.) — 100 (200, 300, 400, 500 и т. д.).

Као што сам код сабирања радио, тако и овде, обрађујем. У осталом, кад се само почетак добро објасни, онда се види и цео ток. Па према томе ћу и даље поступити.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Неки газда има 1000 К. Од тога уложи у штедионицу 600 К. Колико му је круна још остало?

Прозвани ученик понови задатак и на крају питања рекне, остало му је толико, колико је 1000 мање 600. А 1000 мање 600 остане 400. Њему је остало још 400 К.

Ево и другог задатка:

На гомили има 500 цигаља. Од тога се за зидање употреби 300 цигаља. Колико цигаља још остане?

Прозвани ученик понови задатак и на крају питања ће одговорити: Остане толико, колико је 500 мање 300. А 500 мање 300 остане 200. Остаће још 200 цигаља.

Тако се решавају сви задаци на овоме ступњу.

II. Степен. Од смешаних стотина и десетица, одузимају се смешане стотине и десетице.

а) *Очигледно посматрање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико је 990 мање 110? — Ученик говори: 990 мање 100 (са растварањем другог броја дакле) остане

890; 890 мање 10, остане 880. То се написује овако 990—100=880. А тако и даље:

Колико је 980 (970, 960, 950 и т. д.). — 110 (120, 130, 140 и т. д.). — Колико је 790 (780, 770, 760 и т. д.). — 110 (120, 130, 140 и т. д.)? — Колико је 590 (580, 570, 560 и т. д.). — 110 (120, 130, 140 и т. д.)? И т. д. И т. д. Још се на тај начин одузимају и остале стотине и десетице као: 210 (220, 230, 240 и т. д. — 320, 330, 340 и т. д. 420, 430, 440 и т. д. 520 . . . 620 . . . и т. д.).

б) Примена, или решавање задатака именованих бројева.

Неко је дужан 670 К. Врати 430 К. Колико је круна остао још дужан?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Остао је толико дужан, колико је 670 мање 430.

Изради, колико је!

— 660 мање 400, остане 270; 270 мање 30, остане 240. Остао је дужан још 240 К.

По овоме се обрасцу решавају и други задаци на овоме степену. (Наставиће се.)

ИЗВЕШТАЈИ

Извештај о седници епарх. школског одбора, у Темишвару од 13 26. априла 1906. год.

Узет је к знању извештај епарх. скупштине о избору чланова епарх. школског одбора, те су чланови одмах и заклетву положили. — Утврђен је распоред седница и турнуса за 1906. год. — Више министарских отписа узето к знању. — Публиковаће се одлуке високославног Школског савета: у предмету опомене м. школском одбору, управитељу и учитељу Ђ. А. у Ђали; у предмету осуде Д. К. на губитак учитељског места у дијецези темишварској; у предмету стана учитељице А. Т.; у предмету учења мађарског језика у основним школама; у предмету дозволе учит. Д. Ђ. у Б. и С. С. у. В. Б. ради вршења споредних дужности; у предмету фасија у Кечи; у предмету срп. правописа; у предмету првенства сомборских приправника при избору за срп. нар. учит.; уручиће се декрет В. Ђ. у С. К. — Препоручиће се дело „Образовање воље“ ради набавке за шк. књижнице. Узето је к знању, да всл. Шк. савет одбија молбу учит. збора Меленачког у предмету сазива митропол. учит. збора. Узето је к знању, да всл. Шк. савет остаје и на даље при наредби својој да гл. шк. рефер. има право прегледати званичење Е. Шк. О. Публиковаће се наредба високосл. Шк. савета у погледу набавке таблица *„Шта морамо радити, да будемо здрави?“* Публи-

кованье се наредба високосл. Шк. сав.; у погледу скромности у одевању срп. нар. учитељица; у предмету представке в. кикиндске ц. опћ. у ствари попуњавања четвртних учит. места учитељицама; у предмету утока С. А. у О. и Д. К. у В. у дисциплинарним стварима. — Узет је к знању извештај м. ш. о. у В. у предмету учења мађарског језика. Извештен жуп. упр. одаор у В. Б. о отпуштању привр. учит. Ж. М. у С. Узет је к знању обред и формула заклетве прописан Е конзисторијом за употребу при истрагама. Узет је к знању завршни рачун епарх. фонда за 1905. год. са приратом од 6,981 кр. 88 п. Узето је к знању асигноване приномоћи из епарх. фонда од 100 К. црквоопћ. у Лукаревцу. — Није се удовољило замолби јужноугар. учит. удружења у предмету појачке награде учитељима. — Издаће се окружнице на учит. и м. шк. о. ради потпомагања привредне акције. — Строго је опомењен Сл. К. у С. Н. због недовољног успеха. — Узет је к знању извештај епарх. шк. референта о инспекцијама у В. Кикинди и Бочари. Ударена је забрана на плаћу К. З. у К. због дуга му ц. опћ. у Б. — Издат је м. шк. о. у С. на изјашњење обрачун М. Т. у С. у предмету учит. јој берива. — Изречена је одлука у предмету обрачуна Л. Х. М. у Л. и ц. опћ. у С. П. — Позват је на изјашњење м. шк. о. у Ц. Б. у предмету утеривање деце у школу. — Обавештен је м. шк. о. у В. у предмету шк. врта. — Упућен је на исплату нетогод. додатак Ј. П. у Т. К. — Умољен је надсолгабироват у Т. К. у предмету побирања глобе за неуредно полажење школе у С. — Упућен је С. С. у Х. да дужности своје не пренебрегава. — Одређени су испитни повереници за инспицирање школа. — Упућена је ц. опћ. у С. К. да отвори четврту школу. Препоручено је ц. опћ. у З. да учит. депутат претвори новац. — Спровешће се уток у. опћ. С. Н. вел. Шк. савету у спору око плаће за пофт. школу. — Вл. К. именован је за привр. учит. у Ф, а Ст. Ј. у Р. К. — Подељена је писмена опомена Ј. Т. у С. В. С. М. због непоштовања м. шк. о. — Одобрен је план и прорачун за градњу школе у Краљевцу. — Упућен је м. шк. о. у К. да се претплати на „Школски лист" — Одбијена је жалба уч. у Т. В. С. С. против оцене освојачких изасланика при инспекцији. — Одобрен је план и прорачун за градњу школе у Бочари. — Уништен је избор м. шк. о. у П. — Одобрен је избор м. шк. о. у Д. и С. Е. — Спровешће се уток М. К. из В. Б. високосл. Шк. савету. — Уништен је избор Ст. Ж. у М. за члана м. шк. о. — Позвана је ц. опћ. у М. да једну школу назида одмах, а другу идуће године. — Враћен је надопуне ради план и прорачун за градњу школе у Гаду. —Одобрен је уговор за зидање школе у Вр. — Издат је план и прорачун за зидање школе у С. С. П. на стручно мишљење. — Изаслат је Сл. Л. да уведе у звање Ст. Б. у Б. — Упућен је м. шк. о. у И. да стечај на оба учит. места одмах распише. — Одобрен је обрачун у М. Б. у поводу зидања шк. зграде. — Узето је к зн. подизање узгредних стаја и уч. стан у Ч. — Изискаће се фискалово мишљење у предмету увреде, коју је Е. Ш. Одбору нанео Љ. А. у М. — Неправодобни уток Ст. Ж. у М. враћен утецатељу натраг. — Није уважена тужба М. Ж. против м. шк. о. у С. Ч. — Позван је м. шк. о. у Д., да надопуни учит. башту до 1/4 јутра. — Умољен је жупанијски управни одбор у Т., да поступи против опћ. бележника у Л.

због узнемиривања учит. у школи. — Спроведен је високосл. Шк. с. уток М. Ј. против избора Ј. Д. за учит. у С. Н. — Није уважена молба наследника пок. јер. М. Н. у К. против тамошње црквене опш. — Исходјева је адтин. овршна против п. опш. у С. Е. у ствари учит. огрева. — Позван је на изјашњење м. шк. о. у С. Е. у ствари дечјих изостанака од школе. — Уништен је избор Д. П. за учит. у С. А., те је наређен нов избор. — Позвана је С. П. у Д. да своје право на петогод. доцкатак боље документује. — Одбијен је Ђ. М. са својим потраживањем против п. опш. у С.

Персоналије.

Чланови епархијског школског одбора горњокарловачке дијецезе (у Плашком): Председник: *Михајло Грујић* епископ-дијецезан; референат: *Мита Грујић*, управитељ срп. нар. учитељске шк. у Г.-Карловцу, привр. заменик епарх. школ. референта; остали чланови: свештенички *Стево Косановић*, окр. прото у Плашком; *Драгожир Дујић*, адм. парох. у Моравицама; учитељски: *Светозар Вукашиновић*, Петриња; други: *Јово Петричић*, учитељ, Плашки; *др. Јово Половина*, адвокат, Оточац; *Гавро Кокотовић*, учитељ, Плашки; *Миливој Турчић*, учитељ, Кореница; *Гавро Јакшић*, умир. парох, Плашки; *Стево Јелача*, професор, Карловац; *Милан Манојловић*, професвор, Карловац.

БЕЛЕШКЕ.

Конгрес српских учитеља. После двадесетпетогодишње прославе учитељског удружења српског одржан је на Преображење ове године први конгрес Срба учитеља из свих крајева, на коме је заступљено било заиста све српско учитељство, осим Србије, у највећем броју (на 150) Срби учитељи (вероисповедни, али и комунални — општи пучки) из митрополије Карловачке.

После свечаних поздрава и после полагања венаца на споменик пок. Јов. Гавриловића, нашег земљака а највећег добротвора српских народних учитеља, приказане су српске школе свих крајева краћим (или и дужим) извештајима а тако исто и положај народних учитеља од којих доносимо за сада наш извештај:

Славни Конгресе!

Кад се оно један угледан део српског народа и српске интелигенције преселио у *земље круне св. Стевана*, нису се прваци народни задовољили са правом, датим у привилегијама, да се *манастири*, као културна средишта, одрже и подижу, него су сваком датом приликом радили на томе, да се и *народне школе* отварају. — Већ првих година 18. столећа увукли су они и *државу* у тај посао, те су им и државне власти на руку ишле, помагале.

У томе лежи основа разноликости, коју данас показују школе православних Срба у Карловачкој митрополији.

Кад се током 18. века све више и више увиђала потреба систематског образовања ширих слојева народних, кад се увидело, да је будућност онога чија је школа: почела је држава школску ствар за

„politicum“ сматрати и прегла је да осигура свој *уплив* над народним школама.

Тај је уплив, још од времена Марије Терезије амо, *јачи* био у т. зв. Војној Крајини, где су и *администрацију* војници вршили; а био је јаки и у свима другим школама, за које је надзорнике *државна власт* именовала и највишу администрацију сама водила. —

Услед представке нашег сабора, да нам се код отварања школа не праве сметње, издала је влада 1774. год. „Regulae directivae“... па пошто се на исте наш синод изјаснио, 1776. год. и дефинитивне прописе за народне школе — у главном оно исто, што је 1774. год. за аустријске земље, 1777. год. за Угарску и за хрватско-славонски провинцијал прописано, и што је са малим изменама од 1805—6. год. све до 1868. год. важило за те земље. По тима се, обновљенима и нешта измењенима 1877. године, управљају граничарске школе у Угарској и дан-данас — *путем политичких власти*

Наше автономне уредбе (т. зв. Рескрипт) које су онда добиле одобрење, кад је и угарски школски закон донесен, створиле су у провинцији опет ново стање: *даље су места* **световном** *елементу* и код дијецезалне и код митрополијске власти, а новом Уредбом од 1872. год. дато је тим школама сасвим модерно уређење. Те су школе „вероисповедног“ карактера, а управа и надзор над њима налази се у рукама *автономних*, скоро чисто световних власти и органа.

Но у Хрватској и Славонији, којима се 1880. год. прикључио и овај део бивше Границе, претриле су наше школе *јаки удар* тиме, што је земаљски школски закон од 1873. год. не само врло отештао отварање автономних школа, него су наше школе у тим покрајинама, осим двадесет и неколико, које су остале „автономне“, у седамдесетим годинама све накомунађене. Те се зову *опће пучке* школе, стоје под управом и надзором земаљских (политичких) власти и остале су такове и до данас према свему томе, што је нови земаљски школски закон од 1888. год. нешта мало погоднији отварању автономних школа.

Темељем за стварање те разноликости у школама православних Срба у земљама круне св. Стевана служила су материјална средства, из којих су се школе издржавале. Државна нам је власт у старије време ишла у томе на руку да се и политичне општине увуку у сношење трошкова око издржавања тих школа — а после је једним потезом пера све оне школе за *комуналне* прогласила, чије је трошкове, ма и делимице, *политична* општина сносила.

Услед тога имамо у банатској бившој Граници само *једну* вероисповедну школу (чак се и тој пориче вероисповедни карактер), а у шајкашкој *опет* једну са две учитељске снаге, док се другим двема, које нису непрекидно као вероисповедне постојале, пориче тај карактер, те се хоће да се за приватне школе сматрају, којима би се само у томе случају признало право јавности, ако би у свему одговарале *свима* захтевима, које државне власти на њих стављају.

Док у угарском провинцијалу, осим једне, немамо јаче општине, у којој не бисмо имали вероисповедне школе, дотле у Хрватској и Славонији имамо таквих само у 18 места са шездесет учитељских снага. И у *вероисповедним* школама у Угарској имамо много тешкоћа због неостваривих захтева државних власти у погледу настављања

државнога језика; али у тамошњим *комуналним* школама тера се то на уштрб наставе и дечијег интереса тако далеко, да су те школе великим делом управо престале бити српске школе, него су српско-мађарске са главном сврхом *ширења мађарског језика*. Шта више сад се многе од њих претварају у *државне* школе са чисто мађарским наставним језиком у којима се дечји матерњи језик као какав *стран језик* предаје — *у колико се уопште предаје*. У Хрватској и Славонији је пак тешкоћа сувишно форсирање латинице, које многој деци не треба, тешкоћа је што се за православну децу не приставља увек православни учитељ *и што су баш српски крајеви најоскуднији у школама*.

Колико народ радије шиље своју децу у вероисповедну (аутономну) школу, види се и отуда што — према свему томе, што државне власти баш у погледу вероисповедних школа *најлабавије* поступају против родитеља немарне деце — она деца, за које имамо вероисповедне школе, најуредније посећују школе. Истина да државна статистика не износи нама потребне податке, ипак је то ван сваке сумње. Јер од наше деце од 6—12 год. посећује наше школе преко 27.000 деце, а то је (урачунајући и ону децу, која више или друге какове школе походе, којих има на 1400) скоро пуних 89 %, прерачунајући ту и ону из Хрватске и Славоније (где имамо у нашим школама 2150, у другима преко 100) и више него 89 % — што код остале наше деце, којих је ишло у свакад шк. у Угарској нешто преко 15.500 а у Хрватској и Славонији на 45.500, није случај. Јер док код нас на 311.000 душа иде 32.000 деце у школу, дакле на **9·7** једно, дотле код осталих Срба у Угарској, где на 150.000 душа долази 15.500 деце, на **9·8** душа једно, а у Хрватској и Славонији, где на 590.000 душа долази само 45.500 деце, на **13** душа једно дете у свакидашњу школу. Исто тако иду од наше деце између 12 и 15 год. у пофторну школу скоро пуне две трећине, који број ако и исказују она остала српска деца у Угарској, ова у Хрватској и Славонији не показују тај сразмер ни из далека.

Томе стању потпуно одговара и положај наших учитеља, којих имамо на 500 вероисповедних (3·5 мушких) уз 18 забавиља, и поред три и односно четир катихете (и лечника) седам учитеља и десет учитељица на три наше више девојачке школе, затим 19 професора и четири професорке, односно помоћнице на две учитељске и две учитељичке школе — број комуналних Срба учитеља није тачно познат, али има их и три пута толико. — Јер истина да са *материјалне* стране црквене општине не могу да се мере са политичним општинама (код нас су на дневном реду тужбе што политичне власти немарно врше законом прописане дужности своје према црквеним општинама а и закон *неизмерне предности* даје политичним општинама) — али је положај наших учитеља на комуналним и *особито* државним школама како у друштвеном тако и *особито у политичком* погледу много несносније, него оних на вероисповедним школама.

Јер истина да и вероисповедни учитељи, особито они у Угарској, имају много тешкоћа — ено јато разних *надзорника* са *небројено* захтева, који се не могу у склад довести нити извршити, а ено и

и наше познате „*слоге*“, где хијерархија вуче на своју, а „странке“ свака на своју страну — али су наши комунални и државни учитељи баш између две ватре, ако учине, како власти наређују, зло од народа, а ако пазе на интересе народа, међу којим живе, зло од горе...

То је стање узрок и томе што се наше учитељство ни ево до дана данашњега није могло ујединити. Сад већ само министарство навађује да се вероисповедни учитељи организују по епархијским зборовима, па да државној власти осигурају право контроле — али се она жеља да се *сви Срби* учитељи могу ујединити, ни после борбе од *више десетина година*, ни *поред* контроле државних власти, која би се по пропису могла вршити, не може остварити.

Једино што се тешком муком постигло, то је оснивање *српског учитељског конвикта* и после *српске учитељске повчане задруге* у Новом Саду.

То су *једина* средишта, око којих се ми данас, без обзира на карактер школе на којој смо намештени, можемо окупљати.

Славни Конгресе!

Обзиром на кратко време, којим приликом овог првог састанка нашег располажемо, нека ми је дозвољено да овде завршим. Држим да сам доста рекао за докас томе, да су прилике *тешке* у којима се ми налазимо и да смо на освитку зоре, која нам се у Хрватско Славонији (бар ми се надамо), већ указује, а која ће се (и о томе смо тврдо уверени) и у Угарској скоро појавити — *са великим одушевљењем похитали на овај конгрес*, који треба да буде *први* доказ, да смо на прагу *новог времена у коме влада слобода збора и договора*.

У томе уверењу поздрављамо и вас остале са добро дошли! Живели!

После ових реферада прочитан је низ образложених предлога за резолуције о томе, како треба српски народни учитељи да удесе школски рад свој, да исти одговара модерном стању науке, за чим треба да тежи учитељство да себи обезбеди што бољи положај у друштву и како треба да радимо на даљем образовању народа.

Уз то се закључило, да се по свима крајевима оснивају удружења, да се међу тима одржава веза путем средишњег одбора српског учитељског удружења и да се за орган свега српског учитељства прими „Учитељ“ лист истог удружења.

Други дан је одржана конференција изасланика свега јужнословенског учитељства, те се нагласило да учитељство и у тим проширеним границама треба да се међусобно упознаје, да долази што чешће у додир и да ради на зближењу тих народа.

Све су те идеје и поново наглашене на банкету, којим је прослава и односно конгрес и конференција закључена.

Састанци су били тако посећени, како никад никакови у Београду, и просторије код Коларца имале су први пут прилике да одјекну од одушевљеног клика 5000 школских људи.

Ђ. П.

ЗВАНИЧНИ ОГЛАСИ.

ШКОЛСКА ОБЈАВА. 73, 1—1.

Школска година почиње у српској народној учитељској и учитељичкој школи у Сомбору 19. авг. (1. септ.) Уписивање ће бити за I. разред 19. августа (1. септембра) за II. разред 20. августа (2. септембра), за III. и IV. разред 21. августа (3. септембра) Призивање св. Духа, читање школских закона и распореда часова биће 22. августа (4 септембра), а редовно предавање отпочеће 25. августа (5. септембра.) Поправни, приватни и пријамни испити одржаће се 16. (29.) и 17. (30.) августа.

У српску народну учитељску школу примају се Срби православне вероисповести, који су 15 година навршили, телесно и душевно потпуно здрави и с успехом свршили 4. разред гимназије, реалке, или грађанске школе. Свака ученик мора собом донети: 1. Крсни лист; 2. школско сведочанство последње године; 3. лечничко сведочанство, да је потпуно здрав; 4. сведочанство о поновном калемљењу богиња. Без ових сведочанстава неће се моћи нико уписати. Они ученици, који још нису навршили 15 година, или хоће да буду примљени на основу пријамног испита, а имају II. и III. разред гимназије, или се пријаве после означеног рока, могу се уписати само претходном дозволом вел. Школског савета.

Сваки ученик плаћа уписнину од 12 К, а у случају потребе добија бесплатно лечничку помоћ и лекарију.

Нуз завод постоји интернат алумнеум, где ученици добијају сво издржавање. Цела уплата износи месечно 34 К и зато добијају ученици: стан са осветљењем, огревом и послугом. Добијају доручак ручак и вечеру, прање свог рубља и 1 пут купање у купци, коју лечник завода одредио буде.

Ученици са добрим успехом у настави и доброг владања имају сразмерно према сиромаштву олакшице у плаћању и то од 30—10 К месечно. Старији ученици имају веће олакшице.

У интернату становати мора сваки ученик који је са стране. Но из разлога, што у засада примљеним дворанама само њих 56-ро стати могу, то ће се појединима дозволити, да ван интерната пребивају.

У интернат треба свако да донесе: 1 јастук са 3 навлаке; 1 покривач (јорган) са 3 навлаке; 1 креветни застирач; 3 чаршава за доњи простирач у кревету; 6 кошуља са 6 пари манжетна и 12 комада крагнова; 6 пари гаћа; 6 пари чарапа, или обојака; 12 рубаца (марамица); 6 пешкира; 1 чашу за воду (за прање уста); 1 четку за зубе и 1 за одело; 1 чешаљ и четку за косу.

Месечну ђачку уплату ваља свагда слати на управу завода.

Молбу за примање у интернат алумнеум, или за отпуст из њега послати треба најдуже 13. (16.) августа.

У српску народну учитељичку школу примају се Српкиње православне вероисповести, које су навршиле 14 година, телесно и душевно потпуно здраве и са успехом свршиле IV. разред српске више девојачке школе. Свака ученица мора собом донети: 1. Крсни

лист; 2. школско сведочанство последње године; 3 лечничко сведочанство, да је потпуно здрава; 4 сведочанство о поновном каламљењу богиња; 5. обавезу родитељску, да ће је о своме трошку издржавати 4 године, а у обавезу потврђује и политичка општина, да може издржавати. Ове ученице, које нису навршиле 14 година и које нису свршиле српску вишу девојачку школу могу уписане бити само претходном дозволом вел. Школског савета, да се упишу претходно полажу пријамни испит из веронауке из (молитава,) српске граматике, црквено-словенског читања и литургиског појања, а за тај испит плаћа се такса од 20 К.

Свака ученица плаћа уписнину од 12 К, а у случају потребе, добија бесплатно лечнику помоћ и лекарију.

Управа.

74, 1—1.

ШКОЛСКА ОБЈАВА.

У српској вишој девојачкој школи Сомборској почиње 1906|7. шк. година 18. (31.) августа. Тога дана одржаће се поправни и накнадни испити (за оне које су због болести неиспитане остале), а 19, 20 21. и 22. авг. (1. 2. 3. и 4. септ.) примаће се и уписивати ученице.

У I. разред примају се ученице, које су навршиле 10. година живота, и које сведочанством могу исказати, да су било јавно, било приватно основ. школу, најмање 4 године походиле и успешно свршиле.

Ученице V. и VI. разр. основне школе могу бити примљене у II. и III. р. ове школе, ако претходно положе пријемни испит из предмета, што су прописани за I. односно II. р. ове школе, а у основној се школи нису учили или никако или не у толикој мери, колико захтева наставна основа ове школе.

Ученице које би дошле из несрпских грађанских школа, могу се примити у наредни разред само тако, ако положе пријамни испит из градива српскога језика, прописаног за претходни разред.

Школарина се у овој школи не плаћа; али ученице III и IV. р. као и све ученице са стране, плаћају по 2 К. уписнине, која иде у благајнину срп. прав. црквене општине Сомборске. Још све ученице плаћају при уписивању по 30 пот. као прилог у државни мировински фонд.

Ученице са стране могу погодити стан и препитање само са знањем и одобрењем управе ове школе.

Примећује се још за наш свет са стране, да осим погодности, што овде ученице не плаћају школарине, још и то, да је Сомбор узорно чиста и здрава варош а живот погодан и доста јевтин, што служи за препоруку родитељима, који своју женску децу шаљу на страну на више науке и васпитање.

У Сомбору 12. (25.) авг. 1905.

Јован Благојевић
управитељ.

75, 1—1

ШКОЛСКА ОБЈАВА.

У *Српској вишој девојачкој школи у Новом Саду* биће 18. 31. августа о. г. поправни, поновни и приватни испити.

Уписивање ученица за 1906.|7. годину биће 1. 3. и 4 септембра по новом календару.

У I. разреду ове школе примаће се ученице, које су навршиле

десету годину живота и које су свршиле IV. разред основне школе с успехом. Ученице из V. и VI. разреда основне школе примаће се у старије разреде, ако на пријемном испиту покажу добар успех из прописаних предмета за односни разред српске више девојачке школе.

У смислу одлике високославног Школског савета *укинут је пријемни испит из мађарског језика* за оне ученице, које долазе из оних школа, где нису училе мађарски језик.

При уписивању доносе ученице, које први пут долазе овамо, крштеницу, последњу школску сведоџбу и последњу сведоџбу о калемљењу крављих богиња, а ученице, које су биле у овој школи, доносе само школску сведоџбу.

Одмах при уписивању плаћају ученице 10 К уписнине и школарине. Која сиромашна ученица жели да буде ослобођена од овог плаћања, нека одмах при уписивању донесе управи сведоџбу о сиромаштву.

Школарина се може уплатити и двапут полугодишње унапред.

Нови Сад, августа 1906.

Мита Ђорђевић
управитељ.

Број 309. ех 1905.–6. **ШКОЛСКА ОБЈАВА.** 69, 1—1.

У Српској Учитељичкој Школи у Карловцу почиње школска година 1906./7. 19. августа по ст. кал. (1. септ. по нов. кал.) о. г.

У први разред учитељичке школе примају се Српкиње православне вјероисповијести, које су навршиле четрнаесту годину живота и свршиле IV. разред више дјевојачке школе, или које друге средње школе, а при том су здраве и доброг владања. Свака ученица мора собом донијети: 1.) крсни лист, 2.) лијечничко свједочанство о добром здрављу, 3.) школско свједочанство о свршеном горе наведеном разреду.

Римокатоликиње могу бити уписане тек дозволом високе кр. хрв. слав. далм. зем. владе у Загребу.

Приправнице рођене у круновинама св. Стевана имају право на штипендије из клирикалног фонда и Мушицкове завладе, али имају приложити молби и свједочанство сиромаштва. Молбенице се предају управи између 23. и 28. авг. (5. и 10. септ.)

Ни једна приправница не смије узимати стан без дозволе управитељеве, нити га смије без претходне дозволе промијенити.

Уписивање ће бити 19. 20. и 21. авг. (1. 2. и 3. септ.) прије подне од 9—11 сати и послије подне од 3—5. Поправни испити ће бити 22. авг. (4. септ.) послије подне Призивање „Св. Духа", читање школског закона и распореда часова биће 23. авг. (5. септ.) а 24. авг. (6. септ) почеће редовна предавања.

Свака ученица приликом уписивања мора уплатити 4 круне у име школарине за први семестар, нове ученице осим тога још 2 круне уписнине и 1 круну за дружину „Будућност"; школарина за други семестар уплаћује се на почетку тога семестра.

У п р а в а.

ШКОЛСКА ОБЈАВА. 64, 1—1.

Уписивање ученица у српску вишу девојачку школу у Панчеву за идућу школску 1906.—7. годину почиње 1. септембра и траје до 3. септ. по нов. к., а 7. истог месеца почињу редовна предавања.

У ову школу примају се девојчице, које су навршиле 10-у годину живота свога, а свршиле су четири разреда основ. народне школе најмање са довољним успехом, или које покажу на пријемном испиту успех, који одговара успеху из четири разреда основне народне школе.

Ученице из V. и VI. разреда основне народне школе могу бити примљене у старије разреде ове школе, ако на пријемном испиту покажу, да су научиле бар са довољним успехом и по плану за срп. више дев. школе све оно, што би у претходном разреду у срп. вишој дев. школи имале научити.

Ученице, које први пут у овај завод ступе, плаћају 2 круне уписнине, а осим тога плаћа свака ученица у име школарине за целу годину 10 круна, односно 5 круна по течају. Осим тога дужна је свака ученица без разлике да при уписивању положи још 30 пот. као прилог у државни мировински учитељски фонд.

Сиромашне а добре ученице, ако своје сиромаштво званичном сведоџбом искажу, могу бити од школарине ослобођене. Поред тога оваже ученице могу још и у новцу добити припомоћи из фонда за сир. ученице овога завода.

Који родитељи или старатељи желе своје женско дете послати овамо, умољавају се, да понесу собом детиње крштено писмо, школску сведоџбу од последње године као и уверење, да су детету у своје време каламљене богиње.

Даље се родитељи са стране умољавају, да се у погледу стана и преноћишта изволе обратити на управу ове школе, која ће им у ту цел више бољих кућа препоручити.

Од ученица из Срема и других крајева, где се не учи мађарски језик, иште се, да из овога предмета још пре уписивања науче писменицу, и да знају бар читати и писати.

Управа

српске више девојачке школе.

Ад. Ш. С 574./прев. ex 1096 72, 1—1.

СТЕЧАЈ.

Ради попуњења оставком Душана Радића упражњеног места *професора* за мађарски језик, историју Угарске и науке о земаљском уставу, а по потреби и друге сродне предмете у *српској учитељској школи сомборској* овим се расписује стечај.

Молитељи имају доказати, да су Срби православне вере и да су стекли оспособљење за горње предмете у којем универзитету или вишем педагогијуму, ну првенство имају оспособљени за горњу струку гимназијски или препарандијски професори.

Плата је оспособљеном професору 2000 К. годишњих са 1% станарином, после сваких пет година успешне службе годишња повишица од 200 К, а после 30 година службовања мировина у износу постигнуте плате. Ако је постављени без прописане потпуне квалификације, имаће плату од годишњих 1600 круна.

Оспособљени ће се професор у смислу Уредбе за српске народне школе сматрати за две године службовања као привремено постављен, а суплент се у опће поставља у привременом својству.

Прописано инструисане молбенице имају се поднети срп. прав. народном Школском савету најдуже *до 24. августа (6. септембра) 1906. године.*

Председништво

срп. прав. нар. Школског савета.

СТЕЧАЈ. 70. 2—1.

На једно упражњено *учитељско* и једно *учитељичко* место на срп. вероисповедној школи у Варјашу овим се стечај расписује.

Плата учитељу је ова: основна плата 840 К., за држање повторне школе 80 К кад је држао буде, (а држи је сваке друге год.) од погреба кад позван буде 2 К, од парастоса 1 К., паушал за писаће потребе 20 К., $2^1/_4$ ланца добре оране земље, на коју учитељ сав терет сноси, четир хвата тврдих дрва, стан по пропису с баштом, и петогодишњи доплатак. — За перовођство и рачуновођство 80 К. — Желети би било да се и лично пријави.

Плата учитељици је 720 К., за држање повторне школе 80 К., $^1/_4$ ланца баште ван села, три хвата тврдих дрва, стан по пропису с баштом, паушала за писаће потребе 20 К., и петогодишњи доплатак.

Дужности су школ. уредбом прописане

Предавање у оним разредима, које им школ. одбор буде доделио, а учитељица ће обвезана бити сву женску децу из обе школе у ручном раду обучавати, и цркву похађати.

Рок стечају је 15/28. август.

Из седнице месног школ. одбора држане у Варјашу 23. јула (5. авг.) 1906.

Ђура Лукин

председник шк. одбора.

Бр. М. Ш. О. 36 вкп. — 1906. 76, 1—3.

СТЕЧАЈ.

На новоустављено *учитељичко* место на кварталној школи у Молу овим се отвара стечај са роком од шест недеља рачунајући од првог увршћења његовог у овоме листу

Са тим местом скопчана су ова берива: 1000 К у име редовне плате, 126 К за свој и школски огрев, 56 К за дрва, 40 К за повт. школу, 21 К за чишћење школе, 20 К у име писаћег прибора, осим тога стан према пропису Шк. Уредбе од 1872. год. и петогодишњи доплатак по 100 К.

Дужности су прописане Шк. Уредбом од 1872. год. Законом инструисане молбе имају се упутити до означеног рока на потписаног председника.

Из седнице срп. прав. шк. одбора у *Молу* 7. (20.) авг. 1906. г.

Марко Славковић перовођа.

Душан Јосимовић председник.

СТЕЧАЈ. 63, 1—1

На упражњено *учитељичко* место у срп. прав. вероисп. основној шесторазредној школи у *Великом Гају* овим се отвара стечај.

Са овим учитељичким местом скопчана је ова плата: за ре-

довну школу 600 круна, за повторну школу 80 К., за писаћи прибор 10 К., у име станарине 120 К., у име личног огрева 20 К.

Дужности су одређене школ. уредбом од г. 1872. и наредбама школске власти.

Молбенице ваља слати на месни школ. одбор у току од шест недеља рачунајући од првог увршћења овога стечаја у „Шк. листу".

Из седнице м. школ. одбора, држане у Великом Гају 20. јула (2. авг.) 1906. год.

Живојин Рајковић
перовођа.

Богољуб Петровић
председник.

СТЕЧАЈ.*

65, 1—1.

На срп. нар. основној школи у Беодри расписује се овим поново стечај на учитељско место. Учитељска берива су следећа: 632, односно 552 К. од срп. црквене општине; која ће од ових двеју свота важити, зависи од решења сл. Е. Ш. Одбора у Темишвару. Даље: 340 К. од месне политичке општине у име откупа депутата; 20 К у име писаћег паушала; осим овога уживаће учитељ 3 катастрална јутра и 1154 □ земље и $^1/_8$ јутра ливаде, док та ливада остаје на ту цељ, а све терете на ову земљу сноси учитељ сам. Даље уживаће учитељ удобан стан а уз стан 360 □ баште, и зимски огрев у слами према потреби.

Плату у новцу прима редовно на почетку сваког месеца у напред. Учитељ је дужан радити у разредима који му припадају; поуторну школу држати и у недељној недељици појати. — Компетовати могу само они који су према §. 58. II. Школске уредбе оспособљени за учитеља у срп. нар. основној школи. Рок стечају је шест недеља од дана првог увршћења његовог у званичном „Школском листу".

Из седнице шк. одбора срп. правосл. црквене општине у Беодри, држане 24. јула (6. августа) 1906.

Стеван Бенин
привр. учитељ и перовођа.

Шандор Мађош
председник.

* Стечај, који је публикован у 5. и 6. бр. „Шк. Листа", у „Застави" и „Бранику" овим се повлачи, а горњи стечај проглашује се за званичан и правоваљан. — Шк. Одбор.

Ad. 100 и 122. М. Ш. О. ex 1905. 66, 1—1.

СТЕЧАЈ.

На темељу одлуке вел. Школског савета бр. Ш. С. 236.271|203. ex 1905., као и решења сл. епархијског Школског Одбора бачког бр: Е. Ш. О. 1746./490. ex 1905. расписује се стечај на упражњено учитељско место, при овдашњој шесторазредној православној српској основној школи седишта Ранчева (Горњих салаша). Плата је 800 круна годишње, башта и слободан стан са зимним огревом. За ову награду дужан ће бити изабрани учитељ вршити све дужности у свакидашњој и повторној школи. Примећује се, да се ова награда побољшава законитим потогодишњим доцнацима.

Компетовати могу само мушки оспособљени учитељи.

Рок стечају истиче на шест недеља по првом увршћењу у „Школском листу". Молбенице са потребним прилозима достављају

се овом м. Школском Одбору, а упућују се сл. овоместној Црквеној Општини.

Из седнице м. Школског Одбора, православне српске Црквене Општине, држане у Сомбору 17. (29.) јулија 1906. године.

Ст. С. Илкић
перовођа.

Др. Ст. Поповић
председник Шк. одбора.

СТЕЧАЈ. 67. 1—1.

Овим се расписује стечај за учитеља у Малом Гају.

Плата је на годину следећа: 400. круна, из Епарх. фонда; 60. круна од црквене општине; 300. кила жита 200. кила кукуруза; 2. ланца орање земље од попалне пол сесије покон; на коју ће земљу и порезу плаћати; и слободан стан са баштом од: 1200. □ хв.

Дужности су учитеља високоцењеном школском Уредбом од 1872 године прописане, којих се имаде строго држати, и у светој цркви за певницу појати.

Компетенти нека своје ваљано инструисане молбенице потписаноме председништву поднесу у току 6. недеља рачунајући од првог увртења овога стечаја у „Школском листу".

Из седнице месног шк. одбора, држане у Малом Гају 30. Јула 1906.

Жива Поштин
перовођа.

Милан Бајић
председник.

Бр. ШО. 4. вапр. ех 1906 68. 1—1.

СТЕЧАЈ.

Отвара се стечај на једно учитељско и два учитељичка места у Ст. Бечеју.

Годишња плата за свако ово место јесте 800 круна, коју ће из благајне политичне општине у напред примати. Осим тога добијаће из благајне полит. општине за свој и школски огрев 70 круна, за паушал 16 круна за послугу школску 50 круна и у име станарине 240 круна.

Из благајне срп. прав. црквене општине кад на ред дође, да држи пофторну школу, 80 К, а осим тога и прописани петогодишњи доплатак.

Дужности су, да предају све законом и нашим школским уредбама прописане предмете и то у оној школи и разредима, које им месни школски одбор одреди.

Осим тога учитељ је дужан у цркви за певницом појати, кад на њега ред дође, а по потреби и са децом складно црквено појање обучавати и у цркви са школском децом појати, а учитељице ће обвезане бити, женску децу у ручном раду обучавати по потреби и кад месни школски одбор одреди.

Рок стечају је 21. август 1906. по старом календару.

Компетовати могу само они учитељи који су потпуно оспособљени на сомборској препарандији и још кад сведоџбама докажу, да су оспособљени за предавање мађарског језика.

Молбе са сведоџбама ваља послати председништву месног школског одбора.

Изабрани наступиће своје звање кад их месни школски одбор позове.

Из седнице месног школског одбора срп. православне црквено-школске општине држане у Ст. Бечеју, 31. јула (13. августа) 1906.

Св. Мартиновић
зам. перовође.

Стева Живковић
подпредседник.

СТЕЧАЈ. 70, 1—1.

По решењу вршачке епарх. школ. Одбора бр. Е. 1717. III. 116. ех 1905. да се прогласи сталном припомоћи, која се даје из епарх. фонда школама у вршачкој Епарх. да би се та места могла стално попунити:

Овим се расписује стечај на упражњено учитељско место на срп. вероисповедној школи у Дежану.

Учитељска плата је 800. круна у готовом новцу, и 2. хвата тврдих дрва, леп нов стан са баштом, за перовођство 10. круна, а у име писаћег паушала 6. круна, и 2. ланца ливаде, на коју учитељ има порез да плаћа.

Дужности су прописане „Школском уредбом“ за срп. нар. школе.

Који ово место жели да получи, дужан је до избора сам се лично овој општини представити, и то о свом трошку.

Рок стечају је 3. септембера п. с. 1906. год. тога ће се дана и избор обавити.

Из седнице пр. месног Школског Одбора држане у Дежану 28. јула п. с. 1906. год.

Стеван Марковић
пр. учит. и перовођа.

Илија Матић
председник.

СТЕЧАЈ. 71, 1—1.

На оставком упражњено учитељско место при срп. народ. вероиспов. основној школи у Тиса Ст. Миклошу овим се расписује стечај. Са овим учитељским местом скопчана је ова плата: за редовну школу 800 круна, за повторну школу 80 круна, у име огрева 40 круна, у име писаћег паушала за школске потребе 20 круна, у име перовођства и рачуновођства 60 круна за које ће изабрани учитељ бити дужан све послове око перовођства отправљати, и најпосле од погреба и парастоса кад позван буде 1 круну. Даље ће изабрани учитељ уживати врло леп стан у нарави који се састоји: из 2 собе, кујне, коморе, подрума, шупе и штале, а уз стан башту, и најпосле уживаће 3 јутра оране земље на коју ће земљу сам државни порез и остали намет плаћати. Дужности су прописане школском уредбом од 1872. г. и дисциплинарним правилима од 26. августа 1876. г. Од компетената се тражи да су у смислу 58. §. школске уредбе од 1872. г. оспособљени и желити је да се и лично прикажу. Рок стечају је до 17. (30.) Септембера, до којег рока имају компетенти своје добро инструјисане молбенице на месни школски одбор послати. Изабрани учитељ има заузети своје место одмах после избора свога.

Из седнице месног школ. одбора држане у Тиса-Ст.-Миклушу (Torontál m.) 6./19. Августа 1906. г.

јереј Јован Димитријевић
парох, прив. перовођа.

Војин Букуров
председник м. школ. одбора.

61, 2—2.

СТЕЧАЈ.

На упражњено *учитељско* и *новоустановљено учитељичко место* срп. вероисповедне школе у Бочару.

Плата учитељу је 800. (300 кр. добија из благајне црквене општине Бочарске, а 500 кр. из благајне народних фондова); за повторну школу 80. кр. у име паушала 20 кр. од погреба где позван буде 1. кр. једну башту ван села 800 □, на коју учитељ порезу и све остале јавне терете плаћа, огрева, сламе колико треба, законом прописани стан у нарави, и петогодишњи доплатак од 100 кр.

Плата учитељици је 750 кр. за повторну школу 80 кр. у име паушала 20 кр. у име станарине 100. огрева сламе колико треба; прописани петогодишњи доплатак.

Молбенице ваља слати потписаном председништву до 15. 28. августа 1906. год.

У Бочару (Bocsár, Torontál megye) 16. 29. јула 1906.

Председништво
месног школског одбора.

40, 2—2.

СТЕЧАЈ.

Ради сталног попуњења учитељског места у Гаду, овим се стечај расписује. — Плата је учитељска следећа: 600 К у готовом месечно у напред, 3 к јутра оранице земље и 1 к јутро сенокосе, на које учитељ плаћа држ. порезу, 3 хвата тврдих (цепаница) дрва за своју личну потребу. На расположењу му стоје 4 годишња подвоза и шк. послужитељ за ношење воде двапут дневно преко целе године. У име писаћег прибора 20 К. — За састављање годишњег црквеног рачуна 10 К. — Ако је неровоћа, и за то 10 К. — Стан у нарави са баштом. Од укопа где позван буде 1 К. — Дужности су прописане шк. уредбом од 1872. год.

Рок стечаја и дан избора је Преображење Господње.

Желети је, да молитељи лично се пријаве.

Компетовати могу само потпуно оспособљени учитељи.

Из седнице месног шк. одбора у Гаду на Петров дан 1906. год.

Јован Симић
срп. нар. учитељ.

Светозар Живојинов
председник.

Ad бр. Е. 1176. 1179. Ш. 69. ex 1906. 41, 2—2.

СТЕЧАЈ.

У колико се не буду могла попунити сва упражњена учитељска места у вршачкој епархији стално, требаће нека места привремено попунити.

Позивају се сви они учитељи и учитељице, који би желели које место привремено заузети, да се инструираним молбама тога ради на потписани одбор обрате.

Рок поднашању молбе је до 8. (21.) августа 1906. год. а молбе се могу и иначе преко целе године подносити, те ће се према потреби у обзир узимати.

У Вршцу, 4. (17.) јулија 1906.

Епарх. школ. одбор.

На новоустановљеној српској народној (вероисповедној аутономној школи у *Даљу* потребна су *два учитеља* и *једна учитељица*.

Плата оног учитеља кога скупштана изабере за управитеља, док ту дужност вршио буде:

1.) редовне плате 800 К годишње;

2.) у име повторне и шегртске школе 100 К;

3.) као управитељски доплатак 100 К у коју своту му је урачунат и писаћи паушал;

4.) по прилици 7 старих (по 2000□ хв.) ораће земље, на коју за сада властелинство порез и друге трошкове плаћа, но за случај да властелинство престане плаћати порез и остале трошкове, тада ће учитељ дужан бити сам то сносити. Примећује се изрично, да учитељ нема права на пашњачку компетенцију, пошто исту придржава црквена општина за умножење месне школске благајне;

5.) стан у школском здању, састојећи се из две собе са предсобљем, кујном, смочницом, подрумом и 400□ хв. баште у школском врту;

6.) огрев од меканих дрва колико је год потребно;

7.) после сваке навршене петогодишње успешне службе 100 К тако званог петогодишњег доплатка.

Плата другог учитеља следећа је:

1.) редовна плата 800 К годишње;

2.) у име повторне и шегртске школе 100 К;

3.) у име писаћег паушала 20 К;

4.) по прилици 7 старих (2000 хв.) ораће земље са истим условима као и код учитеља-управитеља гледе пореза и пашњака;

5.) у име станарине и одштете за башту 200 К годишње;

6.) у име огрева 80 К годишње;

7.) након сваке навршене петогодишње успешне службе 100 К тако званог петогодишњег доплатка.

Плата учитељице следећа је:

1.) редовита плата 800 К годишње;

2.) у име повторне и шегртске школе 100 К;

3.) у име писаћег паушала 20 К;

4.) у име станарине и одштете за башту 200 К годишње;

5.) у име огрева 80 К годишње;

6.) након сваке навршене петогодишње успешне службе 100 К такозваног петогодишњег доплатка.

Берива овде назначена издаваће редовно српска православна црквена општина. — Изабрани учитељи и учитељица имаће предавати све оне предмете које школска уредба прописује и то у оним разредима које им месни школски одбор додели.

Гледе појања у цркви и обучавања деце школске у црквеном појању учиниће распоред месни школски одбор.

Од погреба имаће учитељ, којем буде додељено обучавање деце у црквеном појању, 2 К ако позван буде, а од парастоса 1 К.

Подједно се примећује да ће црквена општина, кад јој буде могуће, установити и четврто учитељско место, а дотле се имају

сви школски способњаци разделити онако како школски одбор за сходно пронађе.

Молбе са потребним прилозима имају се најдаље до конца јула по старом календару председништву школског одбора поднети, но свакако имаће првенство они компетенти који се и лично пријаве пошто је ова црквена општина рада да поред ваљаног учитеља и доброг црквеног појца добије.

У Даљу 2. јула 1906.

Матија Кикановић

председник месног школског одбора.

Бр. 60. Ш. О. 1906. 48, 3—2

СТЕЧАЈ.

У смислу решења месног срп. школског одбора од 6./19. јула 1906. год. бр. 60. овим се расписује стечај на једно *учитељичко* место на срп. нар. вероисповедним школама у *Вел. Кикинди.*

Са овиа местом скопчана је годишња плата од 1100 К. и 400 К. у име накнаде за станарину.

Компетенткиње имају да докажу, да су Српкиње православне вере и да су свршиле срп. учитељичку школу у Сомбору.

Дужности су прописане школском уредбом.

Потписани школски одбор задржава себи право, да према потреби додели разред изабраној учитељици.

Рок стечају траје шест недеља од дана првог увршћења у „Школском Листу".

Молбенице са нужним сведоџбама ваља поднети потписаном председништву.

Из седнице месног српског школског одбора, држане у Вел. Кикинди 6/19. јула 1906. год.

Алекса Баковљев
перовођа.

Др. Паја Симић
председник.

51, 3—2

СТЕЧАЈ.

Православна српска црквено-школска општина у Хрњакову, расписује стечај на упражњено учитељско место.

Учитељска плата је:

1.) 600 К. у готовом новцу, коју учитељ месечно у напред прима.

2.) 120 К из благајнице сл. епарх фонда темишварског, коју ће своту оспособљени учитељ у четвромесечним оброцима у напред примати.

3.) 3 (три) јутра 491□ ливаде сенокоса на коју учитељ све терете плаћа, а где је и башта са школом урачуната.

4.) 20 К писаћег паушала за школске потребе.

5.) 24 метери тврдих дрва за огрев учитељу и за школу.

6.) Од сахране, где позван буде, 1 К.

7.) Стан у нарави, који се састоји из 2 собе, кујне, штале и баште.

8.) У име перовођства и рачуновођства 40 К.

Дужности су учитељеве прописане школском уредбом од 1872. год.; даље учитељ је дужан у цркви за десном певницом појати.

Рок стечаја је 15. (28.) август 1906. када ће се и избор одржати.

Из седнице месног школског одбора, држане у Хрњакову (Aranyág-Temes m.) 9. (22.) јула. 1906.

Стеван Ст. Симић
перовођа.

Пантелија Богдан
председник.

59, 2—2. **СТЕЧАЈ.**

Ради попуњења учитељског места на српској народној школи у Парцу, Тамишка жупанија.

Са истим местом плаћа учитељу је следећа:

1.) 600 круна у готовом новцу, коју учитељ месечно унапред прима;

2.) 80 круна за повторну школу:

3.) 20 круна за перовођство:

4.) 10 круна паушал:

5.) 6 метера тврдих дрва за своју потребу:

6.) Слободан стан с башћом од 1000□ хвати.

Дужности су одређене шк. Уредбом од 1872. год. и у дужности му спада децу црквеном појању обучавати и недељом и празником за десном певницом појање држати.

Рок је избору 6. августа п. ст. к. на Преображење господње. Првенство имају они који се лично пријавили буду.

Из седнице срп. мес. школ. одбора у Парцу 9. (22) маја 1906 г.

Ваја Поповић
школског одбора председник.

32, 3—3 **СТЕЧАЈ.**

Отвара се стечај на једно овде новоустановљено учитељичко место и то у „*Средишту*“ с којим је скопчана плата од 800 кр. редовне плате, 200 кр. станарине или стан у нарави, 50 кр., за башту, 80 кр. за школски огрев, 100 кр. за лични огрев учитељици, 20 кр. за писаћи прибор, 50 кр. за чишћење школе, и уз ово још пет пута петогодишњи доплатак од 100 круна.

Плату и станарину односно и награду за повторну школу примаће из благајне срп. црквене општине у месечним а паушал у износу од 300 кр. у полугодишњим оброцима и то 1. септембра и 1. фебруара.

Новоизабрана имаће предавати у разредима, које јој месни школски одбор додели, све оне предмете, које школска уредба од 17. јула 1872. год. и дисциплинарна правила од 1876. године прописују.

Компетенткиње нека своје ваљано инструјисане молбенице потписаноме председништву поднесу у току шест недеља рачунајући од првог увртења овога стечаја у „Школском Листу“.

Желети је, да се компетенткиње лично прикажу.

У *Сентомашу* 21. јуна (4. јула) 1906.

Председништво
месног школског одбора.

23 3—3

СТЕЧАЈ.

На упражњено учитељско место овим се отвара стечај. Учитељска плата 800 круна, за повторну школу 80 круна, у име огрева 100 круна, којим је учитељ дужан и школу грејати, стан у нарави, у име паушала 20 круна. Даље ће учитељ уживати $1^1/_2$ ланца оранице земље и 3 ланца ливаде на коју ће земљу и порезу плаћати. Дужности су прописане школском уредбом од 1872. г.; даље је учитељ дужан у св. цркви појати.

Рок стечају је шест недеља рачунајући од дана првог уврштења овог стечаја у званичном „Школском листу".

Из седнице школ. одбора држане у *Боки* 5. (18.) јуна 1906. год.

Мата Субић

председник школ. одбора.

30, 3—3.

СТЕЧАЈ.

Отвара се стечај на једно овде упражњено учитељско место *у „Туку"* с којим је скопчана плата од 800 кр. у готовом, за огрев 240 кр., за чишћење 100 кр., за пашњак 100 кр., за писаћи прибор 20 кр., за повторну школу 40 кр., стан у нарави и уз ово још пет пута петогодишњи доплатак од 100 кр.

Све ово новоизабрани примаће из благајне месне политичне општине. У име допуне пак ове плате, има, новоизабрани добивати 318 кр.* из благајне црквене општине у месечним оброцима.

Новоизабрани имаће предавати у разредима, које му месни школски одбор додели, све оне предмете, које школска уредба од године 1872. 17. јула и дисциплинарна правила од године 1876. прописују; наглашује се, да децу црквеном пјенију учи, као и остали овдашњи учитељи, са децом у цркви поји, а за певницом појачку дужност да врши.

Компетенти нека своје ваљано инструјисане молбенице потписаноме председништву поднесу у току шест недеља рачунајући од првог уврштења овога стечаја у „Школском Листу".

Желети је, да се компетенти лично прикажу и у цркви поје.

У Сентомашу 21. јуна (4. јула) 1906.

Председништво

месног школског одбора.

* У 5 броју „Школ. Листа" погрешно стоји 418 а треба 318 К, што се овим исправља.

31, 3—3

СТЕЧАЈ.

Отвара се стечај на једно овде новоустановљено учитељичко место и то на *„Учичку"* с којим је скопчана плата од 800 кр. редовне плате, 200 кр. станарине или стан у нарави, 50 кр. за башту, 80 кр. за школски огрев, 100 кр. за лични огрев учитељици, 20 кр. за писаћи прибор, 50 кр. за чишћење школе, и уз ово још пет пута петогодишњи доплатак од 100 круна.

Плату и станарину односно и награду за повторну школу примаће из благајне срп. црквене општине у месечним а паушал у износу од 300 кр. у полугодишњим оброцима и то 1. септембра и 1 фебруара.

Новоизабрана имаће предавати у разредима, које јој месни школски одбор додели, све оне предмете, које школска уредба од 17. јула 1872 год. и дисциплинарна правила од године 1876. прописују.

Компетенткиње нека своје ваљано инструјисане молбенице потписаноме председништву поднесу у току шест недеља, рачунајући од првог увртења овога стечаја у „Школском Листу".

Желети је, да се компетенткиње лично прикажу.

У Сентомашу 21. јуна (4. јула) 1906.

Председништво.

месног школског одбора.

33, 3—3 **СТЕЧАЈ.**

Отвара се стечај на једно овде новоустановљено учитељичко место и то у „*Туку*" с којим је скопчана плата од 800 кр. редовне плате, 200 кр. станарине, или стан у нарави, 50 кр. за башту, 80 кр. за школски огрев, 100 круна за лични огрев учитељици, 20 кр. за писаћи прибор, 50 кр. за чишћење школе и уз ово још пет пута петогодишњи доплатак од 100 круна.

Плату и станарину односно и награду за повторну школу примаће из благајне срп. црквене општине у месечним а паушал у износу од 300 кр. у полугодишњим оброцима и то 1. септембра и 1. фебруара.

Новоизабрана имаће предавати у разредима, које јој месни школски одбор додели, све оне предмете, које школска уредба од 17. јула 1872. год. и дисциплинарна правила од године 1876. прописују.

Компетенткиње нека своје ваљано инструсисане молбенице потписаноме председништву поднесу у току од шест недеља рачунајући од првог увртења овога стечаја у „Школском Мисту".

Желети је, да се компетенткиње лично прикажу.

У Сентомашу 21. јуна 4. јула 1906.

Председништво

месног школског одбора.

34, 3—3 **СТЕЧАЈ.**

Расписује се стечај ради сталног попуњења једног *учитељичког* места у срп. правосл. црквеној општини у *Бегечу*.

Дужности су одређене школ. уредбом од 1872. год. и наредбама школ. власти.

Са овим учитељичким местом скопчана је ова плата: за редовну школу 600 К., за поћорну школу 80 К., за писаћи прибор

10 К., два хвата тврдих дрва и дрва за грејање собе где учитељица живи, колико јој је потребно, стан са потребним стајама и баштом и једна купусара башта од 178□ хв. ван села на коју има учитељица све терете да сноси.

Рок стечају је 5. (18.) августа 1906. год. Молбенице треба слати месном школском одбору.

Из седнице месног школског одбора срп. прав. црквене општине у Бегечу (п. п. Ст. Футог) 11. (24.) јуна 1906. год

Урош Дрндарски
перовођа.

Владимир Цвејин
председ. школ. одбора.

37, 3—3

СТЕЧАЈ

на српској вероисповедној мешовитој четвороразредној школи у Соки са следећом платом:

600 кр. за редовну школу, 80 кр. за пофтор. школу 20 кр. паушала, 1 кр. од погреба где буде звао, 40 потура од шарастоса, 3 лан.ца оране земље, од којих је учитељ дужан све терете на земљу плаћати; *5 хв. дрва од којих ће се и школа грејати.* Стан у нарави *и башту од 400 хвати:*

Рок је Преображење 1906. г.

Дужности су учитеља: школског закона од 1872 год. држати се, при свима богослужењима недељним и празничним у певници појати а такође и школску децу обучавати.

Сви они компетенти, који би желили ово место заузети, имали би најдаље до означеног рока своје добро инструиране молбенице на месни школ. одбор послати.

У Соки 23 јуна (5 јула) 1906.

Ж. Марковић
перовођа.

Совра Васић
председник.

„Школски лист" излази после сваке седнице Школског савета и у месечним (односно у јуну - августу полумесечним) роковима између седница, годишње, 12—13 пута на по 4, годишње на 50 табака. Претплата износи 12 К годишње а шиље се Администрацији Школског листа у Карловцима (Срем). Приправници, затим српски народни учитељи, па и општине без вероисповедних кола плаћају (колико фонд Школског листа дозвољава) половину цене.

Званични огласи стају 10 круна кад се три пута, 8 када два пута, а 6 кад се само један пут уврштују. **Други огласи** по ¾ стране исто толико. — **Вересије** ни за огласе ни за претплату **нема**. — Рекламација се прима најкасније 8 дана по изласку наредног броја. После стаје свака свеска 1 К.

У Карловцима о Вел. Госпојини 1906, **Ђорђе Поповић**, уредник.

Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима 1906.—515.

ЗВАНИЧНЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ.

XXI. Превод угарских државних закона који се односе и на српске народне школе.

(Продужење.)

IV. Глава. Наставни заводи за народно образовање који су установљени по појединцима и друштвима.*

16. § И приватне особе и друштва могу подизати основних и виших народних и учитељских школа :

а). ако су приватне особе за течај, који желе отворити, оспособљене или су услед рада свога на томе пољу по знању како (муниципалног управног одбора), тако и земаљске владе, извојевали опће признање;

б). ако су друштва по правилима својима, која су влади унапред пријави а, у ту сврху основана.

17. § Ови ће заводи бити јавни, ако дотични у устројству и наставној основи, коју су дужни најмање мееец дана пре отварања путем (муниципалног управног одбора) влади приказати, свима оним условима задоста учине, које овај закон за одговарајуће комуналне и државне наставне заводе установљава.

18. § Али могу подићи и приватних наставних завода, у коме су случају дужни владу, уз приказ устројства и наставне основе дотичног завода, путем (муниципалног управног одбора) бар месец дана унапред известити.

19. § Сваки овакав приватан наставни завод дужан је у погледу предмета, који ће се настављати, и у погледу обима њихова одговарати оним јавним наставним заводима, која жели заменути.

20. § И у оваким приватним наставним заводима имају се годишње јавни испити држати, чији се дан среском школском надзорнику и месном школском одбору бар за месец дана унапред има пријавити, да може на исти доћи и односно дати се заступити.

21. § Приватним наставним заводима, који су према приликама особито потребни и изврсни, влада може моралне и материјалне помоћи пружити.

22. § Напротив ако се у овим наставним заводима расположења овога закона не би одржала, или ако би влада за морална зла сазнала : може путем (муниципалног управног одбора) истрагу наредити и према успеху исте наставни завод затворити дати ; шта више у изванредном случају деловање истог наставног завода и пре свршетка истраге суспендирати.

(Наставиће се).

* Закон је у VI. свесци означен погрешно, треба XXXVIII. (тридесетосми) законски чланак.

Задаће и сврхе човечјег живота.*

По J. Уноlду.

Два основна закона природног и човечјег живота.

Да нам буде могуће свесно и слободно уредити свој опћи и лични живот, потребно је у првом реду да знамо сврхе и циљеве, по којима би се требао удесити живот појединца и целине.

Јер само кад се непрестано обазиремо на ближе и више сврхе, вели се да радимо у вишем, човечанском смислу. Ко у човечјем животу не види никакве више или опћенитије сврхе, коме живот изгледа само као пука мешавина срећних и несрећних часова, као неко лелујање између уживања и угоде или још горе између досаде и одвратности; тај никада неће моћи па ни хтети да свој живот морално уреди. Ко не зна и не признаје никакве (ближе или више) сврхе, за тога нема никакве знатније вредности; тај само вегетира, живи пусто и лудо од дана до дана или учини можда и раније крај своме животу без вредности.

Па како онда да сазнамо те сврхе и циљеве за паметно и морално т. ј. достојно човека уређење свог појединачног и заједничког живота? О томе ће нас обавестити етика, у ширем смислу као наука о животу.

Да буде могуће изнад сваке сумње подићи обавезу моралних закона за модерна мисаона човека, да буде могуће да он испуњава практичне етичне заповести са осведочењем и радошћу; потребно је стећи шире и дубље основе за етику и дати јој одмах с почетка реалан (стваран) и жив садржај. Јер код моралног живота није стало само до тога да је он, као што учи формална етика, у себи једногласан, да изилази из добре воље, или да човек остане себи веран. Исто је тако потребно, да он тежи за неким сврхама уметим из природне и човечанске збиље, да настоји приближити се што више потребним и вредним циљевима; у кратко: да се леп ваљан облик (добра воља) споји са истинским и вредним садржајем.

Па да добијемо те опће истинске и ваљане циљеве животне, за које ће нас морални закон одушевити и оспособити, морамо прво разгледати човека у одношају са целокупним органским светом, јер је човек по својој грађи и њеном уређењу у првом

---

* Како етика одређује сврхе педагогији и васпитању доносимо овде кратко и популарно изложене главне мисли и основе данашње позитивистичке и еволуционистичке етике. Оне су данас једна основа најћешћем делу савремене педагогије. Врховне принципе и сврхе и педагогији и човечјем животу држимо да ова етика ипак није кадра дати. Па ни нашим вероисповедним школама. О томе ће се моћи уверити и сами читаоци. Ипак их износимо због иначе ваљаног и савременог садржаја а и као подлогу за разумевање особитог дела Seyfert-ова о Педагошкој идеји, које намеравамо донети у преводу у бројевима што су на реду. М. Ј.

реду органско или живо биће. За то и морамо најпре погледати и на нижа од човека жива бића, да изнађемо да ли су се већ тамо развиле и приметиле оне потребне сврхе и животни циљеви.

Тада неће бити тешко извући закључак, да је и човек као органско или живо биће исто тако подложен овим заједничким и унутрашњим законима и сврхама свега живота, и да мора на њих пазити и испуњавати их својевољно или силом.

Етика или наука о човечанском животу треба дакле да се обрати на природне науке, особито на биологију или оне науке о животу, да дозна да ли ова може показати такве опће законе и сврхе свега органског живота. Човек је додуше као становник земаљски подвргнут и законима физике и хемије: на пр. тежи, асимилацији или промени хране; али како се ови обављају механички или нехотично, спадају мање на поље етике у најширем смислу, ма да самосталан паметан човек мора да је све више и више и њих свестан.

Природне науке, као наука о животу природе, већ су у старом веку, а особито јасно од свога последњег полета у прошлом столећу, сазнале, да је *први закон и најопћенитија сврха свега живога света: одржање врсте или рода, одржавањем, прилагођивањем и уловљењем појединаца.*

Кад помислимо, како се брутално и безобзирно бацају и уништавају у природи милијони за живот способног семена; како мало од хиљаде цветова једног дрвета дозре до плода и како ретко један плод израсте до новог дрвета; како од милијона јаја многих риба једва туце у животу остане, у опће да од потомства најнижих живих бића до 99 процената пропадне: видимо, да сва та множина и плодност иде за тим, да се одржи ред или врста.

На најнижим степенима организације има појединo биће необично малу вредност; хиљаде се жртвују, да се само одржи род, који за ову сврху нема никакво боље средство, него грдну могућност множења.

Али осим овог множења има прилагођивање на дате животне прилике већ у свету биља знатну улогу за одржање. Најјасније се ово опажа у оним крајевима, где климатске или иначе животне погодбе особито отежчавају одржање рода, н. пр. у вишим пределима Алпа или у Поларној зони. На јужно-америчком приморју у сиромашном на киши пасатском појасу може се видети, како се биљке у врућe сухо лето удесе за неку врсту летњег сна: биљке луковњаче увуку се до у корен, у који сакупе сокове и грађу за ново стварање; једне претворе своје лишће у трње, да што мање течности издишу, друге опет наместе лишће паралелно са сунчаним зрацима, да им пруже што мање простора за испаривање. Тако оне одржавају врсту на разне начине, док прва зимска киша не истера неслућено пуно лишћа и цвећа и претвори у лето опаљене обронке у бујне ћилимове.

То савршенство у прилагођивању на спољашње и унутрашње прилике, ову тежњу за одржањем појединог и зајед-

ничког живота можемо и треба да узмемо и ми људи за узор и закон, ако хоћемо да слободно и паметно уредимо свој живот.

Много разноврсније, зато и теже, обавља се испуњавање овог првог и најопћенитијег животног циља, одржавање рода одржавањем, прилагођивањем и плођењем појединаца, у свету животиња. Овде су осим телесних још и душевне особине, које помажу и осигуравају одржање, прилагођење и плођење организама; пре свега неки наслеђени *нагони*: као нагон за одржањем и плођењем, нехотичне и првотне али зато и снажне унутрашње драži за сврховито деловање; даље, првотна *чувства*, која прате или иду за свим инстинктивним радом што живот одржава, и зато на понављање потичу (чувства угоде), или која пре свега опомињу на све, што шкоди животу и задржавају од свега несврховитог деловања (чувства бола). Томе долази још код виших животињских врста неки степен *интелигенције* и *свесне воље*, што олакшава прилагођивање на промењене прилике и избегавање опасности.

Одржање рода — одржавањем, прилагођивањем и плођењем појединаца — није ипак једини закон, једини циљ живих бића. Две су чињенице које за то говоре: прво грдна могућност множења организама, по којој би неколико врста скоро целу земљу могло населити; затим тежња за незаситим појачањем живота, тежња, која се диже и изнад пуког одржања, где год се покажу и наступе згодне животне прилике (т. ј. за удобним, богатим растом и животом, за најпотпунијим и најснажнијим развијањем, н. пр. код биља на богатом земљишту или у повољној клими, код животиња кад се обилно и добро хране.) Обе ове чињенице дале су међу живим бићима повода *трострукој борби*, не само за једноставни сиротињски опстанак, него и за распростирање индивидуа и врста, као и за повећање снаге и повишење уживања у животу. То су: а.) борба против смањивања простора и места за храњење и живљење, због неповољних спољашњих прилика; б.) борба за опстанак, првенство и множење, против других организама једне исте врсте и в.) борба за одржање и множење живота, против индивидуа сродних или непријатељских врста.

Овај троструки бој, што претвара ту од осетљивих сањала хваљену добру и мирну природу у позориште безобзирног натецања, које се сврШава потискивањем и уништењем побеђеног, имао је као последицу додуше не мирну и удобну срећу — природни циљ чежње свих живих бића — али свакако оно развијање до најбогатије разноврсности и највеће чистоте т. ј. најсавршенијег прилагођења и развијања снага и органа. Још и данас ова борба природним изабирањем ваљаних и поступним сврховитим наслеђивањем стечених особина, чува појединце и врсте од дегенерације, од губитка стечених одлика, од омекшавања и изрођења.

У том је дакле, *развијању до најбогатије разноврсности и највеће чистоте*, *други закон*, даља и виша сврха, која се развила у органском свету. Природа се, као што чињенице показују, (да се људски изразимо) није задовољила тим да насели

земљу са мало једноставних врста, већ су спољашње (механичке) и унутрашње (органске) прилике допринеле, да се је створила богата разноврсност и многострана постепеност виших и нижих живих бића и да се у свакој врсти потпомаже развијање и одржање чистоти, т. ј. могућности прилагођивања. Тако нам је биологија показала два опсежна основна закона и циља свега органског живота.

Испитајмо сада, да ли и у колико вреде они и за људски живот и човечји род!

Нико неће спорити, ако није изгубио чист поглед за збиљу због предрасуда и баснословних историја постања, да је човек најпре природни и животињски организам, да човечанство представља род само мало различан својом спољашњом организацијом од највиших животињских врста. Читава човечја организација (на пр. органи за варење и плођење) и начин живота показују да је одржање рода одржавањем, прилагођивањем и плођењем појединаца први (и ако не највиши) и најопсежнији циљ његова живота. И душевне подобности (нагони, чувства, разум и воља) јесу најпре постале и развиле се из, а и за испуњење ове сврхе, за брже и боље прилагођивање, те су довеле на послетку човечји род, који је телесно много слабије организиран него многе животињске врсте, до победе над осталим животињама. Али не само овим врло једноставним закључивањем, него добром и паметном пробом даде се доказати, да сваки најопћенитији органски закон вреди и за човека како за појединo биће тако и за цео род. Јер чим покуша да ради противно ономе закону, брзо дође крај његовом рођеном и (кад се ово чини у опће) животу његова рода.

Али две врло важне чињенице разликују знатно човека и његов род већ с обзиром на ову прву животну сврху од других живих бића. Прво, човек не стоји више као животиња под непосредном стегом инстинката, нагона и чувстава; он може директно да ради против одржања свога и своје врсте, па и да учини крај своме животу. За тим има у човечјем роду појединo биће или индивидуа много више самосталности и независности; човек може проводити посебан живот, непријатељски према осталој целини или бар за њу равнодушан.

Из овога разлога, због те релативне слободе и самосталности човечје индивидуе ступа и мора ступити код човека на место природног нагона заповед морална; једноставна најопћенитија сврха природна постаје јасан и вољан циљ слободног моралног рада. Човек треба и може да сазна сврхе свога живота и да их слободно и свесно испуњава. Досадања човечанска историја, која је дигла овај род до господара природе, до победиоца свега осталог животињског света, показује јасно да се његово одржање не води у опасност — ма да му много шкоде премоћни спољашњи противници — већ (изузев елементарних незгода) само своји рођени пороци т. ј. неваљао, природи противан начин живота појединца и читавих група, сталежа, народа, раса. Јер када се разрешио од везе инстинката и чувстава, изгубио је човек

особито културан, и оно лако али сигурно воћење од природних чувстава (угоде и бола). Непажњом и премногим дражима он их је или отупио или их сасвим променио, па осећа радост од онога што му животу шкоди, а бол због тога што му животу користи. Јест, он може природи противним начином живота, злоупотребом и заблудом отуђити органе од њихове сврхе тиме, што узима средство (угодна чувства) за сврху па на пр. органе за храњење и плођење злоупотребљава као средства за произвађање угоде.

Природна потреба моралних закона.

За то и гласи *прва и најопћенитија морална заповед*: *„Живи природно!* Извршуј свесно и слободно природне сврхе свога живота! Свесно и вољно слушај потребне законе опстанка свога и својега рода! Гледај да снажним и здравим телесним и душевним самоодржањем и сврховитим прилагођењем (и на економски, друштвени и државни живот) и човечанским плођењем (камо спада и савесно телесно и духовно-морално васпитање потомства) осигураш и помогнеш одржање целине (најпре свога народа, затим човечанства)!“

Из јасног и живог схваћања већ ове прве и најопћенитије животне сврхе излази множина моралних дужности. Ове не изгледају онда мисленом човеку више као својевољни прописи моралних проповедника, па ни као својевољне заповеди каквог натприродног бића, него као нужне природне погодбе правог, здравог и ваљаног живота појединца и целине. Морални закони нису ништа друго него природни закони т. ј. закони човечанске опће и поједине природе.

На питање: „Шта треба да радимо? Како да уредимо свој живот?“ одговара научна етика најпре: „Ради све, што помаже одржање твоје, твога народа и твоје врсте!“ Посебно: „Гледај да се прилагодиш најразноврснијим животним погодбама, у којима се нађеш, па се брини и за даљи опстанак свога рода и свога народа!“ или негативно као забрана изречено: „Избегавај и окани се свега што шкоди и убија одржање твога индивидуа и опћег људског организма!“

Ако ко даље пита: Зашто баш да ја ово учиним, а оно не? Ко ми то заповеда? Зар ја не могу исто тако противно учинити? Зар ја не могу радити што хоћу т. ј. што се мени допада?“ Научна етика одговара на то овако: „Природа или биће твога индивидуалног и човечанског организма то ти заповеда. Ако не пођеш за њом, она ће ти одговорити природним неизбежним казнама: смањивањем твоје снаге и здравља, напослетку уништењем твојим, па ако сви раде противприродно, уништењем твога народа и на послетку човечанства!“ Јер је природа строг, неумољив васпитач; и код ње вреди начело: „ко не слуша, тај осећа!“ „На комотан нерад, као и на пренапрегнут рад, на свеђеглавост и расипање, на нужду и невољу гледа природа жалосним очима: Умерености она учи“. Даље: „кад природа осуди, она гласно исповеда. Створење, које лажно живи, брзо угине.

Неплодно јадно животарење, прерано опадање, то су плодови и знакови њене строгости !" вели велики зналац живота Гете.

Још јасније и дубље изражава се о ускоj вези између природних и моралних закона искусни душевни лечник Фајхтерслебен : „Природа врши свој тајни суд полако али достижно. Она зна и оне погрешке, које људско око не види и њихови их закони не могу достићи. Њено се дело простире преко поколења, и унук, кога очајно мори тајна својих мука, може да нађе одговор у греховима отаца. Још ми не ћемо довољно да признамо, да слабости нашег поколења имају свој корен више у моралном него у телесном и да се могу спречити и уништити можда само вишим образовањем сасвим друге врсте, коме се почетак мора у нама самима учинити. Лечник са своје стране треба баш оданде да објављује спас, камо упућује моралиста : Не мислите, велим из дубине уверења, да ћете човека одржати здравим, ако га не поправите !"

Природа награђује или казни ваљан или рђав начин живота не само на очевима него још сигурније на деци и унуцима. Сваки преступ природних и моралних животних закона свети се на потомству. Сви греси против природе и морала имају за последицу отупљење важних органа, слабљење и уништење организма. Од неваљалог живота очева постаје код потомства она грдна војска модерних болести : нервозност, сушица, сиромаштво крви, слабост стомака, сполне болести, лудило, досада у животу и т. д. Наслеђе се јавља овде као природна одмазда. То обраћа нашу пажњу на ону за научну етику тако важну појаву: наиме на закон сукцесивне солидарности, т. ј. одговорности генерација.

Па док религијозни морал показује у првом реду на надприродне награде и казне за људска дела на оном свету, морално васпитање, основано на научним претпоставкама хоће да разјасни и дубоко у срце и дух млађем поколењу усади пре свега природне последице ваљаног и рђавог, природног и неприродног рада и живота појединца и народа. Оно ће за то започети са телесном и душевном приватном и народном науком о здрављу : т. ј. на основу искуства са свом љубављу и збиљом, какву захтева тако важна ствар, разложиће како треба да проводе живот народи и појединци да се одрже телом и душом здрави, снажни и честити, т. ј. за рад способни. Оно показује природне казне које прате неваљао живот, па се простру моћу наслеђа преко читавих поколења, као и на природне награде : здраље, снагу, радост и весеље, који само од себе долазе из честита живота. Она гледа, да већ ученику учини разумљивим ону дубоку истину Шилерових речи : „Светска историја је светски суд !" Она се на послетку труди да поново успостави у свој својој првобитној снази и сврховитости оне природне чуваре и воће чувства бола и угоде, који су у културном животу и друштву учмали или променули природу, тако да паметни васпитан човек осећа угоду само у ономе, што му помаже живот, а увек и у право време бол због онога, што му животу и здрављу шкоди и да реагира на ова првобитна чувства правилним начином.

Народно здравље и честитост.

Један од најзначајнијих и најтежих историјских питања јесте оно: „да ли се развијање човечанства обавља у кругу? Пролази ли и живот народа слично животу појединца тако, да после детињства и младости долази мање више дуго, пуно делâ доба мужевно, затим старачко сушење на смрт. Морају ли народи, кад достигну у краћем или дужем животу висину културе, нужно дегенерисати и пропасти заједно са својом културом?“

Досадашње историјско искуство изгледа да то потврђује. Досадашње развијање нашег рода показује заиста низ културних народа код којих је после дужег или краћег цветања, неизбежно, као што изгледа, дошло опадање и пропаст.

Али ако прегледамо у целини историју човечанства, видимо непрестани напредак, прекидан додуше назадовањем и реакцијама, али увек потпомогнут смелим плодоносним новинама, као спајањем разних културних утецаја – у опће неку успешну тежњу за напретком и висином. После каменог доба, када је сво оруђе и оружје прављено из камена и костију, дошло је доба бронзано (спајање два метала, који се даду најлакше обрадити: бакра и цинка), затим жељезно доба. После силног предрада источњачких народа видимо како Грчка и Рим достижу дотле неслућену висину многостране културе. Пошто је напослетку читавих хиљаду година сав културни рад био упућен на то да се цивилизују дотле варварски народи путем хришћанске религије и заједнице, предузели су од то доба модерни европски народи вођство човечанства у своје руке до више културе, па кад су свладали црквени и светски деспотизам, створили су слободном употребом својих духовних снага величанствен напредак на свим пољима. Али забринуто запитаће се још и данас мили пријатељ човечанства и његова напретка:

„Коме ће онда предати зубљу духовног свог и културног свог напретка и рада садањи културни народи, кад им оно испадне из њихове уморене руке? Ко ће даље повести човечански културни рад, кад данашњи германски, словенски и романски народи ступе у стање видљиве декадансе, у доба незадржаног опадања?“ На тако питање може једино научно посматрање дати задовољан одговор. Оно зна да досадање пропадање појединих културних народа није било резултат неке неминовне судбине, него дело одређених узрока, последица погодаба, које се даду лако опазити и уз довољну увиђавност и добру вољу могу уклонити или избећи. Као год што је после Либига агрикултурна хемија довела земљоделца до увиђавности, да плодови једне врсте одузимају њиви неке делове и да се променом семена и вештачким ђубрењем мора надокнадити земљи потрошена материја, ако хоће да постане опет плод: тако учи и наука о животу, да је за човечанске дарове и снаге, ако хоће да су дорасли непрестаном напорном културном раду, у првом реду потребна непрестана регенерација т. ј. обнављање потрошене грађе строго природним начином живота. Главна погрешка свих људи и народа, који су доспели до више и богатије културе, беше у томе што су, у пркос

појачаним захтевима на њихову телесну и душевну снагу, све више смањивали трајање и могућност регенерације раскошју и уживањем. Тим су се показали све неспособнији, да изврше већ онај први и најважнији закон: одржање целине, одржавањем, прилагођивањем и плођењем појединаца, а камо ли да сачувају у себи снагу за развијање што веће чистоте и што богатије разноврсности.

Али није само знање погодаба за прав и ваљан живот појединца и заједнице и знање последица неваљалог и неморалног живота довољно да се ово избегава, а оно ради. Зато су неизоставно нужне две чињенице:

а) Снажна радосна воља за живот код појединаца. Где ове нема, где место ње наступи песимистичко расположење и свесно порицање живота, ту су сви прописи етике као науке о човечанском животу узалудни, ту никаква мисао није кадра задржати телесно и морално пропадање. Ко неће да живи, тај неће ни да морално живи. Ко проклиње живот тај је проклетство и за човечанство.

б) Довољна животна снага код самих народа т. ј. такво осећање код сваког појединог народног члана, да увек и свугде па и код привидно чисто личних прилика и посала има пред очима *одржање народне целине* и да за вољу овоме напусти све приватне жеље и прохтеве. Такву народну животну снагу показали су особито северни народи. Кад се преко половине претпрошлог столећа појавила наопако мода против дојења деце од самих матера, шведска је влада већ год. 1755. енергично против тога устала. Посљедица тога јесте, да у шведској има данас најмање дечјег умирања. Са каквом енергијом и одушевљењем су тамо сви народни кругови у последњим годинама устали против великог и опасног зла и несреће: злоупотребе алкохола.

Речене две претпоставке: снажна радосна воља за живот као и непокварна народна животна снага јесу нужне, да појединци и народ могу и хоће испунити оне од етике исказане природне законе и сврхе човечјег живота.

Непријатељи народног здравља.

Прва од оних опћих задаћа: одржање рода, одржавањем, прилагођивањем и плођењем појединаца доведена је у опасност на вишим културним степенима у првом реду заблудама и пороцима, којима води непрестано удаљивање од природе, извртање и мењање природних нагона и чувстава. Ово се показује особито код оних кругова, који су се најдаље удаљили од једноставног начина живота и везе са спољашњом природом: у модерним великим градовима. Хигијени је додуше пошло за руком на особит начин да уклони крајње опасности, које прете опћем стању здравља онде где живе стотине хиљада људи. Број умирања у Лондону није просечно већи него у многом нашем граду. Али из овог модерног великоварошког живота изилазе многе друге опасности и шкодљивости за животну и радну снагу баш највреднијих носилаца културе, тако да из тога не одмах али за

мало генерација настане животни и културни умор, знаци не-излечивог опадања и пропадања ових група у становништву.

Такве су опасности: *ноћни живот*. Потпомогнуто силним напретком технике осветљења претвара великоварошко становништво многоструко ноћ у дан. Овај ноћни живот са све више и више својих јавних локала за пиће и за забаву не мора баш бити тако опасан за оне којима данашње наше погрешно друштвено етично схваћање дозвољава богат живот без рада и дужности; али за оне који у јутро морају на посао делује баш напорно и чини главни узрок данашње наше нервозности која се код наслеђа већ у раним годинама показује на неугодан начин и као што друго уништава радост и снагу животну. Када ће се код нас наћи таква личност, која ће као у Норвешкој песник и политичар Бјернсон уздрмати савест народну и агитовати да се јавни локали у 11 сати ноћу затворе.

На друге стране овог ноћног живота, као једног од главних извора физичке и моралне дегенерације, само упозоравам. Можда ће се пробудити једаред и у нашем народу национална животна снага и *народна савест*, која ће осветити појединце, да то није само приватна ствар, кад неко неприродним уживањем греши на тако неодговоран начин против свога и народног здравља.

Осим овог ноћног живота, који више него икоја народна болест сахрањује наше народно здравље особито у круговима образоване омладине, будућих државних чиновника, јесте и *брзи живот*, који особито прети одржању модерних културних народа. Особита предност германских народа према романским, коју захваљују они својој севернијој клими, јесте у каснијем јављању полне зрелости, што омогућава да им се тело развије веће и снажније, да им душевна и вољна снага толико ојача да буде отпорнија према пороцима и изрођивању. У нашим градовима су топло одевање и станови, пуна, преснажна храна променули оно повољно деловање наше климе, па се појављују случајеви опасног брзог живљења, где много раније наступају поједине животне периоде, наша деца прерано постоју момци, а ови опет у најбољим годинама старци.

Осим ноћног и брзог живота јесте још и *превелика мера рада, прекомерни напори и узбуђења*, што чине великоварошки живот извором раног опадања животне снаге и радиности.

Ово мало примера нека буде довољно да покажемо, како нужно треба наше време, особито наше васпитање ове опомене: *„Живи природно!* т. ј. одговарајући законима и захтевима твоје телесне и душевне природе!“ — да не осетимо прекасно, што нисмо слушали природу, што смо сувишним можда напрезањем или и уживањем исцрпли тај тако драгоцен телесни и душевни капитал и учинили се тако неспособнима да вршимо даље наше национално и културне задаће. Већ из најопћенитије основне сврхе свега органског живота, излази за културна човека, који је израстао из лаке стеге инстинката и из сигурног вођења од непокварених природних чувстава и нагона, читава множина моралних заповести, а етика (етичко знање и васпитање) јавља

се као непзоставна претпоставка правог начина живљења, које одржава човечанство.

Али не доприноси само појединац снажним, здравим самоодржањем, разумним и успешним прилагођивањем на разноврсне спољашње и унутрашње економске и социјалне животне погодбе, рађањем и васпитањем телесно и морално ваљаног подмлатка одржању човечанства, него има и других веза које везују појединца за ону прву и најважнију задаћу. Исто тако као код животињских врста дели се и човечји род на варијетете, овде расе и народи зване. Човечанство се не одржава и не множи директно милијонима појединих бића, него народним и племенским гранама човечјег стабла. *Народна заједница* јесте то, што за културна човека чини мост, преко кога он преноси свој индивидуални и друштвени живот и рад опће човечанскоме.

Одржање целине показује се појединцу прво као осећање и обавеза за одржањем свога народа. Пошто ни за ово нема никаквих природних присилних мера, значај моралности показује се и овде јасно као погодба за заједнички живот. У првом су реду то морална чувства и начела (као љубав према отаџбини, смисао за заједницу, национално чувство и т. д.), што појединца упућују на живот и рад за одржање народне целине. Али док човечанство као врста самим инстинктима и нагонима може да се брине за своје одржање, створила је себи та ужа заједница *народ*, више мање јаку и сврховиту организацију *државни и правни ред* који и силом располаже, тако да за своје одржање није више упућен само на увиђавност и добру вољу појединаца.

По томе се и деле народни чланови у две групе: у оне који су посредно и оне који су непосредно позвани и одређени да се брину и раде за одржање целине; ови су *који владају*, само припада влада у ужем смислу са управним органима, позиви судаца и учитеља, народно заступство, штампа и т. д. Ове не само да упућују на одржање целине, опће моралне или грађанске дужности, него и специјалне или дужности позива, као чистоћа, верност, савесност, непристрасност, некористољубље, несебичност, неподмитљивост и т. д. Док нам историја Пруске показује најјасније, да савесно и ваљано чиновништво може учинити сироту и малу земљу и народ великим, јаким и богатим, искуство нам показује напротив у прошлости и садашњости многе случајеве, како велике и богате земље и народи једно живоварe и пропадају због неваљалства и непоштења својих управних органа.

Данас кад је врхунац моралног васпитања омладине још увек као и столећима раније у индивидуалном личном блаженству и кад се наглашују само дужности према поједином ближњем, а не оне за (народну и човечанску) целину, ни за будућност народа и човечанства, није ни чудо што се налази мало смисла, осећања и разумевања за ове земаљске животне сврхе, и што многи појединци у лудом прецењивању своје ситне личности тако мало се сећају оних виших и даљих дужности. Али кад се једном богословска етика попуни научном, тада ће се и

код будућих људи и грађана моћи раширити морални хоризонат, јер ће они мало по мало схватити, како мало вреди појединац према народној и човечанској целини, и на послетку, како се нужно морају осећати обвезани да раде у заједници за одржањем и помагањем у првом реду народне целине. Јер овој народној целини, овоме раду отаца захваљује појединац из прошлости све што јесте и што има; само у овој целини, у животу и напретку своје деце и унука и његов је лични живот и напредак. За научно схваћање живота, бесмртност се друкчије не да замислити, него као она у животу будућих поколења која, као што се зна, понављају и даље образују све телесне и душевне црте својих родитеља и прародитеља.

Чим се једаред на тај начин код омладине удуби поглед за стварно и земаљско, за народ и будућност, неће она више на луд начин закопавати своју рођену и народну животну снагу и свежину и грешити против првих животних закона неразумном лакомисленошћу. Тада ће бити могуће, да ти млади људи разумеју и осете, да опћи животни закони вреде и за живот и напредак целине, и да моралне заповести и дужности нису ништа друго него неизоставне претпоставке за здрав и честит живот појединца и заједнице.

Већ из природних животних закона за одржање целине показаће се не само за позване народне вође и управитеље него и за све грађане, за све синове и кћери нашег народа, множина појединих закона и обавеза за њихово извршивање.

Природне погодбе народне честитости.

Али природњачко посматрање научило нас је још једном вишем и ширем закону органског живота: наиме развијању до што богатије *разноврсности* и што веће *честитости целине* најбогатијом *разноврсношћу* и највећом *честитошћу појединаца* (т. ј. многостраним развојем свих дарова и снага и најуспешнијом њиховом употребом за животне задаће). Испитајмо какве се последице даду отуд извести и за човечански живот.

Као год што се ниже од човека животиње деле на постепену множину све више и богатије организираних врста од једно- и двоћелијичних бића па до сисаваца, обдарених разноврсним телесним и душевним органима и снагама, тако се и човечји род дели у богату постепеност разно обдарених *раса, племена* и *народа*. Сав напредак, сво развијање човечанства не свршава се никад у целини (т. ј. да се цео човечји род у исти мах богатије и више развије), него само у појединим таквим расама, племенима и народима, који онда од своје стране доприносе развијању и дизању осталих. Овај процес диференцирања обавља се међу културним народима врстањем у *сталеже и позиве*, у којима се опет јавља велика разноврсност разно обдарених *личности*. Као год што се код појединих животињских врста труде индивидуе, обдарене својствима својих предака, да се све сврховитије прилагоде разним животним погодбама и да сачувају па и појачају наслеђену ваљаност, тако морају и требају да се труде и

међу појединим пододељењима човечанства (у расама, племенима и народима) појединци, да се све боље прилагоде унутрашњим и спољашњим животним приликама и да добивену од отаца честитост задрже и појачају.

Ово развијање до све богатије разноврсности и што веће честитости обавља се међу нижим живим бићима, као што је већ споменуто:

а.) *троструком борбом за опстанак* и то борбом са спољашним животним погодбама и за њих, која борба има за последицу све сврховитије прилагођивање, што олакшава и осигурава одржање; даље борбом са непријатељским и сродним врстама, која води победи, дужем животу, плођењу и множењу ваљаније врсте; напослетку борбом међу појединцима исте врсте, исто тако води до победе и множења честијих појединаца;

б.) резултат ове троструке борбе особито та два последња облика јесте *природно одабирање*, којим се мање ваљане врсте и појединци бацају у незгодније животне прилике или сасвим уништавају. Ову борбу помаже и појачава још код појединих животињских врста и *природан избор код парења*, тако да се само лепши снажији и чистији појединци паре и оплођују.

Можемо узети, да је овим природним одабирањем и изабором код парења и постала богатија разноврсност и већа честитост разних врста живих бића и да се тим и одржава. Без оне борбе и овог одабирања врсте би се изродиле, и изгубиле своју разноврсност и честитост.

Чување и даље образовање стечених особина осигурава се сврховитим обнављањем или *наслеђивањем* истих код млађег поколења, чему још и нека врста упућивања и поучавања млађих од старијих.

Па како је човечанство једна врста живих бића, делују и у њему она три фактора: борба за опстанак, одабирање и наслеђе, те се тако одржава разноврсност и честитост. Борба са спољашњим животним погодбама и за њих, особито за земљиште и храну, довела је људе и народе до разноврсних прилагођивања и изума и населила напослетку земљу, која је за становање, највађанијим расама. Човечанска историја пружа сигурне доказе, како је борба са спољашњим животним погодбама и за њих помогла и одржала ваљаност народа, јер су баш становници просечно мање погодних земаља непрестаним радом подигли и извојевали највећу честитост и најбогатију разноврсност, док становници најплоднијих крајева показују прилично једноличну и мање вредну групу човечанску. Али и у самој белој раси постоји за оне народе (уп. Романе), класе и појединце, који се налазе у врло повољним приликама и спољашњим животним погодбама, непрестана опасност, да не само не повећају од предака наслеђену честитост, него да је мало по мало сасвим изгубе. За то и вреди баш за народе и људе у повољним животним приликама ова опомена: *„Чувајте намерним и енергичним вежбањем и васпитањем ваљане особине, телесне, економске, моралне и духовне*

снаге и одлике, које су вам стекли и у наслеђе оставили ваши родитељи!"

Досадање развијање човечанства без сумње се вршило тако, што су у борби раса и народа побеђивали увек *честитији*. Тако су у нашој западно-азијској и европској култури победили Персијанци Мињане, Вавилонце и Египћане, Грци Персијанце а Римљани све народе око Средоземног мора, на послетку Германи Римљане. Од 1400. до око 1800. имали су романски народи првенство у Европи, док нису мало по мало испред њих ступили германски и словенски народи (Енглеска, Немачка и Русија). У варварска и завојевачка времена водила је ова борба за опстанак прво до истребљења, затим до потпуног покорења и робовања побеђених противника. У индустријско наше доба врши се ова утакмица сваковрсним културним радом. Више није стало ни до тога, да се ниже расе и племена, што живе поглавито у врућој клими, истребе. Шта више, баш се хоће, да се и ова нижа племена упуте на рад и службу култури, да се узмогну употребити и најплоднији крајеви земаљски на корист и одржање културног човечанства.

Па и трећи облик борбе за опстанак организама: натецање појединаца једне и исте врсте, откуд произилази добијање и одржавање најбогатије разноликости и највеће ваљаности појединаца у мањој целини, има своју вредност и на вишем степену културе. Повећање народног множења и преко сигурног и удобног опстанка свију, јесте она полуга што потиче на напредак. Енергично натецање јесте и на даље за дуго времена нужно за напредак на економском, у опће на сваком културном пољу. Где се, као у данашњој Француској пороком и ограничењем броја деце ова утакмица намерним начином смањује или неком уметном друштвеном организацијом хоће да са свим уклони, ту би била неизбежна последица: лабављење и губитак ваљаних особина, радиности, вредноће, штедње и савесности.

У кратко, три врсте борбе за опстанак делују и даље међу људима и не могу се још никако уклонити, ако хоће да се помогне и осигура развијање, разноврсност и честитост у човечанству као целини и међу појединим народима.

Међу даље погодбе за развијање честитости и одржавање виших тековина спадало је и припада и сада у свом органском свету и природно одабирање попуњено природним избором код парења. Па и у развоју човечанског рода имао је овај фактор велику улогу и то најпре у суровом облику ратова и болести, што су уништавале племена и народе. Али ратовима не само да су уништавана слабија племена и од јачих покорена, него су још и најхрабрији и најјачи појединци пропадали. То није било баш велика штета, док су ови појединци били уједно и највећи свадљивци и немирњаци, који се нису хтели покорити мирној организацији културног живота, као н. пр. борџије и племство средњег века, што је поштовало само право јачега и које је силно децимирано у безбројним заћевицама и римским и крсташким ратовима, док се није прво у Енглеској, Француској и Немачкој

омогућио мирнији и за културу подобнији сталеж грађански. Данас на против ратови никако не врше тај природни избор, који помаже развијање, јер баш најснажнији људи у најбољим годинама пропадају а неспособни остају код куће и за собом род остављају (тако су на пр. ратови за револуције и Наполеона стали Фртнцуску два милијона људи и без сумње дегенерисали француско становништво).

Народним болестима које стижу и погађају баш слабије народне делове, врши се свакако овај природни избор у повољнијем смислу; али свакако се неће нико потужити на то, што се оне напрецима модерне хигијене откланају што даље од културних народа. Па да се ово природно одабирање не уништи сасвим одржавањем слабијих и да то не буде опасно за културни напредак, треба да се допуни позитивном хигијеном т. ј. установама за помагање народног и приватног здравља, које би јачале и слабије елементе и чиниле их ваљаним и вредним члановима људске заједнице. На место природног треба да ступи код виших културних људи и народа паметно, разумно одабирање, које треба да сачува све особине онога: наиме стварање и чување највеће телесне, душевне, моралне и економске чистоте културних народа. Овамо спада у првом реду *паметан избор мужа или жене*, што боље него сва друга помоћна средства јамчи за здравље, свежину и способност живота нове генерације. (Здрав смисао у овом правцу показују неке од Сједињених држава, које забрањују брак епилептичнима, сифилитичним, пијанцима и сушичавима). На жалост се у овоме страшно греши, јер се из обзира на богат мираз удају често девојке слабих живаца и мишића, а најздравија се женска бића осуђују на порок или на девојаштво. Ово сасвим погрешно одабирање, које се не да поправити ни најбрижљивијом негом у крви сиротог и слабачког потомства, испунило је великог природњака Дарвина бригом и злим слутњама о будућности нашег рода. Само појачана увиђавност и осећање одговорности за одржање народне снаге и здравља може помоћи да се дође до таквог индивидуалног и друштвеног владања, које би одговарало овој сврси.

Особито средство паметног, разумног одабирања нарочито на интелектуалном пољу за повишење духовне народне вредности могла би дати наша школа, када би са више бриге него до сад помогла прелаз из основне у више школе духом и карактером најбоље обдарених и кад би се овде уредило напредовање без других обзира осим душевне и моралне чистоте.

На економском пољу су начела либерализма моћно помогла природно одабирање и повишење ваљаности; само су сувише плашљивим штићењем и одликовањем капитала место ранијих препрека због рођења и сталежа створене нове запреке, које затварају многом најбољем пут за напредак. Али се не може узети ни да ће социјална демократија, заведена неприродним начелом опће једнакости, побољшати економску чистоту и избор највреднијих. За ову сврху није, као што мисле знаменити друштвени реформатори, потребно потпуно укидање права наследства,

које би принудило све да изнова започну, него само ограничење на праву и ваљану употребу у служби културе и заједнице, и такове установе да се ономе, ко се честит покаже, омогући повољнији напредак приватном и државном помоћу. У опће многе тако зване друштвене неправде долазе отуд, што је због необично тешко познати честитост и заиста честите људе и метнути их на право место. Свакако принцип *слободе*, као што показује Енглеска и Сев. Америка, води овој сврси пре него једнакост, која би можда подигла и неваљале на рачун честитих и тим се само смањила вредност целине.

Треће средство, којим се у животу организама помаже или бар осигурава развијање до најбогатије честитости и највеће разноврсности јесте сврховито наслеђивање стечених особина у роду. Тим се омогућује потомству, да се одржи на оном степену развића, који су достигли преци и да учини и даљи напредак. Познато је, да се такво наслеђивање догађа и у човечанству, али је оно овде као и сав инстинктивни или нагонски рад мање поуздано и снажно; и у овом погледу остављен је шири простор за слободније развијање бар код виших културних степена. За то су у заблуди они који само од наслеђа превише очекују за будуће развијање човечјег рада. Јер колико год да је сигурно, да се баш највише наслеђују трагови и знакови дегенерације (на пр. лудило, сушица, болести крви), исто тако је несигурно поуздати се у наслеђивање душевних и моралних особина. Баш душевни и морални напреци човечанства морају се предавати с колена на колено поуком и васпитањем и поново стицати од сваког појединца. За то се може и учиниће се много више за развијање човечанства и његово одржање многострано, телесно, духовно, техничко и морално *образовање*, него ли само наслеђе, које се простире природно већином на телесну страну (састав тела и дарове). И Дарвин је изрекао осведочење да код цивилизованих народа напредак зависи више од доброг васпитања омладине и моралног идеала, који се исказује у установама и начинима рада.

Како ће то утецати на здравље и способност културних народа за рад, који су иначе баш због захтева вишег и богатијег културног живота (с једне стране због раскоши, а са друге због невоље) изложени разним опасностима, опадању и пропадању — кад једаред оба ова животна закона и захтеве, што из њих изилазе, јасно и оштро схвате не само поједини грађани, него нарочито позване вође и управитељи, и кад их изведу у својим установама и раду? Зар неће прожети читав народни организам нова животна снага и весеље због развијања, кад се једаред паметним народним васпитањем јасно и дубоко усаде у душу и срце млађег поколења оне од науке изречене погодбе за здрав, снажан и ваљан живот појединца и заједнице?

Заиста, кад једаред скроз и скроз прожме народ и владу увиђавност у ону праву и најближу сврху народног живота: „одржање и повећање народне честитости! Слободан пут за најчеститије на свима пољима!“, тада ће и држава и друштво, она

законом и правом, ово јавним мнењем и добрим обичајима гледати да остваре стечено знање у животу и народним установама. Тада ће се особито омладина из рана васпитати да пази и одушевљава се за све што осигурава и помаже честитост појединца и народа, а да се гади свега противног.

Највише сврхе човечјег живота

„Како да уредимо свој живот?" На ово питање, које данас свесно или несвесно хиљаде модерних људи занима и од чијег одговора зависи смишљено плодоносно развијање нашег друштвеног и политичког живота, може се са научног гледишта овако одговорити: Већ прва и најопћенитија животна сврха, која вреди за сва жива бића: одржање целине, одржањем, прилагођивањем и плођењем појединаца, даје читаву гомилу последица и захтева тако, да паметан човек неће више живети од дана до дана без циља и сврхе, него ће се осећати принуђен, да увек и свугде ради према тој сврси. А ако још за раније ваљаним васпитањем у народном духу буде дошао дотле, да цени значење и вишу вредност човечанске целине, то ће онда имати довољно повода, да врши тако зване *грађанске врлине и дужности*. Па и ако нема у себи овог вишег и ширег осећања, довољно ће бити већ природно и паметно уређење свог приватног живота, добро схваћени лични интереси, да он чини бар индиректно то, што је и за целину ваљано и вредно. Против опће штетних и опасних преступа неразумног и претераног егоизма (себичности) појединаца знање се већ до неке извесне мере чувати уређена заједница, држава, тако званом санкцијом правном, силом закона, па ће шта више принудити и противне да раде на снажном одржању целине (порези, војна обавеза, осуде и т. д.) Кад би пак одржање државне заједнице било упућено само на ове присилне мере, кад не би било смисла за право и заједницу, љубави према отаџбини и народног осећања како код појединих грађана а особито код управе и чиновника, таква би заједница била кратка и слаба опстанка. Већ из тога видимо, да морални и државни закони имају свој природан основ као неизоставне погодбе за живу, уређену и снажну целину.

Ко за тим призна и цени другу сврху свега живота: развијање целине најбогатијом разноврсношћу и највећом честитошћу појединаца, тај ће доћи до даљег низа животних правила, он ће се пре свега осећати обавезан као човек и грађанин, да здравим ваљаним *породичним животом* помогне напретку и честитости целине. Јер у крилу породице одлучују се судбине народа и раса. Где се заблудама и пороцима спречава и убија ваљан породични живот у све ширим круговима, ту је велика и озбиљна опасност не само за развијање и напредовање, него и за сам опстанак народни. Јер наука о природи и о народима учи нас, да се нису могли развити до вишег степена животиње и народи, међу којима постоје брачни група (промискуитет, многоженство, полиандрија), и да више развијање и животиња

и народа захтева *брак појединаца* (моногамију), индивидуално парење и васпитање.

Породица је већ чисто природњачки посматрана природна ћелијица народна, која је и способна за живот а и живот рађа. Појединци су само полумртво опало лишће са дрвета човечанства. Научно схватање живота показује бесмртност као тај даљи живот у деци и унуцима, у своме народу и у великој човечанској породици. Лепо и истинито каже Шилер: „Бојиш се смрти? Хоћеш да живиш бесмртан? Живи у целини! Кад тебе не буде било, она ће остати!"

„Живи за целину!" јесте лозинка, коју је велики француски социјолог Конт ставио на чело свога система. „Живи за велико биће, за човечанство!"

Оваким природњачким схваћањем добија се широк и чврст темељ и за морално живот. Читава множина личних, грађанских и друштвених врлина и дужности даде се отуд извести и то увек са овом примедбом:

„Ако ти појединче и народе не вршиш ове врлине и дужности, ако радиш противно овим погодбама за здрав, ваљан и снажан живот појединца и целине, то ћеш у утакмици са осталим народима и људима извући краћи крај. У свом душевном и економском напретку биће спречен и спашћеш са дотадањег културног степена. Ако пак такво противприродно владање против дужности постане опће, изродиће се и опасти, ослабиће и пропасти!"

Ова практична правила за живот и морал, која свако може схватити и вршити, требало би да се уче у два горња разреда основне школе, а особито у ваљано уређеним продуженим школама — да ни не спомињем средње школе — како би сви будући грађани модерне државе били упућени да разумеју и врше најопћенитије грађанске и човечанске дужности. Ово је још нужније сада кад се давањем опћег права гласа полаже грдна политичка моћ у руке најширих маса, што ће имати само онда смисла, ако се честитим народним образовањем и просветом узвисе ти бирачи до правилног и ваљаног схваћања народних и културних потреба.

Али та практична правила и дужности за одржање појединца и целине јесу свакако прве и најближе али не и последње и највише задаће модерног културног човека.

Усавршавање и оплемењивање.

Да дознамо претпоставке и сврхе ових последњих и највиших дужности и да тако дођемо до темеља праве етике (у ужем и вишем смислу) морамо прећи са природне историје на културну човечанску. Већ се у природи показује напредак вишему, који се јавља у развијању све богатијих и виших врста живих бића, особито у постанку и развоју највишег рода човечанског. Ово постепено дизање и напредовање наставило се у човечанској историји не толико као органско већ као духовно-морално и политичко-социјално развијање. Кад би одржавање,

прилагођивање и плођење врсте и појединаца било једини закон и највиша сврха човечјег рода, овај би као остале животиње представљао тип јединствен, једноставан и непроменљив, који би тешком муком одржавао своју егзистенцију у борби за опстанак. Али поглед на данашње човечанство, које се дели у разне гране и многе степене и које је створило у току историје многе изуме и снаге и савладало природу — могао би сваког поучити, да у овом роду постоји и делује још виши закон и сврха: *усавршавање*.

Ово се надовезује на развијање и није ништа друго, него човечански наставак органског развоја до што веће честитости. Тако остаје поред привидне разлике међу нашим културним и општим природним развитком ипак сачувана јединственост свега живота на нашој земљи. У човечанском роду нашло је свој наставак развијање органске природе. Овде се показује оно диференцирање у стварању раса, племена и народа, који опет са своје стране развијају и стварају све већу множину и разноликост сталежа, класа, позива и на послетку разноврсних индивидуа, појединаца.

Ово развијање показује се мање на страни телесној (културни човек нема боље органе ни више њих) колико на страни душевној и друштвеној т. ј. развијање постаје све јасније, али више унутрашње усавршавање. Ова тежња човечјег рода за усавршавањем и напретком, прекидана често противним радом па и пропадањем појединих културних носилаца, индивидуа, класа и народа, јесте у целини јединствена, али се показује на ових *пет* поља:

1.) *на интелектуално-научном*, т. ј. човечанство корача напред у усавршавању духовних снага (разума и ума) појединца и целине (наука као скупна заједничка памет и разум појединих културних кругова и народа);

2.) *на уметничко литерарном*, т. ј. образовање укуса и разних вештина; овде су особито чести застоји али се у целини напредује час у висину час (као данас) у ширину;

3.) *на техничко економском пољу*, т. ј. усавршавање оруђа, промета, заната и т. д. особито у 19. столећу;

4.) *на политичко социјалном*, усавршавање живота друштвеног и државног, особито у правцу веће слободе, равноправности, правне сигурности и цењења личности;

5.) *на етичко религијозном пољу*: стварање праве слободне идеалне и моралне религије срца, која одговара иначе нашем културном и душевном стању, а слободна је од разних предрасуда и формалности — биће једна од главних задаћа 20. столећа.

Од овог тако богатог и разностраног напретка у развијању и култури да се задржимо код етично-хуманог усавршавања, па да видимо законе и сврхе које су вредиле у досадашњем развоју културног човечанства и које треба да буду пример и потицај и за будућност.

Ја бих назвао ову етичну страну општег човечанског усавршавања *оплемењивањем*, па нас поглед у историју човечанства

учи да је у овом усавршавању у ширем а оплемењивању, у ужем смислу *трећи основни закон*, који влада само у човечанском свету.

Усавршавање и оплемењивање целине (народа и човечанства) и појединаца јесте трећа и највиша сврха не више оне органског, него специфично човечанског живота, коју смо добили не из природне него културне историје. Ова се сврха разликује од обе раније, одржавања и развијања (али их не уништава него само даље развија) пре свега тим, што је испуњавање ове сврхе још мање осигурано природним обавезама и нагонима, већ зависи у вишем степену од слободна, свесна делања, од непрестаног културног рада моралних и паметних бића.

Па у чему се управо састоји у појединостима овај процес оплемењивања?

Није овде могуће пратити корак по корак човечанско културно развијање од његова постанка, да се тако покажу црте и путеви овог оплемењивања. Морамо се задовољити, да бацимо поглед на историју европске културе од последњих пет стотина година овамо. Кад прегледамо овде с једне стране теоретски а са друге практични развој европског културног рада и живота, тамо покрете филозофске, религиозне, оне научне и уметничке, литерарне, овде пак развој војничког, правног, васпитног, државног, економског и друштвеног живота, моћи ћемо опазити неко кретање напред горе према оном високом циљу оплемењивања у ова три правца:

Хуманизирање.

Прву страну ове тежње за оплемењивањем назвао бих процесом хуманизирања. Изгледа да је прва сврха човечје историје да човек постане *човек*, паметно и племенито биће, да развије баш оне личне и друштвене особине, које га одликују од осталих нижих живих бића и којима и захваљује господство над природом и неко самостално управљање својом судбином. И то не треба да се дигну само неки појединци на рачун потиштене гомиле, него треба да се све већи и већи број чланова модерних народа попне на висину душевног и моралног образовања, коју су достигли духови што воде. Све културне тековине имају намеру да се рашире у све шире кругове. Тако теже и напреци на пољу моралне културе да створе што већи број правих и потпуних, племенитих људи.

Како је процес хуманизирања у основи духовни рад, јавља се он поглавито на она три поља на којима се највише исказује човечански душевни живот: а.) *на интелектуалноме:* Густи облаци празноверја, предрасуда и незнања, лажних узрочних веза, које су на пређашњим степенима буниле и залуђивале човечанске заједнице и појединце, морале су мало по мало уступити место светлости сазрела сазнања и јаснијег разумевања природних и историјских догађаја. *Разум*, изоштрен гледањем без предрасуда у себе и око себе, искуством научен и давши се поучити, оспособљује данас и најједноставнијег човека да се сврховито прилагоди разноврсним задаћама свога економског позива и дру-

штвеног живота. Тако почиње да се све могућније развија и јача и она душевна снага, која је одређена да замени код људи животињски инстинкат и да их упућује на свесно и намерно уређивање свога живота — *ћамет* (ум) наиме, која схваћа све више и шире сврхе и прво слути па онда и види и најдаље циљеве.

Особито је знатан напредак, који је извршио процес хуманизирања у подручју б.) *чувственог живота*. Свакако иде заједно са духовним напретком и од њега потпомогнуто знатно танчање и множење виших или моралних чувстава. Ту је пре свега оно на наивном степену мало развијено чувство *поштовања себе и човечјег достојанства*, које је подобно и позвано да код савременог човека изоштри његову савест и да га наведе да ради и даље на процесу хуманизирања. Поштовање човечје вредности и човечјег права у себи о ближњима пробудило се је од времена просвете овамо и створило за мало деценија оно, за чим је хришћанска љубав према ближњем тежила вековима: укидање ропства и кметства, уклањање свештеничког и светског деспотизма, уклањање недостојних сталешких преграда, равноправност пред законом, личну и политичку слободу и суделовање свих грађана у државном животу, народно образовање и т. д. Па и чувство *саучешћа* утанчало се и проширило са заједница верских и народних на све што има човечје лице, па и на животиње. Овом човечанском чувству саучешћа пошло је за руком да у данашњој Европи уклони грозоте ратова за уништење и разорење, грозоте прогањања, мучења и суђења, суровост и презирање у понашању према потчињенима, гажење нижих класа и т. д.

Па и морално осећање *одговорности, дужности и савесности* појачало се код мислених људи, ма да нестаје његовог наивног и ауторитативног облика. Без овога би била немогућа модерна индустрија и трговина, која рачуна са савесношћу и тачношћу и најмање своје радне снаге.

На страни образовања *воље и карактера* даде се такође опазити напредак хуманизирања. Модерни људи не спадају више у гвоздено доба ни у добру ни у злу. Њихова природа личи више иловачи, зато и јесу мекши, питомији и даду се лакше образовати. Нису више тако тврди и пркосни, пуни експлозивне страствености и жељезна пркоса. Као и површина њихове планете, где су вулкански утецаји уступили више места метеоролошким (сунцу и киши), тако су и они постали блажји. Место неугодне подземне ватре, чији је утецај доводио до несрећних катастрофа, добило је више моћи сјајно и топло сунце, које годи мирнијем развоју.

Зато и постоји нада, да ће тако снажан покрет, који заталасава разне страсти, које би у прошлим вековима довеле већ одавно до крвавих револуција и грађанског рата, као социјално демократски, данас ступити на пут смишљене револуције и паметног развијања. Тако је оплемењивање баш у последњим столећима показало јасне напретке троструким процесом хуманизирања: јачањем разума и увиђавности оплемењивањем

чувства и лакшим упућивањем воље. Три су пута којим је ово пшло и још и сад иде: један споља унутра. Најпре је чисто спољашња углађеност одела, обичаја, друштвених облика и начина живота започела савлађивати пређашњу суровост, сметеност и нечистоћу, па је то био дугачак пут док су културни људи схватили и изразили смисао и сврху ових облика и њихов дубљи садржај. Из овога разлога би било данас потребно баш за морални напредак широких слојева нашег народа, где се суровост и неуглађеност као врлина цени, увести у све школе и науку о пристојности, која би упутила омладину и поучила је најпре у спољашњим облицима личног држања и друштвеног понашања, а затим у дубљи смисао и значење ових правила и тако раширила и у све честитије и племенитије обичаје.

Али се не обавља само споља унутра ово постајање човеком него и одозго доле. Што је обичај у вишим сталежима, обично се данас рашири необичном брзином кроз све слојеве (на пр. „господин", „Ви", мода, добри и зли обичаји). Чим модерне образоване класе буду јасније и свесније схватиле овај свој друштвени позив и узор, процес хуманизирања ће се олакшати и убрзати. Из ужих на шире кругове обавља се хуманизирање. Саучешће и друге врлине (обазирање, учтивост, поштење и т. д.) најпре су се употребљавале само у породици и међу члановима истог рода и сталежа. Против туђина не беше само дозвољена, него се и налагала често безобзирност, свирепост, варка, лаж и превара, убијство и отимање. Затим се раширило оно племенитије човечанско морално владање на све чланове једног народа и вере, мада је дуго време, па на жалост и данас, разлика у сталежима и вероисповестима допуштала па и оправдавала разно понашање према члановима истог народа, и исте религије. На послетку се раширило осећање и обавеза владања достојна човека на чланове свих раса и народа.

Ако тако прегледамо ток историје особито ових последњих столећа, у нама се јача нада да ће се напредак до више и племенитије човечности обављати не само у мало њих појединаца, него у све већем и већем броју модерних људи.

Индивидуализирање.

Али ова највиша сврха човечјег рода и живота, оплемењивање, не показује се само као процес хуманизирања, него и као индивидуализирање т. ј. тежња за стварањем самосвесних појединих личности које саме собом одређују. Не треба да после свог дизања из стања суровости и дивљаштва постану људи гомила животиња, благих, нежних, милосрдних. Дотле је дошао процес развијања на Истоку, па они су народи и остали на том степену.

У једном малом народу на крајњем југу европског копна пробудио се је први пут нагон за слободним личним својим животом. Овај грчки *идеал личности*, који се је показао тамо не само у теорији моралних система Платона и Аристотела, Стојика и Епикурејаца, него и у пракси оних првих републиканских

државних установа, имао је касније после много столећа за време ренесансе (препорода) благословен силан утецај на народе јужне и западне Европе. Тада се догодило, да се је после дугог слепог покоравања ауторитетима и традицији пробудио најпре у појединим личностима нагон за слободним самосталнијим одређењем свог индивидуалног, особито духовног живота. Тај нагон је дао потицаја, да су западни народи од то доба створили силне напретке у томе правцу и стекли првенство над Истоком. Ова тежња за индивидуализирањем и личношћу беше узрок да су за реформације сломили германски народи црквени деспотизам; она је и касније за време просвете и хуманизма дала повода силном напретку и на послетку у прошлом столећу а и данас у облику *либерализма* створила разноврстан и величанствен напредак на свих оних пет културних поља. Лична, политичка, економска слобода савести јесу њено дело. Па и политичком и правном ослобођењу широких народних маса, које би иначе уважањем великих индустријских послова пале у најтежи облик робовања, ропство фабричко, допринела је та либерална тежња за слободом највише тим, што се је образовањем подигла и у најобичнијег раденика лична самосвест и тим опћа виша цена човечје вредности. Особито се је на пољу васпитања овај нагон за индивидуализирањем у теорији и пракси уздигао као идејал слободне, хармонијски образоване личности, па су велике педагошке идеје из краја 18. века још и данас од важности. Не само да треба васпитати људе вредне, честите и племените, него и самосталне паметне личности. Овај идејал нас диже до вишег човечанског, доброг и племенитог, и гони нас да га узмемо као узор за рођени свој живот, да га остваримо у свом рођеном мишљењу, осећању и раду.

Социјализирање.

Из последњег одељења човечјег развијања даде се јасно видети процес хуманизирања и индивидуализирања, али и још једна трећа страна ове тежње за оплемењивањем, наиме: процес социјализирања. Непрестано индивидуализирање на вишим културним степенима носи собом опасност, да се целина (народна и друштвена) разреши у гомилу самосталних али и себичних, слободних али и пустих личности т. ј. таковог која раде против целине. Анархија или разузданост била би циљ, последњи резултат једностраног индивидуализирања. Али ток развијања ради видљиво на супрот с почетка опасном стању, које би тек онда било могуће и ваљано када би сви људи остали паметне, честите и племените личности.

Већ код животиња видимо, да са већим диференцираљем (растављањем у многе органе) иде заједно и неко унутрашње уједињивање (концентрисање) исто тако као што у нашем сунчаном систему држи центрифугалну снагу у равнотежи центрипетална. Овај закон развијања влада и у човечанској историји. Свакако он губи са већом слободом културних људи своју при-

силну снагу, али се мења у увиђавност, осећање и вољу личности која свесно ради.

На жалост не виде многи људи ову страну процеса развијања, па их је зато и неки слепи страх због последица тежње за духовним, политичким, економским и религиозним напретком. Они не знају за други излаз него терају зреле и паметне људе натраг у несамосталност, детиње веровање и послушност. Они не виде да није нужно, а ни могуће, натраг гонити ток историје и да развијање има и носи у себи само корективу (исправљање) свега једностранога и животу шкодљивог. Ко без предрасуда очи отвори, може свугде опазити трагове процеса социјализирања, који делом лечи а делом спречава последице претеране тежње за слободом и индивидуализирањем. Заједно са политичким либерализмом, са бујном тежњом модерног човека за слободом, пробудила се и не мање моћна жеља за *националним јединством* и исти тај либерализам, који је срушио труле стубове и облике старог државног и друштвеног живота, сворио је снажном тежњом за уједињењем нову зграду нашег јавног живота: *националну уставну државу. Национално чувство припадања једној заједници и народни понос*, какав су тек слутили у предпрошлом столећу највећи духови, данас је постао велика животна снага, па кад се једаред свесним народним васпитањем без претеривања и мржње против туђина буде смело слободно будити, оно ће само од себе отклонити модерног човека од опасних заблуда за целину његове тежње за слободом и из веза ограниченог егоизма све ће га *више* водити у службу драге и миле отаџбине и свога народа.

Али није само на политичком пољу постао моћан процес социјализирања и тежње за уједињењем у облику националне идеје, него и на пољу економском и друштвеном. Овде је у теорији и пракси крајње начело егоистичног, себичног индивидуализма — да је најбоље пустити сваког да живи по вољи — већ од дужег времена свладано, те је уступило места и горе и доле успешном чувству *солидарности* или осећању заједнице. Радине класе су због вишег образовања и политичких права за рана примениле опасност, која им прети од индивидуалистичке осамљености. Моћна сталешка свест, која их је ујединила у знатну политичку странку, као и успешна организација (друштвена и обртна удружења) особито у земљи здрава инстинкта и практична погледа, у Енглеској, тако су јасно овде истакли потребу и вредност друштвеног уверења и јединства, да се одобрава чак и заблуда комунизма, противног слободи и индивидуализму. Па и у имућним образованим круговима овако осведочење и социјалне тежње ухватиле су у толико корена, да се почиње изилазити оправданим захтевима у овом правцу. Свакако се мора пазити, да се сачува и слобода према једнакости и оправдани индивидуализам одбрани према претераном социјализму. Јер решење т. зв. социјалних питања догодиће се на добро друштва само у оном правцу како је то већ песник Шилер пре сто година рекао:

Уједињени постају и слаби моћни
Јаки је најмоћнији сам.

Само права равнотежа међу тежњом за индивидуализирањем и социјализирањем може уједно осигурати и напредак културе и обрану слабих: Слобода за јаке, да могу стварати велико и ново за целину, уједињење за слабе, да тако могу као снажно организована целина бити праведна равнотежа појединцима. Тако се закон природног развијања, по коме се слаби покоравају јакима и уништавају од њих, претворио у хумани, по ком се слаби осигуравају и јачају да могу на своме месту и по својој снази бити привучени вољном и радосном заједничком раду за националним и културни напредак.

Највише се показује и примећује процес социјализирања, који је позван да исправља и сузбија једнострани индивидуализам, у промени етичких и политичких теорија. Док је крајем претпрошлог столећа била политика оснивана на индивидуалистичком природном праву (Русо, Кант, Фихте) и у етици сматрала као главне сврхе срећа или усавршавање појединца, почиње се данас сасвим друкчије ценити значај заједнице и друштва и у идејалу личности подразумевати и одношај према друштвеним и народним задаћама и дужностима.

Из свега овога излази да циљ и сврха модерне етике, т. ј. науке о животним правилима човека као културног бића, не може бити ништа друго него *паметна, разумна и племенита личност, која свесно и одушевљено ставља себе у службу друштвено економских, народно-политичких и опће човечанских задаћа.* Тако се мора проширити идејал хармонично развијене личности, које нам је створило велико доба хуманизма а наши га најбољи мислиоци и песници изразили да одговара већим делима и задаћама, што нам остављa у наслеђе 19. столеће, са особитом пажњом на социјалне и политичке дужности.

Кретање историје иде од природних група индивидуализирању, а са овога моралним (т. ј. слободним, свесним, самоодређеним) заједницама. *Удружење* је поклич будућности. Ово ће се у будуће развити из свесних и моралних разлога.

И једно од највећих нових дела, које показује најдубље и најшире видике у путеве и циљеве човечјег развијања: „Биће и сврха политике“ од Г. Раценхофера, правилно је схватило овај процес социјализирања и дефинисало га као: свесно слободно суделовање свих друштвених снага које друштво по својој природи развија, стечена добра одржава свестрано задовољство жели, уопће цивилизацију ствара. Наскоро ће индивидуалистички поглед на свет свршити своје дело и сви ће друштвени појединци доћи до свести о својој моћи. Тада ће све јача диференцијација друштва присилити на заједницу сва друштвена створења Разум и увиђавност, што су претпоставке човечјег достојанства, сачуваће људе од катастрофа, створиће пре тога социјалистички поглед на свет. Овај нема у себи опасности ни претеривања као индивидуалистички, јер га увек разумеју и

господаре њим само духови, који воде, а у масама се може јавити само као оплемењивање обичаја. Јер бујни индивидуализам, то недоношче наше цивилизације, јесте неизбежан у политичкој природи наших индивидуалитета. Да њега умери, да га паметно ограничи, јесте задаћа социјализма као погледа на свет. —

Посматрајући тако човечанску или културну историју показало нам се ето као сврха специјелно човечанског развијања: усавршавање (на свих оних пет поља) или оплемењивање у ужем моралном смислу. Ово се показује у три правца: у процесу хуманизирања, индивидуализирања и социјализирања. Према томе можемо све ово овако сабрати и изразити: Највиша сврха и циљ чевечјег живота јесте: да човек постане прави човек, т. ј. паметна и племенита личност, да својим позивом и радом постане користан и одан члан друштва, да буде разуман, честит грађанин свог народног државног бића и свестан и ваљан борац за уједињење и напредак човечанства.

Задаћа и сврха етичке науке и начина живота не може бити помагање културног напретка у целом његовом обиму; томе морају помоћи и друге снаге (економске, техничке, политичне уметничке и научне) и сав рад и народне установе. Али му је свакако сврха да процес усавршивања и културе морално уреди. Научна етика има само да даде одговор на ово питање: Како морају живети и радити појединци и народи не само да се одрже на дотадањем културном степену и да даље напредују, него и да ураде да тај процес буде све разумнији и паметнији, правилнији и човечнији; да не буде само изумевања све згоднијих справа и алата, стварања све веће гомиле економских добара, гомилања све опсежније учености, већ уједно и пре свега оплемењивања, т. ј. стварања свег већег и већег броја паметних и племенитих, народних и друштвених, поштених и радиних лица. Без овог моралног и човечног уверења сав остали напредак остаје само опсена, полутанство, проклетство, можда чак и пропаст за оне безбројне, који морају да за њега раде, а искључени су из његовог благослова.

На оно питање: „како да уредимо свој живот“? даје наука овакав одговор:

„Уредити свој лични и јавни живот тако да се у првом реду одржи здрава и трајна целина, народ и човечанство, природним, правим начином живота појединаца, паметним прилагођивањем на дате природне и друштвене животне погодбе и човека достојним плођењем и васпитањем!

Уредите свој лични и јавни живот тако да се целина развије до што богатије разноврсности и што веће честитости и радиности, највећом честитошћу радом и снагом појединаца.

Уредите свој живот лични и јавни тако да се ви народи и људи не задржите и сачувате само на дотадањој висини развоја, него и да напредујете у све богатијем и вишем усавршавању на свим културним пољима!

Уредите свој живот тако да напредујете у оплемењивању. Будите људи, прави потпуни људи, усавршавајући у себи особито

она својства и снаге духа, срца и воље, којима се човек одликује од животиње и културан човек од природнога.

Образујте себе и своју децу тако да будете моћни и вољни стати у службу друштвене, народне и човечанске целине као свесне, одушевљене, потпуне, вредне личности. Тим ћете учинити способнима себе, своју децу и свој народ, да радите на оној највишој и најдаљој задаћи, која је дата човечанству, на име на завршивању и крунисању природног светског поретка стварањем човечанскога, моралног. Овај поредак је заједница, створена од самих људи, где ће читаво човечанство, разделено у бројне народне индивидуе, које се међу собом допуњују, живети без силе и стеге само из најразумнијих потицаја за одржањем и оплемењивањем — у царству мира, слободе и равноправности, који ће целу земљу обухватити — и где ће поред највеће мудрости и врлине постати учасник и највеће среће правог блаженства већ на овој земљи!"

Потребно је дакле да сваки културни радин и борац буде све паметнији (т. ј. све мудрији и увиђавнији у погодбе и законе, у средства и путеве развијања опћег човечјег и личног живота) све праведнији (да не пази и помаже само своја права него и она других и целине) и човечнији (т. ј. све племенитији и бољи). Зато је морално васпитање и образовање главни захтев, ако остали културни напредак и тековине треба да се трајно одрже и да благословено делују.

Овде је међутим остављено најпространије поље слободи, слободном одлучивању и самоодређењу појединаца. За то и није довољно само знање и увиђавност у задаће и сврхе и познавање средстава, да се оне постигну, него је нужна и у најпросвећеније доба још и *паметна морална вера*, која више него знање и васпитање јамчи за моралну вољу и рад. Ова се састоји из само два члана:

1. Верујем да могу и хоћу озбиљном јаком вољом и рођеним разумом и снагом испуњавати своје практичне и моралне дужности, да ћу живети као поштен и честит човек и вршити задаће и одређење свога живота.

2. Верујем, да ће мој народ уз озбиљну и јаку вољу и знање закона и погодаба свог опстанка свесним и слободним суделовањем свих честитих и племенитих чланова бити у стању рођеним разумом и снагом себе одржати и усавршавати.

Тако се свршује и научна етика у вери т. ј. осведочењу, које се не да ни доказати ни оборити, али у таквој вери, основаној на досадањем моралном раду човечанском, која задовољава свачији разум и свачије чувство. Ова морално-разумска вера јесте од неизмерне практичне вредности. Где је и докле је она у појединцу и народу жива, тамо постоји нада, да ће се они одржати и у најтежим положајима и да ће напредовати у најнеповољнијим спољашњим приликама и живети и радити по човечанском одређењу. У тој је вери потајна морална снага појединца и народа сваки час спремна, да се појави у честитом делу. Догод заиста постоји код појединаца та вера, чврсто свесно

поуздање у могућност личног и опћег усавршавања, једном речи *морални идеализам*, дотле има сигурног јемства да ће они хтети и моћи напредовати у честитости и оплемењивању. А чим почне да опада та вера чим нестане моралног идеализма, умањи се и могућност усавршавања, ослаби и угаси се и снага за морални па и сваки други благословен напредак.

Нисмо лакомислене оптимисте, што верују да се човечанство и народи једним кораком могу узвисити на виши степен спољашњег и унутрашњег савршенства, нисмо ни песимисте који кроз црне наочаре не могу да виде ни светлости ни напретка, него треба да смо разумне и радине *мелиористе*, који имају и воље и снаге да заиста потпомогну напредак свога народа и човечанства. Свугде узимајући у обзир оно што је могуће, свугде на дато настављајући, треба да опрезно и истрајно радимо на постепеном *побољшавању* човека и његових прилика. Ношени вечним моралним идеализмом и вођени оном оправданом вером у могућност развијање човечјег рода, узмимо и ми за звезду водиљу свога живота једноставне речи: *ради и уздај се*, и *бољи људи — боља времена*.

Марко Јаковљевић.

Поступак у рачуну за трећи разред основних школа.

(Наставак.)

III. Степен. Од смешаних стотина и јединица одузимају се смешане стотине и јединице, али да се са јединицама не улази у десетице.

а) *Очигледно посматрање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико је 909 мање 101? — Ученик говори: 909 мање 100, остане 809; 809 мање 1, остане 808. То се написује: 909—101=808. Тако и даље.

Колико остане 908 (907, 906 итд. — 809, 808, 807 итд. — 709, 708, 707 итд. — 609, 608 итд. — 509, 508 итд.) мање 101 (102, 103, 104 итд. — 201, 202, 203 итд. — 301, 302, 303 итд. — 401, 402, 403 итд. — 501, 502, 503 итд. — 601, 602, 603 итд.)?

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројеви.*

Неки човек заради годишње 907 К. Утроши на издржавање куће 805 К. Колико му остане уштеде?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Остане му толико, колико је 907 мање 805.

Па колико је, изради!

— 907 мање 800, остане 107; 107 мање 5, остане 102. Уштеде му остане 102 К.

Тако се решавају и други задаци овога степена.

IV. Степен. Од смешаних стотина десетица и јединица одузимају се чисте јединице, које не улазе у десетице.

а) *Очигледно посматрање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико остане 999 мање 1 (2, 3, 4, 5, 6, 7, 8)? — Ученик говори: 999 мање 1, остане 998. То се написује: 999—1=998. — Па тако и даље.

Колико остане 998 (997, 996, 995 итд.)—1 (2, 3, 4, 5, 6, 7)? — Колико остане 899 (898, 897 итд... 889, 888, 887... 879, 878, 877.. 779, 778, 777... 769, 768 итд. 759... 749... 739 итд. Тако 699, 698.. 689, 688... 679... 669.. 659 итд. 599, 598... 589... 579... 569 итд., итд.)—1 (2, 3, 4, 5, 6, 7)? Итд.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Свињар је чувао 368 комада свиња. Угине му 6 комада. Колико је још остало?

Ученик понови задатак. На крају питања рекне: Остало је толико, колико је 368 мање 6. А 368 мање 6, остане 362. Остало је 362 комада свиња.

По овоме обрасцу, ваља решавати и остале задатке на овом степену.

V. Степен. Од смешаних стотина, десетица и јединица одузимају се десетице, које не улазе у стотине.

а) *Очигледно посматрање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико остане 999 мање 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90)? — Ученик одговара: 999 мање 1 , остане 989. Написује се: 999—10=989. Тако и даље.

Колико остане 998 (997, 996, 995 итд.)—10 (20, 30, 40, 50, 60 итд.)? — Колико остане 899 (898, 897, 896 итд.)—10 (20, 30, 40, 50, 60 итд.)? — Колико остане 799 (798, 797, 796 итд.)—10 (20, 30, 40, 50 итд.)? — Колико остане 699 (698, 697, 696, 695 итд.)—10 (20, 30, 40, 50 итд.)? — Колико остане 599 (598, 597, 596, 595 итд.)—10 (20, 30, 40, 50 итд.)? — Колико остане 499 (498, 497, 496, 495 итд.)—10 (20, 30, 40, 50 итд.)? — Колико остане 399 (398, 397, 396, 395 итд.)—10 (20, 30, 40, 50 итд.)? — Колико остане 299 (298, 297, 296, 295 итд.)—10 (20, 30,

40, 50 итд.)? — Колико остане 199 (198, 197, 196, 195 итд.)—10 (20, 30, 40, 50 итд.)?

Разуме се да треба сваку десетицу исцрпети, не само од 99 па до 90, већ и даље од 79, 69, 59, 49 итд. али да десетица никад не улази у стотину.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Трговац има 146 kg брашна. Прода 50 kg. Колико му још остане?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Остало му још толико, колико је 476 мање 50. И одма каже: а 476 мање 50, остане 426. Остане му још 126 kg брашна.

По овоме обрасцу се решавају и остали примери на овоме степену,

VI. Степен. Од смешаних стотина, десетица и јединица одузимају се смешане десетице и јединице тако, да јединице не улазе у десетице, нити десетице у стотине.

а) *Очигледно посматрање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико остане 999 мање 11 (12, 13, 14, 15... 21, 22, 23.. 31, 32, 33... 41, 42, 43... 51, 52 итд., итд.)? — Ученик говори: 999 мање 10, остане 989; 989 мање 1, остане 988. То се написује: 999—11=987. Тако онда иде и даље.

Колико остане 998 (997, 996, 995... 989, 988. 987... 979... 969... 959 итд.)—11 (12, 13, 14, 15... 21, 22, 23... 31, 32, 33... 41, 42, 43... 51, 52, 53 итд.)? — Колико остане 899 (898, 897... 879, 878... 869... 859... 849 итд.) —11 (12, 13, 14, 15, 16... 21, 22... 31, 32... 41, 42... 51, 52.. и т. д.)? — Колико остане, 799 (798, 797... 789, 788 .. 779, 778... 769, 768... 759, 758 и т. д.)—11 (12, 13... 21, 22... 31, 32, 33... 41, 42... и т. д.)? — Колико остане 699 (698, 697... 689, 688... 679, 778... 669, 668... 659, 658 и т. д.)—11 (12, 13... 21, 22... 31, 32... 41, 42... 51, 52 и т. д.)? — Колико остане 599 (598, 597, 596... 589, 588... 579, 578... 569, 568... 559, 558 и т. д.)—11 (12, 13... 21, 22... 31, 32... 41, 42... и т. д.)? — Колико остане 499 (498, 497... 489, 488... 479, 478... 469, 468... 459, 458... 449, 448... 439... и т. д.)—11 (12, 13... 14, 15... 21, 22... 31, 33... 41, 42... 51, 52 и т. д. И према томе се изводе остали бројеви.

б) *Примена или решавање задатака именованих бројева.*

Бачва са уљем важи 865 kg. Сама бачва важи 43 kg. Колико важи уље?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Важи толико, колико је 865 мање 43.

Изради!

—865 мање 40, остане 225; 825 мање 3, остане 822. Уље важи 822 kg. (Или 8 q. kg.).

Тако се решавају и сви други примери на овоме степену.

VII. Степен. Од смешаних стотина, десетица и јединица, одузимају се смешане стотине десетице и јединице тако, да јединице не улазе у десетице, нити десетице у стотине.

а) *Очигледно посматрање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико остане 999 мање 111 (112, 113, 1 4, 115... 121, 122... 131, 132... 141, 142... и т. д. 211, 212, 213... 221, 222, 223... 131, 232... 241, 242... и т. д. — 311, 312... 321, 322... 331, 332, 333... 411, 412... 421, 422... 431, 432... 441, 442... 451, 452... и т. д. — 511, 512... 521, 522... 531, 532.. и т. д — 611, 612... 621, 622... 631, 632... и т. д. 711, 712... 721, 722... 731, 732... 741.. 751... 761 и т. д. — 811, 812 .. 821, 822... 831... и т. д.)? — Ученик одговори: 999 мање 100, остане 899; 899 мање 10 остане, 889; 889 мање 1, остане 888. Написује се 899 – 111 = 888. Тако и даље:

Колико остане, 998 (997, 996... 989, 988, 987... 979, 978, 977... 969, 968, 967... 959, 958, 957... 949, 948, 947... и т. д.) мање 111 (112, 113, 114... 121, 122... 131, 132... 141, 142... 151, 152... 161, 162... и т. д.)? — Колико остане 899, (897, 896... 889, 888, 887... 799, 798.. 789, 788... 699, 698, 697... 689, 688... 799, 798... 789... 499, 498, 497... 489, 488, 487... 399... и т. д.) мање 111 (112, 113... 121, 122... 131, 132... и т. д. За тим 211, 212... 221, 222... 321... 421... и т. д. као што је изложено код првог примера овде под *а)*. И на тај начин се исцрпе сви бројеви.

б) *Примена или решавање задатака именованих бројева.*

Неки човек хоће да прочита једну књигу, која има 376 стр. Прочитао је већ 243 стр. Колико му је још страна остало?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Остало му је толико, колико је 376 мање 243.

Изради!

—276 мање 200, остане 176; 176 мање 40, остане 136; 136 мање 3, остане 133. Остало му је још 133 стране да прочита.

Ево још један задатак:

Једна је улица дуга 589 m. Друга 367 m. За колоко је прва дужа од друге?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Дужа је за толико, колико је 589 мање 367.

Изради!

—589 мање 300, остане 289; 289 мање 60, остане 229; 229 мање 7, остане 222. Прва је улица дужа за 222 m.

Према овим обрасцима се решавају и сви други примери на овоме степену.

VIII. Степен. Од чистих стотина, одузимају се чисте десетице.

а) *Очигледно посматране и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико остане, 900 мање 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90)? — Ученик одговори: 900 мање 10, остате 890. Написује се 900—10=890. Тако иде и даље:

Колико остане, 800 мење 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90)? — Колико остане, 700 мање 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90)? — Колико остане, 600 мање 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90)? — Колико остане, 500 мање 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90)? — Колико остане 400 мање 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90)? — Колико остане 300 мање 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90)? — Колико остане, 200 мање 10 (20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90)?

б) *Примена или решавање задатака именованих бројева.*

Месар има у својој касапници 800 kg. меса, па једног празника прода 70 kg Колико му још остане?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Остане му толико, колико је 800 мање 70. А 800 мање 70, остане 730. Остане му 730 kg. меса.

Сад још ово:

Шта чине 100 kg? Па колико му је остало метерских центате и колико килограма? (7 q. 30 kg).

По овоме обрасцу решавају се и остали примери на овом степену.

IX. Степен. Од смешаних стотина и јединица одузимају се смешане десетице и јединице. Јединице су и у умалимку и у умалитељу једнаке.

а) *Очигледно посматрање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико остане 901 мање 11? — Ученик говори: 901 мање 10, остане 891; 891 мање 1, остане 890. Написује се: 901—11=890. Тако иде и даље.

Колико остане 902—12? — 903—13? — 904—14? — 905—15? — 906—16? — 907—17? — 908—18? — 909—19? — Колико остане 901—21? — 902—22? — 903—23? — 904—24? — 905—25? — 906—26? — 907—27? — 908—28? 909—29? — Колико остане 901—31 (41, 51, 61, 71, 81, 91)? — Колико остане 902—22 (32, 42, 52, 62, 72, 82, 92)? — Колико остане 903—23 (33, 43, 53, 63, 73, 83, 93)? — Колико остане 904—24 (34, 44, 54, 64, 74, 84, 94)? — Колико остане 905—25 (35, 45, 55, 65, 75, 85, 95)? — Колико остане 906—26 (36, 46, 56, 66, 76, 86, 96)? — Колико остане 907—27 (37, 47, 57 и т. д.)? — Колико остане 908—28 (38, 48, 58, 68 и т. д.)? — Колико остане 909—29 (39, 49, 59, 69, 79 и т. д.)? — На тај начин иде и са 801, па 802, 803, 804... 701... 601.. 501 . 401... 301.. 201.., а умањује се са бројевима, као и од 901. Почне се са 11 и иде се редом, како уопће одговара умалимку. Тако се изведе потпуно, у свима комбинацијама.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Дрвар има на сложишту 407 метера дрва. Прода 77 метера. Колико му остане?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Остане му толико, колико је 407 мање 77.

Изради!

— 407 мање 70, остане 337; 337 мање 7, остане 330. Остане му 330 метера дрва.

Тако се решавају и остали примери овога ступња.

X. Степен. Од чистих стотина одузимају се смешане десетице и јединице.

а) *Очигледно посматрање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико остане 900 мање 11? — Ученик говори: 900

мање 10, остане 890; 890 мање 1, остане 889. — Написује се: 900—11=889. Тако и даље.

Колико остане 900—12 (13, 14, 15... 21, 22, 23.. 31, 32, 33... 41, 42, 43.. 51, 52, 53.. 61, 62, 63.. 71, 72, 73... 81, 82, 83.. 91, 92, 93...)? — Колико остане 800—11 (12, 13, 14, 15.. 21, 22, 23.. 31, 32, 33.. 41, 42, 43.. 51, 52, 53... 61, 62, 63.. 71, 72, 73... 81, 82, 83... 91, 92 93...)? — Колико остане 700—11 (12, 13, 14, 15, 16... 21, 22... 31, 32... 41, 42.. 51, 52... 61, 62... 71, 72... 81, 82... 91, 92..)? — Колико остане 600—11 (12, 13... 21, 22.. 31, 32.. 41, 42... 51, 52.. 61, 62.. 71, 72.. 81, 82... 91, 92..)? — Колико остане 500—11 (12, 13.. 21, 22... 31, 32... 41, 42... 51, 52.. 61, 62.. 71, 72... 81, 82.. 91, 92..)? — Колико остане 400—11 (12 13... 21 22.. 31, 32 . 41, 42.. 51, 52... 61, 62... 71, 72 . 81, 82... 91 92..)? — Колико остане 300—11 (12, 13.. 21, 22... 31, 32.. 41, 42 . 51, 52.. 61, 62... 71, 72 .. 81 82.. 91, 92..)? — Колико остане 200—11 (12, 13... 21, 22... 31, 32.. 41, 42 .. 51, 52.. 61, 62 .. 71, 72... 81, 82... 91, 92 ..)?

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Трговац купи робе за 800 К Колико треба да плати, па да остане дужан 59 К?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Да остане дужан 59 К, треба да плати толико, колико је 800 мање 59.

Изради!

— 800 мање 50, остане 750; 750 мање 9, остане 741. Треба да плати 741 К.

Тако се решавају и остали задаци на овом степену.

XI. Степен. Од смешаних стотина, десетица и јединица одузимају се десетице и јединице од којих десетице улазе у стотине.

а) *Очигледно посматрање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико остане 911 мање 21? — Ученик говори: 911 мање 11, остане 900; 900 мање 10, остане 890. Написује се: 911—21=890. Тако иде и даље.

Колико остане 912—22? — 913—23? — 914—24? — 915—25? — 916—26.. 921—31? — 922—32? — 923—33... 931—41? — 932—42? — 933—43... 941—51... 951—61... 961—71... 971—81.. 981—91. — Колико остане 811—21...

812—22... 813—23... 821—31... 831—41... 841—51... 851—61... 861—71... 871—81... 881—91. — Колико остане 711—21... 721—31... 731—41... 741—51... 751—61... 761—71... 771—81.. 781—91... — Колико остане 611—21.. 621—31.. 631—41.. 641—51.. 651—61.. 661—71.. 671—81.. 681—91... — Колико остане 511—21 (31, 41, 51, 61, 71, 81, 91)? — Колико остане 512—22 (32, 42, 52, 62, 72, 82, 92)? — Колико остане 513—23 (33, 43, 53, 63, 73, 83, 93)? — Колико остане 514 (515, 516 517, 518, 519, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 531, 532, 533, 534... 541, 542, 543... 551, 552, 553. 561, 562, 563... 571, 572, 573... 581, 582, 583... 591, 592, 593 ..)—25 (26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55 и т д.)?

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

На пашњаку пасе 454 ком. оваца. Од тога се поболи 94 ком. Колико је још здравих?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Здравих је толико, колико је 454 мање 94.

Изради!

— 454 мање 54, остане 400; 400 мање 40 остане 360. Здравих је оваца 360 комада.

Тако се решавају и остали задаци овога ступња.

XII. Степен. Од чистих хиљада, одузимају се смешане стотине, десетице и јединице.

а) *Очигледно посматрање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико остане 1000 мање 111 (112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 152 и т. д. све до 199)? — Ученик говори 1000 мање 100, остане 900; 900 мање 10, остане 890; 890 мање 1, остане 889. Написује се 1000—111=889. Тако иде и даље:

Колико остане 1000—211 (212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 226, и т. д. као и напред што је речено)? — Колико остане 1000—311 (312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327 и т. д.)? — Колико остане 1000—411 (412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 421, 422, 423,

424, 425, 426, 427 и т. д.)? — Колико остане 1000—511 (512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519 и т. д.)? — Колико остане 1000—611 (612, 613 614, 615, 616, 617, 618, 619 и т. д.)? — Колико остане 1000—711 (712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719 и т. д.)? — Колико остане 1000—811 (812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819 и т. д.)?

И с овим би био и овај степен на овоме месту исцрпљен.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Неки човек треба 1000 црепова да преоправи кров на својој кући. Има 768 црепова. Колико му црепова треба још?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Треба му још толико, колико је 1000 мање 768.

Изради!

— 1000 мање 7 стотина, остане 301; 300 мање 60. то је 240; 240 мање 8, остане 232. Треба му још 232 црепа.

И према овоме обрасцу решавају се и остали примери на овоме степену.

И тако је овим исцрпљено и напаметно одузимање. На реду је

Прикупљање.

Шта се овим хоће, то је речено код напаметног сабирања. Овде немам ничег новог додавати. Нека се само изврши, што је тамо казано и циљ је постигнута. Зато да пређемо на

б) *Писмено одузимање.*

Наставник ће отпочети од прилике овако: Децо! Сад ћу вас учити писмено одузимање.

Шта сам казао? Какво ћу вас одузимање учити сад? Реци и ти! И ти!... Реците сви!

I. Степен. Писмено одузимање јединица; смешаних јединица и десетица, од смешаних јединица и десетица; смешаних јединица, десетица и стотина, од смешаних јединица, десетица и стотина, али да јединице не улазе у десетице, нити десетице у јединице.

а) *Одузимање јединица од јединица очигледним посматрањем и вежбањем са неименованим бројевима.*

Извадите сваки 9 прутића и метните их на скамију!... Тако! Колико сте прутића извадили? Сад од тих 9 прутића

одузмите 5 прутића и спустите их на полицу! Добро!... Па колико је сад прутића? А зашто је сад 4 прутића? Колико је прутића било? Колико сте прутића одузели! Колико је прутића још остало? Пазите! Кад се од 9 прутића одузме 5 прутића, колико остане прутића? Реци и ти! И ти!... Сви!

Шта је сваки један прутић? Па колико је јединица 9 прутића? Па кад се од 9 јединица одузме 5 јединица, колико јединица остане?... Реци тако и ти! И ти!... Сви!

Реци тако исто, али да не кажеш ни прутиће, ни јединице, већ кратко! („Кад се од 9 одузме 5, остане 4".) — Реци и ти! И ти! Реците сви!

Како смо још краће учили? („9 мање 5 остане 4"). — Реци и ти! И ти!... Сви!

Сад дођи па тако кратко напиши бројкама и на табли школској! (Ученик говори и пише: 9 мање (—) 5 остане = 4). — Прочитај Н! Прочитај и ти! Прочитајте сви!

Како се зове одузимање, које смо учили тако написивати? Добро! Нека сад говори Н. тако исто, а сви пазите, да видите, како ћу ја то написати! — Ученик говори, а наставник пише:

$$\begin{array}{r} 9- \\ 5 \\ \hline 4 \end{array}$$

Какво је ово одузимање? Откуд знаш да је то писмено одузимање? Како се дакле пишу бројеви за писмено одузимање? Шта показује овде положен потез? Како се чита? („мање") — Како још? („одузме") — Уместо чега стоји положен потез? — Сад прочитај још једаред, како си ми говорио, да напишем! Сад прочитај и употреби израз „одузме"! — Наставник показује, а ученик говори: Кад се од 9 одузме 5 остане 4. — Кажи и ти тако! Кажи и ти! И ти! Сви!

Запамтите! Од сад, код писменог одузимања, говорите увек тако: „Кад се од ... одузме ... остане ..."

Пошто се задатак понови прелази се на вежбање са комбинованим сличним задацима.

б) Одузимање смешаним јединица и десетица, од смешаних јединица и десетица очигледним посматрањем и вежбање са неименованим бројевима.

Шта сте научили досад писмено одузимати? Пазите! Сад ћу вас научити одузимати и десетице. Шта сам казао? Шта ћу вас научити сад одузимати?... Колико је ово пру-

тића? (28). — Дођи овамо Н.! Сад од ових 28 прутића одузми 13 прутића!

Ученик ради и говори: Кад од 28 прутића одузмем прво 10 прутића, остане 18 прутића. Кад од 18 прутића одузмем још 3 прутића, остане 15 прутића. Кад од 28 прутића одузмем 13 прутића, остане 15 прутића.

Нека понове више њих!

Шта је сваки један прутић? Па колико је јединица 28 прутића? А шта има у 28 јединица? Запамтите! (2 десетице и 8 јединица). — Шта има у 13 јединица? Запамтите! (1 дес. и 3 јед.).

Сад понови Н. још једаред, али кратко и одмах реци колико остане! Понови тако и ти! И ти! Сви!

Реци то исто, али још краће, а Н. нека дође да напише! — Један ученик говори, а други пише: 28—13=15. Прочитај то Н.! И ти! И ти! Сви!

Како се зове овако написано одузимање? Какво смо одузимање још учили? Говори Н., а Н. нека напише писмено одузимање, само му немој казати, колико остане! — Један ученик говори, а други пише овако: 28— (28 мање 13 остане). — Па шта имамо овде да 13 одузимамо? Шта ћемо прво одузимати? Добро. Ја ћу показивати, а ви говорите! И наставник показује, а ученик говори: Кад се од 8 одузме 3, остане 5 (и наставник потпише то 5 испод јединица). Шта смо сад одузимали? Па колико је остало јединица? — Шта сад треба да одузимамо? И то ћу ја показивати, а ви говорите! Наставник дакле показује, а ученици говоре: Кад се од 2 одузме 1, остане 1. Шта сте сад одузимали? Колико је остало десетица? Куда ћу са том једном десетицом? Зашто треба испод десетица да је потпишем? Ево!.. 28— Па колико је дакле остало свега? Каквим смо 13 одузимањем то дознали? А колико је остало на- 15 памет ним одузимањем?

Овај задатак ваља поновити и онда прећи на вежбање комбинованих сличних задатака.

в) *Одузимање смешаних јединица, десетица и стотина, од смешаних јединица, десетица и стотина очигледним посматрањем и вежбање са неименованим бројевима.*

Шта сте научили досад писмено одузимати? Данас ћу вас научити писмено и стотине одузимати.

Пазите!

Колико је ово прутића? (476) — Дођи овамо Н., па од ових 476 прутића одузми 354! Ученик ради и говори: Кад од 476 прутића одузмем 300 прутића, остане 176 прутића. Кад од 176 прутића одузмем 50 прутића, остане 126 прутића. Кад од 126 прутића одузмем 4 прутића остане 122 прутића. Кад од 476 прутића одузмем 354 прутића, остане 122 прутића. — Изради то исто напамет, без прутића! Кажи кратко, кад се од 476 одузме 354, колико остане? Реци Н., то исто, али са свим кратко! Сад нека дође Н,, па нека то исто и на табли напише! Тако. Ти Н. говори, а Н. нека то исто напише као писмено одузимање, али немој казати колико остане! Добро је. Сад ћемо тек израдити и онда написати, колико остане. Па реци, којим ћемо редом одузимати? Шта имамо ту ново да одузимамо? Зашто ћемо стотине напослетку одузимати? Добро. А сад говорите, ја ћу показивати! Наставник показује а ученици говоре: Кад се од 6 одузме 4, остане 2. — Шта смо сад одузимали? Колико је остало јединица? Шта ћу са те 2 јединице? Зашто треба под јединице да их потпишем? Па шта ћемо сад одузимати? Говорите! „Кад се од 7 одузме 5, остане 2". — Шта сте сад одузимали? Колико је остало десетица? Куда ћу са те 2 десетице? Зашто треба да их потпишем под десетице? Шта још треба да одузмемо? Говорите! „Кад се од 4 стотине одузме 3 стотине, остане 1 стотина". Шта сте сад одузимали? Колико је остало стотина? Па куда ћу са том 1 стотином? Има ли сад још шта да се одузима? Колико је дакле остало свега? Колико је остало, кад смо с прутићима и напамет радили?...

476—
354
122

Пошто се овај задатак понови, прелази се на даље вежбање са комбинованим сличним задацима неименованих бројева.

*

После тога, треба ученици да се упознају и са самим факторима одузимања, као и са остатком. Тога ради ће наставник, код једног свршеног задатка, казати дотичном ученику: Прочитај број, који си одузимао!... Прочитај број, од којега си одузимао! Прочитај број, који је остао!.. Запамтите! Овај број, који се одузима, зове се *умалитељ*.

Шта сам казао? Како се зове број, који се одузима? Реци и ти! И ти! Сви! — Овај број, од којега се одузима, зове се *умалимак*. Шта сам казао? Како се зове број, од којега се одузима? Реци и ти! И ти! Сви! — Овај број, који остане, зове се *остатак*. Шта сам казао? Како се зове број, који остане? Реци и ти! И ти! Сви! — Покажи умалимак! Покажи умалитеља! Покажи остатак!

Одузимање набрајањем.

Пре него што пређемо даље, морамо овде, на крају овог I. степена, застати.

Као што се види, досад су ученици радили и говорили писмено одузимање онако, како је у самој ствари т. ј. како се процес одузимања фактично и свршава. „Кад се од (н. пр.) 8 прутића одузме 4 прутића, остане 4 прутића.“ Или кратко: „Кад се од 8 одузме 4, остане 4.“ То је тако природно и тако јасно, да се ништа природније нит јасније и замислити даде. И таково одузимање у свему одговара почетничком учењу тога вида. Тек пошто се ученици у томе утврде, може да дође и одузимање *набрајањем*. Јер многи методичари тежећи ваздa за неким новитетима, поставише и одузимање додавањем на тобоже модерну основу. Те у колико би први начин, и то много природнији, изгледао можда застарео, није ни овај начин баш јучерашњи. Он је поникао у аустријским школама, те се по томе и зове аустријски начин. А пошто се практикује већ деценијама, то је толико ухватио корена већ на све стране, да је постао општим, како у школи, тако и у практичном животу. Па рачунајући са том чињеницом, ја ћу после показаног горњег начина показати на овом месту и овај други начин, а поједином наставнику стоји на вољу, да се придржава једног или другог начина; или за случај потребе можда и обадва. Јер и где се ради одузимање набрајањем, ваздa треба да му претходи радња фактичним одузимањем. У том баш лежи онај природни почетак, из којега се и одузимање набрајањем лако разумети даде.

Што се тиче посебно самог набрајања бројева, у томе се већбају ученици, у свакој уредњој школи, још од I. р. Дакле неће им ништа ново бити. Само кад им се покаже

на неколико примера, брзо ће га схватити и после са пуно успеха радити.

Да видимо.

Децо, ви сте сад већ лепо научили одузимање, како сам вам у почетку показао и рекао, да тако увек радите. Али то одузимање може још и друкчије да се говори. Зато ћу сад и о томе да вас научим. Но пре тога, да чујем, да ли знате ово:

Колико треба од 5 до 7? Зашто? (Зато што је 5+2=7). — Колико треба од 4 до 9? Зашто? Колико треба од 2 до 9? Зашто? Колико треба од 2 до 6? Зашто? Колико треба од 3 до 7? Зашто? И т. д.

Дакле видим да знате. Па сад пазите! Изиђи Н., па ћеш израдити једно мало одузимање. Напиши, да се од

9— 9 одузме 5. Ученик пише:

5 Тако. А сад га изради, како смо до сад учили! Ученик говори: „Кад се од 9 одузме 5 остане 4“ — и

9— потпише остатак:

5 Добро је. Тако смо досад учили. А сад ћу да вам

4 покажем, како сам рекао, друкчије. Ево поново

9— задатка:

5 Пазите, како ћу ја говорити. И наставник показујући на 5 говори: 5 и 4 (у тај пар потписује 4 као остатак) јесте 9 (показујући на 9). — Пошто се задатак понови са показаном радњом, наставник ће запитати: Шта сам ја то сад радио? Какво је ово одузимање? Шта сам набројао? На чега сам набројао 4? Од куда сам нашао баш 4 да набројим? Колико дакле треба од 5 до 9? Како се то говори кад се ради? (5 и 4) Шта је дакле 4? (остатак) Како се зове број, из којега се тражи остатак? Како се зове број, на који се набраја остатак?... Односно: Како се зове број, од којега се одузима? Како се зове број, који се одузима? Како се зове број, који остане?

Запамтите! *Од сада ћемо оваким начином одузимати, али ћемо чешће радити и онако, како смо пре учили, да не заборавите.*

И на то долази вежбање.

Тако иде и даље: Дођи Н., па напиши на табли, да

36— се од 36 одузме 24! Ученик пише:

24 Шта имамо у овом задатку да одузимамо? Којим ћемо редом одузимати? Па одузимај јединице набрајањем?

И ученик говори и пише: 4 и јесте 6. Шта си одузимао? Колико је остало јединица? Шта ћеш сад одузимати? Одузимај! И ученик говори: 2 и 1 јесте 3. Шта си одузимао? Па колико је остало десетица? А колико је остало свега? Како се зове број из којега се тражи остатак? Како се зове број, на који се набраја остатак?... Односно: Како се зове број, од којега се одузима? Како се зове број, који се одузима? Како се зове број, који остане?

36—	
24	
12	

Како се то још може одузимати? И на то један ученик изради по првом начину.

Даље долази вежбање.

Напослетку, тако иде и ово: Дођи Н., па напиши на табли, да се од 569 одузме 337! — Ученик напише: Сад ми реци, шта имамо овде да одузимамо? Па којим ћемо редом одузимати? Одузимај набрајањем! И ученик говори: 7 и 2 јесте 9. — 3 и 3 јесте 6. — 3 и 2 јесте 5. Колико је дакле остало? Како се зове број, из којега се тражи остатак? Како се зове број, на који се набраја остатак?... односно: Како се зове број, од којега се одузима? А како се зове број, који се одузима? Како се зове број, који остане?

569—	
337	
232	

Како се то може још одузимати? И један ученик изради по првом начину.

И сад долази прикупљање и вежбање са мешовитим задацима неименованих бројева.

II. Степен. Писмено одузимање јединица од јединица; смешаних јединица и десетица, од смешаних јединица и десетица; смешаних јединица, десетица и стотина, од смешаних јединица, десетица и стотина, али сад јединице улазе у десетице и десетице у стотине.

Но пре него што се пређе на само поступно учење овога степена, треба ученике прво добро спремити за њега. А спрема се та састоји у томе, да науче, *да се остатак, односно разлика, никако не мења, ако се и умалимку и умалитељу дода један и исти број; а да се мења међутим, ако се и умалимку и умалитељу додаду разни бројеви. Тако се исто мења и онда, кад се само умалимку, или само умалитељу, дода један број.* То ће се пак учинити овако:

а) *Кад се не мења остатак.*

Пазите! Дођи Н. и напиши на табли, да се од 6 одузме 3! — Ученик напише:

```
6—
3
```

Изради сад то одузимање!

```
6—
3
```

Ученик говори: 3 и 3 јесте 6. — Шта је овде ових 6? Шта је ово 3? А шта је ово три испод поteза? Сад додај умалимку 3 и напиши колико је (6+3=9). Тако исто додај и умалитељу 3, па напиши и то, колико је. (3+3=6). — Шта је сад нови умалимак?

```
6+3=9
3+3=6
3   3
```

Шта је нови умалитељ? Одузми! (Ученик одузима 6 и 3 јесте 9). А шта је нови остатак? Има ли нови остатак какве разлике од првог? Каква су обадва остатка? Мења ли се дакле остатак, ако се и умалимку и умалитељу дода један и исти број?

Сад се задатак понови, а затим се покаже још на којем сличном примеру и наступа вежбање.

После тога долази случај са јединицама и десетицама, који се према горњем изводи овако:

Дођи Н. и напиши, да се од 75 одузме 42. Тако!

```
75—
42
33
```

Дођи Н., па то изради! Добро је. Колики је остатак? Сад додај умалимку 10 и напиши колико је (75+10=85). — Додај умалитељу 10 и напиши колико је (42+10=52). — Шта је нови умалимак? Шта је нови умалитељ?

```
75+10=85
42+10+52
33   33
```

Како ћемо наћи нови остатак? Одузми! Па колики је нови остатак? Разликује ли се нови остатак од старога? Каква су обадва? Мења ли се остатак, ако се и умалимку и умалитељу дода један и исти број?

Овај се задатак понови и онда се раде други слични, ради утврђења.

Напослетку долази случај, где су у питању јединице, десетице и стотине.

Дођи Н. и напиши, да се од 647 одузме 236. Ученик напише:

```
647—
236
411
```

Изради сад то! Колики је остатак. Добро. Ал сад ћемо увећати и умалимак и умалитеља са 10. Уради то Н. и напиши. Дете говори и пише:

```
647+10=657
236+10=246
```

Шта си добио са првим увећаним бројем? Шта си добио са другим? Па одузми! Колики је нови остатак? Какав је тај остатак према првоме?

Па мења ли се остатак, ако се и умалимку и умалитељу дода један и исти број. Реци и ти! И ти! Сви!

После поновне израде долазе нови примери са вежбањем.

б) *Кад се мења задатак.*

Учићу вас, како је кад се мења остатак.

Дођи Н. и напиши, да се од 7 одузме 4! Добро је. Па сад изради! И то је добро! Колико је дакле остало? Пазите! Додај сад умалимку 2 и напиши колико је! Додај и умалитељу, али 3 и напиши, колико је!

7—	Тако. Шта си с тим добио. Одузми! Колики
4	је ту остатак? Јесу ли сад једнаки остатци?
3	Зашто нису? Кад се дакле мења остатак? Реци

$7+2=9$
$4+3=7$
$3 \quad 2$

и ти! И ти! Сви!

Поновити сад задатак и онда показати још и на другим сличним примерима.

Случај, где се одузимају јединице и десетице, од јединица и десетица иде тако исто. — Дођи Н. и напиши, да се од 54 одузме 23. Ученик пише:

54—	Изради! Колики је остатак? Сад додај умалимку
23	10 и напиши, колико је свега. Умалитељу немој ништа

додавати, остави га непромењена, само га потпиши под нови умалимак и онда одузми:

$54+10=64$	Тако! Колики је сад остатак? Је ли једнак
23 23	са првим? Зашто није једнак? Кад се још
31 41	мења остатак? Реци и ти! И ти! Сви!

Поновити задатак и показати још и на другим примерима.

Тако је исто и са случајем, где се одузимају јединице, десетице и стотине, од јединица, десетица и стотина. — Дођи Н. и напиши, да се од 438 одузме 116! Ученик пише:

438—	Изради!... Колико је остало? — Пазите! Сад
116	нећемо умалимак увећати, већ га само испиши даље на

десно. Већ умалитељу додај 10 и напиши колико је. Шта си сад добио? Па одузми! Колики је нов остатак? Је ли тај једнак са првим? Зашто није? Кад се дакле још мења остатак? Реци и ти! И ти! Сви!

438	438
$116+10=126$	
322	312

Треба показати и на другим примерима.

Напослетку се прикупи још једанпут све и што је најглавније препита, па се онда прелази на даљи рад.

а) *Одузимање смешаних јединица и десетица, од смешаних јединица и десетица очигледним посматрањем и вежбање са неименованим бројевима.*

Пошто ће се даљи рад у одузимању изводити набрајањем, биће добро, да се ученици као са продужном лекцијом позабаве и овде још у почетном набрајању, нарочито са прелазом у десетице. С тога ће наставник задавати ученицима овака питања:

Колико треба од 8 до 15? Зашто? (Зато, што је 8 и 7 свега 15). — Колико треба од 9 до 17? Зашто? — Колико треба у од 16 до 25? Зашто? — Колико треба од 26 до 34? Зашто? — Колико треба од 47 до 52? Зашто? Колико треба од 58 до 66? Зашто? — Колико треба од 69 до 78? Зашто? И т. д. И тек после таког увода прелази се на писмено одузимање овако:

Колико је ово прутића? (45) — Дођи Н., па од ових 45 прутића одузми 17 прутића онако, како смо учили напамет! — Ученик ради и говори: Кад од 45 прутића одузмем 10 прутића, остане 35 прутића. Кад од 35 прутића одузмем 7 прутића (у који мах дрешп једну десетицу и из ње надопуњује 5 јединица са 2 јединице односно прутића) остане 28 прутића. Дакле, кад од 45 прутића одузмем 17 прутића, остане 28 прутића. То исто и кратко.

Тако је са прутићима и напамет. А сад пазите, то исто ћемо израдити и писмено на табли. Дођи Н. и напиши, да се од 45 одузме 17! Којим ћеш редом одузимати? Па одузимај! Ученик почне: 7 и... Не можеш, је ли? Од 5 јединица се не може одузети 7 јединица! А шта смо оно код прутића радили, да смо могли ипак одузети? Па шта нам дакле треба и овде, па да можемо одузети? Ево да забележим тих 10 јединица: Па колико је сад у умалимку јединица? Можеш ли од 15 јединица одузети 7 јединица? Одузми! Ученик говори: 7 и 8 јесте 15. Добро. А шта сад требаш да одузмеш? Ал ми смо умалимку додали 10 јединица, па да ли ће бити рачун добар, ако сад од 4 десетице одузмемо 1 десетицу? Зашто треба и десетици умалитеља да додамо 10 јединица? Кад се дакле не мења остатак? Но могу ли се јединице додати десетицама? Да шта ћемо додати? А од куд та 1 десетица? Шта чине дакле 10 јединица? Па сад додај и одузми даље! Ученик говори: 1 десетица и још

$$\begin{array}{r} 45 \\ -\ 17 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} {\scriptstyle 10} \\ 45 \\ -\ 17 \\ \hline \end{array}$$

1 десетица, то је свега 2 десетице. 2 десетице и 2 десетице, то је 4 десетице. Колико је остало? — Пошто се овај задатак понови прешта се: Како се зове број, из

$$\begin{array}{r} {}^{10} \\ 45- \\ 17 \\ \hline 28 \end{array}$$

које га се тражи остатак? Како се зове број, на који се набраја остатак?... Односно: Како се зове број, од којега се одузима? Како се зове број, који се одузима? Како се зове број, који остане?... За тим се вежба даље на другим примерима и своди полако на крају радњу.

б) *Одузимање смешаних јединица, десетица и стотина, од смешаних јединица, десетица и стотина очигледним посматрањем и вежбање са неименованим бројевима.*

I. случај. Колико је ово прутића? (368). — Дођи Н., па од ових 368 прутића одузми 183 прутића! Ученик ради и говори: Кад од 368 одузмем 100, остане 268. Кад од 268 одузмем 80 (дотле дреши једну стотину и из ње допуњује 60 са 20), остане 188. Кад од 188 одузмем 3, остане 185. Кад од 368 дакле одузмем 183 остане 185. То исто и сасвим кратко.

Тако је са прутићима и напамет. Али сад ћемо то исто израдити и на табли. Дођи Н. и напиши, да се од 368 одузме 183!..

$$\begin{array}{r} 368- \\ 183 \\ \hline 185 \end{array}$$

Изради то! И ученик говори: 3 и 5 јесте 8. — 8 и... Даље не можеш, је ли? А шта смо оно мало час радили код прутића, да смо их могли одузети? Па шта нам треба овде чинити? Могу ли се стотине додати десетицама? Да шта се може додати? Ево ћу и написати тих 10 десетица!

$$\begin{array}{r} {}^{10} \\ 368- \\ 183 \\ \hline 185 \end{array}$$

Колико је 10 десетица и 6 десетица? Може ли се сад одузети? Дакле одузимај! И ученик говори: 8 и 8 јесте 16. Шта сад треба одузети? Ал шта треба прво урадити? Зашто треба сад и стотинама додати 10 десетица? А могу ли се десетице додати стотинама? Да шта се може додати стотинама? Шта чине 10 десетица? Додај дакле 1 стотину, стотинама и онда одузми! Ученик говори: 1 стотина и још 1 стотина, то је свега 2 стотине, 2 стотине и 1 стотина јесу 3 стотине. Колико је дакле остало?

Сад се задатак овај понови и испита! Како се зове број, из којега се тражи остатак? Како се зове број, на који се набраја остатак?.. Односно: Како се зове број од којега се одузима? Како се зове број, који се одузима?

Како се зове број, који остане? И онда се прелази на вежбање са другим сличним задацима, сводећи цео рад све више и више на кратку радњу и говор.

II. случај. Колико је ово прутића? (724). — Дођи Н. и од ових 724 прутића одузми 346 прутића! Ученик ради и говори: Кад од 724 одузмем 300, остане 424. Кад од 424 одузмем 40 (дотле дреши једну стотину и допуњује 20 са још 20), остане 384. Кад од 384 одузмем 6 (дреши 1 десетицу и допуњује 4 са 2) остане 378. Кад се од 724 одузме 346, остане 378.

Сад пазите на табли! Дођи Н и напиши, да се од 724 одузме 346! Изради! Ученик говори: 6 и 8 (потпише) јесте 14, 1 и 4 то је свега 5, 5 и 7 (потпише) јесте 12, 1 и 2 то је свега 4, 4 и 3 (потпише) јесте 7. Колико је дакле остало?

$$\begin{array}{r} {}^{10}\ {}^{10} \\ 724- \\ 3,4,6 \\ \hline \end{array}$$

Пошто се задатак понови, долази вежбање, које се све више своди до краја на кратку радњу.

III. случај. Овде би дошле у питање *ништице*. Али ако су ученици довде научили добро одузимати, неће им ни ништице сметати. Чим им се покаже на 2—3 примера, одмах схвате и без запињања раде.

Пошто им се покаже на прутићима (да се н. пр. од 240 одузме 126; од 308 да се одузме 193; од 500 да се одузме 245 и т. д., што се ради, као што је напред изложено) пређе се на таблу. — Дођи Н. и напиши, да се од 240 одузме 126 и то ми изради! Ученик говори: 6 и 4 (потписује) јесте 10; 1 и 2 то је свега 3; 3 и 1 (потписује) јесте 4; 1 и 1 (потписује) јесте 2.

$$\begin{array}{r} {}^{10} \\ 240- \\ 12,6 \\ \hline 4 \end{array}$$

Напиши Н., да се од 308 одузме 193 и то изради! Ученик говори: 3 и 5 (потписује) јесте 8; 9 и 1 (потписује) јесте 10; 1 и још 1 то је свега 2; 2 и 1 (потписује) јесте 3.

$$\begin{array}{r} {}^{10} \\ 308- \\ 1,93 \\ \hline \end{array}$$

Напиши Н., да се од 500 одузме 245 и одмах изради тај задатак! Ученик говори: 5 и 5 (потписује) јесте 10; 1 и 4 то је свега 5; 5 и 5 (потписује) то је свега 10; 1 и 2 то је свега 3; 3 и 2 (потписује) то је свега 5

$$\begin{array}{r} {}^{10}\ {}^{10} \\ 500- \\ 2,4,5 \\ \hline \end{array}$$

Напиши Н., да се од 426 одузме 200 и то изради! Ученик говори: *0* (ништа) и 6 (потписује) јесте 6; *0* и 2 (потписује) јесте 2; 2 и 2 (потписује) јесте 4.

$$\begin{array}{r} 426- \\ 200 \\ \hline \end{array}$$

И т. д. Ово неколико примера је сасвим доста да покажу пут, који већ по претходном раду не може стропотан бити. У ученике се ово одузимање већ тако уживело, да се сад безбрижно може прећи на *примену или решавање именованих задатака*, који се могу свести под *Прикупљање.*

(Наставиће се.)

ИЗВЕШТАЈИ

Извештај о седници Учитељског збора темишварског школског среза.

Четврту своју седницу одржао је овај збор 25. маја (7 јуна) т. г. у Мехали. Од укупних 35, било је на збору присутно 30 учитеља и учитељица. Овај је срез по територијалном простору један од највећих, јер лежи у две жупаније, шест политичких срезова и 30 црквених општина! Да је среће, требало би да је у овом срезу још једанпут толико учитеља, али на жалост, румунска најезда с једне стране, а оскудица у материјалним средствима с друге стране, не допуштају, да се Српство и учитељство множи. Па и ако се не множимо, а оно бар да очувамо оно што имамо. Изгледа је, да ће тако бити. Оспособљено млађе учитељство, — пуно племенитих идеја и одушевљења, које у овом од неколико година амо неуморно дела — па срп. земљорадничке задруге, које се у овој околини јако подижу, — јесу живи сведоци, да Српство на овој мртвој стражи има услова да живи и да напредује.

У $^1/_2$ 9 часова пр. п. одржано је призивање св. духа у мехалској цркви, где је г. Светозар Јеврић, парох, у кратко поздравио присутно учитељство и пожелео сретан рад.

Затим се учитељи кренули из цркве у школу, где су се већ искупили гости из места и са стране.

Збор је отворио г. Љубомир Лотић, привр. епарх. школски референт. Лепим и китњастим речима поздравио је присутно учитељство. Истакао је важност ових састанака, за даље образовање учитељско и упозорио је учитељство на велики и тежак задатак, који треба да врши на овој мртвој стражи. Затим се прешло на дневни ред.

Пошто је старим часницима истекао мандат, обављен је избор часништва. За потпредседника изабран је г. Душан Берић, учитељ темишварско-градски, за перовође: г. Радивој Петровић и гђца Агница Јовановића, за одборнике г. г. Вл Торђански, Ђура Терзин и Мих. Предић, за благајника г. Вл. Торђански.

Затим је гђца Зорка Секулићева, учитељица из Срп. Семартона, предузела практично предавање из „Очигледне наставе" у вези с мађарским језиком у II. разреду. Предавала је: „О деловима човечјег тела." — Предавање јој је било монотоно, јер није умела децу да заинтересује. Питања су јој била неодређена, а на моралну поуку сасвим је заборавила. Критика је ово предавање примила, пошто је предавачица изјавила и обећала, да ће се у будуће трудити, да оваке погрешке више не учини.

2.) „О нашим катихизисима“ предаје г. Душан Берић, учитељ тем. градски. Ово јебила једна темељна расправа. Г. предавач, пошто је опширно доказао шта је православна вера српском народу — прешао је на састав данашњих катихизиса и указао је прстом на силне славенске текстове у њима, па онда на молитве, које деца морају да науче на славенском језику, и напослетку на Славенски Буквар, те је живим примерима доказивао. како деца не само не разумеју текстове, него их поред свег напрезања учитељева сакато изговарају, од чега нити деца нити наука. нити вера користи имају. Предлаже. да се слав. текстови из катихизиса изоставе, да се из срп. нар. основних школа сасвим изостави, а текстови у катихизисима и апостол да се ћирилицом напишу. Ови су предлози усвојени, те ће се у смислу предлога представка поднети надлежној власти. Примећујем, да је ова расправа силан утисак направила на присутне.

3.) „Рачун у II. разреду“ предаје г. Вл. Торђански, учитељ из Мехале. Предавао је усмено сабирање и одузимање. Отпочео је практичну радњу са појмовима бројева од 1—100, па је онда постепенце прешао на т. зв. преламање. Предавање му је било живо према дечјем разумевању. Стручна критика је ово предавање с неким мањим примедбама за добро примила.

4.) „Српско читање у I. разреду“ предаје г. Живојин Арсин, учитељ из Немета. Ово је била методичка расправа, из које сам мало шта могао разумети. Стручна критика је ову расправу примила, али ја је не бих никад примио, него бих упутио предавача, да овај предмет практично предаје. Та није циљ наших састанака, да из овог предмета слушамо фразе и сухопарна разлагања, него да видимо вештину, начин и окретност његову. А то се боме из ове расправе није могло видети.

5.) „Слободни разговори о настави“. Већ по натпису се види да је код овог предмета престала званична укруженост и наступила права интимност, која веже учитеља за учитеље, а ове за народ. У овом разговору су учествовали не само учитељи-це, него и гости. Чуло се много врло лепих мисли и поднело се врло умесних предлога.

6.) „Саветовање о стању у нашем народу.“ — На предлог г. референта, отпочело је саветовање на следеће питање: „Који су узроци, што наш народ боље не похађа цркву“? Г. г. учитељи-це и гости живо су учествовали у саветовању и изнели своје мисли и поднели образложене предлоге. Један од тих предлога, који је једногласно усвојен, на првој зборској седници има се и извршити. Наиме у првој седници држаће предавање из пољопривреде, а у свези с овим и о организацији земљораоничке задруге, — г. Мих. Предић, учитељ из Срп. Семартона. Потом ће се у будуће у свакој седници држати по једно предавање из пољопривреде. Овај је збор дошао до уверења, да се у задругама међу задругарима највише негује морал а где је морала, биће и побожности, па ће бити и уредног похађања цркве.

Затим је збор одредио, да се идућа седница одржи у Парцу и утврђен је дневни ред, а потом је из седнице брзојавно поздрављен високопр. г. епископ Летић и г. Ђ. Поповић, гл. школ. референт, те је онда затворена седница.

После тога отишли су учитељи-це на заједнички обед у гостиоцу, где су учитељ-це гостољубиви Мехалчани дочекали, те се ту провело до увече.

На крају још хоћу да споменем једну врло радосну појаву, као доказ будне српске свести на овој мртвој стражи. На заузимање и предлог г. референта обрекло је 8 механских родољуба, да ће се уписати за редовне чланове „Матице Српске". Тако и треба. Живели!

Мехала 3. (16) јуна 1906. Вл. Т.

Учитељски збор новосадског школског среза одржао је своју седницу у Широшу 17. (30.) августа о. г. На збору је био присутан леп број учитеља и учитељица. Пошто је председник збора поздравио присутне и отворио седницу, учињен је помен преминулој учитељици Даф. Михајловићевој. Прочитан је извештај о раду одборову за другу половину ове године, но у истој седници усвојен је предлог Д. Ружића перовође, да се у будуће за цео годишњи рад подноси целокупан извештај у јесењој седници збора.

Прочитана је расправа Јов. Хаџића „Нов метод цртања" и реферат о истој од Млад. Ђурошевића. У расправи око овог предмета узели с учешћа Т. Костић, Жарко Алексић, Ђ. Милић, Гл. Мирковић и зам. председника Ђ. Михајловић. Решено је, да за идући састанак Мл. Ђурошевић и Д. Ружић израде метод цртања и нацрт градива за поједине разреде, а и дотле да се прихвати у првим разредима метод по Van Dayk-у с тим, да се његово кратко методско упутство прикаже у „Шк. Одјеку", а појединци да набаве његове систематске цртанке. Још је усвојен предлог Гл. Мирковића, да се умоли Шк. Савет, да изашље 3—4 учитеља да проуче метод цртања. или кад се реши молба овог збора од априла о. г. у којој се молило да професор цртања са учит. школе буде изаслан у зборове да прикаже нов метод цртања.

Затим је прочитана расправа Мил. Борђошког „Наставно градиво за даље образовање народно", а уз то реферат Т. Костића о истоме. У расправи о овоме предмету говорили су Ђ. Милић, Ж. Алексић и зам. председник Ђ. Михајловић. Усвојен је предлог одборски, да се прихваћа идеалан правац, који је у радњи Борђошког заступљен, али да се изнађе пут за општу интелектуалну спрему, а пошто је у корист те спреме изнео нацрт Т. Костић и зам. прдседник Ђ. Михајловић, то су усвојене њихове допуне.

Још је расправљано о непрекидној настави и телесној казни, које је реферате поднео у прошлој седници Мл. Ђурошевић, али су остављени за ову седницу да се о њима расправља. У погледу непрекидне наставе збор је прихватио становиште, да се ова врста наставе у нас може употребити за салашке школе. О телесној казни није донето конкретно р шење за овај мах.

Усвојен је предлог одборски, да се оснује среска благајница; није усвојен предлог сомборског среског учитељског збора, да се измени §. 8. пословника из разлога, што и писцу треба исто тако времена а и више за састав расправе као и оцењивачу за оцену.

Усвојени су предлози одборски, да се умоли епарх. шк. одбор бачки, да пожури оснивање епарх. фонда за издржавање сиромашних школа и да спроведе оснивање школских књижница где то није још учињено.

Усвојен је предлог Ж. Алексића, да одбор прегледа све одлуке, које је овај збор досад донео и одабере оне на чијем остварењу није још ништа учињено, како би се и у корист њихова решења учиниле потребне мере.

За идући састанак израдиће Веселин *Главашки*, учитељ у Бегечу, једну лекцију за V. и VI. разр. „О појавама у ваздуху" и практично ће је приказати збору. Исто тако израдиће Ана Васиљеска учитељица у Ст. Керу једну лекцију за V. и VI. р. из повеснице и практично приказати. Осим тога ставиће се за ту седницу на дневни ред: Нацрт градива из цртања за поједине разреде, и метод за исто, које ће израдити Мл. Ђурошевић и Д. Ружић и расправа Т. Костића: „Поступак у рачуну за III. разр."

Затим се приступило избору председништва и одбора, јер је управа, која је бирана у седници ускршњој, допунила само мандат пређашње управе и сад тек наступа права обнова за идући период од три године.

За председника је поново изабран Ђ. *Михајловић* из Н. Сада, а у одбор Ђ. *Милић* и Тан. *Костић* из Н. Сада и Мл. *Ђурошевић* из Обровца, за заменике Ана *Васиљеска* из Ст. Кера, а на место преминуле Дафине Михајловићеве, изабрана је Даница *Марковићка* забавиља из Ст. Футога. За перовође су поново изабрани Миливој *Ћосић* из Ст. Кера и Душан *Ружић* из Н. Сада.

За оверење записника изабрани су: Ђорђе *Гајин* и Ђорђе *Петровић* из Н. Сада и Жарко *Алексић* из Ст. Футога.

Затим је председник захвалио присутнима на пажљивом и истрајном раду, и на почетку рада у новој школској години пожелео свима много добре воље и заузимљивости у раду и затворио седницу после 1 сах. по подне. Примећујемо, да се развија већа пажња и интензивност у зборском раду, а таке и треба.

После седнице је био заједнички ручак, на којем је председник збора Ђ. *Михајловић* у краткој здравици наздравио солидарности учитељској и истрајном и сложном раду за добро и напредак школе, учитељства и народне просвете. Здравица је прихваћена са братском љубави и чврстим поуздањем у значај таког рада. Око 4 сах. по подне присутни су се разишли својим кућама братским и пријатељским здрављањем.

Извештај о седници срп. прав. народног школског савета, држаној у Карловцима 24. и 25. августа (6. и 7. септембра) 1906. год. под председништвом Његове Светости преузвишеног господина Георгија, патријарха српског.

Присутна беху господа чланови: Теофило *Димић* и Душан *Стојшић*. — Реферисао је: г. Ђорђе *Поповић*, главни школски референат. — Бележио је г. Др. Лаза *Секулић*, срп. народноцрквени тајник. — Г. Никола Ђ. *Вукићевић*, потпредседник и члан III. С-а, извинио је свој изостанак болешћу.

У овој је седници донесено 130 одлука, од којих споминьемо најважније:

У дисциплинарној ствари Ј. З. М., учитеља у Турији, односно у ствари исплате за време суспензије овога учитеља задржане му половине плате затражиће се претходно од црквене општине у Турији допуна списа и извешће о исходу кривичног поступка реченог учитеља против његових тужитеља због кривоклетства, а од кр. судбеног стола у Н. Саду затражиће се односни списи на употребу, те ће се за сада то и министарству јавити. — Услед минист. отписа, да Катарини Петковићки, учитељици срп. в. дев. школе у Панчеву, припада и трећи десетогодишьи доплатак, решено је, да се остане и даље при досадашьој одлуци и то тим пре, што ни нар. црквени сабор није друкчије тумачио у том погледу школску уредбу (јер је н. пр. једном професору брисао шести квинквенал). — Узет је на знање отпис кр. зем. владе у Загребу, да је узела на знање постављање Јована Микића привр. катихетом и Небојше Увалића привр. суплентом у срп. учит. школи у Пакрацу за 1906./7. школ. год. — Поднеће се кр. уг. министарству трговине жалба, што је на пошиљку једне књиге кр. зем. влади у Загребу ударена поштарина, па ће се умолити министарство, да ову ствар реши и растумачи. — Узети су на знање дописи Саборског Одбора: да је Исидори Секулићевој, бившој учитељици срп. в. дев. школе панчевачке, одредио за 8-годишье службовање отправнину од 3200 К; да је Марији удовој Јована Поповића, бившег професора срп. уч. школа у Сомбору, одредио до даље одлуке сабора 800 К годишье мировинске припомоћи 250 К посмртнине и 200 К васпитне припомоћи за кћер Олгу и т. д. — Умоливе се С. О., да што пре набави и Ш. С-у достави све оставинске списе, судеке одлуке и др. о легату пок. Игњата Димитријевића из Сомбора за срп. учит. школу у Сомбору, како би Ш. С. могао даље поступити и потребно расположеше учинити с тим, да Ш. С. себи задржава право за основно писмо. — Саопштиће се народ. црквеном сабору, да питање о мировини срп. вероисп. учитеља у Хрватској и Славонији није напред коракнуло, па ће се сабор умилити, да своју одлуку о издавању 800 К годишье припомоћи неспособним учитељима протегне и на учит. удовице и сирочад. — Одбијен је Хр. Свирчевић, супленат у Сомбору, с молбом ради проглашења редовним професором, а молба истога ради одређења станариског доплатка враћена је С. О-у да поступи како је и до сад поступило. — Узете су на знање одлуке С. О-а о поделеньу сталних год. припомоћи за срп. вер. школе и то Вел. Маргити 400 К, а Денти 200 К. — Е. Ш. О. пакрачки позваће се са претњом, да што пре поднесе инструисану молбу црквене општине у Беловару, која је молила припомоћ за проширење школ. зграде, јер ће се иначе са изаслаником испитати ствар. — Молба Ненада Пешића, бив. привр. учитеља у Вилању, ради подарења припомоћи, враћена је са списима с тим, да Ш. С. може само *оспособљене* учитеље препоручити за какву припомоћ. — Молба Е. Ш. О-а будимског, да Ш. С. изнађе начина, како би учитељи ради што бројнијег похађања т. зв. феријалних течајева могли н. пр. добити по умерену цену стан и храну

у приправничком интернату односно алумнеуму у Сомбору, препоручиће се црквн. општини сомборској. — Упутиће се Е. Ш. О. будимски, да безусловно и без одлагања распише стечај на учитељско место у Бати, иначе ће Ш. С. даље поступити. — Молба м. школ. одбора у Панчеву ради премештања великог одмора у варошким забавиштима са месеца јануара на јули или август, вратиће се с тим, да се преко Е. Ш. О-а овамо обрати, јер исти м. школ. одбор у погледу забавишта спада под Е. Ш. О. — Позваће се Е. Ш. О. горњокарловачки на разјашњење: откуда је у њ изабрано само 11 чланова (са епарх. школ. референтом), када по §-у 129. Школске Уредбе треба 15? — Поводом молбе М. Грујића, заменика епарх. школ. референта горњокарловачког, ради повишења референатске награде од 200 на 400 К, позваће се исти, да претходно поднесе извештај о своме раду (прегледу школа и др.), па ће се онда решавати о награди опште. — Узет је на знање извештај Е. Ш. О-а горњокарловачког у предмету држања учит. зборова у Хрватској и Славонији, па ће се исти Е. Ш. О. упутити, да уредно званичи, пошто упитни спис већ две године држи код себе, а Ш. С. је међутим већ решио ову ствар. — Поводом представке м. школ. одбора у Загребу ради повлачења наредбе Ш. С-а о одељивању женске школске деце од мушке изречено је, да Ш. С. остаје при тој својој наредби, али ће поједине конкретне молбе од случаја до случаја решавати, евентуално и одступати од генералне наредбе, те пошто је у Загребу доказана потреба, да се од те наредбе одступи, то је у том погледу учињено за доста представци црквене општине. — Није узет на знање избор потпредседника Е. Ш. О-а пакрачког, јер Школ. Уредба не познаје таквог потпредседника. — Није узет на знање избор чланова *заменика* Е. Ш. О-а темишварског, јер такове Школ. Уредба не познаје; наредиће се, да чланови Е. Ш. О-а имају положити у руке епископа-дијецезана заклетву. — Одбијена је представка црквн. општине у Варјашу против отварања четврте школе и поделе школ. деце по сполу. — Дозвољено је црквн. општини у Срп. Св.-Мартону, да тамошњу трећу школу попуни мушком учит. снагом, али и да буде плата за учитеља. — Умолиће се кр. уг. министарство б. и ј. н., да што пре реши представку Ш. С-а против изречене и већ убране глобе од 50 К од председника м. школ. одбора у Фењу, што није промену у учит. месту пријавио држ. школ. властима. — Одбијена је представка Е. Ш. О-а темишварског, да се у школама где је подела деце по разредима а не по сполу већ затечена, остави и надаље status quo односно да се и тамо, где сама општина и народ немају ништа против заједничког учења мушке и женске деце и где желе да тако буде, остави то и надаље. — Издани су декрети сталности: Милу Ковачићу, учитељу у Новој Градишци, Сави Роксандићу, учитељу и Ружици Георгевићевој, учитељици у Загребу. — Уток м. школ. одбора у Ванковцима против одлуке Арх. Ш. О-а, којом је Јован Саграк признат и даље учитељем, одбијен је а limine с тим, да овде нема разлога рекурсу, него нека ц. општина поднесе извешће А. Ш. О-у, који има даље поступити и донети мериторну одлуку. — Уважен је уток црквн. општине у Ст. Бечеју и у целости укинута одлука Е. Ш. О-а бачког, којом

је општина упућена, да наставу хармонијског црквеног појања у школи и цркви одузме од црквеног певца и преда ономе учитељу, којега је учит. збор за то одредио, те ће се Е. Ш. О. упутити, да испита, да ли је црквени певац способан вршити те дужности. — Представка м. школ. одбора у Сомбору против отпуштања школ. послужитеља од стране црк. одбора вратиће се с тим, да се из Школ. Уредбе не види, да би та ствар могла спадати пред Ш. С., већ нека се м. школ. одбор против закључка црквн. одбора обрати црквн. скупштини. — Уток Раде Панића из Парабуња против избора Ђоке Рацкова за члана и председника м. шк. одбора вратиће се Е. Ш. О-у да извести: да ли је против овога избора било приговора у своје време (у року од 10 дана по избору) и да поново поднесе ове и остале евентуалне списе. — Уважен је уток црквн. општине пештанске и укинуто решење Е. Ш. О-а, којом је општина упућена, да своме учитељу Алекси Михалџићу има накнадно издати приход из тзв. Лепорине фундације и за цело време његова службовања. — Одбијен је уток Милана Јефтића, привр. учитеља у Фенлаку, против потврде избора Јована Давидовића за учитеља у Срп. Неузини, пошто исти има законом прописану квалификацију, те ће се истоме издати декрет. — Уважен је уток црквн. општине у Срп. Сент-Мартону и укинута одлука Е. Ш. О-а, којом је општина упућена, да тамошњој привр. учитељици Иванци Петровићевој плату за месец новембар 1905. год. изда. — Поводом утока м. школ. одбора у Срп. Неузини укинуте је одлука Е. Ш. О-а, којом је општина упућена, да привр. учитељу Славку Косићу у течај стави и уредно издаје награду за повторну школу. — Узета је на знање оставка Душана Радића на месту професора у срп. учит. школи у Сомбору као и извештај главног школског референта, да је по пријему ове оставке председничким путем расписан стечај. — Одбијена је молба Мите Калића, професора срп. учит. школе у Сомбору, ради поделења допуста до краја 1906. године уз уживање пуне проф. плате, већ је исти са 1. октобром 1906. год. стављен у мир, те ће се приставити заменик. — Одбијена је молба проф. Светислава Берића, да се са срп. учитељичке школе сомборске премести у истом својству на срп. учитељску школу на катедру професора Мите Калића. — За суплента мађарског и немачког језика, историје Угарске и науке о земаљском уставу (на место проф. Душана Радића) постављен је за 1906./7. школ. год. Ненад Вукичевић, свршени филозоф из Сомбора, а на катедру српског језика, историје и географије (на место проф. Мите Калића) постављен је исто тако за 1906./7. шк. год. Васа Стајић, професорски кандидат из Мокрина. (Против последњег избора је протест уложен.) — За катихету у срп. учитељској школи у Сомбору на место Радивоја Бикара) пристављен је за 1906./7. школ. год. у својству суплента Мирко Балубџић, свршени богослов из Петроваселa бачког; на крају 1906./7. шк. год. расписаће се на ово место поново стечај. — Из стип. закладе Василија Теофановића подељена је стипендија од 500 К годишњих: Жарку Чиплићу, а припомоћи по 500 К за 1906./7. шк. год.: Емилијану Херцегу, Јовану Миладиновићу и Радоју Степанову, приправницима IV. разреда у Сомбору, а приправнику Милораду Моротванском подељена је из исте закладе при-

помоћ од 139 К 69 пот. — Стипендије из клирикалношколског фонда по 160 К за 1906./7. шк. г. подељене су приправницима срп. учит. школе сомборске: Стевану Иванчевићу IV. р., Аркадију Милетићу, Бранку Нешићу, Жарку Стефановићу, Пери Новаковићу, Стевану Гавриловићу, Нићи Шустрану и Предрагу Цуцину III. разр., Милану Цветићу, Теодору Лазићу, Јовану Петровићу, Васи Тодићу и Бранку Радуловићу II. разр., Сави Ружичићу и Сави Огњеновићу I. разр. — Одбијене су молбе Стевана Јелаче и Марка Јаковљевића, привр. професора у Карловцу, ради издавања пуне проф. плате. — Професорима срп. учит. школе у Пакрацу одобрена је за замењивање предмета пок. привр. проф. Петра Јовановића у 1906./7. школ. години као и за прекобројне часове свота од 1920 К, па ће се умолити С. О., да им ту своту у течај стави и на исплату упути. — Узет је на знање извештај управе срп. учит. школе пакрачке о тој школи за 1905./6. школ. год., па ће се поделити опомена проф. Б. Б. због тога, што не употребљава прописани уџбеник него диктира и што је неоправдано изостао од предавања, те ће се упутити да ради по пропису, а исто тако и наставнику Ђ. Т., што је изостао неколико часова без икакве пријаве и што је немаран у својим дужностима; против проф. Ј. К. већ тече поступак. — Узето је на знање, да новоизабрани супленат у Пакрацу Небојша Увалић није своје место могао 1. септ. 1906. заузети, те ће му се плата ставити у течај од дана фактичног наступања у службу. — За полагање испита зрелости у јесењем року одређен је за срп. учит. школу у Карловцу 2. (15.) септембар 1906., а у Пакрацу 9. (22.) септембар 1906., те је за председника испит. поверенства одређен главни школ. референат. — Од управе срп. учит. школа у Сомбору изискаће се нека разјашњења на рачуне „дидактралног фонда“ за 1904./5. шк. годину и осталих паушала. — Одбијена је молба проф. Св. Дамјановића, да му се у IV. разр. срп. учитељичке школе у Сомбору дода још један час за предавање земљописа. — Поводом молби четирију приправница у Сомбору, да им се дозволи накнадно полагање испита из мађарског језика по досадашњој пракси (пред автон. поверенством) изречено је, да се од сада не ће више то дозвољавати, а за оне, који су до сада били испитани, да се одступи од овопредметне наредбе III. С а. — Миловану Коларову, послужитељу срп. учит. школе у Сомбору, повишена је награда од 33 К 33 пот. месечно на 50 К од 1. јан. 1907., па ће се умолити С. О., да то стави у предрачун. — Одбијена је поновно молба Видосаве Летићеве, учитељице срп. учит. школе у Сомбору, ради поделења награде за предавање немачког језика у 1 седмичном часу, јер није морала радити. — Узети су с одобрењем на знање избори: Јулијане Максимовићеве за учитељицу женског ручног рада и кућарства у срп. в. дев. школи у Новом Саду и Јованке Дамјановићеве у Панчеву с тим, да за две године имају стећи више оспособљење. Исто тако избори: Маре Максимовићеве за учитељицу срп. в. дев. школе у Панчеву, и Косте Стојачића за учитеља срп. в. дев. школе у Сомбору. — Поводом избора односно оставке Љубице Петковићеве, новоизабране учитељице за немачку конверзацију у срп. в. дев. школи у Панчеву, искаће се извештај о постанку тога места. — Овлаштен је гл. школ. референат,

да може на наст. основама срп. в. дев. и учит. школа чинити мање измене уз саслушање наст. зборова а уз пријаву III. С-у и до коначне ревизије тих основа. — Поднесени нацрт Статута за срп. в. дев. школу новосадску умножиће се и доставити на мишљење и евент. примедбе м. школ. одборима у Панчеву и Сомбору, управама срп. в. дев. школа у Панчеву и Сомбору и члановима III. С-а. — Бож. Ковачићу, учитељу срп. в. дев. школе у Сомбору, продужен је рок за полагање испита до краја 1906./7. шк. године с тим, да ће се иначе на његово место стечај отворити. — Држаће се у евиденцији Зора Нешковићева, бив. учит. заменица у в. дев. школи у Панчеву, а исто тако и Душан Темеринац, бив учит. заменик у в. дев. школи у Сомбору, да се могу президијално поставити, ако буде празна места. — Рукопис „Дидактика“ од проф. П. Терзина издаће се на оцену гл. школ. референту. — У ствари тужбе Јулијане Илић из Беловара против Ђорђа Петровића, срп. нар. учитеља у Беловару, затражиће се извештај од Е. III. О-а. — „Осмогласно појање“ од Бр. Цвејића, администратора парохије у Баноштру, издаће се на оцену проф. Д. Котуру у Карловцима. — „Штиво уз Историју Српске Књижевности“ (II. књига) од проф. Јов. Грчића одобрено је као помоћна књига за срп. учит. школе. — Књижица „Најлепше дрво“ од К. Миловановића издаће се претходно на оцену стручној школској анкети. — Због недостатка средстава није уважена молба „Покупског Сокола“ у Карловцу за евентуалну субвенцију за учитељицу гимнастике, која би стално обучавала и припрашнице срп. учит. школе у Карловцу. — Питомци закладе Ат. Бале: Никола Радојевић, ученик VI. гимн. разреда у Карловцима, и Исак Давидовац, приправник II. разреда у Сомбору, промакнути су у II. стип. разред са год. стипендијом од 240 К са 1. септембром 1906. год. — На представку стручне школ. анкете донесене су ове одлуке: 1.) одбија се молба анкете, да се упуте управе виших нар. школа, да своје извештаје крајем школ. године у „Школ. Листу“ штампају; 2.) из новооснованог митрополијске књижнице могу се добивати књиге само на реверс уз одговорност гл. шк. референта; 3.) не прима се предлог, да буде једна наставна основа и за срп. нар. школе у Хрватској и за оне у Угарској; 4.) у начелу се прима предлог, да се изда за осн. школе књига за црквп. појање, ну претходно нека се састави таква књига; 5.) узима се на знање, да се анкета не може упустити у стварање новога устројства за срп. в. дев. школе, јер се реформе, које би анкета предложила, немају одакле покрити; 6.) поверава се гл. школ. референту, да састави нацрт за статут срп. в. дев. школа и дисциплинарна правила за ученице тих школа. — Молба гл. школ. референта, да му се због преоптерећености приступи помоћник, препоручиће се нар. црквп. сабору. — Још је решено више молби ради дозволе уписа у српску учитељску школу сомборску на основу пријамног испита и у српску учитељичку школу таковских ученица, које су свршиле страну вишу девојачку школу, те су све овакове као и друге сличне молбе уважене.

Остали су предмети били мање важности.

БЕЛЕШКЕ.

Просветни добротвор. Ових је дана преминуо у Задру Тодор *Кашиковић*, Херцеговац из Бнова код Требиња, који је за васпитање српске херцеговачке омладине завештао 80.000 круна. Великоме просветном добротвору српском нека је вечна слава!

Стеријина прослава. Дне 16|29. и 17|30 септембра о. г. прославиће се у Вршцу на свечан начин стогодишњица рођења и педесетогодишњица смрти *Јована Стерије Поповића*, оца српске драме. Прослава ће тећи овим редом: *У суботу*, 16. септембра, дочек гостију, а у вече свечана представа „Тврдице или Кир Јање“ од Јована Стерије Поповића, коју ће приказати српска народна позоришна дружина (Пера Добриновић, Васиљевић, Стефановић, Мачејић, Д. Васиљевићка и Д. Матејићка). Пре почетка ове представе изговориће београдски глумац Илија Станојевић (Чича-Илија) Пролог, што га је за ову прославу написао српски књижевник Бранислав Ђ Нушић, драматург кр. срп. народног позоришта у Београду После представе комерс. — У *недељу*, 17.|30. септембра, после литургије у саборној цркви парастос Стерији, затим свечана седница у великој дворници срп. прав. црквене општине, у којој ће о слављенику говорити г. Стојан Новаковић, председник кр. срп. академије наука у Београду. Том ће се приликом открити портрет Јована Стерије Поповића, што га је на молбу црк. општине вршачке израдио српски сликар Урош Предић. После седнице ће се осветити спомен-плоча на кући, у којој је рођен Јован Стерија Поповић, а по том ће се на срп. прав. гробљу вршачком осветити обновљени надгробни споменик, којом ће се приликом декламовати песма Стевана Владислава Каћанскога: „На гробу Јована Стерије Поповића“, и говориће др. Никола Ј. Петровић, управитељ кр. срп. нар. позоришта београдског. У један час после подне биће банкет, а у вече свечана представа београдског кр. срп. нар. позоришта, које ће најпре приказати „Апотеозу“ од Драгутина Ј. Илијића, а по том „Зла жена“ од Јована Стерије Поповића. После представе игранка и с тим ће се прослава завршити. — Цео чист приход ове представе употребиће се на подизање споменика Јовану Стерији Поповићу.

Српски Учитељски Конвикт у Новоме Саду. Управни одбор Српског Учитељског Конвикта у Новом Саду изабрао је, на основу овлашћења главне скупштине Конвикта, у седници својој од 3.|16. августа 1906. за надзорника у Конвикту Танасија Костића, срп. нар. учитеља у Новом Саду, а за надзорника, који ће поглавито пазити на школски напредак питомаца, изабран је Александар Замуровић, суплената срп. вел. гимназије у Новом Саду. У женском одељењу Конвикта изабрана је за надзорницу Емилија Татићка и ће јој Меланија из Вел. Кикинде. За женско одељење поставиће се још учитељица за мађарску конверзацију уз месечну награду.

Браћо и сестре!

Наступиле су такове прилике, које су нас нагониле, да прославу 100-годишњице рођења и 50-годишњице смрти

ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА,

оца српске драме, одложимо за 16. (29.) и 17. (30.) септембар о. г.

Уверени смо, да ово одлагање неће ни најмање помутити оно одушевљење, са којим се многи Срби и Српкиње спремају да узму учешћа у овој великој културној прослави српског народа.

Прослава ће тећи овим редом:

У суботу 16. (29.) септембра о. г. дочек гостију, а у вече прва свечана представа. Српска народна позоришна дружина приказаће „Тврдицу“ или „Кир Јању“ од Јована Стерије Поповића. После представе упознавање у гостионици код Париза.

У недељу, 17. (30.) септембра о. г. после литургије у саборној цркви парастос Стерији, за тим *свечана седница* у великој дворници српске црквене општине, у којој ће о слављенику говорити г. *Отојан Новаковић*, председник кр. српске академије наука из Београда.

После седнице биће освећење спомен плоче на кући, у којој је рођен Јован Стерија Поповић. За тим ће се изаћи на српско-православно гробље вршачко, где ће се осветити обновљени надгробни споменик. Том приликом декламоваће се песме Стевана Вл. Каћанског „На гробу Јована Ст. Поповића“. Доцније ће се објавити, ко ће говорити.

У један час по подне биће банкет.

После банкета свираће музика пред саборном црквом и епископским двором

У вече свечана представа београдског кр. српског народног позоришта, које ће најпре приказати апотеозу од Драгутина Илића, а по том „Злу жену“ од Јована Стерије Поповића. После представе игранка.

У понедељак 18. септембра испраћај гостију.

Молимо браћу и сестре, који желе доћи на ову прославу, да нас известе, хоће ли учествовати и на банкету.

Пријаве се примају до 10. (23.) септембра о. г.

За дужност своју сматрамо да напоменемо, *да ће се цео чист приход ове прославе употребити на подизање споменика Јовану Стерији Поповићу у Вршцу.* За то молимо све српске установе и родољубе српске, да се овом приликом сете Стеријиног споменика, па да приложе у ову племениту сврху. Ово је прилик да обезбедимо подизање споменика великом Србину и књижевнику, Јовану Стерији Поповићу.

Још једном молимо браћу и сестре, да дођу на ову прославу. Ма их чекамо раширеним рукама.

Вршац, 27. августа 1906.

Др. Марко Ранчин,
председник.

Мита Клицин,
тајник.

Напомена: У Вршац долазе железнички влакови: из Беле Цркве у 11 часова пре подне и 5 и по после подне, из Панчева и Ковина у 12 часова у подне и 6 после подне, из Темишвара у 1 сат и 5 и четврт после подне, из Вел. Бечкерека у 10 часова пре подне и 10 часова у вече.

Наши редитељи имаће знак на левој руци.

ЗВАНИЧНИ ОГЛАСИ.*

СТЕЧАЈ. 81, 1 2.

На упражњено *учитељско* место у црквено општини у *Бобану* (п. пошта Вајска) овим се отвара стечај.

Са овим учитељским местом скопчана је плата од 100 круна у име свакидашње, и 80 круна за држање повторне школе, које своте учитељ прима од политичне општине квартално унапред; затим $12^1/_2$ кат. јутара оранице, $6^1/_2$ јут. ливаде, 3 јутра пашњака, на коју учитељ све терете сноси; стан у нарави са баштом. Потпуно оспособљени учитељ уживаће још 322 К 66 пот. приномоћи из фонда Св. Саве.

Дужности су прописане шк. Уредбом и односним наређењима дисциплинарних правила.

Рок је стечају 6 недеља, рачунајући од првог увртења у „Школском листу".

У *Бобану*, 30. авг. 1906.

Душан Милутиновић
перовођа.

Викентије Ђаковић
председник.

---

* Многи м. школски одбори расписујући стечајеве за учитељска и учитељичка места излазе у истима са захтевима којима оскудева свака законита подлога. Тако многе обвезују учитеље на вршење перовођских дужности, захтевају чак (код учитељица) личну пријаву, на једноме месту даје се првенство млађим и агилнијим особама, други м. школски одбор пак захтева чак да кандидати морају знати и румунски, — а већ самовласно крњење учитељских берива на дневноме је реду.

Умољени смо да изјавимо, како су сви ти стечајеви, који су епархијским школским одборима надлежног одобрења ради поднесени били президијално исправљени и односним м. школским одборима са примедбама односно исправкама тим враћени.

Што су пак штампани у првобитноме своме облику налази свога тумачења у томе, што су месни школски одбори стечај истовремено и у штампу послали.

Но такови стечајеви имаће се накнадно исправити, берива учитељска пак у свакоме случају биће ректаурирана према аутентичним подацима, који се у писмохрани епархијских власти отпре налазе.

Неплаћена писма могу се шиљати главном школском референту само као школском надзорнику (боље је ни не истицати име његово на омоту) и то само у званичним пословима кад се писмо од које власти *на поштанску књигу* шиље. Администрација овог листа *нема* слободну пошту, него се те ствари овде двоструко наплаћују, што иде наравно на терет странке. Од сада ће се неплаћена писма, која нису слободна од поштарине, вратити натраг.

77, 1—1 **СТЕЧАЈ.**

Овим се отвара стечај на упражњено учитељско место у Чобанцу. Учитељска плата износи:

1. У готовом новцу *800 стотина круна*, у што је урачуната и плата за повторну школу.

2. За огрев 8 метера тврдих дрва, довезено, изрезано, исцепано и 4 хвате сирових дрва (szálfa) из општинске шуме. Овим огревом дужан је учитељ и школу грејати.

3. Стан, који одговара школској Уредби од 1872. год.

4. 2 комада оранице земље у вредности годишњих 40 круна.

5. Штоларни приход поред пароха до 40 круна.

Дужности су учитеља школском Уредбом од 1872. год. прописане, осим тога при свима богослужењима, недељним и празничним у цркви појати и децу школску црквеном појању обучавати. Компетовати могу само свршени приправници сомборски са потпуним знањем мађарског језика.

Рок је стечаја 1. окт. по н. календару.

Из седнице месног шк. одбора у Чобанцу 20 авг. (2. сепг.) 1906.

Петар Мишковић,
перовођа.

Стеван Ђурђевић,
парох и председ. шк. одбора.

Бр. 28. ех 1906. **СТЕЧАЈ.** 79, 3—1

На упражњено учитељско место у срп. веропасп. основној школи у Фенлаку овим се отвара стечај. Са овим учитељским местом скопчана је ова плата: за редовну школу 800 круна, за повторну школу 80 круна, 20 кибли жита, 4 хвата тврдих дрва. У име писаћег паушала 20 круна. Законом утврђен петогодишњи додатак. Стан по пропису, башту поред куће.

Дужности су одређене школ. уредбом од г. 1872. и наредбама школске власти.

Молбенице ваља слати на месни школ. одбор у току од шест недеља рачунавши од првог увртења овога стечаја у „Шк. листу".

Из седнице м. школ. одбора, држане у Фенлаку 10. јуна 1906.

Жива Митрић,
председник.

78, 1—1 **СТЕЧАЈ.**

Овим се расписује стечај на учитељско и новоустановљено учитељичко место у Сарановци.

1.) Основна је плата 800 круна.

2.) За повторну школу 80 к.

3.) $1^1/_2$ јутра оранице земље на коју је дужан све терете сносити 400□ баште на којој се стан и школска зграда налази. 20 круна у име писаћег паушала. 2 хвата дрва, од сваког укопа где позван буде 1 круну.

Дужан је сваке недеље и свеца у цркву долазити, десну певницу са појањем обджавати. Старију децу црквеном пјенију обучавати. Остале дужности прописане су школ. уредбом.

Плата је учитељичина следећа:

1.) У име редовне плате 600 круна.

2.) За повторну школу 80 круна.

3.) У име писаћег паушала 20 круна.

400□ баште на којој ће општина на пролеће, прописни стан зидати те ће за 1906|7. год. 70 кр. у име одштете добити. 2 хвата тврдих дрва. Дужна је сваке недеље и свеца у цркву долазити. Женску децу ручноме раду обучавати, остале дужности прописане су уредбом од 1872.

Новоизабрани предаваће у разредама које им месни школ. одбор додели. Компетенти имају своје наљано инструиране молбенице са прилогом своје учитељске сведоџбе на председника школ. одбора до 3. (16.) октобра 1906. послати.

У Сарајеву 22. августа (4. септ.) 1906. године.

Председништво

месног школског одбора.

80, 3—1. **СТЕЧАЈ.**

Расписује се стечај за учитеља на српској православној школи у *Гаду* са којим је местом скопчана ова плата:

1.) Стан у нарави, који се састоји из 2 собе, предсобља, кухиње, смочаре и ¾ ланца баште.

2.) 700 К. за редовну школу.

3.) 80 К. за пофторну школу.

4.) 30 К. у име паушала.

5.) Четири к. јутра земље. са данашњом вредности од 120 К. — као закупнина — и на коју учитељ плаћа држ. порез.

6.) Три хвата тврдих дрва за своју потребу.

7.) Четир годишња подвоза за своју личну потребу.

8.) Од укона где позван буде 1 К.

Дужности су про исани шк. Уредбом од 1872. г. Рок стечаја је шест недеља од првог увршћења овог стечаја.

Компетенти своје молбе имају поднети потписаном председнику.

Лична пријава узима се у обзир.

У Гаду 27. авг. (9. септ.) 1906. год.

Јован Симић,
учит. као перовођа.

Светозар Живојинов,
председник.

43, 3—3 **СТЕЧАЈ.**

На новоустановљеној српској народној (вероисповедној автономној школи у *Даљу* потребна су *два учитеља* и *једна учитељица*.

Плата опог учитеља кога скупштана изабере за управитеља, док ту дужност врши буде:

1.) редовне плате 800 К годишње;

2.) у име повторне и шегртске школе 100 К;

3.) као управитељски доплатак 100 К у коју своту му је урачунат и писаћи паушал;

4.) по прилици 7 старих (по 2000□ хв.) ораће земље, на коју за сада властелинство порез и друге трошкове плаћа, но за случај да властелинство престане плаћати порез и остале трошкове, тада ће учитељ дужан бити сам то сносити. Примећује се изрично, да учитељ нема права на пашњачку компетенцију, пошто исту придржава црквена општина за умножење месне школске благајне;

5.) стан у школском здању, састојећи се из две собе са предсобљем, кујном, смочницом, подрумом и 400□ хв. баште у школском врту;

6.) огрев од меканих дрва колико је год потребно;

7.) после сваке навршене петогодишње успешне службе 100 К тако званог петогодишњег доплатка.

Плата другог учитеља следећа је:

1.) редовна плата 800 К годишње;

2.) у име повторне и шегртске школе 100 К;

3.) у име писаћег паушала 20 К;

4.) по прилици 7 старих (2000 хв.) ораће земље са истим условима као и код учитеља-управитеља гледе пореза и пашњака;

5.) у име станарине и одштете за башту 200 К годишње;

6.) у име огрева 80 К годишње;

7.) након сваке навршене петогодишње успешне службе 100 К тако званог петогодишњег доплатка.

Плата учитељице следећа је:

1.) редовита плата 800 К годишње;

2.) у име повторне и шегртске школе 100 К;

3.) у име писаћег паушала 20 К;

4.) у име станарине и одштете за башту 200 К годишње;

5.) у име огрева 80 К годишње;

6.) након сваке навршене петогодишње успешне службе 100 К такозваног петогодишњег доплатка.

Берива овде назначена издаваће редовно српска православна црквена општина. — Изабрани учитељи и учитељица имаће предавати све оне предмете које школска уредба прописује и то у оним разредима које им месни шкелски одбор додели.

Гледе појања у цркви и обучавања деце школске у црквеном појању учиниће распоред месни школски одбор.

Од погреба имаће учитељ, којем буде додељено обучавање деце у црквеном појању, 2 К ако позван буде, а од парастоса 1 К.

Подједно се примећује да ће црквена општина, кад јој буде могуће, установити и четврто учитељско место, а дотле се имају сви школски способњаци разделити онако како школски одбор за сходно пронађе.

Молбе са потребним прилозима имају се најдаље до конца јула по старом календару председништву школског одбора поднети, но

свакако имаће првенство они компетенти који се и лично пријаве пошто је ова црквена општина рада да поред ваљаног учитеља и доброг црквеног појца добије.

У Дољу 2. јула 1906.

Матија Кикановић

председник месног школског одбора.

Бр. 60. Ш. О. 1906. 48, 3—3

СТЕЧАЈ.

У смислу решења месног срп. школског одбора од 6./19. јула 1906. год. бр. 60. овим се расписује стечај на једно *учитељичко* место на срп. нар. вероисповедним школама у *Вел. Кикинди.*

Са овиа местом скопчана је годишња плата од 1100 К. и 400 К. у име накнаде за станарину.

Компетенткиње имају да докажу, да су Српкиње православне вере и да су свршиле срп. учитељичку школу у Сомбору.

Дужности су прописане школском уредбом

Потписани школски одбор задржава себи право, да према потреби додели разред изабраној учитељици.

Рок стечају траје шест недеља од дана првог увршћења у „Школском Листу".

Молбенице са нужним сведоџбама ваља поднети потписаном председништву.

Из седнице месног српског школског одбора, држане у Вел. Кикинди 6/19. јула 1906. год.

Алекса Баковљев
перовођа.

Др. Паја Симић
председник.

51, 3—3

СТЕЧАЈ.

Православна српска црквено-школска општина у Хрњакову, расписује стечај на упражњено учитељско место.

Учитељска плата је:

1.) 600 К. у готовом новцу, коју учитељ месечно у напред прима.

2.) 120 К из благајнице сл. епарх фонда темишварског, коју ће своту оспособљени учитељ у четворомесечним оброцима у напред примати.

3.) 3 (три) јутра 491□ ливаде сенокоса на коју учитељ све терете плаћа, а где је и башта са школом урачуната.

4.) 20 К писаћег паушала за школске потребе.

5.) 24 метери тврдих дрва за огрев учитељу и за школу.

6.) Од сахране, где позван буде, 1 К.

7.) Стан у нарави, који се састоји из 2 собе, кујне, штале и баште.

8.) У име перовођства и рачуновођства 40 К.

Дужности су учитељеве прописане школском уредбом од 1872. год.; даље учитељ је дужан у цркви за десном певницом појати.

Рок стечаја је 15. (28.) август 1906. када ће се и избор одржати.

Из седнице месног школског одбора, држане у Хрњакову (Aganyág-Temes m.) 9. (22.) јула. 1906.

Стеван Ст. Симић
перовођа.

Пантелија Богдан
председник.

Бр. М. Ш. О. 36 зап. — 1906. 76, 2—3.

СТЕЧАЈ.

На новоустављено *учитељичко* место на кварталној школи у Молу овим се отвара стечај са роком од шест недеља рачунајући од првог увршћења његовог у овоме листу

Са тим местом скопчана су ова берива: 1000 К у име редовне плате, 126 К за свој и школски огрев, 56 К за дрва, 40 К за повт. школу, 21 К за чишћење школе. 20 К у име писаћег прибора, осим тога стан према пропису Шк. Уредбе од 1872. год. и петогодишњи доплатак по 100 К.

Дужности су прописане Шк. Уредбом од 1872. год. Законом инструисане молбе имају се упутити до означеног рока на потписаног председника.

Из седнице срп. прав. шк. одбора у *Молу* 7. (20.) авг. 1906. г.

Марко Славковић
перовођа.

Душан Јосимовић
председник.

СТЕЧАЈ. 70, 2—2.

На једно упражњено *учитељско* и једно *учитељичко* место на срп. вероисповедној школи у Варјашу овим се стечај расписује.

Плата учитељу је ова: основна плата 840 К., за држање повторне школе 80 К кад је држао буде, (а држи је сваке друге год.) од погреба кад позван буде 2 К, од парастоса 1 К., паушал за писаће потребе 20 К., $2\frac{1}{4}$ ланца добре ораће земље, на коју учитељ сав терет сноси, четир хвата тврдих дрва, стан по пропису с баштом, и петогодишњи доплатак. — За перовођство и рачуновођство 80 К. — Желети би било да се и лично пријави.

Плата учитељици је 720 К., за држање повторне школе 80 К., $\frac{1}{4}$ ланца баште ван села, три хвата тврдих дрва, стан по пропису с баштом, паушала за писаће потребе 20 К, и петогодишњи доплатак.

Дужности су школ. уредбом прописане.

Предаваће у оним разредима, које им школ. одбор буде доделио, а учитељица ће обвезана бити сву женску децу из обе школе у ручном раду обучавати, и цркву похађати.

Рок стечају је 15./28. август.

Из седнице месног школ. одбора држане у Варјашу 23. јула (5. авг.) 1906.

Ђура Лукин
председник шк. одбора.

У Карловцима 1. (14.) септ. 1906, Ђорђе Поповић, уредник.

Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима 1906.—531.

ЗВАНИЧНЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ.

XXXIII. Преписка Школског савета са Министарством у ствари учитељских испита итд. у Сомбору.

67. Решење Школског савета бр. 145/1893. на први приговор у ствари проширења учитељске школе, наставе мађарског језика итд.

Високо кр. уг. Министарство богочасти и јавне наставе у отпису управљеном на Његову Светост г. патријарха дато 31. октобра 1893. бр. 36221. најављује, да је извештај Школскога савета од 29. марта 1893. бр. 6/2. о стању српске учитељске школе сомборске као и о томе, да је српски народно-црквени Сабор од године 1892. донео нову школску уредбу, у којој је изречено, да се учитељска школа на 4 разреда прошири, и да се за женску младеж друга учитељска школа установи, и која је уредба Њ. ц. и апост. кр. Величанству на превишњу потврду поднесена, — на повољно знање примило, па пошто је међутим у горњокарловачкој срп. учит. школи још прошле године четврти разред отворен; то очекује, да ће се што скорије и у сомборској учитељској школи настава на 4 годишња течаја проширити. У свези са овим напомиње да по гласу извештаја за исту учитељску школу изасланога министеријалног повереника дра Оскара Ажбота, учитељска школа сомборска зданьем (просторијама и поделом) не одговара захтевима; у погледу наставе у мађарском језику пак поменути повереник *сиоразумно* са кр. школским надзорништвом жупаније бач-бодрошке признаје да је професор дотични ревностан и да је успех бољи од досадашњега, али примећује, да настава у мађарском језику врло круто (mereven) у прописаним формама поступа, а државни школски надзорник не одобрава, што се веће старање даје на теорију мађарског језика него на вежбање у говору, мада се и ово није испред очију наставникових испустило, али је мало времена одређено за учење мађарског језика, а разреди су препуњени, па пошто није могуће при садашњем устројству више часова за наставу у мађарском језику одредити, то је баш и за постигнуће потпуног успеха у мађарском језику потребно, да се четврти разред што скорије отвори, и да се женска младеж одељено од мушке поучава, те тако да буде у сваком оделењу мање ученика.

По извештају кр. школ. надзорника и то отешчава делање професора мађарског језика у учитељској школи сомборској, што се његова катедра ни данас још не сматра за стално устројену; што му је плата мања од награде помоћних учитеља; стога исти надзорник најављује, да би желити било, да се катедра мађарског језика, — без обзира на личност, — за редовну прогласи, и да професор постане учесником свију права и онаке плате, какову уживају остали професори.

Гореспоменути повереник вис. министарства изјављује, да — не узимајући у обзир горње недостатке, — успех у том заводу у опште може задовољити; писмене радње из српскога језика показују, да ученици, а особито ученице зрело и самостално мисле; башта за наставу у воћарству је лепом је реду и младеж се брижљиво обучава у рационалном пчеларству и у свиларству.

Обраћајући пажњу Његове Светости на ове примедбе, високисто умољава Његову Светост г. патријарха, да нуждне наредбе учинити изволи, како би ова учитељска школа што пре у таково стање постављена била, да закону и захтевима модерне педагогије одговарати може.

Решено.

Високи отпис министарски на знање узимајући, известити Њ. Преузвишеност г. кр. уг. министра богочасти и јавне наставе, да ће се муниФиценцијом Њ. Светости г. Патријарха српског Георгија на пролеће почети зидати ново здање за мушку српску учитељску школу у Сомбору, које ће одговарати подпуно захтевима закона и модерне педагогије; одељена настава мушких и женских питомаца моћи ће се тек онда произвести, кад закључци срп. нар. црквв. сабора од 1892. Превишњу санкцију добију, и кад горепоменуто ново школско здање готово буде; уједно известити преузвишеног, да је школ. саветом овим још прошле године наредба учињена, да сви они ученици и ученице, који су 1893/4. године у први разред приправнички ступили и који први разред понављају, имају четири године у четири годишња течаја у истом заводу учити, према чему је и нов наставни план за први приправнички разред удешен, у коме је у достојан обзир узета и настава у мађарском језику; уједно сомборску срп. прав. црквену општину поново позвати, да, у смислу постојећих наредаба овог школ. савета од прошлих година, место за наставу у гимнастици одреди и загради је, како би се од марта месеца 1894. на том месту настава у гимнастици за ученике учитељске школе предузимати могла: управу учитељске школе пак позвати, да обзиром на горње примедбе садржане у велецењеном отпису вис. кр. угарског министарства богочасти и јавне наставе професору мађарског језика строго наложи, да у настави истога језика више практично и са обзиром на вежбање у говору поступа и у место што наставу у прописаним формама више теоретично предузима, да се поглавито старати има, да му ученици практично мађарски науче; и најпосле учитељу гимнастике у истом заводу путем управе строго наложити, да са ученицима и ученицама предузима што више слободна гимнастичка вежбања, и да их упућује у управљању гимнастичких вежбања, које им је као будућим учитељима потребно.

68. Циркулар кр. уг. Министарстви богочасти и јавне наставе бр. 13248./1894. у ствари испита оспособљења из мађ. језика и испитног правилника.

Поново се нашло случајева, да су се на основу испита оспособљења, држаних на учитељским школама немађарског наставног језика, учитељске дипломе, потписане и по надлежном кр.

шк. надзорнику, издавале таковим особама, које против захтева 6. §-а XVIII. зак. чланка од 1879. год. мађарски језик нису у речи и писму у такој мери имале у власти, да би исти у народним школама биле у стању настављати.

Потребно је дакле, да се приликом испита за оспособљење, које ће се у учитељским и учитељичким школама немађарског наставног језика држати, на оцењивање способности у мађарском језику оних, који испит полажу, од сада већа брига обрати. У ту сврху упутио сам истовремено на кр. шк. надзорнике за допуну II. поглавља „Упутстава", издатих кр. шк. надзорницима у ствари спровађања XVIII. зак. чланка од 1879. год наредбом од 29. јуна 1879. год. бр. 17284. циркуларну наредбу прикључену с поштовањем овде у препису.

Тако у интересу учитељских и учитељичких школа немађарског наставног језика, као и у интересу васпитаника, образованих у истима, желети је да се установи поступак при испиту за оспособљење и мера знања, која се може тражити. Стога умољавам Преузвишеност Вашу, да изволите за испите оспособљења, која ће се у учитељској (учитељичкој) школи немађарског наставног језика, налазећој се у подручју Вашем, што пре дати сачинити правилник и тај пре потврде Ваше Преузвишености ради евентуалних примедаба саопћити оном кр. шк. надзорнику, који је позван да води надзор над заводом.

Осим садржанога у II. поглављу (истог) Упутства држим да би за испитивање кандидата из мађарског језика на испитима за учитељско оспособљење следећа расположења требало у споменути правилник уврстити:

Онај део испита за учитељско оспособљење, који ће се из мађарског језика полагати, састоји се из писменог и усменог испита и практичног предавања.

Писмени испит претходи усменоме и сврха му је та да се може пресудити да ли кандидат располаже са довољно граматичкога знања и да ли зна мисли своје на мађарском језику на писмено правилно изразити.

Краљ. шк. надзорник или његов заменик пази на то да се писмени испит прописно као клаузурни испит одржава и да се кандидатима непознат им задатак непосредно само пред почетак писменог испита саопћи.

Кр. шк. надзорник или његов заменик учествује на конференцији на којој се установљава резултат писменог испита. Онај кандидат, чији је писмени испит из мађарског језика недовољан, не може се на усмени испит припустити.

Истовремено сам упутио кр. шк. надзорнике, да је на испитима за учитељско оспособљење у погледу знања, које се може од кандидата изискивати, меродаван онај обим, у коме је мађарски језик и књижевност уврштена у наставну основу дотичног завода, али се од кандидата поред разумљивог и правилног (szabatos) мађарског говора као минимум има тражити толико знање мађарског језика, да је у стању настављати оно градиво из мађарског језика, које је установљено у наставној основи, из-

датој за основне народне школе са немађарским наставним језиком, наредбом од 29. јуна 1879. год. бр. 17284. Кр. шк. надзорник или његов заменик и сам учествује у испитивању кандидата и има право истима и засебних питања стављати.

На практичном предавању које ће кандидат приликом испита одржати, има се испитати способност кандидатова у погледу тога, уколико зна своје теоретско знање у мађарском језику практично употребити и нарочито, како уводи децу немађарског матерњег језика у познавање мађарског језика. И код практичног предавања треба узети за меродавне захтеве наставне основе, издане споменутом наредбом.

Испит кандидатов само се онда може примити, ако је из мађарског језика како на писменом, тако и на усменом испиту а тако и на практичном предавању бар довољно знање и способност исказао. У недостатку таковога знања и способности кр. шк. надзорник или његов заменик потписивање и издавање дипломе ускраћује, остав тако одбијеном кандидату право рекурза, осигураног у 6. §-у законском.

Кр. шк. надзорник или његов заменик има права контролирати истоветност особе испитаника, у случају потребе може затражити и прегледати документе њихове.

С поштовањем извештавам Вашу Преузвишеност да је потребно да се онај део испита за оспособљење, који се на мађарски језик односи, бар на напред споменути начин регулише, јер после досадашњег искуства не видим гаранције за то, да се по другом поступку из учитељских и учитељичких школа немађарског наставног језика отпуштају наставне снаге за наставу мађарског језика способне и да се смер XVIII. зак. чл. од 1879. год. може остварити. Ако се испити за оспособљење не би овако регулисали, био бих присиљен кр. шк. надзорнике или њихове заменике упутити на примену најстрожијих захтева у погледу мађарског језика, јер се ни на који начин не може дозволити да се и на даље поступа по досадашњем лабавом и у последицама тако штетном начину.

Уједно с поштовањем примећујем да се у погледу учитељских и учитељичких диплома, издатих на основу успешно положених испита на учитељским и учитељичким школама немађарског наставног језика, има узети у обзир да исте, снабдевене са потписом и печатом кр. шк. надзорника или његовог заменика, оспособљавају дотичну особу за настављање у свакој овоземској основној школи. Баш због тога, што је оспособљење тако опће важности, желети је, да учитељске и учитељичке дипломе буду остављене на начин, згодан за сваку овоземску школску власт, т. ј. поред језика, употребљеног за наставни језик дотичног завода, још и на мађарском као на државном језику. С поштовањем умољавам Вашу Преузвишеност, да и у погледу овога журно разположење учинити изволи *

* Ово последње је засебним отписом пре седнице још и пожуривано Ђ. П.

69. Наредба истога на кр. шк. надзорнике.

(Наредба почиње, као и горњи циркулар. У другој алинеји стоји): овим наређујем, да надлежни кр. шк. надзорници или њихови заменици најстрожије поступају код установљења и испитивања тога, имају ли испитаници у власти мађарски језик по мери законом захтеваној, или пак јесу ли га у говору и писму толико присвојили, да га у народним школама могу настављати.

(3—8 алинеје нема у томе отпису, него одмах оно што је горе у9 —18 алинеји. Онога даље — ни онога о мађарском тексту диплома — нема тамо, него завршује):

После ових упозоравам кр. шк. надзорнике и заменике њихове, који учествују на испитима оспособљења, да сматрају за своју дужност тачно и под теретом одговорности одржавање ове моје наредбе већ приликом наредних испита оспособљења, да се дипломе, оверовљене њиховим потписом и печатом, не би издале и таким учитељима и учитељицама, који би се за настављање мађарског језика за неспособне исказали.

У будуће ће због сваког у овој ствари можда учињеног пропуштања (преступа), најстрожије поступати.

(Уједно му се доставља препис горњег циркулара) „знања и управљања ради".

70. Решење Ш. С. бр. 87/1894. на те отписе.

Заменика гл. школ. надзорника упутити, да по преслушању професорског збора српске учитељске школе сомборске, за прву идућу седницу састави: „Правила за држање испита за оспособљење у српским учитељским школама у Угарској" и да операт тај Школском савету што скорије поднесе; у исто доба позвати управу учитељске школе сомборске, да одсада дипломе учитељске на српском и мађарском језику издавати има, тако, да српски текст као оригинал напред на првој страни, а мађарски текст као превод на другој страни има доћи и тога ради да формулар за та сведочанства савету овом поднесе на увиђење и одобрење.

Напослетку овластити управу срп. учитељске школе у Сомбору, да се дипломе о учитељској способности оних кандидата, који учитељски испит у том заводу иначе са повољним успехом положе, али због недостатног знања мађарског језика не добију потврду од кр. школског надзорништва, и без те потврде дотичнима издати могу, како би речени оспособљени учитељи и учитељице у српским школама изван граница отачбине наше учитељско место, за које су у пуној мери оспособљени, добити могли.

71. Решење Ш. С. бр. 103./1894. у ствари наставе мађ. језика.

Извештај српске учитељске школе сомборске узети на знање и путем управе исте школе строго наложити г. Милану Стојшићу проф. мађарског језика, да својски настоји око практичног вечбања ученика и ученица у мађарском језику и да ученицима својима нарочита упутства даје, како ће они уз очигледну наставу, уз

мађарско читање, уз рачун и земљопис, школску децу у вежбаоници мађарском језику практично обучавати, што се од њих при испиту строго изискује.

72. Решење III. С. бр. 93./1895. којим је правилник прописан.

Приказана „Правила о полагању испита за оспособљење учитељскога звања у срп. нар. основним школама у срп. учит. школи сомборској“ и „Правила о полагању испита за оспособљење учитељског звања за женски ручни рад у нар. основ. школама у срп. учитељској школи сомборској“ са разлога што су иста сачињена у оквиру шк. уредбе у свему сообразне са државним прописима и што су подобна, да испитима тима у будуће заједмче већег спољњег угледа и више унутарње вредности — одобрити и за српску учитељску школу обвезним прописати с тим, да се иста већ са овом шк. годином 1894|5. имају у живот увести, у исти мах одредити, да се и једна и друга правила у званичном делу „Српскога Сиона“ отштампају у свези с тим и приказане обрасце сведочанстава о учитељској способности с том измено одобрити и за год. 1894|5. прописати да се наиме иста само на српском језику имају издавати; овом приликом одредити, да за исто сведочанство имају дотични приправници платити па једну фор. а. вр.

73. Министарски отпис бр. 17977|1895. у ствари учења „најмање још једног предмета на мађарском језику“ итд.

Из извештаја кр. шк. надзорника Бач-Бодрошке жупаније од 19. јуна п. г. бр. 2604., који се односи на испит за учитељско оспособљење из мађарског језика, одржани на православној српској народној учитељској школи у Сомбору, са жаљењем сам морао сазнати да упитни завод ни сада није према законитим захтевима снабдевен и да тамо о образовању питомаца ни сада није на тај начин састарано, да би законити ниво оспособљења постићи могли.

Умољавам услед тога с поштовањем Вашу Преузвишеност да се благоизволите пре свега о томе састарати, да препарандија самосталну вежбаоницу добије, да питомци приликом испита за оспособљење практично предавање држе и да се већа брига посвети практичном присвојењу мађарског језика и да се у сврху тога по отварању IV. течаја у истоме осим мађарске граматике најмање још један предмет на мађарском језику наставља.

Упут држим да би се могло желети (kivánatosnak tartanám) да се професор мађарског језика унапреди за редовног професора и да питомци, који су III. течај свршили, тек после једногодишње праксе полажу испит за оспособљење.

Што се тиче професора учитељске школе, желети је (kivánatos), да су исти на овоземским заводима стекли оспособљење или да бар буду такове особе, које имају нострификирану диплому и да се од сада, по мојој наредби бр. 13248. од п. г. дипломе (не) устављају искључиво на српском језику.

74. Предлог заменика гл. школ. референта Н. Ђ. Вукићевића од 16. јунија 1895. год. да се дипломе на два језика издају.

Како би се у смислу решења В. Ш. Савета од 25. априла (7. маја) о. г. бр. 7293., изданога на основу високе наредбе вис. кр. уг. Министарства богочасти и јавне наставе од 26. априла о. г. 17.977. сведочанства о учитељској способности у српској учитељској школи сомборској имала *и од сада* само на српском језику издавати, али међутим је вис. кр. уг. Министарство богочасти и јавне наставе високим отписом својим управљеним на Вашу Светост од 27. маја о. г. бр. 25.553. de praes. Ш. С. 137. ex 1895. изрично изјавило, да је у отпису истога Министарства од 16. априла о. г. бр. 17.977. погрешно назначено, да се од сада сведочанства о учитељској способности само на српском језику издају, и погрешка је исправљена тим, што је последња алинеа реченога одписа поновљена са изричним означењем, да се од сада горња сведочанства у смислу наредбе предхваљеног Министарства од прошле године бр. 13.248. *не издају од сада искучно на српском језику*: то сам слободан по званичној дужности мојој и у споразуму са испитном комисијом Високосл. Шк. Савета, — која је деловање своје у овом заводу данас одпочела, — Вашој Светости у прилогу ·. на президијално решење поднети акт de praes. Ш. С. 137. ex 1895. с' том званичном молбом, да ваша Светост благоволи брзојавним путем известити управу учитељске школе сомборске о том, могу ли се овогодишња сведочанства о учитељском оспособљењу на српском и мађарском језику штампати дати и издати, као што је то подписани у седници В. Ш. Савета од 25. априла о. г. предложио био.

Најпонизније приметити имам, да се поднесени од Управе текст упитних сведочанства код подписанога налази.

Под једним за дужност сматрам Вашу Светост најпонизније известити, да је сл. кр. Надзорништво жуп. Бачке о исправци овој од вис. кр. уг. Министарства такође званично извештено.

75. Брзојавна президијална наредба у истом предмету.

Бр. 158. ex 1895. Као председник Школског савета претходно дозвољавам, да се сведочанства о учитељској способности осим на српском још и на мађарском језику могу издати, као што кр. влада захтева.

Карловци 19. јуна. Бранковић, Патријарх.

76. Решење Ш. С. бр. 127/1895. у ствари министрових захтева.

Високом кр. угарском министарству богочасти и јавне наставе извештај поднети, да је у високом отпису споменути извештај кр. школ. надзорника бачко-бодрошке жупаније погрешан и не одговара правом стању ствари, јер се овај школски савет свагда старао о том, да учитељска школа сомборска потпуно одговара своме задатку и да спрема ваљане учитеље за српске народне школе; навести да је ова школа сходно прописима земаљског закона од 1868. чл. XXXVIII. и у смислу превишње кр.

уредбе за српске народне школе од 1872. године, проширена још те исте године са трећим разредом и организована је још онда тако, да подпуно може одговарати захтевима напредне суврмене педагогијске науке и законским прописима, а од 1881. године особито се старање обраћа у овој школи на учење мађарскога језика; нарочито истаћи, да је за наставу у мађарском језику од 1889. године установљена засебна професорска катедра, на коју је постављен за стручног професора тога језика наставник, који је оспособљење добио на Будапештанском средиштном мађарском Педагогиуму, и који потпуно влада мађарским језиком; да је за наставу у мађарском језику у сваком разреду одређено по пет седмичних часова и питомци овога завода са великим и неуморним прилежањем труде се, да овај језик науче, да се приправници и приправнице и досада у вежбаоницама — за које су служиле досада све добро уређене и са учитељском школом у органској свези стојеће српске вероисповедне школе сомборске — практично вежбали у настави из свих законом прописаних учевних предмета па и из мађарског језика, а ове 1894/5. школске године, у смислу правилника за испите у овој учитељској школи изданога од овог школског савета, сваки је кандидат учитељскога звања пред испитном комисијом држао практичну наставу као што је то у државним учитељским школама уобичајено, а осим тога још и обавка сваки кандидат и свака кандидаткиња полагаху и практични испит из наставе у мађарском језику, држећи наставу са школском децом у присуству кр. школског надзорника жупаније бач-бодрошке; даље да је, као што је озго споменуто, школски савет издао Правилник за полагање испита у учитељској школи сомборској, сходно правилнику од високог кр. уг. министарства за испите на кр. државним учитељским школама изданом; по којему правилнику су већ овогодишњи испити за оспособљење у тој школи држани; напоменута, да су обзиром на велику оскудицу у оспособљеним учитељима, *само још ове прошле 189⅘. школске године*, пропуштени к испиту за оспособљење у учитељској школи сомборској они приправници и приправнице, који су 1892 године у учитељску школу ступили и за три године науке у овом заводу учили, а са овом 189⅘. школском годином да је престала учитељска школа сомборска бити тороразредном учитељском школом, и питомци, који су 189⅗ и 189⅘ године у овај завод ступили, по свршетку трећега разреда дужни су и четврти разред, — који ће се 1896. године отворити, — редовно полазити, и тек кад са успехом четврти приправнички разред сврше, моћи ће они приступити к полагању испита за учитељско оспособљење, известити да је сходно захтевима високог кр. министарства богочасти и јавне наставе наредио овај школски савет, да се од 1. септембра о. г. приправнице сасвим одељено од приправника у засебном здању и у засебним школским дворанама обучавају и то, да је за мушке приправнике великом дарежљивошћу Његове Светости Преузвишеног Господина Георгија Бранковића подигнуто великољепно здање школско са школским дворанама, двораном за физикална предавања, за на-

ставу у цртању, за библиотеку и са физикалним и осталим кабинетима и другим потребним просторијама као и са потребним намештајем и училима снабдевено; дочим женска учитељска школа у досадашњем старом школском здању и на даље остаје најпосле напоменути, да је ради што бољега успеха у мађарском језику у учитељској школи сомборској Школски савет професора мађарског језика у учитељској школи сомборској прогласио за редовног професора и од 1. септембра о. г. повисио му плату и изједначио га у свему са осталим редовним професорима у тој школи, у којој се на мађарском језику осим мађарске граматике још и мађарска литература учи; сем тога је Школски савет наредио, да се, чим се четврти разред учитељске и учитељичке школе отворио буде у септембру 1896. установи и засебна вежбаоница ове учитељске школе, која ће се као саставни део њен сматрати, и тако ће се и у овом погледу све оно учинити, што је законским XXXVIII. чланком од 1868. године и доцнијим законским наредбама процисано за практично образовање приправника и приправница; у завршетак ове одлуке председијално расположење Њег. Светости у погледу остављања сведочаба за оспособљење с одобрењем на знање узети.

77. Решење Ш. С. бр. 123. 1898. у ствари предавања мађарског језика, ревизије правилника итд.

3.) позвати исту управу, да са тамошњим професорским збором сачини и школском савету поднесе нацрт за наставну основу у поменутој школи с тим, да се у наставној основи како у погледу приправника тако и у погледу приправница имају назначити за употребу једнаки учебници, а нарочито има се истаћи, да се српска граматика и стилистика има практично предавати и настојати, да приправници и приправнице научене оно, што ће им као учитељима и учитељицама у животу од користи бити и да се особито мушки приправници што боље вежбају у писменим саставима, који су у животу и у учитељском звању потребни, наставници пак да не предају опширну теорију поетике као што је то код мушких приправника до сад чињено;

4.) да се сходно упутству школског савета од 18. (30.) августа 1897. бр. Ш. С. 244/134 у историји педагогије изучавају педагогијска и дидактичка начела најзнаменитијих нарочито практичких педагога са особитим обзиром на она начела педагогијска, која су за народне а нарочито за вероисповедне школе прикладна и меродавна;

5.) да се при настави у историји српске књижевности по могућству избегава једностранa критика и омаловажавање књижевног рада старијих списатеља, а да се ученици што више упознају са читањем и учењем на памет најлепших производа књижевности српске;

6.) да професори мађар. језика за дужност своју сматрају да при настави у овом језику нарочито употребљавају разговоре по књигама: „Beszéd és értelemgyakorlatok“ од Ња̂а, „Вежбање у го-

вору мађарском" од Гроа по преводу Аце Поповића, и по „Вежбовној књизи за читање и говор на мађарском језику" од Гроа. Такође у дужност ставити професорима мађарског језика, да писмену спрему приправника за наставу у мађарском језику у вежбаоници нарочито пред практични испит поправљају да по могућству и при практичном раду приправника из мађарског језика присуствују и истима потребна упутства у настави мађарског језика дају;

7.) професорима и наставницима пропоручити да очински и благо са приправницима поступају, да при саветовању избегавају грдњу и вику, а укоре и казне само по претходном договору са управитељем подељују, даље да професори и наставници међу собом у љубави живе, и да избегавају међусобне увреде;

8.) пошто се показало, да је за наставу у црквенословенском језику и црквеном појању број часова врло мален тако, да се ови важни предмети нису могли онолико и онако предавати, колико је то нарочито обзиром на оне ученике и ученице, који услед садашњих прилика са слабом спремом и недовољним знањем црквено-словенског читања и црквеног појања у приправничку школу долазе, потребно, то ради што успешније наставе у горепоменутим предметима наредити, да се у истима почињући са 1898/9. годином већи број седмичних часова предаје;

9.) пошто према горњим наређењима настаје потреба, да се и постојећи испитни ред допуни, то наредбом оздашњом од 25. априла 1895. бр. Ш. С. 7299 установљена „Правила о полагању испита за оспособљење учитељског звања у српским народним основним школама у српској учитељској школи сомборској" ревизији подвргнути, и упутити заменика главног школског референта, да у том погледу предлог сачини и школском савету поднесе.

78. Представка проф. збора на председника испитног поверенства у ствари ревизије правилника.

Године 1895. издао је високославни Школски савет наредбу, којом се установљавају: Правила о полагању испита за оспособљење учитељског звања у срп. нар. основним школама у српској учитељској школи сомборској. Правила та су скоро у свему — осим неких мањих разлика — прост превод правилника за државне учитељске школе. — Прошло је од то доба већ пет година и за то време како високопречасни Господин као вишегодишњи председник испитног поверенства, тако исто и професорски збор овај уверио се, да исти правилник због великог броја наставних предмета, који се испитују на усменом испиту, никако не може, да удовољи оним захтевима, које бисмо у погледу темељитости стеченога, а за будућег учитеља свакако потребног знања учитељским кандидатима ставити могли, а којим захтевима ваљало би да сваки будући учитељ на испиту оспособљења одговори. — Дуго би било, кад бисмо овде у појединостима наводили све оне чињенице, које у нама утврдиште уверење, да овај испитни правилник у садањем свом облику никако није у складу ни са

духом и основним начелом у опште испита за учитељско оспособљење, а још мање је примерен напосе нашим потребама. Главна мана правилника тог беше: велика опсежност наставних предмета, јер кандидатима одузима времена, које би им било потребно за дубље проницање у своје стручне предмете.

То је дало повода и високопречасном Господину, да поведе реч о ревизији овога правилника почетком ове школске године — истина приватним путем са професорским зборм овим.

Високославни Школски савет на основу извештаја Ваших, као многогодишњег председника испита за учитељско оспособљење на овим учитељским школама, позвао је био преко управе овога завода професорски збор овај, да изради нов правилник према потребама нашим а на основу дотле већ стеченог искуства.

Професорски збор овај у седници својој од 4 I. 1898./9. бр. 30 „већином гласова са 7 против 1 гласа, решио је правилник исти ревизији не подвргнути с тога, што је баш сад у току и претрес правилника о полагању испита за учитељско оспособљење у државним учитељским школама, на основу кога је и наш правилник израђен".

Од то доба прошло је већ две године, и тек ове године јануара месеца угледао је света нови испитни правилник у вези са организационим штатутом државних учитељских школа.

Државни меродавни кругови у том погледу дуго воднше преговоре, како да изврше ревизију испитног правилника. Главна тежња им беше, да се установе државна испитна поверенства у читавој земљи за оспособљење учитеља. Пошто је пак ово, док данашњи закон о народној настави од 1868. постоји, немогуће спровести, то — како се види — фактичну ревизију испитног правилника одложише до „бољих времена", а за сада пак задовољише се и оним испитним правилником од 1892. год., који је сада са неким мањим изменама, ево поново угледао света.

У главном су учињене света две важније промене: 1.) природне науке изостављене су са писменог испита, а уврштене међу предмете, из којих се полаже усмени испит, — 2. из слога учитељске дипломе изостављена је општа оцена. У осталом пак и овај нови испитни правилник у свему је онај исти од 1892.

Но ни овај нови правилник није нас задовољно. То је тако рећи проста копија онога старога, а у неку руку можда још и гори. Тиме што ће и природне науке и привреда усмено се полагати, број предмета је само увећан и то са три предмета. Овим новим правилником дакле — по нашем мишљењу — ничега бољег не добисмо од старог.

Професорски збор овај ипак стојећи на том становишту, да је баш у интересу саме ствари, да се сад и наш правилник ревизији подвргне, пошто је и за државне учитељске школе сад издат нови испитни правилник ваљало сад подробно прегледати и према нашим приликама, нашим потребама примерени нов испитни правилник израдити.

Одазивајући се позиву високопречасног Господина, да у погледу ревизије испитног правилника своје становиште озна-

чимо и своме мишљењу израза да дамо, професорски збор овај слободан је исто у овом учинити, као што долази.

Наш испитни правилник мора у главном основан бити на државном испитном правилнику, т. ј. и у нашем испитном правилнику морају бити у главном све оне одредбе државног испитног правилника; и у погледу самога испитивања ради учитељског оспособљења морамо истом оном мером мерити, као што се то чини и у државним учитељским школама.

Ово је становиште, које ми заузимамо у погледу ревизије испитног правилника, и мислимо, да у опште ово мора бити основно начело, по коме нам ваља ревизију нашега правилника спровести.

Стојећи на том становишту, професорски збор овај усвојио је све опште одредбе новог државног правилника у целости, са неким мањим но незнатним изменама. — Но када би смо усвојили и све одредбе новог испитног правилника и у погледу полагања усменог испита, држимо, да би с једне стране наше ученике у већој мери оптеретили, него што је то случај у државној учитељској школи; са друге стране пак примили би смо и такове одредбе, које се једно због природе самих тих наставних предмета у самој пракси спровести не могу, а друго по сам испит за учитељско оспособљење нису од таке важности, да их човек без икакве бојазни изоставити не би могао. У том погледу мислимо да нам се баш ваља користити искуством од 5 година, и оно што се ни иначе не да остварити у пракси, (као полагање ж. р. рада, музике и т. д.) што је међу тим и у старом нашем правилнику прописано, а што никад практиковано није, те одредбе мислим са усменог испита, као терет, који само одуговлачи ток испита, без икакове користи по саму ствар, ваљало би са усменог испита изоставити.

Вештине и у опште оне наставне предмете, код којих нам ваља више пазити на практичну готовост, коју су ученици у току 4 године научили и себи присвојили, — ваљало би у опште изоставити са испита оспособљења, те је проф. збор овај у нацрту израђеноме у том погледу тако и поступио, када је вештине, као: цртање, краснопис, привреду и вежбање у привредним радњама, хармонично појање и певање, музику, ж. р. рад и гимнастику са усменог и односно писменог испита изоставио, и у нацрту слога за учитељску диплому исте предмете у реду тамо назначеноме навео. Изостављањем ових предмета сам испит од своје важности не би ништа изгубио, напротив у погледу темељитости испитивања преосталих предмета само би се добило, јер би смо тада и по будућег учитеља свакако важне наставне предмете строгом мером испитивати могли, те тиме би важност и озбиљност овога испита само поскочила.

Проф. збор овај мора свагда имати пред очима положај нашега завода према осталим заводима исте врсте, те с тога не сме губити из вида, да би наши ученици у већој мери били оптерећени на овоме испиту, но што је то случај у државним препарандијама, кад би из свих преосталих предмета полагали

усмени испит. Наши ученици осим оних предмета из којих се и у државним учитељским школама усмени испит полаже, имају још из два, свакако озбиљна предмета да полажу усмени испит; из црквено-словенског језика и мађарског језика.

С тога да би се у том погледу успоставила једнакост, — изостављена су са усменог испита два предмета, који међутим ни до сада не беху предметима усменог испита, већ писменог, природопис и хемија и физика. — У погледу светске повеснице пак проф. због овај мисли, да нам свакако прихватити ваља одређење државног испитног правилника, и — као што је то међу тим и у нашем испитном правилнику одређено било и до сада — светску историју спојити ваља са отачанственом, односно светску повест само у вези са угарском испитивати онолико, у колико су светски догађаји утицали на оне у Угарској. Тако се поступа и у другим заводима учитељских школа, тако се ради и у гимназијама на испиту зрелости, па с тога мислимо да се и ми морамо користити овом одредбом, и ученицима својима ону олакшицу подастрти, коју у том погледу уживају ученици и у другим учитељским школама.

Овим начином број предмета на усменом испиту, као што је то назначено у нацрту правилника — смањен би био на 11, од којих по нашем мишљењу не би се могао више ни један изоставити, с једне стране обзиром на природу и важност самих наставних предмета, с друге стране пак обзиром и на сам учитељски позив. Тај број наставних предмета није тако велик, а да се из истих не би могли учитељски кандидати темељно и строго испитивати у смислу одредбе §. 14. израђенога нацрта правилника, те тим начином мислимо, да би само важност и озбиљност самих испита поскочила.

Како и шта би ваљало испитивати на усменом испиту из појединих предмета, — држимо, да нам и у том погледу ваља прихватити одредбу државног испитног правилника, исту строго и у пракси одржавати; избегавати ситније, а поглавито пажњу обратити на основне појмове из појединих наука и дисциплина, са особитим обзиром на учитељски позив.

Наш завод васпитава будуће учитеље, те као такови стручан је завод, те стога и ми на испиту за учитељско оспособљење ваздa морамо пред очима имати смер и дух самога завода али с друге стране не може се спорити да ова учитељска школа даје и опште образовање те у толико и на испиту за учитељско оспособљење на сваки начин морају имати места и основи општег образовања.

Проф. због овај држи, да је одредба новога правилника у том погледу сасвим тачна, те с тога јој не треба ни што дододати, ни одузети.

Осим битне разлике између новог државног испитнога правилника и нашег под ·. прикљученога нацрта, која се односи на усмени испит, односно делом и на писмени, још је једна битна разлика између нашега нацрта и онога државнога, а иста се односи на одређење општег успеха.

У новом државном испитном правилнику таковог одређења нема, но у старом било га је, као да су тешкоће, са којима је скопчан био посао око установљења кључа односно одређења општег успеха, нагнале биле позване факторе, да су из новог испитног правилника изоставили оцену општег успеха. Но професорски збор овај у случају, да би усвојен и одобрен био израђени нацрт овај правилника, слободан је препоручити ради усвојења и установљени кључ, за одређење општег успеха, који је истина, сад у неку руку много строжији, но онај стари, по коме се до сада одређивала оцена општега успеха. У томе погледу надамо се да смо баш удовољили интенцијама високопречасног Господина.

У осталим тачкама пак наш нацрт у свему је — тако рећи — тачан превод онога државнога испитнога правилника, јер при изради овога нацрта бејасмо тога мишљења да се све оно, што одговара и нашим приликама и потребама, узме, односно преведе из државнога.

На крају дадосмо овоме своме нацрту још и три додатка.

Када је издао вславни Школски савет садањи испитни правилник, издао је истодобно и правилник о полагању испита за оспособљење учитељица ж. р. рада, као засебну наредбу, а правилник о полагању разредних испита приватних ученика беше уврштен у испитни правилник за учитељско оспособљење. — Ми нађосмо, да је много прегледније, да се и овај правилник о приватним испитима а и правилник о полагању за ж. ручни рад, као засебни додатци придодају оном главном испитном правилнику, као што то и учинисмо у овом нацрту.

У држ. учитељским школама даје се засебно оспособљење за отправљање појачких (канторских) дужности. У нашем заводу наравно, да ово овако не може да буде, већ и по самој природи завода и карактеру школа, за које оспособљавамо будуће учитеље; но последњих година ушло је у обичај, да се издају неке врсте оспособнице за хоровође, у нашој учитељској школи, које су истављали г. управитељ и учитељ хармонијског појања и музике. — Том околношћу користисмо се, када решисмо једногласно, да од сада и ова оспособљења ваља да буду званичнијега облика, и с тога израдисмо у нацрту овом и правилник ради оспособљења за хоровођу и придадосмо га као 3. додатак оном главном испитном правилнику о учитељском оспособљењу.

79. Решење Ш. С. бр. 81.1902. којим се прописује други правилник.

Приказани „Правилник о полагању испита за учитељско и учитељичко оспособљење за српске народне основне школе у српској учитељској школи сомборској“ заједно са „Додатком“ А). Правилник о полагању испита приватних ученика у српској учитељској школи сомборској, „Б).“ Правилник о оспособљењу учитељица женског ручног рада у српским народним основним школама“, „В)“ Правилник о полагању испита за оспособљење хоровође“ са разлога што су исти правилници како у формалном тако и у материјалном погледу савршенији од досадашњих правил-

ника, што су исти сачињени у оквиру школске уредбе и у свему сообразни са државним прописима и што су подобни, да испитима у будуће зајамче већег спољњег угледа и више унутарње вредности — одобрити, за српску учитељску школу сомборску обвезним прописати и у два изворна примерка оставити с тим да се овдашњом наредбом од 25. априла 1895. бр. Ш. С. 7293. ех, 1895. установљена правила овим ван крепости стављају, и да се овом одлуком сад установљени горњи правилници имају већ са овом 1901/2. школ. годином у живот увести; у исти мах одредити да се ново установљена правила са додатком у званичном делу „Српског Сиона“ отштампају.

80. Министарски отпис бр. 16634.1903. о томе, уколико се сматрала обавезном министарска наставна основа.

Пошто сам за државне учитељске и учитељичке школе издао нову наставну основу, имам част исту заједно са пропратним списом, упућеним на кр. шк. надзорнике и прикљученим овде у препису Преузвишености Вашој том пуном поштовања замолбом доставити, да изволите оно, што је у истоме за оне окарактерисане наставне основе речено, у цењено призрење узети и уколико би се исто са мудром увиђавности Вашом слагало, нову наставну основу или у целости при нити за подручне Вам сличне заводе или је при најближој ревизији наставне основе, до сада крепосне у истим заводима, за основу употребити.

Не сумњам у томе, — пошто развијање образовања учитеља према модерним захтевима неодложно захтева ревизију старе наставне основе и пошто је могућа сагласност наставног сустава ван сумње заједнички интерес учитељских школа разнога карактера — да ће Преузвишеност Ваша са таком истом готовости и поверењем благоизволети замолбу моју примити, са каковим сам ја топлим интересовањем и сталном наклоности према раду вероисповедних учитељских школа државну наставну основу на усрдну употребу понудити срећу имао.

Напослетку имам част Преузвишеност Вашу пуним поштовањем умолити да благоизволите о цењеној одлуци мене известити и уколико не бисте били вољни на државну наставну основу рефлектовати, наставну основу, која је за подручне Вам учитељске или учитељичке школе обавезна, овамо приказати.

81. Решење Ш. С. бр. 94.1903. на исти отпис.

При садашњим наставним основама за српску учитељску и учитељичку школу сомборску, установљеним у седници школског савета од 23. јула (4. августа) 1899. год. бр. Ш. С. зап. 184., остати, и исте у доставерном препису вис. кр. уг. министарству богочасти и јавне наставе поднети.

82. Нов отпис (бр. 87.693|902.) о томе да би се „најмање два предмета“ на мађарском језику предавала — у ств. предавање историје итд

Дошло ми је до знања да је у сомборској православној српској конфесионалној учитељској школи, премда не оскудева

у трудољубивости професора, наставни успех у мађарском језику тако мален, да исти ни на који начин не може задовољити захтеве који се с правом могу ставити.

Узрок се овоме у првом реду у томе може пронаћи, што приправници осим часова мађарске граматике у заводу мађарску реч уопће не чују. Врло би целисходно расположење било, које би интересе приправника у првом реду служило, ако би Ваша Преузвишеност благоизволела наредити да се бар два наставна предмета такође на мађарском језику предају, да се кроз то приправницима за стицање извесне извежбаности у мађарском језику прилика пружи.

Позивам пажњу Ваше Преузвишености и на то стање, које се не може трпети, да се повесница у упитним заводу наставља из књиге за основне школе написане, и напослетку да се на изображење приправника у практичном предавању не обраћа довољна пажња.

Пуним поштовањем умољавам Преузвишеност Вашу, да у погледу санирања горе изређаних зала журно расположење учинити и о резултату високоцењеног поступка Вашег мене по могућству што пре известити благоизволите.

83. Решење Ш. С. бр. 95|1903. на исти захтев.

Вис. кр. уг. министарству богочасти и јавне наставе с поштовањем изјавити, да се високом захтеву у погледу предавања још двају предмета на мађарском језику у српским учитељским школама сомборским као и у погледу измене практичне наставе у истим школама не може удовољи, јер се садашња наставна основа речене школе од 23. јула 1899. год. бр. Ш. С. 184|зап. ех 1899. која се темељи на автономној школској уредби од 1872. не може променути, а у погледу наставе у угарској отачаственој повесници остати за сада при садашњој књизи и позвати управу српских учитељских школа сомборских, да у овом погледу поднесе мишљење и предлог тамошњег професорског збора, о ордлуци овој вис. кр. уг. министарство богочасти и јавне наставе као и управу српских учитељских школа сомборских у односном делу известити.

84. Одговор мин. бр. 40424|903. у ствари предавања историје итд.

Из високоцењене представке од 17. априла о. г. бр. 59. са жаљењем сам сазнао да Ваша Преузвишеност није склона испунити примедбе, стављене у добро схваћеном интересу приправника сомборске православне српске конфесионалне учитељске школе, у моме расположењу од 4. фебр. о. г. бр. 87.693.

Пошто пак онај степен знања, који уџбеник за основну школу пружити може, никако не може одговорити захтевима, који се према учитељској школи с правом могу ставити, услед тога имам част Вашу Преузвишеност с поштовањем известити, да сам истовремено упутио кр. шк. надзорника Бач Бодрошке жупаније, да без икаквог обзира на употребљени уџбеник, на испитима за учитељско оспособљење какову меру и опширност

знања захтева од кандидата, какову прописује наставна основа за учитељску школу. Имам част Вашу Преузвишеност уједно умолити да у погледу примедаба које се односе на практично изображеже учитељских кандидата, које тако исто у расположењу моме бр. 87093|1902. стављене расположење чинити и о успеху мене известити благоизволите.

*85. Решење Ш. С. бр. 217|903. на исти отпис.**

Вис. министарски допис на знање узети, док се не види, како ће се начела, изражена у гореспоменутој вис. министарској наредби in praxi извршивати.

86. Приговори против другог правилника, саопштени дописом кр. шк. надзорништва бр. 2436|1903.

У смислу наредбе преузвишеног господина кр. уг. министра богочасти и јавне наставе од 14. маја о. г. бр. 19418. искрсавају против правилника за испит учитељског оспособљења, уведеног у живот концем прошле школске године, следеће примедбе:

Ad 6. §. Текст и овде, све до краја не спомиње кр. шк. надзорника. Има се дакле уврстити у ову тачку, или ма и као засебна тачка ово: „Испити оспособљења одржавају се увек у присуству и уз учествовање кр. шк. надзорника или другог повереника министра богочасти и јавне наставе". (Тако жели то 6. §. 18. зак. чл. од 1879. год.).

Ad 8. и 14. §. Правилник самовољно поступа са предметима испита оспособљења. Премда 10238. зак. чл. од 1868. год. захтева да испит оспособљења има све наставне предмете учитељске школе обухватити; по правилнику читава група предмета не полаже се ни на усменом ни на писменом испиту и из њих се годишње оцене преносе у дипломе.

Овај се поступак не може дозволити, јер се противи захтевима законским.

Има се дакле у текст дотичних тачака уврстити: међу предмете писменог испита цртање и краснопис; међу предмете усменог и практичног испита природопис, хемија, физика, господарство (код женских куђарство), певање-музика, гимнастика (код мушких), ручни рад (код женских). У 20. §-у се текст учитељске дипломе према овоме има исправити.

Ad 13. §. Има се уврстити у ову тачку да „чији је писмени рад из мађарског језика недовољан, на усмени се испит не може припустити.

Ad 14. §. У текст се изрично има уврстити да се усмени испит из мађарског језика и књижевности на мађарском језику одржава и да су кандидати дужни на жељу кр. шк. надзорника и на питање по њему задато и из основно-школског градива по једно другог наставног предмета на мађарском језику одговарати.

---

* Шк. савет је наслутио, да нејасни текст отписа цаља на наставну основу, прописану за д р ж а в н е учитељске школе — што је после и сасвим јасно захтевано. Ђ. П.

Ad 16. §. Практична предавања имају се распростријети и на народно-школско настављање мађарског језика да се може пресудити, јесу ли кандидати способни одговорити захтевима стављеним у 2. § у 18. зак. чл. од 1879. год.

Ad 18. §. У ову тачку који говори о установљењу испитног успеха безусловно се има уврстити у погледу мађарског језика захтев, установљен у 2. §-у 18. зак. чл. од 1879. год. и кр. шк. надзорника право репробовања и расположења која су тиме у вези, као што то 1. тачка 6. §-а истог закона одређује. С тиме заједно иде да се захтеви писмене радње из мађарског језика, место сасвим погрешног и законом не задовољавајућег текстирања, садржаног у тачци в) 8. §-а, овакве установе: „Самостална радња из мађарског језика у ту сврху, да се и из ње може пресудити, да ли кандидат има мађарски језик у толикој мери у власти да га у основним школама настављати може".

Ad 22. §. Чинећи расположење о испитним таксама, изоставио таксу приватног испита оспособљења (боље да је нехотице). Овај се недостатак има допунити, јер без тога нема умесног смисла.

На основу упутства, садржаног у тој високој наредби, са дубоким поштовањем умољавам Преузвишеност Вашу, да би благоизволели учинити журно расположење у погледу измене упитног испитног правилника према ономе што је горе изређено, односно у том погледу да се тако модификирани правилник професорским зборовима сомборске православне српске учитељске и учитељичке школе још у току овога месеца саопћи, да на овогодишњим испитима оспособљења не би тешкоће искрсле.

Пошто сам у смислу горе хваљене министарске наредбе дужан један изворни примерак модификираног правилника Његовој преузвишености господину министру што пре поднети: дубоким поштовањем усуђујем се Вашу Ексцеленцију уједно умолити један примерак правилника ставити ми га на расположење.

87. Приговори против бланкете учитељске дипломе, мин. бр. 30897/1903.

У тексту учитељских диплома, употребљеним по сомборској православној српској вероисповедној учитељској школи налази се међу подацима националне дотичног кандидата погрешно и следећа ставка: „Србин православне вере".

Пошто реч „Србин", употребљена у цитираном облику и начину не означава конфесионалност, што пак у овом случају треба да јој искључива сврха, него у овом облику изражава смисао, који изрично народност означава, што пак на учитељској дипломи ни сврхе ни места не може имати; услед тога с поштовањем умољавам Вашу Преузвишеност да благоизволите журно расположење учинити, да се за дипломе нови узорци спреме на којима нека се за означавање вере коректно израз српско-православне вероисповести" употреби.

Уједно с поштовањем умољавам Вашу Преузвишеност да благоизволите и у том погледу учинити расположење, да у низу наставних предмета мађарски језик и литература међу језицима на првом месту стоји.

Пошто је на послетку у српском тексту дипломе име вароши Сомбора употребљено на начин који се коси са изричним наређењем 5. §-а IV. зак. чл. од 1898. год. услед тога благоизволите и у погледу исправка тога расположења учинити.

Резултат цењеног расположења Вашег уз прилоп нове бланкете за диплому благоизволите ми што пре саопћити, да не би при овогодишњим испитима за учитељско оспособљење тешкоће могле наступити, јер сам истовремено упутио кр. шк. надзорника да се уздржава од снабдевања диплома, против чијег је текста приговор стављен, својим потписом.

88. Решење III. С. бр. 215|903. на та два отписа.

Вис. кр. уг. министарство богочасти и јавне наставе у понизности умолити, да се обзиром на то, што је претхваљена вис. наредба овом школском савету доцкан стигла, те се није могло према истој вис. наредби поступити, упути кр. школског надзорника бач-бодрошке жупаније, да сведоџбе о учитељском и учитељичком оспособљењу, издане од управе српских учитељских школа сомборских, потпише као и до сада, а уједно истом вис. министарству изјавити, да овај школски савет није властан према вис. захтеву изменити текст истих учитељских сведочаба, пошто је исти текст удешен према превишње потврђеној уредби за српске народне школе од 1872. године, а нарочито према §§ има 58. и 97. исте прев. потврђе уредбе и високо исто умолити, да од свога захтева одустати изволи, док срп. прав. нар. црквен. сабор. којем овај школски савет у овом предмету подноси представку, не изведе ову ствар начисто.

89. Извод из међувременог новог отписа мин. бр. 39670|903. који је са свима отписима издаван прво једном члану Школског савета, затим новом заменику гл. шк. референта, проф. збору и напослетку новом гл. шк. референту.

Нећу да отклоним разлоге справичности и услед тога, обзиром на то што је по свој прилици само краткоћа времена спречила Вашу Преузвишеност те нисте учинили умољена расположења, нисам чинио препреке да се овогодишњи испити оспособљења још на основу досадашњег правилника одрже; али да у овој ствари сад већ журно расположење учинити благоизволите, на то тим више морам молити Вашу Преузвишеност јер сам са овим истовремено кр. шк. надзорника Бач-Бодрошке жупаније упутио да на испитима оспособљења на сомборској православној српској вероисповедној учитељској школи у будуће без сачекања новијег упутства само у случају учествује, ако се исти буду одржали на основу испитног правилника, који сам ја одобрио.

90. Расположење министарско од 19. нов. 1903. бр. 88010., учињено услед представке III. С. бр. 215|903.

Пошто се учитељске дипломе, које треба да изда сомборска православна српска учитељска школа, по добивеном објашњењу

од стране надлежне црквене врховне власти, само за то нису иставиле већ концем 1902/3. године по облику и са текстирањем затраженим овдашњом наредбом од 30. маја о. г. бр. 30897., јер одлучивање у овом питању спада у делокруг српског народно-црквеног сабора, коме је о овоме православни српски школски савет већ и извештај поднео, пошто би надаље задржавање дипломе заинтересоване учитељске кандидате из разлога, који од њих не зависе, врло се осетно такло: услед свега тога из справедљивости дозвољавам, да шк. надзорништво дипломе, постављене по управи истога завода на основу испита за учитељско оспособљење, одржаних концем шк. год. 1902/3., по прописима XVIII. зак. чл. од 1879. год. за сада још потпише.

91. Мишљење заједничког проф. збора у ствари тражених измена.

Високо кр. уг. министарство бог. и. ј. наст. својом наредбом од 14. маја 1903. број 19418 упутило је кр. држ. школ. надзорника б. бодр. жупаније, да се у предмету измене „Правилника о полагању испита за учитељско и учитељичко оспособљење за српске нар. осн. школе у срп. учитељској школи сомборској“ обрати на високо председништво Шк. Савета и да га умоли да се неке тачке у истом правилнику, које се косе с једне стране са наставом, с друге стране са јасним одредбама земаљског закона о народној настави (tanulmányi tekintetben és a népoktatási törvény szempontjából több tekintetben kifogás alá eső) измену, шта је краљ. држ. школ. надзорник б. бодр. жупаније и учинио у свом допису од 16. маја 1903. број 2436. и у истом навео све оне тачке које би се имале изменути у испитном правилнику за учитељско оспособљење. Захтев у предмету измене неких одредаба у испитном правилнику односио се већ и на шк. год. 1902.—3., али и само министарство увидевши да је у тако кратком времену од месец дана немогуће узети у мериторан претрес захтеве земаљ. власти и истима удовољити, већ својим дописом од 16. јуна бр. 39670. известило је Његову Светост патријарха српског, да није вољно чинити препреке да се испити за учит. оспособљење одрже крајем школ. год. 1902.—3. још по правилнику досадањем, који је издао Школски Савет год. 1902. под бр. $\frac{1}{8}\frac{0}{5}$. Уједно у истом допису позива всл. Школски Савет, да у предмету затражене измене у испитном правилнику тим пре поступи, јер је и краљ. држ. шк. надзорник б.-бодр. жупан. у исто доба добио упутство, да у будуће на испиту за учит. оспособљење у срп. учитељској и учитељичкој школи сомборској само у том случају учествује, ако се ти испити *буду одржавали на основу правилника, који одобри вис. министарство богочасти и јавне наставе* (ha a tanké pesitő vizsgálatok általam jóváhagyott vizsgálati szabályzat alapján fognak megejtetni). Да се дакле испитни правилник за учитељ. оспособљење у срп. учит. школама сомборским снабде клаузолом одобрења, позван је всл. Школ. Савет да према примедбама, наведенима у допису краљ. држ. шк. надзорника б.-бодр. жупан. измењени и прерађени испитни правилник у оверовљеном преводу поднесе високом министарству богоч. и ј. наставе.

Усљед налога всл. Школ. Савета од 16. (29.) јануара 1904. бр. Ш. С. $\frac{44}{97}$ ех 1904. проф. зборови срп. учит. школа узевши у наредној седници својој у свестрани претрес захтев високог министарства у предмету измене испитног правилника, слободан је своје мишљење и предлог поднети у овоме као што долази:

Пре свега нека буде допуштено, да проф. збор овај, констатује факт, да је у погледу учитељских школа сомборских одношај краљ. држ. шк. надзорника према заводу, а по наособ према учитељском оспособљењу питање нерешено и отворено, те да је то узрок да краљ. држ. школ. надзорник из године у годину не само у погледу знања мађарског језика већ и другим стварима све веће и веће захтеве ставља, и ингеренције чини. Проф. збор овај је сваке године наглашавао пред изасланицима всл. Школ. Савета пешност решавања тога питања, па је упозоравао позване факторе, да је ово питање у погледу других немађарских учитељских школа, као румунских и саских у Угарској, решено наглашавао је да већ данас држ. шк. надзорник много више утиче на оспособљење учит. кандидата, него у другим н. пр. румунским и саским учит. школама. Молби проф. зборова није се нигда учинило задоста, па је и данас питање ово нерешено, те се не зна шта су границе утецања краљ. шк. надзорника на оспособљење учитељских кандидата.

Већ годинама се опажа да држ. школ. надзорник све више и више утиче на сам ток испита за учитељ. оспособљење. Првих година када су у 80-тим годинама ступиле у живот одредбе закона о учењу мађ. језика у немађарским школама, држ. шк. надзорник присуствовао и учествовао је само на једном делу испита за оспособљење, и то на испиту из мађ. језика, доцније и на практ. шк. раду у погледу предавања мађ. језика у осн. школама, у најновије доба пак држ. школ. надзорник присутан је осим веронаучних предмета на свима предметима, из којих се полаже испит за оспособљење. Још пре десетак година оцењивао је само знање мађ. језика, сада пак већ узима у обзир да ли ученици знају и остале предмете, на основу најновијега пак овога захтева тражи се да држ. школ. надзорник има право учествовати на целом испиту за учитељ. оспособљење.

У румунским учитељским школама тему за писмени испит из мађ. језика одређује дотични епископ дијецезан, у нашим учит. школама пак одређује држ. шк. надзорник, односно бира је из предложених трију тема. Ово смо право изгубили усљед нерешености питања о одношају држ. шк. надзорника према нашем заводу, држ. школ. надзорник присвојио је то право, и тешко да ће га се хтети одрећи, кад је већ пре неколико година сам неограничено хтео да одреди темат за писмени испит из мађар. језика.

Проф. збор овај дакле радује се што је дошла прилика, да ће се сада то питање статутарно морати решити, и онда ће се бар знати у каквом одношају стојимо према држ. школ. надзорнику.

Прелазећи дакле на сам меритум ових захтева, пре свега

овај проф. збор мора да се заустави на оном захтеву министарства да се испитни правилник има поднети министарству *на одобрење*. Законска подлога опстанка наше учитељске школе јесте наша школска уредба од год. 1872. На основу земаљских закона о народној настави од год. 1868. министарство има право да врши надзор над нашом учитељском школом преко свога органа; статути о унутрашњем уређењу школе као и доношење испитних правилника јесте искључиво право онога ко издржава школу, дакле у овом случају право наше врховне власти, Школ. Савета, које је право већ заједчено појмом школ. самоуправе и јасним одредбама наше шк. уредбе. Државна власт и према другим немађарским учитељским школама није никада тражила себи право да она прописује испитне правилнике, или да их снабдева клаузулом одобрења, јер н. пр. испитни правилник арадске румунске учитељске школе прописала је дотична епарх. власт, и исти правилник није провиђен клаузулом одобрења. А тако је то и код осталих немађарских препарандија н. пр. и саске препарандије у В. Сибињу. Проф. збор дакле не види никакве правне подлоге такву захтеву, и мисли да је свакако омашка, и да се управо тиме хтело рећи да министарство жели да му се прерађени испитни правилник поднесе *на увид*.

Захтеве које ставља министарство богочасти и ј. наставе у предмету измене испитног правилника и који су изложени у 7 тачака у допису крал. држ. шк. надзорника б.-бодр. жупаније од 16. маја 1903. бр. 2436., по природи њиховој поделићемо у три групе: а) У прву групу долази захтев, да се у испитном правилнику изречно наведе да се испити за учитељско оспособљење увек држе у присуству и уз саучешће крал. држ. шк. надзорника или повереника министарског. Захтев овај базира се на 6. § 18. зак. чл. од 1879. о учењу мађарског језика у немађарским осн. школама.

а) У другу категорију захтева уврстићемо оне захтеве, који се односе уопште на испит. правилник: из којих предмета да се полаже испит за оспособљење и где се говори о испитним таксама.

б) У трећу групу захтева спадају они, који се односе посебице на мађарски језик.

Од ових захтева по природи својој најважнији су они изложени у 1. и 3. тачци захтева.

Први захтев министарски о присуству и саучешћу крал. држ. шк. надзорника у испиту за учитељ. оспособљење оснива се на 6-§ у 18. зак. чл. од год. 1879. Овај захтев садржи у себи двоје: а) да држ. шк. надзорник буде присутан на испиту за учитељ. оспособљење и б) да се ови испити одржавају уз његово саучешће. Испити за учит. оспособљење су јавни, на којима присутан може бити свако, ко се за напредак наших школа интересује, према томе, с једне, а с друге стране већ и на основу држ. надзора има право држ. школ. надзорник да буде присутан на овим испитима, шта више може о испитима и референсати својој вишој држ. власти. Ово се право дакле не може оспорити држ.

школ. надзорнику, као што се de facto последњих година није ни оспоравало, кад је држ. шк. надзорник присуствовао на испитима из свих наст. предмета осим веронаучних.

Сасвим је друге природе она друга страна овога захтева, што се односи на *учествовање* држ. шк. надзорника у целом испиту за учитељско оспособљење. У 6. § горе наведеног закона о настави мађарског језика у немађарским школама, додуше, изречно стоји, да се не само испити за учит. оспособљење, већ и годишњи закључни испити држе у присуству и уз саучешће држ. шк. надзорника, али смисао и фактична тенденција ове законске одредбе види се јасно из онога завршетка 1. тачке наведенога 6. §, где се од речи до речи вели: „учит. дипломе почевши од 30. јуна 1882. год. потписује и држ. шк. надзорник и могу се само у том случају издати, ако кандидат влада мађарским језиком у толикој мери, колико то захтева именовани закон о настави мађарског језика". („A képesitő oklevelek 1882. jun. 30-tól fogva, a tanfelügyelő által is aláirva, csak azon esetben adhatók ki, ha a vizsgálattevő a magyar nyelvet a jelen törvény értelmében kellően birja.") Према овој одредби законској јасно је да се учествовање кр. држ. шк. надзорника односи једино на испит из мађарског језика, као што се до сада фактично тако и поступало у нашем заводу; а тако се поступа и у другим немађарским учит. школама, као н. пр. у румунској у Араду, и саској у В. Сибињу.

На основу овога, овај захтев министарски у садањем облику не може се прихватити; јер прихваћање овога захтева значило би, да би држ. шк. надзорник од сада, на основу овога свога новога права захтевао да учит. кандидати из свих наст. предмета одговарају мађарски на његова питања, што би по карактер и опстанак овога завода могло бити од судбоносних последица.

У испитни правилник треба да уђе и овај захтев министарски, али само тим ограничењем, да се право учествовања држ. шк. надзорника у испиту односи искључиво на мађ. језик. Ово питање није код нас до сада статуторно одређено, али Румуни па и Саси решише га и код њихових учитељ. школа тако се поступа.

б) Високо министарство б. и ј. наставе захтева да се испит за учитељ. оспособљење има полагати из свих предмета што се уче у учит. школи. У нашој учитељ. школи до овога испитн. правилника. што га је издао всл. Школ. Савет 1902. г., испит за учит. оспособљење полагали су учит. кандидати из свију наставних предмета учит. школе. Искуством дугога низа година дошао је како всл. Школ. Савет, тако исто и проф. збор до тога уверења, да су наши ученици на овоме испиту и сувише оптерећени гомилом разноврсних предмета, између осталога полажу испит из таквих предмета, у којима се не оцењује толико знање, колико стечена вештина и окретност у раду. Па и сами држ. шк. кругови увидели су апсурдност таква стања, када је и само министарство подвргло ревизији дотадањи испитни правилник г. 1901.

У држ. закону о пучкој настави од 1868. г. истина стоји оно одређење да се испит за учит. оспособљење полаже из свих

наст. предмета учит. школе, али колико има у истом закону одредаба, које су застариле и немогуће их је извршити, као што се de facto и не извршују. Сам испит неће добити ништа више, што би се испит полагао осим оних предмета, наведених у нашем испит. правилнику, још и из ових предмета: 1.) из цртања, 2.) краснописа, 3.) привреде и вежб. у привр. радњама, 4.) гимнастика, 6.) код женских из музике и 7.) из ж. ручног рада и кућарства.

Нека нам буде овде допуштено навести од речи до речи онај део наше представке у погледу измена старога испитн. правилника, који смо 1902. год. поднели всл. Шк. Савету и на основу које је прописан овај нови наш испитни правилник.

Ови разлози, које наведосмо, јесу посве оправдани, и не могу се ничим оборити. Правна подлога оваку предлогу са стране проф. збора, да се са испита за учит. оспособљење неки и неки предмети изостави, била је наша шк. уредба од 1872. У њој нема ни једног § а, у ком би наведено било да се испит за учит. оспособљење има полагати из свију наставних предмета учит. школе.

Овим поступком мислило се и ишло за тим, да се ниво испита за учит. оспособљење подигне с једне, и с друге стране да се испитно наст. градиво — баш обзиром на превелике захтеве у погледу мађ. језика, — смањи и сам испит ученицима олакша.

Али ни у румунској, па ни у саској учит. школи у Вел. Сибињу не полаже се испит из свију предмета учит. школе, по гласу њихових испитн. правилника. Па кад то може да буде код Саса и Румуна, зашто не би могло бити и код нас?! Јер ваљда тек и за њих важе тако као и за нас законске одредбе зак. чл. 38. од 1868. год.

Проф. збор дакле тога је мишљења, да не би било правично прихватити овај захтев. Али ако би Школ. Савет ипак другога мишљења био, и вољан био да удовољи захтеву министарства, то молимо, *нека се удовољи само ономе делу овога захтева, који се односи на науке: природопис и хемију, физику и општу историју*, одн. вештина пак молимо да се остане при одредбама садањег правилника; јер тиме што би се испит и из тих предмета полагао, сама ствар не би ништа добила, само би испит трајао неколико дана дуже.

Захтев о испитним таксама јесте уметак; и ваља га прихватити. Из слога нашег испитн. правилника морао је случајно погрешком преписивача испасти.

в) Захтеви што се односе на мађарски језик, делом су *претерани*, а делом *просто неоствариви*, а да остане и на даље српски карактер овоме заводу. Већ из онога првога захтева, о учествовању држ. шк. надзорника на испиту оспособљења, јасно се види права сврха и тенденција свих захтева у предмету измене неких тачака у нашем испитн. правилнику. Просто се иде за тим, *да се докаже да је немогуће удовољити захтеву законском у погледу знања мађ. језика, ако се мађарски језик само као наст. предмет учи.*

Ови захтеви што се тиче мађарског језика односе се на писмени и усмени и практични испит учитељ. оспособљења.

Високо министарство захтева *да се измене слог у погледу писмене радње из мађ. језика*. Ми не видимо никакве разлике у овом погледу између слога нашега испитн. правилника и овога захтева министарства.

Даље се захтева, *да се кандидат ако из мађарске писмене радње добије недовољну оцену, не пропусти к полагању усменог испита*. Овај захтев није ни чим оправдан пошто мађ. језик у нашој учитељ. школи не може заузети оно место, које има у држ. учитељ. школама или у учит. школама са мађар. наставним језиком. У нашој учитељ. школи српски је језик оно, што у државним мађарски, и према томе а и пошто се наши учитељски кандидати оспособљавају за српске народне учитеље, писмена радња из српског језика не сме им бити недовољна. С друге стране такве захтеве не ставља држ. власт ни према другим немађарским учитељ. школама, дакле неправедно је то чинити једино према нама.

Што се тиче усменога испита, и до сада је држ. школ. надзорник *имао право да ставља питање на учитељ. кандидате. Ништа не можемо имати против тога, да се то право држ. шк. надзорника уврсти и у испитни правилник*. Али свакако држимо, да је апсолутно неостварив и немогућ онај захтев државни, да се држ. школ. надзорнику загарантује право да може на учитељ. кандидате стављати питања не само из опсега наставн. градива, прописаног наст. планом ове учитељ. школе за мађ. језик, него и из наставног градива појединих наставних предмета, који се уче у осн. школи. Овај додатак што се тиче осн. школе може бити врло опасан по наше учитељ. приправнике, ако се прими; јер *апсолутна је немогућност да неко нпр. из физике, или природописа одговори на стављено питање мађарски, кад никада тај предмет на мађарском језику учио није*, те не зна научне називе или друге речи које долазе у односној дисциплини. Може неко ма како савршено знати неки језик, ипак ће бити некога круга знања где не ће знати правилно изразити мисли своје. Код учења страних језика могуће је ученике само у неком одређеном кругу оспособити у правилном говору; за то свугде видимо да је у свима наставним плановима по могућству јасно одређен тај круг знања, у коме ваља оспособити ученике. Ако су ученици способни да у одређеном кругу знања знају своје мисли правилно изразити, то нам даје гаранције, да ће исто тако знати правилно говорити и у другим круговима знања, чим присвоје и чим добију неку окретност у општим називима тих кругова знања.

Јасно је дакле, да је веома опасан захтев, што га ставља држ. власт у погледу знања мађ. језика и *да тежи свуда, да се мање више сви предмети предају на мађарском језику у нашој учитељској школи*. Захтев дакле овај у погледу полагања усменог испита из мађарског језика, *да држ. школ. надзорник и из наст. градива наставних предмета осн. школе може и сме стављати питања на учитељ. кандидате. не може се прихватити, а да сама ова учитељска школа не изгуби свој српски карактер*.

Већ и данас је фактично оспособљење учитељ. кандидата у

нашој учитељ. школи за српске нар. учитеље у рукама држ. школ. надзорника. Он има неограничено право да ускрати потпис ове или оне учитељ. дипломе. У румунским или саским учитељским школама *држ. школ. надзорник има право гласа у погледу мађарског језика.* Кад би се дакле прихватио и овај захтев у погледу усменог испита из мађ. језика са оним додатком односно наставн. градива наставн. предмета осн. школе, јасно је да би се једва нашло тек неколико кандидата, који би могли удовољити захтевима држ. школ. надзорника у погледу знања мађарског језика.

Што се тиче оне жеље држ. власти, да се практични испит има полагати и из мађарског језика, у том погледу је већ удовољено и овим саданьим испитн. правилником, јер у § где се говори о практ. испиту јасно је речено да се тај испит полаже из свију наставн. предмета српске нар. основне школе, дакле и из мађарског језика.

У овом смо у главном изложили суштину захтева министарства у погледу измене испитн. правилника. Захтеви су ти замашни и не могу се од једном преко колена преломити. Кад смо 1902. год. поднели своју представку у ствари донашања новога испитн. правилника, па кад смо хтели да у том испитн. правилнику тангирано и питање одношаја држ. школ. власти према нашој школи баш у погледу испита за учитељ. оспособљење, тада нам је речено: quieta non movere.

Проф. збор овај увек је био тога мишљења, да је требало то питање што пре решити, и да тиме што се одлаже решење истога, сама ствар губи. Ми држимо да је сад дошао час, кад ће се то питање баш поводом ових захтева морати решити.

Као што се види из горе изложенога свима захтевима држ. власти се удовољити не може, али ако их вел. Школски Савет категорички одбије, сам завод ће доћи у веома незгодан положај. На основу онога дописа вис. министарства б. и ј. наставе од 16. јуна 1903. *држ. шк. надзорник б.-бодр. жупаније добио је упутство, да на овогодишњем испиту за учит. оспособљење само у том случају учествује, ако вел. Школски Савет удовољи захтеву држ. власти у погледу измене испитн. правилника.* Конфликат би према томе био готов.

За то проф. збор овај и са тога разлога, а и због краткоће времена када би имале у живот да ступе ове нове одредбе испитн. правилника, н. пр. да се и из природн. наука полаже испит за оспособљење, не би имао времена да ученике приправи за испит већ и с тога разлога, што наставни план наше учитељ. школе није ни у каквом складу са овим захтевима држ. власти у погледу прир. наука: слободан је овај предлог да поднесе вел. Школ. Савету у погледу решења овога питања:

Нека вел. Школ. Савет изрази своју жељу да је вољан са вис. министарством б. и ј. наставе споразумно да реши сва питања у погледу затражене измене „Правилника о полагању испита за учитељско и учитељичко оспособљење за српске нар. осн. школе у српским учитељским школама сомборским“ али да

се то питање не да простим дописима решити; него нека изволи вис. министарство б. и ј. наставе испослати једног повереника свога, који ће са испославим чланом всл. Школ. Савета сва спорна питања претрести, и о томе својој власти извештај поднети. Тако је поступило министарство и у погледу румунске учит. школе у Араду, када је испослао свога повереника Бенедека Јанчо-а, и када су сва та питања на потпуно задовољство и једне и друге странке решена. За ову школ. годину пак нека се умоли високо министарство б. и ј. наставе, нек извести држ. школ. надзорнике б. бодр. жупаније да ће се испити за учитељско оспособљење у сомборским српским учитељским школама одржати још по овом саданьем испитном правилнику од год. 1902. ad Ш. С. $\frac{110}{81}$.

92. Одговор министров од 14. јуна 1904. бр. 48705. на представку поднесену на основу мишљења проф. збора из седнице Ш. С. од 1. (14.) априла 1904.

На цењену представку од 1. (14.) априла о. г. бр. 125., обзиром на наведене разлоге, изнимно дозвољавам да се концем ове шк. године на сомборској правосл. српској учитељској и учитељичкој школи испити за учитељско оспособљење још једном одрже на основу старог испитног поступка; али се по мени означена измена текста дипломе има пре почетка испита овамо приказати.

У сврху установљења новог испитног правилника на жалост нисам у том положају, да бих каквог органа свог изаслати могао, без чега се и иначе може бити због околности, што сам медбе своје, које се на ову ствар односе, у своје време Вашој Преузвишености подробно саопћио.

93. Берзевицијев одговор од 1. јуна и. г. бр. 54645. на през. представку Шк. Савета.

На цењену представку од 11. (24.) јуна о. г. бр. 360. с поштовањем извештавам Вашу Преузвишеност, да од захтева, стављеног у погледу диплома, употребљених на сомборској правосл. српској конфесионалној учитељској школи, на моје највеће жаљење нисам у томе положају да могу одустати.

На молбу Ваше Преузвишености одустао сам концем прошле школске године изнимно од захтева, стављених како у погледу диплома тако и у погледу система учитељских испита; учинио сам изнимку на нову молбу Ваше Преузвишености овом приликом још једном у погледу испита; према свему томе што сам током године поновно препоручио пажњи Ваше Преузвишености непријатан положај, који би услед закашњења могао наступити; али у погледу текста диплома нисам у стању на ново попуштати.

Умољавам на послетку Вашу Преузвишеност, да благоизволите журно расположење учинити да се, обзиром на ту околност, што су се испити за учитељско оспособљење на сомборским правосл. српским конфесионалним учитељским школама без

присуства кр. шк. надзорника већ 20-ог о. м. отпочели: сви они кандидати који су од 20. до укључиво 23. о. м. полагали испит, из предмета, изузев науку о вери и моралу, црквено појање и правило и старо-словенски језик, упуте на поновно одржање испита у присуству кр. шк. надзорника, јер исти иначе — према моме упутству — неће дипломе дотичних са својим потписом снабдети.

94. Извештај управе учит. школе о пракси.

На отпис Високосл. Школског Савета бр. 408. през. ех 1904. којим се позива управа учитељских школа у Сомбору, да поднесе тачан извештај о учествовању кр. држав. надзорништва при испитима за учитељско и учитељичко оспособљење у срп. учитељским школама сомборским, част је потписаноме као заменику одсутнога управитеља тражени извештај у следећем поднети:

У смислу зак. чл. 18. од 1879. фунгирао је *први пут* као владин изасланик при испитима из мађар. језика кр. држ. школ. надзорник жуп. бачке г. кр. саветник Ј. Цирфус са својим помоћником тадањим г. Н. Грефом на крају шк. *год. 1881.—1882. 26. јуна.* Те исте године одржан је и први писмени испит из мађар. језика, за који је држав. надзорник сам одредио био и тему. Но овај први писмени испит одржан је накнадно после свих довршених испита, пошто је те године о испитима постојало неко прелазно стање те се у први мах, кад се рок испитима одређивао, није ни знало, хоће ли уопште бити писменог испита из мађар. језика.

Следеће 1882—3. школ. године баш за време испита изјавио је био кр. држ. школ. надзорник г. И. Греф: да ће он сам одредити задаћу за писмени испит из мађ. језика и да ће исту на дан испита он сам ученицима објавити, као што је то и прошле године чинио.

Услед ове изјаве кр. држ. надзорника проф. збор је у седници својој од 3. јуна 1883. бр. 15. не могавши се сложити са мишљењем држ. надзорника, него сматрајући да је овакав поступак неповерење према проф. збору — донео је решење да се поднесе представка Високосл. Школском Савету са молбом да исти у смислу своје одлуке од 13. (25.) августа 1879. бр. 118.59. нареди, да се и за мађ. језик подносе всл. Шк. Савету по три писмене задаће на избор, као што се то чини и за српски језик, или ако би се нашло за целисходније да всл. Ш. Савет на надлежном месту поради, да се такав тројни предлог поднесе кр. држ. надзорништву, које би једну тему одредило и у запечаћеном писму вратило.

Да ли је тада всл. Ш. Савет на ово решење проф. Збора какву своју одлуку донео, о томе у записнику нема трага; али се зна да је већ крајем следеће 1883.—4. шк. год. одржан писмени испит и да је за овај тему одредио сам кр. држ. надзорник.

После овога држани су у току следећих година испити из мађ. језика, усмени и писмени, а теме за писмене радње по исказу умировљеног управитеља г. Н. Ђ. Вукићевића давао је

непосредно пред сам испит дотични професор мађар. језика у споразуму са кр. држ школ. надзорником и управитељем. Тако со то радило све до године 1896.—7.

У том времену долазио је — по исказу умировљеног управитеља г. Н Ђ Вукићевића — држ. надзорник осим мађар. усменога и писменог испита још покаткада и на испите из других предмета, али никада није утецао у ток самих испита, него је само слушао.

Од школ. 1896.—7. године наступа промена. Од те године подносили су а и данас подносе у смислу испитнога правилника професори мађарскога језика сваки по три теме за писмени испит преко управе кр. држ. школ. надзорништву, које је од приспелих задаћа бирало по *једну*, коју је у запечаћеном писму пре испита управи достављало.

Из свега овога изводи се, да је кр. држ. шк. надзорништво од године 1882. увек присуствовало како усменим тако и писменим испитима из мађарскога језика. Осим тога долазило је исто каткада и на испите из других предмета, али само као слушалац без икаква утецаја на ток испита.

Крајем шк. 1901.—2. године присуствовао кр. држ. шк. надзорник осим на испиту из мађ. језика, писменом и усменом, још и на испиту из математике.

Крајем шк. 1902.—3. године о испитима усменим присуствовао је кр. држ надзорник још и на свима осталима испитима осим веронауке те приликом том водио и белешке.

Крајем ове прошле 1903.—4. школске године присуствовао је кр. држ. шк. надзорник г. Др. Радвањи на писменом испиту из мађ. језика, који је одржан 26. маја (8. јуна) а исто тако присуствовао је исти г. надзорник на усменом испиту из мађар. језика и науке о земаљском уставу, који је предмет испитиван одмах по обављеном испиту из мађар. језика. И овом приликом је држ. надзорник водио своје белешке. На осталим предметима при овогодишњим испитима за оспособљење није држ. школ. надзорништво никако учествовало.

Од првога почетка дакле од 1882. на захтевање кр. држ. школ. надзорништва управа учитељске школе достављала је истоме на потпис сведоџбе за учитељско оспособљење. Сведоџбе ове враћало је кр. држ. школ. надзорништво снабдевене својим потписом и печатом, а оне сведоџбе, које краљ. држ. школ. надзорништво није нашло за добро снабдети својим потписом и печатом, враћало је такођер управи, које су се чувале а многе се још и данас чувају у архиви, пошто дотични кандидати нису могли својим знањем из мађ. језика задовољити краљ. државно надзорништво.

95. Ремонстрација Школског савета бр. 351/1904.

Позивно на високи отпис од 1. јула о. г. бр. 54645. имамо част Вашу Преузвишеност дубоким поштовањем умолити да узмете у обзир следеће.

Кад је наш изасланик 6/19. јуна о. г. држао конференцију, ко

јом су писмени испити закључени, пријавили су му да са управитељем учитељских школа два помоћна надзорника воде расправу о одлагању испита. Пошто наш изасланик у погледу тога од нас никаквог упутства није имао — а није ни могао имати, јер је отпис Ваше Преузвишености од 14. јуна о. г. бр. 48705. и к нама тек исти дан стигао — испити су 20 ог и следећих дана настављени. Наш изасланик то следећим разлозима поткрепљује:

1). Ваша Преузвишеност у споменутом високом отпису бр. 48750 изрично одустаје од затражених измена испитног правилника, у погледу текста дипломе је пак с једне стране имао знања о отпису Ваше Преузвишености од 19. нов. п. г. бр. 88000., из кога се је надао да ће Ваша Преузвишеност у истини сачекати надлежну саборску одлуку, с друге је пак стране рачунао на то да ће се у томе правцу благовремено одавде поднети сходна представка. Осим тога и то је држао пред очима, да се у овом питању и накнадно може одлучити, као што је то прошле године било.

2.) Приметио је да је захтев Ваше Преузвишености са одређеним роком, који се односи на подношење текста диплома, постао услед криве информације, јер је прва половина испита писмени део, добрим пре тога већ одржан био, и тако текст диплома пре „почетка" испита није ни било могуће поднети.

3). Знао је да је кр. шк. надзорништво на овим споменутим писменим испитима по дотадашњем обичају, према свему томе што је постојало упутство претходника Ваше Преузвишености од 16. јула 1893. год. бр. 39670., и пре но што је споменуто ново расположење бр. 48705. од ове године стигло, учествовало.

4). Не налазећи за довољно оправдано да би кр. шк. надзорник Бач-Бодрошке жупаније (који иначе није ни био у Сомбору) од даљег дела учитељских испита баш после споменутог отписа Ваше Преузвишености бр. 48705./903. одсуствовао, изасланик се наш за извесно надао, да ће даље расположење Ваше Преузвишености пре 11./24. јуна још стићи а дотле је испите из „осталих" предмета одржао, за које предмете присуство кр. шк. надзорника није услов sine qua non, на којим предметима исти до сада није редовно ни учествовао.

Прилажући још оне новине, на чији је дотични чланак др Радваньи пред нашим изаслаником изјавио, „да је исти само од званичног органа могао потећи, јер су у њему званичне тајне одане", у коме је унапред било предсказано ово ново, необично становиште Ваше Преузвишености, по коме би се кандидати према свему томе, што је школски надзорник неоправдано остао одсутан од продужења испита, имали на репетирање испита позвати против чега имамо част још на то једно позвати цењену пажњу Ваше Преузвишености, да се испити нису по групама одржали, као што то Ваша Преузвишеност по високом отпису бр. 54645. верује, него по предметима, тако да су из мађарског језика сви кандидати у петак 11./24. јуна и односно из практичног дела у суботу 12./25. јуна испитани, без изнимке у присуству и уз учествовање дра Радваньја, што потпуно одговара досадањој пракси.

Преузвишени Господине Министре!

Обзиром на оне разлоге, којима је у отпису бр. 88010. од п. г.

и Ваша Преузвишеност тако исто благоизволела места дати, ми, да бисмо све могуће учинили, одлучили смо данашњим даном под горњим бројем, да ћемо у тексту наших учитељских диплома, које се по облику овде прикљученом издају, код датирања име вароши Сомбора пред заградом у званичном облику изнесата.

Услед чега имамо част Вашу Преузвишеност дубоким поштовањем умолити, да у погледу потписа диплома сходно расположење тим пре учинити и нас о томе уз повратак прилога известити благоизволите, јер се у овој ствари и тако нов законски предлог спрема, који ће упитне сумњиве тачке у блиској будућности регулисати.

Уједно имамо част позвати пажњу Ваше Преузвишености на то, да помоћни кр. шк. надзорници уопће не пријављују код нас, кад звање своје заузимају и да је у овом случају др. Радивој и као засебан испитни комесар Ваше Преузвишености фунгирао без тога, да смо ми о томе ма само и знања имали.

96. Берзевицијев одговор од 17. апр. 1905. бр. 27347.

Позивно на цењену представку од 12. (25.) авг. прошле г. бр. 351. уз повратак прилога имам част Преузвишеност Вашу с поштовањем известити, да против тока испита за учитељско оспособљење, одржаних на сомборској православној српској учитељској школи концем 1903/4. шк. год. са тога гледишта, што је кр. шк. надзорник закашњено дошао за исте, после извештаја, набављених и од кр. шк. надзорника, не чиним примедба и узимам га на знање.

Али од потраживања, поводно стављених против текста диплома, употребљених на споменутој учитељској школи и приказаних по Вашој Преузвишености — обзиром на оно што је садржано у мојим расположењима од 30. маја 1903. бр. 30897. и од 1. јула и. г. бр. 54645. — на жалост ни сада не могу одустати и то тим више, јер оно образлагање наведено по Вашој Преузвишености, да по мени тражена измена текста учитељских диплома спада у делокруг православног српског народно црквеног сабора, — на жалост не могу прихватити; — обзиром на то што затражена измена не чини ни оне педагошко, ни дидактичко нити школско начелно питање.

Услед тога имам част и поновно с поштовањем умолити Вашу Преузвишеност, да благоизволите текст упитних диплома модификарати дати у сваком погледу и потпуно према захтевима стављенима у гореспоменутим расположењима мојим и мене о успеху учињених високо цењених расположења, уз прилог једне овакове бланкете са умесним текстом, по могућству што пре известити.

Овом приликом поново умољавам Вашу Преузвишеност и на то, да ме и о стању одавде поновно пожурене ствари правилника за испит оспособљења, обзиром на блиски рок испита, по могућству што пре известити благоизволите.

Имам част уједно дати на високо цењено знање Ваше Преузвишености, да сам истовремено упутио кр. шк. надзорника Бач-Бодрошке жупаније да дипломе учитеља, који су на упитном испиту оспособљени, само у томе случају потпише, када исте на примљеним по мене и њему одавде у једном примерку приложеној бланкети буду уметнуте.

власт кривим именом назвала своју сопствену веру, — таковим именом, које се не само противи црквеним канонима, него и самим државним законима. Вера наиме, која се на тим дипломама хоће да означи, зове се по канонима православна (апостолска, католичка), а по државним законима грчконесједињена (XXVII. од 1790|1., XX. од 1848.), у новије време грчкоисточна (IX. од 1868., хрватско-славонско-далматински од 14. маја 1887. (од 31. окт. 1888.) а нигде српска или грчко источно-српска. Закон. IX. з. чл. од 1868.) говори о српском народном сабору, о српској митрополији, али о српској вери нигде, него баш напротив говори оно, што одговара овдашњем становишту, да има „исповедника грчкоисточне вере, који нису ни Срби ни Романи“ (9. §.), дакле да смо ми исповедници грчкоисточне вере, те поред тога Срби.

Ускраћење потписа пак на учитељским дипломама не само да у закону нема никакова темеља, него се коси и са становиштем истога вис. кр. уг. министарства, изреченога нпр. 15. марта 1890. год. под бр. 2887., по коме за ускраћење потписа једино у 1). тачци 6. §-а XVIII. зак. чл. од 1879. год. изрично наведени разлог може послужити и да се државна власт у свима другим случајевима има оним *„другим* средствима послужити, која на расположењу стоје.“

98. Спроводно писмо управитеља учитељских школа уз трећи правилник.

Част ми је поднети у два примерка, Правилник о полагању испита оспособљења за учитељску и два примерка за учитељичку школу.

Ове правилнике слободан сам најпонизније препоручити овим опаскама:

У §. 8. стоји да се поставке за писмени испит оспособљења и из мађарског језика подносе председништву високосл. Школског савета, а досада је то обављао кр. државни надзорник Бачке жупаније.

У §. 13. стоји, ко падне о писмену испиту из српског језика, не допушта се усменом испиту, а нема то и за мађарски језик, а то је досада захтевала државна власт.

У §. 24. код текста сведочанства стоји мађарски језик на своме старом месту, а државна власт иште да дође пред српски језик; исто тако стоји Сомбор, а држ. власт захтева Зомбор.

У §. 48. хтео је професорски збор да уведе курс (течај) за приправнице, које се желе оспособити и за забављење, али школски државни закон изречно забрањује оснивање курзева за забављење уз учитељичку школу, те је тај § онако стилизован, како се налази у „Статуту“.

Није се нигде одредио положај кр. држ. надзорништва о испиту оспособљења, јер најсмерније потписана управа мисли, да то и не треба да уђе у „Статут“, да не би баш тиме надзорник добио неко одређено место у поверенству, па би, могуће, после, баш на основу тога, добио и већа права, него се то оставило високосл. Школском савету да на основу споразума са државном влашћу изда наредбу у томе погледу управи овога завода.

99. Представка Ш. С. бр. 112.|90.|905., којом се приказује трећи правилник.

Позивно на високе дописе од 16. јуна 1903. бр. 39670. затим

на пожурнице од 14. јануара 1904. бр. 6436., од 30. марта 1904. бр. 28622. и од 14. јуна 1904. бр. 48.705 имамо част у прилогу под . с поштовањем поднети Вашој Преузвишености у оверовљеном препису у седници срп. прав. нар. Школског савета од доле означеног дана и под горњим бројем новоустановљени „Правилник о полагању испита за учитељско и учитељичко оспособљење у српској народној учитељској и учитељичкој школи у Сомбору“ на званичну употребу с том учтивом напоменом да по скромном уверењу овог Школског савета тај „Правилник“, пошто је исти донесен у автономном делокругу овог Школског савета на основу §-а 101. превишње потврђење Уредбе за српске народне школе од 1872. год. не потребује потврду Ваше Преузвишености.

100. Лукачев одговор од 12. авг. 1905. бр. 50683. на ту представку и на поднесени трећи правилник.

На цењене представке Ваше Преузвишености од 10. марта о. г. бр. 112. и од 15. маја о. г. бр. 252. имам част Вашу Преузвишеност уз повратак прилога с поштовањем известити, да је на погрешци основана она тврдња на првом месту споменуте ове представке Ваше Преузвишености, да поднесени Правилник за испит учитељског оспособљења на основу 101. §-а „Уредбе“ од 1872. год. не потребује одобрење, које се одавде издаје; јер врховног надзора над заводима за народно образовање свих вероисповести по праву, основаном на 14. §-у XXXVIII. зак. чл. од 1868. год. припада земаљској влади за јавну наставу.

Услед тога по моме праву врховног надзора дајем на високо цењено знање Ваше Преузвишености, да овамо поднесени Правилник за испит учитељског оспособљења, израђен за сомборску прав. српску конфесионалну учитељску школу на жалост не могу одобрити, јер:

I. Тачка б) 10. §-а одређује количину знања учитељских кандидата из мађарског језика са таком мером и на такав начин, који се потпуно противи оном расположењу, садржаном у 2. § у XVIII. зак. чл. од 1879. год. и у 18. §-у „Упутства“, издатог у сврху спровађања тога закона, наредбом од 29. јуна 1879. год. бр. 17284., да кандидати *мађарски језик морају знати говорити, писати и настављати.*

Употреба речника садржи иначе већ претпоставку, да кандидати мађарским језиком у законом прописаној мери не владају и, уколико би се ова тачка оставила у правилнику, већ сад желим приметити, да би она околност по природи ствари повукла за собом многоструко потенцирану интензивност усменог испита из мађарског језика.

II. 88. §. XXXVIII. зак. чл. од 1868. год. употребљава у реду побројаних наставних предмета само израз „матерњи језик“. Услед тога употребу израза „српски језик и књижевност“, садржаног у 17. §-у овамо поднесеног правилника, који ређа предмете усменог испита и у 27. § у. који садржи текст дипломе, због тога што се то са 88. §-ом XXXVIII. зак. чл. од 1868. год. не слаже, не држим да се може одобрити и на употребу тога израза само бих у томе случају могао пристати, ако би се на исти начин и израз „мађарски језик и књижевност“ употребио.

III. Међу предмете накнадног испита, означеног у 29. и 30. §-

има, има се и мађарски језик уврстити, и сведоџбе о овим испитима, што се тиче потписа кр. шк. надзорника, спадају тако исто под одредбе XVIII. зак. чл. од 1879. год.

IV. Потпуно слично гласећи српски израз Сомбора, метнут у загради у паралелном мађарском тексту бланкета за дипломе и за сведоџбе, има се као потпуно непотребан тим пре изоставити, јер мађарско и српско име, која потпуно једнако гласе, чини излишним тумачење, а забуна је и иначе искључена.

Услед горе изложеног умољавам дакле с поштовањем Вашу Преузвишеност, да благоизволите у речи стојећи Правилник сходно модификирати и *пре но што се заведе*, овамо ради одобрења поднети.

На високо цењену представку Ваше Преузвишености бр. 252. с поштовањем примећујем, да о сомборским учитељским испитима нисам био криво информисан и да, кад сам у отпису од 17. априла бр. 27347. одустао од захтева, који сам пре ставио био, онда сам то чисто и изрично само са гледишта сиромашности учинио.

Што се тиче текста бланкета за дипломе, IX. зак. чл. од 1868. г. чини додуше изричну разлику између двеју раздвојених православних вера, али даље расправљање овога питања може отпасти због околности, што текст дипломе, садржан у нацрту за испитни правилник, код набрајања националне кандидата већ изоставља израз, који народност означава и против кога је одавде приговорено.

Примећујем на послетку ради високо цењеног и доброходног равнања Ваше Преузвишености, да према расположењима државних закона правила (уредбе) немају одлучну крепост, — и с поштовањем умољавам Преузвишеност Вашу, да обзиром на заинтерезоване кандидате, благоизволите један примерак бланкета за сведоџбе по могућству што пре овамо доставити, јер је кр. шк. надзорник упућен, да према моме расположењу бр. 2734|905. само оне дипломе снабде својим потписом, чији је текст овде примљен.

101. Још један Лукачев отпис (од 25. јан. 1906. бр. 840.) у ствари правилника.

У отпису моме од 12. авг. п. г. бр. 50683., упућеном на Вашу Преузвишеност имао сам част дати на високо цењено знање Ваше Преузвишености, да услед мога права врховног надзора, које се на закону оснива, не могу одустати од тога да се правилник за испит учитељског оспособљења, који се за сомборску православну српску конфесионалну учитељску школу спрема, пре но што се заведе ради одобрења овамо прикаже.

Из извештаја сомборске православне српске учитељске школе за шк. год. 1904|5. сазнао сам са упрепашћењем (megütközéssel), да је Ваша Преузвишеност споменути правилник без сачекања мога одобрења и не уваживши модификације, које сам ја у горњем расположењу своме на законитој основи затражио, благоизволела издати; шта више у издатом правилнику је текст учитељске дипломе, одступајући од нацрта правилника, приказаног високо цењеном представком Ваше Преузвишености од 10. марта 1905. бр. 112|98., поново тако конциписан, да се у истима не само вера, него и народност кандидатова назначити има.

Осим овде изређаних околности дошло ми је из прилога једне мени приказане молбенице и то до знања, да управа сомборске учитељске школе оно моје расположење, по коме се дипломе, против чијег се текста проговорило, (sérelmesnek talált szövegü), не могу издати, тако обилази, да кандидатима у облику писма нетаква о положеном испиту за учитељско оспособљење, сведоџбу која осим успеха испитнога и то садржава у себи, да се дотични за учитеља српских основних народних школа оспособљава.

Ако Ваша Преузвишеност прегледа списе, измењене одавде у овој ствари са Вашом Преузвишености, онда ће те благоизволети увидети, да је земаљска влада за јавну наставу у овом питању, за вољу мирног решења, отишла до крајњих граница справедљивости.

Но према набројаним чињеницама сад ме потребна заштита законитога становишта већ на то присиљава, да на основу мога права врховног надзора, основаног у 14. §-у XXXVIII. зак. чланка од 1868. год. Вашу Преузвишеност с поштовањем умолим, да благоизволите испитни правилник за оспособљење, публикован у извештају сомборске православне српске конфесионалне учитељске школе за шк. год. 1904/5., у званичном облику ван крепости ставити и исти са модификацијама, саопштенима у моме расположењу од 12. авг. п. г. бр. 50683 (уз прилог једне бланкете учитељске дипломе са текстом, установљеним у нацрту правилника, поднесеног мени са високо ценењим предписом Ваше Преузвишености од 10. марта п. г. бр. 112/98.) овамо најдаље до 1. априла о. г. ради одобрења тим пре подастрети, јер бих у противном случају на моје највеће жаљење на то био приморан, да забраним одржање испита за учитељско оспособљење концем ове школске године на сомборској православној српској конфесионалној учитељској и учитељичкој школи, пошто сомборска православна српска учитељска и учитељичка школа оном основном услову за издржавање вероисповедних учитељских и учитељичких школа, садржаном у 13. § у XXXVIII. зак. чл. од 1868. године, по коме се годишње јавни испити имају држати, на основу по Вашој Преузвишености издатом, закону противном (törvénybe ütköző) правилнику за испит учитељског оспособљења и дипломе са текстом, који се противи јавном праву (közjogellenes), по закону (törvényszerüen), не може одговорити.

Ради уредног равнања имам срећу Вашу Преузвишеност још и о томе известити, да би се на крају споменуто расположење моје у званичном листу публиковало, — и да бих исговремено и о томе учинио расположење, да особе, које немају формалну диплому, учитељску дужност не могу вршити.

Радо се надам (szeretném remélni), да ће Ваша Преузвишеност учинити све да од својих верних испуњењем законитог становишта, ово искушење отклони.

102. Из решења Ш. С. бр. 4./1906. на тај отпис.

Главни школски референат . . . . . извештава да је преписивачком погрешком у формулару дипломе ознака народности изостала како у поднесеном примерку тако и у оном, који је записнику Школског савета прикључен, но да је у трећем, који је управи

српских учитељских школа сомборских отпослат, та ознака ушла, и да је бланкета у извештају тако и штампана; уједно извештава надаље, да је управа српских учитељских школа сомборских његовом иницијативом заиста завела нов формулар извештаја за оне, који су проглашени за способне, а диплома им се још не издаје, те да се у томе наводе све оцене и напомиње разлог ускраћења издавања дипломе, — али да у томе, наравно, не стоји то, да се кандидат, као тим актом, оспособљава за учитеља; најпосле главни школски референат извештава, да одлука овог школског савета од 14. (27.) декем. 1905. бр. Ш. С. 907./752. ех 1905., која је у тесној вези са горњим министарским отписом, услед овога није извршена.

По прочитању министарског отписа и по саслушању извештаја г. главног школског референта, те по дужем и свестраном претресу свих овопредметних питања

Буде одлучено: Умолити преосв. госп. епископа будимског Лукијана Богдановића да у име школскога савета изволи пред преузвишеног госп. кр. уг. министра богочаства и јавне наставе предвести депутацију школскога савета, у коју се овим одређују: г. г. Ђорђе Поповић, главни школски референат и Др. Лаза Секулић, српски народно-црквени тајник, са задатком, да преузвишеном истом министру усмено разложе становиште школскога савета у овом спорном предмету и уједно му лично предаду представку школскога савета, која се сада има поново обзиром на све моменте сачанити, с умољењем, да преузвишени исти, исту представку уважити изволи.

*103. Представка Ш. С. бр. 226./1905. у ствари непотписаних диплома.**

Од када је ступио у живот XVIII. зак. чл. од 1879. год. из године у годину расте број оних учитељских кандидата и кандидаткиња, који су са успехом свршили сомборску срп. православну учитељску односно учитељичку школу, који су и испит за оспособљење из свију предмета са успехом положили пред изасланим испитним поверенством, но који ипак зато нису до сада добили своју сведоџбу о оспособљењу и то са разлога тога, што је испослани државни орган одрекао свој потпис на сведоџбе оспособљења, тражећи већи степен знања у мађарском језику.

Истина је да у смислу 1.) тачке 6. §-а XVIII. зак. чланка од 1879. год. „сведоџбе о оспособљењу могу се, и од стране школског надзорника потписане, само у том случају издати, ако онај, који испит полаже, довољно зна мађарски језик", истина је и то, да се из даљег текста законског може извести то право школског надзорника, да може свој потпис и у том случају одрећи, кад испитно поверенство призна довољно знање мађарског језика и сведоџбу о оспособљењу истави и потпише, али је с друге стране истина и то, да је испитно поверенство тиме свој посао свршило, и да смо ми са своје стране таковом кандидату дужни признавати потпуно оспособљење.

Али ово разилажење у мишљењу врло је важно за кандидата, јер је факт да против протеста школског надзорника не може у редовном учитељском својству служити, али је истина и то да се ово

---

* О томе је четврт столећа вођена расправа, Ђ. П.

ограничење простире само на онај територијум, на коме важи XVIII. зак. чл. од 1879. год.

Пошто се срп. правосл. карловачка митрополија у већем делу ван овога територијума пружа, пошто се срп. правосл. учитељске школе сомборске и не издржавају у ту сврху, да изображавају учитеље за само један део митрополије; пошто се напослетку у сомборску учитељску школу због лепог јој гласа купе и такови учитељи, који хоће да служе ван овомитрополијских вероисповедних школа и то у Босни и Херцеговини па и у самом иностранству: више нам је него морална дужност, побринути се да се оваковим кандидатима њихова способност у виду дипломе призна.

Пошто у смислу закона постоји могућност томе, да се дипломе издаду без потписа школског надзорника (2. и 3. зач. 1. тачке 5. §-а XVIII. зак. чл. од 1879. год.) пошто се не противи споменутом закону да се овакове дипломе издаду са важношћу за делове митрополије, који леже ван граница Угарске у ужем смислу и ван граница Угарске; пошто је у стручним школама и иначе обичај издавати такове дипломе, које не важе за онај предео у коме школа лежи: по нашем уверењу не може Ваша Преузвишеност имати ничега противнога томе, да ми такове дипломе у смислу 101. §-а 6. априла 1872. год. превишње потврђене школске уредбе, из седнице овога школског савета, држане овде у Карловцима као главне управе срп. правосл. нар. школа, са односном клаузулом снабдевене издајемо.

Питање је само то: желили Ваша Преузвишеност, да се и то спомене, да је надлежни државни изасланик потпис ускратио и да диплома у смислу постојећих закона за Угарску у том смислу не важи, или је ово — као ствар, која се по себи разуме — непотребно.

Пошто овде није реч о случају, на који се односи високи отпис кр. угар. министра богочасти и јавне наставе број 10507. ех 1902. и пошто се не противи ничијем интересу, да такови учитељи, који су способљени у Угарској, добију оспособљење за оне делове митрополије, за које им оспособљење нико не оспорава: дајемо израза тој нади својој, да ће мудра увиђавност Ваше Преузвишености помоћи нам, да својој дужности према оваковим учитељима чим пре удовољити можемо.

104. Лукачев одговор од 16. окт. 1905. бр. 70493. у тој ствари.

На цењену представку Ваше Преузвишености, поднесену из седнице школског савета од 2. (15.) маја о. г. бр. 262|226. имам част у следећем одговорити:

Пошто се за таковога, који је на овоземској учитељ. школи испит оспособљења издржао, само такав учитељски кандидат може сматрати, који је из мађарског језика и књижевности прописним захтевима одговорио; пошто се надаље учитељска диплома у смислу 6. §-а XVIII. зак. чланка од 1879. год. и по шк. надзорнику има потписати, а диплома се, потписана по шк. надзорнику, само у том случају може издати, ако испитаник мађарски језик у смислу 2. §-а горњег закона довољно има у власти, или ако је мађарски језик у говору и писму толико присвојио, да исти у народној школи настављати може: усљед тога такав кандидат, који је на испиту за учитељско оспо-

собљење незадовољавајући успех показао, — испит за учитељско оспособљење није положио и као такав учитељску диплому не може ни добити. Она жеља, изражена у високо цењеној представци Ваше Преузвишености, да се за кандидате, који из мађарског језика немају задовољавајућега знања, без потписа шк. надзорника издају дипломе, крепосне за ове делове митрополије, које су ван Угарске, — противи се са духом овоземаљског наставног сустава и најодлучније се коси са интенцијама XVIII. зак. чланка од 1879. год.; толико, да би испуњење те жеље једнако било са изигравањем цитираног законског чланка.

Услед реченога имам част Вашу Преузвишеност с поштовањем известити, да на испуњење ове жеље, на највећу жалост моју, не могу пристати.

Онима дакле приправницима сомборске православне српске конфесионалне учитељске школе, који на испиту за учитељско оспособљење захтевима XVIII. зак. чланка од 1879. год. нису удовољили, не могу се остављати дипломе ни са клаузулом, нити под другим каковим видом, ни у Карловцима, нити на другом месту.*

105. Представка председника испитног повереништва од 13./26. јула 1905. ради изашиљања нове испитне комисије.

Управитељ сомборске православне српске учитељске и учитељичке школе известио ме је неки дан о сада свршеном му извештају кр. шк. надзорништва Бач-Бодрошке жупаније, да дипломе једног великог дела учитеља и учитељица (25=28%, од мушких 12=34·3%), који су 1903./4. и 1904./5. шк. године оспособљени, неће потписати.

Да се исти не би појединце обраћали Вашој Преузвишености, слободан сам као председник споменутих испита за учит. оспособљење, тумачећи молбу дотичних кандидата, умолити Вашу Преузвишеност, да благоизволите за поновно испитање њихово законом прописану комисију од три члана изаслати, али међу тима и такове особе, које познају оводобносни успех других учитељских школа са немађарским наставним језиком, те ће бити у стању, сравнећи ово с оним, умесну меру применути.

За поткрепљење ове молбе нека ми буде слободно следеће навести:

1. Услед расправљања, које је због текста учитељских диплома у току између Ваше Преузвишености и карловачког православног српског народног Школског савета, кандидати су тек сада извештени о ускраћењу потписа и тако се не може њима за зло узети, што ову молбу закашњено подносе.

2. Код тих завода је до сада тај обичај био, да су такови кандидати пред шк. надзорником, пред дотичним стручњаком-професором и евентуално пред управитељем завода полагали нешто, налик на поправни испит, и тако су се трудили заслужити потпис надзорников. Али пошто ово нема законите основе и пошто се заслуживање потписа многим различитим тумачењем пропраћало, надлежна власт те школе забранила је током ове године да персонал

* Школски савет је решењем од 14. (27.) марта 1906. год. бр. Ш. С. 17./1906. изрекло да се ти кандидати после прописне праксе приступају дефинитивном учитељском испиту, као матуранти пакрачке или горњо-карловачке учитељске школе.

дотичног завода — који је кандидата и иначе већ за способног признало — на таким поправним испитима учествује. Кандидати су се о томе наравно тако исто само накнадно могли известити.

3. Ова досадашња пракса — која је по свој прилици и на вредноћу ученика неповољно утицала и на поправни испит се кандидат, као што се из појединих примера може судити, више тражењем протекције, него вредним учењем спремао — имала још и ту штетну последицу, да су стручни професори, трудећи се да задобију поверење надзорниково, на таком материјалу увежбавали мађарски језик, са којим су пред истим бирилирати и тако ученике своје извући могли „ни немислећи на то шта ће са тим учитељима касније бити". Али на упитним испитима заменик шк. надзорника па ни ја, као председник испитне комисије, као нови људи нисмо на питали оно напамет научено и у учитељској пракси неупотребиво градиво, него смо тражили слободан (без помоћи професорове) и течан разговор о предметима, који долазе код настављања у основној школи, и предавање градива по умесној методи. Кандидати на ово нису била „спремљени" и тако није правично, да се због примењене ове нове мере и такима ускрати потпис дипломе, који ће, судећи по досада показаној марљивости, ван сваке сумње и сами допунити спрему своју.

4. Сомборска учитељска и учитељичка школа, што могу и са изјавом засебног изасланика високог министарства, дра Маргалића, универзитетског професора поткрепити, много више даје, него други заводи са немађарским наставним језиком. Професорска су зборова тако строги, да се професори мађарског језика баш не могу популарношћу похвалити — шта тако исто не може да потпомаже љубав према предмету — те се баш не може претпоставити, да су и такове припустили испиту за оспособљење, који то звањем или бар трудом својим нису заслужили. Ја сам сâм, који сам у конференцији право вѣта имао, још и ово надлицитирао: упутио сам на поправак скоро читаву трећину кандидата (прошле године скоро $^2/_5$), чији је четврти део упућен да (и) из мађарског језика поново испит. И према свему томе заменик шк надзорника ускраћује потпис не само такима, који су код нас на поправном испиту добили довољно, него и такима, које ми нисмо ни упутили на поправни испит — штавише и осморо таковних, који су код нас оцену „добар" добили. Да та строгост и таквог разлога има, због тога кандидати не би смели страдати, то је јасно. Али да такова мера поред огромне оскудице у учитељима ($^1/_5$ део наших места за учитеље поште спао је и надаље на неоспособљене или на учитељице), не само да није правично, него да ни не води на добро, то је ван сваке сумње. Та међу упитним кандидатима има и таковних, који су сва четири разреда средње школе у школи са чисто мађарским наставним језиком свршили, који „боље знају мађарски, него српски" и чија се сва погрешка у томе састоји, да „на клаузурну писмену радњу нису довољно пажње обратили", или што у разговору по где-где греше против оних особина мађарског језика, које се најтеже могу присвојити . . .

106. Лукачев одговор од 22. нов. 1905. бр. 91837. на ту представку.

Ђ. П., православни српски главни школски референат, у молби

од 26. јула о. г. обратио се на мене том молбом, да они кандидати сомборске православне српске учитељске и учитељичке школе, који приликом испита оспособљења, одржаних концем прошле школске године, због недостатка знања мађарског језика, захтеваног у закону, нису добили учитељску диплому, по испитној комисији од три члана поново испитају.

Пошто је у смислу 6. §-а XVIII. зак. чл. од 1879. год. право рекурса овога правца дато само заинтересованим кандидатима, молбу главног школског референта нисам могао узети у обзир.

Исто тако није се могла узети у обзир ни она притужба, наведена у молби, као да се на сомборској православној српској конфесионалној учитељској школи у погледу поправних испита по протупрописној пракси поступало, јер су по информацијама, добивеним од позваних мојих органа, кандидати, одбијени из мађарског језика, прописним поправним испитима подвргавали.

107. Министарски захтев од 5. апр. 1906. бр. 27168. у ствари т. зв. поправног испита.

Ст. Б. бивши приправник сомборске православне српске учитељске школе, који на испиту за учитељско оспособљење концем 1904/5. шк. године, из мађарског језика није одговорио захтевима, означеним у XVIII. зак. чланку од 1879. год., пријавио се децембра месеца 1905. год. у прописано време на поправни испит из мађарског језика код управе у речи стојеће учитељске школе.

Али услед расположења карловачког православног српског* Школског савета управа је учитељске школе односну молбу дотичнога одбила тим образложењем, што је професорски збор, односно испитно повереништво њега из мађарског језика нашло за способног.

Молитељ се после тога том својом молбом обратио непосредно на карловачки православни српски Школски савет, од куда је наводно то упутство добио, да се са молбом својом на мене обрати.

Пошто се пак Ст. Б. учитељски кандидат по молби својој, упућеној на жупаниског школског надзорника, рекурзом, садржаним у у 6. §-у XVIII. зак. чл. од 1879. год. према расположењу односно упутству православног српског Школског савета није желио и не жели служити, јер је на поступак шк. надзорника пристао и био би вољан у прописном року поправном се испиту подврћи из мађарског језика, да га у овој намери његовој карловачки српски Школски савет не спречава.

Обзиром на то, што се горњи поступак православног српског Школског савета, уколико би се то у споменутом облику догодило било, не може у склад довести са законитим расположењима, имам част с поштовањем умолити Вашу Преузвишеност, да високоблагоизволите управитеља сомборске православне српске учитељске школе упутити, да Ст. Б.-а поправном испиту из мађар. језика припусти.

Резултат високо цењеног поступка благоизволите мени саопћити.

* Лукач је конзеквентно избегавао назив народни Школски савет, а преписка се иначе управља на патријарха, ad personam, само је баш на овом отпису додато „као председнику православног (односно — ко и увек — „грчко-источног") Школског савета. Ђ. П.

108. Ремонстрација III. С. бр. 203./1906. против тога захтева.

Позивом на отпис претходника у звању Ваше Преузвишености од 5. априла ове год. бр. 27168 имамо част Вашу Преузвишеност у предмету накнадног полагања испита за учитељско оспособљење из мађарског језика са дубоким поштовањем о овоме известити:

На сомборској срп. правосл. учитељској школи могу и сада, као и до сада, полагати накнадни испит за оспособљење сви они кандидати, који су на испиту оспособљења из мађарског језика одбачени.

Али се догодило сваке године са неколико кандидата, да г. кр. надзорник — у пркос томе што их је испитно поверенство у смислу XVIII. зак. чл. из 1879. год. пронашло способнима и за предавање мађарског језика и ову своју одлуку на уобичајени начин и прогласило — није хтео пристати да се истима издаду сведодбе оспособљења, односно није хтео потписати њихове сведодбе оспособљења.

У овој ствари наступио је тај протузаконит обичај, да су се сви кандидати после кратког или дужег времена пријавили за поправни испит и њих је дотични стручни професор у присуству држ. надзорника и управитеља заводског поново кратком испиту подвргао у тој намери, да државни надзорник стече боље уверење и диплому кандидатову потпише.

Ова пракса не само да не налази основа у нашем правилнику за полагање испита, него стоји у очитој противности са другим зачелом 6. §-а XVIII. зак. чланка од 1874. год. које садржава позитивно наређење за тај случај, ако би се мишљење испитног поверенства разилазило од мишљења присутнога државног школског надзорника, усљед тога смо ми ову праксу забранили. Због тога кандидати, који су за последње две године полагали испит — а којима у осталом дипломе нису ни издате — могу поновни испит полагати само законом прописаним путем и начином.

Међу овима је наводно и Ст. Б., па се ни његова жеља, да би он радије по старој пракси полагао поновни испит, у обзир узети није могла.

На основу свега овога имамо част с дубоким поштовањем умолити Вашу Преузвишеност да изволи молбу Ст. Б. одбити односно и њега и другове му, који без своје кривице до сада молбу поднели нису, упутити, да поновни испит по законским прописима положити имају.

109. Решење III. С. бр. 4801/906. у истој ствари.

Поводом . . . молбе изређи, да се у будуће оним кандидатима и кандидаткињама, које је на испиту на учитељско односно учитељичко оспособљење испитно поверенство прогласило способнима, а државни школски надзорник не ће да им потпише диплому, не ће никако више дозволити, да такав поправни испит из мађарскога језика полажу пред нашим автономним властима, нити да оно испитно поверенство, које је дотичног кандидата једаред прогласило способним, поново истога кандидата испитује, већ такови кандидати могу у смислу §-а 6. законског чланка XVIII. од 1879. године од високог кр. уг. министарства богочасти и јавне наставе тражити нову посебну комисију за полагање испита из мађарскога језика.

110. Лукачева наредба, од 16. окт. 1905. бр. 91446./904. упућена епархији темишварској, о тумачењу 59. §-а Уредбе за српске народне школе од 1872. год.

Позивно на високо цењену представку од 20. јула п. г. бр. 1012./662. у ствари испита основно-школских учитеља православне српске вере, у свези са овдашњим отписом од 3. септ. п. г. бр. 72363. имам част Вашу Пресветлост о следећима известити.

По расположењу, садржаном у 59. §-у „Школских Наредаба", донесених 1872. године по православном српском народном Сабору и одобрених по Његовом Величанству: ако се не би нашао учитељ, који је по 58. §-у оспособљен, учитељ може бити у српским школама и она особа, која до душе није свршила српску народну учитељску школу, али је положила учитељски испит." — Ово расположење дакле на које се Ваша Пресветлост ради појачања свога становишта позива, не само да не искључује пристављање на срп. нар. школе особе, које су у другој, дакле у државној учитељској школи диплому добиле, него у оскудици особа, које имају оспособљење са православне српске конфесионалне учитељске школе, само „учитељски испит" захтева: ма се диплома и на другој учитељској школи стекла. Могућност пристављања на српске школе без икаквог даљег испита таквих учитеља, који су на овоземаљским државним учитељским школама оспособљени, не може дакле чинити предмет спора у смислу расположења горе цитираног § а, на који се Ваша Пресветлост позива.

Не могу дакле примити становиште, да се учитељи, који су државну учитељску школу свршили, за услов, да се на српске школе могу наместити, могу обвезати на полагање засебног испита допуне. И то тим мање, јер на државним учитељским школама приправници српске вере уживају од свештеника катихете њихове конфесије сходну наставу из науке о вери, црквеног појања, црквено-словенског језика итд. итд.; шта више у темишварској држ. учит. школи имају приправници удела по засебним наставним снагама и у изображавању црквеног појаца и у настави српског језика.

Услед овога с поштовањем имам част Вашу Пресветлост замолити, да у Вашој дијецези изволите у будуће одустати од тога да од дипломираних учитеља, оспособљених на државним учитељским школама, каквих даљих испита тражите и да ме о високо цењеном расположењу, који ћете у овом правцу учинити, известити изволите.*

111. Решење Ш. С. бр. 758./096. поводом тога отписа.

Високом кр. уг. министарству богочасти и јавне наставе насупрот у горњем отпису под бр. 91446. ех 1905. заузетом становишту образложити, да у смислу § а 58. Уредбе за српске народне школе од 1872. год. у српској народној основној школи може бити учитељ само онај Србин православне вере, који је *редовно* свршио српску народну учитељску школу и пред испитном комисијом поло-

* Школски савет је, кад му је први такав приговор пријављен, издао наредбу бр. 568./05., саопћену већ у 5. бр. овога листа од ове године. На представку Школског савета у овом предмету — као ни на ону горе под бр. 108. ни ону последњу у овом низу — није дошао никакав одговор. *Ђ. П.*

жио испит с добрим успехом, гледајући при томе још и на његово морално владање и поданство, а само ако се не би нашао такав учитељ, може у смислу §-а 59. горехваљене Уредбе бити учитељем и онај Србин, који, истина, није редовно учио срп. нар. учитељске школе, али је учитељски испит положио *у тој срп. нар. учитељској школи*, па услед овог последње именованог § а 59, који је само допуна §-а 58. Уредбе за српско народне школе, морају сви други учитељи, који би хтели добити учитељско место у срп. прав. митрополији карловачкој, а нису свршили науке у српској учитељској школи, полагати накнадно испит из српског језика, црквеног појања, познавања црквеног правила итд., што нарочито вреди за оне учитеље, који су задобили учитељско оспособљење у којој државној (мађарској) учитељској школи и то нарочито и у највећој мери још и због тога, што је српски вероисповедни учитељ обвезан да учи децу српским језиком, да поји у цркви и при разним црквеним обредима, а особито да врши још и катихетске дужности у школи.

112. Лукачев циркулар од 15. авг. 1905. бр. 72.001.

Препис моје наредбе упућене на кр. шк. надзорнике у ствари извршена XVШ. зак. чл. од 1879. г. имам част пречасној црквеној Врховној власти ради новољнога знања и сходног даљег расположења с поштовањем приослати.

Не сумњам да тој племенитој пожртвовности, којом пречасна црквена Врховна власт под мудрим подручјем налазећу се учитељску школу издржавати благоизволи, пречасну Врховну власт та мисао и та жеља руководи, да тај завод у сваком погледу и потпуно одговара високом позиву своме. С пуним поштовањем умољавам дакле пречасну црквену Врховну власт, да надлежне моје органе у поступку око извршења ове наредбе са успешном тежином свог моралног уплива у интересу ствари потпомоћи благоизволи.*

113. И опет захтев (од 7. нов. 1905. бр. 48559.) да се „још који предмет" на мађарском језику предаје.

Имам част Вашу Преузвишеност с поштовањем умолити да у добро схваћеном интересу учитељских кандидата, што се уче у сомборској православној српској учитељској школи, налазећој се под мудрим подручјем Вашим, благоизволите у своме делокругу расположење учинити, да на споменутом заводу учитељски кандидати ради присвојења готовости у мађарском језику по мери захтеваној у закону, осим наставних часова мађарског језика и књижевности, и који други предмет, на пр. отачаствену историју, на мађарском језику уче.

---

* Дакле сад већ не тражи, да ми чинимо расположења, него упућује шк. надзорнике на директиву интерпенцију; а ми да их „морално" понажемо. Сам циркулар, у коме нас министар обеђује, као да из неопростиве небрижљивости (megbocsáthatlan nembánomságból) „*или из других каковых разлога*" бацамо на коцку будућност омладине . . . не доносимо овде, што је у тесној вези са циркуларом о народним школама (који је и садржином и тоном још много друкчији него, овај), што се садржина њихова из представке Ш. С. бр. 748|05. (в. 53. стр. 1. бр. Школског листа од ове г.) довољно видети може и што је 7.|20. окт. о. г. и сам Апоњи у сабору признао да су те наредбе „делом" протузаконите Ђ. П.

Имам част уједно с поштовањем молити Вашу Преузвишеност да ме о високо цењеном расположењу своме, које ћете у погледу горњега учинити, известити благоизволите.

114. Отпис Лукачев од 16. фебруара 1906. на представку Ш. С. (в. 455 стр. овог листа) у ствари његових циркуларних наредаба.

На представку Ваше Преузвишености бр. 748. од п. г. у којој молите да опширнијим тумачењем расветлим односно повучем своје циркуларне наредбе, издате под бр. 72000. и 72001. од п. г. у ствари настављања мађарског језика у народним и учитељским школама, извештавам Вашу Преузвишеност о следећем: Она тврдња Ваше Преузвишености, као да је циљ, истакнут за наставу мађарског језика у мојој циркуларној наредби бр. 72000|905. не оснива на закону, погрешна је. Зак. чл. XVIII. од 1879. год. наиме у своме уводу наставни циљ мађарског језика у народној школи јасно у томе одређује, „да се за присвојење мађарског језика, као државног језика, сваком држављанину сходна прилика пружи". У ту сврху је на основу 4. §-а цитираног закона министар богочасти и јавне наставе наредбом својом од 25. јуна 1879. год. бр. 17284. издао и муниципијумским одборима приопштио наставну основу за народне школе са немађарским наставним језиком, која наставни циљ матерњег и мађарског језика дословце у овоме установљава:

„За средиште наставе у народној школи служи матерњи језик. При настави како у матерњем тако и сиљим у вези у мађарском језику на тај начин треба ученике унапред помицати, да на истима дете било оригинално, било путем упозоравања (учења присвојено знање своје чисто зна изразити; затим да мисли своје доследно и правилно зна, поређану једну за другом, саопћити, на послетку да их зна умесно написати.

При настави граматике у основној школи то је дакле циљ, да дете чисто, јасно и са природним наглашавањем зна говорити, или мисли своје саопћити и написати.

К овој се сврси не стиже једино настављањем граматике у строгом смислу, него се има у ту сврху употребити и сваки појединн школски наставни предмет; ма о коме предмету да збори или говори дете, учитељ га мора увек строго наводити, упозоравати на то, да му говор и граматички правилан буде и на основу овог привикавања има се уводити у познавање језика".

Јасно је дакле, да окружница моја бр. 72000|905. за наставни циљ мађарског језика то исто установљава, што је санкционисани закон и министарска наставна основа, издата на тој основи, пре 26 година установила.

Приговара Ваша Преузвишеност, што се државни надзор интензивнијим чини, што се кр. шк. надзорник упућује, да настави мађарског језика стручан правац даје и што је одређен начин дисциплинарног кажњавања.

Према овоме упућујем на 3. тачку 5. §-а XXVIII. зак. чл. од 1876. год. по којој кр. шк. надзорник у свима школама врши стручан надзор, односно врховни надзор над наставом и васпитањем. Према томе по 6. тачци цитираног §-а пази и на то; „у каковој се опшир-

ности и да ли по наставној основи, прописаној од надлежне врховне власти, настављају законом прописани предмети у тим школама? У том погледу ако недостатке примети, упозорава на то учитеља, извештава надлежну вишу власт дотичне школе и кад је потребно, подноси извештај министру."

Упутства у наредби, изложена у погледу стручнога надзора потичу строго из цитираног закона и из правила модерног наставног поступка.

Оно пак расположење моје наредбе, да се надлежне врховне црквене власти имају тако у пензионим, као и у дисциплинарним стварима позвати (megkeresendők), потпуно одговара расположењима XVIII. зак. чл. од 1879. год. и наредби министра богочасти и јавне наставе, издате црквеним врховним властима у ствари спровађања тога закона бројем 20301. од 1885. год.

Иначе поступак, наређен против учитеља, који мађарски језик нису у стању настављати, налази основ свој у 2. §-у XVIII. зак. чл. од 1879. год. по коме „од особа, које су после 1882. год. свршиле, за учитеља, нико се не може наместити (alkalmazható, отпис хоће да то значи и „не може се у звању оставити"), ко мађарски језик у говору и речи није толико присвојио, да исти у народној школи настављати може." 4. § XXXII. зак. чл. од 1875. ван сумње даје министру јавне наставе право на то, да у интересу јавне наставе против учитеља и у томе случају може одредити поступак за коначну отпремнину, ако то исти учитељ ни не жели.

Приговор подигнут против б. в) тачке у речи стојеће наредбе моје, тако исто се не може одржати, јер је јасно, да учитељ, који занемари наставњање мађарског језика, „греши против законом одређене употребе (alkalmazása) мађарског језика", дакле да је учинио преступ, квалификиран у последњој тачци 13. §-а XXVI. зак. чл. од 1893. год. Спровађање дисциплинарног поступка против таковог учитеља спада у делокруг муниципалног управног одбора.

Иначе при инспекцији кр. шк. надзорника увек може бити присутан председник шк. одбора, и у инспекционом записнику сваки пут може учинити примедбу на квалификацију, коју кр. шк. надзорник код наставе мађарског језика убележи.

Приговара Ваша Преузвишеност и против оног дела моје наредбе, по коме се против оних школа, које настављање мађарског језика занемаре, има поступати по 15. §-у XXXVIII. зак. чланка од 1868. год тврдећи, да се ово расположење не оснива на закону.

Против тога се позивам на 3. тачку б. §-а XVIII. зак чл. од 1879. год., по којој у случају, да се не одрже наредбе овог закона, има се применути 15. § XXXVIII. зак. чл. од 1868. год., односно 7. § XXVIII. зак. чл. од 1876. год.

У циркуларној наредби мојој бр. 72001.|905., која се односи на учитељ. школе, приговара Ваша Преузвишеност, тамо опрганом праву кр. шк. надзорника, међу предметима пријемног испита мађарском језику, вежбаоници, надаље да кр. шк. надзорник може у учитељским школама са немађарским наставним језиком по кандидату дати одржати практично предавање на мађарском језику о теми, коју ће исти 24 сата унапред издати и на послетку да кр. шк. надзорник може ускратити потпис дипломе.

Против овога наглашавам да XVIII. зак. чл. од 1879. год. „учитељским школама за наставни циљ одређује, да учитељски кандидати мађарски језик у речи и писму толико присвоје, да га у народним школама настављати могу".

Да су се ове законске одредбе кроз 25 година сходно спроваљале, онда данас не би било ни једног активног учитеља у Угарској, који мађарски језик не би знао у законом траженој мери.

Против тога фактично је стање то, да и данас тако као пре две и по деценије, од године до године се понављају основане и по статистичким подацима оправдане (jogos) тужбе због многобројних учитеља, који мађарски не знају, а који млађој генерацији припадају.

Ово се пак само тако могло догодити, што се на испитима за учитељско оспособљење до сада у највише случајева изговорена а од речи до речи научена правила из мађарске граматике и на изуст научени животописи појединих писаца примило, да је таково знање мађарског-језика, које законским захтевима одговара — и на основу тога су кр. шк. надзорници у доброј намери (jóhiszemüleg) потписали дипломе кандидата.

Данас оне познате и врло жалосне чињенице леже пред нама, које опровргавају (reá cáfolnak) ову праксу. И кад искуство јасно показује, да појединн кр. шк. надзорници у своме делокругу не употребљују дидактична средства, која им на расположењу стоје тако, да јасним одређењима законским крепост прибаве, онда сам држао за дужност, која иде са мојим звањем, да их уз потребна методичка упутства обавестим о томе, на који се начин може и треба по непобитним чињеницама и последицама оправдано довести до свога права закон, од четврт столећа занемарен или немарно извршен, и тиме, што ће кр. шк. надзорник у таким случајевима, у којима је један део кандидата до сада закон мимоишао, послужити се непобитним правом својим, да сигурнога знања стече и помоћу другог предмета о мери кандидатова знања у мађарском језику.

Кр. шк. надзорник је за то одређен на испит оспособљења, да докучи знање кандидата из мађарског језика; али му у поступку његову не ставља граница ни закон ни спроводно „Упутство", пошто му по природи ствари не може ни стављати, пошто то потпуно од спреме кандидата и од личне увиђавности и методичкој вештини дотичног шк. надзорника зависи са каковим и са колико питања може степен знања кандидатова установити.

Ово расположење дакле уопће није такове природе које би било дирнуло, било дирнути хтело у оно право вероисповести, да у заводима, по њима издржаванима, наставни језик саме одређују; у суштини својој пак ово расположење није друго, него преко потребни услов да се одредбе законске не — као што је до сада у врло много случајева било — само по форми, него и мериторно изврше.

За ово пак не дају само расположења XVIII. зак. чл. од 1879. год. правну основу, него већ и много пре и 13. § XXXVIII. зак. чл. од 1868. год. који подизање вероисповедне учитељске школе веже уз тај услов, да се у њима *„најмање оне науке настављају и најмање у оном обиму чије настављање и у коме обиму је то за државне учитељске школе у овоме закону (88. §.) наређено"*.

У 88-ом пак §-у међу предметима, обвезнима за државне учитељске школе, по себи се разуме, да и „мађарски језик“ налази места. Ако к овоме додамо још и то, да 1. § XVIII. зак. чл. од 1879. год. позивно на 13. и 88. § истог овог закона, дакле са државним учитељским школама у једнакој* мери прописује окретност кандидата немађарских учитељских школа у мађарском разговору и конципирању, онда је јасно, да расположења наредбе бр. 72001/905. којој Ваша Преузвишеност замера, остају у границама, које је закон одредио.

Да ли стоји у власти кр. шк. надзорнику да по кандидатима даде из мађарског језика практично предавање одржати; на ово питање даје закон одговор по коме *„наставном сврхом одређује за учитељске школе, да кандидати мађарски језик утолико присвоје, да га у народној школи настављати могу“*.

Пошто је пак кр. шк. надзорнику законом му прописана дужност, да се осведочи о томе, да ли кандидат заиста влада толико мађарским језиком, да га може настављати; пошто за стицање овог осведочења кр. шк. надзорнику у опће никакав други начин не стоји на расположењу, него тај, да таково практично предавање кандидата саслуша: из овога по себи излази, да кр. шк. надзорник не толико да има права дати држати таково практично предавање, него му је то законом прописана и неопростива дужност, коју је и без сачекања засебног упутства, по духу 2. и 3. §-а законског н 14. и 18. §-а спроводне наредбе и до сада требао вршити; јер ови цитирани параграфи поновно и наглашено истичу. да није доста да кандидат, који испит за учит. оспособљење полаже, мађарским језиком у речи и писму влада, него да мађарски језик у речи у писму толико мора присвојити (2. § XVIII. зак. чл. од 1879. год. и 14. и 18. § спроводне наредбе), да буде у стању мађарски језик настављати и на* мађарском језику настављати (2., 3. и 6. § XVIII. зак. чл. од 1879 год. и 14. и 18. §. упутства).

У горњима сам исказао, да су моје наредбе законите и да се са до садашњим наредбама земаљске владе потпуно слажу, исказао сам да ни трага нема у мојим наредбама таком расположењу, које у оквиру досадашњих закона не бих могао учинити, које би дакле само законодавство могло установити. Наредбе моје провејава дух братинског осећања према суграђанима немађарског језика и баш у интересу сретног напредовања држављана немађарског језика трудио сам се за присвојење мађарског језика практична расположења чинити. Ништа не стоји даље од мојих наредаба и мојих интенција, него, што Преузвишеност Ваша мени приписује, повреда устава, управљање помоћу протузаконитих наредаба и самовољни поступак.

Усљед свега овога изјављујем, да упитне циркуларне наредбе моје непромењене одржавам.

Не могу озоставити из вида оне изразе у представци, као да се упитне наредбе помоћу претње труде себи санкције стећи, пошто

---

* Ово је врхунац извртања и насилног тумачења законских прописа. Школски је савет овај по садржини и по облику јединствени отпис, који софистично избегава директне одговоре на поднесене приговоре, са жалбом својом поднео Сабору. Ђ. П.

упитне наредбе само упозоравају Вашу Преузвишеност на последице запостављања законитих расположења и хоће да предупреде то, да школске установе у подручју Ваше Преузвишености због неодржања законских захтева не претрпе уштрба. Споменуте наредбе моје дакле исто толико не садржавају претња, колико је неоправдан онај тон у представци Ваше Преузвишености, која налази за потребно да се огради због поступка, који се противи најосновнијим правилима званичног опћења, које изразе, које се у званичењу не могу дозволити, најодлучније одбијам натраг и уједно упозоравам Вашу Преузвишеност да се у својим представкама од сличног тона и начина у будуће на сваки начин уздржавати благоизволите.

115. Представка III. С. бр. 225. през. ех 1905. предата министру Апољу.

Позивно на отписе претходника у звању Ваше Преузвишености у ствари срп. народних учитељских школа у Сомбору од 12. авг. п. г. бр. 50683. и од 7. нов. бр 48559. надаље од 25. јан. о. г. бр. 840. и од 5. априла бр. 30129. као и на онај део отписа од 16. Фебр. о. г. бр. 8922. који се на учитељске школе односи част нам је дубоким поштовањем известити, да ми становиште, у истима изложено, обзиром на наш автономни делокруг не можемо умесним признати, услед чега са дубоким поштовањем молимо Вашу Преузвишеност, да изволи у интересу мирног даљег развитка тих завода наших, који лепо напредују, одустати од још постојећих потраживања.

За поткрепљење ове понизне молбе наше осим разлога у овој ствари већ наведених нека нам буде дозвољено још следеће нагласити:

I. Врховни државни надзор у погледу вероисповедних школа *тачно и таксативно* описује 14 § XXXVIII зак. чланка од 1868. год. тако да се *право одобрења* у то не може утумачити. Па то и сама наредба од 15. авг. од п. г. бр. 72001. отворено признаје, у колико одобрење испитних правилника ни не тражи од свих вероисповести.

Већ и у самом овом је чињеница, да вероисповедна власт и сама може у живот спровести свој правилник, да се за тај правилник не може тврдити као да би се пре употребе требао поднети, или као да би се сада у званичној форми ван крепости требао ставити. Још више излази ово из автономних организационих уредаба наших које су највишим одобрењем снабдевене и по којима се на „највише“ одобрење тамо оне организационе уредбе имају подносити, које спадају у делокруг срп. правосл. нар. Црквеног Сабора, а по којима уређење испита за оспособљење учитеља спада у делокруг овог народног Школског Савета и то чисто и изрично без икаквог вишег одобрења или узимања на знање. Наш је правилник и иначе још од прошле школске године у крепости, те тако ни оно упрепашћење, које је у отпису бр. 840. наглашено, није оправдано, што ми при томе нисмо узели у обзир захтеве, стављене у отпису *од 12. августа*.

Не можемо порећи наравно, да Вашој Преузвишености припада право у погледу тих „ригороза“ захтевати оно, што државни закон у опће прописује — али само то, што сам закон наређује.

Узимање у обзир ма какове жеље или захтева који превазилазе наређења опће обвезног закона, препуштено је чисто увиђавности

вероисповедне врховне власти — „и ови већ" и због овога не могу имати уплива на правоваљаност испитног правилника.

Тим мање може доћи у обзир замерка против текста дипломе, у погледу чега закон уопће ни не чини разположења.

Одговорност даље, што наши учитељи већ од две године амо не добијају диплома, не терети нас, јер ми ускраћење потписа не можемо довести усклад са законом, а не можемо дозволити, да се примењивањем такових средстава наша аутономна права окрње.

Против онога пак извештаја у облику писма, који отпис бр. 840. „сведоџбом" назива, тако се исто не може основан приговор подићи, пошто у томе не стоји то да се кандидат тиме „оспособљава" за учитеља, него то да је дотичног испитно повереништво за оспособног прогласило — што се у истину и догодило а што ни у каквој вези нестоји са издавањем дипломе или са ускраћењем тога издавања.

II. Колико оскудевају ова још постојећа потраживања у законској основи најбоље доказује то, што су од многих, претходница у звању Ваше Преузвишености међутим већ и сами одустали.

Такав је онај да се „осим мађарског језика" још *неколико* предмета „на мађарском језику" има предавати. Ове се већ у отпису од 2. јуна 1898. год. бр. 16638. спомиње; понавља се после у отпису од 4. фебруара 1903.' бр. 87693/1902. у погледу *„бар два"* наставна предмета. Сад се већ (у споменутом отпису од 7. нов. п. г. бр. 48559) *само* у погледу отачаственог повеснице одржава то потраживање

Да пак ни ово нема основе у закону, то је излишно доказивати, та закон још и за мађарски језик само довољан број *часова* тражи, а за наставни језик ни за сам тај предмет не прописује друго, него што следи из XXXVIII. и XLIV. зак. чланка од г. 1868.' т. ј. да се ученици, још и у државним школама, „на свом матерњем језику могу изобразити све дотле, где се више академско образовање почиње.

Али ми не бисмо само законито право ученика изгубили из вида, кад бисмо за који било предмет осим матерњег језика ма који други језик за наставни језик прописали — ми би се у изричну противност ставили и са самим 13. §-ом XXXVIII. зак. чланка од 1868. год. који наређује да се сви наставни предмети побројани у 88. §-у *као такови* имају наставити. Саевич је природна ствар наиме да настављање сваког предмета има свој циљ, и да је и интенција закона могла само то бити, да се тај циљ и постигне. Како би се могао постићи циљ наставе историјске, кад бисмо га једном другом циљу, увежбању мађарског говора, подредили. То је бар опште оне призната чињеница да тамо, где се пажња на облик обраћа, садржина не долази до важности, занемари се — да стварно знање, научено на страном језику, никад није у толикој мери наша својина, као што смо на нашем матерњем језику научили.

Ми смо за потребно присвајање мађарског језика учинили и до сада, а учини ћемо и од сада потребна расположења — *признање* засебних изасланика претходника у звању Ваше Преузвишености најбољи нам је доказ у томе погледу. Но пошто смо ми, обзиром на преоптерећеност наших приправника, за настављање повеснице већ

и до сада само минимално време остављали, не можемо дозволити, да се и то на увежбање мађарског језика употреби. Па то ни иначе не би имало жељена успеха, јер се приправници не спремају на настављање оног градива, које у кругу повећане науче, него онога, *што је у нашој наставној основи за народне школе прописано* — а за то имају потребне праксе.

Осим тога тај захтев се противи и 14. § у XLIV. зак. чланка од 1868. год., јер одређење наставног језика у погледу *сваког појединог* предмета спада у автономни делокруг дотичне вероисповести.

А не можемо учинити за доста томе захтеву већ ни за то, јер смо ми, на наш извештај учињен поводом одписа бр. 16038. од 1898. год. од српског народног црквеног Сабора коме смо ми за рад наш одговорни, решењем од 6/19. јула 1902. бр. 21. то упутство добили, да поред спровађања XVIII. зак. чланка од 1879. год. имамо респектовати и школску уредбу од 1872. год. односно да смо дужни приправнике из сваког предмета на српском језику настављати.

III. Прелазећи на садржину отписа од 30. маја 1903. год. бр. 30897. Пре свега примећујемо, да је из прилога наше представке бр. 2582. од пр. г., из оног дела нашег новог испитног правилника, што се на текст диплома односи (и то само из поднесеног примерка), преписивачком погрешком изостала реч Србин и да смо ми услед околности, у овој ствари наведених, обвезани ту ознаку у дипломама и надаље истаћи.

Од овог би ми само у том случају могли одступити, кад би то државни закон изрично забрањивао.

Најмање се пак може то назвати противуставним поступком. Ова је пракса наиме код нас до сада *неприкидно* постојала, а може и надаље постојати осим наведених разлога још и на основу уводног дела XLIV. зак. чланка од 1868. године по коме је „сваки грађанин ове отаџбине, припадао он било којој народности, равноправан члан народа“ који се има „у политичном смислу“ схватити, која „равноправност *једино* у погледу *званичне употребе* разноликих, у држави уобичајених језика и то *само у толико може* потпасти под засебне прописе, у колико то јединство државно, практична могућност управљања и администрирања и тачно поделење правде потребним чине.... тако да *потпуна* равноправност грађана у погледу *свих* осталих односа остаје нетакнута.“

IV. Други захтев споменутог отписа број 30897. из г. 1903. „да мађарски језик и књижевност у реду предмета међу језицима на првом месту има стајати“ напустили су већ претходници у звању Ваше Преузвишености и сами као такав, који стоји у противности и са самим државним законом. Али се овај захтев у промењеном облику и опет појављује — на опет без сваке законите основе. Споменути отпис бр. 50683. од пр. г. хоће да забрани истицање српског језика и књижевности — односно вели: „на употребу тога израза само бих томе случају могао пристати, ако би се на исти начин и израз мађарски језик и књижевност“ употребљавао. Како је то могуће? Та 13. §.XXXVIII. зак. чланка од 1868. год. то наређује да се у учитељским школама *најмање* оне науке и *најмање* у томе обиму имају настављати, чије је настављање и у коме обиму

за настављање учитељске школе у *овоме закону* прописано (§. 88.)". Може ли подлежати сумњи да се у вероисповедним учитељским школама и други предмети па и ширем обиму могу настављати — и да су у томе неодвисно и искључиво вероисповедне власти позване одлучивати.

За мађарски језик никакав закон не прописује настављање историје књижевности, још мање истицање тога у дипломама, те се по томе у том правцу никакови захтеви не могу стављати. Баш на против! „Интензивније" учење мађарског језика у овоме правцу баш би сметња била за постигнуће циља, одређеног у закону, јер би приправљци *одређено време* место стицања течности у говору и присвајања градива, потребног у народној школи, употребили на присвајање стварнога знања и историје књижевности, од кога би знања касније у практичном животу тим мање имали користи, јер би то, што су без потребног разумевања напамет научили и што им у основној школи у пракси никад не треба, што пре заборавили. Та претходник у звању Ваше Преузвишености баш је из тога разлога наредио да се школски надзорници не задовоље тиме, кад им се рецитира оно, што је од речи до речи научено.

Настављање историје књижевности матерњег (српског) језика, као „интензивније" обучавање матерњег језика, државни закони *дозвољавају* — 18. § XLIV. зак. чланка од 1868. год., још и за државне школе, изрично и *пропису је* — аутономна школска Уредба наша пак (97. §) *наређује* и тако против истицања тога у дипломама Ваша Преузвишеност не може имати приговора који се на закону оснива.

V. Што се тиче трећег захтева у високом отпису бр. 30897. из г. 1903. то смо ми били тога мњења, да означивање у дипломама имена Зомбор са Сомбор, које српски изговор тачније означава, може и после IV. зак. чланка од 1898. год. и надаље остати, као што је то све до прошле године и било.

Али је споменути отпис захтевао „исправку овога". И мисмо томе захтеву према свему томе, што учитељска диплома ваљда и није „штампарија која се јавности предаје", следећи тачно и потпуно слово закона, задоста учинили. Али отпис бр. 50683. од пр. г. већ јасно признаје неоснованост и овог захтева тврдећи да истицање у загради српског имена Зомбора које сасвим и исто тако звучи, као потпуно излишно тим пре треба изоставити, јер је тумачење услед тога, што мађарско и српско име *потпуно једнако* звучи. Или једнако звуче оба изговора, и онда није било места приговору, наглашаваног 1903. године, или не — и онда је овај садањи приговор неоснован. Јер друго зачеље 5. §-а IV. зак 1898. год. несумњиво изриче да то „не спада у распоређења овога одсека, кад се поред званичног имена историјски или у опште уобичајени назив тумачења ради истиче" — да се то дакле неможе забранити.

VI. Али су претходници у звању Ваше Преузвишености напустили још један низ захтева давши непобитног доказа за то да сви ти захтеви нису смерали спровађање закона, него су само служили покушајем за државну интеренцију, коју закон није ни дозволио.

Ми смо од захтева, стављених позивно на наводни отпис прет-

ходника у звању Ваше Преузвишености од 14. маја 1903. год. бр. 19418.) у допису кр. шк. надзорника Бачке жупаније од 16. маја и г. бр. 2436., само томе једноме као на државном закону основаноме учинили задоста, да испит за учитељско оспособљење из *свих прописаних* предмета одржавамо. И претходници у звању Ваше Преузвишености оне остале, премда се у нашем новом правилнику тако исто нису узела у обзир, ни не спомињу више; без сумње за законито признавајући то наше становиште, да делокруг испитног повереника, који врши врховни државни надзор, није наш испитни правилник позван регулисати и да се државни закон прилаком испита и у том случају има респектовати, ако у правилник није уврштен.

Од оног читавог низа захтева остао је дакле још само онај један, који се односи на слободну употребу речника при писменој радњи из мађарског језика. Али и тај се одмах и повлачи натраг, уколико отпис бр. 50683. од пр. г. оним речима, да „у колико би се ова тачка оставила у правилнику“ и у напред изјављује, да се употреба речника не коси са законом. Та закон прописавање мађарског језика у писму прописује у ту сврху, да се исти предмет може у основној школи настављати, а за то би довољно било и исправљање једне ученичке задаће — односно на то се учитељ увек може спремити а то не само употребом речника, него и других помоћних средстава. Кад смо ми из мађарског језика „слободну израду једне теме“ прописали, више захтевамо, него што закон прописује те нам је по тиме дужност кандидату бар употребу речника дозволити тим пре, што само једну тему задајемо и што при одређењу теме ни предлог стручног професора не узимамо увек у обзир.

Приговор пак против мере знања мађарског језика оснива се на погрешном тумачењу. Јер уништи 10. §. нашег правилника *само циљ писменог испита* означава, те се тако против тога баш не може приговорити. Мађарски језик чини осим тога предмет и усменог испита, за који 18. § одређује да „за просуђивање успеха мером служи сврха тога завода“, и да се „наставни предмети у томе обиму испитују, у коме се у заводу на основу надлежно прописаног наставног члана настављају.“ И преко свега тога мађарски језик, заједно са осталим предметима, чини предмет како методичког тако и практичног испита.

По том смо дакле законском пропису задоста учинили.

Јест, ако бисмо по речима отписа бр. 8922. поступали, по којима бисмо кандидата не само на то требали оспособити, да мађарски језик може настављати, него и на то, да на мађарском језику може настављати — онда би се ваљда мосло овом правилнику приговорити. Али тај захтев прекорачује законске границе, јер 2. § XVIII. зак. чланка од 1879. год. несумњиво тако одређује циљ овог предмета, да кандидат „**тај (предмет)** у *основној школи* може настављати,“ а не да на њему, као наставном језику, настављати може.

VII. Исто је такав и захтев III. тачке споменутог отписа бр. 50683. од пр. г.

Дакле они кандидати, који *имају* законом прописано оспособљење, у том случају, ако пет година не службују, могу се из мађарског језика присилити на поновни испит и сведоџба о томе тако исто

спада под прописе XVIII. зак. чланка од 1879. год.! А на основу каковог то државног закона? И шта ће бити с онима, који се томе испиту не подвргну? Ти неће добити места? Који државни закон прописује то?

Јест 60. § наше школске Уредбе прописује тај испит, али тај се с једне стране *само на практични* испит односи, на други наставни предмет не; с друге пак стране то је само по нас обавезно, и тако то не спада под прописе XVIII. зак. чланка од 1879. године, јер државни закони у оне ни не познају таквих поновних испита.

Преузвишени Господине Министре!

Због неудовољења оваковим захтевима претити се са забраном испита, шта више и тиме, да „особе које немају формалну диплому учитељску праксу" неће моћи вршити — заиста је неразумљиво.

Та да учитељска школа не одговара ни минималним захтевима државног *закона*, ни онда не било слободно забранити испите, јер на то закон није овластио министра. Још и у томе би се случају само законом прописаним путем и начином могло против завода поступити.

На учитељску праксу пак у смислу 102. §-а XXXVIII. зак. чланка од 1868. године *сваки* приправник има *права*, како је *„течај"* учитељске школе *„свршио"*, без обзира на то, дали је оне полагао прописани испит за оспособљење или не. Поред тога такав приправник може бити помоћни учитељ на основу свих досадањих законитих расположења, и тако му се учитељска пракса — на законитој основи — не може забранити.

У томе уверењу, да ће Ваша Преузвишеност, увидев основаност ових наших разлога, за мирно решење питања учинити сходна расположења, ми изашиљемо и изасланство Вашој Преузвишености ради опширнијег излагања и заступања до сада заузетог становишта нашег.

116. Апољијев одговор од 10. маја 1906. бр. 36394.

На високо цењену представку Ваше Преузвишености од 10./23. априла о. г. бр. 225. през. с поштовањем имам част овим Вашу Преузвишеност о следећима известити:

Расправе вођене ево већ треће године у ствари сомборске православне српске учитељске и учитељичке школе довеле су свршене приправнике тога завода кроз две године у тај непријатан положај, да нису могли добити своје дипломе, кандидати пак, који сад свршавају стављени су пред ту жалосну могућност, да се не би ни испиту за оспособљење могли припустити.

Полажем тежиште на то да се ученици невино и без своје кривице не казне.

Из овога разлога вољан сам захтеве, стављене у питању о којој је реч по претходницима мојима — премда је оправданост истих ван сумње — до онога степена ублажити, докле се то без повреде позитивних државних закона извести може; наиме: на основу мога права врховног надзора, основаног на 14. § у XXXVIII. зак. чл. од 1868. год., не могу до душе одустати од тога, да ми се правилник за испит оспособљења амо не прикаже; али уз придржавање у услов-

ње тога, што је природно, да ће правилник законским захтевима у свему одговарати, дозвољавам, да се више пута споменути правилник амо не ради одобрења, него ради знања прикаже.

На испитима учитељских и учитељичких кандидата за оспособљење меродавна су расположења садржана у XXXVIII. зак. чл. од 1868. и XVIII. зак. чл. од 1879. год. за то, у толикој мери морају испитаници мађарским језиком у речи, писму и у практичној примени настављања владати. За приказ овог последњег кандидатима се мора на испиту за учитељско оспособљење помоћу практичног рада, који се има на мађарском језику вршити, прилика пружити.

У уводном делу дипломе паралелног мађарско-српског текста, место досадашњег израза, који народност означава, има се по вољи или „српска црквена заједница православне вере“ („a gör. kel. vallás szerbnyelvű egyházi szervezeti“) или пак, како се то у 9. §-у IX. зак. чл. од 1868. год. читати може „православне вероисповести, српског језика“ (gör. kel. vallású, szerbajkú) израз употребити; код ређана наставних предмета, у колико Ваша Преузвишеност не би желила употребити изразе *„српски језик и књижевност“* и *„мађарски језик и књижевност“*, има се употребити текст 88. §-а XXXVIII. зак. чл. од 1868. год.; на послетку дозвољавам, да се код датирања диплома поред званичног имена вароши, у загради ради тумачења, и опше употребљени српски назив може истаћи.

Што се тиче накнадног испита дипломираних учитеља који преко пет година учитељску праксу нису вршили, у колико се овај накнадни испит ограничи строго на практично настављање вероучевних предмета, не желим, да се овај накнадни испит и на мађарски језик протегне, — и захтев, стављен у овоме правцу, само би у том случају живео, ако би се у круг ових накнадних испита осим горе споменутих, и други предмет увукао.

После речених с поштовањем умољавам Вашу Преузвишеност, да благоизволите учинити расположење, да се испитни правилник и образац дипломе према горе реченоме модифицира и тако модификовани правилник и диплома овамо прикаже.

117. Извештај изасланика Школског савета, гл. шк. референта и пар. црк. тајника.

Позивно на високо решење бр. Ш. С. 45|4. ех 1906. част нам је изврсним поштовањем известити, да смо представку у ствари испитног правилника српске народне учитељске школе у Сомбору под вођством Њ. Високопреосвештенста г. епископа Лукијана дана 14|27. априла о. г. лично предали преузв. г. А. Дињшију, кр. уг. министру богочасти и јавне наставе и да смо становиште Високославног Школског савета усмено и подробније образложили истом г. министру које нам је обећао, да ће ствар проучити и што пре решити.

У то првопотписани имам част известити да сам ја један дан раније отишао у Пешту, посаветовао се са г. дром Маргалићем и са одељним предстојником Емерихом Немењијем, те по постигнутом споразуму и то предложио преузв. г. Министру, да се та ствар путем преговора реши, на који ме је Високосл. Школски савет још решењем бр. Ш. С. 166., 184. и 202|125. ех 1904. исаслао био — да надаље

је исти министар то заиста и учинио услед чега сам ја на засебан писмени позив од предстојника Немењија дана 26. априла (9. маја) и по други пут био у Будимпешти и колико је било могуће учинио, да се не само оне конференције умање, што су у свези са „новим“ правилником и формуларом за учитељске дипломе искреле, него сам и друга питања покушао расчистити, као што су на пр. испит допуне, оспособљење забавиља итд.

У допуну отписа истог министарства бр. 36394. ех 1905. част ми је пак још известити, да се штатути учитељских школа, дисциплинарна правила за професоре и ученике нити друге какове наредбе неће — бар по изјави од предстојника Немењија — на знања ради на поднашање искати, да на преговорима није окурирала мисао, да се практично предавање *на* мађарском језику има држати нити да се накнадни практични испит само на нероисповедне предмете има простирати, него су нероисповедни предмети споменьани као једини предмети испита допуне тим да се уз то може и писмени испит изискивати те да се радња и са гледишта српског језика оцени — и да сам ја те преговоре само ради обавештавања водио, а не као странка која има права одговарати и да у име Васкол. Школског савета ништа обећао нисам.

118. Четврти правилник о полагању испита за учитељско и учитељичко оспособљење на српској народној учитељској и учитељичкој школи у Сомбору, Ш. С. бр. 201/906.

I. Опћа одређења.

§. 1. Испити за учитељско и учитељичко оспособљење т. ј. закључни и практични испити, прописани 101 § ом Школске уредбе, санкционисане 6. априла 1872. год. држе се у Сомбору заједно, концем школске године и по погреби месеца децембра сваке године.

Све одребе у колико није противно наређено, односе се и на женске.

§. 2. Концем школске године полажу испит:

1. ученици, који су те године у истом заводу редовно свршили IV. разред бар са довољним успехом;

2. учитељски кандидати, који су о испиту за учитељско оспособљење прошле школске године упућени на поновно полагање целокупног испита после годину дана;

3. учитељски кандидати, који полажу испит дозволом српског православног Школског савета.

§. 3. У месецу децембру полажу испит за оспособљење:

1. учитељски кандидати, који су упућени крајем прошле школске године на поправни испит из једног или из два предмета;

2. учитељски кандати, који полажу испит дозволом српског православног Школског савета.

§. 4. Редовни ученици, када полажу разредни испит из IV. разреда поднашају управи српске учитељске школе молбу ради полагања испита оспособљења. Уз молбу прилажу крсни лист и разредна сведочанства, особито које су добили у којој другој учитељској школи.

Професорски збор учитељске школе пријављене кандидате прегу-

пушта полагању испита за учитељско оспособљење ако су свршили IV. разреда бар с довољним успехом, и то се уваћа у главни разредни записник IV. разреда.

§. 5. Без претходне дозволе срп. прав. нар. Школског савета не могу се припустити полагању овог испита:

1. приправници који нису редовно свршили IV. разред српске учитељске школе сомборске;

2. свршени приправници који нису у одређено им време приступили полагању испита;

3. учитељски кандидати који су двапут безуспешно полагали испит оспособљења;

4. који су искључени ма из ког завода због дисциплинарних преступа против школских закона;

5. који су били осуђени због каквог кривичног преступа и

6. који болују или имају какав телесни недостатак тако, да нису способни за отправљање учитељских дужности.

§. 6. Кандидати, којима је за полагање испита потребна дозвола срп. прав. нар. Школског савета, подношају молбе своје са потребним прилозима управи учитељске школе, која те молбенице, пропраћене мишљењем професорског збора, подноша срп. прав. Школском савету на решење.

§. 7. Испитно се поверенство састоји за главног школског референта, односно изасланика срп. прав. нар. Школског савета као председника, духовног повереника, управитеља и свих наставника оних предмета, из којих се полаже испит.

§. 8. Испити из учитељско оспособљење састоје се из три дела: из писменог, усменог и практичног испита

Без дозволе срп. прав. нар. Школског савета не може се нико ослободити од полагања којег било дела или предмета, из кога се у смислу овога правилника полаже испит за оспособљење.

II. Писмени испит.

§. 9. Писмени се испит полаже из ових наставних предмета:

1. из српског језика,
2. „ мађарског јазика,
3. „ немачког језика,
4. „ математике,
5. „ цртања,
6. „ краснописа

§. 10. Кандидати састављају на српском језику задану поставку из педагогијских предмета. Овом задаћом треба да докажу кандидати с једне стране: да потпуно владају српским језиком, да умесно знају мислити и мисли своје тачно изражавати на писмено, а с друге стране пак, да су начисто и са главним начелима и правилима педагогијских наука.

Кандидати самостално састављају задату тему на мађарском језику уз припомоћ речника и њоме доказују, да довољно владају писмено мађарским језиком, колико је у смислу XVIII. закл. гл. од 1879. год. потребно ради оспособљења им за учитеље српских народних школа у Угарској.

Задати слог у немачком језику пишу и преваћају на српски уз припомоћ речника.

Из математике се израђују два задатка и то један из аритметике а други из геометрије, а решењем се тих задатака показује с једне стране окретност и довољна готовост у рачунању а с друге стране пак способност апстрактног мишљења и представљања.

Из цртања се израђује или какво геометријско тело или какав предмет по природи, слободном руком и осењивањем, како изгледа у простору.

Из краснописа се пише један лист по задатом слогу.

На израду првих пет задања одређује се време од 4 сата, а за краснопис 1. сат.

§. 11. Ради одређивања писмених задатака дотични професори достављају управитељу у затвореном куверту поставке (теме) из српског мађарског и немачког језика, затим из аритметике и геометрије по 3 задатка. Управитељ ове задатке подноси председништву срп. прав. нар. Школског савета до 1. маја по н. к. Председништво школског савета до 15. маја одређује и доставља управи за писмени испит из српског, мађарског и немачког језика по једну поставку, а из геометрије и аритметике по два задатка.

У случају да срп. прав. нар. Школски савет није задовољан с поднесеним поставкама и задацима може захтевати од дотичних професора нове теме, или сам поставити нове задатке.

Задатке из цртања и краснописа одређује управитељ споразумно с професорским зборм.

§. 12. Професорима је под претњом дисциплинарног поступка забрањено икоме казивати, које су поставке и задатке предали управитељу, да не би пре времена дознали кандидати.

Управитељ од срп. прав. нар. Школског савета одређене и засебно запечаћене задатке отвара непосредно пред дотичним писменим испитом, пред професорима и свима кандидатима.

§. 13. Писмени се испити држе после обављених разредних испита.

У једном се дану могу израђивати највише 2 задатка; после подне подне могу се предузимати само технички предмети.

О писменим испитима смеју кандидати донети само прибор за писање, а код мађарског и немачког језика смеју се служити и речницима.

Када отпочне рад, несмеју кандидати опћити један с другим, нити смеју преписивати и служити се недозвољеним помоћним средствима. Огрешили се неко о забрану, обуставља се даљи рад те се ствар упућује испитном повереништву, које даље одлучује. На све ово треба упозорати кандидате строго пре почетка рада.

О писменим испитима воде се записници. У ове се записнике уваћа почетак испита, одређени задаци, именик кандидата, који раде задату тему, време када је који кандидат предао своју радњу, и у опће се бележи све што се догоди о испиту, нарочито пак и то колико је пута који кандидат за време испита излазио напоље и колико се времена задржавао. Надзорници-професори сваког сата потписују записник.

Свршили когод задаћу своју пре одређена времена дужан ју је одмах предати заједно с концептом и удаљити се из дворнице, у којој се ради. Када истече одређено време, сваки је дужан предати своју задаћу с концептом, па маму радња и небила сасвим готова.

По свршеном испиту управитељ потписује записнике и прикључује их списима о успиту за учитељско оспособљење.

§ 14. Израђене радње прегледају дотични професори, погрешке на значе и на сваку радњу напишу кратку пресуду и оцену. Српску радњу прегледају и оцењују професори педагошких наука и професор српског језика.

Пошто су професори у току недеље дана прегледали писмене радње, управитељ сазива професорски збор у седницу, у којој професори подносе извештаје о успеху писмених задаћа. У овој се седници не доноси још коначно решење које се припустити усменом испиту, — право ово припада седници испитног повереништва. Одмах после ове седнице шаље управитељ поправљене задаће председнику испитног повереништва.

III. Усмени испит.

§ 15. Усмени испити одржавају се месеца јуна.

Пре почетка усменог испита држи се предконференција испитног повереништва под председништвом главног школског референта, односно изасланика срп. прав. нар. Школског савета, у којој се предузима:

1. коначно установљење успеха писмених задаћа и решење „ко ће се припустити усменом и практичном испиту;

2. решавање према успеху појединих задаћа, који ће се кандидат опширније испитивати из ког предмета. Ако се председник испитног повереништва не слаже с оценом некога предмета, који се не полаже о усменом испиту, има права одредити да се исти подвргне и усменом испиту из дотичног предмета.

3. председник испитног повереништва именује перовође, који ће водити записнике о усменом и практичном испиту.

§ 16. Онај кандидат, којега је писмена радња оцењена најмање с довољном оценом припушта се усменом и практичном испиту.

Ко добије о писменом испиту једно или два недовољна, припушта се усменом и практичном испиту, али се мора из дотичних предмета испитивати опширније и строжије.

Ко добије три недовољна из писмених радња, не припушта се усменом и практичном испиту.

§ 17. Усмене испите полажу кандидати из појединих предмета по реду, што одређује председник испитног повереништва.

Предмети су усменог испита у учитељској школи:

1. наука о источно православној вери.
2. антропологија са науком о нези у болести,
3. психологија са логиком,
4. педагогика и историја педагогије,
5. дидактика и методика са школским устројством,
6. црквенословенски и српски језик,
7. мађарски језик,

8. земљопис, са основима народне привреде,
9. земаљски устав и срп. прав. народно-црквена автономија,
10. повест у вези са светском повешћу, и повешћу српског народа,
11. математика,
12. природне науке (природопис, физика, хемија)
13. привреда — код женских и кућарство,
14. црквено појање и правило,
15. свирање и хармонијско певање,
16. практични испит из гимнастике и руковођења, код женских из женског ручног рада.
17. немачки језик.

§. 18. На усменом се испиту испитују предмети у оном обиму, у коме се предузимају у учитељској школи на основу надлежно прописаног наставног плана

Из педагогијских се наука изискује од кандидата, да довољно познаје главне законе телесног и душевног живота и да има довољне умешности и у примењивању ових закона у школском раду, да добро познаје упутства, правила и помоћна средства наставна у основној школи да познаје најважније законе и наредбе о шк. упутству у нашој домовини.

Из мађарског се језика изискује онолика спрема колику је XVIII. зак. чл. од 1879. год. прописао као услов, да би се кандидати могли поставити за учитеље на српским народним школама у Угарској.

Из осталих се предмета изискује, да кандидат зна тачно и поуздано основна начела и законе из појединих наука, да може довољно уочити везу међу појединим основним начелима и законима, а особито да потпуно и свестрано схваћа и зна оно градиво, што се предузима у основној школи.

Мером за пресуђивање успеха служи сврха овога завода. При пресуђивању способности кандидата не пази се толико на поједине одговоре из појединих предмета, колико на показану способност за обављање учитељске дужности током целог испита Зато испитивачи требају, где год је могуће, да питају прегледно и то ствари основне и важне, потребне за основну школу и свакидашњи живот и да се чувају свих потанкости, нарочито код оних предмета код којих се знање основа највише на памћењу.

§. 19. Свршетком априла сваки наставник напише тезе из својих предмета, које обухватају целокупно наставно градиво, а са особитим погледом на школу и свакидашњу употребу. Питања ова поднаша управитељ. срп прав нар. Школском Савету на одобрење.

На основу ових теза председник испитног поверенства ставља питања, а испитује дотични професор.

Председник испитног поверенства може и засебна питања стављати.

§. 20. Усмени и практични испити су јавни. О овим испитима се воде записници; перовође уводе у ове записнике: колико је времена трајало испитивање код појединих кандидата, из појединих предмета, која су питања добили.

IV. Практичан испит.

§. 21. Професор методике споразумно са учитељима вежбанице

састави задатке за испит из практичног школског рада. Ове се поставке, заједно са питањима из усменог испита подносе срп. прав. нар. Школском савету преко управе на одобрење.

Председник испитног поверенства два дана пре испита одређује поставке појединим кандидатима.

Кандидати добивене поставке из практичног школског рада писмено израђују и у одређено време, пре почетка свог рада предају га председнику.

Практични школски рад траје попречно $^1/_4$ сата.

Из мађарског се језика такође дају поставке, да би се кандидатима дала прилика доказати, јесу ли за настављање тога предмета у српским народним школама у Угарској по пропису XVIII. зак. чл. од 1879. год. стекли практичну вештину.

§. 22. Практичним се испитом доказује: знали кандидат своје теоретско знање и практично применути, разумно и са љубављу се понашати према ученицима, појмове тумачити према способности појединих ученика и живом наставом држати ученике у пажњи.

§. 23. Практични се испит држи обично после усменог и писменог испита, али ако прилике то изискују, може се обавити и пре усменог.

V. Завршна одређења.

§. 24. По свршетку свих испита држи испитно поверенство завршну седницу, у којој се већином гласова одређују оцене код појединих кандидата из појединих предмета и опћи успех писменог испита.

Оцењивање појединих предмета и опћега успеха бива исто тако, као и код оцењивања у појединим разредима.

Ако се председник испитног поверенства не сложи са оценом професора може укратити свој потпис и има ствар пријавити срп. прав. нар. Школском савету.

Исход испита објављује председник у присуству испитног поверенства.

§. 25. Ко о испиту оспособљења добије из једног или из два предмета недовољну оцену може децембра месеца исте године полагати поправни испит.

Ако у овом року не поправи из једног предмета недовољну оцену, крајем школске године може још једанпут полагати поправни испит из тог предмета.

Не поправили ни овог пута недовољну оцену, полаже поново у првом року целокупан испит. Исто тако и они, која на поправном испиту добију из оба предмета недовољну оцену, полажу поново у првом року целокупан испит.

Ко добије из три или више предмета недовољну оцену полаже још једанпут само после годину дана целокупан испит.

Поправни испити могу се полагати само у оном заводу где је и от почет испит.

Ко у току испита одступи из довољно оправданог узрока не оцењује се и узима се као да и није полагао испит. Ко трипут овим начином одступи не може се више припустити испиту.

§. 26. О закључној седници из појединих предмета установљене оцене, општи успех и владање уводи се у главне записнике о ис-

питу оспособљења. У овај се записник све оно уваља што ће доћи и у диплому.

Све записнике потписују сви чланови испитног повереништва и састављају се у два примерка, један се шаље срп. прав. нар. Школском савету, а један остаје у архиви.

§. 27. Ко је с успехом положио испит оспособљења, добија учитељску диплому.

Ове су дипломе без биљеге, снабдевене су заводским печатом, а потпусује их председник испитног повереништва, духовни повереник, и сви чланови испитног повереништва, затим уз свој печат кр. школски надзорник, односно по кр. угар. министарству богочасти и јавне наставе именовани заменик његов, а издаје их уз потребну клаузулу срп. прав. нар. од. Школски савет

§. 28 (Текст дипломе в. ниже под бр. 124.).

§. 29. Редовни ученици не плаћају никакву таксу, приватни ученици плаћају 40 круна.

За понављање целог испита плаћа се 40 круна, а за поправни испит по предмету 10 К.

Испитне таксе иду у корист дидактралног фонда.

За уписивање дипломе плаћа се 2 К. а прима их онај који води главни записник и пише сведочанства.

§. 20. Ако који оспособљени кандидат најмање 5 година нигде се не вежба у учитељској дужности полаже уз дозволу срп. прав. народ. Школског савета практичан испит и то само из методике и практичног рада.

Чланови су испитног повереништва: повереник Школског савета, као председник, управитељ, професор методике и један члан професорског збора кога одреди председник испитног повереништва.

За овај се испит плаћа 20 К. а за уписивање дипломе 2 К.

§. 31. Текст сведочанства о овом испиту гласи:

Сведочанство: о практичној школској способности.

Госп . . . . . по матерњем језику С . . . . . православне вере, рођен . . . . у . . . . у . . . . дане . . . . месеца . . . . године, кој . . . . је . . . . . године . . . . . под бр. . . ум. . . . оспособљен . . . за учитељ . . . . српских народних школа са . . . . успехом и са . . . . владањем, пошто . . . . година није нигда била учитељ . . . . на основу дозволе срп. прав. нар. Школског савета од . . . бр . . . . ех . . . . пред подписаним испитним повереништвом полага . . . . је практичан испит за учитељ . . . . оспособљење и том приликом је показа . . . овакав успех:

Из методике . . . . . .

„ практичног школског рада . . . . . .

те се томе на основу 60 §-а Школске Уредбе, санкционисане 6. априла 1872. год. и наредбе срп. прав. прав. нар. Школског Савета од 5./18. маја 1906. год. бр. Ш. С, $\frac{229 \text{ к } 312}{202}$ зап. ех 1906. проглашује способи . . . за вршење учитељ . . . . дужности у срп. народним школама.

У Зомбору (Сомбору) дне . . . . . 190 . . . год.

председник испитног повереништва — остали чланови испитног повереништва.

§. 32. Они учитељи који имају прописно оспособљење за учитеље на народним школама у Угарској са српским наставним језиком, а желе своје оспособљење допунити, да могу у смислу 59. §-а Уредбе за српске народне школе од 1872. год. у сталном својству постављени бити за учитеље на српским народним школама, полажу уз дозволу срп. прав. нар. Школског савета испит допуне и то из вероучевних предмета, наиме из науке о источно-православној вери из црквенословенског језика, из црквеног појања и правила и из специјалне методике тих предмета.

Чланови су испитног повереништва: повереник Школског савета, управитељ, предавоци методике и катихета.

За овај се испит плаћа 20 К. а за исправљање сведочанства 2 К.

§. 33. Текст сведочанства о овом испиту гласи:

Сведочанство:

о испиту допуне за срп. . . народн. . . . учитељ. . . . Госпо . . . . . по матерњем језику срп. . . . . православне вере који . . . . је на учитељ. . . . школи у . . . . дана године под бр. . . . . оспособљен . . . . за учитељ. . . на народним школама у Угарској са српским и наставним језиком и то са . . . . успехом и са . . . . . владањем, полаже . . . је дозволом срп. прав. народ. Школског савета од . . . . бр. . . . . пред подписаним испитним повереништвом испит допуне за срп. . . . . учитељ . . . . и том приликом показа . . . . овакав успех:

из науке о источно православној вери: . . . . . .
„ црквено-словенског језика: . . . . . .
„ црквеног појања и правила: . . . . . .
„ специјалне методике тих предмета: . . . . . .
„ практичног школског рада: . . . . . .

те се према томе на основу 59. односно 61. §-а Уредбе, санкционисане 6. априла 1872. год. и наредбе срп. прав. нар. Школског савета од 5./18. маја 1906. год. бр. Ш. С. 292. и 312./201, ех 1906. проглашује способан . . . . . за вршење учитељ. . . . . дужности у српским народним школама.

У Зомбору (Сомбору) дне..... 190.. год.

119. Представка Ш. С. бр. 201./906., којим се подноси четврти правилник.

Позивно на високи допис Ваше Преузвишености од 10. маја о. г. бр. 36394. част нам је исправљен правилник за испите оспособљења у срп. учитељским и учитељичким школама у Сомбору, који постојећим државним законом у свему одговара знања ради с том понизном молбом приказати да изволите упутити кр. шк. надзорника Бач-Бодрошке жупаније односно заменика његова, који је на испитима учествовао да учитељске дипломе, које већ од две године задржава потпише, односно да се не противи издавању ових диплома.

120. Апољијеви приговори (од 9. јуна 1906. бр. 47590.) против четвртог правилника.

На високо цењену представку од 18./5. маја о. г. имам част Вашу Преузвишеност с поштовањем о следећем известити.

1.) Код текста учитељске дипломе, садржане у 28. §-у, код ређања историјских предмета, „историја српског народа“, што у старијим дипломама није било унутри, има се изоставити; клаузула за кр. шк. надзорника има се тако исто изоставити, јер ни не гледајући, да се та клаузула не слаже са духом закона, XVIII. зак. чл. не познаје овакове клаузуле, него чини расположења у погледу потписа кр. шк. надзорника; пошто надаље клаузула православног српског школског савета, која се има навести на диплому, ништа друго не може садржавати, него тамо наведени текст, да се „на основу овога се ова учитељска диплома издаје“, услед тога се празне прте, одређене за евентуално друго таково саопштење, имају изоставити; на послетку: закључни текст дипломе има се поправити на следећи начин: „Испитно поверенство за учитељ.. на православним српским народним школама“ — Евентуално то се саевим може изоставити, пошто ни на старој блакети није било у употреби

Дипломе, које ће се изоставити узев у обзир горе речено, моћи ће се потписати. Дипломе кандидата, који су прошле или прве две године положили испит оспособљења, на овакову блакету остављене и по кр. шк. надзорнику потписане, имају се што пре издати заинтересованима. Оне ће се последње дипломе са садашњим датумом — али да се у уводном тексту време полагања испита истакне — имати оставити.

По себи се разуме да се горње модификације, што се односе на блакету учитељске дипломе, имају и у испитном правилнику спровести.

2.) Друго зачење 8. § а има се изоставити, јер предмете испита за учитељско оспособљење одређује 88. § XXXVIII. зак. чл. од 1868 г. — и од испита било кога од ових предмета нико се не може опростити.

3.) Крајњи пасуси тачке б). 10. §. а — другог заглавља 18. §-а и 4. тачке 21. § а у противности су са духом XVIII зак. чл. од 1879. године и са позитивним прописима 2. 3. и 6 § а овог закона.

У поменутим §-има правилника довољно је дакле позивање на закон; погрешно тумачење се на против свуда има изоставити, јер закон не наређује, да кандидати толико морају знати мађарски, колико је потребно, да се за учитеље на српским народним школама могу оспособити, него закон захтева то, да кандидати мађарски језик у речи и у писму толико присвоје, да га у народним* школама настављати могу.

Линије 3. 4. 5. и 6 §-а 18. у садашњем облику своме не могу се у склад довести са 13. §-ом XXXVIII зак. чл. од 1868. год., имају се дакле тако модификирати, да се слажу за захтевима цитираног закона.

---

* Дакле исто то мало друкчије. Лукач каже отворено: да „на мађарском језику могу настављати“, а Апоњи замотано: да „мађарски језик“ могу предавати, али не само на српским школама него — и на самим мађарским. Није дакле то чудо, што ни онаки не могу добити диплома, који „боље знају мађарски него српски“ него би право чудо било ако ни поред овакових (наравно насилничких) захтева не бисмо затворили те утатељске школе, које ће морати да лиферује учитеље и за мађарске школе — али које нашим специјалним потребама *не смеју* одговорити, — бар то се у дипломи ни у правилнику (за сад је реч о дипломама и о правилнику, а после ћа доћи рет и на наставну основу) не сме изразити, премда то и сам државни закон *изричмо* дозвољава. Ђ. П.

5). У погледу прегледања писмених радња из мађарског језика по кр. шк. надзорнику и одређења практичнога рада из мађарског језика мероданна су раније расположења, садржана у 133. §-у, односно у 3. и 6. алинеји тога §-а у упутству издатом за кр. шк. надзорнике под бр. 70.000905.*

6. Садржај 32. §-а замршен је и слабо се може разумети; јер ако когод „за школе у Угарској са српским наставним језиком има прописану квалификацију", онда никакове потребе нема, да дотично испит допуне полаже, да би се на срп. нар. школу приставити могао.

Позивање на 58. §. санкционисане Уредбе од 1872. год. оснива се иначе на забуни, јер тај §. допуњава 59. § који каже, да се на српске народне школе могу и такови учитељи приставити, који нису свршили срп. учит. школу, али су другде** положили учитељски испит.

Уколико би се пак 32. § правилника на оне кандидате односио, који су из државне учитељске школе изишли, утолико је ово планирано расположење повредљиво а и сувишно.

Повредљиво је, јер се противи начелу реципроцитета, по коме земаљска влада за јавну наставу без сваког засебног испита приставља на државне школе учитеље, који су из православне српске учитељске школе изишли, а сувишно је из тога разлога, што на бајској и темишварској државној учитељској школи кандидати православне српске вере добијају од свештеника, одређеном за то по најлепшој врховној црквеној власти у прописним недељним часовима наставу у вери — и осим тога, како у Баји тако и у Темишвару добијају наставу из црквено словенског и српског језика, као и из црквеног појања и типика такође кроз четири године — по надлежном органу, хонорираном по држави и одређеном у ту сврху по врховној црквеној власти — у недељна 2—4 сата, а као резултат тога полажу концем IV. год. у присуству изасланог епископског комесара засебан испит за црк. појце, а сведоџбу о томе потписује и епископски комесар.

32. § правилника само имао би само у томе случају оправданости, ако би земаљска влада за јавну наставу горе означену праксу обуставила.

Из реченога се види да се испит, контемплиран у 32. и 33. §-у има изоставити.

На послетку не могу да затајим моје жаљење о томе што су — кад сам ја за исправак инкриминираних ставака у правилнику за испит оспособљења и у обрасцу за учитељску диплому, шта више дошао сам путем изасланика министарства са изаслаником Ваше Преузвишености до некога споразума — у сада поднесеном правилни-

* И то је оригинално! Под тим бројем сасвим је нешто друго наређено (в. бр. 114.) а то упутство није никада ни саопћено Школском савету, Ђ. П.

** То је онај јединствени дух, који цитира законе и прописе, на кад му треба, изоставя што, а кад му је то потребно, уметне што, чега у закону нема. Те речи „другде" нема у Уредби, баш напротив, тамо се говори о приватном учитељском испиту — наравно *не другде*, него пред истим поверенством, о коме је у претходном §-у била реч. Ђ. П.

ку и у обрасцу уч. диплома увртене против* тога споразума нове повредљиве ставке, које су од пређашњих делом тежега карактера. —

Према овој чињеници одржање испита и издавање диплома дозвољавам пре расчишћења ових нових противности само обзиром на младиће, који без своје кривице страдавају, али изрично под тим условом, да испитни поступак и дипломе, које се имају издати, у свему одговоре расположењима овог мог отписа. Упут упућујем кр. шк. надзорника Бач-Бодрошке жупаније, да се строго тима придржава и да свој поступак од одржања њихова чини одвисним.

За будуће пак умољавам Вашу Преузвишеност, да Ваша Преузвишевост благоизволи правилник, прерађен уз уважење побројаних примедаба, по могућству што пре поново амо доставити.

121. Реферада гл. шк. референта у тој ствари.

У отпису в. кр. уг. министарства богочасти и јавне наставе од 9. јуна о. г. бр. 47590. каже се изрично: да је исто министарство путем свога изасланика са изаслаником Школског Савета у погледу исправљања инкриминираних ставака у правилнику за учитељске испите и у формулару диплома неки споразум постигло и да су у правилник и формулар који је сада поднесен, и против тог споразума унесене нове ставке, које су од старих делом тежега карактера.

Ја сам већ при установљењу тога новога правилника, поднеском од 5. (15.) маја бр. 576. (бр. Ш. С. 312. ех 1906.) упозорио на то да се министарски отпис не слаже са оним што сам ја са министарским изаслаником установио — а сада морам нагласити да сам ја, у недостатку других доказа, свагда заклетвом у стању потврдити да је моја реферада потпуно у складу са постигнутим споразумом, који сам ја пред самим изаслаником на мађ. језику у моју бележницу увео и то тако да је исти мотрио на свако слово које ја уписујем (а и сад је недирнуто све онако унутри у бележници) и да је и сам др. Немењи водио белешке и на приправљене нотице плавом оловком убележио, шта смо уговорили.

Нарочито морам још једанпут нагласити, да смо у погледу 60. и 59. (односно 62.) §-а Школске Уредбе специјалне преговоре водили и до неког споразума дошли. Немењи је увидео да мй 60. §. морамо извршити а да се на то XVIII. зак. чл. од 1879. г.

* Министров изасланик је сада прибегао источњачкој политици. Пошто је било у четири ока он је, да би у нечему Школски савет на попустљивост склонио, чинио обећања, али тако да их после, кад дође да он „последњу" реч рекне, пориче. Све је тамо до најмањих ситница онако уговорено, како је после у правилник ушло — само то није изрично наглашено, да се *тај* испит допуне односи на оне учитеље, који имају квалификацију за основне школе са *српским* наставним језиком Немењи је тражио, да српски језик не буде предмет тога испита. Мислио је наравно на оне учитеље, који су у баиској или темишварској школи добили квалификацију за мађарски и *српски* наставни језик. Кад је Школски савет пристао, да то учини — сад се та тачка споразума пориче — чак се тражи, да ми без икаквог даљег испита, пристављамо на наше вероисповедне српске школе такове учитеље, који су *само* за мађарски наставни језик оспособљени, и који нису оспособљени ни за катихете, као што то комуналним учитељима где свештеници предају науку о вери ни не треба Ђ. П.

не може односити и ја сам забележио: 60. §. marad (т. ј. што је у погледу извршења тога §-а речено у правилнику) „tisztán a gyakorlati tanitás tényére szoritkozni“, дакле сасвим, како је то у новом правилнику нарочито наглашено. А за 59. (62.) § исти је концедирао испит допуне, не правећи разлику ни за оне који су државну учитељску школу свршили, и то из тога разлога, што су у нашим школама учитељи уједно и катихете. Али је тражио да се тај испит само из вероначних предмета држи, што сам опет ја концедирао. Разлика је само та што ја онда нисам споменуо, да се то само на оне односи, који су за учитеље са српским наставним језиком оспособљени а у правилнику је то истакнуто. Али та разлика не треба да важи, јер се не може претпоставити, да би Министарство могло бити противно томе, да из српског језика засебан испит полаже онај који хоће на нашим школама да служи а који за школе са српским наставним језиком нема оспособљења.

Ово у неколико могу и доказати.

Откуд је отпис од 10. маја бр. 36394. дошао на то да тражи испит који се изрично само на вероисповедне предмете односи? Истина да то у погледу практичног испита (60. §.) тражи, али да није на то мишљено, доказује та околност, што ми тај захтев у погледу практичног (поновног) испита *нисмо* узели у обзир и што томе овај нови отпис не замера!

Ја мислим да то министарски изасланик не би ни порицао. Међутим ја овде видим других мотива, ово мора имати дубљега узрока.

Изасланик др. Немењи је више пута наглашавао, да они неке прописе наше школске Уредбе сматрају за неумесне и да не могу дозволити да се исти извршују (према свему томе, што су санкционисани). То се изводи тумачењем и то тако да 1). министарство сматра да је оно власно не само државне законе тако тумачити, да је то и за нас обавезно, него да ми морамо и у погледу автономних уредаба усвојити његово тумачење; 2) да наше автономне уредбе не само што онда немају крепости када стоје у опреци са опћим државним законом и кад је тај опћи државни закон старији од наше специјалне уредбе, него ни онда ако је њихов пропис у складу са државним законом, али се министарству не свиђа; — чак ни онда, кад је основан на изрично датом праву и то датом позитивним прописом (концесијом) државнога закона, а није тим државним законом за све вероисповести (или и друге школе) општеобвезно прописано; 3). да Министарство може у сваком питању општеобвезних *наредаба* издати а да наше наредбе само у том случају имају крепости ако су са министарским истоветне и односно ако Министарство није нашло за вредно приговорити против њих или му „нису дошле до знања“; и 4). да се према вероисповестима што већи захтеви стављају и то тако еластично, да се увек може даље ићи са захтевима у коју се сврху избегава коначно регулисање појединих питања.

Смер је дакле, како ја видим, тај да се у нашим школама омогући намештање таквих учитеља, које нисмо ми за наше

потребе васпитали и оспособили а да се васпитање наших учитеља или учини сасвим конформним са државним васпитањем или да се сасвим онемогући.

Карактеристична је црта новога правца дакла та, да се не само „државним захтевима“ „крепост прибави“, него да се други захтеви, који су чисто у интересу вере и народности, сасвим онемогуће.

122. Решење III. С. бр. 388/906. о држаним испитима.

Главни школски референат, приказује приватно писмо управитеља срп. нар. учитељских школа у Сомбору, по коме је кр. шк. надзорник припослате му на потпис учитељске и учитељичке дипломе без примедбе тиме вратио, да му се онда поново поднесе, кад од министарства поновну инструкцију добије, да ли да их по тима, истом министарству приказаним бланкетама може потписати — извештава подробније о току испита, тим, да је надзорник наваљивао да се бар форме ради држи прописа 6. тачке 133. § а мин. наредбе бр. 7000 ex 1905. и да је он то из тога разлога, што је исти надзорник претходно примио предлоге професора методике, које је овај Школски савет одобрио, што је теме скоро искључиво из тих одабрао и што је и остале додате према примедбама његовим као председника испитне комисије а према наставној основи за срп. нар. школе у Угарској изменуо и односно другима заменуо и што их на послетку није сам поделио, него је на табак папира пописане теме предао њему као председнику испитне комисије, који је одредио, коме да се која тема додели те их дао, као и остале, путем професора методике кандидатима доставити — и што је на послетку против поступка кр. шк. надзорника, који по жељи истога има у главноме да носи карактер тајности и поверљивости уложио усмени протест и изјавио да ће то у извештају на Школски савет и писмено учинити: доставља и то да је и против тога протестовао што је исти кр. шк. надзорник, особито при практичном раду, водио конверзацију са кандидатима и том приликом међу осталима и педагошке предмете, нарочито дидактику и методику испитивао — што је надзорник после саопштеног протестовања престао чинити. Пошто се тим одуговлачењем поново и незаконито наноси грдна штета нашим учитељима, пошто ће се на тај начин поново доћи до тога да учитељи неће моћи законом прописани пут жалбе употребити против евентуалног „ускраћења потписа“ у коме погледу је надзорник тако исто водио „тајне“ преговоре са председником испитне комисије без фактичнога успеха, пошто ће се на тај начин поново оставити слободно поље онаковим злоупотребама, какове је исти председник после прошлогодишњих испита и самоме министарству пријавио и пошто се напослетку тим читавим поступком, како изгледа, иде за тим да се онемогући држање учитељских испита на сомборским срп. нар. учитељским школама, предлаже да се Школски савет обрати журном притужбом на кр. уг. министарство богочасти и јавне наставе.

Извештај на знање узети, предлог приставити и поверити гл. шк. референту, да представку састави.

*123. Представка III. С.бр. 388. | 906. којом се тражује издавање диплома.**

Усљед високог отписа од 9. јуна о. г. бр. 47590., на који ћемо засебно опширније одговорити, упутили смо председника испита за учитељско оспособљење у Сомбору да бланкете, за дипломе, држећи строго пред очима примедбе тога отписа, наново да наштампати и да дипломе за све три годишта на таким бланкетама даде исправити.

И према свему томе, што се то — као што то прикључена бланкета доказује — догодило, кр. шк. надзорник Бач Бодрошке жупаније је потпис диплома, достављених му ради потписа, поново ускратио, наводно под тим изговором, као да је Ваша Преузвишеност у горе споменутом отпису своме исказа од нас, да бланкете претходно прикажемо.

Пошто наши учитељи кроз то без икаквог законитог основа већ ево трећа година, како морају уштрб претрпити, с једне стране, што не могу компетовати на исписане стечајеве, с друге пак стране, што им се онемогућава, да у случају, да се шк. надзорник евентуално успротиви издавању њихових диплома, могу у одређеном року послужити правним леком, прописаним у 6. §-у XVIII. зак. чл. од 1879. год.: имамо част због тога, молећи журно расположење Ваше Преузвишености, с дубоким поштовањем притужити тим пре, што и сами горе споменути отпис наслућава, да се и дипломе кандидата, који су прошле и претпрошле године положили испит за учитељско оспособљење..... што пре имају заинтересованима издати".

124. Бланкета учитељске дипломе.

Учитељска диплома.

Госпо— по матерњем језику Ср—, православне вере, рођен— у— дана— месеца— године—, по претходно— положи— је године— и уз то се извежба— у учитељској вештини године— у— дана— месеца— 190— године подврг— се пред потписаним испитним повереништвом закључном испиту учитељ – школе и испиту о практичној вештини за српске народне учитељ –; те пошто се учитељ— школи, са нарочитим обзиром на последњу годину,— влада—, уз — оцњу оцену показа— је из појединих предмета следећи успех: из науке о вери— из антропологије са науком о нези у болести— из психологије са логиком— из педагогије са историјом педаго-

Tanítói oklevél.

— szerb ajkú, görög keleti vallású, született— évi— hó— napján, miután előzőleg— az tanévben— tanulója volt, azonkivül a gyakorlati tanitásban is az— évben a— megszerezte a kellő ügyességet, 190— évi— hó— alulírott vizsgáló bizottság előtt tanító— képzőintézeti záró- és szerb néptanítói gyakorlati vizsgálatnak alávetette magát; s miután a tanító – képző intézetben, különös tekintettel az utolsó tanévre,— magaviseletet tanusított,— általános osztályzat mellett az egyes tantárgyakból a következő eredményt mutatta fel:
vallástanból— test- és egészségtanból— lélek- gondolkodástanból— neveléstanból és neveléstörténetből— tanitás-, módszer- és iskolai szerve-

* Представка је отпремљена 5. | 18. јула о. г. ал све до сада никакав одговор није стигао. Ђ. П.

гије— из дидактике и методике са школским устројством— из практичног рада у школи— из црквено-словенског и српског језика— из мађарског језика— из немачког језика— из земљописа са основима народне привреде— из отачествене повести у свези са светском повешћу— из земаљског устава— из аритметике и геометрије— из природних наука (природописа, физике и хемије)— из привреде— из црквеног појања и правила— из свирања и хармонијског певања— из цртања— из краснописа— из гимнастике— из ручног рада за женске—

zettanból— gyakorlati tanításból— egyházi szláv és szerb nyelvből— magyar nyelvből— német nyelvből— földrajzból, kapcsolatban a nemzetgazdaságtan alapismereteivel— hazai történetből, kapcsolatban a világtörténettel— hazai alkotmánytanból— számtan- és mértanból— természettudományokból (természetrajz, természettan- és vegytanból)— gazdaságtanból— egyházi énekből és szertartástanból— zenéből és egyházi s világi karénekből— rajzból— szépirásból— testgyakorlatból — női kézimunkából—

На основу тога испита проглашен— је госпо— оспособљен— за самосталну учитељ— службу у српским народним школама с тим, да — је уједно оспособљен— и за вршење предавање ручног рада за женске, дужности црквеног појања за предавање науке о источно-православној вери— из црквеног појања.

У Зомбору (Сомбору) дана— месеца— године 190—

Ezen vizsgálat alapján— a görög keleti szerb népiskolákban az önálló tanító— hivatal viselésére képesitetnek nyilvánittatott azzal, hogy képesitése a kántori teendők végzésére női kézimunka tanitására is kiterjed,— a görög keleti hittan és egyházi ének tanitására—

Zomborban, 190— évi— hó napján.

Испитно повереиство за учитеља..... у српским народним школама.

председник,

управитељ,

духовни повереник,

остали чланови.

Ш. С. бр.

На основу тога издаје се госпо.....

ова учит..... диплома.

рпск.... правосл.... народн.... Школск.... савет

у Карловцима дне..... 190.... год.

председник.

Поступак у рачуну за трећи разред основних школа.

(Наставак.)

О поступку на овоме ступњу, казано је доста напред. Овде бих додао још само то, да се именовања у задацима исписују, као и код сабирања. Пошто наставник зада задатак и ученик га напише са дотичним именованима, приступа одмах и решавању његову. По свршетку га још једном понови и каже му остатак са именованем. Ово је тако јасно, да ту не треба даљега објашњавања. Зато ћемо прећи сад на нов вид рачунања. А то је:

III. Множење.

Прелазећи на овај вид основног рачунања и нехотице нам се намеће питање: А како стоје овде ученици са такозваном таблицом множења?! Да ли је имају у потпуној власти и да ли се уживела у њих?! Јер учи у множење, у III. разреду, а не знати са сигурношћу најважнију основу тога вида, значи поћи — па пропасти. Јер ту о успеху каквом не може ни разговора бити. Зато је код понављања градива из II. разр. и наглашено, да се уз текући даљи рад у III. разр. предузима сваки пут и поступно понављање таблице множења. Па кад се једном дође до множења, као што је ево случај овде, да смо дотле дошли, ученици морају тако знати таблицу множења, да се без икаква оклевања може прећи на учење самог градива за III. разр. И претпостављајући дакле, да је тако учињено, ми и прелазимо одмах на сам посао.

а) *Напамет множење.*

Децо, сад већ знате лепо рачунати два вида рачунска: сабирање и одузимање; знате их напамет, а знате их и на табли. Сад ћу вас учити тако исто и множење. Шта ћете учити сад? Реци и ти! И ти! Сви!

I. Степен. Множење чистих десетица са основним бројевима.

а) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико је 2 пута 10 (10 прутића и још 10 прутића)? — Ученик одговара: 2 пута 10, то је свега 20. Написује се: $2 \times 10 = 20$. Тако исто иде и даље.

Колико је 2 пута 20? — 2×30? — 2×40? — 2×50? — 2×60? — 2×70? — 2×80? — 2×90? — Колико је 3×10? — 3×20? — 3×30? — 3×40? — 3×50? — 3×60? — 3×70? — 3×80? — 3×90? — Колико је 4×10? — 4×20? — 4×30? — 4×40? — 4×50? — 4×60? — 4×70? 4×80? — 4×90? — Колико је 5×10? — 5×20? — 5×30? — 5×40? — 5×50? — 5×60? — 5×70? — 5×80? — 5×90? — Колико је 6×10? — 6×20? — 6×30? — 6×40? — 6×50? И т. д. — Колико је 7×10? — 7×20? — 7×30? — 7×40?.. — 7×80? — 7×90? — Колико је 8×10? — 8×20? — 8×30? — 8×40? — 8×50? — 8×60? И т. д. — Колико је 9×10? — 9×20? — 9×30? — 9×40? — 9×50? И т. д.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Једна оловка вреди 20 фил. Шта вреде 3 оловке?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Вреде толико, колико је 3 пута 20. А 3 пута 20, то је 60. 3 оловке вреде 60 фил.

Да се до таког резултата у одговору дође, треба на почетку, док ученици не уђу у то, на овај начин да се поступи:

Пошто ученик понови задатак, наставник ће га запитати: За колико оловака знамо вредност? Па шта вреди 1 оловка? А за колико оловака хоћемо да дознамо вредност? Па колико пута по 20 фил. морамо платити? А колико је 3 пута 20 фил.? Колико дакле вреде 3 оловке?

Нема сумње, да се овако ради још од I. разр. И у III. р. се може претпоставити, да ученици знају то, али се овако поступа још код најслабије деце, а ток радње тече, како је пред овим речено. Оволико, као примедба на то.

И по горњем дакле обрасцу се решавају и остали задаци на овом степену.

II. Степен. Множење смешаних десетица и јединица са основним бројевима.

а) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико је 2 пута 11 (11 прут. и још 11 прут.)? — Ученик говори: 2 пута 10, то је 20; 2 пут 1, то је 2. 20 и још 2, то је свега 22. Написује се овако: 2×11=22. Тако иде и даље.

Колико је 2 пута 12 (13, 14, 15... 21, 22... 31, 32... 41, 42... 51, 52... 61, 62.. 71, 72.. 81, 82... 91, 92..)? — Колико је 3 пута 11 (12, 13, 14, 15... 21, 22, 23... 31, 32, 33... 41, 42, 43.. 51, 52 53... 61, 62, 63... 71, 72 .. 81, 82... 91, 92...)? — Колико је 4 пута 11 (12, 13 14 .. 21, 22... 31, 32.. 41, 42... 51, 52.. 61, 62 .. 71, 72 .. 81, 82... 91, 92...)? — Колико је 5 пута 11 (12, 13, 14... 21, 22... 31, 32... 41, 42 .. 51, 52... 61, 62 .. 71, 73 .. 81, 84... 91, 92..)? — Колико је 6 пута 11 (12, 13, 14... 21, 22... 31, 32... 41, 42... 51, 52... 61, 62... 71, 71.. 81, 82.. 91, 92...)? — Колико је 7 пута 11 (12, 13, 14... 21, 22, 23... 31, 32, 33.. 41, 42... 51, 52... 61, 62... 71, 72... 81, 82.. 91, 92 ..)? — Колико је 8 пута 11 (12, 13... 21, 22... 31, 32... 41, 42... 51, 52... 61, 62.. 71, 72... 81, 82... 91, 92..)? — Колико је 9 пута 11 (12, 13... 21, 22... 31, 32 . 41, 42... 51 52 .. 61, 62... 71, 72 .. 81, 82 . 91, 92...)?

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Пар телади вреде 37 К. Шта вреде 4 пара телади?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Вреде толико, колико је 4 пута 37.

Изради!

— 4 пута 30. то је 120; 4 пута 7. то је 28; 120 и још 28, то је свега 148. — 4 пара телади вреде 148 К.

Ево још један задатак:

1 kg. говеђине вреди 87 фил. Шта вреде 6 kg говеђине?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Вреде толико, колико је 6 пута 87.

Изради!

— 6 пута 80. то је 480; 6 пута 7, то је 42; 480 и још 42 (и још 20 и још 22), то је свега 522. — 6 kg говеђине вреде 522 фил.

Шта чине 100 фил.? Шта дакле вреде 6 kg (5 К 22 фил.)

И према овим обрасцима, решавају се и остали задаци на овоме степену.

III. Степен. Множење чистих стотина са основним бројевима, да се не прелази хиљада.

а) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико је 2 пута 100 (100 прут. и још 100 прут.)? — Ученик говори: 2 пута 100, то је свега 200. А напише се овако: $2 \times 100 = 200$. Тако иде затим и даље.

Колило је 2 пута 200 (300, 400, 500)? — Колико је 3 пута 100 (200 300)? — Колико је 4 пута 100 (200)? — Колико је 5 пута 100 (200)? — Колико је 6 пута 100? — 7×100? — 8×100? — 9×100?

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

1 крава вреди 200 К. Шта вреде 4 краве?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Вреде толико, колико је 4 пута 200. А 4 пута 200, то је свега 800; 4 краве вреде 800 К.

По овоме обрасцу се решавају и остали слични задаци.

IV. Степен. Множење смешаних стотина и десетица са основним бројевима, али да се не прелази хиљада.

а) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико је 2 пута 110 (110 прут. и још 110 прут.)? — Ученик говори: 2 пута 100 то је 200; 2 пута 10, то је 20. — 200 и још 20, то је свега 220. Написује се овако: $2 \times 110 = 220$. Тако иде и даље.

Колико је 2 пута 120 (130, 140, 150, 160 и т. д. — 210, 220, 230, 240, 250 и т. д. — 310, 320, 330, 340, 350 и т. д. — 410, 420 430, 440, 450)? — Колико је 3 пута 110 (120, 130, 140, 150 и т. д. — 210, 220, 230, 240 250 и т. д. — 310, 320, 330)? — Колико је 4 пута 110 (120, 130, 140, 150 и т. д. — 210 220, 230, 240, 250)? — Колико је 5 пута 110 (120 130, 140, 150 и т. д.)? — Колико је 6 пута 110 (120, 130 и т. д.)? — Колико је 7 пута 110 (120, 130)? — Колико је 8 пута 110 (120)? — Колико је 9 пута 110?

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Једна кола вреде 340 К. Шта вреде двоја кола?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Вреде толико, колико је 2 пута 340.

Изради!

— 2 пута 300, то је 600; 2 пута 40 то је 80. 600 и још 80 то је 680. Двоја кола вреде 680 К.

По овом обрасцу се решавају и други задаци на овоме ступњу.

V. Степен. Множење смешаних стотина, десетица и јединица са основним бројевима.

а) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико је 2 пута 111 (111 прут. и још 111 прут.)?

— Ученик говори: 2 пута 100, то је 200; 2 пута 10, то је 20. — 200 и још 20, јесте 220. — 2 пута 1, то је 2. — 220 и још 2, то је свега 222. Напишује се: $2 \times 111 = 222$. Тако иде и даље.

Колико је 2 (3, 4, 5, 6, 7, 8, 9) пута 112 (113 114, 115... 121, 122, 123 .. 131, 132, 133.., 141, 142, 143... 151, 152, 153... 161, 162, 163... 171, 172, 173... 181, 182, 183... 191, 192, 193 ..) *али само дотле, докле не улази и не прелази хиљаду.* — Колико је 2 (3, 4) пута 211 (212, 213, 214 .. 221, 222, 223.. 231, 232, 233, 234.. 241, 242, 243.. 251, 252, 253..)? *али само до хиљаде.* — Колико је 2 (3) пута 311 (312, 313, 314, 315, 316 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330 331, 332, 333)? Само до хиљаде.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Закупнина једне њиве доноси 175 К. Колико ће донети закупнина 5 њива?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Донеће толико, колико је 5 пута 175.

Изради!

— 5 пута 100, то је 500; 5 пута 70, то је 350. — 500 и још 350 јесте 850 — 5 пута 5, то је 25. — 850 и још 25, то је свега 875. — Закупнина 5 њива доноси 875 К.

Други задатак:

Комад винограда вреди 327 К. Шта вреде 3 таква комада винограда?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Вреде толико, колико је 3 пута 327.

Изради!

— 3 пута 300, то је 900; 3 пута 20, то је 60. — 900 и још 60, то је 960. — 3 пута 7, то је 21. — 960 и још 21, то је свега 981. — Вреде свега 981 К.

И по овим обрасцима се решавају и остали задаци на овоме степену.

VI. Степен. Множење основних бројева са десетицама.

На овоме степену, као и на следећима, понавља се оно исто, што је било од I. до V., само у обрнутом виду. Јер сад се множе основни бројеви са десетицама, са сме шаним десетицама и јединицама; са стотинама, смешаним

стотинама и десетицама и са смешаним стотинама, десетицама и јединицама. Зато ћу ово све кратко извести. Изнећу само неке обрасце који ће послужити за углед осталог тока радње.

а) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико је 10 пута 2 (прутиће: 2+2+2+2+2+2+2+2+2+2)? — Ученик одговара: 10 пута 2, то је свега 20. Написује се: $10 \times 2 = 20$. Према овоме иде и даље. Колико је 10 пута 3 (4, 5, 6 и т. д.)? — Колико је 20 пута 2 (3, 4, 5, 6 и т. д.)? — Колико је 30 пута 2 (3, 4, 5, 6 и т. д.)? И т. д.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Једно држаље вреди 3 фил. Шта вреде 50 држаља?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Вреде толико, колико је 50 пута 3. А 50 пута 3, то је свега 150. — 50 држаља вреде 150 фил., или 1 К 50 фил.

По овоме обрасцу се решавају и остали слични задаци.

VII. Степен. Множење основних бројева са смешаним десетицама и јединицама.

а) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико је 11 пута 2 (прутиће: 11 пута по 2)? — Ученик говори: 10 пута 2, то је 20. — 1 пута 2, то је 2. — 20 и још 2, то је свега 22. Написује се: $11 \times 2 = 22$. А тако иде и даље.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

1 kg црна лука вреди 9 фил. Шта вреде 28 kg?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Вреди толико, колико је 28 пута 9.

Изради!

— 20 пута 9, то је 180; 8 пута 9, то је 72. — 180 и још 72 (и још 20 и још 52), то је свега 252. — 28 kg лука вреде 252 фил., или 2 К 52 фил.

По овоме обрасцу се раде и остали задаци на овоме степену.

VIII. Степен. Множење основних бројева са стотинама.

а) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико је 100 пута 2? — Ученик говори: 100 пута 2, то је 200. Написује се: $100 \times 2 = 200$. Тако иде и даље.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Пар прасица вреди 8 К. Шта вреде 100 пари?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Вреде толико, колико је 100 пута 8. А 100 пута 8, то је свега 800. — 100 пари прасица вреде 800 К.

IX. Степен. Множење основних бројева са смешаним стотинама и десетицама.

а) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико је 110 пута 2? — Ученик одговара: 100 пута 2, то је 200; 10 пута 2, то је 20. — 200 и још 20, то је свега 220. Написује се: $110 \times 2 = 220$. Тако иде и даље.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Пар обуће вреди 7 К. Шта вреде 120 пари обуће.

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Вреде толико, колико је 120 пута 7.

Изради!

— 100 пута 7, то је 700; 20 пута 7, то је 140. — 700 и још 140, то је свега 840. — 7 пари обуће вреде свега 840 К.

По овоме обрасцу се решавају и остали слични задаци.

X. Степен. Множење основних бројева са смешаним стотинама, десетицама и јединицама.

а) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.*

Колико је 111 пута 2? — Ученик говори: 100 пута 2, то је 200; 10 пута 2, то је 20 — 200 и још 20, то је 220. — 1 пута 2, то је 2. — 220 и још 2, то је свега 222. Написује се: $111 \times 2 = 222$ Тако иде и даље.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

Табак шарене хартије вреди 7 фил. Шта вреде 125 табака?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Вреди толико, колико је 125 пута 7.

Изради!

— 100 пута 7, то је 700; 20 пута 7, то је 140. — 700 и још 140, то је 840. — 5 пута 7, то је 35. — 840 још и 35, то је 875. — 125 табака вреде 875 фил. А 875 фил. то је 8 К 75 фил.

И по овоме обрасцу се решавају сви остали задаци на овоме степену.

Прикупљање.

Пошто је довде исцрпљено све, штосе из напаметног множења научити имало, долази напослетку још, да се све прикупи, као у неку целину. А за тај случај, треба наставник да има пуно спремљених задатака, које ће ученици, довијајући се према добивеним обрасцима, напамет решавати. А после толике спреме, не може ни сумње бити, да и тај посао неће тећи лако и брзо. А сад да пређемо на

б) Писмено множење.

I

Писмено множење са једном цифром у множитељу.

Децо, ви сад лепо знате напаметно множење, Сад ћу вас учити писмено множење. Шта сам казао? Какво ћу вас множење учити сад? Реци и ти! И ти! Сви!

I. Степен. Писмено множење чистих јединица; смешаних јединица и десетица; смешаних јединица, десетица и стотина, али тако, да јединице не улазе у десетице, ни десетице у стотине.

а) *Множење чистих јединица очигледним посматрањем и вежбање са неименованим бројевима.*

Дођи Н.. и покажи нам 2 прутића! Покажи још 2! Сад још 2!.. Како ћемо дознати, колико је свега? Па сабери! Колико је то свега прутића? Добро! Сад напиши то све као писмено сабирање! Изради и то!.. А сад ћу да вас научим, како ћете сасвим кратко израдити. Пазите! Колико је ово пута по два прутића? А колико је 3×2 прутића? Како смо дознали сад да је 6 прутића? Шта смо помножили? — Запамтите! Број, који се множи, напише се прво. Шта сам казао? Реци и ти! И ти! Сви!.. Па напиши дакле 2! Шта смо дакле радили са 2? Напиши — помножили! (Ученик пише: $2\times$.) Шта си написао за: положили? — Запамтите! *Положен крстић је знак за множење.* Шта сам казао? Реци и ти! И ти! Сви!.. Чиме смо помножили 2? Напиши са 3! (Ученик има сад 2×3). — Шта још треба? Како ћемо написати — то је свега? Па подвуци линију, али само колико носи 2 и — помно-

жили, овако: 2×3. Сад пазите, како треба множити!.. И наставник показује и говори: 3 пута 2, то је свега 6, које подписује испод 2 под подвучен потез овако: 2×3. — Шта је ово 2. Шта смо дакле множили? Колико 6 смо добили јединица? Шта смо радили са тих 6 јединица? Зашто смо их подписали испод јединица? Имамо ли још шта да множимо?... Тако се дакле ради писмено множење!

Сад се тај задатак понови и даље се по њему вежбају ученици у решавању сличних комбинованих задатака.

б) *Множење смешаних јединица и десетица очигледним посматрањем и вежбање са неименованим бројевима.*

Дођи Н. и покажи нам 23 прутића! Покажи још једанпут 23 прутића! Сад још једанпут 23 прутића! А сад напиши то све на таблу па сабери! Како можемо то исто израдити краће? Помножи напамет!.. Шта си дакле радио сад? Шта си помножио? Па напиши 23 да се помножи! (Ученик напише: 23×.) Чиме си помножио 23? Шта треба дакле поред знака множења још да напишем? Напиши! Дакле чиме ћеш помножити 23? Шта још треба? Подвуци и линију! 23×3

Сад реци, шта имаш у 23? Па којим ћеш редом множити? Множи дакле прво јединице? (Ученик показује и множи: 3 пута 3, то је свега 9). Шта си помножио? Колико си добио јединица? Куда ћеш са тих 9 јединица? Потпиши!.. Шта ћеш сад множити? Помножи! (Ученик показује и множи: 3 пута 2, то је свега 6). — Шта си сад множио? Колико си добио десетица? Куда ћеш са тих 6 десетица? Потпиши и њих! Па колико је испало свега?

Сад се задатак овај понови и даље се вежба у другим сличним примерима.

в) *Множење смешаних јединица, десетица и стотина очигледним посматрањем и вежбање са неименованим бројевима.*

Дођи Н. и покажи нам 132 прутића! Покажи још једаред! Сад још једаред!.. Сад сваку ту гомилу испиши једну испод друге на таблу и сабери!.. Како можемо то и краће још израдити? Шта треба да помножимо? Напиши 132 да се помножи! (Ученик напише: 132×.) Чиме ћеш помножити 132? Зашто са 3? (Јер је 3 пута узето). Па напиши, помножено са 3. (Ученик напише: 123×3). А шта

још треба? Подвуци ленију! (Ученик напише: 132×3). Па шта имаш све овде да множиш? А којим ћеш редом? Множи!. (И ученик показује и множи 3 пута 2, па каже, то је свега 6). — Шта си помножио? Колико си добио јединица? Куда ћеш са тих 6 јединица? Потпиши под јединице! Шта ћеш сад множити? Множи десетице!.. (И ученик показује и множи 3 пута 3, па каже, то је свега 9). Куда ћеш са тих 9? Зашто ћеш их потписати под десетице? Потпиши их!.. Шта сад треба да множиш? Помножи!.. (И ученик показује и множи 3 пута 1, па каже то је свега 3). — Шта си множио? Шта си добио? Куда ћеш са те 3 стотине? Зашто ћеш их потписати 132×3
под стотине? Потпиши! Колико је изишло свега? 396

Пошто се овај пример понови, прелази се на вежбање са комбинованим сличним задацима.

*

Тако се, ето, множи писмено. А сад ћу вас научити, како се и зову ти сви бројеви. Пазите!

Прочитај ми број, који си множио? Прочитај и ти! И ти! Сви! Запамтите! *Број, који се множи, зове се множимак.* Шта сам казао? Кажи и ти! И ти! Сви! Како се зове број, који се множи?.. Прочитај број којим си множио! Прочитај и ти! И ти! Сви! Запамтите! *Број, којим се множи, зове се множитељ.* Како се зове број, којим се множи? Реци и ти! И ти! Сви!.. Прочитај сад број, који се множењем добије! И ти! И ти! Сви! Запамтите! *Број, који се множењем добије зове се производ.* Шта сам казао? Како се зове број, који се множењем добије? Реци и ти! И ти! Сви!

II. Степен. Писмено множење чистих јединица; смешаних јединица и десетица; смешаних јединица, десетица и стотина, али да јединице улазе у десетице и десетице у стотине.

а) *Множење чистих јединица очигледним посматрањем и вежбање са неименованим бројевима.*

Дођи Н. и покажи 4 прутића! Покажи опет 4 прутића! Сад још једаред 4 прутића!.. Испиши то на табли и сабери! Колико је изишло? Како се може то и краће израдити? Шта ћемо помножити? Напиши! Чиме ћемо помножити? Напиши! Шта још треба? Подвуци и линију! Шта је ово 4? Шта ћеш дакле множити? Множи!.. 4×3 (И ученик по-

казује и множи: 3 пута 4, па каже, то је свега 12). — Шта си множио? Колико си добио јединица? Шта имаш у 12 јединица? Па шта ћеш с тим? Зашто ћеш 2 јединице потписати под јединице? Потпиши! А зашто ћеш 1 десетицу потписати на место десетица? Потпиши! Како се зове број, који си множио? Покажи множимак! Како се зове број, којим се множи? Покажи множитеља! Како се зове број, који се множењем добије? Покажи производ!

Сад се овај пример понови и предузимају се слични комбиновани задаци ради вежбања.

б) *Множење смешаних јединица и десетица очигледним посматрањем и вежбање са неименованим бројевима.*

Дођи Н. и покажи нам 17 прутића! Покажи још 17 прутића! Сад још једаред 17 прутића! Сад испиши то све на таблу и сабери. Колико је изишло? Како можемо то исто и краће израдити? Шта треба да помножимо? Напиши 17 да се помножи. (Ученик пише: $17\times$). А чиме да се помножи? Напиши са 3! (И ученик пише: 17×3). Шта сад још треба? Подвуци линију! Па шта имаш све овде да множиш? Шта ћеш помножити прво? Шта ћеш помножити после јединица? Дакле почни!.. И ученик показује и множи: 17×3 — 3 пута 7, па каже 21. — Шта си множио? Колико си добио јединица? Шта имаш у 21 јединици? Где ћеш с тим? Потпиши 1 јединицу под јединице! А шта ћеш са 2 десетице?... Зато што имаш да множиш још десетице, те ћеш 2 десетице забележити у крај, па кад помножиш десетице, онда ћеш добивеним десетицама додати још и ове две десетице, па тек онда потписати. Дакле множи сад десетице! (И ученик множи 3 пута 1 па каже: то је свега 3). Па шта ћеш сад? Додај! [И ученик говори: 3 и још 2 (које одмах брише), то је 5]. Шта си множио? Колико си свега добио десетица? Куда ћеш с тих 5 десетица? Зашто ћеш их потписати под десетице? Потпиши! Колико је изишло свега? Како се зове број, који се множи? Како се зове број, којим се множи? Како се зове број, који се множењем добије?

Овај се пример понови и онда се даље вежба са комбинованим сличним задацима.

в) *Множење смешаних јединица, десетица и стотина и вежбање са неименованим бројевима.*

Дођи Н. и покажи нам 148 прутића! Сад покажи опет

148 прутића! Покажи још једаред 148 прутића! Напиши то све на таблу и сабери!.. Колико је изишло? А како можемо то још и краће израдити? Шта ћемо помножити? Напиши! А чиме ћеш помножити? Зашто ћеш помножити са 3? Па напиши! (И ученик има сад написано 148×3). — Шта имаш у 148? Којим ћеш редом множити? Множи!.. (И ученик показује и множи 3 пута 8, па каже, то је 24. — Шта си множио? Колико си добио јединица? Шта имаш у 24 јединице? Шта ћеш радити са 4 јединице? Потпиши под јединице! А шта ћеш са 2 десетице? Зашто ћеш их прибележити у крај? Па шта ћеш онда с њима, кад помножиш десетице? Дакле множи!.. И ученик множи 3 пута 4, па каже, то је свега 12. — Шта си сад множио? Колико си добио десетица? Шта имаш у 12 десетица? Шта ћеш сад још? Додај и те 2 десетице! Па колико је сад десетица? Шта ћеш са 4 десетице? Потпиши их под десетице! А шта ћеш са 1 стотином? Зашто ћеш забележити у крај? Забележи и онда множи стотине!. И ученик показује и множи: 3 пута 1, па каже, то је свега 3. — Шта си множио? Колико си добио стотина? Па шта ћеш сад? Додај и ону стотину! Колико имаш сад? Куда ћеш са те 4 стотине? Потпиши их! Колико је дакле изишло свега? Како се зове број, који се множи? Како се зове број, којим се множи? Како се зове број, који се множењем добије?

И пошто се пример овај понови, прелази се на вежбање са другим сличним задацима.

Кад је једна, или више ништица у множимку

I. Дођи Н. и покажи нам 20 прутића! Покажи опет 20! Сад још 20! Сад напиши то на таблу и скупи! Колико је изишло? А како можемо то и краће израдити? Шта ћемо помножити? Напиши! А чиме ћемо помножити? Напиши и то! Шта још треба? Па подвуци линију! Шта имаш да множиш? Којим ћеш редом множити? Сад множи!.. И ученик показује и множи 3 пута 0 (нула), па каже, то је 0. Шта си множио? Шта си добио? Шта ћеш потписати? Потпиши 0 јединица! Шта ћеш сад множити? Множи!.. И ученик показује и множи 3 пута 2, па каже, то је свега 6. — — Шта си множио? Колико си добио десетица? Куда ћеш са тих 6 десетица? Потпиши под десетице? Па колико је изишло свега? Како се зове број, који се множи? Како се

зове број, којим се множи? Како се зове број, који се множењем добије?

$$\begin{array}{r} 20\times 3 \\ \hline 60 \end{array}$$

Поновити овај пример и онда даље вежбати са сличним комбинованим задацима.

II. Дођи Н. и покажи нам 205 прутића! Покажи опет 205 прутића! Још једанпут 205 прутића! Сад опет 205 прутића! Сад све то напиши на таблу и сабери! Колико је изишло? А како ћемо тај исти задатак и краће израдити? Шта ћемо помножити? Напиши! А чиме ћемо помножити? Напиши! 205×4 — Шта имамо овде да множимо? Којим ћемо редом множити? Множи!.. И ученик показује и множи 4 пута 5, па каже, то је свега 20. — Шта си множио? Колико си добио јединица? Шта имаш у 20 јединица? Куда ћеш са ништа јединица? Зашто ћеш потписати под јединице? Потпиши! А шта ћеш са 2 десетице? Зашто ћеш их забележити у крај? Па кад помножиш десетице, шта ћеш онда? Дакле множи десетице!.. И ученик показује и множи 4 пута 0, јесте 0 и 2 (и збрише га), јесте 2. Шта си множио? Шта си добио? Колико си на то додао десетица? Колико имаш свега? Па куда ћеш са те 2 десетице? Зашто ћеш потписати под десетице? Потпиши! А шта сад треба да множиш? Множи!.. И ученик показује и множи 4 пута 2, па каже, то је 8. — Шта си множио? Колико си добио стотина? Куда ћеш са тих 8 стотина? Зашто ћеш их потписати под стотине? Потпиши их! Колико је изишло свега? Како се зове број, који се множи? Како се зове број, којим се множи? Како се зове број, који се множењем добије?

Овај се пример понови и онда се вежба даље са сличним задацима.

*

Нема сумње, да сва ова питања у току рада мало помало отпадају и отпадну до краја сва. Ја износим ово за поступак сваке нове методичке јединице. У току рада пак ученици тако присвоје све, до ситница, да осим задатка наставник не мора скоро ништа више да говори. Ученици се просто уживе, те се рачун своди на говор, без којега се не може бити. А у рачуну и јесте то главно. Само што мањим приповедањем и што мањим говором да се дође до резултата! Ово треба имати ваздa на уму.

Прикупљање и примена са решавањем задатана именованих бројева.

На овом месту би се дакле имало прикупити све, што

су ученици научили довде из писменог множења. Но пошто су се досад непрестано вежбали са неименованим бројевима, то треба овде за главно узети именоване бројеве и ученике упутити у њих. У томе међутим нема ничега новог. Код напаметног множења су већ имали и задатке именованих бројева. Тако и овде, као што је напред већ наглашено. Костур је ту. Заоденимо га у одећу и имамо именоване бројеве. Овде нам треба још једном привикнути ученике на написивање задатака именованих бројева. А то ћемо учинити овако:

Дођи Н. и пиши на таблу, што ћу ти говорити! И наставник говори, а ученик пише: 1 kg (Упозорити, да се пише кратко, као што се то чинило и код претходна два вида) пиринча (кратко са „пир") вреди (треба мало даље) 78 фил. Шта вреде (знак питања ? се напише испод филира, испод 78 фил.) 6 kg (напишу се испод 1 kg). И према томе би задатак сад изгледао овако:

1 kg пир.	78 фил.
6 „ „	?

Кад је ученик написао задатак понови га од речи до речи, а на крају питања треба да каже: Вреди ће толико, колико је 6 пута 78. А наставник ће питати даље: Па како ћемо дознати, колико је? Напиши!. И ученик напише 78×6 — Изради!.. И ученик изради: $\begin{array}{r} 78 \times 6 \\ \hline 468 \end{array}$ — Колико је изишло свега? А чега је то? Шта имаш у 468 фил.? Па реци сад, колико вреде 6 kg пиринча? — Како се зове број, који си множио? Како се зове број, којим си множио? Како се зове број, који се множењем добије?

Према овоме обрасцу поступа се и са свима другим сличним задацима именованих бројева. И на тај начин се испрпљује множење са једном цифром у множитељу.

(Наставиће се).

Важност гајења воћака.

Да је гајење воћака како са гледишта економског, тако исто и са здравственог врло важно, о томе спора нема, само кад се то гајење предузима онако, како то поднебље, положај места а што је најглавније каквоћа земљишта дозвољава.

Важно је одгајивање воћака већ и зато, што се путем воћке

експлоатише онај слој земље који економија не треба, а и зато што је дрво човеку од преке потребе и не рачунајући огрев.

Има земљишта што за обраду никако није, или не наплаћује уложени труд и семе, (слатина, шљунак и летећи песак) а кад изаберемо за то земљиште употребљиво воће, имаћемо лепе користи. А од какве је важности дрво по здравље то сви знамо.

Воћка, поред горе споменутих својстава, доноси нам плода, који плод на разне начине прерађен важна је чињеница на светском тржишту.

Онај који мисли подићи воће, нека прво позна земљиште, па нека сади само таково воће, које ће у томе земљишту напредовати, а нека се окане таковиx воћака, које ће у тој земљи или врло слабо или никако притити, заузимајући земљиште, а не носећи никакве користи.

У пределима, где је земљиште повољно за одгајивање појединих врста воћака, народ згрће грдне своте за продато воће.

Бул, малена варошица у француској добија за кајсије годишње до 150.000 круна; Кавајон малено село за бадем 30.000 К; У Немачкој у Милхаузенској долини роди особита трешња у вредности 280.000 К; у околини Лиона прода се кестења за 3 милиона К из околине Макона долазе на тржиште ораси у вредности $3^1/_2$ мил. К; године 1896. експортирала је Америка за 280 милиона К бресака; Тиролска, особито околина Боцена, даје најбоље зимске јабуке у вредности од 40—50 мил. К; Бретања је у години 1901. продуковала јабука за 24 мил. круна.

Огромни бројеви, који сведоче, да је у тим пределима народ просвећен, да корача духом времена.

У последње време опажа се и код нас покрет, да се оне земље које за обраду нису, грдни простори летећега песка, засаде воћем и виновом лозом — које ће ту особито напредовати. Околина Кечкемета, Халаша и Суботице дала је 1901. год. кајсија и трешања у вредности од 800 хиљада круна.

Од грдне је користи гајење воћака код нас у садањим критичним временима, када је цена храни малена, најбољи нам виногради изгинули, а економија нам још на врло ниском ступњу.

Учитељи и свештеници су у првом реду позвани, да народ нам у том погледу просвете, да деци у школи омиле воћарство, да им предоче, да је та грана привреде извор њиховог будућег благостања.

У Угарској постоји више десетина државних воћњака, одакле се сваке године више од по милиона младица растурује по народу.

Ко жели из државних воћњака воћака, нека се обрати молбом на министра пољопривреде, па ће добити врло лепо воће за 10 потура по комаду.

Особито учитељи имају врло велике олакшице.

Ја сам овим начином до сада преко 3000 комада воћака унео у народ, а надам се да ћу од сада све више воћака доносити, јер су многи који увиђају корист тога, виде већ и примера

пред собом, а што је главно добију најплеменитије воће по врло малену цену.

Од велике би користи било по нас, кад би наше, бар имућније општине подизале воћњаке, где би деца наша поучавала се оплемењивању воћака; кад би се у нашим пофторним школама поучавала деца у рационалној економији, кад би се тој млађаној генерацији предочавала велика корист комасације земље, а кад би поред тога имали на расположењу земљиште за културне баште, где би се примерима показала корист рационалне економије — онда би то значило корак ближе народном богатству.

Па када наш народ буде једном материјално осигуран, онда ће и култура благотворно утицати на њега, јер док важи оно, „Арач рајо! — леба господару“ дотле ћемо семе културе бацати у неплодно земљиште, па ако и ницало буде, ницаће понајвише семе социјализма и анархије.

У Кумани *Вујић*

ИЗВЕШТАЈИ

Срески учитељски збор.

Учитељски збор протопрезвитерата Вел. Бечкеречког одржао је своју седницу 4. (17.) Септембра о. г. у Српској Црњи. Пре саме седнице одржано је у 8 часова „Призивање св. Духа“, а сам збор одпочео је свој рад у 9 часова. Исти је текао достојанствено и довршио свој рад у 2 часа после подне.

Збору је председавао г. Богдан Поповић учитељ из Б. Бечкерека. У Црњи још не беше учитељског збора, те се и доста народа искупило које из љубопитства, а које и из интересовања за своју школу. Присутно беше још и три српска свештеника и месни бележник.

Прво је узео реч заменик шк. референта г. Љубомир Лотић и поздравио добропошлицом присутно учитељство. Позвао га на озбиљан и савестан рад, а на тај рад да га увек креће љубав према школи и своме народу. За тим је поздравио српско свештенство, слогу свештенства и учитеља и остале присутне госте.

Одмах после поздравне речи референтове, закључено је једнодушно: посебним брзојавом поздравити ретког а пријатеља школства и учитељства Његово Високопреосвештенство г. др. Георгија Летића, епископа.

После овога је председник умолио присутне, да се умрломе члану овога збора Макси Стојковићу устајањем ода последња почаст. Слава му! А за тим је известио збор, да је г. Љубомир Марков учитељ из В. Бечкерека отишао у мир и приказао његову заменицу гђцу Отилију Стајићеву. Живели! — Перовођа збора г. Стеван Стефановић на позив председников чита дневни

ред. Прва тачка је: „Саветовање о стању народном у здравственом, моралном и материјалном погледу и шта учитељство ради и шта би могло радити да се то стање поправи“ предаје: г. Душан Бошковић учитељ у Бега-Сенђуру. После прочитања расправе саветовало се учитељство о овоме важноме предмету скоро два часа. Највише је учествовао у овој распри г. Љубомир Лотић референт; за тим: Богдан Поповић, Јован Анђелић, Миливој Бугарски, Шаца Торњански и Вртипрашки. Далеко би ме одвело да сво ово саветовање опишем, но у главноме може се свести на следеће: да се у народу здравствено стање поправи, упућивати вала народ како да зида кућу; највећу и најлепшу собу за себе да задржи, а не за госта; деца да не спавају са старијима у једном кревету и да их је што мање у једној соби; собе да се и зими ветре и особито да се чисто држе, деца да се добро хране, а девојка боље да је појела ону свилу у којој се сахранила, пак можда уз бољу храну не би од сушице млада и зелена у хладни гроб легла; у болести да се иде лекару, а не бајалици; деца да се упућују, да не дишу на уста, него на нос; да ожењени не пију воде и особито да се клоне прашине, а љубе чистоту. У погледу материјалном најлакше се да помоћи народу, оснивањем земљорадничких задруга, а за сузбијање моде и материјалног пропадања нужна је нарочита организација, и на исту да се позову све општине, власти и појединци. У школи пак да учимо децу скромности, нежности и пристојности, а учитељице и учитељи да сами својим примером у томе деци претходе.

Г. Драгомир Сиротановић, учитељ из Срп. Елемира прочитао је за тим писмену радњу гђце Јелене Нешићеве бивше учитељице у Канаку и то: „Предавање мађарског језика по начину непосредности“. Г. Јован Анђелић налази у овоме методу као неки шовинизам и никако се не слаже тиме, да се у вероиспо ведним школама мађарски језик по начину „непосредности“ учи. Миливој Бугарски одобрава исти метод, али само при извесним лекцијама као: при разговору који се води између учитеља и ученика (устани, седи, пази, даље, убриши! и т. д.) и при разговору о оним предметима, што се у шк. дворани налазе, односно ради којих се не мора напуштати шк. дворана, или прекидати предавање.

За тим је гђа Даринка Велисављевићка предузела практично предавање из „Очигледне наставе у II. разреду“. — Предавање је било монотоно, питања неодређена, а пошто су на иста учитељице одговарале у место ученица, то је још више упадело у очи како су питања неодређена.

Много је боље решио своју задаћу г. Драгомир Сиротановић, који је држао право практично предавање „О обичним разломцима“. Предавање је било живо и вешто изведено, а упознавање разломака очигледно.

После овога је читала своју радњу гђа Софија Бугарска, учитељица из В. Бечкерека: „Шта је циљ ручном раду у школи и које су средства и начин да се домаћа индустрија међу народом омили и рашири и да му као извор прихода служи.“ Ову

радњу је цео збор најпажљивије саслушао, јер је својом лепотом, песничким полетом и родољубивим идејама освојила интересовање својих слушалаца, а по прочитању је поздрављена предавачица са бурно: Живела!

Шеста тачка је била извештај благајника, који је узет на повољно знање уз примедбу: да се сви чланови, који још нису уплатили своју чланарину, а неки и уписнину, писмено опомену и позову да својој дужности за доста учине.

После овога је умољена шира публика да се удали и предузете су критике на радње. Радња г. Д. Бошковића је примљена као врло исцрпно и брижљиво израђена, а тако исто и С. Бугарскове. Радња ђуце Ј. Нешићеве није примљена, пошто се овај збор не слаже тиме, да се у српским вероисповедним школама мађ. језик учи по начину „непосредности", него помоћу матерњег језика. — Д. Велисављевићева требала је методичан поступак изнети, а не градиво, те јој се услед тога радња као практична, није могла усвојити. Радња Д. Сиротановића примљена је као врло добра, но уз примедбу: да се у IV. раз. и радње рачунске са обичним разломцима не могу предузимати.

Идућа зборска седница одржаће се на пролеће у Срп. Итебеју и за исту су одређени ови радови:

1.) „О гимнастици" ради: Душан Грунчић. 2.) „Како да се деца одвикну од неправилнога говора?" ради: Вртипрашки. 3.) Очигледна наст. „О месту" А. Лукићева. 4.) Увод у земљопис за III. р. М. Попова. 5.) „О цртању" М. Бугарски. 6.) „У чему да се огледа заједнички рад. епар. свештенства и срп. нар. учитељства у народно-црквеној служби, и како да се потребна хармонија за тај рад негује и унапређује?" Ш. Торњански.

За тим је још решено, да се чланови, који свој изостанак нису извинили, новчано оглобе и тиме је дневни ред био исцрпљен, те је председник затворио седницу, а чланови се после кратког, али пријатељског разговора, разиђоше на брзо својим кућама.

М. В.

Извештај о седници епарх. школ. одбора бачког, држане у Н. Саду 16. (29.) марта 1906.

Објављено је решење епарх. скупштине бачке од 27. фебр. (12. марта) о. г. којим је за чланове епарх. шк. одбора бачког изабрала: Александра Тошића, пароха у Парагама, др. Стевана Момировића, пар. у Ст. Сивцу, Душана Пајића, уч. у Ст. Сивцу, Срдана Увалића, учит. у Лалићу, Христифора Свирчевића проф. учит. школе у Сомбору, Саве Лудајића, учит. у Молу, Душана Радића, посједника у Суботици, Јеврема Пивничког, посједника из Сентомаша, Стевана Живковића, занатлије из Ст. Бечеја, дра Миладина Свињарева, лечника из Н Сада, Марка Вилића проф. гимн. у Н. Саду, Мите Алексијевића, новинара у Н. Саду. Емила Михајловића, мерника из Дољ. Ковиља, Божидара Бурушког управитеља из Сомбора. — Спровешће

се епарх. скупштини оставка Душана Пејића на чланству. — За потпредседника је изабран Срдан Увалић. — У дисциплинарну комисију изабран је Мита Алексијевић. — Пошто Шк. Савет није уважио овдашњу представку у погледу средстава, из којих би изасланици могли обавити испите, то је публикована наредба Шк. Савета црквено-општинама којима ће се имена изасланика благовремено доставити. — Публикована је свима црквено-општинама и месним шк. одборима наредба Шк. Савета, да у будуће имају расписивати стечајеве по 58. §. Шк. Уредбе, и да они учитељи и учитељице, који су оспособљени по 59. и 62. §§. могу само у том случају бити бирани, ако нема ни једног компетента, који је редовним путем свршио српску учитељску школу, и у њој испит положио. — Издата је пр. референту ради сходног поступка наредба Шк. Савета у погледу ношње учитељица, које треба и у оделу да су пример својим ученицима и народу. — Услед позива Шк. Савета, упућена је црквено-општинама у Тителу, која хоће да отвори срп. прав. вероисповедну школу, да поднесе списе, из којих се види да ли је тамо постојала вероисповедна школа, кад и зашто је престала. — Шк. Савет враћа један поднесени предлог месног шк, одбора, да се тројици његових учитеља изда похвална диплома, из узрока, што исти предлог није потекао од непосредног надзорног органа. — Шк. Савет враћа представке срем. учит. збора новосадског шк. среза, у ствари сазива митрополитског учитељског збора, и издавања на преглед нове наставне основе, као и у ствари ново установљеног распореда часова у срп. нар. школама, с тим, да их није уважио. — Шк. Савет није уважио реминстрацију овдашњу, у ствари учињених расположења за отклањање оскудице у оспособљеним мушким учитељским снагама. — Шк. Савет је уважио делимично утрошак црквено-општинама у Ст. Бечеју, и изрекао, да црквено-општина као власник учитељских станова, може ово по својој увиђавности додељивати којем хоће од својих учитеља и учитељица, али ти станови морају остати учитељски, и не могу се под закуп издавати. — Одређен је изасланик који ће у Чебу извидити мане на шк. згради и у школи, што их је пријавио упр. одбор општински. — Админ. одбор бачки доставља своје решење о мерама, које ће предузети, ако црквено-општина у Кули не приступи градњи нове школе. — Извештај пр. референта о инспекцијама у год. 1904/5. подноси се Шк. Савету. — Извештај пр. референта о прегледању зграде за забавиште у Н. Саду прикључује се молби месног шк. одбора у Н. Саду, ради одобрења плана за ту зграду, и подноси се Шк. Савету. — Извештај о школама, који је поднесен епарх. скупштини, подноси се и Шк. Савету, као извештај за 1904/5. год. — Учитељици Јелисавети А. Матићки дат је допуст до краја шк. године, учитељици Александри Поштићки у Ст. Стапару, дат је допуст на три недеље, а учитељу Константину Јанковићу у Ст. Паланци, дат је допуст до краја школ. године. — Српски учит. збор сомборског школ. среза сазван је за 6. (19.) април у Дероњи, а срем. учит. збор старо бечејског школ. среза сазван је за 6. (19.) април. у Сегедин. — Осим овега било је још много предмета од мање важности.

Извештај о седници епарх. школ. одбора бачког, држане 28. априла (11. маја) 1906.

Позив министарства, да се у подручним школама заведе по један дан, у коме ће учитељ учити децу о корисним тицама, и један, за корисне животиње, поднеће се Шк. Савету на расположење. — Шк. Савет је одбио уток Тоше Стричевића и др. из Аде, и потврдио изабране учитеље Ненада Радића и Радивоја Поповића. — Враћен је месном шк. одбору у Сегедину поднесак ради непослања похвалне дипломе тамошњем учитељу, пошто овакви предлог мора од непосредног надзорног органа потећи. — Усвојен је распоред о изашиљању чланова овог одбора на испите у подручним школама, кога је сачинио пр. референт, и објавиће се дотичним општинама. — Поднесени су Шк. Савету искази и податци о материјалном стању издржавајућа школа, о спољашњем стању школа, као и искази за 1904/5. шк. годину. — Узет је на повољно знање закључак управе манастира Ковиља, о отварању једне срп. прав. вероисповедне основне школе, на земљишту и о трошку манастира, те је управи и братству признање изречено. — Одобрен је закључак црквн. опћ. у Нов. Саду, који је донела поводом тим, што је магистрат варошки повисио плате учитељима и учитељицама новосадским. — Одбијена је молба црквн. одб у Ст. Бечеју, да тамошњим учитељима крате примљену своту за дневнице и путни трошак, пошто су исти примили само оволико, колико им припада. — Спроведена је Шк. Савету молба црквн. оп. у Сомбору, да јој се 10 примерака Школског Листа бесплатно шаљу. — Од црквн. оп. у Локу, која је намерна да отвори срп. прав. вероисповедну школу, затражени су податци, о вероисповедној школи, која је пре постојала. — Изаслан је члан Срдан Увалић у Деспот Сент Иван, да завиди спор око заостале плате Жарка Ристића учитеља. — Умољено је кр. шк. надз. бачко, да против овамо пријављених полит. поглаварства, који неће да врше своју дужност у погледу натеривања деце у школу, најстрожије поступи. — Одобрен је стечај за учитељицу у Лалићу. — Поднесена је Шк. Савету молба Богољуба Чонкића учитеља у Жабљу, ради тога, да се његово уплаћивање у земаљски учитељски мировински фонд, у ред доведе, као и да му се декрет изда. — Подарен је допуст Зорки Лазић удатој Јеврић учитељици у Сомбору. — Упућена је црквн. оп. у Пивницама, да у смислу 127. § Шк Уредбе позове на одговорност чланове месног шк. одбора, који своју дужност небрежљиво врше, и ако то не би имало успеха, да друга лица на њихово место у месни шк. одбор изабере. — На молбу мес. шк. одбора у Ст. Сивцу, да му се даде упутство за зидање школске дворане, упућен је исти да се обрати на стручњака. — Упућени су учитељи у Ст. Сивцу, да се у смислу 17. §. дисциплинарних правила за учитеље поделе за рад појања у десну и леву певницу. — Осим тога донесено је још много решења од мање важности.

Извештај о седници епарх. школ. одбора бачког, држане у Н. Саду 13. (26.) јуна 1906.

На позив Шк. Савета, да му се достави списак учитеља и учи-

тељица, који су одређени да о своме трошку похађају феријални течај у Сомбору, извештен је Шк. Савет, да ће се то из идуће седнице учинити, пошто извештаји изасланика нису сви приспели. — Достављена је свима месн. шк. одборима за шк. библиотеку, као и за награду најбољим ученицима књижица „Српске народне песме“ из задужбине дра Љубомира Радивојевића. — Поднети су Шк. Савету извештаји црквн. оп. у Чуругу и Локу о бившим вероисповедним школама тамошњим, а црквн. оп. у Тителу је пожурена, да таки извештај поднесе. — Одређен је члан др. Миладин Свињарев, да у Ст. Бечеју изврши ствар послужитељског стана и других просторија у средишној школској згради. — Шк. Савет одбија уток Јаше Дунђерског, против избора Аркадије Павловића за месн. шк. управитеља, о чему је црквн. оп. у Сентомашу извештена. — Упућена је црквн. оп. у Брестовцу, да има по ново обавити избор месног шк. одбора и управитеља, пошто је Шк. Савет, на уток Александра Коњовића, учитеља, избор истих уништио. — Достављена је одлука Шк. Савета на уток месног шк. одбора у Ст. Бечеју, против овдашње одлуке којом је наређено да је епарх. шк. одбор првостепена дисц. власт учитељима, те да шк. одбор нема права позивати учитеља у његову седницу ради испитивања тужбе, но да тужбу има епарх. шк. одбору поднети, које решење је и Шк. Савет потврдио, а уток одбио. — Објављена је одлука Шк. Савета на уток Ивана Јелчића свештеника из Ст. Бечеја, због расписивања стечајева, коме утоку је место дато и наређено, да се има стечај на две учитељице и једног учитеља расписати. — Спроведена је молба месног шк. одбора у Сомбору на Шк. Савет због спора око избора шк. послужитеља. — Упућена је црквн. оп у Парабући, да се по ново обрати на тамошњу пол. општину ради припомоћи за зидање школске зграде. — Одбијен је призив Милоша Деканског из Петровог Села, због ареиде на јарошку земљу, коју је учитељ уживао. — Упућена је црквн. оп. у Ст. Паланци, да исплати признаницу изасланика, који је обавио испите школске. — Потврђен је закључак црквн. општине у Сентомашу, о отварању три нова учитељичка места. — Одбијен је призив Манојла Грбе, пароха у Парабући, против избора учитеља, а избор Михаила Сремца за учитеља потврђен. — Поднесен је Шк. Савету на одобрење план и прорачун за зидање школске дворане у Жабљу. — Потврђен је закључак црквн. оп. у Кули, о отварању четврте школе, и зидању нове школске зграде, с тим, да школу одмах има отворити. — Одобрен је стечај на место учитељице у Бегечу и Печују. — Одбијен је призив Светозара Милиног и др. из Лалића због расписивања стечаја на место учитељице. — Подарени су допусти некојим учитељима и учитељицама, и решено је још много предмета од мање важности.

Извештај о седници епарх. шк. одбора будимског од 27. јуна (10. јула) 1906.

Проглашен је закључак епархијске скупштине будимске од 6. (19.) априла о. г. којим је за чланове епарх. шк. одбора изабрала: Димитрија Рајића пароха у Ст. Београду, Светозара Бољарића пар. у Батосеку, Милоша Десанчића, учит. у Мишу, Алексу Михалџића учит. у Пешти, Давида Бркића поседника у Мохачу, дра Николу

Игњатовића, одветника у Сент Андреји, Лазара Крстића чиновника у Пешти, Веселина Лупу велепоседника у Помазу, дра Младена Мађаревића главног физика у Б. Пешти, Стевана Максимовића градоначелника у Сентандреји, Лазара Плавшића учитеља у Качфали, Стевана В. Поповића, управитеља Текелијанума у Б. Пешти, Ивана Поповића проф. гимн. у Б. Пешти, дра Лазара Рајића одветника у Мохачу. — Спровешће се епарх. скупштини захвалнице дра Николе Игњатовића и Лазара Плавшића на чланству. — За члана дисциплинарне комисије, изабран је Стеван Максимовић. — Отпис министра просвете о феријалним течајевима за учитеље, достављен је Шк. Савету, и по његовој наредби је објављен свима учитељима и учитељицама. — Шк. Савет је вратио од црквене општина исправљене школске фасије. — Шк. Савет је известио, да је Саборски Одбор одобрио припомоћ за допуну плата и квинквенала подручним учитељима и учитељицама за последња четири месеца 1905. своту од 2384 К 66, а за годину 1906. своту од 7154 К. — Шк. Савет је објавио феријалне течајеве за учитеље, који ће се у Сомбору држати, те је тим поводом умољен Шк. Савет, да поради, да учитељи на течају добију какву олакшицу у интернату. — У погледу расписивања стечаја у Бати, послат је извештај Шк. Савету. — Пошто Шк. Савет није уважио представку ради средстава из којих ће изасланици обавити испите у појединим школама, објављена је наредба Шк. Савета свима црквене. с тим да ће се у своје време објавити њима имена изасланика. — Кр. шк. надзорник толнански тражи, да се пр. учитељица у Доњој Нани изда декрет сталности да би могла ступити у земаљски учитељски мировински фонд. Пошто је истом надзорнику већ за једну другу учитељицу јављено, да еп. шк. одбор не може издати декрет сталности, то ће му се по ново исто одговорити. — Кр. шк. надзорник пештанске жупаније моли распореде часова подручних школа. — Упутиће се месни шк. одбори, да овамо поднесу распореде. — Услед молбе кр. шк. надз. барањског објавиће се подручним учитељима, да се на министарство не обраћају приватно. — На молбу министарског повереника и члана земаљског просветног Савета, објављен је месн. шк. одбору у Мохачу његов долазак. — Поднет је Шк. Савету извештај привр. референта о инспекцијама у 1904/5. и 1905/6 шк. години. — Услед молбе некојих црквених општина, као и управ. одбора жупаније барањске, умољиће се од Шк. Савета упутство, како да поступе црквене. оп. у томе случају, када им политична власт њихову децу натерује на похађање комуналне економске повторне школе. — Месни школски одбори су поднели заклетве писмене, својих учитеља и учитељица — Одобрени су стечајеви за Качфалу и Шумберак, а црквене. оп. у Ланчугу и Чобанцу су упућене, да распишу стечај. — Узет је на знање избор Цветка Княжевића, за учитеља у Болшану. — Адам Рајснер, творничар срп. школских жигица у Осеку, доставља 279 К 20 ф. као 5% прихода од истих жигица за прву четврт 1906. — Прегледачи рачуна о припомоћи из фонда св. Саве подносе свој извештај, те ће се поднети Шк. Савету обрачун и признанице о издатој припомоћи. — Достављене су месним шк. одборима потребне тисканице за исказе о школама за год. 1904/5. с тим да их до 1. авг. поднесу. — Упућени су

сви месни шк. одбори, да до 1. септ. поднесу извештај у том случају, када стечај на упражњено учитељско место распишу, па се на исти нико оспособљен не пријави, да би се благовремено могао привр. учитељ односно учитељица поставити. — Пошто је од велике потребе, да се школа у Дуна Пантелији, која је 1872. год. престала, по ново отвори, то ће се по извијају на лицу места подићи школска зграда у ту сврху из до сада скупљеног прихода од срп. школских жигица. — Примљен је извештај пр. референта о прегледању подручних школа, те су према томе извештају учињена потребна расположења, да се опажене мане отклоне. — Осим тога било је још много предмета од мање важности.

Извештај о седници архид. шк. одбора држаној у Карловцима дана 17. (30.) августа под председништвом Његове Светости.

Услед смрти једног члана овог одбора † Стевана Дамјановића из Ирига пошто су покојнику сви присутни чланови устајањем и са усклином: „Слава му" одали последњу почаст изражено је породици покојниковој саучешће овог одбора. — Како црквено шк. општина у Ст. и Н. Б. ренитентно није хтела себи, оспособљеног учитеља да бира именовао је одбор овај са 1. септембром о. г. за привременог учитеља Ђ. М. свршеног приправника и наредио да се досадањи учитељ Л. Ж. брахијалним путем дележара. — Наложено је строго црквеним општинама, које до сад нису Шк. Лист претплатиле, да се у најкраћем року претплате, у противном случају ће овај одбор строжије мере предузети. — Како се учбеници и др. шк. прибор особито у сеоским школама не набавља благовремено по налогу шк. Савета наређено је свима месним шк. одборима, да су учитељи дужни концем сваке шк. године поднети м. шк. одбору исказ, колико треба учбеника и др. прибора за сваку поједину школу односно за сву шк. децу, да су општине дужне одмах а најдуже до 18. (31.) августа горње учбенике и шк. прибор набавити; да су учитељи дужни по уписивању а најдуже до 2 (15.) септ и концем шк. год. поднети извештај о томе, коме су детету коју књигу поделили, да м. шк. одбори имају у септембру месецу донети решење, које ће дете ослободити од плаћања за књиге; да се има цена књига које су деци подељене, од дечијих родитеља с другим црквено општинским прирезом покупити ма и овршним путем, и да учитељи не смеју за књиге, деци подељене, новац примати. — Узета је на знање одлука Ш. Савета, да се има на свако упражњено учитељско место одмах стечај расписати и дотле расписивати док се оспособљен кандидат не пријави; а дотле ће овај одбор поставити привр. заменика. — Кр. зем. влада је Шк. Лист препоручила комун. школама у којима је учитељ православне вере, о томе су извештена подручна парох. звања с тим, да се свештеници свим силама као вирилни чланови шк. одбора комун. школа заузму да се Шк. Лист држи. — Изречена је записнички благодарност ово одборском члану П. Л. Ђ. за бесплатни труд у ствари отварања срп. вероисповедне основне школе у Лежимиру. — Конституисање м. шк. одбора у Д. узето на знање, одређење сталне дотације учитељима у Д. и расписивање стечаја на учитељ. места у Д. као и сваки даљи

на томе основани поступак односно набор учитеља укинута; и именован је привремено за учитеља С. Б., В. У. а за учитељицу В. Б. — Одбијена је молба Ж. Б. учитеља из М. за поделење допуста од 1 год. дана те усљед тога је одбијена и молба З. Ј. свр. приправнице из М. да се за то време постави као заменица. — Умољена је кр. жуп. област за обавест дали су срп. прав. црквене општине и манастири дужни плаћати заједнички земаљ. шк намет од 20 % и уз то и изванредни прирез у жуп. благајницу без обзира на то, дали издржавају ил неиздржавају црквене општине ил манастири своју вероисповедну осн. школу? — Позвати су сви месни шк. одбори, да у року од 14 дана поднесу овом одбору исказе о стању школ. за 1905. 6. — Пошто се овај одбор ређе у седнице састаје, да своје расположење и одлуке у важним и пречним предметима донесе, који одлагања не трпе, наредио је овај одбор да м. шк. одбори и учитељи имају на позив гл. шк. референта поднашати податке и нужне извештаје. — Издато је гл. шк. референту предујам од 50 К. за истрагу против учитеља Б. Ђ. и Д. Л. из З.

Извештај о раду седнице епарх. школ. одбора вршачког, од 21. августа (3 септ.) 1906.

Уступљена ја високосл. Шк. Савету наредба високог кр. уг. министарства културе, којом препоручује савез угарданских задруга. — Узет је на знање извештај референтов, да је председништво одложила високосл. Саб. Одбору признаница од 13 К. 40 н. за набавку друге свеске Мориц-Супанове Збирке угарских шк. закона. — Узета је на знање одлука високосл. Шк. савета, којом је одбио овдашњу молбу да и на даље бира себи овај одбор, подпредседника, те којом замера овом одбору, што се и против наредбе високосл. Шк. савета упустио у избор подпредседника, те се услед тога ставља ван крепости овдашња одлука о избору потпредседника уз извешће, да се овом одбору не може ради тога избора замерити, пошто је исти према одлуци и упутству епарх. скупштине вршачке, коју је за свој рад и одговоран, подпредседника изабрао. — Позвате су неколике општине, да пошљу предлогу за „Школ. Лист". — Узета је на знање одлука високосл. Шк. савета о молби Љ. Л. привр. зам. епарх. шк. референта, да жели референтске дужности и на даље из Темишвара вршити. — Узета је на знање одлука високосл. Школ. савета на овдашње питање, шта овај одбор да ради, на директне поднеске од кр. уг. министарства културе. — Узета је на знање и саопћена среском учитељском збору вршачком одлука високосл. Шк. савета у стварн привременог обележја паралелних разреда. Узет је на знање извештај референтов, да су председништво позвани сви учитељице, који желе походити летњи феријални курс за даље образовање своје, да своје пријаве благовремено поднесу високославном Шк. савету. — Узета је на знање одлука високосл. Школ. савета о упутству за набавку школ. књига и прибора те је публикована свима м. школ. одборима — Узета је на знање и публикована свима м. школ. одборима одлука Шк. савета о расписивању почетком сваке школ. године стечаје за оне школе, које немају оспособљене учитељске снаге, све дотле док таку снагу не добију. — Изабрата су у

одбор за прославу 10 годишњице Њ. Високопреосвештенства четир члана овог одбора. — Умољена је овоепарх. конзисторија, да изашље кога у Томашевац ради истр. података о основ. школовању, да позове варох. звања, која су речене податке слабо и површно послала, да наново и темељније израђене поднесу, а оне који су врло добро поднели, да похвали. — Узета је на знање одлука овоепарх. адм. одбора, да је према предлогу овог шк. одбора изрекао, да ће се припомоћ из епарх. фонда издавати школама само дотле, док су, срп. прав. вероисповедног карактера, те да је умољена и епарх. скупштина, да такву одлуку донесе. — Узети су на знање закључци црквоопштине у Вршцу који се школ. ствари тичу. — Позвата је црквена општина у Панчеву, да што пре изврши зидање зграде за забавиште да у најкраћем времену закључи отварање и другог забавишта; уједно да поднесе извештај, на колико је времена изабран М. М. за управитеља забавишта. — Достављена је Д. К. учитељу у Ватину одлука епархијскошкол. одбора темишварског у ствари одбијања његова рекурса против адм. школ. савета на високо кр. уг. министарство. — Узето је на знање председништвено расположење, да је пријављено високосл. Школ. савету да управни одбор крајно север. жупаније захтева, да се школа у Златици затвори. — Примљен је предлог школ. референта, да се председник овласти, да дође председништвено допусте за време школ. одмора, кад седнице нема. — Узет је на знање извештај референтов, да је председништво упутило С. М. учитеља у Дежану, да своју молбу за награду дожања пофторне школе упути у првом реду м. шк. одбору на решење. — Узет је на знање закључак м. шк. одбора у Денти о оцени успеха тамошњег учитеља са „врло добрим". — Одређен је извињај против Д. К. учитеља у Ватину, те се списи уступају дисциплинској комисији. — Стављени су у архиву извештаји срп. више девојачке школе сомборске и панчевачке. — Поднета су високосл. Шк. савету 3 примерка фасије у предмету издавања декрета Х. П. павлишког срп. нар. учитељици. — Узет је с похвалом на знање извештај м. школ. одбора у Јабуци, да је Ј. С. учитељ одржао излет са школском децом. — Обављен је избор привр. учитеља ца у 8 школа и то: у Дежану С. В, у Потпорњу, М. Н., у Златици О. Т, у М. Гају., М. Т, В. Гају. С. Ј., у Суботици С. П., Вел. Маргита Б Р. у Влајковцу А. Ј. — Узети су на знање закључци м. школ. одбора у Вел. Гају, те је упућен исти, да за месец јуни има безусловно изјати целу плату учитељици С. Ј. у погледу пак месеца јула августа позвана је С. Ј. да поднесе извештај — Позвата је црквена општина у Јабуци да у јесењој скупшт. седници својој обави избор школ. управитеља. — Одобрен је стечај за учитеља у М. Гају с тим, да се депутат има претворити у новац. — Одобрени су закључци црквене општине у М. Гају, те је позвана иста општина, да поднесе списе у ствари свог дуга миров. учитељском фонду. — Позван је м. шк. одбор у Перлезу, да у сврху подношења молбе високосл. Шк. савету за полученје декрета сталности тамошње забавиште Ђ. Ђ. пошље овом одбору у 3 примерка фасије о њеној плати. — Позвана је црквена општина у Влајковцу, да поднесе овом одбору извод из записника о избору учитеља. — Позвати су неколики шк. одбори, да поднесу 1. новембра т. г. разне

исказе и податке о школама. Позван је м. шк. одбор у Влајковцу, да набави потребне прибore за школу, те је о томе извештено и кр. шк. надзорништво тамишке жупаније. — Издата је на изјашњење Ж. Г. учитељу у Вел. Маргити пријава конзисторије, да исти није хтео са окр. протопрезвитером вршачким испит из веронауке обавити. — Поднети су уз образложење високо сл. Школ. Савету сви списи у ствари треће опомене срп. прав. вероисповедном забавишту у Бававишту. — Спроведен је високосл. Шк. савету уток Л Т. и друг. из Вршца у ствари изједначења им плате са осталим учитељима. — Поднети су сви списи високосл. Школ. савету у ствари брисања опомене за срп. вероисп. забавишта у Вршцу ради даљег поступка. Поднета је представка високосл. Школ. Савету, да умоли високо кр. министарство, да прву опомену срп. вероисповедној школи у Вел. Средишту подељену, анулира, позван је м. шк. одбор у Вел. Средишту, да школу уреди и шк. прибор набави. те је одређен Д. К. као изасланик овог одбора, да сваких 6 недеља школу Р. С. обиђе и о успеху се увери, у противном случају ће се Р. С. суспендовати са свог места; уједно су циркулирани свима м. шк. одборима случајеви, са којим се школама може опомена издати.

Извештај о седници архид. Школског одбора држаној дана 12. 25. октобра 1906. год. под председништвом Његове Светости Господина Георгија Бранковића срп. патријарха у Карловцима.

Узет на знање извештај архид. админ. одбора о сазиву епарх. скупштине архидијецезе Карловачке те упућен гл. шк. референт да сачини извештај о раду овог одбора за време од прошле године, који се има поднети пречасној седници овог одбора.

Враћена је молба саб. одбора, којом моли, да се извештаји о седницама овог одбора у листу „Срп. Митрополит. гласник“ обнародују пошто је овом одбору надлежна виша власт Шк. савет. Враћена је одлука Саб. одбора, којом је изрекао, да ће се припомоћ срп. вероиспов. основ. школама давати дотле, док имају прав. срп. вероисповедни карактер; јер је овом одбору Шк. савет надлежна власт. Умољене су управе срп. препарандија у К. и П. да раније поднесу овом одбору извештај о свр. приправницима-цама као питомцима народним. Позвате су све подручне црквн. шк. опћине, да у будуће поднесу овом одбору све молбенице и све сведоџбе свију компетената, који су дотичко учитељ. место молили. Упућен је месни шк. одбор у М. да у погледу узимања такса за приватне испите поступи по наредби Шк. савета. Изречи, да се начело досадање о давању таксе м. шк. управитељу за издавање сведоџбе не слаже са §. 54. шк. уредбе. Уведена је у записник благодарност Њ. Светости на великом родољубивом дару, што је у Даљу основао и о своме трошку подигао срп. прав. вероисповедну школу; а решено је засебно благодарност изразити од овог одбора благород. господину др. М. Максимовићу посланику и нар. заступнику на његовом великом и пожртвовом труду око оснивања те школе. Црквн. опћ. у Ст. Н. Б. наређено, да има своме новопостављеноме учитељу Ђ. М. селидбене трошкове подмирити. Није потврђен избор учитеља у Б. Б., јер је стечај не

законито расписан а нема правоваљаног скупшт. закључка о избору учитеља, но је именован привремено Б. П.; а црква. општина позвана, да овамо поднесе на претходно одобрење стечај и да по томе избор обави и изборни записник са свима молбеницама и свима сведоџбама свију компетената има на потврду да поднесе.

Извештај о седници срп. прав. народног Школског савета, држаној у Карловцима дне 19. и 20. октобра (1. и 2. новембра) 1906. год. под председништвом Његове Светости, преузвишеног господина Георгија патријарха српскога.

Присутни су били чланови: гг. Теофило *Димић*, Светозар *Прибићевић*, др. Александар пл. *Рокнић* (први дан) и Ђорђе *Поповић*, главни школски референат. — Реферисао је: г. Ђорђе *Поповић*, главни школски референат. — Бележио је: г. др. Лаза *Секулић*, српски народно црквени тајник, уз припомоћ г. Борислава *Брадваровића*, I. бележника Саборског Одбора. — Г. г. Никола Ђ. Вукићевић, члан и потпредседник, и Душан Стојшић, члан Ш. с., извинили су свој изостанак због болести.

У овој је седници донесено 145 одлука, од којих спомињемо ове главније.

Узет је на знање отпис кр. уг. министарства богочасти и јавне наставе, којим одобрава, да се стипендије из закладе Атанасија Бале могу повисити и то стипендија III. стап. разреда од 200 К на 300 К годишње, II разреда од 240 К на 350 К и I. разреда од 300 К на 400 К годишње, па ће се умолвти Саборски одбор, да тако повишене стипендије са 1. јануаром 1907. год. у течај ставн. — Расположење истог министра, да су сви професори на државним учитељским школама дужни и радом у вежбаоници из својих предмета руководити, саопштиће се управи сомборских учитељских школа као материјал за градњу нове наставне основе. — Црквулари истог министра о потпомагању рада мађарског газдинског удружења узети су на знање. — Председијално расположење, учињено поводом отписа истог министра у ствари Ракоцијеве светковине узето је на знање. — У ствари сомборских испита за учитељско оспособљење и бланкета за дипломе тражи исти министар, да се из диплома изостави ознака вођеним цртама С. Н. У. Ш., затим у клаузули Шк. с. простор за упис имена дотичног кандидата и израз, да је дотични „практични испит за *српског* нар. учитеља" положио; на послетку да се у року од шест недеља дана истоме прикаже како исправљена бланкета, тако и правилник, у коме да се изведу још ове промене: 1). да се изостави став, по коме би Школски савет могао кога кандидата од понеког предмета ослободити; 2). да се не метне захтев у погледу мађарског језика „колико је потребно, да се исти за *српске* народне школе оспособе", него да се само позове на закон, (као тај само о „*народним*" школама — уопште — говори); 3). да се захтев у погледу појединих предмета не ограничи само на прегледно познавање најважнијих начела, него да се то „доведе у склад" са 13-§-ом XXXVIII. зак. чл. од 1868. г. 4). да се у погледу прегледања писмених задаћа и одређења постављака за практична предавања из мађарског језика има придржавати

Лукачевих наредаба; 5). да се одредбе о испиту допуне сасвим изоставе. Пошто су ти захтеви стављени и односно поновљени са претњом, да ће се од тих школа иначе одузети јавност, односно учинити расположене, да се тамо испити за учитељско оспособљење не могу држати и да ни они учитељи, који су до сада полагали испит, а дипломе нису добили, не могу ни привремено вршити дужности; пошто се надаље чини примедба, као да би се и сам рад тих завода коначно обуставио: решио је Школски савет, свима тим захтевима удовољити и тако поправљен правилник поднети истом министарству но са примедбом, да то чини „приморан силом околности" и да пошто се ови захтеви „противе нашим автономним правилима" подноси све списе и извештај Сабору. — Исти министар поново тражи, да се упути управа срп. учитељских школа сомборских, да кр. шк. надзорништву поднесе уз наставне основне још и специјалне наставне основе (tantenet) и распореде часова, као и по један примерак свих уџбеника, тим да ће се уџбеници по употреби вратити. Пошто се и то чини са претњом, да ће се — узев заузето становиште Школског савета за накану изигравања права врховног надзора — према томе одмазда дати (megtorló intézkedések): чини се и томе захтеву задоста.

Од кр хрв. слав. дали. земаљске владе испослата притужба Милоша Иванчевића, приправника II. разреда срп. уч. шк. у Пакрацу, против рада ове школе, доставља се управи те школе на изјашњење. — Узет је на знање отпис кр. зем. владе у Загребу, којим одобрава, да се књига „Штиво из Историје Српске Књижевности, прикупио Јован Грчић" сме употребљавати као помоћни уџбеник у срп. учит. школи пакрачкој, од исте владе достављена стручничка оцена речене књиге доставиће се писцу на проучење и примедбе и уједно ће се писац позвати, да цену своје књиге спусти за ћаке са 33%. — У погледу делокруга духовних повереника при испитима зрелости и учит. оспособљења у срп. учит. школама изречено је, да председник испитног повереништва има на испиту постављати кандидатима питања, ну и дух. повереник има права непосредно постављати питања из веронауке и осталих предмета с тим, да дух. повереници имају своје извештаје о испитима подносити само митрополиту-патријарху, а не и Шк. савету; ова ће се одлука саопћити и св. арх. синоду. — Узет је на знање отпис св. арх. синода, да се у срп. верозак. школама морају свецковати сви заповедни празници наше св. цркве, ну могу се празновати и такви дани, који су у којем крају или месту од значаја тако, да се од старина празнују, нарочито храм цркве (ако већ није заповедни празник), заветни дани и др. — Известиће се Саб. одбор, да је Христифор Свирчевић, суплеват у срп. учит. школама у Сомбору, постављен у привременом својству, те не може бити чланом чин.-проф. мировног фонда. — Измењена је одлука Шк. с., да суплеити имају добивати плате месечно унатраг, те ће им се плате одсада унапред издавати. — Узети су на знање дописи Саб. одбора: о стављању у течај плате Небојши Увалићу и Јовану Микићу, привр. суплентима срп. уч. шк. у Пакрацу; о обустављању плате Радивоју Бакару, бившем катихети срп. уч. шк. у Сомбору; о стављању у течај повишице стип. из зак. А. Бале: Исаку Давидовцу, приправнику

у Сомбору и Николи Радојевићу, гимназисти у Карловцима; о исплати трошковника гл. шк. референта при испитима зрелости и уч. оспособљења у срп. учит. школама у Карловцу и Пакрацу односно у Сомбору, о стављању у течај стипендија из клирикално-школског фонда 15-орици приправника срп. уч. школе у Сомбору као и стипендија и припомоћи из закладе Василија Теофановића. — Узет је на знање одговор Саб. одбора, којим на представку Ш. С-а прогив смањивања броја стипендија из клир. школ. фонда за приправнице у Карловцу одговара, да се не би могао уздржати већ преко прорачуна повишени број стипендиста на срп. учит. школи у Сомбору, ако би се саборским прорачуном одређени број стипендија у срп. учит. школи у Карловцу повисио. — Уступиће се нар. црквв. Сабору на надлежну одлуку образложено мишљење и предлог фискалата срп. нар. црквв. фондова у ствари разрезивања земљишног поседа на издржавање срп. вероисп. осн. школа у Краљевцу и комуналне у Петровуселу. — Поднеће се кр. уг. министарству б. и ј. н. списи у ствари негда постојале срп. вероисп. школе у Чуругу са молбом, да се дозволи поновно отварање те школе са правом јавности. — Услед одлуке Саб. одбора, да у предмету заисканог одобрења извесне своте из срп. нар. црквв. фондова као предујма за покриће трошкова око издавања уџбеника, прописева и др. у наклади Ш. С-а не може донети мериторну одлуку, док не добије исцрпан план и прорачун и извештај о количини потребног предујма, о амортизацији предујма и т. д. као и о томе: које ће се књиге и др. издати, — позваће се стручна школ. анкета, да поднесе Ш. С-у што пре извештај и мишљење о књигама (рукописима), које су јој издате на проучење и стручну оцену. — Узето је на знање, да је кр. зем. влада, на замолбу архид. школ. одбора, препоручила „Школски лист“ свима комуналним школама где су Срби учитељи, па ће се уједно умолити пакрачка и горњокарловачка епарх. конзисторија, да препоруче „Школ. лист“ таковим општинама, где нема срп. вероисп. школа. Решено је да „Школ. лист“ има одсада изилазити одређеног дана у месецу. — Умолиће се кр. уг. министарство б. и ј. н., да срп. вероисп. забавиштима у Вршцу и Бавани-шту брише подељене, им опомене, пошто су уклоњени узроци, због којих су те опомене изречене, исто тако ће се поднети министарству молба због подељене прве опомене срп. вероисп. школи у Вел. Средишту. Поводом упита епарх. школ. одбора пакрачког, да ли се оспособљеним лицима имаду сматрати свршени приправници са положеним испитом зрелости, док не положе испит за дефинитивно оспособљење или се и на њихова места има крајем сваке школ. године у смислу односно одлуке Ш. С. расписивати стечај — изречено је, да се таковим свршеним приправницима са испитом зрелости има дати две године рока за полагање испита за дефинитивно оспособљење, јер је за полагање тога испита двогодишња пракса прописана. — На поновну представку Е. Ш. Одбора будимског изнимно је дозвољено, да се на упражњена учитељска места, која се никако не могу да стално попуне мушким оспособљеним лицима, могу и оспособљене учитељице стално изабрати ну само у таквим случајевима, у којима и дотична црквена општина на то пристане; оним пак црквв. општинама, које уживају припомоћ из фонда св. Саве, а немају 30 за сваки-

дашњу *и повторну* школу способне деце," одузеће се такова припомоћ. Обзиром пак на велику оскудицу оспособљених срп. нар. учитеља у Угарској упозориће се црквене општине у Хрватској и Славонији, које имају срп. вероисп. школу, да при попуњавању учит. места у првом реду узму у обзир оне приправнике и приправнице, који су свршили срп. учит. школе у Пакрацу и Карловцу. — На представку црквене општине у Мехали дозвољено је, да 24 ланца земље, које је црквена општина урбаријалном парницом добила, могу остати у грунтовници на имену црквене општине ну уз клаузулу, да се приход те земље има трошити на издржавање српске вероисп. школе у Мехали, док ова буде постојала. — На основу добивеног извештаја Е. Ш. О-а темишварског поднеће се кр. уг. министарству б. и ј. н. извештај у погледу мађарског језика у срп. нар школама у Вел. Кикинди. — Није одобрена одлука Е. Ш. О-а темишварског, којом је у срп. нар. школи у Срп. Св. Петру дозвољена подела деце не по сполу, већ по разредима. — У предмету спора Е. Ш. О-а темишварског са кр. уг. министарством б. и ј. н. због учења мађарског језика у срп. нар. школама у Петровуселу поднеће се представка истом министарству. — Није одобрен закључак месног школ. одбора у Сиригу о подели деце по разредима, а не по сполу, већ ће се црквена општина тамошња упутити, да отвори и трећу школу, пошто има велики број деце. — Није уважен предлог Е. Ш. О-а темишварског, да се Стевану Вукадиновићу, учитељу и Олги Вукадиновићки, учитељици у Батањи, изда т. зв. похвална диплома. — Дозвољено је вршење споредних дужности срп. нар. учитељима у Вршцу: Светозару Брашовану (за предавање срп. језика у тамошњем васпитавалишту), Мити Клицину (перовођа црквене општине и предавач срп. језика у комун. грађ. дев. школи) и Васи Лазаревићу. (коровођи срп. занатл. пев. друштва). — Издати су декрети сталности овим учитељицама: Христини Поповићевој у Павлишу, Милици Ползовићевој у Бачком Петровуселу (на салашу), Јулијани Ђурчићевој в Милани Максимовићевој у Новом Саду, Зорки Гајшин рођ. Томић у Бегечу и Нестору Божину, учитељу у Батосеку. — Узет је на знање извештај срп. учит. школа у Сомбору, да се у учитељичку школу уписало почетком 1906./7. школ. године 88 ученица (за 15 мање него 1905./6. шк. год.), а у учитељску школу 114 (за 4 више него 1905./6. шк. г.) — На место Аркадија Милетића, приправника у Сомбору, који се захвално на стипендији из клирикалношколског фонда, поделења је та стипендија Мити Десимировићу, ученику III. разреда срп. уч. школе у Сомбору. — Одбијене су молбе Миленка Јегдића из Срп. Крстура и Чедомира Марјановића из Сенте, свршених учит. приправника, и Ђорђа Гојковића из Срп. Пардања, приправника IV. разреда, ради дозволе да могу у децембарском року 1906. год. полагати у срп. учит. школи сомборској испит за учит. оспособљење, већ су исти упућени, да се крајем 1906./7. шк. год. пријаве за полагање тога испита, а Ђ. Гојковић има редовно похађати IV. разред. — Распоред предмета и часова међу професоре срп. учит. школа у Сомбору издат је гл. школ. референту. — Спровешће се Саб. одбору молба Христифора Свирчевића, суплента срп. учит. школе у Сомбору, ради одређења станариског доплатка од 400 К год. са 1. ја-

нуаром 1906. год. — Дозвољено је Стевану Л. Боти, ученику VI гимн. разреда у Вел. Бечкереку, да може приватно полагати испит *разлике* ради примања у II. разред срп. учит. школе у Сомбору. — Одбијене су молбе Симеона Попића, ученика IV. гимн. разреда у Карловцима, ради примања у I. разред срп. учит. школе сомборске, на основу претходно положеног пријамног испита, а исто тако и молба Павла Рунића, приправника I. разреда у Сомбору, ради приватног полагања I. разреда те преласка у II. разред још у току ове школске године. — Уважене су молбе: Милана Латића, богослова II. године, ради полагања испита за IV. разред срп. учит. школе сомборске, и Саве Сегединског, ученика III. разреда речене школе, ради накнадног уписа у IV. разред. — Услед изјаве Његове Свегосп. патријарха, да неће извршити одлуку Ш. С-а, којом је Васа Стајић, проф. кандидат из Мокрина, постављен суплентом у срп. учит. школи у Сомбору, док кр. уг. министарство б. и ј. н. не реши против тога приспављани уложени протест и представку, јер на основу одлуке Њег. Величанства против одлука нар. црквене аутономних власти уложени утоци на кр. уг. влади имају обуставну моћ, — упућен је гл. школ. референат, да Ш. С-у у овом погледу поднесе образложен предлог: да ли наиме овакови протести имају обуставну моћ; до решења овога питања односно до правомоћности избора Васе Стајића поставља се за суплента у срп. учит. школи сомборској Душан Темеринац свршени педагог из Титела. — Изкази просветних потреба срп. виших девојачких и учитељских школа за 1907. год. доставиће се Саб. одбору, те је поводом тога решено: 1.) упозорити Саб. одбор, да неки наставници уживају сабором установљени доплатак од 400 К годишњих, а неки не уживају, те би у овом погледу требало спровести једнакост; 2.) препоручити Саб. одбору, да повиси паушал за срп. учит. школе у Сомбору, према молби управе или да позове црк. општину сомборску, да она у смислу § а 114. Уредбе за срп. нар. школе дода овај вишак; 3.) за годишњи извештај срп. учит. школа сомборских установљена свота од 100 К не може се повисити; 4.) у погледу у изказ стављених петогодишњих доплатака Павла Терзина, Вере Петровић Радићке и Светислава Берића, професора срп. учит. школа у Сомбору, има се сачекати засебна овопредметна одлука: 5.) код срп. учит. школе у Карловцу има са брисати ставка за оснивање школ. музеја; 6.) умољене се Саб. одбор, да за трошкове стручне школске анкете стави и за 1906. год своту од 1000 К; 7.) умољене се Саб. одбор, да у прорачун уврсти плату за једног засебног писара, који би се имао приделити гл. шк. референту, или да таквог писара на расположење стави. — Позваће се управе срп. учит. школа, да у будуће документиране обрачуне о паушалима подносе путем Ш. С-а. — Узет је на знање извештај управе срп. учит. школе у Карловцу, да су се почетком 1906./7. школ. године у тамошњу школу уписале 64 ученице. — Стипендија из клирикално-школског фонда од 160 К год. — за 1906./7. школ. годину подељена је овим приправницама срп. учит. школе у Карловцу: Мари Вујићевој, Мари Докмановићевој, Радинки Јездимировићевој и Љубици Шундуковићевој из IV. разреда, затим Олги Глибољсковој, Емилији Михајловићевој и Ружици Маријевој из II. раз-

реда и Милки Јелачиној из I. разреда. — Примедбе проф. збора с. у. школе у Пакрацу на нацрт „Штатута срп. нар. учит. школа у Хрватској и Славонији“ уступљене су гл. шк. референту. — Дозвољено је Милени Кокотовићевој из Плашкога приватно полагање испита из I. разреда с. у. школе у Карловцу с тим, да по успешно положеном испиту том може одмах у II. разред ићи. — Дозвољено је Милени Лапчевићевој, помоћној учитељици с. у. школе у Карловцу, да може 1906/7., шк. год. приправницама давати приватне часове из немачког језика, а управа те школе има о овоме крајем школ. године поднети Ш. с-у извештај. Упућен је гл. шк. референат, да изради наставну основу за срп. учит. школу у Карловцу и спреми и остале списе, који су потребни за молбу кр. зем. влади у Загребу ради поделења права јавности реченој школи. — Узет је на знање извештај гл. школ. референта о обављеном првом испиту за дефинитивно учитељско оспособљење у срп. учит. школи у Пакрацу у месецу септембру 1906. год., те ће се оспособљеним кандидатима издати у смислу § а 101. Школске Уредбе диплома; уједно ће се упутити Шк. одбор пакрачки, да се постара, да се у Пакрацу у најкраћем року отвори срп. вероисп. школа, која би учитељској школи служила као вежбаоница. — Узет је на знање извештај управе с. у. школе у Пакрацу, да се почетком 1906/7. шк. год. уписало у учит. школи 85 приправнижа. — Стипендије из клирик.-школ. фонда од 160 К год. подељене су приправницима срп. учит. школе у Пакрацу: Богдану Мушкињи, Николи Новаковићу, Милану Јовановићу, Луки Јовановићу, Лазару Котуру, Адаму Еремији, (IV. разр.), Милошу Марковићу, Милану Стојановићу, Душану Васићу, Стевану Јеличићу, Николи Бамбурачу, Јовану Грубишићу (II. разр.), Душану Богуновићу, Милану Кукићу (II. разр.) и Ђурђу Стакићу (I. разр.). — Примљен је у I. разред срп. учит. школе у Пакрацу Владимир Јованчевић из Крагујевца, свршени ученик помолошке школе у Прасквп. — Дозвољено је приватно полагање испита из I. разд. срп. учит. школе у Пакрацу Живојину Радојевићу свршк. учен. V. разр. пожаревачке гимназије. — Примљени су накнадно у I. разред учит. школе у Пакрацу Никола Иванишевић из Стејановаца и Јеврем Јанчић из Србије свршк. учен. IV. гимн. разр. — Упућује се Јован Микић, Небојша Увалић и Ђуро Томашевић, наставници уч. школе у Пакрацу, да пред архимандритом Митрофаном Рајићем у Пакрацу имају положити заклетву. — Дозвољено је Душану Араницком из Ердевика, да први течај III. разред у . школе у Пакрацу може због болести приватно полагати. — Одобрена је привремено као помоћни уџбеник књига „из науке о државном уставу“ од К. Миловановића за V. и VI. разр срп. нар. школа и за повторне школе, ну уз мању цену. — Позваће се путем Е. Ш. Одбора поново црквене општине, да се претплате на „Школ. лист.“ — Изречено је, да се *ново* издање поједине књиге сматра као нова књига, те у колико иста није стекла одобрење — као неодобрена, те ће се с њом тако и поступати. — Публиковаће се, да се хонорар за сваки рукопис или књигу, осим оних који су намењена за нове уџбенике, што их Ш. С. односно С. Ш. А. спрема, у најмањој своти од 10 К. по књизи за оцену и толико исто за штампање оцене, унапред има поднети тим, да се

дотле не ће књиге ни издавати на оцену. — Наредиће се 1.) да се о *сваком* налогу, на који треба поднети извештај, тачна евиденција води са примереним роком; 2.) да се по истеку року председијалним путем ургира извештај с претњом, да ће се у противном случају на трошак кривца преко изасланика набавити извештај; 3.) да су гл. школ. референту дужне и месне власти писмене информације дати, кад то затражи. — Рукопис „Житија Светих“ од Њ. Бањанина уступиће се Њег. Светости с молбом да изда на оцену вероучевној анкети. — Узет је на знање извештај срп. н. дев. школе у Н. Саду да се 1906/7. шк. г. уписало у ту школу 120 ученица. — Одбијена је молба Вељка Миросављевића, катихете в. дев. школе у Н. Саду ради одобрења награде за један час екскортације, јер је то саставни део његова рада. — На предлог управе с. в. дев. школе новосадске решено је да та управа уноси половину школарине од 10 К, у благајницу фонда дев. школе после 1. фебруара, а друга половина се употребљава једино на набавку учила и намештаја и овом половином располаже управа са наст. збором, а рачуне подноси школ. одбору; приватне ученице пак плаћају као и досада 3 К уписнине која иде у рачун ове друге половине школарине за учила и намештај. — Укинуто је место приватне учитељице за немачку и српску конверзацију у с. в. дев. школи у Панчеву на терет фонда те школе. — Позваће се Адам Пејић школ. управитељ у Сарајеву, да за своју „Физику у основној школи“ поднесе таксу за оцену. — „Катихезе за I. разред основне школе“ од Вл. Милутиновића издаће се на оцену стручној школ. анкети. — Александру Томићу дозвољено је накнадно полагање поправног испита из математике за I. разр. с. уч. школе сомборске. — Ст. Лочки, филозоф из Загреба, примљен је у срп. уч. школу у Панчеву тако, да мора редовно ићи у IV. разр. и претходно положити испит разлике. — Уништена је одлука Е. Ш. О а бачког у предмету потврде избора Мих. Сремца за учитеља у Парабуђу, те се има најпре извидити, зашто није дан избора у цркви објављен. — Одбијена је молба црк. општине у Госпођинцима, да се ослободи плаћања заменика учитељу Мити Пејићу за мађарски језик, пошто је исти учитељ пре 1872. год. свршио учитељски курс у Панчеву. — У уточној ствари око послужитељског стана у Ст. Бечеју изречено је да ако је послужитељ заједнички (и црквени општински и школски) и има стан, има га постављати црквени одбор. споразумно са учитељима, а ако га само учитељи плаћају и нема стан, онда га постављају учитељи сами. — Одбијен је уток Лазара Терзина и Косте Бокина, учитеља и Драгиње Станивукове, учитељице у Вршцу, у ствари њихових плата. — Уток Ђорђа Петровића, срп. нар. учитеља у Беловару, у ствари његове оставке, проглашен је беспредметним, пошто је напустио своје учит. место, а пошто се у овом погледу огрешио о §. 85. Школске Уредбе — уступиће се сви списи Е. Ш. О у ради еходног поступка против истог учитеља. — У ствари утока Ст. Жупанског, срп. нар. учитеља у Меленцима, укинута је одлука Е. Ш. О а у дисциплинарној ствари истог учитеља, те је Е. Ш. О. упућен, да у овом предмету донесе нову одлуку, кад се сврши рачунски процес између истог учитеља и црквене општине меленачке.

Остали су предмети били мање важности.

Персоналије.

Промена према именику, саопћеном на 93. и односно 208. итд. странама овога листа.

На учитељској школи сомборској: место Радивоја Бикара *Мирко Балубџић*, место Душана Радића *Душан Темеринац*, место Анке Калића *Ненад Викићевић*; — на вишим девојачким школама, у Н. Саду: место Милеве Симићеве Јулијана Максимовићева; у Панчеву на место Исидоре Секулићеве редовна је Мара Максимовићева, Отилија Мајинска је поново заузела своје место, а место Данице Чакловићке је укинуто; у Сомбору место Душана Темеринца као редован Константин Стојачић, а Христифор Свирчевић не предаје ништа више.

Од учитеља и учитељица: у Бездом Брду место † Јована Крајновића дошао Бранко Пилић, у Винковцима осга) Владислав Игњатовић место Јована Саграка, у Земуну је Константин Петровачки добио паралелни разред — и Живојин Јовановић, у Митровици је (и прошле године је био) још и Жарко Благојевић, у Старим Бановцима (опћ. Немци) Ђорђе Машировић; у Беловару Петар Дујановић, у Дубици Симеон Војновић у Костајници Дмитар Рашић, у Бегечу место † Дафине Михајловићеве Зорка Гајишина, у Новом Саду место Ванде Стратимировићеве и Зорке Томићеве Милана Максимовићева и Јулка Ђурчићева, у Ст. Футогу место Косте Шијачког Леонтије Веселин Марјански; у Лалићу место Данице Бећине Мирослава Бошњаковићева, у Ст. Стапару место Наталије Субогићеве Стојан Јанковић; у Петровомселу Бачком место Милоша Алексића Стојана Алексић, у Сентомашу (нова места) Марија Манојловићева, на Уничићу Милица Нешић; — у Бремену место Јована Коцкара Ђорђе Петровић, у Дарди место Христине Ковачевић-Минић Живојин Терзин, у Ланчугу место Катице Косовчеве Даринка Шешевићева, у Медини место Даринке Шешевић Ирина Петровићева; у Чобанцу место Душана Вујића Милан Татић; у Арадгају: место Ђорђа Алексијевића Христифор Којић, у Варјашу: Станимир Теодоровић пр. на место Љубице Петковићеве, у Моношторгу: Александра Радишићева на м. Милана Вујковића, у Санаду: Љубица Петковићева на м. Јелке Николићеве, у Фенлаку: Никола Малетић на м. Милана Јефтића, у Црној Бари: Катаца Вујићева место Амалије Плавшићеве; у Боки: Милан Јефтић на м. Бранка Николића, у Канаку: Стеван Симић, м. Ђ. Петровића, у Кечи: Душан Грујић м. Стојана Јанковића; у Беодри: Аксентије Живановић м. Ст. Бенина, у Бочару: Веселин Главашки и Олга Главашка м. Љубице Ацуцке, у Срп. Крстуру: Зорка Имбровићева (замењује Стевана Симендића), у Тиса Семиклушу Радослав Ловић, привр. на место Симеона Шешевића, у Чоки: Јован Искрљев м. П. Јовановића; у Иванди: јереј Ненад Бачрачки привр. зам. место М. Марковића, у Кнезу: Милан Вујковић м. Ивана Нешића, у Лукаревцу: Јован Драгин м. Зор. Аћимове, у Малом Бечкереку Мита Марковић, м. Ј. Марцикићеве, у Манастиру Сенђурђу: Живојин Цвејин м. М. Бугарског, у Соки: Лука Шибулов м. Ж. Марковића, у Станчеву: Зорка Аћимова, Марија Журановићева место М. Букурове и Д. Димитријевићеве, у Фењу: Живојин Стојадиновић м. М. Бугарског; — у

Великој Маргити: Тодор Касапиновић м. Ж. Грујића, у Великом Гају: Софија Јовановићева привр., у Дежану: Сава Веселица м. Ст. Марковића.

БЕЛЕШКЕ.

— **Против неморалне књижевности.** Знамо да се и код нас почеле уношати књиге неморалне садржине. Већином су преведене, и за чудо, да имају добру продају. Оне налазе више купаца, али се признати мора, да имају и своје добре растуриваче. Код већих народа на западу, оне су отеле маха, и озбиљнији елементи, и пријатељи истинског просвећивања, озбиљно се старају да стану на пут томе. И међународни конгрес у Кељу, прошле године бавио се тим питањем. Један од расправљача рекао је и ово: „Са нарицањем слабо ћемо користити самој ствари, то на страну. Озбиљно треба да нађемо пут прави. Ја сам га можда погодио, можда и не. Али ако сам га погодио, онда треба сви, и који смо овде, и који нисмо, да порадимо, да на тај пут изведемо наш народ. *Треба да омилимо народу књигу.* На жалост, ни код нас у Немачкој нема у сваком месту народних књижница, а оне би нам помогле, да остваримо што горе рекох. Но кад тога нема, зар их не би могле заменути *„школске књижнице“*. Учитељ воле и познаје књиге своје књижнице и ученици ће их заволети *и љубав према књизи унеће у дом родитељски.* Предпостављам, да у таким књижницама имају места само добре и корисне књиге.“ Да ли би могли и ми поћи тим путем?! Ј. З. М.

— **У Немачкој** неке веће вароши, из разлога да се што боље здравље деце сачува, дозволиле су учитељу, да може после подне лети распустити школ. наставу ако је топлота 20° R.

— **Зимњи школски одмор.** Један мађарски учитељ изашао је у јавности с предлогом, да се школски одмор подели на *летњи* и *зимски*. Зими да буде јануара месеца, кад је највећа зима, а лети августа, кад је најјача врућина. Мађарско учитељство бавило се тим питањем и скоро је сво против зимњег одмора, с разлога, што се становници Угарске баве земљорадњом, те су му у лето до августа најнужнија деца за помоћ.

— **Употреба старих књига** је опасна по здравље дечије. Лечници су конгатовали да од старих књига 30% имају клучних бацила и да те удишу деца те многи од тога навуку опасну и неизлечиву бољу. Нарочито не би смело од оне деце старе књиге употребљавати, чији су поседници туберкулозни.

— **Просвета код различитих народа** Један статистичар износи нам следеће податке о томе како стоји просвета код различитих народа. Како су они занимљиви доносимо их и ми: У Шведској, Данској, Баварској Виртнбергу и Бадену нема их који незнају писати. У Немачкој је 1% неписмених, у Швајцарској 2·5%, у Шкотској 7, у Сједињеним државама 8, у Холандији 10, у Енглеској 13, у Ирској 21, у Аустрији 39, у Белгији и Француској 15, у Мађар-

ској 43, у Италији 48, у Шпањолској 63, а у Русији, Србији и Бугарској 70%.

— **„Вино и просвета“**. Општи је поклич, тако рећи, против алкохола. На све стране оснивају се друштва за сузбијање алкохола, пишу се књиге, држе се конгреси, и никако да се побије она: *„вино веселит срце человјека!“* због чега га људи и употребљују, па да омрзну то пиће! Не верује се у оне да ће се икада то и постићи.

Прошле године донео је „Napredak“ гласило хрватског педагошко-књижевног збора, у 37. бр. на првом месту чланак, под горњим насловом из пера *Д. Трстењака*, који је за *умерено* пиће, јер „вино расветљује дух, отвара срцу рај, фантазији разрешује крила, те подмлађује старца“. — „Ко испија пуне чаше на душек, не штује ни себе, нити цени вино, грубе је људи и не може бити ни свестан човек ни племенит значај.“ — Кад се умерено пије: „вино узбуђује и повисује енергију свега човечјег бића, па тако човек постаје душевно и телесно способнији, духовитији, срчанији и бољи. Радећ с толиком енергијом и сам своје способности развија, а својим делима као узорима, *утиче повољно на општу просвету!*“ Ј. З. М.

— **Ебенова рачуналка**. Др. *Ебен* је прошле године у једној пештанској основној школи, пред многим учитељима приказао своју нову рачуналку. Слушаоци тврде, да је ова рачуналка много подеснија, практичнија и једноставнија од руске рачуналке, а к томе је много јефтинија од руске рачуналке.

— **Школске штедионице**. Још су 1884. год. у Француској почели оснивати школ. штедионице. 1888. год. одомаћиле су се у 22.642 школе и 483.727 ђака имале су 12 милиона 723.379 франака улога. И у Белгији се одомаћиле оне, док су их у другим државама напустили. Најновија установа, слична горњима, уведена је у Француске школе, а која заслужује пажње, а то је друштво за узајамно помагање. Недељни је улог 10 сантима. 5 сантима иде фонду за болесне, а 5 на фонд, који ће улагачима пружати помоћ у старости. У случају дечије болести, даје се родитељима дечијим из фонда за болесне 50 сант. дневно. У Француској брзо се одомаћила ова „Школска Задруга“. 1899. год. имала је 24.917 чланова са уплаћеном главницом од 107.256 франака.

— **Шта стаје школовање једног ученика основне школе?** Један немачки статистичар по установљеном прорачуну за издржавање школа, израчунао је за 55 немачки варошн, колико која троши на школовање једног ученика. По исказу први број показује у маркама суму која се троши, која долази на једну главу ученика, а други: колико доприноси издржаваоц школе. Поново први број — колико доприноси држава — и напослетку број — који долази од уписивања једног ученика. Најскупље је школовање у Лајпцигу, где се троши 92 марке годишње на једног ученика, од ове своте варош, држава и просветног приноса разпорезаног на родитеље, доприносе 70, 12, и 10 марака. Овим редом истакнути бројеви важе за остале варошн.

Лајпциг 92 М. (70, 12, 10)	Дражђани 80 М. (59, 14, 5)
Франкфурт 91 М. (87, 2, —)	Минхен 79 М. (77, 1, —)
Карлсруе 89 М. (77, —, 10)	Нирнберг 74 М. (74, —, —)
Висбаден 86 М. (79, 7, —)	Бремен 72 М. (65, —, 6)

Шарлотенбург 71 М. (68, 2. —)	Либек 59 М. (53, —, 6)
Касел 70 М. (63, 6, —)	Потедам 58 М. (49, —, 7)
Бреслава 67 М. (59, 3, —)	Бармен 57 М. (50, 6, —)
Пазен 66 М. (58, 8, —)	Цвикау 56 М. (31, 6, 12)
Магдебург 66 М. (52, 3, 9)	Манхајм 55 М. (53, —, —)
Плауен 65 М. (36, 6, 14)	Дортмунд 53 М. (11, 7, 23)
Дармштат 65 М. (64, – , —)	Милхаузен 53 М. (46, 6, 1)
Мајнц 65 (39, —, —)	Герлиц 52 М (46, 6, —)
Шемниц 63 (48, 7, 8)	Вирцбург 52 М. (50, —, —)
Елберфелд 63 М. (56, 6, —)	Крефелд 51 М. (41, 9, —)
Брауншвајг 63 М. (48, 4, 10)	Пенеберг 50 М. (49, 1, —)
Халеа|S 63 М. (58, 4, —)	Ерфурт 50 М. (40, 1, 8)
Штетин 61 М. (59, 2, —)	Ашен 49 М.
Кил 61 М. (54, 5, —)	Лигниц 45 М.
Ханover 60 М. (56, 3, —)	Шпандау 39 М. (34, 5, —)

Највећа школарина варира између 23 и 7 Марака у варошима, Дортмунду, Брауншвајгу, Карлсруе, Лајпцигу, Магдебургу, Ерфурту, Либеку и Дражђанима. Више од 10 Марака, даје држава у Дражђанима и Лајпцигу. У Будимпешти 1902—3. шк. године школовање једног ученика основне школе износило је 83 К а претворено у марке то чини 69 М. Према овоме скупље је школовање у 12 немачки велики вароши, а јевтиније у 43. Ове последње су све мање од Будимпеште. Од укупног трошка 83 К, варош је дала 78 К, држава 1 К, а од школарине је ушло 4 К. Мл. Ђ.

— **Војска и Школа.** Један француски часопис доноси рачун свог једног сарадника, који је по државном буџету појединих европских држава прорачунао оне своте, које дотична држава троши из грађанског пореза на ратне и просветне циљи.

	на војску	франака	на школу	франака
Енглеска	25	„	6	„
Француска	24	„	5	„
Немачка	18	„	7	„
Данска	11	„	3	„
Грчка	10	„	2	„
Италија	9	„	1	„
Шведска	9	„	4	„
Аустро-Угарска . . .	9	„	2	„
Румунија	9	„	5	„
Норвешка	8	„	4	„
Белгија	8	„	5	„
Швајцарска	8	„	15	„

Из овога се извештаја види, да је најгора сразмера у Италији, који на школу могу потрошити од одређене своте само 10% дочим остало иде на ратне потребе, у славу да се одржи као велесила у ономе савезу у који је запала. После Француске и Енглеске, долази наша домовина, где просветни издатци као и ратни чине 21—24%. У Немачкој се подиже број на 40%. — У Норвешкој и Белгији на 60%, дочим сретна Швајцарска на школе троши управо два пут онолико — колико на војску. Мл. Ђ.

Часописи и новине које, уз већ саопћене, у замену и односно за претплату добијамо:

Наставни, лист професорског друштва. Милутин К. Драгутиновић, Београд, у двомесечним свескама од 5 табака, в. 8°, 10 К, за учитеље нар. школа 6 К.

Источник духовни лист. И. Радонић, Сарајево, месечно на 2 табака в. 8°, 8 К.

Гласник (Илустровани Гласник) власник др. Каменко Суботић, Н. Сад, месечно 2 табака 8°, 4 К.

Пастирска реч религиозно-морални и поучни лист за свештенство и народ, власник Драг. Димитријевић, свештеник, Београд, недељно 1 табак 4°, 10 К.

Нова Искра, Београд, власник Р. Одавић, месечно 1—2 табака 4°, 16 К.

Народни Свештеник, Загреб, уредник Сима Ратковић, месечно 2 пут, 6 К.

Нови Србобран орган самосталне странке. Загреб, излази сваки дан осим недеље и празника 28 К.

Застава лист срп. нар. радикалне странке, Н. Сад, излази сваки дан два пута а недељом и понедељником једанпут, 35 К.

Бранник орган срп. нар. слободоумне странке, Н. Сад, 6 пута недељно, 35 К.

Народни Гласник срп. демократски лист за политику, просвету и привреду. Земун, 2 пут недељно, 12 К.

Народност лист за политику, привреду и просвету, Земун, 2 пут недељно, 16 К.

Сарајевски лист, недељно 2 пут, 16 К.

Садашњост лист за политику, просвету и забаву народу, Вел. Кикинда, недељно 1 пут, 8 К.

Родољуб лист за автономне потребе срп. народа, недељно на 1 табаку, Вршац, 6 К.

Слога политички лист, Сомбор, недељно на 1 табаку, 8 К.

Грађанин лист за автономне потребе, Пинчево, недељно 1 пут, 8 К.

Претеча независни политички и економски лист, Будимпешта, недељно 1 пут са сликама, 5 К.

Српска ријеч уредник С. Кобасица, недељно 4 пута, 16 К.

Македонија орган старо-србијанаца, власник П. Симоновић, недељно 1 пут, 10 К.

Слобода срп. нар. демократски лист, Митровица, недељно 1 пут, 8 К.

Мусават власник Smail-aga Ćemanović, Mostar, недељно на 1 табаку, 10 К.

Белоцрквански Гласник уредник Љ. Мичин, недељно 1 пут, 6 К.

Službeni Glasnik kr. hrv. slav. dalm. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, Zagreb.

Savremenik ljetopis hrvatskih književnika, Zagreb, mes. 1 put, 14 K.

Narodna Prosvjeta mjesečnik za školstvo, Pulja, svakog prvog u mjesecu na 1 tabaku v. 8°. 4 K.

Mali dobrotvor, Zagreb, у четворогодишњим свескама, 80 филира на годину.

Hrvatski narodni gospodar urednik dr. August Harambašić. излази сваки дан осим дана иза недеље, 24 К.

Dalmatinski težak glasilo vinarske udružbe Spljet, месечно на 1 табаку 4°, 2 К.

Banovac list za pouku, Petrinja, излази сваке суботе, 9·0 К.

Tamburica poučno zabavni list, Sisak, месечно на 1 табаку 4°, 8 К.

Fruškogorac list za zabavu, pouku i gospodarstvo.

Die neuereu Sprachen zeitschrift für den neusprachlichen unterichť, Marburg in Hessen, годишње у 10 свезака, на 4 табака 8°, 12 марака.

Училищелъ прѣгледъ за народното просвѣщение София, у месечним свескама 8°, 10 лева.

Педагогическа библиотека, Пловдивя, у свескама на 6 табака м. 8°, 80 стот.

Трудолюбие часопис за децу, Свищовъ. године, 1·50 нов.

Revue Pedagogique, Paris, у месечним свескама на 7 табака 8°, 13·50 фор.

Journal des instituteurs, organe hebdemadaire de la Fédération générale des Instituteurs Belges, Paturages, недељно 1 пут, 3·25 К.

La France Laïque. organe hebdomadaire des membres de L' enseignement, Toulosa, недељно 1 пут, 8 К.

De Bode, organ von den Bond von Vel. orderwijzers, Amsterdam, недељно 1 пут, 4·50 К.

Szkola organ tow: Pedagogicznego We Lwowie, недељно на 1 табаку 4°, 8 К.

Učitelské noviny орган ческих учитеља V Praze, недељно на 1 табаку 8°, 8 К.

ЗВАНИЧНИ ОГЛАСИ.

СТЕЧАЈ. 1—2, 83

Овим се отвара стечај на једно новоустановљено *учитељско* и два новоустановљена *учитељичка* места у Кумани.

Са *учитељским* местом скопчана су ова берива: у име редовне плаће 800 круна, једно јутро земље и у име баште 400□ хвати, (свега један ланац од 2000□ хв.) стан у нарави или пак док се опћина не постара за стан, 150 круна годишње у име станарине; ако ужива стан, онда ће добивати сламе у име огрева по потреби, а ако добива станарину, онда 48 круна у име накнаде за огрев, 25 круна у име писаћег паушала и редовне петогодишње доплатке од 100 круна. Осим тога црквена скупштина решењем својим број 6. 1906. заједчава изабраном учитељу један од споредних прихода у износу од 120 до 200 круна годишње.

Са *учитељичким* местима скопчана су ова берива: 600 круна у име редовне и једно јутро земље и 400□ хвати у име баште; 120 круна годишње у име награде за пофторну школу и 25 круна у име писаћег паушала. У погледу стана и огрева као и код мушкога.

Осим тога како учитељ, тако и учитељица имаће права, да у случају упражњености према броју година службовања буду унапређени на боље наплаћена места код тих школа, код којих је основна плата 900 односно 1000 К за мушке и 800 К за женске.

Дужности прописане школском уредбом.

Рок стечају 6 недеља од првог увртења у званичном листу.

Из седнице м. школског одбора у Кумани 24. сепг. (7. окт.) 1906.

Светозар Мл. Бајић
перовођа.

Стеван А. Мирковић
парох-председник.

Бр. 8 ех 1906/м. ш. о 1—2, 82.

СТЕЧАЈ.

На оставком упражњено учитељичко место на срп. вероисповедној основној шесторазредној женској школи у Санади расписујесе стечај.

Са овим местом скопчана је плата од 600 круна годишње, 80 К годишње за држање пофторне школе у име огрева сламе по потреби, 120 круна годишње у име станарине, док се стан за учитељицу не сазида, 20 круна у име писаћег паушала и законом прописани петогодишњи доплатак од 100 круна.

Дужности су школском уредбом прописане.

Рок стечају траје шест недеља од дана првог увртења у „Школском листу“

Из седнице месног школског одбора, држане у Санад 22. окт. (4. новембра) 1906.

Срећко пл. Суботић.
перовођа.

Шандор Девић
председник школ. одбора.

СТЕЧАЈ. 84, 1—1.

Расписује се стечај ради сталног попуњења једног утитељског места у срп. прав. црквн. општини у *Бегечу*.

Са овим учитељским местом скопчана је ова плата : за редовну школу 470 К у готовом, $^1/_4$ сесије ораће земље, 4 јутра (јутро од 1200 □ х.) ритске земље, за коју се сада добина годишње 70 К закупнине и једно гувно ван села, за пофторну школу 80 К, за писаћи прибор 10 К, 2 хвата тврдих дрва или 40 К новаца и дрва за грејање собе где учитељ живи колико је потребно. Стан са потребним стајама и баштом. За укоп где буде позват 2 К. Све терете на земљу има учитељ да сноси. Права и дужности учитељева одређена су шк. Уредбом од 1872. г. и наредбама шк. власти.

Ако би на ово учитељско место био евентуално изабран учитељ, који се сада налази на другом учитељском месту у нашем селу, расписује се стечај и одмах ће бити попуњено и то друго учитељско место с којим другим местом је скопчана ова плата : у готовом 800 К, 4 јутра (јутро од 1200 □-х.) ритске зешље, за коју се сада добива годишње 70 К закупнине. На земљу има све терете учитељ да сноси. За писаћи прибор 10 К, 2 хвата тврдих дрва или 40 К новаца и дрва где учитељ живи, колико је потребно. Стан са потребним ста-

јама и баштом. Права и дужности учитељева одређена су шк. Уредбом од 1872. г. и наредбама школских власти.

Рок за оба стечаја је 1. (14.) децембар 1906. год.

Молбенице ваља слати местном школском одбору.

Из седнице местног шк. одбора срп. прав. црквене општине у Бегечу, држане 8. (21.) окт. 1906. г. п. п. С. Футог.

Урош Дрндарски
перовођа.

Владимир Цвејин
председник шк. одбора.

СТЕЧАЈ.

81, 2—2.

На упражњено *учитељско* место у црквеној општини у *Бобани* (п. пошта Вајска) овим се отвара стечај.

Са овим учитељским местом скопчана је плата од 100 круна у име свакидашње, и 80 круна за држање повторне школе, које своте учитељ прима од политичне општине квартално унапред; затим $12^1/_2$ кат. јутара оранице, $6^1/_2$ јут. ливаде, 3 јутра пашњака, на коју учитељ све терете сноси; стан у нарави са баштом. Потпуно оспособљени учитељ уживаће још 322 К 66 пот. припомоћи из фонда Св. Саве.

Дужности су прописане шк. Уредбом и односним наређењима дисциплинарних правила.

Рок је стечају 6 недеља, рачунајући од првог увртења у „Школском листу“.

У *Бобани*, 30. авг. 1906.

Душан Милутиновић
перовођа.

Викентије Ђаковић
председник.

Бр. 28. ех 1906.

СТЕЧАЈ.

79, 3—2

На упражњено учитељско место у срп. вероиспн. основној школи у Фенлаку овим се отвара стечај. Са овим учитељским местом скопчана је ова плата: за редовну школу 800 круна, за повторну школу 80 круна, 20 кибли жита, 4 хвата тврдих дрва. У име писаћег паушала 20 круна. Законом утврђен петогодишњи доплатак. Стан по пропису, башту поред куће.

Дужности су одређене школ. уредбом од г. 1872. и наредбама школске власти.

Молбенице ваља слати на месни школ. одбор у току од шест недеља рачунавши од првог увртења овога стечаја у „Шк. листу“.

Из седнице м. школ. одбора, држане у Фенлаку 10. јуна 1906.

Жива Митрић,
председник.

80, 3—2.

СТЕЧАЈ.

Расписује се стечај за учитеља на српској православној школи у *Гаду* са којим је местом скопчана ова плата:

1.) Стан у нарави, који се састоји из 2 собе, предсобља, кухиње, смочаре и $^1/_4$ ланца баште.

2.) 700 К за редовну школу.
3.) 80 К. за поучорну школу.
4.) 30 К. у име паушала.
5.) Четири к. јутра земље, са данашњом вредности од 120 К — као закупнина — и на коју учитељ плаћа држ. порез.
6.) Три хвата тврдих дрва за своју потребу.
7.) Четир годишња подвоза за своју личну потребу.
8.) Од укопа где позван буде 1 К.

Дужности су прописани пк. Уредбом од 1872. г. Рок стечаја је шест недеља од првог увртења овог стечаја.

Компетенти своје молбе имају поднети потписаном председнику.

Лична пријава узима се у обзир.

У Гаду 27. авг. (9. септ.) 1906. год.

Јован Симић,
учит. као поповођа.

Светозар Живојинов,
председник.

Штампарске погрешке, које смисао кваре:

На 432.	стр.	у 15.	реду	озго стоји: урођене а треба: уређене
„ 438.	„	„ 7.	„	„ „ овај „ овог
„ 440.	„	„ 1.	„	овдо „ какову „ такову
„ 441.	„	„ 7.	„	озго „ типдоме заинтересоване учитељске кандидате а треба: дипдома заинтересованих учитељских кандидата
На 455.	стр.	у 15.	реду	оздо стоји: модисрицирати а треба: модифицирати
„ 468.	„	„ 2.	„	„ „ 7/20 „ 6/19.
„ 473.	„	„ 13.	„	„ „ тамо „ само
„ 474.	„	„ 14.	„	„ „ наставити „ настављати
„ „	„	„ 7.	„	„ „ као што „ као оно што
„ 475.	„	„ 4.	„	„ „ бих томе „ бих у томе
„ 476.	„	„ 3.	озго	„ „ и ширем „ и у ширем
„ „	„	„ 13.	„	„ „ и историје „ на историје
„ 478.	„	„ 15.	„	„ „ не било „ не би било
„ „	„	„ 1.	оздо	„ „ амо не прикаже „ амо прикаже
„ „	„	„ „	„	„ „ у условљење „ и условљење
„ 479.	„	„ 6.	„	„ „ У то „ Уз то
„ 480.	„	„ 4.	озго	„ „ конференције „ диференције
„ „	„	„ 19.	„	„ „ одговарати „ уговарати
„ 481.	„	„ 22.	„	„ „ за „ из
„ „	„	„ 25.	„	„ „ из „ за
„ 484.	„	„ 29.	„	„ „ упутству „ устројству
„ 485.	„	„ 23.	„	„ „ после: опћи успех има се уметнути: при чему се узима обзир и на оцене из IV. разреда и на успех
На 488.	стр.	у 11.	реду	озго стоји: таково а треба: каково
„ 489.	„	„ 22.	„	„ „ најленшој „ највишој
„ „	„	„ 10.	„	оздо „ пред: шта има се уметнути: највредуреставиште поступао
„ „	„	„ 11.	„	„ „ пред: „никриминирана“ има се уметнути: пређе

„ „ „ прве две реченице прве белешке и на 493. стр. белешка отпадају (в 521. стр.).

У Карловцима 28. окт. (10. нов.) 1906, **Ђорђе Поповић**, уредник.

Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима 1906.—638.

ЗВАНИЧНЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ.

XXIV. Старији извештаји о радњи срп. прав. народног Школског савета.

125. Ш. С. бр. 90./1879. од 1871.—1879. год.

Радња народно школског Савета одређена је, по предлогу народног Сабора од год. 1865. Превишњим Рескриптом од 10. Авг. 1868., под IV. Б, по којем има као други одсек митрополитско црквено школског Савета да постоји. У § 14. тог одсека означена је организација, а у § 21. делокруг народно школског Савета. Ову радњу и организацију наближе је одредио народни Сабор год. 1870. поставивши статут за народно школски Савет, који је 29. Маја 1871. г. од највишег места одобрен и изабрав чланове народно школског Савета у лицима: јереја Јована Јовановића, др. Нике Максимовића, др. Светислава Касапиновића, управ. препарандије Сомборске Николе Вукићевића, бившег надзорника школског, варадинске пуковније Теофила Димића и професора гимназије Карловачке сада управ. Стевана Лазића осим др. Ђорђа Натошевића као референта.

Радњу своју отпочео је школски Савет 6. Септембра 1871. Тај дан под председништвом Њ. Преузвишености г. епископа Будимског као администратора патријаршије Савет се конституисао, пошто је претходно прочитан статут за Савет и наименован за перовођу, др. Исидор Ћирић.

За потпредседника изабран је у седници од 13. Авг. 1874. г. др. Ника Максимовић.

Седнице држане су после кад год се видела потреба. До данас су биле 23 седнице, и то: 1871. год. 2, у којима је решено 89 бројева. — 1872. год. 2, са 200 решења. — 1873. год. није било седница; како се сваки час ишчекивало превиш. дозвољење за избор патријарха, то Њ. Преузвиш. г. епископ пакрачки као администратор патријаршије и председник Савета није хтео ничега важнијег sede vacante да предузимље. — 1874. год. биле су 2 седнице и решено је 329 бројева. — 1875. год. 4 седнице са 218 бројева. — 1876. год. 3 седнице са 236 седничких и 22 през. броја. — 1877. год. 3 седнице са 121 седничких и 46 през. бројева. — 1878. год. 4 седнице са 114 седничких и 32 през. бр. — 1879. г. 3 седнице са 99 седничких и 144. през. бр.

Поглавити садржај тих бројева је: 1. Издавање наредаба, за основне, за више девојачке и за учитељске школе. — 2. Одређивање и одобравање учевних сретстава и школских и учитељских књига. — 3. Постављање, потврђивање, у мир стављање, скидање учитеља, и решавање размирица између учитеља и оп-

штина у другој и трећој инстанцији. — 4. Прегледање извештаја о стању школа, и наређивање визитација и испита школских. — 5. Дописивање у ствари школе са епархиским и са државним властима. — 6. Раздавање стипендија, склапање годишњих просветних прорачуна, и друго.

Ад I. Попис главнијих наредаба.

а) *Тичући се основних школа и учитеља.*

Пошто је Превиш. одобрена уредба за српско народне школе од год. 1872. публикована и са спроведбеном наредбом свима епархијама разаслата, издате су следујуће наредбе:

Наредба о наставном плану за дневне и повторне школе, с поделом часова, бр. 80 ех 1872.

Наредба о школским учитељима и о књигама за ученике и за учитеље бр. 81. ех 1872.

Наредба у погледу §§ 18. и 24. од уредбе за срп. народне школе тичући се ближих одређења за основне женске школе бр. 82. ех 1872.

Наредба о школским библиотекама бр. 93. ех 1872.

Наредба о школској архиви бр. 84. ех 1872., и као додатак к овима: прописи за владање ученика, и упутство зарад вођења школских хроника.

Ове су наредбе печатане.

Даље је издата наредба о обучавању одраслијих мушких и женских, који нису више за полажење основних и повторних школа бр. 194. ех 1874.

Наредба о уређењу повторних школа бр. 193. ех 1874.

Наредба у погледу оскудице учитељ бр. 194. ех 1874.

Наредба о изашљању учитеља на практичне течајеве бр. 195. ех 1874. и 96. ех 1878.

Наредба о увађању нових мера бр. 58. ех 1876.

Наредба о ученју хармоничког појања бр. 120. ех 1875.

Наредба о школским одморима бр. 5. ех 1876.

Предлог за наредбу о мировини учитеља и о мировинском фонду 166. ех 1875. и 165. ех 1876.

Дисциплинарна правила за учитеље бр. 108. ех 1876. бр. 83. и 168. ех 1876., и ова наредба печатана је и разаслата.

Наредба о држању 6 разредних школа у угарском провинцијалу бр. 113. ех 1877, овим поводом издан је нови наставни план, бр. 34. ех 1878. који је печатан.

Наредба о издавању Школског Листа бр. 84. ех 1874.

Наредба о држању испита бр. 109. ех 1878.

Наредба о вентилацији школских соба и одмору деце између наставних часова бр. 110. ех 1878.

Наредба о гимнастичком вежбању бр. 110. ех 1878.

Наредба ради сталног наставног плана бр. 111. ех 1878.

Наредба о начину држања местних срезких и епар. учитељских зборова бр. 39. ех 1879. и

Наредба ради практичких течајева за учитеље, бр. 69., 70.,

194., 167., 168., 169. као и бр. 128., 129., 130., 170., 171. и 172. ex 1872. и 191., 237. и 348. ex 1874., 166. ex 1875. 92. ex 1876., 86. ex 1877. и др.

б) *Наредбе тичући се виших девојачких школа.*

Наредба о наставном плану бр. 51. ex 1875.

Наредба о таксама за испите бр. 131. ex 1875. и 211. ex 1876.

Наредба о списивању књига за више девојачке школе бр. 48. ex 1876.

Статут за више девојачке школе бр. 90. ex 1876.

Предлог за нову уредбу о вишој девој. школи бр. 77. ex 1879.

в) *Наредбе тичући се учитељских школа.*

Наредба о наставном плану бр. 62. и 63. ex 1871.

Наредба о приемним испитима бр. 57. ex 72. и 159. ex 1874.

Наредба о учитељским испитима и испитној комисији бр. 58. ex 1872., 77. ex 1874., 59. ex 1875.

Наредбе о учењу мађарског језика бр. 94. ex 1872., 94. ex 1874., 62. ex 1879.

Статут за учитељску школу бр. 181. ex 1874., 26. и 70. ex 1871., 32. и 141. ex 1872.

Наредба о изостајању приправника и приправница од школе бр. 41. ex 1876.

Допуна к дисциплинарним правилима за учитељску школу бр. 11. ex 1879.

Наредба у погледу повторавања III. разреда бр. 13. ex 1879.

Наредба ради писмених испита на учитељској школи бр. 59. ex 1879.

Наредба у погледу црквених дужности професора на овим школама бр. 59. ex 1879.

Предлог за измену §§ 91.—116. у уредби за срп. народне школе од год. 1872. бр. 82. ex 1879. и предлог за мировину професора бр. 80. ex 1879.

г) *Наредбе тичући се гимназија.*

Наредбе због поднашања извештаја и рачуна о стању фондова гимназијских бр. 87. ex 1871.

Наредба ради извиђења стања обе гимназијске печатње карловачке и новосадске бр. 82. ex 1871.

д) *Наредбе тичући се епархијских власти.*

Наредба за обрану аутономије бр. 73. ex 1872.

Наредба ради визитације школа и поднашања извештаја бр. 60. ex 1875.

Наредба ради поднашања табличких изказа о стању школа бр. 112. ex 1878.

Наредба с прописи какви да су извештаји школских референата бр. 113. ex 1878.

Ад II. Списак одобрених учевних сретстава и књига.

Осим учевних сретстава и књига наређених бр. 81. ех 1872. одређене су следујуће доцније изашавше књиге и учевна сретства.

а) *за језике:*

Буквар за српске основне школе, са упутством печатан, у Новом Саду бр. 156. ех 1875.

Писмени састави, за срп. нар. основне школе, у Панчеву бр. 34. ех 1875.

Мала српска граматика од Јов. Павловића по Даничићу бр. 102. ех 1874. и од М. Нешковића бр 37. ех 1878. обе печатане у Панчеву.

Славенски буквар за срп. народне школе, у Панчеву бр. 34. ех 1875.

Црквено славенски буквар, за срп. народне основне школе, у Новом Саду бр. 163. ех 1876.

Мађарски буквар од Ст. Коњовића, у Сомбору бр. 115. ех 1877. и 35. ех 1878.

Кратак наук мађарског језика по Шамарјанију део I., II. и III. у Панчеву бр. 335. ех 1876. и 68. ех 1879.

Мађарска граматика и читанка од Ст. Коњовића, у Сомбору бр. 67. ех 1879.

Буквар немачки бр. 167. ех 1874. и 57. ех 1875. (још није печатан).

б) *Књиге за рачунску струку:*

Нове мере од М. Петровића, у Панчеву бр. 101. ех 1874.

Рачунице од Ст. Коњовића свеска I., II., III., IV., V. и VI. у Панчеву бр. 101. ех 1874., 203. ех 1875., 30. ех 1876., 118. ех 1877.

Наука о геометријским облицима од М. Петровића, у Панчеву бр. 102. ех 1874.

в) *Књиге за историчку струку:*

Отачаственица, у Панчеву бр. 101. ех 1874.

Земљопис за III. и IV. разред, у Панчеву бр. 95. ех 1875. (обе су доцније забрањене).

Земљопис од Благојевића, у Новом Саду бр. 36. ех 1878.

Повесница српскога народа, у Панчеву бр. 102. ех 1874.

Слика из историје угарске, у Панчеву бр. 29. ех 1879.

Права и дужности грађана од Стев. Поповића, у Новом Саду бр. 215. ех 1876.

г) *Књиге за струку природну:*

Човечије тело и његова нега од М. Петровића, у Панчеву бр. 228. ех 1876.

Зоологија, ботаника и минералогија превод Либена од М. Деспотовића 3 свеске, у Панчеву бр. 102. ех 1874.

Основи физике од М. Петровића, у Панчеву бр. 33. ех 1876.

О пољоделству, у Београду бр. 40. ех 1876.
Наука о кућарству, од М. Петровића, у Панчеву бр. 228. ех 1876.

д) *Књиге и учила за друге струке:*

Обрасци за краснопис, бр. 34. ех 1872. и 165. ех 1874. (нису још печатани).
Прегледанице за цртање, бр. 33. ех 1875. (нису још печатане).
Песме (на ноте) за основне школе од М. Топаловића, у Панчеву бр. 114. ех 1877. и 29. ех 1879.
Осим ових препоручена су још и следујућа учила:
Таблице о метарским мерама, бр. 147. ех 1875.
Карте Сајмарске за земљопис, бр. 62. ех 1875.
Глобуси и телури Фелклови, бр. 64. и 172. ех 1875. и 38. ех 1876.

е) *Књиге за учитеље и за приправнике:*

Како се стављају питања од Д. Јосића, у Панчеву бр. 42. ех 1875.
Дидактика и методика од П. Радуловића, у Панчеву бр. 30. ех 1879.
Историја Угарске од професора Рибари, преведена на српски од проф. М. Јовановића, у Новом Саду бр. 69. ех 1879.
Права и дужности грађана са устројством државним, од проф. Ј Поповића, у Панчеву бр. 215. ех 1876.
Осим ових књига одобрене су од Њ. Светости две мале и две велике катавасије.
Још је издато више наредаба у погледу учила и школских књига; као:
Наредба да се будимске српске читанке критички прегледе и о томе извештај и предлог донесе бр. 71. и 144. ех 1872.
Наредба за списивање школских књига бр. 144. ех 1872. и 190. ех 1874., и многи отписи са наредбама у погледу истих књига и учила, као:
Високој хрв. земаљ. влади ради правописа, бр. 68. ех 1872.
Високој хрв. земаљ. влади ради предлога о једнакости школских књига бр. 96. ех 1872.
Истој в. влади због верозаконских књига, бр. 110. ех 1875.
Истој в. влади због осталих књига, бр. 11. ех 1875.
Епархији бачкој ради превода мађарских школских књига на српски, бр. 84. ех 1872.
Епархији бачкој упутство ради нових рачунских књига, бр. 80. ех 1875.
Епархији горњокарловачкој о томе, које школске књиге да се употребљују, бр. 139. ех 1872.
Патронату гимназије новосадске ради читанака, бр. 153. ех 1875., молба на Саборски Одбор, да се оних од Сабора год. 1871. за печатање књига одобрених 2000 ф. стави у прорачун бр. 222. ех 1876., и молби на Њ. Св., да нареди да се верозаконске књиге напишу, бр. 39. ех 1878.
Овде има још да се спомене, да је више рукописа подне-

шених на одобрење, одбачено с тога што нису одговарали цели, и да је више књига и учила забрањено, или по предлози у народно школском Савету, или по наредби в. кр. уг. министарства.

Ад III.

Што се тиче постављања, потврђивања, у мир стављања и скидања учитеља, као и решавања парница и друго тичући се учитеља, има се навести: да је осим постављања професора, суплената и помоћника на учитељским школама у Сомбору, Пакрацу и у Г. Карловцу као и на вишим девојачким школама у Новом Саду и у Панчеву потврђено за осовне школе 120 учитеља и 16 учитељица, и то за архидијецезу 44 учитеља и 7 учитељица, за бачку епархију 32 учитеља и 1 учитељица, за будимску епархију 15 учитеља, за темишварску епархију 30 учитеља и 7 учитељица, за вршачку епархију 1 учитељ и 1 учитељица, за пакрачку епархију 1 учитељ и за горњо карловачку епархију 1 учитељ.

У мир стављени су тројица од учитеља; суспендовано је било 16, и од њих су скинута 10-ица.

Мировину или какву таку помоћ из мировинског или другог фонда тражило је њих 17.

Нова уредба школска од г. 1872. затекла је многе учитеље недовољно оспособљене, (§ 58. и даље, од уредбе за срп. народне школе од г. 1872.), и ови су позивани да полажу учитељски испит, а који га нису могли положити, за њих су наређивани практични течајеви на препарандијама, и који га ни тада не могоше положити, упућени су да иду у препарандију по 1, а неки и по 2 године дана.

Ад IV.

Што се тиче прегледања извештаја о стању школа, као и наређивања визитација школских. — и што се тиче држања испита на овима и на учитељским школама, то је од народно школског Савета главни школски референт изашиљан, држао сваке године испите на учитељској школи у Сомбору са одређеним члановима испитне комисије, која је комисија заједнице с професорским телом према белешкама на испиту оцене и сведодбе давала; и изашиљан је исти сваке године на испите учитељске у Пакрац и у Г. Карловац, о чему је подносио извештаје; исти је прегледао и више девојачке школе. Још су од времена до времена прегледане и основне школе у архидијецези, више пута *неке* по 5, 6 и 7 пута, — и прегледане су преко гл. референта *неке* школе у бачкој, темишварској и у вршачкој епархији, *неке* 2 и 3 пута, поднашани су извештаји, с предлози, услед којих је *више* наредаба издато.

Што се тиче визитација основних школа по епархијама од епархиских школских референата и од других епархиских изасланика, то су од народно школ. Савета позивани епарх. школски одбори и претседништва, да референте изашиљу; и о томе има поднешених извештаја, **али мало**, ма да се ово пожуривало.

Што се тиче дописивања са државним властима, с вис. кр. уг. министарством у Будимпешти, с вис. земаљском владом и вис. војеном заповедништвом у Загребу ради срп. народних школа у бачкој, банатској, крајини хрватско славонској и у провинцијалу хрватско славонском, као и ради учитељске школе у Пакрацу има засебних извештаја.

Због комунална српско нар. школа, — због терања срп. народ. учитеља да у државни мировински учитељски фонд пропишане улоге дају, због фактичног, као и због мнимог вређања автономије од неких или мање разборитих ил зелозних чиновника државних и автономних, најпосле због не увек на истини основаних извештаја и тужаба, — било је много дописа, и давана су упутства епархијским школским одборима, о чему је нешто већ напред наведено, а друго има у засебним извештајима.

Најпосле што се тиче стипендија, с којима има народно школски Савет да рукује, и што се тиче подпашања годишњег просветног прорачуна, то је у своје време свршивано: за стипендије су у своје време расписивани стечајеви и избори стипендиста по сведелбама обављани; — а просветни прорачун је сваке године у своје време, по шемама од рачуноводства, Саборском Одбору подпашан.

126. Ш. С. бр. 92./1879. о радњи срп. нар. црквн. Школског савета за српске народне школе у Крајини хрватско-славонској.

§. 111. под Ш. у превишњем кр. рескрипту од 10. августа 1868. наређује: да сви предходни §§. 1—110. отсека под Ш. о српским школама, у начелу важе и за ц. и кр. војену крајину, с том модификацијом, да у крајини никако не дође до императивне деобе постојећих смешаних школских општина на ту цел, да се српске вероисповедне школе подигну, и да се извођење овог закона и у чистим српским вероисповедним школама само са одржањем досадањих школских уредаба и у складу тих с нормама овог закона има извести, и то погодбом са митрополитским звањем у Карловцима; најпосле, да се при том извођењу има избегавати сваки насилни поступак. Ова наређења стављена су и у прев. одобрену уредбу за српске народне школе од год. 1872.

Године 1871. 8. јуна изађу превишње одобрени прописи (Vorschriften) за крајинске школе, од којих високо војено заповедништво нар. црквн. школ. Савету три печатана примерка пошље.

У пропису за школе гласи §. 3.:

Алинеа 1.) Свака школа, која се издржава из крајишкога буџета, или на коју местна општина било сав, или делимице трошак даје, (јаван је завод) и као такав отворен је младежи без разлике вере.

Алинеа 2.) Све друге и друкче основане и издржаване, народне школе, приватни су заводи.

Алинеа 3.) Само оне школе, које су пре издатог овог про-

писа од ма које у политичкој општини постојеће црквене општине основане, и од ових се издржавају, задржавају свој досадањи карактер, као јавне школе, ако одговоре прописима за јавне школе.

А у пропису за надзор школа крајишких §. 1. гласи:

Главну управу и надзор над овим школама у хрватско-славонској крајини има главно војено заповедништво у Загребу; над школама у банатској крајини има посредством главног војеног заповедништва у Темишвару, кр. угарско министарство за наставу.

Главном војеном заповедништву у Загребу придаје се зем. школ. Савет, веће; војеном заповедништву у Темишвару придаје се један крајишки школски надзорник (инспектор), у шајкашком батаљону имају управу регементски заповедници, који уза се имају местне и срезке школе (одборе) савете, већа.

У §. 13. и 23. истог прописа набраја се, који чланови имају у том савету бити, међу којима су под С, од црквених власти наређени свештеници оних конфесија, које има 2000, у тителском батаљону 1000 душа.

Уз пошиљање ових прописа за крајишке школе иште високо главно војено заповедништво од нар. школ. Савета, да означи оне школе у хрватско-славонској крајини, које се из срп. народног школског клирикалног или других фондова издржавају, и које по томе срп. нар. школ. Савет за српске народне школе држи.

Исти овакви допис дође и на митрополитски црквени Савет под истим бројем и даном, (овде под М. 9. Ш. С. ех 1872. бр. 63., само без искања назначаја поменутих школа) и под истим даном и бројем дође допис и на епархијску конзисторију у Карловце (овде под К. 17. Ш. С. ех 1872. Бр. 64.), која се позива, да што пре изабере свештеног члана за регементско школско веће, тим пре што тај члан у смислу §. 13. од прописа за крајишке школе, само има да заступа интересе своје цркве, а школу ће заступати стручњаци, и позива се на §. 10. прев. рескрипта од 10. августа 1868. под IV. А, да тај избор у делокруг конзисторије спада, а ако конзисторија то за своју дужност не сматра, а она да тај допис уступи нар. школ. Савету, и да о том што пре главно високо заповедништво извести.

Још пре тога дође од винковачко-бродског школског одељења од 22. децембра ех 1871. бр. 152. (овде под М. 738. ШС. 1872. бр. 64.) допис на српски митрополитски НШСавет с молбом, да би у смислу §. 13. прописа о надзору, изволео одредити световног члана за бродско регементско школ. веће, и то што пре, пошто су други чланови већ сви наређени; — и дође на исти митропол. Савет допис од високог главног војеног заповедништва (под 3. марта бр. 426. ех 1872. овде под М. 111. ШС. 1872. бр. 64.) у којем се јавља, да су се регем. школ. већа већ конституисала и радњу одпочела, те сад има и земаљско школско веће да свој рад одпочне, зато се умољава митрополитски Савет, да договорно са епархијском конзисторијом пакрачком и плашчанском изабере из крајине члана за земаљско школско веће, али који би близу Загреба био.

Нар. школ. Савет који није перманентан, него се од времена на време скупља, кашто у пет месеци, — одговори из седнице од 19. маја 1872. да нема у опсегу хрватско-славонске крајине ни једне школе, која би се издржавала из српског народног школског, клирикалног или другог фонда, него да се све срп. основ. школе у крајини као и у провинцијалу, и ако се из општинских каса издржавају, у смислу прев. рескрипта III. §. 16. и у смислу прев. одобрене уредбе за срп. нар. школе од год. 1872. §. 51. за српске народне сматрати имају. Што се пак тиче свештених чланова за земаљска и за регементска школска већа, одговорио је нар. школ. Савет (из исте седнице под бр. 64.) пошто су у смислу превишњег рескрипта од 10. августа 1868. под IV. Б, и III. §. 66, 70. и 75. срески и централни органи за српске народне школе од Његовог Величанства већ одобрени, и пошто су ови радњу своју отпочели, као што је то и високом главном војеном заповедништву под 5. октобра 1871. бр. 78. већ јављено, то није нужно чланове за срп. нар. школе у већа слати, него нар. школ. Савет моли високо главно војено заповедништво, да своје подчињене органе упути, у случају да би на срп. основ. школама какве битне мане опазили, да се у погледу тих обрате на нар. школ. Савет, и овај ће све, што год узможе учинити, да мане одмах према прев. прописима одклони. А како су тада почеле од свих страна стизати жалбе, да се баш од потчињених најнижих политичних органа врећа аутономија у погледу школа, то је нар. школ. Сават за спречење сукоба разаслао одмах преко епарх. власти позиве на све црквено-школске општине, да се имају у погледу школа строго држати наредаба прев. рескрипта под III. а у случају ако би ма која власт или лица у аутономију односно школе против смисла поменутих наредаба утицала, да се уз улог протеста против тог поступка одбране ради, обрате на нар. школ. Савет.

Још пре ових дописа дође од високог главног војеног заповедништва допис на конзисторију карловачку (од 22. октобра 1871. бр. 1312 овде под К. 9/7. III. С. 1872. бр. 65.) с наставним планом за основне и грађанске школе, и с молбом, да се у смислу §. 25. нареди, шта ће се из вероучења по разредима имати да учи, па да по томе даде конзисторија упутство вероучитељима, и да о овим наредбама својим вис. гл. војено заповедништво извести. После дође и од епархије пакрачке (овде под М. 755, ШС. 1872. бр. 65.) пријава о томе с молбом, да би Његов. Преузвишеност г. администратор, почем је нужно, да је у томе сагласије, изволео обзнанити, шта је и како у том предмету наређено или се наредити намерава.

На та искања одговори се, да ће св. Синод, чим се састане (у смислу прев. рескрипта III. §. 30.) дотичну наредбу издати и књиге одредити, а донде да остане наставни план као и досад и да се вероучење по истим књигама учи, као и до сада.

После дође од вис. гл. војеног заповедништва (од 25. септ. 1872. бр. 1800. овде под М. 696.) на Његов. Преузвишеност г. администратора патријаршије допис, у којем јављајући, како је нар.

школ. Савет позван, да изабере свештене чланове за школска већа, а то учинио није, да Његово Преузвишеност својим упливом учини, да се чланови најдаље за 14 дана изберу. Исти такі допис дође од земунског магистрата на архидијецезалну консисторију (овде под М. 912.).

На то одговори нар. школ. Савет (из седнице од 23. новем. 1872. бр. 98.) да избор свештених чланова не спада у делокруг нар. школ. Савета, него ће то наредити св. архијерејски Синод.

Тада дође допис од вис. ц. кр. главног војеног заповедништва (од 26. октобра 1872. г. бр. 2621. овде под М. 796.) у којем се пријављује, како је голубињачки капелан као члан архид. школ. одбора окружницом у име одбора позвао све црквене општине земунског протопресвитерата, да ако још нису, одмах изаберу местног школског управитеља и старатеља и да то јаве архид. школ. одбору у Карловце; и да начине попис школске деце, а не да то политичка власт чинити мора; то пријављујући упозорава вис. гл. војено заповедништво нар. школ. Савет на одређења §. 111. прев. рескр. за крајину издатог, по којем се имају наредбе у крајишким школама само уз одржање постојећих, за крајишке школе уредаба, спровести; а пошто је Његово Величанство изволело исти резерват §. 111. и уредби за српске народне школе од год. 1872. задржати, то мора ово заповедништво, за избећи забуне, све наредбе, које се са обилажењем постојећих за крајишке школе уредаба уводе, као протузаконе одбити; и да би се овај спор у корист наставе целисходно финализирао, нека нар. школ. Савету задаћа буде, да заповедништву овом означи све оне школе, које се имају за верозаконске сматрати по превишње одобреном статуту (који ће се скорим и овде печатати и раздати), али се унапред примећује, да у оним малим помешаним општинама, где је с обе стране за школу мало способне деце, да ће ту на темељу својеволне погодбе само једна школа постојати, и та ће морати јавна (комунална) бити; најпосле наводи, да, као што ће заповедништво од своје стране све учинити, тако очекује, да ће и нар. школ. Савет од своје стране све сметње и тешкоће гледати да уклони, да се ствар та што пре крају приведе.

На то нар. школ. Савет (из седнице од 23. новембра 1872. бр. 99.) умоли вис. гл. војено заповедништво, да се изашљу помешане комисије са заступници и гл. војеног заповедништва и епарх. школ. одбора, па да заједно пођу од места до места по општинама, да им се ове слободно изјасне, еда-ли су им школе комуналне или верозаконске; и према тој изјави, да се са дотичним школама поступа; уз које изјави нар. школ. Савет, да оне школе које кућом поред цркве стоје, већ унапред за верозаконедне држи, те да те под прев. одобрену уредбу за срп. нар. школе дођи имају; ако дакле високо војено заповедништво на овај модалитет пристаје, то да се речене комисије изашљу.

Још из седнице нар. школ. Савета од 5. октобра 1871. умолио је нар. школ. Савет високо кр. уг. министарство, да све наредбе, које би се тицале срп. нар. школа шаље преко нар. школ.

Савета, и да срп. нар. автономним органима на руку иду; и кад је високо кр. уг. министарство молбу ову (под 24. маја 1872. бр. 1825. овде под М. 365. бр. ШС. 87. ех 1872.) уважило, онда је нар. школ. Савет исту молбу поднео и вис. зем. влади и вис. војеном заповедништву, и вис. зем. влада уважи је (под 16. маја 1873. г. бр. 542. овде под М. 381. бр. МШС. 162. ех 1874.) а од вис. војеног заповедништва дође одговор (под 16. фебруара 1873. бр. 317. овде под М. 81. бр. МШС. 163. ех 1874.) да не може нити наредаба преко нар. школ. Савета слати, ни органе своје упутити, да народно-школским органима на руку иду, док се регулисање српских школа у смислу §. 111. не сврши.

Позније дође од вис. војеног заповедништва на Њег. Преузвишеност г. администратора патријаршије допис (од 8. јула 1873. бр. 1683. овде под М. 370.) у којем се наводи, како је то в. место из дописа од варадинске и бродске регементе дознало, да је архид. школски одбор закључио изаслати комесаре по сели, да у договору с општинским органима све нужно удесе, да учење деце у српској нар. школи од почетка идуће 1872—3. школ. године у смислу превишње одобрене уредбе за срп. нар. школе одпочне, и да су умољене регементске власти да нареде, да се тима комесарима даде слободан подвоз и дневнице по 2 ф., но пошто те прев. одобрене уредбе за срп. нар. школе од год. 1872. у крајини још нису у живот ступиле, то су за избећи све забуне, од вис. гл. војеног заповедништва позвате регементске власти, да те наредбе архид. школ. одбора не разглашују, и моли Њег. Преузвишеност г. администратора, да архид. школ. одбор упути, да док се не сврши спор тичући се тих школа, више никојих наредаба за српске крајишке школе не издаје.

На крају године 1873. дође (под 10. децем. 1164. овде под М. 788.) допис од вис. вој. заповедништва на г. администратора патријаршије, у којем се — уз навод права врховног надзора, и како државни инспектори већ и тако имају и вероисповедне школе да прегледају и да извештаје властима дају, те како то не може алтерирати прев. дате аутономије у ствари школе, — позива нар. школ. Савет, да више неодлаже уведење прев. одобрених статута (?) у војеној крајини и моли г. администратора, да то нар. школ. Савету саопшти и да га о резултату извести изволи; а на крају наводи се како високо заповедништво нема ништа насупрот оном предложеном модалитету о изашиљању помешаних комисија. А одмах за тим дође од истог вис. војеног заповедништва други допис на г. администратора (овде под М. 31. од 22. јануара и 1874. бр. 3401. ех 1873.) у којем се наводи, да је вис. место то дознало, да су прев. одобрене уредбе за срп. нар. школе разаслате на све православне црквене општине и у крајани с тим налогом, да се од сада у ствари школе само те уредбе држати имају, и наводећи како је по наредби вис. кр. уг. министарства од 17. јула 1872. бр. 17565. позвана Њег. Преузв. госп. администратора патријаршије, да нужне наредбе учини, опет се то све тиче само провинцијала хрватског, а не и крајине, докле год се наређења §. 111. не изведу, и наводи

да се она наређења тичу само врховног надзора, о чему се то високо место у (претпоменутом) допису од 12. децембра 1873. бр. 1164. довољно изјаснило, али да на то одговора добило није, зато да епархијски школски одбори некојих наредаба тичућих се школа у крајину не издају.

На ово закључи нар. школ. Савет (од 13. августа 1874. бр. 153. ех 1874.) да се, пошто су силне жалбе и тужбе од свих страна због вређања аутономије стизале, обрати молбом на вис. кр. уг. министарство, ради решења овог питања, и нареди, да се напише представка.

После су долазиле жалбе и тужбе са свију страна и саборском одбору и сабору, од којих су најважније ове две сабору предате: од посланика Стевана Чутурила (предата 30. маја 25. седници бр. 531.) у којој се наводе 16. тужбених тачака и предлаже се, да се високом главном војеном заповедништву поднесе жалба с молбом, да нареди да се оптужене злоупотребе одклоне; друга је жалба и молба горњо-карловачког епарх. школ. одбора (од 31. марта 1875. бр. 448. ШО. 39.). Ове жалбе упућене су од саборског школ. одбора саборском одбору, а од овог нар. школ. Савету (овде под М. 870.) с тим, да се у погледу тих у жалбама наведених злоупотреба поднесе извештај, и нацрт од представке за вис. гл. вој. заповедништво.

После дођу на саборски одбор жалбе и од епархијске скупштине у Плашком држане 8. октобра 1875. с дописом од г. епископа од истог дана (бр. 1248. Е. С. 107. и 108. овде под С. О. 629 406.) и ово се уступи нар. школ. Савету (овде под М. 962.) и дођу још неке жалбе од епарх. школ. одбора вршачког (од 19. фебруара 1876. бр. Е. 198. овде под НШС. 65. ех 1876.) па како су сви пређашњи списи уступљени члану нар. црквн. школ. Савета др-у Св. Касапиновићу ради сачињења представке, тако се уступе и ови.

Још пре тога дође молба православне општине голубиначке (од 15. јануара 1876. овде под М. 42. ех 1876) да јој се припомогне доћи до вероисповедне школе. Ту се наводи, како је општина ова, осим онога пута пре четир године дана кад су од политичке власти сва села ове регементе питана: какву би школу радије држали, и сва села се против комуналне за вероисповедну изјаснили, да је општина ова и сада за вероисповедну, и то не само прав. црквена општина, него и комунално школско веће, и наводи се у истој молби, како су се ови општинари и пред котарским повереником и окружним школ. надзорником за исту школу изјаснили и сувише пристали су и на давање 10% у корист комуналне школе, само да би и вероисповедну имати могли; да су најпосле на поднешену молбу вис. гл. вој. заповедништву и по наредби овог високог места и по трећи пут питани изјаснили се као и оно двапута, и опет им се вероисповедну школу држати не допушта. За то моли, да јој се помогне.

Оваки је резултат и од жалбе правосл. општине сурчинске. Ова је као и више других имала невољу с учитељем. Од прошлих година вршио је учитељ уједно и црквене дужности своје, а од

год. 1873. не хтеде више, изјављујући, да по прописи за крајишке школе то више вршити не мора. Због тога се црквена општина потужи код крајишких школских власти и молила се, али је молба по они прописи негативно решена; најпосле се у својој невољи обрати и овамо с молбом, да би и одавде молба њезина, поднешена вис. вој. заповедништву подпомогнута била.

И ове обе жалбе и молбе уступљене буду Др-у Касапиновићу на исту цел, као и предходне, и представка буде поднешена.

Нерешена ствар §-а 111. покретана је у НШСавету и позније више пута; у седници од 17. апр. 1876. бр. 86, и у седници од 23. марта 1878. год. бр. 30. и стоји несвршена. Није се дала свршити на почетку у првој поли год. 1872. док су биле сретније прилике, а после су наступале све незгодније, за то стоји нерешена, и стоји у току.

127. О радњи срп. нар. црк. Школ. савета за српске народне школе у Војној крајини угарској.

У ствари срп. нар. школа у бившем бачком батаљону и банатској крајини, поднесена је услед оних многих жалби од општина банатских а особито кад је изашла од в. кр. угар. министарства наредба од 27. маја т. г. бр. 3763. од нар. школ. Савета (из седнице од 13. августа 1874. год.) вис. кр. уг. министарству представка и молба, да би се по прев. одобреној уредби за српске народне школе од год. 1872. задржао вероисповедни карактер овим школама, макар да се издржавају и из политичких каса, у смислу §. 51. које одређење стоји и у прев. рескрипту од 10. августа 1868. III. §. 16. а одговара §. 25. од зак. чланка 38. ех 1868. и што нису ове школе ни код највишега места сматране за комуналне, друкче би било излишан придржај §. 111. с тога и на основу том моли нар. школ. Савет да се извршење наредбе од 27. маја т. г. бр. 3763. за речене школе обустави.

Под 21. октобра 1874. поднесе и народни сабор представку истом високом месту са молбом, да се кр. уг. зем. школски закон од год. 1868. и на развојачену крајину распростре, чиме би одмах све жалбе престале, и да високо место поступи по §. 25. од 27. закон. чланка од год. 1873., којим се овлашћује, да и донде, док се закон не донесе путем наредаба учини што за ове школе устреба. И у тој представци је наведено, да издржавање школа из комуналне касе не чини школе комуналнима, јер је така граничарска система, да политичке власти утерују прилоге на издржавање школа одређене; јер тако иде ствар брже и боље; а у општинама непомешаним и тако иде оно из истог цепа; за то моли сабор, да се важност 38. зак. чланка од год. 1868. распростре и на бившу угарску сада развојачену крајину.

На горе поменуту представку нар. школ. Савету дође одпис вис. кр. уг. министарства (од 7. јануара 1875. бр. 27273. ех 1874. овде под М. 1125. НШС. бр. 84. ех 1875.) да пошто прев. наређени прописи од 8. јуна 1871. год. имају обвезну снагу за крајишке школе, то се исти не могу аутономним статутима појединих конфесија изменути, — и како §. 3. истих прописа за школе,

комуналну природу поменутих школа несумнено установљује; како је даље резерват §. 111. и у прев. рескрипту од 10. августа 1868. и у прев. школ. уредби од год. 1872. у крепости одржан, и пошто су у развојаченој крајини овој само комуналне и ерарнјалне школе биле, то није у стању променути наредбу своју од 27. маја 1874. год. бр. 3763.

Позније изађе прев. одобрена уредба за ове школе од 16. октобра 1877. од које један печатан примерак вис. кр. уг. министарство (под 18. дец. 1878. год. бр. 32215. овде под НЦШ. 67—30 ех 1878.) нар. школ. Савету пошаље с примедбом, да конфесијама, по §. 27. уредбе о настави припада право, да учине предлог у погледу књига за наставу у веронауци, али §. 26. захтева, да се веронаука предаје на језику који је наставни; а високим одписом од 23. марта 1878. бр. 7309. (овде под НШС. 67|30 ех 1878.) саоштавајући жалбу управног одбора бачке жупаније што конфесионе власти неће да суделују при извођењу нових уредаба за бивпу војену крајину, иште од нар. школ. Савета изјашнење; уз које и епарх. школ. одбор бачки иште упутство у погледу извађања истих високих наредаба за школе у бившој војеној крајини.

На то је поднео нар. школ. Савет (из седнице од 23. марта 1878. бр. 30. в.) вис. кр. уг. министарству представку, у којој је изнео бојазни како у погледу карактера, управе и уређења, тако и у погледу предавања веронауке у овим школама, као и то, да издавање наредаба тичући се веронауке једино св. Синоду припада; најпосле да овај поступак претварања бивших крајишких школа у комуналне у опреци стоји с наређенима у §. 111., по којем се има уређење срп. правосл. школа у војеној крајини споразумно с митр. црквн. школ. Саветом и без присиљавања извести, с тога нар. школ. Савет моли кр. уг. министарство, да би изволело нар. школ. Савету о томе ближа објашнења дати; на које дође одпис од вис. места (од 7. маја 1878. бр. 10240. овде под НЦШС. 99—32. ех 1878.) с наводима, да изложене у представци бојазни у погледу карактера, уређења и управе ових школа нису оправдане; да у погледу §. 26. исте прев. уредбе од 16. октобра 1877. нема приговора о томе, да православна деца уче веронауку на матерњем језику; на навод §. 111. у представци, нема никоје рефлексије.

О садржају овог одписа извештене су обе дотичне епархије, бачка и вршачка.

Тако стоје сада ове школе, и сада се још извиђа нарав имања истих школа, на поднешена питања и предлоге од епархије бачке (од 20. маја 1878. бр. 35. овде под НЦШС. 77—32 ех 1878.).

128. О радњи нар. Школ. савета за српске нар. школе у провинцијалу хрватско-славонском.

Пре четири године дошао је на Њег. Светост од вис. хрв зем. владе допис (од 16. августа 1875. год. бр. 3655. овде под М. 518.) с позивом — пошто ће 1. октобра т. г. прев. одобрени школ. закон од 14. листопада (октобра) 1874. за све школе у

Хрватској да се уведе, и пошто је у том закону религијозни моменат у васпитању достојно уважен и довољно зајамчен, како се то види из §. §. 1., 6., 120., 147., 165., 178. и 191., по чему дакле заступници цркве не само да не могу бити противни том закону, него је очекивати, да ће баш они бити крепка подпора му, то се умољава и Њег. Светост, да би снагом своје речи изволео своје свештенство у интересу цркве склонити на то, да при уважању закона тог суделује.

Исти оваки позив добије и Високопреосвештени г. епископ г. карловачки, па да се не би ни о земаљски закон, ни о корист своје цркве огрешио, обрати се Њег. Светости с молбом, да му изјави, како мисли у тој ствари поступити, особито с погледом на већ учињену у тој ствари представку од нар. сабора.

После дође и од Високопреосвештеног г. епископа пакрачког допис (од 1. новембра 1875. бр. 528, овде под М. 852.) наводећи како политички органи, земаљски школ. закон у његовој епархији, без знања нар. школ. органа уводе, и видећи у томе велике опасности за православну цркву (које се подробније разлажу) моли Њег. Светости за упутство и да Његова Светост код вис. места кораке учини, са црквеног и нар. школ. становишта.

Уз то дођу и неке жалбе и тужбе од општина у том погледу: од православне општине ораховичке из Славоније (од 4. окт. т. г. бр. 32. овде под М. 767. ех 1875.) и од општине шушљанске из Срема (од 25. октобра 1875. бр. 80. овде под НШС. 209. ех 1875. ШО. 261.).

Нар. школ. Савет (у седници од 24. нов. бр. 209. ех 1875.) закључи, да пошто се народни сабор представком већ обратио на вис. хрв. зем. владу с молбом, да се приликом увођења зем. школ. закона у обзир узму српске православне школе, а на то још нема решења, да се сада обрати представком на вис. хрв. слав. земаљски сабор с молбом, да се зем. школски закон, о устројству пучких школа подвргне ревизији, и да се жеље срп. нар. црквене. сабора, у представци изложене, у обзир узму. Уједно се из те седнице путем епарх. школ. одбора свима црквене. општинама препоручи, да се старају своје вероисповедне школе одржати, и да их до краја месеца децембра неизоставно пријаве.

После дође наредба од вис. хрв. зем. владе (од 28. јуна 1876. бр. 2896. овде под НЦШС. 240 –101.) у којој се излажу услови, под којима ће се од сада примати пакрачки и горњокарловачки приправници у учитељску службу на пучким школама у Хрватској и Славонији, и каже се, да ће се за ово време, до краја школ. год. 1878. примати и они, који нису пре препарандије свршили нижу гимназију ни реалку, али примиће се, ако накнадно и с добрим успехом положе учитељски испит на јавној земаљској препарандији. Одмах затим дође и други допис (под 8. августа т. г. бр. 3579. овде под НШС. 202 –101.) којим вис. хрв. зем. влада јавља, да епарх. школски одбор пакрачки наредбу горњу није прогласио у препарандији пакрачкој с тога, што та препарандија спада под непосредни надзор главне

управе школске у Карловцима; с тога се умољава митрополитски духовни стол у Карловци: да проглашење речене наредбе на конфесионалним препарандијама у Пакрацу и Г. Карловцу наредити, и о томе високо место известити изволи; на које нар. школски Савет (из седнице од 24 августа 1876. бр. 101.) нареди, да се наредба та у обе поменуте препарандије свима ученицима објавити има, о чему и вис. зем. владу извести.

За тим дође од архид. школ. одбора (од 5. авг. 1876. бр. 157.—114. овде под НЦПС. 243—102.) многе жалбе: од председништва правосл. црквене општине каменичке, — од пароха врдничког и члана архид. школ. одбора обе о томе, како се српске народне школе у румској поджупанији силом претварају у комуналне; од црквене општине допсинске, како јој се од надзорништва пучких школа забрањује расписивати стечаја и тражити учитеља и друге; а на челу ових допис поджупаније румске на архид. школ. одбор, којим се дописом одбору овом обуставља сваки даљи утицај у православне школе у тој поджупанији. Ово све поднесе архид. школ. одбор нар. школ. Савету и наводећи, како школе ове од постанка свога, више од 100 година дана вероисповедни карактер имају, који им је од свих досадањих в. влада признаван, и признат и у последње доба и прев. рескр. од 10. августа 1867. и прев. школ. уредбом од год. 1872. и прев. статутом за срп. нар. црквени сабор од 14. маја 1875.; и наводећи, како ни у зем. школ. закону нема наредбе, да се ове школе морају претворити у комуналне; — још даље наводећи, како су и куће ових школа својина правосл. црквене општина, и како само чланови ових црквених општина школе ове издржавају, и све трошкове рад њих сносе; а прилоге своје у политичке касе уносе, и како ни једну од ових школа без ових уноса политичне касе не издржавају, — па привађујући, да је свој уток код поджупаније уложио, моли нар. школ. Савет за упутство, ради даљега владања, као и то, да и нар. школ. Савет ствар ових шкока код високе зем. владе, а ако устреба и код највишега места заступи.

Услед тога обрати се нар. школ. Савет (из седнице од 24. августа т. г.) представком вис. хрв. зем. влади, и изнесав ове поступке политичких органа замоли вис. владу, да те кораке уништи и на даље забрани; и уједно умоли вис. владу, да изволи поднешене представке од срп. нар. црквен. сабора и од нар. школ. Савета у предмету истих школа решати.

На то дође одпис вис. зем. владе (од 14. септембра 1876. г. бр. 3480 овде под НЦШ. 276.218.) у којем се наводи, да су све оне тужбе произашле само из кривог схватања одношаја, у којем стоји срп. нар. црквен. сабор према сабору оних краљевина, — и наводи се, како ни за коју струку јавних посала не могу стојати два једнаковласна законодавца — нити да могу бити статути срп. нар. црквен. сабора онима од зем. сабора. Даље се наводи: да о пресији православних црквен. општина, ради комуналних школа само би онда говора бити могло, кад би политичним општинама стајало на вољу, какву би школу ради; али,

опћа пучка школа излази из самога закона, и м о р а бити онде, где се школа издржава трошком политичне општине, осим ако би уз ту опћу пучку школу хтеле правосл. црквене општине о свом трошку да држе још и конфесионалну школу. Зато дакле, и пошто су политички органи поступали по упутству кр. зем. владе, мора се одлучно одбити молба нар. школ. Савета. Још даље изјављује се у истом вис. допису: како је дошло до знања, да је архид. школ. надзорник у поджупанији вировитичкој надгледао школе, које нису више конфесионалне, с тога се строго налаже: да то више не буде. На последку се наводи у погледу оног дописа од поджупаније румске, због којег се архид. школ. одбор кр. зем. влади притужио, да у колико у оном допису кр. поджупанији није можда формално доликовало изрећи, онај закључак, да даљи утицај архид. школ. одбора у поджупанији румској на срп. нар. школе престаје — опет је без сумње, да онај допис није потекао из зле намере, него из намере, да се могућим сукобима на пут стане.

То је данашње стање ових школа.

Довршујући овај извештај има нар. школ. Савет још да наведе, да су и на представке пређашње дошла решења, и то на представку срп. нар. црквеног сабора од 21. октобра, 1874., којом је сабор путем вис. кр. уг. министарства молио, да се некоје установе школ. закона од 14. листопада 1874. буди проведбеном наредбом, буди путем законадавним одстране, дошао је одпис вис. кр. хрв. зем. владе (од 16. септембра 1876. бр. 76. овде под СО. 1513. ех 1876.) и наводи се, да је у више прилика, а именито у предхваљеном допису од 14. септембра 1876. бр. 3480. разложено становиште, с којега кр. влада сматра одношај земаљског школског закона и уредбе за српске народне школе и пошто већина оних тегоба у представци истиче из крива схватања тога одношаја, то се кр. влада позива на тај одпис, и моли, да Његова Светост у смислу тога одписа, изволи обавестити нар. црквени сабор.

Представку нар. школ. Савета (од 24. новембра 1875. бр. 209.) у предмету ревизије школског закона од 14. листопада (октобра) 1874. управљену на вис. земаљски сабор, а од овог на уредовање достављену кр. зем. влади, представку ту враћа вис. кр. хрв. зем. влада дописом (од 16. децембра 1877. бр. 5881. овде под НЦШС. 231/18.) са изјавом, да није поводом ове представке обнашла учинити сабору икаква предлога, ради промене земаљског школског закона.*

129. Ш. С. бр. 49./1885. од 1879.—1885. год.

Н. Ш. Савет имао је после сабора г. 1879 још 2 седнице и свршио је још 34 бр. седничких и председничких,

1880 г.	било је	5	с. са	201	бр.	седн.	и	398	през.
1881 г.	„	„ 4	„	„ 160	„	„	и	349	„
1882 г.	„	„ 5	„	„ 170	„	„	и	308	„
1883 г.	„	„ 3	„	„ 124	„	„	и	235	„

* Ове је извештаје сабор од 1879. г. узео на знање. Ђ. П.

1884 г. било је 4 с. са 158 бр. седн. и 247 през
1885 г. „ „ 2 „ „ 89 „ „ и 162 „
Свега за ово 6 год. 23 седница. и 902 бр. седн. а 1699 през.
Главнији је садржај тих бројева:

I. Издавање наредаба за основне, за више девојачке и за учитељске школе;

II. Одређивање учевних сретстава и школских и учитељских књига:

III. Постављање потврђивање у мир стављање скидање учитеља и решавање размирица између учитеља и општина у 2-ој и 3-ој инштанцији;

VI. Прегледање извештаја о стању школа и наређивање визитација тих и испита;

V. Дописивање у ствари школа са епархијама и са државним властима;

VI. Раздавање стипендија, састављање годишњих просветних прорачуна, и друго.

Ад I. Попис издатих главнијих наредаба.

1. Тичући се основних школа и учитеља.

Н. о учењу мађарс. језика за школе у мађарској, услед Наредбе в. кр. угарс. минист. Бч. и Ј. Н. од 29. Јуна 1879. Бр. 17284. Ш. С. 34.42. ex 80. и по оштрење исте Н. Ш. С. 72.52. ex 83.

Н. о практичном течају за гимнастику и радове у врту Ш. С. 306.156. ex 81.

Н. да све општине на одабраном месту посаде по 12 плем. воћака и те воћњаке очувају и рашире за спомен венчања Њ. царс. висок. престолонаследника Ш. С. 31.23. ex 81.

Поновљене су и пооштрене Н. о држању учитељских конференција 305.157. ex 81. и Н. о воћењу школс. записника 304.158. ex 81.

2. Н. тичући се виших девојачких школа.

Да течај почиње 1. Сеп. по новом и свршује крајем Јуна, ради једнакости с другим средњим заводима, по молби дотичних управа 94.60. ex 80.

Н. да неиспитани учитељи на овим школама имају положити учитељски испит 244.129. ex 80.

Н. да се ни једна ученица не пушта у виши разред, ако неби знала прописане молитве 158.91. ex 84.

Н. за панчевачку школу о полажењу цркве и о владању ученица 166.95. ex 81.

Објављена Н. в. кр. уг. мин. Бч. и Ј. Н. да се од 1-ог Септ. 1881. поставе испитани учитељи 333.81. ex 82. и даља наређивања у томе 79. и 103.76. ex 82.

И друга наређивања услед извештаја поднесених од управа виших школа и извештаја гл. школ. референта Ш. С. 282.121. ex 80. 244.93. ex 81. 160.101. ex 82. 105.105. ex 84. међу којима су важнија она од г. 80. и 81. види записнике. (Извод).

3. Наредбе тичуће се учитељских школа.

Н. да се непримају жене које оставе мужеве 371.35. ex 81.

Саопштена је Сомборској школи Н. в. кр. уг. мин. Бг. и Ј. Н. да се нико не пушта да приватно полаже учитељски испит без овог вис. одобрења и да се нико не прими у ову школу без прописане спреме 330.6. ex 82.

Н. да школска год. на Горњокарловачкој школи почиње 1-ог Окт. ради једнакости са ондашњим средњим школама 238.113. ex 80.

Наредбе о поднашању рачуна о фондовима код Г. Карл. школе установљеним, с којима ондашња црквена општина рукује 286. и 79.10. ex 80. 82.5. ex 80. 9.17. ex 81. 116.44. ex 81.

Н. за ову школу, да ће се прелаз ученика из Сомборске школе само од случаја до случаја дозвољавати, 229 и 232.150. ex 82.

Н. за исту школу, да се има у означеним стварима саобразити са школом Загребачком у след искања в. Зем. владе 108.100. ex 84.

И више других наређења у след извештаја од управа поднашаних на крају сваке школ. год. и извештаја гл. шк. реф. 243. 167. 132 и 151.85. ex 81. 126.86. ex 82. 02 и 104.87. ex 84. међу којима су важнија наређења од г. 82. види записник (извод).

4. Наредбе тичуће се епархијских школских власти.

Н. да шаљу епар. школс. референте да прегледају школе. 145.75. ex 80.

Н. о уређењу епарх. школ. архива 135. ex 80. објављена је Н. кр. уг. мин. Бч. и Ј. Н. о одостоверењу списа 39.30. ex 81.

Н. да учитељи не могу бити председници Местн. Школ. Одбора (поводом случаја 61.21. ex 83).

Н. да се у будуће сваке год. поднесу извештаји епарх. школс. референата о визитацији школа са дотичним наређењима Е. Ш. одбора 220. и 83.9. ex 84. по налогу С. О.

Још су издате н. о лакшем поднашању генералних табличких извештаја 307.159. ex 81. и издати формулари за школс. фасије наредбом 69.12. ex 83.

И издато је више наређења тичући се епарх. школс. одбора бачког темишварског и вршачког по извештајима и предлозима гл. шк. реф. о визитацији школа у Банату и у Бачкој 283.133. и 134. ex 80. и 245.98. ex 81.

Ад II. Списак одобрених учевних средстава и књига.

1. За веронауку и црквено појање.

Прва настава у вери за ученике I. и II. разр. упутство за прву наставу кратки катихисис за ученике III. разр. пространи катихисис за више разреде све 4 од Н. Вукићевића Ш. С. 280.128. ex 79.

Историја Хришћанске цркве од Н. Живковића 52.61. ex 81

Литургија у 2 гласа од М. Топаловића 42.25. ex 84. и 212. ex 83. 119.101. ex 84.

2. За језике.

Буквар срп. и Читанке за II. III. и IV. раз. основне школе 347.193. ex 80. и 115.81. ex 82.

Мађарски буквар и упутство за предавање м. језика (код браће Јовановића) 71.64. ex 80.

Мађарски буквар од Какујације 109.64. ex 81.

Мађар. језикословље од Илијћа 6. и 26.23. ex 84.

Срп. Читанка за ниже гимназије I. и II. од проф. Ј. Живановића 62.60. и 225.147. ex 84.

Немачка граматика од Ст. Чутурила 62.60. ex 84.

Српски правопис од истог 42.25. ex 84.

3. За рачунску струку.

Збирке рачунских примера од Св. Милетића 125.125. ex 79. и 259.144. ex 80.

Рачуница по Мочнику од проф. А. Матића 195.87. ex 81.

4. За историјску струку.

Историја угарске по проф. Рибару од проф. М. Јовановића.

5. За природне науке.

Почетнице природ. наука (преводи) 210.126. ex 79 и 66.143 ex 80.

Физикалне таблице Хроматка 53. ex 82.

Градиво за физику Св. Милетића 6 и 26.23. ex 84.

Хемија од М. Петровића 212. ex. 83. и 119. ex 84. 101. ex 84.

6. За друге струке.

Гимнастичке игре од Ђ. Глибоњског 21.30. ex 80.

Најважнији проналасци 19-ог века од С. В. Поповића 45.63 ex 80.

Гимнастика по Нигелеру од Красића 326. ex 80. 20. ex 81.

7. За учитеље и приправнике.

Логика од П. Радуловића 51.60. ex 81. и 123.116. ex 82.

Ново васпитање (превод Красића) 88.63. ex 81.

Овамо спадају и наредбе у погледу Школског Листа 17.15. и 106.52. ex 81.

Још су неки рукописи и печатане књиге поднешене на одобрење, али су одбачене с тога што нису одговарале цели.

Ад III.

Што се тиче постављања, потврђивања, у мир стављања и скидања учитеља, и решавања парница и друго тичући се учитеља, имамо навести, да је осим постављања професора суплената и помоћника на учитељским школама у Сомбору и Г. Карловцу, и на вишим девојачким школама у Новом Саду Панчеву и Сомбору, потврђено за основне школе 55. учитеља и 19. учитељица, и то за Арх. З. бачку 11. темишв. 53. будим. 4. Г. карлов. 1. вршач. пакрач. по приложеном спис.

У мир су стављени 8 учитеља, по попису.

Расправљане су необично многе тужбе између општина и учитеља, по попису.

и између пароха и учитеља 5,

било је тужаба и од патроната против професора из Панчева,

и тужаба епар. школс. одбора против школс. референата,

па и тужаба учитеља на местне и на епрх. школске одборе,

и од учитеља неких притужаба код в. кр. угарс. министарства против Епархијских школских одбора и против Н. Школ. савета.

и необично много дисциплинарних истрага против учитеља, по попису.

Ад IV.

Што се тиче прегледања извештаја о стању школа и наређивања школских визитација, држања испита на основним, на вишим девојачким и на учитељским школама, ово све стоји као у већ поднешеном извештају Нар. Сабору г. 1879. изузевши пакрачку школу, која се више није отворила.

Ад V.

Што се тиче дописивања са државним властима: високим кр. уг. министарством Бч. и J. Н., с вис. земаљс. владом и вис. војеним заповедништвом у Загребу ради срп. народ. школа у бившој крајини бачкој и банацкој, и у бив. крајини Хрватско славонској и у провинцијалу хрватско славонском и угарском има се навести: да је Н. Ш. Савет више представака поднео, међу којима су главније;

П. високом кр. уг. министарству, да се ученици и ученице на сомборској учитељс. школи који нису из Угарске опросте од полагања ригороз и учитељс. испита из мађарског језика, 140.73. ех 81. и 125.85. ех 82. и 81.47. ех 83. али су одбијене са изјавом да их в. влада према постојећем закону не може опростити, 344.5. ех 82.

П. високој земаљској влади да учитељској школи у Г. Карловцу подели право јавности, пошто су услови постављени од истог вис. места од наше стране испуњени, 255.143. ех 81. и 197. и 237.142. ех 82. али је вис. влада ставила нове услове, 81.48. ех 84. види записник (извод)

П. истој високој влади на поднесене жалбе тужбе од Е. Школ. Одбора Пакрачког и горњо-карловачког, о жалосном стању деце православне и учењу ове у веронауци, 74.52. ех 84. види записник (извод) и одговор вис. владе

П. високом кр. уг. министарству у погледу терања учитеља у државни учитељски мировински фонд, код постојећег старог миров. учитељс. фонда за учитељс православне, ... и решење на ту П.

О раду Н. Ш. Савета за школе у бив. Хрватско славонској и у бив. угарс. крајини има се навести:

Да је састављен предлог за подизање средње школе у Ко-

реници, који се подноси Н. Сабору 261.106 ех 79. и 275.5 ех 80.

И извештај о подизању основ. школа у Горњој крајини који се подноси Сабору 261.107. ех 79.

Дописивано је с вис. ц. кр главним војеним заповедништвом о надзору и карактеру школа срнс. у тој крајини 308. ех 79.2. ех 80. и 309.187. ех 80. (види записник и извод.)

И приликом оглашења Школ. Уредбе наше од г. 1872 у тој крајни и укинућа решкриптске Школ. Уредбе од г. 1868., која је све до г. 1881. у овој крајини важила, издате су сходне наредбе, 84.33. ех 81.

Овде се има додати: да је од истог вис. места подељено право јавности срнс. основ. школи у Г. Карловцу, која служи за вежбаоницу приправника и приправница у Г. Карловцу 93.72. ех 82.

И да је сремс. карловачкој основ. школи признат вероисповедни карактер.

Што се тиче школа у *быв. крајини угарској*, пожурени су Е. Ш. Одбор бачки и вршачки да поднесу извештаје о стању фондова школских у овој быв. крајини 309.155. ех 81. и после изаслатих комисија стигао је одговор 1.13. ех 82. да природа тих фондова није такова, да би се у корист правосл. цкв. општина рекламовати могли.

За школе у провинцијалу угарском сатављен је предлог за нове уредбе, 263.100 ех 79. које се подносе Н. Сабору, рад којих је уредаба била позвана и радила и анкетна комисија 143.79. ех 80. и од Н. Ш. С. усвојен и наређен да се поднесе Сабору бр. 199. ех 81.

Још даља радња Н. Ш. С. за више девојачке и за обе учитељске школе била је:

За позивање новосадских учитеља у државни учитељс. мировински фонд, дописивано је са државним надзорништвом школским бач бодрошким, (види у записнику извод) 87.75. ех 82.

За терање панчевачких учитеља да полажу учитељски испит дописивано је са в. кр. уг. министарством 217. 25 ех 82. 39.9. ех 83.

Даљи су радови били: прегледање извештаја и молбеница са сведочбама о примању ученица и закључних извештаја од управа и од гл. школ. референта о стању ових школа, и одобравање примања као и издавање путних наредаба, расписивање стечајева и попуњивање упражњених учитељс. и помоћничких места, одређивање награде за суплирање, и друго.

За препарандију Сомборске позвана је црквн. општина да одреди собу зарад учења приправника у свиларству 90.67. ех 82. и да недостајуће локале за предавања у учитељској школи дода и прошири 133.88, ех 82. изаслат је био проф. М. Петровић на течај о свиларству 245.145. ех 82. и 285 ех 82. 28. ех 83. постављен је нов вешт учитељ за вртларство воћарство и виноградарство Ј. Борјановић 184. 89. ех 83.

За препарандију горњокарловачку наређено је да се пренесу учила из бивше пакрачке школе, 143.61. и 235.32 ех 79. 85. 111. 115. 42. ех 81. и одређењено за то 50. 239. 116. ех 80.

Набављен је за исту школу гимнастички апарат 133. 15. ex 81. и набављен је физикални хемички апарат за 500 ф. 91. 71. ex 82. 324. 48. ex 82. и код оскудице уџбеника, књига, позвати су учитељи да спреме рукописе 150. 93. ex 82.

Ради месечног издавања стипендија умољено је председништво црквено-општине да се оно прими овог посла 150. 93. ex 82. и 28. 31. ex 83. која рукује и са фондовима код ове школе, па да заједно с управом школе подноси рачуне 336. 20. ex 82.

Наређено, да за учитеља хармоничког појача одређених 120 ф. узме учитељ, којег општина за учитеља хармон. појача има, о чему има управа подносити извештај 117. 66. и 170. 88. ex 83.

Даљи су радови били: Прегледања извештаја и молбеница за примање приправника и приправница, у ове обе школе и према извештајима и предлозима од управа и од гл. школ. рефер. издаване су наредбе за ове школе, расправљане су распре и тужбе између професора и управа и ученика особито на горњокарловачкој школи.

Још даље је имао Н. Ш. Савет, да преко гл. школ. реф. прегледа, одобрава и измењује наставне планове за више девој. и за учитељске школе, *да прегледа записнике епарх. школских одбора*, да расправља предлоге и молбе општина о отварању и о укидању школа; прегледао је рачунске исказе о стању фондова код виших девојачких и код учитељских школа; прегледао је молбенице учитеља ових и одређивао по школ. уредби припадајуће им повишице плате, састављао је годишње прорачуне просветне и друго.

Најпосле прегледао је молбенице за стипендије што су из народ. фонда одређене за приправнике и приправнице, и раздавао стипендије, или их обустављао према поднешеним извештајима, и пошто се за ове стипендије појављивало толико молитеља *интерних*, да није било доста ни за ове, то је *обустављено расписивање стечаја на ове стипендије*, него је издата сходна наредба управама ових школа 191. 119. ex 80.

Даље је прегледао молбенице и одређивао стипендије из закладе блаж. почившег Ђорђа Раље за приправнике и Атанасија Бале за различне ученике. Најпосле било је молбеница и од општина, које су потраживале припомоћи новчане из поменутих извештаја, и пошто се за ове стипендије појављивало толико молитеља *интерних*, да није било доста ни за ове, то је *обустављено расписивање стечаја на ове стипендије*, него је издата сходна наредба управама ових школа 191. 119. ex 80.

Даље је прегледао молбенице и одређивао стипендије из закладе блаж. почившег Ђорђа Раље за приправнике и Атанасија Бале за различне ученике. Најпосле било је молбеница и од општина, које су потраживале припомоћи новчане из народ. фондова зарад издржања својих школа као што су влајковачка у вршачкој, кнеска у темишварској, гложанска у бачкој епархији, 177. 141. и 149. 142. ex 80. 363. 7. ex 81. и 22. 76. ex 83. па било је и од епарх. школ. одбора молба да се њиховим сиромашним општинама даде из нар. фондова по 100 ф. годишње припомоћи зарад издржавања школа, које су све с препоруком шиљане Саборском одбору, 114. 11. ex 82.

Превод угарских државних закона који се односе и на српске народне школе.

(Продужење XXXVIII. зак. чл. од 1868. г.)

V. Глава. Комунални (општински) наставни заводи за народно образовање.

23. § У таковим општинама, где вероисповести не издржавају народну школу, која наредбама законским одговара, као и у другим случајевима, означеним у овоме закону, општина је дужна потребне наставне заводе за народно образовање подићи.

24. § Оне школе, које се на тај начин по општини подижу, јесу комуналне (заједничке) школе, за децу становника општинских, без разлике вероисповести.

25. § Општке не сматрају се од сада за вероисповедне школе они наставни заводи, који се из општинског иметка и општинских доходака по свима члановима општинским, без разлике вере издржавају.

Према свему томе за оне већ постојеће вероисповедне школе, које се до сада из општинског иметка и општинских доходака издржавају, слободно је општини досадашњу праксу и надаље одржати; али се припомоћ у оваким случајевима међу разним вероисповедним школама у праведном сразмеру има поделити и не може се повући од школе ни једне вероисповести, док се и школама других вероисповести не обустави.

26. § У општинама са разним конфесијама, ако су поједине конфесије и у стању издржавати народних школа, које одговарају захтевима овога закона, али дођу до уверења, да заједничком снагом могу боље (virágzóbb állapotban) заједничке школе издржавати, за које могу употребити припомоћ целе општине па и државну припомоћ: засебне конфесионалне школе могу се претворити у заједничке. Тако уједињена заједничка школа постаје потпуно комуналном школом, на коју се распростиру све оне одредбе овога закона, које о комуналним школама говоре.

27. § Школске зграде, које се изнова имају зидати, нека се зидају на здравом месту, нека буду суве и примерено према броју деце (рачунајући на једну школску дворану 60 деце и на свако дете бар 8—12□ стопа* простора) нека буду снабдевене са пространим, видним и лако прозрачљивим школским дворанама у довољном броју.

28. § Власти народних школа, органи конфесија, општина, жупанија и државне владе дужни су подједнако свима средствима, која им спадају у делокруг, настојати на томе, да се и већ постојеће школске зграде, уколико не одговарају условима, споменутим у горњем параграфу, како по вероисповестима тако и по општинама, чим буде могуће, свуда преудесе према споменутим условима.

29. § Мушка и женска деца имају се одвојено, и уколико је могуће, у засебним дворанама настављати.

30. § Општина је дужна снабдети школу са глобусом, мапом, са таблама, природописним сликама и свима потребним училима у довољном броју.

---

* То је 0·5408—0·8112□ м. или на 60 деце 32·44—48·672 □ м. Ђ. П.

31. § Деца, која сиромаштво своје искажу, добијају од школе забадава књиге.

32. § Дужна је општина потребне школске књиге и учила годишње унапред набављати, и међу ученицима, по учитељима уз обрачун, према потреби поделити. Куповна цена ових књига и учила убире се заједно са школарином.

33. § О награђивању учитеља стара се у смислу овог закона општина.

34. § Један учитељ редовно не може настављати више од 80 деце. У ванредним случајевима дотична виша школска власт може на то дати дозволу.

35. § Терете комуналних народних школа сноси у првом реду општина, која може у ту сврху на сваког подручног или припадајућег грађанина и посједника засебан порез разрезати.

36. § Они чланови и посједници општински, који издржавају школу која одговара условима, одређеним у овоме закону, само се утолико обвезују доприносити за издржавање комуналне школе, у колико она свота, коју за издржавање своје вероисповедне школе у новцу или у натуралијама доприносају, не исцрпљује пет процената директног пореза њиховог.

37. § Такови пустарски или мајурски посједи, који засебну порезну општину сачињавају, али немају народне школе, која законским условима одговара, а на подизање такових се ни у смислу 44. §-а не могу обвезати, имају се по дотичној муниципији једној суседној општини прикључити и школске терете њене дужни су у смислу 35. §-а сносити.

38. § Свака општина, која у смислу овога закона подиже комуналну школу, дужна је у непокретностима или готовом новцу школски фонд основати и тај од године до године по могућству умножавати.

39. § За умножење овог основног школског иметка свугде, где ће се комасација или подела пашњака још од сада спровести, том се приликом за комуналну школу, која постоји или која ће се евентуално подићи, одцепљује од заједничког простора, који се има поделити, најмање један процент, који се има у сваћији део сразмерно урачунати.

40. § Порез, избачен у смислу 35. §-а и доходак основног школског иметка, основаног у смислу 38. §-а, употребљава се на подизање и издржавање само комуналне школе.

41. § Доходак дела, одцепљеног за школске потребе од заједничког иметка, приликом уређења општинског иметка на основу 39. §-а где сада нема комуналне школе, може се употребити на потпомагање конфесионалне школе или конфесионалних школа, које одговарају условима законским. У томе случају, ако се у таковој општини накнадно комунална школа отвори, меродаван је 40. § овога закона.

42. § Градња и издржавање школских зграда и учитељског стана тако исто спада на општину.

43. § Ако општина искаже да за подизање и издржавање потребних наставних завода за народно образовање по овоме закону не може потпуно створити сходних материјалних средстава, може се

путем односне своје власти за припомоћ обратити на државу. Министар јавне наставе испомаже општину, која моли, из своте, вотиране у то име у државном прорачуну.

А) Основне народне школе.

44. § У таковим општинама, где осим верних оне цркве или оних цркава, које имају наставни завод, што одговара законским условима, има и најмање 30 школообвезне деце, која другој вероисповести припадају и чији родитељи нису вољни постојеће конфесионалне школе употребљавати: дужна је општина заједничку народну школу подићи. Трошкови такове комуналне школе имају се у првом реду покривати из доходака оног заједничког иметка дотичне општине, који је за школске сврхе одређен, и то у таком саразмеру, у каквом је саразмеру број деце, која у комуналну школу иду, према васпитаницима (növendék) конфесионалне школе или конфесионалних школа. Они становници и власници општинске, који издржавају вероисповедну народну школу, што одговара условима, означеним у овом закону, само се утолико обвезују доприносити општинским порезом за издржавање овако основане комуналне школе, уколико она свота, коју за издржавање своје конфесионалне школе у новцу или у натуралијама доприносе, не исцрпљује пет процената њиховог директног пореза.

45. § Тамо пак, где број деце, која другој вероисповести припадају, не достиже 30, и ова ће деца, уколико се њихови родитељи о њиховом образовању не би на други начин састарали, ићи у постојећу конфесионалну школу, родитељи ће њихови за издржавање те школе на онај исти начин и у оном истом саразмеру доприносити, као чланови оне вероисповести која школу издржава.

Због чега се на таковим местима у вероисповедној школи настављање науке о вери и моралу има на извесне сате ограничити (szorítandó), за које ће време деца, што другој вероисповести припадају, услед старања и под надзором своје вероисповести добити учешћа у настави о науци вере и морала.

46. § Такове општине, удаљене једна од друге највише за пола географске миље, које из своје снаге нису у стању издржавати народну основну школу по законским прописима, могу се у ову сврху ујединити и заједничку народну школу подићи, или заједничког народног учитеља држати.

47. § О васпитању салашарске деце оне су општине дужне бригу водити, којима салаши припадају, и то:

а) или помоћу салашких школа;

б) или у онаким хатарима, где због међусобне удаљености салаша сталне салашке школе не би тој сврси одговарале, постављањем учитеља што путују (ambulantnих).

48. § Васпитање у основној народној школи садржава у себи два курса, и то:

1. свакидашњу наставу, која траје 6 година, и

2. пофорну наставу, која траје 3 године.

49. § У свакидашњу су школу дужна ићи деца која су навршила 6-ту годину живота до навршене 12-те године. Изнимка се

само за ону децу дозвољава, која после основног васпитања од четири године прелазе у виши наставни завод (грађанска школа, средња школа) и тамо бар две године уче.

50. § Деца, која су 12-ту годину навршила, и уопће она, која су читав течај свакидашње школе свршила, дужна су ићи у пофторну школу.

Ако би у истом месту било вероисповедних или и других народних школа, у којима само 6-тогодишњи течај постоји, морају и деца, која из тих школа изиђу до навршене 15-те године ући у комуналну (општинску) пофторну школу.

51. § Деца, која сиромаштво своје искажу, не плаћају школарине.

52. § Број наставних часова јесте за ученике: у свакидашњој школи бар 20, највише 25, подразумевајући и науку о вери и моралу, али не урачунајући овамо гимнастику ни пољопривредне или вртарске вежбе.

У пофторној је школи зими 5, лети 2 сата.

53. § Деца, што у свакидашњу школу иду, дужна су до времена, док немају 10 година, осим годишњег одмора, и зими и лети једнако ићи у школу; али за децу, старију од 10 година, може месни школски одбор у општинама, које се земљорадњом баве, дозволити да осим годишњег одмора још два месеца дана за време највећих радња, само у недељну школу иду.

54. § Време рада нека буде на селу најмање осам, у варошима најмање девет месеци годишње.

55. § У комуналној основној народној школи обавезни предмети јесу:

а) наука о вери и моралу;

б) писање и читање;

в) рачунање напамет и са цифрама, и упознавање домаћих мера и новаца;

г) граматика;

д) очигледна настава;

ђ) домаћи земљопис и повесница;

е) нешто општега земљописа и повесница;

ж) основе физике и
з) природописа } са нарочитим обзиром на начин живота и на предео, коме родитељи већине деце припадају;

и) практична упутства из круга пољопривреде и вртарства;

ј) настављање главнијих права и дужности грађанских;

к) певање;

л) гимнастика обзиром на војничке вежбе.

56. § Повремено одређивање наставне основе спада у делокруг министра јавне наставе.

57. § Пошто у комуналне основне народне школе могу ићи деца свих вероисповести, о настави својих верних у науци о вери и моралу имају се дотичне вероисповести постарати.

Ова веронаучна настава има се ван часова комуналне школе и јавно одржавати.

58. § Свако дете (növendék) нека на своме матерњем језику добија наставу, уколико је тај језик један од оних, који се у општини

говоре (divatozó). Стога се у општинама, где се више језика говори, такав учитељ има наместити, који је у стању настављати на језицима, што се у општини говори. У већим местима, где становници разних језика у масама станују, уколико снага општине дозвољава, бирају се и помоћници разних матерњих језика.

Б) Више народне школе.

59. § Општине таквих села и вароши, које у кругу своме најмање 5000 душа броје, дужне су више народне школе, или ако им снага њихова дозвољава, грађанске школе подићи и издржавати.

60. § Општине, које највише на пола миља леже једна од друге, могу и заједнички подићи заједничку вишу народну школу.

61. § Течај у вишој народној школи јесте за мушке 3, а за женску децу 2 године.

62. § Питомац, који жели да се прими, или мора показати (небиљеговану) сведоџбу о томе, да је шесторазредни течај народне школе у јавној школи по закону свршио, или мора положити пријемни испит из знања, која су за основу више народне школе потребна.

63. § У погледу наставног језика, наставе у науци о вери, тако исто и у погледу броја деце, које један учитељ води, као и у погледу школских одмора, важе и овде горњи (34., 54., 57., 58.) §-и.

Мушка и женска се деца у овим школама на сваки начин имају одвојено настављати.

64. § Наставни предмети:

А) *За мушку децу*:

а) наука о вери и моралу;

б) краснопис и цртање;

в) матерњи језик;

г) у којој школи наставни језик није мађарски, тамо мађарски језик;

д) рачун и геометрија, са вежбама о примени;

ђ) физика и природопис, са нарочитим обзиром на земљорадњу и занатлијство;

е) земљопис и историја (општи и отачаствени);

ж) основне црте руралне економије;

з) домаћи устав;

и) просто књиговођство;

ј) гимнастика, обзиром на војничке вежбе;

к) певање;

Б) *За женску децу*:

а) наука о вери и моралу;

б) краснопис и цртање;

в) рачун;

г) матерњи језик;

д) у којој школи наставни језик није мађарски, тамо мађарски језик;

ђ) земљопис и историја;

е) физика и природопис, с нарочитим обзиром на вртарство и женска занимања;

ж) певање;

з) ручни радови за женске;

65. § У једној вишој народној школи делају најмање два редовна учитеља и један помоћник.

66. § Наставних часова може по један разред да има најмање 18 а највише 24 заједно са веронаучним часовима.

Један учитељ није дужан држати више од 30 сати недељно.

B) Грађанске школе.

67. § Веће општине, којима то материјална снага дозвољава дужне су место више народне школе издржавати грађанских школа подићи и за општинско становништво, без разлике вероисповести.

68. § У грађанској школи је течај за дечаке 6 година, за женску децу 4 године.

69. § Онај питомац који се жели у грађанску школу примити, мора показати сведоџбу о томе, да је свршио течај од прве четири године народне школе или мора положити пријемни испит из знања, који су нужни за ступање у грађанску школу.

70. § Један учитељ редовно не може настављати више од 50 питомаца, у ванредним случајевима надлежна школска виша власт може за то дати дозволу.

71. § Мушка и женска деца имају се у грађанској школи потпуно разлучити.

72. § У грађанској школи, према материјалној снази дотичних општина и према броју течајева (79. §.) мора бити четири до шест, а најмање три редовна професора и један помоћник.

73. § Питомци појединих разреда грађанске школе имају недељно најмање 24 а највише 26 сати, урачунајући и науку о вери и моралу.

74. § Наставни предмети грађанске школе јесу:

а) наука о вери и моралу;

б) матерњи језик, стилистика и књижевност;

в) где наставни језик није мађарски, тамо мађарски језик;

г) где је наставни језик мађарски, тамо почев од трећег годишта немачки језик;

д) рачун, протегнув га до грађанског политичког рачунања;

ђ) геометрија;

е) земљопис и
ж) историја } домаћи и општи;

з) природопис
и) физика
ј) кемија } обзиром на занатлијство, трговину и економију;

к) поуке о руралној економији или о занатлијству, обзиром на потребу општине и њене околице;

л) статистика;

љ) основне црте општег, приватног и меничног права;

м) књиговођство;

н) цртање у складу са геометријом и краснопис;

њ) певање;

о) гимнастика и вежбе с оружјем.

Ванредни предмети, како снага општине дозвољава, а у ванредним случајевима: латински, француски итд. језици и музика.

75. § У погледу наставног језика и наставе у науци о вери крепосна су у грађанским школама прописи 57., 58. § а овога закона.

76. § У погледу предмета, побројаних у 74. §-у. има се наставна основа у грађанским школама, подигнутима за мушку децу, тако установити, да се за четири годишта грађанске школе, иако исцрпније, они исти наставни предмети настављају, који се настављају у доња четири разреда средње школе (реалка, гимназија) осим латинског језика. Остали се наставни предмети у прве четири године највише само почети могу, и имају се у грађанској школи нарочито у течају последњих двеју година предавати.

77. § Наставну основу грађанске школе, обзиром на наредбе предња два параграфа, установљује повремено министар јавне наставе.

78. § Министар јавне наставе установљује и то, који ће се наставни предмети у грађанским школама, основаним за женску децу, од прече изређаних предмета изоставити, и који ће се други предмети узети место њих.

79. § Свака општина има пре свега одговорити оној дужности својој да оне заводе за народно образовање подигне што је могуће савршеније, које је у смислу овога закона дужна подићи, али ако је тој дужности својој задоста учинила, има права наставних завода за више народно образовање било у целини подићи, било течај само једног или два годишта њихова отворити.

VI. Глава. Наставни заводи за народно образовање, које држава подиже.

80. § Осим оних наставних завода за народно образовање, које су у смислу закона општине дужне издржавати, министар за јавну наставу има право и дужност, било где, ако налази за потребно, чисто државним трошком, подићи наставних завода за народно образовање, које локалне прилике изискују а које се имају устројити на начин, одређен у §-има 23.—78. и стоје под власти (жупанијског управног одбора) и школског надзорника.

VII. Глава. Учитељске школе.

А) Учитељске школе.

81. § Држава подиже на разним пределима државе 20 учитељских школа.

82. § Учитељска школа мора бити спојена са вежбаоницом, у којима се приправници учитељи имају практично изобразити.

83. § Учитељској се школи има најмање 2 јутра баште прикључити, да приправници добију у земљоделству, воћарству и виноградарству и практично образовање.

84. § Професорско особље се састоји из једног управитеља-професора, најмање два редовна професора и једног помоћника и из једног учитеља, који у вежбаоници дела.

85. § Дотација професора јесте 1000 фрти и 100 фрти станарине. Преко тога добива професор-управитељ за управитељске дужности 200 фрти хонорара.

Плата помоћника-професора јесте 450 фрти, у школској згради стан са огревом и слободна прехрана код алумнеумског стола. Плата учитеља вежбаонице осим стана јесте 700 фрти.

86. § У учитељску се школу такови телесно потпуни питомци примају, који су већ прешли 15 годину, који су у познавању матерњег језика, рачунања и земљописа и у историји бар толико вични, колико се наставља у 4 прва разреда гимназије, реалке или грађанске школе. Питомац који се жели уписати, мора о томе или небиљеговану сведоџбу јавне школе приказати, или се подврћи пријемном испиту.

87. § Приправнички течај траје три године.

88. § Обавезни предмети јесу:

а). наука о вери и моралу;

б). наука о васпитању;

в). наставна методика;

г). земљопис } општи и отачаственн;

д). повесница }

ђ). матерњи језик;

е). мађарски језик;

ж). немачки језик;

з). природне науке и примена истих на земљорадњу и на занатлијство;

и). економија, са вежбама у пољодељству и вртарству;

ј). наука о отачаственом уставу;

к). математика и геометрија;

л). певање и музика (нарочито виолина и гласовир);

љ). краснопис и цртање;

м). настављање телесног вежбања;

н). у вежбаоници вежбање у настављању.

89. § Који ће се од наставних предмета у сваком разреду и у у коме обиму настављати, то ће се одредити у наставној основи, коју ће повремено министар за јавну наставу издати.

90. § Пошто су ове учитељске школе без обзира на вероисповест државни заводи, религиозно васпитање питомаца спада у делокруг дотичних вероисповести. Хонорар ових засебних учитеља науке о вери и моралу плаћа држава.

91. § Зграде учитељске школе садржава у себи просторије потребне за учење и за исхрањивање питомаца.

92. § У свакој се учитељској школи успоставља алумнеум, у коме за умерену цену сваки питомац потпуну прехрану добија.

Цену алумнеума установљава годишње управни савет учитељске школе.

Дрво и послужитеље, који су за алумнеум потребни, плаћа завод. Иначе се учешће у алумнеуму оставља на слободну вољу питомчеву.

93. § У свакој учитељској школи за више сиромашних и вредних ученика доброга владања завод уплаћује за алумнеум сходну таксу.

Од сиромашних и вредних ученика доброга владања више њих добијају и стипендије.

94. § Слободна места у алумнеуму и стипендије подељује управни савет на основу поднесених му сведоџаба и предлога професорског збора.

Ове се припомоћи при једнако добром владању и вредноћи имају поделити деци сиромашних учитеља, а распростиру се и на децу учитеља конфесионалних школа.

95. § У згради заводској управитељ одржава ред и пази на чистоћу.

96. § Свака се учитељска школа има снабдети са књижницом која се има по могућству из стручних дела састојати и коју треба да и ученици слободно могу употребљавати.

За умножавање књижнице употребљава се годишње извесна свота.

97. § У дисциплинарним стварима и у личним одношајима ученика чини на првом степену расположење професорски суд, који сачињава професорски збор.

98. § Над професорским судом стоји управни савет. Овај сачињава под председавањем дотичног школског надзорника професор-управитељ и пет чланова, које именује министар јавне наставе.

99. § Управни савет, по упутствима министра јавне наставе, води материјалне и душевне послове учитељске школе, надзире рад професорског збора, и суди у стварима, које су из професорског суда на њега упућени.

Али се странке и против пресуда управног савета могу у важнијим пословима молбено обратити министарству за јавну наставу.

100. § Чланови управног савета, осим председника и професора-управитеља, добијају приликом састанка накнаду евентуалног путног трошка и дневница из заводске благајнице.

101. § Годишње једанпут држе се јавни испити у присуству надзорника школског среза и чланова управног одбора.

102. § По свршетку учевног течаја на годину дана, а најкасније по истеку рока од две године дана, које време може ученик у практичном настављању провести, дужан је сваки приправник из свих предмета учитељске школе, из писмених радња, а нарочито из практичнога рада наставног испит издржати, и само по успешно одржаном том увету може добити учитељску диплому.

103. § Они који хоће да стекну оспособљење за учитеља више народне и грађанске школе, ти морају осим испита, установљенога у 102. § у, издржати још један ригороз из предмета више народне или грађанске школе и наставног поступка тих предмета, пред власти, коју на то одреди влада.

104. § Који се са испита, установљених у 102 и 103. §-у два пута релегују, не припуштају се к више испиту.

105. § Приватне учитељске школе само такове особе могу подизати, које издржавају основну или вишу народну школу или грађанску школу, у којима особе, које се за учитеље имају изобразити, и практично образовање могу добити. Али су питомци оваквих приватних учитељских школа дужни у којој јавној учитељској школи положити оне теоретичне и практичне испите, којима су питомци јавних учитељских школа по закону подвргнути.

106. § Држава подиже на разним крајевима државе и заводе за образовање учитељица, у којима се имају нарочито за девојке, које су у вишој народној и грађанској школи, учитељице образовати.

107. § У заводу за образовање учитељица, под надзором једне учитељице, која и сама унутри станује, станују и питомице све унутри и исхрањују се заједно.

Управни савет само изнимно може дозволити становање ван завода.

108. § Примају се таке девојке, које су навршиле 14 годину, и које су течај више народне школе потпуно довршиле.

Свака питомица има да издржи строг пријемни испит из предмета више народне школе.

109. § Течај траје 3 године.

110. § У заводима за образовање учитељица имају се осим мушких професора, за женске студије, и учитељице приставити у довољном броју и са сходном квалификацијом.

111. § Обвезни предмети завода за образовање учитељица јесу:

а) наука о вери и моралу;

б) краснопис и цртање;

в) матерњи језик и наука о правопису;

г) мађарски језик;

д) немачки језик;

ђ) земљопис и историја;

е) наука о васпитању;

ж) рачун;

з) физика и природопис (са нарочитим обзиром на вртларство и на женска занимања, на пр. на кување);

и) певање;

ј) правила за економицу и за кућарство;

к) женски радови;

л) вежбање у настављању у женском разреду вежбаонице.

112. § Број питомица, које се у поједине заводе могу примити, одређује земаљска влада.

113. § Школарине нема. Интернисте добијају стан и чишћење рубља забадава, а храну за умерену цену.

За више сиромашних и особито вредних девојака завод плаћа цену за храну. Број ових установљује, на предлог управног савета, министар јавне наставе.

114. § Осим годишњих испита питомице, које су читав течај свршиле, дужне су строг испит издржати из свих својих наука, и само тако могу добити диплому.

Ко се са тога испита два пута релегује, више се не припушта к испиту.

115. § Питамицама на првом степену у дисциплинарним стварима суде професор-управитељ учитељске школе и редовне учитељице, на другом степену управни савет.

Иначе учитељичка школа стоји под истом власти као и учитељска.

ШКОЛА И ПРОСВЕТА.

Школска администрација.

Пише: Вл. Торђански, учитељ у Мехали.

Каже се: народни учитељ треба да има таково образовање које неће само тако-рећи простом човеку, него и другим људима респекта да улива. Учитељ треба да неко одмерено „опште“ образовање има, да је у стању своју струку тако основно разумевати, да не сме дати показати своју слабу страну ни пред киме.

Па, дал' има наше народно учитељство одмерено опште образовање?

Унапред изјављујем, да ми није намера на стављено питање, опширно у одговору расправљати, него ми је намера подуже се позабавити са школском администрацијом, јер сматрам да је она саставни део стручног учитељског образовања, а примећујем да је учитељство на том пољу оскудно

Дакле, на кратко одговарам: једни учитељи имају то опште образовање, а други га немају. Они, што га имају одскочише на стручном, белетристичном и социјалном пољу. Одскочише на стручном пољу поуком на многогодишњем стеченом искуству, одскочише на белетристичном пољу читањем научних дела из наше и из стране књижевности; одскочише на социјалном пољу оснивањем земљорадничких, новчаних, певачких и других задруга. Све се то самопрегорним и самопожртвовним радом постигло. На жалост нашу, данас се у препарандији уче 15—20 предмета, ал' сви површно. У место да се уче 9—10 па темељно с разумевањем. У препарандији се учи врло мало, готово ништа о школској администрацији, а то је тако важан предмет код отправљања учитељског звања, да данас „велики и меродавни“ по кореспонденцији суде о способности дотичног учитеља. Можо учитељ у школи бити „lumen“, али, ако се не разуме у администрацијији, он претпостављенима слабо светли и мало вреди.

Једном приликом пре неких 4—5 година, при избору посланика за Нар. Црквени Сабор. кад се саветовало, кога ћемо за перовођу бирати, те кад је коцка пала на једног мојег колегу, — чуо сам тада из уста епарх. бележника следеће речи: Та, шта тог да бирамо, кад не зна честито ни писати, а камоли записник водити, — бирајте другог! Иако неверујем, да је ова тврдња епарх бележника основана, ипак је напомињем не зато, да тога учитеља омаловажим, него да докажем како „меродавни“ о нашој способности суде по отправљању перовођских дужности, те хоћу подједним да укажем претом, како би требало да се и на томе пољу прилежно вежбамо. Бадава се не каже: Без муке нема науке. — Један мој пријатељ, који је као изасланик епарх. школског одбора на крају школ. године инспицирао школе, кад су се и завршни испити одржали „приповедио ми је следеће: 11 школа и 2 забавишта инспицирао сам и том приликом написао сам само у 2 школе и у 1 забавишту написан: „Преглед свршеног наставног градива“. На мој укат, вели, зашто

то нису зготовили, већина их је одговорила: да ни незнају како то треба саставити? Наравно, вели, ја сам им показао. Нашао сам у неким школама, да се у Записницима о похађању и успевању ученика не бележе текући бројеви, ни година рођења, па ни у којем је разреду дотични ученик примљен. У погледу, означа којима се бележе „присутност и одсутност, извињен и неизвињен“ ни у две школе једнообразности нисам нашао. Резимован збир једних и других у дотичним рубрикама, апсолутно се нигде не испуњава. На другој страни, где су рубрике за класификацију, нашао сам у 2—3 школе да се тачно воде, а у другима ил' се апсолутно не воде ил' се у рубрици примедба, напише само општа оцена“.

Прегледао сам и „Дневнике свршеног наставног градива“. Нашао сам и у њима велику неуредност. У неким школама почињу се белешке водити у Дневнику тек пред Божић, а у где којим још и доцније. Ту се забележава „свашта“, само не оно, што је главно. Тако се бележи на пр. кад се ко у селу оженио. уд'о, умро и т. д., а под рубриком: Шта је предавано? стоји празно! Број уписаних ученика, закашњених, одсутних присутних, стање здравља, стоји обично празно, неиспуњено.

Од 11 школа што сам их обишао, нашао сам вели, само у једној школи „Главни Записник“ (матицу), а у другима ил се изговарају, да им мес. школски одбор неће да набави, ил' искрено признају, да незнају да су они то дужни водити. — Ја сам их наравно пријатељски опоменуо на дужност, а мес. школски одбор упутио, да одмах Главни записник набави.

Па, да ли воде засебан Записник о уписаној деци т. ј, кад се који уписао у школу, — запитах ја, — мога пријатеља?

Шта! још и то? Та, о томе немојмо ни разговарати, јер га нисам нигде нашао; — одговори ми он.

Жалосно доста, — приметим, ја. па се онда опростих од мога пријатеља и пођем кући. Ходећи кући, размишљао сам много о том нашем разговору. Једна мисао за другом летела ми по глави, да боме у правцу, како би се тој мањкавости могло на пут стати?

Данашња модерна школа захтева и тачну школску администрацију. Тражи се све више и више!

Претпостављена власт у неким школским стварима непосредно води преписку с учитељским звањем. Стижу наредбе и др. на адресу: „Gör. kel. szerb tanitói hivatalnak“, те треба да водимо „Уручбени Записник“, а ми још ни то не знамо, шта треба у Школски Дневник да забележимо. Месна политична општина тражи од нас „Списак“ о уписаној деци за среско порезно звање ради опорезивања 30 потура за држ. учитељски мировински фонд; тражи списак деце из 1. разреда, ради накаламљења и тражи још много друго шта.

Епархијска власт тражи статистичке податке уопште о школи и учитељу; тражи инвентар и др. Државно средишње статистичко звање у Будимпешти, тражи податке о школи, — у облику једне књижице од 16 страна, — најмање на 100 питања. Српско автономно статистично звање у Ср. Карловц„ма, тражи податке о школи и учитељу, такође на најмање 100 питања. Школски надзорници, кад инспицирају школу, међу прве послове сматрају прегледање школских

записника, дневника и т. д. и ми поред свега тога тај посао олако с неразумевањем водимо.

Ето, таке су ми мисли летеле по глави, кад сам се с мојим пријатељем растао. Ја сам се после тога тврдо одважио, да потражим начина, како би овом злу у школском животу лека нашао. Школска администрација је врло важна не само по суштини и облику своме, него и по даље образовање учитељско. Нарочито је важна по срп. вер. учитељство, које махом, као перовођа води и црквеноопћинску администрацију. Дакле, пре свега решио сам се да горње изнесем на јавност, како би тиме скренуо пажњу на ову немилу појаву — и осталих. Кад већ није тако удешено, да се у препарандији овај предмет подробно изучава, и кад од надлежних нема у овом погледу никаква упутства, онда с дозволом велештованог г. уредника овог листа, покушајмо сами, износећи своје мисли слободно, да би се сви подједнако на овом пољу могли усавршити. Пре свега да смо на чисто: Шта нам је циљ? Одговор је лак. Циљ нам је једнообразно и лако отправљање школске администрације.

Каква су средства нужна за разумно усавршавање на том пољу? На ово није лако одговорити, јер што је пропуштено од памтивека и на чему се ни данас не упражњавамо, ту је тешко наћи средства на избор. Ја, држим, да су наше зборске седнице врло згодне и за саветовање о оваким предметима.

На њима би поједини чланови, вичнији овом послу, држали практично предавање из школске администрације, приказујући из сваке групе најновији модел. Тако на записнику о похађању и успевању ученика показивао би дотични знаке за присутност и одсутност, за извињено и неизвињено; утврдили би се степени за класификацију из предмета и владања.

Претресло би се питање: шта се све сме увести у рубрум: Примедба? Упутило би се учитељство, да у Записнику на првој страни, — ради оријентовања себе и других, — напише кратко тумачење знакова и тумачење бројева за оцене у предметима и тумачење бројева за оцене у владању. Ниже испод овог назначио би се засебно број мушке, а засебно број женске деце у I. разреду, па тако у II. III. IV. V. и VI. разреду. Још ниже испод овог назначио би се број мушке и женске деце по разредима у повторној школи. Тако би добили један кратак преглед на први поглед. Тако би за неколико минута могли уставити статистичне податке.

На дневнику о свршеном наставном градиву било би такође доста материјала за зборску седницу. Пре свега претресло би се питање: како и на који начин би се кратко и разумљиво завео текст наставног градива из предаваног предмета. Затим би се начелно утврдило, који се број има забележити под бројем уписаних ученика: дали онај број, који је у дотичном дневнику, или по одбитку изостављих, погрешно уведених, само фактички број ученика?

Под бројем отсутних ученика, имало би се начелно решити следеће, на пример:

Кад неки ученик у $^1/_2$10 часова мора да напусти предавање због журних породичних ствари, да ли се тај онда зато пре подне рачуна под присутни или отсутни? Код: стање здравља, требало би

утврдити степене техничких израза. У рубрици примедба, требало би решити, шта се све сме завести.

Сад прелазим на најважнију књису, на „главни школски записник“. Пошто ова књига садржи целокупну биографију ученикову, због чега би требало да је лепо, читко и разговетно написана, то би онда потребно било изрећи: да се у њој замазивање или радирање не сме чинити, него, ако је нешто погрешно уведено, има се у примедби назначити и исправити. У овом записнику на првој страни требало би, — као и у записнику о успевању ученика, — такође протумачити бројке односно успевања и владања. Затим би потребно било решити: дал' се у рубрум текућег броја има увести само текући број од I. разреда, или се имају увести сви текући бројеви од 6 односно 9 година онако како их је ученик у дотичним годинама добио? У рубрум: име и презиме ученика место, дан и година рођења, име оца и тог стање,“ требало би све прецизно завести. Пошто су „Искази“ о успеху ученика за дневну школу на 6 а за повторну школу на 3. течаја подељени настаје питање: ако ученик I-ви разред повторава, где ће се ставити класификација идуће године, дал' у рубрику два (2)? или где?, пошто је рубрум један (1) испуњен! — О овом и многом другом чему што се тиче главног записника, имало би много што-шта да се пречисти.

Пошто се у исказу о стању срп. нар. школа тражи одговор на питање: дал се водио записник о уписаној и неуписаној деци, то би и овај тачно требало водити, не само због извештаја, којег на крају школске године морамо претпостављеној власти поднети, него и због тога, што у њему можемо забележити и друге податке, као на пр. дал' је уписани ученик платио пристојбу од 30 потура за држ. учитељски мировински фонд? Колико је мени познато, ми оваких записника штампаних немамо, те би — пошто се на зборским седницама утврди текст за рубрум, — наши књижари би и ове записнике могли отштампати, па би учитељи поштеђени били од линерања.

Сад би било на реду, да се говори о вођењу школске хронике, споменице, читуље, школском законику и т. д. али, о овим записницима као мање важним по школски живот, могло би се тек доцније саветовати, кад се у оним предспоменутим и много важнијим постигне потпуна пракса и једнообразност.

Остаје ми сад да говорим о спољној школској администрацији. Као што сам већ напред споменуо у новије доба учестали су службени дописи на: адресу учитељског звања. У реду је, дакле, да се у звању нашем умемо наћи. По мом мишљењу, не само она писма, која стижу на учитељско звање, него и она уопште, која у школским стварима на школу из места или са стране долазе, — треба управитељ (учитељ) да прими. Месни школски одбор (председник) прима она писма, која су искључиво, на његову адресу послана. Али би саветно било, у интересу брже диспозиције, кад би се учитељство овластило, да и ова писма прима. — Пошто учитељство треба на нека решења „из звања“ службенм да подноси извештаје потребно би било да се одреди за „учитељско звање печат“, са следећим текстом, на пр. Српска вероисп. школа у Н. Тиме би се стек'о

углед учитељском звању, а учитељство би поштеђено било, да званичи под туђом фирмом.

Црквена општина дужна би била за учитељско звање деловодни записник (екехибит) и индекс (показач) из својих средстава да набави. — Написао сам ово неколико редака у циљи, да се постигне једнообразност, тачност и ред у вођењу школске администрације. Да ли ће се то постићи, показаће будућност.

Поступак у рачуну за трећи разред основних школа.

(Наставак.)

II

Писмено множење са две цифре у множитељу.

а) *Множење са 10.*

Пазите! Сад ћу да вас учим множење са 10. Шта сам казао? Шта ћу вас учити сад? Реци и ти! И ти! Реците сви! — Који ће ми израдити напамет: Колико је 10 пута 12? — Дакле изради Н.!. И ученик ради према ономе, како је то у своје време научио: 10 пута 10, то је 100; 10 пута 2, то је 20. — 100 и још 20, то је 120. Дакле 10 пута 12, то је свега 120. Како си израдио ти тај рачун? Добро. А сад ћемо писмено. Дођи Н. и напиши на таблу множимак! Од куд знаш да је 12 множимак? А чиме си множио 12? Па шта је 10? Напиши дакле 12, да се помножи са 10! И ученик напише: 12×10 — Шта имаш у 12? Којим ћемо редом множити? Па колико је 10 пута 2? Шта си помножио? Колико си добио јединица? Шта имаш у 20 јединица? А осим 2 десетице, имаш ли још коју јединицу? Па шта ћеш потписати на место јединица? Подпиши **0**! А куда ћеш са 2 десетице? Зашто ћеш их прибележити украј? Шта ћеш дакле сад множити? Па колико је 10 пута 1 десетица? Шта си множио? Колико си добио десетица? Додај и ове две десетице? Колико је сад свега десетица? Шта имаш у 12 десетица? Шта ћеш са тим? Потпиши! Па колико је изишло свега?...

$$\frac{12 \times 10}{120}$$

Пазите даље! Погледајте множимак и упоредите га са производом! Какву разлику видимо? (Ученик би требао да одговори, да се производ од множимка разликује у томе, што на место јединица има 0; осим тога, да је од

2 јединице постало 2 десетице и од 1 десетице 1 стотина. Питање се пак доводе да кажу — како и зашто.) Шта је у производу на место јединица? А шта стоји на место десетица? Како су постале те 2 десетице? За колико су пута веће те 2 десетице од ове 2 јединице? Па од куда је ова ништица на место јединица? А како је постала ова 1 стотина? За колико је пута већа 1 стотина од 1 десетице?... Кад тако лепо знате све то, сад ћу вам показати, како се тај задатак са свим кратко напише. И наставник сад поново напише: 12×10, па говори: Са 0 се не множи, већ се у производу напише на место јединица. Него се множи са 1 десетицом, те показује и говори: 1 пута 2, па каже 2 (и одмах потпише на место десетица). Онда множи даље: 1 пута 1, па каже 1 (и одмах подпише на место стотина). Сад каже: 120 (12×10)
Изишло је свега 120

Пошто се овај пример понови, прелази се на вежбање са сличним задацима неименованих бројева.

б.) *Множење са 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90 — али само толиких бројева, који кад се помноже, не прелазе 1000.* — Научио сам вас множити са 10. Сад ћу вас научити множити и са осталим десетицама. Шта сам казао? — Дођи Н. и напиши 14 да се помножи са 20!... И ученик напише: 14×20 — Шта је 14? А шта је 20? Шта ћемо чиме помножити? Шта имау 14? Којим ћемо редом множити? Па колико је 20 пута 4? Шта смо помножили? Колико смо добили јединица? Шта има у 80 јединица? А осим 8 десетица, има ли још која јединица? Па шта ћемо потписати на место јединица? Подпиши! (0) — А шта ћеш са 8 десетица? Па кад помножиш десетице, шта ћеш онда радити? Дакле множи!... Колико је 20 пута 1? Шта си помножио? Колико си добио десетица? Додај сад и 8 десетица! Колико имаш сад десетица? А шта има у 28 десетица? Где треба шта потписати? Потпиши! Па колико је изашло свега?... 14×20 — Сад пазите, како ћу ја израдити то све са 280 свим кратко!... И наставник напише сад поново задатак, да га ради кратко овако: С 0 се не множи, већ је потпишем под јединице. Него са 2, па говори: 2 пута 4, то је 8 (и потпише под десетице); 2 пута 1, то је 2 (и потпише на место стотина). Сад каже: Изишло је свега 280.

Тако се ради и са осталим десетицама. 0 се потпише под јединице, а са десетицама се множи. И пошто се пример понови, предузима се вежбање са неименованим бројевима.

в.) *Множење са смешаним јединицама и десетицама, али да се не прелази 1000.* — Учићу вас сад, како се множи са смешаним јединицама и десетицама. Шта ћу вас учини сад. Реци и ти! И ти! Сви!

Па дођи Н. и напиши 17, да се помножи са 13 (*Ученик напише*: 17×13) — Шта ћемо множити? Шта је 17? А чиме ћемо множити? Шта је 13? Па можемо ли одмах помножити 17 са 13? Зашто не можемо? Да чиме би могли? Зашто би могли прво са 10? Па пазите! Колико је 10 пута 7? Шта смо помножили? Шта смо добили? Шта има у 70 јединица? А осим 7 десетица, има ли и која јединица? Па шта ћемо потписати под јединице? потпиши! (0) А шта ћеш са 7 десетица? Забележи! Шта ћемо сад множити? Па колико је 10 пута 1? Шта смо сад множили? Колико смо добили десетица? Додај и ових 7 десетица! Колико је свега десетица? Шта има у 17 десетица? Где ћеш шта потписати? Потпиши! Колико износи цео производ?... Ал то је помножено само са 10. Но чиме треба још да помножимо? Пазите! Колико је 3 пута 7? Шта смо помножили? Колико смо добило јединица? Шта има у 21 јединици? Шта ћеш с тим? Зашто ћеш 1 јединицу потписати под јединице? Потпиши! А зашто ћеш 2 десетице забележити украј? Забележи! Шта сад треба да множимо? Колико је 3 пута 1? Шта си сад множио? Колико се добио десетица? Додај и ове?! Колико је свега десетица? Где ћеш потписати тих 5 десетица? Потпиши! Колико износи овај други производ? Је ли готов рачун? Шта још треба урадити, да се зна колико износе обадва производа? Па сабери! Колико дакле износе свега? „Кад се дакле 17×13 добије се 221 као производ."

17×13
170
51
221

Но ја ћу вам сад показати, како се тај задатак право писмено кратко помножи. Само ми прво реците, чиме смо почели малочас множити? Запамтите! *Кад се право писмено множи, онда се множи прво са јединицама. Кад се сврши множење са јединицама, множи се са десетицама.* Ева овако: 17×13 И пошто се задатак напише

наставник показује и множи: 3 пута 7, па каже 21 и даље говори: 1 пишем под јединице, а 2 ћу додати десетицама (и забележи украј), 3 пута 1, па каже 3; 3 и 2, то је свега 5, 5 пишем под десетице. Сад ћу множити са десетицом: 1 пута 7, то је свега 7; 7 десетица пишем 17×13 под десетице, 1 пута 1, то је свега 1; 1 стотину 51 пишем на место стотина. Сад ћу да скупим: 17 0 и још 1, то је свега 1; 7 и још 5, то је свега 12; 2 десет. пишем под десет., а 1 стот. ћу додати стотинама 1 и још 1, то је свега 2. Износи дакле свега 221.

Овај се пример понови и онда се прилази на вежбање са сличним задацима неименованих бројева.

Прикупљање и примена са решавањем задатака именованих бројева.

Што је под овим натписом напред казано, то важи и на овом месту. Све што се довде прешло, ваља прикупити, на практичан живот применути и у разним задацима именованих бројева извести. Написивање и решавање задатака именованих брбјева иде, како је напред већ речено. Овде нема ничега новог. Пошто се и то пређе дакле, долази још

Прикупљање

свега, што се свршило из писменог множења довде. И то би било закључно сазнавање знања ученикова из овога рачунског вида.

IV. Дељење.

Мерење односно садржавање и деоба.

Већ код самог понављања сам нагласио, како се има увек разумевати вид дељења у рачун. настави. Стога, прелазећи овде после множења на њега, морамо се запитати: Јесу ли ученици сигурни у *таблици мерења односно садржавања* и како владају *таблицом деобе*. Јер ако хоћемо успешно да идемо кроз вид дељења, морамо свакако с тим прво бити на чисто. Те две таблице су основ предстојећем раду у дељењу, како напаметном, тако и писменом. Без њих се даље ни крочити не може. А то је предвиђено још код понављања. Зато је и речено тамо, да се уз сав даљи рад рачунског градива у III р., узме поступно и темељито понављање, после таблице множења и — *таблица мерења односно садржавања и деобе*. Па кад се једном дође до множења и дељења, ученици треба

толико да имају те таблице, у власти, да им оне изгледају као умне играчке којима се нипокојем случају спотаћи не могу. Па у уверењу, да је то довде у истини и постигнуто, поћи ћемо одлучно напред, испомажући се зарад очигледности и даље прутићима, који су нам и овде вазда на мети, кад год се потреба укаже.

А. Папаметни део

I. Мерење односно садржавање.

Учићу вас мерење бројева. Шта сам казао? Реци и ти! И ти! Сви!

1. Мерење са 2.

а.) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.*

I. Степен. Наставник пита: Колико се пута садржи 2 у — 20, 40, 60, 80, 100, 120, 140, 160, 180, 200, 220, 240, 260, 280, 300, 320 340, 360, 380, 400, — 420 440, 460, 480 500 — 520, 540, 560, 580, 600 — 620 640, 660, 680, 700 — 720, 740, 760, 780, 800 — 820, 840, 860, 880 900 — 920, 940, 960, 980, 1000?

Ученик ради и говори: 2 у 20 садржи се 10 пута. — 2 у 40 садржи се 20 пута. — 2 у 60 садржи се 30 пута. — 2 у 80 садржи се 40 пута. — 2 у 100 садржи се 50 пута. — 2 у 120. Ради: 2 у 100 садржи се 50 пута; 2 у 20 садржи се 10 пута. 50 пута и 10 пута, то је 60 пута. Садржи се 60 пута. Или кад је ученик потпуно спреман каже одма: 2 у 120 садржи се 60 пута. Тако иде и даље. Све пак, што се тако изради, написује се у низове овако;

2 у (узимам даље бројеве)

140 = 70 пута 2
160 = 80 „ 2
180 = 90 „ 2
200 = 100 „ 2

И т. д.

II. Степен. Колико се пута садржи 2 у — 10, 30, 70, 90, 110, 130, 150, 170, 190, 210 230 250, 270, 290., 310, 330, 350, 370, 390, — 410, 430, 450, 470, 490. — 510, 530, 550, 570, 590 — 610 630, 650, 670, 690 — 710, 730, 750, 770 790 — 810, 830, 850, 870, 890 — 910, 930, 950, 970, 990?

Ученик ради и говори: 2 у 10 садржи се 5 пута. — 2 у 30. Ради: 2 у 20 садржи се 10 пута; 2 у 10 садржи се 5 пута. 10 пута и 5 пута, то је 15 пута. 2 у 30 садржи

се 15 пута. — 2 у 50. Ради: 2 у 40 садржи се 20 пута; 2 у 10 садржи се 5 пута. 20 пута и 5 пута, то је 25 пута. 2 у 50 садржи се 25 пута. (То исто кратко одмах се каже 2 у 50 садржи се 25 пута) — 2 у 70. Ради 2 у 60 садржи се 30 пута; 2 у 10 садржи се 5 пута. (Без понављање крање) Садржи се свега 35 пута. 2 у 90. Ради: 2 у 80 садржи се 40 пута. 2 у 10 садржи се 5 пута. Садржи се света 45 пута. — 2 у 110. Ради 2 у 100 садржи се 50 пута; 2 у 10 садржи се 5 пута. Садржи се свега 55 пута.... И т. д. А написује се овако:

2 у 130 = 65 пута 2
150 = 75 „ 2
170 = 85 „ 2
190 = 95 „ 2

И т. д.

III. Степен. — Колико се пута садржи 2 у — 12, 14, 16, 18, 22, 24, 26, 28, 32, 34, 36, 38, 42, 44. 46, 48, 52, 54, 56, 58, 62, 64, 66, 68, 72, 74, 76, 78, 82, 84, 86, 88, 92 94, 96, 98, — 102, 104, 106, 108, 112, 114, 116, 118... 122, 124, 126... 132, 134, 136, 138... 142, 144, 146, 148... 152, 154, 156, 158... 162, 164, 166... 172, 174, 176... 182, 184, 186... 192, 194, 196... 202, 204. 206, 208, 212, 214, 216, 218... 222, 224... 232, 234... 242, 244. 252, 254... 262, 264 .. 272, 274... 282, 284... 292, 294... 302, 304, 306, 308... И према томе узимају се бројеви у свакој стотини, дакле до 400, па до 500, до 600, 700, 800, 900, и до 1000.

Ученик ради и говори: 2 у 12 садржи се 6 пута. — 2 у 14 = (ради скраћивања) 7 пута. — 2 у 16 = 8 пута. — 2 у 18 = 9 пута. 2 у 22. Ради: 2 у 20 = 10 пута; 2 у 4 = 2 пута. Садржи се свега 12 пута. — 2 у 26 и т. д.... 2 у 112. Ради: 2 у 100 = 50 пута; 2 у 12 = 6 пута. Садржи се свега 56 пута. — 2 у 114. Ради: 2 у 100 садржи се 50 пута; 2 у 14 садржи се 7 пута. Садржи се свега 57 пута. И т. д.... 2 у 124. Ради: 2 у 100 садржи се 50 пута; 2 у 20=10 пута. То је 60 пута. 2 у 4=2 пута. Садржи се свега 62 пута.... Тако иде и са свима осталим бројевима на овоме степену. Написује се пак овако:

2 у 126 = 63 пута 2
128 = 64 „ 2
132 = 66 „ 2
134 = 67 „ 2

И т. д.

Већ на овоме почетку и код ова три степена види се, шта је овде главно. Знање таблице садржавања безусловно мора тећи глатко. Покрај тога, морају ученици знати добро и бројеве растварати. На томе почива и сав остали рад.

а.) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

1.) 1 књига вреди 2 К. Колико ће се књига добити за 380 К?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори. Добиће се толико, колико се пута 2 садржи у 380.

Па изради!

— 2 у 200 садржи се 100 пута; 2 у 180 садржи се 90 пута. То је свега 190 пута. Добиће се 190 књига.

2.) 1 воћкица вреди 2 десетака. Колико ће се воћкица добити за 530 десетака?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Добиће се толико, колико се пута 2 садржи у 530.

Изради!

2 у 400 садржи се 200 пута; 2 у 120 садржи се 60 пута. То је 260 пута. 2 у 10 садржи се 5 пута. Свега 265 пута Добиће се дакле 265 воћкица.

3.) 1 оловка вреди 2 фил. Колико ће се оловака добити за 750 фил.?

Прозвани ученик понови питање. На крају одговори: Добиће се толико, колико се пута 2 садржи у 750.

Изради!

— 2 у 600 садржи се 300 пута; 2 у 140 садржи се 70 пута. То је 370 пута. 2 у 16, садржи се 8 пута. Свега 378 пута Добиће се 378 оловака

И према овим обрасцима решавају се и остали задаци именованих бројева овога степена.

2. Мерење са 3.

а.) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.*

I. Степен. — Наставник пита: Колико се пута садржи 3 у — 20, 60, 90, 120, 150, 180 — 210 240, 270, 300 — 330, 360, 390, — 420, 450, 480 — 510, 540, 570, 600 — — 630, 660, 690 — 720, 750, 780 — 810, 840, 870, 900 — 930, 960, 990.

Ученик ради и говори: 3 у 30 садржи се 10 пута. — 3 у 60 садржи се 20 пута. — 3 у 90 садржи се 30 пута. — 3 у 120 садржи се 40 пута. — 3 у 150 садржи се 50 пута. — 3 у 210 садржи се 70 пута.... 3 у 420. Ради: 3 у 300 садржи се 100 пута 3 у 120 садржи се 40 пута. То је свега 140 пута.... И т. д. Напише се:

3 у 240 = 80 пута 3
270 = 90 „ 3
390 = 33 „ 3

И т. д.

II. Степен. — Колико се пута садржи 3 у — 102, 105, 108 — 201, 204, 207 — 303, 306, 309 — 402, 405, 408 — 501, 504, 507 — 603. 606, 609, — 702, 705, 708 — 801, 804, 807 — 903, 906, 909.

Ученик ради и говори: 3 у 200. Ради 3 у 90, садржи се 30 пута. 3 у 12 садржи се 4 пута. То је свега 34 пута. — 3 у 105. Ради: 3 у 90 садржи се 30 пута. 3 у 15 садржи се 5 пута. То је 35 пута. — 3 у 108. Ради: 3 у 90 садржи се 30 пута. 3 у 18 садржи се 6 пута. Свега 36 пута. — 3 у 201. Ради: 3 у 180 садржи се 60 пута. 3 у 21 садржи се 7 пута. Свега 68 пута... И т. д. Резултати рада се исписују овако:

3 у 204 = 68 пута 3
207 = 69 „ 3
303 =101 „ 3

И т. д.

III. Степен. Колико се пута садржи 3 у — 12, 15, 18, 21. 24, 27 — 33, 36, 39, 42, 45. 48, 51, 54, 57, 63, 66, 69, 72, 75. 78, 81. 84, 87, 90, 93, 96, 99, 111, 114, 117. 123, 126... 132, 135, 138, 141... 153, 156, 159. 162, 165, 168... 171, 174, 177... 183, 186, 189... 213, 216, 219... 222, 225, 228, 231... 243, 246. 249.. 252, 255... 261, 264... 273. 276... 282, 285... 291, 294... 312, 315... И т. д. све за 3 више изузимајући бројеве под I. и II. степеном. Тако се дакле израде сви бројеви до 400, па до 500, до 600, 700, 800, 900 и до 1000 који су дељиви кроз 3 без остатка.

Ученик ради и говори: 3 у 12 садржи се 4 пута. — 3 у 15 садржи се 5 пута. — 3 у 21 садржи се 7 пута... — 3 у 33. Ради: 3 у 30 садржи се 10 пута; 3 у 3 садржи се 1 пута. Садржи се 11 пута. — 3 у 36. Ради: 3 у 30 садржи се 10 пута. 3 у 6 садржи се 2 пута. Садржи се свега 12 пута... 3 у 42. Ради: 3 у 30 садржи се

10 пута. 3 у 12 садржи се 4 пута. Садржи 14 пута... 3 у 111. Ради: 3 у 90 садржи се 30 пута. 3 у 21 садржи се 7 пута. Садржи се свега 37 пута... И т. д. Написује се пак овако:

3 у 114 = 38 пута 3
117 = 39 „ 3
123 = 41 „ 3
И т. д.

б.) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

1.) Пар живине вреди 3 К. Колико ће се пари добити за 540 К.

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Добиће се толико, колико се пута 3 садржи у 540.

Изради!

— 3 у 300 садржи се 100 пута. 3 у 240 садржи се 80 пута. Садржи се свега 180 пута. Добиће се 180 пари живине.

2.) 1 туце марамица вреди 3 К. Колико ће се туцета марамица добити за 705 К?

Прозвани ученик понови питање. На крају питања одговори: Добиће се толико туцета марамица, колико се 3 пута садржи у 705.

Изради!

— 3 у 600 садржи се 200 пута. 3 у 90 садржи се 30 пута. То је 230 пута. 3 у 15 садржи се 5 пута. Садржи се свега 235 пута. Добиће 235 туцета марамица.

3.) Клупче канапа вреди 3 фил. Колико ће се клупчади добити за 813 фил.?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Добиће се толико, колико се пута 3 садржи у 813.

Изради!

— 3 у 600 садржи се 200 пута. 3 у 210 садржи се 70 пута. То је 270 пута. 3 у 3 садржи је 1 пут. Садржи се свега 271 пута. Добиће се дакле 271 клупче канапа.

По овим обрасцима се раде и остали задаци именованих бројева на овоме степену.

3. Мерење са 4.

а.) *Очигледно предочавање и вежбање са неименованим бројевима.*

I. Степен. Наставник пита: Колико се пута садржи

4 у — 20, 40, 60, 80. 100, 120, 140. 160, 180, 200, 220, 240, 260, 280, 300, 320, 340, 360, 380, 400, 420, 440, 460, 480, 500, 520, 540, 560, 580, 600, 620, 640, 660, 680, 700, 720, 740, 760, 780, 800, 820, 840, 860, 880, 900, 920, 940, 960, 980, 1000.

Ученик ради и говори: 4 у 20 садржи се 5 пута. — 4 у 40 садржи се 10 пута. — 4 у 60. Ради: 4 у 40 садржи се 10 пута. 4 у 20 садржи се 5 пута. Садржи се свега 15 пута. — 4 у 80 садржи се 20 пута. — 4 у 100. Ради: 4 у 80 садржи се 20 пута. 4 у 20 садржи се 5 пута. Садржи се свега 25 пута. — 4 у 120 садржи се 30 пута. — 4 у 140. Ради: 4 у 100 садржи се 25 пута. 4 у 40 садржи се 10 пута. Садржи се свега 35 пута... Тако се раде и сви остали бројеви. Резултати се написују овако:

4 у 160 = 40 пута 4
180 = 45 „ 4
200 = 50 „ 4

И т. д.

II. Степен. Колико се пута садржи 4 у — 104, 108 — 204, 208 — 304, 308 — 404, 408 — 504, 508 — 604, 608 — 704, 708 — 804, 808 — 904, 908.

Ученик ради и говори: 4 у 104. Ради: 4 у 100 садржи се 25 пута; 4 у 4 садржи се 1 пут. Садржи се 26 пута. — 4 у 108. Ради: 4 у 100 садржи се 25 пута; 4 у 8 садржи се 2 пута. Садржи се свега 27 пута... 4 у 208. Ради: 4 у 200 садржи се 50 пута; 4 у 8 садржи се 2 пута. Садржи се свега 52 пута... И т. д. се решавају и остали бројеви. Резултати се написују овако:

4 у 304 = 76 пута 4
308 = 77 „ 4
404 = 101 „ 4

И т. д.

III. Степен. — Колико се пута садржи 4 у — 12, 16, 24, 28, 32, 36, 44, 48, 52, 56, 64, 68, 72, 76, 84, 88, — 112, 116, 124, 128, 132, 136, 144, 148, 152, 156, 164, 168, 172, 176, 184, 188, 192, 196, 212, — 216, 224, 228, 232, 236, 244, 248, 252, 256, 264, 268, 272, 284, 288, 292, 296, — 312, 316, 324, 328, 332, 336, 344, 348, 352, 356, 364, 368, 372, 376, 384, 388, 392, 396, — 412, 416... И т. д. до 500, па 600, 700, 800, 900 и до 1000. Десетице и јединице се свуда понављају.

Ученик ради и говори: 4 у 12 садржи се 3 пута. —

4 у 16 садржи се 4 пута... 4 у 44. Ради: 4 у 40 садржи се 10 пута; 4 у 4 садржи се 1 пута. Садржи се 11 пута... 4 у 76. Ради: 4 у 40 садржи се 10 пута; 4 у 36 садржи се 9 пута. Садржи се свега 19 пута... Тако иде и са осталим бројевима. Резултати се потписују:

4 у 116 = 29 пута 4
124 = 31 „ 4
128 = 32 „ 4
И т. д.

б) *Примена, или решавање задатака именованих бројева.*

1. Човек зарађује дневно 4 К. Колико дана мора радити, да заради 360 К.

Прозвани ученик понови задатак. На крај питања одговори: Мора радити толико, колико се 4 садржи у 360. А 4 у 30 садржи се 90 пута. Мора радити 90 дана.

2. 1 kg. вуне вреди 4 К. Колико ће се килограма вуне добити за 608 К? Прозвани ученик понови задатак. На крају питања одговори: Добиће се толико, колико се пута 4 садржи у 608.

Изради!

— 4 у 400 садржи се 100 пута. 4 у 200 садржи се 50 пута. То је 150 пута; и 4 у 8 садржи се 8 пута. Садржи се свега 152 пута Добиће свега 152 kg. вуне.

Како можеш то и друкчије рећи? — Добиће се 1 q и 52 kg. вуне.

3. За 1 дан прочита Н. 4 листа из једне књиге. Колико му дана треба, да прочита 875 л.?

Прозвани ученик понови задатак. На крају питања рекне: Треба му толико, колико се пута 4 садржи у 876.

Изради!

— 4 у 800 садржи се 200 пута; 4 у 40 садржи се 10 пута. То је 240 пута. 4 у 36 садржи се 9 пута. Садржи се свега 249 пута. Треба му 249 дана.

И по овим обрасцима се решавају и остали задаци именованих бројева на овоме степену.

4. Мерење са 5.

а) *Очигледно предавање и вежбање са неименованим бројевима.*

I. Степен. Колико се пута садржи 5 у — 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100, — 110, 120, 130, 140, 150,

160, 170, 180, 190, 200, — 210, 220, 230... 310, 320, 330... 410, 420, 430... 510, 520, 530... 610, 620, 630... 710, 720, 730... 810, 820, 830... 910, 920, 930...

Ученик ради и говори: 5 у 10 садржи се 2 пута. — 5 у 20 садржи се 4 пута. — 5 у 30 садржи се 6 пута... 5 у 60. Ради: 5 у 50 садржи се 10 пута. 5 у 10 садржи се 2 пута. Садржи се свега 12 пута... 5 у 110. Ради: 5 у 100 садржи се 20 пута. 5 у 10 садржи се 2 пута. Садржи се свега 22 пута. Тако иде и даље. Написује се:

5 у 120 = 24 пута 2
130 = 26 „ 2
140 = 28 „ 2

И т. д.

II. Степен. — Колико се пута садржи 5 у — 105, 205, 305, 405, 505, 605, 705, 805, 905?

Ученик ради и говори: 5 у 105. Ради: 5 у 100 садржи се 20 пута. 5 у 5 садржи се 1 пута. Садржи се 21 пута 5. И т. д. А написује се:

5 у 205 = 41 пута 5
305 = 61 „ 5
405 = 81 „ 5

И т. д.

III. Степен. — Колико се пута садржи 5 у — 15, 25, 35, 45, 55, 65, 75, 85, 95, 115, 125, 135, 145, 155, 165, 175, 185, 195, 215, 225, 235, 245, 255, 265... 315, 325, 335, 345, 355... 415, 425, 435, 445... 515, 525, 535... 615, 625, 635... 715, 725, 735... 815, 825, 835... 915, 925, 935, 945... И т. д.

(Наставиће се.)

ИЗВЕШТАЈИ

Извештај о седници срп. учит. збора епархије вршачке.

Ова, јесења седница требала је бити у Вел. Гају, но пошто је међу овдашњом децом избила зараза шарлах, то се одржала у Вршцу, 12. (25.) окт. о г.

У 8 $^1/_2$ часова одржано је „призивање св. Духа"; началствовао је овд. парох, г. *Јован Малушев*, уз асистенцију: г. *Петра Милића*, м. свештеника и г. *Марка Протића*, протопресвитерског капелана вршачког. Г. М. П. задужио нас својом кратком, ал, одиста, красном

беседом. Напоменуо је важност, као и тешкоће учитељског позива. Наговестио је своју радост, што види да се, пре свога рада, обраћамо к својој цркви за благослов у своме раду, утврђује нас у вери: да ће учитељство под окриљем своје цркве најпоузданије постићи своје високе идеале. — Хвала му и од наше стране, на тако лепој речи!

После цркве отишли смо у дворану V. и VI. р. овд. мушке срп. осн. шк., где се одржала седница. Пошто је на збору присутан био и г. Љ. Лотић, зам. привр. еп. шк. референта, то је исти председавао на збору. Пошто је констатовано, ко је присутан: председник збора Љ. Л. узео је реч.

Поздравља све присутне чланове збора, као народне раденике. Истина је, да смо ми, по изгледу, мали, сакривени, неопажени, невиђени, пошто смо у дубини животних таласа, далеко испод оних величина, које се славе — но у истини наш рад је важан, пошто од њега зависи слика читавог нар. живота. Кад хоћемо да смо искрени, морамо признати да је стање нашег народа такво, да свугде ваља поправљати. Ако ико осећа дужност да му ваља што чинити на пољу поправљања нар. стања, то смо ми први, који смо баш *дужни* то чинити. Учитељи носе на себи терет одговорности за све. На нама је и жиг срамоте за све зло, што је у народу, јер ми смо му просветне воће његове. Уверен је, да смо сви прожети свешћу: о тој дужности својој и да сваћамо одговорност за све, па за то се и нада, да ћемо сви заједно порадити на томе, да поправимо то стање у народу. А да би све то постигли, пре свега, морамо гледати да поправимо сами себе, јер ко нема сам, не може дати ни другоме. У то име, у име велике идеје: о унапређењу свог народа — скупили смо се, да ово време употребимо у корист свог унапређења, како би остварили ону велику идеју, да свој народ подигнемо. Поздравља присутна 2 млада свештеника: гг. *Марка Протића* и *Стевана Токина*. Радује се, што види њихово интересовање спрам рада школских трудбеника. То је поуздана залога за остварењем наше трајне жеље: да у свом раду успостављамо најтешње везе са свештенством, знајући, да само овакав *споразуман* рад може бити од праве користи нашем народу. Захваљује се г. М. Протићу на онако лепој речи, коју је изговорио у цркви, кад је измолио благослов божи на учитеље и на њихов рад. — После тога је отворио седницу.

На дневном реду било је, прво, оставка часника. С тога је Светозар Брашовац, вршачки учитељ, као потпредседник збора, захвалио збору у име своје и у име осталих часника на указаном поверењу изабравши их пре годину дана за часнике те сад захваљују на почасти и повлаче се са својих места, да их збор попуни новим избором. — На предлог Васе Лазаревића, вршачког учитеља, решено је: да се старим часницима изрази протоколарна захвалност, пошто су исти ревносним и савесним отправљањем својих дужности оправдали оно поверење, које им је поклоњено од стране овог збора. Уједно предлаже, да исти часници остану и даље у том својству. — Пошто је овај предлог једнодушно прихваћен, решено је: да у одбору овог збора буду ови чланови: Светозар Брашован, као потпредседник збора, Лазар Јосић и Драгиња Станивуковићева, као тајници збора,

Ђура Брашован, Коста Ђонин, Лаза Терзин, Слепчевић, Софија Клицина, Зорка Јовановићева као одборници.

На реду је било практично предавање *Христине Поповићеве*, учитељице из Павлиша с ученицима V. и VI. раз. и то лекција из природописа, о медједу и о лисици. Писмену радњу је имао да критикује Лазар Ћосић. вршачки учитељ. Критика је била повољна, коју је збор усвојио, а предавачици је, с неким напоменама, изражено признање на раду.

Живојин Рајковић је радио с ученицима из IV. раз. лекцију из срп. граматике · познавање именица. Ову писмену радњу је добила на оцену Емилија Пихерт, учитељица у Вршцу.

Даница Милићева, учитељица у Вел. Средишту читала је своју радњу: Шта може учитељица да учини за народ? Ова је радња пуна здравих погледа на народне прилике. Види се. да је све то резултат зрелог посматрања, које не затајива ране, што их видимо на телу народну. — Збор је читаву радњу у својој стварности усвојио, са напоменом на извесне формалности исте радње.

Коста Ђонин, учитељ из Вршца прочитао је своју писмену радњу: О предавању рачуна у свима разредима основне школе, с нарочитим обзиром на десетичне разломке. Овај посао, према свој својој опсежности, приказан је доста опширно, што је збор усвојио са извесним примедбама.

Прочитано је решење вел. Школ. савета у погледу новог распореда и сталности учитеља-ца на паралелним разредима. Ово је био одговор на представку овог збора.

Светозар Брашован, учитељ вршачки, прочитао је своју писмену радњу: Моћ васпитања. Својим особито разумљивим и лепим разлагањем и овога пута показао нам је, да је овај рад изашао испод пера нашег врлог учитељског ветерана. Штета је, што га његова урођена скромност потискује у најуже кругове, те га осим најближе околине, други и не познају онолико, колико он то по својој ретко ваљаној учитељској спреми, одиста заслужује.

Читан је допис уч. збора новосадског среза о даљем образовању и васпитању нашег народа.

Пошто је у дневном реду данашњег збора још од пре остала тачка: слободни разговори о стању народном, то је допис новосадског учитељ. збора спојен с овом тачком, те је уједно расправљено о свему. И овај збор је потпуно сагласан с новосадским збором у томе, да нашем народу треба брзе помоћи и то на свима гранама народног нам живота. Да би свему овом што више лека нашли, постављамо за девизу свога рада: „у народ, у народ. у народ!!“ Само савесним стараљем: *да назимо погрешке* да својским настојавањем: *да исте погрешке отклонимо*, можемо се надати, да ћемо бити прави лекари болесног народног нам живота.

Ово ћемо постићи, ако, пре свега, сами учитељи буду у свему узори своме народу. Само тако ће им њихове речи пасти на вагу народне послушности, иначе ће се изгубити у жагору, као слаби гласић међу риком колосалних таласа узбурканог мора. Кад учитељи сами буду слика потпуно свесна и ваљана човека у сваком погледу, онда његови савети неће толико ни требати, јер ће сам пример учи-

тељев учинити врло много. Стога се говорило о томе, како да сами учитељи буду своме народу узори у материјалном и моралном погледу? Сваком приликом нек се држе тога, да за свој рад очекују незахвалност, па им неће бити тешко, ако наиђу на суровост у свету. Нек раде у уверењу да чине своју дужност, а без и најмањег рачуна на, буди какову, захвалност. Тешко је то поћи у свет с оваким уверењем, ал је тим слађе, кад се може узвисити човек тако високо изнад обичног човека, јер то је велик корак к савршенству, чему сви толко тежимо. С тога је и овај збор закључио, да све оно, што учитељ држи, да би му много било казати сваком појединцу наобашка, нека сазове с времена на време и *састанке*, где ће овако скупљеним људима рећи, све, што држи да је потребно додати ономе, да се дозида прави живот, који нам заслађује наше дане.

Овом приликом усвојени су ови предлози: За идући збор да се начини један нацрт за оснивање једног удружења учитељског за путовање, ради свог личног образовања, друго пак: да се замоли вел. Шк. савет, нека изашље поједине учитеље у иностранство, ради даљег стручног изображавања.

После овога одређено је, да се идућа седница одржи у Великом Гају и то у пролеће.

При одређивању тéмā за идући збор, узело се на ум то, да буде што више практичних радњâ. Радње су овако расподељене:

Рада Стојадиновић, учитељ у Вел. Средишту, практ. предавање из очигл. наст. у I. и II. р. у вези са мађ. језиком.

Стеван Гердец, учитељ у Павлишу, практично предавање из земљописа у IV. разреду.

Софија Јовановића, учитељица из Вршца, практ. предавање из рачуна у IV. р.: дељење с целим и десетичним бројевима.

Драгиња Станивуковићева, учитељица из Вршца, држаће предавање из кућарства.

Радња *Мите Клицина*, вршачког учитеља, остала је за идући збор, пошто исти није био на овој седници.

Тиме је уједно закључена седница овог збора. Ш. О.

Учитељски збор темишварског школског среза.

Петy седницу одржао је овај збор 12. (25.) окт. т. г. у Парчу. У $^1/_2 9$ часова пр. п. одржано је призивање св. духа у парачкој преоправљеној цркви где је г. Костантин Јовановић, парох укратко поздравио присутно учитељство и пожелео сретан рад.

Затим су учитељи-це отишли из цркве у школу, где је већ врло леп број гостију искупљен био. На збору је било присутно 22 члана.

Пошто је г. Љ. Лотић, привр. епарх. школски референт службено заузет био у вршачкој епархији, то је г. Душан Берић, зам. председника, бираним речима поздравио присутно учитељство и отворио седницу.

Затим се прешло на дневни ред. Прва тачка дневног реда била је:

1. Рачун у I. разреду предаје гђа Даринка И. Радивојевићева, учитељица из Петровасела. — Предавала је усмено и писмено у сва

четир вида од 1—3. Отпочела је радњу с један па је онда постепено прелазила на 2 и 3. Предавала је развијајућим начином, према пријемљивости дечјој, те је постигла циљ, јер су јој деца схватила. Дисциплина је била добра. Критика је изрекла, да није целисходно множење и дељење предузимати код ових основних бројева. Иначе јој радњу за добро примила.

2. Земљопис у III. разреду предаје г. Павле Павловић, учитељ из Дињаша. — Предавање је отпочео о породици, па је онда прешао на општину, а потом на занимање. Предавач је узео велико градиво, али га није систематски и методички израдио. Предавао је мнемоничним начином као што се уче молитве, песме и др., а не синтетичним. Критика је исказала на ово предавање своје примедбе, те се онда прешло на трећу тачку.

3. Приповедање приповедака у IV. разреду предаје г. Радивој Петровић, учитељ из Чакова. — За предавање је узео бр. 17. „О поштовању родитеља". Предавање му је било живо, јасно и очигледно. Прво је приповедио цео предмет, потом је извукао моралну поуку, а после тога преузео је механично, логично и естетично читање. Критика је ово предавање примила и изјавила је предавачу признање.

4. Мађарски језик у VI. разреду. Овај предмет требао је практично предавати г. Тодор Милитарски, учитељ из Краљевца. Но, пошто г. Т. није дошао у седницу, а није се ни извинио, то ће се у смислу пословника пријавити сл. ЕШ. одбору.

5. О срп. земљорадничкој задрузи у Срп. Св. Мартону, предаје г. Мих. Предић, учитељ. У почетку говорио је о побудама, које су руководиле Семартончане да оснују задругу, затим је наставио о тешкоћама, које су морали савладати, па је онда прешао на морални и материјални успех, који је задруга данас постигла.

На крају — дајући љубопитним упуте — топло је препоручио учитељима и Парчанима, да и они по примеру Семартончана прегну, те што пре оснују земљорадничку задругу. Ово предавање је заинтересовало све, нарочито родољубиве ратаре из Парца. Предавачу је записнички изречена благодарност.

6. Могући предлози. Код ове тачке поднео је Вл. Торђански следећи предлог:

У смислу наредбе вел. НЦШ. Савета од 1879. дужни су на зборске седнице сви учитељи-це доћи, иначе плаћају новчану глобу. Исто тако у смислу те наредбе припада учитељима гратис подвоз и 3 круне дневнице. Обзиром на велику скупоћу, због које је државним учитељима подигнута дневчица; даље, обзиром што учитељима није остављено на вољу, да дођу кад хоће, него је наложено, да морају доћи на зборове; напослетку, обзиром што се од 3 круне ни ручак не може платити у Темишвару, а камоли доручак, вечера и друго, — предлаже, — да се због једном представком обрати на сл. епарх. школски одбор и замоли га, да и дотле, док епарх. учитељски збор код вел. Школ. Савета не замоли повишење дневнице, наредбом, привремено подигне дневнице на 5 круна. Овај је предлог једногласно примљен. После овога су још поднешени неки предлози, и потом је одређено, да се идући збор у Темишвару одржи, те је за ту седницу утврђен следећи дневни ред:

1. Мађарски језик у IV. разреду — Тодор Милитарски.
2. Земљопис у IV. разреду — Зорка Аћимова.
3. Практично предавање певања — Мара Журановићева.
4. У чему да се огледа заједнички рад епарх. свештенства и срп. нар. учитељства у народно црквеној служби и како да се потребна хармонија за тај рад негује и унапређује — Вл. Торђански.
5. О народним универзитетима — Живојин Стојадиновић.
6 Природопис — Иванка Петровићева.

Затим је из седнице брзојавно поздрављен високопр. г. епископ Летић и г. г. Ђ. Петровић гл. школ. референат, Љ. Лотић прив. епарх. школ. референт, те је онда затворена седница. Ш. О.

Извештај о првој сједници прав. срп. епарх. школског одбора пакрачког, држаној 22 фебруара (7. марта) 1906. под предсједањем Његова Високопреосвештенства господина Дијецезана нашег Мирона.

Узет је на знање допис Школског савјета, да овдашњи замјеник епарх. школског референта има концем сваке школ. године подносити Школском савјету извештај о повременом обилажењу срп. вјероисповједних школа. — Узето је на знање покретање „Школског Листа", као званичног листа Школскога савјета. — Узет је на знање допис Школскога савјета, да се пожури ц. о. у Б. у ствари молбе ради подјељења приномоћи за проширење зграде срп. вјероисповједне школе своје. — Узет је на знање допис Школскога савјета, да не може предузети никакве кораке у ствари, да се дефинитивно намештеним учитељима, који су свршили срп. учитељску школу у П. пре проглашења јавности учит. школе овдашње урачунају у наместном својству проведене две године. — Препоручена је вјероисповједним учитељима и школ. општинама књига Ж. Пејоа „Образовање воље". — Обавијештени су ово подручни школ. одбори да се имају строго држати правилâ за срп. правопис, која ће изаћи у I-ом броју „Шк. листа. — Узет је на знање допис епарх. административног одбора пакрачког, да се сазвану за 7./20. марта 1906. епарх. скупштини поднесе извештај о раду епарх. школског одбора овог од 1./I. 1902. до 31./XII. 1905. — Упућен је М. Б. предсједник ц. о. у Б. да има у сједнице позивати само чланове мјесног школског одбора. — Упућен је мјесни школ. одбор у Б. да опомене у сједници учитеља Ђ. П. ради пропуштене дне 5. и 7./XII. 190.. наставе школске. — Упућен је мјесни школски одбор у Б. да накнади од учитеља Ђ. П. учињену штету ц. о. у Б. — Позван је Ђ. П. да у своје вријеме овамо поднесе судску пресуду у тужби његовој противу обједе, да је примао од школске дјеце мито. — Позван је месни школски одбор у Б. да установи, да ли су дрва, која је продао Ђ. П. била његова или школска, ако су школска да учитељ Ђ. П. накнади штету. — Кажњен је учитељ Ђ. П. писменим укором епарх. школског одбора овога што је злостављао помоћника трговачког Л. М. — Наложено је мјесном шкокском одбору у Б. да своту од 24 К 59 п., коју је добио учитељ Ђ. П. за посјечено дрвеће из школске баште, од истог утјера. — Наложено је предсједнику ц. о. у Б. М. Б. да има обу-

стављену плату учитељу Ђ. П. издати. — Узет је с благодарношћу на знање прилог М. Р. и др. интернатском фонду. — Узето је на знање извјешће мјесног школског одбора у Н. Г. да је школа због шарлаха затворена. — Потврђен је избор Р. Г. на срп. основној школи у З. — Уступљена је старатељству интерната срп. учит. школе у П. молба М. П. учит. приправник из Ш., којом моли, да му се његове ствари поврате, које су заостале у интернату иза њега.

Извјештај о другој сједници прав. срп. епарх. школског одбора панрачког, држаној 21. марта (3. априла) 1906. под предсједањем Његова Високопреосвештенства господина Дијецезана нашег Мирона.

Новоизабрани присутни чланови епарх. школског одбора положили заклетву. — За потпредсједника епарх. школског одбора изабран је др. Н. Р. вијећник банског стола у З. — Узета је на знање захвала Ј. К. професора у П. на чланству епарх. школског одбора. — Наложено је мјесним школским одборима да имају набавити за школе своје Школским савјетом усвојена правила „Шта морамо радити, да будемо здрави?“ — Удовољено је позиву Школскога савјета и провођена је клаузулом одобрења фасија срп. нар. учитеља С. Р. у З. Узета је на знање одлука Школскога савјета против раскоши и моде срп. нар. учитељица и обавијештен је о истој замјеник епарх школског одбора Н. Ш. — Уважене су молбе неколико приправника за становање у интернату. — Усвојена је молба старатељства интерната срп. учит. школе у П. да се неки прозори са игијенског гледишта затворе и на другом мјесту отворе. — Позвано је старатељство, да састави нацрт Правилника за Ђачку комуну. — Узет је на знање извјештај старатељства срп. учит школе у П. да су враћене ствари М. П. и о томе је обавијештен молитељ. — Провођене су запорком одобрења фасије учитељице Р. Г. из З.

Извјештај о трећој сједници прав. срп. епарх школског одбора панрачког, држаној 22. јуна (5. јула) 1906. под предсједањем Његова Високопреосвештенства господина Дијецезана нашег Мирона.

Новоизабрани чланови епарх. школ. одбора С. С. окр. протопрезвитер у П. и М. Ч. инжињер из П. положили заклетву. — Позвана је последњи пут п. о. у Б. да поднесе молбу ради припомоћи иначе ће се сматрати, да од своје молбе одустаје. Поднесен је извјештај Школском савјету, да у епархији панрачкој нема учитеља ни учитељица, којима је потребан феријалан течај. — Примљене су и разаслате су „Срп. нар. песме“ св. I. најстарије песме (Дар задужбине доктора Љубомира Радивојевића). — Према позиву поднесен је Школском савјету извештај о избору чланова епарх. школског одбора. — Препоручена је молба М. К. учитеља из М. Г. Школском савјету, да му се изда декрет о сталном намјештењу. — Препоручене су молбе С. Р. учитеља и Р. Г. учитељице из З. Школском савјету, да им се изда декрет сталности. — Поднесен је с препоруком Школском савјету представка

школског одбора ц. о. у З. у предмету подјељења појединих разреда по сполу дјеце. — Узети су на знање: XIII. извјештаја о срп. прав. автон. школи. у З. и извештај о срп. вишој дјевојачкој школи у С. — Узета је с изразом жалости на знање смрт К. Т. окр. протопрезвитер н. г. — Саопћени су кр. кот. суду у Б. списи у казненој ствари против тамошњег учитеља Ђ. П. — Уважена је молба Ђ. П. учитеља у Б. за отпуст и издана му је отпусница. — Узето је на знање очитовање Ђ. П. учитеља у Б. на примедбу г-ђе Ј. И. из Б. — Узет је на знање извештај ц. о. у П. да се не може прегледатати на „Школски Лист“ јер нема ни своје школе а ни средства на расположењу. — Примљена је овде свота од 6 К као прилог интернату срп. учит. школе у П. од Д. Ј. из Б. — Усвојено у начелу, да се у интернату срп. учит. школа овдашње уведе електрично осветлење, када средства за то дозволе. — Уважена је препоручена епарх. адм. одбору молба старатељства интерната срп. учит. школе у П. да се школска зграда с поља окречи. — Усвојена су за сада правила „Задружнице“ са њеизмјенама. — Повишена је плата интернатском послужитељу.

Извјештај о четвртој сједници прав. срп. епарх. школског одбора пакрачког, држаној 23. августа (5. септембра) 1906. под предсједањем Његова Високопреосвештенства господина Дијецезана нашег Мирона.

Новоизабрани члан епарх. школског одбора Ј. П. кр. проф. и катихета у З. положио заклетву. — Узет је на знање извјештај Школског савјета, да је одлучио поднијети срп. нар. црквеном Сабору овострани предлог, да епарх. школски одбори у случају запречености предсједникове могу држати сједнице под предсједањем потпредсједника. — Позвана је ц. о. у Н. Г. да извјести да ли је послала претплату на „Школски лист“. — Узета је на знање наредба Школског савјета, да се уџбеници и главни школски прибор набављају благовремено и објављена је мјесним школским одборима. — Умољен је Школски савјет за разјашњење, ко се има сматрати оспособљеним лицем за учитељску службу. — Узет је на знање избор Р. К. свршеног богослова из Р. за подбиљежника код епарх. власти пакрачких. — Позван је Ђ. П. учитељ у Б. да пошаље овамо свједоџбу своју, којом је квалификован за обављање учитељских дужности. — Издан је кр. кот. суду у Б. извод из овостране одлуке у дисциплинарној истрази против Ђ. П. учитеља у Б. — Узети су на знање и похрањени у архиву „Извјештаји“ срп. прав. жен. учит. школе и вјежбаонице у Карловцу и срп. учит. школе у Пакрацу. — Извјештај замјеника епарх. школског референта Н. Ш. из П. о прегледању срп. вероисповједних основних школа у епархији пакрачкој узет је на знање и поднесен је у препису Школском савјету. — Поднесен је Шк. савету уток Ђ. П. уч. у Б. против овостране одлуке у предмету његове оставке. — Поверена је Др. Б. С. одвјетнику у З. истрага у предмету тужбе ц. о. б. противу М. Б. — Узет је на знање исказ о стању срп. нар. школе у Н. Г. за 1905. 1905./6. а уједно су позвани мјесни школски одбори у З. и Б. да и они удовоље својој дужности. —

Узет је на знање исказ и извјештај старатељства интерната срп. учит. школе овдашње о уплати питомаца за становање у интернату а уједно је позвано у исто да уведе прописник станарински. — Одобрен је рачун о интернатском паушалу за 1905./6. и уступљен је епархиј. админ. одбору на даљу употребу с молбом за исплату вишка из интернатског фонда. — Усвојена је у начелу молба Српског Сокола у П. да може употребити гимнастачке просторије срп. учит. школе у П. за своје вјежбе, а у случају каквих оправака, да се претходно поднесе план епарх. школском одбору на одобрење. — Пожурена су г. г. С. С. окр. протопрезвитер у В. М. администатор протопрезвитерата у Н. Г. и П. Б. администратор протопрезвитерата у Б. да што прије поднесу извештаје о успеху у вјеронауци, црквословенском и појању приликом визитација у основним школама у З., Н. Г. и Б.

Извјештај о петој сједници прав. срп. епарх. школског одбора пакрачког, држаној дана 18. септембра (1. октобра) 1906. под предсједањем Његова Високопреосвештенства господина Дијецезана нашег Мирона.

Удовољено је замолби Саб. Одбора, да се извештаји о раду овога одбора шаљу и уредништу „Срп. Митр. Гласника ради обнародовања. — Узета је на знање одлука Саборског Одбора у предмету приномоћи ц. општинама за лакше издржавање вјероисповједних школа. — Извјештен је Школ. савјет да је ц. о. у Б., тиме што не подноси тражене од ње молбе, одустала. — Обавјештена ц. о. у З. о одлуци Школ савјета на поднесену му представку мјесног школ. одбора ради повлачења наредбе о одјеливању женске дјеце од мушких. — Узет је на знање допис Школ. савјета, да неће сматрати законитим рад епарх. школског одбора, који се буде обављо под предсједништвом потпредсједника. — Поднесен је извештај Шк. Савјету у предмету притужбе Ј. И. из Б. против Ђ. П. учитеља у Б. с тим, да је исти напустио учитељско мјесто у Б. — Узет је на знање извештај Р. Г. катихете у Б. у ствари извиђења, од кога потиче примљена брзојавка о оставци учитеља Ђ. П. и уједно је поднесен на увид Шк. савјету. — Узет је на знање наставни план срп. авт. школе у Н. Г. с малом примедбом. — Узет је с благодарношћу на знање прилог високопреосвећеног г. г. Дра Георгија Летића, епископа темишварског и Михаила Грујића, епископа горњокарловачког о интернату срп. учит. школе у П. — Усвојен је предлог старатељства интерната срп. учит. школе у П. да се прими 60 приправника у интернат. — Извештена је кр. жуп. област у Б. да јој се сведоџба Ђ. П. учитеља у Б. неможе послати, пошто је исти својевољно напустио учитељско мјесто у Б. — Позвана је ц. о. у Н. Г. да пошље у року од 14 дана историју своје школе. јер ће се у противном случају на трошак општински изаслати повереник,

---

АШО. бр. 157. през. ех 1906.

Свима српским народним учитељима у Архидијецези, Пакрачкој и Горњокарловачкој епархији.

Позивно на наредбу Ш. С. бр. 2|39. ех 1879. и на решење А. Ш. О. бр. 45. зап. ех 1905. сазива се овим епархијски учитељски збор, који ће се одржати у Карловцима, 29. нов. (12. дец.) о. г. у главном са следећим дневним редом:

а) У ½8 часова пре подне „Призивање св. Духа.“

б) Питање о „наставној основи.“

в) О учбеницима за срп. вероспов. школе у Хрват. и Славонији.

г) О мировини срп. вероисп. учитеља у Хрв. Славонији са другим питањима, који су у вези са дотацијом.

д) О школском надзору.

ђ) О продужном васпитању.

На томе збору имају у смислу наредбе Ш. С. бр. 119|42. ех 1905. учествовати сви срп. нар. учитељи (учитељице и забавиље) из Архидијецезе као и из епархије пакрачке и горњокарловачке.

Општине имају својим учитељима унапред издати потребан путни трошак и дневнице како за дан збора, тако, по потреби, и за дан путовања на збор и натраг.

Архидијецезални школски одбор у Карловцима дне 17.|30. нов. 1906.

Георгије с. р.
патријарх.

Седница Шк. савета сазвана је за 2. (15.) дец. о. г.

БЕЛЕШКЕ.

— **Колико да спавају школска деца**. Коме није жао пробудити малишана ујутро? Мама би рекла: не дирајте га. — како слатко спава! И има често правојер и сами лечници потврђују то. Мишљење је лечника да деца од 6—15. године безусловно треба да спавају 10 сати. Дете у томе добу расте и баш тада му је најпотребнији одмор, а одмара се кад спава. У Енглеској примљен је предлог једног лечника, да школска настава пре подне доцније почиње, да се не би школска деца ускраћивала у спавању. На завршетку свог једног предавања о том питању каже ово: „На сваку маленкост треба да пазимо код одгајивања будућег народа, јер свака и најмања ситница може утицати не само на телесно него и на умно а с тим у вези и морално васпитање, а није мала ствар какав ће нам бити будући народ, да ли здрав, телесно и умно или противно. За оба случаја одговорајмо ми!“ Ј. З. М.

— **Наука вере у америчким школама**. Пре две године поднешен је предлог, који је и примљен, да учитељи у основним школама не предају науку вере, него да то чини представник вероисповести али ван школе. Овај се предлог образложава тиме, што предавање науке вере спада у право конфесије, која се неће огрешити ни о догме ни о верске и црквене обичаје. Ако предавање науке вере и даље остане у светским школама а код светских људи изгубиће она ону важност, коју хоће и треба да има. Сваком своје. Свештеник се спрема и шири и утврђује веру, па пустимо му нека он то врши како хоће и зна, да не би кривили после и школу и недужна учитеља због слабе религиозности. — Заиста је ово лепо образложено. Ови би се разлози могли и на наше прилике применути. Ј. З. М.

— **Засебна настава за слабију децу**. Зна се да школска деца не напредују сва једнако. Има деце даровите, средње и на послетку слабе. Они први и други којекако могу заједно, али ови последњи, због тога што не могу да напредују упоредо са онима буду напуштена, те по две и три године седе у једном разреду. Није то само код нас тако, има тога и код других народа, али је у томе разлика, што се код других народа води брига и о такој деци, да не пропадну. У Немачкој има удружење које води бригу о тој школској деци. Из извештаја тога удружења, који је прочитан на скупштини у Мајнцу, види се да је год. 1898. у Немачкој било 58 школа за слабију децу, са 4281 ђака а год. 1902. било је 174 школе са 15.000 ђака.

— **Раденичка школа у Берлину**. Пре кратког времена, изашао је извештај о раденичкој школи у Берлину за 1905—6. шк. годину. Број ученика је износио 1282, међу овима 93 женске — а осим ових настави је присуствовало 47 занатлијских шегрта. По добу је било испод 20 година 115, од 20—30 година 834, од 30—40 година 176, од 40—50 било је 26, а старији од 50 година било је 5. Цео трошак око наставе је износио 5000 М. У прве три четврти године — држано је сваке недеље пет вечерњи предавања. Као теме у новом предавању споменућемо ове: „повест о занатлијској радионици —“ кад

је о овој теми држано предавање — било је врло слабо посећено, дочим на „практичним разговорима“ беше слушача врло много — а тако исто о пољоделском курсу“ „о познавању закона“ на предавањима из природописа и повеснице, беше врло леп број присутан оних, којима су ова предавања намењена. Осим тога било је 12 недељних предавања, даље излети, вечери декламовања и разне друге свечаности. Доста су биле задавале просторије за овака предавања, јер варош Берлин, није ни ове године дозволила ни једну од својих просторија у ову циљ. Школски Одбор без сваког разлога, одбио је потраживање, усљед чега су узели просторије раденичке куће за ова предавања. Ово је удружење намерно, да идућа предавања одржи у својој кући. Мл. Ђ

— **Ко има право.** У певници у цркви су два учитеља. Поред певнице стоје деца-ђаци. Учитељи се разговарају и деца се разговарају. Учитељ позове једнога ђака у певницу и упита га строго: „Како се смеш разговарати?“ — Ђак озбиљно одговори: „Мислио сам да ме нећете господине видити, јер сте се и ви разговарали“. Учитељ га није казнио а имао је и право! Ј. З. М.

— **За музеум таблица.** Ма да се много пише да наш народ не уме да штеди, има примера који ту тврдњу побијају. Такав један пример је једна школска таблица, која је ових дана навршила 25 година а променула је 18 ученика. 7 година је лежала на тавану за рогом и ове јесени узета је у употребу. Од повука ни трага, и кад сам рекао оцу детињем да купи другу, рече ми: да треба штедити. Ал да видите дуката, на врату ћеркином! — Ова таблица могла би поднети за музеум.

Развој школске наставе у Јапану. Министар просвете у Јапану на јапанском и енглеском језику поднео је извештај о развоју школске наставе. Први део извештаја садржи опште примедбе и финансијске податке, други део говори о коректорима школа, а у трећем делу су статистични податци за 1903—4. шк. годину, кад се ови податци сравне са онима, пређашњих година, примећује се врло леп напредак и успех на просветном пољу У основну школу иду 93% обавезне деце. За једну годину умножио се број стручних завода са 32. Укупан број школа износи: 31.222 у којима 127.110 учитеља, обучавају 5 468.625 ученика. Вредна је спомена и та чињеница, да у вишим женским школама, рапидно расте број ученица. На царској универзи — има 497 слушача, више — него што беше прошле године. Редован годишњи издатак појединих жупанија беше на просветне цељи 5,073.568 јена (1 јена К 2 40), 230.775 јена више, но прошле године. Према овоме, жупанијски прорачун за једну годину порастао је 550.000 круна. Мл. Ђ.

— **Целокупна дела Амоса Коменског.** Др. J. *Квачала* универзитетски професор у Дорпати, уз материјалну припомоћ амстердамског варошког већа, намерава у 25 свезака издати целокупна дела овог славног славенског педагога. Издање целокупних дела приредиће се упоредо на чешком и немачком језику.

КЊИЖЕВНИ ОГЛАС.

Сад је време да се поручи књига: **Свети Сава у песмама**, песме разних писаца скупио и издао: *Иван Мартиновић*. Цена 30 пот. Поруџбине се само за готово извршују и никоме се на веру не ће слати. На мање може се и у нашим угарским маркама послати. Ко поручи једаи комад, нека пошље 33 пот. од 2—4 ком. осем цене још и 5 пот. а поштарину од 5—7 ком. 10 пот. од 8—13 ком. 20 пот. а на више ја ћу сносити трошак око шиљања. Новац нека се шиље на ову адресу: *Иван Мартиновић* учитељ, *Панчево*. Растуривачима 10%.

Бранич српскога језика. Први лингвистички лист искључиво за исправљање погрешака у језику и правопису српском. — Још Вук је рекао: „У свакој се књиги гледа на две ствари: 1.) на ствар о којој се пише и 2.) на језик којим се пише... Не може се тражити од сваког да буде класични списатељ, али језик може и мора знати сваки списатељ.[1] — Али, док други народи на матерњи језик обраћају врло велику пажњу, па се често, како вели један наш добар познавалац српскога језика, пада на испиту и за коју крупнију ортографску погрешку,[2] дотле ми, Срби, на матерњи језик, нарочито на правопис, не обраћамо готово нимало пажњу. Због тога има чак и наставника српскога језика, који тврде да се у уџбенику за српски језик сме грешити против њега колико се хоће, само кад је за децу.[3] Сем тога, и виђенији списатељи кад пишу неће да пазе ни на каква граматичка, правописна и стилистичка правила, него сваки пише према своме укусу, и ако је још Вук рекао да у граматици нема укуса као ни у Аритметици, него треба научити и знати.[4] — Да би се пак и наш језик, нарочито правопис, пречишћавао и усавршавао, покрећем 1. јануара 1907. год. Бранич српског језика, лингвистички лист. коме ће бити искључиво задатак да исправља погрешке у књижевном језику и правопису српском. Велим књижевном језику стога, што, како вели наш чувени лингвиста, г. Стојан Новаковић, нема народног књижевног језика, пошто се народни језик састоји из дијалеката, већ има књижевни језик, који је створен по основима народнога језика, и који се сматра као цар или круна дијалектима, јер обухвата оно што је у њима најлепше, најправилније и најопштије.[5] — Лист ће излазити двапут месечно — 1. и 15. Цена му је један динар за три месеца. — Ко жели примати Бранич српског језика, нека ми до 15. новембра ове године пошље упутницом 1 динар у име претплате за три месеца на моју адресу, у Јагодину, да бих знао у колико ћу га примерака штампати. — Јагодина, 1. октобра 1906. г. — Власник и уредник Бранича српскога језика *Милош С. Анђелковић* професор Јагодинске Учитељске Школе.

---

[1] Грам. и полем. списи, књ. I, стр. 117. — [2] Живко Стефановић — „Учитељ“ за 1906. г., св. за мај, стр. 634—635. — [3] Ibidem, стр. 125. — [4] Грам. и полем. списи, књ. I, стр. 161. — [5] „Српске Новине“ 1906. г, бр. 62., стр. 2.

ЗВАНИЧНИ ОГЛАСИ.

Ад. Ш. С. 881 прев. ех 1906. 87, 1—1.

СТЕЧАЈ.

Да би се места епархијског школског референта бачко будимског и темишварско-вршачког у своје време на прав. срп. нар. цркв. Сабору попунити могла, расписује се овим стечај на оба споменута места.

Плата је епархијском школском референту 2400 К годишње, 400 К у име стана, 600 К у име путних трошкова, петогодишња повишица од 200 К и после 30 година службовања мировина у износу постигнуте плате.

Компетенти имају своје, сведоџбама о свршеним наукама и евентуалном досадашњем службовању своме обложене молбенице поднети срп. прав. народном Шк. савету *1./14. децембра 1906. год.*

Председништво

срп. прав. народног Школског савета.

СТЕЧАЈ. 86, 2—1.

На једно упражњено учитељско место на срп. вероисповедној школи у Варјашу овим се стечај расписује.

Плата учитељу је ова: основна плата 840 К за држање повторне школе 80 К кад је држао буде, (а држи је сваке друге год.) од погреба кад позван буде 2 К паростоса 1 К паушал за писање потртбе 29 К 2½ ланца добре ораће земље, на коју учитељ сав терет сноси, четир хвата тврдих дрва, стан по пропису с баштом, и петогодишњи доплатак.

Дужности су прописане шк. Уредбом од 1872. г.

Предавање у оним разредима, које му школ. одбор буде доделио.

Рок стечају траје шест недеља од дана првог увртења у „Школском листу".

Молбенице са нужним сведоџбама ваља поднети потписаном председништву.

Из седнице месног школ. одбора држане у Варјашу 15./28. новембра 1906. год.

Петар Лекић, перовођа.

Ђура Лукин, председник шк. одбора.

СТЕЧАЈ. 2—2, 83

Овим се отвара стечај на једно новоустановљено *учитељско* и два новоустановљена *учитељичка* места у Кумани.

Са *учитељским* местом скопчана су ова берива: у име редовне плаће 800 круна, једно јутро земље и у име баште 400□ хвати, (свега један ланац од 2000□ хв.) стан у нарави или пак док се опћина не постара за стан, 150 круна годишње у име станарине; ако ужива стан, онда ће добивати сламе у име огрева по потреби, а ако добива станарину, онда 48 круна у име накнаде за огрев, 25 круна у име писаћег паушала и редовне петогодишње доплатке од 100 круна.

Осим тога црквена скупштина решењем својим број 6. 1906. заједчава изабраном учитељу један од споредних прихода у износу од 120 до 200 круна годишње.

Са *учитељичким* местима скопчана су ова берива: 600 круна у име редовне и једно јутро земље и 400□ хвати у име баште; 120 круна годишње у име награде за поуторну школу и 25 круна у име писаћег паушала. У погледу стана и огрева као и код мушкога.

Осим тога како учитељ, тако и учитељица имаће права, да у случају упражњености према броју година службовања буду унапређени на боље наплаћена места код тих школа, код којих је основна плата 900 односно 1000 К за мушке и 800 К за женске.

Дужности прописане школском уредбом.

Рок стечају 6 недеља од првог увртења у званичном листу.

Из седнице м. школског одбора у Кумани 24. септ. (7. окт.) 1906.

Светозар Мл. Бајић
перовођа.

Стеван А. Мирковић
парох-председник.

Бр. 28. ех 1906. **СТЕЧАЈ.** 3—3, 79.

На упражњено учитељско место у срп. вероисп. основној школи у Фенлаку овим се отвара стечај. Са овим учитељским местом скопчана је ова плата: за редовну школу 800 круна, за повторну школу 80 круна, 20 кибли жита, 4 хвата тврдих дрва. У име писаћег паушала 20 круна. Законом утврђен петогодишњи доплатак. Стан по пропису, башту поред куће.

Дужности су одређене школ. уредбом од г. 1872. и наредбама школске власти.

Молбенице ваља слати на месни школ. одбор у току од шест недеља рачунавши од првог увртења овога стечаја у „Шк. листу".

Из седнице м. школ. одбора, држане у Фенлаку 10. јуна 1906.

Жива Митрић,
председник.

Бр. 8 ех 1906|м. ш. о 2—2, 82.

СТЕЧАЈ.

На оставком упражњено учитељичко место на срп. вероисповедној основној шесторазредној женској школи у Санади расписује се стечај.

Са овим местом скопчана је плата од 600 круна годишње, 80 К годишње за држање поуторне школе у име огрева сламе по потреби, 120 круна годишње у име станарине, док се стан за учитељицу не сазида, 20 круна у име писаћег паушала и законом прописани петогодишњи доплатак од 100 круна.

Дужности су школском уредбом прописане.

Рок стечају траје шест недеља од дана првог увртења у „Школском листу"

Из седнице месног школског одбора, држане у Санад 22. окт. (4. новембра) 1906.

Срећко пл. Суботић
перовођа.

Шандор Девић
председник школ. одбора.

СТЕЧАЈ. 1—1. 85.

Избором салашке учитељице Александре Брановачке у село, постало је учитељско место на салашкој школи „Оборњачи“ упражњено, на које се отвара стечај са роком од шест недеља, рачунајући од првога увртења његова у овоме листу.

Са овим местом скопчана су ова берива: 800 К у име редовне плате; 80 К у име пофторне школе, а у име свога и школскога огрева и за чишћење школе заједно, учитељ ће добити своту, коју ће и. пол. општина првом приликом одредити, а која свота никако неће бити мања од 80 К Осим тога нов стан с баштом и законити петогодишњи доплатак од 100 К

У томе случају, да учитељ са прве салашке школе буде премештен на „Оборњачу“, тада се расписује стечај на учитељско место на првој салашкој школи са истим роком и истом платом.

На ово место могу компетовати и учитељице, које ће само у том случају бити изабране, ако се не јави ни један учитељ.

Законом инструисане молбенице имају се упутити до назначеног рока на потписано председништво.

Из седнице м. шк. одбора у Молу 2. (15.) новембра 1906. год

Марко Славковић, перовођа.

Душан Јосимовић, председник.

СТЕЧАЈ. 3—3, 80.

Расписује се стечај за учитеља на српској православној школи у *Гáду* са којим је местом скопчана ова плата:

1.) Стан у нарави, који се састоји из 2 собе, предсобља, кухиње, смочаре и ¼ ланца баште.

2.) 700 К за редовну школу.

3.) 80 К. за пофторну школу.

4.) 30 К. у име паушала.

5.) Четири к. јутра земље, са данашњом вредности од 120 К — као закупнина — и на коју учитељ плаћа држ. порез.

6.) Три хвата тврдих дрва за своју потребу.

7.) Четир годишња подвоза за своју личну потребу.

8.) Од укопа где позван буде 1 К

Дужности су про исани шк. Уредбом од 1872. г. Рок стечаја је шест недеља од првог увртења овог стечаја.

Компетенти своје молбе имају поднети потписаном председнику.

Лична пријава узима се у обзир.

У Гаду 27. авг. (9. септ.) 1906. год.

Јован Симић, учит. као перовођа.

Светозар Живојинов, председник.

У Карловцима 20. нов. (3. дец.) 1906., **Ђорђе Поповић**, уредник.

Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима 1906.—700

ЗВАНИЧНЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ.

XXV. Извештај о раду Архидијецезалног школског одбора од 9. (22.) дец. 1903. до 28. нов.)11. дец.) 1906. год.

130. АШО. бр. 130|1906.

I. Састав и званичење.

Архидијецезални школски одбор изабрао је себи у пленарној седници, коју је још у 1903. год. 9. (22.) дец. одржао, по старом обичају и потпредседника — али су све седнице држане и све се званичење вршило са самим председником, Његовом Светости Георгијем Бранковићем, архиепископом, митрополитом и патријархом српским. Чланови су се, подељени на два турнуса, наизменце позивали, једни 8, други 9 пута, и осим дра Душана Миланковића и архим. Георгија Марјановића сви су, са малим и обично оправданим изнимкама, увек долазили на седнице. Само се вредни члан Стеван Дамјановић међувремено упокојио, коме се одбор одужио устајањем, увођењем туге у записник и саопћењем тога породици покојниковој. Били су пак у седници осим референта: свих 9 пута: Василије Вујић, Јован Симеоновић-Чокић и Душан Спернјак, свих 8 пута: Сава Теодоровић, Вељко Петровић, Ђена Кротин, Паја Марковић-Адамов, 7 пута: Стеван Дамјановић, затим др. Сава Недељковић и Радивој Врховац, 5 пута: др. Милош Мојић, и Панта Ђуришић-Биорац.

Пошто у једном турнусу због недоласка архим. Г. Марјановића никад није било свештеничког члана, одбор је истога упозорио на дужности његове са примедбом да ће у противном случају поступити аналогно 52. §-у II. делакр. Рескрипта од 1868. год.; па пошто исти члан ни на то није одговорио, решио је одбор, да истога више не сматра за свога члана, да место њега и на тај турнус позива другог свештеничког члана и да ту ствар даљег сходног поступка ради пријави епархијској скупштини.

Седнице су држане, осим пленарне, на којој је донесено пет решења, 1904. год. 3. (16.) априла (решења бр. 1—16), 26. августа (8. септ.), 12. (25.) септембра (реш. бр. 54—79), и 16. (29.) децембра (—102), дакле четири пута и донесено 102 решења; 1905. год. 17. фебруара (2. марта), 12. (25.) маја (реш. бр. 20—72), 28. јула (10. августа), 6. (19.) октобра (121—144) и 22. децембра (3. јануара 1906.) и донесено свега 196 решења, а 1906. год. 23. фебруара (8. марта), 30. јуна (13. јула, бр. 29—69), 17. (30.) августа, 12. (25.) октобра (бр. 85 –115) и 28. нов. (11. дец.) и донесено свега 130 решења, за све три године 15 седница са 433 решења. Екскибитних бројева било је 1903. год. свега 92, 1904. год. 135, 1905. год. 323, а 1906. год. 170, — који су сви решени.

Перо је водио у четири седнице Данило Пантелић, сада архимандрит грчетешки, после Макарије Гаврилов, протођакон, епархијски бележник.

Референт је, Ђорђе Поповић, (осим прве, пленарне) у свакој седници вршио те дужности. Од бивших референата — од којих Д. Стојшић није управо ни вршио ни референтске ни надзорничке дужности — одбор је морао засебним решењем искати натраг издате им списе; шта више на једној седници, на коју референат није дошао, нити списе послао, морао је на основу уруџбеног записника решавати, да ствар не трпи уштрба. На једној је пак из истог разлога само „конституисање“ извршено.

Решења су као и до сада по реду пречности извршивана, записници уредно вођени и у наредној седници оверовљени — неко време и прочитавани, затим пак и по гл. шк. референту потписивани.

У погледу поделе посла између референта и бележника исходио је потребна упутства од Школског савета — те је напослетку узео на знање учињено расположење, да је бележнику пристављен и помоћник, у особи дра Милана (Максимилијана) Хајдина.

О извршењу и односно неизвршењу налога одборских извештавао је испрва референат, а после је одбор (бр. 68.|1906.) наредио, да се у архидиј. канцеларији има о налазима тачна евиденција водати, да се подручне власти и органи имају по истеку потребног рока президијално ургирати и ако то не помогне, наређењу путем президијално одређеног изасланика, а на трошак кривца, крепост прибавити. Уз то је и то наређено (83.|1906.) да месне власти имају на позив гл. шк. референта и непосредно истоме подносити потребне податке и извештаје.

Президијални се налози иначе издавали само у питањима, која не подлеже дискусији и о њима се наредна седница знања ради увек извештавала.

У дисциплинарну комисију изабрао је био одбор за трећега члана Васу Вујића и та је према своме делокругу у засебним седницама обављала послове.

II. Преписка са претпостављеним, са кординираним и са државним властима.

Архидијецезални школски одбор је узимао на знање и публиковао превишње потврђена решења с. п. н. ц. Сабора о тумачењу привр. Уређења о епархијама и о избору Ђорђа Поповића за главног школског референта; затим наредбе с. п. н. Школског савета: о респектовању 85. § а Уредбе за српске народне школе у погледу благовременог отказа службе, о потребној дозволи Школског савета за споредно занимање код учитеља, о привременом карактеру учитељских места на паралелним разредима, о могућности промене дотације приликом упражњености учитељских места, о забрани употребљавања неодобрених уџбеника, о призивном року и о званичењу код нижих автон. школских власти; — о дисциплинарном поступку, о похвалној дипломи, о књигама које се могу на дар делити, о намештању учитељица на женске школе и на ниже разреде мушких школа, о феријалним курсовима, о потпомагању акције Привредни-

кове, о полагању заклетве од стране привремено намештених учитеља, о праву и дужности гл. шк. референта, да прегледа рад епарх. школских одбора и односно месних школских одбора, о правопису за немачки и српски језик, о званичењу школских одбора само са председником и односно о званичењу епископа (митрополита) у школским стварима само као председнику епархијског (архидијецезалног) школског одбора, о подношању годишњих извештаја о референтовим инспекцијама, о благовременој набавци уџбеника и потребног школског прибора од стране месних школских одбора, о благовременом расписивању стечајева и попуњавању упражњених места оспособљеним учитељима, о реверсима приправника стипендиста о заклетви чланова архидијецезалног школског одбора, о мировинској припомоћи за подручне учатеље и учитељице, о оснивању митрополијске педагошке књижнице, о избору у првом реду оних учитеља, који су пакрачку и односно карловачку с. н. учитељску школу свршили, о начину прописивања и односно одобравања новијих издања уџбеника и књига — и на послетку отписе истог Школског савета, којима се препоручује српско школско мастило, затим разна дела за библиотеке, за поклон, и односно прописују за помоћне књиге; извршивао налоге истога о поделењу књига Радивојевићеве задужбине на поклон и у погледу држања званичног листа. Према налозима истог Школског савета затражени су потребни извештаји: о премештању срп. нар. учитељичке школе, о школовању срп. прав. деце у оних пучким школама, о историји школа, о унутарњем и спољашњем стању срп. нар. школа, о извршењу неких прописа школске уредбе и покупљене су фасије о учитељским платама и учитељски способници. Осим публиковања решења истог Школског савета у дисциплинарним и другим спорним питањима исходио је архидијецезални школски одбор према указаној потреби начелних решења и односно наредаба, да су одлуке Школског савета и у случају уложене тужбе на Земаљску владу итд. одмах по публиковању правомоћне; да учитељски зборови не могу критисати управитељске извештаје; да се све учитељство у Архидијецези споји у погледу зборскога рада у један сремски збор, а да му се као епархијском припоји учитељство пакрачке и горњокарловачке епархије; да се избор „матуранта" за учитеља може и потврдити, ал да му се за полагање дефинитивног испита мора дати потребно минимално време од две године дана, те ће декрет за сталног учитеља тек тада моћи добити; да је школски референат дужан о школским предметима реферадy спремити, а да је даље званичење дужност епарх. (архид.) бележника као перовође епарх. (архидиј.) школског одбора; да референат има својим путем и начином настојати да подручне учитељице у погледу избегавања раскоша и употребе козметичких средстава добрим примером претходе.

На отписе, који су непосредно од Саборског одбора стизали, одговорио је Архидијецезални школски одбор, да их не може у претрес узети, јер су мимоилажењем Школског савета ненадлежним путем достављени.

Са архидијецезалном Конзисторијом имао је одбор преписку у ствари података, који су се о комуналним школама купили, затим у ствари тужбе против једног учитеља због занемарења настав: у

веронаучним предметима, коју је дотични протопрезвитер путем Конзисторије поднео.

Са административним одбором дописивао је школски одбор у ствари рачуна и прорачуна месних школских благајница и завода, у коме питању је на послетку та пракса заведена, да се прорачуни имају архидијецезалном школском одбору подносити, који ће их са евентуалним примедбама доставити даљег поступка ради административном одбору, а да се документирани рачуни подносе непосредно административном одбору, који после о решењу своме извештава даљег поступка ради школски одбор.

Отписи кр. уг. Министарства богочасти и јавне наставе, који су архидијецезалном школском одбору стизали, достављени су Школском савету на сходни поступак. Са истим министарством, као и са земаљском владом имао је школски одбор преписке и у ствари тужаба, које су неки подручни учитељи против расположења автономних школских власти подносили, и које су тужбе све без мериторног решења враћане.

Жупанијску област морао је сам школски одбор у неколико случајева реквирирати, делом због немарног поступка месних полит. власти против родитеља оне деце, која неуредно школу похађе, делом пак због неуредног издавања берива оним учитељима, који се из средстава пол. општине плаћају. И у дисциплинарним стварима имао је архидијецезални школски одбор преписку са земаљским властима, делом што су исте тужиле подручне учитеље, делом пак што се код извршења одлука аутономних власти учинила потребном интервенција њихова.

Код земаљске владе исходио је архидијецезални школски одбор и препоруку Школског листа за све опће пучке школе, на којима су Срби за учитеље намештени.

III. Управа.

Дужност управљања подручним школама вршио је архидијецезални школски одбор у првом реду тим, што је решавао питања о избору учитеља (учитељица). За пет је учитеља (учитељица) исходио декрете сталности, четири су избора потврђена, а осам је због недовољне квалификације или због протузаконитог изборног поступка уништено. Именовање се показало потребним само у привременом својству и то је чињено или у случајевима, где се квалификовани компетенат није пријавио, или где таковога црквена општина није хтела бирати, или где се у смислу прописа не може стално учитељ наместити. Промену учитељског особља у току школске године избегавао је архидијецезални школски одбор, те је због тога именовао увек до краја школске године. Било је случајева, да је месни школски одбор (или и скупштина) приставила и привремене учитеље, али је Архидијецезални школски одбор у тим случајевима увек дотичне именовао, ако су имали прописну квалификацију.

Код покрета да се нове учитељске снаге приставе или да се нове школе отворе, Архидијецезални је школски одбор увек учинио потребна расположења. Ти покрети за сада још нису до успеха довели у Лежимиру, Лединцима, па ни у Иригу, Сланкамену ни Голубинцима,

где има фондова у ту сврху; али су нови паралелни разреди отворени у Земуну и отворена је нова српска народна школа засада са три снаге у Даљу, и то иницијативом и великом помоћи Његове Светости, г. Георгија патријарха и г. дра Милана Максимовића, којима је Архидијецезални школски одбор и захвалу своју записнички изразио.

Промене су се десиле у учитељском особљу: у *Белом Брду* 1906. г. умро Јован Крајновић, привр. пристављен Бранко Пилић; у *Винковцима* је био Димитрије Хаднађев, 1904.|5. год. Јован Саграк, сада је тамо Владислав Игњатовић; у *Земуну* је Вељка Петровића замењивао био Јован Борјановић, после Коста Петровачки; на паралелном I. разреду био је (1904. г.) Славко Јанковић, после Иванка Стојковићева, сада Живојин Јовановић; на паралелном IV. разреду (1904|5. г.) Милена Станишићева, сада Коста Петровачки; на паралелном II. разреду 1905|6. Иванка Стојковићева; пом. учитељ хармонијског певања био је Славко Јанковић, после је то место стојало непопуњено, сад је тамо Петар Коњевић; у *Карловцима* је Милена Павловићева сталност добила; у *Митровици* је на место Димитрија Стојановића од 1905|6. г. дошао Жарко Благојевић, пошто је међувремено неко време био пристављен Здравко Николић, апс. философ; у *Осек* је на место Стевана Кристића од 1905|6. год. дошао Лазар Ђурђевић; у *Ст. Бановцима* је била Даница Вујичићева, 1905|6. шк. год. Лазар Живојновић неосп., сад је тамо привр. пристављен Ђорђе Маширевић; у *Черевићу* је учитељ Петар Шевић 1904. год. умро, на његовом месту је био неко време неосп. Душан Цвијић, од 1905|6. шк. год. пак Константин Цвејић; — а у *Даљу* су привр. пристављени за ову шк. год. Стеван Бенић, Владимир Увалић и Вукосава Бороцка.

Да би месна управа школска уредно радила, архидијецезални је школски одбор строгу контролу водио, да се месни школски одбори, где их није било, успоставе, по пропису обнављају и раде. Те је изборе одбор, уколико су по пропису обављени, одобравао, у случај потребе нове изборе наређивао, у погледу званичења пак наредио (бр. 5.|1905.), да председници и односно потпредседници црквених општина имају те дужности вршити и у месним школским одборима. Где се је потреба указала, издато је упутство и у ствари самога званичења, а наређено је (бр. 93.|1906.) да се са списима о учитељским изборима имају молбе свих компетената поднети заједно са прилозима, и да се стечај без претходног одобрења текста његова не сме расписивати.

Вођена је евиденција и о избору месних школских управитеља, које је архидијецезални школски одбор такође одобравао.

За рашчишћење правног односаја српских народних школа према политичким општинама, које у свима местима било у коме облику потпомажу подручне школе, затражени су потребни извештаји; и пошто се тај односај на други начин није дао утврдити, наређено је да се редовне фасије исправе на којима и представник пол. власти потврђује принос за издржавање школе.

Поводом конкретног случаја изречено је да учитељ није дужан свештеника приликом свећења водице пратити и да у то име не може допусти односно школа одмор добити; надаље умољен је Школски савет да изда

потребну наредбу, у којим се случајевима дечји изостанак може оправданим сматрати; — уз то је исти Школски савет упозорен на то, да се наредба о давању таксе месном школском управитељу за истављање сведоџаба коси са позитивним прописима Уредбе за српске народне школе.

Молба за дужи допуст било је 4, две због болести и две ради даљег образовања, од којих једној није учињено задоста. Спорних питања било је због ускраћења награде за појање на свакидашњем јутрењу, због додељења одштете за стан место стана у нарави, због неиздавања петогодишњих доплатака и та су питања издржаваоцу школа (црквеној општини, односно патронату) на решење упућена. За квинквенале изречено је у начелу, да се нови доплатак има издавати на пет година од дана када је старији у течај стављен и да их може бити највише седам (бр. 103.|1906.) А било је спорова и: због неиздавања феријалне плате привременим учитељима, због рока од кога се има станарина издавати, због трошка за учитељски збор, због отказа места стално изабраном учитељу, због додељивања поћерне школе другој учитељици, због неуредног издавања плате и огрева и због селидбеног трошка новонамештеном учитељу.

Дисциплинарних поступака било је због неоснованог тужакања и вређања, пијанчења, занемарења рада школскога, због недозвољеног бављења споредним дужностима, због изгреда који повлаче за собом полицајну или судску казну и због изазивања јавне саблазни неморалним владањем. Од тих је у четири случаја изречена мања казна (писмени укор, сношење истражних трошкова), у једном је губитак места изречен односно извршен.

Нека се питања још расправљају.

IV. Надзор.

Дужност надзора над подручним школама и над радом месних школских власти и органа вршио је архидијецезални школски одбор делом непосредно, делом пак посредно.

Непосредно је вршен надзор помоћу извештаја о унутарњем и спољашњем стању школа, о материјалном стању издржавалаца српских народних школа, помоћу способника подручних учитеља, помоћу извештаја месних школских управитеља о раду своме и о стању школа, помоћу специјалних наставних основа што су све месне власти и органи подносили по издатом упутству и односно по бланкетама, које су се на трошак епарх. фонда — после на трошак клирикалног фонда — штампале и разаслале. Спроведено је, да је сваки учитељ, ма и накнадно, по пропису положио званичну заклетву и да се за споредно занимање изискала дозвола од Школског савета.

Посредно је вршен надзор тим што су затражене примедбе жупанијских школских надзорника, које су у књигу опажених мана и недостатака уводили и што је главни школски референат архидијецезалном школском одбору подносио своје извештаје.

Засебна наредба је издата у погледу прикивања прописа „Шта морамо радити да будемо здрави?“ у школским дворанама ; а учињени су кораци у ствари оснивања пензионог фонда за подручно учитељство.

Учитељски збор архидијецезални састао се био по потреби и са његовим се решењима по пропису поступило.

XXVI. Извештај о раду правосл. срп. нар. Школског савета од септембра 1885. до августа 1890. год.

131. Ш. С. бр. 706/1906.

I. Састав и званичење.

Председништво Школског савета прешло је било за ово раздобље из руку патријарха Германа Анђелића, који је 26. нов. (8. дец.) 1888. год. — исти дан за који је био сазвао седницу — преминуо, у руке епископа Василијана Петровића, као администратора митрополије карловачке и патријаршије српске. Пошто је међутим патријарх Герман дуго времена поболевао, сам је тек у мањем делу седница (5) председавао, него га је у четири седнице потпредседник замењивао, у две (3—4. нов. 1886. и 13. апр. 1887.) чак, пошто ни потпредседник није био присутан, ad hoc изабрани председник, члан Стеван Лазић.

Од чланова нов је био др. Михајло Полит-Десанчић, који је (на место дра Св. Касапиновића) 23. септ. (5. окт.) 1885. г. изабран и који није положио заклетву, као што су остали чланови положили били. Иначе је исти, као и чланови Никола Ђ. Вукићевић и Теофило Димић, на свакој седници присутан био. Од осталих је чланова Јован Борота два пута, а Стеван Лазић само један пут био одсутан, па и тај су изостанак свој обично унапред извинули. Само потпредседник др. Ника Максимовић није долазио у седнице осим оних случајева кад је сам председавао.

Седница је било свега 414, на којима је донесено свега 726 решења, и то 1885. год. после сабора још једна, 23. нов. (5. дец. бр. зап. 90—140); 1886. год. свега две: 29. марта и 3. и 4. новембра (бр. зап. 54—141); 1887. год. четири: 13. апр., 8. августа (бр. зап. 57—59), 9—10. септ. и 27—28. нов (бр. зап. 122—169); 1888. год. четири: 28—29. марта, 14. апр. (бр. зап. 45—56), 19. августа и 10. децембра (бр. зап. 103—149); 1889. год. свега две: 12—13. јуна и 27—29. новембра (бр. зап 74—162) и 1890. год. пре патријарха Георгија Бранковића једна, 12. марта (бр. зап. 1—55). Просечно је дакле било годишње 3 седнице са по 145 решења.

Перо је водио Исидор Ћирић, нар. црквени тајник.

У том је раздобљу и главни школски референат, др. Ђорђе Натошевић, између 10. и 11. јула 1887. године у Горњем Карловцу, где је на учитељским испитима боравио, преминуо. „Дубоко потресен тужном вести о смрти свога вреснога члана и велезаслужнога главног школског референта дра Ђорђа Натошевића“ Школски је савет изразио „своју највећу жалост за њиме, а уједно и своју највећу захвалност и признање за његов неусипни труд око унапређења подручних му школа и наставе у њима“ и закључио, „да се ова жалост и захвалност његова у записнику изрази и спомен му овековечи ре-

чима: Слава му!“ Многе од виђенијих подручних општина известиле су Школски савет о парастосима, који су за покојником одржани.

Услед тога је Школски савет до даљег расположења саборског приставио члана свога Николу Ђ. Вукићевића за заменика главног школског референта и то, пошто исти није био вољан своје управитељско место у Сомбору напустити, тако да те дужности поред својих професорских и управитељских врши а за плату му је, уз потпун путни паушал, одредио 1600 К годишњих. „А ако би се отуд каква противност у тим дужностима појавила“ решио је Школски савет, „да ће од случаја до случаја одредити што је нужно за отклоњење таке противности“. Пристављање то пријављено је вис. кр. уг. министарству богочасти и јавне наставе, што је исто узело на знање.

Последњим решењем од исте године установљена је и дисциплинарна комисија Школског савета, пошто је изабран у њу поред председника и референта још и члан Стеван Лазић, те су истој истражни списи ради поднашања предлога за коначну одлуку из седнице уступ ани.

II. Односај према српском н. ц. Сабору, према координираним и према државним властима.

Осим тегобе у ствари затварања српске народне школе у Вуковару, која је засебно поднесена, имао је Школски савет за упатних 5 година са српским нар. ц. Сабором дотицаја само у ствари просветног прорачуна, који је у смислу последње тачке 142 §-а Уредбе за српске народне школе од 1872 год. сваке године састављан и преко саборског одбора поднашан сабору. У том погледу издата је под бр. 106/1888. наредба, да како богословско училиште, тако и обе гимназије преко Школског савета подносе своје прорачуне, али то није увек чињено, него су у оскудици нових стари подаци увртавани у прорачун.

Писце вероучевних књига упућивао је Школски савет у ствари одобрења св. архијерејском Синоду.

И са Саборским одбором имао је Школски Савет преписке само у погледу дозначавања дотације и доплатака подручном особљу.

Са Земаљском владом у Загребу имао је Школски савет преписку у ствари уџбеника за подручне школе, који су се истој у смислу земаљског школског закона на одобрење подносили и у ствари приговора против српске народне школе у Јасеновцу, подигнутога од стране исте владе. Биле су и две тужбе у спорним стварима, које је једна подручна-учитељица против решења највише автономне власти подносила, али је исте Земаљска влада без икакове примедбе вратила натраг. Исто то је учинио и један професор за селидбене трошкове, који му нису досуђени, те се после обратио и на министарство — али се и та тужба исто тако решила.

Дугачка је преписка вођена са земаљском владом у ствари затварања вуковарске школе — но без успеха. Како су пак и српске народне школе у Борову и Боботи у ово време покомуњене, а и за Черевић је чињен покушај, издато је упутство архидијецезалном школском одбору, али је и тај поступак безуспешан остао. Да би се томе на пут стало и односно да би се у погледу школа у Хрватској и Славонији повратило првобитно стање, поднесена је опширна

представка и самом Сабору краљевина Хрватске, Славоније и Далмације и та представка одштампана сваком члану истог сабора приослана, али опет без видна успеха, јер се 98. §. закона од 14. листопада 1888. код извршења тако тумачи (20456/1900), да издржаваоци српских народних (аутономних) школа не могу бити опроштени од т. зв. земаљског школског намета (34. §.), већ само од општинског и јер се давање приномоћи оставља увиђавности политичних општина, а не одређује се сразмер у коме би то обзиром на број деце итд. морало бити.

У ствари оспореног права јавности српске народне учитељске школе у Г. Карловцу остао је Школски савет при становишту, о коме је Сабору још 1885. год. засебан извештај поднео, али је у томе правцу и касније подносио представке Земаљској влади, а исходно је од Саборског одбора и изједначење берива са професорима сомборске уч. школе.

Од кр. уг. Министарства богочасти и јавне наставе примио је Школски савет и публиковао одредбе да се службена писма имају на мађарском језику адресовати, да се, ако су на приватне странке, упућена, имају од истих наплатити, да се и за Босну и Херцеговину могу са ознаком званичности бесплатно шиљати; затим наредбе, да се потребе од домаћих пограничних обртника имају намиривати, да се минимална учитељска берива имају осигурати, тачно издавати, и само оспособљени учитељи намештати, да се учитељи под теретом дисциплинарног поступка имају клонити од распростарања списа, што маме на исељавање; а издата су и хигијенска упутства „учитељима, да у школи на правила о чувању здравља најстрожије пазе, особито пак, да школске дворане пре и после наставе и у време одмора, кад деца из школе на двориште изађу, добро проветрити даду, и да се споразумно са месним школ. одбором старају о томе, да школ. деца нелокварену чисту пијаћу воду пију, и да се из околине студенаца, из којих деца воду пију, уклоњати има свако ђубре и свака нечистота — да приликом читања предмета о чувању здравља, што се у читанкама налазе, и иначе сваком приликом, школској деци дају поуке о чувању здравља а особито о упливу чистога ваздуха и здраве воде на здравље човечије“ — и нова наставна основа за учење мађарског језика у основним школама.

Министрова наставна основа за грађанске школе и ново устројство за више девојачке школе издато је управама подручних виших девојачких школа са упутством, да се при састављању наставне основе у обзир узме, уједно је наређено: „да у подручним им школама особити обзир имају на наставу у дијететици и кућарству, и на популарно предавање свију наука са избегавањем дефиниција, као и на женско васпитање узети“.

Отписи истог Министарства у ствари препоруке и односно забране књига и учила публиковани су, потраживање истога достављено од Архидијецезалног школског одбора, да се обичај праћења мртваца изостави, враћено је истом одбору натраг; у погледу издавања Бешанове, Балине и Рајине стипендије вођена је преписка по основним писмима; извештај о издавању дупликата учитељских диплома пријављен је у једном случају и Министарству и земаљској

влади, у другом случају, где се матице (од 1859. г.) нису могле наћи, издата је сведоџба „на основу записника и званичног знања управитељева", наређено је да се годишњи извештаји о стању учитељске школе у Сомбору имају подносити истом Министарству, а на основу отписа истог Министарства бр. 2245|1889., по коме се може морална опасност догодити из тога, што се у учитељској школи сомборској мушка и женска одрасла младеж заједно обучава и жеље, да се, како са обзиром на ту опасност, тако и с обзиром на велики број ученика и ученица овога завода, што скорије расположење учини, како би се женска младеж одвојено од мушке обашка обучавала, односно да се за женску младеж школа за образовање *учитељица* установи, и да се како школа за учитеље, тако и школа за учитељице са *четвртим* разредом рашири, и напослетку, да се уз оба завода ради бољег васпитања по могућству *интернати* установе. Позват је због српске учитељске школе сомборске, да у року од 4 месеца поднесе Школском савету предлоге: 1.) О раздељењу приправница од приправника при настави односно о оснивању школе за образовање учитељица и за рашпрење оба завода са четвртим разредом; 2.) Нацрт статута за мушку и женску четиприразредну учитељску школу; 3) Предлог за оснивање интерната уз обе поменуте школе. Уједно је поднесен извештај истом Министарству о том, да остварење тих захтева у делокруг срп. нар. црквс. сабора спада, и да се на одржање моралности, пристојности и доброга реда у учитељској школи сомборској сваґда бодрим оком мотрило, и сада се мотри, чему за доказ служи најбоље та околност, што за 19 година откако се мушка и женска младеж у том заводу заједно обучава није се догодио ни један случај који би и саму сумњу бацити могао каквог неморалног одношаја између појединих питомаца и питомица тога завода. Међутим је за мађарски језик на тој школи креправа засебна катедра (Ш. С. бр. 43|1887).

На захтев истог Министарства, да се отпуштање стално намештених учитеља има истоме пријавити, решено је после дуже преписке, да ће такове случајеве Школски савет пријављивати. Против отписа пак, којима су неке привремено намештене учитељице и помоћни учитељ у Врпцу проглашени за стално, поднесена је ремонстрација јер „повређује автономно право" Школског савета но никакав одговор није дошао. На захтеву истог Министарства, да два учитеља више девојачке школе у Панчеву морају набавити формалну квалификацију за грађанске школе, чињено је задоста.

У ствари Рацковићеве заклаґе у В. Кикинди наглашавано је истом Министарству, да се основно писмо не може путем полит. власти, а одступајући од интенције покојникове, сачинити дати — али се тиме није успело.

Било је и „утока" на исто Министарство у дисциплинарним и спорним питањима, па пошто је у свези с једним стављен захтев „да се у будуће у случају рекурса списи на српском језику сачињени у мађарском преводу подношају, заједно са свима овопредметним списима на даље сходно уредовање" изјавио је Школски савет: „да се високом захтеву томе не може задоста учинити, пошто Савету свом довољан број канцеларијског особља оскудева, а по закону Са-

вет овај није ни дужан списе у мађ. преводу подносити, односно преводе таких сачињавати".

У ствари извршења XVIII. зак. чл. од 1879. год. затражио је био Школски савет списак оних срп. нар. учитеља, који су после 1872. а пре 1881. год. свршили учитељску школу „ради исхођења олакшице" при полагању испита допуне, а наредбу да се ти испити само на државним учитељским школама могу полагати, публиковао је „строгог равнања ради". У питању непотписаних учитељских диплома издао је Школски савет упутство, да дотична имају у Г. Карловцу дифинитивни испит полагати. На стигле притужбе против издавања наредаба непосредно на ниже автономне власти, одговорено је да „те потичу из врховног права надзора" и да „че засецају у автономију". На потраживање пак, да се неким учитељима прстави помоћник за мађарски језик, одговорено је епарх. школ. одбору Бачком „да у смислу закона и са обзиром на садање стање поступи". У питању захтева кр. шк. надзорника Чанадске жупаније наређено је епархијском школском одбору Темишварском: „да при свем том да кр. школски надзорник у смислу постојећег закона и наредаба не би био властан захтевати, да се наставни план и подела наставних часова у вероисповедним школама и на мађар. језику изложе, ипак ради олакшања вршења државног надзора над школама расположење учини, да српски вероисповедни нар. учитељи предњаведеном захтеву кр. школског недзорника одговоре, а што се тиче захтева, да се на одавде одобрене школске књиге клаузула одобрења и на мађ. језику стави, нека епарх. шк. одбор реченом надзорнику изјави, да располагање у том погледу не спада у његов него у делокруг Савета овог". Али се је то после исправило: „да учитељи имају само назначење предаваних предмета и поделу часова како на српском тако и на мађарском језику на једном листу написано у школи на дувару приковано држати".

III. Надзор.

Над гимназијама вршио је Школски савет 136. § ом Уредбе за српске народне школе од 1872. год. и 21. §-ом IV. дела в. кр Рескрипта од 1868. год. прописану дужност надзирања утолико, што је од министарства стигле отписе управи дотичне гимназије до знања стављао и што је годишње извештаје од обоју гимназија примао и у писмохрану остављао.

Српске народне учитељске школе у Сомбору и Г. Карловцу надзирао је Школски савет и непосредно, узев у претрес извештаје, које су управе почетком и концем године подносиле и наредивши да се дупликат главних записника подноси Школском савету — и посредно путем главног школског референта, односно испитног повереника, који је тако исто подносио извештаје са предлозима, како би се стање тих школа унапредити могло. Поводом тих извештаја испитивани су узроци честом боловању приправника и тражен је томе лек, наређивано је, да се зграде у ред доведу, да се вежбаонице са учит. школама у потребну органску везу доведу, и по потреби прошире. Предлоге за извађање и измењивање наставне основе узимао

је Школски савет у претрес и према потреби издавао је специјална упутства у томе правцу.

Да би рад успешнији могао бити, одвојена је катедра катихете од катедре мађарског језика, повишен је број часова гимнастике у Сомбору и уређена за то потребна награда, исто тако и за женски ручни рад, а за Карловац се учитељу вежбаонице одредио доплатак од 100 фор.

Српске више девојачке школе у Новом Саду, Панчеву и Сомбору надзирао је Школски савет на исти начин, чинећи расположења да се недостаци уклоне и заводи унапреде. За предавање појања одређена је једном наставнику више девојачке школе у Новом Саду засебна награда; у погледу крепрања четврте катедре поднесен је засебан предлог Сабору, дозвољено је учитељици ручног рада, да у приватним часовима учи децу кројењу, и разре-шен је т. зв. патронат те школе и уведен у свој прописани делокруг месни школски одбор.

О надзирању српских народних школа поднео је главни школски референат Школском савету у овом раздобљу један извештај, којим је поводом у ствари извршења прописа школске Уредбе издата под бр. 87|1887. епархијским школским одборима ова наредба: „Пошто је искуством доказано, да учитељска зборови у појединим местима сами састављају наставне планове, самовољно изостављајући или у старије разреде премештајући поједине наставне предмете, то се сл. епарх. школ. одбор позива да овакав поступак строго забрани и свима подручним местним учитељским зборовима и учитељима наложи, да се у смислу §. 19. прев. кр. ур. за срп. нар. школе од г. 1872. они имају строго придржавати главног наставног плана изданог од овог школ. Савета за школе у Угарској наредбом од 6/18. јуна 1878. бр. 34, а за школе у краљевинама Хрватској и Славонији наставнога плана од овог школ. Савета г. 1872. изданога.

Што је у главном наставном плану или у доцнијим наредбама овог школ. Савета за наставу у појединим разредима школ. прописано, то се има у тим разредима и предавати; а никако се не сме ништа изоставити или у старије разреде премештати, што је наставним планом као минимум за дотичне разреде из науке хришћанске, срп. језика, црквенослов. и мађар. језика, рачуна и црквења, из земљописа, историје и природних наука прописано.

У вези с овим наређује се, и позива се сл. епарх. школ. одбор да нареди, да у смислу §. 20. горепоменуте школ. уредбе, по одређеном овог школ. Савета наставном плану имају месни учитељски зборови, а где ових нема, местни школ. одбори за време школ. ферија саставити распоред предавања у свакој школи (специјални наставни план), у ком ће се јасно назначити којим се редом има у дотичној школи и у сваком поједином разреду сваки предмет поделен на седмичне дане и часове школске предавати. Овај специјални наставни план имаће се у смислу §. 26. горње школ. уредбе подносити епарх. школ. одбору на одобрење, и њега се по томе имају учитељи при свакидашњој настави строго држати.

Најпосле наређује се, да сваки учитељ има одмах по свршетку свакидашње наставе у дневник свршеног рада тачно уводити,

шта је у ком разреду дотичног дана и часа из појединих предмета предузимао и свршио."

Иначе је надзор вођен помоћу извештаја које су епархијски школски одбори подносили, али који се према свему настојању нису у потпуном броју искупити могли. Нарочито се нису могли притегнути на посао епархијски школски референти, против којих се и дисциплинарно морало поступити. Почетком ове периоде обустављена је плата Димитрију Долги, школском референту епархије темишварске и вршачке. После се исти на молбу дотичних епархијских школских одбора реповновао, али су на крају периоде опет почеле тужбе долазити против њега. Стеван В. Поповић школски референат епархије бачке и будимске добио је прво опомену, после му је обустављена плата, а кад ни то помогло, суспендован је од звања тако да је — пошто му је Министарство одбило оба уложена утока против тих расположења — исти био под суспензијом и при концу ове периоде.

У погледу извршења прописа 36. и 37. §-а школске Уредбе наредио је Школски савет начелно, да се то има одгодити, док се то „без штете оних учитеља, који су се затекли на девојачким школама" узмогне извести. У другом случају је за то одступљено од тога, што је учитељ (остао би једини у месту) био већ стар и слаб. Обзиром на месне прилике дозволио је Школски савет у једном случају и „четвороразредну" поделу, дакле по разредима, а не по сполу.

Да би се 22. §. исте Уредбе респектовао, Школски је савет запретио казном од 50 ф. оним учитељима, који би неодобрене уџбенике употребљавали. А у једном случају је поднесена књига изричнo забрањена.

Дужности, прописане тачком в.) 142. §-а Уредбе за српске народне школе, вршио је Школски савет тиме, што је стигле извештаје о стању разних фондова, одређених на издржавање подручних учитељских и виших девојачких школа и др. затим о оснивању нових фондова и даривању легата достављао Саборском одбору „као тамо припадајуће".

Натошевићки, која је библиотеку свог покојног мужа поклонила вишој девојачкој школи у Новом Саду, изражена је захвалност. А прихваћени су и предлози зам. главног школског референта: „1.) да овај Школски савет узме са задовољством на знање добар успех у новосадској и сомборској вишој девојачкој школи и особито да се ревносном управитељу више девојачке школе у Н. Саду на његовом многогодишњем неуморном раду око унапређења и процветања тога завода нарочита похвала од стране овог Школског савета изда; 2.) да овај Школски савет са задовољством узме на знање ревносно заузимање чланова и чланица патроната Више девојачке школе у Панчеву за исту школу и за одржање доброг реда у њој, а особито председнику тога патроната Дру Светиславу Касапиновићу на његовом великом труду, што га за одржање и унапређење ове школе и за одржање слоге и споразума међу учитељима полаже, признање од стране овог Школског савета писмено изјави".

Да би пак надзор код епархија интензивнији био, примљени су следећи предлози члана Школског савета Јована Бороте, који је за

време суспензије Ст. В. Поповића био заменик епарх. школског референта: „да овај Школски савет упути подручни му епарх. школ. одбор бачки, да овај позове њему подручне местне школске одборе и строго им наложи:

1.) да надлежном епарх. школ. одбору у изречено одређеном року веродостојно саопште број српских православних душа у својој општини и колико сесија или ланаца земље сви Срби дотичне општине поседују.

2.) да набаве и епарх. школском одбору поднесу тачан исказ о имању, приходима и расходима местне црквене општине.

3.) да сачине и епарх. школ. одбору поднесу тачан исказ о плати и званичним приходима сваког учитељског места у општини,

4.) да сачине и епарх. школ. одбору поднесу тачан исказ о школском имању: главници и непокретностима, колики приход то имање доноси и на што се приход троши,

5.) да из грунтовног звања набаве себи и на сигурном месту чувају грунтовни извод о школским зданьима и да на основу тих грунтовних извода пријаве епарх. школ. одбору, на чије су име школска здања у грунтовници уведена,

6.) да од надлежног свештеника и учитеља набаве и у одређеном року епарх. школ. одбору поднесу тачне исказе о томе, колико је било за школу способне деце, — мушку децу увек за себе а женску за себе — од 6—12 година и од 12—15 година, колико се је од те способне деце у школу уписало — по разредима одељено мушку, одељено женску децу —, колико је деце свршило I., II., III., IV., V. и VI разред. Ове исказе треба спремити за сваку поједину годину, од кад је школ. уредба у живот ступила, дакле почињући школском годином 1872/3. а завршујући са школ. годином 1888/9.

Ово је нужно не само за то, да се види, како нам се је школа с те стране развијала, него још и највише за то, да би се просудити могло, да ли је и где је нужно да се још које учитељско место установи,

7.) да школска здања чисто и уредно држе, и сваке године најдаље до Преображења окречити и оправити даду,

8.) да у напредак сваке године до Божића поднесу епарх. школ. одбору тачан исказ о томе, колико је те године за школу способне деце, колико се је у школу уписало и како су по разредима разређена, а до св. Илије сваке године исказ о томе, колико је у тој школској години деце свршило поједини разред с правом прелаза у најближи виши разред,

9.) да пазе на то, да учитељи школску годину према наређењима школске уредбе држе,

10.) да бдију над тим да учитељи *све* прописане записнике тачно и савесно воде, и

11.) да упути епарх. школ. одбор бачки, да умоли жупанијску власт, да она потчињеним својим органима изда строге налоге, да децу одмах с почетка шк. године и све до краја исте у школу терају, немарне родитеље глобе, не излажући при томе учитеље никаквим непријликама".

У спорним питањима, које је Школски савет у овом раздобју решио, изрекао је следећа начела: да се „декретом на средоточну школу намештени“ учитељ „не може преместити на четвртну“ (бр. 108|1885.); да помоћништво са пола плате може да траје само годину дана, те пошто општина „није тражила, да се место правилно попуни, него је учитеља и даље задржала“ има му, пако као привременом, накнадно издати целу плату за све остало време (бр. 109.|1885.); да пропис о отказном року веже не само учитеља него и општину (према привременом учитељу, који је без одређења рока пристављен — бр. 29|1886); да је квартална учитељица само своју децу дужна у ручном раду обучавати, а у центрум није дужна ићи (бр. 87|1886.); да се селидбени трошак има учитељу накнадити (бр. 107|1885.); да се учитељима, који доврше школску годину, пошто је то „ушло у обичај“, има плата и за феријалне месеце издати (бр. 29.|1886.)

У дисциплинарним питањима било је одлукâ, којима се одобрило искључење приправника, осуде учитељâ на губитак места и односно на присилно пензионисање — код првостепених решења пак и то, да председник донесену одлуку на губитак места није извршио, него је иста после повучена, те дотичном доспели петогодишњи доплатак досуђен.

Кад су у рекурсу нови докази наведени, враћени су списи на нову одлуку натраг (бр. 49|1886.), у једном случају је Школски савет на пријављену тужбу непосредно одредио и истрагу (гл. шк. референта, а у Архидијецези). Кад је истрага неправилно вођена, одлука је уништавана, а решењем бр. 17.|1887. дисциплинована је црквена општина као призивач замерком „због њених у призиву њеном садржаних неоснованих нацртаја против школског референта“.

V. Управа.

У кругу непосредног управљања, које је Школски савет према прописима вршио, држао се осим већ споменутога следећих праваца и начела:

Именовао је професоре, за Сомбор на раздвојена места 1887. год. на основу кандидације професорског збора Младена Борђошког за катихету, дра Стевана Михајловића за предавача мађарског језика; за Карловац помоћним учитељем хармонијског појања и певања 1886. г. Ђуру Баха, 1888. г. Фрању Форштека, 1889. г. Александра Босиљевца; међу наставницима виших девојачких школа десиле су се на прописани начин следеће промене: у Пачеву је Јован Поповић 1885. год. поднео оставку на управитељству, али му та није уважена, после је исти неко време напустио био место те је за то време управљао школом Светозар Дамјановић; пошто је Василије Брашован на катихетству на тој школи 1886. год. оставку поднео, био је неко време Душан Радуловић катихета, од 1888. г. пак Ђорђе пл. Бота; по одласку Ђорђа Бекића суплирао је неке предмете његове В. Павличек, после је (1888. г.) тамо дошла за наставницу Даринка Бугарска; у Сомбору је Јован Борјановић, учитељ вртарства, кренут

а Ђорђа Протића је за време годишњег допуста замењивао Иван Поповић.

Пошто се 68. § Уредбе тако тумачио, да учитељ српске народне школе онда постаје сталан, кад га у смислу тачке б) 142. § а Школски савет за таквога призна и прогласи, то су се учитељима и учитељицама, за које је то затражио дотични епархијски школски одбор, издавао декрет по пракси, која се на основу 20. §-а III. дела в. кр. Рескрипта затекла била. Пошто се пак епархијски школски одбори нису тачно обрћали за декрете, то је један у једном случају и ургиран.

Допусте, дуже од осам дана, давао је наставницима виших девојачких и учитељских школа сам Школски савет, но дуже од године дана није давао.

И о упису и полагању приватних испита у учитељским школама решавао је Школски савет многа питања, те је у том ова начела изрекао: да управитељи без предспреме, прописане за сомборску учитељску школу, не могу никога примати (бр. 118./1885. за Сомбор, 120./1885. за Карловац); да се без дозволе Школског савета не може нико приватном испиту за оспособљење припустити (бр. 73./1887. за Карловац, 75./1887. за Сомбор); да се теме за писмени испит учитељског оспособљења имају Школском савету ради избора подносити; да се приправник, који је као гимназиста остао дужан, не може за редовнога примити, док дуг свој не подмири, за који му је одређен рок од месец дана (бр. 114./1885.); дозволу за накнадно уписивање и за приватно полагање појединих разреда давао је Школски савет, исто тако и дозволу за уписивање пре прописаног доба (venia aetatis); Школски савет је дозвољавао прелаз из Сомбора у Карловац пред конац године тако, да приправник у Карловцу полаже испит; матуранта је у III. (последњи) разред учитељске школе само тако примио за редовног ђака, да тамо све „предмете полаже; за иноверкињу је за Сомбор решено, да не може бити редовна ученица (бр. 48./1886.), а за Карловац је једна дозволом Земаљске владе примљена за такову (бр. 104./1889.).

За ставендије из клирикалног фонда отварао је стечај „међу приправницима" и исте су додељивање по саслушању мишљења дотичног професорског збора.

Школски је савет за ово раздобље решавао више молби у ствари пензије. Чобићки и Натошевићки досуђен је посмртни квартал и питање пензије за Натошевићку уступљено је Сабору. Исто је тако и ствар Чобићкиног пензионисања препоручена.

Решавана су и питања о ступању у државну мировинску закладу, и то сада за наставнике више девојачке школе у Панчеву.

Пошто тај фонд не урачунава године, само од 1870, решавани су многи спорови, где је дотична црквена општина обвезана, да недостатак пензије накнади, да у том погледу с учитељем начини правоваљан уговор. А многе су молбе и Саборском одбору спроваћане уз приномоћ из старог пензионог фонда. Но Саборски одбор је једну такову молбу и без предлога Школског савета уважио и о томе дотичнога преко Школског савета обавестио (бр. 52./1890.).

Молбе за досуђивање петогодишњих доплатака решавао је Школ

ски савет, те је у једном случају и седми доплатак „у замену седмог квивквенала“ досуђен (бр. 141/1888). Исто је тако решавао молбе ради повишења дотације помоћницима, послужитељу итд.; ради издатака за реквизите, суплентима болесног учитеља (професора); ради приномоћи за научно путовање на светску изложбу у Париз, за лечење учитељу вежбаонице, за издавање књига (бр. 151/1889.) и одређивао исплату трошка за штампање бланкета за исказе и истражног трошка, вођеног „у интересу јавне службе“ (бр. 138/1885).

А повисио је и таксу за приватне испите на вишој девојачкој школи у Новом Саду тако, да је 8 ф. улазило у благајницу, 2 ф. се давало управитељу и 10 ф. професорима испитивачима.

У делокругу, прописаном тачком г) 142. §-а Уредбе за српске народне школе, узео је Школски савет на знање, да је у Парага 1887. г. женска школа отворена, у Ст. Сивцу 1888. г. ново учитељичко место систематизовано, да је у Кисачу свештеник-учитељ пристављен, да су у В. Кикинди 1885. г. четири нова паралелна разреда отворена, да је у Винковцима 1886 г. успостављена вероисповедна школа, да је у Сомбору 1886. г. основано вероисповедно забавиште и да је у Беочину за женску школу модерна и лепа зграда саздана, за што је дароватељу (фирми Оренштајн-Шпицер) захвала изражена.

VI. Издавање наредаба.

У границама законодавне власти, стављене му у делокруг, издао је Школски савет у овом раздобју наредбу у ствари ширења знања из вртарства међу учитељима, у ствари забране држања учитељских зборова заједно са комуналним учитељима (бр. 56. и 168. ех 1887); у ствари наставне основе за вероначуне предмете и за српски језик на државним средњим школама у Темишварској дијецези (111/1887. и 47/1888.); одредио је предмете пријемног испита за учитељску школу (бр. 93/1888), завео је испит из ручног рада за женске и кућарства (бр. 139/1888) и испит допуне за оне учитеље, који су невероисповедну учитељску школу свршили (135/1886). Осим тога издао је наредбу „да епарх. школ. одбори позову све подручне учитеље и учитељице, да од сад имају на крају сваке школ. године писмено поднети извештај о стању своје школе и навести све мане и недостатке и уједно предложити шта и како би се стање школе и школске општине унапредити могло, па према тим извештајима да епарх. шк. одбори даље наредбе издају а уједно те извештаје и овамо саопште“.

Да би се у томе правцу темељније радило, а на молбу учитељског збора основних и виших девојачких школа у Новом Саду, дозволио и односно наредио је одржање опште учитељске скупштине 1889. у Вел. Кикинди „с тим, да се на тој скупштини само у представкама учит. збора истакнута два предмета, наиме „уредба“ израђена по саб. Одбору петнајсторице о српским основним, вишим девојачким и учитељским школама и нацрт правила за „Натошевићев фонд“ у расправу узети могу и имају и да се мњења скупштине у погледу та два предлога овом школском Савету поднети имају“. Поводом пак извештаја о тој скупштини решено је: „операт учитељ-

ске скупштине о уређењу срп. нар. школа пододбору састојећем се из гг. чланова овог Савета Дра Нике Максимовића, Николе Вукићевића и Јована Бороте издати с упутством, да га проучи и о њему овом Савету своје мњење поднесе; што се тиче даљег рада учитељске скупштине дозволити да се учитељска скупштина дне 4/16. и 5/17. априла 1890 поново и то у Ст. Бечеју састане, и то у цељи, да узме у расправу питање о школским књигама, училима, наставном плану за народне школе, о устројењу забавишта и хуманитарних завода за глухонеме и слепе и да о тим предметима своје предлоге установи и преко повереника овог школског Савета овамо поднесе... а што се тиче питања о уређењу српских учитељских и виших девојачких школа то учитељске зборове српских учитељских школа у Сомбору и Карловцу и српских виших дев. школа у Н. Саду, Сомбору и Панчеву позвати да питање то у расправу узму и своје жеље, мњење и предлоге о уређењу тих школа овом Савету што скорије поднесу".

XXVII. Извештај српског народног Школског савета о раду свом од 1902.—1906. год.

132. Ш. С. бр. 707. зап. ех 1906.

Високи Саборе!

Позивно на наредбу Високог Сабора од 1902. год. и односно природне последице 143. §-а Уредбе за српске народне школе од 1872. год. и на праксу, част нам је извештај о раду овог Школског савета од 1902.—1906. год. у следећем поднети:

I. Састав и званичење.

Председничку част носила и обављала је за свих упитних пет година Његова Светост, г. Георгије Бранковић, митрополит и патријарх српски. Само је за једну седницу дисциплинарне комисије одређен један члан за ad hoc председника, јер је у тој ствари председник Школског савета као пријављивач, односно тужитељ уступио председништво другоме. У тој истој ствари имао је Школски савет сукоб са својим председником, јер исти једногласно донесено решење Школског савета — пошто се са истим није слагао и против истог протест уложио и обратио се кр. уг. Министарству богочасти и јавне наставе — није хтео извршити.

Како потпредседник Школског савета др. Ника Максимовић, на кога је у једном случају била и потреба, није

у седнице никако долазио, исти је позван на изјашњење мисли ли и може ли на седнице долазити. Пошто је пак исти услед тога оставку на потпредседништву поднео, изабрао је Школски савет за потпредседника дугогодишњег заменика главног школског референта, Николу Ђ. Вукићевића.

Од осталих је чланова др. Александар пл. Рокнић поднео оставку на чланству, што је засебно јављено Сабору. Пошто пак Школски савет није био властан ту оставку уважити, него је дра А. пл. Рокнића известио, да га до даљег расположења саборског сматра за свога члана, исти је поново учествовао на седницама.

Седница је било 1902. год. *шест*: 18. (31.) марта, 18. (31). маја (бр. решења 109—147), 1. (14.) августа, 13. (26.) септембра (бр. реш. 225—288) и 14. (27.) децембра бр. свих решења **371**); 1903. год. *шест*: 6—7 (19—20.) фебруара, 17—18. априла (30. апр. и 1. маја, бр. реш. 93—213), 29—30. јула (11—12. авг.), 11—12. (24—25.) септембра (бр. реш. 362—488) и 4. (17.) новембра (бр. свих решења **599**); 1904. год. *седам*: 16—17. (29—30.) јануара, 1—2. (14—15.) априла (бр. реш. 119—235), 13. (26.) маја 12—14. (25—27.) августа (бр. реш. 345—515), 15—16. (28—29.) октобра, 28. октобра (10. новембра бр. реш. 625—730), и 17—18. (30—31.) децембра (бр. свих решења **857**); 1905. год. *седам*: 23—25. фебруара (8—10. марта), 2—3. (15—16.) маја (бр. реш. 143—285), 1—4. (14—17.) августа, 19—21. октобра (1—3. нов. бр. реш. 546—746.) и 14—16. (27—29.) децембра (број свих решења **857**); 1906. год. *седам*, 14—17. (27—30.) марта, 5. (18.) маја (бр. реш. 199—279), 5. (18.) јуна, 3. (16.) јула (бр. реш. 296—391), 24—25. августа (6—7. септембра), 19—20. октобра (1. и 2. новембра, бр. реш. 522—666.) и 12. (25.) децембра (бр. свих решења **707**).

Према томе је за ових пет година држано свега 29 седница и то, пошто је понека и четири дана трајала, 55 дана и донесено свега 3391 решење, или попречно у једној години 678, на једној седници 117, а за један дан 62; те је у свему посао био по броју седница 2·9, по броју седничких дана 2·4, а по броју решења више него четири и по пута већи но за исто раздобје пре 15 година.

Ванредно велики број решења 1904. и 1905. године потиче отуда, што су се доласком новог главног школског референта покупили и посвршавали по могућству сви

заостаци из пређашњих година — али је и број поднесака растао: 1902—632, 1903—882, 1904—929, 1905—1015, а 1906. до дана седничког 1024.

Сада се увек сви стигли списи уносе у седницу, те се ретко кад што због краткоће времена или другог разлога оставља за другу седницу. Нестало је и те потребе да се спис тек из седнице издаје на проучење или да се у седници решава, да се списи изнађу — чега је пре чешће бивало.

У погледу званичења издате су две наредбе (бр. 25. и бр. 285. 1905. публиковане у С. М. Гласнику стр. 99. и 145. ех 1905.), које се у првом реду односе на епархијске школске одборе, али и на Школски савет, што је и посебно растумачено (бр. 390 1906.). Осим тога је наређено, да се са кр. уг. министарством има на оба језика (in fracto) званичити (бр. 142. 1905), и да ће се саставити пословник за Школски савет, који се у послу налази.

У ово време је поново успостављено и дисциплинарно поверенство уз Школски савет, пошто је то потреба изискивала и у њу је изабран уз председника и референта члан из места Теофило Димић.

Перо је водио др. Лаза Секулић нар. црквр. тајник, који је за припомоћ доводио Милана Меанџића, односно после Бориславa Брадваровића, I. бележника Саборског одбора.

Дужност школског референта вршио је до 1. септ. 1902. год. члан Никола Ђ. Вукићевић, затим до потврде изабраног главног школског референта пристављени члан Душан Стојшић, а од мајске седнице 1904. Ђорђе Поповић. Овај је у тој седници положио и званичну заклетву што су за тим и новоизабрани чланови Светозар Прибићевић и др. Александар пл. Рокнић, после и Душан Стојшић, према пракси учинили.

II. Школски савет као извршна власт.

Школски савет примио је и даље публиковао: превишње потврђени саборски закључак о тумачењу привр. уређења о епархијама, и о избору главног школског референта; саборске закључке о избору чланова Школског савета, о томе да привременост код наставника в. дев. школа не може трајати више него две године, да се срп. ски језик у срп. учит. школи сомборској има у смислу

школске уредбе и XVIII. зак. чл. 1879. год. настављати и да је врховна автономна инстанција Школски савет — а тако исто и решења о избору епарх. школ. референата, која нису задобила превишње одобрење.

Друга решења саборска, достављена делом непосредно, делом путем Саборског одбора (о одбијању молбе Н. Ђ. Вукићевића за отпремнину и молбе Д. Блажека за проглашење сталности, о спору П. М. Кочиша, Ј. Петровића), узео је Школски савет на знање и односно остајао при заузетом већ своме становишту. Спорну ствар Ђорђа Поповића п. з. еп. шк. референта, у којој је и министарство донело са саборским решењем равногласну одлуку, решио је тако, да је узео на знање изјашњење истога, ствар за коначно свршену прогласно, а отпис министарски, по коме се тај поступак нема квалификовати као дисциплинарни поступак, узео је Школски савет на знање. Саборском одбору пак, који је односне списе тражио, из истих разлога нису ти списи издати. У погледу спора за селидбени трошак Милана Манојловића изродио се са Саборским одбором сукоб због компетенције, о чему је Сабору засебан извештај поднесен.

Молба карловачких грађана, да се пето учитељско место попуни стално учитељицом, и о коме је засебан извештај Сабору поднесен, решена је после поводом генералне једне наредбе Школског савета о извршењу 63. §-а Уредбе о с н. школама на задовољство молилаца.

Решен је коначно и спор о награди за ц. појање у Ст. Бечеју.

Наредбу Саборску о крепирању стручне школске анкете извео је Школски савет тако, да је у њу именовао осам чланова на неодређено време, достављао истој питања на претрес и књиге на оцену. (в. Школ. лист стр. 21, 168, 293). У погледу дневница гл. шк. референта као председника те анкете изродио се са Саборским одбором у погледу надлежности сукоб, о коме је засебан извештај поднесен.

Питање покомуњаених школа у бившој Војничкој граници проучавано је и пошто је прво исхођено одобрење, да отворене већ школе у Жабљу и Кању могу као приватне и даље постојати, обратио се Школски савет на кр. уг. министарсво са више представака, да се те за вероисповедне и јавне признају, и да се и друге као такове могу поново отварати. То је питање још у расправи.

У погледу уређења администрације код епархијских школских одбора издате су две споменуте већ наредбе, те се за сада код неких дијецеза још расправља питање да ли се перовођски послови имају помоћу пристављених подбележника под надзором и одговорношћу еп. шк. референта или еп. бележника обављати; — молба пак гл. шк. референта за додељивање помоћника, поднесена је са препоруком засебно Сабору.

Да би се о успеху тих расположења уверио, изрекао је Школски савет, да званичење код епархијских школских одбора може гл. шк. референат приликом редовних инспекција прегледати. Али су се против тога представкама обратили неки епарх. шк. одбори, те та наредба још није извршивана. Притужбу епархијског школског одбора вршачког и темишварског због наредбе, упућену на Сабор, вратио је Школски савет натраг са начелног становишта, да Школски савет представке, наперене против наређења и расположења Школског савета, као врховне автономне школске власти, не спроводи Сабору, — уз то и из следећих разлога:

„Истина је да су епарх. школски одбори по 135. §-у школске уредбе од 1872. г. за свој рад одговорни епарх. скупштини, односно по чл. XI. привр. Уређења о епархијама од 1871. год. Сабору — али из тога не следи, да се контролно право овом Школ. савету, као надлежној вишој власти тих одбора, порећи може, или да се може кратити да овај Школ. савет ту дужност своју путем изасланика врши.

Истина је и то, да делокруг главног школ. референта, који у смислу 139. §-а исте школске Уредбе врши непосредни надзор над свима подручним школама, није тачно одређен — али епарх. школ. одбори темишварски и вршачки у представкама својим признају, да су гл. школ. референту дужни дати информативног обавештаја, а не могу порицати ни то да истоме, према одговорности његовој, исказаној у 143. §-у исте Уредбе, припада право непосредног увида у рад и званичење свих школских органа, који су позвани, да извршују или спроводе прописе школских закона и наредаба највише школске автономне власти, које је исти члан и референат.

Пошто пак у упитној наредби овог Школ. савета ништа више није изречено, него да исти има право „пре-

гледати" званичење код епарх. школ. одбора исто онако као што епарх. школ. референти прегледају званичење код месних школ, одбора: то се представке као неосноване нису могле уважити". (610/905).

Засебно је наређено, да се изборним списима имају све молбенице и стечај прикључити (185/905.) и да се заједно са фасијом ради издавања декрета тек по истеку рока за евентуални призив имају подносити (241/904.).

Наредбу о контролирању званичења протегао је Школски савет и на најниже власти тако да епархијски школски референти и други изасланици епарх. школ. одбора имају право и дужност и званичење месних школских одбора надзирати.

Решење саборско о прописању нове наставне основе извео је Школски савет на тај начин, што је претходно позвао епархијске школске одборе и преко истих учитељске зборове, да — узев за подлогу наставну основу од 1895. год. — своје мишљење поднесу, а израду наставне основе поверио је Стручној школској анкети, која је исту израдила и поднела Школском савету. Пошто је Школски савет против мишљења школске анкете остао при том становишту, да се за Хрватску и Славонију засебна наставна основа има прописати а за Угарску засебна, и да се предлог Стручне школске анкете нема више издавати учитељским зборовима на претрес — враћен је нацрт главном школском референту, да коначни текст за апробирање поднесе. Међутим су код Стручне школске анкете у послу још и кратка методичка упутства, која ће се заједно са новом наставном основом издати.

И за више девојачке и учитељске школе учињени су потребни кораци за ревизију наставних основа.

За издавање уџбеника у наклади Школског савета учињене су потребне припреме и пошто је Саборски одбор у начелу прихватио замолбу Школског савета, да се за тај посао потребна свота предујми, посао ће се наскоро отпочети моћи. Међутим се са Саборским одбором изродио спор за надлежност у погледу располагања са свотом, која је за издавање уџбеника увртена у просветни прорачун. О том се спору подноси засебан извештај Сабору.

У погледу дисциплинарних правила поднео је био рл. шк. референат мишљење, да је то Саборским устројством (§. 19. тачка 7.) прешло у делокруг самога Сабора

— али пошто то становиште Школски савет није прихватио, исти је упућен, да правила изради, те ће се иста у најскоријој будућности издати. Међутим је — осим неких начелних решења, која неспоразуме имају да отклоне — издата наредба о року за поднашање апелате и о судском поступку (бр. 326 и 714 ех 1904. публиковано у „Српском Митроп. Гласнику“ стр. 241. од г. 1904. и 1. од год. 1905.).

Одвојење учитељичке школе у Сомбору од учитељске извео је Школски савет утолико, што је наредио да проф. зборови у интерним стварима једног и другог завода засебно конферишу.

Предлог за нову организацију српских народних школа — пошто су се за исту морали узети у обзир разни предлози Саборског одбора — налази се још у послу и поднеће се благовремено Сабору.

Поводом наредбе саборске да се накнадно састави потпун извештај о раду Школског савета, а обзиром на то, да је извештај за време од 1871—1879. поднесен Сабору, да је тај исти и на знање узео и да је и извештај од г. 1879.—1885. тако исто већ поднесен Сабору (одштампани у 11. св. Школског листа од о. г.), упутио је Школски савет главног школског референта, да састави извештај за време од 1885—1890. за који интервал никако није поднесен извештај Сабору, и тај се засебно подноси Сабору.

Са св. архијерејским *синодом* водио је Школски савет преписку у ствари уплива свога на богословско училиште, прописано Саборским устројством, затим у погледу делокруга духовних повереника, који се на учитељске испите изашиљу, у погледу квалификације катихета на уч. школама и т. д.

Као извршна власт имао је Школски савет много преписке и много борбе са *државним властима*. Може се рећи да је та борба, која се и у другим правцима појављивала, већину времена и снаге апсорбирала.

Вођена тенденцијом безобзирног ширења мађарског језика и за појачањем своје интеренције државна власт у Угарској долазила је на сваком кораку до повреда права автономних школских власти и позитивних прописа автономних уредаба. Осим многих дописа кр. уг. Министарства богочасти и јавне наставе долазило је безброј тужаба

од епархијских школских одбора, од управа виших девојачких и учитељских школа и од испитних повереника. Поводом тих тужаба Школски је савет с једне стране издао наредбу, да се основаност притужаба државних власти има пре свега испитати и да преписку са кр. шк. надзорницима и са жупанијским управним одборима имају епархијски школски одбори водити. С друге је пак стране Школски савет преписку са самим Министарством узео потпуно у своје руке.

Министарство је наиме вратило представке једног епархијског школског одбора тим 1). да не може опћити, него само са Школским саветом или са самим епископом, 2). да ни на свој упит не прима одговоре потписане од потпредседника епархијског школског одбора, јер такав по уредбама не постоји и 3). да се епархијски школски одбори немају права мешати у наставу и васпитање у комуналним школама. Школски је савет на то наредио, да епархијски школски одбори имају и надаље извршивати прописе 7. и 45. §-а Уредбе за српске народне школе, да се у ствари представака на министарство Школском савету обраћају и да не званиче више са потпредседником. Али је уједно и то изрекао, да епископи у школским стварима само као председници епархијских школских одбора могу званичити, као епископи — како је то министарство схватило — не. Од министарства на те саопћене му наредбе није дошао никакав одговор — али су се епархијски школски одбори скоро сви обраћали представкама против расположења, по коме исти не могу имати потпредседника, кога су кроз 35 година имали. У тој ствари поднесен је засебан извештај Сабору.

Пошто су међутим државне власти почеле против подручних школа и забавишта најстрожијим средствима поступати и пошто тај поступак ретко кад налази основа у законима, Школски савет стоји пред тешким задатком, да те приговоре исправља и подељене „опомене“ обескрепљује.

Поводом тих приговора нагласило је министарство најенергичније захтев, да се кр. шк. надзорницима преко прописа држ. закона и специјалне наставне основе и распореди часова и уџбеници достављају и да се нова наставна основа односно нова подела недељних часова према стављеним захтевима пропише. Школски се савет

против тих неоснованих захтева бранио, али када позивање на закон није помогло, учинио је задоста тим захтевима и међу осталима прописао нову поделу недељних часова.

Али су против тога устали и учитељи и епархијски школски одбори из тога разлога, што је Школски савет 33 §-ом прописани број недељних часова задржао за предмете, прописане 18. § ом школске Уредбе и на то додао 5 сати за мађарски језик. Те је представке школски савет из следећих разлога одбио:

„Представка жели, да подела недељних часова издата наредбом школског савета под бр. Ш. С. 8094. ех 1895. и надаље у крепости остане, а ова „нова" ван крепости стави. Међутим нити је подела од 1895. године ван крепости стављена (за одељене разреде остаје она и надаље потпуно у крепости), нити је ово „нова" подела, него је то она иста, те су само часови непосредноga рада на појединe комбинације разреда прилагођени.

Распоред седмичних часова од 1895. одредио је наиме колико имају деца појединих разреда у школи остати и чиме се имају за то време занимати али није дао поближега упутства, како ће учитељ, кад има више разреда, непосредни рад свој удесити, а да тај саразмер не поквари. Пошто су у том погледу заиста и констатовани недостатци, издала се *помоћна* табела, за непосредни рад учитељев, и то по начелима, по којима се већ у наставним основама бр. Ш. С. 80М. 845. ех 1872. и бр. Ш. С. 34. през. 1888., затим у министарској наставној основи за немађарске школе од 1879 год. поступило т. ј. за оне предмете, који се „тихим вежбањем" не могу потпомоћи, узео се пун број часова у непосредни рад (појање и певање и т. д.), где се то корисно може радити, разреди су и код непосреднога рада спојени, где се пак није могло од једног одређеног броја сати одступити, ту се је исти број задржао (мађарски језик и т. д.). Пошто боравак у школи осим гимнастике и женског ручног рада (који тако исто спада у оне техничке предмете, што се у „ваншколским" часовима имају свршити), за свих 12 разреда по распореду од 1895. год. износи 276 1/2 сати, од којих група науке вере има 54 1/2, српског језика 108, мађарског језика 54, рачуна 48 и стварних (управо хуманитарних) знања 12 сати, дакле 4 1/2 : 9 : 4 1/2 : — 4 : 1 ; —

предмети имају ван тих часова обрађивати. На то је дошао XVIII. зак. чл. од 1879. год. и тај је прописао још један предмет, кога у школској Уредби нема, и одредио број часова за тај предмет. Ти се часови морају по потреби уз оних 25. придодати, јер се иначе не би могли у потребној опширности обрадити они предмети, који су у 18 §-у школске Уредбе побројани и за које је одређен онај минимални број часова у §-у 33. исте Уредбе.

Сва та расположења учињена су на основу последње алинеје 35. §-а исте Уредбе, те се недељни одмор има према потреби за суботу после подне и за још један дан после подне одредити, но у сваком случају тако, да се прописани број недељних часова нити због вечерња, нити због другог чега не крњи". (331 905).

А да је то заиста могуће извести, доказ је и министарска наставна основа, која не само за немађарске, него и за мађарске основне школе прописује толики број недељних часова, као што је у наредби бр. III. C. 749. 728. ex 1904. изложено.

Но после је Школски савет упутио гл. шк. референта, да тој жељи код састављања нове поделе часова колико је могуће удовољи — али је министарство и против те поделе часова приговорило, о чему се са истим још расправља.

Још до много више конфликата је довело непосредно мешање нижих државних власти у послове автономних школа. Да би се то избегло, Школски је савет наредно, да месни школски одбори никакове непосредно њима достављене наредбе државних власти не извршују, да учитељи не учествују у конференцијама, које кр. шк. надзорници хоће да држе и да автономни органи не потписују т. зв. инспекционе записнике. Кадгод је Школски савет за такове непосредно издате наредбе дознао, увек је учинио потребне кораке да се такове повреде отклоне — али се десило, те је надсолгабироват једног председника месног школског одбора казнио се 50 К глобе, што није промену у учитељском особљу по наредби жупанијског управног одбора пријавио. Школски се савет у томе питању и по трећи пут обратио министарству — и питање се још није коначно решило.

И због т. зв. економских пофторних школа се Школски савет више пута обраћао министарству без да је одговора добио.

Министарство наиме иде за тим, да од пофторних школа стручне школе створи. Али је у наредби о уређењу тих школа такове услове ставило, који се са автотомним правима не могу у склад довести, — нити их је школски савет без саборског расположења могао извести. Осим материјалног питања опасност је у томе, што по наредби државне економске пофторне школе морају сва деца посећивати без обзира на то, да ли поред вероисповедне постоји „општа“ пофторна школа и да ли деца ту школу посећују или не. Жупанијски управни одбори су пак почели те прописе чак и на комуналне економске пофторне школе примењивати и децу на посећивање тих школа глобом приморавати. Има већ неколико општина, где се вероисповедна пофторна школа због тога угасила. Школски савет томе мисли на тај начин помоћи, што ће и за автономне „сеоске пофторне школе“ издати сходну наставну основу.

Врхунац тих повреда јесте т. зв. Берзевицијев законски предлог и још више т. зв. Лукачеве наредбе, против којих се Школски савет опширним представкама обратио, и о чему је и Сабору засебан извештај поднео (списи су одштампани у 1—2. и 3—4. бр. Школског листа од ове године).

Ни више девојачке школе нису биле од тих навала поштеђене — нарочито новосадска не. Пошто Школски савет број недељних сати за мађарски језик није могао и даље повећавати, попустио је био томе захтеву да се деца из Хрватске и Славоније само на основу пријемног испита приме у ту школу. Уједно је учинио кораке код Саборског одбора, како би се на територијуму Хрватске и Славоније засебна српска виша девојачка школа за ту децу отворила, о чему се засебан извештај подноси Сабору. Али се после увидело, да се са реформама у в. дев. школи не може ни дотле чекали, јер су се иста та деца у мађарску грађанску школу без икаковог пријемног испита примала и јер је број деце, уписане у српску вишу девојачку школу у Новом Саду, почео нагло опадати. Сад је пријемни испит поново укинут, наређено је држање извесних курсова из мађарског језика за ту децу уз повећан број часова, а уз извесну награду која не правазилази школарину државне школе.

Но највећи је притисак учињен на српске наро дн учитељске школе у Сомбору.

Та се питања у главном концентришу око правилника за испит учитељског оспособљења и око бланкете учитељских диплома. Али су се томе прикључила и друга питања: о нострификовању учитељске дипломе, стечене у Хрватској и Славонији; о нострификовању квалификације професора тих школа; о испиту допуне, коју полажу учитељи, што су свршили другу какову учитељску школу у Угарској; о полагању поправних испита код оних, који не задовоље захтевима кр. шк. надзорника, о предавању још кога предмета на мађарском језику; о минимуму код разних предмета, нарочито код мађарског језика — дакле о читавом суставу тих учитељских школа. Школски савет води ту борбу већ више од три године и како изгледа неће је докончати још дуго времена, јер непрестано искрсавају нови и нови захтеви и односни приговори. Пошто су се многи захтеви одбили и односно исправили и пошто се министар напослетку — задржав учитељске дипломе ево већ и трећем годишту — потпуно обустављањем испита и затварањем те школе, Школски је савет преостале захтеве у погледу правилника и бланкете испунио уз изјаву, да у томе види повреду својих права и да ће ствар пријавити Сабору — што је и учињено. (Преписка је одштампана у 9—10 св. Школског листа од о. г.)

Решење неких од осталих питања још је у току.

Друге неке захтеве и отписе министарства (о пријављивању случајева отуђивања школског иметка, о давању информације засебним изасланицима министровим, о сналажењу терета задолмивања ритских земаља, о сталном попуњавању учитељских места, о развијању свакидашњих школа у шесторазредне и пофторних у трогазредне, о публиковању неких наредаба, односећих се на државне школе, о годишњем одмору у забавиштима, о забрани и односно препоруци разних књига и часописа, о публиковању законито прописаних имена места, о бесплатним кухињама за децу, о издавању петогодишњих доплатака, о поступку против трахомаша, против туберкулозе, алкохолизма, о феријалним течајевима, о упису у виши разред и о приватном свршавању учитељске школе, о крепирању библиотеке поред држ. статистичког уреда, о правилнику за испит оспособљења професора држ. учит. школа, о течају за учење слеђа, за чуваре природопи-

сних збирака, о дану тица и дану дрвећа, о уређењу вежбаоница при државним учитељским школама, о Ракоцијевој прослави итд.), пошто су исти на закону основани и односно не засецају у автономију, узео је Школски савет на знање и по потреби учинио даље потребно расположење.

Али је било још различитих отписа, којима се није могло задоста учинити, и било је различитих тужаба у ствари којих се Школски савет морао Сабору обратити.

На челу тих стоји поновљено изражен захтев, да се подручни учитељи организују као слободна удружења и да поднесу штатуте своје министарству на одобрење. Школски је савет разјаснио, да су то облигатна удружења, наређења позитивним прописима школске Уредбе, за које је Школски савет позван наредбеним путем прописе издати. Пошто то питање, како изгледа, још није коначно расчишћено, Школски савет опрезно поступа са зборовима, те т. зв. митрополијске зборове није ни сазивао.

У погледу прописа министарских за пут и начин пописивања школообвезне деце и поступка код пријављивања и кажњавања родитеља оне деце, која немарно школу полазе или се ни не уписују — решио је Школски савет, да ће прописе у томе правцу у своме делокругу издати. Исто је решио и за хигијенске прописе и за прописе о градњи школских здања, које је министар за своје школе издао и сходног расположења ради доставио Школском савету.

У састављању прописа за засебне изасланике као извршиоце врховног надзора није Школски савет учествовао, али је изјавио, да ће своје приговоре ставити, ако би поступак тих изасланика дошао у сукоб са автономијом.

Припомоћ, стављену у изглед за професоре виших девојачких школа; није Школски савет примио, јер је иста везана за услов, који вређа автономију, а о прописима за припомоћ професорима вероисповедних гимназија подноси се засебан извештај Сабору.

Нанесена увреда автономији: пресуђивањем спорова између срп. нар. учитеља и црквених општина; нереспектовања прописа автономних уредаба о разрезивању школског прореза и односно избацивања прореза за комуналне школе на оне поседнике православне Србе, који у другом ком месту станују и тамо плаћају прирез за

вероисповедну школу; у погледу редарственог поступка против школских здања против којих стављени приговор не оснива се на општеобвезном закону, него на министарским наредбама и на муниципалним штатутима; у погледу крепирања фонда за комуналну школу порезом протузаконито избаченим на издржаваоце с. н. школа; самовољним укиданем припомоћи за издржавање с. н. школа и употребом порезног приноса издржавалаца тих школа за издржавање комуналних школа — поднесени су засебни извештаји Сабору. Друга слична питања: о отуђивању фонда за вероисповедне сврхе (Златица), о ускраћењу вотиране припомоћи пол. општина за повећане потребе с. н. школа (Кумани) итд., налазе се још у расправи.

Положај Школског савета у погледу очувања аутономије био је тако тежак, да је за праву победу сматрао, ако се кад могло извојевати респектовање позитивном пропису автономних уредаба.

То се постигло у погледу респектовања 85. §-а школске Уредбе код именовања учитеља на комуналне школе у бившој Војничкој крајини — и особито у новије време — код неких апелата, које су странке против решења Школског савета на министарство подносиле.

Таквих апелата било је годишње 4—5. Пошто је министарство, ако те жалбе није једноставно одбило, мериторна решења доносило: Школски је савет у новије време повреду автономије на тај начин гледао избећи, да је те молбе на основу нових података, који су у жалби наведени, поново у претрес узео и прва шњу одлуку своју изменуо. У представци, којом је Школски савет, или митрополит-патријарх — на кога министарство дописе своје управља — списе подносио, изложено је подробније становиште Школског савета и наглашено је нарочито из кога узрока Школски савет мисли, да се жалба не може у обзир узети. Уважењем тих представака признало је министарство, да се за превод списа она странка мора постарати, која жалбу подноси; да се странке и код поднашања тих притужаба морају држати рока, прописаног Конзисторијалном системом; да против решења ниже автономне власти нема места жалби на министарство итд.

И са кр. хрв.-слав.-далматинском *земаљском владом*

је имао Школски савет преписке у ствари извршења односно респектовања автономних уредаба.

Поред неких ситнијих ствари, које су се све споразумно решиле, докончано је питање признања јавности пакрачкој срп нар. учитељској школи, на којој је услед тога 1904. год. први испит зрелости, 1906. год. први дефинитивни испит (о практичној учитељској вештини) са правом јавности одржан, овај последњи тако, да су истоме припуштени и они кандидати, који су горњокарловачку срп. нар. учитељску школу свршили, па и они, који на сомборским срп. нар. учитељским школама због противљења кр. шк. надзорника и због наводно недовољног знања мађарског језика, нису учитељску диплому добили.

III. Наредбе.

На основу генералног овлаштења, садржаног у тачци j) 142. §-а Уредбе за српске народне школе, и специјалних, садржаних у другим одредбама автономних уредаба, Школски је савет наредбеним путем допуњавао и тумачио уредбене прописе за српске народне школе.

Наредбе су те издаване осим већ споменутих утицаја или својом иницијативом или на замолбу нижих автономних власти и органа или учит. зборова или пак на предлог Стручне школске анкете.

За све подручне *школе* важе наредбе: о правопису за српски (бр. 843|905., публиковано на 43. итд. стр. Школског листа), мађарски (512|905.) и немачки (512|905.) језик, о борби против раскоши и употребе козметичких средстава (790|905.), о потпомагању акције Привредникове (135|905., публиковано на 257. стр. Школског листа о. г.), о употреби одобрених уџбеника са осталим наредбама и прописима, који су с том у свези [одређена казна за прекршај 156|904. публиковано на 131. стр. С. М. Гласника од 1904. г.), забрана одступања од уџбеника на уч. и в. дев. школама (737. и 739.|905.), забрана диктовања и рада на основу неодобрених скрипата (477.|904.), начин одобравања и односно прописивања првог или и даљих издања посебице (631|906.), такса за оцене и за публиковање оцене (836|905. публиковано на 12 стр. Школског листа од о. г.], забрањено давање неодобрених књига у поклон школској деци (140|905. публик. на 99. стр., после на 176. стр. С. М. Гласника од 1905. г.); уређивање по-

литичких листова (68. зап. 904. публиковано на 68 стр. С. М. Гласника од 1904. год.) и наређено, да се за свако друго занимање има претходна дозвола Школског савета изискати (489 904.). Наређено је, да се способници имају испуњавати и подносити.

За учитељске школе издате су наредбе: да за време божићњег и ускршњег одмора нема егзортације (265 902.) да се молбенице компетената за извесне стипендије имају у заједничком професорском збору у претрес узети (413 903.), да су разредници дужни убележити у главне записнике разредне оцене (35 904.), да су професори дужни пријавити где се налазе за време великог годишњег одмора (463 905.), да је професор методике дужан руководити практичним радом, а управитељ над тим надзор водити (287 902.), да се без школске сведоџбе нико не сме уписати (334 902.), да управитељ никога не сме без предспреме примити (422 903.), да се због слабог слуха нико не сме трајно опростити од певања, појања и музике (169 904.), да се издавање дупликата има у званичном листу публиковати (419 904.), да се приправници пре прописаног времена не смеју распустити (422 904), да се, ако је могуће, сваког поста имају причестити (424 904.). да се с недовољном оценом из мађарског језика може у Пакрацу или Г. Карловцу у виши разред уписати (466 904.), да се наставно градиво из појања има на разреде поделити (470 904.), да се код уписивања мора строго пазити како се грудоболни не би ни примали (476 904.), да приватни ученици морају полагати и писмени испит и испит из техничких предмета (476 904.), да се приправницима ни она питања не смеју саопћити, која су за усмени испит предложена (579 904.), да управе имају документиране рачуне подносити о свима новцима, којима рукују, и да манипулацију ђачких друштава имају строго контролирати и о томе Школском савету извештај подносити (580 904.), да се матурантима у Хрватској и Славонији има двогодишњи рок за полагање дефинитивног испита дати (745 904.), да професори морају по „чреди“ ученике у цркву пратити и тамо на њих пазити (79 905.), да 60. § школске Уредбе о поновном практичном испиту важи и за учитељице (122 905.), да је поднашање (преписивање) каталога заводске књижнице дужност наставничког збора (236 905.), да мађарски језик није предмет пријемног испита у Сом-

бору (268|905.), да је са пуним бројем часова пристављени помоћник редован члан проф. збора (133|906.).

За учитељске и више девојачке школе издате су наредбе: о држању методичких конференција (477 и 645|904), о састављању и поднашању специјалних наставних основа (477|904.), да сви наставници имају службену заклетву положити (477 и 629|906), да се ученице имају строго оцењивати (412|904.), — а издато је и специјално упутство како се имају годишњи извештаји састављати (324 и 423|906. и 273|905.), и забрањено је давање приватних часова ученицима истога завода (261|902.).

За више девојачке школе издате су осим тога наредбе и прописи, да наставници могу један код другог хоспитовати (438|904.), да се понеки предмети могу као факултативни уз извесни хонорар предавати (446|904, НСад музика, домазлук; 545|905. Панчево музика, француски ј.; 713|905. Н. Сад сликање), а регулисано је и питање уписнине, односно школарине (424|904. 441|905. и 641|906. Н. Сад), и забрањено уважање наставника у звање пре потврде избора (410|903.).

У погледу подручних *основних школа* издате су ове наредбе:

1 *О надзору*: да су епархијски школски одбори власни и дужни подручне им школе не само преко шк. референта него и преко других стручно образованих чланова својих прегледати и настојати, да се 31. § школске Уредбе изврши; да су дужни све извештаје о стању школа заједно са учињеним расположењима приказати Школском савету (45|905. публ. на 97. стр. С. М. Гласника од 1905. г.); да су шк. референти дужни годишњи прегледни извештај о обављеним инспекцијама подносити (479|905.), да су и месне школске власти дужне главном школском референту на захтев директно подносити извештаје и податке (634|906.), да је главни школски референат и у погледу непосредног надзора над школама орган Школског савета а да није засебно звање (743|905. и 183|906.) и да је редовне инспекције на терет путног паушала дужан обављати а кад је изасланик Школског савета, да му припадају дневнице са накнадом путних трошкова (304|905.).

2. За отклоњење *оскудице* у квалификованим учитељима: „1.) да се по §-у 36. Уредбе за српске народне школе од 1872. год. у сваком месту, где има две или ви-

ше учитељских снага заједно, имају женска деца од мушке оделити; 2.) да се учитељи са женских школа имају приликом упражњености места преместити на мушке школе; 3.) да се упражњена места на женским школама обзиром на § 37. исте уредбе нигде и ни у коме случају не могу попунити учитељима, него само учитељицама и 4.) да се на ниже разреде мушких школа, па и на непотпуне (кварталне) школе са мушким или мешовитим нижим разредима до даље наредбе школскога савета не могу наместити учитељи, него по §-у 63. горехваљене уредбе учитељице". Против 1. а и против 4. тачке те наредбе поднашале су епархијске власти па и општине више представака које је Школски савет следећим образложењем одбио: „Одлука овог школ. савета од 3.16. маја бр. Ш. С. 321.284. ех 1905. донесена је поводом извештаја глав. школ. референта по коме је једна четвртина учитељских места у срп. прав. митрополији карловачкој упражњена и по коме се та места због недостатка у оспособљеним учитељима не могу ни попунити и по коме у том погледу најгоре стоје оне мале црквене општине на периферији, којима је способан учитељ највише потребан. Упитна наредба овог Школског савета садржава *један део* оних расположења, која је овај Школски савет по свестраном проучењу тога питања, а по постојећим законским прописима, наиме по тачци ј.) 142. §-а школске Уредбе од 1872. г. за отклоњење тога недостатка учинио. А учинио је то — што се и по себи разуме — „до даље наредбе", дакле тако да ће се од тога времена, кад се ти недостаци попуне, а и дотле у случајевима, за које је овај Школ. савет нађе да су призрења достојни, и одступити моћи.

Пошто је овај Шк. савет позван, да се за законити ред у целој митрополији стара, не може имати увек нарочита обзира на поједине епархије или општине, код којих се тај недостатак не осећа — а нижи су органи дужни, да наредбе више власти, издате у интересу целе митрополије, извршују.

Пошто пак епарх. шк. одборима није дато право, да могу против наредаба више власти „ремонстровати", него је шта више 5. тачка 134. §-а исте Шк. уредбе изрично наредила, да „извршују и да настоје да се изврше наредбе нар. школског савета" — не подлежи сумњи, да је упитна представка епарх. шк. одбора бачког неумесна.

А и неоправдана је, јер:

Ad 1.) 36. § споменуте уредбе не говори о учитељима и учитељицама, него под називом „учитеља“ подразумева, као и на другим местима исте уредбе, и једне и друге. По томе дакле „већа половина“ не значи мушке него и једне и друге, сасвим по 63. §-у исте уредбе. § 37. пак са изразом „ако је само могуће“ односи се на стање, које је владало 1871. год., када није било довољно квалификованих учитељица, али никако не даје право да се од тога и данас, када не само да је хиперпродукција у учитељицама, него је и велика оскудица у учитељима, одступи. По томе дакле нити има наређења у школској Уредби о томе, да би већа половина места морала бити попуњена учитељима, нити да би се на женску школу могао наместити место учитељице учитељ.

Ad 2.) Споменути 63. § не даје *општини* то право, да може на ниже разреде мушких школа постављати учитељице, него то право стиче *учитељица* дипломом својом. Пошто пак при респектовању тога права не одлучују само интереси појединих општина него и интереси целе митрополије; пошто су автономне више власти зато и постављене да код извршења појединих прописа авт. уредаба целину пред очима имају — несумњиво је право и дужност тих виших власти, да ниже јединице на респектовање интереса целине приморају.

Ad 3.) 36. §. споменуте Уредбе изрично наређује да се женска деца већ и тамо имају одделити од мушке, где су две учитељске снаге са две дворане. Од тога се тим мање може одступити, што нема ни разлога за то. Поступак који се има код васпитања *наше* женске деце применути, толико се разликује од поступка који је за мушку децу прикладнији: да ће деца увек мање изгубити, ако се буду по сполу разлучивала, ма било и више разреда заједно, него ако се измешају, те се женска деца присиле на учење оног материјала који је за мушке потребан, а за женске није — и обратно.

Ad 4.) Тврдња, као да би при подели деце по сполу на „многе“ општине нов терет пао, сасвим је неоснована, јер § 5. школске Уредбе изрично само у том случају *наређује* систематизовање треће учитељске снаге, када целокупан број деце пређе 160, а не кад један ма који учитељ има више од 80.

Ad 5.—7.) Пошто намера упитне наредбе није била уклоњење хиперпродукције учитељица и потискивање учитеља, него баш обратно, да се и оним општинама даде оспособљених мушких учитеља и „црквених појаца", које сада немају и пошто нема општине, у којој би извршењем тих наредаба могло настати оскудице у појцима: јасно је, да је представка и у томе погледу на кривом путу.

Ad 8.) Што се пак старијих одлука овог Школског савета тиче, то прво нема такове „одлуке" која би генерално прописивала нешто противно интенцијама ове наредбе, а друго да и има, она би, као противна овој новијој, по себи изгубила своју крепост." (590|905.). — Питање је напослетку тако решено, да се појединим општинама а у оправданим случајевима давала засебна дозвола за одступање од 36. §-а школске Уредбе и од 4. тачке те наредбе, а да се с друге стране Будимској дијецези дозволило, да се на школе с једном учитељском снагом, ако се квалификовани мушки не пријаве и ако то и општина жели, могу и учитељице у сталном својству постављати (565|906.) — и да се упражњена места у Хрватској и Славонији имају у првом реду са пакрачким и односно карловачким приправницима попуњавати (565|906.).

3.) У погледу регулисања *дотације*: да се приликом упражњења места може дотација уз одобрење епарх. школског одбора наново регулисати (52|905.), односно дотично место за укинуто сматрати и место њега ново крепрати (621|905.), али се дотација има тако установити, да та и месним приликама одговара а не само пропису о минималној дотацији. И против тих наредаба, које су првобитно гласиле, да се 78. § школске Уредбе односи на систематизовано учитељско место а не на постављеног учитеља (бр. 514|903. и 392|904., публиковано на 411. стр. С. М. Гласника од г. 1904.), поднашане су представке и ремонстрације и у једном и у противном правцу, те је Школски савет напослетку своје становиште овим разлозима поткрепио: „По тачци 3. 142. §-а Уредбе за срп. нар. школе од 1872. тод. спада у делокруг овог Шк. савета, да у случају призива решава о спорним питањима у погледу подизања нових школа, тако исто и у погледу укидања постојећих школа, чије је првостепено решење праксом, а аналогно пропису 4. тач. 134. §-а исте Уредбе, прешло у делокруг епарх. школског одбора. Према томе је

овај Школски савет према своме делокругу поступао, кад је — уваживши разлоге у призиву наведене решењем од 20. октобра (2. новембра) т. г. бр. Ш. С. 857621 ex 1905. — дозволио, да се упражњено учитељичко место у Варјашу укине и да се истодобно два нова учитељичка места системизују. Пошто пак у погледу дотације упитних двају учитељичких места истим овдашњим решењем ништа друго није изречено, него „да се у погледу поделе плате има поступити по начелу, како је месни школски одбор предложио“ и пошто је у истом решењу претходно наглашено да се „регулисање“ плате само уз „одобрење епарх. власти“ може навести, пошто је дакле у погледу самог установљења дотације епарх. школ. одбору у Темишвару остављено не само право него и дужност, да по пропису 70. §-а односно 4. тач. 134. §-а вишеспоменуте Уредбе настоји како би дотација упитних двају учитељичких места одговарала не само прописаном митропол. односно државном минимуму, него и месним околносгима у Варјашу, како то 70(71.) §. исте Уредбе изрично прописује: то се не може тврдити, као да се је овдашњим упитним решењем прејудиковало надлежном првостепеном пресуђењу истог епарх. школског одбора. Тумачење пак 78. §-а горе споменуте уредбе, по коме се дотација, скопчана са системизованим учит. местом, не би могла ни у случају упражњености места ни одобрењем више власти смањити — како је то већ и овдашњим решењем од 24 фебруара (9. марта) т. г. бр. Ш. С. 1852. ex 1905. (види „Српски Митрополијски Гласник т. г. стр. 426.) изречено, не може се одржати. Јер без обзира на то, што је дотација срп. нар. учитеља (учитељица) новијим опћеобвезним државним законом (26. чл. од 1893 г.) изнова регулисана и што прописе тога закона високо кр. уг. министарство богоштовја и јавне наставе, као што је то и најновијим својим отписом од 12. марта о. г. бр. 69072|905. у погледу једне подручне школе изрекло, тако тумачи, да је за издржаваоца школа приликом упражњености само законом прописани минимум обавезан и да црквено-школску опћину не може виша власт присилити, да разлику између старе и нове учитељске плаће подмири — изрази „учитељска и учитељичка плаћа“ у 78. § у вишеспоменуте Уредбе могу се само на већ под извесним условима намештена лица односити, а не на учитељско и учитељичко место. То по-

тврђују и 77 §. и остали исте уредбе, који о учитељима и учитељицама а не о учитељским и учитељичким местима говоре, а потврђује у првом реду потпуно јасан мађарски текст истог 78. §-а, по коме се „једном потврђена плата учитеља и учитељица“ дакле намештених лица „не може никако смањивати“. Уз све то морала је доћи у обзир још и та околност, да срп. прав. црквена школска општина у Варјашу за издржавање својих школа нема довољно средстава из извора, означених у 50, 51 и 54. § у споменуте Уредбе, него је прибегла извору, означеном у 52. §-у исте Уредбе (прирез) а употреба тога извора може бити обавезна само до законом прописаног минимума“ (327/906).

4.) *О паралелним разредима*, који су се првобитно опште прогласили за привремене (112/904., публиковано на 49. стр. С. М. Гласника од г. 1904.), што се после поводом поднесених представака тако растумачило, да се то не односи на учитеље већ у сталном својству намештене, а да првобитни главни учитељ остаје и надаље разредним учитељем, а помоћник само под његовим надзором обучава додељену му децу (379/904.). На једну пак каснију представку донесено је ово решење: „Представку ову путем епарх. школског одбора бачког вратити срп. прав. црквеној општини новосадској с тим, да овај Школски савет не налази довољно основнога разлога, да упутне своје издате наредбе повлачи, а да против наредаба Школског савета нема места призиву на срп. прав. нар. црквени Сабор. *Разлози:* школска Уредба од 1872. г. прописује стално пристављање само таквих учитеља, који су према броју школске деце, узев сву децу заједно и рачунајући највише 80 деце на једног учитеља, потребни. Према томе може код једне школе, ако то целокупан број деце изискује, и више учитеља бити стално намештено, него што има разреда, те се онда деца, без обзира на разреде, међу учитеље тако подељују, да ни један не добије више од 80 деце.

Према томе пристављање учитеља за поједине одређене разреде, или за паралелне „разреде“, нема ослонца у школској Уредби, те се то питање по потреби, а поводом конкретног случаја, имало на основу тачке ј. 142. §-а исте школске Уредбе наредбеним путем регулисати.

Да се то пак не коси ни са државним законом, доказ је баш § 1. зак. чл. XXVI. од 1893. год., који прописује за све школе минималну дотацију за помоћног учитеља,

надаље та околност, што нема ни опћеобавезног државног закона, који би одредио, у коме се случају могу помоћни учитељи пристављати, а у коме не.

Позивање пак на министарску наредбу бр. 10000. од 2. марта 1894. неумесно је, прво с тога што та наредба за вероисповедне школе само у томе делу има важности, у коме спроводи опћеобавезне и категоричне прописе односног државног закона, а друго и с тога, што ни сама та наредба нити искључује други који случај, где се помоћни учитељ може приставити, нити забрањује да се прекобројна деца једнога разреда, у коме наставу „води" редовни учитељ, могу доделити помоћном учитељу.

Расположење у погледу враћања „призива" правије утока оснива се на томе, што против наредаба, које Школски савет у своме делокругу издаје, уопће нема места призиву и што ни не спада у делокруг срп. прав. црквене Сабора да „призиве" против наредаба врховних автономних власти решава" (327|905).

За *друге прилике* издате су наредбе и донесене начелне одлуке: да тужитељ за вођење истраге има потребни трошак предујмити (226|903.), да епархијски школски одбори у случају ренитенције од стране опћине могу на основу 68. §-а школске Уредбе и сталне учитеље именовати (374|903, публиковано на 409. стр. С. М. Гласника од 1904. год.), да се 35. §-ом прописани школски одмори не могу „ван празничних дана" давати (515|903.), да учитељи без разрешнице не могу места своја напуштати (65|904.), да се полугодишњи испити немају за праве испите сматрати, него за понављање свршеног градива (188|904.), да се под одштетом за стан има подразумевати и одштета за башту (143|904.), да се „одштета" издаје како је за натуралија прописано (55|905.), да и привремени учитељи имају заклетву положити (184|905.), да се погреби не смеју обављати у школско време (510|905.), да се одмор у случају потребе има са четвртка на два дана после подне пренети (246|906.), да чланови епарх. школ. одбора имају заклетву положити (437|906.), — прописано је да се хигијенска правила „Шта морамо радити да будемо здрави" имају у свакој школској дворани извесити (791|905.), а издата је наредба у погледу извршења 28. и 58. §-а школске Уредбе (бр. 387|906. односно 568|905. и

282/906, штампано на 257. стр. односно 225. и 321. Школског листа од о. г.).

На издавање неких наредаба [о крoју и облику скамија (385/903.), о давању допуста за време кукуружње бербе (372/904), итд.] упућени су еп. шк. одбори.

За *забавишта* издата је наставна (васпитна) основа (257/903.), а издати су прописи и о годишњим одморима и заведен је испит допуне на сомборској учитељичкој школи (91/904.).

Осим тога решено је да се заведу „похвална диплома“ (218 и 734/904.), феријални течајеви, да се оснују музеји учила за основне школе поред учитељских школа; дозвољено је да се оснује интернат и конвикт поред учитељске школе у Пакрацу, интернат и алумнеум, као и антиалкохолска ђачка друштва, затим друштво за чување здравља у приправника поред учитељске школе у Сомбору, прво је обустављен па после опет покренут Школски лист за даље образовање с. н. учитеља, а као орган Школског савета (списи о томе публиковани су у 1. бр. Школског листа од о. г.) и основана је митрополијска педагошка књижница.

Многе опсежније наредбе (о делокругу епарх. школ. одбора и надзорних органа, пословник месних школских одбора, школски ред, статут за учитељске и више девојачке школе, дисциплинарна правила и наставне основе за све врсте подручних школа, пропис о званичним називима, о школским књижницама, о грађевним плановима, о ушколовању и о разлозима оправданог изостајања итд.) налазе се још у послу, исто тако и збирка наредаба и начелних решења Школског савета, која се мисли издати.

У погледу извршења старије наредбе о раду са српском манастирском штампаријом и о препоруци исте штампарије поднашане су представке од једног епархијског школског одбора и од неких управа, те је ствар напослетку тако решена, да се журне ствари могу и другде штампати (263/903).

Уџбеници и друге књиге, које су Школском савету поднашане, издаване су на оцену испрва подручним заводима, професорима и учитељским зборовима, после понајвише Стручној школској анкети, те су према оцени или одобрене или не. Потпун списак одобрених уџбеника публикован је у С. М. Гласнику (на 176. стр. од г. 1905.),

после тога пописа прописане и односно одобрене су још ове књиге: *Јован Благојевић:* „Наука о српским писменим саставима; Сомбор, 1903," као уџбеник за више девојачке школе, привремено (722|905.); Милан *Недељковић*: „Опћа географија за средња училишта, Нови Сад, 1905," као уџбеник за учитељске школе, привремено (740|905); Жил *Пејо* — Васа Стајић: „Образовање воље, Карловци, 1904," препоручено за набавку и за књижнице (741|905); Јован *Грчић*: „Штиво уз историју српске Књижевности, Нови Сад 1906," као помоћна књига за учитељске и учитељичке школе (I.: 177 и II.: 508|1906); Кузман *Миловановић:* „Наука о земаљском уставу, Нови Сад 1906." као помоћна књига за V. и VI. разред основних и за пофторне школе (628|906.). Да би се пак недостатак у добрим уџбеницима отклонио, упућена је Стручна школска анкета да се за састављање оних уџбеника, за које се други писац не нађе, сама постара.

Исто је то решено и за разне тисканице и за некоја најпотребнија учила.

IV. Школски савет као надзорна власт.

У погледу надзора над заводима, „који уживају потпоре из српских народних фондова", вођена је расправа са св. Архијерејским синодом, који не признаје право Школском савету да било у коме облику води надзор над богословским училиштем у Карловцима, али који је изјавио, да ће пропис 19. §-а Саборског устројства одсада респектовати.

Над обема гимназијама простирао се надзор по пракси на примање штампаних годишњих извештаја тих завода.

Учитељске школе прегледао је годишње главни школски референат приликом испита и осим тога и подносио о томе извештаје Школском савету. Поред упутстава, издатих по истоме професорским зборовима и појединим професорима, издавао је и Школски савет разне наредбе и упутства ради отклоњења недостатака и унапређења рада и успеха у тим заводима; према намештеницима је пак по пропису поступао, или им је изразио своје задовољство и односно признање.

Исто су то чинили и изасланици, ако је који други члан Школског савета као такав за испитног повереника изаслан.

Поред тога су управитељи на позив или периодично подносили извештаје о стању завода и рада у њему или о коме засебном питању, те су по потреби и професорски зборови ради потребног расположења саслушани.

Да би управитељи што чешће посећивали разреде, издата су сходна упутства, а смањен им је и број недељних сати. Ради отклоњења сукоба у звањима забрањено је да управитељ учитељске школе буде уједно и надзорник интерната без посебног префекта.

Надзор над српским вишим девојачким школама вршен је на исти начин и у истом правцу. Т. зв. патронат више девојачке школе у Панчеву, који је још као такав постојао, укинут је, те је делокруг његов по пропису пренесен на месни школски одбор.

Сви су управитељи ради очувања прописане периодичности 1905. год. наново именовани.

За вршење што интензивнијега надзора над основним школама и забавиштима осим већ споменутога учинио је Школски савет следећа расположења: 1.) попуњено је у привременом својству а до даљег расположења саборског упражњено место епархијског школског референта темишварско вршачког, и то српским народним учитељем Љубомиром Лотићем; 2.) пошто је од вршења те дужности за горњокарловачку дијецезу разрешио и А. Муждеку, професора катихету и поставио на то место управитеља учитељске школе у Карловцу и бившег српског народног учитеља М. Грујића, постигао је то, да референтско-надзорничку дужност обављају у свима дијецезама стручњаци; 3.) издао је наредбу, да се о подручним школама помоћу достављених нових бланкета тачна евиденција води како у погледу унутарњег и спољашњег стања школа, тако и о дотацији, квалификацији и службеним односајима учитеља, па и о материјалном стању издржавалаца тих школа; 4.) наредио је да се о историји појединих школа подаци сакупе; 5.) допунио је старију наредбу своју о делокругу окр. протопрезвитера, као надзорника над религиозно-моралним васпитањем у подручним школама, и односно дозволио је за једну дијецезу, да у том погледу могу и месни свештеници по старој пракси путем протопрезвитера и односно конзисторија извештаје и предлоге подносити.

О стању подручних школа подносили су епархијски

школски одбори годишње извештаје, од којих се најновији прилажу овом извештају.

Исто се тако прилажу и штампани извештаји виших девојачких, учитељских и учитељичких школа, обеју гимназија и богословског училишта од последње школске године.

Да би се пак тачно одговорило наређењу тачке ј.) 142. §-а Уредбе за српске народне школе, решено је да ће се од сада, како се најпотребнији подаци скупе, састављати и у Школском листу публиковати годишњи извештај о стању подручних школа.

V. Школски савет као призивна и дисциплинарно-судска власт.

Спорних и дисциплинарних питања решио је Школски савет преко 40 првостепено, осим тога 13 у стварима дисциплине учитељских приправника и приправница, и преко 150 случајева у другој и односно трећој инстанцији. Први су скоро сви били предмети дисциплинарне природе, а од ових последњих било је на 50 таковних — и 5 тужаба због недовољне спреме или недовољне формалне квалификације. Од тих се два свршила искључењем из дијецезе, шест губитком места, три присилним пензионисањем, односно одузимањем пофторне школе, два привременом суспензијом од звања и половине берива, код приправника 7 искључењем из завода, остали пак малим новчаним казнама, укором, премештањем, релеговањем на годину дана, разрешењем одлуке и ослобађањем од оптужбе, у коме су случају тужитељи на сношење истражних трошкова осуђени — или је спор мирним путем изравнан. Неки се још расправљају.

Код тога суђења изрекао је Школски савет и односно држао се ових важнијих начела: да епархијски школски одбор нема права изрећи, да му је одлука ван поседа извршива (бр. 319|902.); да црквени одбор не може у ствари спорног скупштинског решења утицати (бр.41|903.); да је учитељска школа средња школа, те има права вирилне чланове шиљати у месни школски одбор (43|903.); да привр. заменицама учитељским не припада феријална плата (190|903. итд.); да наставницима виших девојачких школа није одређен максимални број часова, те да им не припада награда за т. зв. прекобројне часове, а да немају право носити име професор, него учитељ (194|903.); да

се пре истека мандата ни онда не може нов месни школски одбор пристављати, ако је црквена скупштина међутим разрешена и управни одбор постављен (255|903.); да учитељи, чија је плата већа него уредбом прописани минимум заједно са прописаном наградом за пофторну школу, немају права тражити накнадну исправку стечаја, односно засебну награду за држање пофторне школе (393|903.); да се приликом упражњења та награда мора у стечају истаћи, али се од дотадашње фикс-плате има одлучити и као таква назначити (615|905.); да се награда заменику болесног учитеља може из његове плате дати (394|903.), али да епархијски школски одбори имају настојати да те награде општине из својих средстава покрију (252|906.); да епархијски школски одбори немају права против решења и наредаба Школског савета ремонстровати, него их имају без одлагања извршити (394|903.); да професорски зборови учитељских школа имају истраге против приправника у тежим случајевима писмено водити и одлуке своје образложити (49|904.); да се забавиљске године, код исте општине одслужене, имају учитељици у петогодишњи доплатак урачунати (73|904.); да учитељ, који набрзо напусти своје место, има примљени селидбени трошак вратити (75|904.), ал да је инкасовање те своте, ако исти пређе на општу пучку школу у Хрватској и Славонији, ствар приватноправне природе (380|905.); да се салашка школа не може стално попунити учитељицом (130|904.); да учитељски зборови не могу управитељске извештаје критисати (188|904.), нити професори извештаје испитних изасланика (307|904.); да су месни учитељски зборови поред распореда часова дужни и специјалне наставне основе углавити (314|904.); да месни учитељски зборови са црквеним одборима преко м. шк. одбора опште (316|904.); да је у српским народним школама наставни језик искључиво српски (318|904.); да учитељ, ако у стечају није противно назначено, мора примити додељени му разред (320|904.) и да разреде месни школски одбор додељује (841|904.); да привремене учитеље епархијски школски одбор приставља и да таковога општина све до правомоћности избора нема права отпуштати (321|904.); да се учитељ, кад је већ престао у конкубинату живети, не може као преступник кажњавати (322|904.); да право одређивања плате и за привременог учитеља припада

месном школском одбору (323904.), али да такав, ако нема потпуну квалификацију, нема права тражити више, но што је законом прописана помоћничка плата (455906.); да су општине власне давати сталне мировинске припомоћи за године, пре 1870. године у учитељској служби проведене, и да такову нису власне накнадним решењем укидати (327904.); да општине нису власне учитељки, која у стану свога мужа, учитеља, живи, станарину укидати (328904.); да школским приходима и школским прирезом месни школски одбор рукује (330904.); да т. зв. јарошка земља припада учитељу по оној земљи, коју као учитељ ужива (338904.); да се истрага има водити путем изасланика епархијског школског одбора, а да је месне власти нису власне водити (340904.); да заменица учитељска, на пуну дотацију пристављена, има пуну плату и уживати (341904.); ако политична општина ускрати учитељу огрев, стечајно осигуран, да га мора црквена општина издавати (378904.); да се привременом професору, на пуну дотацију постављеном, може дисциплинарном казном и само суплентска плата на исплату упутити (451904.); да се учитељ због преступа, учињених у својству неровође, не може као учитељ казнити (524904.); да епархијски школски одбор има спорну ствар сам испитати, а да не може на основу истраге административног одбора судити (527904.); да се учитељ, који је пре 1872. године свршио учитељску школу и добио оспособљење, крепосно за предео на коме је за учитеља постављен, не може због незнања мађарског језика на присилно пензионисање, нити на плаћање заменика за мађарски језик упутити (661906.), а да учитељ, који је после 1872. год. свршио учитељску школу, мора сам плаћати таковог заменика (529904.); да се избор, ако је правилно текао, може потврдити иако је међутим пријава због наводног дисциплинарног преступа поднесена (533904.); да се дужи допуст не може поделити мимоилажењем поступка прописаног 13. §-ом дисциплинарних правила од 1876. год. (536904.); да је у ствари промене начина плаћања школског прireза компетентна црквено-школ. скупштина решење донети (547904.); да се поднесена оставка не може повлачити, да би се дисциплинарни поступак на тај начин одуговлачио (59905.); да је у месном школском одбору парох вирилан члан, а да у њега не може место пароха бити изабран сит. парох.

помоћник (60|905.); да „кортешовање“ по себи није дисциплинаран преступ (113|905.); да у ствари скупштинског решења не може утицати члан школског одбора, ако није скупштинар и ако није заинтересован (199|905.); да приликом избора учитељице могу и друга лица писати неписменима гласанице, а не искључиво особе за то одређене и да се изборна скупштина нешто после заказаног времена сме почети, само пре не (200|905.); да се привремено службовање код учитеља у Угарској не урачунава у петогодишње доплатке (201|905.); да се учитељ, чији се избор на основу прописа 58. §-а школске Уредбе о моралном владању уништио, не може од избора искључити, (него му се избор може поново уништити, 532|905.); ако патрон школе сноси само плату учитељску, општина мора дати трошак за учитељски збор (533|905.); да учитељски стан, ако није стечајем противно прописано, додељује учитељу општина (620|905.); да се учитељ због непристојног писања на више власти може дисциплинарно казнити (719|905.); да учитељ више девојачке школе не може као „световњак“ бити биран за члана месног школског одбора, него као учитељ (807|905.); да се избор месног школског одбора не сме обавити пре истека мандата (186|906.); да је месни школски управитељ, ако противно није назначено,само на 6 година биран (187|906.); да се може наредити одређење и веће плате од минималне, ако минимална месним околностима не одговара (191|906.); да телесно кажњавање школске деце, уколико се не коси са полицајним прописима, није у српским народним школама забрањено (195|906.); да епархијски школски одбор не мора уништити избор због дисциплинарне казне, којом је учитеља пре избора казнио (453|906.); да учитељ после избора нема права тражити стару плату, ако је промена одобрењем епархијског школског одбора изведена и ако одговара месним приликама (665|906).

Осим тога одбио је Школски савет а limine као ствари које се не могу апелирати: тужбу привремене учитељице против решења епарх. школ. одбора (839|904. итд.); апелату против опомене, подељене на основу надзорникова извештаја о инспекцији (832|904 итд.); тужбу против решења епархијског школског одбора, којим не признаје новог учитеља, док спорна ствар наводно самовољно отпуштенога није коначно решена (447|906.); — ставио

је у списе тужбу против професора-катихете, што децу своју шиље у комуналну а не у српску народну школу (335|902.); — упутио је ц.-шк. скупштини тужбу школског послужитеља, отпуштенога по црквен. одбору (450|906.); — а прогласио се за ненадлежног за решење о неспојивости службе управитеља више девојачке школе са чашћу председника црквено-шк. општине (256|903.); за решење тужбе учитеља више девојачке школе због увреде, нанесене им у седници црквен. одбора по председнику ц.-шк. општине (595|903).

У спорним питањима пак, које је — поводом поднесене жалбе — и кр. уг. министарство богочасти и јавне наставе пресудило, изречена су ова начела: да се учитељ, који у дивљем браку живи, не може присилно пензионисати, него се има против њега дисциплинарно поступити (Ш. С. 4|902. мин. бр. 82.882|901.); да се избор, обављен по црквен. скупштини, која је протузаконито конституисана те накнадно разрешена, али јој није читав рад за незаконит проглашен, не може ништавим прогласити (мин. 78632|903. Ш. С. 719/904.); да се учитељица, која је на основу старог прописа постављена и дуже времена као стална служила, не може новом избору подвргавати, него се мора за сталну признати (мин. 21401/904. и 6634|905, Ш. С. 518|905.); да учитељ, коме се поред првог и други разред додели, али који иначе не врши ванредну дужност, нити има више од 80 деце у школи — без обзира на то, како је гласно стечај — не може засебну награду за то тражити (мин. 69234|904. Ш. С. 738|903.); да забавиља, чији је избор правомоћним решењима автономних власти уништен, без обзира на број година, проведених у привременом својству, нема права тражити уништење избора, ако је друга изабрана и да учитељица може за забавиљу изабрана и потврђена бити под тим условом, да накнадно квалификацију за забавиљу набави (Ш. С. 399|904. мин. 4313|906.); да се чланови м. шк. власти, који самовољно привр. учитељицу отпусте, могу на снашање нанесене штете и трошкова осудити (Ш. С. 356|903. мин. 3994|905.); да се црквена општина не може присилити на подмиривање диференције између старе и нове плате, ако политична општина учитељску плату приликом упражњења смањи и да се у таком случају до коначног решења таког спора има место привремено попунити (мин. 69072|905. Ш. С. 12|906).

У овом кругу рада свога давао је Школски савет *дозволу за отварање нових српских народних школа*, какове су осим Каћа и Жабља у бившој војничкој крајини и Сантова у новој православној општини: нова српска народна школа на Келебији у Суботици, коју је основао Мила Милосављевић; српска народна школа у Мунари, која је уз припомоћ манастира Бездина отворена; српска народна школа у Торњи, коју је државна власт због трошне зграде пре десет година затворила била, а која се сад уз припомоћ из срп. нар. фондова и епархијског фонда поново отворила; српско вероисповедно забавиште, које се на место поодавна већ затворене друге школе у Араду отворило; затим српска народна школа са три учитељске снаге у Дању, која је уз настојање и велику материјалну припомоћ Његове Светости, патријарха Георгија и дра Милана Максимовића 1906. год. на место опће пучке школе отворена. Овим родољубима изразио је Школски савет своју благодарност у записнику.

Осим тога поред многих су срп. нар. школа системизоване нове учитељске снаге, што је Школском савету или приликом издавања декрета или и засебно пријављено. Но у многим таковим случајевима је дотични епархијски школски одбор наилазио на тешкоће, да је понеке општине и Школски савет морао упутити на извршење своје дужности, а код понеких се је морала затражити и интервенција епархијских административних одбора.

Системизована места разредних учитеља (учитељица) помножила су се за ових 5 година са 37, тако да их данас има попуњених равно 500, и то у Темишварској дијецези 203 (пре 5 год. било 196), у Бачкој дијецези 176 (пре било 159), у Будимској 45 (43), у Архидијецези 35 (28), у Вршачкој дијецези 29 (28), у Горњокарловачкој 6 (5) и у Пакрачкој дијецези 6 (пре пет година било 4).

И за *планове за школске зграде* наредио је Школски савет и засебно, да се по пропису тачке г.) 142. §-а школске Уредбе морају Школском савету на одобрење подносити, неке су такове зграде зидане или оправљане уз припомоћ из српских народних фондова, а неке уз припомоћ врлих родољуба (Евгена Думче у Чобанцу итд.), којима је Школски савет благодарност своју изјавио.

Око подизања и издржавања српских народних шко-

ла и снабдевања њихова потребним училима осим споменутих родољуба нарочито су се истакли високопреосвећена господа епископи Георгије, Лукијан и Гаврил, којима је Школски савет датом приликом и признање своје записнички изразио.

На *намештање* срп. нар. учитеља вршио је Школски савет уплив и издавањем декрета сталности, при чему се нарочито у случају утока и жалбе пазило на то, да се избори тајним гласањем и иначе по прописима обављају, и да се тачно изврши 68. §. школске Уредбе, по коме епархијски школски одбори могу потврду избора, осим евентуалних приговора у погледу тока избора, само у том случају ускратити, ако изабрани кандидат није свршио српску народну учитељску школу са добрим успехом и ако има приговора против његова владања.

Код виших девојачких школа расписивао је Школски савет стечај и предлагао по три стеченика на избор, али тако, да је у недостатку потпуно квалификованих компетената припуштао само квалификованога, ма био и само један — у коме је случају опћини оставио на вољу, хоће ли се у избор упустити, или ће чекати док се довољно квалификованих пријави — или је компетенте обвезао, да у року од две године дана положе прописани испит. Тај је рок према потреби а у оправданим случајевима и продуживао, но тако да се дотичном дотле није издавао декрет сталности. У једном је случају апсолвираном универзитетлији опростио трећи професорски испит и на основу десетогодишњег ревносног службовања прогласио га за сталног.

Именовање катихета, које је по пропису дотична еп. конзисторија пристављала, узимао је Школски савет на знање.

На тај начин наступиле су ове промене:

У *Новом Саду* је на место Марије Чукурове, која је Милеву Симићеву у ручном раду замењивала, пристављена Зорка Томићева. После је иста Милева Симићева упућена да сама предаје и тај предмет, а по умировљењу њену постављена је на то место Јулијана Максимовићева. На место заменика Александру Јорговићу, који замењује епархијског школског референта бачко-будимског, расписан је стечај и именована на то место Јустина Богданова, а Анђелија Сандићева, која је дотле на томе месту била,

постављена је на место Аркадија Варађанина, који је умировљен. За управитеља је пристављен Мита Ђорђевић.

У *Панчеву* је Исидора Секулићева, која је вршила и управитељске дужности, док је Милан Мандровић замењивао епархијског школског референта темишварског, проглашена за сталну. После је иста умировљена и на њено место је постављена Мара Максимовићева. Милан Мандровић је проглашен за сталног, а на место Катарине Петковићке, која је умировљена, постављена је Јованка Дамјановићева. Умировљена је и Даница Чакловићка, која је била помоћна учитељица за немачку конверзацију.

У *Сомбору* је Христифор Свирчевић проглашен сталним. После је исти оставку поднео, неко га је време замењивао Душан Темеринац, после је на то место постављен Константин Стојачић. За управитеља је, пошто је Н. Ђ. Вукићевић поднео оставку, именован Јован Благојевић. Од катихетске је дужности Жарко Поповић био 1903-4 г. разрешен и именован Ђорђе Павковић — но после је исти опет репонован. На место Милана Манојловића, који је оставку поднео — односно на место Христифора Свирчевића, који је на ту катедру премештен — постављен је Божидар Ковачић. Предавање гимнастике, пошто је Александар Деметровић поднео оставку, поверено је Олги М. Петровића.

Код српских народних учитељских школа попуњавао је Школски савет упражњена места путем стечаја. Покушало се, да се молбенице издаду дотичном професорском збору на кандидовање, али пошто се то показало непрактичним, остало се при старој пракси, да се на предлог проф. збора одређују само предмети, за које ће се стечај расписати.

На тај начин настале су ове промене:

У *Карловцу* је на место Петра Радуловића, који је умировљен, постављен за управитеља Божидар Борђошки, после пак, пошто је исти у Сомбор премештен, Димитрије Грујић, који је са катедре Ђорђа Глибоњског на ту премештен. На то место именован је Милан Јефремовић, а на његово место, пошто је исти због незадовољења услову постављања отпуштен, Стеван Јелача. На место Божидара Борђошког пак премештен је из Сомбора Марко Јаковљевић, а на место Светозара Прибићевића, који је оставку поднео, именован је Милан Манојловић, који

је ту катедру и пре заступао био. На место Ђуре Фридриха напослетку постављена је за помоћницу Милена Лапчевићева.

У *Пакрацу* је на место Ђорђа Поповића, — који је замењивао био еп. шк. референта темишварско-вршачког — односно Светозара Прибићевића, који је истога замењивао био — постављен Марко Јаковљевић. После његовог именовања за Сомбор, пристављен је Васа Стајић, а по оставци Ђорђа Поповића именован је на то место Петар Јовановић. Пошто је пак исти преминуо, и пошто је сам професорски збор то место дуже времена суплирао био, постављен је тамо Небојша Увалић. На катихетско место пристављен је био Стеван Русић, после пак, пошто је исти због неудовољења стављеним условима отпуштен, Јован Микић. На новоустановљено пак суплентско место (место помоћника Симе Вуксана и Ивана Чешића) пристављен је Лазар Пејић, после је на то место именован Ђуро Томашевић.

У *Сомбору* је Зорку Лудајићку, учитељицу ручног рада, која је оставку поднела, замењивала Катарина Силашковица, после је на то место именована Видосава Летићева. На место Младена Борђошког, катихете на мушкој школи, који је преминуо, премештен је са женске школе Радивој Бикар, а на то место је именован Стеван Стратимировић. На место Радивоја Бикара, који је оставку поднео, пристављен је Мирко Балубдић. На место Николе Ђ. Вукићевића, који је умировљен, постављен је Мита Калић, после пак из Карловца премештени Божидар Борђошки, који је и ту катедру заузео. Пошто је пак после и Мита Калић пензионисан, именован је на то место Васа Стајић, односно до решења спора у погледу тога именовања Душан Темеринац. Уз то је и Јован Поповић умировљен, те је на његово место именован Паја Терзин. А на место Душана Радића, који је оставку поднео, пристављен је Ненад Вукићевић. На новоустановљено суплентско место (у место помоћника Евгенија Ковачића, Велимира Чонића и Александра Деметровића) именован је Христифор Свирчевић, који је гимнастику после оставке А. Деметровића и пре већ предавао био.

Једнога је професора на основу десетогодишњег беспрекорног службовања Школски савет и без прописаног професорског испита прогласио за сталног, али тако да

му се пређашње године само у мировину урачунавају, а у доплатке не.

У кругу непосредне управе над учитељским и вишим девојачким школама Школски је савет давао *допуст* наставничком особљу тих завода, и то скоро искључиво у случајевима болести на више од 8 дана а највише на једну годину. Замену су вршили остали наставници, код краћих допуста без засебног хонорара, а код дужих добили су награду од половине плате дотичног наставника, коме се иста у смислу 81. §-а школске Уредбе и односно 13. §-а Дисциплинарних правила устегла. Где се дуже трајање допуста предвидети могло, Школски је савет одредио помоћника, тако Зорки Лудајићки учитељици ручног рада у Сомбору Катарину Силашковицу, Мити Калиру др Пају Радосављевића, Марку Јаковљевићу професору у Карловцу за време војничке вежбе Зору Нешковићеву, Исидори Секулићевој учитељици на вишој девојачкој школи у Панчеву Мару Максимовићеву, Отилији Мајинсковој на истој школи Зору Нешковићеву. Ако је давање дужег допуста неоправданим изгледало, молба се одбила, те се место тога дотични професор или умировио (Петар Радуловић, Јован Поповић, Катарина Петковићка, Мита Калић) или је поднео оставку (Зорка Лудајићка) или је отпуштен (Милан Јефремовић). Иначе је Школски савет у томе ишао до крајњих граница могућега обзира, особито ако је болест опасном изгледала (Младен Борђошки, Петар Јовановић, који су у томе и умрли, надаље Отилија Мајинскова, Исидора Секулићева). Чак и делимичну трајну замену је Школски савет због дефекта дозволио био, но кад се видело да је дефекат неизлечив, а да на тај начин школа трпи уштрба, то се прекинуло и дотична је особа (Милева Симићева) после пензионисана. Кад је пак „узимање" допуста недовољно оправданим изгледало, Школски је савет према своме делокругу сву строгост употребио, да се томе на пут стане.

И молбе учитељских *приправника* ради уписа на основу пријамног испита или пре навршених прописаних година, ради уписа у који виши разред на основу испита разлике, ради полагања приватних испита — решавао је Школски савет у седницама и држао се при томе међу осталима следећих начела: приватан испит дозвољен је (Карловац) само тако да се разред по разред полаже

(бр. 134|1902); свештенику није дозвољено приватно полагање учитељског испита (303|1902); молбе за приватно полагање испита издаване су дотичном професорском збору на мњење (304|1902); реалац, који је само из француског језика пао, примљен је (у Пакрац) „јер се знање овог језика од учитељских приправника не изискује“ (288|1903); забавиља је морала полагати испит за I. и II. разред и тек је по успешно положеном том испиту могла бити примљена у III. разред (146|1904); репетант, који је „због болести“ напустио школу, могао се после опет уписати (без доказа, докле је болест трајала, бр. 788|1904); поправни резредни испит из два предмета дозвољавао се (за Пакрац) у случајевима, засебног призрења достојним (71|1905); на матури опрост од економије, музике и харм. певања није се дао (75|1905.); по трећи пут полагање учитељског испита није се дозволило (87|1905.); онај који је тужио професора због наводно неправилно дате оцене упућен је у једном случају на управитеља (127|1905); други такав случај поверен је гл. шк. референту (тицало се припуштања на испит за уч. оспособљење, што је професор ускратио); кандидатима, који су без оправданог разлога одустали од полагања учитељског испита, није исти дозвољен у зимском року.

За унапређење рада у тим школама Школски је савет осим већ споменутога: наредио да се у Сомбору прошири зграда зиданем послужитељског стана у дворишту мушке учитељске школе; да се управе учитељских школа у ствари оправака на школском здању и набавке учила и намештаја имају обраћати на дотичне црквене општине, а управе виших девојачких школа на месне школске одборе; да се вежбаоница у Карловцу стави под непосредну управу управитеља учитељичке школе; да се питање вежбаонице у Сомбору уреди, односно да црквена општина обвеже своје учитеље на извршивање дужности према учитељској школи — о чему се засебан извештај подноси Сабору — и да се у Пакрацу отвори српска народна школа, која ће за вежбаоницу служити.

Пошто се пак црквена општина у *Г. Карловцу* није примила вршења дужности издржаваоца зграде за учитељичку школу, упитане су неке јаче црквене општине у Хрватској и Славонији, би ли се оне те дужности примиле. У тој ствари подноси се засебан извештај и предлог Сабору.

Потакнуто је на исти начин и питање преноса сад већ скоро сасвим одвојене учитељичке школе из Сомбора у Панчево, односно у *В. Кикинду*, о чему се тако исто засебан извештај и предлог подноси.

У погледу те школе уважио је Школски савет представку професорског збора, да се пренос само тако дозволи, ако се уз учитељичку школу и интернат подигне.

Од *финанцијалних* питања, односећих се на издржавање подручних учитељских и виших девојачких школа, решавао је Школски савет, као управа тих школа, молбе у погледу располагања са свотом, предвиђеном саборским прорачуном; подносио је предлоге Саборском одбору у погледу потребног прекорачивања тога прорачуна и суделовао је при састављању провизорног прорачуна за поједине године, за које то није могао сам Сабор учинити.

Од *мањих издатака* одобрио је своту потребну за набављање црквених књига за учитељску школу у Пакрацу, исходио је од Саборског одбора исплату разних дугова учитељичке школе у Карловцу, одредио је да се за замену на подручним учитељским и вишим девојачким школама плаћа 80 К годишње по недељном часу, а то да важи и за помоћнике, кад имају прекобројних часова (бр. 796 905.), повисио је послужитељске плате на учитељским школама (бр. 480 906.); одобрио је у два случаја прекорачење рачуна за штампање годишњег извештаја за учитељске школе у Сомбору, повисио је награду учитељима вежбаонице у Пакрацу на 1000 К годишње, повисио је помоћничку награду Милени Лапчевићевој (у Карловцу) према броју недељних сати на 960 К, упутио је поново на исплату помоћнички хонорар од 240 К за наставу појања и певања на вишој девојачкој школи у Новом Саду, издао је накнадно читаву референтску плату М. Мандровићу и М. Косовцу за септ.-нов. 1898. год., досудио селидбени трошак заменицима епарх. школ. референта темишварско-вршачког М. Мандровићу и Љ. Лотићу, поделио припомоћ од 500 К главном школском референту за посету светске изложбе и међународног конгреса за основну наставу у Лијежу итд., набавио најпотребније стручне књиге за анкету за 1000 К; — да би се избегле могуће неправилности код обрачунавања разних паушала, наредио је да управе учитељских школа рачуне о званичним новцима, којима рукују, имају Саборском одбору путем Школског

савета подносити, који ће их са својим евентуалним примедбама спровести (599 906.). Друге сличне молбе (давање потпоре за лечење, накнада професорске плате Б. Борђошком за време док је у својству суплента намештен био, издавање паушала за учила карловачкој школи пре но што се предујам за дугове покрије; издавање пуне плате неким професорима, намештенима у суплентском својству или са суплентском платом; враћање препарандијском фонду у Пакрацу своте од 1011 К утрошене на регулисање школског врта; досуђивање селидбеног трошка Б. Борђошком, који је по својој молби премештен у Сомбор; давање засебне награде учитељу вртарства у Карловцу; награде за прекобројне часове примљене без наредбе Школског савета и за час екскортације на в. дев. школи; одређење засебне награде за учитеља гимнастике у Карловцу) нису уважене, или што их Школски савет није за оправдане нашао, или што Саборски одбор није нашао за добро у обзир их узети, или што се ти издаци због преоптерећености клирикалног фонда нису могли покрити. Као неоправдано, укинуто је и место помоћника „за немачку конверзацију" у Панчеву уколико се исто место дотирало из прихода народних фондова, одређених за издржавање тамошње више девојачке школе.

Молбе, основане на условима намештења, а односеће се на *урачунавање* другде проведених година у године службовања и односно у периодичне доплатке, решавао је такођер Школски савет. При томе се држао начела, изречених у решењима, којима је: професору урачунао све године, проведене на вишој девојачкој школи, и у доплатке (бр. 260 1902.); професору-катихети урачунао године, проведене у суплентском својству без прописане квалификације, у доплатке (289 1902.); професору-катихети, опроштеном накнадним решењем од дужности полагања катихетског испита, урачунао све проведене године у доплатке (489 1905.); сталног наставника в. дев. школе, именованога за професора на уч. школи, прогласио одмах за сталног без двогодишње привремености (209 1903.); којима надаље није упутио на исплату доплатке наставнику више девојачке школе у време, кад је исти вршио дужност привременог заменика епархијског школског референта (84 1902); није урачунао године, проведене на наставном заводу нижега степена, али ван земаља круне

тако исто достигла прописану висину, те се може издавати стипендија од 400 К.

За стипендисте клирикалног фонда завео је Школски савет реверсе, по коме се питомци обвезују, да ће толико година вршити службу на српским народним школама, односно у митрополији Карловачкој — уколико добију места — колико су година стипендију уживали и да ће у противном случају примљену своту вратити.

Оснивање нове стипендијске закладе за сомборске приправнике, закладе Мите Јанкић-Поповића из Вршца, узео је Школски савет на знање (38 904.), а узео је у претрес и питање о стипендијској закладі Игњата Димитријевића и жене му Терезије рођ. Коларић у Сомбору тим, да је Школски савет задржао за себе право у погледу основног писма те закладе (410 906).

Школски је савет напослетку решавао и молбе у погледу *мировине*.

Једни су из старог учитељског мировинског фонда молили припомоћи. Од 15 таквих учитеља и учитељских удовица препоручени су сви они, који су на српским народним школама служили — уколико се то оправданим нашло. Једна је удовица са сирочади на основу саборског решења од 1902. год. тражила припомоћи, те се и та препоручила и добила скромну припомоћ.

Друге су молбе стизале са позивом на чиновничко-професорски мировински фонд од 1895. год. По томе су умировљени Никола Ђ. Вукићевић и Аркадије Варађанин, којима се и управитељски доплатак урачунао, пошто су са читавом свотом за чланове примљени, затим Петар Радуловић и Мита Калић, који на доплатак нису уплаћивали, те им се исти није ни урачунао; затим Јован Поповић и Милева Симићева, а прописну отпремнину је добила Исидора Секулићева. Милостиња је подељена удовици Јована Поповића, а васпитна припомоћ и посмртни квартал његовој кћери, која се међутим упокојила. Одбијени су са молбом за отпремнину, односно за задржање права на евентуално потребну мировину два катихете на учит. школама, који су својевољно место своје напустили.

Код пријема у мировински фонд и односно код урачунавања година, били су осим већ споменутих следећи случајеви: одбијен је главни школски референат, који је тврдио, да он не мора бити члан мировинског фонда, јер

да је њему мировина из клирикалног фонда на основу 144. §-а школске Уредбе од 1872. год. осигурана као саставни део дотације његове; упућени су на сабор: један катихета на учитељичкој школи који је молио, да му се урачунају године, проведене на парохијској служби, где је уједно био и катихета на опћој пучкој школи; једна удовица са молбом за посмртни квартал, затим они који су молили да им се у мировину урачуна „станарински" доплатак, који је Сабор од 1902. год. уврстио у прорачун.

Извештај епархијског школског одбора темишварског у погледу поступка према онима, који се према прописима државног пензионог фонда у Угарској имају умировити, узео је Школски савет на знање, а у погледу мировине за српске народне учитеље у Хрватској и Славонији поднесени су предлози Сабору засебно.

За извршење прописа тачке в) 142. §-а Уредбе за српске народне школе од 1872. год. Школски је савет по прописаним „фасијама" и способницима покупио податке о *званичним приходима учитеља* над којима се води надзор још и помоћу наредбе, по којој се за свако споредно занимање мора исходити претходна дозвола Школског савета.

Како је пак „главни надзор" над „руковањем" са имаовином школа у смислу тачке 3) 22. §-а Саборског устројства прешао у делокруг Саборског одбора, Школски је савет у сврху вођења „главног надзора" над *имаовином школа* покупио прописане „Податке" о иметку оних црквеношколских опћина, које имају српских народних школа, затражио потребне податке и од оних опћина, које таквих школа немају, у једном пак конкретном случају наредио, да се школски фонд, утрошен на исплату Румуна, на тај начин врати, да непокретност, која је за покриће зајма одређена, остане на имену ц. опћине као власника, али да се намена за срп. нар. школу, док тамо такова постоји, у грунтовници осигура.

У питањима фондова за више девојачке и учитељске школе настао је спор између в. кр. уг. Министарства богочасти и јавне наставе, које је тражило да се рачуни тих заклада подносе на коначну ревизију истом Министарству и да се у случају спора мађарски текст основних писама сматра за меродаван а не српски — и аутономних власти, чије је даље расправљање узео Саборски одбор у своје руке.

Школски је пак савет одобрио, да се преоправи и за вишу девојачку школу удеси кућа добротвора дра Петра и Лиле Стојковић из Сомбора и да се у то име из просветног фонда тамошње општине дигне потребни зајам; узео са признањем на знање, да је Владимир Матијевић из Загреба пакрачкој учитељској школи поклонио сходну пространу башту, да је Михајло Корка из Пакраца истој школи оставио легат од 200 К која се свота додала фонду те школе, и да је Ђока Радак из В. Кикинде оставио тамошњој црквеној општини 40000 К за зидање учитељичке школе, а за случај, да Матица Српска престане или да се одсели из Новог Сада, за руководитеља по њему основаних завода, односно за генералног наследника именовао Школски савет; није дозволио, да се из Бањанинове закладе у Карловцу, која је остављена за учитељичку школу, издају стипендије и известио Саборски одбор, да руководитељ диштриктског фонда, који служи за допуну дотације професора српске учитељске (учитељичке) школе у Сомбору, неће више давати $4\frac{1}{2}$ него само 4%.

Осим тога је Школски савет затражио извештај о стању Папулићеве закладе у Иригу, одређене за девојачку школу; расправљао питање фонда Школског листа, т. зв. дидактралног фонда и других мањих „фондова“ код учитељске школе у Сомбору — а под бр. 83/1906. донео је решење: „Пошто у смислу прве алинеје §-а 11. зак. чл. XXXVIII. од 1868. „вероисповести у свима оним општинама, где им верни станују, могу из своје снаге издржавати и подизати наставне заводе за народно образовање и за подизање и издржавање таковних наставних завода могу, као што је до сада било уобичајено, и од сада употребити *материјалне приносе* верних својих по начину и саразмеру, како то њихово *заступство установи...*“ — то поднесени „Правилник о оснивању привр. епарх. школ. фонда епархије бачке за потпомагање сиромашних црквених општина ради одржања срп. вероисповедних нар. осн. школа у епархији бачкој“, пошто за исти није потребно одобрење вис. кр. уг. министарства богочасти и јавне наставе, на знање узети и о томе епарх. школски одбор бачки известити“.

I) Основне школе.

а) Деца.

Кад се узму сви православни Срби, за које имамо српских народних („вероисповедних", „аутономних") школа, и којих има у митрополији 307410 (то је на 29 % свих православних Срба у Митрополији) и пријављени број деце од 6—12 и од 12—15. год. којих има 33362 и односно 15169, онда видимо да деца од 6—12 г. сачињавају 10.85 %, а деца од 12—15 год. 4.93 % од свих душа. Када пак те бројке сравнимо са стањем у читавој држави (по министарском извештају о стању јавне наставе од исте шк. године), упада нам у очи, да су ти бројеви сувише мали, јер је саразмер деце према целокупном становништву био у Угарској 12.44, и односно 5.03 % — и то тако, да се тај саразмер из године у годину врло мало мења.

А већ је и број душа само приближно тачан. Негде нови подаци нису стигли, те су се морали старији узети; негде пак број душа, чија су деца на наше школе упућена, није уопће ни познат — на пр. Беловар, Дубица итд. где је број душа само за читаву парохију исказан, а школа међутим не служи за читаву парохију, која се из више села састоји — или Жабаљ, Суботица, Госпођинци и Кањ, где немамо наших школа за сву нашу децу, те су подаци тек приближно (према броју школске деце) могли бити узети у обзир.

Међутим ипак је јасно, да попис школообвезне деце није био тачан и да су сви закључци, на тим бројевима основани, тек само приближни.

Ако не узмемо у обзир ону децу, која су по поднесеним исказима „опроштена" од поласка школе — премда се и код тога опраштања у многоме прекорачивала законом одређена граница — требало је ићи у школу 30814 деце од 6—12 год. и 10463 од 12—15 год. Како је међутим ишло у наше свакидашње школе 28922, а у пофторне 5790 деце, видимо да је то 93.86, односно 55.4 %, или према броју све деце, а узев у обзир и ону, која су друге какове школе походила, 88.8 % и односно 54.9 %. Узев и једну и другу децу заједно, добијамо (према броју оба-

везне деце) 84.1 и односно (према броју све деце) 78.18 %, што је без сумње леп број, скоро исто онолики, колико показује цела Угарска држава (за ову су подаци само за сву децу према „дораслој“ исказани, и то износи 78.85 %), далеко бољи, но што могу исказати комуналне школе у Угарској (процењат све *српске* деце износи само 76.26 %, те кад се изузму наша деца, тај % још пада), а несаразмерно бољи него стање у Хрватској и Славонији (где сва деца заједно — дакле и оно нешто наше деце — исказују само 65.81 % и где православни још много горе стоје, јер их иде у школу 22.91 % од све деце, а према броју душа требало би да их има 25.3 %).

Но ал ти „лепи“ подаци губе своју вредност, ако помислимо да наша деца нису тачно пописана. Када пак узмемо у обзир једини исправак, који нам на расположењу стоји, да у Угарској 13.77 % од *свих душа* иде у основну (свакидашњу и пофторну школу) а код нас само 12.31 %, своде нам се ти подаци на праву меру — што нам може приближно доказати и та околност, да је у *наше* свакидашње школе (у Угарској) пшло (по министарском извештају) 57.5 % — а у свакидашње и пофторне заједно 56.9 % — од све „српске“ деце, а не 63.21 %, као што би требало према саразмеру оних душа, за које имамо српских народних школа и за које таковних немамо.

Наша дакле деца у погледу посећивања основне школе приметно заостају иза средњег броја, који читава Угарска исказује, а још приметније иза средњег броја оних предела, на коме живе.

Само смо од броја, коју Хрватска и Славонија исказује, далеко одмакли — па и од оног броја, који исказују они предели у Угарској, на којима има православних Срба, а за које немамо српских народних (вероисповедних) школа, што видимо кад сравнимо број наше деце од 6—12 год. која полазе школе по пределима, где имамо српских народних школа (28322), са бројем све „српске“ деце, која полазе свакидашњу школу (42205), кад наиме добивамо већи % него који би одговарао броју душа, за чију децу и ми издржавамо и односно за чију не издржавамо школе.

Како је од деце, која су наше школе полазила, 20968 пшло више ог 8 месеци а 7954 мање од 8 месеци у школу, видимо да смо и у томе заостали од средњега броја

у Угарској, јер је сразмер те наше деце (у Угарској) 70.88 : 29.12, а код свих школа попречно повољнији (по „школама“, у којима настава јест или није трајала 8 месеци, у целој Угарској 83.49 : 16.51 — према броју деце.)

По разредима била су деца подељена као : 8730 : 6357 : 4903 : 3654 : 1206 : 231, т. јест у I. разреду било је 35 %, у другом 25, у трећем 19, у четвртом 15, у петом 5, а у шестом разреду 1 % — што је према државним школама у Угарској (једино за те имамо података, а тамо је: 31 — 23 — 20 — 15 — 7 — 3 % (неповољан сразмер. Томе доста доприноси и та околност што се до сада у Хрватској и Славонији нигде није отворио ни V. ни VI. разред и што се ту ни не уписују деца од 6 него од 7 година.

Успешно је свршило разред у свакидашњој школи 21035 деце, т. ј. више него што их је пуних 8 месеци ишло у школу, 72.7 % од оне деце, која су у истини ишла у наше школе, а 68.2 % од оне деце, која су требала ићи у наше школе.

Сравнећи то са бројем душа видимо да 6.84 % од свих православних свршава успешно наше школе, да је у томе погледу најбољи успех у Будимској (8.28 %) и у Вршачкој дијецези (8.26 %), да је боља од средњег броја и Бачка дијецеза (7.36 %), а да је заостала (Архидијецеза стоји на средини, а за Пакрачку и Горњокарловачку дијецезу се сравњење не може извести) Темишварска дијецеза (6.09 %), где је само 58.8 % од „обавезне“ деце ишло више него 8 месеци у школу (у Бачкој дијецези 75.4 %).

б). *Школе, забавиље, учитељи и учитељице.*

Колико се из поднесених података „прегледно“ истаћи може: *забавишта* има у Хрватској и Славонији само једно, и то задружно (у Карловцима, завод Добротворне задруге Српкиња итд.) које се ставило под покровитељство автономних школских власти, у Угарској осим још два такова (у В. Бечкереку и В. Кикинди): у Сомбору, Новом Саду, Апи, Молу, Сентомашу, Ст. Бечеју, Ст. Футогу и Турији, затим у Ђали, Кумани, Чакову и у Панчеву, Вршцу, Перлезу и Баваништу све са но једном забавиљом.

Српских народних школа има у Горњокарловачкој дијецези пет (Јасеновац, Дубица, Костајница, Петриња и Карловац, овде са две учитељске снаге), у Пакрачкој три (Н. Градишка, Беловар, и Загреб, 1904. год са две, сада са

четири учитељске снаге), а у Архидијецези (1904. г.) у девет општина (у Земуну две засебне школе, са 9, сада 11, учитељских снага, у Карловци и Митровици са по пет, у Беочину, Черевићу, Белом Брду и Осеку са по две учитељске снаге и у Винковцима и Бановцима (код Товарника) са по једном учитељском снагом). У Угарској има осим бивше Војене Крајине (изузев Суботицу у Бачкој) у сваком месту српске народно школе, те су још понајвећа места, где немамо школа: Стојни Београд (по државном попису од 1900 год. 338 православних душа). Ивандарда, (224 душе), Драва-Сентмартон (189 д.), Печуј (183 д.), Мали Жам (202 д.), Öregfalu, (код С. Мартина, 147 д.), Чавош (147 д.), М. Црња (124 д.), Лугош (153 д.), Карансебеш (106 д.) и Оршава (180 Срба).

Међутим док су од оних места, у којима имамо српских народних школа, многа тако малена, да у њима нема 30 за свакидашњу школу дорасле деце: Гложани и Чеб (заједно, по држ. попису од 1900 год. 165 православних Срба), Кисач (159), Милитићи (96), затим Алмаш (76), Батосјек (199), Безедек (129), Вилањ (208), Гарчин (121), Грабовац-Салка (заједно 202 д.), Ковин (89). Ланчуг (133), Литоба (209), Мечка (86), Нана (139), Поча (119), Шиклуш (131), затим Дежан (без „Румуна“ 158), М. Гај (85), па Ечка (194), Кнез (без „Румуна“ 115), Мунара (без „Румуна“ 65), Печка (172), Сенчурађ (прњавор без „Румуна“ 124) — док ни у Пешти, ни у Араду, ни у Сегедину итд. не могу сва српска деца посећивати српску народну школу — — дотле у врло многим местима немамо довољно систем изованих учитељских снага, те због тога велики број школообвезне деце остаје без наставе.

Према броју душа, односно према броју школске деце, која прелазе максималан број од 80 на једног учитеља, требале би приставити (1907. год.) још **три** учитељске снаге: уз систем изованих 6 у *Стапару*, уз систем изованих 11 у *Вршцу*, уз систем изоване 4 у *Итебеју*, уз систем изованих 10 у *Меленцима* и уз систем изоване 3 у *Црњи*; — још **две** уз 3 у *Дољу*, уз 5 у *Митровици* (у току), уз 16 у *Новом Саду* (у току), уз 4 у *Ст. Сивцу*, уз 4 у *Башахиду* (у току), уз 2 у *Беодри*, уз 11 у *Б. Бечкереку*, (једно је од тих »упражњено« већ више година), уз 19 у *В. Кикинди*, уз 8 у *Врањеву* (у току), уз 3 у *Ђали*, уз 6 у *Кумани* (у току), и уз 8 у *Мокрину*;

— још једну уз 3 у Бегечу, уз 3 у *Кули*, уз 6 у *Паланки* (у току), уз 4 у *Сенти*, уз 3 у *Силбашу*, уз 19 у *Сомбору*, уз 12 у *Ст. Бечеју* (у току), уз 4 у *Товаришеву*, уз 5 у *Турији*, уз 3 у *Варјашу* (у току), уз 4 у *С. Еленмиру*, уз 7 у *Карлову* (у току), уз 3 у *Кларији*, уз 4 у *Крстуру*, уз 4 у *Тиса-Хиђошу*, уз систематизоване две у: *Белом Брду*, *Черевићу*, *Дероња*, *Мартоношу*, *Парага*, *Пивница*; у *Араду*, *Боки*, *Дески*, *Дињашу*, *Кетфељу*, *Модошу*, *Неузини*, *Н. Бечеју*, *Ороспамошу*, *Санади*, *Сиригу*, *Срп. С. Петеру* (у току), *С. Чанади*, *Тарашу*, *Т. Кањижи* и уз систематизовану једну у *Бајши*, *Брестовцу*, *Сантову*, *Шандору*; у *Болману*, *Дарди*, *Мохачу*, *Помазу*, *Херцег-Суљошу*; у *Денти*; у *Дубици*, *Петрињи*, *Беловару*, *Новој Градишци*; у *Араду*, *Арадгају*, *Гају*, *Краљевцу*, *Немету*, *Соки*, *Хрњакову*, *Санади* и *Чоки* — дакле у 76 општина на 98 учитељских (односно скоро искључиво учитељичких) места, који се недостатак код понеких од тих места не види у толикој мери, али би се видео да се свом енергијом настоји око уписивања деце.

Према томе нормалне су школе у погледу сист. уч. снага само у Бановци, Беочину (2 уч. снаге), Винковци, Земуну (11), Карловци (5), Осеку (2); Ади (5), Бају, Бођани, Деск. С. Ивану (3), Кулпину (2), у Лалићи (2), у Милитићима, у Мохолу (8), Обровцу (2), у Парабуђа, у Пачиру (2), Петрову селу (бачком, 5), Пирошу (2), Рићици, Сегедину, Сент-Томашу (14), Станишићу, Кањижи, Ст. Врбасу (3), Ст. Керу (2), Фелдварцу (5), Ст. Футогу (5), у Шова (2); у Бану, Бати, Борјаду, Бремену, Будиму, Будмиру, Вемену, Жумберку, Илочцу, Калазу, Качфали (2), Кишфалуби, Липови, Ловри, Мађарбоји, Мајишу, Медини, Моноштору (Пелмоноштору). Сент-Андрији, Сечују, Титошу, Чипу, Чобанцу, Шароку; у Ватину, В. Маргити, В. Гају (2), В. Средишту (2), Влајковцу, Златици, Јабуки, Павлишу (4), Потпорњу, Суботици, (п. Јам); у Јасеновцу, Карловцу (2), Костајници; у Загребу (4); у Батањи (4), Бочару (2), Ђиру, Иванди (2), Јосифову (2), Канаку, Кечи, Лукаревцу, М. Бечкереку, Моноштору, (Темешмоноштору), Нађлаку, Нађфали (2), Н. С. Ивану, Падеју (2), Парцу, Пардању (2), Петрову селу (Там. 2), Рудни (2), Сараволи (2), С. Ђурђу (камералном), С. Ђурђу (на Бегеју, 2), С. Мартину (3), С. Миклушу (2), Толвадији, Торњи, Фабрици, Фенлаку (2), Фењу, Црној Бари, Чакову, Ченеју (2) и Шурјану —

премда је и од ових у многима необично велик број деце, те је потребно да се према максималном броју од 80 на једног учитеља нове учитељске снаге систематизују.

Ван тога рачуна стоји Суботица (у Бачкој), где су (у вароши) комуналне српске школе и где само на салашу Келебији имамо српску народну школу; затим у бившој Војној Крајини: Жабаљ, где само једног учитеља имамо, надаље Госпођинци и Кањ са по два учитеља и напослетку Златица, којима свима школама (осим госпођиначке) државна власт пориче вероисповедни — јавни карактер.

Неквалификованих учитеља (осим у М. Гају) нема више (1904. је још било) — само су многа мушка места (1906. 7. још 38.) због оскудице у оспособљеним учитељима попуњена привремено учитељицама и односно свештеницима.

По сразмеру броја намештених учитељица према учитељима стојимо у Угарској на трећем месту, напред иду друштвене школе са 53·2 % и приватне са 40·3 % учитељица, али одмах за нама (39 %) долазе државне са 38.6 % и комуналне школе са 36·4 % учитељица. Али ако узмемо у обзир систематизована учитељска места, онда је код нас само 31·8 % женских.

Наставни је језик у свима школама српски са ћириловским писменом — али је министарски извештај многе наше школе уврстио у школе са српским *и мађарским* наставним језиком, неке чак у школе са једино мађарским „наставним“ језиком. Тако на пр. у Барањи, где има 27 школа, вели да има само 10 са чисто српским наставним језиком, у Баји, Суботици, Вршцу(!), у Чанадској жупанији нема ни једне школе са чисто српским наставним језиком итд.

Иначе се у раду школском — а и у спољашњем стању школа — опажа из године у годину јак напредак.

2) Више девојачке школе.

На подручним трима српским вишим девојачким школама, где су уз катихете, учитељице за ручни рад, у Сомбору и Панчеву и уз помоћне наставнице за немачку конверзацију, у Сомбору и уз помоћног наставника за гимнастику, а у Панчеву уз помоћног наставника за појање и певање — и уз заводске лечнике, а по прописаном

наставном плану, радила по четири наставника (наставнице), био је следећи успех:

у вишој девојачкој школи у	СВРШИЛО са општом оценом																								Неиспитано изостало	Свега је полазило
	I. разред						II. разред						III. разред						IV. разред						заједно			
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	1.	2.	3.	4.	5.	6.		
Новом Саду	1	4	17	7	7	—	2	3	13	7	3	2	—	7	11	5	—	4	1	4	13	1	1	—	4	18	54	20	11	6	21	135
Панчеву	2	4	7	8	6	2	3	8	5	5	2	2	2	4	2	7	—	—	1	2	4	1	—	—	8	18	18	21	8	4	4	81
Сомбору	5	2	5	1	4	5	2	2	4	2	3	—	3	1	3	2	2	1	3	3	3	6	—	—	13	8	15	11	9	6	6	69
Све три	8	10	29	16	17	7	7	13	25	14	8	4	5	12	16	14	2	5	5	9	20	8	1	—	25	44	87	52	28	16	31	285

Пошто су пак те школе (ради сравњења узимају се подаци из министарског извештаја), урачунав и вредност стана, стале годишње 45736 К или 15125 К свака појединце, односно 167 К, годишње свака ученица, то се види да се те школе као заводи са мање трошка издржавају, него (уопће) друге у Угарској (на једну се троши попречно 20542 К годишње), али да је наша ученица због маленог броја, који те заводе (особито сомборски) посећује — изузев друштвене „грађанске школе“ — најскупља у држави, јер на једну ученицу пада попречно само 129 К годишњих издатака, на државним заводима 142, на реформатскима 137, на унијатскима 133, на комуналнима 131, на приватнима 126, на заводима аугзбуршке конфесије 122, на израелићанскима 100, а на римокатоличкима само 83 К годишње — кад се пак сравњење са женским грађанским школама изведе, за какове овај министарски извештај (први пут) признаје све три наше више девојачке школе, излази, да је саразмер још неповољнији, јер уз попречни трошак од само 88·3 Круна по једној ученици, троши реформатска црква 137·8 Круна, држава

137·7 К, унијатска црква 132·4 К, аугустинска 129.9 К, у приватним школама 124.2 К у израелићанскима 74.9 К, у римокатоличкима 53.1 К у општинскима 49.2 К — само у друштвенима више него код нас, наиме 315.1 К годишње по свакој девојчици.

Како је од одлучне важности, што немамо вероисповедних „виших народних“ и грађанских мушких школа и што су нам и „више девојачке“ школе празне, види се из тога што, док у вишим народним школама мушке деце („Срба“) никако ни немамо, а женских у сразмеру са свом децом само 2·4%, дотле у грађанским школама број српске деце износи код мушких 1·21%, код женске деце 1.74%, свега заједно 1.54% уместо 2.6%, који бисмо према броју душа требали имати.

У „вишим девојачким школама“ пак, које су се у Угарској развиле у шесто- чак и осморазредне, нема него 16 Српкиња, а то је већ 0·32%.

Пошто у нашим крајевима, јужно од црте: Бајa-Суботица-Сегедин-Арад-Темишвар има тих школа (1904. г.) само у Сомбору (ркат. ж. виша народна), Апатину (општинска м. и ж. гр.) Нем. Паланки (држ. м. и ж. грађ.), Новом Саду (држ. м. и ж. грађ. и ркат. ж. в. народна), у Тителу (држ. м. грађ.), у Ст. Бечеју (опћ. м. и ж. грађ.), у Сенти (опћ. ж. грађ.), у Ст. Кањижи (опћ. м. и ж. грађ.); затим у Панчеву (држ. ж. в. нар. и м. гр.), у В. Бечкереку (држ. м. гр. и рк. и прив. ж. гр.), у В. Кикинди (држ. ж. грађ.), у Жомбољи (опћ. м. и рк. ж. грађ.), С. Миклушу (држ. м. и рк. ж. грађ.), у Перјамошу (рк. ж. грађ.), у Чакову (опћ. ж. грађ.), у Вршцу (опћ. и прив. ж. грађ.), у Белој Цркви (држ. ж. грађ.) и Оравици (рк. ж. грађ.) — јасно је да би их у многим великим нашим местима требало отворити.

3) Учитељске и учитељичке школе.

И подручним двема српским народним учитељским и двема учитељичким школама — где су (1904 год.) уз 22 редовна професора (на мушким школама по 6, на женскима по 5) по прописаним наставним основама радили по једна помоћна наставница за ж. ручни рад и кућарство, по један помоћник (свега 3) за хармонијско певање, по један (свега 3) за економију, у Карловцу помоћна наставница, у Сомбору помоћни наставник за цр-

тање, у Сомбору још и помоћни наставник за гимнастику, затим у Сомбору и Пакрацу и заводски лечник — и учитељи вежбаонице — био је успех следећи:

у учитељској (учитељичкој) школи у	С В Р Ш И Л О са општим успехом																								Неиспитано изостало	Свега је пошавило
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	1.	2.	3.	4.	5.	6.		
	I. разред.						II разред						III. разред						IV. разред						заједно			
Карловцу	—	7	15	—	—	—	—	2	8	—	—	—	—	1	14	—	3	2	—	6	13	—	—	—	—	16	50	—	3	2	2	73
Пакрацу		—	11	—	4	4	—	2	12	—	7	2	—	3	9	—	2	1	—	2	5	—	2	—	—	7	37	—	15	7	7	73
Сомбору ж.	—	1	11	2	9	8	—	5	13	3	9	3	—	10	8	4	6	—	—	5	17	11	1	—	—	21	59	19	25	11	13	139
Сомбору м.	—	3	9	8	12	4	—	1	6	12	8	1	—	—	4	5	11	—	—	—	7	9	3	—	—	4	36	34	34	5	10	123
Све четири		11	46	0	25	6	—	10	39	15	24	6	—	14	45	9	22	3	—	13	42	20	6	—	—	48	173	53	77	25	32	408

Испит зрелости положиле су (1904 г.) у Карловцу 7 са одликом, 10 са првим редом — две су упућене на понављање читавога испита — у Пакрацу (први пут у присуству владина комесара) један с одликом, 5 са првим редом — двојица су упућена на поправни испит из по једнога предмета.

Испит за учитељско и односно учитељичко оспособљење полагала су у Сомбору 23 мушка и 37 женских, од којих је испитна комисија прогласила за способне с одличним општим успехом 3 учитељице (Јулијана Јовановићева из Баранде, Љубица Петковићева и Софија Томовићева) с врло добрим општим успехом 2 учитеља и 7 учитељица, с добрим 2 учитеља и 11 учитељица, а са довољним општим успехом 4 учитеља и 6 учитељица; 11 мушких и 3 женске упутила је на поправак после пола године, а 4 мушка и 7 женских на понављање целог испита после годину дана. Ни у Карловцу ни у Пакрацу — због ускраћења права јавности — није

било „дефинитивног“ испита, а у Сомбору се дипломе нису ни данас издале због спора у ствари испитног правилника и бланкете за учитељске дипломе.

У погледу трошкова за издржавање подручних учитељских и учитељичких школа стојимо према приликама у Угарској (осим римокатоличких учитељичких и унијатских учитељских школа) на најпрвом месту, не толико по своти, која се на поједине школе троши, него по своти која од тога отпада на појединог приправника (приправницу).

Разлика је та тако огромна (код нас 177.4 односно код женских 142.3 К. на годину, а код Румуна 239, код реформата 334, код државе 509, за женске чак 575 К, код абзбуршке концесије 538, а код израелићана 575 К), да се иста ни онда не изједначава, ако урачунамо стипендије, које из клирикалног или другог ког фонда издајемо уместо интерната, које други издржаваоци учитељских школа имају (сад их — за мушке — и ми имамо).

Ако сравнимо број приправника и приправница са бројем учитељских места за које спремамо учитеље, видимо да на два систематизована места у Угарској долази један приправник (приправница). По томе би било, да смо се ми (осим саме државе) најболе постарали за образовање свога учитељског подмлатка — да нам тај рачун не кваре комуналне школе у бившој Војној Крајини, Тројединца, Босна итд., које нам скоро пуну трећину оспособљених учитеља привуку и услед чега заостајемо и у овом питању испод средишњег броја у Угарској (има 29089 учитеља на основним школама, 15506 учитељских приправника и приправница). А то још у много већој мери важи, кад се мушки засебно узму, особито они у Угарској, јер на преко 300 учитељских места (268 попуњено а на 38 места су учитељице, свештеници итд.) има 116 приправника, што није ни за редовне потребе доста, а камо ли да се попуне недостаци.

4) Српске средње школе.

На обема српским великим гимназијама на којима је уз 30 редовних професора радио још по један учитељ појања и певања, по један учитељ гимнастике итд., био је (1904. год.) успех следећи:

1) у Карловцима било је:

Ученика	у разреду								свега
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
I. реда с одликом . . .	3	5	2	—	4	1	6	3	24
I. реда	34	32	23	25	28	29	18	31	220
II. реда	9	8	1	3	—	1	—	—	22
III. реда	6	1	2	1	—	1	—	—	11
Сведоџбу са поправком . .	12	12	6	11	2	5	3	—	51
Неиспитаних	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Свега . .	64	58	34	40	34	37	27	34	328

2) у Новом Саду:

Разред		I. а.	I. б.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Свега
Успех показао их је	из свију предмета врло добар	1	3			4	1			1	10
	из свију предмета најмање добар	13	10	10	10	10	2	6	9	20	90
	из свију предмета најмање довољан	23	13	26	27	25	17	25	14	27	197
	из једног предмета недовољан	6	4	9	14	6	4	5	9		57
	из два предмета недовољан	2	1	2	2	3	7	4	2		23
	из више предмета недовољан	3	7	6	5	2	10	2			35

Испит зрелости положило их је у јесењем року у Карловцима 5 („зрели“), у Новом Саду у септембру 9 („зрели“), у децембру још 3 („зрели“), у летњем року у Карловцима 3 „зрела с одликом“ (Стојан Богојевић, Живко Дорић и Јосиф Симеоновић) и 28 „зрелих“, у Новом Саду 6 „с врло добрим успехом“ (Владан Радивој Јојкић, Јован Михајловић, Димитрије Поповић, Дамјан Стојшић, и Боривој Увалић), 14 „зрелих с добрим успехом“ и 18 „зрелих“.

Пошто никакове друге средње школе немамо, а пошто су средње школе по нас несаразмерно неповољно размештене (од 199 средњих школа има у нашим крајевима, где живи пети део становништва целе Угарске, осим српске и осим Баје, Суботице, Сегедина, Арада и Темишвара, где има свега десет средњих школа, само 7 средњих школа) Сомбор држ. вел. гимн. Нови Сад, катол. в. г., Н. Вр-

бас непотпуна опћ. гимн., Сента опћ. в. гимн., затим Панчево држ. в. г. В. Вечкерек опћ. в. гимн., В. Кикинда држ. в. гимн. и Вршац држ. вел. реалка) — морамо бити спремни на последице ужаснога стања, да је од ученика свих средњих школа у Угарској само 4.93 % „православних“ — требало би према броју душа 10.9 %. а само 1.68 % Срба и Хрвата — требало би 3.7 %

Па чак и у Хрватској и Славонији, где је размештај средњих школа за нас још неповољнији, православни сачињавају у гимназијама 17.7 %, уместо 25. 4 %, колико би према броју душа *морали* имати.

5) Православно српско богословско училиште.

На богословском училишту, где је предавало 6 редовних професора и четира помоћника, био је успех:

Из дијецезе	У години				Свега
	I	II	III	IV	
карловачке архидијецезе	10	7	10	13	40[1]
горњокарловачке	4	2	6	4	16
пакрачке	3	2	1	2	8
бачке	10	6	7	5	28
вршачке	3	2	2	1	8[2]
темишварске	3	2	3	6	14
будимске	2	—	—	—	2
Укупно	35	21	29	31	116[3]

[1] Од тих се 1 из IV. године обвезао (ради стипендије) служити у пакрачкој дијецези, а 2 из III. год. примљени су (из реалке) уз ограничење, да могу служити у горњокарловачкој, пакрачкој или будимској дијецези.

[2] Од тих су 1 из I. год. и 1 из II. год примљени (из реалке) уз ограничење, да могу служити само у дијецезама, које су оскудне у парохијском свештенству.

[3] Уз то се воде још 5 приватисте за IV. год. и 1 из III. год., који је за ову годину добио допуст за Задар, те укупни број износи 120.

Слушаоци године	Број свију	Припуштено к испиту коном школ. године	Одложило испит или одбијено до идуће шк. год.	Резултат испита				
				Одступило од испита	Положило испит	Добило слабу оцену из предмета		
						једнога	два	три и више
Прве	35	25	10	—	23	2	—	—
Друге	21	17	4	—	16	1	—	—
Треће	29	21	8	1	19	1	—	—
Четврте	31	30	1	—	29	1	—	—
Свега	116	93	23	1	87	5	—	—

Према оскудици у свештенству ти су бројеви, како се види за неке дијецезе премалени.

Како друге *великешколе* немамо а како многи наши младићи у иноземству уче велику школу, не може се сравњење са другим народима извести. Ипак је занимљиво, да на великим школама у Угарској (осим богослова) има само 3.10% православних, место 10.9 који би броју душа одговарао.

Ни *стручне школе* немамо, ни хуманитарног завода те пошто се за нашу децу у истини нико не стара, имамо у занатлијским школама 0.4 % Срба, а у трговачким школама 0.28% — па чак и у Хрватској и Славонији на занатлијским школама 15.7 %, а на трговачкима само 12.27% православних.

Само нас у *шегртским школама* има нешта преко минимума (2.94%, са Хрватима заједно 3.78%) и то више у занатлијскима (2.83%), него у трговачкима. У Хрватској и Славонији чак и у овоме заостајемо (16.94% православних) чему је наравно узрок неповољан размештај тих школа.

Дакле једино се овде види донекле резултат систематског настојања.

О вишим трговачким школама немамо сходних података, уметности учи само 0.41% Срба, у Хрватској и Славонији пак 7.48%, у друге стручне школе још мање

у свима *хуманитарним* заводима у Угарској има заједно 0.8 % Хрвата и Срба.

Чак ни у погледу српских новина не одржавамо сразмер, јер их имамо у Угарској 2.25 % а у Хрватској и Славонији само 10.85 %.

Уметничких завода или установа, ни музеја немамо, а књижница (матичина) додуше јест по броју књига на 21. месту у Угарслој, по прирасту чак на 14-ом, али и она стоји у погледу употребе књига на 47-ом. а у погледу инвестиција чак на 69-ом месту.

Према томе у погледу оних културних установа, којих у автономији немамо, стојимо управо очајно.

Високи Саборе!

Молећи да Високи Сабор омогући главном школском референту, да приликом претреса овог извештаја може Високом Сабору давати извешћа — част нам је извршним поштовањем умолити, да Високи Сабор овај извештај о раду овог Школског савета за последњих 5 година и о стању наставних и васпитних завода на благохотно знање узети благоизволи.

Из седнице српског православног народног Школског савета, држане у Карловцима дне 12 (25). децембра 1906.

Георгије с. р.

патријарх — председник.

Превод угарских државних закона који се односе и на српске народне школе.

(Свршетак XXXVIII. зак. чл. од 1868. год.).

IX. Глава. О учитељима.*

133. § За учитељско звање се од сада само такови учитељи оспособљавају, који су у којој јавној учитељској школи читав течај свршили и положив прописани испит (небиљеговану) учитељску диплому добили; или ако и нису свршавали течај јавне учитељске школе, издржали су с успехом како теоретични тако и практични испит на јавној учитељској школи.

Они учитељи без дипломе, који су о проглашењу овога закона већ у звању били, остављају се додуше на местима својима, али су дужни пред врховном власти, која школе прегледа, доказати своју умешност и вештину у погледу настављања. Који ово не могу доказати, обвезују се на накнадно учење у најближој учитељској школи за време летњег одмора.

* VIII. је глава „О властима народних школа“ стављена ван крепости XXVIII. зак. чланком од 1876. год. Ђ. П.

134. § Учитељски се испит може и из појединих стручних предмета и из наставнога поступка њихова полагати. Али учитељска диплома, која се на тај начин добије, оспособљава само за настављање оних предмета, који су у истоме означени.

135. § У грађанску се школу изнимно и такови стручњаци могу за учитеље појединих струка позвати, који дођуше немају учитељске дипломе, али су се одликовали обрађивањем појединих наука кроз више година непрекидно, на литерарном пољу.

138.* § Учитељи се доживотно бирају и могу се кренути са звања својих само пресудом (муниципалног управног одбора) због тешке небрежљивости, моралнога преступа или грађанског злочина.

Али се овакове пресуде имају ради потврде подастрети министру јавне наставе.

139. § Упражњена се учитељска места имају најдаље за по године дана попунити.

За то време се у школу има помоћни учитељ приставити.

140. § У случају смрти учитељеве удовица и сирочад његова уживају кроз пола године, рачунајући од дана смрти, читаву плату и стан.

141. § Учитељ дођуше може бити државни, жупанијски варошки, општински и црквени заступник, исто тако и поротник, али поред учитељског не може никаково звање вршити.

На такове послове, који се у месту и ван школских часова могу обавити, може претходном дозволом више школске власти примити.

Вероисповедни учитељи могу на богослужењима и погребима испомагати.

142. § Плату учитељеву, поред одобрења (муниципалног управног одбора), установљује према месним приликама школски одбор.

Али осим сходног (tisztes) стана и још четврт јутра баште, плата не може бити мања него:

а) за редовног учитеља основне школе 300 ф. а. вр.
б) „ помоћног „ „ „ 200 „ „ „
в) „ учитеља више народне школе 550 „ „ „
г) „ помоћног учитеља више народне школе 250 ф. а. вр.
д) „ учитеља грађанске школе у већим варошима 800 ф. а. вр., у мањим местима 700 ф. а. вр.
ђ) за помоћног учитеља грађанске школе у већим варошима 400 ф. а. вр., у мањим местима 350 ф. а. вр.

143. § Тамо, где је то до сада био обичај, или где то према месним околностима целисходним изгледа, установљује се сразмерни део тих плата у натури, рачунајући десетогодишњу попречну цену њихову, која натуралија представници дотичне општине укупљају и издају.

Количина ових натуралија, једном одређена, не може се смањивати.

144. § Где учитељи сада уживају већу плату од оне, која

* 136. и 137. §-и су тако исто ван крепости стављени. Ђ. П.

је у 142. §-у истакнута: тамо се исти имају и надаље оставити у уживању исте.

147.* § Општински учитељи народних и грађанских школа дужни су у сваком школском округу образовати се у учитељски збор.

Окружни учитељски збор дели се на толико срезова, колико срезова има жупанија.

Срески су се зборови уз припомоћ општина дужни годишње двапута, а читав збор годишње једанпут на учитељску конференцију сакупити.

За регулисање учитељских конференција издаје министар јавне наставе наредбу.

148. § Извршење овога закона поверава се министру богочасти и јавне наставе, који ће у ствари јавне наставе годишње извештај подносити сабору.

Превео Ђ. П.

* 145. и 146. §-и стављени су тако исто ван крепости мировинским законом. Ђ. П.

ЗВАНИЧНИ ОГЛАСИ.

ЕШО. 624|зап. ех 1906. 88,1—1.

А Д И К А Т.

Пошто се овдашња пресуда од 10.|23. новембра 1906. бр. 518|906. у дисциплинарној ствари Милана А. Чешљара учитеља и Јованке Чешљареве учитељице у Пирошу, није могла њима путем поште да уручи, јер су из Пироша на непознато место отишли, то се овим иста пресуда њима овим путем публикује, и сматра се као да им је уручена.

Дисциплинарна пресуда гласи: ЕШО. 518|зап. ех 1906. Месни школски одбор у Пирошу, 7.|20. новембра о. г. пријављује, да су тамошњи учитељ Милан А. Чешљар и учитељица Јованка Чешљар 1.|14. новембра о. г. напустили школу и никакве пријаве месном школском одбору нису учинили, и до данас се нису вратили. Да је 7.|20. новембра о. г. дошла сестра учитељице, да њихове ствари однесе, но месни школски одбор није дао, но је пријавио политичном поглаварству, које је ствари пописало и запечатило. Иста је изјавила, да незна где је учитељ и учитељица. Месни школски одбор моли да се испошље привремени учитељ да школа не трпи ушрба.

Привр. заменик референта извештава, да је по решењу дисциплинарне комисије позвао Милана А. Чешљара учитеља, да предстане ради уручења тужаба против њега поднесених, пошто се једна тужба која му је на изјашњење поштом послата, изгубила. Исти учитељ је по гласу приказаног записника од 28. октобра (10. новембра) о. г. примио у руке две нове тужбе, и то тужбу Симе Черевићског и тужбу Стевана Сремца школског управитеља. *Решење:* Пошто је против Милана Чешљара учитеља у Пирошу поведен на основу многих, против њега поднесених тужаба, дисциплинарни поступак, а он те тужбе, које су му на изјашњење издате, није вратио нити је на њих свога изјашњења поднео, те тако спречава против њега поведени дисциплинарни поступак, а оптужбе, против њега поднесене

врло су тешке; пошто је овим својим најновијим поступком самовољно и неоправдано напустио школу и службу учитељску, те се тиме покрај преступа неизвршавања налога овога одбора огрешио о 27. §. тач. 3. дисциплинарних правила за учитеље то: Милана А. Чешљара у смислу 30. §. тач. 1. споменутих дисциплизарних правила, осудити на губитак места учитељског у овој епархији.

Пошто је школу оставио, то ће се председијално расположење учинити у погледу постављења привременог учитеља.

Пошто је и учитељица Јованка Чешљарева самовољно и неоправдано напустила школу и службу учитељску без да се коме пријавила, и до данас нити је дошла натраг, нити је што известила, то и Јованку Чешљареву због преступа самовољног напуштања школе и службе учитељске, који је преступ означен у 27. §. тач. 3. дисциплинарних правила за учитеље, осудити у смислу 30. § тач. 1. дисциплинарних правила на губитак места учитељског у бачкој епархији.

Пошто је и њена школа празна, то привремено до даље нередбе поставити Христину Јовановићеву, оспособљену учитељицу из Новог Сада уз плату која је с тим местом скопчана, с тим да има одмах своје место заузети.

У смислу 32. §. дисциплинарних правила за учитеље пресуду ову поднети Високосл. Народ. Школском Савету на одобрење.

О овоме месни школски одбор и црквену општину у Пирошу, даље учитеља Милана Чешљара и учитељицу Јованку Чешљареву известити с тим, да месни школски одбор има одмах привремену учитељицу у дужност увести, и о томе свој извештај овамо поднети.

Из седнице епархијског школског одбора бачког држане у Новом Саду, 10./23. новембра 1906.

Митрофан с. р.
епископ.

87,3—1

СТЕЧАЈ.

На учитељичко место на срп. вероисповедној основној шесторазредној школи у Најфали овим се стечај расписује.

Са овим местом скопчана је ова плата: за редовну школу 600 круна, за пофорну школу 80 круна, у име личног огрева 60 кр., 120 круна годишње у име станарине, док се стан за учитељицу не сазида. 20 круна у име писаћег паушала и законом прописани петогодишњи доплатак.

Дужности су школском уредбом прописане.

Молбенице ваља слати на месни школски одбор у току од шест недеља рачунајући од првог увршћења овога стечаја у „Школском листу".

Из седнице месног школ. одбора, држане у Најфали (Temes m.) 3. (16.) децембра 1906. год.

Радивој Којић,
перовођа.

Јефта Попов,
председник.

На једно упражњено учитељско место на срп. вероисповедној школи у Варјашу овим се стечај расписује.

Плата учитељу је ова: основна плата 840 К за држање повторне школе 80 К кад је држао буде, (а држи је сваке друге год.) од погреба, кад позван буде. 2 К од парастоса 1 К паушал за писање потребе 29 К, 21/4 ланца добре ораће земље, на коју учитељ сав терет сноси, четир хвата тврдих дрва, стан по пропису с баштом, и петогодишњи доплатак.

Дужности су прописане шк. Уредбом од 1872. г.

Предавање у оним разредима, које му школ. одбор буде доделио.

Рок стечају траје шест недеља од дана првог увршћења у „Школском листу".

Молбенице са нужним сведоџбама ваља поднети потписаном председништву.

Из седнице месног школ. одбора држане у Варјашу 15./28. новембра 1906. год.

Петар Лекић,
перовођа.

Ђура Лукин,
председник шк. одбора.

Читаоцима и сарадницима.

Због нагомиламог званичног материјала, који мора изићи у овоме броју, изостављене су све остале рубрике.

Од нове године излазиће лист са другим распоредом, те ће се незваничном делу више простора уступити.

У Карловцима у очи Нове Године 1906.

Ђорђе Поповић, уредник.

Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима 1907.—54